

ANDREU RAMIS PUIG-GROS

LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS

|

SETEMBRE, 1992

8/292

Andreu Ramis Puig-gros

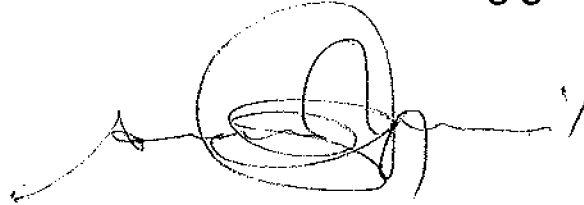
**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

R. 88349

Setembre, 1992

UNIVERSITAT ILLES BALEARS	
SECRETARI GEN. HAÍ	
11 de Octubre de 1992	
Nº	174
Data	27-10-92
E N I X A U A	

Andreu Ramis Puig-gros

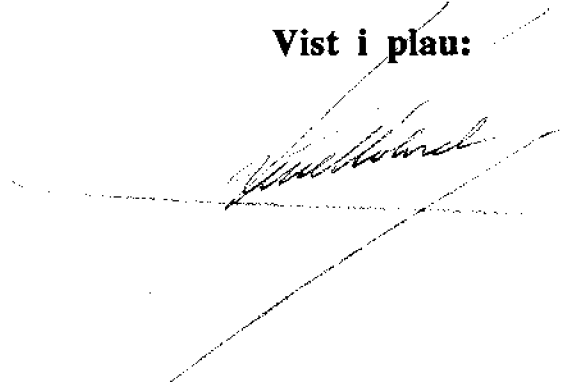


**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Tesi de doctorat

Direcció: Dr. Guillem Rosselló Bordoy

Vist i plau:



Dept. de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.

Universitat de les Illes Balears

Setembre, 1992

**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Volum I

**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Index general

**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES ILLES
BALEARS**

VOLUM I

1. INTRODUCCIO	15
1.1. Justificació del tema	16
1.2. Objectius	18
1.3. Metodologia	23
1.4. Fonts	27
1.5. Estructura de l'obra	30
1.6. Agraïments	32
2. MUSEOLOGIA ETNOLOGICA I PENSAMENT ANTROPOLOGIC	37
2.1. Museologia i funció social dels museus	39
2.2. El paper social del col.leccionisme	43
2.3. Distintes lectures de la cultura popular	45
2.4. La identitat com a pretext	50
3. EL CONEIXEMENT ETNOGRÀFIC A LES ILLES	56
3.1. Introducció	57

3.2. Historiografia antropològica	62
3.3. El segle XIX i els inicis del folklore	72
3.3.1. El discurs folklorista i la Renaixença	73
3.3.1.1. Un mallorquí entre els primers folkloristes: Marià Aguiló	80
3.3.1.2. La descoberta del Sud. Els viatgers	84
3.3.1.3. L'arxiduc Lluís Salvador	94
3.3.1.3.1. L'aportació etnogràfica	97
3.3.1.3.2. Les "Tabulae Ludovicinae"	99
3.3.2. El discurs antropològic	142
3.3.2.1. Els higienistes i les topografies mèdiques	144
3.3.2.2. L'Institut Balear d'Antropologia	149
3.3.3. Les primeres experiències museològiques	154
3.3.3.1. Els precedents. El corrent il·lustrat	154
3.3.3.2. El "Museo Arqueológico Luliano"	159
3.3.3.3. El "Museo Balear" de Son Moragues	166
3.4. Les quatre primeres dècades del segle XX	175
3.4.1. La continuació d'un projecte simbòlic	175
3.4.2. Els grans projectes etnogràfics	194
3.4.2.1. "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana" (1901-1936)	194
3.4.2.2. "Butlletí de Dialectologia Catalana" (1913-1936)	202
3.4.2.3. "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" (1915-1939)	207

3.4.2.4. "Arxiu de Tradicions Populars" (1928-1935)	212
3.4.2.5. Baltasar Samper (1888-1966) i el Cançoner Popular de Catalunya (1922-1936)	217
3.4.2.6. L'Enquesta de l'Ateneo de Madrid (1901)	224
3.4.3. Mn. Antoni M. Alcover i Sureda (1862-1932)	229
3.4.4. Andreu Ferrer i Ginard (1887-1975) i "El Tresor dels Avis"	242
3.4.5. El cas de Menorca	256
3.4.5.1. Francesc Camps i Mercadal (1852-1929)	257
3.4.5.2. Pere Ballester Pons (1856-1946)	261
3.4.6. Les Pitiüses (1900-1940)	265
3.4.6.1. Víctor Navarro	265
3.4.6.2. Raoul Hausmann (1886-1971)	267
3.4.6.3. Isidor Macabich (1883-1973)	269
3.4.7. Els lingüistes	272
3.4.7.1. Antoni Griera (1887-1973) i "El Tresor de la Llengua"	272
3.4.7.2. Peter H. Rokseth (1891-1945)	276
3.4.7.3. Francesc de B. Moll (1903-1991)	281
3.4.8. El Museu Regional d'Artà (1928)	290
3.5. L'ermàs de la postguerra (1940-1970)	297
3.5.1. Introducció	297
3.5.2. El grup "Documenta" i els certàmens històrico-literaris	306
3.5.2.1. Bartomeu Mulet i Ramis	319

3.5.3. Andreu Ferrer Ginard i la revista "Cort"	322
3.5.4. Folklore a les Pitiüses	327
3.5.4.1. Isidor Macabich (1883-1973)	327
3.5.4.2. Joan Castelló Guasch (1911-1984)	333
3.5.5. Gabriel Llompart (1927-) i la religiositat popular	336
3.5.6. Quatre folkloristes de postguerra	342
3.5.6.1. Antoni Mulet Gomila (1887-1966)	343
3.5.6.2. Andreu Estarellas Pascual (1890-1981)	349
3.5.6.3. Antoni Galmés Riera (1907-1981)	353
3.5.6.4. Bartomeu Ensenyat Estrany (1917-)	358
3.5.7. La soterrada lluita per la recuperació	363
3.5.7.1. Francesc de B. Moll (1903-1991) i l'obra del Diccionari	363
3.5.7.2. Rafel Ginard Bauçà (1899-1974)	366
3.5.7.3. Manuel Sanchís Guarner (1911-1981)	371
3.5.8. Les experiències museològiques a la postguerra	374
3.5.8.1. El Museu Marítim de Palma	375
3.5.8.2. La col·lecció de la Impremta Guasp	377
3.5.8.3. El Museu de Gènova	378
3.5.9. Continuïtat o nova orientació?	384
3.6. La represa (1970-1990)	390
3.6.1. La lenta recuperació i la lluita per la identitat	390
3.6.2. Reedicions i publicacions periòdiques	395
3.6.2.1. La revista "Lluc"	405
3.6.2.2. La revista "Eivissa"	406
3.6.2.3. Els "Quaderns de folklore" de Ciutadella	407

3.6.3 Les línies actuals d'investigació	409
3.6.3.1. Història de l'antropologia	410
3.6.3.2. Teoria i pràctica antropològica	412
3.6.3.3. La cultura tradicional	414
3.6.4. Altres estudis d'antropologia	433
3.6.5. La creació de museus o la preservació de l'"ànima" del poble.....	439
3.7. La situació actual dels estudis etnogràfics	451
3.7.1. La investigació antropològica	451
3.7.1.1. La Universitat de les Illes Balears	451
3.7.1.2. La UNED	457
3.7.1.3. Els Instituts d'Estudis i la Conselleria de Cultura	458
3.7.1.4. El C.S.I.C.	461
3.7.1.5. Congressos i reunions científiques	466
3.7.2. L'antropologia aplicada	471
3.7.2.1. Didàctica i antropologia	471
3.7.2.1.1. Setmanes de Renovació Educativa	472
3.7.2.1.2. Didàctica als museus i folklore a l'escola	478
3.7.2.1.3. Antropologia i pedagogia. Aportacions teòriques.....	482
3.7.2.2. Patrimoni i antropologia	484
3.7.2.2.1. Iniciatives públiques	484
3.7.2.2.2. Iniciatives privades	489
3.7.3. Associacionisme cultural i antropologia	493
3.7.3.1. La Societat Arqueològica Lul·liana	493

3.7.3.2. Associació d'Amics del Port de Maó	494
3.7.3.3. Obra Cultural de Menorca	496
3.7.4. Arxius d'imatges i de sò	499
3.7.5. Les darreres propostes museològiques	509

VOLUM II

4. LES COL·LECCIONS ETNOLOGIQUES A BALEARS	525
4.1. Metodologia d'estudi.....	526
4.1.1. Les col·leccions etnològiques. L'abast temàtic..	526
4.1.2. Les col·leccions etnològiques. Un assaig de mostreig.....	529
4.1.3. El mètode i les eines de treball.....	537
4.1.4. La descripció de les col·leccions.....	552
4.2. Col·leccions etnològiques de titularitat pública...	556
4.2.1. Col·leccions de titularitat estatal.....	557
4.2.1.1. Museu de Mallorca. Secció etnològica de Muro.....	557

4.2.2. Col·leccions de titularitat municipal.....	595
4.2.2.1. Museu Local de Sa Pobla.....	595
4.2.2.2. Museu Municipal de Pollença.....	632
4.2.2.3. Museu de Manacor.....	665
4.3. Col·leccions etnològiques de titularitat privada... 733	
4.3.1. Col·leccions de titularitat institucional.....	734
4.3.1.1. Museu Regional d'Artà.....	734
4.3.1.2. Museu del Monestir de Lluc.....	793
4.3.1.3. Museu de la Porciúncula.....	833
4.3.1.4. Molí d'En Gaspar.....	860

VOLUM III

4.3.2. Col·leccions de titularitat col·lectiva.....	904
4.3.2.1. Casal de Cultura de Sóller.....	904
4.3.2.2. Fundació Cosme Bauçà a Felanitx.....	913
4.3.2.3. Museu de la Mar del Port de Maó.....	945
4.3.2.4. Museu de la Vida Rural d'Eivissa.....	1004
4.3.3. Col·leccions de titularitat particular.....	1018
4.3.3.1. Torre de Canyamel (Capdepera).....	1018
4.3.3.2. Museu del vidre (Algaida). Can Gordiola	
.....	1100
4.3.3.3. Museu de joguines Ton Boig (Palma)..	1120

5. CONCLUSIONS.....1137

**6. PROPOSTA PER A UN PLA DE MUSEUS
ETNOLOGICS A LES ILLES BALEARS.....1170**

VOLUM IV

**7. REPERTORIS BIBLIOGRÀFICS DE PUBLICACIONS
SERIADES 1195**

7.0. Introducció 1196

**7.1. "La Veu de Mallorca". Bibliografia etnogràfica
(1900-1936)1200**

**7.2. "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana"
(1901-1936). Bibliografia etnogràfica1205**

**7.3. "Butlletí de Dialectologia Catalana" (1901-1936).
Bibliografia etnogràfica.....1213**

**7.4. "Llevant". Bibliografia etnogràfica (1917-1931)
.....1218**

7.5. "El Tresor dels Avis" (1922-1928)1224

7.6. "Arxiu de Tradicions Populars" (1928-1935). Bibliografia illenca	1246
7.7. La revista "Ibiza". Bibliografia etnogràfica (1944- 1960)	1248
7.8. Bibliografia illenca de la R.D.T.P. (1944-1980)	1253
7.9. La revista "Cort". Bibliografia etnogràfica (1946- 1967)	1264
7.10. La revista "Lluc" (1968-). Bibliografia etnogràfica	1287
7.11. La revista "Eivissa" (1972-). Bibliografia etnogràfica	1311
7.12. La revista "Randa" (1975-). Bibliografia etnogràfica	1316
7.13. Els "Quaderns de folklore" de Ciutadella (1980-)	1324
7.14. La revista "Estudis Baleàrics" (1981-). Bibliografia etnogràfica	1330

7.15. La revista "El Mirall". Bibliografia etnogràfica (1987-)	1337
8. BIBLIOGRAFIA GENERAL	1344
8.1. Introducció	1345
9. BIBLIOGRAFIA TEMÀTICA	1437
9.1. Introducció	1438

1. INTRODUCCIO

1. INTRODUCCIO

1.1. Justificació del tema

Qualsevol investigació suposa quelcom de desvetllament de les preocupacions personals de qui la porta a terme. En aquest sentit, vull manifestar un especial interès particular pel món de la museologia etnològica i, de retruc, pel coneixement de la història de l'antropologia a les nostres Illes.

Possiblement sigui aquest interès particular el que inicialment em va moure a tafanejar en un àmbit temàtic que d'antuvi em semblava oblidat i en el qual, a mesura que m'hi endinçava hi vaig descobrir les causes que justifiquen la realització d'aquest treball.

Una primera aproximació personal a la situació dels estudis antropològics a les Illes Balears presentada al IV Congrés d'Antropologia (1987) va ésser el primer contacte, breu i esporàdic, amb la visió retrospectiva de la disciplina antropològica a la nostra comunitat.

La primera impressió fou de desolació per l'escassetat d'informació de caràcter sintètic i analític, però també fou una esperonetedada que m'incitava al descobriment d'una realitat que intuïa rica i que reposava en el major dels oblits.

Aquesta preocupació personal estava, sense cap dubte, integrada i alimentada per un moviment de recuperació que es manifestava més en la reedició o recuperació d'obres inèdites dels folkloristes històrics que no en estudis teòrics de caràcter general que, per contra, vaig trobar en aportacions que, per mi, esdevingueren emblemàtiques com foren les aportacions de Joan Prat, Llorenç Prats i Dolors Llopart (1982), dels quals en som, sens dubte, deutor.

La manca, per altra banda, d'institucionalització d'estudis d'antropologia a la nostra Universitat i la manca de consolidació de línies d'investigació en aquest sentit als distints Instituts d'Estudis, incrementava la meva preocupació per quant suposava deixar de banda tota una tradició investigadora que té les seves arrels en el moviment cultural de la Renaixença.

La realització d'aquest estudi es justifica, per tant, com a intent d'aproximació a la història de l'antropologia a les Illes Balears. Aquesta era, fins fa poc, totalment òrfena de visions de caràcter general. L'aparició, durant els darrers mesos, d'algunes aportacions de caràcter global (TRIAS, 1992) i (AGUIRRE, 1992) suposen una esperança pel que fa al coneixement retrospectiu d'una tradició folklòrica i etnogràfica fins ara ignorada.

La possibilitat d'establir paral·lelismes i diferències amb la realitat d'altres indrets de l'Estat i la constatació d'una estreta vinculació des intel·lectuals de les nostres Illes amb projectes sorgits al Principat o a l'inversa en el camp de la investigació folklòrica justifiquen també, per nosaltres, bona part d'aquesta investigació.

El paper del colleccionisme etnològic com una manifestació més del corrent que recerca en les pròpies manifestacions culturals una identitat diferencial ha estat i continua essent una de les motivacions que han impulsat aquest treball. Escatir quines són les causes i quins els condicionants que afavoreixen l'aparició d'un determinat tipus de col·leccions és un dels nostres objectius prioritaris.

Deixar de banda la falsa interpretació del sorgiment espontani de qualsevol casta de colleccionisme i enquadrar-lo en una línia de pensament que pot arribar a recolzar o justificar una determinada actuació política són també objectius que justificaren aquest treball.

1.2. Objectius

El nostre primer objectiu és el d'observar l'existència o no d'un corrent de pensament etnogràfic a les Illes i la recurrència a determinades temàtiques i metodologies. El que es pretén és demostrar o no l'existència d'un *continuum* en la forma d'observar, interpretar i valorar la pròpia cultura.

En aquest sentit, es pren especial cura pels distints projectes de museologia etnogràfica que s'han afrontat al llarg de la història com a manifestació que són d'un corrent de pensament i de determinades conjuntures socioculturals.

Es pretén observar quines són les aportacions al coneixement etnogràfic, tant pel que fa a l'objecte com a la

metodologia d'estudi, i avaluar quin pot ésser el seu grau d'"originalitat" dins el corrent de pensament.

En aquest sentit, i tal com molt bé argumenta Joan Prat (1991), en el pensament espanyol decimonònic, hom pot distingir dos grans discursos teòrics sobre l'home que, malgrat ésser coetanis, mantenen escassos punts de contacte.

El primer discurs, consistent en una reflexió sobre l'home en general, prové del pensament de la Il·lustració i cristalitza, a través del positivisme i l'evolucionisme en el que Prat denomina *discurs antropològic*. Aquest discurs, inspirat en la ciència francesa i anglesa, s'orienta cap a una ideologia liberal i progressista, tenyida d'un cert anticlericalisme o fins i tot agnosticisme que originà greus conflictes amb l'Església. S'implanta essencialment a Madrid, Andalusia i Canàries.

El segon discurs, s'interessa per l'home particular, tribal o ètnic. Té l'origen en el romanticisme i l'idealisme alemany i més concretament en el si dels moviments regionalistes i nacionalistes que es desenvolupen a Galícia, el País Basc i a Catalunya, a finals del segle XIX i durant les tres primeres dècades d'aquest segle. Es fonamenta en una ideologia política conservadora, un nacionalisme essencialista i un cristianisme catòlic, apostòlic i romà. Es el que Prat anomena *discurs folklòric*.

Aquest darrer discurs és fonamenta en la recerca i la construcció simbòlica de la identitat essencialment basada sobre la tradició i es recolza sobre un plantejament polític més que no científic.

A partir d'aquestes premisses a nosaltres ens interessa demostrar:

a) Adscripció o no de les Illes, igualment que Galícia, Euskadi i Catalunya, a un corrent de pensament antropològic dominat per un discurs folklòric preocupat per la recerca d'una identitat diferencial pròpia.

b) Concordança o no de les escasses operacions museològiques o col·leccionistes amb aquest discurs que intuïm predominant i relació de la seva creació amb moments més o menys àlgids d'aquest corrent de pensament.

c) Existència al llarg de la història d'un continuum del pensament folklòric que arriba a l'actualitat i capitalitza el pensament antropològic. Al mateix temps, una altra premisa a constatar és el fet de si la inexistència d'una estructura acadèmica per a l'estudi de l'antropologia i la introducció d'una nova tradició anglo-saxona, tal com ha succeït a Catalunya, han ocasionat la implantació i desenvolupament d'un corrent que podríem denominar "neo-folklorista" i que es traslladaria també a les operacions museològiques més recents.

Com a segon objectiu, i com a condició indispensable per a enquadrar les hipòtesis anteriorment exposades, hem intentat apropar-nos a la realitat de la producció folklòrica, etnogràfica i antropològica que s'ha desenvolupat a les nostres Illes al llarg d'aquest segle.

La fórmula més efectiva per assolir aquest objectiu ha estat la realització d'una aproximació a la bibliografia etnològica. No es

tracta, com és de suposar, d'una bibliografia exhaustiva, car creim que aquesta hauria d'ésser una tasca col·lectiva on es precisaria la intervenció d'un equip interdisciplinar on hi tendrien cabuda historiadors de la ciència, antropòlegs, museòlegs i documentalistes.

Més que un recull bibliogràfic exhaustiu es tracta d'una mostra representativa de la producció de gairebé la totalitat dels autors que, bé de manera professional o bé de forma esporàdica s'han dedicat als estudis de la cultura popular illenca des de les més diverses disciplines.

Tot i les limitacions que suposa un treball individual d'aquestes característiques creim que hem aconseguit superar amb escreix les poques bibliografies existents sobre el tema (PRAT, 1985-86) i (TRIAS, 1992).

El recull bibliogràfic s'ha orientat en dos vertents: les monografies que s'agrupen a la bibliografia general i els buidats de publicacions periòdiques o seriades. Pel que fa a aquest darrer apartat hem realitzat el buidat exhaustiu d'un total de quinze publicacions periòdiques que abasten des de principis d'aquest segle fins a l'actualitat. Es tracta d'una selecció de les revistes que hem considerat més significatives, tant pel paper que desenvoluparen en el moment de la seva aparició com per la significació dels autors que hi publicaren.

Hi ha revistes editades a cada una de les Illes, però també n'hem seleccionat algunes editades al Principat de Catalunya i, fins i tot, alguna de Madrid. Pel que fa a les de caràcter local hem seleccionat totes les aportacions que afectaven a la temàtica estudiada. De les de fora hem recollit tots els articles d'autors

insulars o aquelles aportacions que feien referència a les nostres Illes.

Entre les publicacions consultades, n'hi ha d'especialitzades i d'altres de caràcter general. De les segones hem ressenyat els articles de temàtica folklòrica i etnogràfica, de les primeres n'hem fet un buidat general.

Potser totes les publicacions seriades tenen un denominador comú: totes elles -amb distinta intensitat i des dels més diversos punts de vista, és clar- han jugat un paper fonamental en la recuperació i la consolidació de la cultura autòctona.

Cronològicament, hem intentat abastar des de les publicacions dels primers anys d'aquest segle fins a publicacions actualment vigents, sense oblidar les publicacions més representatives de la postguerra.

Finalment, pel que fa a aquest recull bibliogràfic, hem intentat conjuntar monografies amb articles de revista sota una bibliografia temàtica que abasta gairebé la totalitat de les àrees de coneixement relacionades amb l'estudi de la denominada cultura popular. Per a la classificació temàtica ens hem servit del Llistat d'Encapçalaments de Matèries en Català.

El tercer objectiu, vinculat també a les hipòtesis exposades anteriorment, consisteix en aproximar-nos a la realitat de les col·leccions etnològiques existents a les nostres Illes.

Aquesta pretensió, potser la més difícil, ha suposat una delimitació prèvia del que hom podia considerar a partir de dues limitacions de caràcter apriorístic: la idea de col·lecció amb veritables pretensions museològiques i las col·leccions amb fons

etnològics. Superada aquesta fase inicial i feta la tria, hem duit a terme un mostreig de quinze col·leccions on s'han intentat representar les col·leccions públiques (estatals i municipals) i les privades (institucionals, col·lectives i particulars).

Hem intentat també recollir exemples de cada una de les Illes i hem inclòs des de col·leccions perfectament consolidades fins a projectes amb unes certes garanties de continuïtat.

Finalment, no hem renunciat a la redacció d'una proposta teòrica per a un pla de museus etnològics, on intentam exposar els nostres punts de vista personals sobre les implicacions que suposa qualsevol operació museològica que pretengui adaptar-se a la nostra realitat cultural des d'un punt de vista científic.

1. 3. Metodologia

En parlar de la metodologia emprada en la realització d'aquest treball és adient recordar que, tal com hem exposat en els objectius, es tractava de realitzar una aportació a la història dels estudis antropològics a les illes Balears amb un èmfasi especial en les col·leccions etnològiques com una manifestació més d'aquesta història.

Fet aquest aclariment és prou clar que, al llarg de la investigació, ens hem mogut sobre dos eixos fonamentals: un eix diacrònic en el qual hem intentat reflectir i reconstruir quina ha estat l'evolució dels estudis folklòrics, etnogràfics i antropològics,

des de les primeres provatures al darrer quart del segle XIX, experiències museològiques incloses, fins a l'actualitat.

En segon lloc, en un nivell sincrònic, fer una ullada a la situació actual de les col·leccions etnològiques existents i donar-ne una diagnosi. Això sense oblidar que la situació actual respon, indubtablement, a tota una tradició i a unes circumstàncies socials, polítiques i culturals ben determinades.

Aquest doble eix ha propiciat l'ús simultani d'una doble metodologia: la de la recopilació i posterior anàlisi de documentació bibliogràfica dispersa per tal de confegir el procés històric de la investigació antropològica i l'anàlisi a partir de l'observació directa, la informació oral i fins i tot la pròpia vivència amb la finalitat de conèixer quina és la situació real de les col·leccions etnològiques a les Balears.

Pel que fa a la primera part, ens han estat de gran ajut les aportacions teòriques, que per altres zones de l'Estat ja havien realitzat altres autors, i que bàsicament se citen i comenten a l'apartat 3.2. dedicat a la historiografia antropològica.

Els estudis de Llopart, Prats i Prat (1982) i especialment les aportacions individuals de Llorenç Prats (1981, 1982, 1985, 1987, 1988) i Joan Prat (1980, 1981, 1985, 1991) han esdevingut el fil conductor de bona part de la investigació.

Les migrades aportacions a la història de l'antropologia a les nostres Illes ens han obligat a recórrer a les publicacions de cada un dels autors, protagonistes indiscutibles d'aquesta història, o a les publicacions periòdiques sorgides dels seus propis projectes per esbrinar quin era la seva posició davant la cultura popular autòctona, quines les seves aportacions i quins els seus paral·lels.

D'aquí prové la importància específica d'una extensa bibliografia etnològica i el buidat d'un bon nombre de publicacions seriades on aparegueren aportacions de cada un d'aquests autors.

Pel que fa al coneixement de les col.leccions actuals i els projectes museològics, l'estratègia ha estat necessàriament distinta. En primer lloc, hom careix pràcticament de documentació escrita. Aquest fet ha suposat haver de fer un reconeixement directe de cada una de les col.leccions in situ i especialment un coneixement de les persones que treballen als distints centres o institucions que mantenen col.leccions i, fins i tot, amb els propis creadors o impulsors d'aquestes col.leccions.

Aquest coneixement personal ha estat el que ha permès una aproximació a la situació real de cada conjunt, però també, i això és el que especialment ens interessava, a la concepció i a la percepció que els propis creadors tenen de la seva obra.

A part del coneixement personal de bon nombre de les persones vinculades en aquestes col.leccions, hem de pensar que abans d'endagar aquest treball havia mantingut relacions de treball amb els responsables del Museus de Mallorca, Pollença, Torre de Canyamel, Molí d'En Gaspar, Museu Regional d'Artà i Amics del Port de Maó, la fórmula d'aproximació ha estat a través de la guia d'investigació redactada per un grup de treball sobre antropologia i museus de l'Institut Català d'Antropologia que explicam en el lloc pertinent.

Quant a l'abast de la investigació i pel que fa a l'eix cronològic, la delimitació en el temps ha vengut donada per

l'existència d'un moviment interessat en el coneixement de la cultura popular. Aquest fet es produeix a Europa a partir dels plantejaments propugnats pel moviment Romàntic i en el nostre àmbit es materialitza amb el moviment de la Renaixença que es desenvolupa als Països Catalans a partir de mitjan segle XIX.

Aquesta tendència a la recuperació és manifesta a altres indrets de l'Estat, concretament a Galícia i al País Basc on sorgiran moviments paral·lels a la Renaixença: el moviment Nos i el Fuerismo Vasco. Tots plegats constitueixen una mostra del que s'ha vingut a anomenar discurs folklòric.

Per altra banda, hereu del pensament de la Il·lustració i alimentat per les noves teories naturalistes (positivisme, evolucionisme...), es desenvolupa l'anomenat discurs antropològic que, a la nostra comunitat, assolí una importància molt menor.

L'inici d'aquests moviments, dins dels quals cal enquadrar també les primeres experiències museològiques de caràcter etnològic, delimiten l'inici temporal del nostre estudi que es perllonga fins a l'actualitat (1990).

Pel que fa a la delimitació geogràfica, en el nostre cas, el caràcter de frontera natural que suposen les característiques físiques d'una illa i un arxipèlag han fet fàcil la delimitació espacial del camp d'estudi. La coincidència cultural i el fet de pertànyer a una mateixa unitat administrativa han ocasionat que les illes fossin el marc indiscutible de l'estudi. Tot i així, hem de constatar que aquesta delimitació geogràfica no pot deixar de banda l'existència, especialment en alguns moments històrics, de molts projectes

comuns amb el Principat i, fins i tot, d'alguna iniciativa gestada a la capital de l'Estat.

1.4. Fonts utilitzades

Pel que fa a les fonts d'informació utilitzades en la redacció d'aquest treball, s'han de tenir presents de manera bàsica les fonts bibliogràfiques, especialment pel que fa a la redacció del capítol dedicat al coneixement etnogràfic.

Tal com ja hem insinuat a l'apartat dels objectius i com explicam als capítols de bibliografia (seriada, general o temàtica), no es tracta d'un recull bibliogràfic exhaustiu.

La nostra intenció ha estat recollir les publicacions més representatives de cada un dels autors que han protagonitzat aquesta història del pensament etnogràfic.

La primera font usada pel coneixement bibliogràfic ha estat el de les bibliografies especialitzades entre les quals cal destacar en primer lloc el recull dirigit per Joan Prat (1985-86) amb moltes llacunes; els breus reculls temàtics que aporta Joan Miralles a la seva guia per a la investigació oral (1985) i la més àmplia i recent aportació de Sebastià Trias Mercant (1992), de la qual hem pogut constatar el seu poc rigor i la presència de nombrosos errors.

També hem fet ús d'algunes bibliografies generals com és ara les publicades a la revista *Randa* o d'algunes de caràcter monogràfic sobre un autor determinat, com és el cas de Gabriel Llompart (1982).

L'edició d'índexs d'algunes revistes, com és el cas de la *Revista de Dialectologia i Tradiciones Populares* (1983) o de la *Revista de Menorca* (1992), ens han alleugerit la tasca.

Les fonts bàsiques, però, per a la localització d'aquestes publicacions han estat, sense cap dubte, els catàlegs de les biblioteques amb importants fons locals. Concretament la Biblioteca Bartomeu March Servera, la Biblioteca Pública de Mallorca, la Biblioteca Pública d'Eivissa i la del Museu de Mallorca. S'ha de ressenyar la inexistència de biblioteques especialitzades en cultura popular, etnografia o folklore.

Per al coneixement de l'obra d'aquests autors o dels moviments als quals pertanyen ha estat interessant l'anàlisi i posterior buidatge de les hemeroteques. En aquest camp, tal com explicam al seu lloc pertinent, s'ha procedit a fer una selecció i posterior mostreig, en el qual s'han recollit publicacions que abasten des de principis de segle fins a l'actualitat, publicacions especialitzades i de caràcter general i representatives de cada una de les illes.

Les escasses experiències de revistes especialitzades s'han buidat de forma exhaustiva (*Arxiu de Tradicions Populars*, *Tresor dels Avis*, *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, *Quaderns de Folklore de Ciutadella*), mentre que a les de contingut general simplement s'han seleccionat els articles de contingut etnogràfic o folklòric (*Butlletí de Dialectologia Catalana*, *Llevant*, *La Veu de Mallorca*, *Cort*, *Ibiza*, *Eivissa*, *Lluc*, *El Mirall*, *Estudis Baleàrics*, *Randa*).

Una altra font informativa important han estat les actes i publicacions de congressos i jornades d'estudi.

Un aspecte desconegut i que requereix una dedicació urgent i en profunditat és la localització, inventari, catalogació i difusió dels materials inèdits dels distints autors que han treballat la cultura popular.

Avui per avui desconeixem gairebé la totalitat dels materials que al llarg de la vida recompilaren folkloristes com Pere Ballester, Andreu Ferrer, Andreu Estarellas, Antoni Galmés, etc.

A més de l'obra personal hom ha de tenir present la documentació generada per algunes empreses col·lectives com és el cas del resultat de l'enquesta sobre els ritus de naixement, matrimoni i defunció promoguda per l'Ateneo de Madrid (1903) parcialment conservada al Museo Etnológico Nacional, els materials del Cançoner Popular de Catalunya, recentment recuperats i dipositats al Monestir de Montserrat, o part de l'arxiu del musicòleg Baltasar Samper dipositat a la Biblioteca Bartomeu March de Palma.

La finalitat i l'abast d'aquest treball ens han aconsellat prescindir d'aquestes fonts, encara que no renunciem a poder estudiar-les a fons, si podem accedir-hi, en un futur proper.

Un altre fons documental que hem intentat utilitzar, i que ens ha decebut per la seva pobresa, ha estat la documentació de cada una de les col·leccions etnològiques. Les fonts són tan escasses que no permeten ni tan sols la reconstrucció de la història de cada una de les col·leccions. Potser resulta representativa la documentació reproduïda als apèndixs documentals de cada una de les col·leccions.

Finalment, dins aquest apartat dedicat a les fonts documentals, hem de ressenyar les informacions orals, fruit de les entrevistes amb bona part dels responsables de cada una de les col·leccions o amb persones vinculades a elles. Per aquestes entrevistes hem fet ús de la guia elaborada per l'Institut Català d'Antropologia i que reproduïm i comentam a l'apartat introductori del capítol quart.

Es evident, tal com ja hem esmentat en l'apartat dedicat a metodologia, que també hem fet servir els coneixements i les vivències personals que ens han proporcionat el contacte directe, de manera continuada o esporàdica, amb un bon nombre de les col·leccions estudiades. Es suficient recordar el Museu de Mallorca, El Museu de Pollença, el Molí d'En Gaspar, El Museu Regional d'Artà, la Torre de Canyamel o la col·lecció de l'Associació d'Amics del Port de Maó. Creim que aquest contacte, més o menys continuat amb aquestes col·leccions i amb el personal que hi treballa, ens ha permès albirar quina és o quines són les realitats del col·leccionisme i la museologia etnològica.

1.5. Estructura de l'obra

Hem estructurat aquest treball en nou capítols que responen al plantejament, desenvolupament, conclusions i guarniment documental.

La primera part, que per a nosaltres respon al plantejament de l'obra, està integrada per aquesta mateixa introducció on es fa

una justificació del treball, es plantegen els objectius i es descriuen la metodologia i les fonts utilitzades.

A aquest capítol en segueix un altre on es fa un plantejament teòric del paper del col·leccionisme, la seva significació teòrica i documental, així com la delimitació conceptual que hom fa de la museologia com a ciència dels museus, però també com a fórmula explicativa de la connexió d'aquests amb l'entorn en el qual foren creats.

El desenvolupament del treball, pel seu caràcter descriptiu, és la part més extensa de l'obra ja que en un discurs de caràcter cronològic explica l'evolució dels estudis folklòrics, etnogràfics i antropològics que s'han desenvolupat a la nostra comunitat des de mitjans del segle passat fins a l'actualitat.

Les col·leccions descrites s'han ordenat a partir d'una classificació establerta a partir de la titularitat (pública o privada) i dins cada una d'aquestes en estatal o municipal, institucional, col·lectiva o particular. A la descripció de cada una de les col·leccions segueix un apèndix documental on s'aporten la major part dels escassos materials escrits que ha generat cada una d'aquestes col·leccions.

Els resultats obtinguts a partir d'aquesta anàlisi s'han exposat en el capítol cinquè, dedicat a conclusions, i s'ha intentat presentar alternatives en una proposta per a una xarxa de museus etnològics a Balears que s'explica en el capítol sisè.

El suport documental de la investigació, excepte pel que fa als museus i col·leccions, ocupa els tres capítols finals: un repertori bibliogràfic de publicacions seriades, una bibliografia general i una bibliografia temàtica.

1.6. Agraïments

Es de justícia que figurin aquí totes aquelles persones o institucions que amb la seva col.laboració han fet possible la realitat d'aquest treball.

En primer lloc hem d'agrair a les institucions que han fet possible dur a terme aquesta investigació, posant a la nostra disposició les seves instal.lacions o bé dedicant part del seu temps a les nostres impertinents consultes.

La biblioteca Bartomeu March Servera de Palma i la Biblioteca Pública de Palma han posat a la nostra disposició, sense cap casta de dificultat, els seus fons general i d'hemeroteca que ha servit de base a bona part d'aquesta tesi. Igualment hem de citar la biblioteca del Museu de Mallorca.

La dificultat de desplaçament a les altres illes ha estat pal.liada per la col.laboració que, en el seu moment, ens oferiren Lina Sansano per a la documentació relativa a les Pitiüses i Joan Elorduy per a la informació relativa al Col.lectiu Folklòric de Ciutadella.

Altres persones ens han proporcionat informació poc accessible a les biblioteques públiques. Aquest és el cas de Joan Font per la documentació relativa al grup Documenta de Sant Joan o el de l'amic, Antoni Ginard, pel que fa a informació sobre viatgers del segle XIX i algunes experiències didàctiques vinculades a l'antropologia.

L'amic Jaume Bover ha contribuït amb informacions relatives a la documentació museològica i amb referències bibliogràfiques que només ell és capaç de conèixer-ne l'existència.

Així mateix hem d'agradir els ajuts de la biblioteca especialitzada del Museu d'Arts i Indústries Populars de Barcelona i la del Centre d'Estudis i Recursos Culturals (CERC) de la Diputació de Barcelona.

Per finalitzar, pel que fa referència al capítol documental, no podem oblidar el Centre d'Informació i Documentació Acadèmica de la U.I.B. i particularment a Maria P. Manzano per la seva diligència, així com el Servei de Documentació de la Universitat de les Illes Balears.

Capítol a part mereixen les persones que ens han facilitat informació de cada un dels museus i col·leccions que hem visitat de manera reiterada i que, a més del seu tracte amable i atent, han aportat valuosa informació, tot constituïnt una mena de xarxa d'informació que s'haurà de tenir en compte per a la realització de qualsevol tasca museològica.

Aquest col·lectiu, i resseguint les col·leccions i institucions museològiques esmentades al llarg de la investigació, el constitueixen les següents persones: Guillem Rosselló Bordoy, Joana M. Palou i Frederic Soberats pel Museu de Mallorca; el Sr. Jordi Fernández i la Sra. Lina Sansano per a les col·leccions de les Pitiüses; el Sr. Lluís Plantalamor i Cristina Andreu Adame per al Museu de Menorca, així com Guillem Sintès, Antoni López i Joana Gual per al Molí de Sant Lluís (Menorca); la informació sobre la col·lecció dels Amics del Port de Maó ens l'han facilitada el bon

amic Josep Miquel Vidal Hernández, Guillem Sintes Espasa, Cristina Andreu, Jaume Murillo i Enric Taltavull.

Pel que fa al Museu Municipal de Sa Pobla hem d'agrair les informacions facilitades per Ramon Molina i Mn. Joan Obrador Sociés.

Pel Museu Regional d'Artà, ens donaren les màximes facilitats els amics i membres del Patronat del Museu, Pere i Joan Sureda, i la conservadora de la secció d'etnologia, Maria Gelabert.

Pel que fa al Museu de Lluc agraïm les informacions del Pare Bartomeu Pericàs Alemany i les del Pare Joan Llabrés i Ramis pel Museu de la Porciúncula; Jaume Ensenyat pel Casal de Cultura de Sóller i Margalida Ferrà i Botrux pels museus de Valldemossa.

Els germans Morell Massanet i en especial Maria Morell han estat els informadors i mantenidors de la col.lecció de la Torre de Canyamel (Capdepera).

El departament de Cultura de l'Àrea d'Obra Social de Sa Nostra Caixa de Balears ha ofert informació interessant, que cal agrair, relativa al Museu Regional d'Artà, al Molí d'En Gaspar (Llucmajor) i a la col.lecció de Ventalls de Son Santandreu.

A Joana Maria Palou Sampol hem d'agrair-li la informació relativa al Museu Municipal de Pollença. Al Sr. Daniel Aldeguer Gordiola la informació referida a la col.lecció del Museu del Vidre de Can Gordiola (Algaida).

D'amabilíssim podem considerar el tracte de Mn. Pere Xamena, responsable i mantenidor de la Fundació Cosme Bauçà de Felanitx. Igualment atent fou el tracte de l'amic Josep Merino Santisteban, conservador del renovat Museu de Manacor i del Sr.

Jaume Ribot, bon coneixedor de la història de la casa natal de Fr. Juníper Serra i del Museu Juniperià de Petra.

Els Srs. Teodor Suau i Joan Puigròs donaren les pertinents facilitats per visitar les disperses i malmanades col·leccions del Museu del Seminari Conciliar de Mallorca.

Finalment, el Sr. Ton Roig Clar, ens donà les màximes facilitats per conèixer la seva col·lecció particular de joguines i ens explicà les curolles entorn a la creació d'un museu de les joguines.

Als informadors de cada una de les col·leccions, hem d'afegir-hi els integrants del grup de museus del l'Institut Català d'Antropologia per la seva tasca en pro del desenvolupament museològic als Països Catalans i per a l'elaboració d'una guia de treball que, avui per avui, encara és un instrument infrautilitzat.

Agraïm també a la Sra. Dolors Llopart i als Drs. Joan Prat, Llorenç Prats i Joan Bestard que, tant amb la seva obra com amb els seus consells personals, han servit de llumeneret blau en un fosc panorama acadèmic. Amb el seu recolzament han fet possible la culminació d'aquesta obra.

Especial menció mereixen, en el capítol de la logística, el Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears i el personal del Taller Gràfic Ramon, així com els amics Antoni Ginard, Joan Font, Sebastià Roig, Miquel Pasqual i Antoni Bonet.

Joana Bibiloni, amb paciència i resignació admirables, ha fet la correcció ortogràfica i ha ajudat a millorar el text.

Un reconeixement especial mereix el Dr. Guillem Rosselló Bordoy que, a més dels seus suggeriments i observacions, en acceptar la direcció d'aquesta tesi, posà a prova una paciència que no es justifica amb una simple relació acadèmica.

Finalment, Francisca Niell i C. Pilar Bibiloni que, durant més de dos anys han suportat impertinències, alts i baixos, naufragis, encallades i arribades a port, i que amb la seva tasca callada, però diligent, simplement, han fet que aquest treball hagi estat possible.

A tots ells, i als que a l'hora d'escriure aquestes ratlles no he pogut recuperar del pou de la memòria, moltes gràcies.

**2. MUSEOLOGIA ETNOLOGICA I
PENSAMENT ANTROPOLOGIC**

2. MUSEOLOGIA ETNOLOGICA I PENSAMENT ANTROPOLOGIC

Tal com ja hem anunciat en parlar de l'estructura d'aquest treball, en aquest capítol s'intenta fer un plantejament teòric sobre el paper del col.leccionisme, la seva significació teòrica i documental. A aquest segueix una delimitació conceptual de la museologia com a ciència dels museus, però també com a formula explicativa de la connexió d'aquests amb l'entorn en el qual foren creats. Finalment es repassa l'abast conceptual que enmarca els fons temàtic de les col.leccions, objecte d'estudi.

Aquestes reflexions de base sobre el col.leccionisme en general, i el col.leccionisme etnològic en particular, responen a la necessitat d'establir quin és el vertader paper que han jugat els museus i les col.leccions etnològiques dins la història de l'antropologia a les illes Balears.

D'alguna manera, aquí intentam posar sobre la taula i explicitar les eines usades per constatar el grau de compliment d'un dels objectius d'aquest treball: la concordança o no de les escasses operacions museològiques o col.leccionistes amb l'anomenat discurs folklòric, com a corrent que intuïm predominant, dins la història de l'antropologia illenca.

El primer objectiu consisteix en establir una delimitació conceptual a la qual poder fer referència. En aquest sentit, cal parlar de les dues disciplines de base que, teòricament, sustenten un del objectes del nostre estudi: la museologia i l'etnologia.

2.1. La museologia i la funció social dels museus

A grans trets, hom defineix la museologia com el conjunt de teories sobre els museus com a institució i sobre llur funció dins la societat.

Tot i aquesta primera definició de caràcter general, podem aportar-ne d'altres, més complexes, com és ara l'elaborada pel mateix Georges Henri Rivière el 1981:

"Une science appliquée, la science du musée. Elle en étudie l'histoire et le rôle dans la société, les formes spécifiques de recherche et de conservation physique, de présentation, d'animation et de diffusion, d'organisation et de fonctionnement, d'architecture neuve ou muséalisée, les sites reçus ou choisis, la typologie, la déontologie"¹.

Si ens hi deturam, la primera definició, de caràcter general, fixa ja una sèrie de límits. En primer lloc, estableix com a objecte d'estudi el museu com a institució. En aquest sentit, i des d'un punt de vista estrictament pragmàtic, l'article 1er del "Reglamento

¹ HENRI RIVIERE, Georges (1989) *La muséologie..* pg. 84.

de los Museos de Titularidad Estatal y del Sistema Español de Museos", en definir-los es diu:

"De acuerdo con lo dispuesto en el artículo 59.3 de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español, son Museos las Instituciones de carácter permanente que adquieren, conservan, investigan, comunican y exhiben, para fines de estudio, educación y contemplación, conjuntos y colecciones de valor histórico-artístico, científico y técnico o de cualquier otra naturaleza cultural".

Aquesta delimitació, de caràcter legal, ens hauria permès d'entrada una operativa delimitació del camp d'estudi ja que, si l'haguéssim aplicada *strictu sensu*, possiblement ens hauríem trobat amb un sol museu a tot l'àmbit estudiat. Així i tot, segurament hauria incumplit alguns dels trets que la llei proposa com a preceptius per a les institucions museístiques.

Evidentment, aquesta definició ens serveix com a referent, però en cap cas ens pot servir com a excloent, ja que ens deixaria sense objecte d'estudi.

Malgrat aquesta primera definició, de caràcter pragmàtic, potser seria adient remetre'ns a altres definicions, admeses a nivell internacional, com és ara la proposada pel Consell Internacional de Museus (ICOM) que el 1975 al títol segon (Art. 3.) dels seus estatuts defineix el museu de la següent manera:

"Le musée est une institution permanente, sans but lucratif, au service de la société et de son développement, ouverte au public, et qui fait des recherches concernant les témoins matériels de

l'homme et de son environnement, acquiert ceux-là, les conserve, les communique et notamment les expose à des fins d'études, d'éducation et de délectation"².

Com podem veure, però, només hem parat esment a la primera part de la definició de la museologia -els museus com a institució-, i hem deixat de banda un altre aspecte molt important: **la seva funció dins la societat.**

Les funcions dels museus són diverses. De fet han anat canviant al llarg del temps i assumint-ne de noves a mesura que les exigències socials eren majors. Així hom ha pogut observar com a les primitives funcions d'adquisició i conservació s'han afegit les tasques de difusió i dinamització.

A Europa, però, sembla que, a part de totes aquestes funcions de caràcter pragmàtic que es repeteixen a totes les definicions, el museu ha mantingut una funció essencial: la configuració de la identitat. Aquesta funció, a més, es fa més evident en el cas dels museus etnològics.

En aquest sentit, Georges Henri Rivière ens diu:

"L'Institution muséale conserve ses rôles de collection, de création et de développement du savoir, de prestige également. Elle renforce sa mission d'éducation et acquiert celle protection du patrimoine. Enfin, elle aide les peuples d'Europe à prendre conscience de leur identité"³.

² HENRI RIVIERE, Georges (1989) Op. cit. pg. 83.

³ HENRI RIVIERE, Georges (1989) Ibidem. pg. 51.

En definitiva, a través de les missions tradicionalment encomanades als museus, la funció prioritària d'aquests és ajudar als pobles a prendre consciència de la seva pròpia identitat.

Aquest és precisament l'aspecte que ens interessa de la museologia. Ens interessa destacar quin ha estat, i és encara, el paper de les col·leccions i els museus etnològics dins la societat. Quin ha estat el seu rol, quina la seva significació. Per què es crearen i es creen, encara ara, les col·leccions etnològiques?

Com hem vist, la resposta ja ens l'ha avançada G. Henri Rivière: una de les funcions essencials dels museus és la de contribuir a la configuració de la identitat.

Aquest discurs ens interessa particularment ja que lliga els museus i les col·leccions als fonaments de l'anomenat *discurs folklòric*. Aquell discurs que, com molt bé explica Joan Prat, es fonamenta en la tradició com a portadora de les més pures essències del poble i que, com també hem exposat a la introducció, creim és el que domina al llarg de gairebé tota la història del pensament antropològic a les illes Balears.

Els museus en el seu si, ultra les funcions de col·lecció i conservació, aporten tot un seguit de símbols representatius d'aquesta tradició sobre la qual es fonamenta aquesta cercada i pretesa identitat. En definitiva, creim que els museus no "presenten" la realitat sinó que, en tot cas, "representen" la realitat que interessa als seus creadors.

2.2. El paper social del col.leccionisme

Potser resulti il·lustratiu recórrer a algunes idees de base sobre la significació del col·leccionisme. Col·leccionisme i classe dominant es vinculen de manera indissoluble com un fenomen típic de la ideologia, l'art i la cultura al llarg dels cicles històrics. Aquest fenomen, bastit per una èlit il·lustrada i potent, compleix la funció precisa d'imposar els seus judicis estètics, en manipular la creació artística i en exercir una influència totalitzadora en la història de la cultura⁴.

Tal com es deprèn d'una cita de Marx i Engels, manejada per Aurora León a la seva obra sobre el museu, "los individuos que componen la clase dominante, entre otras cosas, también dominan como pensadores, como productores de ideas que regulan la producción y la distribución de las ideas de su tiempo"⁵.

En aquest sentit, el col·leccionisme, en primer lloc, afirma un món de preferències ideològiques en definir-se com a defensor actiu de la possessió única, no compartida. La col·lecció també es defineix ideològicament per preferències manifestes a l'hora de l'elecció.

En segon terme, el col·leccionisme incideix en la funció ideològica de la cultura. Es controlen i instrumentalitzen els objectes de cultura en funció dels seus interessos i objectius.

⁴ LEON, Aurora (1986) *El museo. Teoría, praxis y utopia*, pg. 15.

⁵ LEON, Aurora (1986) *Op. cit.* pg. 45.

En tercer lloc, el col·leccionisme té un valor formatiu i consolidador sobre l'art, la crítica, el gust, etc.

Finalment, el col·leccionisme imposa tots els valors ficticis per a la valoració de l'obra d'art⁶.

A partir d'aquesta visió absolutament interessada de la finalitat i les pretensions del col·leccionisme el que nosaltres ens interessa detectar és si, en el cas de les col·leccions etnològiques a Balears, existeix una pretensió, per part d'una determinada classe dominant, d'influir en la història de la cultura i la història del pensament.

Si observam les col·leccions etnològiques existents a la nostra comunitat és possible que aquesta pretensió distorsionadora de la realitat representada sigui imperceptible. Probablement aquest fet es fa evident quan estudiam les altres manifestacions del discurs o discursos antropològics que es succeeixen al llarg de la història.

Si, tal com intuïm i pretenem demostrar, a les illes Balears ha dominat un discurs folklòric que persegueix la construcció d'una identitat diferencial pròpia, el primer que ens hem de demanar és, quina és aquesta identitat?, qui està interessat en configurar-la i preservar-la?, quins són els trets que la caracteritzen?

⁶ LEON, Aurora (1986) Ibidem. pp. 48-50.

La resposta a aquestes qüestions segurament ens la podrà oferir la ciència de base que estudia l'element constitutiu de les col·leccions objecte del nostre estudi.

La selecció i la disposició de les mostres de cultura popular que s'integren en les esmentades col·leccions o museus etnològics i que al llarg del temps han constituït una part de l'objecte d'estudi del folklore, l'etnologia o l'antropologia han d'èsser la clau que ens ajudi a entendre aquesta instrumentalització.

2.3. Distintes lectures de la cultura popular

La reducció o l'assimilació de l'objecte d'estudi de l'etnologia a la cultura tradicional sembla força evident i ha donat lloc a una interpretació esbiaixada que explica, al nostre entendre, bona part de la història del pensament antropològic a la nostra comunitat.

Aquesta tendència, és clar, no és exclusiva de les nostres Illes, sinó que constitueix tot un corrent de pensament que ha estat analitzat en diverses ocasions i que encara ara continua vigent.

A grans trets, dins aquesta tendència s'inclouen tots aquells partidaris sobre el fet que l'etnografia és necessària per allò que "tot s'està perdent". Aquesta actitud, que arrenca dels folkloristes, és encara avui una de les més esteses i ha donat lloc a un tipus de reculls folklòrics o etnogràfics que podríem caracteritzar amb el rètol de *La tècnica del bolataire*, perquè les dades culturals són

tractades semblantment als bolets, que hom busca, selecciona i arrenca del seu medi per consumir-los segons el propi gust⁷.

L'existència i perduració d'aquest corrent folklorista només és explicable a partir de l'organització de les societats europees, sorgides de la Revolució Industrial, entorn d'uns eixos ben definits en l'aspecte econòmic (capitalisme industrial), polític (estats centralitzats), social (societat de classes) i ideològic (valors burgesos).

El resultat històric d'aquestes societats en el pla cultural és el que s'ha anomenat "cultura europea" o "cultura occidental" i que correspon, majoritàriament, a la cultura dominant burgesa. Una cultura formalitzada i transmesa a partir dels centres acadèmics i els mitjans de comunicació de masses.

Aquesta cultura ha estat presentada i proclamada pels detentors del poder com la millor cultura possible, superior a totes les altres, i a la qual tota societat ha de tendir necessàriament si no vol veure's abocada a l'endarreriment i a la pèrdua del carro de la història i del progrés.

L'ideal propugnat és, doncs, un tipus de societat i de cultura monolítica, homogènia i estandarditzada, que cal es reproduïxi i s'expansioni fins a l'infinit, perquè així ho requereixen els mateixos engranatges del sistema i del mercat. Es tracta, doncs, d'un model de cultura excloent⁸.

⁷ PRAT, Joan (1985) Reflexions entorn de la pràctica etnogràfica i el treball de camp. A *La cultura popular a debat*. pg. 140.

⁸ LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. (1985) Presentació. A *La cultura popular a debat*. pg. 7.

A partir d'aquestes premisses, i encara que sigui a través d'una excessiva simplificació, hom pot entendre que, en el fons, la missió que socialment s'ha reservat a l'etnologia i als museus com a elements de l'alta cultura és la d'assimilar i integrar aquelles manifestacions que no encaixen en el marc homogeni i monolític de la cultura occidental.

En el nostre àmbit cultural aquesta tasca homogeneitzadora de la cultura popular -evident a partir de l'existència d'una cultura no popular-, s'ha desenvolupat bàsicament, com ja hem esmentat, a partir de l'assimilació de la cultura popular a la cultura tradicional.

Hem de reconèixer que els darrers centcinquanta anys s'han anat introduint canvis i transformacions profundes i s'ha anat arraconant, en un procés indeturable, les formes de vida pre-industrials. L'equiparació de les formes de vida pre-industrials al concepte de cultura popular ocasiona que el "canvi social" sia un paradigma explicatiu privilegiat.

L'adopció d'aquest paradigma posa en funcionament un seguit de parelles d'oposicions de caire temporal (passat/present, tradicional/modern, abans/ ara, arcaic/actual) i de caire espacial (rural/urbà, camp/ciutat, local/universal) a través dels quals s'intenta definir el procés de pervivència de la cultura popular i la cultura tradicional en el si de les societats complexes.

"El perill fonamental de la identificació entre cultura popular i cultura tradicional consisteix en caure en plantejaments de caràcter intemporal i essencialista en els quals la idealització

d'un mític "abans" (que probablement mai no ha existit) esdevé el punt de partença reificat d'un procés (que no s'explica) abocat a descobrir els orígens, les arrels d'un immutable caràcter o ànima del poble català⁹, mallorquí o balear, en el nostre cas.

Les particulars circumstàncies històriques de la societat catalana on s'ha desenvolupat un fort sentiment nacionalista, mitigadíssim i fins i tot inexistent a les nostres Illes a partir d'un cert moment històric, fan que la cultura popular es legítimi, des del punt de vista dels folkloristes catalans (inclosos els de les illes Balears), com a sistema simbòlic, edifici mític sobre el qual es recolza una certa identitat catalana, políticament pertinent per a les classes interessades en el manteniment de l'ordre establert, i de clares connotacions conservadores.

Les bases d'aquest plantejament són les implicacions històriques i actuals entre els conceptes de cultura, poble i nació entesos en el seu sentit englobador. La cultura esdevé així *un conjunt lligat de maneres de pensar, de sentir i d'actuar més o menys formalitzades que, apreses i compartides per una pluralitat de persones, serveixen, d'una manera alhora col·lectiva i simbòlica, per constituir aquestes persones en una col·lectivitat particular i distinta* (ROCHER 1968)

Tal com manifesten D. Llopert, J. Prat i Ll. Prats, aquestes darreres característiques de "particularisme" i "distintivitat" són les que adquireixen un especial significat quan, com en el nostre

⁹ LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LL. (1985) Ibidem. pg. 9.

cas, són aplicables a col·leccivitats diferencials i històriques integrades, sovint de manera coercitiva, en aparells d'Estat centralitzats i dominants¹⁰.

Particularisme i distintivitat adquireixen una especial significació i així sorgeix com a principal paradigma explicatiu la dinomia, o sigui l'antagonisme asimètric i freqüentment conflictiu en el pla cultural entre Estat únic i pluralitat de nacions. Aquesta dinomia comporta, aparellada, també tot un seguit de conceptes contraposats: cultura pròpia / cultura estranya, cultures autòctones / cultures foranes, cultura colonitzadora / cultura colonitzada, cultura catalana / cultura espanyola...

Aquesta assimilació entre cultura popular i cultura nacional pot suposar també, amb un tractament acrític, perills d'ahistoricitat i essencialisme aplicats a la suposada existència de la identitat d'un poble i oblidant tota articulació interna del cos social i prenent que és compacte i homogeni. En efecte, difícilment una cultura nacional en el si d'una societat complexa pot ésser considerada independentment o aïllada dels grups socials que la configuren i la manipulen.

Estam parlant de societats complexes configurades per diversos grups socials. Segons J. Frigolé el concepte *poble designa diferents tipus d'aliances, de classes i de grups socials enfront d'una classe o coalició de classes històricament dominants*, amb la

¹⁰ LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. (1985) Ibidem. pg. 10.

qual cosa l'eix de l'argumentació es desplaça cap a la pugna de cultures¹¹.

Cada grup humà, socialment definit, crea a partir de la seva pròpia experiència, unes cultures o subcultures diferents que reflecteixen les desigualtats estructurals, producte en definitiva del mateix sistema dividit en classes.

La posició subordinada d'unes classes socials respecte a les altres origina un seguit de funcions impugnadores, contestatàries, d'autodefensa i de solidaritat o d'aliança de grup que, explícitament o implícita, s'oposen simbòlicament a la pretesa universalitat dels valors sustentats per les classes dominants.

2.4. La identitat com a pretext

Aquestes aproximacions als paradigmes explicatius de la cultura popular com a objecte d'estudi del folklore i l'etnografia ens situen novament davant la realitat dels museus etnològics a les illes Balears i el seu paper en la història del pensament antropològic.

D'antuvi, i tot recuperant els anteriors comentaris sobre la museologia i el col·leccionisme, hem de tenir present una premisa que ens sembla essencial per interpretar el paper dels museus etnològics. "...l'objet ethnographique n'existe pas en soi. C'est la

¹¹ FRIGOLE, J. (1985) Cultura popular i sistema de classes: una breu nota. A *La cultura popular a debat*. pg. 87.

société qui lui accorde ou lui refuse ce statut, choississant ainsi de le faire disparaître ou de le conserver comme témoin de son histoire et de modes de vie qu'elle souhaite voir transmis à la postérité. Une certaine histoire et certains modes de vie. Cette société qui accorde à des reliques, des souvenirs, des vestiges, des résidus, à la fois dérisoires et essentiels, un statut d'objets de musées, sacrés et inaliénables, étant elle-même en mutation permanente et en permanence à la recherche de son identité, ceci n'explique-t-il pas l'évolution constante du domaine ethnographique qu'elle constitue, mieux, qu'elle invente"¹².

Així doncs, sembla que en el cas dels nostres museus i possiblement en el de tots els altres, el que condueix l'operació museològica no és la disciplina de base, és a dir l'etnologia, sinó la voluntat política d'un determinat grup social que està en condicions de fer valer els seus principis ideològics.

En el nostre cas, creim que la preponderència del discurs polític per sobre el discurs científic ha estat especialment rellevant.

Tal com argumenta Llorenç Prats, analitzant la història del pensament antropològic, la cultura popular -el folklore- no existeix abans que la defineixin els folkloristes. El folklore és allò que fan els folkloristes. Els folkloristes, en teoria, el que fan és restituir unes formes de vida que estan desapareixent en el procés de modernització de la societat mallorquina o illenca i a la pràctica

¹² MARTINET, Chantal (1987) L'objet ethnographique est un objet historique. A *Muséologie et ethnologie*. pp. 32-33.

edificar un dels fonaments mítics -la tradició popular- sobre els quals recolzarà una certa identitat¹³.

La construcció o invenció d'una identitat, però, suscita de seguida tot un enfiloll de preguntes: Això vol dir que abans no hi havia identitat o no els servia?, a qui no servia? Als sectors hegemònics o que aspiraven a ser-ho de la societat catalana o il·lenca de l'època.

Una identitat és quelcom que es comparteix, però que es comparteix en exclusiva i, per tant, es defineix enfront d'altres identitats. Una identitat hegemònica catalana necessitava desmarcar-se tant d'una identitat subalterna com de la veritable identitat hegemònica estatal¹⁴.

El procés de definició d'una identitat -nacional- passa per una tria limitadora, tria que, per la ficció de la descripció d'allò que és, decideix sobre allò que serà la nació en el futur i d'allò que exclourà del seu si.

No qualsevol història, ni qualsevol llengua, ni qualssevol costums, ni qualsevol caràcter català, no serveix doncs. Cal triar. Es en aquesta tria, en aquest biaix, en aquesta lectura particular de la història, de la llengua, de la vida rural, del "caràcter català", que es lliuren els homes de la Renaixença en resposta a la necessitat de definir i legitimar un projecte de societat.

Però, a més a més, aquesta tria intencionada del que és (o del que ha estat) necessita revestir-se d'unes característiques

¹³ PRATS, Llorenç (1985) Sobre el caràcter conservador de la cultura popular. A *La cultura popular a debat*. pg. 73.

¹⁴ PRATS, Llorenç (1985) Op. cit. pg. 74.

d'essencialitat, de sacralitat, per tal que les normes i les sentències que n'emanen semblin recolzar en principis immutables.

La paraula clau és la tradició.

La tradició és un sistema de símbols que actua per manera de suscitar en els homes motivacions i disposicions, profundes i durables, en formular concepcions d'ordre general sobre l'existència i en donar a aquestes concepcions una tal aparença de realitat que aquestes motivacions i aquestes disposicions semblen recolzar exclusivament sobre allò real.

Aquesta anàlisi paradigmàtica de Llorenç Prats per a la realitat catalana de principis de segle és fàcilment traslladable a la realitat dels estudis illenes i, a més, segons nosaltres, en els museus etnològics se'n pot fer una lectura extremadament neta i clara.

El que fa més intel·ligible aquesta lectura és el fet que aquesta i totes les tradicions es fonamenten en un sistema de símbols. Aquests símbols són allò que ajuda a configurar el museu etnològic. Vegem, només a títol d'exemple, el que creuen que ha d'ésser el contingut d'un museu etnogràfic els seus propis promotors.

Formen aquest patrimoni etnogràfic tots els béns culturals - materials o simbòlics- que permeten conèixer els components antics i originals de la societat catalana, tant dels medis populars com de les cultures regionals. Aquests béns culturals: pràctiques, creences, maneres de fer, tècniques, gests, ens revelen actualment llur riquesa, potser més clarament que l'obra d'art única, resultat de la gran creació individual.

I tot això perquè aquests béns culturals -materials i simbòlics-, herència rellevant d'una cultura principalment oral, i per això mateix abundosa i efímera, ens parlen dels fonaments d'una identitat col·lectiva que ens fa reviure molt més les històries de les nostres societats que la historiografia oficial¹⁵.

Veure quina és la simbologia emprada en la construcció d'aquesta tradició configuradora d'una determinada identitat serà un dels objectius d'aquest treball. Observar la correspondència d'aquesta construcció simbòlica als museus i als estudis folklòrics, etnològics i antropològics, en serà una altra.

Finalment, observar, al llarg de la història, la utilització dels mateixos símbols, per a la configuració de distintes identitats pot resultar també atractiu. Al nostre parer, no existeixen diferències substancials entre la simbologia emprada per a la configuració d'una identitat diferencial catalana i la que, a partir del 1940, serveix per explicar "el sano regionalismo" en una clara contribució a una pretesa "unidad de destino en lo universal".

Les operacions museològiques de principis de segle no divergeixen tampoc de les de la postguerra i pràcticament de les de les dues darreres dècades. Tot és el mateix, encara que representi coses distintes.

Potser aquesta sigui la mostra més evident que, a les nostres Illes, museus i etnologia han estat al servei de la política més que

¹⁵ (1981) "Entorn del projecte de Museu Català d'Arts, Indústries i Tradicions Populars". *Canya! Quaderns de Cultura Popular*. 0:30-33.

no de la ciència. Al cap i a la fi, el que importa no són els símbols, sinó la lectura que d'ells se'n fa en cada moment històric.

3. EL CONEIXEMENT ETNOGRAFIC A LES ILLES BALEARS

3. EL CONEIXEMENT ETNOGRAFIC A LES ILLES BALEARS

3.1. Introducció

Aquest capítol, dedicat a la història del coneixement folklòric i etnogràfic a les Illes Balears, s'ha d'entendre com un marc referencial per a la comprensió del desenvolupament dels objectius explicats a la introducció i la seva adaptació a l'àmbit local.

En aquest sentit s'han recollit la majoria d'experiències desenvolupades des dels inicis del primer moviment folklòric fins arribar a la situació actual. Sempre que ha estat possible s'ha observat la vinculació -en molts casos clara- entre investigació folklòrica o etnogràfica i activitat museològica.

S'ha d'aclarir que l'elaboració d'aquesta història del coneixement etnogràfic s'ha duit a terme, bàsicament, a partir de l'anàlisi de les publicacions monogràfiques o seriadades de cada un dels autors, grups o moviments, o a partir de l'anàlisi de publicacions periòdiques en les quals, amb una certa assiduitat, es poden trobar aportacions d'aquests estudiosos.

S'ha procurat també no desvincular l'anàlisi històrica d'altres estudis similars que en altres indrets ens han precedit, especialment pel que afecta a la nostra mateixa àrea catalana¹.

No pot parlar-se -ni tampoc s'ha pretès- d'un recull exhaustiu dels estudis d'etnografia, antropologia i folklore a les Illes Balears; la recerca i posterior anàlisi crítica de tota la producció, pública o inèdita, suposaria per si mateixa una tasca que excedeix en molt les possibilitats i objectius d'aquesta aportació.

Tal com apunta Llorenç Prats, pel cas de Catalunya, la història del folklore està per fer. Aquest autor, atribueix aquest fet a dues causes: la discontinuïtat disciplinària entre el folklore i l'antropologia, ocasionada segurament per la manca d'institucionalització acadèmica i l'escassa rellevància científica del folklore, tot això degut a la incapacitat de superar la insuficiència dels paradigmes teòrics inicials i a la forta instrumentació ideològica que pateix des dels seus orígens.

Nosaltres, tot a partir de les limitacions que suposa l'escassetat d'informació, intentarem esbrinar si aquestes causes afecten també els estudis folklòrics illencs o si, per contra, l'escàs interès pels estudis folklòrics -i de retruc per les provatures museològiques- obeeix a altres paràmetres.

A partir d'aquesta extrema escassetat hom veu que, de fet, la història del folklore i l'etnografia il·lenca també estan per fer. Raons per dur-la a terme no en manquen i d'entrada podem fer

¹ En aquest sentit hem seguit de molt aprop l'aportació, per nosaltres essencial, de Llorenç PRATS (1987) *La historia del Folklore en Cataluña. Estado de la cuestión* [comunicació presentada al *IV Congreso de Antropología*. Alacant, 1987, inèdit].

constar les que argumenta el propi Llorenç Prats a l'article ressenyat anteriorment²: l'evidència que els estudis de folklore constitueixen una aportació empírica irremplaçable pel que fa al coneixement històric de la cultura tradicional, el fet que representin la primera reflexió disciplinària entorn a la diferenciació cultural de la societat illenca dels segles XIX i XX i la vida tradicional, així com la instrumentació ideològica de la disciplina per a l'estudi de l'evolució de la definició i representació simbòlica de la identitat comunitària fan inajornable afrontar el seu estudi.

Una altra raó fonamental per abundar sobre la necessitat de conèixer quina ha estat la història dels nostres estudis sobre folklore i etnografia és la conclusió a la qual arriben Joan J. Pujadas i Dolors Comas d'Argemir. Aquests autors, en una interessant reflexió sobre l'antropologia catalana³, arriben a la conclusió que les vacil·lacions d'enfocament i les insuficiències metodològiques estan associades a un colonialisme teòric, és a dir, a la necessitat d'aplicar els únics models a l'abast, els de l'antropologia saxona i l'antropologia francesa, provinents d'escenaris culturals inadequats a la classe de realitat que els antropòlegs catalans cercaven per estudiar.

Tot i aquest inconvenient inicial, el ressò, relativament important, que a nivell popular tenen actualment alguns estudis

² PRATS (1987) Op. cit. pg.2.

³ PUJADAS, Joan J. i COMAS, Dolors (1983) "Antropologia catalana o antropologia de Catalunya. Tradicions i nous enfocaments". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 2:85-86.

d'etnografia així com la conscienciació envers la cultura popular fan que el futur s'albiri amb un cert optimisme.

Tota ciència és filla del seu temps i de les circumstàncies pragmàtiques de la societat que l'envolta. Sembla que la tendència, a curt termini, és la de donar coherència al conjunt d'aportacions disperses que s'han realitzat sobre Catalunya en el camp de la pagesia; la d'intensificar, d'altra banda, els estudis sobre la "cultura popular" que necessiten una base teòrica més forta; i, finalment, la de seguir el fil dels nous temes que es van perfilant com a recerques d'abast més ampli.

Els autors continuen dient que en els darrers anys s'està produint un procés de crítica i autocrítica a la tasca realitzada fins avui pels antropòlegs i el símptoma clar el tenim en tota una recent bibliografia que cerca dos objectius:

1. Investigar els antecedents de la nostra disciplina, per superar l'esterilitat de quasi dues generacions perdudes durant la dictadura.

2. Fer la síntesi entre les aportacions d'aquesta tradició i els requeriments d'enfocament i de mètode que ens exigeixen la nostra formació científica i la realitat que volem estudiar.

Per a les Illes, com podem constatar, la realitat és, o ha estat, ben diferent car l'estroncament ocasionat per la guerra i la postguerra, a més de tot un seguit de circumstàncies que més envant analitzarem, no han permès la implantació d'uns estudis antropològics moderns de manera semblant al que ha succeït al Principat.

Tot i així, consideram que la tradició és irrenunciable si volem avançar cap a una situació normalitzada. La nostra hipòtesi és la de constatar que amb el romanticisme i a través d'una doble via (endòtica i exòtica) representada respectivament per la Renaixença i pels viatgers es configura una línia de pensament tendent a la configuració simbòlica d'una identitat pròpia.

Dins aquest procés de configuració simbòlica els museus etnològics hi juguen un paper fonamental pel que suposen com a fruit del pensament del seu temps, així com pel fet de fer tangibles els trets definidors de la pròpia identitat i esdevenir lloc de rumiatge ritual on hom acudeix quan vol explicar (o explicar-se) o mostrar (o mostrar-se) com és i qui és.

A partir d'aquesta hipòtesi inicial intentarem repassar, de forma sumària, quin ha estat el procés de creació o configuració simbòlica d'aquesta identitat a través de les diverses aportacions folklòriques i etnogràfiques des de la segona meitat del segle XIX; quins corrents s'han desenvolupat i de quina manera s'han orientat segons la conjuntura històrica per la qual hom travessava.

3.2. Historiografia antropològica

El caràcter relativament recent de la disciplina antropològica explica l'interès també tardà per a la història de l'antropologia. Per altra banda, la manca d'una implantació institucional dels estudis antropològics a la nostra comunitat ha ocasionat que en aquest retard s'hagi d'afegir una manca gairebé absoluta de referències específiques. Aquesta migradesa només pot ésser suplida parcialment per les referències que a les nostres Illes es fan a obres de caràcter més general.

L'aportació, essencial per a nosaltres, que s'apropa de manera més encertada, almenys pel que fa a les fonts i a la recollida d'informació, és l'obra coordinada per Joan Prat i Carós, *Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya* (1985-86). Aquesta obra ens aproxima a les fonts d'informació imprescindibles per al coneixement de l'evolució històrica dels estudis sobre folklore, etnografia i antropologia a partir d'un recull bibliogràfic força indicador encara que no exhaustiu.

L'obra del col·lectiu dirigit per Joan Prat repassa, en primer lloc, les bibliografies generals sobre literatura antropològica espanyola. En segon terme fa una aproximació a les distintes bibliografies sectorials corresponents a cada una de les nacions i zones geogràfiques de l'estat. Com es produeix en la majoria d'obres generals, les Illes, no ocupen cap apartat específic.

La producció generada a simposis, jornades, congressos, etc. ocupen la tercera font bàsica de l'anàlisi, seguida per un altre apartat de *readings*, seminaris i cicles de conferències i finalitzen amb un apartat destinat a revistes especialitzades.

Una segona aportació de caràcter general relativament recent i que contempla, encara que també sia de forma parcial i amb alguns errors, l'evolució dels estudis antropològics a les Illes és l'obra dirigida per Angel Aguirre, *La Antropología cultural en España. Un siglo de antropología* (1986) en la qual, a part dels pertinents apartats globals, es du a terme també una àmplia explicació per àrees geogràfiques. La part corresponent a Balears fou redactada per Sebastià Trias Mercant.

La iniciativa del *Boletín de Historia de la Antropología*, promogut pel Laboratorio de Antropología Social de la Universidad de la Laguna (1988) sembla que està estancada. Des de la seva modèstia hauria pogut convertir-se en un instrument molt vàlid per al coneixement de la història del pensament antropològic.

Un gran segon grup d'obres a tenir en compte a l'hora del coneixement del tema són els treballs historiogràfics sobre el folklore i l'etnografia a Catalunya. El paral·lelisme i la forta interrelació entre els estudiosos del Principat i les Illes, al menys fins al 1936, obliguen a considerar la bibliografia catalana com a font essencial d'informació.

El primer escrit és el del folklorista Joan Amades "El Folklore a Catalunya" (1974). Treballs posteriors són els de Joan Prat, "Els Estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya" (1980); "El folklore catalán: ¿ideología o ciencia?" (1985); "El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no diària" (1981); Llorenç Prats

L'estudi de la cultura popular a Catalunya: Els folkloristes (1981); "Els precedents dels estudis etnològics a Catalunya: Folklore i etnografia 1853-1959" (1982); "Sobre el caràcter conservador de la cultura popular" (1985); *L'origen de l'interès per la cultura popular a Catalunya. La Renaixença* (1987) Tesi Doctoral inèdita que donà lloc a *El mite de la tradició popular. Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX* (1988); "La historia del Folklore en Cataluña. Estado de la cuestión" (1987). Prats, Llopart i Prat van escriure un llibre de síntesi titulat *La Cultura Popular a Catalunya. Estudiosos i Instituciones (1853-1981)* (1982).

Finalment s'han d'afegir un parell d'aportacions recents que intenten afrontar la història del pensament antropològic de forma global, encara que ho fan des d'un punt de vista força diferent. En primer lloc, ens referim a l'obra editada per Joan Prat, Ubaldo Martínez, Jesús Contreras i Isidoro Moreno, *Antropología de los pueblos de España* (1991). Aquesta obra de caràcter col·lectiu s'aproxima a les diverses qüestions teòriques que, avui per avui, estan a l'ordre del dia a la major part dels estudis antropològics que es duen a terme arreu de l'estat. En un primer gran apartat, dedicat a la història i a la metodologia, hom fa un plantejament teòric al qual segueixen diverses aproximacions des de l'òptica de les comunitats autònomes que han assolit una tradició investigadora considerable, així com aproximacions a problemes metodològics de primer ordre.

A la segona part ens donen un corpus dels temes fonamentals objecte d'estudi per part de l'antropologia. Tot continuant la mateixa estructura del plantejament teòric inicial,

seguit de diverses aportacions concretes a aquest, hom s'apropa a l'organització i la percepció de l'espai; als grups domèstics i les estratègies de producció i reproducció; a l'estratificació social i les relacions de poder; i, finalment, les identitats i els rituals.

Posteriorment, i gairebé com a rèplica a aquesta primera obra, ha aparegut *Historia de la Antropología Española* (1992), editada per Angel Aguirre Baztán, que es planteja com a continuació i actualització de l'obra publicada el 1986.

Aquesta nova història es presenta també en dues grans parts: la primera, pretén servir de demarcació o enquadrament i fa un repàs a la història de l'antropologia espanyola al llarg del darrer segle. Es tracta d'un discurs cronològic més que teòric, on es repassen lleugerament les diverses escoles del pensament antropològic, complementat per un repertori bibliogràfic que vol ser selectiu i representatiu.

A la segona part, es reproduïx el mateix plantejament, però centrant-lo en cada una de les regions espanyoles, intentant agrupar-les, amb criteris més que discutibles, en tres grans zones: "los pueblos del Norte", "los pueblos de Levante", on s'inclouen les illes Balears, i "el centro-sur español". Acaben dedicant dos apèndixs als gitanos, com a grup ètnic diferenciat, i a la història de l'antropologia americanista.

En el camp de les publicacions periòdiques, a l'àmbit català, no podem deixar de ressenyar les aportacions aparegudes a *Arxiu d'Etnografia de Catalunya* (1982-) publicada per la Secció de Tarragona de la Universitat de Barcelona. *Comentaris d'Antropologia Cultural* que aparegué com a publicació conjunta dels Departaments d'Antropologia de la Universitat de Barcelona i

Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia, (1980-) editats per aquesta associació d'antropòlegs catalans. Hi haurem d'afegir el recentment aparegut *Anuario de Historia de la Antropología Española* (1992-), editat per l'Instituto de Antropología de Barcelona.

Pel que fa als estudis estrictament illencs hom pot dir que es tracta d'escasses aportacions i totes elles realitzades a partir de la segona meitat de la dècada dels 60. En aquest sentit, resulta primerenca una primera aproximació efectuada per Guillem Rosselló a l'apartat d'antecedents i història de la secció etnològica del Museu de Mallorca⁴.

Unes altres aportacions, també de caràcter global, són les de Climent Picornell (1986), referides a les Illes a partir de la comparació amb l'obra, ja esmentada, de Prats, Llopart, Prat (1982), així com l'article "D'antropòlegs, etnògrafs i folkloristes (1970-1985)" d'Andreu Ramis (1987).

Els estudis sectorials sobre autors, obres o temàtiques tampoc no és gaire ampli. Així tenim les aportacions de Trias Mercant sobre l'Arxiduc Lluís Salvador i la seva obra i metodologia⁵. Aquest autor realitzà, a més, la part destinada a les

⁴ ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1966) *Museo de Mallorca. Sección etnológica*. pp. 11-16. Aquest autor retornarà sobre el tema el 1987 amb una aportació prou significativa, "Etnología y museología: unas palabras inútiles". *Estudis Baleàrics*. 24:69-76.

⁵ TRIAS MERCANT, Sebastià (1981) "Aproximació a l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 2:87-107. (1983) "El programa metodològic a l'antropologia de Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 11:91-106. (1991) "Las «Tabulae Ludovicianae» de Luis Salvador. Necesidad de una edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127-143. (1990) Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i Borbó (1847-1915). A *Escriptors de les Illes Balears* 2.

Illes de l'obra d'Aguirre Baztan i ha publicat una història de l'antropologia a Balears, a part d'altres aportacions de caràcter global⁶.

L'aportació de Trias Mercant és, avui per avui, l'obra de síntesi de la història de l'antropologia a les Illes de major abast. Tot seguint els mateixos plantejaments per A. Aguirre (1992), on redacta la part corresponent a les illes Balears (pp. 277-300), utilitza un discurs historicista que abasta des del que ell anomena "antropologia espontànea" fins a l'antropologia actual.

Segons nosaltres, es tracta d'una crònica històrica que intenta enquadrar en una tipologia molt personal ("itinerismo", "chuetismo", "coleccionismo", "monografismo"...) cada un dels autors i la seva obra, però sense arribar a plantejar les qüestions teòriques que han marcat el pensament antropològic al llarg de tot el segle.

Al recent article "¿Existe una etnografía balear?" (1992), Trias s'acosta a un dels problemes teòrics de la història de l'antropologia on planteja l'existència de distintes versions etnogràfiques insulars, a partir d'estudis etnogràfics de caràcter temàtic diferencial a cada una de les illes (l'endogàmia a les Pitiüses; el problema xueta a Mallorca i la festa a Menorca).

Josep Grimalt ha estudiat la tasca folklòrica de Mn. Antoni Maria Alcover amb un ampli estudi de l'*Aplec de Rondaies*

⁶ TRIAS MERCANT, S. (1985) *Història del pensament a Mallorca. Dels orígens al segle XIX.* pp. 379-406; *Una història de la antropologia balear* (1992) i "¿Existe una etnografía balear?" A *Anuario de la Antropología Española*, 1: 23-26.

*Mallorquines*⁷. Aquest folklorista manacorí i alguns aspectes de la seva personalitat van merèixer l'atenció de Francesc de Borja Moll que també ens aproximà a l'obra de Rafel Ginard Bauçà⁸.

Josep Massot i Muntaner ha treballat especialment el món de la cançonística amb aportacions força acurades sobre la història de les més importants recopilacions i dels seus autors més significats (Marià Aguiló, Mn. Alcover i Rafel Ginard)⁹. La musicologia ha merescut l'atenció de Massot, Antoni Artigues, Joan Company i Joan Parets.

Joan Miralles i Montserrat ha fet algunes aportacions generals a la investigació folklòrica i etnogràfica illenca a part d'aproximacions a folkloristes destacats (Andreu Ferrer Ginard).

Alguns reculls d'aspectes etnogràfics també són destacables, com és ara les aportacions sobre gastronomia de Jaume Bover¹⁰ o sobre el cançoner de J. Massot.

Quant a la museologia etnològica en general ha estat poc tractada. La tradició és pobre i a l'Estat Espanyol bàsicament hom

⁷ GRIMALT, Josep (1978) "La catalogació de les rondalles de Mossèn Alcover com a introducció a llur estudi". *Randa*. 7:5-30.

⁸ A títol d'exemple, vegeu MOLL, F. de B. (1981) *Un home de combat. Mossèn Alcover* o la introducció al *Cançoner Popular de Mallorca* de Rafel Ginard Bauçà.

⁹ Pel que fa a la figura i l'obra de Marià Aguiló vegeu MASSOT I MONTANER, Josep (1980) *Marià Aguiló, col·lector de cançons populars*; (1981) *Marià Aguiló i la poesia popular* (1985) *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*. Sobre Mn. Alcover vegeu (1985) *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*; (1985b) *Antoni M. Alcover i les rondalles*; (1981) "Bibliografia de la cançó popular mallorquina". *Randa*. 12:223-235.

¹⁰ BOVER, Jaume (1979) "Receptaris de cuina balear". *Randa*. 9:209-222.

pot veure els articles de Pilar Romero de Tejada sobre el Museo Nacional de Etnología¹¹.

A aquestes aportacions hom ha d'afegir les aportacions, dissortadament inèdites, presentades als dos darrers Congressos d'Antropologia (Alacant -1987-, Granada -1990-).

Al Principat han treballat el tema Dolors Llopert i Marta Montmany¹².

A les Illes, de manera esporàdica, s'han anat fent algunes aportacions. Cal considerar els articles i presentacions a guies de Guillem Rosselló Bordoy, la breu història del Museu Regional d'Artà d'Antoni Gili i els articles sobre alguns aspectes parcials redactats per Andreu Ramis¹³.

¹¹ ROMERO DE TEJADA, Pilar (1975) La antropología y los museos. A *Primera Reunión de Antropólogos Españoles*. pp. 339-347. (1977) La Antropología española y el Museo Nacional de Etnología (1875-1974). A RIVERA *Antropología de España y América*. pp. 295-322; (1980) Los viajeros españoles del siglo XIX en Africa y las colecciones del Museo Nacional de Etnología. A *Actas I Congreso Español de Antropología*, vol. II. pp. 39-62 i finalment (1985) Situación de la etnología en los museos españoles. A *Actas II Congreso de Antropología*. pp. 40-44.

¹² LLOPART, D. (1978) "Museus comarcals a Catalunya". *Perspectiva Escolar*. 29:61-64; LLOPART i MONTMANY (1981) "Entorn del projecte de Museu Català d'Arts, Indústries i Tradicions Populars". *Canya*. 0:30-33; LLOPART, Dolors (1982) "La cultura popular i els objectes". *Perspectiva Escolar*. 69:12-15; LLOPART, Dolors (1985) Un diàleg amb els objectes. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LL. *La cultura popular a debat*. pp. 115-127; LLOPART, Dolors (1987) El Museo de Artes e Industrias Populares del Pueblo Español de Barcelona (1940-1957). A *IV Congreso de Antropología*. Alacant. [inèdit]. LLOPART, Dolors, MONTMANY, Marta (1987) *Etnología: instruccions per a la recollida de materials etnogràfics*; LLOPART, Dolors (1991) "La salvaguarda i l'estudi del patrimoni etnològic". *Cultura*. 23:16-17; (1992) "Museos regionales-Museos integrales". *Anales del Museo del Pueblo Español*. IV: 107-114, etc.

¹³ RAMIS, Andreu (1989) "Antropologia, patrimoni i identitat (Reflexions sobre colonització cultural)". *El Mirall*. 28:17-20; (1990) "Conservació versus deshumanització? (Reflexions entron de la conservació del patrimoni etnològic)". *BSAL*. 46:229-233; i (1990) Mecenatge i museologia etnogràfica. El cas del

La delegació de la Universitat d'Educació a Distància ha organitzat també alguns seminaris sobre història de l'Antropologia, com és ara el I Congreso de Historia de Antropología Española, celebrat a Palma durant el mes d'abril del 1992.

Interessants són també les aportacions que, de caràcter general i referides a àmbits geogràfics més amplis, han pogut incorporar els estudis realitzats a la nostra comunitat¹⁴.

En síntesi, i pel que fa a aquesta visió general de la història de l'antropologia referida a les illes, a partir dels darrers estudis publicats, i en relació als seus autors, podríem constatar dos corrents específics prou diferenciats, que correponen a plantejaments metodològics, ideològics i polítics distints.

a) un corrent vinculat al departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona i l'Institut Català d'Antropologia (ICA) que participa de manera activa als Congressos d'Antropologia organitzats per la Federació d'Associacions d'Antropologia i que afronta la història de la ciència antropològica com a l'anàlisi de la successió de diversos plantejaments teòrics i ideològics. A través de la Universitat ha rebut una influència

Museu Regional d'Artà. A *V Congreso de Antropología* (Granada, 1990), conjuntament amb F. Niell.

¹⁴ Bibliografies ressenyades per LLOPART, PRAT, PRATS (1982); la més primerenca aportació de Joan AMADES (1974); les aportacions de Climent PICORNELL (1986), referides a les Illes a partir de la comparació amb l'obra de PRATS, LLOPART, PRAT (1982); PRATS (1987) *La historia del folklore en Catalunya*; PRATS (1990) *Els estudis etnològics a Catalunya* i, finalment, la més àmplia aportació efectuada per AGUIRRE (1986) *La antropología cultural en España*.

importantíssima del corrent anglo-saxó que els ha fet decantar-se cap a l'antropologia social.

Els darrers anys han intentat recuperar la tradició folklòrica catalana, trencada amb el franquisme, a través de l'anàlisi exhaustiva dels estudiosos i institucions. Fruit d'aquesta investigació duita a terme bàsicament per Llorenç Prats i Joan Prat s'han suscitat qüestions d'anàlisi força interessants com és ara la tradició i els seus mites, la identitat amb les seves variants (diferencial, integradora), etc.

b) un altre corrent lligat a l'Institut d'Antropologia de Barcelona i a la Universidad de Educación a Distancia, que, a través de la crònica històrica, planteja l'existència de diversos corrents folklòrics i etnogràfics que caracteritzen cada una de les regions de l'estat espanyol i que, al mateix temps, intenta defugir qualsevol plantejament teòric que pugui qüestionar aspectes tals com l'estratificació social, les relacions de poder, les identitats diferencials, etc.

La commemoració dels actes del 5è centenari del descobriment d'Amèrica; la tendència americanista d'algunes de les seves aportacions i el tractament que es dona a cada una de les nacions de l'estat és significativa pel que fa a la seva ideologia.

Els seus representants més significats són Angel Aguirre Baztan, Luis Calvo i Sebastià Trias Mercant a Mallorca.

3.3. El segle XIX i els inicis del folklore.

Com ja s'ha indicat, l'antropòleg català Joan Prat ha establert una síntesi paradigmàtica pel que fa a la situació del pensament antropològic espanyol al llarg del segle XIX. La hipòtesi de Prat parteix de la premissa que en aquest pensament decimonònic és possible distingir dos grans discursos teòrics sobre l'home que malgrat la seva coetaneïtat mantenen escassos punts de contacte. El primer discurs, consisteix bàsicament en una reflexió sobre l'home en general, procedeix del pensament de la Il·lustració i cristalitza a través del positivisme i l'evolucionisme, al qual denomina discurs antropològic.

El segon discurs, per altra banda, no s'interessa per l'home en general, sinó més bé per l'home particular, "tribal" o ètnic. Aquesta nova orientació s'originà en el marc del Romanticisme, i de manera més concreta, en el si dels moviments regionalistes i nacionalistes¹.

El primer corrent fou el que predominà particularment a Madrid, Andalusia i Canàries. El discurs folklòric es desenvolupà fonamentalment a Catalunya, el País Basc i Galícia.

¹ PRAT, Joan (1991) Estudio introductorio. A *Antropología de los Pueblos de España*. pg.13.

Tal com ja hem apuntat a la introducció general, consideram que a les Illes s'entronca bàsicament amb el model folklòric català amb el qual es manté un estret lligam fins al 1936, tot consolidant una tradició que perdurarà fins als nostres dies. Per altra banda també, encara que amb un pes específic menor, hom no pot ignorar l'existència d'una incipient tradició naturalista, definitivament estroncada a partir del 1936.

Finalment, volem afegir-hi un altre factor de complexitat en diferenciar la visió local de la forana. Per una part, la visió que tenen de l'home els investigadors locals que observen la realitat des del seu si. Proporcionen una visió des de l'interior, "endòtica". Paral·lelament a aquesta tendència, enquadrada dins el discurs folklòric, ens trobam amb la tradició dels viatgers romàntics que, en un progressiu apropament al sud, ofereixen una visió de la realitat des de fora, una visió que podríem denominar exòtica.

3.3.1. El discurs folklorista i la Renaixença

Les iniciatives que encaixen amb l'anomenat discurs folklòric, desenvolupat a Catalunya, Galícia i Euskadi, es produeixen en el marc del Romanticisme, entenent per romanticisme el moviment artístic, literari i espiritual que sorgeix a finals del segle XVIII i que s'estén per tota Europa durant les primeres dècades del segle XIX.

Aquesta nova sensibilitat romàntica fou extraordinàriament favorable per al desenvolupament dels interessos folklòrics centrats

en el culte al passat, a la natura i a l'exaltació dels valors tradicionals i populars, així com religiosos².

Pel cas de Catalunya, l'empremta del Romanticisme ha estat curosament analitzada per Llorenç Prats, el qual afirma: "El romanticisme historicista, cristià i conservador que triomfà a Catalunya, a partir dels anys quaranta gràcies a homes com Pau Piferrer, Manuel Milà i Fontanals i Joaquim Rubió i Ors, i que informà el moviment de la Renaixença, comportava la concepció de la cultura tradicional (en particular de la «literatura popular» i molt especialment de la «poesia popular») com a portadora de les ruïnes de les glorioses èpoques nacionals i expressió de *Volkgeist* o esperit nacional (l'«ànima catalana») conformat igualment per la història³.

El que si pot col·legir-se és que el romanticisme català, gallec i basc no foren només simples moviments literaris i espiritualistes sinó que les seves connotacions regionalistes i/o nacionalistes cristal·litzaren en uns amplis moviments culturals i polítics de recuperació de la identitat col·lectiva. A Catalunya aquesta nova inquietud rebé el nom de *Renaixença*, a Galícia el de *Rexurdimento* i al País Basc cristal·litzà en l'anomenat *Fuerismo Vasco*⁴.

Segons Llorenç Prats "(...) la Renaixença apareix als ulls de la història com un moviment ideològic (certament d'extraordinari

² PRAT, Joan (1991) Op. cit. pg. 20.

³ PRATS, LL.(1987) *Els orígens de l'interès per la Cultura Popular a Catalunya* [resum de tesi doctoral inèdita] pg. 11, citat per PRAT, J. Op. cit. pg. 20.

⁴ PRAT, Joan (1991) Op. cit. pg. 21.

vigor i influència) d'expressió fonamentalment literària, que propugana una determinada definició i representació simbòlica de la idea de Catalunya i de la Catalanitat (és a dir, de la identitat ètnica que esdevindrà hegemònica a la Catalunya del segle XIX (...)) La Renaixença sosté una versió catòlica i ruralista de la identitat ètnica (però compatible amb els «progressos legítims») que actua com a substrate ideològic de bona part de la burgesia catalana i que auspiciada pels prohoms de la intel.lectualitat i gràcies als instruments de difusió de què sap dotar-se el moviment i l'eficàcia simbòlica que demostra, arriba a consolidar un «principi d'identitat» (...) El «principi d'identitat» consolidat per la Renaixença s'expressa i s'implanta afectivament mitjançant un sistema de símbols⁵.

Pel que afecta a Catalunya i per extensió a les Illes, tal com diu Joaquim Molas, amb la Revolució Industrial, el panorama de la cultura catalana va canviar sensiblement: les capes dirigents de l'Antic Règim, començaren a desaparèixer i, del si de les populars, començaren a sorgir les que havien d'esdevenir les més dinàmiques del món modern: la burgesa i l'obrera.

La primera, fidel als seus orígens i en ple optimisme creador, va desencadenar un autèntic moviment de Renaixença nacional-cultural. Un moviment que, més o menys insinuat en el tombant dels segles XVIII-XIX, es va iniciar a Catalunya estricta durant els anys trenta, es va definir cap al 1850-60 i va assolir la plenitud en 1870-80.

⁵ PRATS, Ll.(1988) *El mite de la tradició popular*. pp.34-35.

Les altres grans regions històriques del domini lingüístic català, que, per diverses raons, havien mantingut intactes les velles estructures, van intervenir en aquest moviment a nivell individual, però mai a nivell col·lectiu. Mallorca, gràcies als seus escriptors i filòlegs, hi tingué un paper relativament important. El País Valencià mostrà en molts d'aspectes les seves reticències. I Menorca i Catalunya Nord, que al final del segle XVIII, havien participat amb eficàcia en la formació d'un moviment neoclàssic, l'acceptaren en termes més anecdòtics que reals.

Aquest ressorgiment no és més que la culminació d'un procés iniciat abans i fruit de tot un seguit de causes diverses.

a. Tota una sèrie d'institucions i personalitats que durant el segle XVIII es preocupen per la història de la llengua, la literatura...

b. Els ideals del romanticisme tardà, amb el seu gust per l'Edat Mitjana, la valoració de les antigues restes arqueològiques, la predilecció per la poesia tradicional, l'exaltació de la identitat catalana i la defensa de la llibertat dels pobles.

c. La consolidació de la burgesia, fruit de l'expansió demogràfica del segle XVIII, extensió i intensificació de la producció agrícola i una millora de les tècniques de conreu afavoreixen l'acumulació de capital que donarà suport a la formació d'una indústria...

d. L'impuls dels Jocs Florals com a impuls decisiu dels jocs que, d'altra banda, aconseguiren la projecció popular de la Renaixença.

La Renaixença fou el resultat d'una sèrie de circumstàncies històriques:

-l'ensorrada de l'aparat estatal durant l'ocupació napoleònica.

-el fracàs de la revolució liberal a Espanya i la necessitat de trobar una sortida ideològica vàlida.

-la tensió produïda entre els sectors industrials i els agraris o, més concretament, entre les tesis proteccionistes i lliurecanvistes.

-les troballes lingüístico-culturals realitzades per la Il·lustració.

-la introducció de les idees romàntiques i, més endavant, positivistes.

En conjunt, el moviment renaixentista va constituir un intent de recuperar -i definir- una consciència diferencial catalana i, alhora, d'adaptar alguns dels corrents més vius de la cultura europea.

Com diu Molas⁶, en general els senyals d'identitat, hom els buscà en dos sentits: el passat i la tradició popular. Els historiadors, per exemple, ampliaren i aprofundiren els coneixements acumulats per la Il·lustració sobre l'Edat Mitjana i, sobretot, els interpretaren a la llum de les noves ideologies liberals, o conservadores, tant se val.

Altrament, els juristes, que amb Savigny, entenien que el Dret era l'expressió de l'ànima d'un poble, van buscar les seves

⁶ MOLAS, J. (1979) La cultura durant el segle XIX. A *Història de Catalunya*, vol. 5. pg. 178.

fonts en el mateix passat o, més sovint, en els usos i costums populars.

Els folkloristes van tractar de recollir el patrimoni de cançons, llegendes, rondalles, balls i aforismes que, segons Marià Aguiló, eren "un dels baluards darrers de la nacionalitat catalana que hem vist acabar d'enderrocar-se per si sol".

A Catalunya, doncs, el moviment romàntic té una configuració específica que li donarà fesomia pròpia. Enfront d'un procés de negació de la identitat ètnica de Catalunya, la Renaixença representarà sobretot l'afirmació d'aquesta identitat.

La Renaixença constitueix un primer moment de la recuperació nacional de Catalunya. Per a un moviment d'aquestes característiques la cultura popular té una significació que va més enllà dels interessos romàntics envers l'espontaneïtat i la immediatesa representats pel poble o que com a mínim emfatitza extraordinàriament l'aspecte nacionalista del moviment romàntic.

Com en el context d'altres ètnies privades d'institucionalització cultural i política, sotmeses a un procés de dominació i aculturació, la cultura popular representa sobretot per als intel·lectuals de la Renaixença la constatació de la supervivència de Catalunya. Supervivència que en aquella època i a nivell d'èlites és, com a mínim, dubtosa. I representarà també el reducte de la catalanitat en oposició a la descatalanització de la intel·lectualitat i les classes dirigents.

En aquell context, l'estudi de la cultura popular és abans que res una manera de fer pàtria. Els primers folkloristes esdevenen intel·lectuals compromesos amb el projecte cultural, si

més no, del nacionalisme català i llurs obres, elements d'afirmació de la supervivència i relativa vitalitat de la cultura catalana.

La cultura popular està formada, segons ells, per les runes d'una antiga grandesa cultural que romanen en el poble i que contenen -sense que el mateix poble ho sàpiga- les essències de la catalanitat.

El folklore d'aquesta primera època és, doncs, una activitat testimonial enfront, d'una banda, de la incomprensió del centralisme estatal i, d'altra banda, amb un èmfasi encara major, de la descatalanització de gran part de la intel·lectualitat catalana, que de vegades arriba a l'extrem de considerar el "regionalisme" i els "dialectes regionals" com una rêmora del progrés. Marià Aguiló, figura cabdal de la Renaixença i peoner del folklore català, ho palesa així en expressar les seves motivacions per a dedicar-se a aquesta activitat.

"Un llibre de cançons catalanes, dictades per gent que no sap lletra, era el millor memorial de greuges que un poble entoçonit per sentiment i per necessitat a conservar sa llengua materna pogués presentar als fills que la reneguen i a aquells que l'han bandejada de nostres escoles"⁷.

L'adscripció a la Renaixença del primer folklore català es manifesta, a més, en l'articulació dels folkloristes del segle XIX entorn de dos eixos institucionals de clara inspiració renaixentista i

⁷ AGUILO, M. (1893) *Romancer popular de la terra catalana. Cançons feudals, cavalleresques*. pg. 14. Citat per PRATS, Ll., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pp. 13-14.

encara més clara vocació catalanista: els Jocs Florals i l'Excursionisme"⁸.

3.3.1.1. Un mallorquí entre els primers folkloristes: Marià Aguiló.

A Mallorca la Renaixença no esdevindrà un moviment estructural, de base, (les conseqüències de la Revolució Industrial no tingueren repercussió a la nostra illa). La Renaixença es donà a Mallorca com un fet superestructural; només com un reflex del fenomen de base que es produïa a Catalunya. La societat mallorquina no participa, per tant, en el moviment, tan sols una minoria d'intel·lectuals s'interessà pel que ocorria al Principat i amb una presa de consciència, més o menys sòlida, s'adherí a la Renaixença.

La Renaixença a Mallorca es reflecteix bàsicament en un fet literari i únicament de manera limitadíssima i esporàdica es deixà sentir dins altres sectors culturals. Igual que al Principat, també té precedents notables com és ara el *Diccionari Mallorquí* i la *Gramàtica de la llengua mallorquina* de Joan J. Amengual.

Josep Ma. Llompart resumeix així la situació que dóna lloc a la Renaixença mallorquina: "Reclosa dins ella mateixa, l'illa havia viscut uns segles sense història, amb grans o petit problemes interns, però sense pesar gens en el món i sense que el món pesàs gaire damunt ella. Malgrat tot, la política de redreçament cultural

⁸ PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982), Op. cit. pp.13-14.

empresa pels Borbons hi va tenir un afeblit i llunyà ressò. Com pertot arreu, es va constituir una *Sociedad de Amigos del País* (1778) i a poc a poc, a escala reduïda, va anar formant-se una minoria il·lustrada, un cos d'intel·lectuals amb certes ànsies d'obrir-se a l'exterior. Aquesta minoria era la primera saó del camp on, després, donaria fruit la llavor romàntica"⁹.

El 1840 es produeix un fet literari que fa germinar la llavor de la Renaixença: Tomàs Aguiló, Josep Maria Quadrado i Antoni Montis funden el setmanari *La Palma*. El romanticisme de *La Palma* es manifesta principalment en un dels aspectes essencials del romanticisme autèntic i originari: el culte a la història, la devoció a la tradició local. "Fidel als ideals romàntics, *La Palma* va dedicar especial atenció a la història de Mallorca, a les nostres tradicions, llegendes i folklore, als nostres escriptors medievals..."¹⁰

Una cosa, però, separa profundament l'obra restauradora de *La Palma* de la dels escriptors catalans. Quadrado recomanava que s'oblidàs el mallorquí per adoptar el castellà com a única llengua literaria. Ell mateix romangué sempre al marge del moviment restaurador de la llengua.

En molts aspectes, com veurem, el patriarca de la Renaixença a Mallorca fou Marià Aguiló. Les seves primeres composicions mallorquines daten de 1842. La seva influència fou decisiva en els seus contemporanis i va fer sorgir el primer estol

⁹ LLOMPART, J. M. (1989) *La literatura moderna a Balears*. pg 21.

¹⁰ Ibidem. pg. 21.

de poetes mallorquins: Jeroni Rosselló, Josep Lluís Pons, Tomàs Fortesa, Miquel Victorià Amer...

La personalitat de Marià Aguiló i la seva obra folklòrica ha estat particularment estudiada per Josep Massot i Muntaner que a través de diverses aportacions ha aconseguit fer una valoració prou cabal de l'aportació d'Aguiló¹¹.

Quant a la seva adscripció a la Renaixença i el seu paper com a folklorista, Prats, Llopart i Prat, aparellen l'obra de Marià Aguiló a la de Milà i Fontanals. D'aquests autors recollim una cita del mateix Aguiló on es fan explícits els seus objectius catalanistes:

"Durant la llarga temporada en què el començat renaixement literari de la llengua materna dormia com un infantó malaltís ensopit en el bressol, sense que els pocs que el vetllàvem poguéssim endevinar la vinguda dels Jocs Florals, que havien de transformar per encantament aquell bres en carro triomfal; el daler de veure'l pujar i créixer sanítós em feia esperar-ne el miracle més aviat de la poesia popular que de l'artística, atesa la fredor amb què entre els literats aquesta fou rebuda en un principi"¹².

A banda la seva significació emblemàtica com a impulsor de la Renaixença, pel que fa les Illes, una de les tasques fonamentals de Marià Aguiló serà el desenvolupament d'un sentiment d'unitat cultural i lingüística a l'hora que esdevé llevat

¹¹ Vegeu especialment Josep MASSOT i MUNTANER (1985) *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*; (1980) Marià Aguiló, col.lector de cançons populars; (1981) Marià Aguiló i la poesia popular, etc.

¹² PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) Op. cit. pp.21-22.

fertilíssim entre amics i deixebles que rebran amb docilitat els seus ensenyaments, els assimilaran i els transmetran a les noves generacions d'escriptors. Jeroni Rosselló, Pere d'Alcàntara Peña, Tomàs Forteza, Josep Lluís Pons i Gallarza, Josep Tarongí, Bartomeu Ferrà, Miquel dels Sants Oliver, Mateu Obrador i Bennàssar, Miquel Costa i Llobera, Antoni M. Alcover i Joan Alcover són els representants d'aquesta nova línia de pensament¹³.

L'obra de Marià Aguiló ens resulta atractiva per una diversitat de raons que suposaran una fita dins la trajectòria del coneixement etnogràfic illenc. La seva clara adscripció al moviment de la Renaixença catalana, fonamentada en el moviment romàntic que planteja la recuperació d'una tradició pròpia on reposen les essències de l'ànima catalana, perceptibles a través dels elements folklòrics (cançons populars...), així com la influència que exercirà sobre els folkloristes del canvi de segle, especialment Mn. Antoni M. Alcover¹⁴, fan que les nostres Illes s'enquadrin en l'anomenat discurs folklòric preocupat per la recerca d'una identitat diferencial pròpia que, segons nosaltres, es veurà continuada gairebé fins a l'actualitat.

¹³ MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. pp. 59-62.

¹⁴ MASSOT I MUNTANER, J. (1985) Antoni M. Alcover, amic i deixeble de Marià Aguiló. A *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. pp. 55-76.

3.3.1.2. La descoberta del Sud. Els viatgers

Tal com apuntàvem a la introducció general i d'acord amb altres analistes que han tractat la problemàtica de la nostra illa¹, a Mallorca i a la resta de les Illes, paral·lelament al que succeïx a la resta de l'Estat, el coneixement de l'home i la seva cultura segueix una doble via. Per una part la versió biològica o fisiològica -discurs antropològic- i per altra, la modalitat etnològica i folklòrica -discurs folklòric-.

Com hem vist, a les Illes Balears, durant el segle XIX i principis del XX, a remolc del que succeïa a Galícia, el País Basc i especialment a Catalunya, hi ha un clar predomini del discurs folklòric. Es tracta d'un discurs particularista, diferencial que, sota l'impuls del moviment romàntic, troba la seva via de sortida a través de la Renaixença.

A aquesta divisió (folklòric-antropològica) s'hi afegeix però una altra variable. Les Illes, a part del moviment de recuperació cultural intern, havien estat, ja des del segle XVIII, un important punt de destí d'un bon grapat de viatgers europeus. Aquest corrent, impulsat també pel moviment romàntic, cerca retrobar-se amb el passat, amb la natura, amb l'exòtic. Comparteix

¹ TRIAS MERCANT, S. (1986) Etnografía y folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España*. pg. 214.

d'alguna manera els grans trets que animaran el romanticisme autòcton que es blasmen en la Renaixença, però aporta una visió des de l'exterior. Aquesta variant que s'estableix dins el mateix discurs folklòric és la que condueix a Trias Mercant ha definir dos termes prou significatius: *exòtic* i *endòtic*².

a. El primer correspon al corrent dels viatgers, iniciat al segle XVIII, inserit dins un corrent de pensament de caràcter mediterraneista i impulsat pel sentiment aventurer i romàntic que aboca cap a la descoberta del sud. Tindrà el més important i alhora seriós exponent en la figura i l'obra de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. Aporten la visió des de l'exterior -exòtisme, primitivisme, són conceptes subjacents al discurs d'aquests viatgers-. Traspassat el segle, aquest corrent tindrà continuïtat en el moviment de promoció del turisme i, a nivell museogràfic, es veurà traslladat en la creació d'un tipus de museu que anomenarem del *mitjà dels primers turistes*.

b. El segon, com ja hem vist, correspon a un corrent intern, impulsat però també pel moviment romàntic i orientat cap a la descoberta o redescoberta de la pròpia identitat. Es tracta d'un projecte "nacionalista" que té la seva més clara plasmació en el moviment de la Renaixença i el seu origen, cap a la meitat del segle XIX, cal cercar-lo a la figura d'intellectuals directament lligats a la recuperació i investigació folklòrica com és el cas de Marià Aguiló. Al segle XX aquest moviment cultural lligat al projecte de recuperació nacional tindrà continuïtat en moviments com el

² TRIAS MERCANT, S. (1991) "Las Tabulae Ludovicianae de Luis Salvador. Necesidad de una Edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127-143.

noucentisme i el modernisme. A les illes i més concretament a Mallorca, aquests nous corrents de pensament es veuran gairebé restringits a l'àmbit literari i es formalitzaran en el que hom ha convengut en anomenar l'Escola Mallorquina.

L'etnografia i el folklore quedaran relativament marginats d'aquest projecte de futur i acabaran frustrant-se de manera definitiva amb l'esclat de la guerra del 1936 i la imposició d'una ideologia centralista. A nivell museològic es fan les primeres provatures amb la creació de museus continuadors de les experiències ressenyades anteriorment³.

Vegem doncs, de manera molt general, quina és la nòmina dels viatgers més destacats que durant els segles XVIII i XIX visiten les nostres illes. De fet, trobam precedents al segle XVII -sota l'esperit de la Il.lustració-, però no serà fins el vuit-cents quan hom establirà una certa tendència a viatjar cap a les zones meridionals d'Europa.

Si hom hagués de valorar la incidència dels viatgers que recalen a les nostres illes abans del canvi de segle, s'haurien de tenir presents diversos aspectes: a part de la configuració de la imatge de les illes a l'exterior, denoten un canvi de forma de pensar a Europa; un afany per descobrir o redescobrir alguns dels valors propugnats pel romanticisme i, en alguns casos, perquè la seva aportació al coneixement de les Balears superarà el marc

³ Potser els exemples a esmentar, a banda de les ja ressenyades experiències del segle XIX, sien els Museu Aguiló de Manacor (1926), i el Museu d'Artà (1928). Vegeu "Almanac de les Lletres", publicat a PONS MARQUES, J., (1978) *Art i cultura*. pp. 179 i 187.

divulgatiu per convertir-se en una vertadera aportació al seu coneixement científic, com és el cas de l'arxiduc Lluís Salvador⁴.

Durant el segle XVIII l'abundància de llibres publicats arreu d'Europa en els quals figuraven referències a les Balears fou espectacular; emperò la major part tractaven de la situació militar de Menorca. La importància estratègica de l'excel·lent port de Maó era la clau del domini de la Mediterrània occidental i anglesos, francesos i espanyols es varen disputar el domini de l'illa durant tota la centúria. El balanç del nombre d'anys que es va tenir l'illa en propietat durant el segle XVIII fou clarament favorable als anglesos i així tampoc no és d'estranyar que la bibliografia en anglès sigui prou nombrosa.

Són destacables les aportacions que durant aquest període feren John Armstrong amb la seva primera història de l'illa de Menorca; les aportacions de George Cleghorn sobre malalties epidèmiques; les descripcions de Joshua Reynolds o Alexander Small.

Els francesos no es varen quedar endarrera i les referències a Menorca són abundants a les memòries de Louis Armand du Plessis; els comentaris del comandant Pierre de Glandevéz du Castellet o la descripció, força completa, de Claude François Passerant de la Chapelle⁵.

⁴ Fiol Guiscafres, Joan Miquel (1990) *De Balearibus. Assaig de bibliografia de llibres de viatges per les Balears i Pitiüses dels segles XVIII i XIX amb notícia d'alguns llibres més antics.*

⁵ Fiol Guiscafres, Joan Miquel (1992) *Descobrint la Mediterrània. Viatgers anglesos per les Illes Balears i Pitiüses el segle XIX.* pp. 14-17.

No només hem de tenir presents les campanyes militars per a la conquesta de Menorca com a motor per al sorgiment d'escrits sobre les nostres illes. El 1707, Alvarez de Colmenar publicava a Leiden *Les delices de l'Espagne et du Portugal* amb amples referències a les illes. El 1787 apareixien les *Descripciones de las islas Pithiusas y Baleares*, la qual es pot considerar una primera guia de les Balears. El seu autor, l'il·lustrat José Vargas Ponce, arribà a les illes el 1784, en relació a l'expedició hidrogràfica dirigida per Vicente Tofiño de San Miguel.

José Vargas Ponce entrà en contacte amb la *Societat Econòmica d'Amics del País* i fa una descripció itinerant dels llocs que visita. Aporta una informació geogràfica, econòmica i estadística de les illes.

Els anys següents, a l'illa de Mallorca, el militar i erudit, també lligat a la Societat Econòmica d'Amics del País, Jeroni Berard i Solà (1742-1795) confeccionava el *Viaje por el interior de la Isla de Mallorca*, amb descripcions dels municipis de l'illa, juntament amb els plànols d'alguns pobles.

Al llarg del segle XIX augmenta el nombre de visitants a les illes i els testimonis i documents escrits elaborats. És una època més coneguda. De les cròniques que ens parlen de l'anomenat pre-turisme a les Illes Balears, en sorgeixen sempre uns personatges que, per circumstàncies diverses, recalaren a les illes durant el segle XIX: són els viatgers romàntics.

Molts d'ells escrigueren textos sobre el que van veure, van patir i els van contar durant la seva estada aquí, incloent-hi alguna mentida o, si es vol, alguna inexactitud. Les seves cròniques i la seva imatge han servit per elaborar un caramull de tòpics i

estereotips que encara ara perduren, sobretot a les guies que fan servir els turistes que ens visiten i que, a força de repetir-ho, conformen la imatge que es té de les illes (especialment de Mallorca) a l'exterior.

La primera referència del segle XIX és el diplomàtic francès André Grasset de Saint Sauveur, comissari de relacions comercials a les illes entre els anys 1800-1805. El seu llibre *Voyage dans les iles Baleares et Pithiuses* (París, 1807) sembla que fou escrit amb alguna mena d'intenció de ser útil per a una hipotètica estratègia de caràcter militar. Conté una valuosa informació geogràfica i històrica, amb comentaris i observacions.

Al mateix temps, tot just començat el segle, l'any 1801, arribava desterrat a Mallorca l'escriptor i polític il·lustrat Gaspar Melchor de Jovellanos (1744-1811), ministre de Gràcia i Justícia fins que fou desterrat per Manuel Godoy. Estigué un any a la Cartoixa de Valldemossa i després al castell de Bellver fins al 1808 que fou alliberat. Els darrers anys gaudí d'una relativa llibertat que li permeté visitar l'illa. Té diversos escrits referits a Mallorca, com *Descripción histórico-artística del Castillo de Bellver*, *Diario de Valldemossa*, *Vista de la isla de Mallorca desde el castillo de Bellver*, entre d'altres.

L'any 1839 coincideixen a Mallorca quatre personatges que ens han deixat un testimoni d'interès: George Sand (amb Frederic Chopin), Jean-Joseph-Bonaventure Laurens, Carles Dembowski i Josep Antoni de Cabanyes.

Als anys difícils de guerra civil a Espanya, l'escriptora George Sand arribà a Mallorca amb companyia de Frederic Chopin on hi passaren el seu tan famós hivern. Per la mateixa

causa ho fa també J.A. Cabanyes -un terratinent català- que fuig de la inseguretad del Principat. Per un altre costat, J.B. Laurens -impregnat d'un esperit romàntic absolut- reflectirà en els seus *Souvenirs d'un voyage d'art a l'ile de Majorque* (1840) i en els seus dibuixos una imatge de Mallorca antiga i tradicional, plena de gòtic per totes parts. George Sand constata que la causa que motivà el fet d'escriure el seu *Hivern a Mallorca* fou la lectura del llibre que Laurens havia publicat sobre l'art de l'illa de Mallorca.

Carles Dembowski, polonès exiliat, visità Sand i Chopin a Valldemossa -per a qui portava un paquet de cartes i diaris- Al seu llibre *Dos años en España y Portugal durante la guerra civil (1838-1840)* contempla Mallorca i els mallorquins damunt un mul que ha batiat com a "Roc": ho contempla evidentment amb una òptica estrangera ben poc corregida:

"...dins la societat mallorquina no es consideren les seves gents espanyoles, sinó mallorquines. No és gens rar trobar persones que es vanaglorien, no sols de no haver estat mai a Espanya, sinó també de no haver escrit mai una carta a ningú d'allà... En el que fa referència als camperols, són suaus, humans, laboriosos, hospitalaris. No sé de cap altra país on es pugui trobar més bondat..."

Hagués estat ben convenient demanar a George Sand si compartia les opinions del compatriota de Chopin. Quan la francesa aconseguix -segons ella- "fugir" de l'illa, comenta: ens pareixia haver fet la volta al món i abandonar els salvatges de la Polinèsia pel món civilitzat... Quan entràvem a Barcelona desitjàvem acabar per tota l'eternitat amb aquella raça inhumana. Es referia als nostres avantpassats mallorquins.

La valoració que en fan aquests viatgers a les illes, dels nadius, difereix notablement d'uns a altres. I aquesta és una de les riqueses dels llibres dels estrangers i forans sobre Balears. Cada un aporta la seva visió subjectiva i carregada de significats del món que visita, en aquest cas, la de Mallorca durant la primera meitat del segle XIX.

Josep Antoni de Cabanyes i Ballester (1797-1852) a les seves *Notas y observaciones hechas en mi viaje y permanencia en Mallorca* ho observa tot amb ulls molt diferents i, fins i tot, amb esperit constructiu, fa anotacions de com millorar la productivitat en el camp o en els viatges a ultramar. Anotacions ben minucioses que contrasten amb les exageracions de Laurens, embriac d'un deliri romàntic particular. Laurens ens deixa un text mediocre i unes il·lustracions magnífiques.

Cabanyes, minucios, observa com se sembla, com es construeix, se sorprèn de la vestimenta que usen els homes -a la qual qualifica de moruna-: "segons m'han assegurat, a finals del segle passat es podia dir que aquest poble, a excepció de la religió, era del tot moro... I de les dones mallorquines: ni són tan hermoses, ni el seu vestit és tan graciós com el dels homes".

Juntament a precisions ben interessants, el testimoni de Cabanyes és valuós ja que certifica el fet del gran desconeixement de Mallorca. No sols a l'estranger, sinó també a llocs molt més propers com ho era Catalunya. Una obsessió travessa el llibre del català, el menjar dels mallorquins. I sobre ell dues qüestions el duen de bòlit: les faves i el coent.

El 1840, Antoni Furió (1798-1853), historiador i cronista local, publicava el *Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares*, un llibre il·lustrat amb làmines de Francesc Muntaner. Es tracta d'una obra feta des de l'interior i concebuda com a guia per als viatgers. Paral·lelament, els barcelonins Pau Piferrer i Fàbregues (1818-1848) i Francesc Xavier Parcerisa (1803-1876) escriptor i dibuixant litògraf respectivament, entre 1839 i 1840 confeccionaren un volum dedicat a Mallorca de *Recuerdos y bellezas de España*, amb litografies acompanyades d'una descripció literària.

Joan Cortada i Solà (1805-1869), escriptor i novel·lista romàntic català, realitza un *Viaje a la isla de Mallorca en el estío de 1845*, on hi apareixen descripcions detallades, curiositats i reflexions sobre el moment polític; hi destaca la tranquil·litat de la que anomena "l'illa de la calma".

Malgrat que el nombre de visitants fos gairebé insignificant, a la meitat del segle s'editaren les primeres guies turístiques. En primer lloc, l'escriptor i periodista Jaume Cabanellas publicà *Le cicerone français à Palma de Majorque* (1845). Amb les mateixes característiques, Ramón Medel escrivia el seu *Manual del viajero en Palma de Mallorca* (1849).

A la segona meitat de segle, el personatge clau, visitant i resident, és l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria-Toscana (1847-1915), viatger i escriptor, és l'autor d'una de les obres, si més no, més importants sobre les illes Balears. Arribà per primera vegada, a Mallorca l'any 1867, on s'instal·là el 1872. Entrà en contacte amb escriptors i erudits de les illes, que ben segur foren un bon ajut per a la confecció de les seves obres.

Al principi del darrer quart de segle, el diplomàtic anglès Charles Toll Bidwell, cònsul britànic a les illes (1868), és l'autor de *The Balearic Islands* (Londres, 1876), on aporta informació sobre l'economia, la cultura, la societat i la situació política de les illes.

Un altre anglès viatger, Charles William Wood, membre de la Reial Societat Geogràfica de Londres, realitzava dues estades a Mallorca (1886 i 1887), i escrivia *Letters from Mallorca* (Londres 1888), amb unes excel·lents il·lustracions.

El dibuixant i escriptor francès Gaston Vuillier (1847-1915) visita les illes els anys 1888 i 1889 i és l'autor de *Les illes oubliées* (París, 1893), on dona una visió de les illes a través dels seus gravats i dels seus textos.

3.3.1.3. L'arxiduc Lluís Salvador

Dins el panorama del que foren les primeres aportacions al coneixement etnogràfic a les nostres Illes ha esdevingut mítica l'aportació realitzada per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915)¹. Aquesta valoració, plenament justificada per altra banda, cal enquadrar-la en una doble circumstància que explica el paper de l'obra d'aquest autor:

a. La seva obra està dins el corrent de la descoberta del Mediterrani per part de la comunitat científica europea. Aquest interès per la mediterraneïtat ha estat explicat i justificat per diversos autors que ho atribueixen a diverses raons econòmiques i ideològiques i cal inserir-lo dins la tradició dels viatgers, iniciada al segle XVIII, que descobreixen l'exotisme i primitivisme de les regions del sud d'Europa².

¹ La personalitat de l'Arxiduc Lluís Salvador ha estat estudiada amb profusió per diversos autors i des de punts de vista diversos. Entre les obres més a l'abast, hom pot destacar: TRIAS, Sebastià (1990) *Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i Borbó (1847-1915)*. A *Escriptors de les Illes Balears 2*; MARCH, Juan (1983) *S'Arxiduc. Biografia de un príncepe nómada*; SCHWENDINGER, Helga (1991) *El Archiduque Luis Salvador de Austria. Príncipe, científico, viajero*.

² Sobre els primers viatgers i les aportacions d'aquests als inicis del turisme, vegeu: SCHWENDINGER, Helga (1991) *Op. cit.* pp. 139-152. Una altra visió, també interessant, de la influència de l'estada dels altres dos viatgers mítics per excel·lència és l'obra de Bartomeu FERRA (1974) *Chopin y George Sand en Mallorca*.

"Luís Salvador contribuyó a un mejor conocimiento de las Baleares, particularmente de Mallorca, no sólo a través de sus obras. Amigos y conocidos acudieron atraídos por la belleza del lugar, descubierta gracias a la presencia del Archiduque en la isla. Se organizaron incluso viajes colectivos. El periódico de Palma "La Almudaina", por ejemplo, organizó excursiones en las que se visitaban los predios del Archiduque. Las visitas de particulares a Mallorca fueron en aumento y muchos de ellos hallaban alojamiento gratis en una hospedería que Luís Salvador ponía a su disposición. Se trataba de una antigua posada o pensión, convertida en el primer "hotel" de la isla, y de la que cuidaba madò Pilla. Sus propios amigos residían durante su estancia en alguno de sus predios. Entre las numerosas casas y predios que poseía el archiduque, siempre había alguna disponible para sus huéspedes, principalmente Son Gual, Son Moragues o Son Galcerán, donde podían moverse libremente y recibir visitas"³.

Tal com diu un dels seus biògrafs, l'Arxiduc s'adapta al corrent dels viatgers a l'ús i com a tal rep una formació gairebé específica "Luis Salvador residía en el palacio Vychynsky, donde recibió lecciones del profesor en Derecho Dr. Anton Rada y se dedicó a sus estudios de ciencias naturales y al aprendizaje de idiomas. Además de las lenguas clásicas, latín y griego, llegó a dominar el alemán, el checo, el húngaro, el italiano, el francés y el inglés. Más tarde aprendería el español y el árabe, así como el mallorquín y el dialecto friulano. Pretensiones en el campo de las

³ SCHWENDINGER, Helga (1991) Op. cit. pg. 144.

ciencias naturales, un amplio dominio de idiomas y un notable talento para el dibujo, fueron sus mejores armas para cultivar el género literario de los relatos de viaje, de tal manera que se formó como un investigador dotado de todos los conocimientos necesarios de geografía, ciencias naturales y arqueología"⁴.

Aquest corrent de viatgers, juntament amb moltes altres qüestions, serà un dels fonaments per a la construcció de la discutida antropologia del Mediterrani ⁵.

b. La conversió del personatge en un mite, propiciada per la imatge popular, els nombrosos estudis i aproximacions, fantasioses o erudites, a la personalitat singular de l'Arxiduc i l'ús i instrumentalització del personatge, conjuntament amb d'altres, com a predecessor del turisme donen un relleu insospitat al personatge.

La tridimensionalitat del personatge (mite popular, científic i antecessor de l'aprofitament turístic mallorquí) ha estat indicada en altres ocasions⁶. Tot i així, creim important no deslligar cap dels tres aspectes ja que tots ells pressuposen l'existència o el recolzament en els altres.

L'interès per l'obra i l'autor es fonamenten en part en un intent d'esbrinar i desmitificar la concepció popular del personatge; el manteniment de l'Arxiduc com a predecessor del

⁴ SCHWENDINGER, Helga (1991) Op. cit. pg. 43.

⁵ LLOBERA, Josep R. (1990) *La identidad de la antropología*. pp. 87-88.

⁶ TRIAS MERCANT, S. (1981) "Aproximació a l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 2:87.

moviment turístic posterior pressuposa, per altra banda, l'explotació del mite; finalment, l'edició, reedició i contínues aproximacions a l'obra de l'Arxiduc han d'enquadrar-se, al menys de forma parcial, en la potenciació del mite del viatger-descobridor de l'edén turístic.

3.3.1.3.1. L'aportació etnogràfica

A banda d'aquests aspectes que resultaran claus per a la posterior interpretació del que anomenarem *museus del mite*, cal fer una valoració del que ha estat i ha aportat l'obra de l'Arxiduc a la història del coneixement etnogràfic de les Illes.

En primer lloc, cal ressenyar que l'obra de l'Arxiduc dedicada a les illes és només una part de la seva extensa producció científica i literària⁷. Segons Trias Mercant⁸ que ha classificat aquesta obra, de 69 obres ressenyades, 38 corresponen a descripcions antropogeogràfiques de diferents illes del Mediterrani i d'aquestes, 16 fan referència a les Illes Balears.

Indubtablement però, l'obra monumental i amb un contingut etnogràfic considerable i d'inquestionable valor és *Die Balearen in Wort und Bild Geschildert* (1869-1891) (*Les Balears descrites per la paraula i el gravat*), editat originalment a Leipzig

⁷ Entre les aportacions més cabals a l'abast sobre l'obra de l'Arxiduc hem d'esmentar l'article de Sebastià TRIAS MERCANT (1981) Op. cit. *Estudis Baleàrics*. 2:87-107 i Fiorello de FAROLFI (1972-73) Un grande dimendicato. L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana. A *Estratto da Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*.

⁸ TRIAS MERCANT, S. (1981) Op. cit. pg. 105.

en nou volums i des del moment de l'aparició reeditat, traduït i parcialment publicat en diverses ocasions⁹.

Quant a aquesta aportació de l'obra etnogràfica de l'arxiduc, primerament cal ressenyar la rellevància que suposa trobar-nos davant una obra amb un esquema metodològic clar que, fins molts anys després, no tindrà paral·lels en obres similars.

Segons Trias Mercant¹⁰, la labor de l'Arxiduc és un vertader treball d'antropologia de camp. I, malgrat la seva orientació descriptiva, mancada de tot caire analític, cerca la comprensió de la realitat antropològica en funció d'un marc geogràfic determinat. L'Arxiduc teixeix una antropologia social de "petits territoris", en el sentit d'espais reduïts per la seva superfície i població i en el sentit de "societats a petita escala"; grups humans que repeteixen en quantitat i qualitat les relacions de rol.

Tot seguint amb el que considera Trias, el conjunt de descripcions contingudes a l'obra arxiducal conforma una visió del Mediterrani a l'estil de les tesis alemanyes dels *cercles culturals* i del *distribucionisme cultural*, que permet la configuració de grups culturals més o menys en contacte amb la pertinent determinació d'analogies i diferències.

⁹ Per a conèixer totes les particularitats de l'edició, traduccions i posteriors reedicions parcials vegeu la veu *Die Balearen in Wort und Bild Geschildert* de Manuel RIPOLL i Lourdes MAZAIRA a *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989?) vol. I. pp. 304-308.

¹⁰ TRIAS MERCANT, S. (1981) Op. cit. pg. 107 i (1985) *Història del pensament a Mallorca*. pp. 389-390.

Aquesta concepció respon, evidentment, a una metodologia de base que, segons Trias Mercant, l'Arxiduc esbossa a les *Tabulae Ludovicianae* (1869).

3.3.1.3.2. Les "Tabulae Ludovicinae"

Les *Tabulae* no són una simple enquesta sinó que impliquen un programa d'investigació etnològica que, a grans trets, assumeix els criteris d'informació de l'antropologia coetània: acceptació de determinants geogràfics com a límit de les cultures existents; concepte de província geogràfica com a espai històric i cultural i interès antropològic per les arrels de les societats civilitzades¹¹.

Tot seguint el comentari de Trias Mercant sobre les *Tabulae*, aquestes són un programa antropològic d'investigació que correspon, bàsicament, a dos objectius: l'interès per l'observació directa dels fets culturals i la preocupació, a causa de la intuïció de la pèrdua de la pròpia tradició, per recollir tot allò que es perd¹².

Les *Tabulae*, però, no són una simple enquesta; impliquen una metodologia antropològica que, en línies generals, assumia algunes de les tendències a l'ús en aquell moment. Segons Trias entre aquestes influències cal assenyalar: el projecte de recopilació etnogràfica de Spencer el qual havia formulat un programa metodològic titulat "Quin coneixement és el de major valor" (1859); la metodologia antropogeogràfica de Bastian, Ratzel i Boas

¹¹ TRIAS MERCANT (1986) Op. cit. pg. 217.

¹² TRIAS MERCANT (1991) "Las Tabulae Ludovicianae de Luis Salvador. Necesidad de una edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127.

i, finalment, l'opció analítica de les *societats progressives* desenvolupada per Henry Summer Maine (1861)¹³.

L'Arxiduc creu que les lleis de la història s'entenen contrastant les societats evolucionades amb aquells grups culturals reduïts que encara conserven la tradició cultural. Segons Joan Bestard, citat per Trias¹⁴, en els estudis de l'Arxiduc hom hi troba una forma peculiar de primitivisme. Aquesta perspectiva intel·lectual és, precisament, la que impedeix Lluís Salvador a "pensar" les illes en termes d'història, car el que intenta copsar és la intemporalitat no transformada pel flux històric. Tot i aquesta impressió de positivisme extremat per la qual només interessaven les dades recollides a través de l'enquesta directa, Trias adscriu l'obra de l'Arxiduc al mètode històric-cultural alemany de Friederich Ratzel.

A continuació oferim la traducció catalana de les *Tabulae*, feta a partir de l'original editat a Praga el 1869 en alemany, francès i italià. Existeix també, com ja hem esmentat, una traducció recent (1991) al castellà de Sebastià Trias Mercant respecte a la qual mantenim algunes divergències, especialment pel que fa a l'ordenació dels epígrafs.

A partir de la jerarquia tipogràfica usada a l'edició original hem establert nou grans apartats numerats en romans entre parèntesi al principi de cada un d'ells, seguit del títol de l'apartat

¹³ TRIAS MERCANT (1983) "El programa metodològic a l'antropologia de Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*, 11:91-106.

¹⁴ TRIAS MERCANT (1986) Op. cit. pg. 218.

en majúscules i els números dels fulls que abasta també entre paréntesi. Dins cada un d'aquests nou grans apartats s'ha establert una primera subdivisió encapçalada per lletres majúscules i dins aquestes una altra subdivisió en lletres minúscules i numeració correlativa.

Els nou apartats generals són els següents:

- (I) Característiques geogràfiques
- (II) Població
- (III) Agricultura i ramaderia
- (IV) Pesca i navegació
- (V) Mines i indústria
- (VI) Comerç
- (VII) Mitjans de comunicació
- (VIII) Organització administrativa
- (IX) Part especial

Aquesta guia serà la línia mestra usada per l'Arxiduc tant per a la recopilació de dades a través dels seus diversos informadors com per a la posterior redacció de la seva extensa obra per a les Balears i les Pitiüses.

(I) CARACTERISTIQUES GEOGRAFiques (2-19)

A. Situació

- a. Longitud i latitud
- b. Punts més pròxims a la costa
- c. Superfície
- d. Perímetre i contorn
- e. Forma
- f. Declinació magnètica

B. Clima

- a. Temperatura. Durada de la calor i del fred
- b. Pressió atmosfèrica
- c. Humitat de l'aire
- d. Rosada
- e. Durada de la gelada
- f. Neu, altària i durada
- g. Calabruix
- h. Pluja. Quantitat anual
- i. Vents que provoquen la pluja
- j. Boira. A quines estacions. Durada. A quines altures (arriba)
- k. Vents. Epoques que bufen
- l. Tempestes
- m. Estacions i durada

C. Mar

- a. Amplària dels canals

- b. Profunditat/Fondària
- c. Quantitat de sal que conté l'aigua
- d. Diferència entre el flux i el reflux
- e. Corrents
- f. Direcció
- g. Hores del seu curs
- h. Rapidesa

D. Característiques del país

- a. Altàries/Elevacions més importants
- b. Costes. Ports
- c. Planures. Valls
- d. Rius. Torrents
 - 1. Llargària dels seu curs
 - 2. Durada i nivell de les aigües
 - 3. Rapidesa del seu curs
- e. Llacs. Embassaments
 - 1. Extensió
 - 2. Fondària
- f. Fonts
- g. Litres per hora
- h. Fonts termals i minerals
- i. Anàlisi. Litres per hora

E. Caràcter geognòstic del terreny

F. Fertilitat del terreny

- a. Qualitat de la terra

b. Zones més fèrtils

G. Plantes

a. Catàleg

b. Plantes conegudes que floreixen més prest que altres

c. Plantes medicinals

H. Animals

a. Catàleg dels animals invertebrats

b. Catàleg dels animals vertebrats i domèstics

(II) POBLACIO (20-48)

A. Població

a. Població total

b. Població indígena

c. Població efectiva

d. Nombre d'habitants per km²

e. Augment de la població

f. Sèrie de dades al respecte des dels temps més remots

g. Nombre d'homes

h. Nombre de dones

i. Nombre de famílies

j. Casats

1. Homes

2. Dones

3. Parelles: que viuen junts els dos components
que viuen separats

k. Fadrins

l. Vidus

B. Matrimonis

a. Sobre quantes parelles té lloc un matrimoni

b. Matrimonis en els quals els dos cònjuges són fadrins

1. Notícies sobre l'edat dels desposats i si són de naixement legítim o il.legítim (igual informació respecte a les dades següents)

c. Matrimonis en els quals els dos cònjuges són vidus

1. Homes

- vidus una vegada

- vidus vàries vegades

2. Dones

- vídues una vegada

- vídues vàries vegades

d. Matrimonis entre vidus i fadrins

1. Homes

- vidus una vegada

- vidus vàries vegades

2. Dones

- vídues una vegada

- vídues vàries vegades

e. Durada mitjana dels matrimonis

C. Naixements

a. Mes en què tenen lloc

1. Legítims

- Nins

. Nascuts vius

. Nascuts morts

- Nines

. Nascudes vives

. Nascudes mortes

2. Il.legítims

- Nins

. Nascuts vius

. Nascuts morts

- Nines

. Nascudes vives

. Nascudes mortes

b. Entre 1000 matrimonis quants de nins i quantes nines
dins les seves distintes edats

D. Causes de mort

a. Per violència

1. Hidrofòbia

- Homes legítims Edat Mes del succés

- Homes il.legítims Edat Mes del succés

- Dones legítimes Edat Mes del succés

- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

2. Suïcidi

- Homes legítims Edat Mes del succés

- Homes il.legítims Edat Mes del succés

- Dones legítimes Edat Mes del succés
- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

3. Assassinat

- Homes legítims Edat Mes del succés
- Homes il.legítims Edat Mes del succés
- Dones legítimes Edat Mes del succés
- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

4. Accident

- Homes legítims Edat Mes del succés
- Homes il.legítims Edat Mes del succés
- Dones legítimes Edat Mes del succés
- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

b. Per malaltia

1. Ordinària

- Homes legítims Edat Mes del succés
- Homes il.legítims Edat Mes del succés
- Dones legítimes Edat Mes del succés
- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

2. Local

- Homes legítims Edat Mes del succés
- Homes il.legítims Edat Mes del succés
- Dones legítimes Edat Mes del succés
- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

3. Epidèmia

- Homes legítims Edat Mes del succés
- Homes il.legítims Edat Mes del succés

- Dones legítimes Edat Mes del succés

- Dones il.legítimes Edat Mes del succés

c. Sobre quants d'habitants esdevé un cas de mort

E. Salubritat del clima

F. Malalties dominants

a. Nombre de casos de malalties diferents

G. Longevitat

H. Edats

a. Homes

b. Dones

I. Nombre d'aquells que estan obligats a pagar impostos

J. Religions

K. Ocupacions i estats

a. Enumeració global dels pobres, cecs, sord-muts, dementes
i folls

L. Caràcter dels habitants

a. Aptituds naturals

b. Activitats laborals

c. Moralitat

M. Crims per cobdícia

a. Crims dels quals el culpable fou examinat

1. Acusats, els quals ja ho foren abans per un crim

1.1. Encara no condemnats

1.1.1. Homes legítims

- . Edat
- . Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.2. Homes legítims

- . Edat
- . Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.3. Homes il.legítims

- . Edat
- . Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.4. Homes il·legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.5. Dones legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.1.6. Dones legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.1.7. Dones il·legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.1.8. Dones il·legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.2. Condemnats una vegada

1.2.1. Homes legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.2.2. Homes legítims

- . Edat
- . Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a
Declarats innocents
Definitivament
Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.2.3. Homes il.legítims

- . Edat
- . Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a
Declarats innocents
Definitivament
Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.2.4. Homes il.legítims

- . Edat
- . Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a
Declarats innocents
Definitivament
Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.2.5. Dones legítimes

- . Edat
- . Que saben escriure o almenys llegir
Condemnades a
Declarades innocents
Definitivament
Ab instantia
Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.2.6. Dones legítimes

- . Edat
- . Que no saben llegir ni escriure
Condemnades a
Declarades innocents
Definitivament
Ab instantia
Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.2.7. Dones il.legítimes

- . Edat
- . Que saben escriure o almenys llegir
Condemnades a
Declarades innocents
Definitivament
Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.2.8. Dones il·legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3. Condemnats dues o més vegades

1.3.1. Homes legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.2. Homes legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.3. Homes il·legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.4. Homes il·legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.5. Dones legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3.6. Dones legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3.7. Dones il.legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3.8. Dones il.legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

N. Crims per passions violentes

a. Crims dels quals el culpable fou examinat

1. Acusats, els quals ja ho foren abans per un crim

1.1. Encara no condemnats

1.1.1. Homes legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.2. Homes legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.3. Homes il·legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.4. Homes il·legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.1.5. Dones legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.1.6. Dones legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.1.7. Dones il.legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.1.8. Dones il.legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.2. Condemnats una vegada

1.2.1. Homes legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

**Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal**

1.2.2. Homes legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

**Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal**

1.2.3. Homes il.legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

**Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal**

1.2.4. Homes il.legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

**Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal**

1.2.5. Dones legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

**Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal**

1.2.6. Dones legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

**Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal**

1.2.7. Dones il.legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.2.8. Dones il·legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3. Condemnats dues o més vegades

1.3.1. Homes legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.2. Homes legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.3. Homes il·legítims

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.4. Homes il·legítims

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnats a

Declarats innocents

Definitivament

Ab instantia

Morts, fugats o confiats a un
altre tribunal

1.3.5. Dones legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3.6. Dones legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3.7. Dones il.legítimes

. Edat

. Que saben escriure o almenys llegir

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

1.3.8. Dones il.legítimes

. Edat

. Que no saben llegir ni escriure

Condemnades a

Declarades innocents

Definitivament

Ab instantia

Mortes, fugades o confiades a
un altre tribunal

b. Crims dels quals el culpable és desconegut

O. Llengua

a. Literatura

P. Instrucció

a. Persones que saben llegir i escriure

1. Homes

2. Dones

b. Persones que no saben llegir

1. Homes

2. Dones

c. Persones que no saben llegir ni escriure

1. Homes

2. Dones

d. Professors

e. Estudiants

f. Nins que van a l'escola

Nins capaços d'anar a l'escola

Q. Instrucció religiosa

a. Dejunis

b. Altres costums religiosos

R. Supersticions

S. Remeis populars

T. Vestimenta nacional

- a. Forma de dur el cabell i la barba
- b. Nom dels diferents vestits
- c. De quines teles estan fets
- d. Preu dels vestits

U. Viles

V. Cases

- a. Número
- b. Habitades
- c. Deshabitades
- d. Augment del nombre de cases
- e. Dades sobre aquest fet
- f. Construcció de cases
- g. Diferents objectes de la casa. Llits, calefacció

W. Alimentació durant les distintes èpoques de l'any

- a. Cuina

A.A. Consum anual dels diferents queviures de la població

A.B. Ocupacions durant el dia

- a. Costums a propòsit de les visites
- b. Hora acostumada del bany
- c. Quants saben nedar

A.C. Formes de cantar

A.D. Cants nacionals i melodies

A.E. Altres diversions populars

a. Representacions

b. Jocs

A.F. Costums populars

a. Elecció de l'esposa

b. Matrimonis

c. Naixements

d. Funerals

A.G. Dies de mercat

a. Diferents entreteniments populars durant aquests dies

A.H. Classes més elevades i noblesa

a. Patrimonis més grans

b. Famílies més distingides

A.I. Clergat

a. Instrucció. Influència sobre el poble

b. Beneficis. Casa parroquial

c. Religiosos

d. Convents

A.J. Els pagesos

(III) AGRICULTURA I RAMADERIA (49-67)

A. Condicions de l'agricultura

B. Salari mig diari

a. Per als homes

b. Per a les dones

C. Extensió de les possessions

D. Valor dels terrenys

E. Instruments rurals

F. Cultiu dels camps

a. Quant de temps es deixa el camp en repòs? Quantes collites es fan en un any?

G. Sistemes d'engreixament

H. Mètodes de reguiu

I. Pous. Cisternes

J. Qualitat de la superfície dels terrenys

- a. Diferents cultius
- b. Extensions improductives o incultes
- c. Boscos

K. De tots els productes agrícoles següents, notícies sobre el temps de recol.lecció, el seu rendiment i valor general i especial

- a. Diferents espècies d'arbres cultivats
 - 1. Nombre
 - 2. Comarques on són més cultivats
 - 3. Notícies sobre la qualitat i ús de la llenya i fruits
 - 4. Malalties que els afecten
- b. Olivera
 - 1. Preparació de l'oli
- c. Figuera
 - 1. Diferents qualitats
 - 2. Figues seques
- d. Ametller
- e. Garrover
- f. Arbres fruiters
 - 1. Fruits secs
- g. Cultiu de la vinya
 - 1. Elaboració del vi
 - 2. Qualitat dels vins. Altres usos secundaris del vi
 - 3. Panses
- h. Altres plantes cultivades
 - 1. Per tenyir
 - 2. Per a l'elaboració de l'oli

- 3. Per a drogues. Tabac
- 4. Per a teixits. Cotó, cànem
- 5. Per a la fabricació de la seda. Altres plantes de comerç per a tota casta d'objectius
- 6. Plantes farratgeres
 - i. Qualitats de blat
 - 1. Rendiments per quarterada de les diferents espècies de blat
 - 2. Palla
 - j. Cultiu d'hort
 - 1. Verdura
 - 2. Bulboses
 - 3. Cebes
 - k. Plantes grasses / carnoses
 - 1. Cactus. Aloes
 - l. Distintes plantes cultivades introduïdes gràcies al clima i a la seva utilitat

L. Boscos

- a. Cultiu dels boscos
- b. Fusta per a la contrucció d'embarcacions i per cremar
- c. Plantes resinoses i gomíferes
- d. Per curtir
- e. Per a medicines
- f. Per a distintes drogues
- g. Llenya per a torners i ebenistes

M. Indústria de la seda

N. Mel. Cera

O. Cria del ramat

a. Nombre global, reproducció anual. Ús i valor de les diferents espècies d'animals. Renda de la carn, greix, llet, mantega, formatge, pells, pèl i llana. Distintes races. Alimentació. Estables

b. Aviram

c. Bous

d. Ovelles

e. Cabres

f. Porcs

g. Cavalls

1. Duració i edat a què arriben

2. Formes de ferrar i el mateix per als animals següents

h. Muls

i. Ases

P. Caça

a. Carn de caça. Si la caça és lliure

b. Formes de caça

c. Medis per caçar: xarxes

d. Cans de caça

IV. PESCA I NAVEGACIÓ (68-75)

A. Pescadors

- a. Tipus
- b. Vestimenta nacional

B. Barques de pesca

- a. Nombre, noms de les distintes embarcacions, valor i durada

C. Xarxes i altres utensilis de pesca, noms i formes

- a. Si la pesca és lliure

D. Peixos i altres animals marins més cercats

- a. Quina quantitat es pesca d'aquests i dels altres en general

E. Distribució i conservació dels peixos

F. Pesca d'esponges i coral

G. Navegació

- a. Distància entre els ports veïns més importants
- b. Reglaments per a les barques i vaixells. Cartes de navegació
- c. Estat del seu desenvolupament
- d. Nombre, classe i tonatge dels vaixells
- e. Augment del nombre d'embarcacions
- f. Vaixells en activitat comercial. Anualment

- 1. Nombre de tones
- g. Vaixells que no realitzen activitat comercial
 - 1. Nombre de tones
- h. Tripulació indígena de les embarcacions
- i. Marins en servei a embarcacions estrangeres

H. Contrucció d'embarcacions

- a. Nombre i qualitat dels vaixells construïts anualment
- b. Constructors
- c. Calafats

(V) MINES I INDÚSTRIA (76-80)

A. Mines

- a. Pedreres de pedres i minerals explotades per altres finalitats, pedres de molins, pissarres, calç, marbre i altres pedres d'ornament, fang, etc.
- b. Preparació de la sal

B. Indústria

- a. Nombre i tipus de molins
- b. Quina quantitat molen i quina podrien moldre
- c. Nombre i tipus de forns
- d. Distintes fàbriques

C. Desenvolupament dels distints tallers. Valor dels productes

- a. Útils i instruments

- b. Manufactures de terres i pedres. Picapedrers.
Preparadors de la calç.
Fabricants de totxos. Gerrers. Vidriers
- c. Metalls i articles de metall. Ferrers i forjadors.
Serrallers. Fabricants de dalles, falçs i pelles, d'armes,
forjadors de làmines de ganivets i serres. Afiladors
- d. Productes químics. Apotecaris. Saboners. Cerers.
Fabricants de substàncies inflamables. Carboners.
Preparadors de resines.
- e. Comestibles. Moliners. Forners. Carnicers. Begudes
destilades i fermentades
- f. Teixits filats i de punt i la seva fabricació. Filadors de
seda, de llana, de cotó. Sastres. Fabricants d'ombrel·les
- g. Productes d'altres teixits orgànics. PelleTERS. Sabaters.
Guarnicioners. Moliners de escorces per tenyiments.
Fusters. Boters. Fabricants d'objectes de fusta. Trenadors
de palla, canya i jonc
- h. Productes de maçoneria i construcció. Talladors de
pedra

(VI) COMERÇ (81-83)

A. Articles deficitaris

B. Articles excedents

Productes naturals i agraris	Preu usual	Articles importats			Articles exportats		
		Procedència i valor			Procedència i valor		
		Comerç de mer- caderies amb venda certa	Comerç de mer- caderies amb venda incerta	Comerç de mer- caderies amb venda per pre- paració	Comerç de mer- caderies amb venda certa	Comerç de mer- caderies amb venda incerta	Comerç de mer- caderies amb venda per pre- paració

Colonials

Fruits

Tabac

Olis

Gra i altres
productes del camp

Begudes

Peixos i altres
animals aquàtics

Volateria i caça

Animals de carniceria

Productes animals
alimentaris

Animals de transport
i càrrega

Matèries per a la
combustió i materials
per a la contrucció

Altres productes
naturals i agraris

Productes de la in- dústria	Preu usual	Articles importats			Articles exportats		
		Procedència i valor			Procedència i valor		
		Comerç de mer- caderies amb venda certa	Comerç de mer- caderies amb venda incerta	Comerç de mer- caderies per pre- paració	Comerç de mer- caderies amb venda certa	Comerç de mer- caderies amb venda incerta	Comerç de mer- caderies per pre- paració

Substàncies fabricades
i semifabricades

Substàncies per a
articles de medicina
i perfumeria

Sal de cuina

Colors i substàncies
per tenyir

Gomes, resines, olis
per a ús tècnic

Materials per adobar el cuiro

Minerals i terres

Pedres d'ornamentació
i metalls preciosos en brut

Altres metalls en brut

Substàncies brutes

Fils

Productes acabats

Objectes literaris i artístics

(VII) MITJANS DE COMUNICACIÓ (84-88)

- A. Vies de comunicació, època de la seva construcció
- B. Nombre de transitables. Cost usual diari així com de les rúbriques següents incloses les comunicacions postals
- C. Nombre d'animals de tracció i càrrega
- D. Nombre d'embarcacions de transport
- E. Hotels i albergs
 - a. Nombre i categoria
- F. Correus
 - a. Comunicacions postals
 - b. Serveis de vaixells correu a vapor
 - c. Quantitat de correspondència privada i oficial. Cartes expeses i retingudes a l'oficina
 - d. Nombre de paquets i diaris
 - e. Tramesa de doblers
 - f. Transport de passatgers
- G. Telègrafs
 - a. Longitud i profunditat dels cables
 - b. Telegrames / Oficis expedits i rebuts
 - 1. Despatxos privats

- 2. Despatxos oficials
- c. Nombre de paraules

(VIII) ORGANITZACIÓ ADMINISTRATIVA (89-94)

- A. Autoritats militars
 - a. Militars i quarters

- B Autoritats civils
 - a. Divisió política

- C. Administració eclesiàstica

- D. Presons

- E. Sanitat
 - a. Establiments i personal

- F. Establiments de beneficència
 - a. Reglament

- G. Societats comercials
 - a. Consolats

- H. Diverses societats

- I. Imposts

J. Duanes i tributs

K. Despeses de l'Estat

L. Pesos i mesures

M. Escut de l'illa

(IX) PART ESPECIAL (95-100)

A. Recorregut de les ciutats

B. Població segons els diferents pobles

a. Homes

b. Dones

C. Població segons els diferents districtes

a. Homes

b. Dones

D. Població segons les diferents parròquies

a. Homes

b. Dones

E. Totes les altures i punts determinats geogràficament

F. Distància entre els diferents pobles

Observacions finals

Tota la informació continguda en aquestes taules ha de consignar-se amb el major detall possible. Principalment quan més recercada sigui, els informes en relació als anys, mesos i petits espais han de ser molt més precisos.

3.3.2. El discurs antropològic

El coneixement etnogràfic compta, durant el segle XIX, amb una important font informativa que servirà de contrapunt a la informació folklòrica. Ens referim a la tradició mèdica que, amb antecedents al segle XVIII, cap a finals del segle passat i amb els corrents higienistes assolirà una importància considerable.

Lluís Calvo, dóna a aquest moviment, juntament amb alguns juristes i estudiosos de la bioantropologia, el caràcter de model d'aproximació a la realitat cultural. Conformen el que anomena el model naturalista que intenta analitzar la realitat des d'un punt de vista positivista, trencant interpretacions mediatitzades per un o altre posicionament ideològic interessat¹.

Les aportacions de la medicina al coneixement de la cultura popular han esdevingut una font informativa important, especialment a Catalunya. Segons Llorenç Prats, aquestes aportacions es produeixen en el marc de la tradició intel·lectual de l'higienisme, que va constituir el paradigma dominant a la medicina europea des d'aproximadament mitjan segle XVIII fins al final del segle XIX. L'higienisme es fonamenta en teories

¹ CALVO, Lluís (1991) "Les bases històriques de la recerca antropològica". *Cultura*. 26:29-30. Per una visió més recent de la dualitat discurs antropològic-discurs folklòric, vegeu PRAT, Joan (1991) Estudio introductorio. A *Antropología de los pueblos de España*, pp. 13-32.

mediambientalistes i socials per determinar l'etiologia de la morbiditat i de la mortalitat, i dóna lloc a una política de salut pública i medicina preventiva auspiciada per l'absolutisme il·lustrat del segle XVIII i reafirmada pels governs liberals del XIX enfront dels costos socials que comporta en aquest sentit la industrialització. Aquest paradigma entra finalment en crisi amb els descobriments bacteriològics de finals del segle XIX i principis de l'actual, que relegaran la higiene i la medicina social a un segon terme davant el menor cost i la major eficàcia de la prevenció individualitzada mitjançant la vacunació².

A les Illes, la tradició mèdica com a font etnogràfica ha estat estudiada, encara que lleugerament, per Trias Mercant. Aquest autor, d'acord amb la reiterada proposta de Joan Prat, destaca l'existència, durant el segle XIX, de dos vertents entorn al coneixement de l'home i la cultura: el biològic o fisiològic i la modalitat etnològica i etnogràfica³.

Dins el que Trias anomena corrent *fisiològic* estableix una diferència entre la *ciència de la vida* segons els esquemes de la teoria browniana on hi enquadra l'obra del metge pobler Miquel Cabanellas Cladera (1760-1833) i la tendència *frenològica* encapçalada pel català Marià Cubí i Soler (1801-1875)⁴.

² PRATS, Llorenç (1990) L'estudi històric de les formes de vida populars a la Catalunya contemporània. Segle XIX. A *Simposi d'antropologia cultural sobre Xavier Fàbregas* i especialment (1989) "Aportaciones de la topografías médicas al conocimiento etnográfico de los Países Catalanes" *Boletín de la Historia de la antropología*. 2: 3-7.

³ TRIAS MERCANT, Sebastià (1986) "Etnografia i folklore en Mallorca". A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España*. pg. 214.

⁴ TRIAS MERCANT, Sebastià (1985) *Història del pensament a Mallorca*. pp. 379-387. Dedicava una àmplia descripció a aquests dos corrents de pensament:

Tot i així, l'aportació mèdica s'ha de plantejar més com a font documental, important per les descripcions de les topografies mèdiques, interpretables des de l'òptica actual, més que no pels plantejaments teòrics, tal com sembla defensar Trias. Ens resulta difícil qualificar com a etnòlegs o antropòlegs als metges del segle XIX, tot i que aportin interessants descripcions a la cultura i la societat contemporània.

El coneixement, encara migrat, d'aquest corrent naturalista protagonitzat per alguns metges mallorquins sembla allunyat de l'anomenat discurs antropològic especialment desenvolupat a Madrid, Sevilla i Canàries que bevia del positivisme i l'evolucionisme i s'amparava en una ideologia liberal i progressista⁵.

3.3.2.1. Els higienistes i les topografies mèdiques

L'higienisme es preocupa naturalment per les condicions de vida de la població, i especialment de les classes treballadores. Aquesta preocupació dóna lloc a tractats d'higiene d'un gran interès etnogràfic, com la *Higiene industrial* (1856) de Pere Felip Monlau, la *Higiene del tejedor* (1858) de Joaquin Salarich, el

l'antropologia frenològica i l'antropologia browniana a la que hi afegeix un apartat dedicat a les influències de les incipients teories darwinistes. Deixam de banda l'estudi d'aquests corrents car creim han de contemplar-se com a predecessors de l'antropologia física més que no de l'antropologia social o cultural.

⁵ PRAT, Joan (1991) Estudio introductorio. A *Antropología de los pueblos de España*, pp. 13 i ss.

Tratado de higiene rural (1860) de Joan Giné i Partagàs, o *Notas vulgares de higiene local* (1907) del mallorquí Francesc Sancho i Mas.

A aquestes obres generals, bé que basades sovint en contextos ben específics, cal afegir-hi un gènere d'obres propi de l'higienisme, les topografies mèdiques, que, a una consideració atenta de les condicions de vida materials de les classes populars, uneixen la virtut de dur a terme les observacions en realitats socials perfectament circumscrites.

Les topografies mèdiques constitueixen una concreció territorial dels postulats higienistes, tot tractant de determinar les condicions higièniques de la zona estudiada i de proposar, en conseqüència, les actuacions públiques i privades que consideren pertinents al respecte.

Aquest gènere, que té un gran desenvolupament a Europa durant els segles XVIII i XIX, és conreat també àmpliament a Espanya, principalment a partir de la Restauració i fins a la Guerra Civil, tot tenint una especial incidència en aquelles zones afectades per la industrialització⁶.

A les Illes, aquest gènere hi trobà també el seu reflex, encara que inicialment es refereixin a zones eminentment rurals. Sembla que a finals del segle XVIII, entre 1789 i 1790, se'n presentaren dotze davant l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca⁷

⁶ PRATS, Llorenç (1990) Op. cit. pg. 44.

⁷ Pel coneixement de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca, vegeu RODRIGUEZ TEJERINA, J.M. (1984) *Historia de la medicina en Mallorca. Del Barroco a la Ilustración*, pp. 201-250 i BUJOSA HOMAR, F. (1975) *La Academia Médico-Práctica de Mallorca (1788-1800)*.

corresponents a altres tantes viles: Campos, Porreres, Son Servera, Calvià, Andratx⁸, Binissalem, Marratxí, Artà, Santanyí, Sa Pobla, Felanitx i Muro.

L'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca envià una carta als metges dels pobles per tal que redactessin les pertinents descripcions dels seus districtes, d'acord amb el concepte hipocràtic, que tenia els seus antecedents més pròxims a l'obra de Nicolàs Francisco Sanjuan y Domingo *De Morbis endemiis Caesar Augustae* (Saragossa, 1686); els tractats de Baillou *Epidemiorum et Ephemeredum libri duo* (1640) i *De aere, locis et aquis terrae Angliae* (1672) publicat a Londres per Charles Clermont⁹.

Segons Rodríguez Tejerina, aquest retorn cap a l'hipocratism tendria els seus precedents en les *Efemérides Barométrico-médicas de la Academia Matritense* (1737) i en la *Historia Natural y Médica del Principado de Asturias* (1762) de Gaspar Casal.

En els estatuts de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca, fundada el 1787 a instàncies de la Societat Econòmica d'Amics del País, s'especifica l'obligació de realitzar "la descripció topogràfica-mèdica de los pueblos y las costumbres de los

⁸ Les descripcions topogràfiques de Calvià i Andratx han estat publicades i parcialment estudiades per Jaume Bover i Baltasar Porcel. Vegeu PARETS, Miquel (1981) *Descripción topográfica de la villa de Calviá 1790*. PORCEL, Baltasar (1978) "El médico Pelegrí. La pequeña historia". *Jano*. 350:124-127 i PELEGRI, Miquel. *Descripción topográfica de la villa de Andratxe ilustrada con un discurso médico-físico*.

⁹ Sobre les descripcions i topografies mèdiques mallorquines vegeu, CONTRERAS MAS, A. (1981) Aspectos médicos de Mallorca a fines del siglo XVIII. *II Congreso Nacional de Academias de Medicina y Cirugía*. Palma de Mallorca.

habitantes en cuanto tengan relación con sus enfermedades y las causa físicas territoriales de las enfermedades endémicas y epidémicas".

En la carta adreçada per l'Acadèmia al metge de Porreres s'indicava la metodologia a seguir per a complimentar la descripció. "Expresará la situación de la villa, si está en paraje eminente o llano, expuesta o no a los vientos, y cuales, si está cerca de pantanos, torrentes, acequias o balsas que puedan causarle alguna mala disposición. El genio de sus habitantes, alimento, bebida, costumbres y modo de vivir, y todo lo demás que considere necesario para formar una idea capaz de ilustrar a la Academia, y cuyo conocimiento le sirva de base en las consultas que pueden ofrecerse en alguna epidemia"¹⁰.

Aquesta iniciativa de l'Acadèmia de finals del segle XVIII tendrà continuïtat al llarg del segle XIX. Un dels exemples més destacat és la *Topografía Físico-Médica de las Islas Baleares y en particular de la de Mallorca* del doctor Fernando Weyler i Laviña, publicada a Palma el 1854 a la impremta de Pere Josep Gelabert¹¹.

Tot i així, és el darrer quart de segle quan l'higienisme assoleix un major impuls. Des de la seva creació, el 7 d'octubre de 1882, el Col·legi Mèdico-Farmacèutic es preocupà per la higiene als distints municipis de les Illes. Moguts per aquesta preocupació es programà la realització d'una *Topografía médica de Palma* i en sessió extraordinària celebrada el 28 de juny de 1889, s'anomenà la

¹⁰ RODRIGUEZ TEJERINA, J.M. (1984) Op. cit. pp. 243-244.

¹¹ Sobre aquesta obra vegeu RODRIGUEZ TEJERINA, J.M. (1986) *Historia de la medicina en Mallorca. El siglo XIX*. pp. 194-196.

comissió formada per Domingo Escafi, Josep Róver i Enric Fajarnés, per estudiar la possibilitat i els mitjans per realitzar i publicar el treball.

L'any següent, s'aprovà l'avantprojecte amb el pertinent índex de matèries i, amb aquest treball, Antoni Mayol llegí el discurs inaugural de la Reial Acadèmia de Medicina, *Concepto médico topográfico del clima de Palma, comparado con el de las restantes islas del Archipiélago Balear y en relación con la climatología en general.*

Tot continuant amb la mateixa temàtica, el 1893 s'inaugurà un cicle de conferències a càrrec de Bartomeu Bordoy Gelabert sobre *Higiene pública en la Ciudad de Palma* y el metge Joan Munar preparava tres conferències sobre la *Reforma Sanitaria de Palma.*

A la primera, demostrà que gairebé mai no es realitzava un estudi previ de les condicions higièniques dels llocs on s'assentaven les ciutats; a la segona exposava els perjudicis que generava el manteniment de les murades i a la tercera proposava un projecte general d'eixampla adaptat a la topografia, al règim climàtic i a les necessitats i serveis públics i particulars de les vies de comunicació.

Joan Munar intervindria de nou sobre el tema al discurs inaugural de 1897 amb *Abastecimiento de aguas y alcantarillado de la ciudad de Palma.*

El 1895, Gabriel Oliver i Mulet pronuncià també dues conferències sota el títol *Algo sobre la higiene de la ciudad de Palma*¹².

Paral·lelament a aquesta preocupació per la situació higiènica de la població hom sent una necessitat de conèixer els moviments de la massa social per poder abordar els distints problemes. És per aquesta raó que Enric Fajarnés introdueix la demografia mèdica a Balears i el 1896 es publica el primer *Anuario Demográfico de las Islas Baleares*.

3.3.2.2. L'Institut Balear d'Antropologia

Com podem observar, els darrers vint anys del segle passat són especialment intensos pel que fa al desenvolupament de la medicina illenca. La denominada generació mèdica del 50 assolí fites científiques i institucionals força interessants: la creació del Col·legi Mèdico-Farmacèutic el 1882; la publicació de la *Revista Balear de Medicina, Farmacia y Veterinaria* a partir de 1885; la fundació, aquest mateix any, de l'Institut Balear de vacunació directa i, deu anys més tard, el 1896, la creació del Laboratori químic-biològic i de l'Institut Balear d'Antropologia¹³.

¹² Vegeu TOMAS MONSERRAT, J. (1985) *Medicina y sociedad. El Colegio de Médicos de Baleares. 1882-1982*. pp. 39-40.

¹³ Sobre l'anomenada generació del 50 vegeu RODRIGUEZ TEJERINA, J.M. (1986) *Op. cit.* pp. 233-264.

Sota aquesta denominació es creà un organisme, essencialment científic, que regit per un reglament especial i d'acord amb els Estatuts del Col·legi Mèdico-Farmacèutic, tenia com a objectiu contribuir a l'avanç de les Ciències Antropològiques; reunir i classificar la major quantitat de dades sobre demografia i geografia mèdica, etiologia, antropologia prehistòrica, anatòmica, fisiològica, patològica i criminal, relatives a Balears.

Així mateix es proposava estudiar l'home, les races i els pobles de la nostra terra.

L'Institut estava regit per una Junta composta per un president, un secretari i com a vocals nats: els metges forenses, els sotsdelegats de Medicina, Farmàcia i Veterinària, els Directors de l'Hospital Provincial i Sanitat Marítima; el degà dels metges municipals, del manicomi i de la Inclusa provincial, el metge del centre penitenciari; els metges més antics de la Sanitat Militar i de l'Armada i el metge higienista.

S'organitzaven excursions científiques per les illes, per estudiar les troballes antropològiques; recollir el major nombre d'ossades i productes de la indústria primitiva. Els objectes aconseguits per adquisició, cessió o dipòsit es classificaren i entregaren sota inventari al Director del Museu del Col·legi per formar la pertinent secció.

L'Institut Balear d'Antropologia es regia per un reglament aprovat per la Junta General (6 de novembre de 1896) sota la presidència de Sebastià Domenge Rosselló i en presència del secretari Pere Jaume Matas. Aprovat aquest reglament es va procedir a l'elecció del president i del secretari de l'Institut.

Aquests càrrecs recaigueren sobre Enric Fajarnés i Eugeni Losada¹⁴.

Com és fàcil suposar, el sorgiment de l'Institut és fruit d'una conjuntura social i cultural favorable. Els darrers anys del segle XIX i primeres dècades del XX hi ha un interès renovat per l'higienisme especialment reflectit a través dels discursos inaugurals del curs del Col·legi Mèdic i protagonitzat per la ja esmentada generació de metges del 1850.

El discurs inaugural del curs 1899, llegit per Guillem Serra Bennàssar versà sobre *Algunas consideraciones sobre higiene y educación de la mujer*. El mateix any a la Revista Balear, el ja esmentat Joan Munar publicava el *Dictamen sobre las medidas que deben adoptarse para defender a las Islas Baleares de la peste bubónica*. Francesc Sancho i Tomàs Darder, durant el 1898, llegien *Algunas consideraciones higiènicas acerca de la educacion del hombre en Mallorca* i *Estudio de la infección en sus relaciones con la profilaxis puerperal en Palma*. Així mateix s'organitzaven cicles de conferències en català per a la classe obrera a les quals hi participaven els doctors Rafel Ribas Sampol, E. Aguiló, Bernat Riera, Cervera i Eugeni Losada¹⁵.

El 1900 el Col·legi Mèdic organitzà de nou un cicle de *Conferencias públicas sobre temas generales de higiene* on destacaren les aportacions de Gabriel Oliver, Pere Jaume i Matas,

¹⁴ Sobre l'Institut Balear d'Antropologia vegeu TOMAS MONSERRAT, J. (1985). Op. cit. 45-46.

¹⁵ Ibidem.

Antoni Bosch i Bernat Riera Alemany. Gabriel Oliver el 1902 tornava llegir unes *Disgresiones sobre Higiene*.

Els discursos inaugurals de 1907 i 1909, reflecteixen aquesta intensa preocupació per la sanitat i l'higiene. Manuel López Comas presentà el *Sentido Sociológico de la Sanidad Pública* i dos anys després, Gabriel Oliver disertava sobre *La Higiene y la canalización*. Amb aquesta aportació s'insistia en un dels dos temes clau dels higienistes mallorquins: la canalització d'aigües i l'enderrocament de les murades, que havia tengut el seu màxim defensor en l'enginyer Eusebi Estada que el 1893 havia publicat a la Revista Balear l'estudi sobre *La Ciudad de Palma*.

Els aspectes etnogràfics més rellevants de les topografies mèdiques abasten un ventall de problemes molt extens: les relacions de l'home amb el medi, les condicions urbanístiques de les poblacions i, singularment, l'estat dels habitatges familiars, la higiene privada, l'alimentació, les condicions de treball, la sociabilitat i, en menor mesura, aspectes més conflictius com la prostitució, el joc i l'alcoholisme. El tema central és el referit a la morbiditat i la mortalitat i llurs causes.

Les topografies mèdiques, i les obres dels metges higienistes en general, no estan mancades tampoc de limitacions ideològiques, però la mateixa naturalesa dels informes limita llur influència. Al marge d'altres decantaments més difícils d'observar o més externs a les condicions de la recerca, els metges tracten de donar gairebé sempre una visió harmònica de la comunitat en la qual, al cap i a la fi, viuen i exerceixen, però aquesta edulcoració de les relacions socials té un límit a l'hora d'abordar problemes higiènicament rellevants, límit assenyalat per les pretensions

aplicades dels treballs que, per tant, han de reflectir fidelment les dades que recolzen les mesures que recomanen.

En conclusió, les obres dels metges higienistes, representen una font insubstituïble per a l'estudi de les condicions de vida de les classes populars de mitjans i sobretot finals del segle XIX. La complementarietat que podrien representar respecte a les publicacions de folkloristes i juristes (condicions de vida material-institucions consuetudinàries-mentalitat) és, tanmateix qüestionable, tant per la diferència dels contextos abordats com per l'orientació de les recerques¹⁶.

¹⁶ PRATS, Llorenç (1990) Op. cit. pg. 45.

3.3.3. Les primeres experiències museològiques

3.3.3.1. Els precedents. El corrent il·lustrat.

En aquest apartat només feim referència a aquelles institucions o col·leccions que, des de l'inici, plantejaren la inclusió de béns etnològics als seus fons.

Aquesta limitació és la que explica la migradesa, tot i que sospitam que un estudi a fons sobre el col·leccionisme i la museologia general podria donar resultats sorprenents. Com a la resta de països europeus, és probable que a partir del segle XVII i especialment a partir del nou esperit de la Il·lustració sorgissin «gabinets de curiositats» on era freqüent que es barrejassin des d'objectes arqueològics, «mostruositats» de la natura, rareses «lítiques», numismàtica, fins a «curiositats» procedents de les exploracions de les noves colònies.

Un fet destacable és que la majoria d'aquestes primerenques col·leccions bevien de la tradició il·lustrada i, per tant, estaven més en sintonia amb el discurs antropològic que no pas amb el folklòric. La vinculació de les primeres col·leccions amb el món de les ciències és evident.

Aquesta tradició d'alguns dels aspectes naturalístic es manté fins als nostres dies. En aquest sentit són il·lustratives les restes que

queden de les col·leccions d'alguns gabinets de curiositats com és ara a l'antic convent dels Mínims de Santa Maria. Un altre aspecte interrelacionat és el manteniment d'alguns temes d'investigació, com és ara la medicina popular o l'etnobotànica. També és significativa la perduració dins les col·leccions etnològiques de farmàcies (Valldemossa i Muro)¹.

El segle XVII, a Europa, és el segle de l'anomenada revolució científica, el segle de Galileu i Descartes, de Hooke i de Borelli, de Gassendi i de Newton. Aquest corrent importantíssim arribarà, com sempre, tard a les nostres contrades. Tot i així, l'ambient científic que es respirava a la universitat de Montpeller havia d'ésser decisiu en la nova orientació que prenen cap a la fi del segle alguns apotecaris del Principat interessats per les ciències de la natura, els més coneguts dels quals són els de la nissaga dels Salvador.

Aquesta nissaga té importància per a les nostres Illes ja que Joan Salvador i Riera (1683-1725) realitzà diverses incursions a Mallorca i Menorca per herboritzar i possiblement aquestes mostres botàniques passaren a les col·leccions privades de la família. "Les col·leccions privades dels Salvador, principalment naturalístiques però també de medalles i reproduccions antigues, peces etnogràfiques i altres curiositats, foren el primer museu obert al públic de la ciutat de Barcelona; desaparegut a mitjan

¹ Sobre la història i l'origen dels museus de ciències naturals vegeu, Isabel AZCARATE (1990) *Naturaleza y arte. La fauna de la Isla de Mallorca en la obra de Cristóbal Vilella*. pp. 51-53.

segle passat, fou recuperat en gran part el 1937 i instal·lat a l'Institut Botànic de Barcelona"².

Destacable és també l'activitat del cercle il·lustrat que s'aplegava entorn de Bonaventura Serra i Ferragut (1728-84)³ o la del mallorquí Cristòfol Vilella (1742-1803) que, com veurem, s'ocupà de diversos aspectes faunístics i etnològics.

Quant a la creació de museus a les Illes, pel que fa als intents, més o menys reeixits, hom ha de fer referència obligada al Museu de Raixa, promogut i creat pel cardenal Antoni Despuig i Dameto (1745-1813), el gabinet d'antiguitats de l'esmentat Bonaventura Serra i Ferragut⁴ o el dels Caputxins⁵. Més envant trobarem el projecte del Museu Arqueològic Lul·lià que nasqué a l'empara de la Societat Arqueològica Lul·liana (1880) i especialment el Museo Balear, projectat i creat per l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1888)⁶.

Potser l'experiència més reeixida i també més coneguda, malgrat que no conservés materials etnològics sia el Museu de Raixa, creat per l'il·lustrat Antoni Despuig i Dameto.

² (1988) *Història Natural dels Països Catalans. Plantes superiors*, 6:78.

³ Ibidem. pg. 81. Vegeu també P. de MONTANER i M. ROSSELLO (1989) A VILELLA, C. *Trajes de la isla de Mallorca*. pp. 12 i ss.

⁴ (1979) *Diccionari de la literatura catalana* pg. 668. Vegeu també les notícies que dona Isabel AZCARATE (1990) *Naturaleza y arte. La fauna de la Isla de Mallorca en la obra de Cristóbal Vilella*. pg. 53.

⁵ MONTANER ALONSO, P. (1976) "El desaparecido Gabinete de Antigüedades de los Capuchinos de Mallorca y el origen de la Colección Vivot" *MAYURQA*, 15:199-208.

⁶ Sobre la personalitat d' Antoni Despuig i Dameto vegeu SALVÀ, J. (1964) *El Cardenal Despuig*.

"La decisión de instalar un museo en Mallorca, y en definitiva de depositar en ella sus colecciones, data de 1793 siendo consolidada en 1796; las circunstancias históricas por las que atravesaba Italia influyeron en tal decisión. En 1798 Despuig contrataba a los escultores Pascual Cortés y Luis Melis, español el primero que completaba su formación en Italia, e italiano el segundo; así como al escarpelino italiano Juan Trivelli con el fin de restaurar y acondicionar las piezas que iban a constituir el futuro museo de Raixa.

Testimonios diversos, entre ellos el inventario de la colección realizado por Bover, dan fe de la amalgama de objetos y filiaciones que se concentraron en las dependencias de Raixa, en correspondencia con la diversa procedencia de los mismos, pues aparte de lo recogido en Ariccia, Despuig había realizado adquisiciones en el comercio de antigüedades, al parecer no siempre dignas de crédito.

La colección se debía instalar en una pieza acondicionada ex-profeso que constituiría el museo propiamente dicho, completándose con un gabinete de carácter más íntimo y reducido. Despuig no alcanzó a realizar el montaje total del museo, organizado en 1826 por su sobrino el conde de Montenegro, especialmente la sala central que, precedida por un zaguán y una antesala conteniendo lápidas, albergó gran cantidad de obras, en su mayor parte estatuas, entre las cuales alternaban algún original y copias modernas. Estaban dispuestas sobre pedestales de mármol, labor en la cual los restauradores contratados por Despuig se ocuparon ampliamente y no siempre con acierto. Presidiendo la sala no podía faltar el retrato del promotor, busto en mármol

original de Francisco Lazarini, escultor que sentí especial inclinación por el género. En el gabinete o pequeño museo la amalgama de objetos se acentuaba, hallándose reunidos en él "centenares de recuerdos de la antigüedad". Los medios y esfuerzos invertidos por Despuig en esta tarea fueron considerables puesto que la adquisición, restauración y acondicionamiento del material hay que unir la divulgación de parte del mismo a través del grabado. Con todo ello la isla contó con una colección si no excelente al menos única en su estilo. Ella bien puede ser calificada como pionera de la tradición arqueológica de la isla, que encontró en Despuig el primer divulgador dentro del ámbito mallorquín⁷.

Pel que fa a l'esmentat naturalista Cristòfol Vilella Amengual, es tracta d'un personatge integrat en el grup d'intel.lectuals que encoratjats per Carles III i les seves reials acadèmies, recorrien el món descrivint els països que visitaven i els seus habitants.

A part de la seva obra naturalística -especialment il.lustracions- en la qual destacà, ja que "su trabajo se suma al de los ya conocidos ilustradores de Historia Natural españoles de la segunda mitad del siglo XVIII, si bien se le puede considerar, entre ellos, no sólo una figura de primer orden sino el mejor"⁸, Vilella

⁷ Sobre la figura d'Antoni Despuig i Dameto i concretament pel que fa a la descripció anterior del seu museu i col.leccions de Raixa, vegeu Catalina CANTARELLAS CAMPS (1981) *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*. pp. 59-75 i especialment pp. 65 i 66.

⁸ Isabel AZCARATE (1987) *Cristóbal Vilella (1742-1803), pintor y naturalista* pp. 92-94, citat per P. de MONTANER i M. ROSSELLO (1989) *A VILELLA, C. Trajes de la isla de Mallorca*. pg. 9.

ens interessa per una atractiva aportació sobre el vestuari tradicional mallorquí del segle XVIII.

Com esmenta Caro Baroja, hi ha èpoques "en que la preocupación por usos y costumbres, por los trajes y modas de todas clases y por lo que significan, desde un punto de vista general (moral, social e incluso económico), parece ser mayor y da lugar no sólo a una producción fuerte de escritos, sino también de elementos plásticos, dibujos grabados y pinturas" i entre aquestes cal destacar el regnat de Carles III (1759-1788)⁹.

Vilella respon a aquest interès i estructura el seu treball distribuint els vestits per grups socials. Aquesta divisió obeeix a la que el mateix Caro Baroja qualifica de fonamental a l'àmbit de treballs similars i que ja s'havia documentat a textos clàssics on es descriuen les diferents formes de vestir segons les categories socials¹⁰.

3.3.3.2. El "Museo Arqueológico Luliano"

Enquadrat en els primers batecs del moviment romàntic i a mitjan segle XIX es detecta un despertar de la preocupació per la recuperació de la cultura autòctona. Un precedent, sens dubte, del que més tard es consolidarà en el moviment de la Renaixença.

⁹ Julio CARO BAROJA (1988) "Sobre trajes, costumbres y costumbrismo" A *Carlos III y la Ilustración*. pg. 216. citat per P. de MONTANER i M. ROSSELLO (1989) Op. cit. pp. 10-11.

¹⁰ P. de MONTANER i M. ROSSELLO (1989) Op. cit. pg. 11.

Pel que fa a aquests precedents i quant als orígens de la lluita per a la preservació del patrimoni cultural illenc, hom ha de retrocedir en el temps fins al segle XVIII quan es produeixen una sèrie d'iniciatives tendents, bàsicament a la recuperació del patrimoni arqueològic.

Aquest és el cas de l'*Acadèmia Mallorquina de Literatura, Arqueologia i Belles Arts*, fundada a Palma el 1837 per Joaquim Maria Bover i Antoni Furió, entre d'altres, per al rescat d'objectes arqueològics, llibres rars i obres d'art. Establí relacions amb acadèmies catalanes i estrangeres. El rei la dissolgué, per motius polítics, abans que fes un any de la seva fundació¹¹.

Continuadora de la tasca iniciada per l'Acadèmia fou la *Diputación Arqueológica de las Islas Baleares*, que es constituí a Palma el 24 d'agost de 1844 en virtut d'autorització de la *Academia Nacional de Arqueología de España y sus colonias*. Una de les seves finalitats era la de "procurar por todos los medios posibles la conservación y salvamento de los objetos arqueológicos". Entre els membres fundadors hi figuraven Joaquim Maria Bover i Francesc Manuel de los Herreros. La seva trajectoria també fou breu ja que la darrera sessió la celebrà el 30 de juliol del 1845¹².

Entre les més lloables iniciatives d'aquesta *Diputación* hi trobam "la conveniencia de confeccionar y remitir a la Academia

¹¹ *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. (s/d) vol I., 22.

¹² Vegeu PONS i MARQUES, J. (1978) *Art i cultura*, pp. 149-152 i *Diputación Arqueológica de las Islas Baleares. Noticia de su erección. Discurso inaugural y Catálogo de sus individuos*. Palma. Imp. Nacional a cargo de D. Juan Guasp, 1844, 16 p. 8º.

Arqueológica del Reino una estadística monumental de esta provincia con el fin de que pudiese incluirse en la obra Monumentos de España que está trabajando aquel Cuerpo, y que proporcionaría para ello los datos que posee la Comisión Artística y Científica de Baleares"¹³.

És en aquest ambient i com a continuació de tots aquests precedents, enquadrables en el discurs folklòric propugnat per la Renaixença, que hem d'entendre la creació de la Societat Arqueològica Lul.liana.

La Societat Arqueològica Lul.liana es va fundar com a societat cultural especialment dedicada al coneixement, la conservació i la promoció del patrimoni tradicional, històric i artístic de l'Illa de Mallorca. Es tracta d'un fruit retardatari del romanticisme, el seu nom recorda institucions franceses semblants de caràcter local, algunes de les publicacions de les quals estaven a l'abast dels seus primers membres, entre les quals es destaca Bartomeu Ferrà, que va posar a redòs del Col·legi de la Sapiència, el grup en formació.

Fidels al lema del bisbe Mateu Jaume "*Colligite quae superaverunt fragmenta*", en el primer reglament (1881) van posar com a diana dels seus afanys la creació d'un museu, la realització de visites culturals i exposicions i la promoció de conferències i publicacions. Des de l'any 1885 sorgí el "Bolletí".

Les col·leccions del museu desembocaren, en una encertada política, en la formació de l'actual Museu de Mallorca¹⁴.

¹³ PONS i MARQUES, J. (1978) Op. cit. pg.151.

El Museu Lul.lià, a iniciativa d'un grup d'erudits mallorquins que sol·licitaren la seva creació al bisbe Mateu Jaume, es fonamentà en unes bases aprovades per aquest prelat el 31 de desembre del 1880 i fou inaugurat el 30 de gener del 1881 a les galeries del Col·legi de la Sapiència on estigué instal·lat fins el 1916.

A partir del 1885 esdevingué el museu de la Societat Arqueològica Lul.liana fins que el 1816 el bisbe Campins creà el Museu Diocesà al qual s'hi afegí el Museu Lul.lià. Aquesta unió es mantingué fins el 1932, que és quan se separen de nou les col·leccions i el Museu de l'Arqueològica Lul.liana s'instal·là a Can Oleo al carrer de l'Almudaina on es procedí a un nou muntatge¹⁵.

Pel que fa al museu hem de manifestar la manca d'un estudi monogràfic, plenament justificat, sobre la història de totes les provatures museològiques. Avui per avui, només comptam amb diverses aportacions interessants, però de caràcter parcial i amb les notícies esparses que han anat apareixent al llarg dels més de cent anys del Bolletí de la societat¹⁶.

¹⁴ Sobre la Societat Arqueològica Lul.liana i alguns moments de la seva trajectòria històrica vegeu, MOLAS, J. i MASSOT, J.(1979) *Diccionari de la literatura catalana*, 678; MASSOT, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*, pp. 254-256 i els dos articles de Joan PONS i MARQUES (1944) *Recuerdo de unos precursores* i (1945) *Sobre el Museo de Mallorca*, publicats a *Art i Cultura* (1978) pp. 148-152 i 153-155.

¹⁵ GAYA NUÑO, J.A. (1955) *Historia y guía de los museos de España*. pp.568-569.

¹⁶ Potser l'aportació més exhaustiva sobre les col·leccions de la S.A.L. sia l'article de Guillem ROSSELLO BORDOY (1986) "Una experiència museològica: la sistematización de las colecciones de la Sociedad Arqueológica Luliana en 1933" *BSAL*. 42:231-245. En aquest article, tot i la restricció cronològica a l'exposició del 1933, apareix reflectida gran part de la història de la

Rosselló Bordoy precisa: "...el análisis museográfico de dichas colecciones nunca se ha realizado, si descontamos como es lógico la prolija descripción de la vitrina que, en la Exposición Universal de 1889 representó en Barcelona, a nuestra Sociedad. En el volumen correspondiente a 1887-1888 se puede analizar el plano de esta vitrina y una magnífica fotografía nos indica como fue esta primera plasmación museológica ideada para albergar la colección en su primera salida al exterior"¹⁷.

Aquesta famosa vitrina que "...es indicador de una mentalidad y metodología decimonónica que no podemos despreciar por anticuada, pues en su momento tuvo una validez y una categoría excepcional. Me atrevería hoy a considerar (...) como documento museológico, y por ello digno de ser conservado y estudiado, aun cuando su vigencia y funcionalidad estén hoy totalmente fuera de lugar"¹⁸.

Pel que fa als continguts del museu, d'antuvi hem de manifestar que els fons etnogràfics de les col·leccions de la S.A.L. mai no han estat amplis i, al nostre entendre, sempre suposaren un apèndix de caràcter marginal respecte als objectius prioritaris dels seus promotors, centrats prioritàriament en l'arqueologia i les belles arts.

col·lecció. Utilitzam la separata inclosa en la col·lecció "Trabajos del Museo de Mallorca", 42.

¹⁷ ROSSELLO BORDOY, G. (1986) Op. cit. pg. 1.

¹⁸ Ibidem, pg. 2.

Tot i així, creim adient repassar un dels primers documents públics on es ressenyen els fons del Museu. Ens referim a *Museo Arqueológico Luliano. Catálogo de los objetos presentados para su inauguración y expuestos en el Colegio de Nuestra Señora de la Sabiencia*¹⁹. En aquest primer catàleg, els fons s'ordenen en set seccions que atresoren un total de 280 objectes procedents de 140 expositors -desconeixem si donants o dipositaris-. Aquestes seccions i, segons l'ordre fixat, corresponen a pintura; escultura; gravats, litografies, fotografies i dissenys; obres de metall; mobiliari; ceràmiques i objectes variis.

Respecte als objectes que, segons la perspectiva actual, podrien incorporar-se a un fons de caràcter etnogràfic hauríem de considerar:

220 *Una colección de llaves de hierro* de D. Jaime Planas.

223 *Un grupo de visagras y otros herrajes* de D. Jaime Portell

229 *Un grupo de herrajes y cerraduras* de D. Bartolomé Ferrà, totes elles dins la quarta secció, corresponent a "Obras de metal"²⁰.

Aquests materials, presumiblement, corresponen als reproduïts a la figura 6 de l'esmentat article de Guillem Rosselló sobre el muntatge realitzat el 1933²¹ i que al carrer de l'Almudaina s'instal.laren a la segona sala. "La reja jeroglífica, de hierro

¹⁹ Imprès a Palma el 1881 a la Imprenta de Pedro J. Gelabert.

²⁰ ROSSELLO BORDOY, G.(1986) Op. cit.. pp. 24-25.

²¹ Ibidem. fig. 6.

forjado y el cepo de madera en un estado de conservación relativamente aceptable entonces. Se observa también la rueda maciza de carro (roda plena) procedente de Algaida que pasó a la Sección Etnológica del Museo en Muro, así como los relieves decimonónicos con trofeos firmados con las iniciales I.M.S. Es de destacar también la colección de hierro forjado, pomos i aldabas...²².

Tal com podem observar els fons etnogràfics del "Museo Arqueológico Luliano" eren migrats, al menys en el moment de la seva fundació. Amb el temps, i tal com es desprèn dels estudis de Guillem Rosselló, els fons s'incrementaren i fins i tot es presentaren amb una certa unitat. "Tan solo presenta una unidad temática la serie de hierros forjados de un valor excepcional. Su próxima sistematización en el Museo de Mallorca permitirá recuperar una de las más singulares series artísticas, hasta hoy poco tenida en cuenta"²³.

El 1933 s'havia incorporat una interessant reproducció dioràmica d'una cuina tradicional. "La última sala de la que conservamos documentación gráfica corresponde a la cocina de la casa. Tan solo conservamos un ángulo donde se aprecian unas alacenas de obra que guardaban, cerámicas y vidrios soplados de épocas diferentes. Muchas de ellas desaparecidas con el paso de los

²² ROSSELLO BORDOY, G. (1986) Op. cit. pg. 11. Aquests materials han estat catalogats per Jaume GUASP i Andreu RAMIS (1986) "La col.lecció de ferros de la SAL dipositada al Museu de Mallorca". *BSAL*. 42:187-218. N'existeix separat integrada a la col.lecció "Llum d'encreua. Estudis d'etnologia" 4, del mateix Museu de Mallorca.

²³ ROSSELLO BORDOY, G. (1986) Op. cit. pg. 11.

años. El resto de la sala estaba ocupado por el hogar cubierto con una inmensa campana, armarios empotrados y un armario de madera de escaso valor artístico. Esta fue la sala que sufrió más en la desintegración del Museo de la Arqueológica en los años 40. La recuperación de sus elementos supuso un verdadero trabajo de excavación y gran parte de los elementos expuestos aparecieron rotos o simplemente fueron desapareciendo.

Al crearse el Museo de Mallorca, pasó a su sección etnológica de Muro la interesante serie de medidas de áridos y el vidrio soplado, así como las tinajas y jarros que se vislumbran sobre el banco lateral. Los botes de farmacia ingresaron posteriormente y se pueden contemplar en las salas de cerámica. La serie de azulejos se conserva en la actual sede de la Sociedad²⁴.

3.3.3.3. El "Museu Balear" de Son Moragues

També durant la segona meitat del segle XIX, pel que fa al nostre estudi, una de les aportacions més interessants efectuades per l'Arxiduc a la nostra illa seria l'experiència inconclusa de la creació d'un museu ubicat a la seva propietat de Son Moragues (Valldemossa).

Les informacions referides a la concepció personal de l'Arxiduc del que hauria pogut ésser el Museu Balear són escasses. Tot i així, a la pròpia obra, trobam algunes referències que fan

²⁴ ROSSELLO BORDOY, G. (1986) Op. cit., pp. 11-12 i fig. 7.

pensar en una concepció propera a la filosofia de les exposicions universals més que no en la concepció de museu que ens ha arribat als nostres dies.

En aquest sentit cal esmentar les referències que el mateix Arxiduc fa dels intents desenvolupats a la nostra illa abans de la seva arribada i, més concretament, als duits a terme per la Sociedad Económica de Amigos del País. El mateix Arxiduc en feia aquesta referència:

"Al propio tiempo la Sociedad obtuvo permiso para instalar una biblioteca pública en Montesión y de montar una galería con cuadros procedentes de la Cartuja de Valldemossa y de otros monasterios, exposición que fue dispuesta en una sala del convento de San Francisco de Asís, antaño utilizada como biblioteca. Dicha muestra artística se inauguró el 16 de enero de 1837. En 1836, la Sociedad Económica preparó asimismo un certamen de productos artesanales e industriales, para el que fueron señalados diversos premios; esta exposición concurso puede ser considerada la primera jamás habida en las Baleares, si exceptuamos aquellas organizadas por la institución en los primeros años de su existencia. Seguiría otra convocatoria semejante, pero de más importancia y alcance, en 1837"²⁵.

"Desde entonces la Sociedad se ha abstenido de iniciativas semejantes, así como de montar exposiciones propias, aunque sí ha participado, en 1857 por ejemplo, en la Exposición Nacional de Agricultura de Madrid, en la que las Baleares resultaron

²⁵ ARXIDUQUE LUIS SALVADOR (1985) *Las Baleares por la palabra y el grabado. Mallorca. Parte general*.pp. 377-378.

brillantemente representadas, y otro tanto cabe decir al respecto de la Exposición de Industria y Bellas Artes organizada en septiembre de 1860 en honor de la Reina y con ocasión de la visita de ésta a la isla "26.

L'interès pel Museu Balear de Son Moragues ha estat gairebé nul per part dels estudiosos i biògrafs de l'Arxiduc²⁷. Malgrat aquesta escassa preocupació són remarcables les opinions recollides a les seves biografies que fan al·lusió a l'esperit de les exposicions universals.

Fent referència a l'Exposició Universal de Melbourne (1881) que visità personalment i segons Helga Schwendinger "El Archiduque nos da una nueva prueba de su sentido práctico y de su talante progresista: las exposiciones universales no deben celebrarse al mismo tiempo, pues quedarían incompletas y no habría posibilidad de comparación alguna. Pensaba que las exposiciones deberían hacerse en un paréntesis de tres años, para que los industriales y los artistas tuvieran tiempo de prepararse. Le parecía más indicado celebrar exposiciones nacionales o regionales (limitadas territorialmente) o monográficas (limitadas a un campo especial) de carácter internacional... Deberían añadirse restaurantes, puestos de bebida y lugares de esparcimiento en numero suficiente; éstos deben representar puntos de pausa en el recorrido, para que se recuperen fuerzas y ànimos para continuar

²⁶ ARXIDUQUE LUIS SALVADOR (1985) Op. cit. pg. 381.

²⁷ SCHWENDINGER, Helga (1991) Op. cit. pg. 157.

la visita... los pabellones y todo el terreno de exposición deben estar preparados para las sillas de ruedas; deben tomarse todas las medidas de seguridad precisas para proteger del fuego y los ladrones los objetos preciosos expuestos, como joyas y objetos artísticos. Manifestaba un especial agrado en representaciones a base de maniqués de tamaño natural y animales, así como maquetas de minas, hilanderías, castillos, ciudades, etc. que contribuyen a una mayor claridad. Exigía, además, que lo expuesto se dispusiera de forma que pudiera ser fácilmente contemplado.

El Archiduque resumía en seis puntos las ventajas de una Exposición Universal:

1. Las empresas son conocidas en otros países y se dan buenas posibilidades de comparación.
2. Se establecen contactos comerciales entre las diferentes empresas.
3. El visitante conoce la ciudad en que se hace la exposición; no hay que descuidar la propaganda que se hace.
4. Ventajas para la ciudad en cuestión: se limpia, se cuidan sus monumentos, etc.
5. Los visitantes aportan su contribución al florecimiento de la economía.
6. El conocimiento mutuo de los diversos pueblos podría constituir la base de una convivencia pacífica..."²⁸.

²⁸ ARXIDUQUE LUIS SALVADOR (1985) Op. cit pp. 113-114. Sobre l'interès particular de l'Arxiduc per les exposicions universals vegeu el llibre editat el 1911 a Praga, traduït per Jordi Gayà ESTELRICH, *Algo sobre exposiciones universales* i editat per Miquel Font.

D'acord amb aquesta filosofia i segons informació facilitada per Joan March²⁹, "Ya en mayo de 1888, al poco tiempo de comprar la finca, decidió convertir Son Moragues en museo agrícola balear, imitando el criterio con que se regían los organizadores de las exposiciones universales que tanto le gustaba visitar. El museo nunca llegó a acabarse y quedan tan solo como recuerdo del proyecto una serie de baldosines descascarillados y de colecciones incompletas: platos, palmito y telarañas.

Apareció en la casa, junto a algunas fotos amarillentas, en la biblioteca de Luis Cilimingras Vives, el borrador de una carta dirigida a los productores e industriales de las Baleares: "Deseoso de ver siempre desarrollarse el adelanto que ya desde hace algunos años ha dado provecho a estas islas, he pensado formar en una de las dependencias de Son Moragues un Museo Agrícola Balear Industrial, en el cual el viajero de comercio, el extranjero, pueda ver con una ojeada los productos de estas islas y sus manufacturas. Apelo para llevar a cabo esta empresa a la buena voluntad de todas las Baleares que no dudo harán todos los esfuerzos necesarios para contribuir en una obra beneficiosa para ellos mismos y para el país".

"Con este objeto he destinado los locales de la casa de Son Moragues que servirán como Museo Balear. Estando de paso en el gran rodeo de la Isla Mayor: Valldemossa, Sóller y Deyà. Y a poca distancia de Palma. Yo me ocuparé de la colocación y colección de los objetos. Cada productor o industrial presentará los productos

²⁹ MARCH, Juan (1983) Op. cit. 242-243.

con indicación de su nombre y de los precios de venta, sirviendo también de este modo su colección como una carta de muestrarios. Cada expositor tendrá su exposición bajo su dirección individual, pudiendo añadir a los objetos otros nuevos de mejor calidad y más perfeccionamiento".

Las exposiciones serán divididas en los siguientes grupos:

- I) Etnográfico, trajes y objetos relativos a la población.
- II) Agricultura. Productos brutos.
- III) Agricultura. Productos manipulados.
- IV) Ganadería. Lanas, pieles, etc.
- V) Instrumentos agrícolas.
- VI) Industrias textiles.
- VII) Industrias alfareras.
- VIII) Industrias metálicas
- IX) Industrias montañísticas.
- X) Objetos petrográficos.
- XI) Objetos paleontológicos.
- XII) Objetos vivientes.

Todos los objetos se tendrían que presentar al Sr. xxx calle de xxx en Palma. Se ha fijado como fecha de inauguración el 1º de mayo de 1888. Ninguno de los objetos presentados se devolverán, quedando propiedad del Museo".

"Además de este museo en una sala mayor de Son Moragues, habrá una exposición retrospectiva en la cual podrían exponerse objetos antiguos de las islas o encontrados en éstas, quedando en propiedad del propietario, al cual serán remitidos

contra devuelta del talón de aceptación del objeto. Los objetos han de quedar expuestos al menos seis meses, dejando libertad además de este tiempo de dejarlos a voluntad. La aceptación de los objetos tendrá que ser sometida a la decisión del director del museo y su transporte y devuelta a Son Moragues tendrá lugar a riesgo y gasto de los exponentes".

El mateix Arxiduc fa algunes al·lusions a la creació del Museu a Son Moragues:

"Actualmente estoy instalando en el interior de la casa, del que se dice que cuenta con tantas ventanas y puertas como días tiene el año, el Museo Industrial de las Baleares"³⁰.

Un altre intent, pràcticament ignorat per la bibliografia museològica, és el que l'arxiduc va dur a terme a Son Marroig per tal de reproduir, a manera de museu, una vivenda rural mallorquina. Ell mateix fa el següent comentari:

"En la planta baja se encuentran dos grandes salones con azulejos en las paredes; uno de ellos, antaño sala de baile, encierra una vieja *pica* que recogía las aguas de la fuente. La planta superior brinda magníficas vistas al mar, visible desde un punto a través de tres ventanas al mismo tiempo; hay ahí también una colección de muebles mallorquines, mientras que en el comedor acoge una de cerámica antigua. Todo lo que puede verse ahí procede de la isla: desde las esteras del suelo hasta el mobiliario de madera, desde los manteles hasta el último vaso; el edificio se

³⁰ ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA.(1991) *Las Baleares por la palabra y el grabado. Mallorca. Parte especial.* pg. 105.

conserva, pues, como muestra cabal de casa de campo mallorquina"³¹.

Com a conclusió d'aquesta exposició sobre els dos intents més reeixits de museus amb algun component etnològic (Museo Arqueológico Luliano i Museu Balear de Son Moragues), i a la vista de l'escassa informació que ens ha arribat, hom ha de destacar la seva inclusió en el moviment romàntic plasmat a través de la Renaixença.

La pertinença a aquest moviment tendent a la construcció d'una identitat diferencial pròpia es manifesta bàsicament, a banda de la ideologia dels seus fundadors o promotors, en la utilització d'una simbologia expositiva que enllaça directament amb els símbols que a la Renaixença catalana són dipositaris de la tradició portadora dels valors de l'essència del poble. Ens referim al pairalisme i al ruralisme.

Es, si més no, il·lustratiu el fet que al Museo Arqueológico Luliano, amb el temps, s'arribi a incorporar una reproducció dioràmica d'una cuina tradicional. Igualment simptomàtic és el fet que l'Arxiduc, a Son Marroig, malavegi reproduir l'ambient de la casa com a "muestra cabal de casa de campo mallorquina".

Tal com podem veure més endavant, la cuina tradicional, a més de l'utilitat agrícola és un dels elements que es mantenen de forma constant a gairebé totes les experiències de la museologia illenca fins a l'actualitat.

³¹ ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA.(1991) Op. cit. pg. 113.

La càrrega simbòlica que comporta la llar com a nucli entorn al qual s'aglutina la cèl.lula familiar, base d'una societat estamental, jerarquitzada i harmònica i com a punt de transmissió del saber, el costum i l'esperit cristià, són elements més que suficients per tal que figuri com a mostra significativa d'aquest discurs folklòric, creador d'una identitat diferencial, tradicional, conservadora, rural, cristiana... tan "nostra".

Les aportacions de l'arxiduc al món de la museologia no defugen aquesta manera de pensar. Les seves iniciatives no són alienes a tot un moviment que havia arrelat amb força a Catalunya, les Illes, Galícia i el País Basc. Potser la seva aportació més destacable sigui la que suposava la influència de les exposicions universals que el duen a fer ús d'un doble discurs expositiu:

1. sincrònic, esperit d'exposició amb finalitat gairebé comercial. Es fa donació al museu i els objectes queden en propietat d'aquest (Museu industrial).
2. diacrònic, el que l'arxiduc anomena "exposició retrospectiva" d'objectes antics. Es fa un dipòsit per un termini de sis mesos.

3.4. Les quatre primeres dècades del segle XX

3.4.1. La continuació d'un projecte simbòlic.

Al llarg de la dècada del 1890 es produí dins la cultura de Mallorca l'acabament del cicle de la Renaixença i l'inici del període modernista. En el camp de la creació literària, aquest fet representa el pas d'una poesia jocfloralesca i d'una prosa i d'un teatre costumistes a una literatura plenament connectada amb els corrents estètics i ideològics europeus de la segona meitat del segle XIX.

El canvi estètic anà lligat a una profunda substitució generacional en la direcció del moviment cultural mallorquí: els vells mestres havien mort --Josep L. Pons i Gallarza (1894), J. M. Quadrado (1896), Marià Aguiló (1897) i Tomàs Fortesa (1898)--, fins al punt que durant uns pocs anys existí la sensació que el redreçament de les lletres mallorquines iniciat amb *La Palma* (1840-41) s'estava estroncant de manera definitiva, i havia aparegut una generació jove que, partint de plantejaments més oberts, començava a imposar un ritme més intens i dinàmic a la producció i circulació cultural de l'illa.

La nova generació, formada a la seva ombra i estrenada literàriament a les seves revistes, feia una valoració global positiva

de la tasca feta pels protagonistes de la Renaixença, als quals però imputaven la manca d'actualització.

Entre els integrants d'aquesta nova generació, protagonista de la nova realitat cultural mallorquina, cal assenyalar, en primer lloc, el polifacètic Miquel dels Sants Oliver (1864-1920), veritable guia i capdavanter del grup, i seguidament se li ajuntaren el músic Antoni Noguera (1858-1904), el periodista Bartomeu Amengual (1866-1961), el poeta i assagista Gabriel Alomar (1873-1941), el dramaturg Joan Torrandell (1869-1937) i el prosista Fèlix Escalas (1880-1972). Immediatament disposaren de plataformes d'expressió pròpies --*La Almudaina, La Roqueta, Nova Palma, Fígaro, La Veu de Mallorca i La Ciudad*-- que els permeteren difondre amb una relativa amplitud i ressonància la seva proposta ideològica i estètica.

La ideologia i el projecte cultural d'aquesta generació s'ha d'emmarcar dins un context històric determinat per una sèrie de fenòmens político-culturals decisius:

a. La crisi profunda del règim de la Restauració i del mateix estat Espanyol, sobretot evidenciada per la derrota del 1898.

b. Progressiu creixement i consolidació del nacionalisme català, tant a nivell de teorització com organitzatiu.

c. L'arribada i assimilació dels moviments intel·lectuals i estètics europeus que representaven la reacció contra el positivisme.

A Mallorca, tot aquest moviment s'articulà entorn dels eixos del regeneracionisme i del regionalisme/nacionalisme, tot estimulat per la intensa dinàmica del Principat.

Els escriptors modernistes mallorquins formularen una alternativa de modernització global de la societat illenca:

1. Elaboraren un primer corpus teòric sobre el fet nacional mallorquí i sistematitzaren les raons, tant polítiques com econòmiques i culturals que justificaven la reivindicació de l'autonomia.

2. Plantejaren una alternativa econòmica per a Mallorca que es trobava en una situació de subdesenvolupament industrial i de crisi agrària. Propugnaven un règim de concert amb l'Estat central i organitzar una indústria turística.

3. Intentaren crear una base sociològica àmplia i heterogènia que s'identificàs amb el seu projecte i l'assumís.

El projecte transformador concebut pels modernistes no reeixí. El balanç final fou de fracàs i frustració. Una vegada convençuts de la inviabilitat de l'alternativa de canvi plantejada, es desentengueren de la realitat insular, almenys fins al punt que aquesta deixà d'ésser el destinatari primordial del seu treball, i cercaren a Catalunya la societat receptiva, i al mateix temps gratificadora que no havien pogut trobar a Mallorca.

Entre el 1904 i el 1906, el grup d'escriptors que, al llarg d'una dècada, havien impulsat públicament i de manera bel·ligerant un programa de modernització global de Mallorca, abandonen el seu projecte i es traslladen a viure a Barcelona, o, si més no, cap allà canalitzen el seu quefer intel·lectual. Tot d'una però, un nou

grup agafà el timó del moviment cultural autòcton, introduint-hi a més un canvi d'orientació, tant ideològica com estètica.

A partir d'aquest moment, els capitosts més influents i actius seran Antoni Ma. Alcover i Miquel Costa i Llobera, d'una banda, i els autors joves de la generació consolidada amb la publicació de la revista *Mitjorn* (1906-7), de l'altra.

Els dos primers, des dels seus càrrecs eclesiàstics i amb el beneplàcit del bisbe Pere Joan Campins, es dedicaren a acostar la clerecia autòctona a la causa regionalista i/o nacionalista, fins al punt d'aconseguir que participàs activament, en els primers anys del segle, en la tasca de desvetllament lingüístic i patriòtic. Costa i Llobera i Mn. Alcover aleshores es movien dins l'òrbita traçada pel bisbe de Vic, Josep Torras i Bages amb la seva obra *La tradició catalana* (1892), proposta d'un regionalisme catòlic, tradicionalista i conservador.

Els joves de *Mitjorn* s'identificaren plenament amb aquesta posició ideològica i, com a escriptors, s'estrenaren, a partir del 1904, col.laborant al butlletí *Montserrat* i a la revista *Catalunya*, ambdues publicacions clarament influïdes pel pensament de Torras i Bages. Això significa que els membres de l'anomenada Escola Mallorquina tenen uns orígens, ideològics i literaris, coincidents amb els dels autors que foren capdavaners del Noucentisme, sobretot J. Carner i J. Bofill i Mates.

Tant els uns com els altres, convertiren Costa en el seu model estètico-formal i, al mateix temps, assumiren l'antimodernisme de Torras i Bages, així com també la reivindicació de la tradició cultural pròpia enfront de les

tendències estrangeres, estranyes, deien, a les formes de vida mediterrànies.

Com veurem, la realitat de les investigacions folklòriques i etnogràfiques a les illes Balears ha anat creixent de forma paral·lela al que succeïa a altres comunitats. Tal com ja han plantejat altres estudiosos, els estudis folklòrics sobre la nostra comunitat, des de mitjan segle XIX fins a la guerra del 1936, van indissociablement units a la història del folklore català.

Gairebé sense interrupció respecte al que s'havia desenvolupat a Catalunya i conegut com a Renaixença¹, durant les primeres dècades del segle es desenvolupa a les Illes un projecte de continuïtat de construcció simbòlica de la identitat catalana.

Les aportacions al mite de la tradició popular, estudiat en profusió pel que fa al període de la Renaixença continuen i es desenvolupen a les Balears a través d'una sèrie de manifestacions que suposaran que aquest període esdevingui un dels més fruiters de la història de la recerca folklòrica.

Els trets essencials d'aquesta etapa són:

En primer lloc, el sorgiment de grans personalitats dins l'àmbit local com és ara els casos de Mn. Alcover, Francesc Camps i Mercadal o Andreu Ferrer Ginard.

L'endegament de grans projectes amb un abast pancatalà i amb una estreta participació tant dels folkloristes principatins com illencs (Butlletí de Dialectologia Catalana, Bolletí del Diccionari de

¹ PRATS, Llorenç (1988) *El mite de la tradició popular*.

la Llengua Catalana, Arxiu de Tradicions Populars, Tresor dels Avis).

Estreta vinculació de la investigació folklòrica al món de la llengua i a la recuperació literària com a manifestació més evident de la relació simbòlica entre pàtria i llengua.

El que interessa bàsicament a gallecs, catalans i bascs és el discurs particularista sobre la pròpia identitat. I precisament aquesta reflexió sobre la pròpia identitat col·lectiva tenia com a eix bàsic fonamentar no les semblances sinó emfatitzar les diferències amb els «buenos españoles»².

Per a tots ells, l'estudi folklòric constitueix una tasca autènticament científica que havia de basar-se en tècniques de recollida del material estrictament rigoroses i objectives. Aquesta objectivitat s'ha d'entendre sempre en el mateix sentit: la dada pura recollida a través de la tradició oral o de l'observació participant, substitueix qualsevol teoria, i es converteix en l'objectiu final de qualsevol investigació. "La importancia absoluta atribuida a los hechos, observaciones y a la recogida de las *ipsissima verba* de los informantes, se presenta, pues, como un signo de objetividad que sustituye a la especulación teórica"³.

A partir d'aquestes premisses, Joan Prat arriba a la conclusió que, en aquest discurs folklòric, les teories motores existien realment encara que amb la particularitat que no es

² PRAT, Joan (1991) Estudio introductorio. A *Antropología de los Pueblos de España*. pg. 22.

³ Ibidem. pg. 23.

tractava de teories científiques sinó polítiques. El projecte de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya intentava posar les bases científiques a la teoria nacionalista d'E. Prat de la Riba vehiculada a través de la Lliga Regionalista. A la nostra illa, aquesta tendència política tenia el seu paral·lel en el més modest Centre Regionalista de Mallorca⁴.

L'orientació particularista i nacionalista del discurs folklòric és òbvia i es trasllada a un nivell pragmàtic mitjançant la creació de marcs institucionals com és ara el Jocs Florals, les societats excursionistes, l'Orfeó Català, l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, la Fundació Patxot, l'Arxiu de Tradicions Populars, l'Associació per la Cultura de Mallorca, etc. que en cap moment dissimularen el seu caràcter cívic i patriòtic.

En els objectius d'aquestes institucions destaca sempre la defensa i reivindicació de la cultura catalana de caràcter tradicional i popular. Aquesta reivindicació, impulsada sovint des dels camps de la filologia o la literatura, l'art o la música, la història i el dret, la filosofia i la psicologia, i també la política, és el que dóna al folklore un caràcter profundament humanístic que contrasta amb l'arrelament del discurs antropològic a l'àmbit de les ciències naturals⁵.

Un dels aspectes subjacents comuns a les obres dels màxims representants d'aquest discurs folklòric és el seu rebuig sistemàtic de conceptes paradigmàtics com els d'evolució i progrés.

⁴ Per a la interrelació existent entre folkloristes i política vegeu el capítol dedicat a la cultura popular (pp. 219-222) A PEÑARRÚBIA MARQUES, I. (1991) *Els partits polítics davant el caciquisme...*

⁵ PRAT, Joan (1991) Op. cit. pg. 27.

L'objectiu fonamental del discurs folklòric és el de recuperar les «essències» de grups humans molt particularitzats, negant la validesa del concepte d'evolució ja que les essències originades i emmagatzemades en el *volksgeist* dels pobles són per definició immutables i eternes i no canvien ni es transformen amb el pas del temps.

A partir d'aquestes premisses és quan es decanta com a objecte fonamental d'estudi la *tradició*. La tradició que, com les essències, és allò que no canvia i que fa que les coses permaneixin iguals a elles mateixes. D'aquesta concepció en deriva la fòbia cap a la industrialització i el maquinisme.

"La industrialización, vista como la quintaesencia del «cambio» y máxima amenaza contra la supuesta pureza prístina de las culturas tradicionales estudiadas, es la causante directa de la «contaminación social y moral», de la «degeneración», de la «pérdida de las esencias patrias» y otros procesos degenerativos similares"⁶.

Com que aquests processos són imparables els folkloristes optaran per una solució radical: eliminar dels seus interessos d'estudi qualsevol forma de vida «moderna» (industrial, urbana, capitalista, etc.) per centrar la seva atenció exclusiva en les tradicions rurals, pre-industrials i camperoles de les seves comunitats.

Aquesta negació de la idea del «devenir» a les tradicions folklòriques enllaça amb un altre dels conceptes claus que és el de supervivència, pervivència o *survival*. Aquests, deixen d'ésser fites

⁶ PRAT, Joan (1991) Op. cit. pg. 28.

que serveixin per a la construcció de processos generals per a esdevenir fins o objectius per se.

Les pervivències són valuoses per si mateixes ja que guarden i atresoren les essències més pures i arcaiques de la tradició, al temps que són el reflex fosilitzat i en conseqüència, perfecte, del passat idealitzat que s'intenta recuperar i revitalitzar.

Vegem, doncs, quins són els trets generals que caracteritzen les aportacions incloses en el període que transcorre entre els principis d'aquest segle i l'esclat de la guerra civil.

En primer lloc hauríem de justificar quins són els factors que ens han induït a establir aquestes dues fites cronològiques. La veritat és que les mateixes característiques, tant formals com pel que afecta al contingut i pretensions dels mateixos estudis i reculls, així ens ho han aconsellat.

Cap als primers anys d'aquest segle, i en estreta relació amb el que succeeix al Principat de Catalunya, es desenvolupa un corrent de pensament que segueix i esdevé en continuador del moviment polític i cultural que hom havia conegut per la Renaixença. Es, per altra part, l'instant en què, segons nosaltres, comencen a despuntar els que esdevindran protagonistes de la segona generació de folkloristes dels Països Catalans i, especialment, és el moment quan sorgeixen i es consoliden els primers grans projectes col·lectius que aglutinaran la tasca de recopilació de més envergadura de tota la història del folklore català, dissortadament truncada amb l'esclat bèl·lic del 1936.

A les Illes, l'inici del segle esdevé especialment significatiu ja que sota l'impuls de Mn. Antoni M. Alcover es crea *El Bolletí*

del Diccionari de la Llengua Catalana, íntimament lligat al projecte de l'obra del Diccionari i que, amb interrupcions, es perllongarà fins el 1936.

Es també durant aquest lapse de temps quan s'endaguen projectes com el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913), l'*Arxiu de Tradicions Populars* (1928), l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* (1915), l'obra del *Cançoner Popular de Catalunya* (1921) o la mateixa alternativa autòctona de Ferrer Ginart, el *Tresor dels Avis* (1922).

Durant aquest període es quan es consolida també l'obra dels més importants folkloristes illencs: Mn. Antoni M. Alcover, Francesc Camps i Mercadal, Andreu Ferrer Ginard, Pere Ballester, els musicòlegs Baltasar Samper, Josep Massot i Planes, Antoni Pont, Antoni Noguera... i comencen a despuntar els que serien els grans protagonistes de la postguerra, Rafel Ginard Bauça, Francesc de B. Moll...

D'acord amb el que s'ha plantejat fins ara pel cas de Catalunya, és evident també que la majoria d'aportacions al folklore, gairebé totes les que es desenvolupen a les nostres illes durant les quatre primeres dècades d'aquest segle obeeixen a una voluntat de construcció d'identitat diferencial pròpia.

En aquest sentit qualsevol aportació s'instrumentalitza com a element simbòlic per a la construcció d'una personalitat pròpia, vinculada a la identitat catalana amb la qual es comparteixen de forma inel.ludible tota una sèrie de realitats.

En el nostre parer, aquesta recerca de la identitat conduirà necessàriament a una sèrie de condicionants a l'hora del propi desenvolupament de la investigació folklòrica:

- limitació temàtica amb una preponderància clara de tots aquells aspectes on hi ha elements unificadors i cohesionadors com és ara la llengua. D'aquí el domini dels reculls de literatura popular i el predomini dels mètodes d'investigació lingüística.

- la recerca de trets diferencials conduirà també a prendre especial atenció per aquelles manifestacions específiques, no comunes, que poden donar peu a una certa singularitat del folklore local

- la tradició esdevé la font de qualsevol manifestació pròpia, la qual cosa provoca una tendència cap a la mirada retrospectiva

- aquesta singularitat i acord amb la tradició hom la troba en la societat rural. El pagès, primitiu i endarrerit, esdevindrà, per tant, en l'objecte prioritari d'estudi⁷.

Com a il·lustració d'aquests grans trets que, segons la nostra opinió, caracteritzen la producció folklòrica del període que ens ocupa, vegem el que aporten diversos autors, tots ells de les Illes, al respecte.

Pel que fa a la unitat cultural i lingüística de les Balears amb el Principat, Pere Ballester, a la introducció a la resposta

⁷ Condicionants similars exposa Josefina ROMA (1980) al pròleg de la reedició de *l'Arxiu de Tradicions Populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya*. pg. 2.

d'una enquesta encarregada per l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya fa servir aquests termes:

"Encara que per geografia Menorca no pertany a Catalunya, som germans de sang, de cor i de llenguatge, els devem agraïment p'els favors que ens han fet"⁸.

La llengua és, tal com dèiem, una de les característiques essencials d'aquesta identitat a recuperar. La llengua esdevé quelcom lligat, de forma indisoluble, a la terra.

"I les escriuré, si Déu vol, en la nostra llengua, com l'escrigueren nostres pares; perquè nostres pares no tenien empatx d'escriure en la parla de la terra; en la llengua que avui en diuen menorquí els lletraferits intel.lectuals; maonès a Maó, a Mallorca i a Alger, mallorquí a Catalunya, i català a Castella"⁹.

Fins i tot, el llenguatge esdevé objectiu primordial de la recerca folklòrica fins al punt d'assimilar llengua a tret diferencial (tot allò característic i especial del conversar de Mallorca), portador de valors...

"Per poder fer això creguí que pertocava conèixer fonament els moviments y batechs de l'ànima mallorquina, estudiar acoradament el llenguatge del poble mallorquí, els mots y frases de la seua preferència, tot allò característich y especial del

⁸ BALLESTER, Pere (1986) Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca. A *Estudis d'antropologia de Menorca*. pg. 132. (Original publicat el 1918).

⁹ CAMPS I MERCADAL, F. (1986) *Folk-lore menorquí. De la pagesia*. pg. XL. (Original publicat el 1918).

conversar de Mallorca... Aqueixa fraseologia, que he viscuda sempre, que he sentida tostemps ab amor y veneració en boca de mos pares, parents, coneguts y benefactors ès l'expressió vitenca de l'ànima del meu poble i de tots els pobles de Mallorca..."¹⁰.

No era concebible que, per a reflectir el que sorgia de la mateixa "ànima" del poble, es pogués fer ús d'una llengua que no fos la que emanava d'aquesta pròpia ànima i de l'essència popular. Aquest era precisament el retret que el futur Bisbe Miralles feia a Antoni M. Alcover a l'hora de plantejar-se la publicació de les primeres rondalles del seu aplec:

"Aquella vida mallorquina pintada en castellà feia un efecte estrany. Un de mos companys de Seminari y d'aficions literàries, molt entès y desxondit, que avuy ès el Rvdm. Dr. D. Jusep Miralles, Bisbe de Mallorca, se posà a dirme que tals coses no les havia d'escriure en castellà popular ni literari, sinó en mallorquí rònech, tal com el parlen els mallorquins sense lletres"¹¹.

No es tracta només, però, d'una qüestió lingüística, sinó d'una utilització integral del que, suposadament, era l'objecte de la investigació folklòrica en benefici de la creació simbòlica de la identitat nacional. La tasca del folklorista no és tal, sinó que esdevé finalitat i projecció patriòtica. Es aquest, un tret general del

¹⁰ ALCOVER, Antoni M. (1985) Com he fet mon aplech de rondayes mallorquines. A J. MASSOT i MUNTANER *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. pg. 92. (Original publicat el 1931).

¹¹ ALCOVER, Antoni M. (1985) Op. cit. pg. 90.

folklore català. La raó científica i la raó patriòtica -entesa segons els postulats de la Renaixença- assoliren entre els folkloristes catalans, un compromís en què la darrera limita l'abast de les investigacions¹²:

"No l'he fet ab cap fi tècnich ni exclusivament científich, sinó ab un fi patriòtich. No he volgut fer cap obra p'els folkloristes, sinó pel poble mallorquí. He fet mon aplech per amor a les mateixes rondalles, per salvarles del naufragi, de la desaparició, de l'oblit que les amenassava."¹³.

Quelcom semblant pensava Valeri Serra i Boldú en convidar a la participació al seu Arxiu de Tradicions Populars:

"A hores d'ara, puix que tot patriota pot ésser folklorista, són a dotzenes els que ens han fet present de cançons, de rondalles, d'aforismes, d'acudits, de tradicions i d'altres elements folklòrics de primera mà, copiats de viva veu del poble"¹⁴.

Altre aspecte a destacar com a tret general i definitori d'aquests estudis folklòrics i dels seus autors més destacats és la convicció que és en el caràcter primitiu i rural on descansa l'essència del folklore i, per tant, aquest es conserva en aquells indrets "allunyats" de la història.

¹² PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. pg. 71.

¹³ ALCOVER, Antoni M. (1985) Op. cit. pg. 93.

¹⁴ *Arxiu de Tradicions Populars* (1928) Fascicle I, pg. 7.

Aquesta intemporalitat hom la cercarà particularment entre els pagesos -és suficient recordar el títol de l'obra més coneguda de Francesc Camps- o bé entre altres grups allunyats de l'urbà al que simbòlicament hom assignava esperit de modernitat:

"Dos oficis hi ha, camp i pesca, on progressant sa tècnica, aquí com pertot arreu, el mateix que en ets altres rams d'es treball, sa ètica i son dret consuetudinari romanen inalterables. Pel que atany a ca nostra, es costums i tractes d'avui són es mateixos que conegueren nostros avis. Sempre sa tendència a's contracte de societat, com si a pagesos i pescadors, ciutadans humils, però fills predilectes de Naturalesa, una fada misteriosa hagués volgut protegir-los de s'antic esclavatge en forma d'assalariats, igual que d'es modern desgavell en ses relacions de capital i treball"¹⁵.

A part de la ruralitat, la recerca de la tradició i, per tant, la preservació davant el canvi són els arguments que gairebé tots els autors esgrimeixen a l'hora de justificar les seves recopilacions de materials folklòrics:

"D'aquests rajolins de la intel·ligència de la terra, són els que aquí vénen apuntats, vulgars a tota l'illa, comuns particularment a la pagesia, que els retreu i aplica per poc que la conversa hi tregui.

Per això, com relíquies de l'antigor, els he anat estojant dins l'armariet de família, de la família de Menorca pagesa.

¹⁵ BALLESTER, Pere (1986) Pesca marítima. A *Estudis d'antropologia de Menorca*. pp 159. (Original publicat l'any 1919).

"Escriu-los -em vaig dir-; tal vegada no els sentiràs mai més: replega'ls per un si a cas..."¹⁶.

Prou indicador d'aquesta mateixa preocupació per la tradició i el passat és el títol que Ferrer Ginard assigna a l'única publicació periòdica de caràcter folklòric que s'ha editat a les Illes: *Tresor dels Avis*.

Aquest mateix autor, a l'escomesa que encapçala el primer número de la revista ens fa deu cèntims d'aquesta forma de pensar i de la línia que a partir d'aquell moment quedava traçada a la publicació:

"Els qui sentiú amor a tot lo de la nostra terra, més d'una vegada haureu deplorada la desaparició de les antigues costums tradicionals, que encara forem a temps a veure en la nostra infantesa. Moltes avui queden arreconades per posar-ne en pràctica altres d'exòtiques. Això que deim en referència a les costums passa, i tal volta amb més escala, amb les cançons de la terra que se cantaven sempre en les feines casolanes o en les ocupacions pagesívoles, i se van substituint per altres modernistes, fragments sarsuelescs que tant desnaturalitsats queden en boca des nostro poble.

La novel·la per entregues va fent olvidar les nostres rondalles que tant divertien als infants i joves mallorquins aplegats en les vetlades d'hivern dins la llar pagesa. Fins i tot els nins comencen ja a retirar molts de jocs que foren la nostra delícia

¹⁶ CAMPS I MERCADAL, F. (1986) *Folk-lore menorquín. De la pagesia*. pp. XXXVIII-XXXIX. (Original publicat l'any 1918).

quant erem menuts, per practicar amb mala trassa els forasters que en molts de col.legis les ensenyen.

Tot el caràcter mallorquí perdrem si no prenim una forta creuada a favor de la tradició dels nostros avantpassats, per la conservació i depuració del tresor de sabiesa popular qu'els nostros avis nos llegaren.

Així com van baixant a la tomba els nostros vells s'en enduen un bon bagatge d'elements tradicionals que ja sols ells posseïen. ¡Deu sap els que han desaparegut per no haver-hi hagut qui se cuidás d'arreglar-los quant estaven en us"¹⁷.

Opinió semblant, a part de la seva dèria moralitzadora, manifestava un parell d'anys més tard el canonge manacorí, Mn. Antoni M. Alcover en justificar la motivació que el conduí a recollir les rondalles:

"Compatit de veure com de dia en dia les arraconaven per altres distraccions no tan inofensives, casolanes, xalestes y garrides, però sí més insustancials, sospitoses y fins y tot dissolvents, me vengué l'idea d'entretenirme durant les vacances de càtedra, y com a descans d'altres feynes més sagrades y feixugues, a replegar de boca de la gent analfabeta aquestes contarelles, produides del fecundíssim ingeni mallorquí o que tal ingeni havia encobeides assimilantse la sustància narrativa importada de fora-Mallorca..."¹⁸.

¹⁷ *Tresor dels Avis* (1922) 1:2-3.

¹⁸ ALCOVER, Antoni M. (1931) *Op. cit.* pg. 90.

Hom no dubta en qualificar de destructora l'acció del temps que trenca la tradició assolida al llarg de generacions:

"El sistema de dar impresión real de lo indígena, en el presente concurso, pienso que estriba principalmente en no perder de vista que, aparte el objeto utilitario de preservar de la destructora acción del tiempo ciertas antiguas y poco usadas recetas, estamos de lleno, por su finalidad, en un trabajo de carácter folklórico, según el genuino sentido -a mi juicio- de esta exótica palabra: sabiduría popular de un país en costumbres, refranes, proverbios, poesías, música i demás manifestaciones anónimas de diversos órdenes de la actividad humana, acumuladas durante larga serie de generaciones y no incorporadas a las universales disciplina y tecnología de las ciencias y las artes"¹⁹.

Aquesta concepció del folklore, comuna com hem pogut veure a Catalunya i Balears, es feu realitat precisament amb l'aparició de tota una sèrie de grans projectes comuns que assoliren major o menor èxit.

Volem ressenyar que es tracta de projectes comuns pel fet que a tots ells i seguint amb la idea de la utilització del folklore com a instrument per a la construcció de la identitat, hi ha un

¹⁹ BALLESTER, Pere (1986) *De re cibaria*. pg. 2 (Original publicat l'any 1923).

intens intercanvi entre erudits de cada banda de la mar i en molts casos els projectes es fan extensius a tota l'àrea catalana²⁰.

²⁰ Aquesta idea de globalitat extensiva a tota l'àrea catalana es fa palesa a títols com el d'*Arxiu de Tradicions Populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana*.

3.4.2. Els grans projectes etnogràfics

3.4.2.1. Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (1901-1936)

El B. D. Ll. C. és una revista fundada a Palma per Mn. Antoni M. Alcover com a òrgan de l'Obra del Diccionari. És la primera revista filològica dels Països Catalans; aparegué pel desembre de 1901. En sortiren catorze volums fins el 1926 - gairebé tots redactats per Alcover-, que tenen una gran importància per a la història de la llengua catalana durant aquests anys i recullen un bon nombre d'articles -de dialectologia sobretot- de primer ordre, al costat de descripcions de viatges del mateix Alcover. Pel gener de 1933 Francesc de B. Moll en reprengué la publicació, amb el subtítol de *Revista mensual de filologia, folklore i literatura*, però l'hagué d'interrompre aviat, en esclatar la guerra civil, el 1936¹.

¹ Sobre la importància del Bolletí i la seva funció cohesionadora entorn a l'Obra del Diccionari vegeu MASSOT I MUNTANER (1985) *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. pp. 19-20.

A part de la seva significació com a primera revista filològica dels Països Catalans, el Bolletí ha d'èsser valorat per diverses raons:

- com a font de coneixement de la història de la llengua catalana durant aquests anys i, especialment, de la tasca de Mn. Antoni Ma. Alcover.

- com a pols de la investigació folklòrica i dialectològica de les quatre primeres dècades d'aquest segle.

Aquest darrer apartat és el que ens interessa resaltar. Recordem que especialment a la seva segona etapa (1933-36), dirigida per Francesc de B. Moll, el subtítol del Bolletí és el de *Revista mensual de filologia, folklore i literatura*.

Tot seguint aquesta línia d'anàlisi, a través de les pàgines del Bolletí podem resseguir quina era la realitat de la investigació folklòrica illenca i especialment mallorquina.

Pel que fa a la primera etapa podem agrupar el contingut folklòric en diversos apartats:

a. Reculls dialectològics d'alt valor etnogràfic

Dins aquest grup caldria esmentar tres articles del propi Mn. Alcover: *Vocabulari del bestiar de llana de Manacor*²(1913); *Vocabulari del bestiar cabrum*³(1917) i *Consuetuts dels segadors llucmajorers*⁴(1926).

² B.D.L.I.C. (1913) 7:54-59, 154-162 i 169-191.

³ B.D.L.I.C. (1917) 9:178-196, 235-248, 278-287, 305-317 i 343-349.

En aquest apartat hi cabria possiblement també l'article d'Antoni Griera, *El parlar d'Eivissa i Formentera*⁵.

b. Articles, reculls i comentaris sobre rondallística

En aquest apartat s'han d'incloure dues transcripcions fonètiques, degudes a Antoni Griera, de les rondalles *Es Jai de Sa Lluna*⁶ i *Transcripció fonètica d'una Rondaya mallorquina segons la pronúncia de Manacor*⁷. A més, s'hi troben dues cròniques sobre l'Aplec de Mn. Alcover i sobre el projecte d'una versió castellana d'altres dues rondalles⁸. Finalment, dins aquest apartat, hi ha una ressenya del llibre *Rondaies de Menorca recullides i anotades per Andreu Ferrer Ginart*, publicat a Ciutadella el 1913⁹.

c. Crònica i ressenyes sobre autors i obres que desenvoluparen una tasca etnogràfica o folklòrica destacada.

En aquest apartat cal ressenyar en primer lloc el *Dietari de l'eixida de Mn. Antoni Ma. Alcover a Alemanya y altres nacions l'any del Senyor 1907*, que ocupà un número extraordinari del Bolletí.

⁴ *B.D.L.I.C.* (1926) 14:204-215. Hi ha també una edició del mateix article a *Folklore de Llucmajor* de Baltasar COLL (1971) pp. 65-78.

⁵ *B.D.L.I.C.* (1913) 7:365-374.

⁶ *B.D.L.I.C.* (1913) 7:49-54.

⁷ *B.D.L.I.C.* (1913) 7:147-152.

⁸ *B.D.L.I.C.* (1913) 7:289 i 307.

⁹ *B.D.L.I.C.* (1915) 8:196.

Capítol important ocupen les ressenyes de diverses obres aparegudes o algunes cròniques de projectes d'investigació:

Lo que se de Miramar de l'Arxiduc Lluís Salvador¹⁰; *Calendari folklòric d'Urgell i Llibre popular del Rosari i folklore del Roser* de Valeri Serra i Boldú¹¹; *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*¹²; *Per D. Andreu Ferrer i Ginart*, comentaris de F. de B. Moll sobre el llibre *Cançonetes menorquines*¹³; Folklore Alguerès replegat de N'Antoni Ciuffo i una nota bibliogràfica de *Folklore Balear, Vol. II. Cançonetes menorquines* d'Andreu Ferrer¹⁴; Notícia de l'estada del filòleg norueg, candidat de filosofia, P. Hjalmar Rokseth i ressenya de F. de B. Moll de l'obra *Terminologie de la culture des céréales à Majorque*¹⁵, fruit d'aquesta investigació.

Es publiquen també les necrològiques del músic Antoni Noguera Balaguer¹⁶ i de l'historiador de Sóller Mn. Josep Rullan i Mir¹⁷.

¹⁰ *B.D.L.I.C.* (1911) 6:286.

¹¹ *B.D.L.I.C.* (1917) 9:3 i (1919) 10:13.

¹² *B.D.L.I.C.* (1917) 9:320.

¹³ *B.D.L.I.C.* (1924) 13:235-238.

¹⁴ *B.D.L.I.C.* (1924) 13:257-272 i 112.

¹⁵ *B.D.L.I.C.* (1917) 9:87 i (1926) 14:219.

¹⁶ *B.D.L.I.C.* (1905) 2:50-51.

¹⁷ *B.D.L.I.C.* (1913) 7:152.

A la segona època del Bolletí (1933-36), protagonitzada per Francesc de B. Moll, hom també pot agrupar els continguts folklòrics en diversos apartats¹⁸:

a. Articles folklòrics, relacionats amb la rondallística o altres manifestacions de la literatura popular.

Entre aquests hom ha de destacar algunes aportacions pòstumes de Mn. Alcover, com és ara *Documents de la nostra llengua. Tres germans, Entremès de la Senyora Beneta i Documents de llengua i folklore. En Mirando (Rondalla mallorquina inèdita)*¹⁹.

Són destacables també les aportacions de Joan Amades, *Llengua i folklore. Proverbis originats en la representació popular de la Passió, Sant Pere en el proverbi; Els Sants en el refranyer; Llengua i folklore. Jocs de paraules i Calemburs*²⁰.

En aquest mateix apartat cal considerar-hi el recull, interromput per la guerra, de Manuel Sanchís Guarner *Locucions tòpiques valencianes*²¹ i dues aportacions del mateix Moll: *Els refranys del "Tirant lo Blanc"* i *Sobre el segon vers del cant de la*

¹⁸ Per a aquesta segona etapa del Bolletí vegeu MASSOT i MUNTANER, J. (1992) *Els intel·lectuals mallorquins durant el franquisme*. pp. 256 i ss.

¹⁹ *B.D.L.L.C.* (1933) 15 (2):39-40; 15 (7):129-134 i 15 (8):147-150; (1934) 16 (5):129-137.

²⁰ *B.D.L.L.C.* (1933) 15 (4):65-69 i 15 (9) 164-169; (1934)16 (2):39-49; 16 (6):162-169; (1935) 17 (5): 177-181. Per una àmplia relació de la bibliografia d'aquest folclorista català vegeu Llorenç PRATS, Albert LARROYA, Jesús POLO i Cinta PUYAL (1990) Catàleg bibliogràfic de l'obra de Joan Amades. *A El món de Joan Amades*.

²¹ *B.D.L.L.C.* (1936) 18 (1):1-21; 18 (2) 33-48 i 18 (3):83-100.

Sibil·la a més de l'article *Mn. Antoni Ma. Alcover*²², on analitza distints aspectes de la personalitat del canonge manacorí agrupant-los en els següents apartats: a) principals dates de la seva vida; b) Mn. Alcover, apologista i polemista catòlic; c) Mn. Alcover, historiògraf i arqueòleg; d) Mn. Alcover, folklorista; e) Mn. Alcover, amador de la nostra llengua; f) Mn. Alcover, filòleg; g) Mn. Alcover i l'edició lul·liana; h) Darrers anys de Mn. Alcover; i) Semblança moral i intel·lectual de Mn. Alcover.

b. Cròniques i ressenyes bibliogràfiques.

Aquest és possiblement el conjunt d'aportacions més interessants per a constatar les intenses relacions que des del *Bolletí* es mantenia amb el cercle de folkloristes del Principat, el mètode de treball que hom utilitzava i per conèixer quines publicacions arribaven a la redacció encapçalada per Moll.

En aquest sentit és prou il·lustrativa la declaració de principis apareguda el març del 1933, "...el nostre ideal no és altre que fer d'aquest *Bolletí* un portaveu dels estudis, agradosos i serens, de llengua, literatura i cultura popular, en bona amistad i col·laboració, amb tots els estudiosos, de qualsevol escola sien. Conservant, naturalment, la nostra completa independència de criteri i la nostra llibertat d'acció, tenim voluntat sincera de contribuir a la unió i convergència de tots els esforços particulars cap a una finalitat tan elevada com és el desvetllament col·lectiu de l'amor i estudi dels valors espirituals de la nostra terra"²³.

²² *B.D.L.L.C.* (1933) 15 (9):169-172; (1936) 18 (1):22-27 i (1933) 15 (1):4-28.

²³ *B.D.L.L.C.* (1933) 15 (2): 6.

A la crònica es fa ressò de la visita del Dr. Antonin Duraffour, professor de filologia francesa a la Universitat de Grenoble, amb un projecte d'edició d'una selecció de Rondaies traduïdes al castellà. Igualment es fa una ressenya d'una de les eixides on es fa palesa la metodologia emprada per a la recerca i descripció etnogràfica destinada a l'elaboració del Diccionari i a través de la qual hom pot intuir quin era el mètode de treball de camp.

"A la darrerria d'agost [1933] férem una escapada a Barcelona i a St. Feliu de Torelló per estudiar alguns aspectes del llenguatge i dibuixar una sèrie d'objectes que fins ara ens eren passats per malla i que cal insertar en el Diccionari.

La indústria principal de Torelló és la torneria. Els torners de banya i fusta d'aquella vila proveeixen tota Espanya. Estudiàrem amb gran esment la nomenclatura del torn i dels utensilis de l'ofici de torner; en la masia d'Espadamala prenguérem nota d'alguns vells instruments típics de llaurança, i en el molí de Targarona completàrem la nostra informació sobre el vocabulari del molí d'aigua"²⁴.

Així mateix es mencionen la col.laboració a la col.lecció les Illes d'Or del folklorista artanenc Andreu Ferrer Ginard, del viatge al País Valencià de Francesc de B. Moll i Sanchís Guarnier per tal de preparar l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica* i de l'obtenció de diversos premis i mencions per part de Francesc de B. Moll pels seus estudis *Vocabulari tècnic dels molins de vent de*

²⁴ B.D.L.C. (1933) 15 (3): 64 i 15 (7): 139.

*les Balears, Vocabulari popular de l'art de la construcció i Nomenclatura de les sínies a les Balears i en el País Valencià*²⁵.

Prou significatiu resulta el llistat de ressenyes bibliogràfiques i relacions de publicacions rebudes a la redacció i entre les que cal remarcar: (1932) *Vocabulari de la indústria d'adobar pells per a sola* de Gabriel Castellà i Raich; (1932) *Les diades populars catalanes* de Joan Amades; (1933) *Ciutats de llegenda* de Joan Amades; (1934) *Aplec de Rondaies mallorquines* d'En Jordi des Recó (tercera edició del volum I); (1932) *Recull folklòric-etnogràfic de les Valls de Flamisell. Instruments populars* de Ramon Violant i Simorra; (1934) *Indústries casolanes. Elaboració del cànem i de la llana al Pallars* de R. Violant i Simorra; (1934) *Festes tradicionals del Pallars* de R. Violant i Simorra; (1935) *Feines casolanes. Costums de la cria i de la matança del porc al Pallars Sobirà* de R. Violant i Simorra; (1935) *Cançons populars amoroses i cavalleresques* de Joan Amades; *Volkstümliche Gewerbe im Maestrazgo* de Wilhelm Giese; (1935) *Les diades populars catalanes*, vol. II, de Joan Amades i en el qual Moll detecta inexactituds importants a la descripció de la festa de moros i cristians de Sóller i a la de les festes de Sant Joan de Ciutadella; (1936) *La tradició dels llums de ganxo* de J. Amades; (1930) *La dansa a Catalunya* d'Aureli Capmany; *Volkskundliches aus Ost-Granada* de W. Giese.

²⁵B.D.L.L.C. (1933) 15 (4): 77; (1934) 16 (1): 29; 16 (2): 74; 16 (5): 149; 16 (7): 184; (1935) 17 (4): 175 i (1936) 18 (3): 106.

3.4.2.2. Butlletí de Dialectologia Catalana (1913-1936)

Aquest butlletí fou publicat inicialment per les oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana, de l'Institut d'Estudis Catalans (Palau de la Diputació), amb l'objecte d'informar els col·lectors dels materials lingüístics i publicar els resultats dels estudis sobre aquests materials.

Antoni Griera en tingué principalment cura en la primera època (1913-1930). La segona època (1931-1936) fou preparada per Joan Coromines i aparegué amb el subtítol de "Revista Catalana de Lingüística". Ultra els col·laboradors catalans (Pere Barnils, Manuel de Montoliu, Pompeu Fabra, etc.), hi col·laboren, entre altres Leo Spitzer, Walter von Wartburg, Paul Aebischer i Wilhelm Meyer-Lübke¹.

Com a continuació del Butlletí, després de la guerra, el 1962 apareix el *Boletín de Dialectología Española*. És una publicació del Instituto Internacional de Cultura Románica, depenent de la Diputación Provincial de Barcelona. És dirigit per Mn. Antoni Griera².

¹PRAT I CAROS, Joan (1985) El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no-diària (1862-1984). pp. 20-21. [original mecanografiat]. Aquest autor presenta aquesta revista com a continuadora del Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.

² Per al coneixement d'aquest lingüista vegeu l'apartat 3.4.7.2.

Juntament amb les altres revistes constitueix un dels puntals de l'etnografia catalana de la primera part d'aquest segle. Entronca perfectament dins el corrent de recuperació nacional efectuat a través de la llengua i bàsicament s'emmarca, metodològicament parlant, a l'escola *Wörter und Sachen*.

Com en el cas anterior, el "Butlletí de Dialectologia Catalana" ha d'ésser considerat com una de les revistes especialitzades d'interès etnològic. És indubtable que la concreció del món de les Illes no és tant com en el cas del "Bolletí del Diccionari" ja que la preponderància d'autors illencs no és tan important.

En el Butlletí de Dialectologia Catalana hi podem trobar articles força interessants de folkloristes del Principat com és ara el cas de Joan Amades i Angelats³ o bé les aportacions, força interessants pel seu contingut etnogràfic, del lingüista Antoni Griera⁴. Com és fàcil suposar, per les mateixes característiques i

³ AMADES, J. (1927) "Éssers fantàstics". *B.D.C.* 15:1-80; (1929) "El culte a la pedra". *B.D.C.* 17:57-65; (1934) "Vocabulari dels vells oficis de transport i llurs derivats". *B.D.C.* 22:59-239; (1930) "Astronomia i meteorologia popular". *B.D.C.* 18:105-138 i 217-313; AMADES, J., ROIG, E. (1924) "Vocabulari de l'art de la navegació i de la pesca". *B.D.C.* 12:1-115; AMADES, J., ROIG, E. (1926) "Vocabulari de la pesca". *B.D.C.* 14:1-88.

Per a una bibliografia exhaustiva de J. Amades vegeu Llorenç PRATS, Albert LARROYA, Jesús POLO i Cinta PUYAL (1990) Catàleg bibliogràfic de l'obra de Joan Amades. A *El món de Joan Amades*, pp. 193-246.

⁴ GRIERA, A. (1914) "Notes sobre'l parlar d'Eivissa i Formentera". *B.D.C.* 1:26-35; (1914) "Els noms dels vents en català". *B.D.C.* 2:74-96; (1914) "La «calaixera» de Mn. Alcover". *B.D.C.* 4:1-10; (1915) "Contarelles". JORDI DES RECO (Mn. Antoni M^a Alcover). *B.D.C.* 4:166 [Ressenya bibliogràfica]; (1915) "Pertret per una bibliografia filològica de la llengua catalana". JORDI DES RECO (Mn. Antoni M^a Alcover). *B.D.C.* 4:166-167. [Ressenya bibliogràfica]; (1917) "El dialecte baleàric". *B.D.C.* 5:1-33; (1918) "El dialecte baleàric (acabament)". *B.D.C.* 6:1-14; (1923) "Els noms dels peixos dels mars i rius de Catalunya". *B.D.C.* 11:33-79; (1923) "El jou, l'arada i el llaurar". *B.D.C.* 11:80-101; (1928) "Feines i costums que desapareixen". *B.D.C.* 16:1-40; (1928) "El Diccionari

objectius de la revista, les aportacions d'aquests autors giren bàsicament entorn dels reculls terminològics i de fet molts d'ells són vocabularis (dels oficis del transport, d'astronomia i meteorologia, de la navegació i la pesca, dels vents, dels peixos, del jou, l'arada i el llaurar, de la casa, etc.). Encara hi ha algunes aportacions de Pere Barnils sobre fonètica balear i la ressenya d'una de les obres d'Andreu Ferrer i Ginard⁵.

Així mateix hi ha referències bibliogràfiques dels treballs de Francesc Camps i Mercadal, sobre la redacció del Diccionari de Mn. Antoni M. Alcover, l'edició de les *Contarelles* i de l'article *Pertret per una bibliografia filològica de la llengua catalana*⁶.

Potser, però, els articles que tenen un major interès per la seva especificitat temàtica i per la personalitat de l'investigador sien els tres que publicà el filòleg Francesc de B. Moll entre el 1934 i el 1937 sobre els molins de vent, l'art de la construcció i les sínies del País Valencià i les Illes Balears⁷.

dels dialectes catalans". *B.D.C.* 16:41-53; (1929) "Tríptic: la naixença, les esposalles, la mort". *B.D.C.* 17:79-135; (1930) "Litúrgia popular". *B.D.C.* 18:1-98; (1933) "La casa catalana". *B.D.C.* 20:13-329.

⁵ P.B. [Pere Barnils] (1914) "*Rondaies de Menorca*". A. FERRER. *B.D.C.* 2:35-36; (1914) "De fonètica Balear". *B.D.C.* 2:45-49; (1914) "L'articulació de la k i la g mallorquines". *B.D.C.* 3:74-79

⁶ "Folklore menorquí" [Bibliografia] (1921) CAMPS i MERCADAL, F. *B.D.C.* GRIERA, A. (1914) "La «calaixera» de Mn. Alcover". *B.D.C.* 4:1-10; (1915) "Contarelles". JORDI DES RECO (Mn. Antoni M^a Alcover). *B.D.C.* 4:166 [Ressenya bibliogràfica]; (1915) "Pertret per una bibliografia filològica de la llengua catalana". JORDI DES RECO (Mn. Antoni M^a Alcover). *B.D.C.* 4:166-167. [Ressenya bibliogràfica].

⁷ MOLL, Francesc de B. (1934) "Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears". *B.D.C.* 22:1-35; (1936) "Vocabulari popular de l'Art de la construcció". *B.D.C.* 23:1-38; (1937) "Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears". *B.D.C.* 24:82-97.

A part dels continguts estrictament folklòrics que aporten aquestes dues publicacions de caràcter filològic -*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* i *Butlletí de Dialectologia Catalana*- que, com hem pogut observar, no són gaire nombrosos encara que significatius i el fet que el Bolletí del Diccionari a la seva segona etapa incloguï el subtítol de *Revista mensual de filologia, folklore i literatura*, quin és el veritable significat d'aquestes dues revistes dins la història del pensament antropològic?

Potser la resposta l'obtinguem a través d'un text de Llorenç Prats: "La interrelació entre la reelaboració mítica de la història i de la cultura tradicional i els valors condensats en l'«ànima catalana» és expressada, com resta dit, de manera sintètica i emotiva en els símbols. D'entre els símbols mobilitzats per la Renaixença destaca, per la seva eficàcia, la llengua, veritable element dominant del sistema. La troballa de la ubèrrima i coneguda associació simbòlica entre la pàtria i la llengua, malgrat comptar amb precedents reculats i símilis en d'altres països, no fou immediata. El moviment de la Renaixença començà en castellà, com era normal en una situació de disglòssia com la que vivia Catalunya, i no fou sinó amb el pas del temps i vencent nombroses reticències que la «resurrecció de la llengua» esdevingué l'empresa primordial del moviment"⁸.

Entorn a la significació d'aquests articles i la tasca etnogràfica de Moll vegeu Andreu RAMÍ S PUIG-GROS (1991) "Moll i la cultura material". *El Mirall*. 44: 35-37.

⁸ PRATS, LI. (1988) *El mite de la tradició popular...* pg.38.

Metodològicament parlant és interessant resaltar l'adscripció o almenys la influència, sobre molts dels investigadors, de l'escola lingüística alemanya *Wörter und Sachen* (paraules i coses). Aquesta escola d'Hamburg, promoguda per Meringer, Schuchardt i Meyer-Lübke, es proposava d'estudiar, al costat dels mots, els objectes de la cultura material dels pobles (la casa i les seves parts, les eines del camp, els guarniments, les indústries populars, etc.), amb llurs il·lustracions i llur acurada descripció.

Es proveïa, per tant, almenys en el camp de la filologia d'una metodologia d'acord amb el discurs folklòric: l'estudi d'una cultura diferencial a través de les seves manifestacions més prístines (les pervivències de la cultura tradicional associades als mots). Tot un joc simbòlic materialitzat a través de la tradició i la llengua.

3.4.2.3. Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (1915-1939)

Lluís Calvo ha definit l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* com a un projecte d'investigació de la cultura popular i tradicional supeditat a un fi: l'estudi etnogràfic de la col·lectivitat amb vistes a l'elaboració d'hipòtesis i tesis sobre la realitat psicològica de les col·lectivitats¹.

Rera aquesta vaga definició teòrica s'hi amaga un ambiciós projecte endegat el 1913 per Tomàs Carreras i Artau, catedràtic d'Ètica de la Universitat de Barcelona, que fundà en el si de la seva càtedra i "Arxiu de psicologia i ètica hispanes" amb la col·laboració de Josep M^a Batista i Roca. En el programa d'aquesta entitat es proposava ja l'estudi de temes, alguns dels quals queien de ple dins el camp del folklore i es prestava una atenció preferent a determinats aspectes de la cultura popular. La importància que anaven agafant aquests aspectes es materialitzà dos anys després (1915) amb la fundació de l'"Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya".

Lluís Calvo a la seva obra monogràfica sobre l'Arxiu (1991) sintetitza la seva història i la divideix en tres períodes que

¹ CALVO, Lluís (1991) *El "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" y la antropología catalana*. pg. 17. Vegeu també PRATS, Ll., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pp. 60-76.

abasten respectivament del 1915 al 1927, del 1927 al 1939 i del 1939 al 1968. Nosaltres ens interessarem particularment per l'activitat desenvolupada durant els dos primers períodes i més concretament durant el primer.

Sembla que l'activitat exercida per l'Arxiu durant la primera etapa (1915-1917) es fonamentà bàsicament en la creació d'una infraestructura de col.laboradors i suports institucionals que permetessin un ulterior desenvolupament de la pròpia activitat. No es descarta tampoc la tasca divulgativa que, animada per l'esperit noucentista, realitzava un seguit d'activitats encaminades cap a la presa de consciència sobre la realitat i cultura pròpies.

La labor científica, basada fonamentalment en la recopilació per a la creació del que avui anomenarien un banc de dades sobre etnografia i folklore ocasionà l'elaboració de tota una sèrie de qüestionaris específics (22) que donaren lloc al *Manual per a recerques d'Etnografia a Catalunya* (1922)². Finalment, la publicació d'*Estudis i Materials* que s'havia de convertir en un instrument de relació entre col.laboradors i com a palestra per a donar a conèixer els resultats de les investigacions i compilacions³.

Pel que fa a la col.laboració illenca i a partir de les notícies del escassos materials publicats a l'abast, hom pot constatar que tots els folkloristes illencs que aleshores treballaven hi tenen

² El nucli d'aquest manual el forma el *Qüestionari General*, redactat per Batista i Roca basant-se en el *Handbook of Folklore* de Ch. S. Burne (1914) i el *Notes and Queries on Anthropology* (1912) de la British Association for the Advancement of Science. Vegeu PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) Op. cit. pg. 65.

³ Sobre *Estudis i Materials* vegeu PRAT, J. (1985) El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no-diària (1862-1984) [Original mecanografiat] pp. 11-14.

col.laboracions. Aquest vincle queda reflectit especialment a la relació de respostes dels distints qüestionaris temàtics que l'Arxiu llençava entre els seus col.laboradors i també a través de les publicacions ingressades a la biblioteca de l'Arxiu.

Així, al primer volum d'*Estudis i materials* a l'enumeració dels col.laboradors que ja han donat resposta al qüestionari sobre *Folklore dels fenòmens atmosfèrics* compareixen Francesc Camps i Mercadal, un corresponsal anònim de Felanitx que tramet la resposta a través de Guillem Forteza i Joan Parera que respon des de Sa Pobla⁴.

Pel que fa a publicacions registrades a l'apartat d'etnografia i folklore catalans es ressenyen obres de Francesc d'Albranca, Mn. Antoni M. Alcover, Andreu Ferrer i Ginard, Joan Parera, Antoni Pol, A. Pons i Joan Rosselló⁵. Així mateix hom registra una col.laboració de Josep M. Batista i Roca a la revista poblera "Sa Marjal"⁶. També es dona notícia de recerques inèdites de Guillem Forteza sobre gloses de Mallorca i d'un estudi de Pere Oliver i

⁴ Vegeu *Estudis i Materials* (1916) 1:61.

⁵ Ibidem. pp. 77-96. Les obres ressenyades són les següents: *Nostra patrona* de F. Camps (1914); els sis primers volums de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Recó*; la segona edició de *Contarelles d'En Jordi des Recó* (1915); *Rondaies de Menorca* de Ferrer Ginard (1914); *Monuments prehistòrics. Claper des Puig de Na Vissa* de Joan Parera; quatre articles d'Antoni Pol publicats a La Almudaina: "Els ministrils de l'Ajuntament", "Es Xibiu de Son Pelat", "Tonada de sa tafona i De Mallorca", "Costumbres, recuerdos y curiosidades" (1916); A. Pons hi es representat per una sèrie de "Notes folklòriques" publicades al setmanari "La Aurora" de Manacor (1915) i altres dues rondalles publicades a la mateixa revista (1915); de Joan Rosselló hom ressenya una rondalla, també publicada a "La Aurora".

⁶ BATISTA I ROCA, Josep M. (1915) "De Folk-lore". *Sa Marjal* (Any VII). 83.

Domenge sobre el Cant de la Sibil·la⁷. Sembla que també existí una relació -encara que no sabem si col·laboració- amb el musicòleg Josep Massot i Planes⁸.

Segons es desprèn de la memòria del curs 1916-1917, l'Arxiu rebé la visita dels mallorquins Antoni Pol i Joan Estelrich⁹. Així mateix, el qüestionari redactat per Josep M. Batista i Roca sobre els fenòmens atmosfèrics havia estat complimentat pel mateix Antoni Pol i per Antoni Vicens¹⁰. Aquests mateixos autors donen també notícia de dues recerques inèdites sobre tonades populars mallorquines¹¹.

Un altre aspecte també molt interessant i pràcticament oblidat per part dels estudiosos del folklore és la legislació, material jurídic i aspectes de dret foral que s'afronten per primera vegada per Joaquim Carreras i Artau que amb les seves *Indicacions Bibliogràfiques sobre costums jurídics d'Espanya i especialment de Catalunya*, a part de moltes obres de referència de caràcter general

⁷ *Estudis i Materials* (1916) 1:104.

⁸ MASSOT I MUNTANER, Josep (1984) Josep Massot i Planes i la cançó popular. A MASSOT I PLANES, Josep (1984) *Cançoners musicals de Mallorca*. pg. 10. Sobre la personalitat d'aquest primerenc recopilador vegeu l'esmentada introducció a cura del seu nét.

⁹ *Estudis i Materials* (1917) 2:13.

¹⁰ *Ibidem*. pg. 156.

¹¹ *Ibidem*. pg. 194.

recull una monografia de Pere Mir i Mir sobre l'aparceria a Menorca¹².

També resulta d'interès l'aportació de Robert Gerhard, *Contribució a la Bibliografia de la cançó popular catalana* on hi ha referències d'obres de Camps, Noguera, Pol i Antoni Vicens¹³.

A les publicacions registrades compareix l'obra de Víctor Navarro, *Costumbres en las Pithiusas*, Madrid (1901)¹⁴, fruit de la investigació promoguda per respondre l'enquesta de l'Ateneo de Madrid.

Pere Ballester, des de Menorca, contestava també el qüestionari sobre *Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca* (1918)¹⁵ i sobre la pesca marina (1919)¹⁶.

¹² MIR I MIR, Pere (1917) "L'aparceria a Menorca". *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*. 66.

¹³ *Estudis i Materials* (1917) 2:217-224.

¹⁴ *Ibidem*. pg. 229.

¹⁵ Vegeu una reproducció d'aquest article a Pere BALLESTER (1986) *Estudis d'Antropologia de Menorca* . pp.131-157.

¹⁶ *Ibidem*. pp. 159-213.

3.4.2.4. Arxiu de Tradicions Populars (1928-1935)

Aquesta iniciativa, impulsada pel folklorista urgellenc Valeri Serra i Boldú (1875-1938)¹, assoleix una significació especial dins la història del coneixement etnogràfic illenc ja que suposa una passa més cap a la consolidació de la unitat cultural catalana. El títol complet de la iniciativa i del seu òrgan d'expressió: *Arxiu de tradicions populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana* és prou significativa.

Ens trobam de nou davant un instrument orientat cap a la construcció de la imatge simbòlica de la identitat catalana i amb la llengua com a mostra més palesa d'aquests vincles culturals que abasten l'àmplia àrea geogràfica objecte d'estudi.

Totalment en consonància amb les tesis defensades per Llorenç Prats en el seu treball sobre el mite de la tradició popular (1988), a la presentació de l'Arxiu de Tradicions Populars Populars hom manifestava:

"Catalunya, com tota col·lectivitat de llarga vida, deu a la Tradició una colla d'ensenyaments pràctics que han servit per a enmotllar la formació del seu caràcter.

¹ Sobre els aspectes biogràfics d'aquest folklorista vegeu MOLAS, J i MASSOT i MUNTANER, J. (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. pg. 668.

Com sigui que aqueixes lliçons ens han estat trameses de generació en generació, tenen per a nosaltres la valor de cosa sagrada, per la raó de constituir, a més, el patrimoni espiritual de Catalunya. I és trist de dir que anem perdent-lo.

ARXIU DE TRADICIONS POPULARS ve a salvar fins on sigui possible tota aqueixa riquesa. Cada dia que passa van desapareixent trets característics de la nostra fesomia. Un costum que deixa de practicar-se, una cançó que deixa de cantar-se, és un tresor nostre que deixem perdre"².

Les aportacions sobre l'Arxiu de Tradicions Populares són escasses. Potser els comentaris més orientadors siguin els de Josefina Roma³ al pròleg de l'edició facsímil del mateix Arxiu i una aportació més general de Joan Prat i Carós⁴.

Prat explica que Serra i Boldú, amb la seva publicació, pretenia arribar al gran públic, ja que el folklore és patrimoni col·lectiu i tothom pot sentir-s'hi identificat. Ara bé, de la mateixa manera que el llegat folklòric és col·lectiu, la seva tasca de recuperació ha d'esser també col·lectiva.

De fet Valeri Serra i Boldú aconseguí per a la seva revista la col·laboració de diversos nuclis de folkloristes catalans i de fora de Catalunya. En aquest sentit és on cal ressenyar les aportacions

² (1928) "In nomine patris...". *Arxiu de Tradicions Populares*. 1:5.

³ ROMA, Josefina (1980) "Pròleg". *Arxiu de Tradicions Populares recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana*.

⁴ PRAT i CAROS, Joan (1985) El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no-diària (1862-1984). pp. 16-19 (original mecanografiat).

dels folkloristes illencs. Aquest seria el cas de Mn. Antoni M. Alcover que hi publica tres rondalles del seu aplec: "Es nas de dos pams", "N'Espira-Fochs" i "Una madona que enganyà el dimoni"⁵; el folklorista artanenc Andreu Ferrer Ginard publicà també una rondalla de Menorca: "Es Vei-matei i es Vei-tiruril.lu"⁶. A part d'aquestes dues aportacions més significatives cal ressenyar també una breu aportació de Pere d'Alcàntara Penya sobre cuina popular amb dues receptes sobre calamars farcits⁷.

Hi ha també algunes referències a la cultura popular illenca a articles de Pere Vayreda i Olivas sobre les supervivències de festes agrícoles primitives i en un altre de Sebastià Farnés sobre motius del rei Pere d'Aragó.

Serra i Boldú aconseguí publicar set fascicles de l'Arxiu entre el 1928 i el 1935. Es mantienien amb més o menys fidelitat quatre seccions fixes: Demofilologia o Literatura oral; Etologia o Costums; Pistologia o Creences i Supersticions i el Noticiari.

Aquesta última secció, amb el temps, resultarà una de les més interessants ja que segons Joan Prat es tractava d'un noticiari realment complet, en el que es troben referències de concursos (pessebrístics, fotogràfics, de llegendes populars, de goigs, etc);

⁵ ALCOVER, Antoni M. (1928) "Es nas de dos pams (Rondalla mallorquina). *A.T.P.* 3:148-152; (1929) "Rondalles. N'Espira-Fochs". *A.T.P.* 5:274-280 i (1935) "Una madona que enganyà el dimoni". *A.T.P.* 7:23-26.

⁶ FERRER I GINARD, Andreu (1928) "Es Vei-matei i es Vei-tiruril.lu. (Rondaia de Menorca)". *A.T.P.* 1:35-36.

⁷ ALCANTARA PENYA, Pere d' (1928) "Cuina popular". [Dues receptes de calamars farcits]. *A.T.P.* 5:314.

ressenya de conferències, d'exposicions (de fotografies, de boixos, d'imatgeria i auques, d'iconografia popular, etc.); el calendari d'actuacions de grups folklòrics (esbarts i altres agrupacions semblants); l'anunci o ressenya de congressos internacionals, necrologies i una subsecció fixa de comentaris i recensió de llibres folklòrics.

És precisament en la secció de noticiari on queda reflectida la intercomunicació i els contactes que l'Arxiu de Tradicions Populars mantingué amb els folkloristes illencs. Concretament es fan ressenyes de l'aparició de la revista *El Tesor dels Avis* d'Andreu Ferrer i Ginard i de l'obtenció del segon premi a un treball sobre les llegendes de Balears obtingut per aquest folklorista artanenc. En aquest segon concurs sobre el *Llegendari Popular Català*, patrocinat per Rafel Patxot, el jurat format Sebastià Farnés, Tomàs Carreras i Artau, Rafel Patxot i Jubert, Valeri Serra i Boldú i Pere Bohigas en sessió celebrada el 31 de març de 1928 atorgaren el segon premi (1.000 ptes.) a Andreu Ferrer Ginard pel seu aplec de llegendes⁸.

Així mateix dóna una àmplia ressenya, signada per Felipe Guasp Pou, de l'aparició de *Colección de 1440 xilografías (iconogràficas, heràldicas, tipogràficas, històricas, etc., etc.) existentes en los obradores de la Imprenta y Libreria Guasp. Morey, 6 y 8. Mallorca*⁹.

⁸ A.T.P. (1928) 2: 124-125.

⁹ A.T.P. (193-?)5: 317-318 i 6:377.

Finalment, cal esmentar les notícies sobre ressenyes d'obres dels insignes folkloristes Francesc Camps i Mercadal i Antoni M. Alcover i Sureda¹⁰.

¹⁰ *A.T.P.* (1928) 3:190 i (193-?) 6: 377.

3.4.2.5. Baltasar Samper (1888-1966) i el "Cançoner Popular de Catalunya".

Entre el 1922 i 1935 es produí precisament una de les iniciatives més ambiciosos a l'entorn del folklore català i en la qual, d'una o altra manera, participaren activament un bon nombre de folkloristes. Es tracta de l'"Obra del Cançoner Popular de Catalunya".

L'"Obra del Cançoner Popular de Catalunya" s'endegà a partir de la important deixa econòmica de Concepció Rabell i Cibils, Vda. de Romaguera, que llegà en morir per al conreu de la cultura catalana.

El 28 d'octubre de 1921, Rafael Patxot i Jubert, administrador de la "Fundació Concepció Rabell i Cibils", s'adreçà a l'"Orfeó Català" per a proposar-li que assumís la direcció del projecte. En la carta que adreça al mestre Lluís Millet, director de l'Orfeó, el mateix Patxot exposa els objectius del projecte:

"Voldríem fer un corpus musical de totes les cançons populars nostres: les que ja són publicades, les moltes que hi ha recollides, emperò romanen inèdites, les que encara ignorem, per

mor de què vaguen esquerpes per les nostres contrades on caldrà sobtar-les"¹.

L'empresa fou immediatament acceptada per l'"Orfeó Català" en una carta de resposta que Lluís Millet adreçà a Patxot el nou de novembre del mateix any. Dos mesos més tard es celebrava la sessió inaugural de l'"Obra del Cançoner" en què es tractaren les línies principals del projecte. El treball es va articular en una triple tasca:

1. Recerca i aplegament de materials.
2. Estudi comparatiu i seleccionador.
3. Publicació del Cançoner Popular de Catalunya².

El sistema de recerca més genuí i interessant endegat per l'"Obra del Cançoner Popular de Catalunya" foren les anomenades "missions de recerca". Aquestes "missions" consistien a trametre directament, per encàrrec i a compte de l'Obra, equips d'especialistes a les diverses contrades de la llengua catalana per tal d'efectuar-hi reculls "in situ".

Cadascuna d'aquestes missions estava formada per dues persones, entre les quals una com a mínim havia d'ésser un músic, per bé que de vegades ho eren tots dos i a elles foren vinculades, a més dels músics, poetes i folkloristes, per bé que aquests en foren més tard exclosos³. Els missioners venien obligats a presentar, a

¹PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pp. 77-87.

² Ibidem pg. 79.

³ Aquesta informació sobre la composició de les missions l'ofereix el mateix SAMPER (1945) a "La investigación folklórica en la «Obra del Cancionero

més del recull, una memòria on havien de recollir les seves impressions i observacions personals, sobre l'acolliment, tarannà, temperament dels informants i d'altres aspectes sòcio-culturals dels context del cantaire. Aquestes memòries, en alguns casos, contenen dades etnogràfiques d'interès i representen veritables diaris de camp dels investigadors.

L'any 1922 s'efectuaren dues missions. L'una fou encomanada a Mn. Higiní Anglès i Pere Bohigues, col.laborador de l'"Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" i l'altra als musicòlegs Joan Llongueres i Joan Tomàs. En els anys següents les missions sovintejaren, participant-hi entre d'altres col.laboradors, a més dels ja esmentats, Joan Amades, Francesc Pujol, Joan Puntí, Jaume Massó, Lluís Romeu, Francesc Matheu, Josep Barberà, Francesc Baldelló, Just Sansalvador i Baltasar Samper.

Pel que fa a la participació illenca a aquest gran projecte hom ha de destacar la preminent figura de Baltasar Samper i Marquès (1888-1966) que, a més de folklorista, destacà especialment com a compositor musical. La seva trajectòria personal i política que l'obligaren a exilar-se a Mèxic, un cop acabada la guerra, ha propiciat un desconeixement general de la seva obra folklòrica, tot i que als darrers temps sembla que contemplam un recobriment d'aquesta figura⁴.

Per altra banda, la participació a l'Obra del Cançoner no es restringí a Samper; altres folkloristes de l'època, especialment

Popular de Catalunya» *Anuario de la Sociedad Folklórica de México*. 6:213-232. Reproduït en part per MASSOT, J. (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme. Col.laboració, oposició, exili*. pp. 219 i ss.

⁴ MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) Op. cit. pp. 211-238.

Andreu Ferrer, Isidor Macabich o Cosme Bauçà feren també, com veurem, les seves aportacions.

La recuperació de la personalitat i l'obra de Baltasar Samper es déu bàsicament a la tasca investigadora de Josep Massot i Muntaner que ens comenta:

"D'altra banda, des del 1924 fins al 1932 Samper dedicà una part de l'estiu a recórrer Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera -acompanyat per Miquel Ferrà, per Josep M. Casas Homs, per Ramon Morey, per Julià Samper, per Andreu Ferrer i per algú altre- per cercar-hi una tradició oral que li permeté collites abundoses. Coneixem la memòria sencera de la "missió" a Mallorca del 1924 i la "Revista Musical Catalana" donà compte amb entusiasme d'aquesta i d'altres dues "missions" posteriors. El fons de l'Obra del Cançoner, dipositat recentment a l'Abadia de Montserrat, conté les memòries de totes les "missions" de Samper"⁵.

Quant a la metodologia emprada a les missions de recerca, a partir de la pròpia descripció oferida pel propi Samper, es recullen tot un seguit de normes bàsiques per al treball de camp, a les quals es preveu des de la identificació de l'informador, la transcripció, l'enregistrament fonogràfic, la informació gràfica fins la colecta de cultura material (especialment instruments musicals) que detecten una exhaustivitat i rigorositat a la qual s'ha tornat arribar en comptades ocasions⁶.

⁵ MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) Op. cit. pp. 217-218.

⁶ Ibidem. pp. 219-225.

Dos aspectos destacables i que fins ara havien passat desapercibuts és la utilització sistemàtica, tant de la imatge fotogràfica com de l'enregistrament fonogràfic. Una de les normes del treball de camp era "Registrar en grabación fonogràfica cualquier documento que contenga entonaciones imprecisas, anormales o dudosas; que ofrezcan particularidades notables de ejecución, por ejemplo, matices especiales del canto, difíciles de fijar en la notación, habilidad excepcional de un ejecutante en su instrumento, etc."⁷

Respecte a les fotografies, cal insistir en la importància de "la información gráfica, en diferentes aspectos" i "recogerla abundantemente. Toda persona que comunique un documento o proporcione alguna información que complete los materiales recogidos, deberá ser fotografiada. Además de la fotografía de indumentaria especial -danzas, ceremonias, comparsas, etc.- se tomarán fotografías de la indumentaria comúnmente usada en una localidad", de les "habitaciones características", dels "cultivos o siembras, de los utensilios de trabajo agrícola, de las instalaciones y utillaje de industrias -caseras o no- en las que se observen normas o procedimientos considerados tradicionales", de "cualquier objeto o aspecto que pueda proporcionar o complementar información sobre usos y costumbres, creencias, etc." y "del paisaje, en las que pueda apreciarse el marco y ambiente en que viva el repertorio recopilado. Es de especial

⁷ MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) Op. cit. pg. 222.

interés fotografiar los lugares en que esté localizada alguna tradición o leyenda"⁸.

Pel que fa a les relacions amb altres folkloristes illencs a través de l'Obra del Cançoner, a part dels ja esmentats anteriorment, hom ha de resaltar la participació com a acompanyant en algunes missions d'Andreu Ferrer i Ginard, els contactes mantinguts amb el canonge eivissenc Isidor Macabich i especialment la relació mantinguda amb el felanitxer Mn. Cosme Bauçà que feu una aportació important a l'Obra del Cançoner⁹.

La importància de Mn. Cosme Bauçà i Adrover¹⁰, no fou tant per la seva aportació com a investigador sinó per la creació d'una fundació que donaria lloc a una important col·lecció etnogràfica.

Quant a la seva aportació personal com a folklorista hem de dir que no és excessiva¹¹, possiblement s'hagi de restringir al recull *Flors semprevives. Recull de cants populars en mallorquí per ----*, publicat a Firmat (Rep. Argentina) el 1911. Aquest recull consisteix en un aplec de 1.000 cançons populars, publicades sense cap casta de comentari i només amb la següent dedicatòria: "A Mallorca ma patria ben volguda, en prova d'inquebrantable record

⁸ MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) Op. cit. pg. 224.

⁹ Ibidem. pg. 227.

¹⁰ Per als aspectes biogràfics de Cosme Bauçà, vegeu Miquel PONS (1971) *Mossèn Cosme Bauçà (1871-1971)*.

¹¹ Per al coneixement de l'obra de Bauçà vegeu Miquel PONS (1972) *Bibliografia de Mn. Cosme Bauçà i Adrover, A Ferias y fiestas de San Agustín. Felanitx*

y als coratjosos mallorquins establerts a n'aquestes hospitalàries terres argentines, com abrás d'afectuosa germendat, dedic aquest entreteniment"

També al volum VIè de la *Historia de Felanitx* (1948), dedica un parell d'apartats a temes etnològics: molins de vent (46-50), gerretes felanitxeres. Entrevista a Andreu Capó (51-55); sobre-nombre popular (60-67) i aportacions d'altres autors sobre matèria folklòrica: ses matances de L. Planas (68-70); es fogueró de ses matances de R. Obrador (71-73); las norias de C. Vadell (76-78) i Crònica curiosa sobre coses que han estat suprimides de S. Barceló Calsa (86-97).

Una faceta important i poc coneguda de Bauçà va esser l'esmentada participació en l'obra del Cançoner Popular de Catalunya amb la cessió el 1927 d'una collecció de quatre mil cançons curtes¹².

¹² Sobre aquesta donació i el reconeixement que hom feu al recompilador podeu veure Cosme BAUÇA (1948) *Historia de Felanitx*, VI, pp. 74-94.

3.4.2.6. L'Ateneo de Madrid i l'enquesta del 1901.

A l'entrada d'aquest segle i tot seguint el corrent positivista es produí a l'Estat espanyol un fet destacable per a la història de l'antropologia. Ens referim a l'enquesta de l'Ateneo de Madrid de 1901-1902. Es tracta de la *Información promovida por la Sección de Ciencias Morales y Políticas del Ateneo de Madrid en el campo de las Costumbres Populares y en los tres más característicos de la vida: el Nacimiento, el Matrimonio y la Muerte*¹.

El qüestionari emprat és un dels més complets de l'època en què fou realitzat. Consta de 159 preguntes distribuïdes de la següent manera: 28 sobre el naixement; 78 sobre el matrimoni i 53 sobre al defunció. Entre els redactors hi figuren els membres de la junta directiva de la secció de Ciències Morals i Polítiques de l'Ateneo: Rafael Salillas, Julio Puyol, Constancio Bernaldo de Quirós, Enrique García Herreros, Guillermo Pedregal i Rafael Camarón.

El qüestionari va esser remès, mitjançant una circular, a tots els corresponsals que l'Ateneo tenia per tot l'estat. Sembla que es van rebre 357 respostes encara que algunes d'elles no

¹ El qüestionari ha estat reproduït com a apèndix al *Manual de folklore. La vida popular tradicional en España* (1985) de Luis i Nieves DE HOYOS pp. 019-026; per Carmelo LISON TOLOSANA (1977) *Antropología social en España*. pp. 168-179 i per Juan Francisco BLANCO (1986) *Usos y costumbres de nacimiento, matrimonio y muerte en Salamanca*. pp. 211-219.

corresponen només a una localitat sinó que fan referència a tota una comarca o fins i tot una illa com és el nostre cas.

Originàriament el material es va remetre a la seu de l'Ateneo en informes que corresponien a cada una de les localitats que contestaven. Posteriorment la informació es passà a fitxers temàtics que és l'únic material que ha arribat als nostres dies i que es conserva al Museo Nacional de Etnología a Madrid².

A nivell teòric i segons Aguirre Baztán "la encuesta es un intento científico de codificar y estudiar la vida tradicional española, hecho con visión de naturalista, de reconocimiento del terreno, para hablar de España por encima de los sentimentalismos románticos y está inspirada en la ideología de la Institución Libre de Enseñanza, continuando el intento de uno de sus miembros, Machado y Alvarez"³.

Tot i l'arrel diferenciada respecte al folklore català, les informacions recollides a través de l'enquesta foren aprofitades per altres institucions. Aquest és el cas de Joan Llauro que copià el contingut de l'enquesta per a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya⁴.

Amb posterioritat, sobre aquesta enquesta i els materials recopilats han anat apareixent nombrosos estudis, especialment

² Vegeu Pilar ROMERO DE TEJADA (1986) Introducción a la encuesta del Ateneo de 1901. A Juan Francisco BLANCO *Usos y costumbres de nacimiento, matrimonio y muerte en Salamanca*. pp. 11-13.

³ Veure AGUIRRE BAZTAN (1986) *La antropología cultural en España*. pg. 38.

⁴ Luis CALVO (1991) *El "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" y la antropología catalana*. pp. 156-158.

de caràcter regional⁵. Tot i aquestes aportacions, l'aproximació més significativa és la de Carmelo Lisón. Segons aquest autor, les Balears proporcionaren quatre respostes.

D'aquestes quatre respostes esmentades, a les Illes Balears hom té coneixement de dues aportacions força importants per a Menorca i les Pitiüses. Ens referim a les obres de Víctor Navarro i de Pere Ballester. Recentment s'ha reeditat l'obra del misser menorquí "Costumbres populares de Menorca. Contestación al Cuestionario de la Sección de Ciencias Morales y Políticas del Ateneo de Madrid" en un volum titulat *Estudis d'Antropologia de Menorca* (1986). De l'obra de Víctor Navarro només n'hem pogut consultar la primera edició.

Víctor Navarro, polític, jurista i escriptor d'origen valencià, havia estat director del *Boletín Jurídico Hebdomadario* i havia publicat algunes obres com és ara *Játiva-Albaida* (1886) sobre costums electorals; *Práctica de los Juzgados municipales* (1904) i *Arroz a la valenciana* (1896).

⁵ Els treballs que coneixem sobre aquest tema són LISON (1971); LIMON (1977) Avance de la edición crítica sobre la información que en el campo de las costumbres de Nacimiento, Matrimonio y Muerte en España, realizó la Sección de Ciencias Morales y Políticas del Ateneo de Madrid (1901-1902). Instituto de Etnografía y Folklore Luís de Hoyos Sáinz. Vol VIII, pp. 303-403; LIMON (1981) *Costumbres andaluzas de Nacimiento, Matrimonio y Muerte.*; Manuel A. FARINYA (1985) ha preparat l'edició de l'obra de Juan Bethencourt Alfonso titulada *Costumbres populares Canarias de Nacimiento, Matrimonio y Muerte* i Juan Francisco BLANCO (1986) els materials de l'enquesta recollits a Salamanca amb el títol de *Usos y Costumbres de Nacimiento, Matrimonio y Muerte en Salamanca*. A més de les publicacions esmentades, cal no oblidar els treballs de FOSTER (1980) *Folklore y Costumbres del Embarazo. Nacimiento e Infancia*. A KENNY y De MIGUEL (Eds.). *La Antropología Médica en España*; ROMERO de TEJADA. *La Encuesta del Ateneo de 1901 y la cultura vasca*. A III Congreso de Antropología. San Sebastián i Angeles ROQUE (1985) *Ritos de pasaje en la Sierra de la Demanda burgalesa*. A I Congreso de Etnología y Folklore en Castilla y León. Soria.

Quant a l'obra referida a les Pitiüses, hem d'esmentar que pròpiament no es tracta d'una resposta a l'enquesta del 1901, ja que el seu abast temàtic és molt més ampli i està datada a València el 28 de setembre de 1898, quan tots sabem que l'enquesta és del 1901, data que coincideix amb la de publicació de *Costumbres en las Pithiusas*⁶.

Aquesta obra, estructurada en dotze capítols, abasta temes tan diversos com és ara el vestuari, el festeig, la llengua, els glosats i glosadors (bardos payeses), música i instruments populars, dansa, festes religioses, festes de carnaval, religiositat popular, agricultura, pesca, artesanía, comerç, peses i mesures, arquitectura rural, descripció de la vida a la ciutat, caràcter de la població, alimentació i gastronomia, matrimoni, bateig, herevatge i testaments, medicina popular, enterraments i dol, contractes i el darrer capítol dedicat a Formentera. L'obra es complementa amb un apartat dedicat a fonts i un altre a apèndixs documentals.

En parlar de les fonts utilitzades, l'autor explica: "He hecho por mi mismo el estudio de las costumbres que acabo de de describir, y lo que no ha podido ser objeto de mi observación directa, lo he averiguado por medio de referencias que me han dado personas fidedignas y respetables de la localidad, cuyos nombres pongo a continuación, habiéndome servido también de algo la obra del Archiduque, citada en la Memoria"⁷.

⁶ El títol exacte d'aquesta obra de Víctor NAVARRO és *Costumbres en las Pithiusas. Memoria que obtuvo el quinto premio en el primer concurso especial sobre Derecho consuetudinario y Economía popular abierto por la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas para el año 1897 escrita por Don Victor Navarro*. Madrid, Imprenta del Asilo de Huérfanos del Sagrado Corazón de Jesús, 1901.

⁷ Op.cit. en la nota anterior pg. 167.

Entre els informadors i els temes sobre els quals han donat relació esmenta a Narcís Puget, notari, sobre la pesca; Miquel Colomar, comerciant, sobre peses i mesures; Vicent Tur Cardona, notari i un pagés sobre agricultura. A més, cita també a Juan García Taheño, jutge de partit i Vicente Serra Colomar. Esmenta l'Arxiu del Registre de la Propietat com a una de les fonts bàsiques per al coneixement de les relacions contractuals.

Ens sembla un tant exagerada la crítica d'aquesta obra per part de Macabich, el qual sembla que, afectat per un afany execivament moralitzador, rebut de manera un tant gratuïta les descripcions de Navarro. Segons el mateix Macabich, Navarro era registrador de la propietat i, també segons el canonge eivissenc, l'enquesta de l'Ateneo fou contestada des de Palma⁸.

La resposta efectivament coneguda i publicada és la corresponent a Menorca, redactada per Pere Ballester Pons. Aquest jurista maonès contestà a la circular del 20 de novembre de 1901 remesa per Rafael Salillas i Julio Puyol. A posteriori (1905) publicà el qüestionari i la resposta⁹.

Els intents personals per conèixer directament els fons referits a les Illes i conservats al Museo Etnológico de Madrid no van fruir car sembla que estan en fase d'estudi per part de la Sra. Lena Mateu Prats.

⁸ MACABICH, I.(1966) *Historia de Ibiza. Costumbrismo*. pgs. 13 i 31.

⁹ L'edició del 1905 ha estat reproduïda a l'obra *Estudis d'Antropologia de Menorca* (1986), conjuntament amb altres dos treballs: Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca i Pesca marítima, amb un pròleg de Tomàs Vidal Bendito.

3.4.3. Mossèn Antoni Maria Alcover i Sureda (1862-1932)

En el canvi de segle i com a nexa d'unió entre la primera generació de folkloristes (Marià Aguiló) i els protagonistes de la investigació lingüística i folklòrica del nostre segle (F. de B. Moll i Rafel Ginard), hi llembreja l'extraordinària figura del canonge manacorí Mn. Antoni M. Alcover.

Tal com diu Josep Massot, hem de reconèixer que mossèn Alcover és un gran folklorista, un dels més destacats del nostre país, al costat de l'encara massa desconegut Marià Aguiló, de Tomàs Forteza -col.laborador d'Aguiló i mestre d'Alcover-, de Baltasar Samper i Andreu Ferrer -la immensa tasca dels quals ha restat inèdita una vegada més per culpa de les "circumstàncies", de Rafel Ginard i Bauçà... Més encara, és possible que la labor d'Alcover en el camp de la cultura popular sigui la part més vàlida i més permanent de la seva obra, tot i que tampoc no fou mai precisa ni "científica" en el sentit dels folkloristes moderns¹.

L'interès d'Antoni M. Alcover pel folklore mallorquí venia de molt lluny. Ell mateix explica que el 1879, quan tenia disset

¹ MASSOT I MUNTANER, J., (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. pg. 219. Per a una aproximació biogràfica a la figura de Mn. Alcover, vegeu MOLL, Francesc de B. (1981) *Un home de combat*.

anys i era jove seminarista, començà a escriure narracions de costums a la manera d'Antonio de Trueba, d'ambient mallorquí però en llengua castellana, d'acord amb el seu "castellanisme furibund" d'aleshores².

El 1885 publicà en un volum les *Contarelles d'En Jordi des Recó*, prologades pel seu mestre Tomàs Forteza. Les Contarelles, a més dels "retaulos de costums" contenien cinc rondalles, que, com assenyalava l'autor al pròleg de la segona edició (1915) "no eren Contarelles pròpiament, sino faules populars, inventades o conservades pel poble, no coses que jo m'hagués tretes de cap, com ho eren les altres composicions del volum.

Es tractava de rondalles que Alcover "sabia de com era al.lot pucer" i que havia començat a escriure d'"al.lotell" i publicat inicialment a "L'Ignorància" (1880, 1881 i 1882), a l'"Almanaque Balear para el año 1882" del diari "El Isleño" i al "Museo Balear" (1884)³.

Possiblement existeixin influències, com diu Josep Benet i Jornet⁴, de l'obra de l'arxiduc Lluís Salvador sobre l'obra folklòrica d'Alcover. Segons aquest autor, l'obra de creació en català de Lluís Salvador, molt dialectal, abundant en barbarismes i incorreccions, però expressiva i fluida, és formada, entre d'altres,

² MASSOT I MUNTANER, J., (1985b) *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. pg. 77.

³ Ibidem. pp. 78-79.

⁴ MOLAS, J. MASSOT, J. (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. pg. 415.

per *Rondaies de Mallorca* (1895), recull que se situa com a precedent de l'obra d'Alcover⁵.

El mateix Alcover, però, en el pròleg a la primera edició de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines* datat el 1896, dóna arguments per pensar que l'obra de l'arxiduc més que un precedent degué ésser un estímul més per a la publicació del recull: "quan vaig concebre l'idea de fer un llibre just de rondaies populars mallorquines va esser l'estiu de 1889. Compatit de veure com de dia a dia s'anaven perdent i oblidant..."⁶.

Massot i Muntaner explica amb detall el procés de recopilació i elaboració de l'*Aplec*. El 1890 i el 1891 aparegueren set rondalles a la revista "El Eco del Santuario"; el 1893, en sortiren altres dues al "Boletín de la Sociedad Arqueològica Lul.liana" -que més endavant havia de publicar tot el volum cinquè de l'*Aplec*, dedicat a llegendes i tradicions (1909)-, i el 1894 les rondalles mallorquines arribaren a dues revistes de Barcelona, el "Misatger del Sagrat Cor de Jesús" i "La Tradició Catalana".

D'altra banda, ja el 1892 "hi hagué qui s'oferí a editar-me un tom", bé que "sortiren emperons, la cosa es va suspendre, i perllonga qui perllonga, no arribàrem a començar fins el novembre passat", és a dir, de 1896. A la tasca de replega, selecció

5 Aquesta cronologia de publicació de les rondalles a diverses publicacions periòdiques per part de Mossèn Alcover qüestionen que fos l'arxiduc Lluís Salvador el qui l'induí a fer l'*aplec*. Aquest no publicà *Rondayes de Mallorca* i *Märchen aus Mallorca* fins al 1895 i 1896.

6 Citat per MASSOT, J. (1985b) Op. cit. pg. 79.

i encoratjament l'ajudaren Joan Alcover i Maspons, Pere Orlandis i Despuig, Miquel Costa i Llobera i Tomàs Fortesa.

L'obra folklòrica alcoveriana té diverses dimensions i vessants que cal analitzar de forma individualitzada:

- a. cançoner popular
- b. rondalles i contarelles
- c. paraules i coses

a. El cançoner popular

Segons Moll, Mn. Antoni M^a Alcover fou un dels més actius recol·lectors de cançons populars, "...es conserven inèdits alguns quaderns de cançons de diversos glosadors, i ell mateix va incloure abundants cançons de la Passió i de Pasqua i mostres d'estrofes populars dialogades dels entremesos de Nadal i matances a en la segona edició de les seves Contarelles, transcriví les glosades d'una "vetlada de glosadors" de les Fires i Festes de l'any 1897, registrà algunes gloses d'En Tià de Sa Real en el volum Vè. de les Rondaies i publicà en un volum especial una selecció de glosades de l'amo Antoni Vicens Santandreu"⁷.

Aquesta tasca recol·lectora de cançons populars i fins i tot la col·laboració del folklorista manacorí en l'obra col·lectora de Marià Aguiló ha estat estudiada i divulgada per Josep Massot⁸.

⁷ MOLL, Francesc de B. (1979) Assaig d'estudi preliminar. A GINARD BAUÇA, Rafel (1979) *Cançoner popular de Mallorca*. pp. XXIV-XXV.

⁸ Vegeu MASSOT, Josep (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona* i especialment el capítol, Mossèn Alcover i la cultura popular. pp. 219-221.

b. Les rondalles i les contarelles⁹.

Indubtablement si es coneix alguna faceta de l'obra folklòrica de Mn. Antoni M^a. Alcover, aquesta és l'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Recó*. Aquesta ha estat sense cap dubte la seva aportació que ha assolit un nivell de popularitat extraordinari.

Aquesta obra que finalment ha quedat configurada en una col·lecció de vint-i-quatre volums ha estat fruit d'un llarg procés de decantació iniciat el 1885 amb l'aparició de les esmentades *Contarelles d'En Jordi des Recó*, que a mesura que s'anava ampliant de forma extraordinària amb noves aportacions donaria lloc a tres obres diferenciades, amb identitat pròpia, i que requereixen una edició crítica definitiva que permeti discernir quin va esser el paper d'Alcover com a recopilador i com a recreador:

En primer lloc, l'*Aplec de Rondaies Mallorquines*. La configuració definitiva del qual passà per un seguit de vicissituds entre les que cal senyalar la publicació d'un bon nombre de rondalles soltes a revistes i publicacions diverses. Aquest és el cas de les narracions populars aparegudes al Bolletí de la Societat

⁹ Per al coneixement de la tasca de Mn. Antoni Ma. Alcover com a recopilador de rondalles vegeu especialment: Josep A. GRIMALT (1978) "La catalogació de les rondalles de Mossèn Alcover com a introducció a llur estudi" *Randa*, 7:5-30; l'article de MASSOT i MUNTANER (1985b) "Antoni M. Alcover i les rondalles", publicat inicialment a *Lluc* (1982) setembre-octubre pp. 12-14, i la mateixa aportació de Mn. ALCOVER, "Com he fet mon "Aplec de Rondaies Mallorquines", publicat inicialment el 1931 a *Zeitschrift für romanische Philologie* LI, 94-111, i reproduït posteriorment a *Randa* (1983) 15:121-136 i a MASSOT, J. (1985b) pp. 87-106 com a annex a l'article anteriorment citat.

Arqueològica Lul·liana, a l'Arxiu de Tradicions Populars, el Bolletí del Diccionari, La Veu de Mallorca, etc.

D'altra banda, aquest recull folklòric ha assolit amb el temps un nivell de popularitat insospitats fins al punt que, després de la mort del seu recompilador, s'han continuat editat de forma dispersa a revistes (Cort, Eivissa...); s'han succeït les reedicions totals o parcials i fins i tot se n'ha fet una edició radiofònica degudament enregistrada i comercialitzada.

Un aspecte destacable de l'aplec és el seu valor com a font documental per a l'anàlisi de la societat i la mentalitat mallorquina tradicionals. Encara que només sia sobre aspectes parcials s'han d'esmentar les aportacions de V. Jassó i C. Torrens¹⁰.

En segon lloc, dos assaigs folklòrics prou extensos amb identitat pròpia: *Corema, Setmana Santa i Pasco* i *Ses matances i ses festes de Nadal*. Aquests dos assaigs aparegueren per primera vegada inclosos dins la segona edició de les Contarelles (1915), impresa a l'Estampa d'Amengual i Muntaner. Ambdós foren reeditats en altres tants volums de la Biblioteca "Les Illes d'Or" (núms 66 i 68, anys 1956 i 57, respectivament). *Ses matances i ses festes de Nadal* ha estat reeditat de nou el 1981.

Quant a l'estructuració del contingut d'ambdues obres hom ha de tenir present que hi ha diferències notables, mentre que a *Corema, Setmana Santa i Pasco* fa una descripció acurada, estructurada en quatre grans capítols i molt apropiat a la descripció etnogràfica, a *Ses matances i ses festes de Nadal* es limita a fer una

¹⁰ (1984) "Funció educativa de l'eidos. Aproximació a la ideologia del poble de les Rondalles Mallorquines" *Lluc* 713: 33-36.

divisió en dues parts i a partir d'una narració a l'estil de les contarelles va intercalant diàlegs i notícies folklòriques. De fet, com ja hem vist, mossèn Alcover les havia escrites com si fossin una contarella i, com a tals, les havia publicades.

Vegeu com estructura la descripció de l'assaig sobre les festes de Pasqua:

I. Sa Corema

II. Es Dia del Ram

III. Sa Semana Santa

1. Es primers dies

2. Cançons de la Passió i Mort

3. Altres tradicions sobre la Mort i Passió

4. Es Fas

5. L'Ofici d'es Dijous Sant

7. Sa Casa-Santa

8. Es rentar es peus a dotze pobres

9. Es Centurions

10. Processó de la Sang

11. Confits, rollos i altres herbes

12. Es sermó de Passió i l'Ofici

13. Ses Tres hores i es Davallament

14. Processó de l'Enterro i Soledat de Maria

15. Ses Coranta Parts de Rosari

IV. Pasco

1. Es foc nou i es ciri pascal

2. Profecies, Bendició de ses fonts, etc.

3. Ofici de Glòria i festa que fan per defora

4. Es Solpàs

5. Panades, robiols, flaons...
6. Dissabte de Pasco a vespre, fins lo endemà dematí.
7. Diada de Pasco: Processó del Bon Jesús ressuscitat.
8. Berenar i dinar i altres herbes
9. Sa Capta de ses Panades
10. Es Sermó d'es Ramells, sa Volta d'es Coremer i sa Volta d'es Combregar
11. Pan-caritats

Acabatai

Finalment, les Contarelles que, com ja hem vist, foren editades per primera vegada el 1885 amb un pròleg de Tomàs Fortesa i reeditades el 1915, això és quan s'hi incorporà l'assaig *Corema, Setmana Santa i Pasco* que juntament amb *Ses Matances i ses festes de Nadal* varen esser reeditades de banda. Les Contarelles, però, no foren reeditades fins el 1982 en dos volums de la col·lecció *Les Illes d'Or* (núms. 134 i 135), amb un pròleg força interessant de Josep A. Grimalt.

Es tracta de sis narracions titulades *Quina pubila!*; *D'es trebai surt es profit*; *Es pubil d'ets ossos*; *Un estudiant per força*; *N'Andreu Racó* i *Es Baleu de So'n Tuti*. A més incorporen una rondalla versificada, "La filla de Maria", que el mateix prologuista suggereix incorporar a l'Aplec de Rondaies.

Aquestes són, de l'obra narrativa alcoveriana, les que aporten una informació etnogràfica menys rigorosa ja que es tracta de narracions literàries fruit de la imaginació de l'autor.

Tot i aquesta evidència, i tal com diu Josep A. Grimalt: "En particular, els qui han conegut l'antiga pagesia mallorquina,

els qui la volen conèixer, n'hi trobaran un retrat que, si no presenta la fidelitat del qui observa fredament, presenta la del qui estima apassionadament. Mossèn Alcover, fill de pagesos, va néixer a la pagesia i hi va passar tota la infància, justament l'edat en què es posen els fonaments que sustenten tota la vida d'un home. En tenia, doncs, un coneixement de primera mà. Però tal coneixement anava unit a un amor que en va determinar una idealització deformativa"¹¹.

És, per tant, amb aquesta previsió que hom pot acostar-se a les Contarelles de Mossèn Antoni M. Alcover com a document etnogràfic encara que, si es fa, simplement farà ús d'un tipus de documentació a la qual els antropòlegs recorren sovint.

Tot i els retrets que s'han fet a l'obra alcoveriana, per la poca fidelitat a les fonts i per la constant tendència a la recreació, hom no pot deixar de constatar l'alt valor que tenen, tant les contarelles com les rondalles, pel coneixement de la societat rural mallorquina de finals del segle passat.

La mateixa Maria A. Salvà fa el següent comentari: "Crec que res no hi ha dins la nostra literatura que reflexi amb tanta fidelitat la fesomia interna de la pagesia de Mallorca com aquelles Rondaies aplegades amb tanta cura i tan insuperablement contades per la ploma de Mn. Antoni M^a. Alcover"¹².

¹¹ GRIMALT, J., (1982) Pròleg. A Antoni M^a ALCOVER. *Contarelles*. pp. 9-10.

¹² Sobre les "Rondaies Mallorquines", dins *Entre el record i l'esperança* (Palma 1955) citat per MASSOT i MUNTANER (1985b). Op. cit. pg. 82.

Tal com diu Massot, és evident que l'Aplec de Rondaies Mallorquines no fou redactat amb cap objectiu de tipus erudit. Alcover deixà sempre ben clar que no l'havia fet "amb cap fi tècnic ni científic, sinó com un homenatge de filial afecte a la nostra llengo benvolguda i a la nostra venerada tradició", i que el destinava "an el poble català, de Mallorca i fora-Mallorca, i per consegüent ha de poder córrer en mans de tothom i no ha d'esser sobam que faça girar cap carro, ni escull ni engolidor que tir a fons cap barqueta". Per això féu una autèntica obra de recreació de moltes rondalles, a base de comparar-ne versions diferents, i alhora seleccionà el material que publicava i n'eliminà una part, bé perquè no el considerava de prou qualitat, bé perquè el tenia per immoral¹³.

No podem dubtar, tanmateix, que l'obra de mossèn Alcover té un gran valor erudit. Com ha posat en relleu Josep A. Grimalt, les sis llibretes de notes d'Alcover constitueixen un document folklòric de valor excepcional perquè contenen les versions en brut de les rondalles, que són precisament les que cerquen els folkloristes científics.

c. Les paraules i les coses

Potser sia aquest darrer vessant de l'obra etnogràfica de Mn. Alcover el més ignorat o menys tengut en consideració. Aquest fet s'explica possiblement perquè els articles lexicològics són poc coneguts ja que aparegueren a revistes d'escassa circulació

¹³ MASSOT i MUNTANER, J.(1985b) Op. cit. pp. 85-86.

fora del cercle restringit dels especialistes i, per altra banda, perquè dins la magnitud de l'obra del Diccionari hi constitueix una part important, però que es dissol en la monumentalitat de l'obra.

Només les aportacions folklòriques i etnogràfiques contingudes al llarg dels deu volums del Diccionari Català-Valencià-Balear constitueixen un corpus documental digne d'un estudi monogràfic.

A part del monumental valor lingüístic i lexicològic, tant antic com modern, el D.C.V.B. representa una aportació extraordinària pel que fa al coneixement etnogràfic. En aquest sentit, caldria senyalar que a més de les locucions i refranys, que complementen la majoria de les veus i que per si sols ja han estat mereixedors d'un estudi detallat¹⁴, cal tenir present les aportacions sobre cultura popular que també acompanyen un considerable nombre d'entrades.

Tal com deia Francesc de B. Moll, referint-se al Diccionari, "...ha d'esser un arxiu aont hem de recullir i guardar tot lo qui caracterisa i integra l'esperit de la rassa catalana; ha d'esser, per consegüent, un diccionari etnogràfic. Havia d'incloure doncs, «l'element folk-lòric com a auxiliar poderós de l'element lexicogràfic, i [...] en aytal sentit hi tenen cabuda les supersticions i teories veres o falses que formen, per dirho així, la teúrgia i cosmologia popular, i igualment els costums, festes, balls,

¹⁴ Vegeu Jordi VALLESPÍR (1989) *Llengua, cultura i cognició. Bases per a una antrologia pedagògica*.

tonades, cançons i refranys que informen la vida del poble català-valencià-balear, i tot això il·lustrat així com convenga»¹⁵.

Com a exemple de l'alt valor que suposa, vet aquí una relació de les veus que incorporen un apartat dedicat a la cultura popular i continguts en el primer volum:

abella	abocar	abraçar
abric	abril	abundància
abundor	abundós	acaballa
acabar	advent	afiançar
agost	agranar	agró
agüelo	àguila	agulla
aigua	ala	alabar
alabat	Alaior	albarda
albardà	albardar	albergínia
Albi	albons	alcabot
alcoià	Alcora	Alcover
alcudienc	Aleix	alfàbega
alfals	Alfarràs	alforja
alforrar	algepsot	alicom
alifara	almoina	alzina
all	amagar	amenaçar
ametlla	ampolla	ampolleta
ànnera	àngel	angina
anguila	Antoni	anyell
aranya	arbre	arc

¹⁵ Citat per MASSOT i MUNTANER (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*. pg. 252.

aregar

argelaga

Igualment meritòria és l'aportació del Diccionari al coneixement de la cultura material amb la pertinent descripció detallada i les molt aconseguides il·lustracions aportades per Francesc de B. Moll¹⁶. Com a exemple d'aquesta aportació sobre la cultura material hom pot destacar les contingudes al mateix volum primer del D.C.V.B.: aixà, aixada, aixanguer, albarda, antena, aparell i arada.

Pel que fa als articles lexicològics específics, enquadrats dins el corrent de l'escola lingüística d'Hamburg, *Wörter und Sachen*, on es fa una acurada descripció dels vocabularis relacionats amb una determinada activitat productiva, cal ressenyar tres articles apareguts al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*: "Vocabulari del bestiar de llana de Manacor" (1913)¹⁷; "Vocabulari del bestiar cabrum" (1917)¹⁸ i "Consuetuts dels segadors llucmajorers" (1926)¹⁹.

¹⁶ Sobre el paper de Moll com a il·lustrador vegeu l'article d'Andreu RAMIS (1991) "Moll i la cultura material" publicat a la revista *El Mirall*, 44: 35-37.

¹⁷ *B.D.Ll.C.*, 7:54-59, 154-162 i 169-191. Reproduït per B. ENSENYAT (1981) a *El pastor*. pp. 161-178.

¹⁸ *B.D.Ll. C.* 9:178-196, 235-248, 278-287, 305-317 i 343-349.

¹⁹ *B.D.Ll. C.* 14:204-215. Hi ha també una edició del mateix article a *Folklore de Llucmajor* de Baltasar COLL (1971) pp. 65-78.

3.4.4. Andreu Ferrer i Ginard i "El Tresor dels Avis" (1922-1928)

Aquest mestre artanenc ha estat, sense cap dubte, un dels màxims protagonistes de la investigació folklòrica que hom ha desenvolupat durant aquest segle a les illes Balears. Per la seva intensa trajectòria investigadora i especialment per la iniciativa creadora que donarà lloc a una de les publicacions més reeixides en el camp del folklore ja mereix un capítol¹.

A Menorca, fundà el periòdic "Llum Nova"², que recollí poemes d'autors de les illes i de catalans, s'inscriu dins la ideologia regionalista i clarament autonomista que marcà a Andreu Ferrer, almenys en l'etapa de la seva joventut. A "Llum Nova", Ferrer publicà tota una sèrie de poemes originals, refranys, cançons populars i algunes traduccions.

La seva estada a Menorca l'aprofità, així mateix, per arreplegar tot tipus de material folklòric i etnogràfic el qual començà a publicar a l'esmentada revista. En aquesta publicació col.labora assíduament amb Francesc Camps, Bernat Borràs i Joan

¹ Pel que fa als aspectes biogràfics i docents de Ferrer Ginard vegeu M^a Bel SANCHO ORELL (1984) *El mestre Andreu Ferrer i l'ensenyament a Artà (1916-1928)*.

² CAMPINS i PONS, Antònia (1987) "Llum Nova (1912-1913): un periòdic amb vocació catalana". *Randa* 21:151-160.

Estelrich. Tota aquesta documentació el permetran fer la seva gran obra "Rondaies de Menorca"³.

Referint-se a Ferrer Ginard i la seva tasca a la revista menorquina "Llum Nova", Antònia Campins Pons afirma que la interpretació que hom pot treure del revifament de la literatura popular i tradicional i fins i tot del caire populista com les poesies de Llorenç Caldentey s'ha de basar forçosament en el bagatge romàntic que emparava la Renaixença catalana. Andreu Ferrer i Francesc d'Albranca són, si fa no fa, els dos representants a Menorca d'aquesta recuperació cultural. Deixant ara de banda el localisme de tot folklore, s'ha de constatar el fet que aquests dos recol·lectors i estudiosos s'insereixen en la línia de Milà i Fontanals: el folklore serà la base a partir de la qual es retroba la "puresa" pròpia del país i amb ella la identitat cultural i lingüística⁴.

Pel que fa a la seva vinculació amb alguns membres de l'anomenda segona generació de l'Escola Mallorquina i concretament amb el poeta Guillem Colom vegeu l'article d'Antoni Picazo i Muntaner⁵.

³ La primera edició d'aquest aplec es va fer a Ciutadella el 1914. Hi ha una reedició en dos volums realitzada per editorial Nura de Menorca; vol I, amb pròleg de F. de B. Moll, (1982) i II (1984).

⁴ CAMPINS PONS, Antònia (1987) "Llum Nova (1912-1913): un periòdic amb vocació catalana". *Randa*. 21:151-160.

⁵ PICAZO I MUNTANER, Antoni (1989) "La relació entre Guillem Colom i Andreu Ferrer Ginard". *Estudis Baleàrics*. 35:39-40.

Sembla esser que també col.laborà a les missions de recerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, acompanyant Baltasar Samper, juntament amb Miquel Ferrà i Josep M. Casas i Homs⁶.

Després de la dimissió de Primo de Rivera (gener de 1930) el regionalistes mallorquins es reagruparen. A més de la represa de les activitats de l'Associació per la Cultura de Mallorca, de tipus cultural, cal assenyalar la constitució, el 28 de maig de 1930, del Centre Autonomista de Mallorca⁷, presidit per Ignasi Forteza-Rey, que seguia de prop el model de la Lliga Regionalista de Cambó. N'eren membres Joan Pons i Marquès, Joan Estelrich, Miquel Duran, Miquel Ferrà, Antoni Salvà i Ripoll i d'altres, i tenia com a òrgan el setmanari "La Veu de Mallorca", una nova època del qual -dirigida pel folklorista Andreu Ferrer i Ginard- començà el dia 17 de gener de 1931 i durà només fins al 19 de desembre del mateix any⁸.

Tal com diu Joan Prat⁹, el mateix any que els membres de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya s'integraven en l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria, el

⁶ MASSOT I MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*, pg. 297 i (1992) *Els intel.lectuals mallorquins davant el franquisme. Col.laboració, oposició, exili*. pp. 217-218.

⁷ Pel coneixement d'aquest partit polític vegeu, *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, III. pp. 252-253.

⁸ Sobre l'afiliació política de Ferrer vegeu MASSOT I MUNTANER (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, pp. 11-12.

⁹ PRAT, Joan (1985) *El folklore i l'etnologia a la premsa catalana (1862-1984)*. [original mecanografiat] pg. 14.

mestre i folklorista mallorquí, Andreu Ferrer i Ginard començava a publicar, a Artà, *Tresor dels Avis. Revista mensual d'etnografia, mitologia i folklore de Balears*.

A la presentació del primer número, Andreu Ferrer, després de parlar de l'amor a la terra, latent en tota pràctica folklòrica i de la desaparició continuada dels antics costums nostrats, fixa els objectius de la nova revista; l'arreplega del corpus rigorosament folklòric de les Illes, per donar-lo a conèixer i salvar-lo de l'extinció.

Per a portar a terme aquest objectiu, el director sol·licita l'ajut i cooperació, tant dels col·laboradors com dels subscriptors, dient:

"An aquest fi he oberta una llista de col·laboradors del recull folklòric de Balears an els qui donarem el nom de amics de la Tradició Popular i al mateix temps, per considerar-la de primera necessitat per dur a cap aquest projecte, he cregut convenient la publicació d'aquesta Revista que serà tot d'un cop Arxiu de Folklore Balear i orga de comunicació entre els amics de la Tradició Popular"¹⁰.

S'ha de fer també referència a la seva participació a la fundació del Museu Regional d'Artà (1927) en el qual hi participà activament des dels seus inicis com a conservador de la secció etnològica. Quant a la seva concepció del Museu, és molt significatiu el manifest publicat a la revista "Llevant" en el qual

¹⁰ *Llevant* (1922) 1:3.

reivindica la creació d'una institució dinàmica. Un museu que camina, segons les seves paraules¹¹.

Ferrer s'insereix dins el corrent regionalista i, amb el més clar i llampant discurs folklòric, traspasa aquest sentiment a la seva investigació. A l'escomesa que encapçala el primer número de "El Tresor dels Avis", Ferrer fa aquest manifest:

"Els qui sentiú amor a tot lo de la nostra terra, més d'una vegada haureu deplorada la desaparició de les antigues costums tradicionals, que encara forem a temps a veure en la nostra infantesa. Moltes avui queden arreconades per posar-ne en práctica altres d'exòtiques. Això que deim en referència a les costums passa, i tal volta amb més escala, amb les cançons de la terra que se cantaven sempre en les feines casolanes o en les ocupacions pagesívoles, i se van substituint per altres modernistes, fragments sarsuelescs que tant desnaturalitsats queden en boca des nostro poble.

La novel·la per entregues va fent olvidar les nostres rondalles que tant divertien als infants i joves mallorquins aplegats en les vetlades d'hivern dins la llar pagesa. Fins i tot els nins comencen ja a retirar molts de jocs que foren la nostra delícia quant erem menuts, per practicar amb mala trassa els forasters que en molts de col·legis les ensenyen.

Tot el carácter mallorquí perdrem si no prenim una forta creuada a favor de la tradició dels nostros avantpassats, per la

¹¹ A.F. (1927) "Pel Museu d'Artà". *Llevant*. (Any XI). 398.

conservació i depuració del tresor de sabiesa popular qu'els nostros avis nos llegaren.

Així com van baixant a la tomba els nostros vells s'en enduen un bon bagatge d'elements tradicionals que ja sols ells posseïen. ¡Deu sap els que han desaparegut per no haver-hi hagut qui se cuidás d'arreplegar-los quant estaven en us"¹².

Tal com exposa al programa dirigit als *Amics de la Tradició Popular* de la mateixa revista *Tresor dels Avis*¹³, Ferrer estableix un vincle a través d'una sèrie de qüestionaris que anirà publicant i al que es comprometen a respondre.

"Tots els inscrits procuraran enviar mensualment an aquesta Redacció les contestacions que convenguen a les enquestes i qüestionaris que anirem publicant, sense que sía això obligació precisa per figurar en la llista; com també podrán enviar-nos tots els elements folklòrics que tengueu o vagin arreplegant".

En aquest sentit, i ja des del primer volum de la revista, trobam qüestionaris sobre les següents temàtiques:

- Els núvols, noms, formes especials i pronòstics
- La devoció de Mallorca a Sant Antoni Abad
- Els rastres folklòrics de la dominació mora a Mallorca
- La sabiduria de Salomó
- Normes generals per a la recollida de cançons populars i de tota mena de música popular.

¹² *Tresor dels Avis* (1922) 1:2-3.

¹³ *Tresor dels Avis* (1922) 1:12.

Aquesta preocupació per la qüestió metodològica queda reflectida des dels mateixos inicis fins al final del segon volum de la revista. Ferrer dedica un llarg apartat a la Classificació decimal, aplicada al folklore, on a més d'explicar com ha sorgit la idea i fer la proposta de la redacció de cèdules aporta la taula de classificació ordenada tal com segueix:

0. La Naturalesa
 1. L'homo i son abillament
 2. Vida espiritual
 3. Vida social
 4. Entreteniments de l'homo
 5. Geografia
 6. Ciències i ses aplicacions
 7. Medicina
 8. Vers i música
 9. Narracions i lingüística
- Observacions

La qüestió de la classificació i la metodologia taxonòmica preocuparà a Ferrer fins al punt que recorre de forma reiterada sobre el tema¹⁴.

Aquesta mateixa tasca sistematitzadora s'exposava de la següent manera a l'article "A reveure", amb el qual es trencava la publicació de la revista *Tresor dels Avis* el 1928:

¹⁴ (1924) *Aplicació del sistema decimal a la classificació del folk-lore* i (1965) *Folklore balear*.

"La vida que hem duita en les dues desenes d'anys passats a la pagesia, aprofitant totes les avinenteses per la recolta dels elements dispersos del Folklore balear, ens han estat de gran profit per la tasca que d'ara en avant anem a emprendre. La solitud en qu'ens trobàvem i els medis migrats de que hem pogut disposar ens ha permès únicament fer tasca de formiga, d'arreglar i enmagatzemar. Avui tot va a canviar. Creim que és hora de sistematitzar la mateixa replega i treure a la llum del dia el cabal reunit i el que es vaja recullint.

Comprenem que l'obra d'un particular és sempre migrada i esquefida i que sols amb la col.laboració de tots els qui sentim el mateix daler, es pot conseguir fer obra perdurable i de positius resultats. (...) concebesc el propòsit, que m'esforçaré en portar a cap, de acoblar a tots els aimants del nostre folklore en una agrupació que pugui dur a cap la total recerca del folklore dispers en el nostre territori balear, arxivar-lo i tenir-lo a tot'hora a disposició del mateix poble que'l dona, i publicar-lo prest, perquè veja quin és el gran TRESOR que'ns llegaren als nostres AVIS i augmenti així l'estimació que a lo propi tothom deu sentir"¹⁵.

Un altre aspecte destacable que ajuda a dibuixar el perfil ideològic de Ferrer i la seva obra abans de l'esclat de la guerra civil és la seva participació a la *La Veu de Mallorca*¹⁶. Segons indica el propi Ferrer Ginard, dirigí aquest setmanari a la seva

¹⁵ *Tresor dels Avis* (1928). pp. 169-171.

¹⁶ Sobre *La Veu de Mallorca* i la seva significació política vegeu, Sebastià SERRA BUSQUETS (1981-1984) "La Veu de Mallorca. Una publicació nacionalista entre el 1900 i 1931". *Mayurqa*. 20:293-318.

quarta època. Tot i aquesta participació, prou indicadora de la tendència política del nostre folklorista, l'activitat eminentment folklorista de Ferrer en aquesta revista és més bé escassa, així com les aportacions d'altres autors en aquest camp¹⁷.

Pel que fa al contingut de la revista "El Tresor dels Avis. Revista d'etnografia, mitologia i folklore de Catalunya i Balears", hom ha de tenir present que es tracta d'una obra gairebé personal del seu creador; per altra banda es tracta de l'única publicació periòdica específicament folklòrica que mai no s'hagi editat a les nostres illes i, finalment, tot i l'indubtable protagonisme de Ferrer Ginard, s'aconsegueix la col.laboració de figures que serien destacades dins la història del folklore català.

El Tresor dels Avis respon a un programa metodològic perfectament orquestrat que es fonamenta en la creació dels *Amics de la Tradició Popular* que, tal com proposa Ferrer, han d'actuar d'acord amb les següents bases:

"1ª Dins el primer nº de la Revista heí va un bolletinet demanant l'inscripció que convé mos remetin ple i firmat els qui vulguin figurar dins la llista d'«Amics».

2ª Tots els inscrits procurarán enviar mensualment en aquesta Redacció les contestacions que convenguin a les enquestes i qüestionaris qu'anirem publicant, sense que sia això obligació precisa per figurar en la llista; com també podrán enviar-nos tots els elements folklòrics que tengueu o vagin arplegant.

¹⁷ Vegeu les aportacions etnogràfiques d'aquesta revista a l'apartat dedicat a repertoris bibliogràfics de publicacions seriades.

3ª Els «Amics» s'obliguen a enviar cada any an el Director de TRESOR DELS AVIS trescents elements folklòrics dels curts, refranys, cansonetes, gloses, etc. o trenta dels llargs, cançons cavalleresques, codolades, rondalletes, etc.

(...)

6ª L'aplec de Folklore que formarem entre tots, estarà sempre a disposició de qualsevol vulgui consultar-lo i a poc a poc, en volums monogràfics confegits a TRESOR DELS AVIS anirà publicant-se; de manera que tots els «Amics» arribarán així a tenir tot el folklore baleàric publicat en volums, constant en cada un d'ells els noms de tots els que hei haurán contribuit¹⁸.

Seguint aquest programa, com ja hem esmentat, al primer volum es publicaren els següents qüestionaris:

- 1.-Nuvols: noms, formes especials i lo que pronostiquen. Qüestionari
- 2.-La Devoció de Mallorca a Sant Antoni Abad. Qüestionari.
- 3.-Qüestionari sobre els rastres folklòrics de la dominació mora a Mallorca.
- 4.-Sabiduria de Salomó. Qüestionari
- 5.-Folklore del dia de Sant Joan. Qüestionari

Així mateix, en aquesta línia de preocupació metodològica, i també en el primer volum, es publiquen les bases i normes generals per a la recollida de cançons i de tota mena de música

¹⁸ *Tresor dels Avis* (1922) 1:12-13.

popular publicades per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya en la convocatòria del seu primer concurs (1922).

Igualment es donen a conèixer les bases i premis del concurs del 1924 amb la reproducció també de les "Normes generals per a la recollida de cançons i de tota mena de música popular"¹⁹. També es dona puntual notícia de la convocatòria del concurs sobre llegendari popular català²⁰.

La preocupació metodològica de Ferrer es manifesta de nou amb la publicació, per primera vegada, de la seva "Classificació decimal, aplicada al folklore"²¹. A aquesta classificació s'hi afegeix la publicació d'un article referit a una altra proposta taxonòmica "A propòsit d'una classificació enigmística" de R. Serra i Pagés²² i la ressenya bibliogràfica del "Manual per a recerques" de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya²³.

El primer qüestionari, referit als núvols i la meteorologia popular proporcionà diversos materials del mateix Andreu Ferrer sobre núvols, senyals de pluja i refranys sobre la pluja²⁴ als quals s'han d'afegir les col.laboracions de Joan Amades sobre meteorologia popular²⁵.

¹⁹ *Tresor dels Avis* (1922) 1:123 i ss. i (1923-24) 2:157-158.

²⁰ *Tresor dels Avis* (1925-26) 3:153 i ss., (1925-26) 3:44 i (1927-28) 4:139.

²¹ *Tresor dels Avis* (1923-24) 2:165-189.

²² *Tresor dels Avis* (1925-26) 3:85 i ss.

²³ *Tresor dels Avis* (1922) 1:128.

²⁴ *Tresor dels Avis* (1922) 1:105, 145, 159 i 172-173.

²⁵ *Tresor dels Avis* (1925-26) 3:49, 65 i 81 i ss.

Quant a la devoció popular i més concretament a Sant Antoni, tenim una àmplia aportació de Ferrer referida a la celebració d'aquesta festa a Artà on s'explica la vuitada, els foguerons, la "covalcada", l'argument, caçons referides a Sant Antoni de sentit religiós i sentit profà, confraries, etc. Així mateix hi ha una col.laboració de Joan Servera sobre la devoció a Sant Antoni en el poble de Son Servera²⁶.

Seguint amb les manifestacions de religiositat popular hom ha de destacar "El culte popular de la Mare de Déu a Mallorca" de Ferrer, "Troballa de Nostra Sra. de la Salut del poble de Maria" per A.C. Pvre. i "Goigs de Nostra Sra. de la Salut de Maria"²⁷.

Sobre els rastres de la dominació mora a Mallorca es publicaren tot un seguit de rondalles, llegendes i tradicions: "Es puig de Sa Font", "Es pastor de Sa Llepassa", "S'oguer de Sa Llepassa", "Sa llenegada des cavall del Rei En Jaume", "Ses potades des cavall del Rei En Jaume", "De com el Rei En Jaume va prendre es castell d'Alaró", "Presa des castell de Santueri", "S'Avenc d'En Corbera", etc., d'En Jordi des Recó, Francisca Catany i Mn. Llorenç Lliteras²⁸.

Pel que fa al folklore relatiu a la festa de Sant Joan, hom ha de destacar les col.laboracions sobre la festa del pa i el peix a Sant Joan de Mn. Andreu Caselles i les col.laboracions de Francisca Catany²⁹. Així mateix, per la seva vinculació a un acte festiu

²⁶ *Tresor dels Avis* (1922) 1:19, 37, 60 i ss.

²⁷ *Tresor dels Avis* (1925-26) 3:161-165.

²⁸ *Tresor dels Avis* (1922) 1:81, 97, 113, 132 i ss.

²⁹ *Tresor dels Avis* (1922) 1:77 i (1923-24) 2:77 i 134.

podem destacar-les col.laboracions, també de Francisca Catany, sobre la festa de les verges i algunes de les seves manifestacions³⁰.

El cançoner popular en les seves diverses manifestacions i els estudis o activitats divulgatives sobre el cançoner són, sense cap dubte, una de les aportacions més importants dels quatre volums publicats del Tresor dels Avis. Aquest fet, afegit a la col.laboració d'Andreu Ferrer a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, impulsat per la fundació Patxot, són una prova més de l'estreta vinculació existent entre els projectes generats a Catalunya i les Illes, així com l'adscripció d'aquestes al discurs folklòric endagat amb la Renaixença.

Sobre aspectes generals de la cançonística cal destacar les conferències d'Antoni Pol al Palau Diocesà de Mallorca el dia 11 de gener del 1923, la conferència de Bartomeu Forteza sobre cançons mallorquines, una altra conferència de Francesc Baldelló sobre la cançó popular catalana i la poesia popular mallorquina segons el mestre en Gai Saber Josep M^a Tous i Maroto³¹.

El que més abunda són les reproduccions de codolades i cançons llargues al llarg dels quatre volums. Entre les més conegudes hom pot ressenya: Don Joan i Don Ramon, L'esclava de Moretí, Mare de Déu, La presó de Napols, El dissabte a vespre, Codolada del Senyor meu Jesucrist, Na Catalineta, Es pastor de Curniola, El mariner, Na Garrovera, Na Margalideta, Deixem lo dol, A Gaieta, etc., etc. En aquestes codolades s'han d'afegir també

³⁰ *Tresor dels Avis* (1922) 1:152-155.

³¹ *Tresor dels Avis* (1923-24) 2:1 i ss., 97 i (1925-26) 3:1 i 17 i ss.

un parell de versions de la Sibilla, glosats i cançons curtes i cançons de feina.

Dins el camp de la literatura popular són també freqüents les rondalles, normalment de Mn. Antoni. M^a Alcover, encara que també se'n reproduïxen algunes recopilades pel mateix Andreu Ferrer, les endevinalles, formules mnemotècniques, etc.

Finalment, i pel que fa a la col.laboració de personalitats més o menys destacades dins el camp del folklore, hem pogut detectar les col.laboracions de Francesc Camps i Mercadal sobre tradicions mitològiques a Menorca; Mn. A. M^a Alcover que, a més de la nombrosa col.lecció de rondalles, aporta notícies sobre les consuetuds dels segadors llucmajorers, Francesc Bandelló amb les seves notes sobre el cançoner popular i el folklore litúrgic; Joan Amades amb aportacions sobre meteorologia popular i personatges proverbials; R. Serra i Pagés amb una classificació sobre enigmística i notes sobre els pessebres, etc.

3.4.5. El cas de Menorca

El desenvolupament dels estudis folklòrics i etnogràfics a la Balear Menor no difereixen en res del que succeïa a Mallorca i, de fet, la línia investigadora es centra de manera exacta als principis de continuïtat iniciats amb la Renaixença i continuats amb el Noucentisme. Aquest alineament amb el corrent predominant es manifesta, a més, per la intensa vinculació existent entre els autors d'ambdues illes i per l'estreta col.laboració d'aquests autors amb els projectes impulsats des de Catalunya.

A grans trets hom pot afirmar que la investigació folklòrica menorquina durant els primers trenta-cinc anys d'aquest segle fou capitalitzada per tres grans figures: Andreu Ferrer i Ginard i la seva obra menorquina, Pere Ballester Pons (1856-1946) i, especialment i sobretot, Francesc Camps i Mercadal (1852-1929). Les altres aportacions, encara que força interessants, queden relegades a segon terme.

Aquestes personalitats s'acullen, com ja hem esmentat, sense cap casta de reserva a l'anomenat discurs folklòric. L'estudi d'Antònia Campins Pons sobre el periòdic "Llum Nova"¹ es prou il.lustrador tant pel que fa a Andreu Ferrer com a Francesc

¹ CAMPINS PONS, Antònia (1987) "Llum Nova (1912-1913): un periòdic amb vocació catalana". *Randa*, 21:151-160.

Camps. Quant a Pere Ballester, sembla que per la seva vinculació a l'Ateneo de Madrid i la seva resposta a l'enquesta del 1901 podria vincular-se d'entrada al corrent antropològic, malgrat tot, la seva posterior relació amb l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya i l'anàlisi de la totalitat de la seva obra palesen la seva adscripció ideològica a un discurs diferencial, particularista i conservador que poc té a veure amb els plantejaments defensats pel corrent antropològic o naturalista.

3.4.5.1. Francesc Camps i Mercadal (1852-1929)

Aquest metge d'Es Migjorn Gran, conegut com a Francesc d'Albranca, serà l'exponent emblemàtic de la investigació folklòrica menorquina des dels orígens fins a l'actualitat. El paper de Francesc d'Albranca dins la història del folklore de Menorca ocuparà un lloc semblant -entre mític i real- del que ocupa Mn. Alcover a Mallorca.

Tot i la recent publicació de diversos estudis sobre la seva personalitat i la reedició de les seves obres més significatives, la figura de Francesc Camps com a folklorista requereix encara d'un estudi monogràfic exhaustiu.

A tall de marc que pot ajudar a entendre quin era l'enquadrament de la seva obra hom pot acudir a l'interessant aportació de Josefina Salord Ripoll (1990), a la biografia i bibliografia publicades per Maria Lluïsa Canut i Josep Lluís Amorós (1989) en la seva exhaustiva aportació sobre la Revista de Menorca i especialment a les introduccions de Francesc Florit Nin

i Xavier Moll a les edicions i reedicions de les seves obres (1986 i 1987).

L'obra folklòrica de Francesc Camps, tal com anunciàvem al principi, és fruit del seu temps. El seu activisme cultural - primer com a periodista catòlic i, ja dins el nou-cents, més decididament com a folklorista i filòleg- troba la seva justificació, primera i última, en la seva concepció del món profundament religiosa, que fa de la tradició i de la conservació, no elements d'un passat periclitat, sinó motors dinàmics de la configuració de la societat. Des d'aquests plantejaments que situen la tradició en el marc que li és natural, el marc "regional menorquí" amb tot el que açò comporta de defensa de la identitat històrica, cultural i, per tant, lingüística².

Aquesta posició ideològica es manifesta tant a través de les publicacions com a través de la pròpia dinàmica mobilitzadora d'iniciatives i actuacions culturals. Aquesta dinàmica, inicialment enquadrada en el moviment de la Renaixença i posteriorment connectada amb la generació noucentista, és paral·lela a la desenvolupada a Catalunya i Mallorca.

Tal com diu Fina Salord "El fenomen és força paral·lel al que es produí a Catalunya per bé que, per raons històrico-socials, al menorquinisme li costà de definir-se en la línia de la defensa de la pròpia identitat i basculà entre l'espanyolisme de més gruix i un catalanisme mai del tot plenament assumit"³.

² Josefina SALORD RIPOLL (1990) "Francesc Camps i Mercadal/Francesc d'Albranca: coordenades històrico-culturals". *Revista de Menorca*. quart trimestre:415.

³ Ibidem. pg. 420.

Tot i així, segons Francesc Florit Nin, quan els romàntics, i a casa nostra els homes de la Renaixença, potenciaren la recerca i l'estudi del folklore, ho feren a partir d'una posició ideològica profunda que buscava els trets diferencials de cada poble. D'aquí pervé la recerca nacionalista dels romàntics. La Renaixença catalana portà la recerca folklòrica al concepte de nació.

El Dr. Camps, cooperador del redreçament de la cultura catalana contribuí a salvar una part de la nostra història i d'aquí a la formació d'una identitat cultural i lingüística⁴.

Amb el canvi de segle, Francesc Camps es decantaria cap a la investigació folklòrica deixant de banda les aportacions polemistes a la premsa. Un eix tanmateix, protagonitzat per la tradició, serà el fil conductor de la seva tasca.

"A Francesc Camps, el moviment noucentista no li podia ser, a diferència del modernista de tombant de segle, ideològicament aliè. Hi connectà, segurament a través d'Antoni M. Alcover, el promotor del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i president nat de la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans fins a la sorollosa ruptura el 1918, que no alterà les posicions lingüístiques unitàries de Francesc Camps, el qual, a més, mantingué fins a la dècada dels vint la relació epistolar amb Alcover iniciada al 1906"⁵.

A més d'aquesta relació amb el canonge manacorí, Francesc Camps mantingué contactes amb Àngel Ruiz i Pablo i Joan

⁴ FLORIT NIN, Francesc (1986) Prolegòmens al folklore literari. A CAMPS I MERCADAL. Francesc *Folklore menorquí de la pagesia*. pg. VIII.

⁵ SALORD RIPOLL, Josefina (1990) Op. cit. pp. 426-427.

Estelrich. Al temps que publica els seus treballs al "Bolletí de la Llengua Catalana", "La Aurora" de Manacor, "La Veu de Mallorca" i les del que havia estat mestre d'es Migjorn i col.laborador amb Francesc d'Albranca a "Llum Nova", Andreu Ferrer Ginard: "Llevant" i "Tresor dels Avis" d'Artà.

En definitiva, ideològicament parlant, Francesc Camps podem inserir-lo en un corrent, desenrotllat a partir de la Renaixença, que participa de l'ampliació i nova funcionalitat concedides als llibres i estudis folklòrics durant les primeres dècades del segle. Així ho confirmen les relacions amb Joan Amades, Sebastià Farnés, Valeri Serra i Boldú, Rossend Serra i Pagès, d'una banda, i, d'altra, amb Josep M. Batista i Roca i Tomàs Carreras i Artau, fundadors de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Pel que fa a l'obra de Francesc Camps i Mercadal, tot i la seva dispersió, com hem vist, a diverses publicacions periòdiques cal ressenyar de forma especial la seva obra cabdal: *Folklore menorquí. De la PAGESIA* que obtingué el premi de l'Ateneo de Maó el 1912 i que començà a publicar-se, la primera part, a la Revista de Menorca entre el 1914 i el 1918. La resta de l'obra premiada es continuà publicant entre el 1919 i el 1920. El mateix Ateneo féu reimpressions del treball el 1918 i el 1921⁶.

⁶ Pel coneixement de l'edició del *Folklore menorquí. De la pagesia*, vegeu Maria Luisa CANUT i José Luis AMOROS (1989) *Anatomía de una cultura. Cien años de la Revista de Menorca (1888-1988)*. pg. 35. Aquesta obra de Camps i Mercadal ha estat recentment editada de nou per l'Institut Menorquí d'Estudis dins la col.lecció Capcer (nº4 1986 i nº 6 1987). Pel coneixement de les altres aportacions de F. d'Albranca a la "Revista de Menorca" vegeu pp.194-196 de la citada obra de Canut i Amorós.

Quant al contingut de l'obra de Camps, divideix la primera part del seu aplec folklòric en el que ell anomena composicions religioses i altres composicions on hi encabeix cançons infantils, endevinalles, refranys, etc. A la segona part, sota denominacions diverses, incorpora un aplec de faules, tradicions i llegendes.

A aquest important recull s'hi han d'afegir les *Cançons populars menorquines* que, sembla, integraven el treball premiat per l'Ateneo i que romangueren inèdites fins el 1987. Aquestes cançons foren editades amb un estudi molt acurat de Xavier Moll que a l'anàlisi dels textos hi afegeix un anàlisi de les composicions musicals⁷.

3.4.5.2. Pere Ballester Pons (1856-1946)⁸

La tasca de Francesc Camps a Menorca es complementa amb una altra personalitat recentment recuperada. Ens referim al jurista maonès Pere Ballester Pons que compatibilitzà la seva labor professional amb la recerca sobre el costumari menorquí.

L'entorn en el qual es mou Ballester és gairebé el mateix que hem descrit en parlar de Francesc d'Albranca. Tot i així hom hi detecta una sèrie de diferències substancials.

⁷ Vegeu Francesc CAMPS i MERCADAL (1987) *Cançons populars menorquines*. Edició i estudi a cura de Xavier Moll.

⁸ Sobre la personalitat de Pere Ballester i la seva extensa obra, majoritàriament publicada a la "Revista de Menorca" vegeu María Luisa CANUT i José Luís AMOROS (1989) Op. cit. pp. 197-201. Es pot consultar també l'extens article pòstum de caràcter autobiogràfic "Marcha Fúnebre" publicat també a la *Revista de Menorca* (1971) II semestre:135-289.

Mentre que, com ja hem vist, el metge del Migjorn Gran s'alineava en un corrent investigador caracteritzat per la recopilació folklòrica, molt en la línia del que a Mallorca desenvolupava Mn. Alcover, Pere Ballester es decanta cap a la descripció de costums vigents a l'Illa de Menorca a principis d'aquest segle.

La preocupació de Pere Ballester no és tant la de donar una visió retrospectiva. La descripció d'allò que es perd com la de descriure la realitat que l'envolta i, fins i tot, si s'escau, criticar- el seu endarreriment. "A qualsevol dels seus escrits sempre aprofita per intercalar consells i consideracions d'ordre social que traspuen una permanent preocupació per incidir en sa millora de ses condicions de vida material i moral des seus conciutadans"⁹.

Un altre tret destacable per conèixer la personalitat i l'obra de Ballester és la seva vinculació amb institucions de Barcelona i Madrid, com és ara l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya o l'Ateneo de Madrid¹⁰. Sembla que també fou important la relació amb Maspons, President de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona.

La seva tasca folklòrica se centrà bàsicament en dos aspectes: el jurídic, estretament vinculat amb la seva professió, que el portà a l'estudi del dret foral. En són un exemple clar *Las Instituciones forales de Menorca* (1899) i *El Derecho Foral en*

⁹ Tomàs VIDAL i BENDITO (1986) Pròleg. A BALLESTER, Pere *Estudis d'Antropologia de Menorca*, pg. 3.

¹⁰ Per al coneixement de la relació amb l'A.E.F.C. vegeu Luís CALVO CALVO (1991) *El "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" y la antropología catalana*. pg.122. Aquesta intensa relació es plasmà en l'encàrrec i posterior resposta de dos dels qüestionaris sobre bestiar i pesca a Menorca.

Menorca (1917). La descripció costumista és l'altre vertent més desenvolupat. Fruit de tres encàrrecs específics publicà *Costumbres populares de Menorca* (1905), *Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca* (1918) i *Pesca marítima. Costums i tractes més usuals a Menorca* (1919)¹¹. A aquestes aportacions s'ha d'afegir un popular estudi sobre l'alimentació a Menorca que ha assolit diverses edicions: *De re cibaria* (1923)¹².

A més de la seva intensa activitat investigadora cal ressenyar la seva tasca de dinamització cultural que el dugueren a promoure la creació de l'Ateneo i a desenvolupar-hi diversos càrrecs.

Quant a d'altres representants a Menorca, entorn a la "Revista de Menorca" i a l'empara de l'Ateneo de Maó es desenvolupen durant les tres primeres dècades d'aquest segle tot un seguit d'activitats encaminades cap a la descoberta del propi entorn cultural menorquí que de manera més o menys directa aporten dades per al coneixement etnogràfic.

Amb una menor rellevància i segurament sota la influència dels autors anteriorment citats i en un ambient culturalment actiu destaquen les aportacions de tres personatges locals: Jaume Ferrer

¹¹ Aquests tres articles han estat reeditats a la col·lecció Capcer, n° 2 de l'Institut Menorquí d'Estudis amb un pròleg de Tomàs Vidal. Vegeu nota 8.

¹² Consultam la cinquena edició (1986) realitzada a Barcelona per Andrés Puig Vicente. Segons el pròleg a la tercera edició de Joan Hernández Mora a la primera edició del 1923 en seguí una altra el 1956, la tercera el 1973 i la quarta el 1979.

Aledo (1856-1956), Pere Mir i Mir (1867-1922) i Llorenç Lafuente Vanrell (1881-1936)¹³.

¹³ Per al coneixement biogràfic i bibliogràfic d'aquests autors, vegeu Maria Luisa CANUT i José Luís AMOROS (1989) *Op. cit.*

3.4.6. Les Pitiüses (1900-1940)

La situació a les Pitiüses durant aquest període és poc encoratjadora, car, a diferència de les altres illes, no es desenvolupa cap casta de moviment de recuperació encara que només sia una simple caricatura del que transcorre al Principat.

El panorama dels estudis folklòrics i etnogràfics a les Pitiüses el protagonitzen bàsicament tres personatges que, gairebé sense cap casta de vinculació entre ells i empesos per motivacions diverses fan aportacions més o menys valuoses.

Ens referim a Víctor Navarro, Raoul Hausmann (1886-1971) i al canonge Isidor Macabich (1883-1973). L'obra dels dos primers quedarà interrompuda, gairebé desconeguda, i només recuperada molt recentment. Macabich, per contra, vinculat d'alguna manera a l'anomenada Escola Mallorquina veurà una certa continuïtat en la postguerra, tant en la seva obra com en altres autors com és ara J. Castelló Guasch.

3.4.6.1. Victor Navarro

Aquest escriptor i jurista d'origen valencià destacà en el periodisme i la política. Sembla que exercí la funció de registrador de la propietat a l'illa d'Eivissa. Entre les seves obres cal destacar

Játiva-Albaida (1986), sobre costums electorals; *Esbozos novelescos* (1893); *Arroz a la valenciana* (1896); *Justicia* (1901) i la memòria *Costumbres en las Pithiusas* (1901). Fou també director del *Boletín Jurídico Hebdomadario*.

Tot i les interpretacions que alguns autors puguin haver fet, la memòria referida a les Pitiüses no es tracta d'una resposta a l'enquesta del 1901, ja que el seu abast temàtic és molt més ampli i està datada a València 28 de setembre de 1898, quan tots sabem que l'enquesta és del 1901, data que coincideix amb la de publicació de *Costumbres en las Pithiusas*¹.

Tal com ja hem explicat en parlar de les respostes que des de les Illes es feren a l'enquesta promoguda per l'Ateneo, l'obra de Víctor Navarro es detura sobre els principals aspectes de la vida tradicional eivissenca.

La seva descripció etnogràfica, encara que sobrepassa els simples reculls dels folkloristes de l'època, no deixa de reflectir la preocupació per tot allò que va desapareixent.

Víctor Navarro, segons la seva pròpia confessió, realitzà un autèntic treball de camp: "He hecho por mi mismo el estudio de las costumbres que acabo de de describir, y lo que no ha podido ser objeto de mi observación directa, lo he averiguado por medio de

¹ El títol exacte d'aquesta obra de Víctor NAVARRO és *Costumbres en las Pithiusas. Memoria que obtuvo el quinto premio en el primer concurso especial sobre Derecho consuetudinario y Economía popular abierto por la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas para el año 1897 escrita por Don Victor Navarro*.

referencias que me han dado personas fidedignas y respetables de la localidad, cuyos nombres pongo a continuación, habiéndome servido también de algo la obra del Archiduque, citada en la Memoria”².

Tal com ja hem esmentat, entre els informadors i els temes sobre els quals han donat relació cita a Narcís Puget, notari, sobre la pesca; Miquel Colomar, comerciant, sobre peses i mesures; Vicent Tur Cardona, notari i un pagès sobre agricultura. A més, cita també a Juan García Taheño, jutge de partit i Vicente Serra Colomar. Esmenta l'Arxiu del Registre de la Propietat com a una de les fonts bàsiques per al coneixement de les relacions contractuals.

Ens sembla un tant exagerada la crítica d'aquesta obra per part de Macabich, el qual sembla que, afectat per un afany excessivament moralitzador, rebut de manera un tant gratuïta les descripcions de Navarro.

Segons el mateix Macabich, Navarro era registrador de la propietat i també, segons el canonge eivissenc, l'enquesta de l'Ateneo fou contestada des de Palma³.

3.4.6.2. Raoul Hausmann (1886-1971)

Hausmann, conegut principalment per la seva activa participació en el moviment dadaïsta berlinès, va practicar un

² NAVARRO, Víctor (1901) Op.cit. pg. 167.

³ MACABICH, Isidoro (1966) *Historia de Ibiza. Costumbrismo*. pp. 13 i 31.

polifacetisme sense límits, passant de la pintura al fotomuntatge, al collage, etc. encara que també treballà en altres àmbits com la música, la dansa, el teatre, la moda, la poesia o la fotografia.

Considerat pels nazis un artista degenerat, Raoul Hausmann va fugir d'Alemanya l'any 1933 i va iniciar una sèrie de llargues estades a Eivissa, que es perllongaren fins al 1936, any en què hagué d'abandonar l'illa per la seva simpatia manifesta pel bàndol republicà.

A Eivissa, Hausmann desenvolupa no solament una gran tasca fotogràfica sobre el paisatge, les construccions, la casa eivissenca, els mobles, els homes, les dones, els costums, etc. sinó que també emprèn un treball de reflexió etnològica, etnogràfica i arqueològica que quedà documentat en un gran conjunt de fotografies i en alguns articles publicats a l'època, on es valora per sobre de tot el vernacular, les construccions tipològiques estables de la construcció tradicional mediterrània i la seva estreta relació amb la forma de viure de la seva gent o, dit d'una altra manera, la unió entre l'arquitectura i la vida.

La seva producció escrita és relativament extensa si consideram la brevetat de la seva estada, escassament tres anys. L'obra de Hausmann gira entorn a una societat poc evolucionada on encara es dóna una unitat entre la geografia i el clima, l'agricultura, l'estructura familiar, els costums i l'expressió de l'arquitectura⁴.

⁴ La seva obra, especialment centrada sobre l'arquitectura tradicional, es conforma bàsicament pels següents articles: (1934) "L'architecture de l'île d'Ibiza". *Oeuvres*. 9:14-18; (1935) "Ibiza et la maison méditerranéenne". *L'Architecture d'Aujourd'hui*. 1:33-35; (1936) "Eivissa i l'arquitectura sense architecte". *D'Ací i d'Allà*. 184; (1936) "Elementos de la arquitectura rural en la

A aquesta aportació descriptiva i teòrica s'ha d'afegir el gran valor documental que suposen les seves imatges fotogràfiques que sortosament han estat recentment publicades⁵.

3.4.6.3. Isidor Macabich i Llobet (1883-1973)

Sens dubte, qui estava més en sintonia del que es feia a les altres illes era el que seria canonge eivissenc Isidor Macabich i Llobet⁶. Coetani dels poetes mallorquins de l'anomenada Escola Mallorquina, rebé les influències d'autors com Antoni M. Alcover.

Encara que eminentment historiador, el canonge eivissenc serà la figura cabdal dels estudis folklòrics que es publicaren a les Pitiüses durant la postguerra. Tot i que, com ja hem dit, es tracta bàsicament d'un historiador, el mateix F. de B. Moll al pròleg de l'edició del romancer tradicional eivissenc ens diu "ha demostrat que entre les múltiples facetes de la seva personalitat no mancava la de folklorista, la de l'home que sap posar-se en contacte íntim amb

isla de Ibiza". A. C. *Documentos de Actividad Contemporánea*. 21:11-14; (1938) "Recherches ethno-anthropologiques sur les Pityuses". *Revue anthropologique*. 4-6:122-145; (1944-45) "Recherches sur l'origine de la maison rurale à Eivissa". *Revista de Tradiciones Populares*. 1:231-252.

⁵ (1990) *Raoul Hausmann architecte-architect. IBIZA 1933-1936*. Fondation pour l'Architecture, Bruxelles. Hi ha una edició catalana-castellana realitzada el 1991 per Sa Nostra, Caixa de Balears i el Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús.

⁶ Per als aspectes biogràfics d'aquest autor vegeu TOUS I TOUS, Marià (1990) Isidor Macabich i Llobet (1883-1973). A *Escriptors de les Illes Balears*, 2. pp. 23-24; (1964) "Datos biográficos de monseñor Isidoro Macabich" *BOCOCIN*. juliol-setembre i octubre-desembre; (1972) "Autobiografía" *Lluc*. octubre: 11-12 i MOLAS, J. i MASSOT, J (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. pg. 425.

el poble i extreure'n el contingut espiritual que s'hi ha anat congriant a través de les centúries"⁷.

Tal com diu Marí, els treballs de Macabich sobre cultura popular, en realitat, són un apèndix de les seves investigacions històriques, i responen al mateix interès: la recerca de la identitat pròpia. En aquest cas, essent el poble eivissenc en conjunt l'immens arxiu vivent que calia estudiar, la feina feta va quedar molt lluny de l'etnografia global i exhaustiva, tasca de tot un equip d'investigadors, i no d'un home sol, com reconeixia Macabich mateix⁸.

Ascendint, com en història, de l'article de premsa a l'opuscle, camí de la síntesi, va aprofitar en aquest camp l'obra de molts d'altres investigadors: els germans Costa Ramon, Marià Villangómez, García Matos, Rullan, Marià Aguiló, etc.

Així, des del primer *Mots de bona cristiandat* (Eivissa, 1918) al defitiu volum IV (Costumbrismo) de la citada edició de Daedalus, i passant pel *Romancer Tradicional Eivissenc* editat i prologat per Francesc de B. Moll (Ciutat de Mallorca, 1954) arribam a obtenir una visió de conjunt de la cultura popular d'Eivissa, amb repeticions i llacunes, idealitzacions i retocs, però la més vàlida que hi ha, ara per ara i malgrat tot.

Pel que fa al seu entroncament ideològic, potser sigui prou il·lustrador l'opinió d'Isidor Marí, "Isidor Macabich va esser un sacerdot «militant» en l'efervescència social i política que

⁷ MOLL, Francesc de B. (1954) Pròleg. A MACABICH, Isidor. *Romancer tradicional eivissenc*. pp. 7-8.

⁸ MARI, Isidor (1976) "Isidor Macabich, als dos anys de la seva mort". *Randa*. 2:213.

desembocaria a la guerra civil, i l'enfocà sempre des d'una perspectiva marcadament decantada a la dreta. Això li valgué, passat el conflicte, les simpaties dels cercles oficials"⁹.

Tot i que, com veurem, desenvolupà gran part de la seva labor folklòrica a partir del 1940, ja abans de la guerra dedica una certa atenció a la recopilació de material folklòric que justifica la seva presència en aquest apartat.

La seva tasca no es limita, però, a la recopilació, sinó que també destaca per la seva activitat dinamitzadora que el portaran a la fundació, el 1914, de l'agrupació d'estudis eivissencs "Ca Nostra", amb l'objectiu d'interessar la joventut per la història, la llengua i el folklore.

El 1918 publica *Mots de bona cristiandat* i dos anys més tard funda l'agrupació d'estudis eivissencs i el seu periòdic "Ebusus" (1921-1924), que seguirà la línia de "Archivos de Ibiza" on publicà treballs històrics i folklòrics en català i castellà.

⁹ MARI, Isidor (1976) Op. cit. pp. 211-212.

3.4.7. Els lingüistes

L'estreta interrelació que, des dels primers moments de la Renaixença, hem pogut observar existia entre cultura i llengua es posa de manifest, potser de manera més eloqüent, en analitzar l'aportació dels estudiosos de la llengua.

Obviament, no ens distanciam del que hem dit quan analitzàvem projectes marcadament filològics com és ara el *Bolletí del Diccionari*, el *Butlletí de Dialectologia Catalana* o la mateixa figura de l'eminent filòleg i folklorista Mn. Antoni M. Alcover.

Dins aquesta línia ens resta parlar d'un projecte impulsat per Mn. Antoni Griera i de dos investigadors que sense decantar-se de la seva tasca filològica dugueren a terme interessants treballs etnogràfics. Ens referim al noruec Peter H. Rokseth i al menorquí Francesc de B. Moll.

3.4.7.1. Antoni Griera (1887-1973) i el "Tresor de la Llengua, de les Tradicions i de la Cultura popular de Catalunya".

Antoni Griera i Gaja (1887-1973), capellà i filòleg es formà a Alemanya i Suïssa on estudià filologia romànica. El 1913 fou un dels creadors de "Butlletí de Dialectologia Catalana". Fou

també, en bona mesura, introductor de la geografia lingüística i la seva tesi doctoral versà sobre *La frontera catalana-aragonesa* (1914).

El 1914 acabà la carrera eclesiàstica i el 1921 fou elegit membre adjunt de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, on combaté sempre les directrius de Pompeu Fabra. De 1931 a 1936 fou secretari d'acció Social Popular, que com a portaveu tingué el setmanari "Catalunya Social". Després de la guerra, instal·lat a Sant Cugat del Vallès com a rector, creà un Institut de Cultura Romànica¹.

La seva obra més important és el diccionari dialectal *Tresor de la llengua, les tradicions i de la cultura popular a Catalunya* (1935-1947) integrat per catorze volums. Aquesta obra que per les dates de la seva aparició hauríem d'integrar a la producció de la postguerra, es desenvolupà entre el 1913 i el 1926.

Tant per raons cronològiques com per la metodologia emprada es pot aparellar als grans projectes etnogràfics que ja hem descrit -Enquesta de l'Ateneo de Madrid o Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya-.

Es tracta d'una obra enquadrable en el que era l'escola alemanya de filologia en el corrent anomenat de "Paraules i Coses" (*Wörter und Sachen*). Tal com diu el seu promotor "Guiats pels professors Gauchat i Jud, de bon començament exploràrem tot el domini català, nomenàrem corresponsals a les localitats més importants, i, a la tardor del 1913, vàrem començar la distribució

¹ Per a la personalitat i aspectes biogràfics de Griera vegeu MOLAS, J., MASSOT, J. (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. pg. 299.

de qüestionaris que, treta la petita interrupció dels tres mesos anyals de vacances, va durar fins al juny de 1926. Els qüestionaris distribuïts, que no són altra cosa que el diccionari de la llengua repartit per agrupaments lògics foren els següents:². Segueix una relació de 157 qüestionaris i la nòmina de corresponsals amb el nombre de qüestionaris contestats.

Els corresponsals de les illes eren els que segueixen: Antoni Adrover i Pastor de Capdepera; Andreu Alcover i Sureda de Manacor; Mn. Josep Calafat de Santa Maria; Francesc Camps de Es Migjorn Gran; Josep Cavaller Piris de Ciutadella; Mn. Rafel Escandell de Formentera; Llorenç Garcias d'Artà; Joan Grimalt de Formentera; Mn. Josep Joaneda de Maó; Mn. Isidor Macabich d'Eivissa; Mn. Francesc Medina d'Eivissa; Mn. Antoni Pont de Marratxí, Mn. Joan Pou de Felanitx; Mn. Vicenç Serra Orvay d'Eivissa i Mn. Joan Vilalta de Petra³.

A més de tots aquests corresponsals l'obra es va enriquir amb tot un seguit de vocabularis específics sobre arts, indústries i oficis entre els quals cal esmentar el *Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears* de Francesc de B. Moll, publicat al Butlletí de Dialectologia Catalana.

L'objectiu de l'obra queda de manifest a través de les pròpies paraules del seu promotor: "El Diccionari de dialectes és l'inventari de tota la civilització i de les tradicions d'un país. En dóna la història autèntica. No en va Mistral, en donar un diccionari

² GRIERA, A. (1935) *Tresor de la llengua, les tradicions i de la cultura popular a Catalunya*. pg. 9.

³ *Ibidem*. pp. 11-20.

del provençal modern, l'intitulava *Tresor dou Felibrige*, i bategen aquest amb el nom de Tresor.

Hem viscut, fa pocs anys, la vida de dues èpoques. La civilització i la cultura del nostre país, dues voltes mil·lenàries, romanes i cristianes ensems, ha sofert una forta sotragada. Bona part dels elements llurs ha desaparegut per sempre, i una altra gran part ha estat substituïda. Les comunicacions fàcils fins al recó més allunyat, han modificat un sistema de vida. Els progressos de la tècnica han mort per sempre les indústries familiars; la radiodifusió i el cinematògraf han transformat els costums de les famílies de tot el país, i la premsa diària i la premsa il·lustrada han canviat de manera d'ésser de la nostra gent i li han capgirat el cervell.

Home d'esperit i de costums d'altra època, he reunit bona part del tresor d'una civilització catalana i cristiana que desapareix. Tots els països basteixen grans edificis per a guardar-hi els tresors dels temps passats, museus on predomina l'art cristià⁴.

La situació d'enfrontament de Mn. Griera, tant amb Pompeu Fabra com amb Mn. Antoni M. Alcover, així com la fama d'investigador poc rigorós han fet caure el *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* a l'oblit. Igualment hom ignora els seus vocabularis temàtics sobre els noms dels peixos, els ormeigs de pescar, la litúrgia popular, el jou l'arada i el llaurar o la casa catalana⁵ apareguts al *Butlletí de Dialectologia Catalana*.

⁴ Ibidem. pp. 21-22.

⁵ N'hi ha una reedició del 1974.

3.4.7.2. Peter Hjalmar Rokseth (1891-1945)

Aquest filòleg norueg, gairebé desconegut pel gran públic, nasqué a Frosta el 21 d'agost de 1891 i realitzà els estudis secundaris a Trondheim; el 1928 aconseguí el títol de doctor per la Universitat de Cristiania (Oslo) i el mateix any guanyà la càtedra de filologia romànica a l'esmentada Universitat. Passà tretze anys de la seva vida a França, Itàlia i Espanya realitzant investigacions. Morí a Oslo el 4 de novembre de 1945.

La seva bibliografia coneguda no és gaire extensa i gairebé tota ella referida a problemes estrictament lingüístics o a la tragèdia francesa sobre la qual escrigué la seva tesi doctoral: *Der franske tragedie Corneille* (Oslo, Aschelong, 1928), així com una sèrie d'articles pòstums publicats a *Efterlatte skrifter (utgitt ved eleverag veuver)* (Oslo, Aschelong, 1953).

La seva presència a Mallorca durant el 1916 va ésser recollida pel Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana⁶ de Mn. Alcover on es feia la següent referència:

"Aquest senyor és un placent donzell de Cristianía (Noruega) que fa mesos que cap-lleva per Mallorca per estudiar-hi d'aprop el català de la Roqueta i escriure'n un tractat. Conta ésser per aquí fins devers el setembre. Ara que els dies se són alçats, ha fetes eixides d'estudi a Génova, Felanitx, Santanyí i Es Llombards, i encara en farà d'altres per estudiar-hi el vocabulari de l'oli i el blat. S'era aficat fins a Pascua preferentment a estudiar els

⁶ B.D.LL.C. (1917) 9:87.

monuments lingüístics dels nostres arxius, i hi feu una bona espigolada. ¿Prepara la Memòria Doctoral? Ja's sab que a Alemanya, Austria i les nacions escandinaves, les Memòries Doctorals són uns estudis molt seriosos d'erudició de primera mà, de tema nou i especial, no cap repetició de tot allò que altres ja han dit i publicat. D'altra manera ens diria si a Espanya les memòries doctorals fossen per l'estil!

De manera que ja hu veuen els nostres filisteus, inimics mortals de la nostra llengua estimadíssima; ells le poren despreciar, infamar i desjectar tot quan vullen, però mentres tant dins les nacions que duen el cap davant de la civilització i de la cultura, en fan un gros cabal de la Llengua Catalana, i els entusiastes i sedents de ciència venen a les lletres catalanes a escorcollar i estudiar les variedats i especialitats de les diferents branques d'aquesta gloriosíssima Llengua nostra"⁷.

El 1925, F. de B. Moll, al mateix Bolletí es feia ressò de la publicació de *Terminologie de la Culture des Céréales à Majorque*, publicant-ne una ressenya⁸.

Una altra visió, també prou interessantíssima pel coneixement d'aquesta obra, és la ressenya apareguda al *Butlletí de Dialectologia Catalana* del 1925⁹.

Pel que fa a les seves estades a Mallorca, sembla que cap al 1930 Peter Rokseth prosseguia la seva investigació dialectològica i etnogràfica, tot recollint materials per escriure una monografia

⁷ B.D.LL.C. (1917) 9:87.

⁸ B.D.LL.C. (1926) 14:219-220.

⁹ B.D.C. (1925) 13:70-71.

sobre l'olivera i l'elaboració de l'oli i del qual dissortadament no n'hem pogut localitzar cap altra referència¹⁰.

Després d'aquesta primera aproximació als aspectes biogràfics d'aquest personatge podem analitzar la seva obra. Rokset s'inclou dins l'escola lingüista d'Hamburg *Wörter und Sachen* (paraules i coses), promoguda per Meringer, Schuchart i Meyer-Lübke, que es proposa estudiar, al costat dels mots, els objectes de l'anomenada cultura material tot fent-ne una acurada descripció que en alguns casos s'acompanya d'il·lustracions. A l'àmbit de la cultura catalana, a part de Rokseth, F. Krüger, Violant i Simorra i Mn. Antoni Griera s'inclouen en aquest corrent.

L'estudi *Terminologie de la Culture des Céréales à Majorque*¹¹ resulta de cabdal interès per al coneixement de la cultura popular de l'Illa de Mallorca.

Malgrat que l'obra i la seva estructura giren entorn al fil conductor del cultiu dels cereals, per les pròpies característiques del mètode emprat per l'autor i les directrius investigadores de l'escola filològica a la qual pertany, l'obra abasta un espectre molt més ampli, gairebé de tot el que era la forma de vida tradicional a la Mallorca agrària de principis de segle.

L'obra es divideix en els següents apartats:

Pròleg

¹⁰ B.D.C. (193-?) 19:267.

¹¹ (1923) Editat a Barcelona per l'Institut d'Estudis Catalans, 216 p.

Introducció
I. Varietats de cereals
II. Llaurada
III. Sembra
IV. Binar. Entrecavar
V. Naixement. Creixement. Maduració
VI. Sega
VII. Espigolada
VIII. Garbejada
IX. Batuda
X. Accidents i malalties dels cereals
XI. Molturació
XII. Cançons de feina
Index alfabètic

El contingut de l'obra repassa tot el procés del cultiu i transformació dels cereals, explicant de manera detallada i exhaustiva cada una de les tasques que es succeeixen de cap a cap d'any. Això només és, però, el continuum sobre el que es teixeix un vastíssim ventall d'informació on es mesclen des de la descripció de tots i cada un dels elements de cultura material que intervenen (estris, eines, màquines...); les característiques físiques de les terres conrades i totes les seves adaptacions de caràcter cultural; l'estructura social i organitzativa del treball a una possessió; així com totes aquelles altres manifestacions populars que, d'alguna manera poden relacionar-se amb el que aleshores era la base econòmica primordial: el cultiu dels cereals.

A més, cal destacar que, a part del contingut de l'obra, té un altre aspecte a valorar: el seu interès lingüístic. Per l'especialització de l'autor en el camp de la lingüística, es fa un esment especial a totes les expressions populars i les seves variants, les quals s'expliquen amb la seva corresponent transcripció fonètica, seguida de les abreviatures dels pobles on foren recollides.

A més d'aquesta breu ressenya pot resultar d'interès conèixer la metodologia utilitzada sobre la qual ens n'ofereix una interessant aproximació el mateix pròleg de l'obra: "L'elecció d'informadors, de gran importància pel dialectòleg, ha estat relativament fàcil. Gràcies als bons oficis dels rectors i vicaris, a cada poble he pogut conversar amb pagesos entesos amb les coses del camp. Sempre he malavejat escollir-los d'entre els qui, al llarg de la seva vida, sempre han conrat la terra.

Per algunes feines i segons l'ocasió, he recorregut a "especialistes"; així sobre el llaurar he demanat de parer als parellers.

La major part dels meus informadors sobrepassaven la cinquantena i d'entre ells n'hi havia molts d'octogenaris. Molts no sabien lletra. He tengut predilecció pels ancians que per la seva edat estaven condemnats a passar el temps al mercat o asseguts a una taverna o damunt el portal...

A cada poble m'he servit de molts informadors que interrogava, bé tot sols o bé en grup, sobre les qüestions que millor coneixien. Quan era possible reunia en una mateixa rotlada molts pagesos, tres, quatre, sis o més. a vegades utilitzava la pregunta directa; quan era necessari no dubtava en extreure els

mots desitjats, car és una il·lusió creure que els informadors troben sempre, d'entrada, l'expressió justa. Malgrat tot, la major part de vegades els deixava parlar sobre els temes que suscitaven les meves preguntes. Aquest mètode, dóna, en una enquesta d'aquest gènere els resultats més satisfactoris."

3.4.7.3. Francesc de Borja Moll (1903-1991)

Aquest eminent filòleg ciutadellenc, format a l'empara de Mn. Antoni M. Alcover, amb el qual treballà a partir del 1921, constitueix un dels més clars exemples de la lluita i la resistència en pro de la cultura i la llengua. La seva tasca, tant en el terreny lingüístic com a continuador de l'obra alcoveriana -Diccionari i Bolletí del Diccionari- com en el de dinamitzador i treballador de la cultura -editor i professor-, deixen en segon terme la seva tasca de folklorista.

Així i tot, l'esforç recopilador del dialectòleg, la tasca difusora de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines*, el nou impuls amb tarannà conciliador i unificador del *Bolletí del Diccionari* a partir del 1933 i la seva tasca com a il·lustrador, tant de les Rondalles com del mateix Diccionari, fan que hom hagi de destacar el paper que exercí abans del 1936. A la postguerra, el seu paper continuarà essent decisiu, especialment per a retrobar el camí que mai no ens havien d'haver fet perdre¹².

¹² Sobre la personalitat de Moll vegeu, a part del dos volums autobiogràfics (1970) *Els meus primers trenta anys* i (1975) *Els altres quaranta anys* (1986), *Diccionari de la literatura catalana*. pp.480-481; MASSOT, J. (1978) *Cultura i*

La seva preocupació per la cultura tradicional i en concret per la cultura material, encara que sigui en funció de la preservació i recuperació de la llengua, es manifesta de forma específica en dos vertents que desenvoluparà amb èmfasi abans del 1936:

a. La tasca de lexicòleg, enquadrat dins l'escola alemanya d'Hamburg que desenvoluparà la línia d'investigació *Wörter und Sachen* amb exponents locals tan destacables com els treballs de Mn. Antoni M. Alcover, Antoni Griera o Peter H. Rokseth.

b. La il·lustració com a suport informatiu bàsic per a la descripció, tant als estudis monogràfics com a obres de caràcter general com és ara el mateix Diccionari Català-Valencià-Balear.

Aquesta producció, cronològicament enquadrable en els primers cinc anys de la dècada dels 30, es limita a tres articles monogràfics sobre els molins de vent, el vocabulari de la construcció i les sínies¹³. La tasca d'il·lustrador, complementària de la primera, es perllongarà fins a la finalització del Diccionari.

Aquestes publicacions tenen avui un indubtable interès etnogràfic pel que aporten al coneixement d'aspectes fonamentals de la tecnologia i tècnica tradicionals.

Evidentment, i fent honor a la veritat, Moll no va ésser el primer investigador preocupat per la descripció i estudi de la

vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950) i (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. A rel de la seva mort, tant la revista "El Mirall" com "Lluc" tragueren sengles números monogràfics amb articles diversos sobre la personalitat i l'obra de Francesc de B. Moll (nos. 44 i 763).

¹³ Sobre la producció general de Moll, Vegeu "Bibliografia de Francesc de B. Moll (1922-1979)". *Randa*. 11:183-205.

cultura material. Abans hi havia hagut les aportacions de l'Arxiduc Lluís Salvador amb el seu *Die Balearen*, però, segons nosaltres, responia a un altre corrent de pensament. L'arxiduc, en definitiva, havia arribat a una colònia, a una terra primitiva i endarrerida de la qual en fa una descripció, acuradíssima, però des d'un punt de vista *exògen*.

Moll, amb la seva metodologia lingüística, entronca amb el corrent *endògen* de l'anàlisi de la realitat. Rera la tasca investigadora, efectuada amb rigor, existeix sempre l'afany de recuperació de la llengua i la cultura. Vet aquí sinó la justificació que encapçala el primer article:

"Els molins de vent estan a punt de desaparèixer. De tota la terra catalana, únicament les Balears els han conservats fins avui; però ara ja estan agonitzant fins i tot a les nostres illes...Dins pocs anys no quedarà en totes les Balears ni un sol molí de vent. I seria greu i reprobable deixadesa comportar que d'aquestes típiques manifestacions de la indústria popular no romangués almenys la descripció i la nomenclatura anotada per a documentar els futurs investigadors de la nostra llengua i del nostre folklore.

Per evitar que s'extingís totalment la recordança dels molins de vent, fa alguns anys que vaig proposar-me fer l'estudi detallat de llur construcció, funcionament i vocabulari i deixar escrites totes les dades interessants i dibuixats els principals aspectes de conjunt i de detall d'aqueixes primitives màquines".

Com ja hem dit, Moll, amb aquesta investigació lexicològica, entronca amb l'escola lingüista alemanya *Wörter und Sachen* caracteritzada per la connexió que estableix entre la dialectologia i l'etnologia. Tot seguint aquest corrent, a les Illes

s'hi desenvolupà una tasca força important que donà resultats que, vists des de la perspectiva actual, podríem qualificar de sorprenents.

En aquesta línia cal enquadrar-hi l'obra, gairebé desconeguda, de Peter Hjalmar Rokseth, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque*,¹⁴ publicada el 1923; la mateixa obra de Mn. Antoni M. Alcover amb dos treballs, també poc coneguts: *Vocabulari del bestiar de llana de Manacor*¹⁵ i *Vocabulari del bestiar cabrum*¹⁶; les aportacions de Mn. Antoni Griera i finalment les esmentades aportacions de Francesc de B. Moll, dedicades als molins de vent fariners, al vocabulari popular de la construcció i a les sínies. Es tracta del "Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears" (1934), aparegut al *Butlletí de Dialectologia Catalana*; Vocabulari popular de l'art de la construcció (1935) i Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears (1936), publicats també a la mateixa revista.

L'aportació de Moll és essencial pel que té de primerenca i per encetar un dels temes que esdevindran recurrents dins les investigacions dels etnògrafs i altres estudiosos illencs¹⁷. Es també

¹⁴ Hi ha traducció catalana realitzada per Joan Font, Antoni Ginard i Andreu Ramis (inèdita).

¹⁵ *B.D.L.L.C.* (1912-1913) 7:54-59, 154-162, 169-191.

¹⁶ *B.D.L.L.C.* (1916-1917) 9:178-196, 235-248, 278-287, 305-317, 343-349.

¹⁷ Només a tall d'exemple vegeu Manuel SANCHIS GUARNER (1955) *Els molins de vent a Mallorca*; (1979) *Los molinos de viento harineros de las Baleares*; Andreu RAMIS (1987) *Molí d'En Gaspar (Llucmajor). Guia de visita*; J. SEGURA i P. CARRERO (1990) *Es molí de Santa Ponça*, etc.

important per la metodologia emprada (investigació directa-treball de camp).

De fet, l'ús de les fonts orals que, a nivell local i pel que fa a les ciències socials, sembla que és una innovació més o menys recent, en el terreny de la dialectologia catalana va ésser una pràctica habitual ja a principis de segle. El mateix Moll ens ho conta així:

"La tasca de replega dels materials l'he feta en diferents etapes: en 1921 vaig fer l'escorcoll a Manacor, on fou el meu informador l'amo En Pere Josep Alcover; en el gener de 1922 vaig estudiar el vocabulari moliner d'Alaior (Menorca) en el molí de mestre Josep Mascaró Triay; per l'abril del mateix any fiu la investigació a Artà, en el molí de mestre Sebastià Ginart; en el juliol vaig ésser a Eivissa, on vaig estudiar el llenguatge molinerenc amb el moliner Joan Serra i Torres; en una de les anades que el dit any vaig fer a la vila de Lluçmajor, repleguí també els mots més interessants en un molí, el nom del qual m'oblidí de consignar en mon quadern de notes; en el novembre de 1931 vaig fer una investigació molt minuciosa a Ferreries (Menorca) amb el moliner Joan Pons, nadiu de Mercadal, i en el desembre del mateix any vaig completar la informació sobre molineria menorquina en el "Molí des Cavallitos" de Ciutadella, amb el seu propietari mestre Josep Juan; finalment, en el desembre de 1932 vaig acabar les meves investigacions directes recollint la

nomenclatura molinera usada a la vila de Sineu, on fou el meu informador el moliner mestre Gaspar Coll"¹⁸.

Tal com ja hem esmentat en altres ocasions¹⁹, durant les tres primeres dècades d'aquest segle, la utilització d'imatges per tal de descriure la realitat etnològica illenca és minsa. Aquesta parquetat, però, possiblement es deu més al desconeixement que no a la realitat²⁰. Tot i així, sembla que hi ha un predomini de la imatge fotogràfica de caràcter documentalista sobre la il·lustració pròpiament etnogràfica.

En aquest sentit, ultra les conegudes il·lustracions dels distints volums de les *Rondaies* a les quals, a part del caràcter ideal i fantàstic, ningú no pot llevar el seu valor documental per a l'anàlisi antropològica de la societat rural mallorquina d'abans del turisme, l'altra aportació de Moll, essencial segons la nostra opinió, pel que fa al coneixement de la cultura material és la seva tasca d'il·lustrador.

Potser també influenciat per l'escola alemanya de *Wörter und Sachen* i, evidentment, per la seva facilitat a l'hora de manejar la ploma, el filòleg menorquí és afectat de complementar i arrodonir les seves descripcions amb cròquis i dibuixos²¹. Es tracta

¹⁸ MOLL, Francesc de B. (1934) "Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears". *B.D.C.* 22:1 i 5.

¹⁹ Al respecte vegeu LLOMPART, MULET, RAMIS (1991) *Mallorca: imatge fotogràfica i etnografia. L'arxiu de Josep Pons Frau*. pp. 42-43.

²⁰ L'aparició d'arxius d'imatges que s'afegeixen als ja coneguts de Monserrat, Bestard, Pons Frau, Escalas, Mascaró, Jeroni Juan... fan pensar en una riquesa documental poc coneguda.

²¹ Pel que fa a l'aprenentatge i tasca d'il·lustrador vegeu MOLL, Francesc de B. (1970) *Els meus primers trenta anys*. pp. 162-164.

generalment d'il·lustracions simples, precises i clares sobre les quals hom fa les pertinents anotacions. Són, sense cap dubte, apunts que res no han d'envejar a les notes de camp de qualsevol etnògraf avantatjat.

Potser un dels exemples més clars del que diem sien les mateixes il·lustracions del *Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears*²² -més tard reproduïts al D.C.V.B.- o les mateixes il·lustracions del Diccionari. Només per posar un exemple, i per tal de restringir-nos a la producció apareguda abans del 1936, és suficient observar les il·lustracions que acompanyen veus tals com: agrama, àguila [de Pollença], aixà, aixada, arada [amb les corresponents tipologies], bast, bugada, carretó de batre o carro²³.

Quina podria ésser, per tant, la vertadera aportació de Moll a la història del pensament etnogràfic del primer terç de segle? És evident que, tal com ja hem dit, l'afany de recuperació i preservació de determinats trets culturals entronca amb la idea romàntica i de la Renaixença cultural. Tot i així, el fet d'inserir-se dins un corrent científic amb objectius lexicològics i etnològics clars, donen una nova dimensió a l'obra que ultrapassa el simple col·leccionisme folklòric.

Per a mi, l'aportació de Moll, a part de l'indubtable valor que suposen els materials recollits, és el fet d'ésser continuador

²² Com a més representatives és suficient observar les il·lustracions de les pàgines 20-23 del *Vocabulari tècnic...*(1934).

²³ De fet, tant al primer com al segon volum del *Diccionari Català-Valencià-Balear* (1930-1935), a la portada hi figura: il·lustrat amb dibuixos d'En F. de B. i En Josep Moll i Casasnovas.

d'una línia metodològica, dissortadament estroncada, que al Principat es perllongà amb figures cabdals com Ramon Violant i Simorra²⁴.

Aquesta línia de treball, centrada sobre les paraules i les coses, havia de derivar necessàriament cap a la creació de museus i col·leccions etnogàfiques. De fet, Violant, seria un dels fundadors (1940) i posterior conservador de la secció etnològica nacional del Museu d'Arts, Indústries i Tradicions Populars de Barcelona²⁵.

La manca de continuïtat en aquest sentit, ocasionà entre altres coses un miserable retard en l'aparició dels primers museus etnològics a les nostres illes i especialment que aquestes primeres col·leccions (secció etnològica del Museu Regional d'Artà, col·lecció Mulet de Gènova...) beguessin en la font dels estudis folklòrics locals que, dissortadament, estaven mancats dels criteris i del rigor necessaris a la tasca museològica.

A banda d'aquesta interessant aportació etnogràfica de Francesc de B. Moll, és evident que hom no pot oblidar la monumental tasca com a filòleg ni tampoc la seva labor com a dinamitzador cultural, especialment desenrotllada a la postguerra i impulsades des de la seva tasca d'editor així com la seva intensíssima activitat dins la societat civil. En aquest sentit, és

²⁴ Vegeu PRATS (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. pg. 73.

²⁵ Al respecte vegeu la comunicació al IV Congreso de Antropología (1987) de D. LLOPART, El Museo de Artes e Industrias Populares del Pueblo Español de Barcelona (1940-1957).

suficient recordar el seu paper a la fundació i en les activitats de l'Obra Cultural Balear²⁶.

²⁶ Per una correcta avaluació d'aquest paper vegeu especialment la recent aportació de Josep MASSOT i MUNTANER (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme. Col.laboració, oposició, exili*. pp. 245-299.

3.4.8. El Museu Regional d'Artà (1928)

La creació del Museu Regional d'Artà com a primera institució museològica d'aquest segle s'ha d'entendre dins el context general de recuperació de la identitat diferencial pròpia que fins ara hem intentat explicar. Aquesta iniciativa s'emmarca dins la línia que a Catalunya s'havia començat a materialitzar el 1919 en què Tomàs Raguer havia muntat a Ripoll el "Museu Folklòric" i el 1917, Telesforo de Aranzadi, Tomàs Carreras i Artau i Josep M. Batista i Roca de l'"Arxiu d'Etnografia i Folklore", havien presentat el projecte de "Museu Etnogràfic de Catalunya", d'abast ibèric però d'intenció marcadament nacionalista¹.

Aquesta estreta vinculació al projecte de recuperació de la identitat ha estat copsat també pels estudiosos d'aquesta institució. Mn. Antoni Gili, en una primera aproximació a la història del Museu d'Artà manifesta:

"No s'ha de creure i pensar que el Museu d'Artà sortís espontàniament. Existien a la vila distintes col·leccions de persones particulars que foren la base del Museu. Aquestes col·leccions eren els darrers fruits de l'anomenada "Renaixença", així conegut aquell renaixement de la literatura nostrada, a les primeries del segle

¹ PRATS, LLOPART, PRAT (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pg. 139.

XIX, que arribà a la darrera empenta a influir dins el ram de l'arqueologia"².

Va esser la Caixa Rural d'Artà la que agombolà aquesta institució museística a partir del 1927. Tot referint-se a l'etapa fundacional, iniciada cap al 1926. Antoni Gili manifesta: "Es comptava, des d'un principi, amb la valuosa arplega d'Història Natural, pròpia de l'apotecari *Pujamunt*, Llorenç Garcias i Font (1885-1975)³.

Fou precisament Mn. Llorenç Lliteras qui tengué la iniciativa de fundar un museu, pensant en la necessitat d'arplegar tot allò que d'interès museístic hi havia a Artà i amb desig d'augmentar-ho.

Com diu Mn. Antoni Gili, Mn. Lliteres estava amarat de l'amor a totes les nostres coses i no és gens estrany que tengués l'ocurrència de fundar un Museu i que de fet el fundàs, en el seu poble nadiu, l'any 1927.

Una dificultat restava: trobar el lloc adient per establir-hi el Museu. Després de diverses temptatives la Caixa Rural cedí el seu local. Tot i que el Museu es creà a la Caixa Rural, la Junta rectora funcionà amb completa autonomia. Des de la seva creació el museu s'estructurà en tres seccions: arqueologia, etnografia i història natural amb un encarregat conservador a cada una de les seccions.

² GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà". *Bellpuig*, 27.

³ Sobre la personalitat del potecari Pujamunt vegeu la corresponent entrada al volum VIè de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

El 17 de setembre del 1927 es feu l'acta de constitució i es formà la primera junta que quedà constituïda de la forma següent:
Vocals nats: Rector d'Artà, Joan Rubí; Superior del PP. Franciscans, Rafel Ginard; Jutge, Pere Amorós; President de la Caixa Rural, Antoni Blanes Mestre
Vocals elegits: Pere Morell Oleza; Miquel Sureda Blanes i Llorenç Lliteras
Conservadors: de la secció d'Arqueologia: Jaume Sancho Tous, farmacèutic
De la secció d'Etnografia: Andreu Ferrer Ginard, mestre d'escola
De la d'Història Natural: Llorenç Garcias Font, farmacèutic
President: Miquel Sureda Blanes
Secretari i Tresorer: Llorenç Lliteras⁴

Les primeres seccions inaugurades foren les d'Arqueologia i d'Història Natural, però ben prest comptà amb la d'Etnologia. Es féu des del principi una llista de protectors, fruit aconseguit després d'haver estat enviada una comunicació en data d'octubre de 1927, al possibles protectors. Abaix hi anava un butlletinet de subscripció pels qui es volguessin subscriure. Aquesta convidada deia així:

"Muy distinguido Sr. Nuestro:

Acaba de fundarse en la Caja Rural un Museo. Es nuestro intento recoger y conservar en él los muchos objetos de algún valor arqueológico que se hallan dispersos en nuestra comarca, con peligro de perderse para siempre, y también contribuir al estudio

⁴ (1927) "El Museu d'Artà. Constitució". *Llevant*. 405.

de nuestra flora y fauna, procurando formar colecciones lo más completas que sea posible, de animales y plantas.

A este objeto disponemos de un local bien acondicionado, dotado de vitrinas modernas, en el magnífico edificio de la Caja Rural; esta entidad y el ayuntamiento de Artà quieren subvencionar esta obra de cultura y colaboran en ella personas especializadas en los distintos ramos que comprende.

Mas, para que nuestro Museo constituya ante propios y extraños una digna exposición de todo lo nuestro solicitamos la cooperación de todos los buenos compatriotas.

Por esto nos dirigimos a usted para suplicarle que, si tuviese en su poder, o fuere hallado en sus propiedades algun objeto que mereciera figurar en el Museo, tenga a bien disponer que sea llevado al mismo. Esta Junta admitirá y expondrá en sus salas dichos objetos como donativo hecho por usted, o también simplemente como depósito, entregándole en el acto un recibo para garantía de sus derechos.

Para mayor seguridad, hemos de advertir a usted que el Reglamento del Museo previene que nunca podran ser enajenados los objetos, que sean propiedad del mismo, sino que, en caso de no poder subsistir debidamente atendidos en Artà seran trasladados en depósito al Museo Diocesano o al Seminario.

Por el interés que usted demuestra en favor de la prosperidad y cultura de nuestra región y por su amor a todo lo nuestro, no dudamos querrá, en cuanto esté de su parte, prestarnos su valiosa cooperación, haciendo que su nombre figure en la lista de Protectores del Museo.

Para figurar en la lista de Protectores basta suscribirse por la cuota mínima de una peseta mensual, o hacer, por única vez, un donativo no inferior a cien pesetas o de objetos que, a juicio de la Junta, merezcan que el nombre del donante sea incluido en la lista de Protectores. Esta lista además de publicarse en la prensa local estará expuesta permanentemente en los salones de la Caja Rural de Artà.

Si tiene a bien llenar el adjunto Boletín de suscripción que pasará a recoger un empleado de la Caja, le quedará muy agradecida la Junta del Museo."

L'Associació per la Cultura de Mallorca a través de la seva publicació *l'Almanac de les Lletres* corresponent al 1929 reflectia així la inauguració del museu d'Artà:

"A Artà, sota el patronat de la Caixa Rural, inauguraren pel Maig un Museu d'Arqueologia de la regió llevantina, amb nodrida secció prehistòrica; i no cal dir com trobam digne de lloar el gest dels artanencs amb aquesta fundació, a la qual desitjam el més gran èxit"⁵.

Pel que fa al nostre estudi, la creació del Museu Regional d'Artà té una especial significació que, malgrat sia a força de reiterar, volem destacar:

-S'enquadra perfectament dins el corrent de recuperació de la identitat que fins ara hem intentat explicar.

⁵ Reproduït a l'obra de Joan PONS I MARQUES (1978) *Art i Cultura*. pg. 187.

-És el primer museu que es planteja de forma seriosa i des del moment de la seva constitució la creació d'una secció etnogràfica.

-Entre els membres fundadors hi ha almenys dues persones estretament vinculades a la recerca folklòrica i etnogràfica: Rafel Ginard Bauçà i Andreu Ferrer Ginard.

-També des del moment de la constitució es pensà amb el Museu com a una institució viva, dinàmica i amb clars objectius investigadors.

Tot i aquests fonaments essencials, les circumstàncies desbarataren la creació d'una important secció etnogràfica. Les troballes arqueològiques fruit de diverses excavacions, així com les aportacions de les col·leccions naturalístiques de Llorenç Garcies Font feren que aquestes dues seccions assolissin un pes específic molt més important.

El trasllat a Palma d'Andreu Ferrer Ginard el 1929 hauria de suposar també un entrebanc important per a l'estancament de la secció etnogràfica.

Potser la primera aportació important pel que fa a fons etnogràfics sia la col·lecció F. Sureda Blanes, dipositada al Museu el 1932 i constituïda bàsicament per ferramental i elements decoratius metàl·lics de procedència diversa i un conjunt documental d'origen medieval.

Tot i aquests entrebancs que indubtablement havien de dificultar la bona marxa del museu, a través de les cròniques publicades a la revista "Llevant", hom pot copsar el dinamisme i activitat desenvolupats. El 31 de maig de 1929 es dona compte de l'existència d'una Comissió d'Investigacions i de la seva actuació a

la cova de Son Bauçà a Establiments. Pel mes de setembre del mateix any la dita Comissió publica els resultats de les seves investigacions al Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana i dóna compte de la substitució de Jaume Sancho per Lluís Amorós i de la incorporació a la Junta del nou vocal Gabriel Morell Font dels Olors. El mateix mes de setembre s'assigna al Museu la custòdia del poblat de ses Païsses.

De fet, però, el 1955 encara la secció d'etnografia tenia un escàs pes específic: "El contenido de éste, aparte su sección de Historia Natural y la incipiente de Etnografía, es esencialmente arqueológico, constituyendo una completa muestra de las viejas culturas regionales"⁶.

⁶ GAYA NUÑO, Juan A. (1955) *Historia y guía de los museos de España*. pg. 577.

3.5. L'ermàs de la postguerra (1940-1970)

3.5.1. Introducció

Tal com ja han plantejat altres autors, la guerra civil de 1936-1939 representà l'estroncament de totes les activitats que s'havien desenvolupat durant el període anterior. El panorama postbèl·lic era desolador. Els autors que han estudiat les distintes manifestacions del desenvolupament del folklore referint-se a aquest període, estan tots ells d'acord a caracteritzar-lo com a desastrós¹.

El nou règim, en un programa ben estructurat de genocidi cultural, recolzat en la repressió sistemàtica i brutal de qualsevol signe o símbol de catalanitat, clausura els centres i les institucions, més progressistes; si no els clausura els obliga a integrar-se en els organismes oficials...

La desfeta que caracteritza els anys de la postguerra té una doble dimensió. D'una banda l'anorreament de persones i institucions, la reducció a zero de la cultura catalana i, per altra

¹ PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pp. 104 i ss.

banda, una situació vigilada i dirigida que tendeix cap al desenvolupament d'una "nova" cultura regional.

L'objectiu és tendir envers l'homogeneïtat, minimitzar, anecdotitzar les diferències i confegir, en canvi, artificialment els elements d'una cultura espanyola inventada, que a més, responen necessàriament a uns valors pre-establerts, aquells valors que ens convertien en la "reserva espiritual de occidente" i que ens menaven tant sí com no a una "empresa universal de salvación", sentit últim de la "unidad de destino en lo universal".

El règim franquista creà un folklore espanyol uniforme i aigualit recollint i refonent en un pastitx impresentable elements estrictament formals de les diverses tradicions culturals dels pobles, de les ètnies, que convivien a l'Estat Espanyol, ara novament reduïdes a "regiones i provincias"².

A les illes succeirà quelcom semblant del que els autors ressenyats descriuen per al Principat de Catalunya. Aquí, el trauma de la guerra provocarà un esmorteïment general i una presa de posicions de cada un dels autors que s'alinearàn o no amb el nou règim sorgit de la revolta militar i posterior enfrontament bèl·lic.

Tal com diu Massot i Muntaner³, contràriament al que hom ha dit i repetit -cal insistir-hi-, la cultura pròpia de Mallorca arribà al 1939 desfeta en tots els aspectes i fou objecte d'una repressió progressiva i profunda, que aspirava a aconseguir-ne l'anihilació total.

² Ibidem. pg. 106.

³ MASSOT I MUNTANER, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*. pg. 188.

Com al Principat, però, i en un procés molt semblant, sobrevisqué malgrat els intents i les pressions de tota mena. En certa manera, podríem dir que, un cop més, renaqué d'una manera gairebé miraculosa de les pròpies cendres i a poc a poc sorgiren noves generacions d'escriptors, progresssivament integrades dins la cultura que s'anava fent, amb tantes dificultats, al llarg dels Països Catalans.

Quant als corrents i tendències dels autors que treballen durant aquestes tres dècades podem destacar que, a diferència del Principat, la continuïtat esdevé gairebé l'única alternativa possible. La inexistència d'institucions fortament arrelades, el tarannà - generalment conservador- de la majoria dels folkloristes que havien treballat durant les dues primeres dècades i la manca de grans folkloristes fan que el panorama investigador s'escoli en un continuïsmes desencisat i conformista.

Tal com descriu Damià Ferrà-Ponç, "Els lligams de la cultura amb el poder ofereixen aspectes prou diversos i, ben sovint, contradictoris. El franquisme cultural no es limita tan sols a un aplec de propagandes encomiàstiques de les virtuts del règim, caricaturades pel seu mateix to de servilisme grotesc. Contràriament, hi ha tot un conformisme, no gens estrident, que es plega discretament a les consignes del vencedor. Pactant amb el nou poder, els col.laboracionistes li permeten de consolidar-se i obtenen, en contrapartida, unes posicions de privilegi"⁴.

⁴ FERRA-PONS, Damià (1977) "Cultura i política a Mallorca (IV)". *Randa*. 5:164.

Quant al folklore a les Illes i prenent com a referència els estudis sobre cultura popular realitzats a Catalunya, podem dir que gairebé la totalitat d'iniciatives -tebes iniciatives- de redreçament cultural han d'inserir-se en el que s'ha anat denominant corrent continuista-nostàlgic.

Aquí, aquest corrent, prendrà unes característiques peculiars basades fonamentalment en un intent de continuïtat com si els fets transcorreguts durant la guerra i la immediata postguerra no haguessin afectat per res a la realitat socio-cultural. Es evident que no era així i la nova situació i el nou ordre establert no seria acceptat per tots els protagonistes d'aquesta etapa.

El redreçament i la lluita per la resistència cultural que es consolidarà a partir dels anys seixanta fan evident aquesta situació de letàrgia catacumbària obligada. Mentre, durant els primers vint anys de postguerra, hom havia de cercar formules per mantenir el caliu de la pròpia identitat.

El desmantellament institucional intenta pal·liar-se a través de les tertúlies i els certàmens literaris.

Serà a través dels certàmens, impulsats generalment pel clergat i grups de la intel·lectualitat dretana i convocats per les institucions municipals instaurades pel nou règim que s'aconseguirà no perdre de forma absoluta l'interès per la pròpia llengua i cultura i, també, l'interès pel folklore.

Tal com diu Llorenç Prats, el folklore, en la mesura que remetia a una societat tradicional, rural i pretèrita, incapaç d'engendrar, per ella mateixa, projectes col·lectius i de futur, va ser un dels primers gèneres que es va poder editar. D'altra banda,

el règim ignorava la virtualitat simbòlica nacionalista dels continguts d'aquestes publicacions⁵.

Per altra banda, temàtica i metodològicament, els treballs duits a terme s'inclouen en el que Trias Mercant denomina col.leccionisme folklòric. En aquest sentit són prou il·lustratius un bon grapat dels temes del certamen històrico-literari convocat per *Documenta* a Sant Joan o els del certamen de Sant Marc a Sineu i ho seran també alguns temes que més endavant es presentaran a les primeres convocatòries dels premis Ciutat de Palma.

Aquest afany per la recompilació folklòrica, hereva de la tradició de Mn. Alcover, tindrà el seu màxim exponent en la tasca del P. Rafel Ginard Bauçà i en l'obra de Miquel Fuster, de to menor però il·lustrativa d'aquest moviment.

Quant a la temàtica i la seva vinculació amb la tradició alcoveriana és suficient observar com a la convocatòria del II Certamen Històrico-literari de Sant Joan, tres dels temes proposats havien estat motiu d'estudi del canonge manacorí: festes de Setmana Santa i Pasqua; segar, garbetjar i batre i les matances.

La vinculació de la investigació folklòrica amb l'activitat literària és un altre dels tres fonamentals que caracteritzen l'aportació d'aquest moment. L'amistat personal dels folkloristes amb els darrers representants de l'Escola Mallorquina és palesa.

La majoria de certàmens on s'agombolen els folkloristes tenen un contingut literari gairebé exclusiu. Els mateixos folkloristes es dediquen a la creació literària, especialment a la

⁵ PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. pp.72-73.

poesia, de forma més o menys reeixida. Miquel Fuster, Antoni Mulet i especialment Rafel Ginard cultiven aquest gènere literari⁶.

Un altre aspecte destacable de la investigació folklòrica i etnogràfica a la postguerra és l'anorreament dels grans projectes que havien sorgit abans del 1936 i la retirada de les investigacions cap a publicacions no especialitzades, particularment diaris, revistes locals (Cort, Bellpuig, El Heraldo de Cristo, etc.).

La tendència clara, gairebé exclusiva, de publicar en castellà i la restricció també a una sèrie de temes molt a to amb el que aleshores, des de la política cultural centralitzadora, estaven sotmesos a una clara manipulació. Potser els més clars exemples són l'especial atenció a les danses i música popular i a la vestimenta tradicional "el traje regional".

Tal com diu Climent Picornell⁷ en una de les primeres aportacions de caràcter globalitzador sobre l'evolució dels estudis etnogràfics a les nostres illes i referint-se a la tipologia dels estudiosos de la postguerra establida per Prats, Llopart i Prat⁸:

"Crec, sense cap dubte, que podem trobar a les illes Balears representants de tots aquests corrents diversos i, fins i tot, d'alguns d'altres més combatius. El pare Ginard (i la seva ingent obra del

⁶ Per aquets vegeu l'article de Pere ROSSELLO BOVER (1986) L'obra poètica original de Rafel Ginard Bauçà. A *Estudis de Literatura Catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, 2. pp. 295-308.

⁷ PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre l'"Educación y Descanso" i l'autenticitat". *Los Cuadernos de Baleares*. 3 maig.

⁸ PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) Op. Cit. pp. 146 i ss.

Cançoners), n'Andreu Ferrer i Ginard que continuà la seva tasca d'abans de la guerra, n'Isidor Macabich i en J. Castelló i Guasch a les Pitiüses, Antoni Galmés amb el seu volum dedicat a la cultura popular mallorquina, Bartomeu Ensenyat ("El Pastor" i la seva tasca en els balls), el pare Bonafé (ultra la seva obra com a botànic), Antoni Mulet (qui entenia el folklore per a ser usat com a "Fomento del Turismo") Joan Veny, Bartomeu Mulet, Miquel Pons, Jaume Oliver, Francesc Riera, Andreu Estarellas i Pascual (L'Essència de Mallorca), Baltasar Coll i el seu Folklore de Lluçmajor, Antoni Gili, Gabriel Florit, Deseado Mercadal (El Folklore Musical de Menorca), Joan Llabrés i Jordi Vallespir amb els seus oficis d'antany, Cosme Aguiló, Antoni Artigues, Gabriel Oliver, Guillem Rosselló Bordoy i el museu etnològic de Muro. Gabriel Llompart i el folklore religiós, i no cal oblidar l'acabatall de la publicació del Diccionari Català-Valencià-Balear (una vertadera font de referència obligada) són un bon cabal -i en deix involuntàriament i per desconeixement meu, més d'un- que pot demostrar que la tradició en l'estudi de l'etnologia, el folklore i la cultura popular a les Illes no és cosa d'ara mateix".

Aquest era, de manera breu, el panorama que es dibuixava de la investigació etnogràfica a la postguerra. Vegem, però, de manera més detallada, quina és la posició de cada un dels investigadors, quina és la periodificació més adient per encabir aquest lapse de temps que genèricament coneixem per postguerra i també si podem fixar alguna subdivisió que permeti clarificar i ajudar a entendre els distints corrents de pensament.

Pel que fa a la delimitació cronològica de la postguerra illenca hem considerat adient fixar un període que hem intitulat l'ermàs de la postguerra (1940-1970) on, malgrat la coexistència de diversos corrents de pensament, hi ha un clar predomini de la denominada continuista-nostàlgica i algun personatge que continua la seva tasca de forma individual, però de forma gairebé soterrada. En aquest primer lapse de trenta anys les investigacions sobre la cultura autòctona queden definitivament anorreades i esmorteïdes.

L'inici, com era de suposar, el marca el final de la conflagració armada (1939) i l'acabament quedaria fitat a partir del 1970, moment en què es consolida un incipient despertar que es manifesta bàsicament durant la dècada dels seixanta amb la celebració del centenari de Mn. Antoni Maria Alcover, la fundació de l'Obra Cultural Balear i l'edició, per part d'aquesta darrera, de la revista LLUC.

Pel que fa a les diverses "tendències", i com veurem tot seguit, durant aquests primers anys de la postguerra, i paral·lelament als folkloristes que s'adeqüen de manera còmoda a la nova situació política imposada pel nou règim, existeixen intents de recuperació d'una identitat diferencial pròpia. En aquest sentit, només són destacables les investigacions desenvolupades pel grup vinculat a la recuperació lingüística: Francesc de Borja Moll, Manuel Sanchís Guarner, Rafel Ginard Bauçà i les tímides aportacions d'alguns joves. Aquest grup, hereu de la tradició literària de l'Escola Mallorquina, durant els primers anys es refugia als certàmens i les tertúlies on, com a foc colgat, cova la flama de la recuperació.

A Eivissa, aquesta mateixa tradició literària, es redossa entorn a la revista "Ibiza" amb personatges com el canonge Macabich o Joan Castelló Guasch.

La tasca de Ferrer Ginard, tan intensa abans de la guerra, es veié interrompuda i només es reprendria, encara que de forma tímida, amb les seves aportacions a la revista "Cort".

Sorgeixen nous investigadors que ençaten noves tendències, com és ara la tasca de Gabriel Llompart Moragues i les seves investigacions entorn a la religiositat popular. S'ha de destacar el fet que aquest folklorista va ésser, gairebé de forma exclusiva, l'únic illenc que durant aquests anys col.labora a la *Revista de Dialectología i Tradiciones Populares* del C.S.I.C.

Finalment, afegir l'aportació de Joan Amades i algun altre folklorista del Principat que en una labor de continuïtat inclouen les nostres illes dins el camp de les seves investigacions.

Pel que fa a les tasques museològiques durant aquestes dues dècades podem constatar que, tal com veurem, l'activitat va ésser minsa i possiblement només són destacables les interessants aportacions d'Antoni Mulet i Gomila amb el seu **Museu de Gènova** i el malhaurat **Museu Marítim**.

3.5.2. El grup Documenta i els certàmens històrico-literaris (1941-1947)

Un fet destacable per la seva significació cultural és la convocatòria dels certàmens historico-literaris de l'Ajuntament de Sant Joan.

Durant els anys quaranta, aquests certàmens, patrocinats per l'Ajuntament i impulsats per un grup d'erudits locals, esdevingueren una petita bretxa per a la pervivència cultural i lingüística en un ambient de postguerra on la repressió i l'angoixa estaven a l'ordre del dia.

El caràcter eminentment local de la convocatòria, així com l'estat eclesiàstic de la majoria dels integrants del grup convocant, presumptament adictes al nou règim, degueren permetre la realització dels certàmens sota una tolerància vigilada i sempre sotmesa a l'ordre.

El grup de Documenta estava integrat per un grup d'erudits locals de Sant Joan i algun sineuer, la majoria d'ells eclesiàstics, que d'alguna manera aprofiten les seves relacions d'amistat i coneixença personal amb els membres de la segona generació de l'Escola Mallorquina per dur a terme aquesta iniciativa.

Entre els promotors cal senyalar el Pare Rafel Ginard Bauçà, Mn. Ramon Gayà Galmés, Francesc Oliver, el Deà i Vicari

General Joan Rotger, Mn. Bartomeu Mulet i Ramis, Mn. Miquel Ramis Alonso, Mn. Francesc Mas, Miquel Gayà, etc.

Aquests personatges, recolzats per alguns terratinents locals i respectats per les autoritats locals, tenien el suport de part de la intel·lectualitat mallorquina: el poeta Guillem Colom, Francesc de B. Moll, Josep Ramis d'Aireflor i Sureda, Antoni Mulet, Josep Rosselló Ordines, Joan Muntaner, Cosme Bauçà, Joan Pons i Marquès, Miquel Ferrà, Miquel Fortesa, etc. i d'institucions com la Societat Arqueològica Lul·liana.

El grup havia d'aconseguir que la institució municipal santjoanera en sessió celebrada el 22 de maig del 1941 anomenés arxiver-bibliotecari Mn. Ramon Gayà Galmés, a qui s'assignava, a més, l'encàrrec d'organitzar un certamen històrico-literari el dia 20 de gener, festivitat de Sant Sebastià, de cada any i que donàs a la llum pública els resultats de les investigacions. Així sorgia *Documenta*¹.

En un to un tant irònic i sorneguer Vicenç M^a. Rosselló Verger en fa aquesta descripció: "La cosa venia de la «Festa de ses teranyines», com havia batejat la murriera local pagesa, la festa de Sant Sebastià que organitzava anualment a Sant Joan de Sineu un estol de lletraferits acomboiats pel canonge Rotger i Niell. N'era l'artífex o manejador Francesc Oliver des Calderers, que unia a la simpatia d'un 'bala perduda una seriosa preocupació cultural i que havia estat, a més a més d'altres concurrents com Fra Rafel Ginard Bauçà, deixeble de mon pare, el mestre Josep Rosselló i Ordines...

¹ *Documenta* (18 juny 1941) pg. 1.

malgrat l'ambient catacumbari de la immediata postguerra, i precisament per això, esdevindria una fita que ara podem qualificar ben clar com a patriòtica. En sorgiren les primeres lletres impreses en català a Mallorca després del conflicte incivil².

A banda de la modesta tasca de recuperació cultural i lingüística, per a nosaltres té una especial significació car un percentatge força elevat dels temes d'investigació proposats a les successives convocatòries dels certàmens són d'un clar contingut folklòric i etnogràfic.

El caràcter aparentment inofensiu dels reculls folklòrics, així com l'aspecte peculiar dels convocants, havien de contribuir a la tolerància. Tal com diu Llorenç Prats³, hem de tenir present que el folklore, en la mesura que remetia a una societat tradicional, rural i pretèrita, incapaç d'engendrar per ella mateixa projectes col·lectius i de futur, va ésser un dels primers gèneres que es va poder editar. D'altra banda, el règim ignorava la virtualitat simbòlica nacionalista del contingut d'aquestes publicacions.

Així, a l'àmbit folklòric, al I Certamen (20.01.42) es convocaren els següents temes i premis⁴:

² ROSSELLO VERGER, V. (1990) Pròleg. A MULET RAMIS, B. *Els teixits de seda mallorquins*. pg. 9.

³ PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. pp. 72-73.

⁴ *Documenta* (2 febrer 1942) pg. 68.

I. Cançonari Folkloric Santjoaner. Premio de cinquenta pesetas ofrecido por el Magnífico Ayuntamiento

(...)

III. Evolució de s'arada a Sant Joan. Premio de cinquenta pesetas ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Aplec de cançons populars del gloriós Sant Nofre. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Antonio Camps.

(...)

VI. Descripció de la festa del pa i el peix. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Juan Gayà.

VII. Tradició sobre la casa dels assotats i dones penitents que anaven a Consolació. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Francisco Oliver.

VIII. Els Castellots i lo tresor encantat. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por Don Gabriel Camps.

IX. Llegenda sobre el Pou de la Baronia de Solanda. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Guillermo Gayà, Veterinario.

A aquesta convocatòria es presentaren el P. Rafel Ginard Bauçà, que obtingué el premi dels temes I i IV; Isabel Matas Juan i Antonia Gayà Matas que obtingueren premi pel tema VI; Miquel Sastre Nigorra amb premi pel tema VII; Josep Estelrich Costa pel VIII i Antoni Matas Bauçà pel IX. Quedà desert el tema III i fora

de concurs es donà un premi extraordinari a Miquel Fuster Aguiló per un *Aplec de cançons de segar*, fora de concurs⁵.

A la convocatòria del II Certamen (20.01.43), els temes de caràcter etnogràfic foren els següents⁶:

(...)

II. Festes de Setmana Santa i Pasco. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por el Rdo. Sr. Cura Arcipreste.

III. Segar, garbetjar i batre. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Vocabulario de las palabras usadas en San Juan que representen una peculiaridad de esta villa con respecto a los restante pueblos de Mallorca. Premio de cincuenta pesetas ofrecido por la Editorial Mossèn Alcover.

(...)

VI. Festa de Sant Antoni Abat. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Antonio Camps.

VII. Descripción y características de las variedades de higueras que se cultivan en el término de San Juan. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Clemente Gayà.

(...)

⁵ Ibidem (10 febrer 1943) pp. 170-171.

⁶ Ibidem (10 febrer 1943) pg. 171-172.

IX. Devoció de Sant Joan al Beat Ramon Llull. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Juan Gayà.

X. Ses Matances. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por D. Gabriel Camps.

(...)

XII. Regímenes jurídicos para la explotación de la tierra. Premio de veinticinco pesetas ofrecido por el Notario de Palma Don Germán Chacártegui.

La convocatòria tengué, suposam, la resposta esperada: Antoni Bonet Gayà de Sa Pleta obtingué el premi corresponent al tema III; Miquel Fuster obtingué el premi corresponent al tema IV; Antoni Matas Bauçà el del tema VI; Antònia Bonet Gayà el del tema VII; Gabriel Ferriol Antich pel tema X. A més, es concedí un accèssit a Bartomeu Mulet pel seu treball sobre les matances⁷.

La convocatòria del III Certamen (20.01.44) incorporava els següents temes folklòrics⁸:

(...)

II. Fiesta Mayor de nuestro Pueblo y solemnidad que se le daba antiguamente. Premio ofrecido por el Reverendo Cura Arcipreste.

⁷ Ibidem (30 gener 1944) pp. 302-303.

⁸ Ibidem (30 gener 1944) pg. 304.

III. Maquinaria agrícola empleada en nuestra Comarca. Premio ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Recull de cançons populars amoroses que no figuren dins el volum 4 de la Biblioteca "Les Illes d'Or". Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll.

V. Variedades de almendros, sus características y clases que más se adaptan a nuestras tierras. Premio ofrecido por D. Clemente Gayà y D. Germán Chacártegui.

VI. Paraires i teixidors de lli. Premio ofrecido por D. Antonio Camps Ribas y el Sr. Secretario de este Magnífico Ayuntamiento.

(...)

X. Descripció d'una casa pagesa. Premio ofrecido por D. Antonio Pons, Pbro. del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

XI. Possible aportació del poble Sant Joan a la renaixença de les nostres danses. Premio ofrecido por D. Antonio Mulet, Vicepresidente-Secretario del Fomento de Turismo.

Presentaren treballs i obtingueren els premis, Antoni Matas Bauçà pel tema II; Antoni Bonet Gayà pel tema III; Rafel Ginard Bauçà pel tema IV; Antònia Bonet Gayà pel tema V; Bartomeu Mulet pel tema VI i un accèssit a Francesc Gayà Gual pel seu treball sobre el tema V⁹.

⁹ Ibidem (28 febrer 1945) pp. 399-400.

Al IV Certamen, convocat la diada de Sant Sebastià de 1945, es proposaren els següents temes d'investigació etnogràfica¹⁰:

(...)

III. Cultivo del trigo y sus variedades conocidas en nuestra comarca. Premio ofrecido por el Sindicato Agrícola Católico.

IV. Recull de cançons populars religioses. Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll.

V. Vocabulari i elogi de la casa pagesa. Premio ofrecido por el Rdo. Don Antonio Pons, Pbro. del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

(...)

X. Indumentari Sanjoaner dels temps passats. Premio ofrecido por D. Juan Gayà y Don Guillermo Gayà.

XI. Recull de música popular peculiar del Sinium Romà. Premio ofrecido por D. Germán Chacártegui y D. José Bauzá.

(...)

XIII. Fonaments històrics d'algunes tradicions dins sa nostra Comarca. Premio ofrecido por un grupo de amigos de San Juan.

¹⁰ Ibidem (31 març 1945) pp. 401-402.

XIV. Diferència entre es cambuix, rebosillo i volant. Premio ofrecido por D. Antonio Mulet.

El treballs presentats i premiats foren els següents: el de Miquel Fuster, Mestre Nacional al tema III; Rafel Ginard Bauçà al tema IV; Joan Camps Verger al tema V; Miquel Fiol Company pel tema X; Rafel Ginard Bauçà pel tema XI; Bartomeu Mulet Ramis pel tema XIV i accèssits a Bartomeu Mulet i Antoni Matas Bauçà per les seves investigacions sobre la casa pagesa i a Miquel Fiol pel tema XIV.

Els temes inclosos en el V certamen, convocat el 20 de gener de 1946 són els següents¹¹:

I. Devoció de nostra Vila al Màrtir Sant Sebastià. Premio ofrecido por el Magnífico Ayuntamiento.

II. Maneres cristianes en el llenguatge del nostre poble per expressar temporades de l'any, per començar treballs, acabar-los, etc. Premio ofrecido por el Rdo. Cura Arcipreste.

(...)

IV. Escaraders del segar. Premio ofrecido por La Cooperativa Agrícola de San Juan.

¹¹ Ibidem (31 març 1946) pp. 451-452.

V. *Cançons populars camperoles*. Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll.

(...)

XI. *Fonaments històrics d'algunes tradicions dins la nostra comarca*. Premio ofrecido por la Sociedad Arqueológica Luliana.

(...)

XIV. *Sant Joan, terra d'alls i cebes*. Premio ofrecido por Don Clemente Gayà.

XV. *La Queda. Su origen y leyendas que sobre ella se formaron*. Premio ofrecido por D. Guillermo Gayà Boned.

El treballs presentats i premiats foren els següents: Margalida Bauçà Andreu pel tema I; Rafel Ginard Bauçà pels temes II i V i Miquel Fuster pel tema XIV¹².

La convocatòria del VI certamen es feu el 20 de gener del 1947 amb dos temes etnogràfics¹³:

(...)

V. *Codolades populars mallorquines*. Premio ofrecido por D. Francisco de B. Moll

(...)

IX. *Evolución del transporte*. Premio ofrecido por Don Gabriel Verger y Don Guillermo Gayà.

¹² Ibidem (gener-març 1947) pp. 492-493.

¹³ Ibidem (abril-junio 1947) pg. 494.

El grup de Documenta no restringia el camp d'acció al municipi de Sant Joan sinó que d'alguna manera volia recuperar la història de la comarca ocupada pel Sinium Romà. Això vol dir els termes de Sant Joan, Sineu i Llorito o Manresa.

Un dels mentors principals d'aquesta idea era el Deà Joan Rotger Niell que a més de promoure els certàmens de Sant Joan també n'organitzava un altre a Sineu i aconseguí involucrar en el projecte de Documenta a l'Ajuntament sineuer¹⁴.

A *Documenta* es publica la relació de treballs premiats al certamen històrico-literari celebrat a Sineu el 5 de maig de 1943 en motiu de les festes patronals de Sant Marc. Els temes etnogràfics premiats foren:

Estudio de los principales 'Cellers' de nuestra villa de Gabriel Alomar Llull.

Descripción de los trabajos de la trilla de Miquel Capó Diana i
Descripción circunstanciada de los juegos de los niños de Antoni Real Sampol¹⁵.

Igualment es convoca el VI Certamen a celebrar el dia de Sant Marc del 1944 sota el patrocini de l'Ajuntament de Sineu. Els temes de contingut etnogràfic són els següents¹⁶:

¹⁴ Ibidem (20 setembre 1942) pg. 141.

¹⁵ Ibidem (10 juny 1943) pg. 218.

¹⁶ Ibidem (10 juny 1943) pg. 219.

I. Estudio de los bailes regionales e importancia de los mismos en la educación de buenas costumbres. Tema propuesto por el Ayuntamiento

(...)

IX. Historia de los vestidos típicos de las payesas de Sineu. Tema propuesto por Don Gaspar Alomar Estades, Médico.

X. Los tejedores a mano de Sineu. Tema propuesto por Don Juan Vidal Rosselló

(...)

XIII. Mecanismo de los molinos de viento harineros. Tema propuesto por D. Bernardo Amengual Pastor, Director de la Escuela Graduada de Sineu.

Els premis foren concedits a Joan Perelló Llompart pel seu estudi sobre molins fariners; Miquel Mates Niell per l'estudi sobre balls regionals i un accèssit a Antoni Horrach Vanrell pel mateix tema; Gabriel Alomar Llull per l'estudi sobre els teixidors a mà; accèssit a Antoni Real Sampol per una aportació sobre molins fariners. Quedà desert el premi a la investigació sobre vestuari de les pageses de Sineu¹⁷.

A la convocatòria del VII certamen a celebrar per Sant Marc del 1945 s'inclouïen els següents temes etnogràfics¹⁸:

¹⁷ Ibidem (15 agost 1944) pg. 363.

¹⁸ Ibidem (15 agost 1944) pg. 364.

Tema I. *Cronica sobre alguna de las procesiones que se celebran en Sineu, San Juan y Lloret de Vista Alegre.* Tema propuesto por el Magnífico Ayuntamiento.

(...)

Tema VI. *Estudio de las principales costumbres tradicionales de Sineu e importancia de su conservación para fomentar la moral cristiana, social y familiar.* Tema propuesto por D. Antonio Coll Pericàs, Notario de Sineu.

(...)

Tema IX. *Historia de los vestidos típicos de las payesas de Sineu.* Tema propuesto por D. Gaspar Alomar Estades.

A part de la convocatòria d'aquests certàmens, organització de trobades literàries, excursions per la comarca amb especial atenció als monuments prehistòrics, el grup Documenta assolí una tasca prou important de recuperació documental -els documents transcrits es publiquen a "Documenta"- i recuperació de la memòria col·lectiva.

S'ha de dir que els certàmens suposaren una tasca de divulgació i amateurisme, més que no una tasca d'investigació rigorosa. La majoria dels participants eren autodidactes i no passaren mai d'ésser simples afeccionats a recerca.

Tot i això, entre els mateixos organitzadors, i a l'hora participants a la majoria de les convocatòries, hom ha de destacar tres personatges que amb una transcendència desigual passarien a engrandir la nòmina de folkloristes de la postguerra. Ens referim a

Miquel Fuster i Aguiló, Bartomeu Mulet i Ramis i, especialment, a l'insigne Rafel Ginard Bauçà.

3.5.2.1. Bartomeu Mulet i Ramis

Aquest folklorista sineuer, de formació autodidacta, ha desenvolupat la seva tasca investigadora en tres camps: la casa mallorquina, els teixits i la ceràmica. A part ha dedicat bon esforç a la investigació històrica i toponímica de la seva vila natal.

Sembla que l'origen de la seva inquietud investigadora cal cercar-lo a les tertúlies i certàmens organitzats a Sant Joan pel grup *Documenta*.¹⁹ El mateix Mulet ens diu al respecte:

"A la vila de Sant Joan s'organitzava cada any un Certamen d'història i poesia, pels temps en què vivien el Rector Mas, don Francesc dels Calderers, el P. Ginard Bauçà, don Ramon Gayà, Prevere, l'Il.lm. D. Joan Rotger, Vicari General i molts d'altres que ja no hi són... M'afalagà amb deliri un tema concebut amb aquestes paraules: "Diferències fonamentals entre cambuix, volant i rebosillo", tema patrocinat pel benvolgut Don Toni Mulet, el gran enamorat de la Indumentària mallorquina, i per això mateix vaig posar fil a l'agulla..."²⁰.

¹⁹ A més de la publicació de la revista "Documenta", organització de trobades i certàmens, sembla que un dels actes més destacats del grup del Pla de Mallorca fou la organització, el 30 de juny de 1945, d'una corona poètica a Sant Marc amb motiu del tercer centenari de l'elecció de Sant Marc com a patró de la vila de Sineu (Cif. Massot, 1978: 223-224).

²⁰ MULET, Bartomeu (1983) *Teixits de seda mallorquins. Gorgorà i tabí*. pg. 134.

La seva investigació, tant pel que fa a indumentària, ceràmica o utilatge de la casa, es fonamenta en la recerca arxivística documental i tendeix cap a una mena de col·leccionisme tipològic i terminològic. El procés investigador s'orienta cap a la configuració d'un model que ell anomena la *casa mallorquina*:

"La feina feta dins tot aquest temps se va convertint, daixo-daixo, en la Casa Mallorquina, tota mesella i guarnida d'un estil ben mallorquí...

Amb el pertret de la pedrera anam aixecant l'Arxiu de la Casa Mallorquina, on hi tenim tall de feina per tot: en les formes arquitectòniques de la construcció, en el mobiliari, en la indumentària dels rebesavis, en la roba de casa, en la vaixel·la i en altres més"²¹.

En el decurs de la postguerra i fins arribar a l'actualitat, Mn. Bartomeu Mulet, com si fos una mena de relíquia o perllongació extemporània de l'Escola Mallorquina, s'encasella en un espai intemporal i viu de la construcció simbòlica d'una petita història local allunyada de la història.

Com ja hem esmentat, el seu discurs folklòric perdura a través de la construcció del model simbòlic de la casa mallorquina. L'única diferència, respecte als seus predecessors i als altres autors coetanis, és que la casa mallorquina -la llar pairal de la Renaixença- ha deixat d'ésser només objecte d'estudi per esdevenir un model d'estudi. Una mena d'estructura on hi caben tota casta d'aportacions folklòriques o etnogràfiques, siguin sobre teixits,

²¹ Ibidem. pg. 134.

sobre mobiliari, sobre rajoles policromades, etc. Tot passa a formar part del seu particular Arxiu de la Casa Mallorquina²².

3.5.2.2. Miquel Fuster i Aguiló (1902-1988)

Aquest mestre d'escola, nascut a Manacor però arrelat a Sant Joan, participà activament als certàmens organitzats per Documenta. Com hem pogut veure a les relacions de temes i participants als distints certàmens al primer certamen presentà un *Aplec de cançons de segar* fora de concurs; al segon, convocat el 1943, obtingué un premi pel *Vocabulario de las palabras usadas en San Juan que representen una peculiaridad de esta villa con respecto a los restante pueblos de Mallorca*. que posteriorment seria publicat per la mateixa revista Documenta²³.

Al quart certamen, convocat el 1945 obtingué un altre premi pel treball *Cultivo del trigo y sus variedades conocidas en nuestra comarca* y l'any següent, en el cinquè certàmen fou premiat de nou amb el tema *Sant Joan, terra d'alls i cebes*.

A part d'aquestes col.laboracions, traduï al castellà una selecció de rondalles de Mn. Alcover i posteriorment recompilà i publicà un Refranyer popular de Mallorca²⁴.

²² Vegeu la seva producció bibliogràfica a l'apartat de bibliografia general.

²³ El títol del treball publicat és "Particularitats de llenguatge de Sant Joan amb referències a les d'altres viles" (18 abril 1944) pp. 325-328.

²⁴ FUSTER, Miquel (1979 i 1981) *Refranyer popular de l'illa de Mallorca* (2 vols.).

3.5.3. Andreu Ferrer i Ginard i la revista "Cort"

Paral·lelament a la tasca desenvolupada, com veurem, pels lingüistes es produïa un fenomen interessant protagonitzat per un dels personatges que més interès poden aportar a la tasca etnogràfica de la postguerra. Ens referim a la revista "Cort" i al seu màxim protagonista, el mestre artanenc Andreu Ferrer Ginard.

Aquesta publicació periòdica, sorgida el 1946 com a "Semanao de deportes y espectáculos" havia d'esdevenir posteriorment (1957) en "Revista quincenal ilustrada" per a finalment esdevenir una bona plataforma per a la divulgació de la tasca de recerca i investigació de Ferrer Ginard que, com hem vist, havia realitzat una gran activitat folklòrica abans de la guerra i, fins i tot, havia impulsat l'ambiciós projecte del "Tresor dels Avis" (1922-28).

Durant la postguerra, Ferrer Ginard es veié obligat a adoptar una posició que oscil·lava entre la de renúncia i la continuista-nostàlgica que, sens dubte, determinaren la seva producció. No podem obviar que la posició de Ferrer Ginard que, no ho oblidem, havia signat la resposta als catalans¹ i s'havia significat per defensar una línia política conservadora però,

¹ MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys*. pp. 24-27.

clarament nacionalista, havia de resultar incòmoda. Sembla que es decantà cap a una nova posició d'exili interior, refrendada per Massot i Muntaner².

Des del 1948, quan detectam un article signat A.F. sobre les festes d'Artà d'escàs interès folklòric, no reprèn la seva tasca divulgadora fins al 1954 que inicia una sèrie, gairebé ininterrompuda, signada amb el pseudònim Ramon des Pujols.

La sèrie, en castellà, segueix les grans temàtiques, ja clàssiques, del folklore tradicional. Apareix sota el títol genèric de "Costumbres de nuestra tierra" i intenta recollir-hi les festes i rites anuals, tasques agrícoles, etc. de forma sincrònica amb el calendari.

D'aquesta manera comença amb la descripció que segueix i enumeram amb el títol original: Les verges; La fiesta de todos los Santos y "sa bunyolada"; Les matances. Al.leluia, al.leluia, qui no mata porc no menja xuia; Les matances (conclusión); Collidores d'oliva; Cada cosa a son temps, i per a Nadal, neules; Fiesta de San Antonio Abad. I En la vigilia; Fiesta de San Antonio Abad. II La cavalcada, s'Argument; El carnaval; La Cuaresma I; La Cuaresma II; La Cuaresma III; Tiempo pascual; Tiempo pascual II; Mes de María. Bendició de fruits. Fires; Mayo y sus fiestas; D'es segar. Pel juny la fauç al puny; Fiestas de junio I; Fiestas de junio II; San Pedro y San Marcial en la devoción de nuestro pueblo. Fiestas de junio III; Las fiestas patronales del mes de julio. Su sabor y carácter popular; Valldemosa y Pollensa, cantera de tradición

² MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. pg. 219.

popular; Manacor, Artá y Montuiri conservan en sus fiestas el tipismo de antaño; "Ses messes de batre" en Mallorca y "festa de ses mesurades" en Menorca; Es figueral i es sequé, faceta importante de nuestro folklore; La vendimia en Mallorca; Les meses de sembrar.

Tancava el cicle anual amb aquesta sèrie, digne d'ésser recompilada en una monografia. Aquesta temàtica sobre el cicle anual, era completada per una altra sèrie sobre els cicles de la vida, sobre els anomenats rites de pas, que apareixerien a la revista "Cort" a partir del desembre de 1955 sota l'encapçalament de "Folklore mallorquí". En aquesta nova aportació, Ferrer i Ginard continua emprant el pseudònim Ramon de Pujols, encara que esporàdicament signa algun article complementari amb nom i llinatges.

Els títols d'aquesta nova sèrie són els que segueixen:

Matrimonio y enamorament; Folklore navideño. La Navidad en el alma de nuestro pueblo; El canto de la sibilla; El matrimonio II. El festejament; El matrimonio III. Presentimientos y decisión; El matrimonio IV. Ses noces; El Matrimonio V. Casament de viudos; Devoción, costumbres y leyendas de nuestro pueblo en Semana Santa; Folklore Balear. La pasión del Señor en la canción popular; El matrimonio VI. Después de noces; El nacimiento I. Concepción; El nacimiento II. Gestación; El nacimiento IV [sic]. El bautizo; Nacimiento y puericultura I; Nacimiento y puericultura II; Nacimiento y puericultura III; Defunción I; Defunción II; Defunción III; Defunción IV.

A partir del 1956 les aportacions esdevenen escasses i signades amb el seu propi nom: "Els betlems" en el folklore

navideño de Mallorca (1956); De nuestro cancionero popular sobre el advenimiento del Salvador (1961); El Romaní. Rondaia quinzenal i Els tres al.lots de Son Talent (1962)... son alguns dels articles més destacables d'aquesta darrera època.

Es tracta en definitiva d'aportacions de caràcter divulgatiu encara que oferint materials de primera mà, possiblement recollits abans del 1936. En aquest sentit, i encara que es publiquin en castellà, s'han d'entendre com a continuació de la tasca desenvolupada a l'època del "Tresor dels Avis" i d'acord amb la línia de treballs que al Principat duen a terme les grans individualitats del folklore.

La sèrie d'articles referits als esdeveniments del calendari no són més, salvant les distàncies i l'abast del projecte, que un reflex del costumari de Joan Amades. La reconstrucció del cicle agrari amb especial atenció als esdeveniments festius (religiosos o simplement lúdics) de la ruralia mallorquina.

Quelcom semblant succeeix amb els articles dedicats al cicle vital on possiblement es pugui detectar la influència de l'enquesta promoguda el 1901 per l'Ateneo de Madrid i que Ferrer i Ginard segurament coneixia a través de la resposta de Pere Ballester per a l'illa de Menorca.

Els últims esforços per recuperar les moltes iniciatives promogudes per Ferrer i Ginard abans de la guerra es feren efectius amb la creació, el 1970, de la fundació "El Tresor dels Avis" que havia d'ésser la continuadora de la tasca endagada amb la revista homònima.

Aquesta fundació, de la qual en fou president Jeroni Juan Tous, no superà mai la languidesa pròpia de la situació cultural del moment i possiblement quan hauria pogut desenvolupar amb energia els seus objectius esdevingué un projecte truncat per la mort del seu promotor (1975).

Tot i així, a l'ampara de la revista "Cort" es publicà "Dos Tresors dels Avis. Bolletí informatiu per formar-ne un Arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears per Andreu Ferrer Ginard i Andreu Ferrer Artigues" que es publicà com a separata entre el gener del 1969 i el setembre del 1970.

Continuació d'aquest primer butlletí fou el "Bolletí Informatiu de la Fundació Tresor dels Avis" del qual n'arribaren a aparèixer 28 números entre l'octubre del 1970 i el juny del 1973. Com a complement del butlletí aparagué en 5 fascicles la ja coneguda Classificació Folklòrica Decimal.

3.5.4. Folklore a les Pitiüses

3.5.4.1. Isidor Macabich (1883-1973)

Com ja hem pogut observar a l'apartat 3.4.6.3., Isidor Macabich (1883-1973) és possiblement la figura més destacada dins el migrat ambient cultural pitiús.

La valoració de l'obra de Macabich ha de fer-se des d'un punt de vista molt relatiu. Tal com diu Isidor Mari "Vist dins el limitat espai cultural de la nostra illa, en relació amb les escasses aportacions precedents, la seva dimensió esdevé gegantina. Si l'observam, en canvi, en el conjunt del món intel·lectual del seu temps, adquireix unes proporcions molt més naturals, i la direcció del seu esforç ens pot semblar perfectible en molts aspectes"¹.

La tasca de Macabich, especialment amb la seva labor de síntesi desenvolupada a la postguerra, s'ha d'entendre com a punt de partida per a noves investigacions més profundes, àmplies i crítiques².

¹ MARI, Isidor (1976) "Isidor Macabich, als dos anys de la seva mort". *Randa*. 2:215.

² *Ibidem.* pg. 215.

En realitat, les seves investigacions costumistes són un apèndix de les seves investigacions històriques, i responen al mateix interès: la recerca de la identitat pròpia. En aquest cas, essent el poble eivissenc en conjunt l'immens arxiu vivent que calia estudiar, la feina feta va quedar molt lluny de l'etnografia global i exhaustiva, tasca de tot un equip d'investigadors, i no d'un home sol, com reconeixia Macabich mateix³.

Quedi clar, però, que aquest afany de recerca de la identitat no té res en comú amb el nacionalisme català propugnat des de la Renaixença. Tal com diu el seu fillol Isidor Marí, "Macabich no acceptà mai els nacionalismes catalans, ni tan sols els romàntics. L'única nació per a ell fou Espanya, per més que l'amor a la terra natal el portà a una vaga consciència de catalanisme, de caràcter sentimental i sense formulacions polítiques"⁴.

Tal vegada no estigui de més reiterar el que Marí comenta, respecte al seu entroncament ideològic: "Isidor Macabich va esser un sacerdot "militant" en l'efervescència social i política que desembocaria a la guerra civil, i l'enfocà sempre des d'una perspectiva marcadament decantada a la dreta. Això li valgué, passat el conflicte, les simpaties dels cercles oficials"⁵.

Pel que fa a la tendència metodològica i temàtica de l'obra costumista del canonge eivissenc, el comentaris de Marià Villangómez són especialment aclaridors i concretament pel que fa

³ MARI, Isidor (1976) Op. cit. pg. 213.

⁴ Ibidem. nota 7.

⁵ MARI, Isidor (1976) Op. cit. pp. 211-212.

al volum IV de la seva *Historia de Ibiza*, dedicat al *Costumbrismo*. "Algunes vegades la ploma de Macabich era moguda pel desig de precisar o refutar conceptes sobre els nostres costums, en ocasió d'exageracions, desfiguracions o simplement errors d'escriptors forasters. Aparegueren, així, els treballs polèmics del canonge eivissenc, on atacà certes afirmacions; ho va fer eruditament, amb excel·lent informació i bons arguments, i algun moment fins amb sarcasme o indignació. Foren objecte d'aquestes rèpliques, en el camp costumista, Víctor Navarro, Blasco Ibáñez, Casas Gaspar, Caro Baroja, etc."⁶.

Com ja hem esmentat, ascendint, com en història, de l'article de premsa a l'opuscle, camí de la síntesi, va aprofitar en aquest camp l'obra de molts d'altres investigadors: els germans Costa Ramon, Villangómez, García Matos, Rullan, M. Aguiló, etc. En arribar al ja citat volum dedicat al costumisme, "l'autor va ampliar, refondre, completar, posar al dia i organitzar tot un conjunt de treballs anteriors... és una obra estructurada, en certa manera; però també un aplec. Altrament dit, es percep l'aplec dels materials sota l'estructuració de l'erudita, important, monumental construcció... l'ordre i l'organització es manifesten, a "Costumbrismo" més dins cada un dels assaigs, articles o notes, presos individualment, que no en la suma d'estudis que formen el llibre"⁷.

⁶ VILLANGOMEZ, M. (1973) "Macabich, costumista". *Eivissa*. 3:11.

⁷ VILLANGOMEZ, M. (1973) *Ibidem*. pg. 12.

Aquest comentari de Villangómez, compromès i finalment elogiós, només es justificable quan surt d'un altre eivissenc i fa referència a una figura mítica com és el canonge Macabich dins el món cultural eivissenc.

Com ja hem reiterat, la major part de la seva obra està recompilada al volum IV de la *Historia de Ibiza*, dedicat al *Costumbrismo*. Tal com senyala l'autor a la introducció d'aquest llibre "Cabría un estudio detallado y sistemático de todo nuestro folklore, mediante una labor de equipo (según expresión del día), en que más de una vez soñé... Pero puede bastar lo de ahora, como visión de conjunto y a título de complemento histórico"⁸.

Es tracta en definitiva d'un recull d'articles publicats a la premsa local al llarg d'un parell de dècades. Bona part d'aquests articles són atribuïbles a altres autors (Blasco Ibáñez, Enrique Casas, Josep Clapés, José Sáez Martínez, José Costa Ramón, Marià Villangómez, Josep Rullán, Alfredo Baeschlin, Josep Tur Riera, Marià Aguiló, Manuel García Matos, etc.) i d'altres són de contingut històric documental o lingüístic més que no de caràcter folklòric.

Potser el que més interessa de l'obra investigadora i recompiladora del Macabich folklorista sigui el fet que "... va començar a estudiar el costumisme eivissenc quan encara eren vius molts dels usos, pràctiques, expressions, etc. de què s'ocupà i aplegà els materials, reunits al cap de llargs anys de treball, quan ja han evolucionat profundament i ràpida aquells costums formats amb la lenta acció d'uns segles menys precipitats que el nostre.

⁸ MACABICH, Isidoro (1965) *Historia de Ibiza*, vol. 4. pg. 9.

Aquest costumisme es refereix sobretot a la pagesia, tan predominant a Eivissa i tan reclosa en el seu petit món de difícil penetració"⁹.

Detectam, per tant, una clara paral·lelisme amb la tendència desenvolupada pel discurs folklòric durant la Renaixença: l'interès específic per les pervivències, els *survivals* portadors de les essències del poble. En aquest cas, el que interessa a Macabich és documentar a través dels documents folklòrics que "encara" pot recuperar en el món rural eivissenc, una tradició que és a la base de la pròpia identitat. Aquest és l'objectiu encara que no discuteixi la pertinença a una entitat superior simbolitzada per la identitat espanyola.

A banda, però, de la major o menor transcendència de l'obra d'Isidor Macabich, el que si ha de valorar-se és el seu paper d'aglutinador de la vida intel·lectual i cultural pitiusa. Com ja hem esmentat, Isidor Macabich esdevingué en un símbol emblemàtic entorn al qual es mouen gairebé totes les iniciatives culturals i periodístiques. El 1941 és nomenat Fill Il·lustre de la Ciutat d'Eivissa i el 1944 apareix la revista "Ibiza" editada per la Societat Cultural i Recreativa Ebusus.

Aquesta revista, publicada en castellà a la ciutat d'Eivissa (amb alguna poesia en català i cançons i un refranyer de l'illa d'Eivissa), a la seva primera època (1944-1950) com a portaveu de la Societat Ebusus esdevé una de les principals plataformes per a l'edició de les principals investigacions folklòriques del canonge eivissenc. Bona mostra d'aquesta tasca són les seves aportacions

⁹ VILLANGOMEZ, M. (1973) Op. cit. pg. 13.

sobre el cançoner eivissenc, alguns costums religiosos o la vinculació del folklore pitiús amb l'obra lul.liana.

D'aquesta primera època cal destacar també una aportació força interessant i poc freqüent dins la bibliografia folklòrica de l'època que és l'aportació de J. Costa Ramon amb una sèrie d'articles sobre el dret foral eivissenc o l'article de J. Sáez Martínez sobre l'estatge.

Possiblement però l'aportació més interessant és el recull del refranyer eivissenc d'Antoni Juan Bonet, aparegut entre el 1944 i el 1956 i que caldria completar amb l'aportació d'Antoni Costa Ramón, publicada per Macabich¹⁰.

A partir del 1953 i fins el 1960, la revista Ibiza esdevé l'òrgan d'expressió de l'Institut d'Estudis Eivissencs i perd bona part de les col.laboracions folklòriques que fins al moment havien estat habituals. El 1972, amb un altre plantejament ideològic i lingüístic, tindrà la seva continuïtat en la revista "Eivissa" que ja veurem en el seu moment.

Com hem pogut constatar, el seu contingut és especialment interessant pel coneixement dels estudis folklòrics i etnogràfics a les Pitiüses durant la postguerra. A partir d'aquest moment, aquesta publicació periòdica esdevindrà un dels escassos, gairebé l'únic, fòrum on es publiquen diverses aportacions etnogràfiques que més tard Macabich compilarà en dos volums (1960 i 1966) que apareixeran finalment unificats el 1967 com a IV volum de la seva "Historia de Ibiza" sota el títol de "Costumbrismo". Cal senyalar

¹⁰ MACABICH, Isidoro (1965) *Historia de Ibiza*, vol. 4. pp. 429-448.

també l'edició del "Romancer tradicional eivissenc"(1954), publicat per l'editorial Moll.

3.5.4.2. Joan Castelló Guash (1911-1984)

Tot i la no participació a la revista "Ibiza" -possiblement a causa de la seva residència fora de l'illa- Joan Castelló Guasch és un dels protagonistes destacats de la recopilació folklòrica pitiüsa durant la postguerra. La seva producció i l'estreta vinculació amb Isidor Macabich en són les causes. Ideològicament s'hauria d'enquadrar dins el corrent que el catalans han anomenat continuista-individualista.

Castelló havia nascut a Vila el 1911 on resideix fins al 1932 que es veu obligat a traslladar-se a Palma a causa d'una condemna per un article on criticava l'actuació de la Guàrdia Civil¹¹.

Segons el seu biògraf, l'esmentada relació amb Isidor Macabich s'inicià a la redacció del "Diario de Ibiza". "Macabich exercirà sempre una forta influència sobre Castelló; aquest, al vespre, assisteix al "Centre d'Acció Social", associació de caire religiós que dirigia Macabich i en la qual s'impartien classes a gent treballadora. L'amistat i la influència de Macabich durant tota la vida"¹².

¹¹ Per una primera aproximació biogràfica vegeu la cronologia elaborada per Felip CIRER (1990) a *Escriptors de les Illes Balears 2* i, especialment, el pròleg del mateix autor a CASTELLO GUASCH, Joan (1988) *Greix vermei i altres escrits*. pp. V-XIII.

¹² CASTELLO GUASCH, Joan (1988) *Greix vermei i altres escrits*. pg. V.

La seva activitat folklòrica s'inicia el 1945 amb l'aparició de l'almanac "El Pitiuso" del qual n'arribaren a sortir 35 números i el que destaca "La publicació de romanços, cançons, rondalles, acudits, refranys, estribots, endevinetes..., replegats pel propi Castelló o per col.laboradors seus... aquest material folklòric i les notícies històriques i científiques, donen a "El Pitiuso" una qualitat que manca a la majoria d'almanacs"¹³.

En aquesta època no pot parlar-se de monografies folklòriques específiques a l'obra de Castelló, ja que la majoria de notícies apareixen, a més de l'almanac, a les primeres guies turístiques on "Es també digna de recalcar la part etnològica, amb vertaders estudis sobre temes com la casa eivissenca, costums, jocs infantils, danses populars, indumentària, instruments musicals, dret foral, cançons, gastronomia, etc"¹⁴.

Destaca també l'aparició dins la col.lecció "Panorama Balear" que publicava el periodista mallorquí Lluís Ripoll, de *Supersticiones ibicencas* (1952) consistent en un breu estudi sobre supersticions pitiüses: es barruguet, es follet, es fameliar, fades, bruixes o es pastorells.

A part d'altres aportacions esparses sobre instruments musicals, Castelló destaca, però, per la recopilació de rondalles, "...l'activitat rondallística és també el nucli principal de la seua feina; són un centenar llarg de rondalles replegades.

¹³ CASTELLO GUASCH, Joan (1988) Op. cit. pg. VII.

¹⁴ Ibidem . pp. VII i VIII.

El primer aplec el publica l'any 1953 amb el títol de *Rondaies eivissenques*. L'havia d'editar Francesc de B. Moll, però no ho pogué fer per problemes de censura. Castelló, més endavant, el publicà de manera particular.

L'any 1955 el nou recull *Rondaies d'Eivissa* obté el premi de prosa narrativa en el certamen literari celebrat per commemorar el centenari del naixement dels poetes Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Surt publicat per l'Editorial Moll dins la col.lecció "Les illes d'or" (volum 64).

Rondaies i contes d'Eivissa, tercer recull de rondalles, és publicat l'any 1961.

Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món surt l'any 1974.

El cinquè i el sisè aplecs de rondalles són de l'any 1976: *Rondaies de Formentera* i *Rondaies i contes de sa majora*.

La característica principal -i també el seu valor- és l'ús de la llengua; una llengua rica, acurada, plena de matisos i sempre buscant el terme adequat que, a la vegada, és un bon exponent de l'eivissenc oral.

Castelló no és el típic erudit investigador del nostre folklore que va a la recerca de rondalles i procura trobar-ne diverses variants de cada una d'elles. Castelló ha recreat les rondalles, donant-los un valor molt superior al que tenien..."¹⁵.

¹⁵ CASTELLO GUASCH, Joan (1988) Op. cit. pp. X i XI.

3.5.5. Gabriel Llompart (1927-) i la religiositat popular

Gabriel Llompart i Moragues (Palma 1927) és, sense cap dubte, un dels investigadors, etnòlegs i folkloristes, amb una trajectòria més ferma a la Mallorca de la postguerra. La seva tasca s'ha desenvolupat bàsicament en tres fronts: la història i l'arqueologia, la història de l'art i el folklore religiós¹.

Pei que fa al panorama de la investigació folklòrica, ell mateix el defineix i enquadra la seva obra: "El folklore en Baleares -como el de Cataluña y Valencia pongamos por caso- se encuentra todavía en una primera fase de recogida de elementos...Todo eso no empece el que en Mallorca no se haya cultivado el estudio de la cultura popular. Sí, se ha hecho, pero, aquí, como en todas partes, se ha realizado básicamente tarea de recolección de elementos y trabajo de campo de recogida de datos. Estamos ni más ni menos como en el ambiente romántico de "la Renaixença". Sólo que ya disponemos de mucho más material localizado y recogido, las más de las veces de forma ocasional en las publicaciones más corrientes y también en las más inverosímiles y, otras veces, las menos, en obras de recopilación..."²

¹ MOLAS, J., MASSOT, J. (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. pg. 411.

² LLOMPART, G. (1982) *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*. pp. IX-X.

A diferència de la resta dels investigadors, els estudis de folklore religiós de Llompart tenen un abast ampli, difícilment restringible al localisme. Els treballs de Llompart tenen una vocació comparativista i una especial predilecció per a trobar semblances a altres indrets d'Europa.

Temàticament, encara que amb incursions a la iconografia artística, l'obra de Gabriel Llompart volta sempre entorn a les més diverses manifestacions de la religiositat popular. Tal com manifesta ell mateix en un article de síntesi, "El folklore que se considera en estas páginas es el folklore religioso (religiöse Volkskunde) o religiosidad popular o historia de la religión y piedad popular... Nuestro interés ha radicado siempre en el sector de la religiosidad popular y sus formas de expresión, en especial las ópticas o iconográficas"³.

Quant al que esmentàvem respecte a l'afany comparativista el mateix Llompart manifesta: "La articulación de los estudios ha supuesto el entrecruzamiento de fuentes de orden insular, peninsular y europeo y éstas han debido ser apoyadas en búsquedas de campo, de archivo o de museo"⁴.

Llompart reconeix, per altra banda, el mestratge de Rudolf Berliner, "...maestro en las afinidades temáticas, en el afán de hacer una autopsia de los motivos, en el intento de abordar los sujetos desde su interdisciplinariedad, en el ánimo de foguear las correlaciones desde un ámbito amplio, preferiblemente europeo"⁵

³ LLOMPART, G. (1982) Op. cit. pg XI.

⁴ Ibidem. pg. XI.

⁵ LLOMPART, G. (1982) Op. cit. pg. XII.

Dins el camp de la religiositat popular la dispersió temàtica de les nombrosíssimes aportacions de Llompart fan difícil una sistematització. Aquesta dificultat però ens ha vengut paliada per l'aparició de dues miscel·lànies sintètiques a les quals l'autor ens proporciona sengles fils conductors que permeten entreveure una unitat i coherència difícils de copsar a la vista de l'extensíssima bibliografia⁶.

Ens referim a *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa* (1982), prologada per J. Caro Baroja, on es reuneixen vint-i-un articles que tenen com a fil conductor el calendari i la jornada.

El segon volum, *Entre la historia del arte y el folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa* (1984) recull altres vint-i-vuit articles que agrupats en seccions dedicades a llegendes, peregrinacions, devocions, tradicions, estampes, paralitúrgies, danses i festes que oscil·len entre la història de l'art i el folklore.

"Naturalmente que la mayoría de los temas que se consideran y en los que la imagen se hace palabra, visión, movimiento, fiesta y danza pertenecen al pasado y presente del pueblo mallorquín. Constituyen su pasado que se mantiene vivo en el presente o bien son ramas rotas del árbol de las tradiciones y las artes, cuya savia se secó. Folklore vivo, pues, y sobre todo folklore histórico, el que presentan estos artículos"⁷.

⁶ Ibidem. pp. 421-428. Recull exhaustiu de la bibliografia de l'autor. A posteriori i dins la línia de treballs de síntesi ha publicat (1988) *La Mallorca tradicional en los exvotos*.

⁷ LLOMPART, G. (1984) Op. cit. pg. IX.

Encara que la temàtica sia local no s'oblida mai el referent exterior amb el qual poder comparar. "A través de ellas se entrevé siempre como el folklore de Mallorca es folklore de Europa, porque Mallorca es isla de Europa"⁸.

Un valor afegit a l'obra de Llompart és la seva projecció exterior, tant a l'estranger, especialment a Alemanya, com a la resta de l'estat. Hem de tenir present que gairebé l'única obra d'autor illenc publicada a la "Revista de Dialectología y Tradiciones Populares" durant la postguerra és de Gabriel Llompart que, a part de les seves aportacions personals, donarà a conèixer bona part de la producció folklòrica illenca d'aquests anys⁹.

L'estreta vinculació mantinguda entre Llompart i la revista del CSIC, fan que incorporem el present comentari a aquest apartat. De 41 articles, directament relacionat amb les nostres Illes, publicats a la R.D.T.P. entre 1944 i 1980, 33 són obra de Gabriel Llompart.

A part de tres articles molt primerencs, un de Martín Brugarola (1955) sobre la festa de Santa Catalina Tomás; un de Wilhelm Giese (1957) sobre la ceràmica popular mallorquina i el de Raoul Hausmann (1944-45) sobre l'origen de la casa rural a Eivissa, haurem d'esperar fins el 1961 per trobar dos articles de Josep Massot i Muntaner sobre el romancer tradicional; un altre article de Th. Schioler (1962) sobre les sínies eivissenques i

⁸ Ibidem. pg. IX.

⁹ Vegeu bibliografia de la R.D.T.P. referida a les Illes o d'autors illencs.

finalment una aportació de F. de B. Moll (1976) sobre el tabú eròtic a la lexicografia eròtica i el folklore.

Llompart, a més dels articles esmentats sobre religiositat popular, aporta un importantíssim nombre de ressenyes d'obres folklòriques publicades a les Illes durant aquests anys.

3.5.6. Quatre folkloristes de postguerra

Qualsevol tractament unitari de l'obra de diversos autors pot conduir a generalitzacions que no s'ajustin a la realitat. Tot i així, les circumstàncies històriques que es donen a partir del 1939 i les reaccions, gairebé paral·leles, que cada un d'aquests autors adoptaren a partir de la nova situació política, ens han aconsellat agrupar-los.

Amb la guerra civil s'havia romput definitivament amb tots el projectes que hem analitzat i s'inicia un nou corrent que parteix de plantejaments ben diferents. Entre els protagonistes de la nova situació, i ben instal·lats amb el nou règim polític, hi trobam entre d'altres: Antoni Mulet Gomila, Antoni Galmés Riera, Bartomeu Ensenyat Estrany, Andreu Estarellas i d'altres.

Respecte al que havia succeït a partir de la Renaixença, es produeix una mena d'inversió simbòlica: el que fins al moment havia estat en funció d'una identitat diferencial passa a ésser instrument d'un projecte unificador i uniformista d'una nova identitat espanyola.

Potser un dels trets fonamentals i alhora significatius que lliguen l'activitat dels quatre personatges que tot seguit analitzam

sigui la reducció de les manifestacions culturals autòctones a una sèrie de trets tòpics fàcilment estereotipables com és ara el vestit tradicional -traje regional- i les danses -baile regional-.

Obviament, aquestes manifestacions folklòriques s'instrumentalitzen i passen a ser una eina uniformadora, colonitzadora, que s'empra contra les manifestacions espontànies que es desvien de l'ordre establert encardinat en la "tradicció".

Una de les formules més efectives per difondre aquesta filosofia és el que un dels mateixos autors anomena "agrupacionismo" i, efectivament, cada un d'ells contribueix a la creació i exerceix la militància de les famoses agrupacions folklòriques.

Paral·lelament a la "dinamització" folklòrica exerciren com a recompiladors de costums i tradicions, moltes vegades lligades als esmentats tòpics del vestuari i la dansa.

3.5.6.1. Antoni Mulet Gomila (1887-1966)

Dels quatre autors agrupats en aquest bloc, Antoni Mulet Gomila és possiblement el que podríem considerar com a antecessor. De fet, i de forma especial a través de la seva vinculació al Fomento del Turismo, esdevindrà un dels més actius promotors de les agrupacions folklòriques a les que es dedicaran després els folkloristes del moment.

El seu interès pel que denominarà agrupacionisme es manifesta ja durant els anys vint quan funda l'Associació d'Amics de l'Art Popular que, a més de la difusió dels balls populars amb el «Parado de Génova» i «Alegría Payesa», contribuïf considerablement a estendre la vestimenta popular¹.

Aquesta iniciativa, represa amb molta més força, és la que feia exclamar a J. Pons i Marquès "la devoció al folklore i les mostres, avui despreciades, de l'art popular, trobarà d'avui envant aplicació en la nova associació o lliga dels "Amics de l'Art Popular", que, constituïda el 27 de març [1934], debutà en la dignificació i restitució de la festa de Portals i ha aconseguit l'estiu passat retornar la perduda dignitat artística a les festes majors d'alguns pobles, com a Binissalem, per exemple, i a Bunyola"².

A la postguerra, Antoni Mulet Gomila, manté una estreta relació amb les tebes iniciatives dels cercles culturals del moment. Participava activament a les tertúlies literàries de Can Massot, bressol de recuperació cultural on es conservava el caliu que més envant permetria la recuperació³.

¹ Notícia oferida per THOMAS i PARETS (1989) *Breu Història Musical de les Illes Balears* pg. 38. Reafirmada pel mateix MULET, A. (1952) *Mallorca. Can Mulet de Génova*. pp. 15-16.

² PONS I MARQUES, J. (1978) *Art i cultura*. pg. 221.

³ MASSOT I MUNTANER, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca....*pg. 211. El 1945, Mulet també participà com a poeta a l'Ofrena nupcial *A Miquel Dolç i Maria Eugènia Rincon en la diada de llurs noces celebrades a l'església parroquial de Santa Maria del Camí, dia 30 d'agost de 1945, festa de Santa Rosa* (Cifr. Massot 1978: 224).

Així mateix estava vinculat al grup Documenta de Sant Joan i en l'organització dels certàmens històrico-literaris. Aquesta estreta col.laboració es plasmà amb la dotació d'un premi a un parell de convocatòries com a representant del Foment de Turisme. Concretament dotà un premi al II Certamen sobre la *Possible aportació del poble de Sant Joan a la renaixença de les nostres dances*, que quedaria desert i, l'any següent, proposaria el tema *Diferència entre es cambuix, rebosillo i volant*, que guanyà Mn. Bartomeu Mulet i Ramis⁴.

Per altra banda, també potser sia el que explica de manera més clara la filosofia que persegueix i quins objectius animen la seva activitat de recerca: "Por la pendiente de la mascarada universal se iba desfolklorizando Mallorca. Ya en 1920; ni hasta la payesía era la misma, y no sucumbió del todo porque se la hizo reaccionar con la reflexión y el ejemplo, ya que por entonces, unos cuantos enamorados de lo *nuestro*, emprendimos una activa campaña a favor del baile mallorquín, agrupados bajo el nombre de *Amigos del Arte Popular*, distinguiéndose primeramente en la reacción Génova, Son Rapinya, Valldemosa, Inca, Binissalem y aun Selva, que no había pensado todavía en tener agrupación. Pronto la peña de los partidarios de lo típico se extendió eficazmente para contrarrestar otras influencias"⁵.

⁴ *Documenta* (30 gener 1944) pg. 304; (28 febrer 1945) pp. 399-400 i (31 març 1945) pp. 401-402.

⁵ MULET, A. (1956) *El baile popular en Mallorca*. pg. 65.

Els ideals que es persegueixen queden prou clars "...por encima del materialismo imperante, se elevan todavía santos, héroes, altruistas e infinidad de nobles sentimientos, como no deja de serlo el folklore que lo tiene de belleza y de historia, de amor al terruño, de selección de humildes y buenas costumbres y, también, de reverencial ofrenda al Señor que no rechazó ni el baile de David ni el de la hermana de Aarón"⁶.

"Difícil olvidar aquel momento de emocional satisfacción, durante la diada folklórica de 1943, que me cupo el honor de organizar y dirigir, al comprobar que Mallorca entera, doblemente tradicional por su vestir y bailar, respondía a mi llamamiento, empezaba a desfilar por calles y plazas palmesanas ante miles y miles de espectadores, que, aplaudiendo, se aplaudían..."⁷.

Pel que fa a la faceta d'investigador i recopilador i tal com proposa Sebastià Trias Mercant, l'obra de Mulet s'ha d'inserir dins el corrent que anomena costumisme etnològic. Segons Trias, Mulet herevà del costumisme literari de la Renaixença la idea de plasmar el testimoni d'un món popular que desapareixia a causa de les transformacions que es produïen als antics modes de vida⁸.

⁶ Ibidem. pg. 66.

⁷ MULET, A. (1956) Op. cit. pg. 108.

⁸ TRIAS MERCANT, S. (1986) Etnografía y folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España*. pg. 230 i ss.

L'obra etnològica d'Antoni Mulet recull tres temes: la ceràmica mallorquina; el ball popular i la vestimenta balear i mallorquina.

La qüestió de la ceràmica mallorquina l'afronta per primera vegada a l'article "Ceràmica mallorquina" (1931) amb la finalitat d'aclarir el concepte de ceràmica mallorquina que havia plantejat la polèmica entre Alvaro Campaner i el baró Davillier a principis de segle.

Reincideix sobre aquesta temàtica amb l'obra *Obra de barro mallorquina* (1969). Els ceramistes mallorquins, amb clares reminiscències àrabiques en la forma i en el procés de cocció, fabriquen amb fidelitat utensilis domèstics de cuina. L'atreu especialment el tema dels siurells i de les gerres brodades i hi dedica la publicació *Pitos i cántaros de Mallorca* (1949).

El 1957, Antoni Mulet Gomila publica *Cocinas rurales de Mallorca*. Amb aquest breu treball es vincula directament a la tradició folklòrica de la Renaixença, mitjançant la utilització de la simbologia tradicional (cuina mallorquina=llar pairal). Amb aquest fet, Mulet Gomila se situa en una posició intermèdia i un tant ambigua respecte als altres folkloristes de la postguerra. Per una part, continua manejant la simbologia particularista i diferencialista generada durant la Renaixença catalana de tombant de segle i, per altra, s'incorpora a l'agrupacionisme promogut des del poder sorgit de la conflagració bèl.lica.

Vegem però que, a part d'escriure en castellà, la seva interpretació simbòlica de la cuina i la llar estan dins el més clar estil de la tradició folklòrica:

"De los predios y casas rurales me ha atraído, sobre todo, la cocina con su inocente aire de senado, con su emoción de reposo, en donde se temple el aire tanto como el espíritu, lucen las pavesas, y en donde se siente más el pasado que no el porvenir; en donde se toma, como una bendición, el alimento cotidiano, y se reza el rosario que une y reconcilia más que otra devoción. Es, en fin, la cocina algo como el Sancta-Sanctorum familiar, en donde los silencios y recogimientos tienen un temblor de plegaria sólo alterado por el minutear del reloj cercano y el crepitar del fuego en su saludar a los dioses manes.

De nuestras cocinas hay mucho que contar para poder darlas a conocer en detalle y describir así la vida de un ambiente patriarcal, conservado mejor en el campo que en la ciudad, y como nudo de unión de cuantas actividades y cuidados abarca el cultivo de la tierra: se come en común y se planea en común, se reza también en común. No falta por esto en la cocina el rosario en sitio visible, ni falta a veces, en una hornacina, alguna santa imagen y para que todo contribuya a la impresión de que se está bajo la paz del Señor, puede aún oírse una campana pequeña y sonora, adquiriendo así la cocina un aire de vestíbulo monacal"⁹.

⁹ MULET GOMILA, A. (1957) *Cocinas rurales de Mallorca*. pp. 5-6.

El ball és un altre dels camps folklòrics al qual Mulet dedica, de forma intensa, la seva atenció. Tot i la importància del tema, segons Trias, Mulet es limita a oferir-nos una visió diacrònica dels balls. En el ball hi veu el factor folklòric vinculant per assolir el coneixement global dels costums d'un país o una regió i el factor determinant de les diferències regionals. Tal com diu el propi Mulet: "...siempre será conveniente conocer todas las costumbres, para alcanzar, a través de ellas, el dato complementario que ha de ayudar a comprender cómo se diferencian unas regiones de otras"¹⁰.

Mulet comença el seu estudi amb l'anàlisi d'un ball concret, *Mallorca. El Parado de Valldemossa. Antecedentes y desenvolvimiento en el baile popular* (1953) per passar a una visió general de la dansa mallorquina: *El baile popular en Mallorca* (1956). En realitat aquest llibre no és un estudi sistemàtic de la dansa, sinó la recompilació de treballs parcials publicats anteriorment.

A l'anàlisi de la vestimenta segueix els dos criteris que ha resseguit tota la seva obra: el caràcter funcional d'un element folklòric dins un context cultural i l'enfocament etnohistòric del seu coneixement. Amb aquests criteris, Mulet comença l'anàlisi de la vestimenta tradicional a partir de les referències que fan els viatgers estrangers (Grasset, Sand, Laurens, Arxiduc Salvador, Cortada...).

¹⁰ MULET, A. (1956) Op. cit. pg. 11.

L'altra faceta essencial d'Antoni Mulet serà la creació del seu museu particular a Gènova. Aquesta iniciativa, molt lligada a la seva tasca de recompilador i investigador, mereixerà, però, un capítol apart.

3.5.6.2. Andreu Estarellas Pascual (1890-1981)

Igual que els altres integrants d'aquesta generació, crec que no podem parlar de grup, Andreu Estarellas enfocà també la seva activitat folklòrica en un doble front: per una part, a la recompilació i descripció etnogràfica i, per altra, a la dinamització que es feu efectiva amb la creació d'un grup de balls folklòrics a la localitat de Bunyola.

La seva activitat el portà a relacionar-se amb els intel·lectuals de l'època. Aquesta relació i la participació en alguns concursos que avui podríem qualificar de lleugerament catalanistes podrien fer pensar en una actuació un tant contradictòria. Tot i així, i contemplat des d'una certa llunyania, la vida intel·lectual de la postguerra se'ns presenta tan pobra i amb una tonalitat tan uniforme i uniformitzadora que no resulta estranya l'existència de contactes i relacions personals entre els escassos personatges que tenien una certa afecció per la cultura.

D'aquí que es pugui entendre la seva amistat personal amb Francesc de B. Moll¹¹ o la seva participació en concursos convocats per l'Institut d'Estudis Catalans.

A part de la seva activitat com a folklorista i recol·lector de costums i tradicions relacionades amb el món de l'olivera i el seu cultiu, participà, conjuntament amb Moll, al Jurat dels Premis Ciutat de Palma 1957 que atorgà el premi de la secció de folklore al P. Rafel Ginard Bauçà¹².

Així i tot les seves mateixes declaracions ajuden a enquadrar la seva obra: "Mallorca, pot ser sia una de les regions espanyoles que amb més puresa hagi conservat les tradicions, costums i tonades de caire popular; que s'han mantingut íntegres fins al començament del segle actual. Costums, tradicions i tonades que encara perduren entre gran part de la nostra pagesia, gràcies als sentiments religiosos als quals estan enllaçades, al nostre caràcter de sentit musical exquisit i a un petit estol d'homes enamorats de les tradicions de l'avior, els quals mantenen i atien el foc sagrat costumista, interposant traves i barreres al modernisme corruptor que pretén envair-ho tot; havent-ho conseguit en certa manera"¹³.

¹¹ MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys*. pg. 78. Moll dona també notícia de la creació per part d'Estarellas d'una agrupació de danses populars que actuava molt encertadament.

¹² Ibidem. pg.163.

¹³ ESTARELLES PASCUAL, A. (1985) *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949*. pg. 7.

Quant a la seva tasca recopiladora i descriptiva té un doble vertent: en un primer moment, i de manera especial amb *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949*, entronca amb el corrent folklorista, amb el col·leccionisme folklòric.

Aquesta obra, que fou premi extraordinari del Consell Superior d'Investigacions Científiques d'aquest any i que romangué inèdita fins el 1985, es tracta d'un recull costumista amb un percentatge important de cançons populars amb les seves pertinents transcripcions musicals que s'articulen entorn al calendari i les tasques agrícoles tradicionals. Fa especial èmfasi a totes les manifestacions lúdiques i rituals que envolten els actes festius (balls de figura, balls populars, tonades, goigs, himnes, etc.).

Estarellas constitueix, per altra banda, un dels primers etnògrafs illencs en el sentit estricte del terme. Part de la seva obra, especialment la referida al cultiu de l'olivera, ha deixat d'ésser una simple compilació de dades a l'estil dels folkloristes antecessors per passar a constituir una descripció força acurada de tot un procés productiu. Destaca també la seva preocupació per la descripció dels distints elements tecnològics que intervenen en el procés i per les distintes mostres de cultura material.

Aquest nou corrent té el seu màxim exponent al Principat en l'obra de Violant i Simorra, mentre que a les Illes entronca amb les aportacions d'alguns lingüistes hereus de l'escola alemanya *Wörter und Sachen*. Entre aquests predecessors, com hem vist,

hem de destacar especialment l'obra de Peter Rokseth i Francesc de B. Moll.

L'obra més destacable d'Andreu Estarellas és l'estudi sobre l'olivera que el 1952 obtingué el premi "Jaume I", atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest estudi havia restat inèdit fins el 1987, excepte un resum parcial en castellà publicat per Josep Mascaró Pasarius el 1971: "Olivos y almazaras".

Entorn a l'olivera i el seu cultiu articula tot un seguit d'aportacions que descriuen diversos aspectes de la vida tradicional. Tot resseguint aquest fil conductor, a més del cultiu i l'elaboració de l'oli, parla de la significació mitològica i religiosa de l'olivera, les seves implicacions al lleguatge, a la literatura, a la gastronomia, etc.

La descripció va acompanyada, a més, per una sèrie ben interessant d'imatges fotogràfiques sobre el procés de l'elaboració de l'oli aportades pel mateix Josep Mascaró Pasarius i per Casa Planas.

Aquesta primera entrega es veié complementada amb l'edició el 1987 de l'obra original que havia obtingut el premi Jaume I, atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans.

Es tracta d'una recopilació força extensa de tots els trets de cultura tradicional que es teixeixen entorn del cultiu de l'olivera "mallorquina".

"Si algun mallorquí dels que capleven per terres estranyes i llunyanes del seu fogar, es topàs per un d'aquells atzars dins un camp, amb una olivera mallorquina o que se li paresqués, per ben cert el seu cor li donaria un salt d'alegria, com si sens esperar-ho hagués topat amb el compatrici més coral de la «Roqueta». Es que

en aquell arbre venerable li pareixeria veure-hi un trosset de Mallorca que en seria tanta l'emoció que li vessarien dels seus ulls unes llàgrimes d'enyorança. Tot per haver vist una olivera mallorquina!"¹⁴.

Al llarg de l'estudi hom repassa els més diversos aspectes: els aspectes religiosos i mífics de l'arbre, les diverses fases i etapes de cultiu, les castes de fruits, la collita i la posterior producció d'oli, l'organització del treball entorn del cultiu de l'olivera, els usos de l'oli (iluminació, alimentació...), l'olivera i el llenguatge, etc.

3.5.6.3. Antoni Galmés Riera (1907-1989)

Un altre representant genuí del pensament d'aquesta època és el manacorí Antoni Galmés Riera¹⁵. Com ell mateix manifesta, "des de finals de l'any 1936, fins a mitjan 1963 vaig esser Director de l'Agrupació Aires de Muntanya de Selva, tenint la satisfacció de poder demostrar que els balls populars mallorquins, ben tallats i les cançons mallorquines ben cantades són vertaderes meravelles i de les millors del món".

¹⁴ ESTARELLAS PASCUAL, A. (1987) *L'olivera*. pg. 10.

¹⁵ Pel que fa als aspectes biogràfics vegeu LLOMPART, Gabriel (1989) "Necrologia. Antoni Galmés Riera (1907-1989)". *B.S.A.L.* 45:423-424 i l'entrada corresponent a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1991) vol. 6. pg. 142.

"A partir de l'any 1944 vaig començar a recorre molts de pobles de l'illa per tant de recollir balls i tonades populars i aprofitar també per prendre bona nota de tot quan me venia davant que fes referència a costums i creences velles.

Abans de començar la tasca d'escriure el meu primer llibre *Mallorca, Menorca e Ibiza: Folklore* vaig voler estudiar quelcom referent a la cultura popular i en especial en lo que se referís a balls i cançons, per no dir, ni escriure massa desbarats "16.

Quant a l'enquadrament polític i la instrumentalització de l'agrupació folklòrica dirigida per Galmés és suficient observar el que ell mateix explica respecte al seu origen:

"En el año 1934, tomaron parte en un concurso de bailes populares, celebrado en Inca, con jurado integrado, entre otros, por el folklorista D. Antonio Mulet Gomila, ganando el primer premio.

Desde aquel año 1934, como grupo prácticamente no actuó, hasta el septiembre de 1936, que, en una manifestación que se organizó en Selva, como en todas partes, con motivo de la rotura del asedio del Alcázar de Toledo por las fuerzas nacionales y las Señoras pidieron autorización para que los integrantes del grupo asistentes al acto, bailaran en la Plaza de la villa..."17.

16 GALMES RIERA, A. (1982) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes*. pp. 11-12.

17 GALMES RIERA, A. (1984) *Pequeña historia de "Aires de Montanya" contada por los demás*. pp. 9-10. Sobre aquesta agrupació vegeu també *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989?) vol. 1. pp. 53-54.

"Els motius de ser promotor dels Certàmens Internacionals de Folklore de Ciutat dels anys 1950 a 1952 i del Congrés Internacional, primer d'Espanya i dels Festivals Internacionals de la Cançó de Mallorca, sempre han estat com a primer objectiu el de donar a conèixer per la major quantitat d'indrets del món l'esperit de l'ànima mallorquina traslluïda en les nostres cançons i danses i entre nosaltres el coneixement de les nostres coses, fomentant així la seva estimació: crec que la majoria d'elles és meravellosa"¹⁸.

En correspondència amb el que ja hem vist en els anteriors personatges, l'activitat d'aquest folklorista pot desglossar-se també en dos grans apartats, coincidents també amb dos períodes:

La primera part de la seva activitat és la de recopilador i dinamitzador folklòric a través de les danses populars. La direcció del grup de Selva "Aires de Muntanya" i la publicació de les obres *Danzas Tipicas de Mallorca. Armonizadas y arregladas para canto y piano solo por Lorenzo Morey* (1951); *Mallorca, Menorca e Ibiza. Folklore, danzas, costumbres, canciones* (1950) i *Bailes populares mallorquines* (1952) són la mostra fefaent d'aquesta etapa.

En un segon moment, la seva obra, majoritàriament arreplegada en els dos volums de *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes* (1982 i 1989), entronca amb la tradició folklòrica, amb el col·leccionisme folklòric que diu Trias Mercant. El que

¹⁸ GALMES RIERA, A. (1982) Op. cit. pg. 12.

importa és la recopilació de dades, sien sobre medicina, sien sobre festes, sien sobre jocs o sobre activitats productives, més que no la reconstrucció d'un entorn o una realitat socio-cultural tal com proposa l'etnografia.

Als dos volums de *Cultura popular mallorquina*, Galmés ens ofereix diversos reculls del que ell anomena pautes i que no deixen d'ésser notícies esparses recollides de manera més o menys rigorosa però mancades de qualsevol metodologia o hipòtesi de treball.

Galmés parla de "...pautes, o sia, normes dels comportaments dels mallorquins davant determinats fets de la seva vida, de les seves feines o de les seves diversions, intentant demostrar aquelles normes amb costums que, encara antany, se conservaven, sense fer un estudi exhaustiu de cada pauta.

La raó de donar a conèixer la major part de les coses, que en la meua vida he recollides és per aprofitar els coneixements de persones velles, que al morir se'n duen amb elles part de la saviesa popular, que sols elles conservaven. Sens dubte podran servir a futurs investigadors a fer, si volen, monografies exhaustives d'alguns temes, completades amb estudis a fons dels arxius, que jo no he tingut temps de fer i com a conseqüència de tot això, poder arribar a unes síntesis, que jo a lo més que he volgut i pogut arribar és a uns senzills anàlisis"¹⁹.

¹⁹ GALMES, A. (1989) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes II*. pg. 13.

Quant a la metodologia emprada el mateix autor ens dóna una resposta:

"La tradició conservada i recordada pels vells, mos ha servit per aquesta i altres contarelles; però anant alerta a confondre fantasies amb veritats. La recerca ha estat objecte, com les altres, de xerrades, després d'haver guanyat la confiança d'aquelles persones, i de xerrades repetides per afiançar les veritats contades per aquelles que, en el seu temps, foren coneixedores de la matèria.

A les respostes que les persones donen als temes que interessin, els hem de posar sempre un interrogant, si pertanyen a individus de diferent grup social de les que practicaven els costums investigats o tenien per aquelles una animadversió personal"²⁰.

Com a mostra d'aquesta diversitat i dispersió temàtica és suficient repassar l'índex dels dos volums de *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes* (1982 i 1989).

Al primer volum es fa referència a les següents qüestions: La medicina popular a Mallorca; Balls populars: algunes diferències; Pobre decàleg, que pot esser profitós, tal volta, a balladores i balladors; Jocs de matances; Feines, quefers i tabús de les dones de la pagesia; Festes; Els morts, costums i rites; Les messes de batre; Pescadors de canya; Foguerons; El temps, el seu pronòstic i les influències de la lluna i Festejaments, nuviàncies, casoris i altres herbes.

²⁰ GALMES, A. (1989) Op. cit. pp. 19-20.

Al segon volum hom parla de: De la caça i dels caçadors; Contarelles d'una pastera; Vots i cacics; Noms dels nostros balls populars i aculturació en ells avui; Figueraleres, canyissos i quatre notes; Pescadors i ormeigs que ja casi no hi són; Cançons populars mallorquines; Proeses de força i enginy o tranc a la pagesia; De carbó de llenya i dels carboners; Mercaders de porcs magres; Corral de figueres de moro i De les vinyes i del vi.

3.5.6.4. Bartomeu Ensenyat Estrany (1917-)

L'últim representant del corrent folklorista de la postguerra ha estat Bartomeu Ensenyat Estrany que com els altres autors ressenyats en aquest capítol han desenvolupat un treball de recopilació a la vegada que es vinculaven a les agrupacions folklòriques, promotores del ball i el vestuari tradicionals²¹.

En aquest sentit, Bartomeu Ensenyat ha estat director de l'agrupació "Dansadors de la Vall d'Or" de Sóller i de l'"Escola de Música i Danses de Mallorca" a l'hora que ànima dels festivals internacionals de folklore²².

Pel que fa a la seva tasca de recopilador, segons Trias Mercant, "Bartolomé Ensenyat está convencido que la objetividad es la base de la observación y de la explicación etnológica. En

²¹ Pel que fa als aspectes biogràfics d'Ensenyat vegeu la veu corresponent a *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (199-?) vol. 4. pp. 402-403.

²² Pel que fa a aquestes dues agrupacions vegeu *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. (199-?) vol. 4. pg. 244 i vol. 5. pp. 20-21.

consecuencia los comentarios y las apostillas, incluso la expresión crítica, pueden desvirtuar la presentación de los datos obtenidos. Por esta razón, ambos suelen estar ausentes en los escritos de Ensenyat. Bartolomé Ensenyat ha unido en su investigación la arqueología y la etnografía y este matrimonio es lo que les diferencia de los otros costumbristas de su grupo. Desde muy joven empezó a publicar sobre temas etnográficos en el diario "Sóller" dando a conocer aquellos aspectos de la cultura popular que iban desapareciendo de la tradición. Fruto de estos artículos ha sido el libro posterior: *Folklore de Mallorca. Danzas, música, ritos y costumbres* (1975). El tema de la danza vuelve a estar presente en el Congreso de etnología de Zaragoza-Palma con su comunicación sobre *Los bailes populares de Mallorca*, (Zaragoza, 1977). Más recientemente está interesado por el estudio de los oficios rurales. Ejemplo de ello es su libro: *El pastor. La poesía, la música, costums i tradicions del pastor mallorquí* (1981)²³.

Pel que fa a l'enquadrament ideològic, a l'article sobre els balls de Mallorca (1977) Ensenyat, a més de fer una recerca històrica, escassament documentada, per altra part, sobre l'origen dels balls populars de la nostra illa argumenta l'origen peninsular de la dansa, refuta també les teories que defensen el sentit religiós d'aquests balls. És molt il·lustratiu el següent comentari:

"Mallorca es una de las regiones de España que ha guardado con más celo y precisión el tesoro de la autenticidad, a

²³ TRIAS MERCANT, S. (1986) "Etnografía i folklore en Mallorca" A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España*. pg. 234.

través de las evoluciones y vicisitudes sufridas durante el pasado histórico.

Las danzas mallorquinas no son sólo un pasatiempo frívolo o superficial, sino que tienen una profunda significación. Y el espectador que llega a comprender el baile, puede descubrir en él no sólo las características peculiares de la raza, sino también la expresión con la cual nuestras gentes traducen sus sentimientos de amor, de pasión, de dolor o de alegría. Estos bailes llegaron aquí procedentes de la Península. En esta tierra se adaptaron y popularizaron los boleros, los fandangos, las jotas y los copeos, siguiendo la moda imperante"²⁴.

Indubtablement, a nivell polític, representa una interpretació al servei del centralisme i l'espanyolisme més exacerbada amb la defensa implícita de valors tan caducs i tan sospitosos com el de "raza", "región de España", etc.

Deixant de banda la fiabilitat o no de les teories defensades per Ensenyat, l'esperit i la filosofia que l'il·lumina a l'hora de treure conclusions no fan sinó reiterar les teories esmentades:

"Que aquí se adaptaron a nuestro ambiente e idiosincrasia es indiscutible, pero lo que no ofrece lugar a dudas es que todos ellos, sin excepción, son bailes populares de España. Puesto que todos somos españoles por descendencia y herencia y que nuestra

²⁴ ENSEÑAT, Bartolomé (1977) Los bailes populares de Mallorca. A *Etnología y Tradiciones Populares*. III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares. pg. 297.

Isla ha ido evolucionando en sus costumbres y artes, siguiendo las vicisitudes por las que ha ido atravesando nuestra Nación"²⁵.

"Así pues, no cabe duda de que nuestros bailes, sin excepción, son bailes populares de España. Y es indiscutible que aquí se adaptaron a nuestro ambiente e idiosincracia"²⁶.

L'esmentat autor, al mateix article, s'esplaia en un grau de cinisme malaltís dient:

"Se exhiben unos bailes con gran aparato coreográfico, que podemos considerar totalmente falsos y opuestos a lo que esencialmente fueron y representaron en la diversión y esparcimiento de nuestros antepasados"²⁷.

Ensenyat fa aquestes afirmacions quan tots sabem qui ha estat el promotor i màxim impulsor del ball amb calçons amb bufes sobre els escenaris, la creació de cavallets i àguiles que ballen davant turistes i forasters a les recepcions oficials o als concursos internacionals de folklore.

En definitiva, la comunicació sobre balls populars són simples fragments de la primera aportació efectuada el 1975.

Anys més tard es reconverteix i comenta que els estudis folklòrics li "despertaren una forta estima per la llengua nostrada i per tot lo que fós enaltir els valors històrics, artístics i culturals de

²⁵ ENSEÑAT, Bartolomé (1975) *Folklore de Mallorca. Danzas, música, ritos y costumbres*. pp. 88 i 89.

²⁶ ENSEÑAT, Bartolomé (1977) *Op. cit.* pg. 290.

²⁷ ENSEÑAT, Bartolomé (1977) *Op. cit.* pg. 292.

la nostra Roqueta"²⁸ i pretén que els seus estudis "contribueixin a l'enaltiment de les peculiaritats típiques de la nostra Roqueta, em sentiré ben satisfet d'un deure complit, ja que, de sempre, m'he considerat obligat a fer partíceps, a tots els qui estimen lo nostro, del valuós llegat cultural que en el transcurs de la meva vida he pogut investigar i recollir"²⁹.

Quant a la seva vinculació amb la museologia, a part de la col.laboració al casal de cultura de Sóller, va ajudar a la documentació i muntatge de la sala dedicada als teixidors a la secció Etnològica del Museu de Mallorca (Muro) tal com senyala el director de l'esmentat museu, Sr. Guillem Rosselló Bordoy ³⁰.

²⁸ ENSEÑAT, Bartomeu (1981) *El pastor*. pg. 9.

²⁹ Ibidem. pg. 10.

³⁰ ROSSELLO BORDOY, G. (1976) *Museo de Mallorca. Sección etnológica. Sala de oficios artesanos*. pg.12.

3.5.7. La soterrada lluita per la resistència

3.5.7.1. Francesc de Borja Moll (1903-1991) i l'obra del Diccionari

Durant la postguerra, l'absència de grans figures com en el cas del Principat (Amades, Violant, Campmany...) ocasionà possiblement el sorgiment d'un grup -si realment es pot anomenar així- que entorn a la recuperació de l'entitat nacional i més concretament de la identitat lingüística continuen amb alguns dels projectes endagats abans de la confrontació del 1936. Aquest és el cas dels lingüistes i més concretament de F. de B. Moll amb la continuació del gran projecte del Diccionari Català-Valencià-Balear.

Entorn a Moll es mou una intensa activitat de recuperació lingüística i cultural que pretendrà reprendre l'activitat científica i divulgadora truncada amb la conflagració bèl·lica.

De fet, la tasca de Moll ve condicionada d'alguna manera per la continuació del projecte alcoverià amb la recerca lexicològica i etnogràfica després del trencament de projectes com la publicació del *Bolletí del Diccionari* i en uns anys d'extrema dificultat que afecten, fins i tot, a simples treballs de contingut folklòric com és ara la prohibició, el febrer de 1943, de la

publicació a "La Almudaina" d'un article d'Antoni Mulet sobre el carnaval¹.

La primera manifestació de la recuperació de la tasca iniciada pel canonge manacorí és l'edició el 1947 de *Les Millors Rondalles de Mallorca*². La tasca de recuperació, però, obté una fita elevada amb l'organització de l'Exposició del Diccionari³ que, a més d'instrument publicitari per a la difusió d'aquest monument lingüístic, es planteja com una activitat a la qual hom pot cercar una certa vinculació amb el món de la museística que aleshores, travessava una situació que podríem qualificar d'insignificant.

Així mateix, aquesta exposició representa un doble interès per a nosaltres pel fet de presentar una de les seves parts amb materials etnogràfics. És essencial ressenyar també que, paral·lelament a l'exposició que esdevindria itinerant, es duïen a terme una sèrie d'activitats de caràcter cultural i informatiu que resulten bàsiques pel manteniment del foc de la investigació etnogràfica. Aquest és el cas de les conferències dictades per Manuel Sanchis Guarner, del qual haurem de parlar més endavant, sobre els molins de vent, temàtica que cau de ple dins la disciplina etnogràfica i que amb els anys esdevindrà un dels temes recurrents en els estudis d'aquesta matèria. Sanchis Guarner dissertà sobre aquest tema el 6 de març de 1952 a la Diputació de Palma⁴.

¹ MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys*. pg. 72.

² Ibidem. pg. 90.

³ Ibidem. pp. 108-110.

⁴ Ibidem. pg. 113.

A part de la seva tasca estrictament lingüística, com de tots és sabut, Moll feu també incursions dins el camp de l'etnografia⁵, no només com a investigador, sinó també com a divulgador militant. Aquest és el cas del cicle de conferències que pel maig de 1955 l'il·lustre filòleg realitzà a Alemanya sobre cançons i danses populars mallorquines⁶.

Igualment important és la relació que mantingué Moll amb investigadors forans, bàsicament lingüistes, entre els quals n'hi havia algun d'interessat per aspectes que, de forma més o menys marginal, tractaven temes etnològics.

Aquest seria el cas de Hellmut Johanni, folklorista alemany interessat per la literatura catalana, o la mateixa participació del filòleg menorquí a l'obra *Atlante Lingüístico Mediterraneo* impulsat pel lingüista iugoslau Mirko Deanovich sobre temàtica marinera, especialment animals marins, embarcacions, arts de pesca, etc.⁷, que l'obligaren a realitzar enquestes lingüístico-etnogràfiques al Port d'Andratx, Maó (1966) i Eivissa⁸.

⁵ Com ja hem esmentat a l'apartat 3.4.7., dedicat als lingüistes, sobre la personalitat de Moll vegeu, a part dels dos volums autobiogràfics (1970) *Els meus primers trenta anys* i (1975) *Els altres quaranta anys*; (1986) *Diccionari de la literatura catalana* pp. 480-481; MASSOT, J. (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* i (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. A rel de la seva mort, tant la revista "El Mirall" com "Lluc" tregueren sengles números monogràfics amb articles diversos sobre la personalitat i l'obra de Francesc de B. Moll (núm. 44 i 763). Sobre la producció general de Moll, vegeu (1981) "Bibliografia de Francesc de B. Moll (1922-1979)". *Randa*, 11:183-205.

⁶ MOLL, Francesc de B. (1975) Op. cit. pp. 144-145.

⁷ Ibidem. pp. 157-159.

⁸ Vegeu especialment MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona* i el capítol Francesc de B. Moll, impulsor de la cultura pp.

L'obra de Moll, però, tal com ja hem vist, ha d'observar-se en un doble moment ja que la seva tasca s'havia iniciat de forma intensa abans del 1936 i havia mantingut una vinculació molt estreta amb l'obra de Mn. Alcover i de retruc havia publicat tant al "Bolletí del Diccionari", del qual en seria mantenidor, com del "Butlletí de Dialectologia Catalana". És precisament en aquests moments on cal enquadrar una part de la seva obra amb un gran interès etnogràfic. Ens referim als excel·lents treballs *Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears* i *Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears*⁹.

3.5.7.2. Rafel Ginard Bauçà (1899-1974)

Aquest franciscà santjoaner s'erigeix en el folklorista més representatiu de la postguerra, enquadrat en el que podríem denominar un corrent continuista-nostàlgic, seguidor de l'obra de Mn. Antoni M. Alcover i en la línia dels poetes de l'Escola Mallorquina. Descolla com a folklorista i la seva obra magna, el *Cançoner popular de Mallorca*, ha esdevingut la peça que conclou la trilogia iniciada pel canonge manacorí -les Rondalles i el Diccionari-¹⁰.

238-249. Pel que fa a la tasca de dinamitzador cultural, vegeu MASSOT, J. (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*. pp. 245-299.

⁹ *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1912-1913) 7:54-59, 154-162, 169-191 i (1916-1917) 9:178-196, 235-248, 278-287, 305-317, 343-349.

¹⁰ Per als aspectes biogràfics del P. Rafel Ginard Bauçà vegeu la veu corresponent al volum VIè pp. 260-261 de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*,

Rafel Ginard Bauçà dedicà la major part de la seva vida a la recerca, recopilació i cura de mostres de la literatura popular oral: refranys, mots antics i cançons que anà publicant de forma esparça a diverses revistes. Són conegudes les seves primerenques aportacions en prosa a la revista "Llevant" amb el pseudònim Fèlix i que constituïrien el llibre *Cròquis artanencs* (1929).

La seva vinculació amb la tradició folklòrica de principis de segle es fa evident amb les col.laboracions a la revista "Llevant", a través de la qual havia de conèixer l'obra i els projectes d'Andreu Ferrer i Ginard i, a la postguerra, a través del grup Documenta entronca perfectament amb els darrers representants de la tradició literària mallorquina constituïts en el que s'ha anomenat Escola Mallorquina. De fet, el P. Ginard, participà d'aquest corrent literari i féu algunes aportacions al terreny de la poesia¹¹.

El mateix autor expressa de forma reiterada quina és la significació de la seva obra: "...he considerat l'immens tresor de les nostres cançons com un text venerable, on, durant segles i segles, ha col.laborat el poble mallorquí; i perquè d'aquest text, viu

redactada per Joan Mas i Vives i el *Diccionari de la literatura catalana* (1979) pg. 290.

¹¹ Vegeu ROSSELLO BOVER, Pere (1986) L'obra poètica de Rafel Ginard Bauçà. A *Estudis de Literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol 2.

i vital, no se'n perdés cap partícula, he elaborat el nostre Cançoner amb totes les variants que he pogudes haver"¹².

La seva adscripció a la Renaixença destil·lada a través de la poesia de l'Escola Mallorquina es fa evident:

"Jo veig així el Cançoner. A la manera d'un arbre filosòfic lul·lià. Revingut de soca, enfonya les arrels en la carn bategant del poble mallorquí, i la sang humana n'és la saba. S'enfila fins als núvols i abriga tota la nostra terra, millor dit, és la nostra terra feta música i cançó"¹³.

Com en el cas dels folkloristes de la Renaixença, l'objectiu final de la investigació és captar les "essències" del poble: "Un bon folklorista ha d'esser literat i artista, i músic, i posseir una erudició molt ampla. Sols així, pot opinar encertadament, lligar caps, veure la transcendència del folklore, conèixer les seves bel·leses i deficiències, i penetrar en l'ànima múltiple i gairebé infinita del poble"¹⁴.

I "El folklore, reblit de notícies menudes i aromàtiques com a llavors de fonoll, m'ha permès guaitar, a través de variadíssims finestrons, els paisatges interiors de l'ànima mallorquina; m'ha enriquit d'experiència humana i ha assaonat aquest meu miserable estil literari, fent-lo una mica més dúctil i vivaç. De quina manera la llengua mostra al folklorista, atònit, les seves joies i riqueses, el seu fabulós parament de reina terrassana i

¹² GINARD BAUÇA, R. (1981) *El cançoner popular de Mallorca*. pg. 7.

¹³ GINARD BAUÇA, R. (1981) Op. cit. pg. 8.

¹⁴ GINARD BAUÇA, R. (1981) *Ibidem*. pg. 16.

bosquerola! L'encís de la llengua, brollant de fonts incontaminades, vos aguanta el treball. Es allò un festeig deliciós amb l'idioma, amb la tradició, amb la musa popular, i, com sempre s'esdevé entre els enamorats, les hores flueixen ràpides"¹⁵.

Aquesta adscripció ideològica al corrent folklòric li ve donada també per la gran influència que rebé de la personalitat i l'obra de Mn. Antoni M^a Alcover:

"Mn. Alcover és estat el més gran dels nostres folkloristes. Es poc i descolorit afirmar que ell coneixia Mallorca. Ell duia, íntegra, diluïda en la sang, la Mallorca tradicional, la vivia i l'estimava amb una amor tan fèrvida com no sabem un cas igual. Mossèn Alcover era un compendi de Mallorca"¹⁶.

El Cançoner Popular de Mallorca consta de quatre volums. Els tres primers són dedicats a cançons curtes i el darrer a les llargues distribuïdes en tres seccions: codolades, glosades i romancer. Les cançons curtes són dividides, segons llurs temes, en moltes seccions: amoroses, de bressol, del camp, de feina, de jocs infantils, de matrimoni, de meteorologia, de picat, religioses, sentencioses, etc.

Tal com diu Massot, el Cançoner s'obre amb un extens pròleg de Francesc de B. Moll on es dóna una primera visió de conjunt de la cançó popular mallorquina. Després d'una presentació del P. Ginard i de la seva obra, defineix què és la cançó popular, fa un resum històric de la cançonística popular i

¹⁵ GINARD BAUÇA, R. (1981) Ibidem. pp.35-36.

¹⁶ GINARD BAUÇA, R. (1981) Ibidem. pg. 45.

després de detallar el contingut de l'obra, analitza les cançons curtes¹⁷.

El segon volum reuneix prop de cinc mil cançons més, referents a temes molt diversos: animals, arts i oficis, astres i temps, camperoles, casa i vestit, danses, endevinalles, i humorístiques i satíriques¹⁸.

El volum tercer, que conté prop de sis mil cançons clou la sèrie de les anomenades "gloses" o "cançons curtes". Seguint el mateix mètode dels volums anteriors, ens dóna successivament les cançons infantils, les de localitat, les de marina i pesca, les "narratives", "noms personals" i la secció "vida humana"¹⁹.

El quart i darrer volum conté les cançons llargues: codolades, glosades i romancer²⁰.

Metodològicament, Trias Mercant l'enquadra en el que denomina coleccionisme folklòric, continuador directe del corrent iniciat per Mn. Alcover²¹. Quant a la significació de l'obra de Ginard a l'àmbit fosc de la postguerra és molt significatiu el fet que Massot i Muntaner considera l'aparició del Cançoner com una

¹⁷ MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. pg. 299.

¹⁸ MASSOT i MUNTANER, J. (1985) *Op. cit.* pg. 299.

¹⁹ *Ibidem.* pg. 300.

²⁰ *Ibidem.* pg. 301.

²¹ TRIAS MERCANT, S. (1986) *Etnografia i folklore en Mallorca*. A AGUIRRE BAZTAN *Antropología de los pueblos de España*. pp. 227-228.

autèntica fita en el procés de recobrament cultural i el retrobament amb la pròpia identitat²².

Tal com diu el mateix Rafel Ginard, "Per conèixer la vera història de l'ànima col·lectiva de Mallorca, no furgueu en els arxius plens de pols i arnes, sinó rabejau-vos, immergiu-vos en el folklore"²³.

3.5.7.3. Manuel Sanchís Guarner (1911-1981)

Aquest filòleg, historiador i folklorista visqué a Mallorca des de l'any 1943 fins al 1959. Durant aquest període col·laborà en la redacció del Diccionari Català-Valencià-Balear²⁴. La seva obra es refereix primordialment a temes lingüístics, tot i així, el seu interès per la cultura i tradicions populars el mogueren a realitzar investigacions en el camp de la història i el folklore.

El que a nosaltres ens interessa del personatge és precisament la seva obra folklòrica que hauríem d'inserir en el corrent que, com hem vist i podrem constatar de forma reiterada, aproxima als lingüistes a la realitat etnogràfica i que, a la postguerra, recupera els elements simbòlics que havia fet servir el discurs folklòric impulsat per la Renaixença. La construcció i la configuració d'un model d'identitat particular i diferenciadora.

²² Ibidem. pp. 280-301.

²³ GINARD BAUÇA, R. (1981) Op. cit. pg. 51.

²⁴ Pel que fa a aquesta col·laboració vegeu MASSOT I MUNTANER, J. (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*. pp. 286 i ss.

Potser resultaria il·lustratiu veure de quina manera Sanchís analitza i valora un dels temes recurrents al llarg de tota la història del pensament etnogràfic de les illes: els molins de vent fariners. L'autor els tipifica en un doble vertent: els molins de vent com a animadors del paisatge mallorquí i els estudis de cultura popular, en aquest cas cultura material i els molins de Mallorca. Ell, evidentment, aprofundeix en el segon apartat i exposa la seva preocupació per la superficialitat amb què es parla del tipisme mallorquí i l'explotació despreocupada que sofreix.

Defineix el tipisme com "...allò que individualitza un lloc i una gent, és el conjunt de formes tradicionals de cultura popular, subordinades als esdeveniments històrics, a les condicions geogràfiques i a l'economia social. Aqueixes formes culturals a vegades no són autòctones, és a dir originàries del propi país, però sí que apareixen totes perfectament ajustades a l'ambient i adaptades a la idiosincràcia col·lectiva, fidels a les determinants d'origen i paisatge: per això són gairebé sempre útils i belles.

La cultura material és, però, quelcom més que un simple motiu de pintoresquisme: inclou una tècnica, una nomenclatura i sovint també unes creences, uns refranys, unes cançons, elaborats pels pagesos i menestrals de cada país, arrelats a la terra conreada, aferrats a la tradició, refractaris a les innovacions de la civilització i, fins fa poc, indiferents a la moda que sempre ha subjugat els senyors de les ciutats"²⁵.

Veim, per tant, a partir d'aquest fragment, que encapçala el seu estudi sobre els molins fariners, quin era el seu objecte

²⁵ SANCHIS, M (1955) *Els molins de vent de Mallorca*. pg. 8.

d'estudi. Vegem ara quin era el mètode que propugnava: "Interessava estudiar llur tècnica, replegar llur vocabulari; calia entrar-hi, veure com funcionaven, parlar amb els moliners, registrar les característiques d'aquesta indústria popular abans que no perdés la vitalitat, comparar-les amb les de la indústria dels altres països, i determinar-ne quines són les diferències"²⁶.

²⁶ SANCHIS, M (1955) Op. cit. pg. 9.

3.5.8. Les experiències museològiques a la postguerra

De desolació podríem qualificar la situació en què es troben les col·leccions etnogràfiques durant el període de postguerra. Una situació de colonialisme cultural és el to amb el qual es tracten les col·leccions etnogràfiques que, a més a més, es caracteritzen per la seva insignificança.

A través de la premsa de l'època hom pot resseguir algunes de les iniciatives en el camp de la museologia: els ajuts al museu juniperià de Petra procedents dels Estats Units o la reivindicació d'un museu "provincial" a situar a la Casa de Cultura de Palma on es planteja la necessitat d'un museu de belles arts, però deixant de banda els fons etnològics.

Pel que fa a col·leccions etnològiques destacables només comptam amb el Museu Mulet de Gènova i el desaparegut Museu Marítim.

Una altra col·lecció, que pel seu contingut d'iconografia popular podem considerar dins el grup de les col·leccions etnològiques, és la famosa col·lecció de xilografies de Can Guasp que precisament durant aquests anys de postguerra corregué tot un seguit de peripècies.

3.5.8.1. El Museu Marítim de Palma

Instal·lat a la planta baixa del Consolat de Mar, antiga seu del Col·legi de la Mercaderia, s'inaugurà el setembre del 1951 i inicialment fou dirigit pel Sr. Gerard Maria Tomàs. Quant al contingut inicial potser sia il·lustrativa la descripció oferida per Juan A. Gaya Nuño:

"Consta de tres salas principales. En la primera, retrato de don Benito Capó, vocal de la Junta Superior de Mallorca en el crítico año de 1808. Sirena, bombardas, azimut y demás objetos de navegación y viejos mapas de la isla de Mallorca. Interesante cuadro, figurando el *Desembarco de Isabel II en Palma*, por Juan Mestre, firmado en 1861. Retrato del insigne marino don Antonio Barceló; muebles recuerdos, espada, autógrafos y testamento suyos; la Virgen que llevaba a bordo de su *Garzota*, el modelo de su jabeque y la Virgen del Carmen del altar de su capilla.

En otra sala, retratos de los marinos Felipe Bauzá, Rodríguez Arias, Nicolás Cotoner y Rafael Cotoner. Otro retrato de Isabel II, niña, y otro más de José Togores. Aquí también mapas, modelos de navíos, brújulas, cuadrantes, faroles de situación, anclas y otros evocadores artefactos marineros.

En la tercera sala, documentos, conocimientos de embarque, fletes, planos y maquetas de navíos. En la sala de navegación a vapor, con más maquetas y retratos de buques, interesa el de *El Mallorquín*, a cuyo bordo llegaron a Mallorca, en 1838, Chopin y Jorge Sand. Muy interesante el mascarón de proa del barco General Valmaseda, naufragado en aguas de Cuba el año 1854.

Buen complemento del Museo es la capilla, gótica muy tardía, del 1600, con severos muros y bóvedas. El interés mayor del contenido de la capilla reside en su numerosa y curiosísima colección de exvotos marineros, de arte popular"¹.

El 1962, com a secció adjunta, es crea el que es denominava "Museo del Traje Balear". La descripció de l'època pot resultar il.lustradora del contingut:

"La impresión que se recibe al recorrer el Museo no puede ser más grata, pudiéndose visitar además el citado oratorio del Consulado, así como una sala que acaba de inaugurarse y que contiene una rica colección de trajes, entre ellos uno de señora mallorquina, del siglo XVIII que fue exhibido en certámenes internacionales de Bruselas y Londres, figurando también otros de payesa y "cuidora" de nuestra isla, otros de Menorca e Ibiza, generalmente auténticos y todos de gran vistosidad.

Esta dependencia, llamada "Museo del Traje Balear", tiende, según noticias, a nutrirse -en un futuro próximo- de otras piezas, pero entre las ya mencionadas y los bordados a mano existentes y la colección completa de muñecos ricamente ataviados vale ya la pena de verlos y máxime que muchos de los trabajos exhibidos han sido confeccionados por muchachas de la Sección Femenina que son precisamente las que cuidan de todo el Museo del Consulado del Mar"².

¹ GAYA NUÑO, Juan A (1955) *Historia y guía de los museos de España*. pp. 576-577.

² CABOT LLOMPART, Juan (1962) "El Museo Marítimo de Palma, exponente de la tradición marinera de Mallorca". *Cort* (any XVI). 429.

El 1963 s'editava un catàleg a mode de guia de visita on es detalla "El Museo, instalado en la planta baja, junto a la Capilla (fechada en 1600) constituye una evocación sentimental del pasado histórico marítimo de las Baleares y concretamente de los siglos XVIII y XIX". A aquest catàleg no es descriu però el contingut del "Museo del Traje Balear".

A l'esmentat catàleg es ressenya l'horari de visita: tots els dies de 10 a 13 hores i de 17 a 20 hores i el preu de l'entrada: 10 pessetes i una pesseta els nins.

3.5.8.2. La col·lecció de la Impremta Guasp

Una altra col·lecció important que s'incorpora a les institucions museístiques és la de xilografies de l'antiga impremta Guasp de Palma. El 1959 es dona notícia, per part dels seus propietaris, Miquela Ferrer i Bartomeu Romaguera, de la imminent instal·lació de la premsa i de la col·lecció de xilografies al claustre de la Seu de Palma com a secció annexa al Museu Capitular.

A tal fi, es constitueix una Comissió Executiva integrada per Gerard M. Thomàs Sabater com a president, Manuel de La Portilla com a Secretari, Bartomeu Romaguera com a Director-proprietari, Joaquim Maroto Coll com a Director artístic-cultural, Josep Maria Pereiro com a cap comercial i tresorer, Antoni

Estelrich com a assessor jurídic i el canonge Bru Morey com a delegat del Cabildo³.

La permanència al claustre de la Seu va ésser breu, ja que el 1960 ja es desallotjava i cercava un nou local per ubicar la col·lecció⁴.

3.5.8.3. El Museu de Génova

A través de diverses publicacions podem intuir quin era l'esperit i el plantejament metodològic i museològic de la col·lecció que Antoni Mulet i Gomila havia de recopilar a la seva casa de Génova i que posteriorment aniria a integrar l'actual Museu del Monestir de Lluc i algunes peces al Museu de Sóller⁵.

Tal com el mateix Mulet ens explica a la guia del museu⁶ i coincidint amb Trias Mercant⁷ les seves preocupacions folklòriques, temàticament parlant, abasteixen els camps de la

³ (1959) "La Prensa y xilografías de Guasp...". *Cort* (any XII). 343 i S.D. (1959) "Retorna a la vida activa el Museo de Guasp". *Cort* (any XII). 359.

⁴ "El exodo de la prensa y xilografías de la antigua Imprenta Guasp". *Cort* (any XIV). 368.

⁵ Encara que l'origen del Museu de Génova es remunta a la data d'adquisició (1916) i posterior ampliació (1923) de la casa particular d'Antoni Mulet, creim adient considerar-lo com un museu consolidat a partir dels anys 40 amb la publicació de la primera guia. Per una primera descripció del museu vegeu GAYA NUÑO, Juan A. (1955) Op. cit. pp. 569-572.

⁶ MULET, A. (1952) *Mallorca, Can Mulet de Génova. ambiente, cerámica, ajuar, pintura, talla, tablas, etc.*

⁷ TRIAS MERCANT, S. (1986) *Etnografía i folklore en Mallorca*. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España*.

ceràmica, el vestuari i la dansa populars. Aquest interès en traspasar-se a un llenguatge museogràfic es limita a la ceràmica i el vestuari. No disposa de cap mètode per plasmar la seva tercera preocupació (dansa) i ho substitueix emprant fotografies il·lustratives a la pròpia guia del museu.

Pel que fa als dos primers capítols la guia s'estructura seguint els següents apartats:

SEGUNDA PARTE

Exterior

Algunas noticias sobre cerámica mallorquina

Algunos rasgos de la cerámica de Teruel, Cataluña, Moustiers, Alcora, Savona, Montelupo, Urbino y Delft

Mi colección de cerámica

Cerámica de reflejos metálicos

Otra cerámica

Figuras de barro cocido

Arqueología

TERCERA PARTE

Pinturas, trajes, muebles, objetos folklóricos y curiosidades

Cuadros, vestidos y curiosidades en la dependencia del sótano

La quarta part és dedicada a arts sumptuàries (utensilis d'aram, coure i llautó, bacines i palanganes, encensaris, talles i taules pintades, etc.).

Es significativa la descripció que el propi Mulet fa del museu en un petit full bilingüe (castellà-francès) datat el 1955:

"En Ca'n Mulet se aprecia, en una hora de visita, a través de colecciones de antigüedades que decoran su interior, lo que ha sido y representa Mallorca desde tiempos prehistóricos al siglo XIX que tanto floreció en un folklore que en parte conserva. Cerámica. Pintura. Mobiliario. Vestuario. Imaginería. Etcétera.

En la sala de entrada, dividida por un gran arco que separa y une el vestíbulo con el resto de la misma en el que aparece la típica cocina payesa o lar con el vasar, que corre por el ángulo opuesto, se nota la ambientación al uso rural acomodado, permitiendo presentar toda una colección de cerámica de Aragón (gran parte de Teruel) con piezas del siglo XV al XVIII; una colección mallorquina (siglo XVII) en platos con decoración verde y manganeso, distribuida en el vasar; algunos ejemplares catalanes y otros valencianos, entre éstos una notable salvilla de Alcora sobre una mesa de escayola. Sobre esta mesa y dentro de una vitrina plana, un plato de cerámica con inscripción hebraica (Andona siglo XVII) destinado a prácticas de rito judío.

Una arquilla de influencia italiana y otra oriental. Un arcón gótico y otro renacimiento, empleados antiguamente para guardar el ajuar de novios. Mesas, sillas, velones de latón, cántaros y braseros de cobre, etc. En la cocina con zócalo de azulejos valencianos, no falta la típica gaita ni el tamboril con el complementario *flabiol*, flauta.

Cuadros al óleo en que el indumento regional, tanto masculino como femenino, es de apreciar, sobre todo, por la toca (rebosillo o volante) de las mujeres y por los pantalones

bombachos de los hombres, como son de apreciar mismamente ciertos usos y costumbres. De pintor anónimo, el que representa a una dama vestida al uso mallorquín del siglo XVII, de la que una mano, que sale de un manguito de pieles, se apoya en la cadera. Mayormente los demás cuadros son debidos al pincel de Mayol, Buades, Mestres, Reinés y Ribas. (Siglo XIX)

En el comedor, la pintura es moderna y lo más importante en él son los platos de cerámica a reflejo metálico, ejemplares de los siglos XV, XVI y XVII. El mobiliario de caoba es menorquín.

En el dormitorio opuesto, cama barroca, cómoda renacimiento, cuadros en que también resalta el traje regional mallorquín, vitrina de rincón con prendas femeninas, abanicos, palillos con que las señoras se ayudaban para hacer punto de media. Etcétera.

En una salita, cómoda Luis XVI, un Nacimiento o Pesebre (Betlem) empotrado en la pared y con figuras en barro cocido, imaginería de los hijos del SANTET (J. Fernández, siglo XIX). También más figuras en dos vitrinas, lo que hace toda una colección entre la que destaca la producción del padre, superior a la de sus hijos. En otras vitrinas abiertas en la pared, más figuras de pesebre, artesanía de Manacor, siglo XVIII, una colección de incensarios de cobre o latón del siglo XI al XIX. Un arcón netament mallorquín. Dos tablas ensambladas procedentes de la predrella de un retablo gótico, en una de las cuales está Ramón Llull representado dirigiéndose a un grupo de infieles. Tallas en piedra y madera, siglos desde el XI al XVII. Etcétera.

Un pequeño dormitorio con mobiliario pintado de azul haciendo juego en color y época con el cobertor de la cama. Siglo XIX.

Otro dormitorio con cama de las llamadas salomónicas (llit entorcillat) con doselete o CUBRICEL al estilo mallorquín en tejido de LLENGOS. Pintura de asunto religioso. Cómoda del siglo XVII. Etcétera.

Abajo, una última habitación con dos vitrinas grandes conteniendo trajes mallorquines y dos ibicencos (pareja) y otros pormenores y telas. Tres vitrinas en la pared con objetos procedentes de excavaciones practicadas en Mallorca e Ibiza. Pintura de ambiente local. Acuarelas de Chiesa. Modelos de embarcaciones a vela y una colección de pitos toscamente labrados en barro y cocidos después, figuraciones humanas mayormente como pervivencia de una artesanía primitiva. Etcétera."

Pel que hom pot deduir de les publicacions de Mulet i l'anàlisi dels materials conservats al seu museu i la forma de mostrar-los (a partir de l'anàlisi de la seva pròpia descripció) ens trobam davant una concepció etnohistòrica:

"Una manera de salvar parte del espíritu de nuestro traje regional, es formar un museo con los restos que de él nos quedan, como ampliación de nuestro ensayo modesto en el caserío de Génova, vestir maniqués que no lo parezcan y dejar a la posteridad, tanto como explicaciones, testimonios bien ordenados y

acondicionados en prendas de todo orden sin perdonar detalle por insignificante que parezca"⁸.

I una mostra més del ja esmentat discurs folklòric, particularista i diferencial, fonamentat en la ruralitat i la tradició:

"No quiero significar con ello que he reunido en mi reducida casa, joyas propias de un museo. Tan sólo algo representativo del alma popular mallorquina, de la payesía nuestra que vivió entregada a la tradición y al trabajo para subvenir a sus necesidades, cumplir con Dios y ser fiel al espíritu del terruño"⁹.

⁸ MULET, Antonio (1955) *El traje en Mallorca. Aportación a su conocimiento*. pg. 78.

⁹ MULET, A. (1952) Op. cit. pg. 13.

3.5.9. Continuïtat o nova orientació?

Com a conclusió del que hem dit fins ara per al període de postguerra, a les Illes es reproduïx, de manera gairebé calcada, el que altres autors han detectat a Catalunya.

Tal com hem vist, des de finals del segle XIX, en un domini clar del discurs folklòric i moltes vegades en projectes conjunts amb el Principat, es desenvolupà un folklore d'autoafirmació en el qual hom tractava de potenciar les característiques específiques com a un mitjà de definir la pròpia identitat.

A partir del 1940, sota la orientació del nou règim polític, comença a produir-se un folklore que s'ha qualificat de nivellador i integrador. "Es un folklore manipulat a nivell estatal, i un Estat centralista i totalitari com el que ens ha tocat patir, no pot fer altra cosa que generalitzar uns suposats trets comuns de tots els pobles hispànics per aconseguir, a sang i foc, si cal la unidad de destino en lo universal"¹.

En aquesta nova situació política, a part de trencar-se tots el projectes que poguessin associar-se mínimament a un cert "nacionalisme" català (*B.D.LL.C.*, *B.D.C.*, *Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, *Arxiu de Tradicions Populars*, *Cançoner*

¹ PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya*. pg. 146.

Popular de Catalunya...), ocasionaren una autèntica diàspora, interior o exterior, dels distints folkloristes i també una presa d'actituts personals i polítiques davant la nova situació.

Aquesta situació, al Principat, ha donat lloc a una mena de tipologia que recull les distintes postures que adoptaren els intel·lectuals dedicats al folklore:

- a) la postura de renúncia-abandonament
- b) la postura continuïsta-nostàlgica
- c) la postura continuïsta-individualista
- d) la postura exotista-rupturista

A les Illes és donen també, en major o menor pes específic, les tres primeres opcions. La manca d'institucions i organismes públics plenament dedicats a l'etnografia i la no implantació acadèmica de l'antropologia impediren que des de les nostres Illes s'iniciés un corrent dedicat a l'antropologia colonial o es consolidés un nou corrent de pensament que possiblement hauria trencat amb la tradició folklòrica.

Pel que fa a la postura de renúncia, ja hem vist que amb la guerra es trenquen la majoria de projectes endagats al principat on, com hem pogut veure, hi havia una presència il·lenca força important. Igualment passa amb els projectes iniciats aquí. És suficient recordar la interrupció del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, en mans de Moll, o la desaparició definitiva de l'experiència del *Tresor dels Avis*, momentàniament interrompuda el 1928.

A nivell personal, el trencament i la renúncia afectaren també diversos personatges que optaren per l'exili físic com és ara

el cas de Baltasar Samper, Angel Palerm o Deseado Mercadal o per un exili interior com en el cas d'Andreu Ferrer Ginard que el mantengué en silenci durant anys.

La que s'ha anomenat postura continuista-nostàlgica va ésser la que, sense cap dubte, aglutinà un major nombre de personalitats. "Es aquest, una mena de folklore fins a cert punt permès per allò del «sano regionalismo», que tímidament oposa al folklore estatal de «charanga y pandereta», el d'«espardenyas i barretina». Es, no obstant això, l'única forma d'expressió d'una feble (per raons òbvies) reivindicació catalanista que intenta enllaçar amb el passat per recuperar-ne part de la seva saba. Aquesta pàl·lida remembrança de l'esplendor del ja mitificat abans, es troba en nombroses entitats folklòriques, tipus d'esbarts, penyes sardanistes, associacions de pessebristes que esdevenen veritables capelles de nostàlgics"².

A les Illes es reproduïx la situació a través de la vida associativa que impulsa de manera teba alguns certàmens i, de manera lànguida, agombola com qui guarda foc colgat algunes iniciatives promogudes per la clerecia local i tolerades per les noves autoritats imposades pel nou règim. Hem vist l'experiència de Documenta on s'aixopluguen les romanalles de l'Escola Mallorquina; l'Ateneo de Maó; la societat Ebusus, promoguda pel canonge Macabich; la Societat Arqueològica Lul·liana, etc.

Per altra banda sorgeixen i s'impulsen diverses agrupacions folklòriques que promouen els "balls regionals", on hi trobaran empara alguns folkloristes històrics com Antoni Mulet Gomila o

² PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) Op. cit. pg. 147.

desenrotllaran la seva activitat altres de nous com Estarellas, Galmés i Ensenyat.

Amb els anys, en el si d'aquest corrent continuista nostàlgic, es produirà una mena de decantament o tria entre els que, sigui per les raons que sigui, es mantenen fidels al nou règim i els que a partir dels anys seixanta, en una lenta però constant tasca de resistència, es distancien de cada vegada més i, recuperant el discurs folklòric diferencialista, protagonitzen la represa de la lluita per a la identitat. Aquest serà el cas d'autors com Francesc de B. Moll, Manuel Sanchís Guarner, Rafel Ginard, etc.

El continuisme individualista protagonitzat pels grans folkloristes professionals del Principat (Amades, Campmany, Violant, Lluís...), a les Illes queda molt diluït, ja que per edat les grans figures de principis de segle (Alcover, Camps i Mercadal) havien desaparegut. Així i tot, possiblement podríem destacar els casos d'Andreu Ferrer Ginard que, encara que sia sota pseudònim, reempren i continua la seva tasca a través de la revista *Cort* i el Pare Rafel Ginard Bauçà que amb silenci franciscà continua la monumental obra del *Cançoner Popular de Mallorca*.

A la postguerra i a nivell simbòlic es detecta també un canvi substancial. A partir del 1940 conviuen dos models simbòlics que intenten configurar models d'identitat diametralment oposats.

En primer lloc, i encara que sia en una obligada actitud de resistència, continua vigent el discurs folklòric que a través de la recerca d'elements representatius de la tradició, intenta establir i configurar una identitat diferencial pròpia. La llengua i la literatura popular continuen essent els puntals de l'ànima del poble.

Es suficient recordar la tasca de Rafel Ginard, Francesc de B. Moll o Manuel Sanchís. El ruralisme i el pairalisme, portadors dels valors socials i ideològics de la Renaixença, continuen simbòlicament presents en alguns estudis com és ara l'aportació sobre la cuina mallorquina d'Antoni Mulet Gomila, la incorporació d'aquest element a la seva casa-museu de Génova o les aportacions sobre l'olivera d'Andreu Estarellas

Per altra banda, la nova ideologia política dominant intenta fer ús del folklore per establir uns criteris de semblança, integració i uniformització en funció de la construcció d'una suposada identitat espanyola. En aquest sentit tampoc no s'abandona el discurs folklòric, però es comença a fer ús de símbols de caràcter més superficial, més fàcilment manipulables i que la seva càrrega simbòlica no conduexi a qüestions d'identificació diferencial insuperables.

En aquest sentit compareixen a escena dues temàtiques que, a partir d'aquest moment, començaran a utilitzar-se simbòlicament per a la construcció de la tristament famosa "unidad de destino en lo universal". Ens referim al *traje* i al *baile regional*.

El fet de tractar-se de símbols, generalment usats fora de context i en funció d'actes i institucions addictes al règim (Educación y Descanso i Sección Femenina), fan que puguin ésser interpretats com una mostra exòtica i de color d'una diversitat integrada en un gran tot.

Potser significatiu el fet que els nous símbols usats es limitin a aspectes externs o lúdics (vestuari i dansa), relativament superflus respecte a l'essència de l'ànima del poble que perseguia el model diferencialista. També és significatiu que hom es deturi

especialment en dos dels trets més primaris, més evidents i també més estereotipats que normalment copsa el colonitzador. Les danses i l'aspecte extern són les essencials manifestacions d'un exotisme i un tribalisme permès a la colònia que no es contradiu per res amb l'esperit i l'ànima monolítica i unitària de la metròpoli.

D'aquest nou esperit sorgeixen les aportacions del mateix Antoni Mulet, d'Andreu Estarellas i especialment d'Antoni Galmés i Bartomeu Ensenyat, així com la major part del fons del Museu de Gènova o el "Museo del Traje Balear" creat en el si del Museu Marítim.

3.6. La represa (1970-1990)

3.6.1. La lenta recuperació i la lluita per la identitat

L'expressió de Josep Massot i Muntaner, *els mallorquins descobreixen Mallorca*, extensible a les altres illes, potser sia una de les més assenyades definicions d'una nova situació que es consolida cap al 1970.

Massot encerta en analitzar tota una sèrie de fets que es produeixen durant la dècada dels seixanta i que, sens dubte, són els precedents per a la consolidació de la nova situació que s'albira. Entre aquests fets, a part de la lenta, però progressiva, tendència cap a la recuperació lingüística, cal destacar:

a. Un considerable impuls de les edicions d'obres sobre Mallorca i sobre les illes en general¹. Massot, a més d'oferir un panorama de les edicions més significades d'aquests anys es detura en l'anàlisi i les repercussions de tres obres que, significativament, hom podria incloure dins la nòmina de publicacions amb contingut

¹ Josep MASSOT i MUNTANER (1985) ha fet una anàlisi força acurada de la significació de les noves edicions com a símptoma del redreçament cultural succeït durant la dècada dels anys seixanta a *Els mallorquins descobreixen Mallorca*, publicat a *Els mallorquins i la llengua autòctona*, pp.280-301.

clarament etnològic i antropològic: *Els descendents dels jueus conversos. Quatre mots de la veritat* (1966) de Miquel Forteza; *Els mallorquins* (1967) de Josep Melià i el *Cançoner popular de Mallorca* (1966-1975) del pare Rafel Ginard Bauçà.

b. Sorgiment de grups i societats amb clars objectius tendents cap a la recuperació cultural i la identitat pròpia. L'exemple paradigmàtic seria la fundació de l'Obra Cultural Balear (1962).

c. Creació o reconversió de publicacions periòdiques que esdevenen fil conductor de tot un procés de represa i normalització cultural. Potser l'exemple més clar sia el paper desenvolupat per la revista *Lluc*. Aquesta revista mensual dels Missioners dels Sagrats Cors fundada (Lluch) el 1921 pel pare Gaspar Munar i Oliver. De to popular i bilingüe fins a la prohibició de fer-hi servir el català durant la guerra civil, l'any 1962 inicià una nova època amb el títol modernitzat "Lluc", sota l'impuls del pare Cristòfol Veny, en una línia semblant a "Serra d'Or", la qual fou ofegada gairebé del tot per les dificultats posades pel bisbe Enciso i pels sectors immobilistes de la diòcesi. El gener de 1968 es tornà a renovar, una altra vegada sota la direcció del pare Veny: sortí totalment en català i començà un camí penós, ple d'obstacles i vacil·lacions, que no acabà pas el 1974 quan l'Obra Cultural Balear se'n féu càrrec pràcticament².

² Per a la trajectòria de la revista Lluch/Lluc, vegeu *Diccionari de la literatura catalana* de MOLAS i MASSOT (1979), la *Gran Enciclopèdia Catalana* i,

En definitiva es tracta d'un procés que s'inicia a finals del 1961 amb la declaració de Fill Adoptiu de la ciutat de Palma a Mn. Antoni M^a Alcover, passa per la culminació de l'obra del Diccionari, el naixement de l'Obra Cultural Balear, la nova orientació de la revista "Lluc" i es perllonga fins a mitjan dècada dels 70³.

Segons Bartomeu Mestre, Francesc de B. Moll anomena l'any 62 com "l'any de la Victòria". De fet ho va esser per a tota la cultura catalana. Sorgirà l'editorial 62, que contribuirà al boom del llibre català, a Mallorca es crearà l'Obra Cultural Balear i s'acabarà la magna obra de la DKV, amorosa denominació del Diccionari Català-valencià-balear. En l'aspecte social es creen les Comissions Obreres⁴.

Pel que fa a la investigació etnogràfica, a partir de la guerra civil, tal com hem pogut veure, es continua amb un doble discurs folklòric:

Per una part, un treball de resistència, amb una actitud compromesa que sense variar gaire els esquemes establerts per la Renaixença continua aportant elements folklòrics diferenciadors que acosten a una tradició mitificada base de la identitat diferencial.

especialment, l'apartat dedicat a la nova etapa -1968- a *Els Mallorquins i la llengua autòctona* (1985) de Josep MASSOT, pp. 312-314.

³ MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys*. pp. 198-210.

⁴ MESTRE SUREDA, Bartomeu (1987) *Crònica de la cançó catalana*.

Per altra banda, el mateix discurs folklòric es posa al servei de la nova situació política fent aportacions a la construcció d'una identitat uniformista i unificadora.

Amb els anys, la decadència política del règim i els canvis accelerats que suposarà el canvi econòmic i social es tendirà de forma gairebé natural al reforçament del discurs folklòric diferencial. La conjuntura política permetrà de nou recercar a través del folklore els signes d'identitat, les essències i l'ànima del poble.

Si a aquest discurs hi afegim el fet que de cada dia s'insereix en un procés de canvi econòmic i social accelerat, és fàcil entendre que hom es decanti cap a la valoració essencialista de les pervivències, supervivències o *survivals* culturals. Pels folkloristes els *survivals* deixen d'ésser punts de referència per a la reconstrucció d'un procés general per esdevenir fins o objectius per ells mateixos. Les pervivències són valuoses per elles mateixes ja que amagatzemen les essències més pures i arcaïques de la tradició, al temps que són el reflex fosilitzat i perfecte d'un passat idealitzat que s'intenta recuperar i revitalitzar.

Aquesta obsessió de retorn cap al passat (una edat mitjana idealitzada a la Renaixença o un simple ruralisme pre-turístic) marquen un nou punt d'inflexió en el discurs folklòric: una visió política conservadora, "nacionalista" conservadora i essencialista que es desprèn de la reflexió folklòrica i que donarà lloc a un "neo-folklorisme" instrumentalitzat per la classe política que ostenta el poder.

Al cap i a la fi, la documentació d'una data o la instrumentalització política són cares distintes de la mateixa moneda. Bàsicament, des dels anys 60 cap aquí, a les Illes es continua fent folklore. Les investigacions etnogràfiques tendeixen a donar testimoni d'una realitat que s'escola. L'argument sovint emprat és que "Malgrat tot, el document és el document i cal, si no es pot salvar la vida d'un món que no és el nostre, almenys replegar tot allò que ens aproximi a la seva realitat."

La terciarització econòmica de les Illes i les seves conseqüències han accentuat aquest sentiment. Hom intenta recuperar en el passat uns valors propis que hem deixat de tenir. El discurs per a la construcció simbòlica de la identitat continua, encara que, en moltes ocasions, d'aquesta identitat només n'interessa preservar el ball tradicional o el vestit a l'ample.

La manca d'institucionalització dels estudis d'antropologia i la desidia generalitzada demostrada per part de les institucions museològiques ha obligat que la documentació s'hagi fet a instàncies del voluntarisme i l'amateurisme de les persones o dels grups o associacions preocupades per la recuperació nacional.

D'aquí el pes específic de les edicions i reedicions d'obres folklòriques "clàssiques" i d'algunes publicacions periòdiques que, agombolades per associacions amb un clar esperit de recuperació de la identitat, han acollit bona part de la producció folklòrica o etnogràfica.

3.6.2. Reedicions i publicacions periòdiques

Com hem vist al capítol anterior, una via essencial per a la recuperació cultural a la postguerra va ésser el sorgiment de societats amb uns objectius clarament fixats en el recobriment de la pròpia identitat i que es manifesten a través de les seves pròpies publicacions periòdiques.

Com ja hem dit en anteriors ocasions "és també característic d'aquesta nova situació el fet que es va aglutinar, almenys parcialment, a cada una de les illes entorn de publicacions de caràcter periòdic i amb uns plantejaments inicials molt clars. Així, pel que fa a Mallorca, ens trobam amb la revista "Lluc", especialment amb alguns números monogràfics i algunes seccions amb una certa continuïtat, mentre que a les Pitiüses es treballa molt vinculat a la revista "Eivissa" (no oblidem que ambdues publicacions tenen, darrera, institucions fonamentalment preocupades per la cultura tradicional, entesa com a base de la identitat nacional). Igualment, encara que més tard, a Menorca els "Quaderns de folklore" del Col·lectiu Folklòric Ciutadella assumiran també, i de forma més clara, aquesta funció"¹.

¹ RAMIS, Andreu (1987) "D'antropòlegs, etnògrafs i folkloristes...". *Estudis Baleàrics*. 24:4-5.

El temps no ha introduït, evidentment, diferències substancials i aquestes tres revistes, a les quals hauríem d'afegir "El Mirall" a partir del 1987, continuen essent, creim, un bon indicador per conèixer quina ha estat i continua essent la situació real dels estudis d'antropologia, etnografia i folklore a les nostres illes durant els darrers vint anys.

Menció apart mereix la publicació a partir del 1975 de la revista "Randa" on, sota l'impuls de Josep Massot i Muntaner, han aparegut interessants aportacions d'investigadors universitaris sobre literatura popular, bibliografia etnogràfica i articles inel.ludibles a l'hora de dibuixar els referents socio-polítics dels autors i moviments als quals feim referència al llarg del nostre treball².

Abans d'entrar en el comentari pormenoritzat de les distintes línies d'investigació que es dibuixen a través dels articles de contingut antropològic publicat a cada una de les revistes, cosa que veurem al capítol següent, fem un breu comentari sobre aquests continguts.

En general es tracta d'aportacions de caràcter divulgatiu. Tot i així, apareixen articles interessants per la seva aportació de materials de primera mà. Encara que quan es fan aportacions inèdites generalment es limiten a això i en molts pocs casos hom fa una anàlisi a fons d'aquestes aportacions.

La restricció temàtica és molt significativa. Pesa de forma rotunda la descripció de la societat i cultura tradicionals

² Vegeu la bibliografia específica a l'apartat 7.12.

autòctones. Es continua, per tant, amb la construcció del mite de la cultura tradicional -tradicició folklòrica-, la ruralitat com a màxima dipositària d'aquesta cultura i l'exaltació (implícita o explícita) de les manifestacions clàssiques d'aquesta cultura: literatura popular, els fets lúdics com a elements cohesionadors de la societat (festes, música, balls...). Important també és, de cada vegada més, el corrent descriptiu -tradicció etnogràfica- de les formes de vida tradicionals: hàbitat, sistemes de producció (agricultura, artesania...), coneixement tradicional (calendari, medicina, etnobotànica...).

A aquesta, diríem-ne, fórmula indirecta de configuració del mite de la *cultura tradicional* com a element configurador d'una identitat pròpia, diferenciada i diferenciadora, a través del coneixement de les manifestacions populars, hom ha d'afegir-hi un altre grup -més reduït- d'aportacions temàtiques que hem agrupat sota l'epígraf de teoria i pràctica antropològica. Aquí hi agrupam aspectes de dinamització, crítica, interpretació, etc. de la cultura popular en funció d'una reivindicació clara de la identitat.

Bona part dels temes recullen la tradició folklòrica del segle XIX i, en molts casos, poden enquadrar-se en l'anomenat col·leccionisme folklòric.

Quan no segueixen el corrent dels etnògrafs de la postguerra, preocupats en descriure, de manera acurada allò que es perd a causa del procés accelerat d'urbanització, terciarització i estandarització cultural. Es tracta, en definitiva, d'una antropologia de temàtica retrospectiva, orientada cap a la preservació (encara que només sigui documental) del passat. En escasses excepcions s'afronten situacions o problemàtiques d'actualitat.

Pel que fa als autors hom ha d'assenyalar un seguit de característiques que d'alguna manera són indicadores de la situació: en primer lloc, un autodidactisme atribuïble a la manca d'estudis institucionalitzats, amateurisme, lligat al punt anterior, coincidència de les noves generacions, quant a temàtiques afrontades i la metodologia emprada, amb els folkloristes històrics sense que al menys es detecti un canvi important.

Juntament amb l'impuls donat per autors i institucions, cal assenyalar també la revifalla de noves edicions de tema folklòric i etnogràfic. Edicions d'obres que havien romàs inèdites o reedicions d'obres ja clàssiques i exhaurides.

En aquest sentit caldria destacar la política editorial duita per part d'algunes institucions públiques o privades que aquests darrers anys ha patrocinat l'edició d'obres com *El cançoner musical de Mallorca* de Josep Massot i Planes, *l'Essència de Mallorca* i *L'olivera* d'Andreu Estarellas Pasqual, el *Folklore Musical de Menorca* de Deseado Mercadal, *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes* d'Antoni Galmés i Riera, el *Folklore de Lluçmajor* recopilat per Baltasar Coll, el *Manual del teixidor a mà* de Guillem Bujosa, la *Guía de la artesanía de Baleares, Artesans. Oficis i artesanía* d'Andreu Ramis i Pere Coll, la traducció íntegra al castellà de l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Austria.

S'ha reeditat també el cançoner de Marià Aguiló i l'*Arxiu de Tradicions Populars*. S'han reeditat regularment obres com *l'Aplec de Rondalles Mallorquines d'En Jordi des Recó*, el *Cançoner popular de Mallorca* del P. Rafel Ginard Bauçà; Gabriel

Llompart ha reunit i reeditat una selecció de la seva obra folklòrica. Es reedita també el *Diccionari de la construcció* de Miquel Fullana; Bartomeu Ensenyat edita el *Folklore de Mallorca* i *El pastor*, i Miquel Bota Totxo tradueix i reedita les seves *Llegendes i tradicions*.

Josep J. de Olañeta edita parcialment *Die Balearen* de l'Arxiduc Lluís Salvador, *Mallorca mágica* i *Menorca mágica* de Carlos Garrido, *La terra i el temps* de Antoni Ginard i Andreu Ramis, *Teixits de seda mallorquins* de Bartomeu Mulet i Ramis, *La Mallorca tradicional en los exvotos* de Gabriel Llompart, *Trajes de Mallorca* de Cristóbal Vilella, *Els trinxeters de Mallorca. Estudi etnogràfic* d'Andreu Ramis, *Rundayas de Mallorca* de l'arxiduc Lluís Salvador, etc.

L'editor Miquel Font, per la seva banda, a part de *El mito triunfante* d'Eva i Juan E. Laub, edita el llibre *Lluganaika. La magia trascendente en Mallorca* de J.A. Encinas; una biografia de l'arxiduc Lluís Salvador d'Helga Schwendinger i la col·lecció "Imatges d'ahir" on, a través de fotografies postals, es recullen imatges de Palma, Sóller, Pollença i Santanyí abans del *boom* turístic.

Pel que fa a les institucions, a part de les publicacions etnogràfiques dels museus, essencialment del Museu de Mallorca i el de Menorca (col·lecció *Llum d'encruia* i *Trabajos del Museo de Menorca*) que ja veurem en parlar de cada una de les institucions, hom pot parlar de les publicacions de l'Institut d'Estudis Baleàrics. Aquest ens autònom ha anat publicant de forma periòdica dins la revista "Estudis Baleàrics" tot un seguit de col·laboracions de

caràcter etnogràfic i antropològic. Fins i tot es dedicà un número monogràfic a la cultura popular³.

Per altra banda ha anat organitzant les successives Jornades d'Estudis Històrics Locals amb un component important pel que fa a les aportacions antropològiques.

La col·lecció Monuments de les Illes Balears ha aportat també estudis sobre arquitectura popular. Concretament *La Trapa de S'Arracó* de Jaume Coll Conesa i Andreu Ramis Puig-gros; *Cases de molí. Aproximacions a les construccions molineres a Mallorca* de Neus García i Guillem Oliver i *Dos Casaments d'Eivissa: Can Nadal de Baix i Can Guimó* del Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús. Algun altre estudi, fora de col·lecció, com és ara *La Joieria Ibicenca* de Lena Mateu Prats⁴; *Casa i família en Formentera* de Joan Bestard o *Tall de dones* de Bàrbara Genovard⁵.

La Conselleria de Comerç i Indústria per la seva banda ha finançat també una sèrie de publicacions, normalment referides a diverses activitats artesanals. A part de la primerenca publicació *Guia de la Artesania en Balears*, en col·laboració amb el Ministerio de Indústria, el qual repetí l'experiència a la majoria de les comunitats autònomes, cal destacar la col·laboració amb l'obra

³ Vegeu l'apartat 7.14. Bibliografia etnogràfica de la revista "Estudis Balearics".

⁴ (1984) *La joyería ibicenca*. Per a més informació sobre aquesta obra, vegeu la presentació realitzada per Gratiano NIETO (1985) A *Estudis Balearics*. 17:187-196.

⁵ Per a la producció individual de cada un dels autors, vegeu la bibliografia general.

editada per Ifebal, *Introducció a l'artesanía de Balears* de Gabriel Janer Manila.

La recentment publicada monografia *L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats*⁶ havia d'ésser la primera d'una sèrie de monografies dedicades a oficis artesans i que, avui per avui, sembla que és una iniciativa paralitzada. Cal destacar que l'edició de la monografia sobre la cistelleria de palma anava associada des d'un principi a la realització i muntatge d'una exposició itinerant i la producció d'un vídeo monogràfic i complementari sobre el tema.

El projecte sorgí del Departament d'Obra Social de la Caixa de Balears Sa Nostra i estava, també des del principi, lligat a la incipient col·lecció del Museu Regional d'Artà. L'exposició es plantejà com a itinerant i com a tal ha funcionat sota la gestió del mateix departament d'Obra Social de Sa Nostra⁷.

⁶ Aquesta obra, editada el 1990, fou redactada per un equip integrat per Maria Gelabert, Francisca Niell, Andreu Ramis, Joan Sureda i Pere Sureda.

⁷ Des de la seva inauguració el 6 d'agost del 1990 a Artà ha recorregut el següent itinerari:

- Bunyola del 20 al 30 de setembre de de 1990
- Binissalem de l'11 al 21 d'octubre de 1990
- Porreres del 27 d'octubre al 4 de novembre de 1990
- Campos del 10 al 25 de novembre de 1990
- Balear 90 (Palma) de l'1 al 9 de desembre de 1990
- Llucmajor del 16 al 26 de desembre de 1990
- FODESMA (Palma) gener de 1991
- Alcúdia del 26 de febrer al 17 de març
- Son Servera del 27 de març al 6 d'abril
- Lloseta del 6 al 14 d'abril
- Petra del 17 al 28 d'abril
- Sineu del 30 d'abril al 5 de maig
- Llorito del 7 al 12 de maig
- Eivissa del 4 al 14 de juny
- Mancor de la Vall del 20 al 24 de juny
- Llubí de l'1 al 4 d'agost
- Sant Llorenç des Cardassar del 6 al 22 de setembre de 1991

La Conselleria d'Obres Públiques i Ordenació del Territori (COPOT) a través d'encàrrecs a la Universitat de les Illes Balears ha redactat algunes guies de zones d'especial interès amb la participació d'etnòlegs. Aquest és el cas de la guia d'interpretació de Es Trenc-Salobrar de Campos, o la publicació, juntament amb la Confederació d'Associacions Empresariales de Balears (CAEB) d'un repertori d'arquitectura popular orientat als professionals de la construcció però d'indubtable interès etnogràfic⁸.

La Conselleria de Turisme a través de l'IBATUR (Institut Balear de Turisme) encarregà a la Universitat de les Illes Balears una guia destinada a creadors d'opinió dins el mercat turístic europeu on, a l'apartat dedicat a cultura, es preveu una referència als museus i associacions culturals i un altre a l'etnologia (calendari de coses vives).

La Conselleria d'Agricultura i Pesca a través del SECONA ha incorporat també aportacions etnogràfiques a les guies i itineraris pels espais naturals d'especial interès com és ara l'Albufera d'Alcúdia, el bosc de Son Moragues, etc.

El Consell Insular de Mallorca s'ha afegit a aquesta moda d'edicions de contingut etnogràfic amb la recent edició de la tesi doctoral de M^a. Antònia Carbonero, *L'espai de l'aigua. Petita hidràulica tradicional a Mallorca* (1992).

⁸ LA FUENTE, Eugenio de, RABASSA, Pedro, TECGLÉN, Mario (1991) *Elementos de la arquitectura popular mallorquina*.

El Consell Insular de Menorca a través de l'Institut Menorquí d'Estudis (I.M.E.) ha duit a terme també algunes iniciatives, concretades especialment en la celebració de trobades i congressos i en la publicació de la col.lecció Capcer.

Són encomiables les reedicions de l'obra de les dues grans figures del folklore menorquí. Ens referim al volum *Estudis d'antropologia de Menorca* (1986) de Pere Ballester, amb una introducció a càrrec de Tomàs Vidal i Bendito on es recullen "Costumbres populares de Menorca", "Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca" i "Pesca Marítima". El primer d'aquests articles, publicat el 1905, com ja hem vist, es tracta de la resposta al qüestionari de la Sección de Ciencias Morales y Políticas del Ateneo de Madrid sobre el costumari del naixement, matrimoni i defunció. El segon article, signat a Maó el 1918, anava adreçat a respondre una enquesta de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. Així mateix, l'article sobre pesca, datat el 1919, tenia el mateix destinatari.

Igualment fonamental és la reedició de l'obra de Francesc Camps i Mercadal, *Folklore menorquí. De la Pagesia* (I-1986) i (II-1987) editat i prologat per Francesc Florit Nin. Aquesta obra, editada per primera vegada el 1918, és la major recopilació folklòrica realitzada a l'Illa de Menorca. Així mateix, i també de Francesc d'Albranca, s'ha editat una recopilació inèdita, *Cançons populars menorquines* a cura de Xavier Moll. Dins la mateixa col.lecció Capcer hom té en preparació la publicació d'un volum titulat *Gloses i altres treballs en vers* de Pere Ballester a càrrec de Josefina Salord.

A Eivissa hom ha de destacar les publicacions monogràfiques de l'Institut d'Estudis Eivissencs i especialment la seva col·lecció Nit de Sant Joan. Així mateix cal destacar l'edició de part de l'obra de Joan Castelló Guasch i el projecte d'edició de la seva obra completa. Igualment és apunt de sortir una obra de Joan Marí Cardona sobre els itineraris de l'arxiduc Lluís Salvador a les Pitiüses tot establint una comparació amb la situació actual dels indrets i paisatges.

L'Ajuntament d'Eivissa ha reeditat també els quatre volums de la *Historia de Ibiza* d'Isidor Macabich on s'inclou un volum dedicat al folklore pitiús.

L'Ajuntament de Palma, a més de l'edició d'un treball de Catalina Valriu sobre el carnaval, ha dedicat esforços importants a la recuperació d'arxius fotogràfics de contingut etnològic considerable com és el cas de l'arxiu del pintor i retratista sineuer Josep Pons Frau o el de Pere Mascaró de Maria de la Salut⁹.

Independentment de les institucions fins ara esmentades és evident que la demanda del mercat pel que fa a publicacions sobre cultura popular es manté i, de forma més o menys constant, apareixen nous títols.

⁹ MULET, M.J., LLOMPART, G., RAMIS, A. (1991) *Mallorca: imatge fotogràfica i etnografia. L'arxiu de Josep Pons Frau*.

3.6.2.1. La revista "Lluc"

Potser l'exemple més clar d'utilització de publicacions periòdiques de caràcter general com a plataforma per a l'edició de treballs etnogràfics sigui el de la revista *Lluc*. Aquesta revista mensual dels Missioners dels Sagrats Cors fou fundada (Lluch) el 1921 pel pare Gaspar Munar i Oliver. De to popular i bilingüe, fins a la prohibició de fer-hi servir el català durant la guerra civil, l'any 1962 inicià una nova època amb el títol modernitzat "Lluc", sota l'impuls del pare Cristòfol Veny, en una línia semblant a "Serra d'Or", la qual fou ofegada gairebé del tot per les dificultats posades pel bisbe Enciso i pels sectors immobiliistes de la diòcesi. El gener de 1968 es tornà a renovar, una altra vegada, sota la direcció del pare Veny: sortí totalment en català i començà un camí penós, ple d'obstacles i vacil·lacions, que no acabà pas el 1974 quan l'Obra Cultural Balear se'n féu càrrec pràcticament¹⁰.

¹⁰ Per a la trajectòria de la revista Lluch/Lluc, vegeu *Diccionari de la literatura catalana* de MOLAS i MASSOT (1979), la *Gran Enciclopèdia Catalana* i, especialment, l'apartat dedicat a la nova etapa -1968- a *Els Mallorquins i la llengua autòctona* (1985) de Josep MASSOT, pp. 312-314.

3.6.2.2. La revista "Eivissa"

Tal com dèiem el 1987¹¹, a Eivissa i Formentera el que ha succeït és molt semblant al que ha passat a Mallorca, tant pels continguts dels estudis com pels propis plantejaments. Si a Mallorca, com hem vist, la primera generació d'estudiosos s'aglutina entorn a la revista "Lluc" i a la institució que li donava suport, a les Pitiüses succeeix pràcticament el mateix entorn de l'Institut d'Estudis Eivissencs i la revista "Eivissa", que a partir del 1972 inicià la seva tercera època que es perllonga fins a l'actualitat.

Quant al plantejament dels nous estudis i el trencament que suposava respecte a èpoques anteriors, pot resultar il·lustratiu el que es deia a la presentació de la nova època de la publicació: "No oblidem, tanmateix, que l'Institut d'Estudis Eivissencs té una clara responsabilitat en l'avanç de la cultura autòctona. Aquesta responsabilitat s'haurà de reflectir a les nostres pàgines, a través dels diferents estudis científics i assaigs que, en l'àmbit de les Pitiüses, siguin instrument aprofitable i útil"¹².

La tasca de l'Institut, en el camp etnogràfic, no es limitarà només a la publicació de la revista "Eivissa", sinó que s'estendrà cap a la dinamització cultural, juntament amb la convocatòria i

¹¹ RAMIS, Andreu (1987) "D'antropòlegs, etnògrafs i folkloristes...". *Estudis Baleàrics*. 24:7.

¹² (1972) *Eivissa*. 1:6.

organització dels Premis de la Nit de Sant Joan, a més de la publicació de diverses monografies de contingut etnogràfic¹³.

3.6.2.3. La revista "Quaderns de Folklore" de Ciutadella

El Col·lectiu Folkloric Ciutadella, editor de la revista, representa per a Menorca un important element revitalitzador amb uns plantejaments ideològics prou clars, fins i tot combatius. Ells mateixos al III Manifest per a la recuperació del nostre folklore, deixen prou clara quina és la concepció que tenen de folklore i quins són els seus objectius:

"...el folklore només es pot comprendre com un reflex de les condicions de la vida cultural i moral d'un poble, entesa aquesta darrera com un conjunt de normes per a la conducta pràctica i de costums que se'n deriven; concepcions que no són les mateixes que les de la cultura oficial. L'interès per aquestes manifestacions de la vida quotidiana està basat en la necessitat de fomentar una nova cultura arrelada en la vida del poble, però que superi a la vegada les concepcions caduques imposades per la classe dominant que el folklore també reflecteix"¹⁴.

A banda de la molt important tasca de recuperació i dinamització cultural desenvolupada, la línia d'actuació del Col·lectiu Folkloric de Ciutadella inicialment es centrava en tres

¹³ Vegeu la bibliografia general.

¹⁴ *Memòria 1976-1984. Col·lectiu Folkloric Ciutadella (1984)* pg.11.

campes d'acció: la cançó, els balls i els glosats, però més tard, i especialment a partir de la redacció del Manifest del 1978, les actuacions es diversifiquen i sorgeix, gairebé de forma improvisada, la col·lecció Quaderns de Folklore que ha anat assolint una importància i un cos gens menyspreables i amb uns objectius també perfectament definits:

"...esdevenir una font de lectura una eina d'ús. La de ser un mitjà per a la fixació de tants elements populars/tradicionals abans que es perdin inexorablement amb el pas dels anys. Però ni de noves que la lletra impresa significàs la fosilització del que mostra, sinó l'oportunitat de recuperar uns signes d'identitat molts dels quals són encara avui necessaris per a una comunitat petita com la nostra, que vol encarar el futur amb personalitat".

3.6.3. Les línies actuals d'investigació

L'anàlisi de continguts d'algunes de les publicacions periòdiques dels últims vint anys ens ha de servir, si més no, per dibuixar quines han estat i encara són les preferències dels autors illencs quant a l'antropologia cultural.

Tal com ja hem esmentat anteriorment, sembla que hom pot establir tres grans blocs temàtics.

- a. Història de l'antropologia
- b. Teoria i pràctica antropològica
- c. Cultura tradicional.

És evident també que aquests grups es fan amb una finalitat orientadora, discutible i sense afany d'exhaustivitat. Tot i així, quan es complementi la descripció d'aquests corrents amb la de les línies d'investigació institucional (Universitat, museus...), les noves tendències orientades cap a l'aplicació pràctica de la disciplina, moviments associacionistes, etc. tendrem un panorama, més o menys complet, de la situació real de la disciplina antropològica a la nostra comunitat.

Una altra matització prèvia a fer és que, tal com s'ha explicat a l'apartat precedent, les publicacions a partir de les quals es fa el present anàlisi (*Quaderns de Folklore, Eivissa i Lluc-El Mirall*) s'enquadren perfectament en el discurs antropològic

orientat cap a una construcció simbòlica d'una identitat pròpia i diferenciada.

Segueixen, per tant, i amb totes les diferències que el transcurs del temps imposa, amb la tradició iniciada amb la Renaixença i continuada amb els projectes de principis de segle estroncats el 1936. Obviament hom no pot ignorar l'existència d'altres discursos, particularment desenvolupats a la postguerra, que també tenen el seu lloc dins la disciplina. Tot i així, les circumstàncies socio-culturals de la nostra comunitat a partir del 1970 ens han conduït a pensar que la reconstrucció de la pròpia identitat ha esdevingut prioritària i com a tal ha assolit gairebé tot el protagonisme.

3.6.3.1. Història de l'antropologia

Hom no pot parlar d'història de l'antropologia "estrictu sensu" sinó més bé de documentació, notes, aportacions... a una història que resta per fer. En general, els articles que es recullen en aquest apartat són dades esparses sobre folkloristes o etnògrafs que aporten documentació i punts de vista imprescindibles per al coneixement de l'evolució de l'antropologia a les nostres Illes.

En aquesta línia cal esmentar les aportacions de Joan F. López Casasnovas sobre Francesc Camps i Mercadal "Francesc d'Albranca"¹; la visió del poeta Marià Villangómez d'Isidor

¹ (1982) *Quaderns de Folklore*. 0.

Macabich com a costumista²; les opinions de Mn. Antoni Gili sobre el Pare Rafel Ginard Bauçà³; Gabriel Janer Manila fa comentaris a la figura i obra de Mn. Antoni M^a Alcover⁴; Bartomeu Marí parla amb el també eivissenc Joan Castelló Guasch⁵; Josep Massot i Muntaner fa aportacions sobre diversos aspectes del canonge manacorí i sobre Tomàs Aguiló⁶; Joan Miralles i Montserrat transcriu converses amb el folklorista artanenc Andreu Ferrer i Ginard i aporta la bibliografia folklòrica de Francesc Bonafé⁷; Jordi Vallespir escriu sobre Rafel Ginard⁸.

Altres aportacions es limiten a reproduir o donar a conèixer materials recompilats per folkloristes històrics⁹ o a transcriure converses amb personatges dedicats a la cultura popular¹⁰.

D'altres intenten aportar visions més àmplies com és ara el P. Gabriel Llompart¹¹ que parla de vint anys d'investigació sobre

² (1973) *Eivissa*. 3:11-13.

³ (1980) *Lluc*. 692:2.

⁴ (1980) *Lluc*. 705:19-21.

⁵ (1973) *Lluc*. 630:6-8.

⁶ (1968) *Lluc*. 570:9-12; (1982) 705:12-14 i (1969) 577:8-10.

⁷ (1971) *Lluc*. 601:9-12 i (1972) 614:10-12.

⁸ (1980) *Lluc*. 691:22.

⁹ (1974) *Eivissa*. 4:14-16.

¹⁰ (1990) *Lluc*. 759:15-16 i 25-27.

¹¹ (1980) *Lluc*. 691:28-29.

folklore religiós o Pere Sureda Nicolau¹² que parla dels estudis de folklore a la revista "Lluc".

A aquestes aportacions, de caràcter molt parcial, s'ha d'afegir així mateix les continuades aportacions de Sebastià Trias Mercant sobre la figura de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, les de Josep Grimalt sobre Mn. Antoni M^a Alcover i la seva obra o les de Josep Massot i Muntaner sobre el cançoner, Marià Aguiló, Alcover, Ginard, etc.

3.6.3.2. Teoria i pràctica antropològica

Tot un seguit d'articles parlen del que és i del que hom pot fer amb la cultura popular. Es tracta, en general, d'aportacions més o menys teòriques que, d'alguna manera, supleixen la manca de decisió a l'hora d'afrontar una anàlisi de la cultura popular, limitant-se simplement a fer-ne descripcions més o menys acurades.

La conceptualització de la cultura popular, del folklore als esmentats articles de caràcter teòric, n'és la primera preocupació. Francesc de Borja Moll, Joan Castelló Guasch, Gabriel Llompart, Llorenç Prats són alguns dels autors que fan aportacions tendents a la definició de l'objecte d'estudi¹³.

¹² (1971) *Lluc*. 600:1.

¹³ (1979) *Quaderns de Folklore*; (1979) *Eivissa*. 9:10-12; (1970) *Lluc*. 591:1 i (1980) 691:9-11.

Les confluències entre etnologia i folklore, la cultura popular com a signe d'identitat, la significació diferenciadora d'algunes manifestacions folklòriques i la concepció viva i combativa de la cultura popular encaminada cap al reforçament d'una identitat diferencial han tengut també un lloc prioritari¹⁴.

Patrimoni i antropologia com un dels vertents més interessants de l'antropologia aplicada ha merescut també un número monogràfic (28) de la revista "El Mirall" (1989) amb articles d'ARCA, Pere Estelrich i Massutí, M^a. Josep Mulet, Andreu Ramis, etc.

La relació amb altres disciplines i l'anàlisi d'alguna manifestació com és ara la festa de Sant Antoni ha estat la preocupació de Gabriel Genovart Servera¹⁵. La funció educativa dels contes populars i la relació en general de la cultura popular amb les ciències de l'educació ha estat un dels temes d'estudi de Gabriel Janer Manila¹⁶. Aquesta relació ha estat també prioritària a les investigacions de Gaspar Nicolau i V. Jasso i C. Torrens, especialment amb l'anàlisi de la rondallística¹⁷. Les relacions de la cultura popular amb la història i la dialectologia foren analitzades respectivament per Isabel Moll Blanes i Joan Veny¹⁸.

¹⁴ (1969) *Lluc*. 579:28; (1988) 744:2; (1981) 697:12-13; (1976) 660:11; (1980) 691:6-8.

¹⁵ (1978) *Lluc*. 677:22-27 i (1982) 701:3-6.

¹⁶ (1977) *Lluc*. 671:10-14; (1980) 698:14-16; (1984) 718:3-5.
A més d'aquestes breus aportacions, d'aquest autor vegeu la bibliografia general.

¹⁷ (1980) *Lluc*. 693:16-17; (1984) 713:33-36.

¹⁸ (1980) *Lluc*. 691:12-13 i 35.

Les qüestions metodològiques han preocupat especialment a Joan Miralles i Montserrat que ha duit a terme diverses aportacions sobre qüestionaris sobre història oral i folklore o la classificació de manifestacions folklòriques¹⁹.

La museologia ha reunit escasses referències: un hipotètic museu d'arts i oficis a la Granja d'Esporles, una crònica sobre el Museu de Lluç i un projecte de Museu de la Mar a Maó promogut per l'Associació d'Amics d'aquest port²⁰.

3.6.3.3. La Cultura Tradicional

Com una reiteració de la tendència cap a l'estudi de la cultura tradicional, la majoria, per no dir la totalitat, de les aportacions se centren sobre diversos aspectes de la tradició autòctona: la literatura popular, el fet lúdic, les maneres d'habitar i viure, la mentalitat...

La literatura popular en totes les seves manifestacions (cançoners, rondallística, llegendes, refranys...) afegida a diverses manifestacions lingüístiques (toponímia, onomàstica, terminologia...) continua essent una de les més destacables

¹⁹ (1971) *Lluç*. 598:22-23 i (1980) 691:30-33. A aquesta primera aproximació a un qüestionari sobre història oral i folklore cal afegir (1978) "Qüestionari sobre història i cultura popular d'una vila mallorquina des Pla". *Mayurqa*. 18:211-216; (1980) "Qüestionari sobre història i cultura popular de Mallorca". *Fontes Rerum Balearium*. II; (1980) *La investigació de les fonts orals. Guia didàctica. Aspectes històrics i etnogràfics*. Palma. Centre d'Estudis Socialistes i especialment (1985) *La història oral. Qüestionari i guia didàctica*.

²⁰ (1969) *Lluç*. 580-581:30 i (1972) 613:27-28; (1989) *El Mirall*. 28:39-42.

preocupacions temàtiques dels darrers vint anys d'estudis antropològics.

A Menorca, a més de les reedicions de les obres de Francesc Camps i Mercadal, es publiquen algunes aportacions inèdites al cançoner i el Col·lectiu Folklòric Ciutadella dóna a conèixer una col·lecció de llegendes arreplegades pel Dr. Camps²¹. Així mateix, Joan F. López Casasnovas fa algunes aportacions a l'estudi del cançoner²² i el mateix Col·lectiu Folklòric dedica part dels seus esforços destinats a l'animació cultural a l'organització de concursos, reculls i aplecs de gloses i glosadors²³. Les rondalles i els contes són també objecte de recompilació²⁴. El professor Jaume Mascaró Pons ha fet incursions a l'onomàstica ciutadellenca i especialment al coneixement dels malnoms²⁵.

A les Pitiüses, aquest corrent investigador sobre la literatura popular, tot resseguint el corrent folklòric, ha continuat. A la revista "Eivissa" s'han reproduït rondalles i materials arreplegats per Mn. Alcover²⁶ a l'hora que alguns dels folkloristes més significats com és ara Joan Castelló Guasch han dedicat bona part de la seva tasca a aquest menester²⁷.

²¹ (1981) *Quaderns de Folklore*. 5.

²² (1982) *Quaderns de Folklore*. 8:11-12.

²³ (1981) *Quaderns de Folklore*. 7; (1987) 29; (1980) 2; (1982) 10; (1986) 24.

²⁴ (1981) *Quaderns de Folklore*. 6 i (1986) 25.

²⁵ (1982) *Quaderns de Folklore*. 9.

²⁶ (1974) *Eivissa*. 4:4-16 i 5:32-33.

²⁷ (1972) *Eivissa*. 1:19-21 i (1975) 7:7-8.

Un aspecte nou, o que almenys no es recull a les altres illes, són les oracions tradicionals o fórmules màgiques de dicció²⁸.

Al cançoner, tant pel que fa a reculls com a anàlisi d'alguns aspectes específics, s'hi han dedicat Joan Cardona Torres, Isidor Marí, Victorí Planells, Antoni Prats Tur...²⁹ Aquest últim autor ha recopilat també el vocabulari específic del llaut a Eivissa³⁰.

Per a la recuperació de la literatura popular pitiüsa és essencial la tasca de l'Institut d'Estudis Eivissencs amb la col·lecció "Nit de Sant Joan" que amb 14 monografies editades ha repassat un bon grapat de temes de la cultura tradicional³¹.

A Mallorca el món de les rondalles, tant pel que fa a noves aportacions com pel que suposa l'anàlisi de diversos aspectes dels reculls ja existents, continua essent un camp inexhaurible. Entre les noves aportacions cal remarcar la tasca del santanyiner Cosme Aguiló i Adrover³²; Josep Capó que juntament amb Mateu Morro

²⁸ (1982) *Eivissa*. 13:14-18 i (1974) 5:23-24.

²⁹ (1974) *Eivissa*. 5:25; (1973) 2:4-5; (1985) 15-16:33-35 i (1987) 17-18:42-45.

³⁰ (1981) *Eivissa*. 11:34-36.

³¹ (1985) *Endevinetes*; (1984) *Remeis pagesos*; (1976) *Gloses i estribots*; (1989) *Contes de Sant Josep de Sa Talaia*; (1983) *Les salines d'Eivissa i Formetera*; (1986) *El nostre refranyer*; (1986) *Jocs tradicionals eivissencs*; (1990) *Qui vol peix...Aportació a l'estudi dels ormeigs de pesca i al vocabulari nàutic de Formentera* i (1991) *Cançonies. Cançons infantils i de festa*.

³² (1980) *Lluc*. 691:40 i (1982) 705:23-25.

Cosme AGUILÓ s'ha especialitzat bàsicament en temes de literatura popular, toponímia i talassonímia. Per una primera aproximació vegeu:

(1980) *Mapa toponímic de l'Arxipèlag de Cabrera*. Palma. Gràfiques Miramar

(1980) "El mapa toponímic de l'arxipèlag de Cabrera". *Onomàstica*. 2:17

(1980) "La toponímia marina de Felanitx, Santanyí i Ses Salines (Mallorca). *Randa*. 10:25-49.

(1981) "Plaja: un cas de fidelitat a la fonètica medieval". *Onomàstica*. 5: 44-45.

(1982) *Mapa toponímic de Sa Dragonera*. Palma. Gràfiques Miramar

ha publicat un recull de rondalles santamarieres³³; el mateix P. Rafel Ginard Bauçà³⁴; Gori M^a Guasp Bou³⁵; Joan Miralles i Montserrat³⁶.

Altres aspectes sobre les rondalles han estat tractats per Antoni Artigues³⁷, Gabriel Janer Manila³⁸, Vicenç Jasso i Catalina Torrens³⁹, Esperança Ramis⁴⁰, Miquel Rayó⁴¹.

(1982) "Topografia submarina i talassonímia en el Migjorn de Mallorca". *Randa*. 12:73-82.

(1982) "Una tasca urgent: salvar la toponímia". *Estudis Baleàrics*. 5:11-12

(1982) "La toponímia de Sa Dragonera. Recopilació i classificació". *Onomàstica*. 10:13-28.

(1985) Sobre els mots estell i espalmador en la toponímia de Cabrera. A *X Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*. València

(1986) "Primera aproximació a la toponímia d'es Vedrà i es Vedranell". *Estudis Baleàrics*. 20: 53-62.

(1990) "Dos glosats sobre l'Illa des Vedrà". *El Mirall*. 34:71-74. Per a una visió general dels estudis de toponímia a les Illes Balears vegeu: PICORNELL, RULLAN, D. VILLALONGA (1984?) "Recull bibliogràfic de toponímia de les Illes Balears". *Trabajos de Geografía*. 37:21-40.

33 (1971) *Lluc*. 601:18-20; (1988) *Llegendes i rondalles santamarieres* a cura de Josep CAPO i Mateu MORRO.

34 (1980) *Lluc*. 691:24.

35 (1983) *Lluc*. 712:34-35.

36 (1972) *Lluc*. 618:9-10.

37 (1982) *Lluc*. 705:26-28.

38 (1977) *Lluc*. 671:10-14.

39 (1984) *Lluc*. 713:33-36. A més, d'aquests autors, es poden citar els següents articles sobre rondalles: (1983) "Trets de l'àmbit islàmic dels contes populars mallorquins". *Estudis Baleàrics*. 8:47-78; (1983) "La mujer en las «Rondaies mallorquines» de Antoni M^a Aicoover". *Comentarios d'Antropologia Cultural*. 5:59-75; (1983) "Els esclaus als contes populars mallorquins". *Estudis Baleàrics*. 9:65-87. (1985) "Antropologia i ciències de l'educació". *Estudis Baleàrics*. 18:145-172.

40 (1986) *Lluc*. 729:5-7.

41 (1980) *Lluc*. 689:20-21 i (1984) 713:37-39.

És evident que aquestes aportacions, vulguem o no fragmentàries, s'han de sumar a les aportacions de caràcter més general aportades per Josep Antoni Grimalt i Josep Massot i Muntaner.

Una altra manifestació de la literatura popular que també té cabuda dins aquest apartat són les llegendes. A les aportacions de Gabriel Sabrafim i Miquel Bota Totxo hom hi ha de sumar alguns articles esparços de M.A. Albertí, Joan Miralles i Montserrat i Francesc Serra de Gayeta⁴².

Pel que fa al cançoner popular, a més de la monumental aportació, ja esmentada, del P. Rafel Ginard Bauçà i l'interessant recull bibliogràfic aportat per Josep Massot i Muntaner⁴³, a les publicacions periòdiques estudiades apareixen un gran nombre de notes i articles curts, generalment referits a aspectes concrets prou interessants.

Serveixin de mostra les notes d'Andreu Casellas sobre S'Argument que anualment es llegeix a Artà en el marc de les festes de Sant Antoni com a crònica glosada de la vida local de l'any anterior⁴⁴; notícies aportades per Damià Ferrà-Pons sobre

⁴² (1987) *Lluc*. 739:9-17; (1972) 610:4-7 i (1972) 611:14-16. Entre la bibliografia folklòrica de Miquel BOTA cal destacar particularment (1966) *Leyendas y tradiciones de Pollença*; (1986) *Llegendes i tradicions*; (1986) *Històries, tradicions i llegendes*; (1983) *L'art fotogràfic de Guillem Bestard*; Pel que fa a Gabriel SABRAFIM cal considerar (1980) *Mallorca: leyendas, tradiciones y relatos* i (1982) *Leyendas, tradiciones, cuentos fabulosos y otros relatos de las islas de Cabrera, Formentera, Eivissa, Menorca y Mallorca*.

⁴³ MASSOT i MUNTANER, J. (1981) "Bibliografia de la cançó popular mallorquina". *Randa*. 12:223-235.

⁴⁴ (1970) *Lluc*. 588: 25-27.

glosadors de Campanet⁴⁵; un article de M^a Magdalena Gelabert i Miró⁴⁶; les notícies de Josep M^a Llompart i Joan Miralles sobre glosadors del segle XVIII o les aportacions d'aquest últim autor sobre glosadors i glosats montuïrers⁴⁷.

Altres manifestacions locals dels glosats s'han donat a conèixer a través d'articles d'Isidor Marí, Pere Quetgles i Joan Mas i Vives, Miquel Sbert o Bernat Vidal i Tomàs⁴⁸.

Carme Simó ens ha aportat notícies del glosador algaidí Llorenç Capellà Garí; Margalida Lledó sobre una glosadora de Búger i Guillem Montserrat sobre Sebastià Vidal "Sostre"⁴⁹. Els glosadors de Vilafranca de Bonany han merescut també un estudi monogràfic⁵⁰.

Sobre les particularitats, significacions i aplicacions del cançoner popular ens han dit la seva Gabriel Genovart Servera que a través del cançoner ha establert una vinculació entre folklore i pedagogia⁵¹. En aquest mateix sentit, ha treballat Gabriel Janer Manila que al seu estudi monogràfic sobre sexe i cultura hi afegeix

45 (1972) *Lluc*. 614:14-17.

46 (1987) *Lluc*. 738:5-6.

47 (1970) *Lluc*. 595:13-16; (1970) 591:18-20; (1972) 619:13-16; (1972) 615: 5-7; (1973) 626:16-19; (1973) 631:20-22.

48 (1973) *Lluc*. 623:22-23; (1972) 621:20-21; (1987) 738:10-15; (1968) 562:8-10.

49 (1987) *Lluc*. 738:20-22; (1987) 738:23-25; (1987) 738:16-19.

50 ANDREU I BUSQUETS, Antònia, DOLS I SALAS, Nicolau (1990) *Del vent i del paper. Cinc glosadors de Vilafranca*.

51 (1978) *Lluc*. 677:22-27.

tot un seguit d'aportacions sobre aspectes concrets de la cultura popular⁵².

Josep Massot i Muntaner i Antoni Riera i Estarellas han aportat noves notícies sobre el romanç de les transformacions i Francesc de Borja Moll sobre el romanç del Conde Alarcos⁵³.

La història del segle XX a través de la cançó popular és una aportació ben interessant de Miquel Pons que també ha recollit codolades de Setmana Santa⁵⁴.

La relació del cançoner amb diversos aspectes de l'ornitologia ha estat el tema preferit de l'escriptor Miquel Rayó, coincidint així amb el geòleg Guillem Colom que ha recompilat una sèrie de supersticions i llegendes relacionades amb diverses espècies animals⁵⁵.

Els goigs, com a literatura popular, a banda dels moviments gogístics que duen a terme trobades i sessions d'estudi han estat objecte d'estudi d'Esperança Ramis de Plandolit i Francesc Salleras i Juan⁵⁶. Miquel Vives i Joan Pons han estudiat els goigs dels quintos a Campanet i Pere Xerxa els nous goigs a Sant Joan⁵⁷.

⁵² (1978) *Lluc*. 681:22-25; (1980) 694:29-31; (1987) 738:3-4.

⁵³ (1971) *Lluc*. 608:1; (1971) 606:18-21 i 691:20-21.

⁵⁴ (1980) *Lluc*. 691:3-7 i (1987) 738:7-9.

⁵⁵ (1980) *Lluc*. 689:20-21 i (1983) 708:43-44 i COLOM CASASNOVAS, Guillem (1986) "Supersticions, llegendes de Mallorca... i ciències naturals". *Estudis Baleàrics*. 22:65-76.

⁵⁶ (1988) *Lluc*. 744:23-25 i (1982) 704:18-20.

⁵⁷ (1980) *Lluc*. 691:41-42 i (1981) 697:15.

A l'estudi de Gabriel Janer Manila sobre el teatre popular hom ha d'afegir un parell d'articles de Joan Miralles sobre la representació de Sant Antoni al viu a Montuïri i unes notes de Josep Gómez sobre les teresetes⁵⁸.

Quant a refranys, el recull de Jaume Bover Pujol sobre Albarca (Eivissa), s'afegeix als aplecs amplis i més coneguts de Miquel Fuster i Jordi Vallespir⁵⁹.

Als reculls terminològics hom ha de registrar els ja citats treballs de Cosme Aguiló, les aportacions recents de Francesc Canuto i Bauçà, el vocabulari mèdic popular d'A. Avellà i l'onomàstica i toponímia montuïrera recollides de forma exhaustiva per Joan Miralles i Montserrat⁶⁰.

Encara que no recollits a les revistes de les quals n'hem realitzat un buidat exhaustiu hom ha de tenir presents tota una sèrie de treballs sobre toponímia i onomàstica que encara que puguin ésser encarats des d'una perspectiva lingüística o geogràfica constitueixen una línia d'investigació antropològica força interessant. Al ja esmentat Cosme Aguiló, hem d'afegir els treballs d'Onofre Rullan, Artigues, etc. tots ells vinculats a la Societat d'Onomàstica.

⁵⁸ (1972) *Lluc*. 613:10-14; (1972) 612:4-8 i (1974) 638:18-20.

⁵⁹ (1977) *Lluc*. 667:27-28. Sobre refranys vegeu FUSTER, Miquel (1979 i 1981) *Refranyer popular de l'Illa de Mallorca* (2 vols.).

⁶⁰ (1986) *Lluc*. 730:22-23; (1983) 711:2 i (1970) 588:15-17 i 589:13-14. De J. MIRALLES vegeu (1977) *Els carrers de Montuïri. Cap a una nomenclatura popular* i (1982) "Els estudis de toponímia a Mallorca. Estat de la qüestió". *Onomàstica*. 9:11-24.

Sota l'epígraf el *fet lúdic* hi incorporam totes aquelles manifestacions que d'alguna manera estan lligades amb l'esbarjo a la societat tradicional: les festes i el joc amb les seves manifestacions més específiques (música, balls, etc.)

A l'Illa de Menorca la manifestació festiva per excel·lència és la festa de Sant Joan de Ciutadella. Aquest acte capitalitza gairebé tota la bibliografia antropològica específica, tant dels "Quaderns de Folklore" com de la mateixa revista "Lluc" que hi dedicà un número monogràfic (697).

Les aportacions més destacables des de Menorca són les d'Eduard Delgado i Ignasi Mascaró que en fan comentaris de caire sociològic⁶¹. A l'esmentat nombre monogràfic de la revista "Lluc", a part d'un editorial hi ha articles d'Antoni Ambrós i Pau, Pau Faner que aporta una bibliografia temàtica: Joan F. López Casanovas; Ignaci Mascaró; Andreu Murillo; Àngel Ruiz i Pablo i Sebastià Taltavull⁶².

La festa de Sant Antoni a Menorca també mereix un comentari per part de Josep Portella Coll⁶³.

Els jocs i especialment els jocs de porquejades han ocupat números monogràfics dels "Quaderns de Folklore", així com un estudi força ampli del mateix Josep Portella⁶⁴.

⁶¹ (1980) *Quaderns de Folklore*. 3.

⁶² (1981) *Lluc*. 697.

⁶³ (1988) *Quaderns de Folklore*. 32.

⁶⁴ (1984) *Quaderns de Folklore*. 15-16 i (1986) 26. Existeix també una memòria de llicenciatura de Marta Figueras.

Així mateix, i com a cas excepcional, -sempre tracten temes menorquins- dedicaren un article de Victori Planells a la cultura sonora d'Eivissa⁶⁵.

A les Pitiüses, cal destacar una aportació de Vicent Tur i Catalina Bonet sobre els jocs de matances, una altra sobre jocs i cançons infantils i un article sobre aspectes del ball pagès de Marià Torres a més de les aportacions d'Isidor Marí sobre música tradicional⁶⁶. Sobre aquest mateix aspecte, a l'Illa de Formentera, cal ressenyar un article del mallorquí Jaume Bover Pujol a la revista "Lluc"⁶⁷.

Les festes a Mallorca han estat estudiades per Toni Artigues, concretament la festa de Sant Antoni a Sa Pobla⁶⁸; Gabriel Janer Manila ha estudiat les festes de Sant Jaume i la festa de Sant Joan i la significació del foc⁶⁹; M^a de la Pau Janer ha escrit sobre alguns aspectes de les festes d'estiu⁷⁰. La festa de moros i cristians de Pollença ha estat observada per Felip E. March Cerdà; les festes de Santanyí per Miquel Pons; les de Llorito per Andreu Ramis i Antoni Ginard⁷¹. Així mateix s'han fet intents de

⁶⁵ (1982) *Quaderns de Folklore*. 8:3-9.

⁶⁶ (1979) *Eivissa*. 9:17; (1981) 11:4-7 i (1983) 14:13-14.

⁶⁷ (1971) *Lluc*. 600:22.

⁶⁸ (1980) *Lluc*. 691:51-52. També hi ha una aportació de diversos autors sobre les festes de Sant Antoni i Sant Sebastià a Pollença (1987) *El Mirall*. 0:22-24.

⁶⁹ (1975) *Lluc*. 652:25-26 i (1988) 744:6-8.

⁷⁰ (1988) *Lluc*. 744:18-19.

⁷¹ (1986) *Lluc*. 744:9-10; 14-17 i 20-22.

calendaris exhaustius com és ara el de F. Sans, J. Salas i M.J. Mulet i el projecte molt més ampli encarregat per la Fundació Serveis de Cultura Popular de Barcelona⁷².

El carnaval ha estat estudiat per Catalina Valriu i la revista "Lluc" li ha dedicat algun editorial⁷³.

La música, com a component essencial de la festa, ha merescut l'atenció d'Antoni Artigues⁷⁴.

Aspectes nous de la música popular i vinculacions amb el moviment de la Nova Cançó han estat estudiats per Bernat Calafat i G. Negre. Semblant interès té l'article sobre recuperació de cançons i instruments a través d'una conversa amb Bel Cerdà⁷⁵.

Els balls i les danses, una de les manifestacions més desacreditades a causa d'algunes manipulacions efectuades a la postguerra, han entrat de nou dins els objectius prioritaris dels

⁷² (1988) *Lluc*. 744:4-5. Aquest últim treball, iniciat el 1990, va ésser redactat per un equip integrat per Carles Benito, Francisca Cañellas, M^a de la Pau Janer, Gabriel Janer Manila, Francisca Niell, Andreu Ramis i Catalina Valriu i editat per Altafulla (1992).

⁷³ (1986) *Lluc*. 726:3 i 20-23. A més d'aquesta col.laboració, Catalina Valriu redactà la memòria de llicenciatura sobre els darrers dies i té publicat (1989) *El carnaval a Palma*.

⁷⁴ (1979) *Lluc*. 684:30-31 i (1983) 711:40-41. Potser ARTIGUES sigui, avui per avui, un dels màxims estudiosos de la música popular, especialment pel que fa als instruments tradicionals. Ha publicat (1978) "Instruments de percussió (Mallorca)". *Mayurqa*. 18; (1980) *Instruments musicals mallorquins: notes informals per a la seva difusió*; (1982) *Festa, balls, músiques. A Cent anys d'història de les Balears*; (1982) *Xeremiers: manual de xeremiers, fabiol i tamborí*. i conjuntament amb Joan MOREY (1989) *Repertori i construcció dels instruments de la colla de xeremiers catalans a Mallorca*.

⁷⁵ (1986) *Lluc*. 732:20-23 i (1979) 688:29. Per al coneixement de la Nova Cançó i les seves vinculacions amb la cultura popular tradicional i la lluita per la identitat vegeu especialment MESTRE SUREDA, Bartomeu (1987) *Crònica de la cançó catalana*; MANRESA, Joan (1987) *25 anys de Nova Cançó a Mallorca*.

etnògrafs fins al punt que la revista "Lluc" hi ha dedicat un número monogràfic (A Mallorca els balls de l'Arcàdia 1990, n° 759) amb articles de M. A. Grimalt Vert, M^a de la Pau Janer, Pere-Joan Llabrés i Martorell, Josep M^a Llompart, Miquel Pons, A. M^a Sansó i M. Sampol, Montserrat Santandreu, Maria Vidal i Vidal, C. Lladó i M. Bezares. Francesc X. Domenech i Ferrer també ha dedicat una sèrie d'articles a la participació en els balls mallorquins⁷⁶.

Les anomenades danses processionals com és ara els cossiers han estat estudiades per Joan Miralles; les danses de cavallets per Miquel Pons, els dimonis per Montserrat Santandreu i les sales per Maria Vidal i Vidal⁷⁷. Bartomeu Mulet i Ramis ha estudiat la indumentària dels balladors en el segle XVIII⁷⁸.

Els aspectes religiosos i litúrgics de la festa han estat estudiats àmpliament pel P. Gabriel Llompart Moragues⁷⁹.

⁷⁶ (1990) *Lluc*. 759; (1988) *El Mirall*. 19:56-57; 20:49-50 i 21:57-58.

⁷⁷ (1978) *Lluc*. 682:26-28; (1979) 687:30-31; (1990) 759:7-10, 17-19 i 11-14. Sobre les danses processionals o balls de figura hi ha una extensa bibliografia entre la que cal destacar amb èmfasi especial les aportacions de Gabriel Llompart, Joan Miralles, Guillem Rosselló i Francesc Vallcaneras.

⁷⁸ (1982) *Lluc*. 704:23-27.

⁷⁹ (1970) *Lluc*. 588: 4-6. El P. Gabriel LLOMPART és, sense cap dubte, un dels valors més sòlids dins la història del folklore illenc de la postguerra. Aquest autor, que començà a publicar cap al 1945, ha dedicat la seva labor científica a la història de l'art i al folklore religiós amb alguna incursió a la història. La seva bibliografia folklòrica, extensíssima, ha estat bàsicament recollida en dos volums de miscel·lània (1982) *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*, on hi ha un recull de la bibliografia de l'autor i (1984) *Entre la historia del arte i el folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*. Llompart, per altra banda, ha estat durant molt anys l'únic folklorista local amb una projecció exterior. Constatació d'aquest fet és l'autoria de la major part d'articles sobre les Illes Balears apareguts a la *Revista de Dialectologia i Tradiciones Populares* del CSIC.

L'altre aspecte més destacable del que hem anomenat *fet lúdic* a Mallorca és el món dels jocs. A part d'una aportació monogràfica important d'Antoni Pou⁸⁰, a través de les publicacions periòdiques estudiades es detecta també una certa línia de continuïtat investigadora. Vet aquí les aportacions d'Antoni Galmés Riera sobre jocs de matances. Un intent de classificació dels jocs per part de Joan Miralles i un estudi monogràfic sobre la mateixa temàtica a Sencelles de F. Mudoy, M. Parpal i M. Reus⁸¹.

Les aportacions sobre *activitats productives* són relativament tardanes i, per tant, els articles no gaire nombrosos encara que hom pot trobar algunes aportacions sobre cultura material i descripcions sobre determinades activitats agrícoles i artesanes.

A Menorca tenim les aportacions d'Antoni Bonet sobre eines i feines del camp i Guerau Olives ha estudiat el cultiu de l'arròs al prat de Son Bou⁸².

Els oficis artesans han estat estudiats pel mateix Col·lectiu Folklòric i M. Anglada que ha realitzat un estudi sobre l'artesanía de la sabata. Una aportació de Josep Manguan sobre l'estructura gremial a Ciutadella i Laetitia Sauleau sobre les pedreres i els trencadors⁸³.

⁸⁰ POU, Antoni (1989) *Jocs populars*.

⁸¹ (1980) *Lluc*. 691:35-37, 30-33 i 33-34.

⁸² (1983) *Quaderns de Folklore*. 12; (1984) 13 i (1987) 30.

⁸³ (1980) *Quaderns de Folklore*. 4 i (1985) 22-23.

Les Pitiüses no han estat gaire més afortunades pel que fa al coneixement de les activitats productives. Exceptuant l'obra de Joan Castelló Guasch sobre les matances⁸⁴ i les aportacions, més històriques que no etnogràfiques, de Joan Marí Cardona sobre molins i la problemàtica de l'aigua⁸⁵, l'obra més destacable és la de C. Guerau d'Arellano Tur sobre artesanía rural, les salines i aspectes de la cultura material⁸⁶.

A part d'aquests articles, publicats a la revista "Eivissa", pel coneixement del món rural hom ha de tenir present les publicacions de Cristina Miguélez Ramos sobre la producció tradicional de l'oli i sobre l'agricultura en general⁸⁷.

Un aspecte que tradicionalment ha copsat l'interès de l'etnografia pitiüsa ha estat la joieria popular. Cal destacar les aportacions, de caràcter específic, de Joan Marí Tur sobre el clauer i l'adreç i especialment les aportacions de M. Mateu Prats⁸⁸.

⁸⁴ (1980) *Eivissa*. 10:33.

⁸⁵ (1973) *Eivissa*. 3:32-37 i (1985) 15-16:4-7.

⁸⁶ (1973) *Eivissa*. 3:23-28; (1979) 9:3-9 i 14-16 i (1985) 15-16:45-46.

⁸⁷ D'aquesta autora podem resenyar (1987) "Elaboración tradicional del aceite en Ibiza. Estudio preliminar". *Estudis Baleàrics*. 24:31-42 i (1989) "La agricultura tradicional en Ibiza: introducción a la cultura material". *Etnografía Española*. 7:7-57.

⁸⁸ (1973) *Eivissa*. 2:6-7 i (1985) 15-16:38-44. M^a Lena MATEU PRATS s'ha especialitzat sobre joieria tradicional eivissenca i ha publicat un bon nombre de treballs monogràfics sobre el tema: (1984) *La joyería ibicenca*; (1985) "Símbolos mágico-sexuales en la antigua joyería ibicenca". *Estudis Baleàrics*. 18:71-89; (1985) *Joyería popular de Zamora*; (1985) Arracadas con colgantes en forma de vaina de guisante en Zamora; notas relativas a su posible origen y simbolismo. *Anuario 1984 del Instituto de Estudios Zamoranos Florián de Ocampo*.

Pel que fa a Mallorca, el panorama no és gaire més afalagador. Tot i així cal destacar el fet de l'aparició a la revista "Lluc" d'una secció més o menys fixa: *Elements de la societat pre-turística* que donarà lloc a una línia que tindrà continuïtat en "El Mirall" a partir del 1987 i que configurarà un dels corpus més sòlids pel que fa a coneixement de les activitats tradicionals elaborats durant els darrers anys⁸⁹.

Passant ja a les distintes aportacions sobre activitats productives hem d'esmentar les aportacions sobre el món rural com és ara l'article de Joan Mayol sobre albuferers, una aproximació a la problemàtica camperola menorquina per part d'Eulàlia Pons, l'elaboració tradicional del formatge i del pa per Joan Ramis Almenar i Andreu Ramis i les aportacions d'aquest darrer, conjuntament amb Antoni Ginard sobre molins fariners hidràulics i el cultiu de la figuera⁹⁰. Així mateix cal destacar l'estudi sobre molins d'extracció d'aigua de Joan Sbert Casasayas i les aportacions de Gaspar Valero Martí sobre nevaters, forns de calç i calciners, roters i carboners⁹¹.

Un aspecte gairebé sempre descuidat per part dels etnògrafs ha estat el món de la pesca. Les aportacions sobre aquest tema encara són molt escafides. Cal destacar un dossier a la revista "El

⁸⁹ Aquesta secció, iniciada el 1983 a la revista "Lluc", i amb continuació a "El Mirall" des del 1987 fins a l'actualitat, ha reunit un bon nombre d'articles, una selecció dels quals es va editar a cura de Gaspar Valero: (1989) *Elements de la societat pre-turística mallorquina*.

⁹⁰ (1985) *Lluc*. 720:15-16; (1969) 574:6-9; (1983) 707:17-22 i 710:25-28; (1986) 728:21-25 i 730:9-15.

⁹¹ (1985) *Lluc*. 719:16-18 i 721:33-35; (1984) 714:29-34; (1986) 725:19-22; 729:10-16 i 732:14-19; (1988) *El Mirall*. 19:23-26.

Mirall" on hi ha articles de Rosa M^a Calafat, Andreu Ramis i Antoni Ginard i Joan Rigo⁹².

L'artesanía i la protoindustrialització, així com aspectes d'infraestructura tradicional han tengut també el seu lloc. Vet aquí les aportacions de Jaume Bover sobre la murta; les de Pere Brunet sobre els transports i J. Carbonell sobre els siurells al que cal afegir els estudis sobre ceràmica popular de Joan Llabrés Ramis i Damià Pons⁹³. Altres artesanies estudiades són la producció de pebre bord pel mateix Llabrés i Ramis⁹⁴, la producció de roba de llengües d'A. March i Cerdà i l'obra de palma de Jaume Sureda i Jaume Morey; els forjadors de Jordi Vallespir; l'evolució industrial de Felanitx per P. Xamena; els selleters i la indústria farinera a Felanitx entre 1891 i 1940⁹⁵.

L'arquitectura i l'hàbitat tradicional han esdevingut també un motiu important de reflexió, ja sia a nivell teòric o bé com a aportació més pragmàtica, tal com veurem en parlar d'una de les tendències actuals de l'antropologia aplicada.

⁹² (1989) *El Mirall*. 33.

⁹³ (1982) *Lluc*. 704:34-35; (1983) 711:34-36 i 712:24-27; (1977) 676:24-25; (1982) 704:3-6 i 21-22; (1972) 618:11-12.

⁹⁴ (1980) 691:52-54. A part dels articles ressenyats, la producció etnogràfica de Joan LLABRÉS i RAMIS és prou extensa. Conjuntament amb Jordi VALLESPÍR ha publicat la *Guia de artesanía de Balears*, els set volums sobre oficis tradicionals i dues monografies sobre ceràmica i el llums. A més, és el fundador i director del museu de la Porciúncula que compta amb una secció etnogràfica.

⁹⁵ (1982) *Lluc*. 704. Es tracta d'un número monogràfic sobre les arts populars. L'article de Mn. Pere Xamena és del (1969) *Lluc*. 582:5-8; (1990) *El Mirall*. 34:22-24 i (1987) 12:36-38.

A Eivissa trobam una aportació de Ferdinand Joachim, col.laborador del Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús (T.E.H.P.), sobre arquitectura arcaica⁹⁶.

Jaume Coll Conesa fa una aportació sintètica sobre arquitectura popular a Mallorca⁹⁷ i Bartomeu Mulet i Ramis manté la torxa de les seves investigacions sobre la casa mallorquina⁹⁸.

La major part d'autors que afronten el problema de l'alimentació ho fan des del punt de vista cultural i gastronòmic. A part de la important aportació bibliogràfica de Jaume Bover a la revista "Randa"⁹⁹, hom té les aportacions de Ramon Cavaller Triay sobre cuina i reposteria menorquina o la gastronomia santjoanera¹⁰⁰.

A Mallorca hom ha especulat sobre el passat i present de la cuina. Joan Miralles ha fet aportacions sobre antics receptaris de

⁹⁶ (1987) *Eivissa*. 17-18:50-54.

⁹⁷ (1983) *Lluc*. 708:10-14. Jaume COLL ha dedicat bona part de la seva investigació etnològica al coneixement d'aspectes concrets de l'arquitectura popular i concretament als elements decoratius com és ara les teules pintades. Fruit d'aquesta dedicació cal esmentar les següents publicacions:

(1977) Tejas decoradas en el valle de Sóller. A *III Congreso Nacional de Artes i Costumbres Populares*.

(1983) Las tejas pintadas en el valle de Sóller y Fornalutx (Mallorca). A *IV Congreso Nacional de Artes i Costumbres Populares*. (1984) "Les teules pintades a la vall de Sóller". Programa de Festes. Firó. Sóller.

(1985) Ornamentación popular del tejeroz conquense. A *III Jornadas de Etimología de Castilla-La Mancha*.

⁹⁸ (1980) *Lluc*. 691:47-49.

⁹⁹ Vegeu bibliografia d'aquesta revista a l'apartat 7.12.

¹⁰⁰ (1984) *Quaderns de Folklore*. 14 i (1985) 21; (1981) *Lluc*. 697:27-28.

cuina i Andreu Ramis ha dit la seva sobre l'elaboració tradicional del pa i l'elaboració de llet d'ametlla¹⁰¹.

Pel que fa a medicina popular i remeis cal senyalar els remeis casolans i pagesos de Menorca de Josep Serra Colomar o els remeis pagesos recopilats per l'Institut d'Estudis Eivissencs a un dels llibres de la col.lecció Nit de Sant Joan¹⁰².

Quant a l'Illa de Mallorca, hom ha de parlar d'aportacions, alienes a les revistes esmentades, de folkloristes consagrats com és ara Antoni Galmés i Riera¹⁰³.

Un fet significatiu, si més no interessant, és l'aparició a Eivissa d'estudis antropològics de tradició anglo-saxona sobre la societat tradicional. Aquest seria el cas d'Alarco von Perfall sobre matrimonis consanguinis a Eivissa o el de Danielle Rozenberg sobre endogàmia i problemes d'identificació¹⁰⁴.

La superestructura de la societat tradicional, manifestada a través dels distints coneixements de l'home sobre el seu entorn, les creences, els mites i els ritus que giren entorn dels fets vitals han estat estudiats, encara que de manera superficial.

101 (1988) *Lluc*. 747:20-24 i (1983) 710:25-28.

102 (1987) *Quaderns de Folklore*. 27-28. L'Institut d'Estudis Eivissencs, paral.lelament a la publicació de la revista "Eivissa" ha vengut publicant la ja esmentada col.lecció de monografies "La Nit de Sant Joan".

103 Sobre Antoni Galmés Riera vegeu l'apartat 3.5.6.3.

104 (1976) *Eivissa*. 8:16-19 i (1981) 12:37-40. Per a més informació sobre aquest corrent vegeu l'apartat 3.6.4. Altres estudis d'antropologia.

Antoni Bonet a Menorca ha recompilat les tradicions popular entorn a les influències del sol i la lluna sobre els cultius del camp¹⁰⁵.

A Eivissa, Vicent Tur aporta un recull bibliogràfic sobre el follet; igualment Joan Castelló Guasch parla dels santuaris i la devoció mariana a Eivissa¹⁰⁶.

A Mallorca existeix el ritus del vimer estudiat per Damià Duran i Gabriel Llompart, el major especialista sobre religiositat popular, fa diverses aportacions sobre manifestacions de la pietat popular que s'afegeixen a les extenses aportacions fetes al llarg dels anys¹⁰⁷.

Joan Miralles aporta notes sobre la màgia a Mallorca i Cristòfol Pons escriu sobre els ritus de mort¹⁰⁸.

Cal ressenyar també l'aportació duita a terme per Andreu Ramis i Antoni Ginard sobre el calendari rural en una secció titulada "De cap a cap d'any"¹⁰⁹.

¹⁰⁵ (1987) *Quaderns de Folklore*. 31.

¹⁰⁶ (1985) *Eivissa*. 15-16:36-37 i (1980) *Lluc*. 691:25-28.

¹⁰⁷ (1980) *Lluc*. 691:44-45. Sobre l'obra de Damià DURAN vegeu especialment (1978) *Aspectes materials i lingüístics dels pescadors d'Artà*; (1980) *El pensament de l'home comarcal*; (1983) *Porto Cristo, societat i cultura* i (1989) *Roda de folklore pagès. Màgia, jocs i festes de Son Macià*. Sobre el P. Gabriel LLOMPART vegeu nota 79 d'aquest apartat i (1970) *Lluc*. 588:4-6; 589:4-7; 591:1; (1980) 691:28-29 i (1982) 704:13-17.

¹⁰⁸ (1973) *Lluc*. 624:5-7 i (1986) 734:20-22.

¹⁰⁹ Inicialment es va publicar a la revista "El Mirall" durant l'any 1987, nº 0-13. Posteriorment es va editar el recull com a una petita monografia (1989) *La terra i el temps. De cap a cap d'any. Calendari rural de l'Illa de Mallorca*.

3.6.4. Altres estudis d'antropologia

Tal com anunciàvem als apartats anteriors, pecaríem d'ingenuïtat si reduíssim el panorama de la investigació antropològica a partir del 1970 als articles apareguts a les publicacions periòdiques senyalades.

És evident que de manera paral·lela a la publicació de les revistes analitzades hom ha anat publicant tot un seguit de monografies o ha escollit altres mitjans per presentar els resultats de les seves investigacions.

Existeixen també dues fonts essencials per al coneixement d'aquest període. Ens referim a l'obra *Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya*, coordinada per Joan Prat i Carós i publicada per l'Arxiu d'Etnografia de Catalunya el 1982 i per altra banda a la "Revista de Dialectología i Tradiciones Populares", editada pel Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Ambdues publicacions, encara que excedeixin els límits cronològics que ens hem imposat -l'obra de Prat abasta del 1950 al 1980 i la R.D.T.P. comença a publicar-se el 1944-, ofereixen un panorama molt més acostat a la realitat de la investigació professional i al mateix temps il·lustren de manera clara el procés de desenvolupament de la disciplina antropològica des de la

postguerra cap a una nova situació de normalització cultural i acadèmica¹.

Dins aquest panorama i deixant una mica de banda la tan amanida tendència d'emprar la cultura popular com a eina per a la construcció simbòlica de la identitat, ens trobam que les Illes interessien als antropòlegs per diverses raons.

En primer lloc, sembla que es produeix un interès renovat per les cultures tradicionals mediterrànies. La situació perifèrica de les nostres illes respecte a l'epicentre cultural europeu ocasiona o facilita una certa tendència en convertir les illes del Mediterrani en laboratori per a dur a terme el treball de camp. Es tracta en definitiva d'un corrent hereu del moviment dels viatgers de finals del segle passat i que, de fet, gairebé no s'havia interromput. És suficient recordar les investigacions de Hausmann, Spelbkrink, Foster o Hans Jacob Noeggerath a les Pitiüses².

¹ Capítol a part mereixen la revista *Randa*, editada a partir del 1975 i *Estudis Baleàrics*, a partir del 1981. Vegeu els continguts etnogràfics a les pertinents bibliografies de publicacions seriades (Cap. 7).

² A més de la seva tasca com a fotògraf i arquitecte i les seves aportacions al món de l'avantguarda, Raoul HAUSMANN s'interessà també per l'antropologia cultural i especialment per l'arquitectura tradicional pitiüsa, vegeu (1934) "L'architecture de l'île d'Ibiza". *Oeuvres*. 9:14-18; (1935) "Ibiza et la maison méditerranéenne". *L'Architecture d'Aujourd'hui*. 1:33-35; (1936) "Eivissa i l'arquitectura sense arquitecte". *D'Ací i d'Allà*. 184; (1936) "Elementos de la arquitectura rural en la isla de Ibiza". *A. C. Documentos de Actividad Contemporánea*. 21:11-14; (1938) "Recherches ethno-anthropologiques sur les Pityuses" *Revue anthropologique*. 4-6:122-145; (1944-45) "Recherches sur l'origine de la maison rurale à Eivissa". *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. 1:231-252.

SPELBRINK, W. (1936-37) "Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera. Eine Kulturgeschichte uns lexikographische Darstellung". *Butlletí de Dialectologia Catalana*. 24:184-281 i 25:1-147.

De George M. FOSTER vegeu (1952) "The feixes of Ibiza". *The Geographical Review*. 42:227-237.

A aquests "ancestres" hom ha d'afegir-hi tot un seguit d'investigadors forans que, atrets pel primitivisme i arcaisme de les Pitiüses, hi desenvolupen el seu treball de camp: Danielle Rozemberg, J. Demerson, J.L. Gordillo, J. Bisson, C. Gil Muñoz, Jaume Bertranpetit, José Antonio Nieto, Claudio Alarco von Perfall són els més significatius³.

A Mallorca hom pot esmentar Ruth Hogart i Jackie Waldren que malgrat haver culminat la fase de treball de camp encara no han donat a conèixer els resultats de les seves investigacions o el cas més recent d'Alexandre Miquel Novajra que estudia el fenomen turístic⁴.

Aquest corrent, encapçalat majoritàriament per investigadors estrangers, trobarà també els seus equivalents entre els nostres antropòlegs, especialment a partir del desenvolupament del corrent anglo-saxó entre els investigadors de la Universitat de Barcelona.

De NOEGGERATH vegeu (1946) *Contes d'Eivissa*, recull de catorze rondalles publicat a Mèxic amb un pròleg de Josep Carner i il·lustracions de Joan Sunyer. Cifr. CASTELLO GUASH, J. (1988). *Greix vermei i altres escrits*. pg. X.

³ De Danielle ROZEMBERG (1979) "Les implications locales du tourisme international: San Miguel, village ibicenco". *Sociologie du Sud-Est*. 19-20:99-117. De GIL MUÑOZ vegeu (1971) *Formentera: una comunidad en evolución*. De J. BERTRANPETIT vegeu, (1981) *Estructura demogràfica i genètica de la població de Formentera*. Tesis Doctoral (inèdita). Facultad de Biología. Departament d'Antropologia. Universitat de Barcelona.
De J.A. NIETO (1976) *Tourism: its penetration and development on a Spanish Island*. Ph.D. Thesis. New School for Social Research New York i (1977) "Turistas y nativos: el caso de Formentera". *Revista Española de la Opinión Pública*.

⁴ (1989) "La qüestió turística balear: primers apunts cap a una perspectiva antropològica". *El Mirall*. 30:53-61.

El cas, potser paradigmàtic, és el de l'antropòleg mallorquí Joan Bestard⁵. Les aportacions de Camilo J. Cela Conde també són interessants, encara que, segons nosaltres, s'aproximen més a l'assaig històric que no a l'anàlisi antropològic⁶.

Les formes de parentiu, l'estructura social, els impactes culturals i el canvi seran bàsicament els temes que atrauran l'atenció d'aquests antropòlegs.

Una altra qüestió que tampoc no s'eludeix és el de les minories ètniques i concretament el denominat *problema xueta*. Tant investigadors forans com locals duen endavant importants estudis sobre la problemàtica de la minoria jueva mallorquina i la seva marginació.

⁵ (1980) "La historia de la familia en el contexto de las Ciencias Sociales" *Quaderns de l'ICA*. 2:154-162.

(1980) "Con quien se casa una hermana?". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 2:41-46.

(1981) La nostalgia del objeto. A ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR *Costumbres de los mallorquines*.

(1981) Familia y herencia A VALDÉS, R. (Dir.) *Las razas humanas*. Vol II: 143-154.

(1982) "Historia y naturaleza humana en los siglos XVII y XIX". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 4:11-22. [conjuntament amb C. Bidon-Chanal].

(1985) Algunas reflexiones en torno a la familia y los estudios locales. A *La vida cotidiana dins la perspectiva històrica*. [conjuntament amb J. Contreras].

(1985) Estratègies matrimoniales i cicle domèstic. A *III Jornades d'Estudis Històrics Locals*. [conjuntament amb J. Contreras].

(1986) *Casa y familia. Parentesco y reproducción doméstica en Formentera*.

(1987) "Formes de viure i maneres d'habitar". *Quaderns de l'ICA*. 6:9-33.

(1991) La estrechez del lugar y la protección patrimonial: el significado social de los matrimonios consanguíneos en Formentera. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. pp. 444-449.

⁶ (1978) "Algunas precisiones metodológicas sobre la articulación del modo de producción capitalista en sociedades campesinas". *Sistema*. 26:93-106.

(1979) *Capitalismo y campesinado en la Isla de Mallorca*. i (1980) Hacia una interpretación de la articulación del modo de producción capitalista en Mallorca. A *Actas del I Congreso Español de Antropología*. pp. 521-526.

Aquesta preocupació temàtica entronca amb el que Trias Mercant anomena etnologisme xueta que endinsaria les seves arrels en el segle XIX⁷. Entre els estudis més representatius d'aquest corrent hom hauria de citar els d'A. Bensoussan⁸, els mateixos articles de Joan Bestard⁹ o l'obra d'Eva i Juan F. Laub (1987) *El mito triunfante. Estudio antropológico-social de los chuetas mallorquines*.

També és significativa l'aparició, durant les dues darreres dècades, d'obres històriques o divulgatives sobre el tema xueta: Baltasar Porcel (1971), Angela Selke (1972), Miquel Forteza (1970), Baruch Braunstein (1972) o fins i tot una col·lecció (La Rodella de Miquel Font Ed.) sobre jueus, conversos, xuetes i Inquisició¹⁰.

No manquen tampoc els estudis d'antropologia física especialment relacionats amb la medicina¹¹.

Finalment caldria esmentar una tendència, indubtablement minoritària, que fa descripcions etnogràfiques, però fent servir

⁷ (1986) Etnografía y folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología*. pp. 215-216.

⁸ (1980) "Les xuetes de Majorque: aperçu sur une micro-minorité". *Pluriel-Debat*. 22:51-56.

⁹ (1981) "Els xuetes de Mallorca". *L'Avenç*. 42:19-21 i (1985) Los chuetas de Mallorca. A IZARD M. (Ed.) *Marginados, fronterizos, rebeldes y oprimidos*. Vol. I: 39-48.

¹⁰ Vegeu una aportació més recent d'Eva LAUB (1991) El mundo de los chuetas mallorquines. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. pp. 677-688.

¹¹ Gómez BELLARD (1985) "Estudios antropológicos de algunas incineraciones púnicas del Puig dels Molins. Ibiza". *Saguntum*. 19:141-151 i (1987) "La medicina popular en Ibiza". *Estudis Baleàrics*. 24:59-68.

una metodologia que té connotacions arqueològiques. Un suposat arcaïcisme cultural condueix a cercar paral·lels a la prehistòria i a l'antiguitat clàssica. Aquest seria el cas dels estudis sobre les Pitiüses de M^a. Lena Mateu Prats i Cristina Miguélez Ramos¹².

¹² De M^a Lena MATEU vegeu (1984) *La joyería ibicenca*; (1985) "Aspectes arqueològics i etnològics de la joieria popular d'Eivissa". *Eivissa*. 15-16:38-44. De Cristina MIGUELEZ podem ressenyar (1987) "Elaboración tradicional del aceite en Ibiza. Estudio preliminar". *Estudis Baleàrics*. 24:31-42 i (1989) "La agricultura tradicional en Ibiza: introducción a la cultura material". *Etnografía Española*. 7:7-57.

3.6.5. La creació de museus o la preservació de l'"ànima del poble".

Durant els darrers anys de la dècada dels 60 i especialment durant la dels 70 és quan es produeix el que podríem anomenar una autèntica explosió pel que fa a creació de museus etnològics.

Si exceptuam els escassos fons etnològics dels que disposava el Museu Regional d'Artà, el Museu Mulet de Gènova i els fons de reserva amb què podien comptar els museus de titularitat estatal, el panorama era un simple ermàs. Ningú no havia continuat la tasca iniciada a finals de la centúria anterior amb la iniciativa arxiducal del Museu Balear de Son Moragues.

Aquesta situació, però, canviarà radicalment a partir de la creació de tot un seguit de noves col·leccions que de manera més o manco reeixida sorgeixen a causa d'una nova situació socio-econòmica que tot seguit comentarem.

Les col·leccions més representatives que sorgeixen en aquest moment són la de la Fundació Cosme Bauçà de Felanitx (1963); la Torre de Canyamel (1967) promoguda per Gabriel Morell; la secció etnològica del Museu de la Porciúncula (1968); la inauguració de la Secció Etnològica del Museu de Mallorca, situada a Muro (1969); la incorporació de la col·lecció Mulet de Gènova al Museu de Lluc amb la conseqüent ampliació i remodelació (1971); creació del Museu Municipal de Sa Pobla amb una petita secció

etnològica (1971); ampliació de la Secció Etnològica de Muro amb la creació i muntatge de les sales d'oficis artesans (1976); la inauguració del Museu del Vidre de Can Gordiola a Algaida (1977) i la inauguració del petit museu del Moli d'En Gaspar a Lluçmajor (1977).

Durant deu anys es creen la majoria de les més importants col·leccions etnològiques de les Illes a les que hauríem d'afegir altres col·leccions de caràcter privat o associades a establiments turístics que òbviament no inclourem en el nostre estudi.

Les causes d'aquest ressorgiment van estretament lligades a la nova situació socio-econòmica que durant aquests anys es desenvolupa a la nostra comunitat. En aquesta dècada es consolida la situació sorgida del *boom* turístic amb la conseqüent terciarització progressiva de l'economia, l'abandonament de l'agricultura, el desplaçament poblacional des dels pobles de l'interior a la ciutat i a les zones urbanes de la costa, el creixement espectacular de la ciutat, la immigració massiva de forasters atrets per l'oferta de treball de la indústria hotelera, la implantació massiva dels mitjans de difusió espanyols (TV), la introducció de nous costums, etc.

Tot plegat ocasionà la percepció d'una sensació de canvi accelerat que no es podia frenar.

Com s'afronta aquest canvi des del punt de vista de la museologia etnològica? Quins plantejaments teòrics aporten els promotors o dissenyadors de cada una d'aquestes col·leccions?

La primera reacció és clara i es fa evident amb la mateixa creació o impuls de les distintes experiències museològiques. D'entrada, per tant, ens trobam davant una reacció front a una

nova situació socio-econòmica més que no amb una planificació estudiada i científicament estructurada. Cercant un símil arqueològic, ens trobam davant una excavació d'urgència més que no davant una prospecció programada d'acord amb un pla d'estudi.

Vegem, doncs, dins aquesta precària situació, quin era el plantejament teòric que impulsa a la recollida d'elements materials que passen a integrar les noves col·leccions etnològiques. Per a nosaltres, l'esperit que mou aquestes operacions museològiques està perfectament integrat a l'esmentat discurs folklòric.

Interessa especialment recuperar les "essències" d'un poble determinat. En aquest cas interessen les essències de mallorquinitat. Es tracta de salvar aquelles manifestacions de les essències originades i emmagatzemades al *volksgeist* del poble que per definició són eternes i immutables i no canvien ni es transformen amb el pas del temps.

A través de l'operació museològica s'intenta negar, en definitiva, la noció d'evolució i progrés i es substituïda per la de tradició¹.

La tradició, com les essències, és allò que no canvia i que fa que les coses permaneixin iguals a elles mateixes.

Tal com diu Joan Prat, la industrialització, en el nostre cas la irrupció massiva del turisme, es veu com a la quintaessència del canvi i com a màxima amenaça contra la suposada puresa prístina de la cultura tradicional, és la causa directa de la "contaminació

¹ PRAT, J. (1991) Estudio introductorio. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (Eds.) *Antropología de los pueblos de España*. pg. 28.

social i moral", de la "degeneració", de la pèrdua de les "essències pàtries" i d'altres processos degeneradors similars.

Malgrat tot, com que aquests processos no es poden aturar, folkloristes i museòlegs opten per una solució radical: "eliminar de sus intereses de estudio cualquier forma de vida «moderna» (industrial, urbana, capitalista, etc.) para centrar su atención exclusiva en las tradiciones rurales pre-industriales y campesinas de sus respectivas comunidades"².

Aquesta visió se centra també en la valoració de pervivències o *survivals* que passen a ser objectius d'estudi. "Las pervivencias son valiosas en sí mismas puesto que almacenan y atesoran las esencias más puras y arcaicas de la tradición, al tiempo que són el reflejo fosilizado y en consecuencia, perfecto, del pasado idealizado que se intenta recuperar e idealizar"³.

Aquesta obsessió dels folkloristes pel passat (medievalitzant en el cas català) fa que s'accentuï la seva visió política conservadora, nacionalista conservadora i essencialista que propugna el retorn a la societat estamental medieval guiada per l'autoritat indiscutible de l'església.

Aquesta model de pensament, que té el seu origen en el moviment romàntic i que es plasma a la nostra terra a través de la Renaixença, perdura a Mallorca fins a l'actualitat.

En el cas dels museus de nova creació als que feim referència, aquest moviment "neo-folklòric" es fa evident a través de les més diverses manifestacions.

²² PRAT, J. (1991) Op. cit. pg. 28.

³³ PRAT, J. (1991) Ibidem. pg. 28.

En primer lloc, la localització d'alguns dels museus etnològics és, si més no, indicadora d'aquest esperit medievalitzant i pairalista que havia il·luminat el discurs folklòric de la Renaixença: l'elecció de la Torre de Canyamel -l'antiga torre dels Montsó- per ubicar la col·lecció formada per Gabriel Morell és paradigmàtica.

Ja no en parlem de l'estrafalària construcció "neo-gòtica" que allotjaria el Museu del Vidre de Can Gordiola a Algaida o la recerca de la idoneïtat d'una casa pairal de la ruralia mallorquina per a la Secció Etnològica del Museu de Mallorca a Muro: "Con este fin y aprovechando la estructura arquitectónica del edificio, se destina la planta baja a reconstruir una casa típica de la antigua nobleza rural mallorquina..."⁴

Aquest esperit medievalitzant -estamental, essencialista i eclesiàstic- propi del discurs folklòric es manifesta també a través de tot un seguit de publicacions emanades des dels propis museus o de persones a ells vinculades. Vegeu sinó tot un capítol dedicat al gremi de terrissers a l'obra de Joan Llabrés (fundador i director de Museu de la Porciúncula) sobre la ceràmica popular mallorquina,⁵ o el pròleg de Gabriel Morell Font dels Olors (fundador de la col·lecció de Canyamel) a la segona edició del llibre de B. Quetglas Gayà, *Los gremios de Mallorca* (1980).

La localització d'altres col·leccions etnològiques a indrets o edificis emblemàtics pel que fa a la tradició i a la més pura essència

⁴ ROSSELLO BORDOY, G., VIDAL TOMAS, B. (1966) *Museo de Mallorca. Sección etnológica*. pg. 16.

⁵ LLABRES RAMIS, J. (1977) *La cerámica popular en Mallorca*. pp. 25-35.

de mallorquinitat es palesa també en la cessió de la col·lecció Mulet al Museu de Lluc o amb la creació del petit Museu del Molí d'En Gaspar a Lluçmajor.

Pel que fa al primer cas, a la presentació de la guia del Museu de Lluc (1974) transpara també aquest lligam amb la tradició i la identitat:

"Don Antoni Mulet Gomila, gran coneixedor i amic del folklore mallorquí, a través d'anys i amb grans esforços, havia replegat tota mena d'objectes relacionats amb la cultura dels nostres avant passats: vestuari, vaixel·la, mobiliari, imatgeria, joies i pintures, sobretot les que tenien alguna relació amb el vestit dels vells balears, amb els seus costums i divertiments i les que mostraven els paisatges i monuments més típics d'aquestes Illes.

Comprentent que totes aquestes coses, tan íntimament lligades a Mallorca i que ell tant estimava, a cap altre lloc podien estar tan ben guardades com a Lluc, que és el cor espiritual d'aquesta Illa, disposà que passassin al Museu de Lluc la major part dels objectes que constituïen el de Ca'n Mulet de Gènova.

Creïm que després d'aquesta visita, feta amb un poc d'atenció, el visitant coneixerà un poc millor i estimarà una mica més la sempre i amable Illa de Mallorca"⁶.

En aquest cas, s'hi afegeix el mateix santuari llucà com a indret emblemàtic dins el que és la identitat mallorquina. Lluc ha estat considerat "lo sant racó de la Llar" i a la memòria de tots ressona:

⁶ *Guia del Museu de Lluc* (1974). pg. 5.

"dins el cor de la muntanya,
Mallorca guarda un tresor..."

Lluc ha representat i representa encara el bressol del nacionalisme essencialista catòlic mallorquí i han estat freqüents manifestacions com aquesta: "La patriótica aspiración de hacer de Lluch casa payral de los católicos mallorquines, aspiración que formulaba ahora en el último aniversario, desde lo alto del pulpito de Lluch, el elocuente Miguel Costa..."⁷

A aquest paralisme llucà s'hi ha d'afegir, a més, el constant referent simbòlic al monestir de Montserrat, com a indrets on es serven les més pures essències de l'ànima del poble⁸.

En el cas del Molí d'En Gaspar (Llucmajor), la mateixa elecció d'un molí de vent fariner com a seu del museu és prou indicadora. El molí ha esdevingut un dels temes recurrents al corpus d'estudis etnològics a les Illes. Aquest interès no només es constata a través de la bibliografia, sinó fins i tot amb la creació de societats de defensa com és ara l'Associació d'Amics dels Molins; el fet que sia un dels escassos elements etnològics que es tenen mínimament en compte a l'hora dels planejaments urbanístics; la promoció per part de l'Administració de catàlegs d'aquests elements; la promoció de restauració per part de diverses entitats

⁷ Citat per Josep AMENGUAL i BATLE (1991) "El centenari de la pujada dels Missioners dels SS. Cors a Lluc". *Lluc*. 764: 3-10.

⁸ Sobre aquesta relació Montserrat-Lluc vegeu, JUAN, R., LLOMPART, G. (1977) "Los santuarios de Montserrat y de Lluc: una confrontación de orígenes". *Studia Monastica*. 19:361-385. i ROSSELLO VAQUER R. (1984) *Mallorca i Montserrat. Notes històriques: segles XIII-XVI*.

(Santa Ponça, Sant Lluís, Manacor, etc.) i la utilització del molí de vent com a figura emblemàtica representativa de les Illes.

Quant al contingut de totes aquestes col·leccions, no desdium en res la configuració de símbols representatius d'aquesta tradició mítica sobre la que s'assanta i de la que beu l'ànima del poble. La ruralitat i el pairalisme representat a través de la llar són els dos símbols que a la majoria dels museus i col·leccions s'empren per a representar, respectivament, el sistema productiu i el sistema social que es veu amenaçat pel canvi que genera el boom turístic.

Les eines de la pagesia o les dels oficis artesans, hereus dels gremis medievals, esdevenen la més plausible representació d'un món rural, tancat, dipositària de la tradició i dels més pures "essències". L'ordre estamental, l'absència de conflictivitat social, la submissió dels pagesos, la jerarquia patriarcal de les possessions o dels obradors artesans esdevenen simbolitzades per tots aquells estris amarats per la suor dels nostres avantpassats.

Com a il·lustració d'aquest esperit, vegem les declaracions del director del Museu de la Porciúncula:

"Un esdeveniment significatiu i encoratjador, a què assistim en els nostres dies, és el ressorgiment de la consciència pública del nostre poble i el despertar de la letàrgia, llarga i vergonyant, de la nostra personalitat col·lectiva. Les amples finestres de la nostra Llar Pairal s'estan obrint, i la claror riallera de l'alba es projecta dins els plecs més recòndits del nostre esperit, presagiant dies venturosos.

L'ànima d'un poble, sia el que sia, mai no pot morir. Com tampoc la seva llengua. Mentres romangui un sol fill a la terra dels avis, les arrels de la parla materna conserven tota la vitalitat.

S'esdevé com amb el gram de la nostra ruralia que, com més se'l trepitja, més rebrolla, sempre amb nova vida.

Altrament, l'actual revolució tecnològica, a què assistim, uns com a simples espectadors i uns altres com a protagonistes, i el progrés irrefrenable a què es veu desbocada la Humanitat, guaitant sempre en el penyacegat d'un futur nebulós, han arraconat implacablement, al sostre dels trastos vells, un caramull d'ormejos: tota una jerarquia d'eines i d'instruments de feina, que empraren els nostres rebesavis i que encara porten l'empremta de les gotes de suor del seu front.

La major part d'aquest utilatge s'és perdut tal volta per a sempre. Altres eines, en canvi, redolen encara, plenes de rovell, per les dependències humides i fosques de les cases de la nostra pagesia, tot i esperant que una mà amorosa les torni a la vida.

Per salvar, dins les possibilitats, aquest immens i ric patrimoni de la nostra Cultura, abans de què sia massa tard, volem donar a conèixer el tresor immens, perdut o a punt de desaparèixer per a sempre, de la nostra petita història familiar, mirada des del caire graciós de les professions i estaments laborals dels nostres avantpassats. La nova generació està de retorn: exigeix conèixer-la i bé mereix aquesta satisfacció"⁹.

El mateix autor a la Guia del Museu de la Porciúncula manifesta: "Referent a l'Etnologia, direm que el grau de cultura d'un poble es calibra pel munt dels seus utensilis domèstics, instruments per als quefers quotidians, eines de contró, etc. A la

⁹ LLABRES RAMIS, J., VALLESPER SOLER, J. (1980) *Els nostres arts i oficis d'antany*. 1. pp. 11-13.

vegada que desapareix el seu ús es perden també dins la ment i el lèxic del nostre poble, especialment de les noves generacions. Ara, doncs, tindrem l'oportunitat de penetrar en la vida familiar mallorquina de temps enrera, conèixer llurs activitats i contemplar les formes arcaiques dels seus estris amb els que omplia llurs necessitats més o manco peremptòries"¹⁰.

La idea de preservar la tradició davant el canvi i la preservació de les "peculiaritats" o "essències" és present també als projectes de creació de la Secció Etnològica del Museu de Mallorca, de titularitat estatal. A la presentació de la seva guia es reproduïxen unes paraules del Sr. Gabriel Alomar Esteve on hom pot llegir:

"Es un hecho evidente e incuestionable que en los años que estamos atravesando se produce en España una rápida transformación de la cultura popular y tradicional, en especial en lo que afecta a las técnicas agrícolas y artesanas. Y este hecho hace de absoluta conveniencia el tomar medidas para la conservación documental de aquellas tradiciones y formas artísticas, de aquellas construcciones y de aquellos instrumentos que, habiendo perdurado hasta hoy, se hallan en trance de desaparición inmediata, con el fin de que su permanencia pueda servir de testimonio y de precedente científico en la civilización del porvenir. En el caso de las Islas Baleares, cuyo pueblo, a un pasado histórico y cultural de excepcional interés, une el hecho de haber conservado un conjunto de tradiciones de incalculable valor -en parte debido a la

¹⁰ LLABRES RAMIS, J. (1984) *Guia del Museu de la Porciúncula*. pp. 1-2.

circunstancia de la insularidad-, esta conveniencia se halla acentuada. De todos los medios para la perpetuación de este pasado, el más eficaz es el de los museos etnográficos, y en especial aquellos emplazados en los mismos lugares en los cuales la cultura técnica y artística se ha venido desarrollando, así como en edificios que por su antigüedad constituyen por sí mismos documentos de valor primordial, que debidamente acondicionados y modernizados puedan prestar un ambiente adecuado al estudio de las colecciones"¹¹.

L'altre símbol utilitzat amb profusió és el de la llar. A la majoria de les col·leccions estudiades apareix una reproducció o una reconstrucció d'una llar tradicional (Museu de Muro, Fundació Cosme Bauçà, Casal de Cultura de Sóller, Torre de Canyamel...). Entorn a la llar es configuren gairebé tots els principis de la societat tradicional. Es tracta de l'indret on es reuneixen en harmonia tots els membres de la família o fins i tot els missatges a les possessions, per alimentar-se físicament i espiritualment escoltant els consells dels majors o resant el rosari. Es el lloc de transmissió dels principis cristians i aglutinador de l'estructura familiar.

"Esta habitación constituye uno de los elementos más característicos de la casa payesa mallorquina, ya que en torno a la cocina, o *cuina*, gira toda la vida familiar"¹².

¹¹ ROSSELLO BORDOY, G., VIDAL TOMAS, B. (1966) *Museo de Mallorca. Sección etnológica*. pg. 14.

¹² ROSSELLO BORDOY, G., VIDAL TOMAS, B. (1966) *Ibidem*. pg. 27

"A l'hivern, quan la tasca quotidiana al camp s'alleugeria i les hores de llum minven en benefici de la vetlada, a la cuina hi conflueixen tots els components necessaris per tal que algun autor hagi pogut afirmar que la casa constituïa el temple familiar l'altar del qual era la llar, on -contingudes en la flama- eren adorades les divinitats familiars, ni que tampoc el mot cuina, en una de les seves acepcions, sigui l'habitació de la casa on es reuneix la família durant la vetlla que serveix per fer foc, per preparar els menjars i per a menjador"¹³.

¹³ LLOMPART, G., MULET, M. J., RAMIS, A. (1991) *Mallorca: imatge fotogràfica i etnografia*. pp. 191-192.

3.7. La situació actual dels estudis etnogràfics

3.7.1. La investigació antropològica

En aquest apartat hom inclou les iniciatives institucionals per al desenvolupament del coneixement antropològic. Aquestes iniciatives es materialitzen a través de programes d'estudi, com seria el cas de la Universitat, en l'organització d'encontres o congressos o bé a través de programes d'investigació concrets, com seria el cas d'algunes institucions com és ara el CSIC o dels programes d'investigació subvencionats per la Conselleria de Cultura. Incloem també un apartat dedicat a congressos o reunions científiques a les quals hi ha hagut una participació d'estudiosos illencs.

Deixam de banda els projectes d'investigació que puguin sorgir de les institucions museístiques ja que es veuran de forma particular en parlar de cada una d'aquestes.

3.7.1.1. Universitat de les Illes Balears (U.I.B.)

Actualment a la U.I.B. s'imparteixen vuit assignatures repartides entre diverses llicenciatures i diplomatures que poden

enquadrar-se o almenys lligar-se al camp de l'antropologia cultural.

A la guia de la Universitat de les Illes Balears apareixen com a assignatures impartides les que segueixen:

- Antropologia (Etnologia) a 5è d'Història
- Literatura Popular Catalana a 4t de Filologia Catalana
- Antropologia a 2n de Ciències de l'Educació
- Antropologia a 2n de Filosofia
- Etnologia a 5è de Filosofia
- Medi i Cultura Catalana a 2n de Professorat d'E.G.B.
- Antropologia, optativa a Professorat d'E.G.B.
- Cultura Popular Catalana, optativa a Professorat d'E.G.B.

La primera lectura que hom en pot fer d'aquesta dispersió i diversitat és la inexistència d'una línia clara que seria la que hauria de fixar el que hauria o podria ser un departament universitari d'antropologia. Per altra banda, el fet que aquestes matèries s'imparteixin a departaments distints condiciona un enfocament distint que respon més al disseny curricular de cada especialitat (Història, Filologia, Ciències de l'Educació, etc.) que no a la mateixa disciplina antropològica. Quelcom semblant succeeix amb la formació del professorat que imparteix aquestes assignatures. Generalment procedeix de la història, la filologia, les ciències de l'educació o la filosofia i no de l'antropologia.

Sense compartir algunes crítiques poc documentades és evident que l'antropologia, a l'àmbit acadèmic universitari, es troba en una situació de marginalitat.

Tot i aquesta situació, hom ha de fer constar la realització de diverses memòries de llicenciatura que els darrers anys s'han presentat a la nostra Universitat. Entre aquestes caldria destacar les de Margalida Bernat sobre els teixidors; la de Bàrbara Genovard sobre la dona a Ariany; una aportació sobre l'ofici de trinxeter d'Andreu Ramis i la de Catalina Valriu sobre el carnaval.

A aquestes s'hauria d'afegir la que Cristina Gimenez Raurell va presentar sobre *El vidrio mallorquín* a la Universidad Complutense de Madrid. També hem tengut notícia de la presentació d'una memòria de llicenciatura inèdita de Marta Figueres Massip, *Juegos populares de jóvenes y adultos en Menorca* (1983) i a la qual no hem tengut accés¹.

A aquestes investigacions duites a terme al si dels departaments de Ciències Històriques i Filologia s'han d'afegir les investigacions duites a terme des del Departament de Ciències de l'Educació on cal destacar les tesis de V. Jasso i Jordi Vallespir, a més de les investigacions d'Antoni J. Colom i Gabriel Janer Manila².

¹ Algunes d'aquestes tesis han estat publicades total o parcialment. Hem de ressenyar: BERNAT ROCA, M. (1985) *Telers i teixidors a Mallorca. Apunts per a un estudi etnogràfic*; GENOVAR DARDER, B. (1989) *Tall de dones i VALRIU LLINAS, C. (1989) El carnaval a Palma*; RAMIS PUIG-GROS, A. (1992) *Els trinxeters de Mallorca. Estudi etnogràfic*.

² Sobre aquests autors, a més de la bibliografia general, vegeu: COLOM, A.J. (1981) "Antropología y educación". *Mayurqa*. 17:303-309. JANER MANILA, Gabriel (1977) "La funció educativa dels contes de fades". *Lluc*. 671:10-14; (1980) "Cultura popular i dinàmica educativa". *Lluc*. 698:14-16; (1980) "La funció educativa del contes populars" *Randa*. 10; (1984) "El relat oral". *Lluc*. 718:3-5; (1985) El paper de l'educació en la dinàmica de la cultura. LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. (ed.) *La cultura popular a debat*. pp.180-191. JASSO, V. (1982) *Cultura y educación. Un estudio en antropología cultural. La transmisión de los sistemas culturales a través de los cuentos populares*. [tesi doctoral inèdita]; JASSO, V., TORRENS, C. (1984) "Funció educativa de l'eidos. Aproximació a la ideologia del poble de les «Rondaies

S'hi han d'afegir encara les investigacions d'Antoni Artigues sobre musicologia i cultura popular³.

Quant a l'organització de trobades, encontres i congressos, potser s'hagin de destacar el col.loqui sobre "Les fonts orals" organitzat pel Departament de Filologia Catalana i que tingué lloc entre el 12 i el 15 d'abril del 1984. En el si d'aquest col.loqui s'hi desenrotllà una ponència sobre l'antropologia i les fonts orals a càrrec de Jesús Contreras i Joan Bestard i s'hi presentaren tres comunicacions: Dolores Juliano: *Algunas reflexiones sobre la especificidad de contenidos de las fuentes orales*; Margalida Orfila, Joana M^a Prohens i Andreu Ramis: *Memòria dels treballs d'investigació oral del Departament de Prehistòria i Etnologia (1980-83)* i Andreu Ramis: *Fonts orals i etnologia. Un ofici tradicional: els trinxeters*, inexplicablement encara inèdites⁴.

Així mateix s'ha de fer constar la participació de la Universitat a l'organització de les distintes Jornades d'Estudis Històrics Locals promogudes per l'Institut d'Estudis Baleàrics.

A aquestes activitats caldria afegir-hi, encara, els articles de contingut antropològic publicats a la revista "Mayurqa".

Mallorquines». *Lluc*. 713:33-36; (1985) "Antropologia i ciències de l'educació". *Estudis Baleàrics*. 18:145-172. VALLESPÍR SOLER, Jordi (1989) *Llengua, cultura i cognició. Bases per a una antropologia pedagògica*.

³ ARTIGUES, A. (1980) Instruments musicals mallorquins. A *II Cicle de Cultura Mallorquina (Cultura Popular)*; (1981) *Música mediterrània, xeremiers*; (1982) *Xeremiers, manual de xeremies, fobiol i tamborí*; (1978) "Instruments de percussió (Mallorca)". *Mayurqa*. 18 i MOREY, Joan, ARTIGUES, Antoni (1989) *Repertori i construcció dels instruments de la colla de xeremiers catalans a Mallorca*.

⁴ MIRALLES, Joan (1985) *La Història oral. Qüestionari guia didàctica*. pp. 28-30.

Hem d'afegir, també el projecte d'impartir una assignatura sobre cultura popular a estudis de caràcter general sobre Cultura de les Illes Balears. Aquests estudis s'enmarquen dins el projecte "Universitat Oberta" impulsat pel Vice-rectorat d'Extensió Universitària.

La programació provisional d'aquesta assignatura seria la següent:

1. La Cultura Popular, concepte i característiques. Metodologia per al seu estudi. Etnografia, etnologia, antropologia, folklore.
2. Els estudis de Cultura Popular a les Illes. Les fonts d'estudi. Els museus. Els estudis i els estudiosos.

Tema clau: La identitat cultural

3. L'arquitectura popular. La vivenda, altres construccions, la construcció del paisatge. L'interior de la casa, el mobiliari.
4. La indumentària i el parament de la casa. L'alimentació.
5. El sistema productiu: l'agricultura tradicional. La trilogia mediterrània (blat, oli, vi)
6. Altres activitats agràries: horta, garriga, bosc, marina. Caça i recol.lecció

7. La ramaderia i les activitats derivades: formatge, matances, llana, etc.

8. L'artesanía rural.

Tema clau: família i parentiu

9. Els oficis tradicionals. L'artesanía

10. Transports i tracció. El comerç i els serveis. Peses i mesures.

11. El món de la mar. La pesca.

12. Festes i jocs. Música i balls. Les activitats lúdiques.

13. La mentalitat popular. La religiositat, creences i supersticions, etc.

14. La ciència i el saber popular: medicina, etnobotànica, calendari.

15. El mode de vida tradicional. Les edats de la vida. Els ritus de pas.

Tema clau: Impacte i canvi cultural

3.7.1.2. Universitat d'Educació a Distància (U.N.E.D.)

A part de la Universitat de les Illes Balears hom pot destacar la tasca realitzada per la Delegació a Palma de la Universitat d'Educació a Distància (UNED) que ha estat enfocada en un doble vertent:

a. Estudis acadèmics amb l'existència d'una tutoria d'antropologia regida pel professor Sebastià Trias Mercat i que comprèn dues disciplines: Antropologia general, comuna als alumnes de primer de Psicologia i Filosofia i Antropologia Social, específica per a alumnes de tercer de Filosofia⁵.

b. Realització d'activitats extra-acadèmiques com és ara la organització de seminaris, jornades i congressos.

Dins aquest segon grup d'activitats cal destacar l'organització del II Seminario de Antropología. *L'antropologia a les nacionalitats lingüístiques* celebrat a Palma entre el 27 i el 30 de novembre del 1990. Intervingueren Lluís Calvo amb l'antropologia catalana des de la fundació de de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore; Manuel Mandianes parlà de l'antropologia gallega a partir del moviment Nos; Trias Mercat dissertà sobre l'antropologia balear i la generació del 17 i, finalment, Aguirre Baztán va fer una aproximació a l'antropologia del País Basc a partir del congrés d'Oñate. Paral·lelament al seminari s'organitzà

⁵ Per a més informació vegeu Luis CALVO CALVO (1986) *Las Instituciones y sus publicaciones*. A AGUIRRE BAZTAN *La antropología cultural en España*. pg. 488.

una exposició bibliogràfica d'obres d'antropologia i cultura popular.

Així mateix cal destacar, pel que té de comuna amb el que hem anat exposant al llarg d'aquest capítol sobre història de l'antropologia, la realització durant el mes d'abril del 1992 de les "I Jornadas Nacionales de Antropología".

Durant aquestes Jornades es dugueren a terme les següents ponències:

1. *Antropología española y V Centenario* amb comunicacions sobre: Anàlisis antropológico de la colonización; la antropología de los misioneros; antropólogos emigrados y exiliados y antropología iberoamericana.

2. *Historiología de la antropología española* amb comunicacions sobre: Historia oral y folklore; la etnología académica en España; Instituciones antropológicas y Las antropologías aplicadas

3. *Las antropologías del Mediterráneo*, amb comunicacions sobre: El Mediterráneo, ¿unidad o diversidad cultural?; Las historias culturales del Mediterráneo y la antropología; El archiduque Luís Salvador, antropólogo del Mediterráneo.

3.7.1.3. Els Instituts d'Estudis i la Conselleria de Cultura.

A part del programa de subvencions, hem d'afegir també la tasca desenvolupada per l'Institut d'Estudis Baleàrics a través de la publicació d'un seguit d'articles de caràcter antropològic a la

revista "Estudis Baleàrics"⁶ i mitjançant l'organització de les Jornades d'Estudis Històrics Locals.

Pel que fa a les Jornades d'Estudis Històrics Locals amb aportacions de contingut antropològic cal destacar especialment les terceres (1983), publicades el 1985, on resalten les ponències i presentacions d'Ignaci Terrades, Joan Prat, Joan Bestard i Jesús Contreras⁷. Les setenes Jornades, celebrades el 1988 porten un títol que s'allunya del contingut: *la Mediterrània. Antropologia i història*, encara que cal recuperar-ne, per la seva significació, la reflexió d'Ignaci Terrades, "Les runes a l'entorn de la Mediterrània: una reflexió sobre les idees de prosperitat i decadència de les nacions i dels imperis"⁸.

Una de les línies d'actuació de la Conselleria de Cultura del Govern Balear ha estat la concessió d'ajuts de quantia diversa per a la realització d'estudis sobre etnologia en una política semblant a la subvenció de les campanyes d'excavacions arqueològiques. Els darrers anys, sembla que s'ha substituït aquesta fórmula de la convocatòria per a la realització de catàlegs patrimonials (creus de terme, molins fariners, etc.).

⁶ Vegeu la bibliografia etnogràfica d'"Estudis Baleàrics" al capítol 4 dedicat a repertoris bibliogràfics de publicacions seriades.

⁷ (1985) *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*. Edició a cura d'Isabel Moll Blanes.

⁸ (1991) *VII Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània. Antropologia i història*. pp. 9-21.

Les subvencions concedides per a investigacions etnològiques a partir del 1984 abasten una gran diversitat temàtica que va des de l'estudi d'oficis tradicionals, els sistemes hidràulics i de reguiu, l'arquitectura popular, etc. Alguns d'aquests programes d'investigació s'han traduït en publicacions de caràcter parcial o general entre les quals caldria destacar els estudis sobre medicina popular a Eivissa, de Francisco Gómez Bellard; sobre telers i teixidors, de Margalida Bernat; sobre forja i oficis del metall, d'Andreu Ramis; sobre cultura material agrícola a les Pitiüses, de Cristina Miguélez Ramos; sobre cases de possessió a la Marina de Lluçmajor, de Gabriel Pons; sobre sistemes hidràulics, de Maria A. Carbonero; sobre teules pintades, de Jaume Coll, etc.⁹

A Menorca, l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), en el camp de l'antropologia, la seva tasca s'ha restringit a la reedició d'obres ja clàssiques del folklore menorquí¹⁰ i a la convocatòria del premi d'investigació "Francesc de Borja Moll" que en la seva segona convocatòria (1987) es dedicà a l'àmbit de l'antropologia. Abans, però, de la creació del Institut Menorquí d'Estudis cal ressenyar l'organització del Primer Curs Francesc Camps i Mercadal sobre "Antropologia de les Societats Pageses", desenvolupat a Maó entre el 30 d'octubre i el 3 de novembre de 1985 en el si de les "Trobades Científiques de la Mediterrània".

⁹ Per a la producció de cada un d'aquests autors vegeu la bibliografia general.

¹⁰ Les obres reeditades són les de Pere BALLESTER (1986) *Estudis d'Antropologia de Menorca*; Francesc CAMPS i MERCADAL (1986) *Folklore menorquí. De la pagesia*; Francesc CAMPS i MERCADAL (1987) *Folklore menorquí. De la pagesia* Tom II i Francesc CAMPS i MERCADAL (1987) *Cançons populars menorquines*.

L'organització científica d'aquest curs va córrer a càrrec de Joan Bestard, Jaume Mascaró, Isabel Moll i Andreu Ramis i en el seu si es desenvoluparen tres seminaris sobre "Estructures socials" dirigit per Robert Rowland i Joao Pina Cabral, "Economia pagesa" dirigit per Jesús Contreras i "Família i relacions de parentiu" a càrrec de Dolors Comas; taules rodones sobre "Societat pagesa de les illes", "Tradició oral", "Museística i organització pedagògica", "Cultura material" i "Impacte del turisme de masses a una societat pagesa" a més de les següents conferències: "Antropologia i ciències socials" per Ignaci Terrades; "Qüestió nacional i antropologia" per Joan J. Pujades; "Cultura popular" per Eduard Delgado i "Metodologia d'un treball de camp d'antropologia social" per Salvador Cardús i Joan Estruch.

3.7.1.4. El "Consejo Superior de Investigaciones Científicas"

Una de les iniciatives destacables pel que fa al coneixement global de l'etnografia illenca i amb indubtable vocació de síntesi és el *Diccionario Etnológico de España* promogut per l'equip "Fuentes de Etnografía Española" del Instituto de Filología (Consejo Superior de Investigaciones Científicas).

Els coordinadors de l'obra són Antonio Cea i Matilde Fernández, sota la supervisió, almenys nominal, del Director de l'equip *Fuentes de la Etnografía Española*, Julio Caro Baroja.

Aquesta obra pretén oferir una síntesi de l'estat actual de la investigació etnològica arreu de l'estat, tant pel que fa a les línies

general com específiques, així com les diverses tradicions culturals locals, mitjançant la realització de tota una sèrie d'articles monogràfics que han de recollir les particularitats de més rellevància de cada una de les Comunitats Autònomes i altres de caràcter general en els qual s'ha de documentar la presència dels elements culturals.

Pretén que s'elabori un estudi de síntesi que ofereixi una visió general i completa, encara que breu, dels principals aspectes de les illes (Balears), que s'haurà de completar mitjançant els esmentats articles monogràfics que compareixeran al lloc pertinent dins el diccionari.

Per tal d'orientar els autors, l'equip promotor ofereix un esquema orientatiu del qual hom fa la següent observació: no s'han de detallar els epígrafs, sinó que hom intentarà globalitzar les característiques que defineixen la pertinent àrea cultural. Els condicionants històrics, econòmics, religiosos, etc., cobren una importància especial i la seva anàlisi ha de donar llum sobre les característiques de la cultura tradicional.

L'esquema proposat per a la visió de síntesi de la cultura tradicional a les Illes Balears era el següent:

"1.- Situación geográfica e histórica: comarcas (sería muy conveniente adjuntar un mapa con las comarcas etnológicas de la comunidad)

2.- Asentamientos y tipos humanos

3.- Lengua o dialecto

4.- Arquitectura: tipos y materiales

1. La casa: variedades, dependencias y mobiliario
2. Construcciones auxiliares

- a. horreo
- b. palomares
- c. Chozos
- d. Otros

5.- El campo y la agricultura

1. Paisaje agrario: tipos de tenencia; tierra comunales, latifundios, minifundios, etc.
2. Cultivos: regadío y secano, cultivos especiales, arroz, azafrán, lino, tabaco, etc.
3. Aperos, utensilios y aparejos (yugo, arado, mayal, trillo, etc. Forcado, carro chillón... Hoz, guadaña, azada, etc.

6.- Ganadería

1. Distintos tipos de ganado y su pastoreo
2. Industrias derivadas
3. Aves de corral y animales domésticos
 - a. El cerdo y la matanza
 - b. Los perros y los gatos
 - c. Las gallinas
 - d. Los conejos

4. Apicultura

7.-Aprovechamiento de los recursos naturales

1. Recolección (setas, hierbas aromáticas, castañas, etc.)

2. Caza

3. Pesca

a. Fluvial: técnicas

b. marítima

-tipo de embarcaciones e instrumentos

-tipo de pesca: altura, bajura, etc.

-técnicas específicas: atún, bacalao, ballenas, sardinas, etc.

8.- Artesanías, oficios, comercios

-alfarería

-cestería

-joyería

-pirotecnia, etc.

9.- Alimentación

1. Bases alimenticias

2. La alimentación y el ciclo anual

3. La alimentación y el ciclo vital

4. Conservas domésticas

10.- Indumentaria

1. Fabricación, elementos, variantes y ornamentación

2. El traje en relación con las partes del cuerpo, las edades de la vida y el calendario diario y festivo.

11.- Estructura social: familia, clases sociales y profesionales, grupos marginales, ciclo vital.

12.- Fiestas

1. Ferias y mercados, agrupaciones sociales y profesionales, peñas, hermandades, cofradías

2. Ciclo anual

a. El calendario en general

b. Las fiestas en particular

13.- Música y danza: tipos de danzas y cantos

14.- Juegos, deportes y concursos: bolos, frontón, toros, cucaña

15.- Literatura de tradición oral: cancionero, romancero, cuentos, leyendas, mitos, cantares de ciego, coplas, representaciones populares, etc.

16.- Creencias y supersticiones: mitos, leyendas, medicina popular

17.- Religiosidad popular: calendario, asociaciones, fiestas y actos religiosos".

3.7.1.5. Congressos i reunions científiques

Aquestes convocatòries, més o menys periòdiques segons els casos, s'han constituït en els fòrums públics on apareixen amb relativa claredat els interessos científics, professionals i disciplinaris dels diferents grups que les han organitzades¹¹.

A les nostres Illes, i amb alguna sessió o ponència dedicada al camp de l'antropologia hem de destacar el ja esmentat col.loqui sobre "Les Fonts Orals" (1984), organitzat pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat de les Illes Balears; les successives edicions de les Jornades d'Estudis Històrics Locals, promogudes per l'Institut d'Estudis Baleàrics amb especial les terceres, dedicades a "La vida quotidiana dins la perspectiva històrica" (1983) i les "I Jornadas Nacionales de Antropología" (1992) convocades per la delegació de la UNED a Palma.

Quant a congressos específics sobre antropologia i la seva incidència sobre els investigadors locals, la "Institución Fernando el Católico" de Saragossa ha destacat per la convocatòria dels quatre "Congresos Nacionales de Artes y Costumbres Populares" que s'han desenvolupat el 1969, 1974, 1977 i 1983 a Saragossa, Còrdova, Palma i Saragossa-Calataiud.

Pel que fa a les Illes, cal destacar la importància d'aquestes trobades científiques tant per la participació d'investigadors locals com per la celebració del tercer congrés a Palma sota el redós del Museu de Mallorca. Per tal d'avaluar aquesta importància

¹¹ PRAT I CAROS, J. (coord.) (1982) "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 4-5. pg.26.

repassarem la relació de comunicacions presentades a cada un dels congressos per part dels nostres investigadors:

I CNACP (Saragossa 1969)

- Gabriel LLOMPART, "El belén mallorquín (siglos XV-XIX). Una aportación a la morfología de la piedad popular".

- Guillermo ROSSELLO-BORDOY, "La cerámica de aplicaciones de Felanitx y sus precedentes".

II CNACP (Còrdova 1974)

- Guillermo ROSSELLO-BORDOY, "En torno a las danzas de caballos mallorquinas".

- Gabriel LLOMPART, "Las danzas procesionales de Mallorca: su pasado y su presente. (siglos XIV al XX)".

III CNACP (Palma 1977)

- Gabriel LLOMPART, "La donzella virtuosa del Museo del Pueblo Español de Barcelona y la educación tradicional femenina".

- Gabriel LLOMPART, "Aspectos medievales de la "Festa del Estandard" (Mallorca)"

- Bartolomé ENSEÑAT ESTRANY, "Los bailes populares de Mallorca".

- Bartolomé MULET RAMIS, "Variedad de faldas en la indumentaria mallorquina del seiglo XVIII. Introducción".

- Andrés MURILLO TUDURI i Luis PLANTALAMOR MASSANET, "Descripción del traje típico menorquín de fines del siglo XVIII, según manuscrito de don Juan Ramis y Ramis".

- Cosme AGUILO i Miquel PONS, "Les estrelles mostrejades a Santanyí".

- Jaime GUASP PEREZ, "Bases y notas para un estudio de las herramientas de carpintero".

- Luis RIPOLL, "Cocina y remedios caseros de las Baleares".

- Jaime COLL CONESA, "Tejas decoradas en el Valle de Sóller".

- Biel MASSOT I MUNTANER, "Bases para un estudio de los aperos de huerta mallorquines".

IV CNACP (Saragossa-Calatayud 1983)

- Jaume COLL CONESA, "Las tejas pintadas en el Valle de Sóller y Fornalutx (Mallorca). Análisis de las inscripciones".

- Andreu RAMIS PUIG-GROS, "La corderia a Mallorca. Apunts sobre una artesanía desapareguda".

El Congressos d'Antropologia, d'àmbit estatal i convocats per la Federació d'Associacions d'Antropologia de l'Estat Espanyol, ha duit a terme cinc reunions: Barcelona (1977), Madrid (1981), Sant Sebastià (1984), Alacant (1987) i Granada (1990).

Pel que fa a la participació activa d'investigadors illencs hem de destacar la presentació als distints congressos de les següents comunicacions:

IV Congr s (Alacant 1987)

- Joan BESTARD, "Los monos y los hombres: a propósito de un texto del P. Feijoo".

- Andreu RAMIS, "D'antropòlegs, etnògrafs i fokloristes. Evolució recent (1970-1985)".

Vè Congrès (Granada 1990)

- Sebastià TRIAS MERCANT, "El itinerismo en el "Die Balearen" de Luis Salvador".

- Andreu RAMIS PUIG-GROS i Francisca NIELL LLABRÉS, "Mecenatge i museologia etnogràfica. El cas del Museu Regional d'Artà".

Al mateix temps Joan Bestard, conjuntament amb Joan Frigolé, coordinava el simposi sobre "El Trabajo de campo y la etnografía".

Pel que fa a la participació d'investigadors locals a altres reunions recents, restringides a la investigació etnològica, cal destacar les IIIas i IVas Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha.

IIIas Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha (Guadalajara 1985)

- Jaume COLL CONESA, "Ornamentación popular del tejaraloz conquense".

- Andreu RAMIS, Jaume GUASP i Frederic SOBERATS, "Herrajes de puerta. Metodologia para su estudio".

IVas Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha (Albacete 1986)

- Andreu RAMIS i Antoni GINARD, "Los molinos hidráulicos. Aproximación a una metodología para su estudio".

3.7.2. Antropologia aplicada

Una de les tendències actuals de la investigació antropològica és la denominada etnografia aplicada. Aquesta nova línia obre un camp de possibilitats insospitat que caldrà avaluar a mesura que doni els seus fruits.

A les Illes, bàsicament s'ha desenvolupat en dos vertents que caldrà analitzar de forma separada.

a) Es tracta de la inclusió i la utilització de l'etnografia i el folklore en els dissenys curriculars dels ensenyaments primaris i mitjans, especialment a través de la denominada educació ambiental.

b) En segon lloc, hi ha un interès creixent per la recuperació del patrimoni i també pel patrimoni etnològic. El tractament d'aquest patrimoni constitueix l'altre gran vertent de l'antropologia aplicada.

3.7.2.1. Didàctica i antropologia

En el camp de la didàctica hem de diferenciar dos blocs temàtics: el que ja hem esmentat sobre l'educació ambiental i en el qual hi podem englobar bàsicament les experiències assolides a les "Setmanes de Renovació Educativa", organitzades anualment des

del 1977 per l'Associació Il·lenca de Renovació Educativa (A.I.R.E.); algunes experiències a les Escoles d'Estiu i el creixent ritme de producció de materials didàctics on s'inclouen aspectes relatius a la cultura popular.

3.7.2.1.1. Les Setmanes de Renovació Educativa

Les Setmanes de Renovació Educativa de Mallorca és una experiència que s'ha duit a terme des de l'any 1977 sense interrupció. Cada any reuneixen un grup de persones professionals i interessades en la pedagogia i en la didàctica, amb un caràcter interdisciplinari i internivells (des de la Universitat a Pre-escolar).

El seu plantejament i el seu objectiu és conèixer un indret i un medi concret i estudiar-lo globalment, amb una metodologia activa, per tal d'aplicar-la a l'escola. Es tracta, en definitiva, d'aconseguir una pedagogia arrelada en el medi.

A partir d'un tema central, en funció de la zona escollida, els participants marquen la pròpia dinàmica; proposen i estableixen els possibles centres d'interès i decideixen quins treballaran. Els resultats de la setmana, majoritàriament presentats en forma de proposta didàctica, es recollen en un dossier.

La majoria dels dossiers -alguns d'ells publicats- es troben dipositats a l'Associació Il·lenca per a la Renovació Educativa (A.I.R.E.), carrer de la Impremta, 1, 07001 Palma.

L'amplitud temàtica que possibilita un estudi directe del medi i l'aprofitament dels diferents recursos que el medi i la zona ofereixen, així com l'interès dels participants, fa que els temes estudiats siguin força aleatoris. Encara que poden ser temàticament

irregulars, en la seva diversitat, es troben propostes i resultats interessants.

La realització de les Setmanes de Renovació Educativa abasta, a hores d'ara, gairebé totes les comarques de Mallorca.

- I.- 1977; Colònia de Sant Pere (Artà).
- II.- 1978; l'Arenal (Palma). Tema: el turisme.
- III.- 1979; Alcúdia. Tema: l'Albufera.
- IV.- 1980; Lluc. Tema: La Serra de Tramuntana.
- V.- 1981; Port de Manacor. Tema: el Pla i la Marina.
- VI.- 1982; La Real (Palma). Tema: el fenomen urbà.
- VII.- 1983; Port d'Andratx. Tema: el Pariatge.
- VIII.- 1984; Colònia de Sant Jordi. Tema: el Migjorn.
- IX.- 1985; Pina (Algaida). Tema: el Pla.
- X.- 1986; Badia de Pollença. Tema: les badies del NE.
- XI.- 1987; Sóller.- Tema: la Vall de Sóller.
- XII.- 1988; Santa Ponça (Calvià). Tema: la costa.
- XIII.- 1989; Cala Rajada (Capdepera). Tema: la comarca de Llevant.
- XIV.- 1990; Portocolom (Felanitx). Tema: el medi marí.
- XV.- 1991; Banyalbufar.
- XVI.- 1992; Deià.

Pel que fa a l'etnografia, l'estudi directe del medi implica que els elements de la cultura tradicional hi siguin presents d'una manera bastant significativa. Si més no, el medi rural és gairebé sempre un dels temes d'estudi o, com a mínim, el medi on aquests es desenvolupen.

Quant a la metodologia, el treball i la recerca de camp, la informació directa i les fonts orals són algunes de les eines bàsiques.

La realització d'un llistat exhaustiu dels temes estudiats a les Setmanes de Renovació Educativa presenta alguns problemes degut a les característiques de l'elaboració del material. Alguns dels dossiers, multicopiats o fotocopiats durant les mateixes setmanes, poden ser de difícil localització. Només el material de dues setmanes (I i VIII) és publicat.

L'esquema de la realització de la primera Setmana de Renovació Educativa és el següent¹:

- (I).- Introducció.
- (II).- Investigació i coneixement del medi.
 - 2.1.- Grup de geomorfologia i vegetació.
 - 2.2.- Grup d'història.
 - 2.3.- Grup agrari.
 - 2.4.- Grup urbà.
- (III).- Expressió del medi.
 - 3.1.- Taller de terrissa i modelat.
 - 3.2.- Taller de música i dansa.
 - 3.3.- Taller de fotografia i cinema.
 - 3.4.- Taller d'expressió corporal.
- (IV).- Conclusions.

¹ (1977) "Cap a una pedagogia del medi". *Pissarra. Butlletí Informatiu Sindical de les Illes*. 7.

Per les característiques de l'edició dels materials elaborats a altres setmanes posteriors esdevé força difícil el seu llistat exhaustiu. A partir del 1984 el llistat dels temes treballats es relaciona a continuació.

VIII Setmana de Renovació Educativa: "Conèixer el Migjorn". Colònia de Sant Jordi (1984)².

- 1.- "Itinerari pel Salobrar i la Platja del Trenc".
- 2.- "Apunts d'Història".
- 3.- "Treball de camp sobre l'agricultura de l'horta de Campos".
- 4.- "Aplec" (miscel·lània).

IX Setmana de Renovació Educativa: "Conèixer el Pla". Pina (Algaida) (1985):

- 1.- "Medicina i remeis populars".
- 2.- "Itinerari toponímic a Son Bou".
- 3.- "Indret i Llegenda".
- 4.- "Aigües de Pina".
- 5.- "Premsa forana i escola".
- 6.- "Urbanisme i escola".
- 7.- "El pastoreig al Pla".
- 8.- "Els mercats actuals al Pla".
- 9.- "Grup de Jocs".

² (1986) *Conèixer el Migjorn. VIII Setmana de Renovació Educativa. Colònia de Sant Jordi. Juliol 1984.*

10.- "Apunts per a una bibliografia sobre el Pla de Mallorca".

X Setmana de Renovació Educativa: Badia de Pollença (1986):

- 1.- "Artesania de Pollença".
- 2.- "Itinerari a la Caleta dels Capellans".
- 3.- "Costa i Llobera a l'escola".
- 4.- "El fet urbà a la Badia de Pollença. Itinerari".
- 5.- "La base militar del Moll de Pollença durant la guerra civil".
- 6.- "Pedres i forats".

XI Setmana de Renovació Educativa: La vall de Sóller (1987):

- 1.- "Maria Mayol i el Foment de Cultura de la Dona".
- 2.- "Artesania de neules i pastorets".
- 3.- "Petit anecdotari de l'Arxiduc".
- 4.- "L'home i la muntanya".
- 5.- "El setmanari de Sóller".
- 6.- "La fàbrica de teixits de Can Mayol".
- 7.- "Arqueologia".

XII Setmana de Renovació Educativa: "Conèixer la costa". Santa Ponça (Calvià) (1988):

- 1.- "Cerca, pirata".
- 2.- "Recursos i activitats per a una sortida a la platja".
- 3.- "La història ran de mar".

4.- "El torrent de Santa Ponça, pel camí dels pescadors".

XIII Setmana de Renovació Educativa: "La comarca de Llevant". Cala Rajada (Capdepera) (1989):

- 1.- "Recol.lecció".
- 2.- "La possessió com a centre de producció agrícola".
- 3.- "Itineraris: Cala Matzocs. Cala Mesquida".
- 4.- "Coves (Projecte de treball)".
- 5.- "Pedres i forats".

XIV Setmana de Renovació Educativa: "El medi marí". Portocolom (Felanitx) (1990):

- 1.- "Hi havia una vegada un port ...".
- 2.- "Corsarisme: Les torres de defensa a les possessions de Felanitx i Manacor".
- 3.- "Grup d'investigació i experimentació".
- 4.- "Grup de la literatura i la mar".

XV Setmana de Renovació Educativa: Banyalbufar (1991):

- 1.- "Terra i Temps".
- 2.- "Sistema hidràulic. Font de sa Menta".
- 3.- "Guaitant la mar: les possessions de la costa nord-occidental".
- 4.- "Homes i dones de Banyalbufar".

3.7.2.1.2. Didàctica als museus i folklore a l'escola

En segon terme hi ha els materials elaborats per ensenyants que treballen el folklore a l'escola i algunes iniciatives -escasses- que treballen amb les possibilitats didàctiques dels museus. Dins aquest grup podem observar que l'oferta és molt limitada ja que els museus locals no han endagat encara -com més envant podrem veure- cap casta de servei pedagògic annex.

Aquest fet condiciona substancialment la possibilitat d'elaboració de materials que ajudin a la visita. Si a aquesta situació de penúria general hi afegim la restricció temàtica al camp de l'etnologia el panorama és senzillament desolador.

Pràcticament hom pot contar les experiències amb els dits de les mans:

1. Edició de quatre cartells divulgatius al Museu Municipal de Pollença.
2. Edició d'una guia sobre "Les eines del teixidor" de la Secció Etnològica del Museu de Mallorca.
3. Edició de cartells d'oficis tradicionals per part del Museu de la Porciúncula.
4. Guia de visita del Molí d'En Gaspar a Lluçmajor
5. Edició d'una guia didàctica de l'exposició de "L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats" del Museu Regional d'Artà.

6. Creació i manteniment en el sí del Centre de Professors del Ministeri d'Educació d'un seminari permanent entorn al tema general "Museu i aula".

Pel que fa a les cinc primeres experiències i a la descripció dels materials, els explicarem de forma conjunta amb la descripció general de cada una de les institucions museals que les generaren. Pel que fa al seminari permanent organitzat pel Centre de Professors del Ministeri d'Educació i Ciència a Palma podem esmentar que inicià la seva activitat durant el curs 1987-88.

Aquest seminari, sota la coordinació de Margalida Bernat Roca i Jaume Serra i Barceló, ha promogut fonamentalment dues activitats: durant el curs 1988-89 s'organitzà el curset "El museu com a aula. Recursos per a la seva utilització" a desenvolupar entre el 9 i el 30 de novembre de 1988. Tal com es manifesta al programa de mà, "amb aquest "curset" es pretén implicar un grup de professors amb l'elaboració de materials que permetin l'aprofitament exhaustiu de "museus" i altres elements del patrimoni, que cada u tengui a l'abast."

El programa del curset comptava amb una fase teòrica inicial dividida en onze sessions i una fase pràctica, durant la qual s'havien d'elaborar els materials, fruit de la investigació de cada grup permanent.

Quant a les sessions de la primera fase, a part d'una de presentació i dues de planificació de la fase pràctica, desenvoluparen els següents blocs temàtics:

"El Museu com a institució. El cas del Museu de Mallorca"
per Guillem Rosselló-Bordoy.

"Els altres museus de l'illa" per Joana M^a Palou.

"El Departament didàctic del Museu Etnològic de
Barcelona" per Sílvia Ventosa.

"El Gabinet Didàctic del Museu de Belles Arts de Bilbao"
per Eloina Vélez.

"L'arqueologia a l'escola. L'experiència del Museu
Municipal de Paterna" per Mercedes Mesquida.

"Els "Materials didàctics" del Museu de Mallorca: sales
d'arqueologia islàmica" per Margalida Bernat i Jaume Serra.

"Els "Materials didàctics" del Museu de Mallorca: sales de
pintura gòtica" per Margalida Bernat i Jaume Serra.

"L'Unitat didàctica del Museu Monogràfic de Pollentia" per
Rosalina Cabello i Pilar de los Rios.

La segona activitat destacable organitzada per aquest
seminari permanent ha estat la convocatòria durant el curs 1990-91
d'un procés de treball tendent a la creació d'un banc de dades de
bibliografia i material existent i la prospecció de les condicions
d'aprofitament dels museus i col·leccions existents a Mallorca.

Una altra alternativa amb prou interès que intenta
aproximar el folklore a l'escola, encara que no sia a través dels
museus és l'aportació de Joan Sans Mercadal "El folklore a

l'escola"³. Segons aquest autor "L'actual Reforma del Sistema Educatiu dóna la possibilitat d'integrar en el Curriculum del Centre (P.C.C.) aquells continguts, temàtiques o propostes: (Les festes populars, el folklore...) que, d'acord amb el Projecte Educatiu del propi Centre (P.E.C.), la Comunitat Escolar vulgui concretar, celebrar o adaptar segons les característiques, elements, costums... del lloc.

Per tant, incorporar al Sistema Escolar continguts que actualment s'oferien fora d'ell i que a molts d'indrets són reclamats per l'interès de la societat és un dels trets de l'actual Reforma.

Aquest caràcter obert i flexible del curriculum ens donarà la possibilitat de programar, sense temor, aquells elements o continguts, com el folklore, que actualment no estaven incloses en els programes oficials i el fet que en alguns centres es programin i celebrin aquestes festes, és considerat com una experiència més extraescolar que escolar"⁴.

En aquests apartats introductoris segueix el gruix de l'aportació referida a l'estudi i celebració d'una festa popular a l'escola. Descriu l'experiència concreta de la celebració de la festa de Sant Antoni a Son Ferriol.

³ SANS MERCADAL, Joan (1990) "El folklore a l'escola". *Butlletí del CEP*. 26.

⁴ Ibidem. pg. 2.

3.7.2.1.3. Antropologia i pedagogia. Aportacions teòriques

Finalment hom ha de tenir presents alguns estudis de caràcter teòric sobre la utilització de determinats materials de la cultura popular com a elements essencials a l'aplicació didàctica. Podem ressenyar l'existència d'una certa tendència cap a l'estudi de les relacions entre la pedagogia i l'antropologia que, tot sia dit de passada, s'han fetes sempre per professionals procedents del camp de les ciències de l'educació. Aquesta observació, sense ànim de crítica, respon lògicament a la realitat universitària de no contemplar en el seu si els estudis d'antropologia.

Entre els pedagogs que han afrontat aquest tema cal destacar especialment A. J. Colom, Gabriel Janer Manila, Vicenç Jasso i Jordi Vallespir⁵.

A aquestes aportacions s'ha d'afegir encara la tesi doctoral de M^a Immaculada Pastor Homs (1988) *Museus i educació: realitat i perspectives de futur* que tot i la interessant aportació teòrica no

⁵ COLOM, A.J. (1981) "Antropología y educación". *Mayurqa*. 17:303-309. JANER MANILA, Gabriel (1977) "La funció educativa dels contes de fades". *Lluc*. 671:10-14; (1980) "Cultura popular i dinàmica educativa". *Lluc*. 698:14-16; (1980) "La funció educativa del contes populars". *Randa* 10; (1984) "El relat oral". *Lluc*. 718:3-5; (1985) El paper de l'educació en la dinàmica de la cultura. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. (ed.) *La cultura popular a debat*. pp.180-191. JASSO, V. (1982) *Cultura y educación. Un estudio en antropología cultural. La transmisión de los sistemas culturales a través de los cuentos populares*. [tesi doctoral inèdita]; JASSO, V., TORRENS, C. (1984) "Funció educativa de l'eidos. Aproximació a la ideologia del poble de les «Rondaies Mallorquines»". *Lluc*. 713:33-36; (1985) "Antropologia i ciències de l'educació" *Estudis Baleàrics*. 18:145-172. VALLESPIR SOLER, Jordi (1989) *Llengua, cultura i cognició. Bases per a una antropologia pedagògica*.

fa cap referència a la realitat museològica illenca. Finalment cal considerar l'obra de Xavier Martí March i col.laboradors (1979) *La funció educativa dels museus. Els museus de Mallorca.*

No podem estar de ressenyar tampoc la base de dades que actualment confecciona el Servei de Recursos Audio-Visuals de la U.I.B. sobre educació ambiental. Un cop aquesta base estigui a l'abast del públic podrem avaluar amb rigor la presència de la cultura popular dins l'àmbit d'aquesta nova parcel.la educativa.

3.7.2.2. Patrimoni i antropologia

Una de les tendències més desenvolupades dins el camp de l'antropologia aplicada, relacionada per altra banda amb el món dels museus, és la intervenció sobre el patrimoni, especialment pel que fa a la catalogació i a la preservació. En aquest sentit, a la nostra comunitat, encara que amb un endarreriment important, també s'han desenvolupat algunes iniciatives.

A efectes de simple catalogació hem agrupat aquests intents segons es desenvolupin o no a l'empara de les institucions públiques. Repassarem doncs, a benefici d'inventari, algunes d'aquestes tendències sense pretendre però que sia un catàleg exhaustiu. Ens interessa més veure com i de quina manera s'han afrontat algunes experiències -potser les més conegudes- que no pas la de realitzar un simple inventari.

3.7.2.2.1. Iniciatives públiques

En aquest àmbit hom pot agrupar essencialment les intervencions promogudes pel Govern de la Comunitat Autònoma a través de diverses conselleries, especialment la de Cultura, Educació i Esports; els Consells Insulars i alguns ajuntaments.

Fonamentalment la tasca de recuperació i preservació del patrimoni etnològic per part de les institucions públiques s'ha decantat cap a la publicació de diversos estudis, reedició d'obres exhaurides de folkloristes històrics i la celebració d'encontres i jornades.

Tot i així, cal destacar també algunes iniciatives que pressuposen una intervenció més directa sobre el patrimoni com és ara la concessió d'ajuts per a la investigació d'aspectes concrets i fins i tot convocatòries per a la realització d'inventaris de caràcter exhaustiu, com és el cas dels molins fariners.

3.7.2.2.1.1. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear

Pel que fa a la Conselleria de Cultura del Govern Balear, potser la iniciativa més reexida hagi estat la convocatòria pública per a la redacció d'un estudi sobre els molins fariners. Aquesta convocatòria, realitzada durant el primer semestre del 1989, i que inicialment es pensava adjudicar a la "Asociación de Amigos de los Molinos", va esdevenir en una iniciativa morta, abans de la neixó, per incapacitat de l'associació que havia d'assumir l'inventari. Avui per avui, desconeixem en quines condicions es troba la tasca de catalogació.

El projecte pressuposava la realització d'un inventari dels molins fariners de totes les Illes Balears, acompanyat de planells d'ubicació per zones; estudi de les tipologies arquitectòniques i dels mecanismes que componen el molí; confecció d'una relació de necessitats de restauració per ordre d'urgència dels immobles i dels mecanismes propis dels molins que restin conservats i, finalment, proposta d'actuació per part de les institucions en ordre a la conservació i recuperació dels molins.

Dins aquest mateix camp, encara que independentment de l'anterior convocatòria, i seguint una clara filosofia d'inventari

orientat cap a una possible política de preservació i posterior intervenció, cal destacar l'inventari dels molins de vent fariners de Menorca, redactat per Antoni López Pons i Jaume Murillo Orfila i publicat per la Conselleria de Cultura dins la Col·lecció de Trabajos del Museo de Menorca, nº 10⁶. D'acord amb el que és la filosofia general dels inventaris, els autors repassen cada una de les unitats catalogades i en registren la seva denominació, localització, estat de conservació, informacions complementàries, classificació i propostes d'actuació.

3.7.2.2.1.2. Consell Insular de Mallorca. FODESMA

El Consell Insular de Mallorca a través del Foment al Desenvolupament Econòmic i Social de Mallorca (FODESMA) ha endagat una línia d'actuació força interessant pel que fa a la preservació i intervenció sobre el patrimoni etnològic.

Pel que fa a aquest patrimoni, el seu programa d'intervenció s'articula bàsicament entorn a tres eixos: protecció del medi ambient, oficis de la mar i rehabilitació del patrimoni⁷.

Aquesta intervenció es duu a terme mitjançant la cooperació amb les altres administracions, preferentment amb els municipis, i altres entitats o associacions, i a través de la gestió

⁶ (1990) *Assaig de catalogació dels molins de vent fariners de l'Illa de Menorca*. Maó.

⁷ Per a més informació vegeu El projecte de rehabilitació dels espais naturals propietat del Consell Insular de Mallorca, de Josep A. AGUILO RIBAS, A. COLOMAR MARI i A. REYNÉS TRIAS i Projecte de rehabilitació dels antics camins de Mallorca, dels mateixos autors. A *Actes del I Congrés El nostre Patrimoni Cultural*, organitzat per la Societat Arqueològica Lul·liana (1990) pp. 215-228.

directa de projectes d'àmbit insular amb la finalitat de fomentar l'ocupació a través de la formació, la protecció del medi ambient i la rehabilitació del patrimoni.

A l'àmbit de protecció medi ambiental el més destacable per la vinculació amb el patrimoni etnològic és l'elaboració d'una guia d'itineraris culturals per la serra de Tramuntana.

Quant als oficis de la mar, la creació del Casal d'oficis de la mar "Narcís Cardona" suposa una lloable iniciativa per a la preservació de coneixements professionals i alhora una dotació de professionals preparats per a la preservació.

Pel que fa a rehabilitació del patrimoni el que es preten és promoure la formació de professionals especialitzats en rehabilitació del patrimoni arquitectònic; la recuperació d'antigues tècniques constructives per a la possible aplicació en el procés de restauració; la restauració dels antics camins de Mallorca i d'altres elements d'arquitectura popular; conscienciació pública sobre la necessitat de conservació del patrimoni propi i promoció de la investigació en el camp de la restauració.

Per assolir aquests objectius hom ha posat en funcionament l'Escola-taller de Margers de Mallorca on s'adquireixen coneixements per a l'ofici de marger i de picador de pedra i s'investiga en el camp de la construcció de pedra en sec. També s'ha endagat la rehabilitació dels camins antics de Mallorca i concretament el camí vell de Lluc (catalogació del camí, restauració dels empedrats i els marges, rehabilitació de l'entorn natural, senyalització adequada i condicionament de zones d'esplai, etc.)

Una altra línia d'actuació força interessant del FODESMA ha estat l'engegament d'un cens d'artesans per tal de conèixer de manera fiable i actualitzada la situació dels oficis tradicionals mallorquins.

3.7.2.2.1.3. Ajuntament de Calvià. Molí de Santa Ponça

Una iniciativa similar a la desenvolupada a FODESMA ha estat la impulsada per l'Ajuntament de Calvià amb la creació de l'Escola-Taller Molí de Santa Ponça⁸. Aquesta Escola, agombolada entorn a la restauració d'aquesta edificació que es va afrontar en el doble vessant de recuperació del patrimoni i experiència pedagògica.

"El creixement de l'activitat en el sector de la construcció, fruit d'una conjuntura econòmica favorable, va acompanyat d'un greu deteriorament del medi paisatgístic, rural i urbà, que hem de combatre abans que sigui irreversible. Per això s'ha d'evitar l'abandonament o demolició del patrimoni arquitectònic, i formar tècnics especialitzats i mà d'obra qualificada capaços d'intervenir amb rigor en la seva rehabilitació.

Per altra banda comptam amb un elevat índex d'atur juvenil i un important percentatge de fracàs escolar, fruit d'un sistema educatiu caduc i desconnectat de la realitat, que ens obliguen a assajar models formatius alternatius, encaminats a la recuperació dels oficis artesanals, desprestigiats per un fals concepte de progrés

⁸ Per a més informació vegeu, Josep SEGURA SALADO i Pedro CARRERO SARALEGUI (1990) *Es Molí de Santa Ponça. Història i restauració*.

que es basa en un complex tecnològic molt allunyat de les nostres fonts culturals"⁹.

3.7.2.2.2. Iniciatives privades

A banda de les innumbrables provatures i exposicions de caràcter temporal que diverses associacions i col·lectius puguin haver desenvolupat sobre patrimoni etnogràfic, creim que són destacables dues iniciatives, ambdues centrades en el món de la recuperació del patrimoni arquitectònic.

3.7.2.2.2.1. El T.E.H.P. a Eivissa

Aquesta associació cultural, tal com es manifesta als seus estatuts, té com a objecte:

1. La salvaguarda i protecció de l'hàbitat de les Illes Pitiüses.

2. En relació amb l'apartat anterior, qualsevol activitat dirigida a protegir, conservar i promocionar tot el que representi o pugui representar una tradició de l'hàbitat d'aquestes illes.

3. Estudis, mesures, inventaris, fins i tot gràfics que puguin ser exemples de cases antigues, creant arxius al respecte, bé documentalment en sentit literal, com per l'aportació de fotografies, films, gravacions i qualsevol altre procediment tècnic.

⁹ Josep SEGURA SALADO i Pedro CARRERO SARALEGUI (1990) *Es Molí de Santa Ponça. Història i restauració*. pg. 49.

4. Estudis biogràfics, teòrics, tècnics i de qualsevol mena sobre antropologia de la casa, hàbitat arcaic.

Promoure i donar a conèixer, segons les seves possibilitats, els estudis i conclusions que puguin esdevenir.

Aquests objectius han estat plasmats ja en diverses publicacions i amb tot un seguit d'activitats i projectes. A part de la publicació dels Quaderns del T.E.H.P. hom ha de destacar tres obres força interessants, directament relacionades amb la recuperació de l'arquitectura rural de les Pitiüses:

- *Ibiza. Le palais paysan. Essai sur les formes et les techniques dans l'habitat archaïque* (1984) de Ferdinand Joachim i Philippe Rotthier

- *Maisons sur l'Ile d'Ibiza: Casas en la isla de Ibiza* (1990), també de Philippe Rotthier

- *Dos casaments d'Eivissa. Can Nadal de Baix i Can Guimó* (1991) del Taller d'Estudis de l'Habitat Pitiús amb textos de Bartomeu Marí, Carme Planells, Neus Ribas, Neus Riera i Philippe Rotthier.

A més d'aquestes tres interessantíssimes publicacions destinades al coneixement etnogràfic que gira entorn a la manera d'habitar i entendre el món de l'arquitectura popular eivissenca, el TEHP ha col.laborat també en la recuperació de figures essencials dins la història del coneixement de l'edifici popular eivissenca.

Aquest és el cas del llibre *Raoul Hausmann. Architecte. Eivissa, 1933-1936* (1991), a través del qual es fa una aproximació

a l'obra del fotògraf i arquitecte alemany i la seva vinculació amb Eivissa¹⁰.

3.7.2.2.2. Guillem Oliver i Neus García

En la mateixa línia de coneixement i preservació del patrimoni etnològic i concretament el patrimoni arquitectònic cal ressenyar la tasca important que, al llarg dels anys, han duit a terme els arquitectes Guillem Oliver Sunyer i Neus García Iniesta a Mallorca.

Tot i que, a diferència de les Pitiüses, la tasca no s'hagi formalitzat en un grup de treball o associació permanent, la trajectòria de treball d'aquests dos investigadors ha assolit prou solidesa per tal que hi poguem dedicar la nostra atenció.

A part d'alguns intents, més o menys reeixits, de dur a la pràctica les seves iniciatives -Escola Ponç Descoll- els seus estudis sobre diversos aspectes de l'arquitectura popular són el patrimoni més valuós que de moment ens han oferit.

A la primera aportació sobre arquitectura rural a la zona de l'Alqueria Blanca, (1981) *Cases de pagès a la zona de s'Alqueria*

¹⁰ A més de la seva tasca com a fotògraf i arquitecte i les seves aportacions al món de l'avantguarda, Raoul Hausmann s'interessà també per l'antropologia cultural i especialment per l'arquitectura tradicional pitiüsa, vegeu (1934) "L'architecture de l'île d'Ibiza". *Oeuvres*. 9:14-18; (1935) "Ibiza et la maison méditerranéenne". *L'Architecture d'Aujourd'hui*. 1:33-35; (1936) "Eivissa i l'arquitectura sense arquitecte". *D'Ací i d'Allà*. 184; (1936) "Elementos de la arquitectura rural en la isla de Ibiza". *A. C. Documentos de Actividad Contemporánea*. 21:11-14; (1938) "Recherches ethno-anthropologiques sur les Pityuses". *Revue anthropologique*. 4-6:122-145; (1944) "Recherches sur l'origine de la maison rurale à Eivissa". *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*.

Blanca, seguí (1983) *Cases vilatanes a la vila i pobles de Santanyí*, on, com a complement del primer, s'analitzava l'arquitectura popular urbana dels pobles del Migjorn de Mallorca. Més tard (1987) s'aproximarien al fet arquitectònic generat per les possessions com a nucli d'hàbitat, propietat i producció agrícola.

En altres ocasions s'han decantat cap a aspectes més específics de l'arquitectura popular. Aquest és el cas de *Cases de molí. Aproximacions a les construccions molineres de Mallorca* (1989).

3.7.3. Associacionisme cultural i antropologia

3.7.3.1. La Societat Arqueològica Lul.liana

Cal destacar els recents esforços de la Societat Arqueològica Lul.liana que amb la renovació dels seus estatuts (1988), s'imposà la convocatòria bianual d'un Congrés sobre preservació del Patrimoni. Aquest Congrés, a la seva primera edició, celebrada a Palma del 25 al 28 de febrer del 1990, dedicà algunes de les seves comunicacions al patrimoni etnogràfic¹.

Les comunicacions, referides a patrimoni etnogràfic es presentaren a l'àmbit de la ponència sobre patrimoni ambiental, llegida pel Dr. Miquel Morey Servera i a la desenvolupada pel Dr. Vicenç Ma. Rosselló Verger sobre patrimoni toponímic. Per la temàtica cal destacar:

El projecte de rehabilitació dels espais naturals propietat del Consell Insular de Mallorca, presentada per Josep A. Aguiló Ribas, A. Colomar Marí i A. Reynés Trias.

¹ Les Actes d'aquest I Congrés centrat sobre el patrimoni cultural i la base jurídica per a la seva defensa, han estat publicades al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana* (1990). 46.

Conservació versus deshumanització? Reflexions entorn de la conservació del patrimoni etnològic, d'Andreu Ramis.

A les ponències presentades per Joana Roca i Tomàs Fortuny, *El patrimoni urbanístic i documental* i *Preàmbul per a la qualitat de la intervenció arquitectònica al patrimoni històric* de Neus García Inyesta i Guillem Oliver Suñer, es presentà també una comunicació que creim interessant ressenyar pel que a nosaltres ens afecta. Ens referim al *Projecte de rehabilitació dels antics camins de Mallorca*, presentada per Josep A. Aguiló Ribas, A. Colomar i A. Reynés.

Cal ressenyar també la comunicació presentada per Elvira González Gozalo, *Los graffiti históricos y las pinturas murales populares. Primer paso para su protección y salvaguarda en el ámbito del patrimonio cultural.*

A part d'aquesta iniciativa congressual, que esperam tingui continuïtat, cal remarcar també l'aparició d'alguns articles esparsos a les planes del Bolletí d'aquesta societat centenària.

3.7.3.2. Associació d'Amics del Port de Maó

A Menorca, a més de la ja analitzada aportació dels Quaderns de Folklore de Ciutadella, i la tasca desenvolupada per l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), tant pel que afecta a organització d'encontres i jornades com en el camp de les publicacions i reedicions, cal ressenyar dos projectes importants, ambdós gestats en el si de l'associacionisme cultural:

L'Associació d'Amics del Port de Maó que ha organitzat diverses activitats (generalment exposicions) i que té com a objectiu final la creació del Museu de la Mar que analitzarem en el seu moment com a projecte museològic diferenciat.

Entre aquestes exposicions cal destacar la realitzada durant el mes de juliol del 1984 a la sala de cultura de Sa Nostra a Es Castell. Aquesta primera exposició va ésser muntada per Andreu Ramis amb la col.laboració de Pere Valeriano i Gabriel Bonnín per encàrrec de l'esmentada Associació d'Amics des Port i el Centre d'Estudis "Gabriel Alomar".

L'exposició s'estructurà en deu penells en els quals es presentava una descripció geogràfica de les distintes zones del Port de Maó, l'hàbitat tradicional dels pescadors, la tipologia de les embarcacions, la tipologia dels ormeigs de pesca, etc.

Com a complement d'aquesta primera exposició, i també per encàrrec de l'Associació, es realitzaren tres guies didàctiques per a la visita del Port de Maó i un muntatge audio-visual sobre el món de la pesca a Menorca.

Dins la mateixa línia es realitzaren dues exposicions més durant els mesos d'abril i maig del 1989 a la Sala de Cultura de Sant Antoni de Maó i durant el mes de juliol a Es Castell sobre els "Artesans de la mar. Mestres d'aixa, embarcacions i ormeigs de pesca a Menorca".

L'equip coordinador d'aquestes mostres estava integrat per Cristina Andreu, Jaume Murillo i Andreu Ramis. El muntatge es va fer a partir de la utilització de diversos plafons explicatius i materials procedents de la col.lecció de l'Associació, la col.lecció Taltavull del Museu de Menorca i la particular de Joan Orfila

León. En motiu de l'exposició s'edità un catàleg, es presentà l'obra de Cristina Andreu i Jaume Murillo, *l'Ofici de mestre d'aixa a l'illa de Menorca*, publicat pel Museu de Menorca i es desentrollà un cicle de conferències.

A part d'aquestes exposicions i una intensa vida de societat hom ha de destacar diversos projectes per a la creació d'un museu de la mar que, com ja hem dit, es contempen a l'apartat dedicat a museologia.

3.7.3.3. Enciclopèdia de Menorca. Obra Cultural de Menorca

L'altra iniciativa important és l'aportació a l'antropologia de l'Enciclopèdia de Menorca, ambiciosa empresa editorial i científica promoguda i realitzada per l'Obra Cultural de Menorca.

En aquest sentit, i pel que fa al volum dedicat a antropologia i que previsiblement apareixerà editat en un termini curt de temps, cal ressenyar les jornades convocades per l'Obra Cultural de Menorca els dies 6 i 7 de de desembre del 1987.

L'objectiu d'aquesta trobada era la d'analitzar les condicions per a un estudi de la realitat antropològica a Menorca i s'organitzaren entorn a dues sessions públiques de de treball sobre *El que sabem i no sabem d'antropologia menorquina* i *Anàlisi antropològica i altres aspectes de la societat menorquina*, precedides d'una sessió preparatòria sobre mètodes i mitjans per a una anàlisi antropològica de Menorca.

A la primera sessió s'intentà donar una visió crítica de la tasca realitzada pels folkloristes menorquins, especialment el Dr. Camps, Pere Ballester, Andreu Ferrer Ginard i altres. A la segona sessió s'intentà establir un debat sobre la relació de l'antropologia amb la sociologia, l'economia, la història, etc.

A les sessions hi participaren Joan Estruch, professor titular de la Universitat Autònoma de Barcelona; Jaume Mascaró, professor titular de la Universitat de Barcelona; Xavier Moll, musicòleg; Andreu Ramis, etnòleg i Tomàs Vidal, professor titular de la Universitat de Barcelona.

D'aquestes jornades i altres reunions en sorgí finalment una proposta de sumari pel tom dedicat a antropologia cultural. A grans trets, l'estructura de l'obra romandria com segueix:

1. Capítols introductoris. Els menorquins: cultura identitat. Límits d'una descripció antropològica de Menorca. Qüestions de mètode.

2. El món pagès. La vida al camp: l'activitat productiva. Cultura material: vivenda, vestits, eines, etc.

3. El món mariner. La vida a la mar. Cultura material, barques, arts, etc.

4. El món urbà. La vida al poble: els senyors; els menestrals; els capellans. Cultura material: palaus, cases i carrers; ornaments, vestits, estris, eines d'oficis.

5. Consideracions finals. Menorca a la mirada dels altres. El testimoni dels viatgers.

A part d'això es tractaran els costums i les creences de la societat menorquina de la manera que segueix:

A. Cicle anual: 1. De Pasqua a Sant Joan. 2. De Sant Joan a Sant Miquel. 3. De Sant Miquel a Nadal. 4. De Nadal a Pasqua.

B. Cicle vital: 1. Naixement. 2. Infància / Adolescència. 3. Festeig i casament. 4. Defunció.

C. Activitats específiques: 1. Festes. 2. Menjar i beure. 3. Cantar i ballar. 4. Malalties i curacions. 5. Rondalles i dites.

Al marge del text general es desenvoluparan els següents temes monogràfics: Les festes de Sant Joan; el cançoner popular de Menorca; la literatura popular; règim jurídic tradicional: persistència d'alguns trets específics.

Els autors que intervindrien serien : Jaume Mascaró i Tomàs Vidal, professors titulars de la Universitat Autònoma de Barcelona; Joan Estruch i Salvador Cardús professors titulars de la Universitat Autònoma de Barcelona; Eduard Delgado, antròpòleg; Andreu Ramis, etnòleg; Joan F. López Casasnovas, professor de llengua i literatura a l'institut de batxillerat de Ciutadella i Xavier Moll, musicòleg.

S'han d'afegir, a més, els quatre fascicles apareguts a l'Enciclopèdia sobre arquitectura rural menorquina, redactats pels arquitectes Vicenç Jordi i Enric Taltavull amb fotografies d'Antoni Vidal².

² (1979?) Arquitectura rural de Menorca. A *Enciclopèdia de Menorca*. Fasc. 1-4.

3.7.4. Arxius d'imatge i de so

Les innovacions tecnològiques arriben sempre de forma endarrerida a la seva aplicació pràctica, especialment quan es parla del camp de les ciències socials. Aquesta realitat -trista realitat- és la que hom pot constatar en parlar de l'antropologia cultural i els mitjans tècnics per a la captació d'imatges i de sons.

La importància de la descripció en etnografia és indiscutible i tampoc ningú no pot obviar la validesa que aporten, de cada dia més, els avenços tècnics per a la fixació de les imatges -fixes o mòbils- o dels sons d'aquelles societats les manifestacions culturals de les quals desitjam estudiar.

A banda de les connotacions artístiques -òbvies per altra part, de la fotografia, el cinema o els enregistraments sonors-, volem fer palesa quina és la situació d'aquestes manifestacions quant a la documentació etnogràfica a les nostres Illes.

No pretenem reiterar la tasca ja iniciada i de cada dia més consolidada d'analitzar quina és la situació de la fotografia a Balears. Diversos autors i en especial Maria Josep Mulet contribueixen amb la seva tasca diària a conèixer quina és la situació¹.

¹MULET, M^a J. (1987) "Archivos y colecciones fotogràficas en Mallorca: la colección Jerónimo Juan Tous. Propuesta de conservación y catalogación". *BSAL*. 43:177-191; (1989) "Cinema i fotografia: el patrimoni inexistent". *El*

Ens interessa més veure quina és la disponibilitat que, avui per avui, ens ofereixen les institucions de cara a la possible utilització de les imatges com a font documental. Això, bé a través de l'accés directe als fons documentals o en el seu cas, mitjançant la consulta de les seves publicacions.

Per altra banda ens preocupen més puntualment les col·leccions i arxius de so, car no ha merescut -a diferència de la fotografia i el cinema- l'interès i la revalorització que mereixen, més tost com a font documental.

Quant a la fotografia i el cinema hom ha duit a terme aportacions sobre la situació i la història d'aquestes arts i especialment aproximacions sobre autors i obres determinades. És suficient recordar noms com Jaume Escalas, Guillem Bestard, Tomàs Montserrat, Josep Truyols, Pere Mascaró, Josep Pons Frau, etc. per veure que la preocupació sobre aquest patrimoni no és, ni de molt, el que hauria de ser però, al menys, existeix.

Pel que fa a la disponibilitat que ofereixen els arxius d'imatges de cara a la possible consulta i documentació, la situació és, si més no, lamentable. Fins fa molt poc temps no existia cap arxiu d'imatges obert al públic o si ho estava no era amb els requisits mínims de conservació, ordenació, catalogació i/o informació. Les col·leccions són nombroses, de cada dia més; els arxius, inexistent.

Dins aquest trist panorama han començat a sorgir algunes excepcions: l'esmentada col·lecció Jeroni Juan Tous al Museu de

Mirall. 28:26-27 i el dossier sobre fotografia i cinema publicat a la revista *Estudis Balearics* . 26 (1987).

Mallorca; la Biblioteca Gabriel Llabrés (Ajuntament de Palma) amb l'arxiu Pere Mascaró; l'Arxiu d'Imatges "Sa Nostra" amb la col.lecció institucional, l'arxiu August Vallmitjana i l'arxiu de Fundició Mallorquina; l'Arxiu Guillem Bestard de Pollença, etc.

Les altres col.leccions no estan en condicions, almenys seguint mínims criteris d'arxivística, d'ésser posades a l'abast del públic. Per altra banda, la seva pròpia situació jurídica, d'infraestructura de conservació, manca de catalogació i de personal assignat de forma permanent fan que sia qüestionable la seva continuïtat.

Aquesta mateixa manca de catalogació i de difusió dels fons conservats a aquestes col.leccions fa impossible conèixer el contingut temàtic. És de suposar que la riquesa antropològica de la documentació conservada és important. De tota manera, avui per avui, només podem suposar-ho.

Una forma menys compromesa i econòmicament més fàcil d'assumir per part d'algunes institucions ha estat la de donar a conèixer, amb més o meyns encert, part d'aquestes col.leccions a través de publicacions. Aquesta iniciativa, sempre lloable, ha de contemplar-se com a labor fragmentària important de cara a la galeria però que, si queda amb això, només és un pegat foradat. Aquesta crítica, potser immerescuda, a les institucions que han publicat fons fotogràfics antics ve a compte per una sèrie de raons:

- la publicació d'una fotografia garanteix la perduració de la imatge però no necessàriament la del suport original.

- la publicació fragmentària d'una col.lecció, si no s'entén com a mostra representativa d'un tot catalogat, pot quedar en una mostra de curiositats o peces de qualitat plàstica indiscutible, però

no necessàriament han d'assolir tota la càrrega documental que d'altra banda aportarien.

- d'igual manera que un document escrit (un paper solt) o una peça arqueològica si es presenten fora de context arxivístic o arqueològic esdevenen pura anècdota, la fotografia presentada sense la pertinent contextualització mantindrà possiblement una major o menor riquesa plàstica, però perdrà gran part del seu valor documental històric o antropològic. El desconeixement del context o àmbit de procedència d'una imatge fotogràfica permetrà interpretar el que hi ha representat a la imatge, però perdrem capacitat d'interpretació sobre el moment, les circumstàncies i les persones que intervingueren en la creació de la imatge.

La situació dels arxius de so és molt més dramàtica. En primer lloc s'ha d'assenyalar que la utilització d'enregistraments sonors en banda magnètica és molt més recent que la fixació de les imatges fotogràfiques. Segons J. Miralles² sembla que els primers que utilitzaren l'enregistrament sonor ho feren de cara a la recopilació musical:

"Això s'esdevingué poc temps després de l'acabament de la segona guerra mundial. Bartomeu Ensenyat Estrany, prehistoriador, folklorista, devers els anys 1946-47 emprà un aparell "de fil magnetofònic" de Radio España de Barcelona per recollir cançons. Després continuaria amb un aparell *Ingra* de qualitat més satisfactòria. D'altra banda, el folklorista Antoni

² MIRALLES MONTSERRAT, J. (1985) *La història oral. Qüestionari i guia didàctica*. pg. 28.

Galmés i Riera, cap a l'any 1948 fins devers el 1951, utilitzà també un d'aquests primitius magnetòfons per recollir música popular, sobretot de la comarca de Santanyí, Calonge, Manacor, etc. Anys més tard, ver el 1974, Ràdio Popular començà un arxiu de cultura popular oral diverses mostres del qual han estat donades a conèixer en les seves transmissions radiofòniques".

A aquestes notícies donades per J. Miralles, cal afegir les experiències, molt més antigues, del Cançoner Popular de Catalunya i concretament del musicòleg mallorquí Baltasar Samper. D'aquesta activitat n'és prou il·lustrativa la ressenya que en feia la "Revista Musical Catalana" d'una de les missions de recerca de Samper per la nostra illa:

"Son allà una riquesa característica imponderable les cançons de feinejar, de les quals s'és feta enguany una esplèndida recollida; i que com que en elles la veu del cançonaire fa incalculables meravelles, els missioners, per constatar la fidelitat de llurs notes, com i també per oferir als estudiosos un document viu d'una exquisidesa que altrament semblaria increïble, han impressionat una pila de rotllos fonogràfics, que poden ésser un preadíssim instrument en l'arxiu de la nostra cançó popular"³.

Aquest enregistrament, a més, no era un fet esporàdic sinó un procediment habitual a la metodologia emprada a l'Obra del Cançoner. Tal com explica el mateix Samper un dels objectius de la recerca era:

³ *Revista Musical Catalana* (1924) 21:286-287, citat per MASSOT i MUNTANER, J. (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*. pp. 217-219.

"Registrar en grabación fonográfica cualquier documento que contenga entonaciones imprecisas, anormales o dudosas; que ofrezcan particularidades notables de ejecución, por ejemplo, matices especiales del canto, difíciles de fijar en la notación, habilidad excepcional de un ejecutante en su instrumento, etc."

"Las misiones salían equipadas con todo el material necesario. Como los equipos de grabación eléctrica de sonido eran aún entonces poco aptos para ser transportados con facilidad, tuvimos que valernos del fonógrafo Edison, grabando en cilindros de cera..."⁴.

A aquests precedents hom ha d'afegir la pròpia experiència personal de Joan Miralles⁵ i la desenvolupada per alguns departaments universitaris.

Tot i aquest important esforç per recompilar enregistraments sonors i salvant les excepcions que han donat a conèixer alguna part d'aquesta documentació s'ens acudeix un doble interrogant:

1. Sobre la conservació, catalogació i difusió de les col·leccions de testimonis sonors recompilats i el seu destí final. On i com es pot consultar el fons de documentació sonora que han recompilat historiadors, folkloristes o simples afeccionats. Es tracta en definitiva d'una qüestió política en primer terme, de

⁴ SAMPER, B. (1949) *La investigación folklórica en la "Obra del Cancionero Popular de Cataluña"*. pp. 223-226, citat per MASSOT i MUNTANER, J. (1992) Op. cit. pp. 222 i 229-230.

⁵ Ibidem pp. 31-36.

gestió cultural en segona instància i de problemàtica tècnica d'arxivística en darrer extrem.

2. La segona qüestió és, més bé, d'índole temàtica. Les notícies de col·leccions d'enregistraments sonors fan referència gairebé de forma exclusiva a enregistraments musicals (generalment música popular) o bé a testimonis orals de personalitats de la més àmplia procedència, abstracció social o tarannà (folkloristes, historiadors, professionals, polítics, testimonis de fets històrics, etc, etc.). A part d'aquestes dues qüestions, que sapiguem, no hi ha enregistraments de cap altra manifestació sonora tradicional, almenys realitzada de manera sistemàtica. Si és així perdem gran part de la cultura sonora pròpia.

Dins el mateix camp musical ens agradaria es poguessin recollir els tocs de campanes i massotes. De manera més específica seria interessant recollir els sons dels diversos obradors de distints oficis tradicionals, les distintes tasques de la pagesia o les manifestacions sonores dels pastors vers les distintes castes de bestiar, enregistraments d'ambients o circumstàncies específiques (cafè, plaça, mercat, vetleries, moments de la vida quotidiana: menjar, naixó, vetla mortuòria, etc...)

El caràcter anecdòtic d'aquests enregistraments pot conduir a creure en la seva banalitat. Això, però, només creim pot ésser una interpretació caduca d'erudits decimonònics que no creuen en la possible banalitat documental sobre la qual fonamenten el seu propi discurs.

Quant a la disponibilitat dels arxius sonors de contingut etnogràfic, avui per avui, hom ha de reconèixer que no n'hi ha cap que estigui en condicions d'ésser consultat pel públic.

Per altra banda tampoc no coneixem l'existència de la inclusió d'arxius sonors illencs, en la base de dades del CSIC, que duu a terme una enquesta sobre aquests fons.

Actualment hom només pot parlar d'arxius particulars que han anat creant investigadors particulars, però que no estan a disposició pública i dels quals tampoc hom no en pot garantir la perduració o continuïtat quan desapareixin els seus creadors.

Sabem de l'existència d'arxius sonors creats per Antoni Galmés o Bartomeu Ensenyat, fins i tot el que ha anat creant Joan Miralles, però no podem garantir que el seu destí final sia el més adient.

Quant a les institucions, sembla que, avui per avui, la que més ha treballat amb fons sonors sobre temàtica etnogràfica és la Universitat, especialment els departaments de Filologia Catalana i el de Ciències Històriques. Pel que fa al primer, sota la supervisió i custòdia del Dr. Miralles sembla que el seu futur és garantit.

Pel que fa a l'arxiu generat pel Dr. Antoni Arribas Palau a través de la seva tasca docent a l'assignatura d'Antropologia Cultural, i una vegada jubilat el seu promotor, el seu futur semblava dubtós donades les condicions de conservació en què aquesta institució els mantenia. La solució la donà el mateix Dr. Arribas en atorgar aquests fons en dipòsit al Centre de Cultura de Sa Nostra, el qual, a través del seu Centre de Recursos Audiovisuals, n'ha fet una catalogació prèvia i ha disposat els materials en unes condicions físiques dignes.

Per altra banda, aquest fons és l'únic que havia merescut una atenció catalogràfica mínima. Una proposta d'ordenació i una primera relació dels materials conservats es presentà a les Jornades sobre les Fonts Orals, celebrades el 1984⁶.

Al camp de la imatge i del so s'ha afegit, aquests darrers anys, un nou sistema d'enregistrament magnètic que, per la seva facilitat d'accés i pel seu menor cost econòmic, té un paper rellevant dins el món audio-visual. Ens referim al vídeo.

D'aquesta manera, biblioteques, centres de documentació, institucions culturals han incorporat al seu camp d'activitat una nova línia d'actuació amb l'única finalitat d'impulsar el paper del material àudio-visual com a element de difusió cultural.

I és precisament dins el camp de l'antropologia cultural i l'etnografia on esdevé d'una extraordinària importància ja que permet l'enregistrament tant de les imatges com dels sons.

Quan ens referim a la situació dels arxius o fons videogràfics existents a les Balears el panorama és trist, però esperançador. La realització d'enregistraments i documentals per part de les institucions públiques com és ara TVE a Balears, TV3, el Servei d'Audio-visuals de la UIB o el sorgiment de productors privats com: STV, Mateu Galmés, Josep M^a Bassols a Eivissa o la convocatòria del premi Dom Bosco a Ciutadella fan que siem optimistes.

⁶ ORFILA, Margalida, PROHENS, Joana M^a, RAMIS, Andreu. (en premsa) Memòria dels treballs d'investigació oral del Departament de Prehistòria i Etnologia (1980-83).

Una altra qüestió és la qualitat de les realitzacions i la possibilitat que els enregistraments estiguin a disposició dels investigadors i del públic en general.

3.7.5. Les darreres propostes museològiques

Com a tret fonamental respecte als museus creats durant els anys 60 i 70 s'ha de considerar la diferència, quant a l'apreciació de l'objecte etnològic. En general, i encara que només hagi estat a nivell projectual, es detecta un canvi de concepció. Es passa d'entendre l'objecte etnològic com a objecte simbòlic configurador de la identitat a entendre'l com a patrimoni limitat, la pèrdua del qual suposa la pèrdua d'identitat.

En definitiva s'ha passat d'un procés configurador a un procés de defensa de la identitat.

Per altra banda, aquesta concepció de la identitat com a patrimoni ha ampliat el seu espectre. "A més dels estris i, les pedres, el patrimoni etnològic és conformat per formes d'habitar i de viure, per formes de relacionar-se, d'expressar-se i d'entendre el món"¹.

Es tracta d'un patrimoni amenaçat i la seva pèrdua esdevé indicador d'una situació colonial tendent a la supressió de la identitat. Algunes de les causes d'aquesta pèrdua ja han estat apuntades:

¹ RAMIS, A. (1989) "Antropologia, patrimoni i identitat". *El Mirall*. 28:17-20.

a. En primer lloc, la manca d'una consciència col·lectiva que permeti valorar, defensar i mantenir les pròpies senyes d'identitat.

b. La carència d'una infraestructura institucional que garanteixi el manteniment, la recuperació, l'estudi i la difusió del patrimoni antropològic propi. En el nostre cas, l'absència d'estudis universitaris i la manca flagrant d'estructura museística, permet la lànguida agonia patrimonial.

c. Finalment, la manca de professionals i, per tant, l'absència de participació d'aquests als llocs i als canals de decisió fan els deu reals justos².

Una nova tendència museològica popular a Europa, especialment a França, ha estat la fórmula de l'ecomuseu com a possible alternativa a la museologia etnològica tradicional. Tot i aquesta popularització, les iniciatives desenvolupades a les nostres illes en aquest sentit són escasses.

A part del projecte del Museu de la Vida Rural a Eivissa, que tot seguit descriurem, només podem ressenyar alguns projectes, escassament formalitzats, vinculats a centres d'interpretació del medi a zones protegides i directament relacionats amb el vertent didàctic que no pas amb el museogràfic. Aquest seria el cas del projectat centre d'interpretació de la zona del Trenc-Salobrar de Campos o la secció dedicada a aprofitament humà del Parc Natural de l'Albufera.

² RAMIS , A. (1989) Ibidem. pg.18.

Un aspecte nou que incorporen aquests projectes és el paper predominant que exerceix la funció didàctica del museu. Es pretén que la institució museística o el centre d'interpretació pallii la manca de consciència col·lectiva envers el patrimoni.

A aquesta iniciativa s'afegeix ara la primera proposta, encara que només sia a nivell d'estudi, d'un nou corrent iniciat entre el 1984 i el 1989 a Quebec: l'economuseologia.

Plenament enquadrat dins el que és la tendència actual de la museologia europea i com a continuació de la tasca, ja explicada, del Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús (TEHP) cal ressenyar una de les primeres propostes formalment desenvolupades per a la creació d'un ecomuseu. El projecte que reproduïrem més envant se centra sobre la temàtica de la vida rural a l'illa d'Eivissa i parteix dels postulats desenvolupats per Georges Henri Rivière, pare de la museologia francesa moderna³.

Hom té prevista l'obertura del museu per a l'any 1992 i el TEHP compta ja amb diverses col·leccions d'objectes i instruments tradicionals relacionats amb l'hàbitat pitiús donats per Roman Casasnovas, actualment exposades a la seu de l'Associació (Sant Josep. Eivissa).

Un altre projecte innovador és el del Museu de la Mar al Port de Maó, promogut per l'Associació d'Amics des Port de Maó

³ El projecte ha estat publicat a *Quaderns del TEHP*. 3:33-50 i ha estat redactat per Bartomeu Marí, Maria Ribas i Toni Manonelles Bolle.

i que compta des de fa anys amb una col.lecció i un grup de suport que ha organitzat diverses exposicions temporals⁴.

Finalment, entre les noves propostes museològiques caldria esmentar l'avantprojecte d'Instal.lació d'un Museu Municipal a la Torre dels Enagistes de Manacor, redactat per Guillem Rosselló Bordoy per encàrrec de la Comissió de Govern de l'Ajuntament de Manacor de 7 de desembre de 1989. Aquest avantprojecte, encara de tarannà més bé tradicional, preveu la creació d'una secció etnològica a la qual, seguint la tradició manacorina, s'haurien d'incorporar les especialitats de gerreria i terrisseria, fusteria i agricultura.

Pel que fa als canvis introduïts en la concepció museològica, vegem el que es proposa al projecte de museu de la vida rural a Eivissa:

"L'eco-museu és una nova experiència en la xarxa d'institucions destinada a produir i difondre la cultura. Consisteix en l'activació de la participació del públic en la recerca científica i en el gaudi de la cultura, d'una manera interactiva i lúdica.

Respon a la idea que el museu no ha de ser un recipient on els objectes són conservats de la degradació del temps i es salven de l'oblit, sinó l'escena on aquests objectes són percebuts i experimentats a través del seu ús en el context on han estat produïts. Es dirigeix tant a la història antiga com al passat recent d'una comunitat i serveix de model alternatiu a l'estratègia

⁴ Una part del projecte va ésser publicat a l'article signats pels mateixos Amics des Port de Maó (1989) "Drassanes de l'Escorxador Vell: el Museu de la Mar a Maó". *El Mirall*. 28:39-42.

pedagògica acadèmica basada en la separació dels elements a conèixer (anàlisi).

El públic que visita l'eco-museu no només té l'oportunitat de veure objectes, sinó d'experimentar-ne el seu ús, la funció per a la qual els objectes han estat creats. La visita esdevé l'oportunitat d'adquirir noves sensacions, olors, sabors, sons,... aprendre noves tècniques i comparar el mode de vida present amb el passat.

L'eco-museu és un lloc privilegiat per a la recerca científica en el camp de l'antropologia, l'agricultura, l'economia, així com de l'artesanía, la medicina o l'arqueologia i l'arquitectura.

L'eco-museu proposa la transmissió dels sabers que tradicionalment s'han transmès de manera oral i que no han tengut cabuda en el plantejament acadèmic modern. Són aquests sabers tècnics els que formen part de la cultura i la identitat de la nostra comunitat de la mateixa manera que ho són la història, la literatura, l'arquitectura, la llengua, etc... Sabers tècnics com ara l'arquitectura, la construcció d'edificis, la construcció de vaixells, d'instruments de cultiu, musicals, però també la medicina popular, la literatura oral, la gastronomia, etc... poden d'aquesta manera continuar formant part fonamental de la quotidianitat de la comunitat."

En el cas del projecte del Museu de la Mar de Maó, promogut per l'Associació d'Amics des Port, el plantejament conceptual del Museu es presenta com a instrument de recuperació patrimonial i element de dinamització cultural:

"En el cas de Maó hi ha una tradició popular molt arrelada d'emprar el mar, amb una transformació accelerada de les costums

actuals que, no solament pot fer perdre els estris de pesca o mestre d'aixa o les naus antigues, si no també les edificacions portuàries i, fins i tot, la toponímia relacionada amb la mar. La sensibilització envers aquesta qüestió és a flor de pell en la gent de la mar quan se li demana col.laboració, com s'ha fet des d'AMICS DES PORT. Prova d'açò n'és que quasi bé tot el patrimoni actual ha estat donat a l'associació i en tindríem molt més si es pogués disposar d'un local adequat per a exposar-lo.

L'activitat museística i de recuperació de vaixells i oficis antics, activitat que dóna prestigi a diferents pobles de la costa europea, està sòlidament establerta, en el nostre àmbit a Barcelona, La col.laboració ja iniciada per AMICS DES PORT amb el Museu Marítim de les "drassanes reials" de Barcelona, pot enriquir el projecte, i no el minva en cap cas la presència del museu capdavanter del Principat, ja que el port de Maó i la tradició de navegació menorquina permeten endegar amb força una activitat cultural pròpia, de museu, publicacions, festivals i recuperació de coneixements i oficis artesanals que poden donar prestigi a Menorca novament, dins el port, com a complement no contemplat a l'actual planejament urbanístic, de les activitats de lleure i navegació ja definides.

Les DRASSANES DE L'ESCORXADOR VELL no s'entenen com a un nou museu més, si no com a centre d'activitat complementària de l'equipament cultural existent, havent-se de

l·ligar adequadament amb els centres i focus d'activitat en funcionament"⁵.

⁵ *Projecte del Museu de la Mar a l'Escorxador Vell del Port de Maó (198-?)* promogut per l'Associació d'Amics des Port de Maó. pp. 2-3.

INDEX VOLUM I

1. INTRODUCCIO	15
1.1. Justificació del tema	16
1.2. Objectius	18
1.3. Metodologia	23
1.4. Fonts	27
1.5. Estructura de l'obra	30
1.6. Agraïments	32
2. MUSEOLOGIA ETNOLOGICA I PENSAMENT ANTROPOLOGIC	37
2.1. Museologia i funció social dels museus	39
2.2. El paper social del col.leccionisme	43
2.3. Distintes lectures de la cultura popular	45
2.4. La identitat com a pretext	50
3. EL CONEIXEMENT ETNOGRÀFIC A LES ILLES	56
3.1. Introducció	57
3.2. Historiografia antropològica	62

3.3. El segle XIX i els inicis del folklore	72
3.3.1. El discurs folklorista i la Renaixença	73
3.3.1.1. Un mallorquí entre els primers folkloristes: Marià Aguiló	80
3.3.1.2. La descoberta del Sud. Els viatgers	84
3.3.1.3. L'arxiduc Lluís Salvador	94
3.3.1.3.1. L'aportació etnogràfica	97
3.3.1.3.2. Les "Tabulae Ludovicinae"	99
3.3.2. El discurs antropològic	142
3.3.2.1. Els higienistes i les topografies mèdiques	144
3.3.2.2. L'Institut Balear d'Antropologia	149
3.3.3. Les primeres experiències museològiques	154
3.3.3.1. Els precedents. El corrent il·lustrat	154
3.3.3.2. El "Museo Arqueológico Luliano"	159
3.3.3.3. El "Museo Balear" de Son Moragues	166
3.4. Les quatre primeres dècades del segle XX	175
3.4.1. La continuació d'un projecte simbòlic	175
3.4.2. Els grans projectes etnogràfics	194
3.4.2.1. "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana" (1901-1936)	194
3.4.2.2. "Butlletí de Dialectologia Catalana" (1913-1936)	202
3.4.2.3. "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" (1915-1939)	207

3.4.2.4. "Arxiu de Tradicions Populars" (1928-1935)	212
3.4.2.5. Baltasar Samper (1888-1966) i el Cançoner Popular de Catalunya (1922-1936)	217
3.4.2.6. L'Enquesta de l'Ateneo de Madrid (1901)	224
3.4.3. Mn. Antoni M. Alcover i Sureda (1862-1932)	229
3.4.4. Andreu Ferrer i Ginard (1887-1975) i "El Tresor dels Avis"	242
3.4.5. El cas de Menorca	256
3.4.5.1. Francesc Camps i Mercadal (1852-1929)	257
3.4.5.2. Pere Ballester Pons (1856-1946)	261
3.4.6. Les Pitiüses (1900-1940)	265
3.4.6.1. Víctor Navarro	265
3.4.6.2. Raoul Hausmann (1886-1971)	267
3.4.6.3. Isidor Macabich (1883-1973)	269
3.4.7. Els lingüistes	272
3.4.7.1. Antoni Griera (1887-1973) i "El Tresor de la Llengua"	272
3.4.7.2. Peter H. Rokseth (1891-1945)	276
3.4.7.3. Francesc de B. Moll (1903-1991)	281
3.4.8. El Museu Regional d'Artà (1928)	290
3.5. L'ermàs de la postguerra (1940-1970)	297
3.5.1. Introducció	297
3.5.2. El grup "Documenta" i els certàmens històrico-literaris	306
3.5.2.1. Bartomeu Mulet i Ramis	319
3.5.2.2. Miquel Fuster Aguiló (1902-1988)	321

3.5.3. Andreu Ferrer Ginard i la revista "Cort"	322
3.5.4. Folklore a les Pitiüses	327
3.5.4.1. Isidor Macabich (1883-1973)	327
3.5.4.2. Joan Castelló Guasch (1911-1984)	333
3.5.5. Gabriel Llompart (1927-) i la religiositat popular	336
3.5.6. Quatre folkloristes de postguerra	342
3.5.6.1. Antoni Mulet Gomila (1887-1966)	343
3.5.6.2. Andreu Estarellas Pascual (1890-1981)	349
3.5.6.3. Antoni Galmés Riera (1907-1981)	353
3.5.6.4. Bartomeu Ensenyat Estrany (1917-)	358
3.5.7. La soterrada lluita per la recuperació	363
3.5.7.1. Francesc de B. Moll (1903-1991) i l'obra del Diccionari	363
3.5.7.2. Rafel Ginard Bauçà (1899-1974)	366
3.5.7.3. Manuel Sanchís Guarnier (1911-1981)	371
3.5.8. Les experiències museològiques a la postguerra	374
3.5.8.1. El Museu Marítim de Palma	375
3.5.8.2. La col·lecció de la Impremta Guasp	377
3.5.8.3. El Museu de Gènova	378
3.5.9. Continuitat o nova orientació?	384
3.6. La represa (1970-1990)	390
3.6.1. La lenta recuperació i la lluita per la identitat	390
3.6.2. Reedicions i publicacions periòdiques	395
3.6.2.1. La revista "Lluc"	405
3.6.2.2. La revista "Eivissa"	406
3.6.2.3. Els "Quaderns de folklore" de Ciutadella	407
3.6.3 Les línies actuals d'investigació	409

3.6.3.1. Història de l'antropologia	410
3.6.3.2. Teoria i pràctica antropològica	412
3.6.3.3. La cultura tradicional	414
3.6.4. Altres estudis d'antropologia	433
3.6.5. La creació de museus o la preservació de l'"ànima" del poble.....	439
3.7. La situació actual dels estudis etnogràfics	451
3.7.1. La investigació antropològica	451
3.7.1.1. La Universitat de les Illes Balears	451
3.7.1.2. La UNED	457
3.7.1.3. Els Instituts d'Estudis i la Conselleria de Cultura	458
3.7.1.4. El C.S.I.C.	461
3.7.1.5. Congressos i reunions científiques	466
3.7.2. L'antropologia aplicada	471
3.7.2.1. Didàctica i antropologia	471
3.7.2.1.1. Setmanes de Renovació Educativa	472
3.7.2.1.2. Didàctica als museus i folklore a l'escola	478
3.7.2.1.3. Antropologia i pedagogia. Aportacions teòriques.....	482
3.7.2.2. Patrimoni i antropologia	484
3.7.2.2.1. Iniciatives públiques	484
3.7.2.2.2. Iniciatives privades	489
3.7.3. Associacionisme cultural i antropologia	493
3.7.3.1. La Societat Arqueològica Lul·liana	493

3.7.3.2. Associació d'Amics del Port de Maó	494
3.7.3.3. Obra Cultural de Menorca	496
3.7.4. Arxius d'imatges i de sò	499
3.7.5. Les darreres propostes museològiques	509

ANDREU RAMIS PUIG-GROS

LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS

II

SETEMBRE, 1992

1/12/92

Andreu Ramis Puig-gros

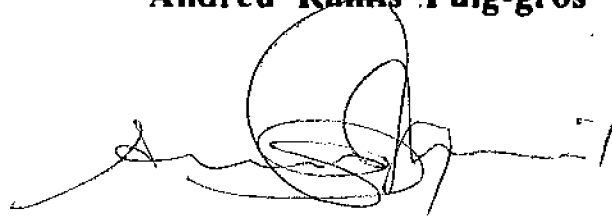
**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

R. 88350

Setembre, 1992

UNIVERSITAT ILLES BALEARS
SECRETARIAT GENERAL DE CIÈNCIES I DOCTORATS
Nº 174
Data 27-10-92
ENTRADA

Andreu Ramis Puig-gros

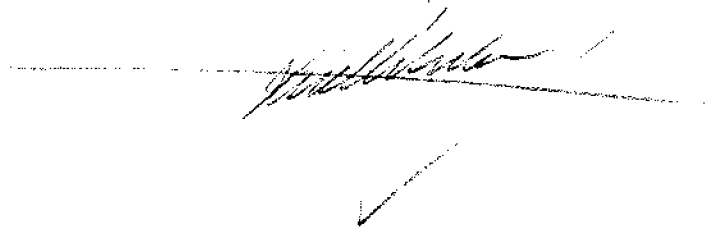


**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Tesi de doctorat

Direcció: Dr. Guillem Rosselló Bordoy

Vist i plau:



Dept. de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.

Universitat de les Illes Balears

Setembre, 1992

**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Volum II

4. LES COL.LECCIONS ETNOLOGIQUES A BALEARS

4. LES COL.LECCIONS ETNOLOGIQUES A BALEARS

4.1. Metodologia d'estudi

4.1.1. Les col.leccions etnològiques. L'abast temàtic.

Tal com hem explicat al plantejament d'aquest treball hem restringit l'anàlisi només a les col.leccions que tenen fons etnològics. Aquest és, per tant, l'àmbit temàtic al qual farem referència.

Per altra banda, hem de dir que no totes les col.leccions que tenen fons etnològics han pogut ésser recollides en aquest corpus. Dificultats de diversa índole ens han obligat a ser més representatius que no exhaustius. Esperam haver-ho aconseguit.

Diversos han estat els factors que han contribuït al fet que algunes de les col.leccions que potser haurien d'esser-hi representades no hi són. En primer lloc hem de parlar de les raons alienes a la nostra voluntat:

1. Dissortadament algunes bones col.leccions només són això. Recompilacions de materials fetes per a gaudi del recopilador que pateix la més accentuada patologia dels col.leccionistes. Existeixen algunes col.leccions -que pel volum de

material poden resultar importants- que només compleixen amb la mentalitat fetixista del propietari, disposat a mostrar-les, com si d'un tresor o un trofeu es tractés, a les seves amistats o en petit comitè, però que defuig qualsevol possibilitat d'oferir-les a l'estudi.

En general es tracta de magatzems de materials als quals els manca qualsevol casta de sistematització. Els propietaris en valoren la quantitat per la quantitat i l'aclaparament fa que amb els anys i amb la memòria del creador es perdi el rastre de l'origen de cada una de les peces. En general, tampoc no disposen de cap tipus d'inventari ni de catàleg o descripció detallada de cada una de les peces.

2. En altres casos hom es troba amb col.leccions, fins i tot de caràcter públic, que no disposen d'alguns dels elements d'infraestructura mínims per poder mostrar al públic o, com en el nostre cas, als investigadors els materials de la col.lecció. La manca d'un espai o de personal -especialitzat o no- per a mostrar la col.lecció no han permès el seu estudi.

3. Un altre tipus -constitueix una veritable tipologia- de col.lecció que de manera expressa hem rebutjat d'incloure al nostre estudi ha estat el de les col.leccions de cultura material instal.lades a restaurants i barbacoes. Un percentatge elevadíssim de les manifestacions de la cultura material tradicional han acabat penjades de les parets dels restaurants "típics" de les zones turístiques. És suficient resseguir a la guia telefònica la llista de cellers i restaurants per elaborar un autèntic itinerari gastronòmic

on els comensals poden fer l'àpat en un local "ambientat" per jous, arades i els més diversos estris de la cultura material tradicional. Això quan no podem fruir, a la taula estant, de l'ambient d'una tafona, un molí, etc.

El fenomen no deixa de tenir interès i segurament és mereixedor d'un estudi específic al qual no renunciem en un futur. Quan hom constata la càrrega simbòlica de la cultura tradicional i el paper d'aquesta en la configuració de la pròpia identitat cultural no deixa de ser interessant aquest comportament generalitzat. Tot i així, en un treball sobre museologia, hem cregut pertinent rebutjar aquesta manifestació encara que sigui massiva.

4. Un altre grup de col·leccions que també ens veim obligats a deixar al calaix és el del nombrós grup que podríem denominar "desiderata". Periòdicament, impulsats per col·lectius més o menys preocupats per la cosa cultural, apareixen projectes de col·leccions o museus locals: una exposició temporal en motiu de les festes del poble, la creació d'una associació cultural o de la tercera edat, la "idea extraordinària" d'algun batle o regidor de cultura somia-truites... Tot són bones ocasions per propugnar a tort i a dret la imminent creació d'un museu local. En general sempre es resumeix en el gràfic adagi popular: arrencada de cavall i arribada d'ase...

Com ja hem esmentat, hem preferit la representativitat sobre l'exhaustivitat, i per tant no pretenem que la que segueix sigui una relació completa de les col·leccions etnològiques de les nostres illes. L'objectiu d'aquest treball no és la redacció d'un

llibre blanc dels museus etnològics. Aquesta és una responsabilitat de l'administració i, per tant, a aquesta emplaçam per a la seva realització.

Sens dubte, la responsabilitat de la creació d'una infraestructura museística per a les Illes recau sobre l'administració. Ella és la responsable de la preservació del patrimoni, de la redacció d'un llibre blanc dels museus, així com, també, de la redacció, aprovació i aplicació d'una llei de museus.

Sempre ha estat així, però també massa vegades hom pot constatar que estam davant una administració irresponsable. La irresponsabilitat de l'administració, però, dóna per a un altre projecte d'investigació de caràcter interdisciplinar on els juristes - potser els penalistes- haurien de figurar en lloc destacat.

4.1.2. Les col.leccions etnològiques. Un assaig de mostreig.

Com a continuació de l'apartat anterior, i després d'especificar totes aquelles col.leccions que deixam de banda, volem fer una breu reflexió sobre la situació real de la museologia etnològica a les nostres Illes i els condicionants que aquesta mateixa situació estableix a l'hora d'afrontar el seu estudi.

Tal com queda palès a l'hora d'analitzar la metodologia emprada, la irregularitat absoluta de la majoria de les col.leccions existents fan que la descripció de cada una i el seu funcionament esdevingui una mena de randa de macetes. Per altra banda, es fa

evident que el tret comú de gairebé la totalitat de les col·leccions és la seva absoluta precarietat.

La inexistència de bases legals idònies; la manca de personal especialitzat; la situació, allunyada de qualsevol rigor científic, de la majoria de col·leccions; la ignomínia de la majoria d'instal·lacions i la manca de qualsevol esforç per a la conservació, estudi i divulgació dels fons museístics és la característica comuna.

La situació es repeteix, sigui la que sigui, la seva dependència administrativa. La pervivència de les col·leccions es deu sempre a la bona voluntat d'alguna persona que esmerça esforços personals per perllongar la seva decrepitud i gairebé mai a una voluntat institucional que en fixi criteris de planificació.

Aquest estat general, constatable a partir dels exemples que segueixen, ens han conduït a realitzar un mostreig que abasti els següents paràmetres (vegeu quadre adjunt):

1. Dependència administrativa
2. Abast territorial
3. Abast temàtic

Col.leccions etnològiques a les Illes Balears

Col.lecció	Ambit						Dependència					
	geogràfic			temàtic			pública		privada			
	a	b	c	1	2	3	a	b	1	2	3	
1. Museu de Mallorca. (Muro)	+					+	+					
2. Museu Municipal de Sa Pobla			+		+			+				
3. Museu Municipal de Pollença			+		+			+				
4. Museu de Manacor			+		+			+				
5. Museu Regional d'Artà		+			+							+
6. Museu del Monestir de Lluc	+				+							+
7. Museu de la Porciúncula	+				+							+
8. Molí d'En Gaspar			+			+						+
9. Casal de Cultura de Sóller		+			+							+
10. Fundació C. Bauçà (Felanitx)			+		+							+
11. Museu de la Mar (Maó)	+					+						+
12. M. de la Vida Rural (Eivissa)	+				+							+
13. Torre de Canyamel		+			+							+
14. Can Gordiola. Museu vidre	+					+						+
15. Museu de Joguines (Palma)	+					+						+

a: insular; b: comarcal; c: local

a: estatal; b: municipal

1: mixt; 2: miscel·lani; 3: monogràfic

1: institucions; 2: col·lectius; 3: particulars

Intentant establir les distintes categories veim que dins l'àmbit geogràfic hom troba els següents tipus de col·leccions:

a. insular: que abasta elements de tota l'illa, més d'una illa, o fins i tot incorpora elements forans. Potser l'exemple més clar seria el del Museu de Mallorca que té els seus corresponents a Menorca i Eivissa.

b. comarcal: incorpora elements de tota una comarca i té voluntat de cobrir un àmbit comarcal. Aquest és el cas del Museu Regional d'Artà o el de la Torre de Canyamel.

c. local: abasten una sola localitat. Es el cas de la majoria de museus municipals. Normalment tots els fons procedeixen de la localitat on és ubicat.

L'abast temàtic, i tot tenint en compte que a nosaltres únicament ens interessen els fons etnològics, ofereix una gradació de major a menor:

a. mixt: quan incorpora diverses seccions temàtiques diferents (p. ex. arqueologia, art, ciències naturals, etnologia).

b. miscel.lani: quan dins una mateixa temàtica presenta una diversitat (p. ex. dins la temàtica etnològica hi ha representats oficis, festes, agricultura, etc.).

c. monogràfic: dins una mateixa secció un sol tema (és el cas del museu del vidre o del Molí d'En Gaspar, dedicat al cultiu i transformació dels cereals).

Pel que fa a la dependència hem establert una diferenciació entre les col·leccions públiques i les privades. Dins les públiques tenim les que són de titularitat estatal encara que la gestió s'hagi transferit a l'administració autonòmica i les de titularitat municipal.

Les col·leccions privades, segons la nostra classificació, depenen d'institucions, més o menys consolidades, i amb una finalitat distinta a la del simple manteniment de la col·lecció. Aquest seria el cas de les congregacions religioses o les caixes d'estalvi.

Les que depenen de col·lectius més o menys reduïts pels quals la creació o manteniment de la col·lecció esdevenen raons prioritàries.

Finalment les que tenen una dependència privada particular són aquelles que pertanyen a una empresa particular, família o persona com a bé patrimonial propi.

A partir d'aquests models hem intentat establir un mostreig que resultàs més o menys representatiu. En aquest sentit hem fixat quatre grans grups de col·leccions que responen a la seva titularitat o dependència (propietat i gestió). Hem optat per aquest criteri a l'hora de fixar els quatre models ja que, en definitiva, l'esdevenidor i les característiques d'una col·lecció depenen directament de la voluntat i possibilitats dels seus propietaris i gestors.

Probablement, es poden establir altres tipologies basades en l'abast temàtic o geogràfic, malgrat aquesta possibilitat hem de convenir que els criteris de selecció dels materials (àmbit temàtic) i la seva procedència (àmbit geogràfic) han estat sempre condicionats per les persones o institucions de les qual depenen les col·leccions.

A partir d'aquesta premisa hem establert els següents tipus o models:

A. Col.leccions de titularitat pública

Model A1. Col.leccions de titularitat estatal

Model A2. Col.leccions de titularitat municipal

B. Col.leccions de titularitat privada

Model B1. Col.leccions de titularitat institucional

Model B2. Col.leccions de titularitat col.lectiva

Model B3. Col.leccions de titularitat particular

Dins el conjunt de col.leccions de titularitat pública hem de considerar, en primer lloc, les de propietat estatal. Les tipificades com a model A1.

Dins aquest grup, a la nostra comunitat comptam amb tres col.leccions conservades als Museus de Mallorca, al de Menorca i al d'Eivissa.

El seu caràcter general queda determinat pel seu abast geogràfic insular i el seu camp temàtic és de caràcter miscel.lani ja que recull materials diversos. En el nostre cas es tracta de col.leccions mixtes ja que normalment són també museus d'història i museus d'art.

Dins aquest grup estan inclosos els antics museus de Belles Arts, propietat de l'Estat i transferits, almenys a nivell de gestió, a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. El fet que els museus d'Eivissa i Menorca tinguin els materials etnològics en reserva i no disponibles al públic ens ha decantat per la col.lecció del Museu de Mallorca i la seva Secció Etnològica localitzada a Muro.

La mateixa dependència administrativa, similars dotacions de personal i les mateixes característiques tècniques quant a catalogació, documentació, conservació i exposició així ens han aconsellat mantenir un tractament unitari.

Pel que fa a les col·leccions públiques de titularitat municipal (Model A2) hem de contemplar totes aquelles col·leccions que depenen de l'administració municipal, normalment integrades a museus de caràcter local de caràcter mixt i de contingut miscel·lani.

La nòmina de museus municipals és àmplia encara que els que mantenen les mínimes condicions exigibles i uns fons etnològics considerables fan que el nombre es redueixi considerablement.

Entre els més destacables haurem de considerar els de Sa Pobla, Manacor, Pollença, Palma i Valldemossa a Mallorca i els de Ciutadella i Sant Lluís a Menorca.

Que nosaltres sapiguem, només els de Sa Pobla, Pollença i Sant Lluís compten amb una col·lecció etnològica visitable.

El de Manacor disposa d'un projecte museològic que preveu una secció etnològica que val la pena contemplar.

D'aquesta mostra hem optat per incorporar al nostre estudi els de Sa Pobla, Pollença i Manacor. El molí de Sant Lluís (Menorca) l'hem descartat per considerar que, quant a continguts i plantejaments, és gairebé una rèplica del museu del Molí d'En Gaspar (Llucmajor), però amb una situació més precària.

Dins el grup de col·leccions privades, si ens centram en les de titularitat institucional (Model B1), ens trobam amb un gran nombre de col·leccions que depenen d'institucions de diversa índole i que mantenen bonament aquestes col·leccions com una activitat més dins la seva trajectòria socio-cultural.

Dins aquest gran grup hauríem de considerar les col·leccions etnològiques del Museu del Seminari Diocesà de Mallorca, avui desapareguda, les col·leccions del Museu de Lluc, del Museu de la Porciúncula o de Son Fe (Alcúdia), depenents d'institucions o congregacions religioses i les col·leccions depenents o vinculades a institucions financeres o de l'estalvi com és el cas del Museu Regional d'Artà, el Molí d'En Gaspar (Llucmajor) o la col·lecció de ventalls de Son Santandreu (Petra), lligades a la Caixa de Balears.

Raons de caràcter qualitatiu i quantitatiu de les col·leccions conservades ens han decantat per incorporar al nostre estudi el Museu Regional d'Artà, el Museu de Lluc, el Museu de la Porciúncula i el Molí d'En Gaspar.

Pel que fa a col·leccions privades mantingudes per col·lectius (Model B2) de caràcter associatiu o fundacional, menys estables, i amb una finalitat gairebé centrada en el manteniment de la col·lecció hem considerat gairebé la totalitat de les que coneixem: Casal de Cultura de Sóller, Fundació Cosme Bauçà de Felanitx, Associació d'Amics del Port de Maó i Taller per a l'Estudi de l'Hàbitat Pitiús de Sant Josep a Eivissa.

Finalment, dins el grup de les col·leccions privades de caràcter particular (Model B3), i tal com hem explicat anteriorment, només hem considerat una mostra d'aquelles que tenen una voluntat de donar-se a conèixer i, per tant, s'han posat a disposició del públic. Hem deixat de banda aquelles que tenen un tractament decoratiu o folklòric i encobreixen una activitat estrictament comercial.

Les col·leccions incorporades a aquest apartat han estat la de la Torre de Canyamel (Capdepera), el Museu del Vidre de Can Gordiola (Algaida) i la col·lecció de joguines de Ton Boig (Palma).

4.1.3. El mètode i les eines de treball

Pel que fa a la redacció d'aquest capítol sobre els museus hem fet servir una guia d'estudi redactada pel grup de treball "Museus i etnologia" de l'Institut Català d'Antropologia.

Aquesta guia només és un dels resultats d'aquest grup de treball que es creà (1986) al si de l'Institut amb la intenció d'encetar un debat obert en el qual es dibuixaren les següents línies de treball:

a. Fomentar la investigació sobre la influència del tractament etnològic als museus de Catalunya: precisar-ne l'origen i motivacions, la formació i evolució dels museus catalans, analitzar qualitativament llur situació actual i carències, elaborar una proposta coherent d'acció i millora museística.

b. Crear un àmbit de debat i discussió de problemàtiques concretes relatives al paper de la investigació dins l'experiència museística: examen de projectes reals.

c. Promoure la formació d'un fons de documentació, bibliografia, etc. per tal de facilitar l'accés a la informació referent a museologia, així com contactar amb tota mena de grups o entitats que estiguin treballant dins aquest camp.

d. Iniciar les activitats de grup posant a l'abast una sèrie de lectures que permetin introduir el debat i elaborant un treball per organitzar la recollida d'informació.

Mitjançant aquesta guia, que reproduïm tot seguit, hem intentat recompilar la informació més significativa de cada un dels museus i col·leccions a partir de la consulta de diverses fonts:

1. Visita al museu o col·lecció en solitari i acompanyats per alguna persona responsable o vinculada a ella.

2. Conversa, entrevista o enquesta a persones que hom creu mantenen una major relació amb la col·lecció. Sempre que ha estat possible s'ha confrontat la informació obtinguda amb altres tipus de documentació escrita o oral.

3. Recompilació d'altres tipus d'informació a través de les publicacions del propi museu, quan existeixen. Publicacions de caràcter general, normalment guies, on apareixen notícies dels museus o col·leccions estudiats.

4. Informació apareguda al P.I.C. (Punts d'Informació Cultural). Base de dades depenent del Ministerio de Cultura que ofereix una breu informació sobre una sèrie de museus i col·leccions. Per a la informació legal hem fet especial ús de l'obra

de Consuelo Sanz-Pastor (1990), *Museos y colecciones de España*, editada pel mateix Ministerio de Cultura.

5. En alguns casos també hem recorregut a publicacions o informacions sobre els fons o part dels fons conservats a una determinada col.lecció, encara que el contingut només faci referència a aspectes parcials d'aquesta.

Pel que fa a l'enquesta emprada volem fer una sèrie d'observacions:

a. Es tracta d'una guia d'estudi més que no una enquesta. La seva exhaustivitat i amplitud temàtica sobrepassen amb escreix les característiques de qualsevol de les col.leccions existents a les nostres Illes. Aquesta característica ha provocat les més diverses reaccions: des de l'entrevistat que, davant alguna de les qüestions que suscita la guia, ha manifestat que es tractava de fantasies morisques, fins a altres que n'han volgut una còpia per fer-la servir de pla de treball a la seva col.lecció.

b. Possiblement deixa de banda o tracta de manera excessivament lleugera alguns aspectes que a nosaltres ens interessaven especialment, com és ara la filosofia, implícita o explícita, de la col.lecció. Qüestions com la recuperació o la representació d'una identitat diferencial, l'ús simbòlic dels objectes exposats, la significació de la col.lecció de determinats materials, etc. queden en segon pla. El fet que els plans museològics siguin excepcionals contribueix també a deixar aquests aspectes a la penombra i a la interpretació.

c. Encara que la realitat sigui pobra, hem detectat la manca d'un apartat dedicat a les activitats de dinamització i difusió dels fons i propostes de les col·leccions o museus. Creim que l'apartat dedicat a publicacions, que a l'enquesta es vincula directament a la investigació, hauria de contemplar-se també des del vertent de la difusió i la didàctica. Així mateix, la guia hauria de contemplar l'existència i la descripció de gabinets didàctics, els seus mitjans i les seves tasques.

d. Tot i aquestes petites deficiències, creim que es tracta d'una bona eina de treball i la seva aplicació a altres àmbits territorials hauria de permetre una tasca de comparació que creim del tot adient. Igualment creim amb la seva validesa per a col·leccions que defugen o sobrepassen el camp de l'etnologia.

Model d'enquesta

FITXA

Nom del MUSEU:

Adreça:

Població (i comarca):

Horaris de visita:

Telèfon:

I. HISTORIA I EVOLUCIO

1.- Formació

1.1. Iniciativa (individual, institucional, grup de recerca, etc.).

1.2. Motivacions i objectius.

1.3. Formació del fons inicial (campanya, donacions, adquisicions, col·leccions, ...).

1.4. Estatut jurídic original.

1.5. Muntatge:

1.5.1. Finançament (quantitat i font de finançament).

1.5.2. Data d'inauguració.

1.5.3. Composició de l'equip o participants.

1.5.4. Projecte arquitectònic:

1.5.4.1. Edifici i condicionament (espai especialment dissenyat, edifici singular aprofitat, ...).

1.5.4.2. Arquitecte.

1.5.5. Projecte museístic:

1.5.5.1. Disposició de les sales.

1.5.5.2. Serveis.

1.5.5.3. Mesures de seguretat.

1.5.5.4. Criteris de documentació.

1.5.5.5. Criteris de restauració.

1.5.5.6. Criteris d'exposició.

II. ASPECTES JURIDICS I ADMINISTRATIUS.

1. Propietat

1.1. De l'edifici.

1.2. Del museu (estatut jurídic: conveni, patronat, ...).

2. Gestió

2.1. Organs rectors del museu: administratius i científics (Consell de Direcció, Consell Científic, ...).

3. Règim econòmic

3.1. Ingressos:

3.1.1. Subvencions i/o concerts.

3.1.2. Donacions i associacions de suport.

3.1.3. Ingressos generats pel Museu (entrades, cobraments de drets, ...).

3.2. Despeses:

3.2.1. Personal.

3.2.2. Manteniment (seguretat, ...).

3.2.3. Funcionament:

3.2.3.1. Administració.

3.2.3.2. Restauració.

3.2.3.3. Documentació (biblioteca, ...).

3.2.3.4. Cartografia, fotografia, retolació, ...

3.2.4. Noves exposicions.

- 3.2.5. Investigació.
- 3.2.6. Adquisicions.
- 3.2.7. Difusió (publicacions, ...).

III. FONTS DEL MUSEU

1. Temàtica

1.1. Especialitat (monogràfic, d'una sola especialitat, temàtica o disciplina varies).

1.2. Ambit geogràfic (local, comarcal, general, ...).

1.3. Altres fons amb què compta el museu (arxiu documental, arxiu fotogràfic, biblioteca, hemeroteca, altres).

2. Fons

2.1. Composició del fons: objectes i col.leccions:

2.1.1. Origen i evolució dels objectes i/o de les col.leccions.

2.1.2. Formes d'ingrés (compra, recol.lecció, campanyes, donació, llegat, dipòsit -indefinit o a llarg termini-, préstec -a curt termini-, intercanvi).

3. Política d'adquisicions

3.1. Objectius del museu.

3.2. Programa d'actuació:

3.2.1. Ordre de prioritat (completar col.leccions, completar temàtiques, completar àrees geogràfiques, preferència a l'objecte català, projecte i treball de camp, excavacions).

3.2.2. Qui estableix la política a seguir (director, patronat, institució a què pertany, equip direcció-conservadors, es va fent sobre la marxa, ...).

3.2.3. Qui porta a terme les adquisicions, recol.leccions, excavacions, ... (conservadors del museu, becaris, estudiants, gent de la població, col.laboradors, institucions, ...).

3.3. Projectes futurs (continuar la tasca iniciada, obrir noves col.leccions o temàtiques, altres).

3.4. Quan va fer-se la política vigent ? Té període de renovació?.

IV. LABORATORI

1. Documentació

1.1. Arxiu del museu (correspondència, documents comptables, estadístiques de visitants, ...).

1.2. Arxiu de documentació:

1.2.1. Documents de la vida local (retalls de premsa, articles, documents, ...).

1.2.2. Documents de camp (diaris, apunts, inventaris, dibuixos, ...).

1.2.3. Documents temàtics.

1.2.4. Biblioteca de documentació interna.

1.3. Arxiu de documentació dels objectes:

1.3.1. Quantitat de material inventariat (total, cap, una part).

1.3.2. Criteri de numeració i raons del seu ús (correlatiu, correlatiu tancat anualment, seriat per tipus de materials -criteris de classificació-, per lloc de procedència, ...).

1.3.3. Registre d'entrada:

1.3.3.1. Tipus (llibre, fulls relligats, ...).

1.3.3.2. Dades que recull (numeració, designació, característiques físiques -matèria i mides-, ingrés -data-, venedor-donant, preu, condicions, personal que la rep), documentació -autor, escola, tema, títol, ús-, conservació, situació jurídica, sortida definitiva, altres, ...).

1.3.4. Fitxer general:

1.3.4.1. Es diferencia o no del llibre de registre.

1.3.4.2. Està uniformitzat un mateix model de fitxa.

1.3.4.3. Model de fitxa emprat: estàndard, imprès (model del propi museu, model del MEN de la Generalitat de Catalunya de l'ICOM, ...).

1.3.4.4. Dades que té en compte (numeració, designació de la peça, característiques físiques, documentació diversa, situació jurídica en què es troba el museu, estat de conservació, situació, reproduccions o còpies fetes, descripció de tallada, observacions, bibliografia, moviment de la peça, préstecs, etc.).

1.3.4.5. Existència d'un duplicat de les fitxes (per prevenció). Connexió amb algun sistema centralitzat de dades).

1.3.5. Altres fitxatges (fitxes de restauració, fitxer fotogràfic, ordenació per àrees, temàtiques, matèries, col·leccions, campanyes, catàlegs per fons o sales, ...).

1.3.6. Criteris per omplir les fitxes (existència de guies, personal que ho fa, ...).

1.3.7. Incidència del pla de documentació de la Generalitat.

1.3.8. Fotografia dels objectes (tipus de numeració, lloc on es conserva, fototeca, fitxes-dossier, catàleg negatiu, ...).

2. Investigació

2.1. Existència de projectes i línies d'investigació.

2.2. Personal investigador:

2.2.1. Del museu (fix, contractat, col·laborador, ...).

2.2.2. De fora del museu (assiduitat de la col·laboració, convenis permanents, contractes puntuals, universitaris, entitats locals o supralocals, associacions culturals, persones a títol individual, ...).

2.3. Criteris d'investigació (noves exposicions, elaboració de treballs científics, ordenació del material existent -completant-, divulgació, contactes amb altres museus i entitats, ...).

2.4. Publicacions (prospectes, guies generals, guies temàtiques o sectorials, guies d'exposicions, ...).

3. Conservació - Restauració

3.1. Conservació

3.1.1. Mesures de conservació:

3.1.1.1. Control del medi ambient.

3.1.1.2. Humitat (tractament específic per matèries, sistemes de mesura, estabilitat).

3.1.1.3. Temperatura (idem).

3.1.1.4. Pol·lució: ventilació (extractors, filtres d'aire); neteja (pols, cuques, fongs, ...); freqüència de revisions (per sales, als armaris); fumigació: sistemes i assiduïtat.

3.1.1.5. Il·luminació: natural (exposició al sol, persianes, filtres de llum); artificial (raigs ultravioleta, infraroig, etc.).

3.1.2. Condicions d'emmagatzematge

3.1.2.1. Sales (ventilació, ...).

3.1.2.2. Armaris (hermètics, metàl·lics, de fusta, d'obra).

3.1.2.3. Prestatges.

3.1.2.4. Objectes lliures: formes de protegir-los.

3.1.2.5. Existència d'una sala d'embalatge ?

3.1.2.6. Existència d'una sala de desinfecció dels objectes?.

3.1.3. Mesures preventives a l'entrada dels objectes (anàlisi de l'estat de conservació, neteja, desinfecció -en cas de les matèries orgàniques-).

3.1.4. Tècniques de marcatge (inscripció o etiqueta, matèries reversibles per marcar -pintura, tinta xina, llapis, ...).

3.2.- Restauració

3.2.1. Anàlisi visual (suport, preparació, capa pictòrica, capa de superfície, intervencions anteriors -d'ús o de restauració-)...

3.2.2. Anàlisi físico-química (radiografia, microscopi, anàlisi per infraroig o ultravioleta..., instrumental d'anàlisi).

3.2.3. Tractament:

3.2.3.1. Neteja (criteris estètics, històrics, ...).

3.2.3.2. Desinfecció (mitjançant gas, sòlids, líquids).

3.2.3.3. Consolidació.

3.2.3.4. Reintegració (mètodes neutre, impressionista, il·lusionista, abstracció cromàtica).

3.2.4. Seguiment del procés de restauració (per fitxa, per fotografia -tot el desenvolupament-).

EXPOSICIO (ANNEX)

1. Criteris d'exposició.

1.1. Ecològica (reproducció d'un espai etnogràfic):

1.1.1. Sincrònica: un programa seqüencial / conjunt reconstituït.

1.1.2. Diacrònica: programa seqüencial / cicle.

1.2. Sistemàtica:

1.2.1. Tipològica (presentació serial).

1.2.2. Dinàmica.

1.3. Altres criteris:

1.3.1. Geogràfic (local, comarcal, regional, polític o cultural).

- 1.3.2. Etnic.
- 1.3.3. Històric.
- 1.3.4. Psicològic.
- 1.3.5. Artístic.

2. Presentació de les vitrines.

2.1. Textos:

2.1.1. Concepció: delectació, formativa/pedagògica, informació (informació del sector, informació de la sala, títol).

2.1.2. Nom del territori.

2.1.3. Ambit geogràfic i cultural.

2.1.4. Significat de l'ús.

2.1.5. Nom de l'objecte:

2.1.5.1. Nom (local, genèric).

2.1.5.2. Material.

2.1.5.3. Autor.

2.1.5.4. Data d'execució.

2.1.5.5. Mode d'adquisició.

2.1.5.6. Nombre de l'inventari.

2.1.5.7. Informació complementària (fullets, documentació, ...).

2.2. Mapes, fotografies, dibuixos, diapositives, vídeo, música, diagrames, maquetes, fonoteques, ...

2.3. Suports:

2.3.1. Maniquís...

2.4. Il.luminació.

2.5. Configuració de l'espai:

- 2.5.1. Vitrines.
- 2.5.2. Plafons.
- 2.5.3. Espais varis.

3. Criteris de presentació de l'objecte

- 3.1. Distanciament (aïllament de l'objecte).
- 3.2.- Atenció sobre l'objecte (il.luminació).
- 3.3. Fons de les vitrines.
- 3.4. Simetria.
- 3.5. Col·locació de l'objecte:
 - 3.5.1. Funcional.
 - 3.5.2. Visió més completa.
 - 3.5.3. En funció d'un detall.
- 3.6. Subjecció de l'objecte:
 - 3.6.1. Fix.
 - 3.6.2. Mòbil.
- 3.7. Estètic.
- 3.8. Temàtic.
- 3.9. Dimensions de l'objecte.
- 3.10. Teòric (existència d'una hipòtesi).

4. Tractament de l'espai

- 4.1. Arquitectura (creació d'un espai interior en funció del contingut del museu. Adaptació del conveni a l'espai arquitectònic).
- 4.2. Recorregut de l'exposició.

4.3. Arees del museu.

4.4. Psicologia del públic.

5. Activitats del museu

5.1. Exposicions temporals:

5.1.1. Concepció única (utilitat del sistema, seguides del muntatge, ...).

5.1.2. Concepció pedagògica.

5.2. Criteris en el muntatge o no d'exposicions no permanents.

5.2.1. Finançament.

5.2.2. Espai reservat a muntatges temporals...

VI. INSTAL·LACIONS

6.1. Dimensió i distribució de les sales i dependències:

6.1.1. Sales generals per a exposicions permanents.

6.1.2. Sales per a exposicions temporals i/o itinerants.

6.1.3. Dependències internes:

6.1.3.1. Sales de restauració.

6.1.3.2. Laboratori.

6.1.3.3. Administració.

6.1.3.4. Magatzem.

6.1.4. Arxius:

6.1.4.1. Públic.

6.1.4.2. Privat (fotogràfic, cartogràfic, bibliogràfic...).

- 6.1.5. Sala de projeccions.
- 6.1.6. Sala de conferències.
- 6.1.7. Biblioteca i arxius.
- 6.1.8. Altres (zones enjardinades, bar...).
- 6.2. Guies de visita i entrada al museu:
 - 6.2.1. Dipòsit per a bosses i paquets dels visitants.
 - 6.2.2. Expositors o maquetes.
- 6.3. Sistemes de seguretat:
 - 6.3.1. Prevenció d'incendis i sinistres (conduccions elèctriques, alarmes, extintors).
 - 6.3.2. Prevenció de robatoris:
 - 6.3.2.1. Circuit tancat de T.V.
 - 6.3.2.2. Casernes de vigilància.
 - 6.3.2.3. Vitrines blindades.
 - 6.3.2.4. Manteniment de les condicions mediambientals idònies (control de la temperatura, control de la humitat...).

4.1.4. La descripció de les col.leccions

Hem estructurat la descripció que segueix de cada una de les col.leccions en deu apartats:

1. Identificació

Es constata una sèrie de dades breus que permeten la identificació i localització ràpida de la col.lecció: denominació,

adreça, telèfon, horari d'obertura al públic, persona o telèfon de contacte quan la col.lecció no té un horari regular.

2. Història i evolució

S'intenta reflectir el procés de creació i creixement de la col.lecció o museu. La iniciativa creadora, el projecte museístic, quan existeix, el projecte arquitectònic i el muntatge, etc.

3. Aspectes jurídics i administratius

Es contemplen tots aquells aspectes legals de propietat, gestió, règim econòmic, etc. Així com una senzilla recopilació de la normativa que afecta la col.lecció, especialment quan es tracta de col.leccions de titularitat pública. Els estatuts o reglaments, quan existeixen, pels quals es regeixen les col.leccions també es tenen en compte.

4. Fons del museu

Establim el model del museu a partir de la tipologia del seu fons (mixt, miscel.lani, monogràfic) i ens deturam en els fons etnològics. Es parla de l'origen de les col.leccions: àmbit territorial i temàtic, forma d'incorporació al museu, etc.

Si és definida s'explica la política d'adquisicions i les prioritats temàtiques.

5. Laboratori

Es contemplen tres aspectes essencials per al bon funcionament d'un museu i corresponen a les tres fases bàsiques de

la tasca museològica: documentació, investigació i restauració-conservació.

6. Exposició

S'expliquen els mètodes i les formules emprades per a mostrar els fons al públic o a l'usuari potencial (investigador, pedagog, etc.). Es tenen en compte els criteris de presentació i exposició. La disposició dels materials en sales i vitrines, l'existència d'itineraris explicatius, etc.

7. Instal·lacions

Intentam localitzar aquesta exposició en un context més ampli i al mateix temps condicionador: l'edifici.

S'expliquen les seves possibilitats, el grau d'adaptació, les limitacions, el caràcter simbòlic que duu implícit un determinat tipus de construcció, etc.

8. Dinamització

Es ressenyen totes aquelles activitats dinamitzadores que tenen una finalitat divulgadora o investigadora sobre les col·leccions o els materials conservats. Aquesta activitat dinamitzadora normalment es fa efectiva mitjançant publicacions que poden tenir caràcter científic o simplement divulgador. També es té en compte l'existència de materials audio-visuals.

9. Fonts consultades

Ressenyam aquelles fonts o materials que ens han donat una informació directa sobre aquella col·lecció: bibliografia general,

bibliografia específica, guies i materials del propi museu, informació facilitada per persones directament relacionades amb el museu o col.lecció, bases de dades (PIC), etc.

10. Apèndix documental

Es reproduueix mitjançant fotocòpia aquella documentació que hem cregut d'interès especial per al coneixement d'una col.lecció determinada. Reproduccions de documents als quals difícilment hom pot accedir, material de laboratori (fitxes catalogràfiques), guies o materials didàctics de difusió limitada, plànols o croquis dels edificis, etc.

4.2. Col.leccions etnològiques de titularitat pública

4.2.1. Col·leccions de titularitat estatal

4.2.1.1. Museu de Mallorca. Secció etnològica de Muro.

4.2.1.1.1. Identificació.

Museu de Mallorca. Secció etnològica de Muro

adreça

Muro

carrer Major, 15.

Aquest museu és una secció del Museu de Mallorca, situat al carrer Portella, de Palma. Per aquesta raó tots els serveis de gestió, administració, informació, investigació i conservació estan localitzats a Palma (carrer Portella, 5. 07001)

Telèfon: 71 75 40 (correspon a les oficines a Palma)

horari

Hivern: de 10,00 a 13,00 i de 16,00 a 18,00

Estiu: de 10,00 a 13,00 i de 16,00 a 19,00

Dilluns, dies festius i diumenges horabaixa, tancat

4.2.1.1.2. Història i evolució

L'any 1938 s'inicià la promoció del Museu per part de la Societat Arqueològica Lul·liana, encara que fins al 1961 no es dicta decret de creació. Al nou centre s'hi integren les col·leccions de la Societat esmentada, la que constituïa el Museu Provincial de Belles Arts de la Llotja, la col·lecció Marroig (propietat de la Diputació Provincial)¹ i les arqueològiques de l'Estat.

Poc a poc, el fons s'ha incrementat amb donacions, adquisicions i, sobretot, pels materials procedents d'excavacions; des de la creació fins ara.

En un principi, el Museu s'havia d'instal·lar a una planta de l'edifici construït per a seu de la Biblioteca i Arxiu Històric al carrer Ramon Llull de Palma, però el 1968, l'Ajuntament de Palma adquirí el palau de la família Villalonga Desbrull i en féu donació a l'Estat per instal·lar-hi el Museu. Les obres de restauració de l'edifici començaren el 1969 i en diferents fases s'han instal·lat algunes de les seccions. Actualment els treballs encara continuen.

¹ Pel que fa a aquesta col·lecció, sembla que s'ha desmembrada entre els materials que passaren al Museu i els que conservà l'antiga Diputació Provincial.

Pel que fa a la secció etnològica, que és la que particularment ens interessa, ja en el decret de creació del Museu de Mallorca es preveia la seva creació. Amb la donació a l'Estat de la casa pairal a Muro del Sr. Gabriel Alomar Esteve, aquest objectiu es pogué fer realitat.

Aquesta secció fou inaugurada el 1965 amb dues primeres sèries corresponents a la casa i a l'explotació agrícola. El 1969, Gabriel Alomar adquirí i donà al Museu una caseta veïna a la casa Alomar per a la instal·lació de les col·leccions d'oficis artesans. La restauració de l'edifici es féu durant els anys 1970 i 1971 i la nova instal·lació s'inaugurà el 1976.

Tant la rehabilitació de l'edifici com el muntatge del museu es va fer en càrrec als pressuposts de l'Estat.

Des de la creació del museu, les col·leccions etnogràfiques han crescut considerablement, preveient-se l'ampliació d'aquesta secció.

4.2.1.1.3. Aspectes jurídics i administratius

El Museu de Mallorca fou creat per Decret de 2 de novembre de 1961. Regit per Estatuts publicats al Decret 730/1971 de 25 de març i Instruccions de 16 de maig del 1942 i Reial Decret de 29 de novembre de 1901.

Com ja hem esmentat, el Museu de Mallorca integrà l'antic Museu de Belles Arts, constituït i declarat d'utilitat pública per Reial Ordre de 21 de juny de 1915, que passà a ser considerat secció del nou museu i romangué a l'antic edifici de la Llotja fins

al 1973, en què els fons foren traslladats a la nova seu, inaugurada el 1976.

Des de la seva creació el Museu està regit per un patronat (apèndix documental a), ampliat per ordre de 10 de gener de 1963 i ha quedat sota custòdia del cos Facultatiu de Conservadors de Museus i classificat a efectes d'oposicions i concursos per Decret de 23 de desembre de 1964. Aquesta disposició fou derogada el 1973.

Un decret de l'u de març de 1962 declarà Monument Històric Artístic les col·leccions i l'edifici del Museu.

El Reglament de la Secció Etnològica instal·lada a Muro fou aprovat per ordre de 17 de febrer de 1965. Aquesta secció fou inaugurada el 7 de juny de 1965.

L'ordre de 31 d'agost de 1968 integrà el Museu en el Patronat Nacional de Museus de la Direcció General de Belles Arts.

Per acord municipal del 15 de gener de 1968, l'Ajuntament de Palma adquirí el palau Desbrull, originàriament conegut com a palau Ayamans, per tal de dedicar-lo a seu del Museu de Mallorca. Amb aquesta finalitat el cedí en ús a la Direcció General de Belles Arts que s'encarregà de les obres d'adaptació i restauració. Per Reial Decret de 6 de febrer de 1976, n° 482, s'acceptà la donació a l'Estat per part de l'Ajuntament de Palma.

En base a l'Art. 28.2 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears i al Reial Decret 3040/1983 de 5 d'octubre de traspàs de funcions i serveis de l'Estat

a la Comunitat Autònoma en matèria de cultura, la gestió del museu ha estat transferida a l'administració autonòmica.

Pel que fa al manteniment econòmic depèn de les partides assignades al pressupost general de la C.A.I.B. La Secció Etnològica, però, no compta amb cap partida específica.

La inexistència de personal, així com la manca de qualsevol casta d'activitat a la secció d'etnologia, fa que les despeses es limitin al manteniment de neteja i immobilitzat.

4.2.1.1.4. Fons del museu

Pel que fa als objectius i finalitat d'aquesta secció etnològica, són il·lustratives les paraules de presentació de la guia de visita: "Prevista en el Decreto fundacional del Museo de Mallorca, de 2 de noviembre de 1961, la creación de una Sección Etnológica que recogiera todas las manifestaciones de la vida rural propias de la isla de Mallorca, hoy día en rápida vía de desaparición, era de todo punto necesario organizar dicho Centro cultural en el qual aquellos aspectos de la vida material y del arte popular del campesino mallorquín se coleccionaran, clasificando y exponiendo, con una doble finalidad pedagógica y museológica, la riqueza tradicional de una Mallorca para muchos desconocida"².

² ROSSELLO BORDOY, G., VIDAL TOMAS, B. (1966) *Museo de Mallorca. Sección Etnológica*. pg. 11.

A la casa Alomar, les col·leccions s'han instal·lat de manera que expliquin dos temes: la casa i el camp. La planta baixa ha servit per reconstruir una casa típica de l'antiga noblesa rural mallorquina. Al jardí hi ha un forn de pa i una sínia. En el porxo diversos mitjans de transport tradicionals. La part alta de la casa és destinada a la feina del camp i a l'artesanía. També hi ha la reconstrucció d'una farmàcia i el laboratori corresponent, que en el segle XIX havien estat en funcionament.

L'edifici annex, l'han utilitzat per il·lustrar l'evolució dels oficis artesans a Mallorca. Hi són representats: el de ferrer, el de sabater, el de baster, el d'espardenyer, el de teixidor, el de fuster, el d'escultor, el de cullerer, el de torner, el de fuster grosser, el de boter i el de joier.

En el fons de reserva hom pot trobar-hi col·leccions d'etnologia local: estris per a filar, indumentària, teixits, mobles, eines, diversos atuells relacionats amb la feina del camp, ceràmica, instruments musicals, parament de la cuina, elements arquitectònics, estris de farmàcia. Un mapa de les Illes del segle XVII. Una col·lecció de pintura dels segles XVIII i XIX. Gravats. Peces de cristall i de vidre mallorquí antic. Una col·lecció de fireta. Col·leccions molt completes de tota mena d'estrís usats tradicionalment per a treballar els oficis representats al Museu i mostres dels productes corresponents.

A posteriori s'han afegit col·leccions de materials dels oficis de torner, de picador i repicador de llimes i raspes, de fuster, de corder i de cosidora.

Al projecte d'ampliació hom ha de fer constar especialment la secció dedicada al món de la infantesa que es preveu ocupi la

sala anteriorment destinada a exposicions temporals i l'ampliació de noves sales dedicades a indumentària on s'integraran la col.lecció Simó de mocadors de copinyes, la col.lecció Miquel Alomar Esteve d'indumentària religiosa i la col.lecció de materials relatius a l'ofici de cosidora de Can Joan Gran de s'Arracó donada pel Sr. Jaume Bover Pujol.

Continua també com a projecte la reconstrucció d'un obrador de corder al pati del Museu a partir dels materials donats pel Sr. Antoni Bosch i Llobera.

4.2.1.1.5. Laboratori

Pel que fa a la documentació relativa als fons etnològics, aquesta és gairebé inexistent. Hom ha de tenir en compte els fons bibliogràfics referits a etnologia, etnografia i folklore de la biblioteca general del Museu de Mallorca (Portella, 5).

Quant a l'arxiu es conserven alguns retalls de premsa i escassa documentació relativa a la història de la Secció Etnològica. El més destacable és l'arxiu fotogràfic de Jeroni Juan Tous, adquirit pel Museu i parcialment ordenat i catalogat³.

L'inventari dels materials etnològics està incorporat dins l'inventari general del museu de Mallorca. Aproximadament hi ha un 30 % del fons inventariat.

³ MULET, Maria José (1987) "Archivos y colecciones fotográficas en Mallorca. La colección Jerónimo Juan Tous. Propuesta de conservación y catalogación". *BSAL*. 43:177-191.

La catalogació es duu a terme segons el sistema de fitxes comú als museus estatals segons el model del Ministerio de Cultura (apèndix documental b), amb la particularitat que les de la secció etnològica són impreses sobre cartolina verda.

Alguns materials d'aquest inventari s'han publicat. Aquest és el cas de la col·lecció de ferros forjats procedent de la Societat Arqueològica Lul·liana⁴. En aquest treball es cataloguen els materials compresos entre el n° 15.255 i el 15.343 de l'inventari general del Museu de Mallorca. S'ha de fer constar que aquests eren els materials de reserva no incorporats a l'exposició a la Secció Etnològica a Muro.

Bona part dels materials relatius a l'ofici de teixidor i exposats a les sales d'oficis artesans han estat publicats per Margalida Bernat⁵. Altre tant succeeix amb els materials de l'ofici de corder i el de picador i repicador de llimes i raspes, fora d'exposició però en el fons de reserva del Museu⁶.

Pel que fa a la investigació, hom no pot parlar de l'existència de cap casta de línia d'investigació etnològica directament relacionada amb els fons del Museu o en la seva

⁴ GUASP PEREZ, Jaume, RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1986) "La col·lecció de ferros de la S.A.L. dipositada al Museu de Mallorca". Separata del *B.S.A.L.* 42. Llum d'encreua. 4.

⁵ BERNAT ROCA, Margalida (1985) *Telers i teixidors a Mallorca. Estudi etnològic*. Llum d'encreua. 3.

⁶ GUASP PEREZ, Jaume, RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1984) "Ca'n Malagrava, picadors i repicadors de llimes i raspes". Separata del *B.S.A.L.* 40. Llum d'encreua. 1. i RAMIS, Andreu (1980-1984) "Els corders mallorquins". Separata de *Mayurqa*. 20. Llum d'encreua. 2.

possible ampliació. La inexistència de personal i la migrada dotació pressupostària són les raons bàsiques d'aquesta greu mancança.

En aquest camp només es poden considerar les investigacions duites a terme pel director del Museu o pels col.laboradors que, òbviament, s'han mogut més per interessos de caràcter personal o per conjuntures determinades que no regits per una línia o un pla d'investigació. Entre els col.laboradors que han treballat temes d'etnologia cal destacar amb especial èmfasi Gabriel Llompart, Jaume Coll, Biel Massot, Jaume Pérez, Margalida Bernat, Elvira González, Jaume Guasp i Andreu Ramis de cada un dels quals hom pot consultar la producció a la bibliografia general de l'obra.

L'atac de la formiga blanca a les estructures de fusta de l'edifici ha ocasionat un trasbals important a l'hora del manteniment de l'edifici. Aquest problema només s'ha pogut pal.liar mitjançant la fumigació i en alguns casos extrems amb la substitució d'estructures.

Altres problemes de conservació que s'han hagut d'afrontar han estat els de la il.luminació i els seus efectes sobre materials, com és ara les teles (raigs ultravioleta, etc.).

El problema més greu, però, és la manca d'espai per emmagatzemar els materials de reserva. Tampoc no disposa d'espais o zones de treball.

Quant al muntatge de la secció, l'addició de les anomenades sales d'oficis artesans, com a conseqüència de la incorporació al museu de l'esmentada vivenda annexa, fa que la descripció del

projectes, tant de restauració i condicionament de l'edifici com de muntatge museològic, s'hagin de contemplar en dues fases.

Pel que fa a la primera fase, destinada a mostrar una casa típica de la petita burgesia rural i les feines agrícoles, la tasca de recopilació i sistematització dels materials va ésser responsabilitat del director del Museu, Guillem Rosselló Bordoy.

La restauració de l'edifici va anar a càrrec dels arquitectes Antoni Alomar Esteve i Felipe Sánchez-Cuenca qui, conjuntament amb Guillem Rosselló, realitzaren també el muntatge del museu.

Pel que fa al muntatge de les seccions d'indumentaria i la farmàcia es comptà amb la col.laboració de la Sección Femenina de F.E.T y de las J.O.N.S. de Baleares i de l'apotecari Bernat Vidal i Tomàs, respectivament.

Els col.laboradors en el muntatge foren: Concepción Medina de Camps, Margarita Moncadas de Nadal, Pilar Muñoa de Azurmendi, Joan Camps Coll, Gabriel Marimón i Antoni Vallespir Bonet.

La recopilació, sistematització i muntatge de les sales d'oficis artesans van córrer també a càrrec del director del museu, Guillem Rosselló Bordoy. La restauració de l'edifici la realitzà la Comisaría Nacional del Patrimonio Artístico, segons projecte de l'arquitecte Gabriel Alomar Esteve.

Els col.laboradors, en aquesta nova fase, foren M^a Antònia Bennàssar Roig, Joaquina Bueno Castellanos, Ramon Canet Font, Antoni López Pons, Ramon Nicolau Mateu, Joana M^a Palou Sampol, Lluís Plantalamor Massanet, Magdalena Rosselló Pons, Miquel Seguí Aznar i Frederic Soberats Liegey. Per a la

instal·lació del teler es comptà amb l'assessorament de Bartomeu Ensenyat Estrany i Gabriel Vila i per al muntatge de l'obrador d'argenter amb l'assessorament de Josep Aguiló Aguiló.

4.2.1.1.6. Exposició.

Pel que fa a l'organització del museu, i tal com es desprèn de la guia de visita, l'edifici del carrer Major està ordenat en onze sales, algunes de les quals corresponen a altres tantes dependències de la distribució original de l'edifici, tal com pot observar-se al croquis adjunt (apèndix documental c).

A la planta baixa, la Sala I correspon a l'antiga entrada de la casa i fa les funcions de distribuïdor, inici i final d'itinerari i allotja els serveis mínims d'expedició d'entrades i vigilància. Pel que fa al contingut, s'ha mantingut amb gairebé la mateixa decoració i el mateix mobiliari original de la casa.

La Sala II està bàsicament dedicada a vestuari tradicional, parament de casa, mobiliari (caixes), estris tradicionalment usats per filar i instruments musicals.

La Sala III correspon a l'antiga alcoba, amb una mostra de mobiliari (llit amb cobricel), altre mobiliari i parament de la casa.

La Sala IV, unida al dormitori per necessitats de circulació, reproduïx una cuina amb tot el maneig, mobiliari i estris disposats amb criteris de diorama.

La Sala V, ubicada en un semi-soterrani a l'altre costat de la sala que condueix al corral interior, intenta reproduir l'antic

rebot o botiga i, a més de diversos estris domèstics i joguines, recull els atuells usats per a l'elaboració del formatge i del pa.

La proposta d'itinerari condueix cap al corral on, a més de la cisterna i el sistema tradicional de captació d'aigua de pluja, s'ha reconstruït una sínia. A la porxada annexa s'hi poden observar diversos vehicles de transport i arreu de tracció animal. Concretament un carro de parell, una galera, jous, colleres, guarniments, etc.

Retornant a l'interior de la casa i pujant al primer pis hom troba la Sala dedicada a exposicions temporals -actualment en obres per dedicar-la a cosidores i altres activitats domèstiques femenines- i accedeix a la Sala VI, inicialment dedicada a eines de fuster i trencador de marès, estris relacionats amb el pastoreig (estisores de tondre, marques, etc), recipients per emmagatzemar grans, atuells d'apicultor, instrumental de la indústria del cànem, eines d'horta i de cordador d'olles.

La Sala VII, es dedica a eines relatives al cultiu dels cereals, especialment arades, carretons, falçs, forques, jous, sistemes de transport (basts, albardans, beaces...).

La Sala VIII està dedicada a a la ceràmica popular i els materials apareixen per primera vegada disposats en vitrines (exactament 10) amb les quals es classifiquen els distins materials segons procedència geogràfica i assignació cronològica.

La Sala IX es dedica també a la ceràmica popular amb quatre vitrines i un plafó amb teules pintades.

A la Sala X, es dediquen tres vitrines a la denominada ceràmica decorada de Felanitx i tres més a una extensa col·lecció

de siurells. Igualment es dedica una altra vitrina a ceràmica prehistòrica i ceràmica clàssica.

Les Sales XI i XII, a la planta baixa, estan dedicades a l'antiga farmàcia d'Antoni Noceras, avantpassat dels antics propietaris de la casa, i a l'exposició del sistema tradicional de pesos i mesures.

Pel que fa a l'annex dedicat als oficis artesans que ocupa la casa de menestrals del carrer Jesús, a la guia es fa una proposta d'itinerari a continuació del que ara s'ha descrit. Es modifica l'accés natural a la casa per un accés a través del corral de la casa Alomar i així s'accedeix per un porxe posterior (Sala XIII) que s'ha habilitat com a reconstrucció d'un petit celler on s'exposen diverses mostres d'utilitatge relatiu a la indústria del vi.

La Sala XIV representa una petita ferreria amb la reproducció de la fornal i les manxes i mostres diverses de ferramental de porta.

La Sala XV està dedicada a la cistelleria de canya, concretament a l'ofici de panerer o covener.

La Sala XVI, antiga cuina de la casa, es manté com a tal amb una mostra interessant de ceràmica popular de producció actual.

La Sala XVII, antiga entrada de la casa, és dedicada als oficis de sabater, selleter i espadenyer.

La Sala XVIII és dedicada a l'ofici de teixidor amb un antic teler procedent d'Artà, instrumental complementari i una mostra de teixits tradicionals.

Al pis superior, la Sala XIX és compartida per una mostra dels següents oficis: escultor, trencador de marès i picador de pedra, cullerer, daurador, torner de fusta, fuster, boter i fuster grosser.

A la Sala XX, també al primer pis, hom fa una reconstrucció del taller d'argenter.

No existeixen criteris uniformes quant a l'exposició. La planta baixa de la casa Alomar, així com la farmàcia, s'han diposat seguint un criteri de recreació de l'estat original. De fet, s'ha mantingut l'estructura original de la casa intentant reproduir les funcions originals de cada una de les peces. Aquesta pretensió s'ha duit a l'extrem, fins i tot, amb la incorporació de maniquís.

A les sales no s'ofereix cap casta d'informació i simplement s'han transformat alguns mobles per tal de convertir-los en vitrines (caixes amb coberta de metacrilat).

A la planta pis es fa ús de plataformes de fusta i ceràmica vidriada per resaltar conjunts i unitats museogràfiques. A les sales destinades a ceràmiques hom se serveix de vitrines.

A les sales dedicades a oficis artesans es repeteix aquesta mateixa solució (plataformes de fusta i ceràmica, vitrines, etc.) i s'incorporen alguns plafons que, a més de suport de petits elements de cultura material, incorporen rètols amb la denominació de cada una de les peces.

En alguns dels oficis (cullerer i argenter) s'hi han afegit alguns plafons amb imatges fotogràfiques que ajuden a la comprensió.

4.2.1.1.7. Instal·lacions

La casa Alomar és un edifici de la petita noblesa rural, construïda a mitjan segle XVII per la família Simó. Durant el segle XVIII la casa fou adquirida per la família Salas de Manacor i posteriorment passà als Alomar.

Es tracta d'un edifici representatiu de l'arquitectura rural mallorquina del barroc amb sales àmplies, la primera abovedada i façana de marès.

La segona casa és la típica vivenda de petits pagesos o menestrals i és un clar exponent de l'arquitectura popular.

S'ha mantingut l'estructura d'ambdós edificis sense gairebé cap casta de variació estructural. La inexistència de dependències específiques (laboratoris, biblioteca, magatzem, etc.) i la disposició dels materials, seguint criteris decorativistes i de reconstrucció d'ambients, ha permès aquesta perduració.

4.2.1.1.8. Dinamització (activitats i publicacions)

La dinamització de la secció etnològica hom la pot entendre a partir de dos vertents: organització o participació en activitats, especialment trobades de caràcter científic, i publicacions pròpies, tant d'investigació i documentació com de divulgació.

Pel que fa al primer apartat hom ha de destacar especialment l'organització del IV C.N.A.C.P. com la participació activa del Museu de Mallorca en l'organització dels Congressos

per a la protecció del patrimoni promoguts per la Societat Arqueològica Lul·liana.

Fins al moment el Museu no ha muntat cap exposició monogràfica o temàtica de caràcter etnològic a la seu de la Secció. Unicament es pot destacar l'exposició monogràfica de mocadors de pinyes de la col·lecció Simó a la seu central del Museu de Mallorca a Palma.

Quant a les publicacions etnològiques del Museu de Mallorca s'han articulat a partir de quatre col·leccions, una d'elles específicament d'etnologia, que han acollit al llarg dels anys un percentatge elevat de la totalitat de publicacions sobre cultura popular de les Illes⁷.

L'anàlisi d'aquestes publicacions pot resultar indicadora de quina ha estat -o no ha estat- la línia investigadora d'aquest museu.

1. "Trabajos del Museo de Mallorca"

Dins aquesta col·lecció, iniciada el 1967 amb una publicació sobre l'anàlisi de radiocarboni a Mallorca i que ja ha assolit el n° 50 (1992), han aparegut les publicacions que segueixen:

ROSSELLO-BORDOY, Guillermo (1969) *La cerámica de aplicaciones de Felanitx y sus precedentes*. Trabajos del Museo de Mallorca. 7.

⁷ Per al coneixement de la producció bibliogràfica del Museu de Mallorca vegeu el recent catàleg (1992) *El Museu de Mallorca: vint i cinc anys de publicacions (1967-1992)*.

LLOMPART, Gabriel (1964-1965) "El Belén de las Religiosas Capuchinas". Separata de la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*. LXXVI. Trabajos del Museo de Mallorca. 9.

LLOMPART, Gabriel (1967) "Els Cavallets de Mallorca". Separata del *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*. 654. Trabajos del Museo de Mallorca. 10.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Experiencia religiosa y lengua mallorquina". Separata de la *R.D.T.P.* 29. Trabajos del Museo de Mallorca. 13.

LLOMPART, Gabriel (1976) "Sa jaia corema, sa jaia serrada". Separata de *Mayurqa*. 15. Trabajos del Museo de Mallorca. 22.

ROSSELLO-BORDOY, Guillermo (1986) "Una experiencia museológica. La sistematización de las colecciones de la Sociedad Arqueológica Luliana". Separata de *B.S.A.L.* Trabajos del Museo de Mallorca. 42.

VICENTE CONESA, María V. (1992) *Ornamentos sacros en el Museo de Mallorca. La donación del Rdo. Sr. Miguel Alomar Esteve*. Trabajos del Museo de Mallorca. 50.

2. "Llum d'encreuia"

Aquesta nova col·lecció, sorgida amb la voluntat de convertir-se en una sèrie dedicada específicament a les publicacions

etnogràfiques i sobre cultura popular, ha assolit fins ara quatre títols:

GUASP PEREZ, Jaume, RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1984) "Ca'n Malagrava, picadors i repicadors de llimes i raspes". Separata del *B.S.A.L.* 40. Llum d'encreuia. 1.

RAMIS, Andreu (1980-1984) "Els corders mallorquins". Separata de *Mayurqa*. 20. Llum d'encreuia. 2.

BERNAT ROCA, Margalida (1985) *Telers i teixidors a Mallorca. Estudi etnològic*. Llum d'encreuia. 3.

GUASP PEREZ, Jaume, RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1986) "La col.lecció de ferros de la S.A.L. dipositada al Museu de Mallorca". Separata del *B.S.A.L.* 42. Llum d'encreuia. 4.

3. "Quaderns de Ca la Gran Cristiana"

Aquesta nova col.lecció, paral.lela a "Trabajos del Museo de Mallorca" i no limitada a treballs d'arqueologia, tal com es manifesta a la seva presentació ha aollit també en el seu si un treball de contingut etnogràfic realitzat per col.laboradors del Museu de Mallorca. Ens referim a:

Estudis sobre la Torre dels Enagistes. (1986) i més concretament a l'apartat Els graffiti i la decoració popular a la Torre dels Enagistes de Margalida Bernat Roca, Elvira González Gozalo i Jaume Serra i Barceló.

Igualment s'ha de considerar la publicació de Gabriel ALOMAR ESTEVE (1988). Un poble una nissaga. La vila de Muro i els Alomar "de la Serra", per la vinculació d'aquesta família a la casa que després seria seu de la secció etnològica.

4. Publicacions del personal investigador i col.laboradors.

Tot i que no estiguin incloses dins col.leccions pròpies dels Museu, o fins i tot restin encara inèdites, és interessant revisar quina ha estat la producció i la tasca investigadora del personal directament vinculat a la institució o bé dels seus col.laboradors. La revisió d'aquestes publicacions pot revelar quina ha estat la importància del Museu de Mallorca com a centre aglutinador i dinamitzador de la recerca i investigació etnològica mallorquina, al mateix temps que en pot explicar la mateixa dinàmica de creixement del Museu.

Pel coneixement de la trajectòria investigadora del director del Museu de Mallorca en el món de l'etnologia i la museologia vegeu *Estudis de Pre-història de Mayurqa i d'història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló-Bordoy* (Mallorca 1982) a l'apartat de bibliografia, ordenada per Víctor Guerrero Ayuso, pp. 329-341⁸.

A aquesta bibliografia s'haurien d'afegir les publicacions dels col.laboradors habituals del museu i que poden consultar-se a la bibliografia general. Així és interessant observar la relació de

⁸ Existeix una nova bibliografia actualitzada (1992) *Bibliografia de G. Rosselló Bordoy*.

treballs dels següents autors: Gabriel Llompart, Jaume Coll, Biel Massot, Jaume Pérez, Margalida Bernat, Elvira González, Jaume Guasp i Andreu Ramis.

Igualment s'han de tenir presents les comunicacions presentades al IV Congreso Nacional de Artes y Tradiciones Populares, realitzat a Palma sota l'empara del Museu de Mallorca. Així mateix hom ha de destacar el paper que ha jugat el Museu en molts dels treballs que han obtingut beques i ajuts d'etnologia atorgats per la Conselleria de Cultura i que en molts casos s'enquadraven en línies d'investigació auspiciades pel Museu.

Tot i no disposar d'un gabinet didàctic formalment instituit hi ha una sèrie de materials didàctics elaborats per col.laboradors del Museu que intenten pal.liar aquesta mancança. Entre d'altres cal destacar la sèrie de sis quadernets didàctics elaborats per Margalida Bernat Roca i Jaume Barceló Serra que poden utilitzar-se com a suport a l'hora de la visita de diverses dependències o l'observació de peces del Museu.

Aquests materials són els següents:

BERNAT ROCA, M., SERRA BARCELO, J (1986) *Museu de Mallorca. Sales d'arqueologia islàmica.*

BERNAT ROCA, M., SERRA BARCELO, J (1987) *Museu de Mallorca. Sales d'art medieval. Sant Jordi, cavaller de Déu.*

BERNAT ROCA, M., SERRA BARCELO, J (1987) *Museu de Mallorca. Belles Arts. Júlia.*

BERNAT ROCA, M., SERRA BARCELO, J (1987) *Museu de Mallorca. Secció etnològica. Les eines del teixidor.*

A més, aquests quadernets van acompanyats dels corresponents fulls amb la programació on s'indica els curs o cursos més adients als quals es dirigeix el quadernet, els temes relacionables, els objectius, la motivació, la preparació, la temporalització i les activitats complementàries (apèndix documental d).

Amb l'objectiu de conèixer quins són els materials didàctics relatius als museus dels quals hom disposa i quines són les alternatives i possibilitats que ofereixen els nostres museus i col·leccions treballa precisament el Seminari permanent "Museu i Aula" al Centre de Professors de Palma.

Aquest seminari, coordinat per Margalida Bernat Roca, s'ha plantejat com a objectiu pel curs 1990-91 elaborar una base de dades on precisament es recompili tot aquest material didàctic, inèdit o no, al mateix temps que es pretén dur a terme una prospecció de les condicions d'aprofitament dels museus i col·leccions existents a Mallorca. L'objectiu és el de confeccionar un catàleg de museus on es recullin les dades més rellevants pel que fa a la capacitat d'aprofitament escolar de les col·leccions i museus illencs.

Finalment, hom ha de destacar que a aquest museu li ha estat concedit el premi del Consell d'Europa corresponent a l'any 1982.

4.2.1.1.9. Fonts consultades

FARRO I FONALLERAS, Dolors. (1985) *Museus d'història. Propostes per a un programa*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya, 1985.

Museos locales de artes y costumbres populares. (1966) Madrid: Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. Ministerio de Educación y Ciencia.

Museo de Mallorca. Sección Etnológica en Muro. (1982) Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas.

ROSSELLO BORDOY, G., VIDAL TOMAS, B. (1966) *Museo de Mallorca. Sección Etnológica*. Madrid: Dirección General de Bellas Artes.

ROSSELLO BORDOY, G. (1976) *Museo de Mallorca. Sección Etnológica. Salas de oficios artesanos*. Madrid: Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural.

SANZ-PASTOR Y FERNANDEZ DE PIEROLA, Consuelo
(1990) *Museos y colecciones de España*. Madrid: Ministerio de
Cultura. pp. 61-62.

4.2.1.1.10. Apèndix documental

a. Reglament de la Secció Etnològica (17.2.1965)

b. Fitxa inventari general

c. Croquis dels edificis del museu

d. Materials didàctics

a. Reglament de la Secció Etnològica (17.2.1965)



MINISTERIO DE

EDUCACION NACIONAL

DIRECCION GENERAL DE BELLAS ARTES
SECCION DE
MUSEOS, EXPOSICIONES Y CONCURSOS

2.11/310

"La necesidad de conservar todos aquellos elementos característicos de la vida y cultura del campo mallorquín, sus costumbres, aperos de labranza y ajuares domésticos, en vís de una rápida transformación debida a la modernización que en estos momentos sufre el sistema de vida de la isla de Mallorca, obliga a pensar en un Centro que recoja, guarde y exhiba debidamente estas manifestaciones, para su debida conservación para la posteridad.

Esta imperiosa necesidad prevista en el Decreto de 2 de noviembre de 1961 por el que se creó el Museo de Mallorca, en cuyo Artículo 3º Apartado O), considera necesaria la existencia de una Sección Etnológica dentro del cuadro de actividades de la Institución, se ha hecho posible gracias a la generosa donación del Sr. D. Gabriel Alomar Esteve, que con su gesto ha podido materializar una de las aspiraciones más sentidas por Mallorca entera.

Por ello a propuesta de la Dirección General de Bellas Artes,

ESTE MINISTERIO, ha resuelto aprobar el Reglamento por el que ha de regirse la Sección Etnológica del Museo de Mallorca, dentro de las directrices del Patronato, la que funcionará en el edificio cedido con tal fin por D. Gabriel Alomar, sito en la calle Mayor, número 15, de la villa de Muro (Mallorca).

Lo que traslado a V.S. para su conocimiento y demás efectos, remitiéndole una copia del Reglamento de que se trata.

Dios guarde a V.S. muchos años
Madrid, 17 de febrero de 1.965

EL DIRECTOR GENERAL,

DIRECCION NACIONAL
EXPOSICIONES
1965
AR 1965
IDA



CAPITULO I.- FINALIDAD

Artículo 1º.- La Sección Etnológica del Museo de Mallorca tendrá por finalidad la adjudicación, conservación, estudio, y, en su caso, restauración de objetos, instrumentos, colecciones y conjuntos relacionados con el arte popular, artesanía, trabajo y costumbres propios de la Isla de Mallorca, los cuales serán exhibidos en ambientes apropiados de acuerdo con las directrices de la moderna museografía.

Artículo 2º.- Los materiales que constituyan los fondos de este Museo, adquiridos por donación o compra, se instalarán en el edificio cedido para este único fin por D. Gabriel Alomar Esteve, situado en la calle Mayor, número 15, de la Villa de Muro (Isla de Mallorca), donación aceptada por el Estado mediante Decreto del Ministerio de Hacienda, de fecha 25 de abril de 1963.

CAPITULO II.- DEPENDENCIA

Artículo 3º.- La Sección Etnológica del Museo de Mallorca, creado por Decreto de 2 de noviembre de 1961, quedará bajo la dependencia en todo momento y para todos los fines de la Junta de Patronato y Dirección del mismo. A los efectos correspondientes, y de acuerdo con las cláusulas de la donación, esta Junta de Patronato se ampliará con la persona donante del edificio donde se establece la Sección Etnológica, y en su defecto, por su descendiente directo de mejor derecho.

Artículo 4º.- La administración de la Sección Etnológica quedará integrada totalmente dentro del Museo de Mallorca, dependiente de la Dirección General de Bellas Artes, según las disponibilidades económicas que determine la mencionada Dirección General.

CAPITULO III.- FONDOS

Artículo 5º.- El Patronato del Museo de Mallorca podrá delegar las funciones de ámbito local, en personas residentes en la Villa de Muro.

Artículo 6º.- Como parte integrante del Museo de Mallorca las funciones directivas y museográficas quedarán bajo el control del Director del mismo.

Artículo 7º.- Constituirán los fondos de la Sección, aparte de los objetos que inicialmente ha entregado su fundador y donante, todos aquellos adquiridos, bien por donación de particulares o centros oficiales, o bien por compra, que puedan contribuir a los fines del Museo y al conocimiento de las costumbres populares y de las tradiciones isleñas.

Artículo 8º.- Los materiales del Museo serán catalogados de acuerdo con las instrucciones vigentes de la Dirección General de Bellas Artes.

CAPITULO IV.- ACTIVIDADES

Artículo 9º.- Juntamente con el fichero de los fondos del Museo, se procederá a la redacción de otro fichero de piezas interesantes, no pertenecientes al mismo, con el fin de ampliar al máximo sus funciones científicas y conservadoras.

Artículo 10º.- El Museo Etnológico de Mallorca deberá formar un Archivo de Folklore musical y literario, que tenga por fin su conservación y depuración.

Artículo 11º.- Será misión del Museo Etnológico de Mallorca el fomentar los certámenes de cultura y arte popular y en general, todas las actividades orientadas a su difusión y proyección.

CAPITULO V.- COMISION ESPECIAL

Artículo 12º.- Dado el carácter especial de la Sección Etnológica del Museo de Mallorca, se considera oportuno contar con la colaboración

de aquellas personas que por su cultura y vinculación al agro mallorquín, puedan aportar materiales y conocimientos prácticos sobre la cuestión primordial del Museo. Con este objetivo, se formará una Comisión Especial, dependiente de la Junta de Patronato del Museo de Mallorca, la cual procederá a la localización y adquisición de los objetos que deban figurar en el Museo. Su misión primordial consistirá:

- a) En la recogida de materiales
- b) Selección de los mismos
- c) Restauración de las piezas adquiridas que lo necesiten
- d) Estudio y publicación de los materiales.

Artículo 13º.- La Comisión Especial estará presidida por el Presidente de la Junta de Patronato del Museo de Mallorca, y la formarán los siguientes miembros:

Un representante del Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia.

Un representante de la Excmo. Diputación Provincial

Un representante del Ayuntamiento de la Villa de Muro

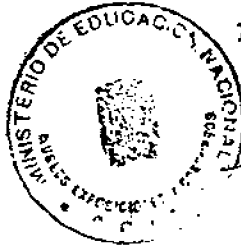
Un representante de la Sociedad Fomento del Turismo.

Doce miembros propuestos por la Dirección General de Bellas Artes, Diputación Provincial y Ayuntamiento de Muro entre aquellas personas idóneas que reúnan las condiciones expuestas en el artículo anterior.

Un representante personal del fundador y donante

El Director del Museo de Mallorca, que actuará de Secretario.

Aprobado por Orden Ministerial de 17 de febrero de 1955,



EL JEFE DE LA SECCION,

A handwritten signature in dark ink, appearing to be "Francisco..." followed by a long horizontal flourish.

b. Fitxa inventari general

MUSEO DE MALLORCA INVENTARIO GENERAL

N.º _____

Mod. n.º 1

Anverso Conjunto	Reverso Detalle
Fotografías	

Objeto _____
Materia _____
Dimensiones _____
Peso _____
Conservación _____

Negativos _____

Datos complementarios _____

Procedencia _____

Adquirido
Deposito por _____

Precio _____ Fecha de ingreso _____

Registro de Entrada en propiedad depósito N.º _____ Expediente n.º _____

CATALOGO SISTEMATICO: Edad _____ Fecha _____

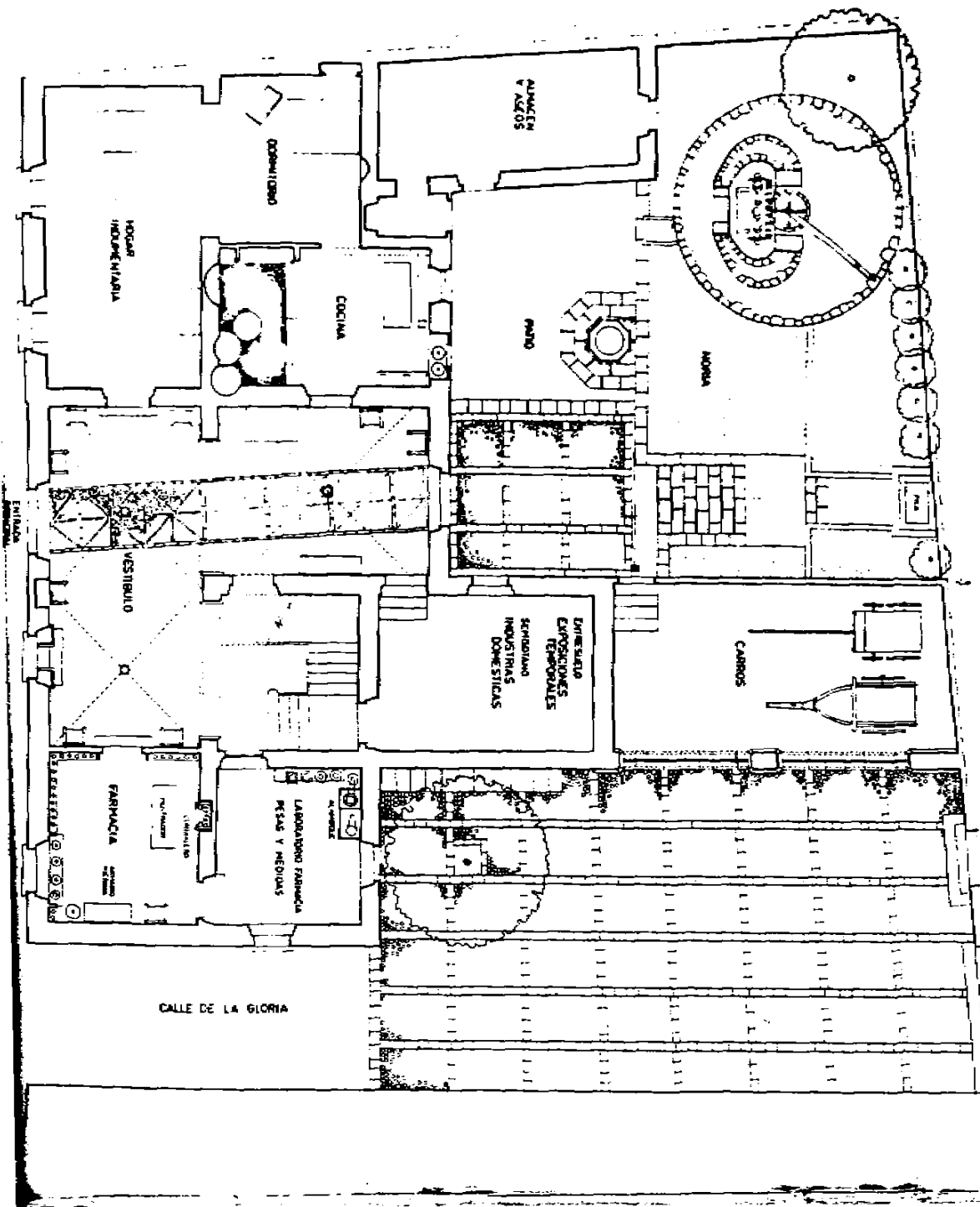
Cultura _____ Sección _____
(Serie) (Grupo)

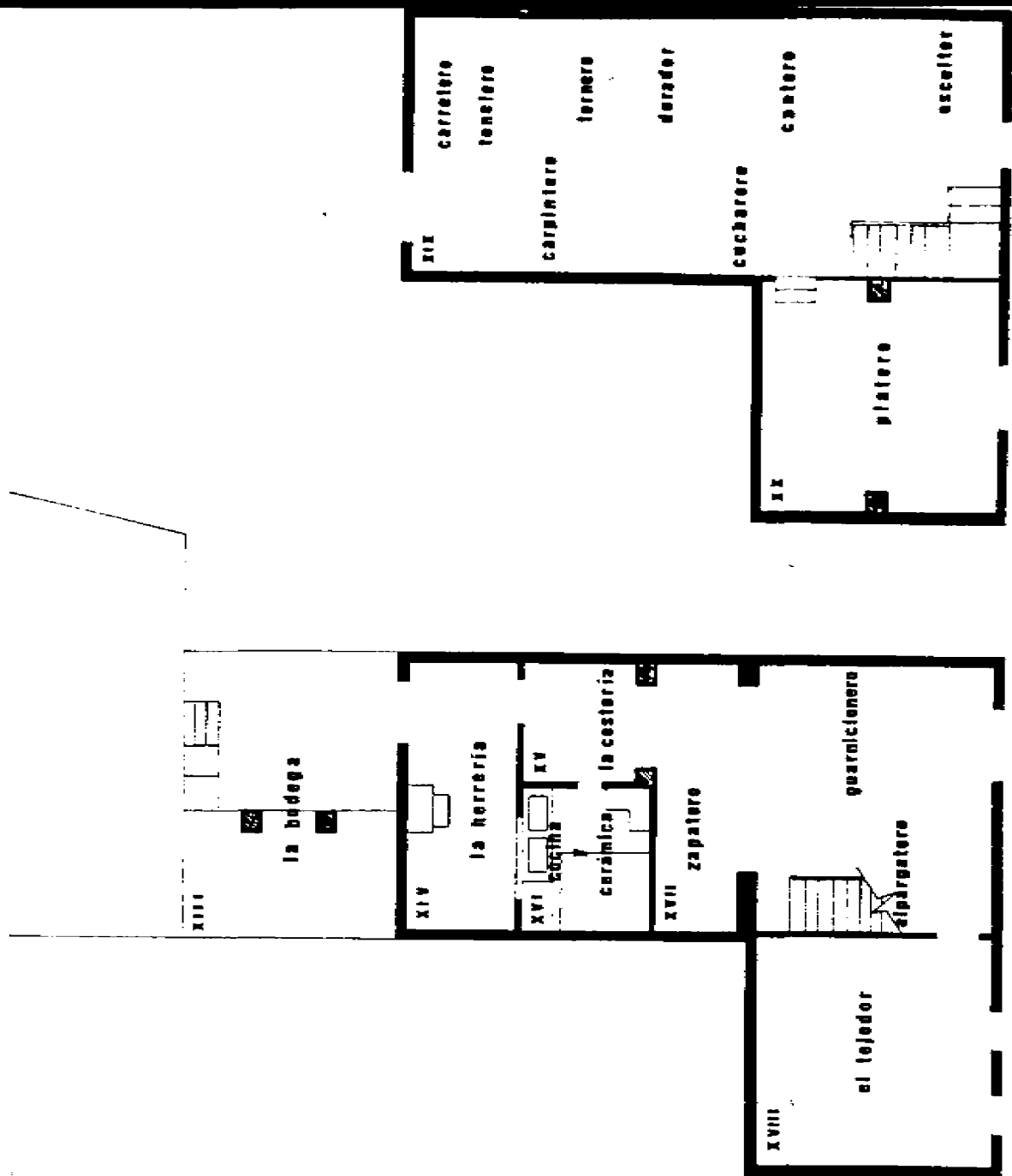
Serie _____ N.º _____ CAT.º MONOG.º N.º _____
(Soberano, Estado, Ciudad, Asunto)

Referencia Topográfica _____

Fecha de inscripción _____ El Conservador _____

c. Croquis dels edificis del museu





d. Materials didàctics

TU TAMBE POTS FER DE TEIXIDOR:

MUSEU DE MALLORCA

secció etnològica



LES EINES DEL TEIXIDO

© Margalida Bernat i Roca - Jaume Serra i Barceló
Servici de Reprografia del MUSEU DE MALLORCA
D.P.: PM - 277/1.987

NOM I LLENGÜES: _____

CURS: _____

ESCOLA: _____

DIÀ DE LA VISITA: _____

TEIXIR fou, al principi de la història, una feina gairebé realitzada per tothom. Amb el pas del temps es convertí en un treball especialitzat, però hi havia persones que s'hi dedicaven com a ofici. Enen els TEIXIDORS.

En un ofici que s'aprenia guinebé sempre per transmissió familiar i després d'un llarg període d'aprenentatge.

Al igual que quasi tots els altres oficis, els teixidors, al llarg de l'Edat Mitja i fins el segle XIX, s'organitzaven en Gremis.

Al MUSEU ETNOLÒGIC visitaràs la Sala XVIII. En ella hi veuràs l'utillatge que empraven els teixidors per a fer la seva feina. Alguns dels aparells són molt senzills i d'altres són vertaderament complicats.

- Observa bé tots aquests aparells.

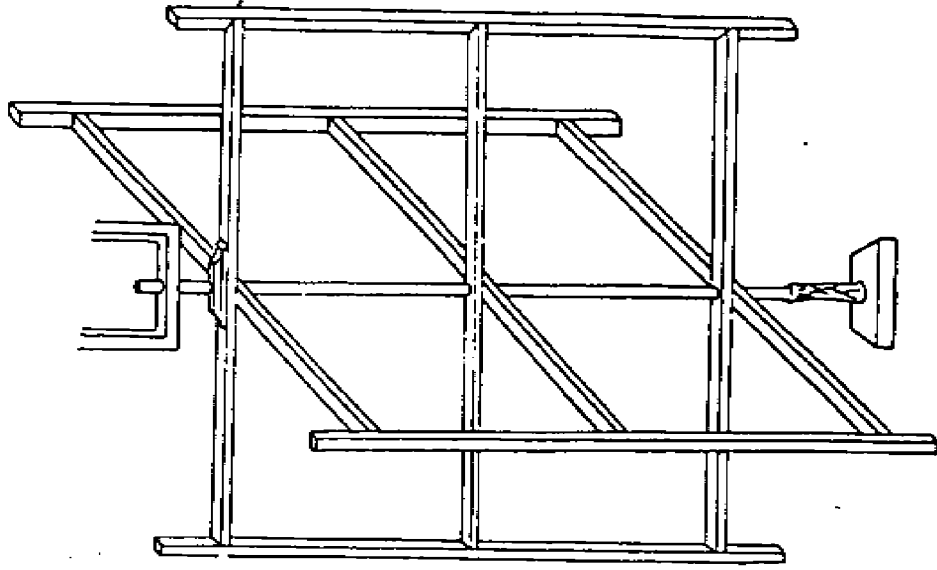
- En coneixies cap d'ells?

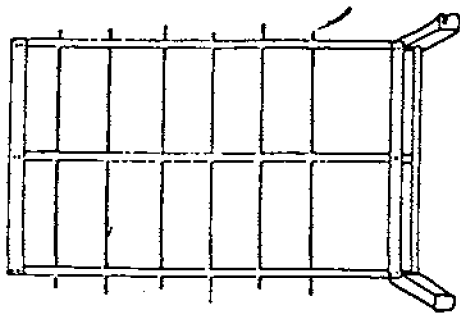
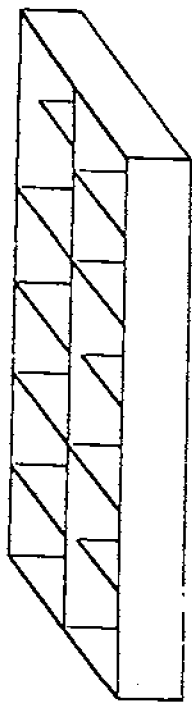
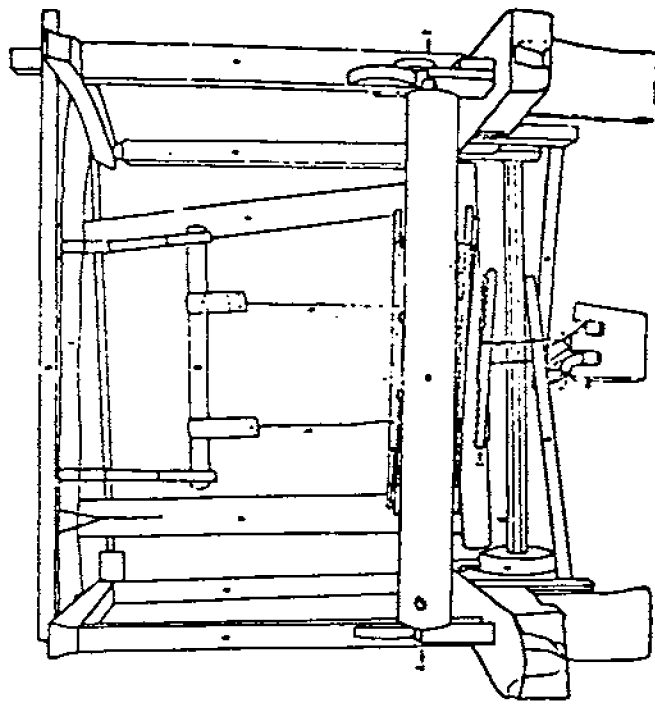
- Cerca el nom de cada un d'ells i col·loca'l devora del dibuix corresponent.

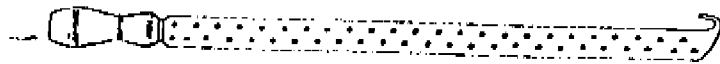
- Quin te parix que és el més complicat?

- I el més senzill?

- De qui i material estan fets en la major part tots?

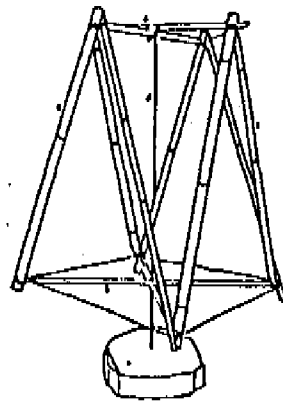
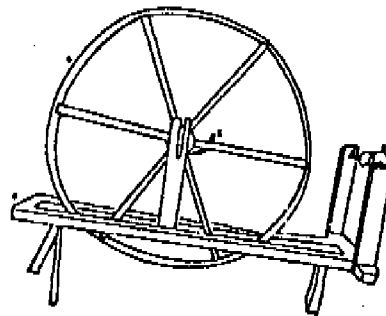






TEIXIR és fer una tela entrecreuant fils de dos conjunts diferents. Un conjunt està col·locat en el telex i consta de molts de fils paral·lels entre ells. Es diu ORDIT. L'altre és un fil torsat, que va dins de la llunquadora. És la TRAMA.

Aquest fils poden ésser de diferents materials: vegetals, d'origen animal i, en el present, n'hi ha d'artificials.



- Escribe qualche exemple de cada tipus de fil:

VEGETAL: _____

ANIMAL: _____

ARTIFICIAL: _____

- Observa ara les teles que hi ha dins de les vitrines. Es tracta de mostres de teixits tradicionals mallorquins.

- Pren nota del nom d'alguna d'elles i del material amb que es troba feta:

NOM DE LA TELA: _____ MATERIAL: _____

- A quin poble estan fetes?

- Quina d'aquestes teles és la més coneguda?

QUADERNET DIDÀCTIC: LES EINES DEL TEIXIDOR

Cursos més adients: Cicle Mitjà, extensible a 6 è i 8 è E.G.B. amb reelaboracions.

Temes relacionables: La vida a l'Era Mitjana - El treball a l'antig r^egin - Els gremis - La Revolució industrial.

Objectius: 1/ Fomentar l'observació a través de preguntes dirigides.

2/ Respondre preguntes a partir de relacions entre informació escrita i observació d'objectes materials.

3/ Relacionar eines amb treballs.

4/ Seriar els processos manuals i mecànics que condueixen a l'acabament d'un teixit.

5/ Treballar pràcticament els mecanismes rudimentaris del teixit.

Motivació: Cal fer patent la importància de la Revolució Industrial pel que suposà de gran canvi amb l'organització del treball, així com el canvi d'eines i mecanismes. La Revolució Industrial ha relegat la major part d'aquests estris als Museus.

Temporalització: Un màxim de 30 min. per a un grup de 20 persones.

Activitats complementàries: És interessant intentar la visita d'alguns dels tallers de teixit encara ara existents a Mallorca:

- Artesania Bujosa - Santa Maria del Camí.

- Tejidos Vicens - Pollença

(cal concertar-ho telefònicament).

També és factible la construcció de petits telers de marc per a la confecció de petits teixits.

4.2.2. Col·leccions de titularitat municipal

4.2.2.1. Museu Local de Sa Pobla

4.2.2.1.1. Identificació

Museu Local de Sa Pobla

adreça

c/ Antoni Maura, 6

Sa Pobla 07420

telèfon: 542389

horari: dijous, divendres i dissabte de 10,30 a 13,30 i de 17,00 a 20,00

4.2.2.1.2. Història i evolució

Es tracta d'una iniciativa individual del capellà pobler Melcion Tugores que posteriorment va esser recolzada per

l'Ajuntament. L'origen de les col·leccions l'hem de cercar en diverses col·leccions anteriors com és ara un petit museu parroquial, un parell de col·leccions privades i una col·lecció escolar. Sembla que cap al 1971(?) es van reunir tots aquests fons a la casa pairal de la família Planas on actualment la col·lecció està ubicada.

La majoria dels fons procedeixen de donacions i dipòsits, . Aquesta circumstància ha ocasionat alguns problemes ja que s'han hagut de retornar fons importants com és ara els mateixos que havia aportat el propi fundador.

L'actual responsable dels fons del Museu, encara que no anomenat de forma oficial, és Mn. Joan Obrador Socies.

Totes aquestes notícies fan referència a les primitives col·leccions del Museu local, ja que a partir del 1990, amb la creació dels fonaments pel futur Museu d'Art Contemporani de Mallorca, ubicat al mateix edifici, s'ha obert un doble vertent d'actuació que intentarem explicar a continuació.

A partir de les *Trobades de Pintors a Sa Pobla*, iniciades el 1976 i promogudes pel Club Cultural de Sa Pobla, es va anar creant un fons de pintura contemporània relativament important que donà lloc als primers projectes de creació d'un museu d'art contemporani. Amb la intervenció de l'Ajuntament s'aconseguí l'ocupació de part de l'edifici del Museu Local (el pis superior) que va ésser inaugurat el dia de Sant Antoni de 1985 com a seu permanent del fons recollit. Aquesta nova situació es completava amb la publicació d'un document de debat que esdevindria avantprojecte d'aquest museu d'Art Contemporani; la creació del

Patronat del Museu d'Art Contemporani de Mallorca i amb la dotació per part de l'Ajuntament d'una plaça de Director del Museu local.

En un dossier informatiu del mes d'octubre de 1991, referit a les perspectives de futur del Museu d'Art Contemporani de Sa Pobla es fa la següent proposta (pg.16): "Possibilitat de concentrar el fons del museu local (etnologia i història local) a una de les àles de la planta baixa i a les dependències annexes que tenen sortida al carrer del Rosari. Possibilitar una visita independent d'aquesta part del museu i seleccionar i classificar adequadament el seu fons".

4.2.2.1.3. Aspectes jurídics i administratius

El desdoblament provocat a partir de la potenciació de la secció d'art contemporani ha originat una situació un tant ambigua:

1. permanència d'unes col·leccions, integrades en el Museu Local, amb un conservador que treballa de forma altruista, amb uns estatuts propis (apèndix documental a).

2. creació d'un Museu d'Art Contemporani de Mallorca amb un Patronat i un director (legalment del Museu Local), però al qual només s'assigna la responsabilitat de la secció d'art contemporani (apèndix documental b).

Tot i aquestes contradiccions inicials, la propietat de l'edifici i dels fons que no estan en dipòsit és de l'Ajuntament de Sa Pobla

Pel que fa a la gestió, tant d'una secció com de l'altra, correspon a l'Ajuntament, encara que tant a la secció Local com a la d'Art Contemporani existeix i hi haurà d'intervenir el Patronat. Teòricament aquests patronats, presidits pel Batle de Sa Pobla, són el màxim òrgan de govern del Museu.

Quant al règim econòmic sembla que no hi ha dotacions per a la secció local (paleontologia, art sacre, arqueologia i etnologia) però sí pel M.A.C, que compta amb un pressupost ordinari i dotacions extraordinàries.

Quant a altres entrades econòmiques, es manté el criteri d'oferir entrades gratuïtes i accedir al sistema de subvencions i ajudes que puguin atorgar l'administració o altres entitats privades.

Pel que fa a les despeses, a part del capítol de personal i les despeses de manteniment no hi ha previsions per adquisició de fons.

4.2.2.1.4. Fons del museu

Tal com ja s'ha esmentat abans, el Museu Local de Sa Pobla és de caràcter mixt i compta amb dues grans seccions:

1. La secció local (situada a la planta baixa i al porxe) amb fons de paleontologia, arqueologia, art sacre i etnologia. Aquesta part s'ha creat a partir de donacions i dipòsits acumulats a partir de col·leccions anteriors i l'organització d'una campanya de donacions (apèndix documental c).

2. La col·lecció de pintura, base del Museu d'Art Contemporani de Mallorca, (ubicada a la planta superior de

l'edifici) formada a partir de les adquisicions efectuades amb els fons recopilats a les successives Trobades de Pintors (1976-1991) i actualment amb un fons de 62 obres.

Quant a l'ampliació dels fons, pel que fa a la secció local, sembla que el desig dels responsables del museu són el de fer-la desaparèixer, possiblement es cediria gran part del fons al Museu de Muro, o bé replantejar totalment la disposició d'aquest fons. Així i tot encara s'accepten algunes donacions.

Pel que fa a la secció d'art contemporani, a curt termini, no hi ha previsions d'adquirir obra, però en cas d'ampliar el fons les adquisicions corresponen al Patronat (apèndix documental d).

4.2.2.1.5. Laboratori

Encara que no amb una vinculació massa estreta amb el Museu, a les dependències de la secció local hi ha una petita biblioteca amb fons bibliogràfics de caràcter local que van des del 1950 fins a l'actualitat.

En una altra dependència del Museu i sense cap vinculació amb aquest es conserva l'arxiu històric Municipal, ordenat fins al 1948 i els fons documentals de la Cooperativa Agrícola Poblara (1937-).

A la biblioteca es conserva una petita col·lecció de retalls de premsa, algunes col·leccions incompletes de publicacions periòdiques i una petita col·lecció de fotografies, totes elles de temàtica local.

La biblioteca no gaudeix de cap sistema de registre, catalogació ni ordenació.

Pel que fa als fons museogràfics de la secció local hem de dir que no tenen cap casta de registre, catàleg, numeració ni referència. Sembla tanmateix que existeix un inventari que no hem pogut localitzar.

Tant els projectes d'investigació com de conservació i restauració són inexistents.

4.2.2.1.6. Exposició

Pel que fa a la disposició dels fons dins les distintes sales, a la planta baixa els materials etnogràfics estan disposats a la petita sala que conforma l'ala esquerra de l'edifici, tot entrant a través del jardí situat davant el museu, i a la porxada d'accés.

A la sala esmentada, les peces estan disposades sense cap casta d'ordre per les parets, al terra i dins tres vitrines de fusta i vidre. D'aquesta manera comptam màquines de cosir, cernedors, maridets, estisores, coladors, lluernes, fanals, picarols, corrioles, barres de teler, llum de carbur, encaientidor de panades, atuells ximenea, màquina de torrar cafè, carabasses, cànem natural, debanadores, filosa, cànem picat, etc. Dins cada una de les tres vitrines podem trobar el que segueix: a la primera, una gramola (?), estris de cuina, motlles de llauna, culleres de banya, molins de cafè, una planxa, roncadors o matraques amb rodets i olles de

test sobre capçanes; a la segona, romanes, peces de ceràmica popular, col.lecció de caps de mistos, balança de farmàcia de l'apotecari Antoni Tugores, col.lecció de mesures, fogonets i diversos estris de cuina; a la tercera hi ha una col.lecció de peces de roba de cànem i una altra d'estris de filar (espadelles, aspi, fusos, etc).

Al porxe, també disposades al terra i sobre la paret, sense cap casta d'ordre tipològic o temàtic hom hi pot trobar eines relacionades amb el treball del camp i amb diversos oficis artesans (fuster, selleter, teixidor, ferrer, etc.).

Pel que fa a les altres sales de la planta baixa, a part de la sala de juntes amb una vitrina amb documentació antiga i la prestatgeria de la biblioteca, hi ha una sala de paleontologia comarcal (llegat Joan Bauzà Rullan¹), una altra sala d'arqueologia i tres sales amb material litúrgic i art sacre que conformen la col.lecció més important.

La planta superior de l'edifici està ocupada per la col.lecció de pintura i escultura contemporània que conformen els fons del Museu d'Art Contemporani de Mallorca i un petit espai destinat a administració.

No existeix cap criteri de presentació ni exposició definit. Tampoc, pel que afecta a la col.lecció d'etnologia, no es dona cap casta d'informació.

¹ Per al coneixement d'aquest personatge vegeu *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (s/d) 2: 54-55.

4.2.2.1.7. Instal·lacions

Com ja hem esmentat, el Museu està localitzat a la casa pairal de la família Planas. Es tracta d'una construcció relativament recent (s. XX) que ha patit diverses reestructuracions a causa del seu ús públic. Les remodelacions més importants són la construcció d'un saló d'actes lateral i la rehabilitació de la planta pis com a seu de la col·lecció d'art contemporani.

La planta baixa, on es conserva la col·lecció local, es manté amb l'estat original sense cap casta d'adequació per al muntatge i/o exposició dels materials.

L'edifici no compta tampoc amb instal·lacions ni serveis de manteniment del museu (magatzems, laboratori, et.). A la planta pis s'ha habilitat una petita dependència per allotjar els serveis administratius.

4.2.2.1.8. Dinamització

Que nosaltres sapiguem no s'ha organitzat cap casta d'activitat dinamitzadora que afecti a la col·lecció etnològica. Tampoc no s'ha publicat cap casta d'informació tant a nivell d'investigació com de divulgació.

4.2.2.1.9. Fonts consultades

Entrevista amb l'actual director, Ramon Molina de Dios, tfn. 542389

Mn. Melcion Tugores, tfn. 716279

Mn. Joan Obrador Sociés, carrer de la Pau, 1A, 07012 Palma
tfn. 712356

4.2.2.1.10. Apèndix documental

- a. Projectes d'estatuts del Museu Local de Sa Pobra

- b. Avantprojecte del Museu d'Art Contemporani de Mallorca

- c. Actes de dipòsit de materials

- d. Estatuts del Museu d'Art Contemporani de Mallorca (20.12.1990)

a. Projectes d'estatuts del Museu Local de Sa Pobla

ESTATUTOS DEL MUSEO LOCAL DE LA PUEBLA (Baleares)

ARTICULO 1.- El fin que se propone con la fundación del Museo Local de La Puebla, es la custodia y conservación de todos aquellos objetos de carácter arqueológico, histórico o científico que en la actualidad existen, y en lo sucesivo puedan encontrarse en nuestra Villa y en su término, junto a los que se aportaren en calidad de depósito, cualquiera que sea su procedencia.

ARTICULO 2.- Para la formación de este Museo se cuenta inicialmente con una colección de objetos de diversa procedencia, que figuran detallados en el inventario que se adjunta al final de los presentes Estatutos como anexo.

ARTICULO 3.- La colección de objetos a que se refiere el artículo anterior serán:

a) Objetos propiedad del Museo, que lo constituirán todos aquellos que hayan sido adquiridos por el mismo con sus propios fondos o los procedentes de donaciones hechas por personas naturales o jurídicas.

b) Objetos depositados en el Museo, cualquier persona natural o jurídica podrá entregar, en calidad de depósito, cualquier objeto de interés local, y en garantía de dicho depósito se le extenderá un documento que acredite tal condición.

A tenor del Artº.1775 del Código Civil, cuando un propietario, o su legítimo heredero quisiera recuperar un objeto depositado en el Museo, deberá solicitarlo por escrito dirigido al Patronato del mismo, y éste, una vez enterado, procederá a la entrega material del objeto, contra entrega, por parte del solicitante, del correspondiente resguardo que se entregó al propietario en el momento de ingresar el objeto en el Museo.

ARTICULO 4.- El Ayuntamiento de La Puebla proporciona un local de su propiedad, sito en la calle Antonio Maura, número 4, para instalar en él dicho Museo.

Toda reforma o conservación del edificio corresponde al Ayuntamiento de La Puebla.

ARTICULO 5.- Por el Patronato del Museo se designará persona apta para desempeñar el cargo de Director Técnico con carácter permanente, quién deberá estar en posesión del título de Doctor o Licenciado en la Facultad de Filosofía y Letras, Sección de Historia.

ARTICULO 6.- El Museo Local de La Puebla constituirá una entidad de tipo cultural, bajo el Patrocinio del Ayuntamiento, pero funcionará desvinculado de dicha Corporación, aun cuando secunde las iniciativas que la misma le formule.

ARTICULO 7.- El Museo permanecerá abierto los días y horas que señale el Patronato.

ARTICULO 8.- Serán órganos de gobierno del Museo Local: El Director Técnico y el Patronato.

ARTICULO 9.- Serán atribuciones del Director Técnico todas aquellas necesarias para el buen funcionamiento y conservación del Museo y de los fondos documentales y materiales en él depositados, cuidando por ello de la inspección y dirección de las dependencias, la ordenación, conservación y aumento de todos los objetos allí custodiados.

Serán obligaciones del mismo, llevar al día el inventario, así como redactar una Memoria anual de las actividades de la entidad.

ARTICULO 10.- El Patronato del Museo será el máximo órgano de gobierno de la entidad, sin perjuicio de las atribuciones que corresponden al Ayuntamiento, y estará constituido por:

- Un Presidente que lo será el Alcalde del Ayuntamiento de La Puebla.
- Un Vicepresidente que lo será el Cura Párroco de La Puebla.
- Seis vocales a designar libremente por el Ayuntamiento entre personas de reconocida capacidad y cultura de la población.
- Un Secretario, que será el de la Corporación Municipal.
- Un Vicesecretario a designar por la Presidencia.

ARTICULO 11.- El Patronato tendrá una reunión ordinaria semestral y con carácter extraordinario se reunirá las veces que el Presidente, por causa justificada, la convoque. También se reunirá a petición de tres miembros, como mínimo, del Patronato.

ARTICULO 12.- Los vocales del Patronato serán renovados por mitades cada tres años. El Director Técnico tendrá carácter permanente, siendo renovable por descuido o negligencia, y por acuerdo del citado Patronato.

ARTICULO 13.- Serán atribuciones del Sr. Presidente: Llevar la representación de la entidad en todos los actos externos en que ésta deba intervenir, y presidir las sesiones del Patronato.

ARTICULO 14.- El Vicepresidente, en casos de ausencia o enfermedad sustituirá al Presidente en sus funciones.

ARTICULO 15.- Corresponde al Secretario llevar el Libro de Actas del Patronato y la documentación de la Secretaría.

ARTICULO 16.- Todas las atribuciones del Secretario quedarán delegadas en caso de enfermedad o ausencia, en el Vicesecretario.

ARTICULO 17.- Ninguno de los miembros que forman cualquiera de los órganos de gobierno del Museo Local, tendrá derecho a remuneración alguna, si bien podrá ser compensado o gratificado por acuerdo del Patronato, con motivo de gastos o trabajos extraordinarios, debidamente justificados.

ESTATUTOS DEL MUSEO MUNICIPAL DE LA PUEBLA.

Artículo 1.- El fin que se propone con la fundación del Museo Municipal de La Puebla, es la custodia y conservación de todos aquellos objetos de carácter, arqueológico, histórico o científico que en la actualidad existen, y en lo sucesivo puedan encontrarse en esta villa y su término, junto a los que se aportaren en calidad de depósito cualquiera que sea su procedencia.

Artículo 2.- Para la formación de este Museo se cuenta inicialmente con una colección de objetos de diversa procedencia, que figuran detallados en el inventario que figura al final de los presentes Estatutos como anexo.

Artículo 3.- El Ayuntamiento de La Puebla proporciona un local de su propiedad, sito en calle Antonio Maura, número 4, para instalar en el mismo dicho Museo.

Toda reforma o conservación del edificio corresponde al Ayuntamiento de La Puebla.

Artículo 4.- Siendo municipal el Museo constituido, queda garantizada su continuidad y permanencia. Por el Patronato del Museo se designará persona apta para desempeñar el cargo de Director Técnico con carácter permanente, quién habrá de estar en posesión del título de Doctor o Licenciado en la Facultad de Filosofía y Letras, Sección de Historia.

Artículo 5.- El Museo municipal de La Puebla constituirá una entidad de tipo cultural, bajo el patrocinio del Ayuntamiento, pero funcionará desvinculado de dicha Corporación, aun cuando secunde las iniciativas que la misma le formale.

Artículo 6.- El Museo permanecerá abierto los días y horas que señale el Patronato.

Artículo 7.- Serán órganos de gobierno del citado Museo municipal: el Director Técnico y el Patronato.

Artículo 8.- Serán atribuciones del Director Técnico todas aquellas necesarias para el buen funcionamiento y conservación del Museo y de los fondos documentales y materiales en el depositados, cuidando por ello de la inspección y dirección de las dependencias, la ordenación, conservación y aumento de todos los objetos allí custodiados.

Serán obligaciones del mismo llevar al día el inventario, así como redactar una Memoria anual de las actividades de la entidad.

Artículo 9

Artículo 9.- El Patronato del Museo será el máximo órgano de gobierno de la entidad, sin perjuicio de las atribuciones que corresponden al Ayuntamiento, y estará constituido por:

Un Presidente que lo será el Alcalde del Ayuntamiento de La Puebla.

Un Vicepresidente que será el cura ecónomo de San Antonio Abad.

Seis Vocales a designar libremente por el Ayuntamiento entre personas de reconocida capacidad y cultura de la población.

Un Secretario, que será el de la Corporación municipal.

Un Vicesecretario a designar por la Presidencia.

Artículo 10.- El Patronato tendrá una reunión ordinaria semestral y

con carácter extraordinario se reunirá las veces que el Presidente, por causa justificada, la convoque.

Artículo 11.- El Patronato será renovado por mitades cada cuatro años, a excepción del Director Técnico, que tendrá carácter permanente, siendo removible por descuido o negligencia, por acuerdo del citado Patronato.

Artículo 12.- Serán atribuciones del señor Presidente llevar la representación de la entidad en todos los actos externos, en que esta deba intervenir, presidir las sesiones ~~del Patronato~~ del Patronato.

Artículo 13.- El Vicepresidente, en casos de ausencia o enfermedad sustituirá al Presidente.

Artículo 14.- Corresponde al Secretario llevar el libro de actas de Patronato y la documentación de secretaría.

Artículo 15.- Todas las atribuciones del Secretario quedarán delegadas, en caso de enfermedad o ausencia, en el Vicesecretario.

Artículo 16.- Ninguno de los miembros que forman cualquiera de los órganos de gobierno del Museo Municipal tendrán derecho a gratificación alguna.

**b. Avantprojecte del Museu d'Art Contemporani de
Mallorca**

SA POBLA; PER UN MUSEU D'ART CONTEMPORANI A MALLORCA

El mes de novembre del 1976 tenia lloc a Sa Pobla, coincidint amb la fira local, la primera TROBADA DE PINTORS. Era, si més no, la primera alternativa seriosa i coherent front a l'absurda competició entre creatius.

Certament a Mallorca l'escàs impuls que els organismes públics i institucions privades oferien, en el camp de l'àmbit artístic, es reduïen als premis, certàmens i concursos que periòdicament convocaven. Això equiparava el foment de la Cultura, ja que tampoc no n'eren escàpols els escriptors, a unes carreres de cavalls. A allò que algú ja ha qualificat com l'Olimpisme Cultural o, també ben entenenent, la "nobelització" de la Cultura. Mancava imaginació.

En aquest estat de coses un grup de persones designades per la institució o organisme convocant del premi es responsabilitzaven de comparar i escollir quina obra de les presentades (i, massa sovint, quin dels autors concursants) obtendria el guardó a canvi, sempre, de la propietat d'aquesta obra.

Als certàmens tradicionals de Pollença i Palma, organitzats pels respectius ajuntaments, ben aviat s'afegiren altres com Calvià, Andratx, Santanyí, Felanitx, Binissalem, Costitx... Tot això, evidentment, com un producte de la nul·la política cultural existent. Cap d'aquests organismes portava a terme un programa de compra d'obres i, per no tenir, no disposaven ni tan sols d'un inventari documentat del seu propi patrimoni artístic. Era evident que l'únic afany d'aquests organismes era la parafernàlia o el ritu de l'acte de lliurament d'un premi que, ben sovint, costava molt més (invitacions, sopars, presentacions...) que l'import del mateix premi. A l'entretant, l'Escola d'Arts i Oficis tenia carències de materials, un professorat mal retribuït i una molt deficient infraestructura. La manca d'alternatives obligava als creatius a caure en la tempta -

ció de fer el joc participant en aquesta dinàmica malgrat experiències tan interessants com el "Grup Criada" o, encara vi gent, el "Taller Lluàtic".

Fet i fet, els premis i concursos només serien admissibles bé quan cal incentivar la creativitat, bé quan existeix una gran anormalitat cultural, bé quan manca la llibertat d'expressió. Calia, però, aixecar la veu contra la convencional estructura oferint alternatives constructives.

S'ha dit que els polítics viuen generalment més pendents de l'efectisme que de l'eficàcia. Amb totes les excepcions que a questa afirmació pot exigir, està ben clar quins són, encara ara, els papers que juguen els organismes públics amb la part del seu pressupost que destinen a Cultura: Mostres, Premis, i una tirallonga de "Festivals". N'hi ha prou si ens referim, com a exemple, al camp musical. Nombrosos festivals arreu de Mallorca, Concursos de piano, de jazz, de guitarra, de rock, d'orgue... A l'entretant el conservatori en overbooking i amb un nivell per davall del mínim exigible.

Aquesta situació també es veu reflectida en els mitjans de comunicació que dediquen amples espais als actes socials que suposen les inauguracions i un escàs tractament a la trajectòria quotidiana i seriosa dels centres culturals.

De totes maneres, a poc, a poc, sorgeixen arreu de Mallorca algunes experiències dignes de mèrit. Aquest seria el cas de la transformació dels "Premis Ciutat de Manacor" en el manteniment d'una col·lecció com és la "Tia de Sa Real" on, juntament a autors ja consagrats, hi tenen cabuda els novells obtenint el cau de les seves primeres publicacions.

Anys abans però a Sa Pobla es donava la primera passa creant l'alternativa més modesta imaginable però, al mateix temps, la més ambiciosa: crear a Mallorca un Museu d'Art Contemporani. Fer-ho des de l'òptica de l'autogestió, prescindint dels grans muntatges i de les substancioses subvencions; fer-ho

des d'abaix. Des dels vertaders protagonistes en el camp de l'Art : els artistes o, si el terme no agrada, els creatius, els plàstics.

Com s'ha dit al començament, el novembre del 1976 tenia lloc la primera "TROBADA DE PINTORS" organitzada pel CLUB CULTURAL SA POBLA i on participaren una trentena de pintors a la mateixa plaça on es fa la fira. Després, i en el curs d'un dinar de germanor que ara ja és tradicional, es plantejaren a debat preocupacions comunes. D'entre tots aviat sorgí una idea. Les obres que havien realitzat aquell matí, quasi bé esportiva - ment, serien subhastades a l'encant i, amb els doblers recollits, es muntaria una exposició (una MOSTRA) coincidint amb les festes populars de Sant Antoni. D'entre els quadres presentats, els participants de la TROBADA adquiririen els que es considerassen amb la suficient qualitat com per esser destinats a un, aleshores utòpic, futur Museu. Mentre aquella utopia no es fes realitat, l'obra quedaria en dipòsit en el mateix Club Cultural organitzador. Tot això sense premis ni guanyadors.

S'havia donat el salt qualitatiu capaç de generar una alternativa imaginativa, lúcida i lúdica. Imaginativa perquè no es feia, ni es té, notícia d'un procés semblant a cap indret. Lúcida perquè pretenia oferir un objectiu important com és la creació d'un Museu D'Art Contemporani per Mallorca, extern a qualsevol decisió imperativa de cap organisme. Lúdica perquè la participació a les tres etapes que donaven forma al conjunt del procés : "TROBADA"- "SUBHASTA"- "MOSTRA" anaven acompanyades sempre d'un element tan encoratjador com és la Festa.

Des del primer moment, després d'altres gestions que no fructificaren degut a l'escepticisme dels visitats, es va obtenir el suport econòmic de la Caixa d'Estalvis de Balears, SA NOSTRA que corria amb el cost del dinar dels pintors i el patrocini del cartell de la trobada. Així mateix aquesta entitat, juntament amb el Club Cultural, Ajuntament i alguns particulars,

adqueriren el compromís de comprar una de les obres presentades a les distintes Mostres, la qual cosa donava més aïcienc als possibles participants.

EVOLUCIO

Del 1976 ençà, any rera any, es repetia el mateix procés descrit: TROBADA-SUBHASTA-MOSTRA. Era una lenta però, al mateix temps, progressiva acció. El CLUB CULTURAL convocava per escrit als pintors. Durant el dinar es decidia cada any el sistema de compra d'obra. Després, el dissabte de la Puríssima, dia 7 de desembre, es subhastaven les obres recollides, a la Sala Crfalis, i, amb els doblers recollits es creava un fons destinat a comprar obres durant la Mostra, per Sant Antoni, i ben aviat nombrosos galeristes de prestigi començaren també a participar enriquint les propostes i augmentant el nivells de qualitat.

Cada any, durant la Trobada, sorgia la reflexió que advertia del perill de convertir aquell procés en un cercle viciós i sense perspectives de ruptura. El CLUB CULTURAL guardava en dipòsit en el seu local les obres que s'anaven comprant. Però fins quan? Per atènyer l'objectiu final: la creació i manteniment d'un Museu d'Art Contemporani, calia trobar solucions. I els interrogants sortien constantment.

Es considerà oportú constituir un "Patronat Pro-Museu" i redactar uns estatuts delimitant clarament els objectius, les funcions i les atribucions. En aquest Patronat, a més dels representants dels participants a les trobades, s'hi varen integrar el Club Cultural, com a entitat organitzadora, i l'Ajuntament.

L'Ajuntament de Sa Pobla era el propietari del "Museo Local" a l'entrada de la vila, segons s'entra des de Ciutat. Aquell Museu ofería unes immenses possibilitats d'expansió que permetria destinar un espai adequat on dipositar els quadres en poder del Patronat i poder servir del primer cau necessari del Museu. Successives gestions varen permetre que el dia de Sant Antoni del 1985 s'inauguràs el local amb una exposició de tota l'obra recollida fins aleshores.

MUSEU D'ART
CONTEMPORANI

MALLORCA

Artori Maura, 8
07420 - SA POBLA

En aquest punt alguns pensaren que ja s'havia aconseguit la utopia. Que l'objectiu de tenir un Museu ja s'havia fet realitat. Però restava encara molt de camí. Un Museu no és un lloc on enmagatzemar obra. La tasca, per tant, continuava. Es disposava d'un local (tancat a pany i clau) i d'una obra. S'havia avençat però encara calia generar un nou impuls: la vida.

L'estiu del 1988 la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Sa Pobla decidí contractar, amb caràcter provisional a Tano Pomar i Bartomeu Mestre com a directors del Museu. Amb això es pretenia acabar en certa manera amb la situació d'improvisació que, fet amb gran dosi de voluntarisme, s'havia produït en el procés dels darrers anys i que suposava un "amateurisme" perillós cara el futur. Es tractava, en definitiva, de professionalitzar la vida del Museu.

La contractació dels mencionats directors, tots dos vinculats estretament amb el conjunt del procés, tenia dos objectius específics: l'organització de la Trobada d'enguany i, molt especialment, la redacció d'una proposta de futur. Les dues feines s'han dut a terme com es pot deduir d'aquest mateix "dossier" que ara teniu a les mans i que s'ofereix com a material objecte de debat per tal que, mitjançant la crítica, pugui ésser millorat i enriquit amb els suggeriments que s'estimin oportuns.

MUSEU D'ART
CONTEMPORANI

MALLORCA

Antoni Maura, 8
07420 - SA POBLA

SITUACIO ACTUAL

El Museu compta actualment amb un espaiós local susceptible d'esser ampliat amb uns espais annexes que podrien transformar-se en tallers de treball. En aquest sentit el pressupost de l'Ajuntament de Sa Pobla contemplarà en el proper exercici una primera fase que permeti la realització de les obres necessàries.

Es disposa de cinquanta quatre obres amb una qualitat mitja que pot definir-se com a alta.

Així mateix es disposa d'un dipòsit bancari (compte corrent 777390-38 de SA NOSTRA) amb un milió tres-centes seixanta una mil cent quatre pessetes (1.361.104,-pts). Això resulta dels fons remanents de les dues darreres edicions.

El pagament dels sous dels actuals directores no modifica el fons existent perquè prové directament dels pressuposts de l'Ajuntament de Sa Pobla el qual, a més, ha anunciat que, passades les festes de Sant Antoni, convocarà un concurs de mèrits per tal d'assignar definitivament la plaça de Director del Museu.

TASQUES REALITZADES DURANT ELS DARRERS MESOS :

- Nombroses reunions amb els màxims responsables de l'Ajuntament per tal de perfilar el disseny dels objectius.
- Realització d'una litografia del pintor Miquel Brunet que també ha servit com a base del Cartell de la Trobada.
- Creació d'un anagrama i logotip.
- Diverses gestions per la legalització del Museu i redacció dels estatuts definitius.
- Contactes amb diversos sectors (ceramistes, fotògrafs) per tal d'enriquir la Trobada amb noves aportacions.
- Primers estudis de tallers de ceràmica i obra gràfica.
- Elaboració d'un estudi de necessitats materials (objectes d'escriptori, arxiu, telèfon...) que cobrirà l'Ajuntament.
- Convocatòria de la Trobada, informatitzant les dades existents.
- Confecció del cartell de la trobada.
- Elaboració dels impressos mnims (sobres, fulls, adhesius.)
- Organització de la trobada.
- Contactes encaminats a obtenir cessió de noves obres i de realització d'obra gràfica destinada a ajudar econòmicament.
- Elaboració de material de propaganda per comercialitzar.
- Organització de la Subhasta (7-XII-88).
- Preparació de la Mostra en diverses sales i propostes.
- Redacció d'una proposta de futur.
- Disseny del cartell de Sant Antoni 89.
- Intercanvis amb altres entitats culturals (ACA, OCB...)
- Elaboració d'un dossier.

OBJECTIUS GENERALS

1.- Difondre el coneixement del Museu

Mitjançant l'elaboració d'un tríptic divulgatiu amb una breu ressenya històrica, situació actual i llista d'objectius. Amb aquest mateix tríptic s'ha de començar a establir un sistema d'intercanvis amb Museus, Universitats, Centres d'Art, Tallers plàstics, Galeries Privades i Revistes especialitzades. Es evident que s'ha de tenir un permanent contacte, informant de les activitats realitzades, amb els mitjans de comunicació.

2.- Captació d'obra

Es important generar un fons patrimonial propi de qualitat convidant, mentre l'adquisició no sigui possible, a la cessió d'obres d'aquells creatius que puguin prestigiar el Museu. En contrapartida el Museu es compromet a divulgar aquestes cessions i incloure-les en el seu catàleg.

3.- Catalogació de l'obra.

Està prevista, amb el finançament d'un sponsor publicitari, l'edició d'un bon catàleg reproduint a tot color les obres en poder del Museu juntament a un curriculum dels respectius autors.

4.- Legalització del Museu

A través de l'Ajuntament de Sa Pobla, propietari del local on s'ubica el Museu, s'ha de procedir a la seva inscripció legal aprovant els pertinents estatuts definint les diverses funcions i atribucions. Fet això, a través dels organismes pertinents, s'ha d'incloure el Museu dins la guia de Museus europeus existents. També s'ha d'accedir a les subvencions dels diferents organismes públics i institucions privades, bé sigui per activitats concretes o bé pel manteniment general.

5.- Creació de tallers de treball

En funció de l'interès dels participants es crearan els tallers específics d'aquelles activitats i tècniques que es consideri oportú (ceràmica, gravat, fotografia...).

Aquests tallers funcionaran en tres nivells :

- Com a centres de treball a disposició dels possibles interessats. Allà qualsevol creatiu podrà fer ús de les instal·lacions del Museu.
- Com a centres pedagògics. Funcionarien com a taller-escola on es podrien aprendre les diverses tècniques i on, també, serviria, cara els escolars o possibles visitants, per a poder veure el procés creatiu mitjançant el treball directe.
- Com a centre d'investigació i recerca. Serviria com a cau on realitzar encontres o cursos especialitzats on poder mantenir intercanvis d'experiències amb creatius de prestigi d'arreu del món.

6.- Edicions pròpies

El Museu editarà catàlegs, cartells i demés suports propagandístics de les seves activitats. Igualment editarà obra gràfica dels creatius que consideri interessants.

Aquesta obra podrà ser destinada a la venda, destinada al finançament del propi Museu, o per poder servir d'element d'intercanvi amb altres entitats.

7.- Sala d'exposicions

El Museu ha de donar cabuda a les seves sales a aquelles exposicions que, degut el seu caràcter, poden trobar dificultat a les galeries comercials i, també, aquelles antològiques, monogràfiques o especialitzades que puguin es ser d'interès.

8.- Centre d'informació i assessorament

El Museu pot servir com a centre de recursos obert tant a particulars com a Institucions per tal d'oferir assessorament tècnic o suport organitzatiu. Així podrà servir com a comissari d'exposicions, punt de contacte, informació d'activitats exteriors...

9.- Ateneu Cultural

Es poden aglutinar a les instal·lacions del Museu conferències, debats, taules rodones, rodes de premsa, trobades... i qualsevol activitat que, més enllà fins i tot de les arts plàstiques, puguin merèixer interès col·lectiu en qualsevol camp (Música, Literatura, Agricultura, Economia, Arquitectura, Turisme...)

10.- Centre obert i evolutiu

*Es preten en definitiva, anar molt més lluny del concepte tradicional i convencional de Museu estàtic i convertir-se en un centre obert on puguin trobar-hi cau totes les tendències de l'Art Actual, amb les novelles aportacions que la tècnica, per una banda, i la creativitat, per l'altra, fan que l'evolució creativa sigui constant.
Es manifesta la decisió d'esser un centre d'agitació.*

MUSEU D'ART
CONTEMPORANI

MALLORCA

Antoni Maura, 6
07420 - SA POBLA

PERSPECTIVES IMMEDIATES DE FUTUR

Ens trobam en un punt on la vella utopia és quasi realitat. Ja hi ha els mínims indispensables per donar fe de vida del Museu d'Art Contemporani de Mallorca. Els objectius inicials són pràcticament aconseguits. A partir d'ara són molts els interrogants que sorgeixen. Té raó d'ésser la Trobada ? I la subhasta ? S'ha de donar un nou sentit a la Mostra ? Per una banda sorgeixen aspectes purament formals com el del mateix nom : Trobada de pintors (només de pintors ?). Però hi ha altres qüestions més de contingut. Efectivament, el procés realitzat fins ara mereix una reflexió crítica. Fins ara la "Trobada" era una diada de feina i debat. La resta de l'any era festa. Ara, en canvi, el Museu ha de fer feina de cap a cap d'any. Per que no invertir els papers i fer de la Trobada del 1989 el dia de festa ? Mostrar la feina realitzada i treure-la al carrer. La subhasta, consegüentment, ja no tendria la seva actual insubstituïble funció perquè podrien crear-se altres fórmules de finançament. I la Mostra, per tant, al deixar d'ésser també l'única font d'adquisició d'obres, hauria de transformar-se en una gran explosió d'exposicions coordinant totes les sales existents a Sa Pobla (Museu Ajuntament, Sa Pobla, La Caixa, Club Cultural...).

Enguany mateix entenem convenient plantejar algunes alternatives al sistema de la Mostra perquè allò que està ben clar és que fins avui s'ha cobert una etapa, prou important, però d'avui enllà s'obrin unes perspectives noves que exigeixen un treball metòdic i seriós. Tot per tal de perpetuar la vida del Museu, el seu manteniment i el poder fer créixer les seves possibilitats futures.

c. Actes de dipòsit de materials

MUSEO LOCAL ²⁾

LA PUEBLA

D. Guillermo HERNANDEZ SOCARRA

con D. N. I. domiciliado en la calle

núm. de Palma Mallorquina en DEPOSITO

en el MUSEO LOCAL DE LA PUEBLA, los siguientes objetos:

- 1.- Mapa de la Isla de Mallorca, levantado en el año 1784, por D. Antonio Despuig Demeto. Mide 1,30 x 1,68 m.
- 2.- Vista de la villa de La Puebla, ampliada del Mapa de Mallorca del Cardenal Despuig. Mide 31 x 35 cm.
- 3.- Carta Real de Felipe II al Lugarteniente y Capitan General referente a la Escribania de La Puebla. Aranjuez, 2 Mayo 1586
- 4.- Todo el contenido de documentos y libros de la Vitrina situada bajo el cuadro-pintura del Tesorero Cladera.
- 5.- Catecismo de la Doctrina Cristiana. Obispo Nadal. 1823.
- 6.- Doctrina Cristiana. R.P. Diego. 1750
- 7.- Un Forastero... dirigido al Dr. Miguel Cubanelas.
- 8.- Glosats de Bartolomé Crespi. Contiene 37 opusculos.
- 9.- Un rollo cinta sellada. Patatas de La Puebla.
- 10.- 5 cucharas conex labradas.
- 11.- 4 cuadros Sala Antoniana.
- 12.- 2 cuádrillos pinturas a lápiz. Sobre el piano.

Total número de objetos en deposito Doce. =

La Puebla 28 de Mayo de 1979

El Depositario,

El Presidente del Patronato,

El Secretario,

Nº 000021

MUSEO LOCAL

LA PUEBLA

D. Guillermo Llinás Gocias

con D. N. I. _____, domiciliado en la calle _____

núm. _____ de Palma Mallorcalene en DEPOSITO

en el MUSEO LOCAL DE LA PUEBLA, los siguientes objetos:

DETALLE DEL Nº 4 DEL RESGUARDO nº 21

- 1.- Interesante documento de propuesta en el que Cristobal Cladera escribe la historia de Mallorca.
- 2.- 6 folios auténticos referentes al Tesorero Cladera.
- 3.- 5 documentos form. cuartilla referentes al Tesorero Cladera.
- 4.- 2 folios fotocopias Ministerio Interior. Sanidad nº 626.
- 5.- Fotocopia nº 11 Almacén de frutos literarios. Semanario de Palma, 8 febrero 1844.
- 6.- Fotocopia sepulcro Tesorero Cladera.
- 7.- Diccionario Universal de Física. Tomo I. 1796.
- 8.- Espíritu de los mejores diarios literarios. Mes julio 1787.
- 9.- Tratado sobre las violencias públicas y privadas. Madrid 1785.
- 10.- El Juicio final. Madrid 1785.
- 11.- El Juicio final. Palma 1834.
- 12.- Volleto por Antonio Furió sobre la obra del Tesorero.
- 13.- El Centenario nacimiento Tesorero Cladera. 1962.
- 14.- Espíritu de los mejores diarios literarios. Madrid 1787-1791 por E. Varela Hervias. 1966.
- 15.- Recorte diario "Balears" 15 febrero 1965.
- 16.- Apuntes biográficos de CORT. 15 mayo 1965.
- 17.- Investigaciones históricas sobre los principales descubrimientos en el mar Oceano por C.C. Madrid 1794. Fergamino.
- 18.- Moneda medalla Olimpiada mundial de Alemania. Munich.
- 19.- Molino tostar café con manubrio.
- 20.- cinco cuadros enmarcados en la Sala Antoniana y Arte religioso

Total número de objetos en deposito VEINTE.==

La Puebla 20 de Julio de 1979

El Depositario,

El Presidente del Patronato,

El Secretario,

Guillermo Llinás Gocias

Nº 000023

**d. Estatuts del Museu d'Art Contemporani de
Mallorca (20.12.1990)**

PATRONAT DEL MUSEU D'ART CONTEMPORANI DE MALLORCA

PROJEC T E

CAPITOL I

OBJECTE, NATURALESA I FUNCIONS

Article 1

El Patronat del Museu d'Art Contemporani de Mallorca s'estructura com a organisme autònom local a l'empara del que disposa l'art. 85.3b) de la llei reguladora de Bases de Règim Local, amb personalitat jurídica pròpia i plena capacitat jurídica d'obrar.

Article 2

El Patronat, a part de les que li confereixi amb caràcter general la seva estructura jurídica, té les funcions següents:

- a) Fomentar el desenvolupament de les arts plàstiques i de l'espai a l'illa de Mallorca i, en particular, a la vila de sa Pobla, coordinant tots els esforços i iniciatives que es realitzin, amb una visió de conjunt de la unitat de les arts.
- b) Conservar i exhibir els fons propis del Museu i aquells que tingui encomanats en dipòsit.
- c) Organitzar i promoure tota classe de mostres i d'exposicions als locals propis o als d'altres entitats o institucions.
- d) Prestar singular dedicació a l'art actual realitzat a l'illa de Mallorca, amb específica i intrínseca qualitat.
- e) Editar tota classe de catàlegs, llibres, monografies, reproduccions, etc. destinades a la seva distribució i venda, així com participar en la realització i posterior distribució d'obra seriada bidimensionalment o tridimensionalment.
- f) Promoure i realitzar qualsevol activitat que cregui convenient i que sigui ordenada a la pròpia finalitat del Patronat.
- g) Elaborar el reglament de règim intern.

Article 3

El Patronat es regirà per aquests estatuts i actuarà sota la

tutela de l'Ajuntament de sa Pobla al qual correspon vetllar perquè s'aconsegueixin les finalitats previstes, tot això sense perjudici de l'autonomia que es reconeix als seus òrgans de govern.

CAPITOL II

CONCEPTE I ADMINISTRACIO

Article 4

El govern i l'administració del Patronat seran a càrrec d'una Junta Rectora, una Comissió Permanent i un Director.

Article 5

La Junta Rectora assumirà el govern i la gestió superior del Patronat i estarà integrada pels membres següents:

a) President: El Batle de l'Ajuntament de Sa Pobla o persona en qui delegui.

Vocals:

Un representant de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, designat per aqueixa institució.

Un representant del Consell Insular de Mallorca, designat per aqueixa institució.

Un representant dels centres docents locals, designat per aquests centres.

Tres persones lligades al món de l'art (galeria, pintura, teatre, música, etc.) designades pel Director del Museu.

Un representant del Club Cultural sa Pobla.

Un representant dels crítics d'art.

Dues persones de renom dins l'àmbit cultural mallorquí, escollides per la majoria dels membres de la Junta Rectora.

El Director del Museu d'Art Contemporani de Mallorca.

d) Tresorer: Una persona elegida per la Junta Rectora.

e) Secretari: Una persona elegida per la Junta Rectora.

Article 6

Corresponen a la Junta Rectors les competències següents:

- 1) Aprovar els plans generals i programes periòdics d'actuació que hauran de ser tramesos a l'ajuntament per a la seva ratificació.
- 2) Formalitzar convenis i contractes públics i privats, relatius a actes d'adquisició i administració de béns immobles i mobles necessaris per a l'acompliment de les seves finalitats.
- 3) Condicionar, conservar i administrar el Museu i les seves instal·lacions.
- 4) Organitzar els serveis del Museu i dirigir la seva activitat.
- 5) Realitzar i autoritzar tota classe d'actes i contractes en l'àmbit de la seva actuació.
- 6) Obrir i cancel·lar tota classe de comptes corrents i d'estalvi en qualsevol establiment.
- 7) Aprovar el pressupost del Patronat, el qual haurà de ser ratificat pel Ple de l'Ajuntament.
- 8) sotmetre a l'aprovació de l'Ajuntament en Ple les plantilles del personal tant tècnic com administratiu, a proposta de la Comissió Permanent.
- 9) Aprovar la memòria d'activitats i gestió realitzada durant l'any, per a la seva remissió i aprovació per part de l'Ajuntament.
- 10) Atorgar contractes de tresoreria, previ informe favorable de l'Ajuntament de sa Pobla, concertant préstecs per a l'acompliment òptim de les seves finalitats, presentar-se i interposar tota classe de reclamacions i de recursos en l'àmbit de la seva actuació.
- 11) Sol·licitar i acceptar subvencions, auxilis i altres formes de cooperació de l'Estat, Comunitats Autònomes, corporacions públiques i particulars.
- 12) Aprovar obres l'import de les quals no excedeixin de la partida pressupostada als Pressuposts de la Corporació. Si l'import fos superior, se'l sotmetrà a l'aprovació del Ple de l'Ajuntament.

13) Interposar tota classe de reclamacions i d'accions davant les autoritats administratives, governatives i judicials, dins l'àmbit de la seva actuació.

14) Totes les altres funcions i competències que no corresponguin a l'Ajuntament o al President del Patronat.

Article 7

Corresponen al President de la Junta Rectora les competències següents:

a) La representació legal del Patronat davant tota classe d'autoritats i organismes.

b) Convocar, presidir, suspendre i aixecar les reunions de la Junta Rectora i de la Comissió Permanent.

c) Executar i fer acomplir els acords de la Junta Rectora i de la Comissió Permanent.

d) Ordenar tots els pagaments que tinguin consignació expressa al pressupost o derivin d'acords adoptats per la Junta Rectora o la Comissió Permanent.

Article 8

Els membres de la Junta Rectora cessaran en els seus càrrecs:

a) A petició pròpia.

b) Els qui exerceixin la seva funció en virtut de càrrecs específics, en separar-los-en.

c) Els vocals representants d'entitats quan així ho acordin els seus òrgans de govern.

d) En tot cas, quan hagin transcorregut quatre anys des de la seva designació; després podran ser reelegits.

Article 9

La Junta Rectora es reunirà, pel cap baix, un cop al trimestre i sempre que el President ho cregui convenient, prèvia convocatòria amb quaranta-vuit hores d'antelació.

En primera convocatòria caldrà la presència de la meitat més un dels membres i en segona convocatòria, de cinc membres.

Article 10

Els acords de la Junta s'adoptaran per majoria de vots dels seus membres i, en cas d'empat, correspondrà al President decidir, en la mateixa sessió, amb veu de qualitat.

Article 11

Els acords de la Junta es podran recórrer davant l'Ajuntament en Ple en el termini de quinze dies i els que aquest adopti en resolució dels recursos, ho seran davant els tribunals competents.

Article 12

La Junta Rectora podrà delegar algunes funcions en una Comissió Permanent formada pel Director del Museu, que actuarà com a President i tres membres elegits per ell.

Article 13

El Director sortirà de l'oferta pública d'ocupació que l'Ajuntament faci i es considerarà com a requisit tenir la llicenciatura en Belles Arts o Filosofia i Lletres, especialitat d'història. El Director ocuparà la direcció tècnica del Museu i tindrà cura del muntatge, de la conservació de les sales, de la redacció de l'inventari i de fitxers. Així mateix serà responsable de l'organització d'exposicions i mostres a realitzar al Museu, i dels intercanvis amb altres institucions. El Director, com a cap de personal, vetllarà pel correcte compliment de les distintes funcions del personal i de l'estricta funció dels serveis del Museu.

El Director del Museu s'haurà d'adaptar a l'horari que estableixi l'Ajuntament atenent a les seves necessitats.

Article 14

Correspondrà a la Comissió Permanent, a part de les funcions delegades per la Junta Rectora:

a) Organitzar, programar i dirigir les activitats i serveis aprovats per la Junta, i vigilarà:

b) L'ordenació de despeses menors que, per raó d'urgència o necessitat, hagin de realitzar-se a les instal·lacions i serveis, sempre que estiguin incloses al pressupost.

c) El Director ha de confeccionar el pressupost i l'ha de sotmetre a l'aprovació de la Junta.

Article 15

La Comissió Permanent es reunirà, almenys, una vegada al mes i sempre que el seu president la convoqui.

CAPITOL III

PATRIMONI

Article 16

El patrimoni del Patronat serà integrat pels béns que l'Ajuntament s'adscriu per a l'acompliment dels seus fins i els que el Patronat adquireixi amb càrrec als seus propis fons o rebu de tercers.

El Patronat, a través de la Junta Rectora, podrà sol·licitar de l'Ajuntament l'adscripció de béns de la seva propietat. El Patronat no adquirirà la propietat d'aquests béns sinó solament la possessió i haurà d'utilitzar-los exclusivament per als fins que determini l'adscripció.

Els acords d'adscripció se sotmetran per la Junta Rectora a la resolució de l'Ajuntament en Ple.

Si els béns adscrits no fossin destinats a l'ús previst dins el termini assenyalat a l'acord municipal d'adscripció, es considerarà resolta l'adscripció i els béns revertiran a l'Ajuntament.

La Junta Rectora haurà d'aixecar i tenir al dia el corresponent inventari d'altres i de baixes dels béns de què disposi, el qual se sotmetrà anualment a l'aprovació del Ple de l'Ajuntament.

CAPITOL IV

REGIM ECONOMIC

Article 17

El Patronat municipal del "Museu d'Art Contemporani de Mallorca", per a l'acompliment dels seus fins, tindrà els recursos següents:

- a) La consignació que figuri al pressupost municipal, per tal de garantir l'adequat funcionament del Museu.
- b) Les subvencions que pugui obtenir de l'Estat, a través del Ministeri de Cultura, de la Comunitat Autònoma de les Illes

Balears, del Consell Insular de Mallorca i de qualsevol corporació pública o privada i de particulars.

c) Els ingressos de tota classe que puguin reportar les activitats específiques.

d) Els donatius i llegats que s'atorguin al seu favor.

e) Qualsevol altra que acordi la Junta Rectors.

Article 18

Els ingressos i despeses del Patronat seran intervinguts i comptabilitzats pel Director; la Junta Rectora en retrà comptes anualment i se sotmetran al Ple de l'Ajuntament.

CAPITOL V

DISSOLUCIO I LIQUIDACIO

Article 19

El Patronat podrà ser dissolt:

a) A petició de la Junta Rectora, l'acord de la qual ha de ser adoptat amb el quòrum dels dos terços del número legal dels seus membres.

b) Quan així ho acordi l'Ajuntament en Ple d'ofici amb el quòrum dels dos terços del número legal dels seus membres.

c) Si per imperatiu legal, governatiu o fàctic, el Patronat del Museu d'Art Contemporani de Mallorca s'hagués de dissoldre, els seus béns adscrits passaran a l'Ajuntament de sa Pobla, al Consell Insular de Mallorca o a l'Estat, per aquest mateix ordre. Es fa especial menció que, en tot cas, el fet essencial és que el Museu d'Art Contemporani de Mallorca segueixi existint, encara que per les raons exposades, en principi, es dissolgui el Patronat.

DISPOSICIO TRANSITORIA UNICA

La representació dels vocals nomenats per l'Ajuntament en constituir-se el Patronat conformement amb aquests estatuts, en lloc de quatre anys, quedarà reduïda al temps que li resti, de mandat, a la Corporació que els designi.

Sa Pobla, 20 de Desembre de 1.990



4.2.2.2. Museu Municipal de Pollença

4.2.2.2.1. Identificació

Museu Municipal de Pollença

localització:

carrer Guillem Cifre de Colonya s/n

Pollença

telèfon: 53 01 08

horari de visita:

dimarts, dijous i diumenge de 10 a 12 h.

Per a grups contactar amb l'Ajuntament (53 01 08).

4.2.2.2.2. Història i evolució

Es constituí el 1949 per iniciativa del Sr. Lluís Oliver Capó per a recollir, conservar i mostrar adientment les obres d'art i objectes històrics-artístics i etnològics de Pollença i el seu terme municipal.

Al Museu s'integraren els fons de l'antic "Museu del Col·legi Costa i Llobera", creat el 1949 amb la finalitat de perpetuar la memòria d'aquest poeta pollencí. Aquest museu es constituí al carrer Guillem Cifre de Colonya, 33, a instàncies del Sr. Lluís Oliver Capó i es mantingué obert des de la seva inauguració el 7 de març del 1950 fins a la mort del seu mantenidor el 1968. Les col·leccions inicials eren fonamentalment de ciències naturals (fòssils i fauna mallorquina) recompilades, en gran mesura, pels propis alumnes.

S'inaugurà el 7 de març de 1950 amb el títol de "Museu Municipal", posteriorment es traslladà de la casa de la vila a la seu actual (Antic Convent de Sant Domingo). La secció d'art religiós s'inaugurà el 1974.

Segurament s'hi afegiren també els fons de l'antic museu del Roser Vell, ressenyat per Antonio Gayà Nuño el 1955, on entre d'altres objectes es conservaven "...algunas viejas tablas, como los restos de un retablo trecentista dedicado a los tres Arcángeles, una Madona, unas tablas de los Santos Juanes, y otras de menor interés"¹.

¹ GAYA NUÑO, A. (1955) *Historia y guía de los Museos de España*. pg. 584.

4.2.2.2.3. Aspectes jurídics i administratius

L'autorització oficial per part del Ministeri d'Educació i Ciència es féu, a proposta municipal, per O.M. de 12 de febrer de 1975 on passà a denominar-se "Museu de Pollença".

Funciona en règim de patronat. Administrativament depèn del municipi i resta sota la inspecció tècnica de la Direcció General del Patrimoni Artístic, vinculat al Museu de Mallorca (apèndixs documentals a, b, c i d).

4.2.2.2.4. Fons del museu

Mixt (Art: pintura segles XIV-XX, escultura, indumentària litúrgica, ciències naturals, fòssils i fauna mallorquina), arqueologia, ceràmica...

Els fons etnològics abasten tres camps prou diferenciats: un d'instrumental agrícola, especialment cultiu dels cereals i transport i tracció animal; el segon, integrat per una col·lecció de ceràmica popular del segle XVII trobada dins una volta del convent i l'altre que correspon al vestuari de les àguiles (dansa processional executada el dia del Corpus).

El fons conservat al porxe constituïa una mostra parcial dels distints estris de transport i tracció animal (bast, beaces, guarniments), carro, etc. Eines relacionades amb el cultiu dels cereals i diverses mostres de cistelleria de palma, funcionalment també relacionada amb el conreu de la terra. Bona part de les

peces es deixaren en dipòsit i foren recuperades pels seus propietaris al cap de poc temps.

Pel que fa a la col·lecció de ceràmica, és constituïda a partir de les troballes realitzades durant les obres de restauració durant el 1985 al mateix convent de Sant Domingo, sota la direcció de l'arquitecte municipal Sr. Pere Garau. La troballa es féu a les dues voltes de l'angle d'accés al claustre.

Aquestes dues voltes, una de les quals està unida al cos central i és de majors proporcions, i l'altra conjunta, que forma part dels quatre cantons del claustre, van ser buidades per tal de millorar l'estat de conservació.

Les olles aparegueren als quatre angles de cadascuna de les voltes com a constatació d'una fórmula constructiva habitual de tradició romana i medieval. Es tracta d'una simple i intel·ligent mesura per alleugerir el pes total de la volta amb les formes buides, tot creant, a més a més, petits arcs, que, units entre si, oferien un complement de resistència al sospès de la construcció.

L'estudi d'aquesta col·lecció ha permès datar cronològicament els materials i fixar la seva pertinença al segle XVII.

Quant al vestuari de les àguiles, exposades amb dos maniquís, segons el P. Gabriel Llompart que és qui ha fet una descripció més acurada de la dansa processional de les àguiles "...son dos jóvenes, hechas y derechas, vestidas con una preciosa túnica de color blanco. La capilla que llevan, llamada la «Maria Antonieta», suele decorarse con joyas cosidas con cuidado y

habilidad: cruces, cordones, dijes, camafeos y reliquias...Las muchachas parecen un mostrador de oro y pedrería (...) Las muchachas llevan enfundado, por así decirlo, un armazón de cartón pintado representando un águila plateada con decoración de trazos rojos, con sus alas levantadas, corona preciosa sobre la cabeza y profusión de cintas multicolores en la cola.

El tocado de las muchachas es fabuloso y remata en otra corona, de la cual, si cabe, cuelgan más joyas"².

Aquest és el vestuari que es conserva al museu, òbviament sense les joies.

4.2.2.2.5. Laboratori

A finals del 1985 i a principis del 1986, conjuntament amb Biel Bonnín, i a instàncies de Joana M^a Palou, aleshores responsable del Museu Municipal de Pollença, duguérem a terme una experiència enfocada a incrementar, consolidar i difondre la petita col·lecció etnogràfica propietat de l'Ajuntament pollencí.

L'experiència consistí en la presa de contacte amb els materials etnològics conservats al museu, totalment desordenats i col·locats sense cap criteri a una petita dependència municipal de la plaça dels jardins Joan March.

² LLOMPART, Gabriel (1967) "Las águilas del Corpus de Pollensa (Mallorca) y la interpretación del águila procesional del Levante español". *R.D.T.P.* 23:83-104.

La primera tasca consistí en fixar uns criteris mínims de selecció per tal de donar una certa unitat a la col·lecció i oferir al mateix temps una possibilitat d'exposició i difusió dels materials conservats. Després d'avaluar un parell de propostes ens decantàrem per la confecció de cartells explicatius, que amb una clara finalitat didàctica, oferien un parell de possibilitats:

- descripció dels distints elements de cultura material exposats a la col·lecció municipal.

- aglutinar els distints objectes museables entorn a un discurs lògic que permeti un procés de lectura que coincideixi, mentre és possible, amb l'exposició.

- element difusor fora del museu, utilitzat com a instrument d'aprenentatge a l'escola i com a reclam de visita pel propi museu.

La tasca es desenvolupà en dos moments: aparició dels dos primers cartells sobre *Transport i tracció animal* i *La producció dels cereals: el llarg camí del blat*, ambdós directament relacionats amb els materials conservats; la segona fase, corresponent a l'aparició dels cartells *Els molins fariners* i *L'elaboració del pa* s'han d'entendre més com una tasca de difusió de temes etnogràfics propis de la contrada a partir del museu, que no com a mitjà de difusió d'una col·lecció existent.

Dissortadament la tasca es va interrompre sense que paral·lelament a l'aparició dels cartells s'aconseguís consolidar una exposició permanent. Els objectes exposats es retolaren i ordenaren per a la inauguració d'una exposició que després es desmantellà parcialment. No s'afrontaren els criteris seriosos que havien de

permetre la continuïtat: recerca d'un local adient, selecció dels materials i completar col·lecció, catalogació, etc. tot i que es plantejà la possibilitat de trobar una tafona i dedicar-la a futur museu de l'oli i l'olivera.

Els fons pictòrics han estat catalogats per Maria J. Mulet i Pilar Ortega. Per aquesta catalogació s'ha utilitzat la fitxa adjunta (apèndix documental e).

Pel que fa a l'estudi dels materials ceràmics, han estat estudiats per Elvira González Gozalo que n'ha publicat els resultats de la investigació³.

La restauració d'aquests materials anà a càrrec de Frederic Soberats i Carme Vázquez i el muntatge museològic el realitzà Antònia Borràs.

4.2.2.2.6. Exposició

L'exposició no respon a un criteri uniforme i de fet s'han adoptat solucions distintes per a cada una de les tres col·leccions explicades.

En el cas del conjunt de materials relacionats amb el transport i la tracció animal i el cultiu dels cereals se seguí la idea de reconstrucció d'un ambient propi dels porxes de les

³ GONZALEZ GOZALO, Elvira (1986) *Les olles de volta del convent de Sant Domingo de Pollença*.

explotacions agrícoles tradicionals. D'aquesta manera s'exposaren les peces disposades sobre estaques a les parets del porxe i es reservà la part central per a col·locar-hi el carro.

Com a informació complementària es disposaren els cartells emmarcats penjats a la parets i uns rètols amb la denominació de cada una de les peces conservades.

Pel que fa a les àguiles es conserven dins una vitrina de fusta i vidre, disposades sobre maniquís, a la sala-distribuidor d'accés a la planta pis del claustre. A la mateixa sala es conserven diverses mostres d'indumentària sacra, també disposada dins vitrines.

No s'adjunta cap casta d'informació.

4.2.2.2.7. Instal·lacions

El museu es troba instal·lat al claustre de l'antic convent de Sant Domingo. De fet està integrat en un conjunt monumental conformat per l'esmentat claustre, l'església barroca de Nostra Senyora del Roser (s. XVII) i la torre gòtica que domina els jardins Joan March, amb les restes del que fou la casa del marquès de Desbrull.

4.2.2.2.8. Dinamització

Pel que fa a la dinamització del fons etnològic hom ha de tenir present l'edició de quatre cartells de caràcter divulgatiu. "Els dos primers cartells-murals s'han realitzat com a guies del Museu Municipal de Pollença; és a dir, que estan fonamentats en els materials que hi podem trobar. El tercer és un intent de concebre un museu no com una cosa tancada entre les parets d'un edifici, sinó que intenta posar a l'abast elements de la societat pre-turística que fàcilment es poden visitar a la zona de Pollença"⁴.

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1986) *Les olles de volta del convent de Sant Domingo de Pollença*. Pollença: Ajuntament de Pollença

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *Transport i tracció animal*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib. 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica, 1)

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *La producció dels cereals. El llarg camí del blat*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib. 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica, 2)

⁴ FONT, Joan (1986) "La col.lecció etnogràfica del Museu Municipal de Pollença". *Lluc*. 727:15-18

RAMIS, A., BONNIN, B. (1986) *Els molins fariners*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib. 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica, 3)

RAMIS, A., BONNIN, B. (1986) *L'elaboració del pa*. Palma, Museu Municipal de Pollença. dib. 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica, 4)

Pollença, ciutat de l'art. Itineraris (1991). Ajuntament de Pollença.

En aquesta guia, el museu de Pollença es presenta com a important col.lecció de pintura contemporània; compta amb els premis del Certamen de Pintura i amb valuoses taules gòtiques. Destaca la Mare de Déu dels Àngels, representativa del gòtic mallorquí del segle XV. Important col.lecció d'olles mallorquines del segle XVII. S'hi poden contemplar els Braus de la Punta, peces de fusta de caire religiós-funerari del segle IV a C., i d'altres peces litúrgiques i elements etnogràfics.

4.2.2.2.9. Fonts consultades

Informació al PIC

FONT, Joan (1986) "La col.lecció etnogràfica del Museu Municipal de Pollença". *Lluc*. 727:15-18.

MULET, M.J., ORTEGA, P. (1987) *Museu Municipal de Pollença. Catàleg de la secció d'Art Contemporani*. Pollença: Ajuntament de Pollença.

SANZ-PASTOR Y FERNANDEZ DE PIEROLA, Consuelo (1990) *Museos y colecciones de España*. Madrid: Ministerio de Cultura. pg. 72.

4.2.2.2.10. Apèndix documental

- a. Reglament del Museu Municipal de Pollença
- b. Documentació relativa a la creació del museu
- c. Documentació relativa al patronat del museu
- d. Reglament del Museu Municipal de Pollença
- e. Fitxa del catàleg de pintura

a. Reglament del Museu Municipal de Pollença

FUNCION DEL MUSEO Y SU FINANCIACIONARTICULO 1º

El Museo Municipal de Pollensa, creado por O.M. de 12 de febrero de 1975 tiene como finalidad fundamental la de recoger, conservar, exponer y difundir aquellas manifestaciones históricas, artísticas y culturales que se refieran a Pollensa y su comarca, así como el material etnológico representativo de las costumbres del término.

ARTICULO 2º

Los fondos del Museo se constituirán por:

- objetos de valor artístico y/o cultural*
- Con las obras de arte, objetos histórico-artísticos y etnológicos propiedad del Ayuntamiento o que se adquirieran a tal efecto por el Estado o se cedan por Corporaciones Locales o Provinciales.
 - Con los donativos, legados o depósitos de tales objetos que se realicen por instituciones o por particulares españoles o extranjeros.
 - Con las obras de arte y objetos histórico-artísticos y etnológicos que se adquirieran por cualquier título y sean propios de figurar en el Museo.
 - Por aquellas documentos o reproducciones que por su calidad y poder evocativo merezcan ser expuestas en el Museo.

Ayuntamiento, Informe Polanco T.

ARTICULO 3º

El Museo de Pollensa será atendido económicamente por el Ayuntamiento de Pollensa que sufragará los gastos necesarios y aportará el edificio adecuado para las instalaciones museológicas y servicios anexas, sin perjuicio de las ayudas de carácter estatal, regional o provincial, y privado que puedan obtenerse para el mejor desarrollo de su función cultural y pedagógica.

como institución permanente para la instrucción pública

ARTICULO 4º

1976

El Museo quedará bajo la Inspección Técnica de la Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos y su funcionamiento se ajustará a las normas generales que rigen la vida de estos Centros, quedando en estos efectos adscrito al Museo de Mallorca.

DIRECCION Y ADMINISTRACION DEL MUSEO

ARTICULO 5º

personal

El Museo Municipal de Pollensa estará dirigido por técnico cualificado, nombrada por el Ayuntamiento de Pollensa, previa aprobación de la Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos (Art. 7 O.M. 1975)

El Patronato determinará la gratificación que considere oportuna de acuerdo con sus posibilidades.

ARTICULO 6º

Será misión del Director del Museo de Pollensa:

catalogación

2. 2. 2. 2. 2

- a) La dirección y gestión del Museo, realizará el inventario de sus fondos y cuidará de la instalación de los mismos, *de acuerdo metodológica* asistido técnicamente por los Servicios del Museo de Mallorca. Controlará los documentos arqueológicos, monumentos histórico-artísticos y velará en general por la salvaguarda del Patrimonio Artístico y Cultural de Pollensa. *Consell*
- b) Estatutariamente actuará como Secretario del Patronato, con voz y voto en sus decisiones.
- c) Actuará como vocal nato en el Patronato del Museo de Mallorca según el Decreto de creación del mismo (Art. 6º del Decreto 2294/51 de 2 de noviembre).

- Actividades museológicas y museográficas necesarias para que el Museo cumpla su función por lo que le es propia.

- ~~Seguimiento~~ Seguimiento de los fondos en su estado físico, proponiendo los medios necesarios para el patrimonio cultural de Pollensa.

- a) Redactar memoria *y proyecto* anual de las actividades realizadas en el Museo *para ser proyectada en la primera reunión del Patronato*

DEL PATRONATO

ARTICULO 7º

anexo

El Museo Municipal de Pollensa y su director estarán asistidos por un Patronato Municipal que atenderá al desarrollo, y expansión del mismo y a su vez por los Servicios Técnicos del Museo de Mallorca que prestarán su asesoramiento en cuestiones de montaje e instalación.

ARTICULO 8º

El Patronato del Museo de Pollensa estará formado del modo siguiente:

Comisión Pollensa

- PRESIDENTE: - El Alcalde de Pollensa
- VICEPRESIDENTE: El Delegado del Ministerio de Cultura
- SECRETARIO: - El Director del Museo Municipal de Pollensa
- TESORERO: - El Interventor Municipal
- VOCALES NATOS:
 - El Presidente de la Comisión de Cultura
 - El Cura Arcipreste de la localidad
 - El Arquitecto Municipal
 - El Director del Museo de Mallorca
- VOCALES DE LIBRE ELECCION:
 - 3 elegidos por el Ayuntamiento
 - 1 representante de cada una de las Entidades Culturales del Municipio
 - 1 representante de cada una de las Cajas de Pensiones radicadas en el Municipio

ARTICULO 9º

Se establece una Junta de Gobierno permanente encargada de ejecutar los acuerdos del Patronato y cumplir con los trámites ordinarios que corresponden al funcionamiento del Museo. Esta Junta, integrada por representantes de la Presidencia, Secretaría, Tesorería y Vocalía, será elegida por el Patronato propuesto del Presidente del mismo.

El Patronato podrá actuar a través de comisiones integradas por miembros del Patronato y ajenos al mismo elegidos por el propio Patronato.

para llevar a cabo una determinada gestión.

ARTICULO 10º

Las funciones de los miembros del Patronato serán las siguientes:

- a) Corresponderá al Presidente convocar a los miembros del Patronato, presidir las reuniones del mismo y exigir se cumpla el Reglamento para alcanzar los objetivos que se pretendan con la creación del Museo.
- b) Corresponderá al Vicepresidente por su carácter de representante del Ministerio de Cultura servir de nexo entre el Museo y los servicios centrales del Patrimonio Artístico y Difusión Cultural para un mejor desarrollo de sus fines.
- c) El Secretario convocará de orden de la Presidencia las reuniones del Patronato, llevará libro de actas de las reuniones del mismo y la correspondencia a que diere lugar las actividades del Museo.
- d) El Tesorero llevará cuenta de todas las cantidades que por ingresos o gastos maneje el Patronato.
- e) Los vocales secundarán las iniciativas encaminadas al cumplimiento del Reglamento y propondrán cuantas medidas crean oportunas para que el Museo de Pollensa consiga ~~el máximo de esplendor~~ *su objetivo, el máximo de esplendor*
llevar a cabo

ARTICULO 11º

El Patronato tendrá ordinariamente dos reuniones al año y extraordinariamente se reunirá cuantas veces se estime conveniente a propuesta del Presidente o de los dos tercios de sus miembros.

ARTICULO 12º

Se podrá *ser por el Comité de Cooperación Municipal*
Cada trienio serán renovados los miembros del Patronato que no lo fuesen por razón de sus cargos.

ARTICULO 13º

El Patronato informará anualmente al Pleno del Ayuntamiento de la marcha del Museo y a la Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos (Art. 8º, O.M. 12-2-75).

SUSPENSIÓN DEL MUSEOARTICULO 14º

En el caso de que en algún momento el Museo no esté debidamente atendido, la Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos a propuesta de la Subdirección General de Museos podrá decretar la clausura del mismo y sus fondos quedarán depositados en el Museo de Bellas Artes.

CAPITULO 5ºDEL REGLAMENTO Y SU VIGENCIAARTICULO 15º

El presente Reglamento, redactado por el Patronato según lo previsto en el artículo 9º de la O.M. de 12 de febrero de 1973 por la que se crea el Museo de Pollensa entrará en vigor una vez aprobado por el Ayuntamiento Pleno y refrendado por la Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos.

ARTICULO 16º

Cualquier modificación total o parcial del reglamento, deberá ser acordada en idénticas condiciones que siguieran para su aprobación.

ARTICULO 17º

En caso de la clausura del Museo de Pollensa dadas las condiciones previstas en el artículo 14 del presente Reglamento, su vigencia quedará interrumpida. Superadas las condiciones que motivaron la suspensión el Reglamento automáticamente recuperará su validez.

b. Documentació relativa a la creació del museu



AYUNTAMIENTO DE POLLENSA
8 (BALEARES)

Alfonso Aldea Marinero, SECRETARIO DEL AYUNTAMIENTO DE POLLENSA
C E R T I F I C O que en sesión de 28.II.75 del Ayuntamiento Pleno consta:

"IV. DESARROLLO O.M. 12 FEBRERO 1975 CREANDO EL MUSEO MUNICIPAL DE POLLENSA."

Relata el Sr. Alcalde las varias razones y vicisitudes que han ido demorando la puesta en funcionamiento del Museo Municipal de Pollensa cuya creación fue autorizada por Orden 12.II.75 del Ministerio de Educación y Ciencia a propuesta del Ayuntamiento ante la Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural. En síntesis, las causas de este retraso fueron la preparación de los medios materiales y consentimiento de las personas que, en el total orden de la norma creadora, habrían de hacer viable y dar vida al museo.

Ante ese propósito y en el momento presente, contando con armar previamente los arts. 6 y 9 de la mentada O.M. en cuanto el 1º expresa que "para atender...a la organización y desenvolvimiento del Museo existirá un Patronato compuesto en la forma que reglamentariamente se determine" y el 2º determina que "el Patronato...a partir de su constitución redactará el Reglamento por el que ha de regirse el Museo" siendo, además, competencia del Ayuntamiento nombrar el Director del Museo conforme al artº 7 de la misma O.M.

Y en razón de todo ello, por unanimidad de los 9 asistentes / -de los 10 que de hecho y ley componen el Pleno-, **SE ACUERDA:**

- Designar provisionalmente, en base al artº 6 de la O.M. de 12.II.75 que autoriza la creación del Museo de Pollensa y a los efectos de que el Patronato redacte el Reglamento orgánico del Museo que ha de expresar la composición definitiva del museo conforme al artº 9 de la misma Orden, designar a las siguientes personas para formar el Patronato:

Presidente el Alcalde de Pollensa.

Vicpresidente el Delegado del Ministerio de Cultura

Secretario el Director del Museo de Pollensa

Tesorero el Interventor Municipal

Vocales natos el Presidente de la Comisión de Cultura

el Cura Arcipreste de la localidad

el Arquitecto Municipal

el Director del Museo de Mallorca

Vocales de Libre elección

3 elegidos por el Ayuntamiento que son:

D. Miguel March Cerdá

D. Damián Cerdá Juan

D. Antonio March Caldés

1 representante de cada una de las Entidades

Culturales del Municipio

Por el Círculo Cultural D. Pedro J. Cifre Cortés

Por el Club Pollensa D. Cristóbal Borraás Vadell

1 representante por cada una de las Cajas de Ahorro radicadas en el Municipio.

Por la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros
D. Pedro Peyró Rotger.

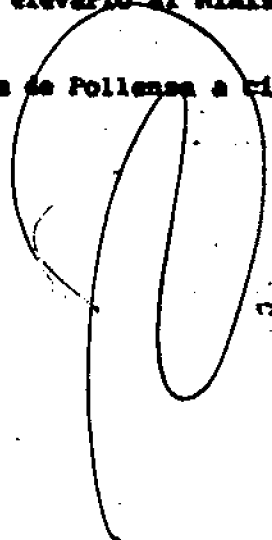
Por la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Pollen-
sa D. Juan Vilanova Cánaves.

Por la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Bales-
res D. Miguel Rosselló Nicolau.

- Nombrar Director del Museo, con función de Secretario del Patronato, a D. Ramón Rebassa Escañat, sometiendo este nombramiento a la aprobación de la Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural, conforme al artº 7 de la referida O.M.
- Recabar del Patronato del Museo la redacción y presentación del / Reglamento por el que haya de regirse el Museo para, en cumpli- / miento del artº 9 de la O.M. de referencia, elevarlo al Ministerio con la aprobación del Ayuntamiento.

Y para que conste, expido la presente en la Villa de Pollensa a cinco de Junio de mil novecientos setenta y ocho.

VSBa
EL ALCALDE



Alfonso Aldea Marinero

Secretario del Ayuntamiento de Pollensa,

C E R T I F I C O que en sesión de 30.V.78 del Ayuntamiento Pleno
consta:

III.-REGLAMENTO DEL MUSEO MUNICIPAL DE POLLENSA.

Explica el Sr. Alcalde que, en consecuencia del acuerdo IV del Pleno Municipal de 28.II.78, se cubrieron los trámites para la constitución definitiva del Patronato del Museo Municipal de Pollensa, creado por O.M. de 12.2.75, conforme al acta de la sesión celebrada por dicho Museo el 18.V.78 habiendo sido confirmados todos los componentes del mismo en base a la propuesta de propio Ayuntamiento y de las Entidades interesadas.

En la misma sesión referida al Patronato redactó el Reglamento por el que ha de regirse que, a efectos de cumplir el artº 5 de la Orden Ministerial de referencia, es presentado a este Ayuntamiento para que, conforme al artº 15 del referido Reglamento, sea elevado al Ministerio de Educación y Ciencia para su aprobación.

Por todo ello y por unanimidad de los 7 asistentes, de los 10 que componen de hecho y ley el Pleno municipal, SE ACUERDA elevar al Ministerio el Reglamento Orgánico del Museo municipal de Pollensa para su aprobación conforme al artº 9 de la O.M. de 12.2.75, que autorizó su creación, al tiempo que en orden al artº 7 de la misma O.M. y en base al acordado IV por el Ayuntamiento en 12.2.75 someter a la aprobación del Ministerio el nombramiento de D. Ramón Rebassa Enseñat como Director del Museo.

Y para conocimiento de parte interesada y demás efectos libro la presente en Pollensa a **VEINTE** de **JUNIO** de mil novecientos setenta y **OCHO**

Vehe
EL ALCALDE



c. Documentació relativa al patronat del museu

PATRONATO DEL MUSEO MUNICIPAL DE POLLANSA

En la Casa Consistorial de la Villa de Pollensa, siendo las veintidós horas del dieciocho de Mayo de mil novecientos setenta y ocho, se reunen en sesión constitutiva los componentes del Patronato del Museo Municipal de Pollensa, que a continuación se expresan, legalmente designados por el Ayuntamiento en aplicación y efecto de la Resolución 12.II.75 del Ministerio de Educación y Ciencia - Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural - que, a propuesta del Ayuntamiento, autorizó la creación del Museo.

En base a la designación previa provisional de componentes hecha por el Ayuntamiento asistan los siguientes señores, con el carácter que se expresa:

Presidente el Alcalde de Pollensa D. Martín March Vives; Secretario el Director del Museo D. Ramón Rabasa Enseñat; Tesorero el Interventor Municipal D. Jaime Armengol Aloy; VOCALES HATOS; el Presidente de la Comisión de Cultura D. Antonio Soler Cantallope, el Cura Arcipreste, (asistido en Vicaría) en funciones D. Pedro Llopart Llopart, el Director del Museo de Mallorca D. Guillermo Roscilla Bordey; VOCALES DE LIBRE ELECCION; D. Miguel March Carda, D. Damian Cerdá Juan y D. Antonio March Caldés; representantes de las ENTIDADES CULTURALES, por el Centro Cultural D. Pedro J. Cifre Cortés y por el Club Pollense, D. Cristóbal Borrás Vadell; representantes de las CAJAS DE AHORRO, por la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Pollensa D. Juan Vilanova Cebayes, por la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros D. Pedro Peyró Rotger y por la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares D. Miguel Roscillo Nicolau.

Excusa su asistencia el Arquitecto Municipal D. Pedro Carax Sagristá.

La sesión se desarrolla con las siguientes fases:

I. Se da lectura, para información y conocimiento plenos, a la resolución ministerial 12.II.75 de referencia, que autoriza la creación de este Museo con representación en un Patronato conforme al artº 6 de dicha Resolución.

Se da lectura igualmente al acta 28.II.75 del Ayuntamiento Pleno de la Villa, que relata las vicisitudes de retraso y organización para la puesta en marcha del Museo y funcionamiento de su Patronato y en cuya sesión, a efectos de iniciar esta andadura, se designaron dentro del espíritu de la norma ordenadora y provisionalmente los componentes del Patronato que habian de dar vida al Museo, con la redacción de su Reglamento orgánico conforme al artº 9 de la citada Resolución.

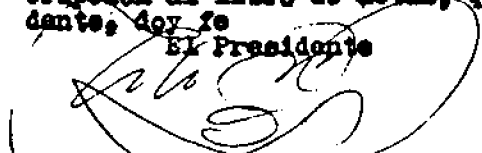
II. Se recibe y confirma como Secretario del Patronato, actuando con tal carácter en esta sesión, a D. Ramón Rabasa Enseñat, nombrado asimismo por el Ayuntamiento en su sesión de referencia Director del Museo, conforme al artº 7 de la mencionada Resolución Ministerial.

III. Se procede en orden a dar cuerpo y forma al Reglamento por el que ha de regirse el Museo, que queda redactado en 5 capítulos comprensivos, respectivamente, de 1º "Función del Museo y su financiación", 2º "Dirección y Administración", 3º "Del Patronato", 4º "Suscripción del Museo" y 5º "Del Reglamento y su vigencia" con un total de 11 artículos, para ser presentada a la aprobación del Ayuntamiento Pleno, conforme a la previsión de su artº 15 y que éste le eleva a la aprobación del Ministerio.

Y no siendo otra la finalidad de la presente se levanta la sesión a las veintitres horas, por todo lo cual y sin perjuicio de su transcripción al libro de actas, que se habilite, con la firma del Sr. Presidente, doy fe

El Presidente

El Secretario del Patronato,





AYUNTAMIENTO DE POLLENSA
(BALEARES)

AYUNTAMIENTO DE POLLENSA	
3 JUL 1978	
ENTRADA EN	
SERIAL	1.616

ILMO. SR.:

A los efectos oportunos previstos en la Resolución de 12.II.78 de esta Dirección General, suscitada la lenta y larga tramitación del mismo en lo que se ha justificado en el acuerdo IV. de 28.II.78 del Ayuntamiento Pleno, tengo el honor de elevar ante V.I. expediente relativo al Patronato del Museo Municipal de Pollensa que comprende:

- 1.- Certificado del acuerdo referido del Ayuntamiento Pleno en sesión de 28.II.78 con los pareceres que al mismo refiere, suscitados especialmente Director del Museo a D. Ramón Sabasa Sureda, licenciado en Filosofía y Letras (Historia) y profesor de E.S.P., cuya aprobación se solicita de esta Dirección General, en base al artº 7 de la Resolución de referencia.
- 2.- Acta de la reunión de 19.V.78 constitutiva del Patronato del Museo en que se recibe y se confirma el nombramiento del Secretario del Museo, hecho por el Ayuntamiento a favor de D. Ramón Sabasa Sureda, y se aprueba el Reglamento orgánico del Museo.
- 3.- Certificado del acuerdo III de 30.V.78 del Ayuntamiento Pleno de Pollensa por el que se aprueba, conforme al artº 13 del propio Reglamento para cumplimiento del artº 9 de la Resolución ministerial al Reglamento del Museo, suscribiéndolo a la aprobación de la Dirección General.

Por todo ello recomiendo a V.I. la oportuna aprobación del expediente en todas sus partes suscitadas la referencia que en él se hace al Ministerio de Educación y Ciencia, por cuanto inicialmente no existía el Ministerio de Cultura, el que parece adscribir la Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural, entonces y ahora competente en la materia.

Pollensa, 3 de Julio de 1978
EL ALCALDE

Ilmo. Sr. Director General de la Dirección General del Patrimonio Artístico y Cultural

ENCUENTRO

Patronato del Museo Municipal de Pollença

Presidente: D. Martín March Vives - Alcalde Ayuntamiento
Vice-Presidente: Ilma. Sra. Delegada del Ministerio de Cultura
Secretario: D. Ramón Rabassa Enseñat - Director del Museo
Tesorero : D. Felipe Bennassar Vidal - Interventor Habilitado
Vocales natos: D. Mateo Cerdá Martín - Presidente de la Comisión de Cultura.
D. ~~Pedro Llorens Ripoll~~ Cura Párroco
D. Guillermo Rossello Bordoy - Director del Museo de Mallorca
D. Pedro Gurau Sagristá - Arquitecto Municipal
Vocales de libre elección: D. Miguel Cerdá Salas
D. Pedro Torrens Ripoll
D. Miguel March Cerdá
Representante de Entidades Culturales:
Sr. Presidente del Club Pollença
> Sr. Presidente del Circulo Cultural del Fto.
Sr. Presidente de l'Obra Cultural
Representantes de las Cajas de Ahorros:
> Caja de Ahorros y M.P. de las Baleares
Caja de Ahorros de Pollença
> Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros

Comisión Asesoramiento Técnico

D. Guillermo Rossello Bordoy - Director Museo Mallorca
Dña. Catalina Cantarellas - Licenciada en Filosofía y Letras
D. Juan Bennassar Vives - Artista Pintor
D. Ramón Rabassa Enseñat - Secretario
D. Felipe Bennassar Vidal - Tesorero

Comisiones del Museo

Arqueología : D. Damián Cerdá Juan, D. Pedro Cifre Cortés y D. Pedro Torrens Ripoll
Etnología : D. Miguel March Cerdá y D. Miguel Cerdá Salas
Ciencias Naturales: D. Mateo Cerdá Martín y Obra Cultural Balear
Pintura : D. Cristóbal Borrás Vadell, D. Pedro Peyró Rotger y D. Antonio Bennassar Vicens
Arte Sacro: D. Juan Font Llitas y D. Miguel Sota Totxo

d. Reglament del Museu Municipal de Pollença

REGLAMENT DEL MUSEU MUNICIPAL

DE POLLENSA

Cap I.- DE LA FUNCIO DEL MUSEU I LA FINANCIACIO

- 1.- El Museu Municipal de Pollença, creat per O.M. del 12 de febrer de 1975, és una institució per o l'instrucció pública que ha de recollir, conservar, investigar comunicar i exhibir les manifestacions culturals de Pollença i el seu entorn.
- 2.- Els fons del Museu seran constituïts per
 - a) Els testimonis i obres de valor cultural i/o artístic propietat de l'Ajuntament i destinats al Museu; els ^{adquisits} ~~adquirits~~ a tal efecte per l'Estat; els crèdits per Corporacions Autònòmiques i/o locals.
 - b) Les donacions, llegats o depòsits de peces que realitzin institucions o particulars.
 - c) Les peces i documents ~~que~~ per tal de complir les funcions pròpies del Museu, ~~es~~ ^{adquireixi} l'Ajuntament, previ informe del Patronat del Museu.
- 3.- El Museu Municipal de Pollença serà atès econòmicament per l'Ajuntament de Pollença, que tindrà esment de les despeses necessàries i aportarà les instal·lacions museològiques i serveis annexos necessaris, sens perjudici de tota quantia ajuda de caràcter estatal, autonòmic, local o privat es pugui obtenir pel millor desenvolupament de les funcions pròpies del Museu, com a institució permanent per a l'instrucció pública.
- 4.- El Museu Municipal de Pollença s'ajustarà en tot i per tot a les normes que referides a tals centres i al Patrimoni Cultural en general, dictin els organismes pertinents.

Cap. II.- DE LA DIRECCIO I ADMINISTRACIO DEL MUSEU

- 1.- El Museu Municipal de Pollença estarà dirigit per personal debudament qualificat, nomenat per l'Ajuntament de Pollença, atès a les normes que a tal ^{respecte} ~~aspecte~~ hagin dictat els organismes pertinents.
- 3.- Serà missió del Director del Museu Municipal de Pollença:
 - a) Dirigir i gestionar el Museu, redactar els inventaris i catalogació dels seus fons i cuidar de la seva adequada instal·lació museològica.
 - b) Programar i realitzar totes les activitats museològiques

necessàries per què el Museu acompleixi la funció que li és pròpia.

c) La seguretat dels fons i el seu bon estat físic, proposant al Patronat els mitjans que consideri oportuns.

d) El control i difusió del Patrimoni Cultural de Pollença i la seva comarca, proposant ~~als Patronats~~ ^{als Patronats} que creurà oportunes al Patronat

e) Redactar el projecte anual de les activitats a realitzar al Museu, i representar-lo al Patronat, abans del dia 30 de setembre de cada any; redactar la memòria anual de les activitats realitzades al Museu, i presentar-la al Patronat, abans del dia 31 de març de cada any.

f) Estatutàriament, actuar com a Secretari del Patronat del Museu Municipal de Pollença, amb veu i vot.

g) Actuar com a vocal nat al Patronat del Museu de Mallorca, segons el seu Decret de Creació (Art. 6º Decret 2294/81 de 2 de novembre).

Cap. III.-DEL PATRONAT

Art. 76

El Museu Municipal de Pollença i el seu director seran assitits per un Patronat Municipal que atindrà al desenvolupament i arreglament del Museu.

Art. 86 El Patronat estarà format per:

President.- El Batlle de Pollença

Vicepresident.- El Director General d'Educació i Cultura, del Consell General.

Secretari.- El Director del Museu de Pollença

Tresorer.- L'Interventor Habilitat de l'Ajuntament de Pollença

*Vocals
nat* El President de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Pollença.

L'Arquitecte Municipal de Pollença

~~El Rector de la Parròquia de Pollença~~ *Un representant de l'Església*

El Director del Museu de Mallorca

El Cronista de la Vila de Pollença.

Vocals de lliure elecció.- Representant de cada partit *polític* amb representació municipal.

Representant de l'escola

Representant de l'I.N.E.M.

3 personalitats de reconegut prestigi (Arqueologia; Belles Arts; Etnologia)

Art. 9º

S'estableix una Junta de Govern permanent, encarregada d'executar els acords del Patronat i complir les tramitacions ordinàries del Museu. Tal Junta estarà integrada per la Presidència, Secretaria, Tresoreria i vocalia corresponent al President de la Comissió Municipal de Cultura.

El Patronat podrà actuar a través de comissions integrades per membres del Patronat i, donat el cas, a través de comissions ~~del~~ ^{de} el Patronat i encarregades per aquest de una determinada gestió.

Art. 10º

Les funcions dels membres del Patronat seran les següents:

a) serà missió del President convocar les reunions, fixar l'ordre del dia, presidir les sessions, dirigir les deliberacions i votacions i decidir-les en cas d'empat.

b) Serà missió del vice-president i pel seu caràcter de representant de la Conselleria de Cultura, servir de nexa entre el Museu i els serveis corresponents de la Comunitat Autònoma, i substituir al President en casos de delegació expressa.

c) El Secretari convocarà les reunions del Patronat d'ordre de la Presidència, redactarà les actes corresponents a cada reunió i tindrà esment de la correspondència que es generi.

d) El Tresorer s'encarregarà de dur els comptes de totes les quantitats que, bé per ingressos, o per despeses, tenguin el Patronat.

e) Els vocals proposaran quantes mides considerin oportunes per tal de que el Museu Municipal de Pollença dugui a terme els seus objectius, i participaran en les deliberacions i votacions.

Art. 11º

El Patronat tindrà ordinàriament dues reunions anuals, corresponents als dos semestres, i extraordinàriament es reunirà sempre que es consideri convenient, a proposta de la Presidència o de dues terces dels seus membres.

Art. 12º

Els membres del Patronat que no ho fossin per raó del seu càrrec

podràn esser votats cada vegada que es renovi la Corporació Municipal.

Art. 13é

El Patronat elevarà anualment al Plenari de l'Ajuntament memòria ^{projecte} de les activitats del Museu i d'acord amb la normativa de la O.M. de Creació del Museu Municipal de Pollença, a la Direcció General de Belles Arts i Arxius (Art. 8é, O.M. 12.2.75).

CAP. IV DE LA SUSPENSIO DEL MUSEU

Art. 14é

Arribat el cas de que El Museu Municipal de Pollença no estas de budament atès, els organismes competents i d'acord amb la normativa vigent, en podran decretar la suspensió, i/o clausura. En tal cas, l'Ajuntament de Pollença serà responsable dels fons depositats al Museu.

CAP. V DEL REGLAMENT I LA SEVA VIGENCIA

Art. 15é

El present reglament, modificació del redactat pel Patronat segons la previssió de l'article 9é de la O.M. de 12 de febrer de 1975 de creació del Museu Municipal de Pollença entrarà en vigor quan l'hagi aprovat el Plenari de l'Ajuntament i, refrendat per la Direcció General de Belles Arts i Arxius, segons l'O.M. esmentada.

Art. 16é

Tota modificació total o parcial del reglament s'haurà d'acordar en condicions idèntiques a les de la seva aprovació.

Art. 17é

En cas de suspensió del Museu Municipal de Pollença, la vigència del present Reglament restarà interrompuda en tant no es superin les condicions que motivaren la suspensió.

El reglament quedarà automàticament vigent quan es superin els motius de suspensió.

e. Fitxa del catàleg de pintura

MUSEU MUNICIPAL
DE
POLLENÇA

N° Inv Gral 36-A



Objecte Cuadro
Mides alt 1'62 llarg 1'30 ample ..
Tècnica óleo suport tela format vertical
Referència topogràfica MUNDO (EXHIBITIVO) N.º Exp. ..
Ref. neg Hoja 7 / 25A Ref secció arte contemp. Altres ..

Autor .. taller/escola ..
Tema Figurativo .. títol ..
Signatura No consta, aunque en el ang.inf.izq. hay un sello lacrado.
Datació si (ang.inf.izq): 35
Descripció i dades complementàries Vista en picado del Puig de Pollença. Se estructura en dos zonas bien definidas: zona superior con un cielo en tonos verdes y motivos blancos (gaviotas) y, zona inferior, de construcciones arquitectónicas, en tonalidades lilas y rojas.
En el ang.inf.izq. , un sello lacrado y un 35.
En el reverso, sobre el bastidor: "J.Bennassar, c/Jonquet,31, Pollença (a tampón); 100 F (a Tampón).
El marco es un sencillo listón de madera, pintado de blanco.

Procedència

Forma d'adquisició Donación del autor para el Preu Museo Municipal.

Valoració actualitzada

Estat de conservació Bueno, con algunos craquelados.

Restauracions

Publicacions

Exposicions

Bibliografia

4.2.2.3. Museu de Manacor

4.2.2.3.1. Identificació

Museu de Manacor¹

adreça

Torre dels Enagistes
carretera de Cales de Mallorca s/n
Manacor

Actualment -març 1991-, mentre continuen les obres d'habilitació de la Torre dels Enagistes, el Museu es manté a la seva antiga ubicació de la plaça del Rector Rubí s/n, a Manacor.

telèfon: el Museu no disposa de telèfon però hom pot dirigir-se a l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Manacor, 553312 i 555712

horari

Durant la reestructuració, les visites s'han de convenir prèviament.

¹ De fet, la denominació actual del museu ubicat a Manacor és "Museo Arqueológico Municipal de Manacor". El nom de "Museu de Manacor" és una proposta inclosa dins l'*Avantprojecte d'instal·lació d'un museu municipal a la Torre dels Enagistes*, redactat pel Dr. Guillem Rosselló Bordoy.



AYUNTAMIENTO DE MANACOR

BALEARES

Secretaría General

ORDENANZA DEL MUSEO ARQUEOLOGICO MUNICIPAL DE MANACOR

CAPITULO I.
DEL MUSEO, SUS FINES, FONDOS ARTISTICOS Y MEDIOS ECONOMICOS.

Art. 1º

El Museo Arqueológico Municipal de esta Ciudad tendrá como finalidad reunir, estudiar, conservar y exponer cuantas obras de arte, hallazgos arqueológicos y recuerdos históricos puedan constituir el patrimonio artístico, histórico-arqueológico y etnológico de la Ciudad de Manacor y su término, así como tratar de evitar que las piezas y obras que tengan este carácter, indudable patrimonio de la Ciudad, desaparezcan de la misma, conservando también aquellas que pertenecieran a la Nación y que por cualquier motivo o acto especial radiquen en Manacor.

Art. 2º.

El Museo Arqueológico Municipal de Manacor, se instalará en un inmueble propiedad del Municipio que reúna las características precisas para el fin a que se destina, utilizándose las salas necesarias para la adecuada colocación de las piezas con que se cuenta en la actualidad, sin perjuicio de ampliar aquellas cuando fuera necesario.

Art. 3º.

El Museo estará integrado por los fondos que se conservan actualmente en el Ayuntamiento de esta Ciudad, así como todos aquellos que en lo sucesivo puedan adquirirse o sean cedidos por entidades o particulares, por los hallazgos procedentes de excavaciones realizadas en el Término Municipal de Manacor e igualmente por aquellas piezas u objetos de valor artístico, arqueológico, histórico y etnológico, que procedentes de la Iglesia, Cofradías, particulares o entidades, sean depositadas para su exposición, con el fin de dar mayor realce a este Museo.

Art. 4º.

El Museo Arqueológico Municipal es propiedad del Ayuntamiento y la gestión del mismo será realizada directamente por la Corporación Municipal sin órgano especial de administración, quedando adscrito a la Comisión Municipal de Cultura.

El régimen financiero del mismo se desenvolverá dentro de los límites del Presupuesto ordinario de la Corporación.

Como órgano asesor no vinculante del Museo, se creará un Patronato. Su funcionamiento se ajustará a las normas generales que rigen para la vida de estos centros y a las particulares que se determinan en el presente Reglamento, todo ello de conformidad a la vigente legislación de régimen local y demás disposiciones aplicables.

Art. 5º.

El Museo contará con los siguientes medios económicos:

- a) Las cantidades consignadas en el Presupuesto de Gastos del Ilmo. Ayuntamiento de Manacor, destinadas a la instalación y sostenimiento de aquel.
- b) Las subvenciones que el Ayuntamiento pueda recibir de los organismos públicos.
- c) Por las donaciones realizadas por personas y entidades particulares.
- d) Por los derechos que puedan obtenerse por visitas, derechos de fotografía, reproducciones, venta de catálogos y fotografías y de las publicaciones del Museo, y demás derechos conforme a la Ordenanza fiscal correspondiente.

**CAPITULO II.
DEL PATRONATO. SUS ATRIBUCIONES.**

Art. 6º.

El organismo asesor del Museo en el Patronato constituido en la forma prevista en el artículo 7º, que tendrá las siguientes misiones asesoras en:

- a) La constitución y desarrollo del Museo con los fondos artísticos, históricos y arqueológicos etnológicos, etc. que posee y los que se adquieran en lo sucesivo por título de compra, donación o depósito.
- b) La administración de sus intereses constituidos por las cantidades a que se refiere el artículo 5º y la formulación anual del correspondiente plan de inversiones.
- c) La adquisición de aquellas obras que, a su juicio, sean de interés para el Museo, procurando que las adquisiciones recaigan en objetos correspondientes al arte local o regional, para formar en lo posible, series de obras análogas.
- d) La adopción de las medidas de seguridad necesarias para la protección de los objetos existentes en el Museo, incluyendo al fuere conveniente, la formalización de los oportunos seguros que garanticen el valor de dichos objetos.
- e) Cualquier otra misión no especificada que sea de interés para el Museo.

Artº 7º.

El Patronato estará constituido de la siguiente forma:

Presidente Honorario: El Excmº. Sr. Gobernador Civil de la Provincia.

Presidente Nato: El Alcalde de Manacor.

Presidente en funciones: El Teniente de Alcalde Presidente de la Comisión de Cultura del Ayuntamiento de Manacor.

Vocales: Un Concejal adscrito a la Comisión de Cultura y Delegado de Museos.

Un Sacerdote representante de las Parroquias de Manacor.

Un representante de la familia de Mossén Aguiló, fundador del primitivo Museo Arqueológico.

El Secretario del Ilmo. Ayuntamiento.

Seis personas nombradas a propuesta de la Comisión de Cultura de reconocidos méritos relacionados con las funciones del Museo

Secretario: El Conservador del Museo.

Asimismo estarán adscritos al Patronato como miembros de honor, dos o más personas con título suficiente en materia relacionada con las funciones del Museo.

El nombramiento y renovación de los vocales se realizará por el Ayuntamiento a propuesta del Presidente en funciones del Patronato, en la forma que se determinará oportunamente.

Art. 8º.

El Patronato se reunirá con carácter ordinario, al menos una vez al tri



AYUNTAMIENTO DE MANACOR

BALEARES

Secretaría General

mentre, pudiendo celebrarse con carácter extraordinario reuniones a iniciativa del Presidente, cuando la urgencia del asunto así lo requiera, o a solicitud de cuatro de los vocales del Patronato. Las sesiones del Patronato se celebrarán en el local que para este fin se habilite en el local del edificio destinado a Museo, o en otro caso, en las Casas Consistoriales. Los vocales de libre designación que no asistieren a las reuniones durante un año, sin causa justificada, se entenderá que renuncian al cargo poniéndose en conocimiento de la Autoridad que los nombró, para que ésta pueda designar a otra persona.

Art. 9º.

El Patronato se reunirá previa convocatoria del Presidente, que habrá de señalar al menos con cuatro días de antelación a la fecha de su celebración, haciéndose constar en ella los asuntos a tratar. Los acuerdos se adoptarán siempre por mayoría de votos. Las reuniones serán presididas por el que lo es en funciones, salvo que asistieren el Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia o el Alcalde, los cuales serán citados a todas las reuniones del Patronato.

Caso de no asistir el Presidente efectivo, actuará como tal el Concejal miembro del Patronato en quien aquel delegue.

El Secretario del Patronato, Conservador del Museo, extenderá las actas en el libro que llevará al efecto, las cuales autorizará con su firma y con el visto bueno del Presidente, teniendo voz en dichas reuniones, pero no voto.

Art. 10º. Todos los cargos del Patronato serán gratuitos y honoríficos, siendo retribuido el cargo del Conservador del Museo por tener la condición de funcionario del Ilmo. Ayuntamiento de Manacor.

Art. 11º.

Se procurará crear una biblioteca dedicada a obras relativas a la Historia General del Arte, Industrias Artísticas e Historia Local, que formará parte del Museo y que estará abierta las horas en que lo esté el Museo y cuya organización y funcionamiento será regulado por el Ayuntamiento.

Asimismo podrá instalarse un taller de restauración y conservación de obras artísticas, no solo propias del Museo sino también de las entidades o particulares que para tal fin las entreguen, con las condiciones que se determinen.

Art. 12º.

Se procurará dedicar una sala del Museo a exposición temporal de obras de arte antiguo o moderno siempre que tengan interés artístico o educativo, no considerándose estas obras como recibidas en depósito.

Art. 13º.

Cuando el Patronato hiciera uso de la facultad determinada en el apc

lado e) del artículo 6º, lo pondrán en conocimiento del Ayuntamiento, a los efectos que considere oportunos.

CAPITULO III. DEL PRESIDENTE EN FUNCIONES.

Art. 14º.

El Presidente en funciones ostentará la representación del Patronato en todos los actos propios del mismo, correspondiéndole:

- a) La representación en los actos en que debe intervenir y que se relacionan con el Museo.
- b) Proponer al Ayuntamiento las propuestas de gastos oportunos.
- c) Poner su visto bueno a cuantas certificaciones se expidan por el Secretario.
- d) Dirimir con voto de calidad los ampotes que puedan producirse en las votaciones de las juntas o reuniones.

CAPITULO IV. DEL CONSERVADOR DEL MUSEO.

Art. 15º.

El Conservador del Museo nombrado por el Ayuntamiento, tiene las obligaciones siguientes:

- a) El estudio e instalación de las obras que compongan el Museo.
- b) Cuidar de la exacta observancia de este Reglamento y de cuantas disposiciones se dicten por el Ayuntamiento.
- c) Dar traslado de los acuerdos adoptados por el Patronato.
- d) Evacuar cuantos informes o consultas se le pidieran por el Patronato o cualquier otra autoridad u organismo.
- e) Redactar la memoria a que se refiere el artículo 17 y proponer las mejoras y reformas que juzgue convenientes.
- f) Proponer la adquisición de objetos que se ofrezcan para la venta e que convenga adquirir, previo dictamen razonado.
- g) En términos generales, cuidar de la buena marcha y funcionamiento del Museo.
- h) Redacción y puesta al día del Inventario del fondo artístico del Museo, con la colaboración del Secretario del Ayuntamiento.

Art. 16º.

Cuando existan razones para ello se podrá proponer al Ayuntamiento un Conserje o Portero, el cual tendrá la obligación de sostener limpio el local o locales que ocupe el Museo, aseado y arreglado en cualquier momento, absteniéndose de tomar las piezas expuestas, cuya limpieza y conservación pertenezcan al Conservador.

Art. 17º.

El Conservador del Museo, con el concurso del Patronato, publicará anualmente, o en el plazo que pareciere oportuno, una memoria o boletín en el que se recojan cuantos estudios o noticias tengan relación con la vida del Museo, siendo obligatoria la inclusión de los datos estadísticos.

Art. 18º.

El Conservador, de acuerdo con el Patronato, y previa la autorización del Ayuntamiento, organizará cursillos o conferencias para la difusión de la cultura artística y explicaciones orales de carácter popular de las obras expuestas en el Museo, procurando adaptar alguna de estas conferencias a los alumnos de enseñanza media y general básica.



AYUNTAMIENTO DE MANACOR

BALEARES

Secretaría General

CAPITULO V
DE LOS DEPOSITOS DE OBRAS Y OBJETOS ARTISTICOS

Art. 19º.

El Museo podrá recibir, en concepto de depósito, obras y objetos artísticos, arqueológicos, etnológicos o históricos, así como aquellos de interés local.

Dichos depósitos podrán ser de dos clases: indefinidos o a plazo fijo.

Art. 20º.

Los depósitos se ajustarán a las siguientes normas:

a) El depósito se constituirá por medio de acta, que autorizaran con sus firmas, además del depositante, el Presidente del Patronato y el Conservador del Museo, la cual se extenderá por duplicado, archivándose uno de los ejemplares en la Secretaría del centro y otro guardándose otro al interesado. En dicho documento se hará constar la clase y condiciones del depósito, la fecha en que se constituye, descripción minuciosa de la pieza u objeto de que se trate y su estado de conservación.

b) Una vez finalizado el plazo por el cual se constituyó el depósito, si no hay renovación del mismo, el interesado podrá retirar la pieza haciéndose constar por diligencias en la propia acta que deberá firmar el interesado juntamente con el Conservador del Museo. En los depósitos indefinidos, cuando el interesado solicite la devolución deberá hacerla por escrito con un mes de antelación a la fecha en que se haya de realizar la entrega, haciéndose constar esta en igual forma que se indica en el párrafo anterior. De todo ello se dará cuenta al Ayuntamiento.

CAPITULO VI
DEL INVENTARIO Y DE LOS REGISTROS DE OBRAS Y OBJETOS ARTISTICOS.

Art. 21º.

El Inventario comprenderá todas las obras expuestas al público o existentes en los depósitos, debiéndose de llevar uno para obras que sean propiedad del Museo y otro para las que ingresen en depósito, haciéndose constar además de las cualidades de las mismas, su descripción minuciosa, su estado de conservación, a quien pertenecer o han pertenecido, consignando con toda claridad las características de aquellas, con convicción legal del depósito y añadiendo cuantas noticias puedan ser útiles para identificar, en todo momento, la procedencia y propiedad de la obra.

De este inventario y de sus rectificaciones anuales, se realizarán cuatro copias, de las cuales una se entregará a la Secretaría del Ayuntamiento, otra se archivará en el Museo y las otras dos estarán a disposición de quien la solicite para consulta o estudio. Todas las obras llevarán un número correlativo de orden, que se continuará en los nuevos ingresos.

Art. 22º.

El Conservador del Museo llevará, aparte de los Registros obligatorios para el buen régimen administrativo, los siguientes:

- a) Registro general de entrada de objetos.
- b) Registro de obras ingresadas en concepto de depósito, donación o adquisición, con el historial correspondiente.
- c) Registro de copiantes y reproducciones fotográficas.

Art. 23º.

Para el mejor servicio público se redactará un Catálogo general de las obras de arte que formen el Museo y estén expuestas al público, procurando contenga el mayor número de datos posibles, así en la parte histórica como en la artística.

Del Catálogo general podrá hacerse un extracto de carácter popular redactado en forma sucinta y metódica, que responda a las exigencias del público que visite el Museo.

Igualmente procurar formar álbumes y colecciones fotográficas de las obras existentes en el Museo, con arreglo a las condiciones indicadas en los catálogos y a fin de que sirvan de eficaz difusión para el conocimiento de las obras recogidas.

Art. 24º.

Todas las obras expuestas al público llevarán una tablilla fijada en sitio visible en la que conste el asunto o nombre del objeto, del autor, escuela y época.

Si formase parte del Museo en concepto de donativo o depósito, se hará constar esta circunstancia y el nombre del donante o propietario.

CAPITULO VII DEL PERSONAL.

Art. 25º.

El personal administrativo y subalterno será nombrado en forma reglamentaria, por el Ayuntamiento de Manacor.

CAPITULO VIII DEL FUNCIONAMIENTO DEL MUSEO

Art. 26º.

El Museo estará abierto al público durante las horas que el Ayuntamiento determine a propuesta del Patronato.

Serán días de clausura total, los dedicados a la limpieza general del Museo.

Art. 27º.

El Ayuntamiento a través de la Ordenanza fiscal correspondiente determinará los derechos de visita al Museo y demás particularidades de orden económico.

En la citada Ordenanza se establecerá las personas o entidades que por razón de dedicación al estudio del arte, historia o arqueología, podrán estar exentas del pago de derechos.

Para gozar de los beneficios consignados en el párrafo anterior, será preciso justificar las condiciones señaladas facilitándose por la Presidencia el permiso solicitado en la forma y condiciones que se establezcan.

Art. 28º.

En el Museo y en sitio visible, habrá expuesto un Libro de Firmas en el cual podrán consignar sus nombres los visitantes y exponer las observaciones que los hubiere sugerido la visita. También podrá haber un



AYUNTAMIENTO DE MANACOR

BALEARES

Secretaria General

Libro de Reclamaciones donde los visitantes podrán formular las quejas que consideren oportunas. En este caso se expresará el domicilio del reclamante para que se le pueda comunicar la resolución dictada como consecuencia de su reclamación.

Art. 29º.

Se dictarán las normas oportunas para copiar obras del Museo. Asimismo podrá autorizarse la reproducción fotográfica. Estas autorizaciones no concederán otro derecho que el de reproducir la obra u obras solicitadas, sin que constituyan privilegio especial alguno a favor del interesado. La persona autorizada para reproducir y fotografiar deberá presentar el correspondiente permiso. En caso de reproducción fotográfica, el interesado, al terminar el trabajo, deberá entregar al Museo cuatro copias fotográficas perfectas.

CAPITULO IX

DE LA MODIFICACION DE LA ORDENANZA.

Art. 30. La presente Ordenanza podrá ser modificada a propuesta del Patronato, previo acuerdo de la mayoría absoluta de derecho de los componentes del mismo, dando cuenta de ello al Ayuntamiento de Manacor, el cual resolverá lo que estime pertinente, de acuerdo con lo que determina la legislación vigente de régimen local.

Aprobada p. A.P. 5 Febro 1975
Resolución f.C. 4 Abril 1975

c. Fitxa inventari catàleg general



INVENTARIO GENERAL

N.º

Anverso Conjunto Fotografías	Reverso Detalle
--	--------------------

Negativos

Objeto

Materia

Dimensiones

Peso

Conservación

Datos complementarios:

Procedencia

Adquirido

Depositado por

Precio Fecha de ingreso

Registro de Entrada en Propiedad N.º Expdte. n.º

Depósito

CATALOGO SISTEMATICO: Edad

fecha

Cultura:
(Serie)

Sección
(Grupo)

Serie _____
(Soberano Estado, Ciudad, Asunto)

n.º Cat.º Monog.º: N.º _____

Referencia Topográfica _____

Fecha de inscripción: _____

El Conservador: _____

OBSERVACIONES:

4.3. Col.leccions etnològiques de titularitat privada

4.3.1. Col·leccions de titularitat institucional

4.3.1.1. Museu Regional d'Artà

4.3.1.1.1. Identificació

Museu Regional d'Artà

adreça

carrer Estrella, 4, 1er
07570 Artà

telèfon: el museu no disposa de servei telefònic, però hom pot
contactar amb l'oficina de la Caixa de Balears Sa Nostra
56 21 57 / 56 21 83

horari

De 10,00 a 12,30 hores

4.3.1.1.2. Història i evolució

Creat per iniciativa del sacerdot Mn. Llorenç Lliteras¹ el 1927. S'inaugurà el 22 de febrer del 1922 i fou instal·lat a l'edifici de la Caixa Rural. Posteriorment es traslladà a un edifici de l'Institut Catòlic d'Artà. D'aquest lloc es traslladà a l'actual emplaçament del carrer Estrella, propietat de la Caixa de Balears "Sa Nostra" on es manté des de gener del 1982.

Per Reial Ordre de 19 de setembre de 1929 s'acordà l'adquisició, per part de l'Estat, del poblat de ses Païses i en confià la custòdia i conservació al Museu. Aquest poblat fou declarat Monument Històric artístic el 8 de febrer del 1946 i el Decret 474 de dia 1 de març del 1962 declarà Monument Històric-Artístic les col·leccions i l'edifici del Museu.

Per al coneixement de l'esdevenidor d'aquest museu vegeu la interessant aportació feta per Mn. Antoni Gili en una sèrie de quatre articles publicats a la revista local Bellpuig durant l'any 1978. Aquest autor, després d'una introducció referida a la Caixa Rural d'Artà, que va esser la que agombolà aquesta institució museística a partir del 1927 es refereix a l'etapa fundacional, iniciada cap al 1926. Antoni Gili manifesta: "No s'ha de creure i

¹ Per a la personalitat d'aquest capellà artanenc vegeu (1991) *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. 7: 390.

pensar que el Museu d'Artà sortís espontàniament. Existien a la vila distintes col·leccions de persones particulars que foren la base del Museu. Aquestes col·leccions eren els darrers fruits de l'anomenada "Renaixença", així conegut aquell renaixement de la literatura nostrada, a les primeries del segle XIX, que arribà, a la darrera empenta, a influir dins el ram de l'arqueologia.

Es comptava, des d'un principi, amb la valuosa arreplega d'Història Natural, pròpia de l'apotecari *Pujamunt*, Llorenç Garcias i Font.

Fou precisament Mn. Llorenç Lliteras qui tengué la iniciativa de fundar un museu, pensant en la necessitat d'arreplegar tot allò que d'interès museístic hi havia a Artà i amb desig d'augmentar-ho.

"Mn. Lliteras estava amatat de l'amor a totes les nostres coses i no és gens estrany que tengués l'ocurrència de fundar un Museu i que de fet el fundàs, en el seu poble nadiu, l'any 1927".

Una dificultat restava a l'hora de trobar el lloc adient per establir-hi el Museu. Després de moltes temptatives la Caixa Rural cedí el seu local.

El Museu se creà a la Caixa Rural, si bé la Junta rectora funcionà amb completa autonomia. Les primeres seccions inaugurades foren les d'Arqueologia i d'Història Natural, però ben prest comptà amb la d'Etnologia. Es féu des del principi una llista de protectors, fruit aconseguit després d'haver estat enviada una comunicació en data d'octubre de 1927, al possibles protectors. Abaix hi anava un butlletinet de subscripció pels qui es volguessin subscriure. Aquesta convidada deia així:

"Muy distinguido Sr. Nuestro:

Acaba de fundarse en la Caja Rural un Museo. Es nuestro intento recoger y conservar en él los muchos objetos de algún valor arqueológico que se hallan dispersos en nuestra comarca, con peligro de perderse para siempre, y también contribuir al estudio de nuestra flora y fauna, procurando formar colecciones lo más completas que sea posible, de animales y plantas.

A este objeto disponemos de un local bien acondicionado, dotado de vitrinas modernas, en el magnífico edificio de la Caja Rural; esta entidad y el ayuntamiento de Artà quieren subvencionar esta obra de cultura y colaboran en ella personas especializadas en los distintos ramos que comprende.

Mas, para que nuestro Museo constituya ante propios y extraños una digna exposición de todo lo nuestro solicitamos la cooperación de todos los buenos compatriotas.

Por esto nos dirigimos a usted para suplicarle que, si tuviese en su poder, o fuere hallado en sus propiedades algun objeto que mereciera figurar en el Museo, tenga a bien disponer que sea llevado al mismo. Esta Junta admitirá y expondrá en sus salas dichos objetos como donativo hecho por usted, o también simplemente como depósito, entregándole en el acto un recibo para garantía de sus derechos.

Para mayor seguridad, hemos de advertir a usted que el Reglamento del Museo previene que nunca podran ser enajenados los objetos, que sean propiedad del mismo, sino que, en caso de no poder subsistir debidamente atendidos en Artà seran trasladados en depósito al Museo Diocesano o al Seminario.

Por el interés que usted demuestra en favor de la prosperidad y cultura de nuestra región y por su amor a todo lo

nuestro, no dudamos querrá, en cuanto esté de su parte, prestarnos su valiosa cooperación, haciendo que su nombre figure en la lista de Protectores del Museo.

Para figurar en la lista de Protectores basta suscribirse por la cuota mínima de una peseta mensual, o hacer, por única vez, un donativo no inferior a cien pesetas o de objetos que, a juicio de la Junta, merezcan que el nombre del donante sea incluido en la lista de Protectores. Esta lista además de publicarse en la prensa local estará expuesta permanentemente en los salones de la Caja Rural de Artà.

Si tiene a bien llenar el adjunto Boletín de subscripción que pasará a recoger un empleado de la Caja, le quedará muy agradecida la Junta del Museo".

L'Associació per la Cultura de Mallorca a través de la seva publicació *l'Almanac de les Lletres* corresponet al 1929 reflectia així la inauguració del museu d'Artà:

"A Artà, sota el patronat de la Caixa Rural, inauguraren pel Maig un Museu d'Arqueologia de la regió llewantina, amb nodrida secció prehistòrica; i no cal dir com trobam digne de lloar el gest dels artanencs amb aquesta fundació, a la qual desitjam el més gran èxit"².

L'any 1969 se li atorgà el Premi Ciutat de Palma assignat a Entitats.

² Reproduït a l'obra de Joan Pons i Marquès (1978) *Art i Cultura*, pg. 187.

4.3.1.1.3. Aspectes jurídics i administratius

Fundat el 22 de febrer del 1928. Aprovació de nous estatuts el 17 de març de 1954 i finalment aquests foren renovats i aprovats el 8 de juny de 1981 (apèndix documental a).

Segons aquests darrers estatuts la finalitat del Museu és reunir i col·leccionar els objectes que tinguin algun mèrit arqueològic o algun valor científic o artístic i que puguin servir per a l'estudi "principalment de la nostra regió lleuantina".

La propietat dels objectes del Museu que no hi estiguin solament dipositats seran de l'entitat Museu Regional d'Artà.

La Junta està composta per

a. Vocals nats en nombre de 6:

- 1 representant de l'Ajuntament d'Artà.
- 1 representant de la Parròquia
- 1 representant de la Caixa de Balears "Sa Nostra"
- 1 representant de l'Institut Catòlic d'Artà
- 1 representant del Convent dels PP. Franciscans
- 1 representant de l'Institut d'Ensenyament Mitjà

b. Vocals de lliure elecció en nombre de 3

c. Vocals conservadors en nombre de 4:

- Cap de la Secció Arqueològica

-Cap de la Secció Històrico-artística

-Cap de la Secció d'Etnologia

-Cap de la Secció d'Història Natural

La propietat de l'edifici on es localitza el Museu és de la Caixa de Balears "Sa Nostra" que el cedeix al Museu mitjançant contracte (apèndix documental b).

La propietat del Museu recau en la Junta a través del qual estableixen els Estatuts.

Pel que fa a la gestió, el Museu està regentat per la Junta, aconsellada per un grup de conservadors, corresponents a cada una de les Seccions.

Pel que fa al règim econòmic, el manteniment de l'edifici i de les col·leccions és a càrrec de l'Obra Social de la Caixa de Balears "Sa Nostra" que el manté dins el capítol d'obres pròpies. Altres ingressos procedeixen de subvencions i, en menor quantia, de la venda d'entrades al públic. A aquests ingressos s'han d'afegir els que són producte de les vendes d'algunes publicacions. Aquest és el cas del llibre "L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats" que reverteix com a menys import a la partida que anualment la Caixa de Balears destina al Museu.

Les despeses es deuen principalment al manteniment de les col·leccions, investigació i edició de material de difusió.

4.3.1.1.4. Fons del museu

Els fons del museu són de caràcter mixt i s'estructura en quatre seccions definides als propis Estatuts: secció d'Arqueologia, Historico-artística, Història Natural i Etnologia.

Els fons corresponen a etnologia, arqueologia i història natural

Les formes d'ingrés es deuen bàsicament a donacions i dipòsits indefinits o a llarg termini (apèndix documental c).

Pel que fa a política d'adquisicions els objectius prioritaris són els de completar col·leccions, adquisició de nous objectes i inventariar i catalogar les seccions d'etnologia i història natural.

Quant als fons etnològics, s'han d'assenyalar especialment tres grups de materials recompilats a diversos moments de la història de la institució:

a. Fons antic

En aquest fons cal considerar especialment les col·leccions "Francesc Sureda Blanes", relacionada a l'annex documental (apèndix documental d) i la col·lecció "Miquel Quetglas" amb una interessant mostra de ceràmica, avui desapareguda.

b. Fons "Pere Pujol" imposat com a condició per l'entitat cessionària de l'edifici on està ubicat i estipulat al pacte 4t del

contracte de cessió de 17 de gener de 1982. Aquest pacte estableix el següent:

"4º.- No obstante lo convenido en el pacto anterior, y como condición esencial del presente contrato, la Caja de Ahorros se reserva el derecho de que la mitad de la primera planta, se destine a la exposición de la obra "Rondalla" del escultor natural de Artà, D. Pere Pujol, compuesta por más de ochenta piezas, representando los personajes de las "Rondaies mallorquines", de Mn. Alcover, con respecto de las cuales el Museo asumiría las obligaciones que incumben el depositario."

c. Col·lecció de cistelleria de palma.

Aquest fons, avui per avui, el més important tant pel que fa al fons etnològic com la rellevància de la col·lecció a l'àmbit insular té el seu origen en la col·lecció adquirida pel propi Museu i especialment en el muntatge de l'exposició "L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats" (1990). Actualment compta amb un centenar de peces.

El programa d'actuació se centra bàsicament en completar col·leccions amb una preferència per l'objecte illenc.

4.3.1.1.5. Laboratori

Compta amb una petita biblioteca i arxiu on es recull la documentació pròpia del museu.

Compta amb llibre de registre i catàleg. Pel que fa als fons etnològics només s'ha catalogat la col·lecció de cistelleria de palma que apareix reproduïda a l'esmentada publicació "Obra de palma. Cistelles, graneres i cordats".

Pel que fa a la fitxa del catàleg de la col·lecció d'obra de palma (apèndix documental e) hi figuren els següents camps:

Núm . Registre: constituït per la lletra E seguida de guió i quatre xifres que corresponen al registre general de la secció d'etnologia del Museu Regional d'Artà. Cada número correspon a una peça distinta.

Denominació: s'ha adoptat la terminologia catalana amb la seva variant dialectal normalitzada. En alguns casos, si hi ha barbarismes o castellanismes molt estesos s'han mantingut, però amb la pertinent indicació.

Descripció: en aquest camp es fa la descripció formal de la peça, les seves dimensions en cm i en voltes de llatra, així com la decoració.

Elaboració/elements: s'enumeren els materials i les eines emprades per a l'elaboració de cada una de les peces.

Elaboració/procés: s'explica de forma simplificada el procediment seguit per a l'elaboració de la peça.

Funció: s'explica l'ús generalitzat que es fa de la peça a l'àmbit territorial il·lenc.

Ref. bibl.: es donen les referències bibliogràfiques a les quals es poden trobar notícies concretes d'aquell tipus de peces.

Ref. ling.: es recullen aquelles referències que fan referència al significat metafòric, metonímic, hiperbòlic o qualsevol altra referència relativa a la denominació de la peça.

Així mateix cada una de les fitxes compta amb una reproducció (dibuix a tinta) de cada una de les peces.

Està en projecte la catalogació de la totalitat del fons del museu i l'edició d'una guia de visita. Per assolir aquest projecte s'ha pensat en la creació d'unes beques que permetin la catalogació per part d'estudiants en pràctiques.

4.3.1.1.6. Exposició

L'exposició dels fons etnològics abasten dues sales del Museu: una a la primera planta, ocupada per la col·lecció de cistelleria de palma, i els fons antics instal·lats a una petita sala del segon pis.

Pel que fa a la col·lecció i exposició de l'obra de palma, es planteja la disposició ordenada dels materials tot resseguint el procés d'elaboració. D'aquesta manera, l'exposició queda estructurada segons els següents apartats:

1. La planta

2. La recol.lecció
3. Les transformacions prèvies
4. Les cistelles
5. Les graneres
6. Les cordes i els cordats
7. La funcionalitat
 - conservació
 - transport
 - funció significativa
 - valor semiòtic
 - valor metafòric
8. Evolució i canvi
9. Comercialització i canvi

Quant a l'exposició es combinaren mostres de cultura material amb informació escrita i informació gràfica. Aquesta multiplicitat de canals informatius s'aconseguí a través de la realització d'una sèrie de plafons informatius on es combinaven els textos explicatius amb il.lustracions (fotografies, gràfics i dibuixos). Aquests plafons complementen l'exposició d'una col.lecció d'un centenar de peces de palma a les quals s'han d'afegir instrumental i eines usats al llarg del procés d'elaboració, algunes mostres del procés d'elaboració mitjançant productes inacabats i mostres de les diverses matèries primeres emprades.

Els elements expositors són simples i consisteixen en mòduls de diverses mides de conglomerat de fusta i desmuntables. Els plafons explicatius són igualment muntats sobre plaques de conglomerat de fusta.

Quant a la informació oferida en sala, a més dels esmentats plafons explicatius, cada una de les peces exposades duu una fitxa individualitzada on, a més de la reproducció de la forma, es detallen les característiques tècniques i funcionals de cada una de les peces.

Igualment hom compta amb una petita guia de mà multicopiada on es fa una aproximació a cada una de les fases del procés d'elaboració de la cistelleria i que té com a referent immediat la informació oferida a cada un dels plafons explicatius (apèndix documental f).

La informació es complementa amb un documental sobre el procés d'elaboració de la cistelleria de palma i que s'exhibeix en una petita sala adjunta.

4.3.1.1.7. Instal·lacions

El Museu, com ja s'ha esmentat en parlar dels aspectes històrics, s'ha traslladat diverses vegades: "Ocupa este Museo el primer piso del edificio propiedad del Instituto Católico de Artá. Dos espaciosas salas, destinadas a sus Secciones arqueológica y de Etnología, estan llenas de numerosas vitrinas y de multitud de objetos, que cubren las paredes y el pavimento, muchos de estos pertenecientes a la Colección "Francisco Sureda Blanes".

Una de las salas está ocupada por la Sección de Historia Natural." A aquesta *Guía del Museo Regional de Artá* segueix la

descripció de cada una de les vitrines de les seccions d'Arqueologia i Història Natural, però no la d'Etnologia.

Actualment el Museu està localitzat a un edifici propietat de Sa Nostra, Caixa de Balears i ocupa la primera i segona planta. L'accés, independent, es fa a través d'una entrada, unida a una petita clastra, al carrer Estrella.

4.3.1.1.8. Dinamització (activitats i publicacions)

Quant a les activitats de dinamització es restringeixen bàsicament a les generades i derivades de l'exposició "L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats" que, a més d'una exposició de caràcter itinerant, ha generat l'edició d'un llibre, una guia de visita i la producció d'un documental monogràfic sobre la cistelleria de palma.

Des de la seva inauguració el 6 d'agost del 1990 a Artà, ha recorregut el següent itinerari:

- Bunyola del 20 al 30 de setembre de de 1990
- Binissalem de l'11 al 21 d'octubre de 1990
- Porreres del 27 d'octubre al 4 de novembre de 1990
- Campos del 10 al 25 de novembre de 1990
- Balear 90 (Palma) de l'1 al 9 de desembre de 1990
- Llucmajor del 16 al 26 de desembre de 1990
- Palma (FODESMA) gener de 1991
- Alcúdia del 26 de febrer al 17 de març
- Son Servera del 27 de març al 6 d'abril
- Lloseta del 6 al 14 d'abril

- Petra del 17 al 28 d'abril
- Sineu del 30 d'abril al 5 de maig
- Llorito del 7 al 12 de maig
- Eivissa del 4 al 14 de juny
- Mancor de la Vall del 20 al 24 de juny
- Llubí de l'1 al 4 d'agost
- Sant Llorenç des Cardassar del 6 al 22 de setembre

Aquestes exposicions s'han complementat sempre i en tot cas amb l'edició d'una guia de mà i un cartell anunciador.

Pel que fa a publicacions, a part de l'exhaurida i obsoleta *Guía del Museu Regional d'Artà* (apèndix documental g), impresa sense data per la impremta artanenca "La Actividad", el Museu no compta amb cap casta de guia (apèndix documental g).

Aquest darrer any (1992) per tal de dinamitzar i donar a conèixer la secció d'Història Natural s'ha editat el primer cartell d'una sèrie de quatre sobre aus conservades al museu i agrupades segons l'hàbitat natural al qual estan lligades.

Així mateix al llibre d'Alzina, Limongi i Vidal (1985), *Mallorca: història i cultura*, es té en consideració el museu com a un recurs més per a l'explicació de la història de Mallorca.

4.3.1.1.9. Fonts consultades

(1961) "Don Lorenzo Garcías Font. Conservador del Museo Regional de Artá". *Bellpuig*. 5?.

ALZINA, J., LIMONGI, A., VIDAL, A. (1985) *Mallorca: història i cultura*. Palma de Mallorca : Moll.

ARAUZ DE ROBLES, Carlos (1948) *El museo comarcal de Artà. A Fiestas patronales de Artà. 1948*. Artà: Imp. La Actividad.

FONER.(1973) "Batecs". *Bellpuig*. 44:7.

(1982) "Gent de per la vila. Museu: problema". *Bellpuig*. (IV època). 36:342.

GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà". *Bellpuig*. (III època). 26

GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà (II)". *Bellpuig*. (III època). 27

GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà (III)". *Bellpuig*. (III època). 28

GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà (IV)". *Bellpuig*. (III època). 29

Guía del Museu Regional d'Artà. Artà: Imp. La Actividad (s/d.)

M.M. (1983-84) "Les estatuetses del Museu". *Bellpuig*. ? :114-116.
Tom VII

(1983) "Museu Regional d'Artà". *Bellpuig*. (IV època). 61:97

(1981) "Museu Regional d'Artà en la seva nova singladura".
Bellpuig. (IV època). 24:5

SANZ-PASTOR Y FERNANDEZ DE PIEROLA, Consuelo
(1990) *Museos y colecciones de España*. Madrid: Ministerio de
Cultura. pg. 65.

SUREDA I BLANES, Josep F. (1973) "Del Museu d'Artà".
Bellpuig. 46:4

SUREDA I BLANES, Josep F. (1973) "El record de Mn. Llorenç
Llites en el Museu d'Artà". *Bellpuig*. 49-50:5

SA MILANA POLLERA (1978) "Jordi Sansó i Gili.
Embalsamador col.laborador d'es Museu". *Bellpuig*. (III època).
23:9

4.3.1.1.10. Apèndix documental

- a. Estatuts del Museu Regional d'Artà (1981)
- b. Contracte de cessió del local del c/ Estrella.
- c. Model d'acta de donació de materials al Museu
- d. Inventari de la col.lecció "F. Sureda Blanes" (1932)
- e. Fitxa del catàleg de la col.lecció de cistelleria
- f. Guia de visita de l'exposició "l'Obra de palma"
- g. Guia del Museu Regional d'Artà

a. Estatuts del Museu Regional d'Artà (1981)

ESTATUTS DEL MUSEU REGIONAL D'ARTÀ

Art. 1. Es reconeix l'existència a la vila d'Artà de l'anomenat MUSEU REGIONAL D'ARTÀ, entitat fundada l'any 1927 i erigida posteriorment en persona moral eclesiàstica. Els darrers Estatuts d'aquesta entitat daten de l'any 1954.

Els presents Estatuts suposen el propòsit de reafirmar l'existència del Museu recollint l'esperit dels fundadors.

Art. 2. El fi del Museu és reunir i col·leccionar els objectes que tenguin algun mèrit arqueològic o algun valor científic o artístic i que puguin servir per a l'estudi principalment de la nostra regió lleuantina.

Art. 3. El Museu tindrà el seu domicili a la Plaça d'Espanya nº 4 de la vila d'Artà.

Art. 4. En el Museu es constituïran les Seccions que siguin necessàries per al bon ordre i classificació dels objectes segons la seva distinta finalitat.

De moment quedaran constituïdes les quatre Seccions següents:

- a) Secció arqueològica.
- b) Secció històrico-artística.
- c) Secció etnològica.
- d) Secció d'Història natural.

Art. 5. El Museu es regirà per una Junta que serà la seva administradora.

La propietat dels objectes del Museu que no hi estiguin solament depositats serà de l'entitat Museu Regional d'Artà. La propietat dels objectes depositats serà dels seus depositants i el Museu tindrà, respecte d'aquests objectes, els drets i les obligacions que li corresponguin com a depositari.

Art. 6. La Junta del Museu estarà composta dels membres següents:

- a) Vocals nats, en nombre de sis:

Un representant de l'Ajuntament d'Artà.

Un representant de la Parròquia d'Artà.

Un representant de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares "Sa Nostra".

Un representant de l'Institut Catòlic d'Artà.

Un representant del Convent de Pares Franciscans d'Artà.

Un representant de l'Institut de B.U.P. d'Artà.

b) Vocals de lliure elecció, en nombre de tres.

c) Vocals Conservadors, en nombre de quatre, que seran: el Cap de la Secció arqueològica, el Cap de la Secció històrico-artística, el Cap de la Secció etnològica i el Cap de la Secció d'Història natural.

Art. 7. Seran Vocals nats els sis membres que designin lliurement, a sol·licitud del Museu, les sis entitats esmentades a l'article anterior.

Art. 8. Els Vocals de lliure elecció es triaran per la Junta del Museu entre persones idònies a parer de la mateixa Junta.

Art. 9. Els Vocals Conservadors (Caps de Secció) es triaran per la Junta del Museu entre persones competents en les matèries que corresponguin a la Secció respectiva.

Art. 10. Per a la constitució de la primera i successives Juntes, la Junta actual sol·licitarà un nom a cada una de les sis entitats esmentades a l'article 6 a).

Rebutz aquests noms, la Junta actual elegirà els tres Vocals de lliure elecció i acte seguit elegirà els quatre Vocals Conservadors.

Art. 11. Una volta designats els tretze Vocals (sis corresponents a entitats, tres de lliure elecció i quatre Conservadors), el President de la Junta cessant comunicarà el resultat de l'elecció a cada un dels interessats perquè es puguin reunir amb ella i prendre possessió dels càrrecs en el terme de quinze dies.

Reunida la Junta novament elegida amb la Junta cessant, aquesta li entregarà en deguda forma l'administració del Museu, i es retirarà de la reunió.

Llavors i en la mateixa data, la nova Junta elegirà d'entre els seus membres el President, el Vice-President, el Secretari i el Tresorer.

Art. 12. La Junta del Museu serà elegida per terme de cinc anys i els Vocals podran ser reelegits.

El Vocal representant d'entitat que cessi en aquesta entitat, serà substituït per un altre Vocal que designarà la mateixa entitat pel terme que falti per a la renovació normal dels càrrecs.

Art. 13. Les Juntes del Museu seran convocades en primera i segona convocatòria pel President, almanco amb vuit dies d'anticipació, i fent constar el lloc, hora i ordre del dia de la sessió.

Entre la primera i la segona convocatòria caldrà que hi hagi almenys un entremig de mitja hora.

Art. 14. La Junta del Museu no es declararà constituïda en primera convocatòria si no hi ha la mitat dels Vocals. En segona convocatòria bastarà un nombre qualsevol d'assistents.

Art. 15. Els acords de la Junta seran presos per majoria de vots. En cas d'empat es procedirà a una reconsideració del tema i a una nova votació. Si persistís l'empat, el vot del President decidirà la qüestió.

Art. 16. La Junta del Museu es reunirà dos cops cada any com a mínim (pel mes de gener i pel mes d'agost) i totes les vegades que a parer del President sigui necessari.

Els membres de la Junta en nombre de quatre almanco podran sol·licitar del President la convocatòria de sessió de Junta. En aquest cas el President estarà obligat a convocar-la de manera que es pugui celebrar abans de quinze dies contats des de la data en què el President tengui notícia de la sol·licitud.

Art. 17. Correspondrà al President de la Junta del Museu:

- a) Representar el Museu en tots els actes podent delegar les seves funcions a algun Vocal.
- b) Firmar documents en nom del Museu.
- c) Convocar la Junta a sessió.
- d) Executar els acords presos.
- e) Fer complir els Estatuts.
- f) Exercir qualsevol altra funció que se derivi de les esmentades.

Art. 18. Correspondrà al Secretari:

- a) Dur el Llibre d'actes.
- b) Guardar la documentació del Museu.
- c) Escriure les paperetes per a la convocatòria a sessió i fer-les arribar als membres de la Junta.

d) Rebre i llegir la correspondència dirigida al Museu i fer després les gestions que siguin apropiades.

e) Formar i rectificar l'inventari dels objectes del Museu amb l'ajuda dels Conservadors.

f) Estendre, amb el vist i plau del President, les certificacions.

Art. 19. Correspondrà al Tresorer:

a) Guardar els diners del Museu.

b) Dur un Llibre d'entrades i sortides.

c) Donar compte anualment a la Junta de l'estat econòmic del Museu i preparar el pressupost de l'any següent.

d) Pagar comptes amb l'aprovació previa del President.

Art. 20. Per a treure diners de qualsevol entitat el Tresorer necessitarà, a més de la seva firma, una altra firma de les tres que estiguin autoritzades per la Junta.

Art. 21. Correspondrà als Vocals de la Junta:

a) Ajudar a la bona administració del Museu.

b) Assistir a les sessions.

c) Substituir accidentalment algun membre de la Junta.

Art. 22. Correspondrà als Vocals de la Junta que siguin Conservadors:

a) Recollir, classificar i custodiar els objectes propis de la Secció respectiva.

b) Sol·licitar de la Junta els mitjans que necessitin per a dur a terme amb eficàcia els objectius de la seva funció.

Art. 23. La Junta podrà aclarir si els Vocals que siguin Conservadors compleixen bé la seva missió i sols en cas d'incúria evident a parer de dues terceres parts de la Junta podran ser substituïts.

Art. 24. El Museu podrà adquirir tota classe de béns que consideri d'interés per al seu patrimoni.

La Junta no podrà alienar cap objecte propi del Museu. No obstant això, la Junta podrà baratar algun objecte duplicat per un altre objecte que el Museu no posseeixi.

Art. 25. El pressupost del Museu s'alimentarà de les sub-

vencions, donatius, deixes o beneficis similars que provenguin d'institucions públiques o privades, o de particulars.

Art. 26. Cada Vocal Conservador presentarà al President de la Junta, abans de dia 15 de desembre, un estat de comptes de la Secció que tenguí encarregada i una exposició de les activitats que pensa a dur a terme l'any següent, amb pressupost del que cregui que hagin de costar dites activitats.

El Tresorer, també abans de dia 15 de desembre, presentarà un estat de comptes i el pressupost de despeses que prevegi per a l'any següent.

La Junta en la primera sessió que celebri dins l'any nou decidirà les dotacions convenients.

Art. 27. El Museu no es podrà treure d'Artà fora del cas que circumstàncies extraordinàries ho aconsellin.

La decisió del trasllat, que podrà ser total o parcial, haurà de ser refrendada per almanco dos terços dels membres que formin la Junta.

Decidit el trasllat, la Junta resoldrà, també per per dos terços dels seus membres, sobre el lloc on fer el depòsit temporal dels objectes del Museu atenent la garantia de millors condicions en ordre a la seguretat i integritat dels objectes. Igualment fixarà el temps inicialment previst com a duració del trasllat i la relació dels objectes que es traslladin.

Qualsevol de les entitats que mantenguin un representant nat a la Junta podrà oferir una alternativa al trasllat, si aquesta contempla la permanència a Artà del Museu en condicions acceptables. Aquesta alternativa, per esser vàlida, haurà de ser també refrendada per dos terços dels membres que formin la Junta.

Passades les circumstàncies que aconsellaren el trasllat del Museu fora d'Artà, el Museu haurà de tornar a aquest poble.

Art. 28. En el cas del Museu traslladat fora d'Artà, la Junta s'haurà de reunir també en les dates indicades en aquests Estatuts (gener i agost), a fi de vigilar si es compleixen degudament les condicions del depòsit.

Art. 29. En cas de dissolució de l'entitat Museu Regional d'Artà, la Junta, per dos terços dels seus Vocals, de-

cidirà el destí que s'hagi de donar als béns que formen el seu patrimoni.

Art. 30. La Junta, en el casos imprevists, decidirà per majoria simple sobre la interpretació dels presents Estatuts tenint en compte l'esperit dels fundadors i el que disposa la Llei d'Associacions.

Artà, 8 de juny de 1981.

El Secretari,

J. Sant

Vist i plau.
El President,

Antoni Geli



b. Contracte de cessió del local del c/ Estrella.

En Palma de Mallorca, a diecisiete de Enero de mil novecientos ochenta y dos.

REUNIDOS

De una parte, D. Carlos Blanes Nouvilas, Director General de la Institución CAJA DE AHORROS Y MONTE DE PIEDAD DE LAS BALEARES, domiciliada en Palma de Mallorca, calle Ramón Llull, número 2, actuando en nombre y representación de la misma.

Y de otra, D. Antonio Gili Ferrer, el cual actúa como Presidente del MUSEO REGIONAL DE ARTA, especialmente facultado para este acto, en virtud de acuerdo de la Junta, de fecha 20 de Diciembre de 1981.

De común acuerdo,

EXPONEN

I.- Que la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares, Institución benéfico-social, es propietaria de la finca sita en la villa de Artá, plaza España, número 4.

II.- Que el Museo Regional de Artá tiene como finalidad reunir y coleccionar los objetos que tengan algún mérito arqueológico o algún valor científico o artístico y que puedan servir para el estudio principalmente de nuestra región levantina.

III.- Que expuesto cuanto antecede, ambas partes celebran el presente contrato con sujeción a los siguientes

PACTOS

1º.- La Caja de Ahorros cede al Museo Regional de Artá el uso y disfrute de la primera y segunda plantas altas de la finca descrita en el expositivo I y del zaguán de entrada a estas plantas, para que en ellas pueda instalar el Museo y su domicilio social.

2º.- La duración del presente contrato y, por tanto el uso y disfrute de las plantas expresadas por el Museo Regional de Artá, se conviene por el plazo de tres años, prorrogable de tres en tres años, si antes de la finalización del plazo contractual, o de cualquiera de sus prórrogas, la Caja de Ahorros o el Museo no comunica su voluntad de darlo por terminado.

3º.- Las plantas objeto del presente contrato sólo podrán ser utilizadas por el Museo Regional de Artá a las finalidades previstas en el pacto 1º, quedando prohibido darle cualquier otro destino.

4º.- No obstante lo convenido en el pacto anterior, y como condición esencial del presente contrato, la Caja de Ahorros se reserva el derecho de que la mitad de la primera planta, se destine a la exposición de la obra "Rondalla" del escultor natural de Artá, D. Pere Pujol, compuesta por más de ochenta piezas, representando los personajes de las "Rondaies mallorquines", de Mossen A. M^º Alcover, con respecto de las cuales el Museo asumiría las obligaciones que incumben al depositario.

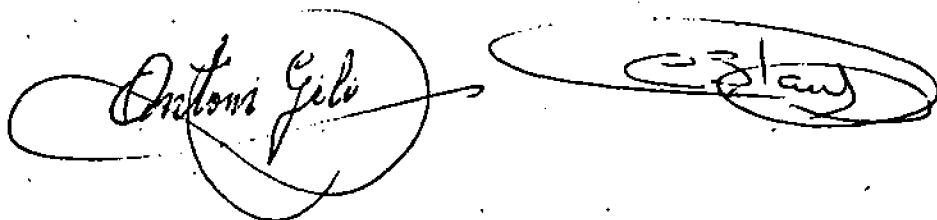
5º.- Durante el plazo contractual previsto, y las prórrogas en su caso, el Museo Regional de Artá, teniendo en cuenta las finalidades expresadas, no satisfará renta ni merced alguna por el uso y disfrute de las mencionadas plantas.

6º.- El Museo Regional de Artá se compromete a hacer constar, en los documentos y actos que resultare procedente, que la ocupación de la finca, por parte del Museo, responde a una mera liberalidad, colaboración y ayuda, por parte de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares.

7º.- Es a cargo del Museo Regional de Artá el consumo de energía eléctrica y limpieza que se lleve a cabo en los locales, así como el mantenimiento y conservación de los mismos y de todas sus instalaciones y servicios, todo lo cual reconoce recibir en perfectas condiciones de uso.

8º.- Para llevar a cabo obras en los locales objeto de este contrato, será precisa la autorización, por escrito, de la Caja de Ahorros.

Y para que conste, se firma este documento por duplicado, en el lugar y fecha antes indicados.



c. Model d'acta de donació de materials al Museu

Escritura de donación de dos libros "becerros" referentes a la Inquisición de Mallorca.

15 de enero de 1981.

En Artá a 15 de enero de 1981, reunidos: De una parte, el Sr. Phillip Hawkins, mayor de edad, de nacionalidad inglesa, provisto de Pasaporte nº C 288764 A y Autorización de Residencia nº 2379; y de otra parte, D. Antonio Gili Ferrer, mayor de edad, español, provisto de D.N.I. nº 41.098.462. El Sr. Hawkins reside actualmente en Artá, calle de la Caridad, nº 7, y el Sr. Gili tiene su domicilio también en Artá, calle de la Viña, nº 3. El Sr. Hawkins obra en nombre propio y el Sr. Gili en nombre y representación de la entidad Museo Regional de Artá de la cual es Presidente. Ambos reunidos se consideran con capacidad suficiente para llevar a cabo el presente contrato de donación y a tal efecto manifiestan y convienen:

A) El Sr. Hawkins dice que en ocasión de hallarse en Londres asistió a una de las famosas subastas que allí se celebran y al ver que se sacaban a licitación dos libros "becerros" referentes a la Inquisición de Mallorca decidió hacer todo lo posible para adquirirlos ofreciendo por ellos la cantidad de 150 libras esterlinas que resultaron suficientes para que se los adjudicasen.

B) Añade el Sr. Hawkins que puesto que reside ahora en Artá desea hacer donación, y la hace, a nuestro Museo Regional, de los dos libros "becerros" de que se ha hecho mérito. Sin embargo, es condición de esta donación que los dos libros que dona deberán ser custodiados en nuestro Museo por mientras subsista.

C) D. Antonio Gili, en su calidad de Presidente del Museo, acepta agradecido esta donación y en prueba de agradecimiento hace entrega al Sr. donante de un ejemplar del libro "Artá en el siglo XIII" cuyo autor es D. Lorenzo Lliteras, miembro que fue del Museo, de un ejemplar del libro "Salteri de la Mare de Déu de Sant Salvador d'Artá" cuyo autor es D. Josep F. Sureda i Blanes, ex Presidente del Museo, y de un ejemplar del libro "Història de Sant Salvador d'Artá" cuyo autor es el Presidente que suscribe.

El Sr. Hawkins y el Sr. Gili, conformes en cuanto antecede, firman el presente documento en el lugar y fecha indicados al principio.



d. Inventari de la col.lecció "F. Sureda Blanes"
(1932)

EL MUSEU REGIONAL D'ARTÀ es fa càrrec, com a depositari, dels objectes
continguts i detallats en aquestes quinze relacions, prometent la
guarda diligent i reconeguent en tot temps la nua propietat dels
dichos objectes a favor de Messen Francesc Sureda Blanes. Aquest
document tindrà tota la valor com si fos oficialment extès.

Art. 24 de Gener de 1922

REBEM

ENTREC

El Conservador
Alfonso Garcia Foud

- N. 9 -Rossetó gòtic flordelissat, segle XVI. D'un mirsal, Caragoa.
 N. 10-Clau de pany, gòtica, segle XVI-XVII. (Ocoa).
 N. 11-Clau de pany, gòtica, segle XIV; procedeix del Castell de Loarre (Aragó)

RELACIÓ 3ª

Caixó 3. Disset peces.

- N. 1-Clau romà, Trobat a Ayerbe, Segle XVII.
 N. 2-id id
 N. 3-id id
 N. 4-id id
 N. 5-Clau de porta gòtic florit, segle XV. Castell d'Alquezar (Ocoa).
 N. 6-Clau de porta gòtic, segle XV. Caragoa.
 N. 7-id id
 N. 8-id id
 N. 9-id id
 N. 10-Baldó gòtic, de porta, segle XV, figurant un ocell; clau com els anteriors quatre.
 N. 11-Xarnera de porta, gòtica, segle XVI-XVIII, Mallorca.
 N. 12-Clau romà, segle XVII. Vich.
 N. 13-Clau romà. Mallorca.
 N. 14-Ocell (colom) sense ales.
 N. 15-Clau gòtic, segle XVI. Sant Joan de la Penya (Aet Aragó).
 N. 16-Clau gòtic filigranat, segle XVI. Ciutadella d'Albarrací (Regne del Terol).
 N. 17-Clau gòtic. Procedent de Roncesvalles (Pirineu navarre).

RELACIÓ 4ª

Caixó 4. (Vint-i-una peces).

- N. 1--Petits perxa, Carles IV, amb l'escut barbònic, Palau Royal. Madrid.
 N. 2 -Escut de pany, estil Lluís XVI, Madrid.
 N. 3 -Escut de pany, Lluís XVI, Mallorca.
 N. 4 -Escut de pany, gros, molt decoratiu, estil Lluís XV.
 N. 5-Escut de pany plateresc emb motius recoco.
 N. 6 a 21-Quinze claus de

- N.1 -Ansa de porta mallorquina, sigles XVII-XVIII.
- N.2 -Clau gòtica, segle XVI amb inscripció "Cabildo", Ocoa.
- N.3 -Ansa mallorquina de porta, segle XVII.
- N.4 -Ansa de porta amb escut plateresco, segle XVII, Mallorca.
- N.5 -Clau gòtica, segle XVII amb inscripció "Cabildo", Ocoa.
- N.6 -Clau gòtica, segle XVI, Ocoa.
- N.7 -Ansa de porta, mallorquina, amb escut barro.
- N.8 -Ansa de porta, mallorquina, segle XVII.
- N.9 -Xarnera de porta; gòtica, decorada, segle XVI. Inoa, Mallorca.
- N.10 -Ansa de porta, estil Carlos III, principis segle XIX.

RELACIÓ 6*

Caixó 6. Tretze peces,

- N.1 -Clauet de bronze segle XVII, Toledo. (Falta la peça centrada).
- N.2 -id id complet.
- N.3 -Clau de porta de l'Ordre de Sant Joan, Caragoa.
- N.4 -id id
- N.5 -id id
- N.6 -id id
- N.7 -Ansa de porta mallorquina, segle XVIII.
- N.8 -Retxa de finestre amb creu de Sant Joan, procedent del Temple (Ciutat).
- N.9 -Clau de porta mallorquina segle XVII. Xativa.
- N.10 -Clau de porta transició del romànic al gòtic (segle XI). Oviedo.
- N.11 -Clau gòtic de bronze. Burgos.
- N.12 -Peça fogaral d'espigarda barberisca, amb escutet alarb d'argent.
- N.13 -Estrep ferreny per infant, segle XVI-XVII. Gandia.

N.1 - Clauet de bronze segle XVII, Toledo. (Falta la peça centrada).

N.2 - id id complet.

N.3 - Clau de porta de l'Ordre de Sant Joan, Caragoa.

N.4 - id id

N.5 - id id

N.6 - id id

N.7 - Ansa de porta mallorquina, segle XVIII.

N.8 - Retxa de finestre amb creu de Sant Joan, procedent del Temple (Ciutat).

N.9 - Clau de porta mallorquina segle XVII. Xativa.

N.10 - Clau de porta transició del romànic al gòtic (segle XI). Oviedo.

N.11 - Clau gòtic de bronze. Burgos.

N.12 - Peça fogaral d'espigarda barberisca, amb escutet alarb d'argent.

N.13 - Estrep ferreny per infant, segle XVI-XVII. Gandia.

Caixó nº. 7 - quinze peces.

- N.1 -Clau gòtic, segle XVI. Avila (Bronze).
- N.2 -id id
- N.3 -id id
- N.4 -id id
- N.5 -Clau de cantoral; insígnia de Santa Catalina, Oca. (Bronze).
- N.6 -Clau de l'ordre de Calatrava, bronze, Astorga.
- N.7 -Xarnera de bronze, incompleta, gòtica, segle XIV. Avila.
- N.8 -Flor de lis, bronze, Caragoa.
- N.9 -Claus de bronze de cantoral. Boda amb vuit de lis La Guardia Toled
- N.10 -id id
- N.11 -Xarnera gòtica completa de bronze, segle XV. Lleó.
- N.12 -Clau gòtic; orreu de Calatrava, bronze, Caragoa.
- N.13 -Clau de cadire, segle XIX.
- N.14 -Cantonera de bronze de cantoral, gòtica, incompleta, Toledo.
- N.15 -Cantonera de bronze de cantoral, gòtica, incompleta, (Almarza Soria)

RELACIÓ 8ªCaixó 8. Denou peces.

- N.1 -Clau de ferre, segle XVIII, de cadira o porta.
- N.2 -id id
- N.3 -Baldó de porta renaixement amb rossetó gòtic. Burgo d'Osma.
- N.4 -Pany gòtic, segle XV, Burgo d'Osma.
- N.5 -Anella-baldó de porta arabizant; mallorcs.
- N.6 -Clau de bronze de missal Lluís XV, Soria. Burgo d'Osma.
- N.7 -Clau de pany en les fletxes de Sant Sebastia. Ayerbe.
- N.8 -Pom de porta gòtic mitxeval, Vich.

- N.9—Escut de pany de porta e osixa, gòtic-tràssició. Mallorca.
- N.10—Maneta de pany de porta, renaixement. "Soria".
- N.11—Clau de porta gòtica, segle XIV. Alquezar, Osma.
- N.12—Clau de porta gòtica, Castell de Xativa.
- N.13—Clau segle XVIII, de porta.
- N.14—Baló menut de osixa, Urgell.
- N.15—Biuló de porta renaixement amb escut gòtic, Urgell.
- N.16—Baló de porta gòtic, segle XV-XVII, Alquezar, Osma.
- N.17—Baló de porta gòtic, Burgo d'Osma.
- N.18—Anella de finestre.
- N.19—Anella de finestre.

RELACIÓ 9ª

Caixó n.9 -Tretze peces.

- N.1 - 2 - 3 - 4 Claus de porta, transició del romànic al gòtic.
Oviedo, Asturies.
- N.5 - 6 - 7 - Claus de porta id id, Sant Joan de la Penya, Alt Aragó.
- N.8 - 9 - 10 - 11 Claus de porta i cadira, segle XVIII.
- N.12 -Clau de porta renaixement, La corola es reproduïda en ferro fust.
- N.13 -Clau de porta, de bronze, segle XVII, Toledo.

RELACIÓ 10

Caixó 10. Tretze peces.

- N.1 -Peca exterior de xemera, gòtica segle XV, Burgo d'Osma.
- N.2 -Baló de porta, gòtic, segle XVI- Burgo d'Osma.
- N.3 -Baló gòtic transició a renaixement, segle XVI, Burgo d'Osma.
- N.4 -Clau de porta romànic, Sant Thiego de Compostel·la.
- N.5 -Baló de porta; renaixement. L'escut es barrejat i molt posterior.
- N.6 - - 7 - 8 - 9, Baldes de portes mallorquines.

N.8 -Luz de botas Escudo mixto

(Totes les vassas antigues; de llenya vermella.)

- Quadro, n° 15 -Bula privilegiaria de Alexandre XVII a favor d'Antoni C
Segell integre, de plom. Data: 18 de maig, 1663.
- Quadro, n° 16 -Bula de nomenament de notari de la Jurisdicció Palatina
la Segell sobreposat de cera d'Espanya, Data: 1718.
- Quadro, n° 17 -Bula privilegiaria de Clement X a favor d'Antoni Cature
Segell de plom. Data: 17 de nov. 1674.
- Quadro, n° 18 -Privilegi de Sidi Abdel-el-Hao-Ali-Ben-Abilil, per a comb
navilis cristians a les costes de Mallorca (1445)
- Quadro, n° 19 -Testament mallorquí, sota Jaume II de Mallorca, any 1338
ment interessant)
- Quadro, n° 20 -Firma y Segell en seo de Carles III. Document datat 25 d
de 1783.
- Quadro, n° 21 Segell en seo de la històrica Casa y Estats d'Aguilar de C
Comtes d'Onyate.
- Quadro, n° 22 -Fulla miniada de plegami, de cantoral segle XII (Osca).
- Quadro, n° 23 Fulla miniada de plegami, de cantoral, segle XVII (Osca).
- Quadro, n° 24 -Lletre miniada sobre plegami de cantoral segle XVI (Madrid)
- Quadro, n° 25 -Lletre miniada sobre plegami de cantoral segle XVI (Madrid)
- Quadro, n° 26 -Lletre miniada de cantoral segle XVII (Madrid).
- Quadro, n° 27 -Fulla de cantoral segle XVI miniada tota l'orla (Avila).
- Quadro, n° 28 -Fulla de cantoral segle XVII miniada (Burgo d'Osca).
- Quadro, n° 29 -Improntes en cera d'Espanya dels segells de S. Miquel de
rra; de Soto (Asturies); gnòstio, espanyol; Mendixare, i gòtic
class
- Quadro, n° 30 -Impromptes en cera d'Espanya dels segells: petit de Mallo
Universitat de Sineu; i d'Eulali d'Ortega, Defensor de Ma
liá de méxio.
- Quadro, n° 31 -Impronta de: segell gòtic d'Abadia (Poblet) catalana; segell
tios no classificats (tres)
- Quadro, n° 32 -Lletre S de cantoral miniada, segle XVII (Madrid).

M.5 - BULAS PRIVILEGIARIAS DE ALEXANDRE VII A FAVOR DE ANTONI C
M.6 - BULA DE NOMENAMIENTO DE NOTARIO DE LA JURISDICCION PALATINA
M.7 - BULA PRIVILEGIARIA DE CLEMENTE X A FAVOR DE ANTONI CATURE
M.8 - PRIVILEGIO DE SIDI ABDEL-EL-HAO-ALI-BEN-ABILIL, PER A COMB
M.9 - TESTAMENTO MALLORQUÍ, SOTA JAUME II DE MALLORCA, ANY 1338
M.10 - FIRMA Y SEGELL EN SEO DE CARLES III. DOCUMENT DATAT 25 D
M.11 - SEGELL EN SEO DE LA HISTÒRICA CASA Y ESTATS D'AGUILAR DE C
M.12 - FULLA MINIADA DE PLEGAMI, DE CANTORAL SEGLE XII (OSCA)
M.13 - FULLA MINIADA DE PLEGAMI, DE CANTORAL, SEGLE XVII (OSCA)
M.14 - LLETRE MINIADA SOBRE PLEGAMI DE CANTORAL SEGLE XVI (MADRID)
M.15 - LLETRE MINIADA SOBRE PLEGAMI DE CANTORAL SEGLE XVI (MADRID)
M.16 - LLETRE MINIADA DE CANTORAL SEGLE XVII (MADRID)
M.17 - FULLA DE CANTORAL SEGLE XVI MINIADA TOTA L'ORLA (AVILA)
M.18 - FULLA DE CANTORAL SEGLE XVII MINIADA (BURGO D'OSCA)
M.19 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS DE S. MIQUEL DE
M.20 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.21 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.22 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.23 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.24 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.25 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.26 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.27 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.28 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.29 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.30 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.31 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO
M.32 - IMPRONTES EN CERA D'ESpanya DELS SEGELLS: PETIT DE MALLO

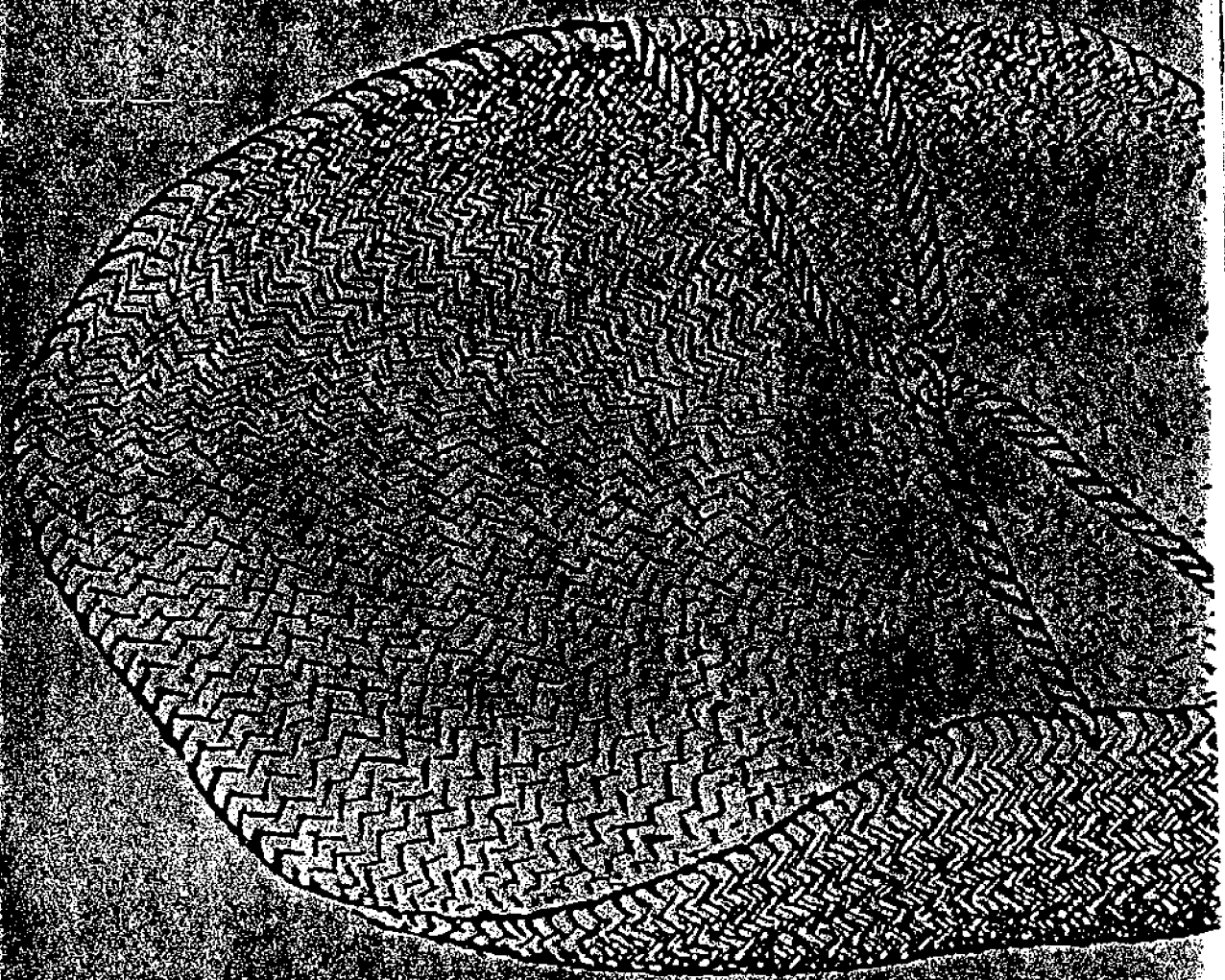
e. Fitxa del catàleg de la col.lecció de cistelleria

DENOMINACIÓ: NÚM. REGISTRE:	
DESCRIPCIÓ:	ELABORACIÓ/ELEMENTS:
ELABORACIÓ/PROCÉS:	FUNCIÓ:
	REF. BIBL.:

f. Guia de visita de l'exposició "l'Obra de palma"

L'OBRA DE PALMA

CISTELLES, GRANERES I CORDATS



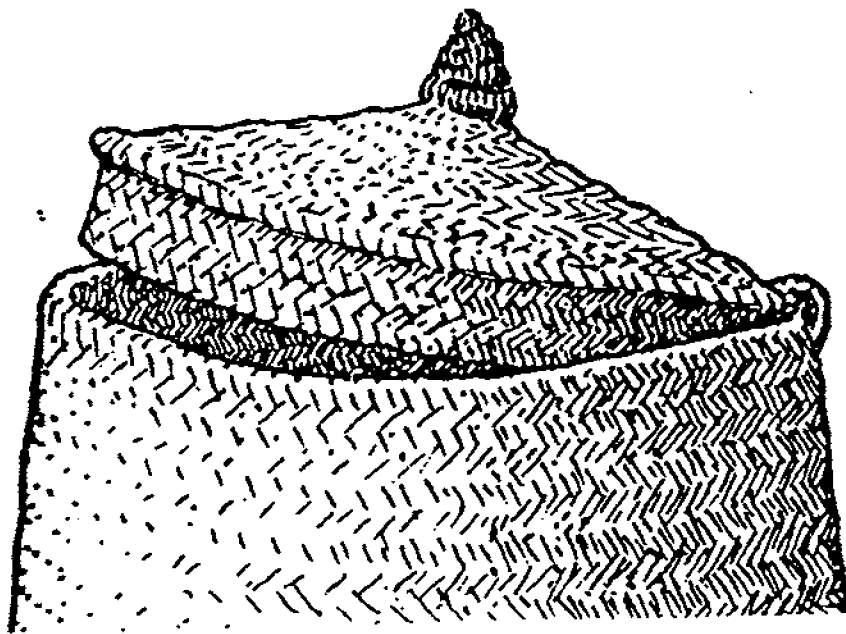
La planta

El garballó, *Chamaerops humilis* L., és una palmera de tronc generalment poc elevat. Les mesures oscil·len entre els exemplars petits amb fulles que semblen sortir directament del terra a exemplars vells amb troncs que poden arribar fins als 5 i 6 m d'alçada. Tot i així, es considera un arbre nan però, al cap i a la fi, un arbre.

El garballó en general està enquadrat en l'aliança vegetal que els botànics anomenen Oleo-ceratonion, popularment conegut com a mastrar. Així i tot, és molt corrent trobar garballons dins les aliances de Quercion ilicis o alzinars i fins i tot dins els conraiments.

El garballó és l'única palmera silvestre europea. Totes les altres palmeres que podem trobar a les nostres Illes han estat introduïdes per l'home.

A les Balears, com es pot veure en el mapa núm. 3, té una distribució curiosa. A l'illa de Mallorca es localitza a tres àrees separades: als extrems de la Serra de Tramuntana, especialment als municipis d'Andratx i Pollença-Alcúdia. També és abundant a la península de Llevant, especialment a Artà i Capdepera.

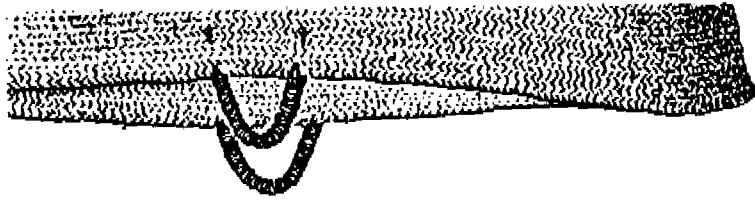


Caixó 1. (15 peces)

- N. 1 - Clau de pany-, principis segle XIX.
- N. 2 - Clau de porta, gòtic, segle XV, Quadruplicat. Procedeixen del Pirineu aragonès.
- N. 3 - Clau de pany, segle XVIII.
- N. 4 - Clau de pany, àrabe. Inos, Mallorca.
- N. 5 - Clau de porta renaixement, segle XVI. Trobat a La Guardia (Toledo)
- N. 6 - Clau de pany; gòtic, segle XVI-XVII.
- N. 7 - Clau de porta, gòtic, segle XV, procedent del Pueyo (Osca).
- N. 8 - Clau barroca, segle XVIII.
- N. 9 - Clau de porta gòtica amb filigranes, segle XIV. Castell de Loarre
- N. 10 - Balde de bronze, Lluís XV, d'una oaxete francesa.
- N. 11 - reduplicació del clau n. 2.
- N. 12 - Clau de pany, segle XVII. Osca.
- N. 13 - Reduplicació del n. 2.
- N. 14 - Clau de pany àrabe. Ciutat de Mallorca.
- N. 15 - Clau reduplicat, n. 2.

Caixó 2. Onze peces

- N. 1 - Xarnera de cantoral, gòtica florida, segle XV. Procedent de La Guardia (Toledo).
- N. 2 - Duplicació del N. 1 anterior.
- N. 3 - Defensa de coberta de cantoral, de bronze, gòtica, segle XVI, amb disseny de la Creu de Montecass. Procedent del Bailiu de Valencia.
- N. 4 - Reduplicació del anterior n. 3.
- N. 5 - Tripliació de id.
- N. 6 - Quadruplicació de id.
- N. 7 - Receto de lleuto, gòtic.
- N. 8 - Receto de lleuto de pany.



La recol·lecció

La recol·lecció de les palmes es fa exclusivament durant el mes de juliol i preferiblement dins els primers quinze dies.

L'explotació de la barquera és acordada mitjançant un contracte oral amb l'amo de la possessió.

El preu de la barquera podia ser pagat en diners o en espècie: un o dos caramulls de palmes de cada tres per a l'amo.

L'explotació d'aquest recurs era de tipus familiar. Els homes eren els encarregats de la recol·lecció de les palmes que més tard serien obrades per les dones de la família.

Antigament les palmes s'arrabassaven a mà. Cap a finals del segle passat o principis d'aquest s'introduí la utilització d'unes estenalles de configuració i maneig que facilitaren en gran part la tasca.

La palma arrabassada resta estreta pel capoll dins la mà esquerra, que si s'agafa pel capoll n'hi caben més que si s'agafa pel ventall. Es fa un manat d'una vintena de palmes i es deixa damunt dos ventalls verds fins a tenir els manats suficients per a fer el feix. Els feixos acostumaven fer-se de tres manats que eren col·locats un en sentit contrari a l'altre i es lligaven amb un venciell de càrritx.

Un cop la barquera està arrabassada, es traslladen els feixos a l'estenedor.

Les palmes es mantenen esteses de 20 a 23 dies i cada 6 o 7 dies s'han de girar amb un falçó o falç per tal que siguin ben seques. La dita popular estableix que per Sant Salvador (7 d'agost, festa d'Artà) totes les palmes han d'estar entrades i com a límit màxim es fixa la festa de Sant Roc (16 d'agost): entre aquestes dues dates sol fer una ploguda forta i a més de cada dia la nit s'allarga i la rosada banya les palmes.

Una vegada assecades les palmes es tornen a feixar i es traslladen a les sazes on es farà la partició segons el contracte establert.

Les transformacions prèvies.

L'ensofrat.

Una vegada que les palmes són retirades de l'estenedor el primer pas a realitzar és preparar l'ensofrada.

S'amaren les palmes amb aigua, i després d'espolsar-les l'aigua es col·loquen dins l'ensofrador sobre els travessers de canya.

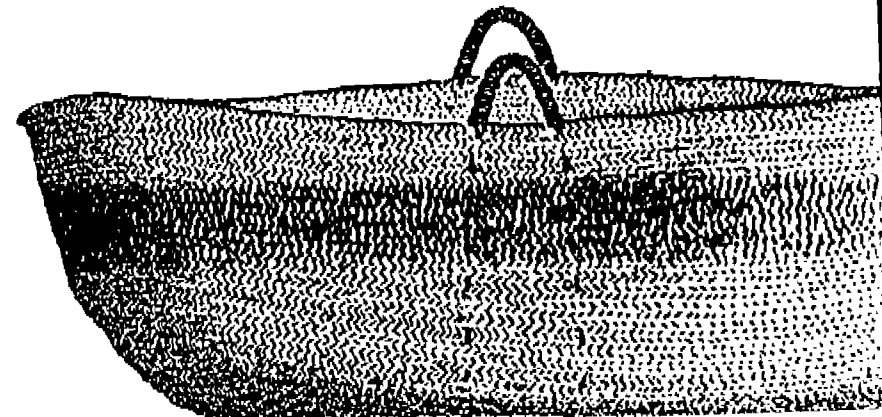
Seguidament s'ha de preparar el sofre que es crema dins l'ensofrador. Es tapa l'ensofrador i es conserva tapat durant un temps. El procés sol durar de vuit a deu dies.

Amb el sofre les palmes augmenten la blancor i tornen més flexibles sense perdre la seva resistència. Una vegada tretes es procedeix a la seva classificació en tres grups segons la seva qualitat; cada un dels grups es destinarà a l'elaboració d'un determinat tipus de llatra.

El tenyiment.

Una part dels brins, una vegada ensofrats, són sotmesos a un procés de tenyit per a més tard ser emprats com elements decoratius. La tenyida consisteix en introduir els manats de brins, mitjançant unes esmolles, dins una greixonera de test on hi bull un líquid obtingut de la mescla d'aigua amb colorant.

Els colors emprats són el vermell, el verd i el blau i, amb menys quantitat, el groc i el negre.



Embrinar consisteix en separar les fulles de la palma. Els seus brins a lloure units únicament al tronc en el punt d'arrencada de tota la rama o conjunt de brins.

La tasca següent serà **seleccionar** les palmes i fer els brins. De les palmes hom en fa tres caramells segons la llargària i el color. Cada un dels tipus es destinarà a l'elaboració d'una determinada casta de peces: les més blanques per a l'obra fina i les més obscures per a les peces de la pagesia, graneres i graneretes.

Fer els brins consisteix en igualar d'amplària totes i cada una de les fulles de la palma que prèviament s'han embrinat. Per això es fa servir d'un ganivet.

Fer llatra.

La cistelleria de palma es fonamenta en un trenat bàsic, popularment conegut com a llatra, que a partir de la combinació d'un nombre determinat de brins conforma una cinta que cosida, normalment en espiral, donarà lloc a gairebé la totalitat de peces de palma.

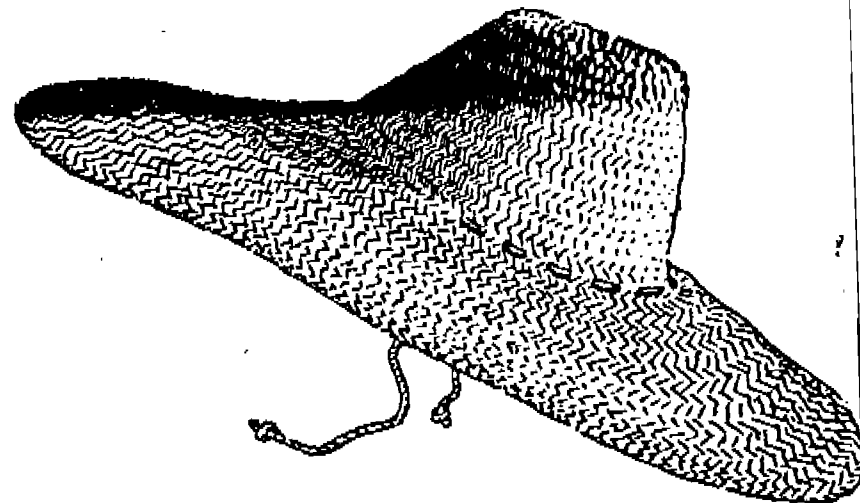
La llatra es sol fer d'aseguts. El manat de brins sempre ha d'estar prop de la persona que fa la llatra, generalment al costat dels peus i embolicada amb un drap humit per tal de mantenir-los humits.

Una vegada acabada la llatra s'ha d'**esporgar**, la qual cosa consisteix en retallar els capolls i les banyes de les llatres o de les senallates ja cosides.

Hi ha diferents tipus de llatra segons el nombre de brins utilitzats i la forma com aquests són trenats.

Segons la forma del trenat es poden fer quatre grups:

1. Llatra de senalla o senallata.
2. Llatra teixida.
3. Llatró o llatra de capoll.
4. Altres tipus de trenat.
 - 4.1. La llatra calada.
 - 4.2. La llatra amb puntes.
 - 4.3. El cuquet.
 - 4.4. Els botons.



Les cistelles.

La cistelleria de palma es basa en un cosit en espiral dels diferents tipus de llatra.

L'inici de la peça depèn de la forma final que ha de tenir: si és un objecte o recipient de forma més o menys circular s'aplega el cap de la llatra sobre si mateixa iniciant l'espiral que conforma la cistella; si la forma de la peça és allargada es parteix d'una llatra doblegada per una llargària determinada.

La unió entre els costats de les llatres s'aconsegueix mitjançant un cosit amb un bri.

Les graneres.

Un dels usos tradicionals de les palmes obertes del garballó —els anomenats ventalls— ha estat l'elaboració de graneres.

A més de les palmes, es fan servir els esporgins i les canyes.

Per fer una granera, s'agafen els ventalls i es passen d'un en un a una passadora i posteriorment es ferren amb un bri. Una vegada fermat, es tallen els capolls de les palmes amb unes estisores. Per donar bon aspecte a la rama de la granera el manat de palmes és rodejat amb una capa d'esporgins.

A continuació per lligar i estrènyer la granera, aquesta es ferma amb passades de corda amb l'ajuda del fermador.

A continuació, per assegurar el fermat, s'aficará una tatzeta, sobre la corda, a la canya.

Finalment s'agafa la granera i amb un falçó de paret s'iguale la brossa deixant-la uniforme per després passar-la pel pentinador.

Les graneretes.

La palma del garballó es va emprar, i encara s'empra, de forma massiva per a la producció de graneretes per embianquinar. Amb aquesta producció s'aprofitava un tipus de palma massa granat per a la cistelleria i els esporgins resultants de la preparació de les palmes usades per fer llatra.

A diferència de la cistelleria de palma, com veurem, la producció de graneretes s'ha desenvolupat a petits tallers especialitzats de caràcter familiar.

El procés d'elaboració de les graneretes s'inicia agafant un manadet d'esporgins que s'estenen damunt una superfície plana. Després s'agafa un altre manat d'esporgins més gruixuts i s'agafen fermant un sol manat que es ferma amb un bri per la meitat. Aquesta feina consisteix en donar de pas l'estructura de fusta d'una corda a través d'un manat d'esporgins i d'altres materials de corda.

Les cordes i els cordats.

La corda consisteix essencialment en un trenat de dos brins, on cada bri es revoltilla i després s'embolica amb l'altre prèviament revoltillat.

Pel que fa a la tipologia bàsica de la corda de palma, podem constatar tres usos generalitzats:

a) Agrícoles i ramaders.

Corda d'empeltar, les cordes d'eixenguer.

b) L'obra de palma.

(S'ha fet servir per a la confecció d'anes de nombroses peces i s'ha emprada per lligar i estrènyer graneres i graneretes).

c) Els cordats.

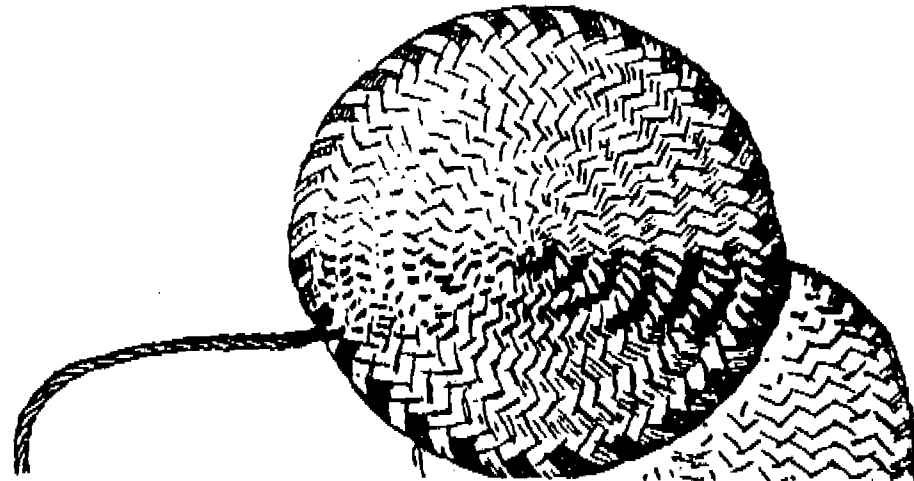
L'ús primordial però va ésser el de cordar cadires i tibulets. Una vegada fermat el manat s'acabalen els extrems amb les estisores.

A continuació amb la palma de vuit brins es passa a fer un trenat amb cada un dels vuit brins. Aquesta brins es van superposant un sobre l'altre fins que la part superior del manat queda travat formant el mànec.

Allà on acaba el teixit de brins s'hi fa el nus amb corda de pita.

Aquesta operació es realitza amb el fermador.

Una vegada tallada la brossa, es passa al pentinador.



1. Funció indirecta

1.1. Conservació

Dins aquest apartat es poden agrupar tots aquells recipients que es destinen al manteniment i conservació de determinats aliments o objectes per tal d'assegurar-ne una protecció o conservació. Podríem fer referència a la cistella, la panera i la bombonera per a la seva relació amb la conservació d'aliments i la senalleta estamera, la cistella per a coberts, el cofi, el llenyer o la cista per a la roba com a recipients per a la conservació d'objectes, estris o materials relacionats amb la casa i la llar.

1.2. Transport

1.2.1. Transport humà

Aquest és possiblement el grup més ampli, funcionalment parlant, de la cistelleria de palma. Entre les peces emprades per l'home o la dona per transportar o tragar materials, animals o objectes podem esmentar la senalla i la cofa, la motxilla, la perdiuera, la senalla puatera, amb tapadora i carretera, la cartera, la maleta, el maletí i tota la sèrie de *bolsos* i bosses que, malgrat els seus clars significats simbòlic i semiòtic tenen una clara funció bàsica de transport.

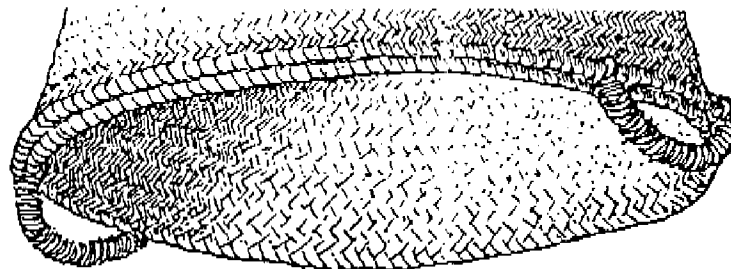
1.2.2. Transport animal

Aquest grup, tan ampli a altres indrets, amb obra de palma es restringeix a les beaces i la sàrria, tradicionalment emprades per al tragí a esquena de bístia.



2. Funció directa

Artefactes que per les seves característiques formals, aconseguen uns efectes predeterminats i tenen, en conseqüència, una funció directa: ventador, cicales, llevadors, esportí, estorí, estomina, morrió, capell, bres, etc. Un altre grup reduït de peces, insubornable en aquesta categoria, és el de les peces que tenen una funció de mesura com és el cas de la senalla i el cou.



3. Funció significativa

A Mallorca gairebé no perduren rites on el paper de la cistelleria sigui essencial i molt menys la cistelleria de palma. A excepció de la utilització de les palmes trenades del diumenge dels Rams, l'ús dels hisops vegetals emprats per beneir la casa després de les noces, la funció màgica de la granera amb les palmes cap amunt per allunyar els llamps o les reminiscències d'algunes cistes a rites d'ofrenes (Sant Blai) o de captiri (Salpàs) han perdut la seva significació o han esdevingut manifestacions culturals relictos.

Aquestes circumstàncies fan reconsiderar la possibilitat de classificar la cistelleria actual per la seva funció significativa. En aquest sentit, caldria lligar el significat ritual amb l'estatus social i el valor semiòtic que explicarem al següent apartat.

4. Valor semiòtic

La cistelleria, o almenys part d'ella, duu implícita una funció comunicativa, de llenguatge visual. L'aspecte material, la textura, les dimensions i la forma informen i s'entenen de manera molt explícita dins la convenció d'un codi cultural determinat.

En primer lloc i pel que fa a la textura dels trenats —l'esmentada obra fina i obra gruixada—, hom llegeix una correspondència entre l'obra gruixada i les activitats agrícoles, el pes, el tragi... i

una altra entre obra fina i la casa, la llar, la netedat... Les dimensions, la textura del trenat i la presència de decoració en algunes peces com el capell ultrapassen la significació d'àmbit d'ús per assolir una significació de diferència sexual.

La lectura es manté quan parlem de les peces de dimensió reduïdes que es fan servir com a joguines i especialment quan feim referència a la varietat de peces, més recents, associades amb el vestuari (cartera, maletí, *bolso* amb tapadora, bossa, maletí amb una significació d'ostentació, de luxe, d'anar mudats i que tenen molt poc a veure amb una funció indirecta de recipient usat per al transport.

El cas més evident, però, de funció comunicativa a través del llenguatge visual és el de la cistelleria decorada per a turistes. La peça es desprèn, gairebé totalment, de la seva funció inicial per esdevenir suport comunicatiu: record de viatge, *souvenir*.

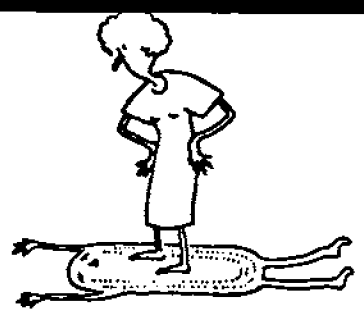
5. Valor metafòric

Per acabar amb els aspectes funcionals de la cistelleria de palma hem de fer referència a l'ús que se n'ha fet en el llenguatge, tant a nivell metafòric, metonímic, hiperbòlic o irònic, i que recollim a partir de l'apartat de referències lingüístiques que hem incorporat a cada una de les peces.

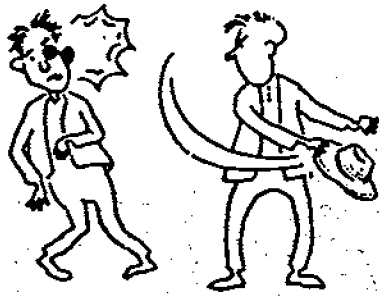




Fer-ne una com un cove



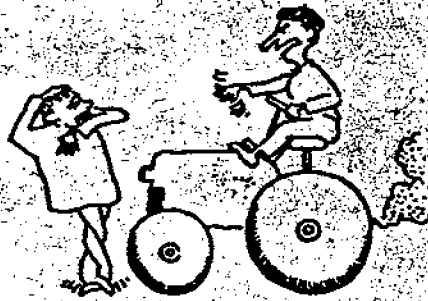
Estorinat



Tirar-se es capell



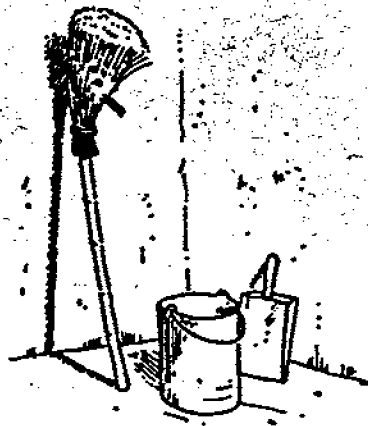
Dur ses cucales



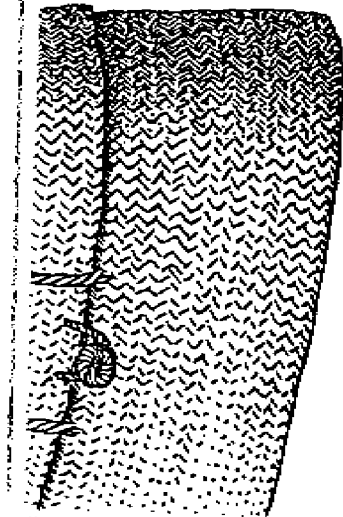
Trava!



*Cap sense cervell,
no ha de mester capell*



Fer tant de paper com sa granera



La cistelleria i la seva funció: Evolució i canvi.

Els constants canvis d'ús que ha patit la cistelleria han donat lloc a transformacions importants quant a la seva tipologia formal. A conseqüència d'aquests canvis han desaparegut peces que havien estat habituals i n'han aparegut d'altres que cobrien noves necessitats.

En aquest sentit, el canvi funcional ens permetrà establir una seqüència de fases o etapes a les quals ha anat variant les seves funcions, la seva significació d'acord amb les demandes del moment. Al mateix temps, l'anàlisi d'aquestes variacions funcionals ens permetrà observar d'altres canvis més substancials, de caràcter econòmic, social i cultural, que mouen o impulsen les successives variacions formals a les quals, el llarg del temps, se sotmet la cistelleria.

El cordallí per a cordat, la sàrria, les becces, el morrió, les clucals, el ventador, la motxilla, l'estornina i els estoigs per al ps de figa integren el grup de peces desaparegudes o en vies de desaparició. Tot això sense considerar el paper minvant que de cada dia juguen peces com el capell, les senalles, les graneres o les graneres.

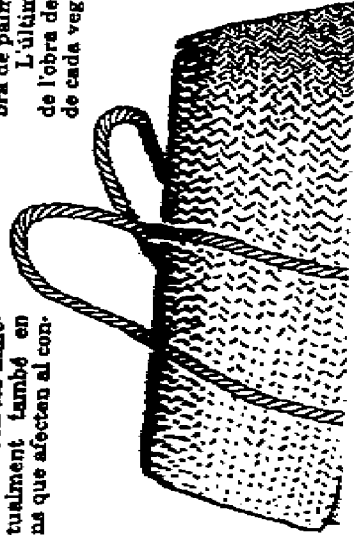
La desaparició o minva d'aquestes peces així com l'aparició d'objectes inexistents a finals del segle passat com eren les maletes, maletines, bosses, cartores, etc., actualment també en decadència, fan pensar en l'existència de raons que afecten al conjunt de la societat.

A més de la simple funció, l'evolució i el canvi a l'obra de palma es detecten també a la comercialització. Tant pel tipus de producte que es posa a la venda, com pel tipus de comprador, com per la mateixa organització del comerç de l'obra de palma, es poden establir tres períodes:

a. Etapa caracteritzada per la venda de productes de primera necessitat i principalment relacionats amb algun ofici o la pagesia. Les èpoques de venda vénen majoritàriament determinades pel calendari agrícola —recollida de cítrics a València i cereals a Mallorca— i els majors consumidors són pagesos, picapedrers i altres oficis relacionats amb la construcció.

b. La segona etapa, caracteritzada per un auge extraordinari de la producció, també ve ésser l'origen de la decadència comercial. Coincideix amb el boom turístic a Mallorca. L'aparició d'un nou mercat amb un alt poder adquisitiu i ansios de consum llança el comerciant i el productor a la recerca de models capaçs de satisfer la demanda. L'augment de la producció amb els costos més baixos possibles provoca la depreciació del valor del treball i en conseqüència la baixa de qualitat de la producció. L'aparició paral·lela de noves primeres matèries condueix també cap a la substitució de materials i la introducció de materials aliens a l'obra de palma.

L'última etapa està marcada pel declivi constant del mercat de l'obra de palma. La competència d'altres palsos ha esdevingut de cada vegada més forta.



Comercialització i canvi.

Des de molt prest, l'obra de palma s'integrà dins els circuits comercials, si bé en una primera etapa degué ésser un comerç exclusiu i limitat a Mallorca. Ja des del segle XVIII ens trobam amb notícies d'exportació d'aquests productes.

L'origen d'aquesta xarxa comercial l'hem de cercar primer a Capdepera, des d'on s'extengué a Artà. Aquest darrer municipi no s'incorporà de manera directa dins el circuit comercial fins després de la guerra del 1936. Els comerciants artànecs havien estat, fins a aquest moment, uns intermediaris entre els productors d'Artà i els majoristes gabellins. Des d'aquests dos municipis s'abastaven els distints mercats. En primer lloc, el mercat mallorquí amb els tres punts neuràlgics representats per les capçaleres comarcals: Inca, Manacor i Palma.

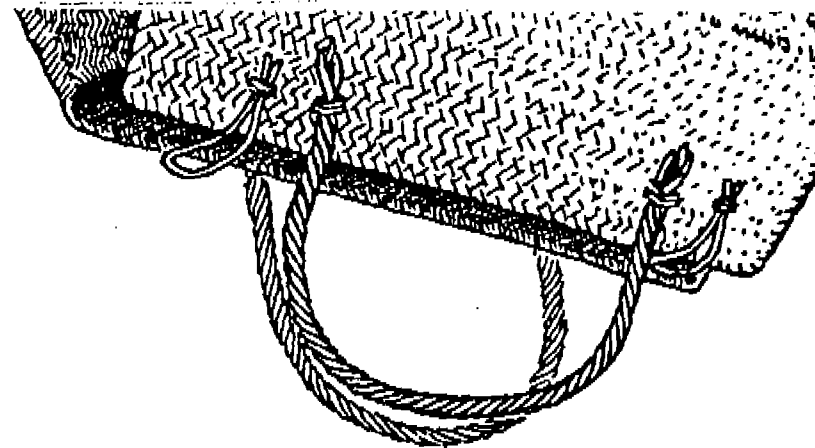
Pel que fa al mercat estatal, hem de considerar, per una part, les importacions de palma sense obrar procedent de diversos ports de la Península, principalment d'Almeria i d'Alacant. Ens trobam amb importants xifres d'entrada de palma de forma continuada a la dècada dels anys 20 d'aquest segle.

Les sortides o exportacions de palma obrada són habituals, especialment cap als ports de Barcelona, València, Alacant, Eivissa i Menorca.

Finalment, pel que fa a l'entrada d'obra de palma al mercat internacional, a part d'algunes notícies escasses al segle XVIII i a finals del segle XIX, sembla que no adquirí rellevància —sempre relativa— fins després de la Segona Guerra Mundial. És a partir d'aquest moment quan, tant pel nombre de països receptors com pel volum de les exportacions, pot parlar-se de la consolidació d'aquest mercat. Els principals països importadors eren França —iniciadora d'aquest tràfic—, Suècia, Noruega, Holanda i Anglaterra. Al 1956 l'obra de palma aconseguí introduir-se en el mercat nord-americà.

Pel que fa al transport terrestre, en una primera etapa, es comptà amb el carro com a mitjà més usual. A partir del 1921, amb l'arribada del tren a Artà, es millorà el transport amb una major accessibilitat i rapidesa.

Posteriorment, amb l'aparició del transport motoritzat per



carretera —les agències—, encara es facilità molt més l'accés a nous mercats.

El comerç marítim, conegué quatre etapes segons el port per on s'embarcava. A la primera el tràfic s'efectuava a través de Cala Gat. Els vaixells fondejaven a la cala i amb barcasses o llauts es transportava la mercaderia fins al moll de Cala Rafjada.

Cap als anys 30, amb la construcció del moll de Cala Rafjada, el comerç es va fer a través d'aquest port. Anys després s'aprofità el Port d'Alcúdia i darrerament, tant les importacions com les exportacions, s'efectuen de forma exclusiva a través del Port de Palma.

Quant al sistema de mesures emprat en el comerç de l'obra de palma hem de tenir esment de dos aspectes: les mesures que afecten a la quantitat d'obra de palma segons les característiques pròpies de cada tipus de producte i les mesures que intervenen com a tret definidor d'algunes de les peces elaborades.

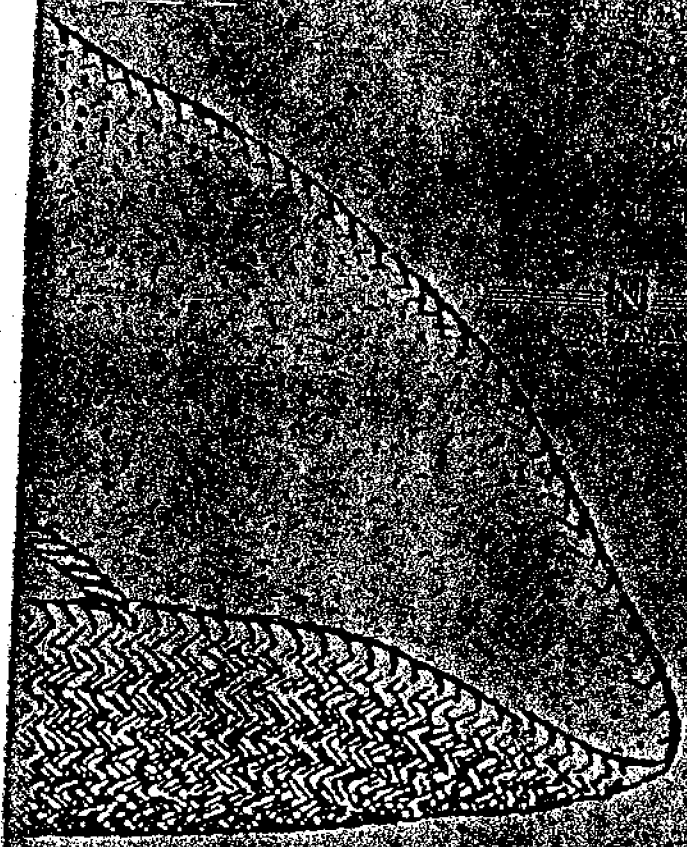
En el primer cas, podem parlar de la braça com a mesura habitual per a la llargària de la llatra; la pila, formada per dues dotzenes de senalles o cofes o bé per quatre de senalletes; la mola, constituïda per deu dotzenes de graneretes i la grossa, equivalent a 14 dotzenes de graneretes.

La corda de palma es mesura per colzades.

Pel que fa a peces definides per la seva pròpia capacitat tenim el cou arrocet, la cofa de quartera, la senalla de barcella, barcella i mitja, dues barcelles, etc.

LOBRA DE PALMA
CISTELLES GRANERES

1880



g. Guia del Museu Regional d'Artà

Museo Regional de Artá

CALLE RAFAEL BLANES, 8
INSTITUTO CATÓLICO DE ARTÁ

VISITA A LAS HORAS NORMALES
ENTRADA 3 PISETAS

Ocupa este Museo el primer piso del edificio propiedad del Instituto Católico de Artá.



VISTA DE LA VILLA, DE LA PARROQUIA (S. XVII) Y DE S. SALVADOR (S. XV)



FACHADA DEL EDIFICIO DONDE ESTÁ EL MUSEO

Dos espaciosas salas, destinadas a sus Secciones arqueológica y de Etnología, están llenas de numerosas vitrinas y de multitud de objetos, que cubren las paredes y pavimento, muchos de estos pertenecientes a la Colección "Francisco Sureda Blanes".

Una de las salas está ocupada por la Sección de Historia Natural.

VISTA PARCIAL DE UNA DE LAS TRES SALAS



Guía del

Museo Regional de Artá



SU HISTORIA

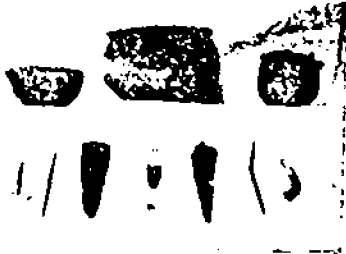
Artá y su comarca, poblado de monumentos arqueológicos tiene, desde 1927, su Museo.

En esta fecha, el Rvdo. D. Lorenzo Lliteras, Pbro., profesor de Historia en el Seminario de Mallorca, tuvo la iniciativa de crear en su pueblo natal el Museo Regional de Artá con sus tres Secciones: Arqueológica, de Historia Natural y de Etnografía. Se contó, desde un principio, con numerosos objetos arqueológicos de particulares, procedentes de hallazgos casuales y con una valiosa colección de Historia Natural propiedad de D. Lorenzo Garcías, farmacéutico. Fué acogido en el edificio de la Caja Rural de Artá, siendo Presidente D. Antonio Blanes Mestre.

Desde los primeros años se organizó la Comisión de Investigaciones, en la cual se distinguió por su celo D. Luis Amorós.

Nuestro Museo tiene un carácter científico, no de simple coleccionista.

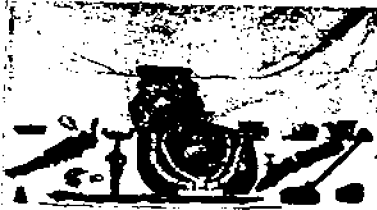
Como la mayor parte de los objetos prehistóricos provienen de excavaciones hechas por el Museo, ofrecen la ventaja de estar ordenados según la sistematización de nuestra Prehistoria y conservan la referencia de los datos de su hallazgo. Una muestra de ello puede verse en los principales objetos de cada vitrina que aparecen en la página interior.



VITRINA I



VITRINA II



VITRINA III



VITRINA IV

Ocupa dos salas del edificio del Instituto Católico de Ariz. Siete grandes vitrinas contienen la mayor parte de los objetos. La Vitrina I contiene los primeros vestigios del hombre en la isla, objetos de metal (puñales triangulares, punzores), de cerámica y de hueso (botones, uno cónico, otros planos); son de cuevas de enterramiento por inhumación, que muestran relación con la cultura del Argar: fecha, por los 1800 a. J. C. ? En la Vitrina II hay los objetos de la cultura llamada de los salarios (desde 1400? a. J. C. a...) bronces (hachas planas y tubulares, una gran espada, un collar múltiple, puntas de lanza etc.), de hierro, de cerámica, molinos de piedra, pesas etc., pertenecientes a la plena y avanzada Edad del Bronce. En la Vitrina III, objetos de bronce, (discos y varillas de uso incierto, campanillas, brazaletes, anillos de sello etc.), de hierro, muy abundantes (variedad de espadas, hojas de puñal, un puñal halistérico con antenas), de hueso, de cerámica y de vidrio (gran cantidad de cuentas de vidrio de origen egipcio) pertenecientes a la Edad del Hierro

(años 900 a 1) procedentes de cuevas de enterramiento, al parecer, por incineración.

En la Vitrina IV, gran cantidad de vasijas de cerámica indígena, procedentes de habitaciones, al parecer, destinadas al culto. En la Vitrina V, objetos de bronce (cuerno, brazaletes, vaso fragmentado, fibulas etc.) de cerámica (indígena y mucha de importación, púnica, campaniense, italo-etc.) de vidrio (unguentarios, etc.), fechable por el siglo III a. J. C. En la Vitrina VI, objetos pertenecientes a la romanización de la isla: de cerámica (lucernas, tierra sigilata etc.) de vidrio (vasos y unguentarios) y fuera de ella, ánforas, una estela



GUERRERO con su mismo pedestal (mide 475 m m. hallado en "So'n Faver" - Capdepote)



ESTELA MORTUORIA hallada en "Sas Salinas".

que llamamos santuarios, (fechables por el siglo II a. J. C.). La mayor parte proceden de excavaciones hechas a expensas de nuestro Museo.

sepulcral, etc. En la Vitrina VII, varios objetos de bronce y de cerámica, algunos de ellos exóticos.

Merece destacarse la serie de cinco figuras de bronce representativas de guerreros, uno de ellos mide 0'4 m., hallados en habitación



GUERRERO hallado en "So'n Faver" - Capdepote

MONUMENTOS DE LA REGION DE ARTA

(VÉANSE FOTOGRAFÍAS EN PÁGINA SIGUIENTE)

Entre los principales monumentos arqueológicos de la Región de Artá, merece destacarse el *Tafaiot de les Poisses*, situado cerca de nuestra población. La muralla que lo circunda, junto con la magnificencia de las *Cuevas de Artá*, inspiró a Costa y Llobera el gran poema "La Deixa del Geni Grec".

Nuestro Museo, desde su creación, no ha cesado de preocuparse por la conservación de tan importante monumento. Consiguio en 1928 una R. O., subvencionando su adquisición, la cual no pudo lograrse entonces. Mas, nos cabe ahora la satisfacción de verlo ya salvado y propiedad del P. Artístico Nacional.

Merecen ser visitados también, a más de las *Cuevas de Artá*, el *Tafaiot de la Canova*, en el km. 9 de la carretera de Artá a Santa Margarita; el Santuario de Ntra. Sra. de San Salvador, dentro de un recinto amurallado del s. XIV, donde se venera una imagen de la Virgen, románica del s. XII o XIII; la iglesia parroquial, del s. XVI; la *Torre de Canyamel*, del s. XIV, camino de las *Cuevas*; el *Castillo de Capdepera*, del s. XIV; las ruinas del *Monasterio de Premonstratenses de Bellpuig*, con su iglesia románico-gótica del s. XIII.



GUERRERO

Este mismo pedestal (mide 475 m m), en "So'n Favar" - Capdepera.

sepulcra), etc. En la Vitrina VII, varios objetos de bronce y de cerámica, algunos de ellos exóticos.

Merece destacarse la serie de cinco figuras de bronce, representativas de guerreros, uno de ellos mide 0'475 m., hallados en habitaciones



GUERRERO

hallado en "So'n Favar" - Capdepera



VITRINA V



VITRINA VI



VITRINA VII



GRUPO DE GUERREROS

SECCIÓN DE HISTORIA NATURAL

Consta de unas 600 especies pertenecientes a varios grupos o ramas de los reinos mineral y animal. En la Vitrina I entrando, pueden examinarse una serie de minerales metalíferos procedentes de la Universidad de Grenoble (Francia), donados por los eximios geólogos Dres. Killian y Fallois, y algunos de Cataluña.

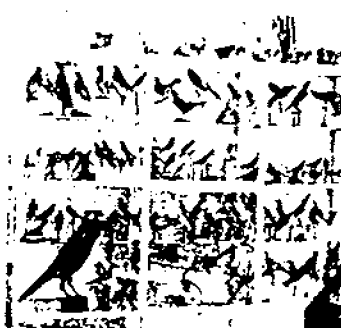
Una serie de fósiles (particularmente de esponjas) en su mayor parte recogidos en la comarca de Artá y otros de diversos sitios de Mallorca, regalados por buenos amigos naturalistas.

En su parte superior hay raros ejemplares marinos, algunos de grandes profundidades, recogidos por las barcas del buque, en Cala Rajada y zona litoral de toda la península de Artá: Esponjas, representantes del tipo de los *Espongiarios*.

Madreporas, corales, actinias, alcionarios (plumas de mar) pertenecientes al tipo de los *Celentéreos*; madreporas y corales, cuyas colonias llegan a formar arrecifes abundantes en el Océano Pacífico y otros mares.

Otro grupo lo forman los *Equinodermos* (erisones, estrellas de mar). De los *Briozoos* tenemos algunos magníficos ejemplares como la rosa de mar, *Retépora celulosa*, *Smithia cervicaris*, *Hornera* lichenoides, etc. Un *Braquiópodo*, *Terebratulina vitrea*, muy semejante a los moluscos bivalvos (cupinyes).

Un pequeño grupo de *Gusanos* con el curioso *Gordius*, que, por ser tan delgados hay gentes que creen no son más que cabellos que han adquirido vida



y unas 50 *Crustaceos* con algunas especies raras, completan esta vitrina.

La segunda vitrina, gemela de la anterior, está ocupada por unos 200 *Moluscos*, terrestres y marinos.

Entre los cuales hay especies raras y bonitas, así el *Trematopus violaceus* Delle Chiage preparado en líquido conservador y la concha del *Argonauta argo* (L) y en la parte baja notables ejemplares marinos, y un hueso fósil de elefante.

En una vitrina lateral y casi todos en líquido conservador, hay catalogados 47

Peces con alguna especie no citada de Mallorca.

Los *Mamíferos* en número de la especies, con endemismos como la *Genetta* y *Elyomis* (*Rata seixarda*) ocupan, con unas *Tortugas*, parte de la vitrina a ellos destinada.

Y por último las *Aves* con 120 especies llenan completamente tres vitrinas, con algunas tan raras como la *Sula bassana* (L) Brin. y *Pelecanus*

onotrotalus (L), únicos ejemplares cazados en Mallorca.



SULA BASSANA (L)

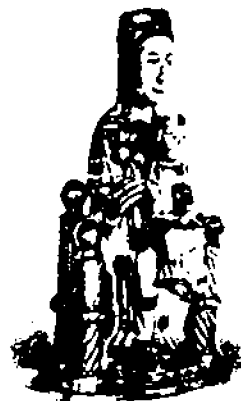


IMAGEN DE NTRA SRA. DE SAN SALVADOR (S. XII o XIII)



TALAIOT DE "LES PAISSES"



TORRE DE CANYAMEL, S. XIV



TALAIOT DE "LA CANOVA"

4.3.1.2. Museu del Monestir de Lluc

4.3.1.2.1. Identificació

Museu de Lluc

adreça

Santuari de Lluc
pça. del Pelegrins
Escorca

telèfon: 517025

horari: tots els dies de 10,00 a 18,00 hores

4.3.1.2.2. Història i evolució

Sembla esser que la creació d'aquest museu va esser una iniciativa del Pare Josep Verd. Tal com es descriu en un borrador

de guia de visita mecanografiada¹ "Aquest museu fonc inaugurat el 22 de juny de 1952, constituït amb els valors de joioses presentalles fetes pel devots agraiïts a la Mare de Déu, i amb l'aportació dels valors bibliogràfics del nostre Monestir de la Real de Palma de Mallorca.

L'interès dels Priors, col·legials i protectors del Santuari l'ampliaren fins a dotar-lo del Museu Prehistòric que, amb l'esforç i recerca dels seus devots, pot presentar avui dia, una valuosa exposició de la vida primitiva dels capdavaners pobladors de les nostres terres.

Ja més aprop de nosaltres, una suggerència del nostre bon amic Antoni Vidal Pons, conmoqué la generositat esplèndida de sos amics íntims, els esposos Antoni Mulet Gomila i Caterina Arrom Reixach, que enriquiren el nostre humil museu amb la donació del seu Can Mulet de Gènova de Ciutat, fruit de tota una vida consagrada al recull de les "nostres coses". Aquesta magnífica donació ens permet admirar talles del segle onzè al denou, com també encensers i bacines del romànic fins al moment actual; indumentària de les nostres Illes dels segles XVII a XIX i així mateix valuosíssima ceràmica procedent de les fàbriques mallorquines i peninsulars més cobdiciades, fins a la joia d'un plat jueu, únic exemplar conegut i admirat dels entesos en art; i tot això recalfat, al parèixer, per la típica i amorosa alcova entorcillada mallorquina, amb riquíssim canterano de marqueteria"

¹ Vegeu la reproducció íntegra d'aquest borrador mecanografiat a l'apèndix documental c.

Sembla, per tant, que el museu s'havia nodrit de fons procedents de donacions i adquisicions disperses fins al 1971 que es quan s'incorpora el fons del Museu Mulet de Gènova i esdevé peça clau. Tot i així sembla que hi ha altres aportacions importants com és ara la mateixa del Sr. Ignaci Furió que es reproduïx a l'apèndix.

4.3.1.2.3. Aspectes jurídics i administratius

El Museu no té cap estatut jurídic propi. Quant a la propietat de l'edifici, és del Santuari de Lluc com a entitat diocessana, mentre que el museu té dos propietaris: l'esmentat Santuari de Lluc, però hi ha fons que són propietat de l'Orde dels Missioners dels Sagrats Cors (MM.SS.CC.)

La gestió del museu depèn del mateix personal del Santuari i, més concretament, de la comunitat de Missioners dels Sagrats Cors.

Pel que fa al règim econòmic sembla que no reben subvencions ni tenen signat cap tipus de concert amb cap altra entitat. Els fons del museu es nodreixen de la venda d'entrades i del cobrament de drets.

Les despeses són absorbides, gairebé de forma íntegra, pel capítol de personal que manté cura de la vigilància i neteja. Actualment no mantenen altres despeses.

4.3.1.2.4. Fons del museu

A part dels inventaris que reproduïm (apèndix documental a), i la descripció de les vitrines hem de fer constar que el Museu de Lluc té una temàtica mixta i d'àmbit geogràfic comarcal.

La majoria dels fons procedeixen de donacions i llegats.

Entre els fons etnològics cal destacar una col·lecció de vuit ex-vots, una col·lecció de 28 ventalls i especialment la vitrina 5a dedicada al vestuari balear. Tal com diu la guia del museu "En ella es pot veure una parella de joves eivissencs, vestits a la seva moda. El jove porta una barretina vermella, jaquet i calçons negres, i amb la mà aguanta una llarga caramella. A sos peus té uns tambors i unes castanyetes. La jove duu un mocador molt fi pel cap i mostra la típica prendada d'or, que li tapa el pit. La falda és negra. A l'altra part hi ha la parella mallorquina. La jove pagesa porta rebosillo de seda groga amb el gual.laretó, gipó negre amb mànega curta, cordada amb la botonada d'or, i falda llarga de seda florejada. Del coll li penja una creueta d'or, i el cordoncillo, li volta la cintura, i li cau per un costat sostenint una preciosa joia de filigrana. El seu company vesteix camisa blanca de coll molt alt, guardapits de seda, jaquet negre, faixa blava i unes baldrigues llistades. Porta un sarró de pastor i al seu devora hi ha unes xeremies, flaviols i tamborinos, que eren els instruments típics de les festes populars. Entre les dues parelles hi ha una filosa mallorquina amb son moixell d'estopa i unes debanadores".

Penjats per les parets, dins unes vases, es poden veure un bon nombre de peces del vestuari tradicional femení: faldes de

seda, rebosillos florejats i guarnits de galó d'or, gipons, mocadors brodats, calces blanques trepades, etc.

A aquesta col·lecció de vestuari, s'hi ha d'afegir una important col·lecció de pintures -generalment retrats- de gran valor documental per al coneixement de l'habillament tradicional.

La col·lecció de ceràmica i vidre, procedent del Museu Mulet de Gènova, constitueix, juntament amb el mobiliari, una de les aportacions més interessants al fons etnològic del Museu.

4.3.1.2.5. Laboratori

El Museu, encara que no de forma diferenciada, compta amb un petit arxiu integrat al general del Monestir. Igualment es conserven documents sobre la vida local del Monestir.

Pel que fa a l'inventari, hi ha part del fons del Museu inventariat, especialment aquelles col·leccions procedents de donacions o dipòsits. Tot i així no existeix una clara correspondència entre la numeració de les peces i la numeració dels inventaris. Per exemple, les peces de ceràmica encara duen l'etiqueta de l'antiga col·lecció Mulet. Es tracta d'etiquetes de paper aferrades amb el nom de la peça, un número i Casa Mulet (tot manuscrit). Algunes altres peces duen una etiqueta impresa amb la següent inscripció "MUSEO DE LLUC MM.SS.CC. donación de los esposos Antonio Mulet y Catalina Arrom".

Pel que fa a la catalogació, encara que molt parcial, es compta amb una fitxa impresa específica, (apèndix documental b), on es consignen un n° de referència, la denominació de la peça, les

característiques, la procedència, adquisició, propietat i observacions. Es reserva el 50% de la fitxa per a la fotografia de l'objecte.

Actualment el Museu com a tal no té en projecte desenvolupar cap casta d'investigació. Sembla que en aquest sentit l'única expectativa és la reincorporació del P. Cristòfol Veny després de la seva jubilació al Museu Arqueològic Nacional.

Així i tot, l'interès dels fons conservats al Museu fan que, de tant en tant, alguns investigadors facin visites i consultes, especialment pel que fa a qüestions relatives a ceràmica i vestuari tradicional².

El museu no disposa de mitjans ni sistemes especials per garantir la conservació dels fons tret dels propis del control natural del medi ambient.

4.3.1.2.6. Exposició

Tal com hem vist, pel que fa a criteris d'exposició, simplement s'estableix una certa classificació dels materials, encara que no sistemàtica, que permet parlar d'una sala d'arqueologia, una altra dedicada bàsicament a vestuari i una tercera dedicada a col·leccions ceràmiques.

² Vegeu el catàleg de l'exposició sobre el retrat, organitzat a la Llotja per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports i l'estudi de Pere de Montaner i Margalida Rosselló (198?) sobre el vestuari.

Pel que fa a documentació complementària a l'exposició hi ha una retolació escassa, manuscrita.

Les vitrines emprades s'on d'alumini i vidre, tancades amb un petit pany i adossades a la paret sobre dues peanyes de pedra de Santanyí. Prestatges de vidre sobre suport d'alumini vertical corregut que permet la distribució regulada de les mènsoles. Il.luminació vitrina a vitrina molt deficient amb fluorescents i il.luminació natural de tota la sala a través de les finestres.

Quant als recursos de suport informatiu, l'únic destacable és l'esmentada utilització de maniquís a la vitrina de vestuari pitiús.

Quant a la disposició dels materials etnològics a les sales hom ha de destacar a la Sala I (Prehistòria, numismàtica, mapes, objectes diversos, pintures) l'existència de dues vitrines transversals respecte a la sala amb una col.lecció de ventalls que serveixen de compartimentació.

A la Sala III (Ornaments i utensilis sagrats: imatgeria religiosa. Vestuari balear) la vitrina 5 és destinada al vestuari tradicional, diposat sobre maniquís i amb un cert afany comparatiu, es disposen les indumentàries masculines i femenines típiques de les illes de Mallorca i Eivissa.

Les vitrines 6a, 7a i 8a es destinen a ornaments sagrats i indumentària religiosa.

Un bon nombre de pintures i peces de roba disposades dins vases i penjades a les parets completen el discurs expositiu d'aquesta sala.

A la sala IV (ceràmica, altres objectes, pintura) destaquen les quatre primeres vitrines destinades a ceràmica mallorquina que

abasta des del segle XVI a l'actualitat. La vitrina 5a és destinada a ceràmica de reflexos metàl·lics (segles XVI-XVIII); la 6a conté ceràmica de Terol (segles XV-XVIII); la 7a allotja 83 figuretes de terra cuita destinades a adornar els betlems tradicionals.

En dues vitrines transversals es disposa d'una nombrosa col·lecció de vidre bufat.

Les restants vitrines (8a-15a) es dediquen també a ceràmica classificada segons la seva funcionalitat (palanganes i fruiteres, marcel·lines i salers) i el lloc de procedència.

A la Sala V, a més de les pintures disposades com a elements decoratius, cal destacar la reconstrucció d'una alcova mallorquina "amb tot el parament que li pertany: un llit entorcillat amb el corresponent cobricel de «llengos»; cadira i banquet; tocador i mirall; bell cantarano amb incrustacions (...) A l'altra part de la sala estan exposades una partida de vitrines amb Betlems, Calvaris i altres Misteris. Més que objectes de valor, són un record de la religiositat del poble mallorquí, puix vitrines consemblants es trobaven a totes les cases de Mallorca damunt un cantarano o damunt una reconera".

4.3.1.2.7. Instal·lacions

Es tracta d'un conjunt de sales del mateix Santuari de Lluç adaptades com a museu, a partir de l'ocupació inicial de l'anomenada sala de la Infanta.

Es tracta en definitiva de tres grans sales del primer pis, articulades entorn a un pati amb una petita sala annexa i una sala de

nova creació (1989) a partir de la instal·lació del llegat del pintor Josep Coll Bardolet.

La primera de les sales està gairebé reservada als fons arqueològics, monetaris i cartografia històrica. Així i tot hi ha dues vitrines amb ventalls que serveixen de separació a una petita secció de pintura contemporània procedent de donacions. Des d'aquesta sala s'accedeix a la segona, perpendicular a la primera, on hi ha instal·lada la secció del tresor de Lluç i del qual són destacables algunes interessants mostres de joieria popular mallorquina i eivissenca i una col·lecció de tauletes d'ex-vots.

A continuació trobam la major part del fons Mulet dedicat a vestuari tradicional que es combina amb una interessantíssima col·lecció d'encensers, vestuari litúrgic i imatgeria religiosa. La majoria de les mostres de vestuari estan disposades dins quadres que s'ordenen penjats a la paret.

Cal destacar la vitrina destinada a vestuari i instruments musicals eivissencs. Aquesta vitrina és interessant tant pel contingut com per la forma d'exposició ja que és un dels pocs muntatges realitzats amb l'ajut de maniquís (paral·lels als museus de Pollença i Muro).

La següent sala, paral·lela i bessona de la primera es destina bàsicament a la ceràmica, la majoria procedent de la col·lecció Mulet³ Es tracta en total de 14 vitrines amb ceràmica mallorquina, catalana, aragonesa, etc., a les quals s'han d'afegir dues més amb una col·lecció de 41 peces de vidre bufat i una sèrie de pintures de

³ Gairebé tot el contingut d'aquesta sala compareix a l'inventari de "ceràmica mallorquina" reproduït a l'apèndix documental a.

temàtica relacionada amb el vestuari. Entre les catorze vitrines esmentades anteriorment cal destacar la col·lecció de figures del Betlem popular formada per 76 peces o conjunts de procedència diversa. També hi ha una vitrina amb una col·lecció de siurells i gerretes de Felanitx incorporades al museu més recentment.

Al fons d'aquesta sala hom troba una mena de passadís perpendicular que allotja una vitrina amb instruments musicals clàssics, una bona col·lecció de pintura de retrats interessants pel vestuari, mobles, betlems i, al fons, el dormitori Mulet amb el llit entorsillat i cobricel datat al segle XVIII.

Des d'aquest passadís s'accedeix a les noves sales dedicades a la col·lecció Josep Coll Bardolet de pintura

4.3.1.2.8. Dinamització (activitats i publicacions)

Les activitats són nul·les; tot i així, la localització del Museu en un dels centres polaritzadors de les visites dels mallorquins i de molts turistes fan que sigui un dels museus més visitats de tota l'illa.

Existeix una guia de visita, editada el 1974, totalment exhaurida (apèndix documental d). Així mateix, el Santuari edita una sèrie de postals, entre les quals n'hi ha quatre amb imatges de distintes sales del Museu. També han editat un video-reportatge sobre el Santuari amb algunes imatges del Museu.

Finalment un catàleg-guia corresponent a la nova secció monogràfica sobre l'obra de Josep Coll Bardolet:

4.3.1.2.9. Fonts consultades

Entrevista amb el P. Bartomeu Pericàs Alemany, responsable del Museu.

Guia del Museu de Lluc. Mallorca. Etnologia balear. [Palma, 1974]

(1989) *Josep Coll Bardolet al Museu de Lluc.* Mallorca: Publicacions del Santuari de Lluc.

MULET GOMILA, Antonio (1964) *Relación de mis donaciones al museo de Nuestra Señora de Lluc.* Pròleg de Antonio Vidal Pons ; epíleg José Verd Palou. Palma de Mallorca: Imp. Politècnica.

SANZ-PASTOR Y FERNANDEZ DE PIEROLA, Consuelo (1990) *Museos y colecciones de España.* Madrid: Ministerio de Cultura. pp. 69-70.

4.3.1.2.10. Apèndix documental

- a. Inventaris mecanografiats
- b. Fitxa catàleg fons
- c. Esborrany de guia de visita
- d. Guia de visita

a. Inventaris mecanografiats

DERIVADA MALLORQUINA

- 9 1/- Plato mallorquin, s. XVI-XVII, de 46 cm., fondo ocre claro con una cruz de Malta en el centro, en verde y manganeso, con una serie de dibujos pequeños concéntricos en verde. En el reverso figura también una cruz verde. Adq. a D. Eco. Villalonga.
- 2/- Plato mallorquin, s. XVII, de 43 cm., fondo marfil, con una cruz verde en el centro con cuatro espas también verdes. En su orla, cruces y rayas verdes. Adq. a Vda. Garau.
- 2.2 3/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo ocre claro con paisaje y figura sentada en el centro, en verde y manganeso. Orla de arcos de medio punto en verde y rayas manganeso. Adq. a J. Costa.
- 4 - Plato mallorquin, siglo XVII, de 33 cm., fondo marfil con un árbol y plantas en el centro, en verde, y una orla de dibujo pequeño en verde y manganeso. Adq. a Vda. Garau.
- 2.11? 5/- Plato mallorquin, siglo XVI-XVII, de 27'5 cm., fondo marfil con un conejo reminiscencia gótica y plantas en el centro en verde y manganeso. Adq. a Vda. Garau.
- 1-4 6/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo ocre anaranjado con una cruz de Malta en el centro, en verde y manganeso, con cuatro adornos en verde en los vértices de la cruz. Orla de líneas curvas de relleno. Adq. Vda. Garau.
- 2.10 7/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 30'5 cm., fondo ocre claro con una cruz formada por cuatro hojas estilizadas y ~~xxxxxx~~ cuatro espas en el centro, en verde y manganeso. Orla de medias hojas y rayas, festón verde y manganeso. Adq. a Barberán.
- 2-6 8/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 30'5 cm., fondo marfil, formando en el centro una cruz con hojas estilizadas de pino con cuatro espas en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno, rayas festón y puntas en verde. Adq. a Barberán.
- 3-2 9/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo ocre anaranjado con dos hojas en el centro en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 2-18 10/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 32'5 cm., fondo marfil. En el centro, una estrella con adornos, en verde. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Adq. a Vda. Garau.
- 2-17 11/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo marfil. En el centro, una cruz de hojas y espas en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Adq. a Vda. Garau.
- 2-15 12/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 32 cm., fondo marfil. En el centro, una cruz de Malta con adornos, en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Adq. a Vda. Garau.
- 1-6 13/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31 cm., fondo marfil. En el centro, unas líneas horizontales con un remate de tres hojas, en verde y manganeso. Orlas de líneas curvas de relleno en verde. Adq. a Vda. Garau.
- ~~14/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 30 cm., fondo marfil. En el centro, una cruz de Malta con adornos, en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Adq. a Vda. Garau.~~
- 1-15 15/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31 cm., fondo ocre anaranjado. En el centro, dos hojas en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 2-1 16/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 30 cm., fondo marfil. En el centro, una roseta en verde. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 2-13 17/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 34 cm., fondo marfil. En el centro, líneas horizontales con un remate de tres pinoas estilizados, en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 2-11 18/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31 cm., fondo ocre anaranjado. En el centro, una rama con cuatro hojas, en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 2-3 19/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 34 cm., fondo ocre claro. En el centro, una cruz de líneas rectas interiores y curvas exteriores, con adornos, en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 1-1 20/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 32 cm., fondo marfil. En el centro, una rama en verde de pino. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 1-3 21/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31 cm., fondo ocre claro. En el centro, una cruz de Malta con cuatro pinoas en verde. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Garau.
- 1-2 22/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo ocre claro. En el centro, un ramo en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 1-15 23/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo marfil. En el centro, una rama en verde. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 1-16 24/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 31'5 cm., fondo ocre claro. En el centro, dos ramas en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 2-5 25/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 30 cm., fondo claro. En el centro, cuatro espas en cruz, en ~~xxxxx~~ manganeso con atomos en verde. Orla de líneas curvas de relleno

- en verde. Vda. Garau.
- 25/- Plato mallorquin, siglo XVII, fondo marfil. En el centro, rosetas en verde. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 26 - Plato mallorquin, siglo XVII, de 29'5 cm., fondo ocre claro. En el centro, dibujo en arabeaco en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 27/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 30'5 cm., fondo ocre claro. En el centro, líneas horizontales en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 28/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 24 cm., fondo ocre claro. En el centro, motivo hojas en verde. Orla de líneas en feston verde. Vda. Garau.
- 29/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 27 cm., fondo ocre claro. En el centro, cruz de Malta con adornos, en verde y manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 30/- Plato mallorquin, siglo XVII, de 23 cm., fondo marfil oscuro. En el centro, rosete en verde y círculos manganeso. Orla de líneas curvas de relleno en verde. Vda. Garau.
- 31/- Platito mallorquin, siglo XVII, de 16'5 cm., fondo ocre claro, pobre dibujo en verde. Vda. Garau.
- 32/- Platito mallorquin, siglo XVII, de 15 cm., id id id id id
- 33 - Tazón mallorquin, siglo XVII, de 15'5 cm., fondo marfil; dibujo pobre en azul. Garau
- 34 - id id id , de 15 cm., fondo y eses dibujo en azul. Vda. Garau.
- 35 - Plato mallorquin, siglo XVI, de 26'5 cm., con restos líneas verdes y manganeso. Hallado en el Puerto de Palma.
- 36 - Plato mallorquin, siglo XVIII, de 31 cm., fondo ocre, con un pájaro marrón y dibujo idem. Puntas verdes. Isabel
- 37 - Cuenco mallorquin, siglo XVII, fondo claro, con pinceladas curvas en verde. Procedo de la excavación en los Hnos, de la Doctrina Cristiana, calle de la Concepción, Palma.

CERAMIDA ARAGONESA

- 6.20 - 38 - Plato de Teruel, siglo XV, de 34'5 cm., fondo azul en el centro, formando una flor con hojas de margarita en las que alterna, dentado, el dibujo de una pluma, de estilizada o la hoja del peregrino, Orla con dibujos de pinas y remates de pluma de avestruz, en azul, Gótico. Adq. a J. Costa.
- 12.10 - 39 - Plato de Teruel, siglo XV, de 24 cm., fondo claro, con una pluma pequeña en el centro. Orla de plumas de avestruz y arabescos en azul pálido. Gótico. J. Costa
- 73.9 - 40 - Plato de Teruel, siglo XV, de 25 cm., fondo claro, dividido en cuatro cuartos por una cruz gótica, dos de ellos con una pila y los otros dos con rosetas, en azul, Gótico. J. Costa.
- 41 - Plato de Teruel, siglo XVI, de 31 cm., fondo claro con dibujos renacimiento en azul en todo el disco, con una pájaro grande de reminiscencia gótica. Homer.
- 11.8 - 42 - Salville de Teruel, siglo XIV, de 18 cm., fondo claro, con una estrella de rayas verdes y dibujo circular en manganeso. J. Costa.
- 43 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 32 cm., fondo ocre claro, con policromo de verde, manganeso, naranja y amarillo, con un pájaro amarillo en el centro. J. Costa
- 12.7 - 44 - Platito de Teruel, siglo XV-XVI, de 18'5 cm., con trazos en verde y manganeso y hoja verde en el centro. Homer.
- 13.12 - 45 - Platito de Teruel, siglo XVII, de 19'5 cm., con trazos verdes y un pájaro desdibujado en el centro, en verde. Vda. Garau.
- 13.10 - 46 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 29 cm., con una cara en forma de sol en el centro, en verde y manganeso. Orla de trazos en verde y manganeso. Homer.
- 13.15 - 47 - Plato de Teruel, siglo XVI, de 28 cm., con hojas y un pájaro verde y manganeso en el centro y orla de trazos verdes y manganeso. Homer.
- 3.17 - 48 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 31 cm., con una policromada en el centro. Orla policromada. J. Costa.
- ~~49 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 20 cm., fondo claro con trazos y rayas en verde y manganeso. Muy liso. Homer.~~
- 12.8 - 49 - Plato de Teruel, siglo XVI, de 20 cm., fondo claro con trazos y rayas en verde y manganeso. Muy liso. Homer.
- 12.6 - 50 - Plato de Teruel, siglo XVI, de 20 cm., fondo claro con orla de trazos verdes, un pájaro y hojas en el centro en verde y manganeso.

en verde. Orle de líneas curvas en verde. Vda. Garau.

- 25 - Plato mallorquín, siglo XVII, de 30 cm., fondo marfil. En el centro, rosetas en verde.
- 26 - Plato mallorquín, siglo XVII, de relleno en verde. Vda. Garau.

- 51 - Plato de Teruel (catalán?), siglo XVII, de 21'5 cm., rico de policromo con orla de rosetas amarillas en círculos azules y en el centro una especie de signo adornado de motitas y hojas en azul, verde y amarillo. J. Costa.
- 13.12 52 - Plato de Teruel (catalán?), siglo XVII, rico de policromo como unrosón de iglesia, con un pájaro ocre-cadmio en el centro, entre motivos renacimiento, en verde, cadmio, amarillo, azul y orla de parecidos motivos. 22 cm. Manesero.
- 53 - Frutero de Teruel, siglo XVII, de 22 cm., En el centro, una roseta amarilla obscuro, entre hojas del mismo tono y verde. Orla de lirios amarillo obscuro entre hojas de acacia, en azul. Barcelona.
- 1.9 54 - Frutero de Teruel, siglo XVII, de 22 cm., En el centro, un conejo en azul entre hojas verdes y frutas amarillas. Orla de lirios en amarillo oscuro, motas azules y en radio de azul, Barcelona.
- 13.6 55 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 25'5 cm. Quada cubierto por una cara representando el sol, cuyos rayos llegan hasta el borde. Azul, verde y manganeso. Costa.
- 13.1 56 - Plato de Teruel, siglo XVIII, de 21 cm. Ramo y hojas en amarillo y azul. Forteza.
- 13.3 57 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 21'5 cm. Centrado por una hoja de palmito en verde y siena cadmio. Orla de hojas de palmito en siena cadmio y trazos verdes en su radio. Forteza.
- 13.9 58 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 23 cm. En el centro, una roseta amarilla con hojas en amarillo y verde, Orla de hojas verdes con hojas de palmito amarillas. Forteza.
- 11.11 59 - Salvilla de Teruel, siglo XVII, de 22 cm. En el centro, un ramito en azul y amarillo Orla con hojas de palmito en amarillo y semicirculares azules. Forteza.
- 12.2 60 - Plato de Teruel, siglo XVIII, de 24 cm. En el centro, un escudo en azul, ocupando dos cuarteles un árbol verde. Orla de hojas estilizadas, blanco sobre fondo azul. Costa.
- 61 - Plato Teruel, siglo XVII, de 26 cm. Un pájaro y hojas, verde y manganeso. Costa.
- 62 - Plato de Teruel, siglo XVI-XVII, de 27 cm., con un pájaro y hojas en verde bastante desdibujado. Valencia.
- 63 - Plato de Teruel, siglo XVIII, de 27 cm. En el centro, un ramo azul, verde y manganeso. Orla pobre en verde y manganeso. Costa.
- 64 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 29 cm. En el centro, una cruz formada por 4 ramas verde y manganeso. Orla de trazos verdes y garabatos manganeso. Costa.
- 13.21 65 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 25'5 cm., con un buho en su centro, verde y manganeso. Orla pobre de semicírculos verdes. Barcelona
- 66 - Platito de Teruel, siglo XVII, de 17 cm., con un pajarito verde en el centro y orla de trazos verdes y rayas manganeso. Vda. Garau.
- 67 - Platito de Teruel, siglo XVII, de 17 cm., id. id.
- 11.12 68 - Platito botón de Teruel, siglo XVII (Manises?), de 43 cm. Fondo aceituna con una estrella en azul centrada, cuyas puntas se reproducen varias veces en los vértices. Costa.
- 69 - Platito de Teruel, siglo XVII, de 16'5 cm., con una hoja verde en el centro y orla de motitas verdes y rayas manganeso. Vda. Garau.
- 70 - Platito de Teruel, siglo XVII, de 17 cm, con una hoja en el centro y orla de trazos verdes y rayas manganeso. Vda. Garau.
- 71 - Platito de Teruel, siglo XVIII, de cm., con una hoja en el centro y orla de trazos en semicírculo. Barcelona
- 15.34 72 - Plato de Teruel, siglo XVIII, de 33 cm., con una pareja de novios en el centro, en azul claro y una orla de trazos de manganeso en Forteza.
- 13.14 73 - Platito de Teruel, siglo XVII, de 19 cm. En el centro, dentro de un círculo, forma una cruz blanca en fondo verde. Orla verde. Forteza.
- 12.12 74 - Plato de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 41 cm., con una torre campanario en el centro, en azul, decorado todo de dibujos renacimiento en azul. Muy lleno. Costa.
- 14.11 75 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 32 cm., con un conejo en el centro y motivos de hojas, en azul. Orla de pájaros y hojas en azul. Costa.
- 12.16 - 76 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 29 cm., con una águila bicéfala en el centro y hojas en azul. Costa.
- 77 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 27'5 cm., llenándolo una figura en posición de andar, con dibujos de ramitas, en azul. Costa.
- 78 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 31'5 cm. En el centro, un pez. Orla de hojas. En azul. Costa. *que azul fin clara*
- 8.1 79 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 30'5 cm. Un ciervo y árboles difuminados en azul. Costa.

- 60/- Plato de Teruel, siglo XVII, de 30'5 cm. Una figura de hombre en el centro, Orla formada por 2 árboles estilizados, tierra y nubes. En azul. Costa.
- 61/- Plato de Teruel, siglo XVII, de 31 cm. Hojas y pájaros en azul pálido. Costa.
- 62/- Plato de Teruel, siglo XVII, de 28 cm. Un perro corriendo y una planta con dos hojas grandes. En azul. Costa.
- 63/- Plato de Teruel, siglo XVIII, de 30 cm. Un pájaro con un paisaje de dos árboles en azul oscuro. Forteza.
- 64 - Frutera de Teruel, siglo XVIII, con un pájaro grande y dos hojas en azul. Juanet.
- 65/- Frutera de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 27 cm., con un jarrón estilizado, en azul. Barcelona.
- 66 - Plato, siglo XVIII, aragonés, de 37 cm., con un escudo del Carmen en el centro y orla de puntitos entrelazados, en azul. Forteza.
- 67/- Plato aragonés, siglo XVII-XVIII, con cabeza de guerrero y orla de hojas. En azul. Tamaño 27'5 cm. Forteza.
- 68/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 25 cm. Paisaje de árboles con una figura con un cataléjo. En azul. Forteza.
- 69/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 23 cm. Una figura en paisaje azul muy estilizado. Forteza.
- 70/- Plato aragonés, siglo XVIII, de 28 cm. Un jarrón con la orla de trazos fuertes en azul. Forteza.
- 71 - Plato de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 43'5 cm. Un escudo renacimiento con la inscripción D. Francisco Olares Bailes, con orla de flores y hojas. Forteza.
- 72 - Plato aragonés, siglo XVIII, de 32'5 cm. En el centro, un perro entre flores y hojas de acacia, orla de flores y hojas de acacia y pájaros. En azul. Galabart.
- 73/- Plato aragonés, siglo XVII, de 25'5 cm. Una figura con un ramo en cada mano. En azul. Forteza.
- 74/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 23'5 cm. Paisaje con dos figuras sentadas. En azul. Forteza.
- 75/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 24'5 cm. Pájaro entre hojas, volando. En azul. Forteza.
- 76 - Plato aragonés, siglo XVIII, de 37'5 cm. En el centro, un pájaro y hojas. Orla de hojas. En azul. Forteza.
- 77/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 23 cm. Paisaje con dos árboles y un pájaro. En azul. Forteza.
- 78/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 21 cm. Paisaje con figura de viandante. En azul. Forteza.
- 79/- Plato de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 22 cm. Un escudo heráldico con cimera. Orla con la inscripción Martínez de la Rege. En azul. Juanet.
- 80/- Plato aragonés, siglo XVII-XVIII, de 26'5 cm. Una figura de mujer en el centro, con un ramo en la mano. Orla de hojas. En azul. Forteza.
- 81/- Plato de Teruel, siglo XVI-XVII, de 23'5 cm. En el centro, dibujo monumental, con orla de cuadros. En azul. Costa.
- 82/- Plato de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 35 cm. Una dama en traje de corte entre decoración de manchas al modo italiano. En azul. Cervajal.
- 83 - Plato de Teruel, siglo XVII, de 41 cm. Llena todo el de dibujo renacimiento. En azul. Valencia.
- 84/- Plato de Teruel, siglo XVI-XVII, de 25 cm. Escudo con una cruz en el centro. Orla de rayas muy estrechamente entrelazadas. En azul. Costa.
- 85/- Plato de Teruel, siglo XVII-XVIII, Pájaro volando, entre hojas y orla dibujo renacimiento. En azul. Forteza.
- 86/- Fuente de Teruel, siglo XVII, de 35 cm. Paisaje presidido por una figura de mujer desnuda, sentada, al modo italiano. En azul. Costa.
- 87/- Frutera de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 25 cm. El centro en tetón con cruz de Malta. Orla de caras. En azul. Costa.
- 88/- Frutera de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 23 cm. Centro en tetón, con círculos. Orla geométrica con escamas. En azul. Costa.
- 89/- Frutera de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 26 cm. En el centro, un escudo con granadas y un castillo, hojas de estilo gótico y lagartos. En azul. Villalonga.
- 90/- Frutera de Teruel, siglo XVI-XVII, de 31 cm. Tetón florero en el centro con canchales concéntricos gótico y renacimiento. En azul. Barcelona.
- 91/- Frutera de Teruel, siglo XVI-XVII, de 26 cm. En el centro, un escudo de dibujos estilo gótico. En azul pálido. Sureda y Massanot.
- 92/- Frutera de Teruel, siglo XVII, de 26 cm. El centro tetón con puntos con piñas de relieve. En azul. Costa.
- 93/- Frutera de Teruel, siglo XVII, de 21 cm. En el centro tetón con círculos rematando una estrella. Piñas relieve. azul. Costa.
- 94/- Frutera de Teruel, siglo XVIII, de 26 cm. En el centro, flores y pájaros. Orla

- hojas acacia y tulipos. En azul. Barcelona.
- 115/- Frutera de Teruel, siglo XVI-XVII, de 25'5 cm. Un ciervo entre hojas estilizadas. En azul. Costa.
- 116/- Frutera de Teruel, siglo XVII, de 25 cm. Dibujos gótico-renacimiento, con ángeles e inscripción Antonio Molinet. Fondo azul claro en el que se destacan en la ornamentación, al modo italiano. Barcelona.
- 117/- Frutera de Teruel, siglo XVII, de 29 cm. Tetón en el centro, palmas con relieves circulares y orla renacimiento. En azul. Villa-longa.
- 118/- Frutera de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 27 cm. Ciervo en fondo renacimiento. En azul Costa.
- 119/- Frutera de Teruel, siglo XVIII, de 24'5 cm. Con ciervo pociendo en paisaje italiano. En azul pálido. Forteza.
- 120/- Frutera de Teruel, siglo XVIII, de 24'5 cm. Una cigüeña en paisaje renacimiento. En azul. Forteza
- 121 - Plato de Teruel, siglo XVI, de 23 cm. Cruz y dibujos góticos. En azul. Ernesto March
- 122 - Plato de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 35 cm. Perro en ornamentación policromada. Forteza.
- 123/- Cuenco de Teruel, siglo XVIII, de 32'5 cm. Ciervo en el centro, con orla renacimiento. En azul. Homer.
- 124 - Plato de Teruel, siglo XVI-XVII, de 34 cm. Cruz verde y dibujos de líneas en verde y manganeso. Costa.
- 125/- Plato de Teruel, siglo XVI-XVII, de 30 cm. Un perro. En azul. Costa.
- 126 - Plato aragonés, siglo XVIII, de 19 cm. Centro con cucecita. Orla con hojas. En azul. Forteza.
- 127/- Frutera de Teruel, siglo XVII-XVIII, de 22 cm. Un conejo en ornamentación de hojas. En azul claro. Pancho Blancas Viala.
- 128/- Plato aragonés, siglo XVIII, de 37 cm. Un perro saltando en paisaje. En azul, Forteza
- 129/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 23 cm. Guerrero en paisaje. En azul. Forteza.
- 130/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 22 cm. Un conejo en dibujo renacimiento. En azul. Forteza.
- 131/- Plato aragonés, siglo XVII, de 19 cm. Hojas. En azul. Forteza.
- 132/- Plato aragonés, siglo XVIII, de 18 cm. Paisaje con pájaro. En azul. Forteza.
- 133 - Plato aragonés, siglo XVII, de 16'5 cm. Una flor grande. En azul. Forteza.
- 134/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 14'5 cm. Un escudo de las Cinco Illages. En azul. Forteza.
- 135/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 15 cm. Una margarita y hojas. En azul. Forteza.
- 136 - Plato aragonés, siglo XVII, de 16 cm. Una flor. En azul. Forteza.
- 137 - Plato aragonés, siglo XVIII, de 18 cm. Ramos en azul. Forteza.
- 138 - Plato aragonés, siglo XVIII, de 18'5 cm. Un conejo y hojas. En azul. Forteza.
- 139/- Plato aragonés de Teruel, siglo XVII, de 16 cm. Un pájaro en paisaje. Azul obscuro. Costa.
- 140/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 21 cm. Viandante en paisaje. En azul. Forteza.
- 141/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 22 cm. Una mujer y paisaje azules. Barcelona.
- 142/- Plato aragonés, siglo XVIII, de 35 cm. Perro en un paisaje. En azul. Villa-longa Oliver.
- 143/- Frutera aragonesa, siglo XVIII, de 23 cm. Un conejo y hojas. En azul. Forteza.
- 144/- Plato de Teruel, siglo XVIII, de 10'5 cm. Un conejo y hojas en dibujo compacto. En azul. Forteza.
- 145/- Una marcelina de Teruel, siglo XVII, de 12 cm. Trazos. En azul. Forteza.
- 146/- Una marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 17 cm. Forma de concha. Remitos. En azul. Forteza.
- 147/- Una marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 15'5 cm. Una mujer en paisaje. En azul. Forteza.
- 148/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 16 cm. Forma de concha con flores y hojas. Forteza.
- 149/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 15 cm. Remitos y cuatro hojas. En azul. Forteza
- 150/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 16 cm. Dibujos en curva. Azul. Forteza.
- 151/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 16 cm. Forma de concha. Dibujo remitos. Azul Forteza.
- 152/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 15 cm. Hojas de higuera y trazos. En azul. Costa
- 153 - Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 17 cm. Forma de concha. Cuatro hojas y rayas. En azul. Costa.
- 154/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 13'5 cm. Cuatro hojas en orla y rayas. En azul. Forteza.
- 155/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 17 cm. Forma de concha, remitos. En azul. Forteza.
- 156 - Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 17 cm. Trazos en azul. Forteza.
- 157/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 16 cm. Forma de concha, remitos. En azul. Forteza.

- 158/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 17 cm. Paisaje. En azul. Porteza
- 159 - Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 17 cm, Dibujos estilo Roneu, En azul. Porteza
- 160 - Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 16'5 cm. Dibujo líneas curvas. En azul. Porteza
- 161/- Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 15'5 cm. Estrella. En azul. Porteza.
- 162 - Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 16'5 cm. Paisaje. Azul oscuro. Costa.
- 163/- id id , siglo XVIII, de 16 cm. Paisaje. En azul. Costa.
- 164/- id id , siglo XVIII, de 17 cm. Ramos con flores. Azul. Porteza.
- 165/- id id , siglo XVIII, de 15'5 cm, Paisaje en azul. Costa.
- 166/- id id , siglo XVIII, de 16 cm. Puntos. En azul, Costa.
- 167/- id id . siglo XVIII, de 15 cm. Cenefa. En azul. Costa.
- 168/- Azulejo de Teruel, siglo XVI, Estilo gótico, de 11 cm. Dibujo hoja de cardo. En azul. Homer.
- 169/- Azulejo de Teruel, siglo XVI, de 11 cm. Una hoja. En azul. Homer.
- 170/- id id , siglo XV-XVI, de 15'5 cm. Plumas de avestrz. Azul. Costa.
- 171/- id id , siglo XV-XVI, de 15'5 cm. Grifo y esquinas plumas. En azul. Costa
- 172/- id id , siglo XVI, de 15 cm. Dibujos verde y manganeso. Homer.
- 173/- id id , siglo XVI, de 15 cm. id id id . Homer
- 174 - Marcelina de Teruel, siglo XVIII, de 18 cm. Labrada con fino dibujo. Azul. Porteza.
- 175 - Jerro de Teruel, siglo XVII, de 29 cm. alto. Una cruz y hojas. Azul. Costa.
- 176/- Jarrón id. , siglo XVII-XVIII, de 32'5 cm. alto. Dibujo renacimiento. Azul. Valencia.
- 177/- Jerro de Teruel, siglo XVII, de 21 cm. alto. Un pájaro. En azul. Miguel Bestard.
- 178/- Tinaja cuatro asas, de Teruel, siglo XVI, de 16 cm. alto. Dibujos góticos en azul. Valencia.
- 179/- Jarrón de Teruel, siglo XVII, de 19 cm. alto. Dibujo hojas. Azul. Sureda y Massenet
- 180/- Tinaja cuatro asas, de Teruel, siglo XVIII, de 39 cm. alto. Dibujo pájaro y mujer. Carvajal.
- 181/- Jarra de Teruel, siglo XVII, de 39 cm. alto. Verde y manganeso. Homer.
- 182/- Jarra de Teruel, siglo XVI, de 38 cm. alto. Verde y manganeso. Homer.
- 183/- Aguanil de Teruel, siglo XVII, de 46 cm. alto. Dos escudos y paisaje en azul. Una Virgen labrada, dos caras. Azul verde y manganeso. Costa.
- 184/- Tinaja dos asas, de Teruel, siglo XVII, de 26'5 cm. Un perro y un asno, flores y ramos. Verde y azul. Costa.
- 185/- Tinaja de Teruel, siglo XVI-XVII, de 24 cm. Dibujo gótico. En azul. Homer.
- 186/- Mortero de Teruel, siglo XVI-XVII, de 24 cm. Verde y manganeso. Costa.
- 187/- Tinaja de Teruel, siglo XVI-XVII, de 25 cm. Escamas en azul. Homer.
- 188/- Vaso de Teruel, siglo XVI-XVII, de 16 cm. Verde y manganeso. Costa.
- 189/- Jarrón de Teruel, siglo XV-XVI, de 29 cm. Verde, azul y manganeso. Homer.
- 190/- Pote farmacia de Teruel, siglo XVI, de 25 cm. Azul y manganeso. Homer.
- 191 - id id id , siglo XVII, de 28 cm. Dibujo azul, reflejo metálico. Costa
- 192/- id id id , siglo XVI-XVII, de 31 cm. Margaritas azules. Quetglas.
- 193/- id id id , Siglo XVI-XVII, de 26 cm. Margaritas. En azul. Quetglas.
- 194/- Id id id , siglo XVII-XVIII, de 25 cm. Paisaje con pájaros. Azul. Costa
- 195/- id id id , siglo XVII, de 28 cm. Hojas. En azul. Costa.
- 196/- id id id , siglo XVII, de 28 cm. Hojas con espina. En azul. Valencia.
- 197/- id id id , siglo XVI-XVII, de 25'5 cm. Hojas de ecacia. En azul. Costa.
- 198/- id id id , siglo XVII, de 29 cm. Hojas en azul y flores amarillas. Valencia.
- 199/- id id id , siglo XVII, de 27'5 cm. Conejo, figura e inscripción. Costa
- 200/- id id id , siglo XVII, de 28 cm. Hojas azul. Costa.
- 201/- id id id , siglo XVIII, de 26 cm. En azul. Costa.
- 202/- id id id , siglo XVII, de 27 cm. Hojas. En azul. Costa.
- 203/- id id id , siglo XVI-XVII, de 27'5 cm. Angel, ciervo e inscripción. En azul. Costa.
- 204/- id id id, siglo XVII, de 30 cm. Hojas. En azul. Costa.
- 205/- id id id, siglo XVI, de 27 cm. Paisaje, dos niños e inscripción con corona. Costa.
- 206/- id id id, siglo XVII, de 28'5 cm. Inscripción, flores y pájaro. En azul. Porteza.
- 207 - id id, siglo XVI, de 29 cm. Espinas. En azul. Margarite Vatheu.
- 208/- id id id, siglo XVII, de 27 cm. Hojas ecacia y otras hojas y figura. En azul. Costa.
- 209/- id id id, siglo XVII, de 27 cm. id id id id id. En azul. Costa.
- 210/- id id id, siglo XVIII, de 25 cm. Paisaje con pájaros. En azul. Porteza.

- 211/- Quequera de Teruel, siglo XVIII, En azul, verde y manganeso. En el interior escudo de las Cinco Pugas.
- 212/- Salero de Teruel, siglo XVIII. En azul. Forteza
- 213/- id id , siglo XVIII. En azul. Forteza.
- 214/- Quenquecito de Teruel, siglo XVIII. Azul. Forteza.
- 215 - Pila agua bendita, de Teruel, siglo XVII. En azul y verde. Valencia.
- 216/- id id id id , siglo XVI. Crucifixión. Verde y azul. Forteza.
- 217/- id id id id , siglo XVII, Una Dolorosa. En azul. Forteza.
- 218/- Batillero de Teruel, siglo XVIII. Paisaje. En azul. Juanst.
- 219 - Jarrito de Teruel, siglo XVII, Verde y manganeso. Valencia.
- 220 - Salero de Teruel, siglo XVIII. En azul. Forteza.
- 221 - Jarrito de Teruel, siglo XVIII, Árboles. En azul. Forteza.
- 222/- id id , siglo XVIII, Pájaros y árboles. En azul. Juanst.
- 223/- id id , siglo XVIII, Hojas. En azul. Juanst.
- 224 - Salero de Teruel, siglo XVII, Verde y azul. Forteza.
- 225 - id id , siglo XVIII, En azul. Forteza.
- 226 - Mortero de Teruel, siglo XVIII. Verde y manganeso. Forteza.
- 227 - Aceitera de Teruel, siglo XVII. Verde y manganeso. Forteza.
- 228/- Tinoja cuatro asas, de Teruel, siglo XVII. Verde y azul. Forteza.
- 229/- Jarrón de Teruel, siglo XVII. Verde y manganeso. Forteza.
- 230/- Jarro de Teruel, siglo XVI-XVII. Hojas góticas. En azul. Costa.
- 231 - Salero de Teruel, siglo XVII. Policromado. Forteza.
- 232 - Jarrón de Teruel, siglo XVIII, Decoración azul. Forteza.
- 233 - id id , siglo XVII. Decorado azul, verde y manganeso.
- 234/- Jarro de Teruel, siglo XVII. Verde y manganeso. Homer.
- 235/- id id , siglo XVII-XVIII. Hojas acacia azules y dibujos geométricos policromados. Costa.
- 236 - Jarrita de Teruel, siglo XVII. Verde y manganeso. Forteza.
- 237 - Jarrón de Teruel, siglo XVIII, Hojas. En azul. Forteza.
- 238 - Jarra de Teruel, siglo XVI-XVII. Verde y manganeso. Homer.
- 239/- Jarrito de Teruel, siglo XVIII. Forteza.
- 240 - Sopera Alcora, siglo XVIII. Decorado ramos policromo y ramete frutas. Costa.
- 241 - Tintero Alcora, siglo XVIII. Decoración ramitos. Forteza.
- 242 - Azulejo San Antonio, siglo XVIII. Alcora. Costa.

CATÀLEG D'OBJECTES DEPOSITATS AL MUSEU DE LIJUC

PER D.IGNACI FURIÓ.

- 1.- Vas prehistòric amb quatre anses.
 - 2.- Vas prehistòric provist d'anses i munyons alternants.
 - 3.- Vas prehistòric amb tres munyons seguits de tres impressions digitals.
 - 4.- Vas prehistòric gairebé esfèric, amb coll golat
 - 5.- Vaset prehistòric amb un munyó.
 - 6.- Vaset de casquet esfèric.
-
- 7.- Dos vasets amb mànec
 - 8.- Vaset acampanat
 - 9.- Vas bitronco-cònic, amb ansa a mig còs
 - 10.- Tres vasos tronco-cònics amb vora llisa.
 - 11.- Onze vasos de tipus menorquí, alguns amb cartels. Reconstituïts.
 - 12.- Sis llumetes romanes
 - 13.- Tres llumetes erivienques
 - 14.- Set unguentaris de terrissa
 - 15.- Sis unguentaris de vidre. Alguns molt consumits.
 - 16.- Collar de vidre
 - 17.- Lékites aribalístic
 - 18.- Tres plats plans amb ratlles vermelles gairebé horitzontals
 - 19.- Una tassa romana
 - 20.- Vaset de terra sigil·lata, reconstituït
 - 21.- Pladet de ceràmica grisa.
 - 22.- Gerrió de terrissa grisa, amb dues anses.
 - 23.- Gerrió castaginés.
 - 24.- Pes de taller.
 - 25.- Espècie de copa de vernís negre.
 - 26.- Vas de vidre, romput
 - 27.- Anfora púnica
 - 28.- Grasolet de parets fines.
 - 29.- Dues extremitats d'unguentari
 - 30.- Fragment de baix relleu romà.
 - 31.- Quatre braçolets de bronze.
 - 32.- Un cercol fragmentat, de bronze.
 - 33.- Cinc anells de bronze.
 - 34.- Anel en espiral
 - 35.- Dos petits braçolets de bronze.
 - 36.- Braçolet de làmina de bronze.
 - 37.- Una olau de bronze, procedent d'Ampúries.
 - 38.- Pines de bronze
 - 39.- Dos olaus cantalluts
 - 40.- Una destreal bipenne.
 - 41.- Dues campanetes de collar
 - 42.- Destreal púnica
 - 43.- Agulla de cabota rodona, de bronze.
 - 44.- Agulla d'òs
 - 45.- Dues balces de plom.
 - 46.- Dos batalls de disc.
- Dues peces de plom amb decoració de cercles.

- 48.- Gafa de bronze.
- 49.- Fusaïola de fang.
- 50.- Cara d'una figureta de terrissa.
- 51.- Peu d'un objecte de vidre
- 52.- Tres sivelles de bronze, tal volta visigòtiques.
- 53.- Fragment d'una cara de terrissa.
- 54.- Astragal de vidre.

Cristòfol Tany

b. Fitxa catàleg fons

MVSEV DE LLVC

R.º

CARACTERÍSTIQUES. -

PROCEDENCIA. -

ADQUISICIÓ. -

PROPIETAT. -

OBSERVACIONS. -

c. Esborrany de guia de visita



Santuari de Nra. Sra. Lluca de Lluç

MALLORCA

MUSEU de LLUC

22 de Juny de

Aquest Museu fong inaugurat el ~~16/1/1952~~ 16/1/1952, constituït amb els valors de joioses presentalles fetes pels devots agraits a la Mare de Déu, i amb l'aportació dels valors bibliogràfics del nostre Monastir del Reial (Palma de Mallorca).

L'interés dels Priors, Col·legials i Protectors del Santuari l'ampliaren fins a dotarlo del Museu Prehistòric que, amb l'esforç i recerca dels seus devots, pot presentar avui dia, una valuosa exposició de la vida primitiva dels capdavantera pobladors de les nostres terres.

Ja més aprop de nosaltres, una suggerència del nostre bon amic D. Antoni Vidal Pons, commogué la generositat esplèndida de sos amics íntims, els esposos D. Antoni Mulet Gomila & Dna. Caterina Arrom Reixach, que enriqueixen el nostre humil Museu amb la donació del seu "CA'N MULET DE GENOVA" de CIUTAT, fruit de tota una vida consagrada al recull de les "nostres coses". Aquesta magnífica donació ens permet admirar TALLS de l'onzè secl. al denou com també ENCENSERS i BACINES del romànic a l'actual; INDUMENTARIA de nostres Illes del segle desset al denou, i així mateix, valerosíssima CERAMICA procedent de les fàbriques mallorquines i peninsulars més cobdiciades, fins a la joia d'un bellíssim PLAT JUEU, únic exemplar conegut i admiració dels entesos en l'art; i tot això recalcat, al pareixer, per la típica i amorosa ALCOVA ENTORCILLADA mallorquina, amb riquíssima cantarano de marqueteria.

Amb aquest nota històrica us saludam; agraim vostra visita i us oferim el modest servei de les NOSTRES COSES. Què us plàcia!

Primera secció. Sala I

- 1ª vitrina frontal, entrant a l'esquerra: Edat de pedra i primera del bronze. Peces trobades a Lluç. Fixarse en el guinavet de pedra foguera. Secl. XIX a.C.
- 2ª vitrina ~~dreta~~, entrant a la dreta: Peces trobades en una Nau Graga del secl. IV a.J.C. Fixarse en el relleu escultòric i en la Gràtera.
- 3ª vitrina, també a dreta: Cultura púnica i romana del secl. IV al II a.J. les figures púniques son duites d'Ivissa.
- 4ª vitrina, a dreta: Cultura talayòtica del secl. VI al II a.J.C.
- 5ª vitrina, a dreta: Cultura talayòtica dels mateixos secles: Armes de defensa, atac y esclavitut.
- 6ª vitrina, de front, a dreta: Cultura també talayòtica del mateixos secles. Peces trobades a Petra.
- 7ª vitrina, de front, a l'esquerra: La mateixa cultura: peces mítico-religioses.
- 8ª vitrina, esquerra: Edat del bronze de Mallorca. Secl. XIX a VIII a. J.C.

Segona secció. Sala I

- Vitrines a dreta i esquerra amb uns ventalls de categoria.
- Pintures laterals i frontals de les Escoles italiana, mallorquina i flamenc. Fixarse en la tabla flamenca de bona època, i en la mallorquina (Pietat) del s.XV i en dues teles del taller del Rubens.
- Vitrina a l'esquerra: Instruments d'orquestra de l'antiga Escolania de Lluç. Premis (englantines i flors) dels millors poetes mallorquins. Tela de l'acadèmic i Poeta, antig "Blavet", Mn.



Llorenç Riber, envoltat dels Poetes mallorquins i Musics Mallorquins, que han cantat les glòries de la Mare de Déu de Lluç.

Sala II. Tresor.

Cinc vitrines que contenen les joies ofrenades a la Verge pels seus devots. Les més notables són es la Corona d'or, argent i pedreria amb que fou coronada pontificalment, l'any 1884, com Reina de Mallorca.

Vitrina central: Custòdia gòtica d'or i plata del segle XV. i un Triciri Oriental de plata esmaltat del segle XIV.

Vitrina central, a la dreta: dotze coures de les escoles: espanyola, italiana i oriental.

A la pared de l'esquerra: quatre retaulets del segles IV, XVI, XVII i XVIII

Sala III

1ª Vitrina de la dreta: ornaments sagrats en teixita del ss. XVII, XVIII i XIX.

2ª Vitrina de la dreta: ornaments sagrats dels segles XV i XVI

3ª Vitrina de la dreta: ornaments sagrats dels segles XVII, XVIII i XIX

4ª Vitrina de la dreta: Parelles amb indumentària antiga de Mallorca i Ivis

Vitrina frontal: Colecció de talles dels segles XI, XII, XIV, XV, XVI, XVII i XVIII.

1ª Vitrina de l'esquerra entrant: Colecció d'encensers romànics, gòtics, platerescs, barrocs; talles de bacinets i bacinets gòtiques d'acaptar i una bacina oriental amb esmalts.

2ª Vitriqueta: Sant Crist de vori del s.XV

3ª Vitriqueta: talla gòtica de la Verge.

4ª Vitrina: Varies talles dels ss. XVII i XVIII: notable la del Crist Resuscitat citat de l'Adrià i la de vori del Crist crucificat Sant Crist.

5ª Vitrina: Talles dels segles XV (Sant Crist gòtic) i XVII i XVIII i una col·lecció de terra-cuites mallorquines.

Sala IV

Està dedicada a Ceràmica i a Pintura, mallorquines sobretot.

Vitrina frontal, entrant a la dreta: Plats "reflexes": catalans, mallorquins i Manisses.

Tres vitrines de plats mallorquins i altres varietats. Murals.

Dues vitrines de pots d'Apotecària catalans y altres varietats.

Pintures: Mesquida i Mayol Bordoy. Teles d'indumentària mallorquina d'en Mayol.

Dues vitrines de plats de Manisses.

Vitrina de figuetes de terra-cuita del "Santet", de Naixaments y Adoracions mallorquins dels segles XVII, XVIII i XIX.

Vitrina: Ceràmica varia: de Indies, Retiro, Italians, Terol, Manisses, Delf

Particularment important es el raríssim Plat Jueu d'Ancone de 16

Dues vitrines : Vidre antig



Santuari de Nra. Sra. de Llac

MALLORCA

Cinc vitrines de Ceràmica principalment terolesa.

Pintures murals son: de Russinyol, de Furió, de Noell, de Sureda, Montesi
nos, Femeñia, Bauçà, A. Ribes, Mayol.

Sala V

Colecció de pintura d'Indumentària mallorquina: de A. Buades, Escola de
Goya: Reynés, J. Mestre, Bauçà, Miralles, dels segles XVII al
XIX.

Alocva mallorquina del segle XVIII, amb precios cantarano de mercaderia.

Colecció de naixaments mallorquins .

d. Guia de visita

GUIA
del
MUSEU de LLUC
(Mallorca)

Guia del
MUSEU de LLUC

ETNOLOGIA BALEAR

Prehistòria Ilucana i mallorquina

Numismàtica antiga, espanyola i forestrera

Tresor de la Verge

Ornaments sagrats i Vestits antics

Imatgeria i Ceràmica

Pinacoteca mallorquina

Mobiliari



Edició

patrocinada per l'Excm. Diputació Provincial de Balears.

EL MUSEU de LIUC

El Museu de Lluç, format amb diversitat d'objectes replegat d'aquí i d'allà, va esser inaugurat l'any 1952.

En el seu començament, per més que hi hagué en ell coses ben interessants i de valor, no passava d'esser un petit museu, com molts n'hi ha. Els Custodis del Santuari, sempre amics de la Cultura, s'esforçaren per enriquir-lo de cada dia més, així en quantitat com en qualitat. Però l'empenya definitiva, que el situà en la categoria dels museus més notables de Mallorca, no li arribà fins dèvers l'any 1971, en que se li ajuntà el MUSEU CA'N MULET, que fins llavors havia estat instal·lat a Génova (Palma).

Don Antoni Mulet Gomila, gran coneixedor i amic del folklore mallorquí, a través d'anys i amb grans esforços, havia replegat tota mena d'objectes relacionats amb la cultura dels nostres avant passats: vestuari, vaixel·la, mobiliari, imatgeria, jocs i pintures, sobretot les que tenien alguna relació amb el vestit dels vells ballars, amb els seus costums i divertiments i les que mostraven els paisatges i monuments més típics d'aquestes illes. Dins la seva pròpia casa, situada dalt un turonet de Génova s'havia fet un verdader Museu etnològic balear.

Comprentent que totes aquestes coses, tan íntimament lligades a Mallorca i que ell tant estimava, a cap altre lloc podrien estar tan ben guardades com a Lluç, que és el cor espiritual d'aquesta illa, disposà que passassin al Museu de Lluç la major part dels objectes que constituïen el de Ca'n Mulet de Génova.

Una volta classificat i ordenat tot aquell material, el Museu de Lluç quedà notablement engrandit i enriquit, omplint fins a cinc sales, on hi ha tanta varietat de coses, tan interessants i tan belles, que valen ulls per mirar.

Aquestes sales volen servir de Guia al visitant, perquè més fàcilment es faci càrrec de tot allò que anirà veient, al recórrer les distintes seccions d'aquest Museu, que són: Prehistòria, Numismàtica, Tresor de la Mare de Déu, Ornaments sagrats, Vestits antics, Imatgeria, Ceràmica i moltes pintures, que estan distribuïdes per les distintes sales.

Creim que després d'aquesta visita, feta amb un poc d'atenció, el visitant coneixerà un poc millor i estimarà també una mica més la sempre amable Illa de Mallorca.

SALA I.— PREHISTORIA. NUMISMÀTICA. MAPES. OBJECTES DIVERSOS. PINTURES.

A). Prehistòria

VITRINA 1a.— Utensilis dels primers pobladors de Mallorca del segon mil·lener abans de Crist (anys de 1800 a 1200 a.C.), que correspon a la primera fase de l'edat de bronze a Mallorca. Es pot veure un ganivet de sílex ben sencer i un altre trossejat amb-dós trobats dins una cova d'enterrament de la possessió dels Tosales Verds (E-sorca). I també alguns vasos cònic-truncats i altres esferoidals. En la part baixa de la vitrina s'exposen altres peces que pertanyen a l'edat més antiga de la Prehistòria, però no mallorquines, com són, a la part esquerra, unes destrals acheulenses del Manzanarès (Madrid), i, a la dreta, unes llances de sílex del Nord-Oest d'Europa. Davall la vitrina hi ha una urna funerària romana sense tapadora, duïta de Villafrañca de Bonany.

VITRINA 2a.— Conté una petita col·lecció d'objectes prehistòrics que, quasi tots, foren de D. Antoni Mulet. Corresponen a l'època preromana de la Cultura de Mallorca. Es ben interessant, a la part baixa, dreta, una destral molt arquejada, d'origen anatòlic.

AMFORES.— Després d'aquestes vitrines sequel·len unes àmfores púniques. La primera és una reconstrucció mal feta d'un inexpert aficionat, que acoblà dos fragments de tipus diferents. La segona, de forma cilíndrica i allargada, sense coll i de base cònica aplanada, té dues anses en forma d'orella. La part superior es tanca amb un disc pla amb orifici al mig, que fa de boca. Procedeix d'una nau enfonsada prop de l'illa de Cabrera. La seva època és entre el 300 i 250 a.C. La tercera és un nou tipus d'àmfora púnica de procedència desconeguda.

VITRINA 3a.— Quasi totes les peces d'aquesta vitrina corresponen a la Cultura Pre-talaiòtica de les coves, i trobades dins una cova d'enterrament dels voltants de Lluç: vasos, agulles i altres instruments ben típics d'aquesta Cultura; col·lecció de botons triangulars i foradats en àngul. En la part baixa d'aquesta vitrina hi ha alguns objectes molt interessants: una espasa, unes puntes de llança i destrals que són de l'època talaiòtica i poden datar-se entre el 1200 i el 700 a.C.

LLENGOTS DE PLOM.— Davall la tercera i quarta vitrina es poden veure vuit llençots de plom d'uns 30 kgs. de pes cadascun. Formaven part de la càrrega d'una nau romana procedent de la Bètica, que s'enfonsà prop de Cabrera. Eren segurament matèria prima destinada al comerç i manufacturació. Al seu damunt porten dos noms, tal vegada dels propietaris o arrendataris de la mina: l'un és ben romà: M(arcus) LICIN(ius) M(arcus) F(ilius), i l'altre sembla nom indígena d'arrel indògermànica: AVSVA. Per la seva inscripció mateixa, la seva tipologia i altres objectes que acompanyaven aquestes peces, es pot assegurar que daten del final de la República Romana, entre els anys de Juli Cèsar i Octavi August.

ALTRES AMFORES.— La primera i tercera són gréco-italiques, procedents del sud d'Itàlia, segle II a.C. La segona és romano-italica del segle I d.C.

VITRINA 4a.— Peces mítico-religioses de la Cultura Talaiòtica Mallorquina dels segles V al I abans de Crist. Entre elles destaquen una banya de bou, gallets i agulles, tot de bronze. Hi ha també uns tintinnacles amb els seus batalls; moltes veres de bronze, d'un extrem de les quals surt una cadena que acaba amb un disc. A més hi ha campanetes, fibules, anells i una aixeta petita. Tot és procedent d'una cova d'enterrament dels voltants de Lluç.

MES AMFORES.— Son d'època romana i procedeixen de la Província Bètica, destinades al transport del vi, del famós "garum" (peix en escabeix) i d'altres productes de la rica Andalusia.

VITRINA 5a.— Altres peces de la Cultura Talaiòtica Mallorquina trobades dins la cova mencionada. Collars de pedres menudes; altres de grans més grossos de pasta vídrea; un cinturó de pecetes de plom; vasos diferents; bracerols; punxons, armes i altres instruments d'atac i defensa. Són notables una espècie de diademes trobades quasi sempre damunt les calaveres.

VITRINA 6a.— Més peces de la Cultura Talaiòtica Mallorquina de la mateixa època que les de la Vitrina 4a, trobades a la Vila de Petra. Vaso, punxons, agulles, collars, bracerols, anells i armes. Són notables uns trossos de pinta de fusta i uns fragments d'un teixit i d'una corda. A més es poden veure fragments d'ossos humans, que mostren el sistema d'enterrament emprat per aquella gent.

VITRINA 7a.— Altres objectes de la Cultura Talaiòtica Mallorquina dels segles V al I a.C., trobats pel contorn de Lluç. Estan molt gastats. Són armes de tota espècie, bracerols, diademes, etc.

Davall d'aquesta vitrina hi ha una urna funerària romana amb la seva tapadora, procedent de la necròpolis de Ses Salines. Una tapadora d'una altra urna amb aquesta inscripció llatina: DIS MANIBUS SCARADIA. AVAE. A (Inonorum) XX P(ossuit) O. QUARTIO. Es del segle I d.C. i abans estava en el Museu Mulet. Un altre fragment de làpida romana amb aquestes lletres: O.SER...AL.CA...ANN.

VITRINA 8a.— Varies peces de la Cultura Púnico-Romana dels segles IV al II a.C., de distintes procedències. Una col·lecció de llumetes de terra cuita de distintes formes; una base d'un platet romà amb un grafit grec, que diu: ΗΡΟΙ (a l'heroï). Són molt notables varies figures de terra cuita, que representen la deessa fenícia ASTARTE o TANIT, que tenia santuaris a Eivissa; alguna d'aquestes figures encara conserva la policromia primitiva. Hi ha també altres gerricons i amfores, algunes pintades. Davall la mateixa vitrina una làpida sepulcral procedent d'una necròpolis del terme de Caimari amb aquesta inscripció: D(iis). M(enibus). S(ectum). FV(vius). FINVARIVS. FV(vio). F(invario). PRIMO PATRI PIENTISSIMO. Aquesta làpida fou descoberta l'any 1915 i cedida després a aquest Museu.

A continuació es troba un altre utensili bastant rar, tret del fons de la mar, prop de Cabrera. És un LEUTERION, espècie de plat molt pla i molt ample, que tenia diferents usos entre els pobles antics; servia de font de purificació en temples i casos particulars i s'emprava també com a pañera per cendra la farina i pastar-la, etc. S'aiguantava damunt una columna, que li donava estabilitat. Probablement data de la segona meitat del segle IV a.C.

VITRINA 9a.— Petita col·lecció de peces púniques i romanes, propietat de D. Ignasi Furió, que la té depositada en aquest Museu. Comprèn plats, llumetes, vasos, amfores i lacrimatoris o unguentaris de vidre, etc. de distintes èpoques i procedències. Les peces que es troben a la part dreta d'aquesta vitrina ja corresponen al grup de la vitrina següent.

ALTRES LLENGOTS DE PLOM.— Són molt parells als descrits anteriorment. Aquests procedeixen d'una altra nau romana, que, anant d'Espanya a Itàlia, naufragà en el mar de Cabrera, i duen entre altres noms les sigles de IMP. CAES. AUG. o de VESP. AUG. indicant amb això que la mina d'on procedien era de propietat estatal. Gràcies a tals inscripcions la seva cronologia no és gens dubtosa. Daten de l'any

70 al 90 d.C. Hi ha un altre llengot, que té la forma d'un lamel·libranqui (Nacle), segurament per haver-se vessat el plom fus dins una valva d'aquest molusc. Va esser extret com els anteriors del mar de Cabrera i data del segle IV abans de Crist.

VITRINA 10^a.— Material procedent d'una nau grega, que en el segle IV a.C. s'enfonçà dins la badia de la Ciutat de Mallorca devora l'illot anomenat EL SEC, que està de front a la platja de Portals Vells. Del que portava aquella nau se conserva aquí una partida de claus molt llargs, varies peces de ceràmica negra amb figuretes roges i algunes amb grafitis de caràcter púnic.

Es particularment important una bellíssima Crètera Grega, les pintures de la qual semblen estar en relleu degut a l'acció de l'aigua. En una de les seves cares s'hi representa un banquet amb dues dames i un flautista, i, a l'altra, dos joves col·loquant devora una columna. A més hi ha una partida de plats negres, Kylix, Skyphos, Pàteres, lékitos, aribalístics i Numetes, que van a mitjan segle IV a.C.

B). Numismàtica.

Dins la mateixa sala, damunt algunes taules es poden veure:

- 1) Un Monetari antic, amb moltes monedes romanes així del temps de la República com de l'Imperi. Altres monedes ibèriques i algunes gregues.
- 2) Un Monetari espanyol amb monedes del temps dels Reis Catòlics fins als nostres dies.
- 3) Un Monetari de les altres nacions d'Europa.
- 4) Un Monetari de les nacions dels altres Continents.
- 5) Una col·lecció de medalles. Entre elles hi ha bastantes patenes o medalles religioses del segle XVIII; medalles de Papes i medalles commemoratives.

C). Mapes i Retaulets.

Per tot el voltant del primer compartiment d'aquesta sala es pot veure una col·lecció de mapes de les Illes Balears, algun dels quals es fet a mà. Per entre els mateixos hi ha bells diplomes honorífics dedicats per ciutats i viles de Mallorca a La Mare de Déu de Lluc.

Sobre la primera vitrina crida l'atenció l'Escut reial de l'Arxiduc Carles D'Àustria, que en la guerra de Successió espanyola de 1701 fou proclamat Rei d'Espanya a Catalunya, Balears i València, i l'any 1707 concedí a l'església de la Mare de Déu de Lluc el títol i prerrogatives de Capella Reial.

Damunt la vitrina segona i voltant el quadre de la Mare de Déu de Lluc hi ha vuit retaulets de poc mèrit artístic, però d'un cert valor històric. Són alguns dels que, en les passades centúries, deixaven els peregrins, en aquest Santuari, en penyora de gratitud per alguna gràcia extraordinària rebuda de la Mare de Déu, la qual quedava pintada en aquella tauleta.

D). Diversos Objectes.

Entrant en el segon compartiment d'aquesta sala es poden veure, posats dins dues vitrines transversals, 28 ventalls antics de notable mèrit artístic. Les esquerdes de molts d'ells són de nacre o d'os o de conxa, laborades amb gran delicadesa. No és menys interessant la pintura o estampa dels mateixos ventalls, una de les quals representa l'entrada de la Reina Isabel a Granada.

En una altra vitrina es guarden distints Instruments Musicals que en altre temps tocava l'Escolania dels Blavets en les funcions religioses: un contrabaix, un violoncel, alguns violins i un fagot. Dins la mateixa hi ha també molts de trofeus literaris dels nostres més avantatjats poetes: englantines, arpes i violes d'or i argent, medalles, etc. Dalt de la vitrina es veuen els retrats dels músics i poetes, que han dedicat alguna composició a la Mare de Déu de Lluc, voltant el quadre de Mn. Llorenç Ribet, Mestre en Gai Saber i Acadèmic de la Llengua Espanyola, que es gloriava d'haver estat, en la seva infància, Blavet de la Mare de Déu de Lluc.

Al costat d'aquesta vitrina hi ha una cadira de repòs de vellut vermell, sols digne de figurar aquí pel record històric, que ella guarda. En ella fou transportat a braços des de Caimari fins a Lluc el Bisbe de Mallorca, Don Mateu Jaume, vellat i malaltís, per poder coronar solemnement la Imatge de la Mare de Déu en nom del Papa Lleó XIII, el dia 10 d'agost de 1884, puix encara no estava feta la carretera actual, i el camí antic era molt dolent.

A l'altra part es pot veure una caixa gòtica antiga, i damunt ella un sagrari del mateix estil molt malparat i algunes capelletes de la Mare de Déu de Lluc, que portaven els Quistors del Santuari, quan feien l'acapta pels pobles. Igualment és digna de notar una bella tauleta d'escaiola, obra d'artistes mallorquins.

E). Pintures.

Aquí comença l'Exposició de Quadres, que formen la Pinacoteca d'aquest Museu, que consta d'unes 180 pintures de diferents autors i temes variats. En aquesta sala se'n troben els següents, numerats segons aquest ordre:

- 1.1. —Courre. Una Verge. Escola oriental.
- 1.2. —Tela. La Dolorosa. Escola sevillana.
- 1.3. —Retrat de Mn. Llorenç Ribet. Autor: Ramon Nadal.
- 1.4. —El Nin Jesús dormit. Escola italiana.
- 1.5. —La Immaculada Concepció. Autor: Gregori Bauçà (1665-1700).
- 1.6. —St. Tomàs, apòstol. Autor: A. Torres. 1872.
- 1.7. —St. Francesc de Paula. Autor anònim.
- 1.8. —Coronació de la Verge. Autor: Gregori Bauçà.
- 1.9. —La Verge portant rebosillo. Autor: Ochoa. 1949.
- 1.10. —La Verge vestida de mallorquina. Autor: Joan Miralles.
- 1.11. —Desposori de la Verge. Autor: Gregori Bauçà.
- 1.12. —La Immaculada Concepció. Escola Mesquida. Segle XVII.
- 1.13. —St. Orenç. Escola Zurbarán.
- 1.14. —Escena mitològica. Escola Rubens.
- 1.15. —Taula. La Pietat. Escola mallorquina. Segle XV.
- 1.16. —Courre. Naixement. Escola flamenca.
- 1.17. —Taula. L'Anunciació. Escola hispano-flamenca. Segle XVI.
- 1.18. —Davallament de la Creu. Autor anònim. Segle XVI.

- 1.19.—Enterro del Bon Jesús. Escola Rubens. Segle XVII.
 1.20.—Capadors dins una posada flamenca. Autor anònim. Segle XVII.
 1.21.—Coronació de la Verge. Autor: S. Torres. Segle XIX.
 1.22.—Escena mitològica. Escola Rubens.
 1.23.—Martiri de St. Sebastia. Escola italiana. Segle XVIII.
 1.24.—Escena mitològica. Esbòs d'Ankerman.
 1.25.—Naixement. Escola italiana. Segle XVIII.
 1.26.—Adoració dels Reis. Escola flamenca. Segle XVII.
 1.27.—ECCE HOMO. Escola valenciana. Segle XVI.
 1.28.—Vidre. Anunciació. Autor anònim.
 1.29.—Adoració dels Reis. Autor: S. Torres. Segle XIX.
 1.30.—La Dolorosa. Escola bolonyesa. Segle XVIII.

SALA II.—PRESENTALLES. UTENSILIS SAGRATS. PINTURES.

Aquesta és la Sala del Tresor de la Mare de Déu de Lluç, puix en ella es guarden gran part de les presentalles d'or i pedreria, que els seus devots li han fet des de final del segle passat fins al present, i també els utensilis sagrats més preciosos, que pertanyen a la seva Basílica.

VITRINA 1a.—En ella es pot veure una rica col·lecció d'anells, arracades, bracetoles, collars, agulles d'or i "cordoncillos", creus de corona i joies amb filigrana d'or. També hi ha tres rellotges de butxaca amb esmalts molt preciosos.

VITRINA 2a.—Dins ella se guarda un Missal enquadernat amb cuir repujat amb l'imatge de la Mare de Déu de Lluç. Alguns calzes i copons i un bell reliquiari de plata daurada. Dos artístics cofrets, un de plata repujada i l'altre de fusta, replets de cadenes i medalles, anells i tumbagues d'or.

VITRINA 3a.—Dins aquesta vitrina central hi ha tres objectes molt importants. Un Trikerion o canelobre bizantí de plata daurada i esmaltada amb tres braços. Procedeix de Grècia i en el peu porta la data de 1390. La bellíssima Custòdia de plata daurada, estil gòtic, construïda per l'argenter Antoni Falconer, l'any 1499. La Vera Creu, també de plata daurada i estil gòtic, feta a la primera meitat del segle XVI.

VITRINA 4a.—Dins ella està exposada una rica Vesta o Gonelleta de vellut caime-sí, brodada d'or finíssim, que regalà a la Mare de Déu de Lluç la Reina d'Espanya Donya Isabel II l'any 1861. La Corona d'or i pedreria, ofrena de tota Mallorca, amb què la Sda. Imatge fou coronada pontificalment l'any 1884. Cinc Creus Pastoral, obsequi d'altres tants Bisbes. Tres Vares o Bastons d'autoritat, notables pel seu art o la seva història. Les dues primeres, amb pom d'or i pedreria, foren regalades per la Província de Baléars a sos respectius Governadors D. Pere Llorens Badia i D. Rafael Alvarez Sareix. La tercera fou del Bisbe de Mallorca D. Joan Vich i Manrique (1573-1604).

VITRINA 5a.—En aquesta vitrina se guarda la mitra de l'Arquebisbe-Bisbe de Mallorca Don Josep Miralles i la del Bisbe Don Mateu Jaume. Hi ha també una partida de coures molt bells, que se descriuen més avall.

VITRINA 6a.—En aquesta vitrina hi ha una col·lecció d'aquells rosaris, anègament anomenats rosaris d'or, perquè ho era la creu o la joia que portaven penjada i els gloriopatrís, per més que els altres grans fossin d'altra matèria. Shi poden veure també una bona partida de creuets d'or, donades totes elles a la Mare de Déu per promessa.

PINTURES

Dins la vitrina 5a estan esposats 16 Coures molt bells de distintes Escoles i Autors.

- II.1.—St. Miquel arcàngel. Còpia de Guido Reni.
 II.2.—ECCE HOMO. Escola francesa.
 II.3.—St. Domènec i St. Nicolau de Tolentí. Escola sevillana.
 II.4.—St. Francesc d'Assís. Segle XVII. Autor anònim.
 II.5.—St. Anna. Segle XVII. Autor anònim.
 II.6.—St. Jeroni. Escola de Ribera.
 II.7.—Mare de Déu de Montserrat. Segle XVII. Autor anònim.
 II.8.—L'Àngel de l'Anunciació. Autor anònim.
 II.9.—La Sda. Família. Segle XVII. Escola italiana.
 II.10.—La Mare de Déu. Segle XVI. Escola italiana.
 II.11.—La Dolorosa. Escola sevillana.
 II.12.—Sta. Caterina i Sta. Lúcia. Escola Zurbarán.

Fota de la vitrina.

- II.13.—Taula de la Verge amb el Nim. Bizantina
 II.14.—Taula. ECCE HOMO. Segle XVII. Escola valenciana
 II.15.—Taula. La Sda. Família. S. XVIII. Escola de Marquía
 II.16.—Taula. Adoració dels Reis. Segle XVIII. Escola flamenca

SALA III.—ORNAMENTS I UTENSILIS SAGRATS. IMATGERIA RELIGIOSA. VESTUARI BALEAR.

VITRINA 1a.—Hi ha dins aquesta vitrina una col·lecció molt notable d'incensers. Passen de la trentena. N'hi ha de romànics dels segles X al XIII, de actes dels segles XII al XVI; i altres d'estil renaixement o barroc, més moderns. Són de bronze, coure o llautó i qualcun és de plata. També hi ha un pebeter o vas de coure, per ornatió hi perfum, portat de Xauen (Marroc). Una bacina gòtica amb dibuixos de filons i alguns esmalts. Quatre bacinets d'acaptar per les esglésies, amb un repujat al tors, que representa l'Anyell de Déu, el Sacrifici d'Abraham, St. Cristòfol i St. Jaume apòstol. Aquestes bacinets s'usen molt a Mallorca, temps entera, i venien de Tolosa, de Catalunya i d'Alemanya.

Seguidament es troba una altra vitrina més petita amb un St. Crist de marfil del segle XV. I encara una altra amb una Verge gòtica, petitona, molt graciosa, tombé del segle XV.

VITRINA 2a.—Dins ella estan exposades 15 Imatges Religioses. Crida l'atenció la Verge Maria vestida de pagessa mallorquina amb rebosillo i guatereto. És notable a tall de Crist resuscitat, obra de l'escultor Adrià Ferrà, que s'establí a Mallorca a principi del segle passat. Un altre St. Crist de marfil i altres imatges de Sants i Santes, algunes de terra cuita.

VITRINA 3ª.— Més imatges religioses. La més valuosa és la d'un St. Crist petitet, gòtic, molt ben tallat en llenya obscura. Es considera obra del segle XV.

VITRINA 4ª.— Altres imatges importants. En mig de la represa de dalt hi ha una bella imatge de Ntra. Senyora, portant l'infant Diví damunt el braç esquerra i mostrant una flor amb la mà dreta. Es d'alabastre i consta documentalment que dita imatge fou aportada a Lluç des de Flandes l'any 1518, pel mercader Josep Amer. Al seu costat hi ha dues imatges romàniques del segle XI, que representen St. Joan i la Verge. Procedeixen del nord de Catalunya i segurament formaven part d'un Calvari antic. Devora elles hi ha un St. Antoni Abat, del segle XIV, i un Beat Ramon Llull, que bé podia ser una imitació d'una altra figura antiga. En els extrems s'hi veuen dues imatges renaixentistes, que podrien representar dos Profetes.

En la renglera de baix són de notar tres imatges de marbre blanc, que tenen la mateixa configuració, encara que de tamany diferent, que semblen reproduir Ntra. Senyora de Tràpani (Sicília), i que molt probablement arribaren des d'aquella Illa al Santuari de Lluç com ex-vots.

VITRINA 5ª.— Aquesta vitrina està dedicada al vestuari balear. En ella es pot veure una parella de joves eivissencs, vestits a la seva moda. El jove porta una barretina vermella, jaquet i calçons negres, i amb la mà aguanta una llarga caramella. A sos peus té uns tambors i unes castanyetes. La jove duu un mocador molt fi pel cap i mostra la rica prendada d'or, que li tapa el pit. La falda és negra. A l'altre part hi ha la parella mallorquina. La jove pagesa porta rebosillo de seda groga amb el qual l'arreto, gipó negre amb mànega curta, cordada amb la botonada d'or, i falda llarga de seda florejada. Del coll li penja una creueta d'or, i el cordoncillo (1), li volta la cintura, i li cau per un costat, sostenint una preciosa joia de filigrana. El seu company vesteix camisa blanca de coll molt alt, guardapits de seda, jaquet negre, faixa blava i unes baldraques llistades. Porta un sarró de pastor i al seu devora hi ha unes xeremies, flaviols i tamborinos, que eren els instruments típics de les festes populars. Entre les dues parelles hi ha una filosa mallorquina amb son moixell d'estopa i unes debanadores.

VITRINES 6ª, 7ª i 8ª.— Aquestes vitrines guarden alguns dels millors ornaments sagrats, emprats en aquest Santuari. Dins la vitrina 6ª són de notar unes dalmàtiques de tissú, que corresponen a dos terns antics, un verd i l'altre blanc. El primer fou regalat per la Marquesa de la Romana, Donya Maria Sureda Togores, l'any 1758. L'altre va ésser donat pel cèlebre Comte de Formiguera, D. Ramon Burgues Zaforteza i la seva esposa Donya Joana Núñez de Sant Joan, devers l'any 1680. L'escut de tan distingits benefactors quedà brodat al centre d'aquesta peça.

Dins la vitrina 7ª es poden veure riques caselles gòtiques dels segles XV i XVI, algunes restaurades, amb imatges de Sants brodades a la franja central.

Dins la vitrina 8ª es mostren altres caselles de riques sedes del segle XVII.

(1).— El cordoncillo era una cadena d'or de fabricació mallorquina. El cordoncillo complet era de 16 palmes i algun arribava als 20; almenys n'havia de tenir 12. Era l'ornament més preuat de la dona mallorquina. Vestida amb el gipó negre i el volant de tul, se'l posava pel coll amb una o dues vies, del coll passava a la cintura, i després de donar-li una volta, li baixava pel costat amb una bella joia per penjoll.

La joia pròpiament dita era un emblema sagrat de planxeta d'or, posat entre dos vidres redons voltats de filigrana d'or, o bé una imatge sagrada pintada al mateix vidre. Les millons eren les que tenien la imatge d'esmetit.

ALTRES VESTITS REGIONALS.— Penjats per les parets, dins unes vases, es poden veure moltes altres peces del vestuari de la dona mallorquina de temps passat: Falda de seda ben fonada, rebosillo florejats i guarnits de galó d'or, gipons, altres rebosillos de randa, mocadors brodats i calces blanques trepades.

PINTURES

Quasi totes les d'aquesta sala són retrats de persones, que duen el vestit típic mallorquí.

- III.1. —Aquarel·la d'una pagesa mallorquina. Autor: R. Soler.
- III.2. —Senyora amb "rebosillo". Autor: Anònim.
- III.3. —Vella pagesa amb "volant" i fent "calceta". Autor anònim.
- III.4. —Un pagès mallorquí. Autor anònim.
- III.5. —Joveneta vestida de pagesa. Autor: Pere Barceló.
- III.6. —Senyora menorquina amb "rebosillo". Autor anònim.
- III.7. —Dona eivissenca. Autor: Rigobert Soler.

SALA IV. CERAMICA. ALTRES OBJECTES. PINTURA.

Dins aquesta sala estan exposades unes 330 peces de ceràmica de distints segles i procedències. Algunes són molt notables.

VITRINES 1ª, 2ª, 3ª i 4ª.—Aquestes quatre vitrines contenen Ceràmica antiga mallorquina.

Dins la 1ª crida l'atenció un plat de 47 cms. de diàmetre amb una creu de Malta al fons i molt ben decorat: es obra del segle XVI o XVII.

Dins la 2ª són també dignes de particular apreciació un plat gran, amb una estrella al fons formada per quatre antenes. També ho són altres dos més petits, amb un home davant un paisatge i amb un conill que corre. Amb-dós són del segle XVII.

Dins la 3ª tenen algun valor quatre plats blancs, que mostren al fons l'inscripció: **RAFATO**. Procedeixen d'un Convent de Monges tancades de Mallorca. Hi ha també altres plats mallorquins més moderns i comuns. Són els que tenen al fons un gall o un ram. Aquesta ceràmica ha estat usada fins als nostres dies dins les cases pageses de Mallorca.

A la part esquerra d'aquesta vitrina hi ha unes quantes peces procedents de La Roqueta, fàbrica de ceràmica instal·lada a Palma a principi d'aquest segle per D. Jordi Aguiló, de la qual sortiren obres excel·lents, que imitaven perfectament la ceràmica de Savona.

Dins la 4ª vitrina es poden veure cinc garrates de Felanitx molt elegants, i al centre, ceràmica moderna de L. Gastaldo, qui té el seu obrador a Sóller.

Pots d'apotecaria.

A continuació segueixen dues vitrines transversals, on estan exposats 28 pots d'apotecaria amb ornamentació verdosa, en els quals els apotecaris d'altre temps guardaven les herbes medicinals. Casi tots procedeixen del Terol.

VITRINA 5ª.—Plats de reflexos metàl·lics (segles XVI-XVIII). Formen una bella col·lecció 24 plats amb reflexos d'or. Uns procedeixen de Manises, com el qui té un escut amb una àguila bicéfal; altres del Terol, com els qui mostren una

estrella i un conill al fons. També n'hi ha de Mallorca: Ho son el plat amb la creu de Malta, el de l'àguila amb les ales esteses, el de l'home qui porta una bandera i un altre amb un escut.

VITRINA 6ª.— Ceràmica del Terol. (Segles XV al XVIII). - Són 32 peces de totes formes i tamany. Hi ha plats, alfàbies, alfabions, olieres, pitxers, salers i una gran sopera i un aiguamans. Es pot dir que és un mostrari de tot l'escudellam, que hi havia, en temps passat, a una casa ben parada.

VITRINA 7ª.— *Figuretes de Terra Cuita.* (Segles XVIII-XIX). - Aquesta vitrina és una de les més curioses de la Sala. En ella hi ha 83 figuretes destinades a adornar els Betlems, que es feien per totes les esglésies i a algunes cases particulars de Mallorca. Hi ha imatges del Jesuset, de Maria i de Josep, de Pastors i de Reis Mags, de bous i d'ovelles. Se distingeixen per la seva finura i perfecció de modelatge les fetes per un tal Josep Fernández (alias) Santet, que visqué a Mallorca en el segle passat. Altres no tan perfectes procedeixen d'un taller d'artesanía que hi havia a Manacor, en el segle XVIII.

Vidre Artístic.

Dins dues vitrines transversals estan col·locades més de 40 peces de vidre: Copes, botelles, tassons, porrons, setrilleres, etc. Algunes són obres excel·lents i de valor.

VITRINA 8ª.— *Més Ceràmica del Terol.* (Segles XVI-XVIII). Són notables els plats amb dibuixos d'aucells, cans, conills, ceres i particularment un de molt gran amb un lleó amb el cap de peix i la inscripció: *Sirbo (sic) a mi Queño.*

VITRINA 9ª.— *Col·lecció de Marcelines, Salers i Piquetes d'aigua Beneida.* La marcelina era un platet, que en el centre tenia una cavitat, per encaixar-hi la tassa de xocolata. N'hi ha de molt curioses. Totes són procedents de Terol (Segles XVII-XVIII).

VITRINA 10ª.— *Col·lecció de Fruiteres.* (Segles XVII-XVIII). Moltes d'elles tenen un mamelló al mig, segurament perquè la fruita no s'esclafés amb el pes de l'una damunt l'altra. Estan adornades amb flors, aucells, etc. Una té l'orla feta amb cares humanes.

VITRINA 11ª.— *Palanganes i Fruiteres.* (Segles XIV-XVI-XVII). En aquesta vitrina hi ha les dues peces de ceràmica més antigues de la col·lecció. Són dos plats petitets, un d'ells adornat amb una estrella de pals entrecruats de color verdós, que daten del segle XIV. Algunes fruiteres són notables per la seva decoració: un escut, un conill. Un altre presenta tres caps de xerafins i la inscripció: *Antonio Molinel.* Tot procedeix del Terol.

VITRINES 12ª i 13ª.— *Altres Plats del Terol.* (Segles XV-XVIII). Dins la vitrina 12ª es veuen quatre plats decorats amb escut, el que fa pensar si seria l'escut del seu propietari. Dins la vitrina 13ª hi ha un altre plat amb l'escut del Carme i la inscripció: *Pedro Garcia.* Molts d'aquests plats tenen en el centre figures humanes o al·legories del sol.

VITRINA 14ª.— *Peces Escollides.* En aquesta vitrina hi ha la peça millor de tota la col·lecció. Es un plat hebreu procedent d'Ancona (Itàlia) de 44 cms. de diàmetre, amb la data de 1616. En el fons mostra una llarga inscripció hebrea, i a la vorera, els personatges més insignes d'Israel: David, Salomó, Aaron, Moisès. També s'hi veuen algunes escenes bíbliques: l'esclavitud d'Israel a Egipte i la Cena de l'Anyel Pasqual.

Davall d'aquest plat dues figuretes de porcellana molt fina, procedents d'Alemanya i dos gerros portats de França, amb els noms de *Jesus i Marie.*

A la part esquerra, uns plats italians Urbino molt bellament decorats: l'un amb una tortuga que navega i l'altre amb un dibuix geomètric. A més, hi ha un joc de café italià amb figures de personatges.

VITRINA 15ª.— *Ceràmica de varies procedències.* El plat amb una dona vista d'esquena procedeix de Catalunya (Segle XVII). Altres procedeixen de Manisses, de Talavera i de Delf. Hi ha unes tasetes molt fines de l'antiga Companyia d'Indies que des del segle XVIII comerciava amb la Xina amb porcellanes, sedes y altres articles.

B). ALTRES OBJECTES.

Damunt la primera taula del centre de la sala hi ha una terra cuita de l'artista Villagrassa, que representa la **MATERNITAT.**

Sobre la segona taula, dins un marc de plata repujat, se guarda un fragment d'una roba verdosa molt antiga, dins la qual, es diu, va esser trobada la imatge de la Mare de Déu de Lluc. El cert és que, segles enrera, aquesta roba era molt venerada pels peregrins, que la besaven i la se posaven damunt el cap. Per evitar abusos, el Bisbe Don Diego de Arnedo, l'any 1568, va manar que sols se donés a besar dins l'església, sense que nigu la tocàs, com es feia abans.

Penjats per les parets hi ha una tretena de mostraris de rejoleres antigues envernissades, posades dins un marc, de distintes procedències.

Per damunt les vitrines es poden també veure algunes peces antigues d'aram: olles, gerres i dos brasers.

A un racó de la sala hi ha un rellotge antic, duit d'Holanda.

C). PINTURES.

La major part de les pintures d'aquesta sala reproduïxen paisatges, costums i llocs interessants de Mallorca. Altres són quadres de pintors notables mallorquins o vinculats a Mallorca.

Van enumerats per aquest ordre:

IV.1. —Pagès mallorquí fumant la pipa. Autor anònim.

IV.2. —El vaixell mallorquí "Numància", 1857. Autor anònim.

IV.3. —Vista de Palma des de la Murada. Autor anònim.

IV.4. —Bergentí mallorquí. Segle XIX, Autor anònim.

IV.5. —Mapa de Mallorca amb records històrics de cada regió. Autor: Ignasi Furió.

IV.6. —Pagès amb un ca. Autor: Bordoy.

IV.7. —Pagèseta amb un ram de llimones. Té per fons la badia de Palma. Segle XX. Autor: Anselm M. Nieto.

IV.8. —Pagesa fant calça. Segle XIX. Autor anònim.

IV.9. —Escena de la història de Roma. Autor: Ankerman.

IV.10. —Vidre. El Ball dels Cossiers. Segle XX. Autor: Montesinos.

IV.11. —Un cabra amb sos cabridets. Segle XX. Autor: Montesinos.

IV.12. —Ball dins una clastra. Autor: Montesinos.

IV.13. —Escena de ball. Autor: Montesinos.

IV.14. —Ballant una jota. Autor: Montesinos.

IV.15. —Un tassó d'aigua. Autor: Coll Bardolet.

IV.16. —Casserola amb un ou. Autor: Coll Bardolet.

- IV.17.—Marina. Autor: Buades.
 IV.18.—El Gorg Blau. Autor: A. Ribas.
 IV.19.—Fr. Juncosa, cartoixà. Autoretrat.
 IV.20.—Plaça dels abastiments de Palma. Autor: A. Ribas Prats.
 IV.21.—Paisatge de muntanya. Autor: Ribas.
 IV.22.—El Torrent de Sóller. Segle XIX. Autor: A. Ribas.
 IV.23.—L'entrada a Palma de la Reina Isabel II. Any 1860. Autor: J. Mestre.
 IV.24.—Ball de pagesos davall d'un parral. Autor: Ochoa.
 IV.25.—La bugada. Segle XIX. Autor: Ferrer.
 IV.26.—La drassana de Palma. Autor: Ribas.
 IV.27.—Castell del Puig de Pollença. Autor: A. Buades.
 IV.28.—Tafona mallorquina. Autor: A. Ribas.
 IV.29.—Marina. Can Barberà. Autor: A. Ribas.
 IV.30.—El Barranc de Sóller. Autor: A. Ribas.
 IV.31.—Una berenada al camp. Autor: Salvador Mayol.
 IV.32.—Dona amb mantellina, que se mira al mirall. Autor: S. Mayol.
 IV.33.—Festa de Gònova (Palma). Autor: Pere Càffaro.
 IV.34.—Ball de carrer. Autor: Mayol.
 IV.35.—Una culna mallorquina. Autor: J. Coll ?
 IV.36.—Criada mallorquina. Autor: Bauçà Guanyabens.
 IV.37.—La Badia de Palma. 1889. Autor: O'Neill.
 IV.38.—ELS TAMBORERS DE LA SALA. Autor: Bauçà.
 IV.39.—Can Bartola. Palma. Autor: J. Bauçà.
 IV.40.—Badia d'Alcúdia. Autor: O'Neill.
 IV.41.—Platja mallorquina. Autor: J. Bauçà.
 IV.42.—Castell i Ermita. Autor: A. Buades.
 IV.43.—Senyora encavalcada. Segle XVII. Autor: Femenia.
 IV.44.—Paisatge. Segle XVII. Autor: Femenia.
 IV.45.—Un Gaiter. Segle XVII. Autor: Femenia.
 IV.46.—Parelles de pastors. Segle XVII. Autor: Femenia.
 IV.47.—La Roqueta. Illot de la part del Molinar. Autor: J.V.
 IV.48.—Paisatge. Segle XVII. Autor: Femenia.
 IV.49.—Aquarel·la. Rentadores de Valldemossa. Autor: Terrassa.
 IV.50.—El Naixement. Autor: Femenia ?
 IV.51.—El Castell del Rei de Pollença. Autor: O'Neill.
 IV.52.—Adoració dels Pastors. Esbós de Femenia.
 IV.53.—Paisatge amb pagesos. Segle XIX. Autor: Sureda.
 IV.54.—Vista de Palma desde Son Dureta. Segle XIX. Autor: Cebanyes.
 IV.55.—Ciutat d'Eivissa. Autor: Garí ?
 IV.56.—Vista del Port de Palma. Segle XIX. Autor: B. Sureda.
 IV.57.—Paisatge. Pàgessa amb una gerra. Autor: Sureda.
 IV.58.—La Cartoixa de Valldemossa. Autor: Sureda. 1883.
 IV.59.—Paisatge. Segle XIX. Autor: anònim.
 IV.60.—Paisatge amb una torre. Autor anònim.
 IV.61.—Marina: Cala Castell. Autor: Llorenç Cerdà.
 IV.62.—Marina. Autor: Llorenç Cerdà.
 IV.63.—La Curlassa de Portopí. Segle XIX. Autor anònim.
 IV.64.—El Port de Palma. Segle XIX. Autor anònim.
 IV.65.—Cementeri de Sóller. Autor: S. Rossifol.

- IV.66.—Palau de l'Almudaina. Segle XIX. Autor: O'Neill.
 IV.67.—Bodegó. Segle XIX. Autor: Bordoy.
 IV.68.—Bodegó. Autor: Mesquida ?
 IV.69.—Bodegó. Segle XIX. Autor: Bordoy.
 IV.70.—Bodegó. Segle XVII. Autor: Mesquida.
 IV.71.—Bodegó. Segle XVII. Autor: Mesquida.
 IV.72.—Bodegó. Autor: Mesquida ? Femenia ?
 IV.73.—Bolero mallorquí. Segle XIX. Autor: S. Mayol ?
 IV.74.—Escena de ball. Autor: S. Mayol ?

SALA V.—PINTURES I MOBILIARI:

A). PINTURES.

Les pintures d'aquesta darrera sala són dels millors pintors mallorquins del segle passat i quasi totes elles són retrats presos del natural, en que es pot veure el vestuari que llavors s'usava. Aquesta col·lecció ofereix un material abundant i imprescindible al qui vol estudiar la indumentària mallorquina del temps passat.

Començant per la part esquerra, entrant, els quadres vénen amb aquest ordre:

- V.1. —Pàgessa amb mocador pel cap i manegots. Autor anònim.
 V.2. —Madona amb volant i gipó. Autor: Carlotta.
 V.3. —Pàgès amb mocador pel cap. Autor anònim.
 V.4. —Madona mallorquina vestida de dol. Autor: J. Mestre.
 V.5. —Pàgès mallorquí amb mocador i capell al cap. Autor: Ochoa.
 V.6. —Senyora desconoguda. Segle XVII. Autor anònim. Pareix que sia la més antiga pintura de dona vestida amb el típic vestit mallorquí.
 V.7. —Pàgessa mallorquina. Autor: Ochoa.
 V.8. —Senyora de Pollença. Segle XIX. Autor: A. Buades.
 V.9. —El Xeremier. Autor: Ochoa. (aquarel·la.)
 V.10.—Senyora mallorquina. Segle XIX. Autor anònim.
 V.11.—Un pastor mallorquí. Segle XIX. Autor anònim.
 V.12.—Els Tamborers de la Sala. Autor: Llorenç.
 V.13.—Noble senyora. Quadre de "cara morta". Segle XVIII.
 V.14.—Nina mallorquina. Segle XIX. Autor: Francesc Mestre.
 V.15.—Madona mallorquina. Segle XIX. Autor: F. Mestre.
 V.16.—Una Pàgessa filant. Autor: A. Ribas.
 V.17.—Catalina, germaneta del capità Toni Barceló, morta a principis del segle XVIII; porta el típic vestit mallorquí.
 V.18.—Una madona donant menjar a les gallines. Autor: A. Ribas.
 V.19.—Un senyor pàgès. Segle XIX. Autor: F. Mestre.
 V.20.—Parella d'enamorats. Segle XIX. Aquarel·la de Ribas.
 V.21.—Joveneta amb volant i gipó, botonada i cordoncillo. Segle XIX.
 V.22.—Joveneta amb volant. Autor anònim.
 V.23.—Senyoreta de bona casa. Autor: Mestre.
 V.24.—Senyora viuda amb senyal de dol. Segle XIX. Autor: anònim.
 V.25.—Senyoreta mallorquina, que ja fuig del vestit típic, per lluir el pentinat.
 Autor: Calvó.

- V.26.—Padrineta de pagesia, Segle XIX.
 V.27.—Noble senyora de finals del segle XVII (primera aparició del guatlereto).
 Autor anònim.
 V.28.—Donya Paula Serra de Baunyola, Segle XIX. Autor anònim.
 V.29.—Donya Catalina Matheu, Segle XIX. Autor anònim.
 V.30.—Joveneta pagesa dins un jardí. Autor: Ankerman.
 V.31.—Donya Antonia Matheu, Segle XIX. Autor: J. Mestre.
 V.32.—Mercat d'indiots amb els indioters. Autor: G. Reynés.
 V.33.—Jove pagesa mallorquina. Autor: Ankerman.
 V.34.—Un amo honorable. Autor: J. Mestre. 1853.
 V.35.—Un treginer conversant amb una al·lota. Autor: G. Reynés.
 V.36.—Senyora de la pagesia. Autor: Ferrer. 1855.
 V.37.—Senyora mallorquina. Autor anònim.
 V.38.—Criada y senyora amb un pagès dins un hort. Autor: Reynés. 1845.
 V.39.—Dona mallorquina. Autor: P. Isla. 1934.
 V.40.—Senyora de la pagesia. Segle XIX. Autor: J. Mestre.
 V.41.—Parella d' enamorats vigilats per la Madona. Autor: Reynés.
 V.42.—Aquarel·la. Una Joveneta eivissenca. Autor: Ochoa.
 V.43.—Senyora pintada a un pandero. Autor: A. Buades.
 V.44.—Un Barle de pagesia. Segle XIX. Autor: Buades.
 V.45.—Una padrina amb el seus nets. Autor: Reynés.
 V.46.—Dona pintada a un pandero. Autor: Buades.
 V.47.—Pagesa mallorquina. Autor anònim.
 V.48.—Pageses filant i gratant-se. Autor: G. Reynés. 1843.
 V.49.—Gabriel Mulet (pare de A. Mulet) Autor: E. Hubert.
 V.50.—Catalina Arrom (esposa de A. Mulet). Autor: E. Hubert.
 V.51.—ANTONI MULET, Mecenat d'aquest Museu. Autor: Coll Bardolet.
 V.52.—Maria Gomila (mare de A. Mulet). Autor: E. Hubert.
 V.53.—Cah Mulet de Gènova (Palma). Autor: E. Hubert.
 V.54.—Senyora menorquina amb volant. Autor: Calvó ?

B). MOBILIARI.

A la part esquerra d'aquesta sala es pot veure una taula antiga amb doble vitrina damunt; cadires amb el respall alt i decorat; una caixa sobre la qual hi ha farols amb vidres de colors, que en les festes populars, quan encara no hi havia llum elèctrica, s'encenien a la finestra del Clavari de la festa.

Al fons de la sala se troba una alcova mallorquina amb tot el parament que li pertany: un llit entorcillat amb el corresponent cobricel de "llangos"; cadira i banquet tocador i mirall; bell cantarano amb incrustacions, d'estil renaixement i, damunt ell, un Sant dins una campana de vidre. I per complement alguns quadres religiosos. A l'altra part de la sala estan exposades una partida de vitrines amb Betlems, Calvaris i altres Misteris. Més que objectes de valor, són un record de la religiositat del poble mallorquí, puix vitrines consemblants es trobaven quasi a totes les cases de Mallorca damunt un cantarano o damunt una raconera.

A l'altre extrem de la sala hi ha una "arquilla" molt bonica amb incrustacions d'os i un armariet amb les portes decorades.

4.3.1.3. Museu de la Porciúncula

4.3.1.3.1. Identificació

Museu de la Porciúncula

adreça

carrer Pare Bartomeu Salvà, 20. apartat 170
07600 s'Arenal (Palma)

telèfon 26 00 02

horari

tots els dies de 10,00 a 13,00 i de 15,00 a 18,00 hores

4.3.1.3.2. Història i evolució

La creació d'aquest museu va ésser una iniciativa individual del Pare franciscà Joan Llabrés i Ramis¹, ajudat per un grup de recerca integrat per alumnes i professors del mateix centre.

L'objectiu del Museu era el de "salvar i rescatar el passat, tant pròxim com llunyà, de la nostra cultura".

La formació del fons inicial es nodrí de diverses campanyes de recerca, donacions i adquisicions per compra i intercanvi.

Es tracta d'una institució privada, propietat de la comunitat de la Porciúncula.

El muntatge es va fer amb personal propi i el finançament, amb despeses de la Porciúncula i posteriorment amb el suport de les entrades dels visitants. Es va inaugurar el 1968.

4.3.1.3.3. Aspectes jurídics i administratius

Tant l'edifici que allotja el museu com les col·leccions són propietat de la comunitat de la Porciúncula.

La gestió del Museu és en mans del seu Director-Conservador. No existeix cap casta de Consell o patronat de direcció.

¹ Per a una breu referència biogràfica, vegeu (1991) *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. 7: 293.

Pel que fa al règim econòmic i en el capítol d'ingressos es compta només amb els que aporten els visitants. El Museu no compta amb cap casta de subvenció particular o oficial.

Una bona part dels materials procedeixen de donacions i adquisicions i/o compres.

Els ingressos generats per entrades del Museu, durant el 1987, foren de 106.448.- pts. Segons el director del Museu, durant l'estiu no hi ha pràcticament visites.

L'entrada és de 100 pessetes per persona i es redueix a 50 per als visitants de la Tercera Edat en grup acompanyat de guia.

4.3.1.3.4. Fons del Museu

Es tracta d'un fons de caràcter mixt i miscel·lani ordenat en tres grans seccions: arqueologia, etnologia i numismàtica.

Pel que fa als fons integrats a la secció d'etnologia hom es troba amb una gran diversitat que defuig qualsevol rigor temàtic. Només a tall d'exemple, hom incorpora des d'una mostra d'art sacre on s'hi pot trobar des d'un incunable editat a València fins a una bacina gòtica de llautó fins a una col·lecció de cigars amanida amb una mostra de tabac elaborat pels nadius del Mato Grosso.

Sense cap casta de sistematització i en un intent de relacionar els materials exposats podem trobar-hi: art sacre (incunable, talles religioses, bazines i reliquiaries); teules pintades; manxes de ferrer; jous i ormeigs de conró; rajoles d'oficis i siurells; fanals dels ferrocarrils de Mallorca; ceràmica popular catalana; peses i mesures; armes; basaments de columna gòtica;

llumetes; ceràmica popular dels segles XV al XVIII; màquines d'escriure; eines relacionades amb la indústria del cànem; utilatge de la casa i la cuina mallorquina; ceràmica popular de Felanitx, Sa Cabaneta, Pòrtol, Lluçmajor i Consell; ventalls; vidres artístics; cigars; santets de fang, etc.

4.3.1.3.5. Laboratori

Pel que fa a la documentació, el museu no compta amb cap casta de catàleg. Quant a serveis de documentació hom disposa de la petita biblioteca particular del director i es conserva la documentació (correspondència) del museu i alguns retalls de premsa.

Pel que fa a la investigació i malgrat l'existència d'una col·lecció de monografies del Museu, hom no pot parlar d'una línia d'investigació, al menys pel que fa als fons etnològics. La col·lecció sobre els arts i oficis, redactada per J. Llabrés i J. Vallespir es basa fonamentalment sobre entrevistes i té pocs punts de contacte amb les col·leccions del museu.

Un cas distint és l'estudi duit a terme pel mateix director del museu sobre la ceràmica popular a Mallorca (1977), en el qual es fa una descripció exhaustiva dels materials ceràmics conservats al museu (pp. 109-158). En bona part es tracta de materials ceràmics procedents de construccions històriques que pertanyen a l'orde franciscà o altres edificis religiosos: Sant Francesc d'Inca, Sant Francesc de Palma, Monestir dels Caputxins de Palma, Monestir de Sant Jeroni, etc.

Quelcom semblant succeeix amb l'obra *Els llums en la història de Mallorca* (1977) del mateix Joan Llabrés i que se serveix dels materials del museu per establir un discurs diacrònic sobre la il.luminació i els elements de cultura material que al llarg de la història s'han fet servir.

El Museu no compta amb servei de restauració permanent. S'han restaurat algunes peces arqueològiques per part de restauradors francesos.

4.2.5.6. Exposició

L'exposició s'ha ordenat seguint l'estructura de sales i destinant cada una d'aquestes a les seccions d'arqueologia, etnologia i numismàtica. En l'exposició s'ha seguit l'ordenament cronològic de les peces exposades, les millors de les quals es guarden dins vitrines tancades i inaccessibles al públic.

La sala I està ocupada per la secció d'arqueologia (vitrines 1-9); la sala II es destinada als fons etnològics (vitrines 10-21). Tot seguint els epígrafs de cada una de les vitrines hom pot entreveure una certa classificació temàtica:

vitrina 10: art sacre antic

vitrina 11: rajoles mallorquines

vitrina 12: de l'alta edat mitjana

vitrina 13: ceràmiques antigues variades

vitrina 14: varis

vitrina 15: ceràmiques fines

- vitrina 16: farfalla variada
- vitrina 17: ceràmiques policromades
- vitrina 18: siurells
- vitrina 19: vidres artístics
- vitrina 20: cigars pursos
- vitrina 21: santets de fang policromat

Als materials conservats a les vitrines hom hi ha d'afegir el que està disposat sobre les parets, davall les mateixes vitrines o als laterals de la sala.

4.2.5.7. Instal·lacions

Pel que fa a l'edifici s'habilitaren tres sales de l'edifici de la Porciúncula, projectat per l'arquitecte Josep Ferragut.

Es tracta de tres sales rectangulars contigües sense cap instal·lació annexa per a laboratoris, administració o magatzems.

Quant als serveis que disposa i respecte a personal, només compta amb un servei de neteja i servei de vigilància i porteria exercit per un religiós de la comunitat.

Pel que fa a mesures de seguretat compta amb mesures antirroboratori (portes i reixes metàl·liques a les finestres i extintors contra incendis.

4.2.5.8. Dinamització (activitats i publicacions)

Quant a les publicacions i difusió del Museu hom ha de tenir en compte dos aspectes:

a) publicació d'una guia i cartells publicitaris al·lusius al museu (apèndix documental a).

En aquest apartat hom ha de destacar la *Guia del Museu de la Porciúncula. Arqueologia, etnologia, numismàtica*, editada en català, castellà, francès, anglès i alemany.

A més de la guia, el museu ha publicat una sèrie de sis cartells (35 x 47 cm) on es recullen 35 vinyetes al·lusives als arts i oficis d'antany que il·lustren els sis volums d'aquesta col·lecció. Es tracta de dibuixos a la ploma que amb un caràcter naïf reproduïxen o recreen les sèries de rajoles catalanes anomenades "d'oficis".

b) publicacions del museu i del director del museu

Pel que fa a publicacions del Museu hom les ha d'entendre com a publicacions del seu director i col·laboradors. Tal com ja hem dit, tot i la inexistència d'una línia d'investigació clara referida als materials conservats al museu, hom ha de tenir present una important tasca de recopilació etnogràfica referida als oficis tradicionals i a la ceràmica popular.

Tot seguit relacionam les obres del director que a l'hora són edicions del Museu de la Porciúncula.

LLABRES RAMIS, J. (1977) *La cerámica popular en Mallorca. Aportación al estudio de la misma en los últimos cinco siglos.* Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLABRES RAMIS, J. (1977) *Els llums en la història de Mallorca.* Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLABRES, J., VALLESPÍR, J. (1980-86) *Els nostres arts i oficis d'antany.* Palma: Estudis monogràfics del Museu de la Porciúncula. 7 vol.

LLABRES, J., VALLESPÍR, J. (1982) *Guía de la artesanía de Baleares.* Palma: Ministerio de Industria y Energía: Consell Interinsular.

LLABRES RAMIS, J. (1984) *Guia del Museu de la Porciúncula: arqueologia, etnologia, numismàtica.* Palma de Mallorca: Museu de la Porciúncula.

4.2.5.9. Fonts consultades

Entrevista amb el director del Museu, P. Joan Llabrés i Ramis i la informació recollida a la guia del museu i les seves publicacions.

LLABRES RAMIS, J. (1984) *Guia del Museu de la Porciúncula: arqueología, etnología, numismática*. Palma de Mallorca: Museu de la Porciúncula.

4.2.5.10. Apèndix documental

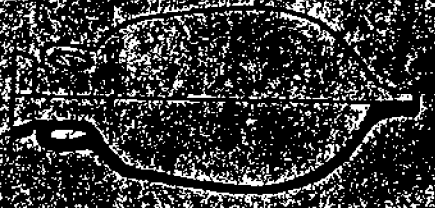
a. Guia del Museu de La Porciúncula

a. Guia del Museu de La Porciúncula

**Guía
del Museu
de La Porciúncula**

★

Arqueologia
Etnologia
Numismática



Arenal, Palma de Mallorca

"... la divina Casandra, filla de Priam de Tròia, profetissa que una part dels grecs arribaran en llurs naus a les roques Gimnèsies, on viuran una vida miserable, nuus i armats amb fones, i no menjant el pa si abans, amb elles, no el tomaven, posat enfora damunt un arbre..."

Licofron, Alex., 633.
(vers 1'any 270 a. de C.)

PRESENTACIÓ

EL MUSEU DE LA PORCIUNCULA conté tres grans seccions: ARQUEOLOGIA, ETNOLOGIA i NUMISMÀTICA.

Quant a la primera, l'Arqueologia, no hem d'oblidar que les Balears, en l'antigor, foren una obligada cruïlla per a les diverses naus de totes les cultures de la Mediterrània Oriental, les quals, solcant ses aigües cristal·lines i gairebé sempre plácides, anaven i venien cercant els millors mercats alshores coneguts. *Rel·leuants i Fenicis, Cartagineses i Romans, Vèndats, Eitzantins i Musulmans*, uns rera els altres, enfilaren la proa de llurs navilis cap al nostre Arxipèlag cercant els productes dels nostres camps o senzillament per a recalar i refugiar-se en les nostres costes. D'aquí que les Illes Balears constitueixin un camp riquíssim de materials arqueològics.

Referent a l'Etnologia, direm que el grau de cultura d'un poble es calibra pel munt dels seus utensilis domèstics, instruments per als quefers quotidians, eines de conrò, etc. A la vegada que desapareix el seu us es perden també dins la ment i el lèxic del nostre poble, especialment de les noves generacions. Ara, doncs, tindrem l'oportunitat de penetrar en la vida familiar mallorquina de temps enrera, conèixer llurs ac-

2

tivitats i contemplar les formes arcaïques dels seus estris amb els que omplia llurs necessitats més o manco peremptòries.

En darrer lloc, la Numismàtica revesteix una importància gran com a auxiliar que és de la Història, puix que, a través d'ella, podem conèixer la vida d'un poble qualsevol en un moment determinat de la seva singladura.

Recordem que en un principi les compra-ventes es realitzaven mitjançant l'intercanvi dels productes útils i apetibles com es fa encara avui en dia en determinats pobles primitius i, entre nosaltres, a nivell de nacions. S'admet comunament que la moneda com a tal féu la seva aparició en el s. VII a.C. en algun determinat poble hel·lènic i que el seu ús s'introduí en altres cultures de l'antigüa.

Cal preguntar-nos, per acabar, quan començà la presència humana en les Balears. La fetxa més antiga que, de moment, ens proporciona el Radiocarboni -tasca que, me de *Mileta (Sóller)* i puja al IV mil·lenni a.C., si bé aquest mateix arqueòleg ens suggereix que l'antigor de l'home a Mallorca podria remontar-se als 12000 anys.

Les **BALEARS** per als antics clàssics sols eren dues: Mallorca i Menorca. Els Hel·lènics les anomenaren amb el vocable jònic **GIMNESIES** i amb el dòric **GIMNESIDES**, i els llatins amb els de **BALEAR MAJOR** i **MALEAR MINOR**, respectivament. Per a *Eivissa* i *Formentera* reservaren els noms focènics de **PITTOUSSA** (illa dels pins) i **OPHI-COUSSA** (illa dels ofidis), respectivament. El nom fenici **IBUSIM** originà el llatí **EBUSUS** i posteriorment l'àrab **YEBISSA**. El nom actual en el nostre idioma es **EIVISSA**.

I res més ja. Recorreguem junts i xano-xano els diversos camins, més o manco llunyans, de la nostra petita història, a través dels materials que es guarden en el nostre Museu.

SALA I : ARQUEOLOGIA

VITRINA I : PREHISTORIA MALLORQUINA

Conté nombroses peces ceràmiques que perteneixen al *Primer Bronze Mallorca*. Provénen de la *Necròpolis de Ca Na Vidrera*, ubicada al final de la zona de Sometimes, prop de mig quilòmetre escàs de La Porciúncula. La seva antiguitat es remunta aproximadament al 1800 a.C. Per llur elegància en sos perfils destaquen dos vasos bitroncònics ben conservats i un braçai d'arquer.

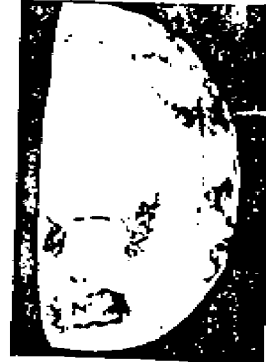
L'estudi de l'esmentada estació funerària, retolat *La Necròpolis del Primer Bronze Mallorca* de "Ca Na Vidrera", merescué al seu autor, Joan Liabrés Ramis, director d'aquest Museu, el premi d'Arqueologia Balear *Luis R. Amo* de 1973, otorgat per la Fundació Bryant.

DALT: Diferents tipus d'ampores púniques, incompletes, dels ss. V i IV a.C., procedents dels voltants de *Maçanar dis*, de la *Colònia de Sant Jordi, Mallorca*.

DAVALL: Urnes funeràries romanes de incineració, recobrades a *Ses Salines*.

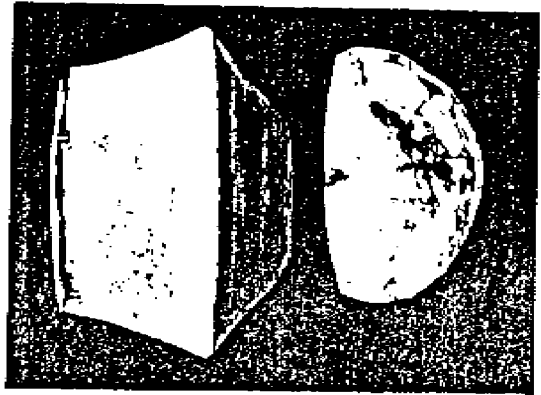
DRETA: Amfora grega del Sec. I aproximadament del 400 a.C. i amfora púnica, de la *Colònia de Sant Jordi*, amb llegenda borbora en cartela; sèrie d'ampores romanes distintes, Dressel 7, del s. I a.C., procedents de la nau del *Moro Boti, Cabrera*. S'utilitzaven per al transport del garum o peix en conserva.

Quadre amforari, original de *Damià Cerdà*. En ell es pot admirar la numerosa tipologia d'aquests recipients, que tant varen usar les antigues cultures de la Mediterrània Oriental.



VITRINA 2 : PREHISTORIA MALLORQUINA

Els exemplars aquí conservats són de molt variada procedència. Mereix destacar-se una *copa argírica quatre vasos més*, tots ells descoberts en el terme de Felanitx; un *betilo* o pedra sagrada recobrat als voltants d'un talaiot del *Mijaíl Nagy*, a *Santa Margalida*; *dos cranis humans*, un romà, de *Na Moltona* i l'altre negroide, de *Binià li*; diferents *destrals de pedra polida* trobades en les vores del riu *Pedro* i en altres regions de *Conca*; *destrals i escarpres de bronze*, de *Centre-Europa*; *dues gasses de plom*, per a racompondre vasos de ceràmica romputs, una d'elles porta encara dos fragments del plat i procedeix d'*Es Fangar, Lluçmajor*; l'altra és de *El Redal (La Roca)*. La similitud entre ambdues és prou evident.



DALI: Tipologia de les àmfores *hel·lèniques* in-completes (dues d'elles són de l'illa de *Samos*), procedents del *Sec*.

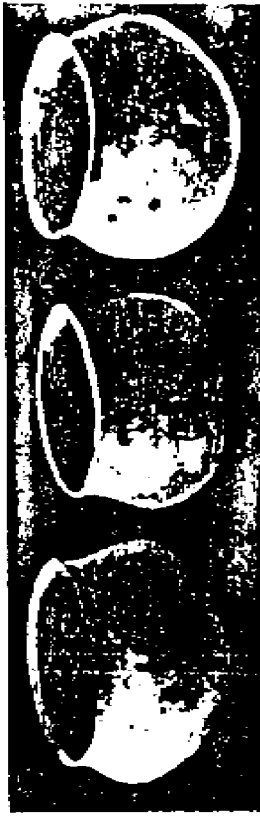
DAVALL: *Urnas funeràries romanes de incineració*, procedents de *Ses Salines*.

ESQUERRA: Dos tipus de tints d'*àmfora bètronicòtica púnica*, recobrades en la *Colònia de Sant Jordi*, a quaranta quilòmetres de La Porciúncula.

VITRINA 3 : CULTURA TALAIÒTICA

Totes aquestes peces provenen de distintes estacions arqueològiques de la nostra illa. Cal destacar la presència d'un *cas de bronze*, incomplet, descobert a *Capo corb Vell, Lluçmajor*; pertenceria potser a un dels antics mercenaris mallorquins que s'allistaren en les guerres púniques.

Hi ha també un *os frontal trepanat d'un nin*, descobert a *So N Ros, Marratxí*. El malalt en qüestió sobrevisqué a l'operació, com ho demostra el posterior creixement del teixit ossi. Segons el Dr. Tejerina, qui l'ha estudiat, és l'únic cas de trepanació en un al·lot conegut a Espanya.



Mostrari de *Taps d'os*, símbol del culte a la fertilitat masculina. Distints percussors, mal anomenats *pedres de foner*, i algunes *pedres de molí*, de vaivé, procedents de *Ca N Morei*, ran de La Porciúncula. Finalment, una *falç de ferro*, provinent del conjunt talaiòtic de *Sa Talaià Joana, Ses Salines*.

DALI: Diferents *collis d'àmfores romanes*.

DAVALL: Dues *sepultures d'incineració*, una d'elles sense excavar, procedents de *Ses Pletes de So N Hereu, Lluçmajor*.

VITRINA 4 : CULTURA GREGA

La majoria d'aquests materials hel·lènics procedeixen del *Sec.*, citat anteriorment. Mereix destacar-se una *Cratera* de figures roges (vers el 400 a.C.). Una *gerreta ròdia* del s. V a.C. trobada als voltants de *Na Guardis*. La tipologia de pivots d'àmfores gregues del *Sec.* Una *testa hel·lenística* de *Tanagra*, recobrada en *Es Pedregar, Lluçmajor*.

DA V ALL : Dos *ribells drabs* incomplets.

VITRINA 5 : CULTURA PUNICA

Per regla general aquestes peces de ceràmica són incompletes puix que tant el fang com la seva cocció foren deficientes i de baixa qualitat. Hem de senyalar la presència d'un *segell de vidre* i nombroses *testes* de la deessa domèstica *Tanit*, procedents del *Fuig dels Molins, Eivissa*.

Collar de llàgrimes de pasta de vidre, d'*Es Moreis, Porreres*. Tres *escarabeus*, representant el déu *Khepri*, trobats a *Eivissa*.

DAVALL: Dos *lingots de plom*, amb inscripcions, procedents de *Cabrera*. Pesen uns 34 quilos cada un.

DARRERA: *Amfora romana* del Baix Imperi, del tipus *gran nord-africà*, Dressel 27, de la segona mitat del s. III, procedent de *Cabrera*. Duu una cartela i en ella una *marca borrosa*.

Al seu costat hi trobam una *alfàbia drab medieval*.



VITRINA 6 : CULTURA ROMANA

Les peces aquí exposades són de procedència molt variada. Destaca per l'elegància del seu perfil i per la seva rara aparició una *àmfora esbelta*, de parets espatulades, que Virginia Grace denomina *Spatheya*. Fou trobada a *Porto Cristo, Manacor*. Hi ha també diferents *peces funeràries* de *Sa Carrotja, Ses Salines* així com també altres de ceràmica *sigil·lata* i *subgàl·lica*, procedents de *El Redal, La Rioja*.

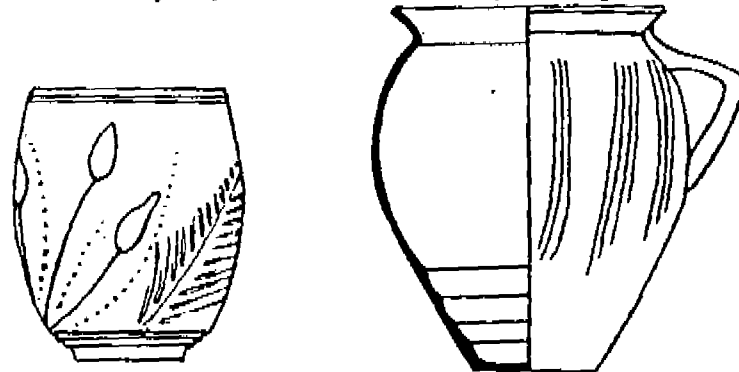
DAVALL: Un *cep d'ancora romana*, de plom, que pesa 54 quilos, trobat en aigües de *Sa Dragonera*.

DAMUNT: Tipologia de pivots d'àmfora *tardo-romana* del s. III d.C. procedents del *Cap Blanc*.

DARRERA: Varietat d'àmfores *tardo-romanes*, tretes d'una nau del mateix *Cap Blanc, Mallorca*.

VITRINA 7 : CULTURA ROMANA

Col·lecció monogràfica d'una estació funerària ubicada en *S'Albufera*, al sud de *Pollentia*, corresponent al



s. I d.C. i primeres dècades del II. Les peces ceràmiques d'aquesta col·lecció es repeteixen en moltes altres

necròpolis similars.

Destaca un *Cáscabus (cassoia)* que conté encara les restes humanes incinerades. Pot veure's també tot el parament funerari d'una sepultura d'una nina, amb dos *Ubiopès (viverons)* de ceràmica i dues *agulles de vidre i diatintes peces dentàries* de la infància. Dues *tégules (teules)* protegien aquesta sepultura; es troben darrera la vitrina, descansant a la paret.

Aquesta estació arqueològica ha estat estudiada i publicada pel director del nostre Museu.

DAVALL: Una sepultura de la mateixa Necròpolis, amb la seva respectiva tapadora. Ambdues peces estan rústicament treballades en pedra marès molt abundant a Mallorca.

DRETA I DAVANT: Dues *ànfores romanes*, d'elaboració *ebusitana*, que estaven en funció d'urna cinerària en aques ta necròpolis.

VITRINA 8 : CULTURA ROMANA I PALEOCRISTIANA

Entre els diferents exemplars de ceràmica *tardo-romana* hi ha un graciós *recipient de test*, trobat en el subsòl de *Ciutadella, Menorca*.

Hi figura també un *turibul (encenser)* per a cremar encens als déus lars, trobat prop de *Palma de Mallorca*.

Destaca també una *imatge de Mercuri*, déu del Comerç, en bronze, versió de la de *Giamboulogne*, rescatat dels fons marins de *Porto-Pi*.

Algunes peces ceràmiques *paleocristianes*, procedents de *Porto Cristo, Menacor*. En una d'elles es pot veure la imatge d'un *Pantocrator* beneïnt un personatge oriental.

S'hi observen també dues *botelles romanes* de ventre gairebé esfèric, així com també una altra de vidre molt subtil i de poc pes, trobades a *Pollentia* i a *Porto-Cristo* respectivament.

VITRINA 9 : CULTURA INCAICA I AZTECA

Aqueixa és l'única vitrina que conté peces que no pertanyen a la nostra cultura. Són una generosa aportació dels Religiosos Franciscans que treballen en el Perú i a Mèxic respectivament.

Entre els exemplars corresponents a la civilització *incaica* podem destacar la presència de nombrosos *huacoos funeraris*, de ceràmica, alguns dels quals són de forma antropoide. Les *porres estrellades*, de pedra, eren simultàniament armes de defensa i d'atac; per a això els Inques introduïen un mànec llarg de fusta en llur orifici central.

Poden admirar-se també dos *Queroc* (vasos sagrats) usats en els sacrificis rituals; els rics eren d'or massís, mentre que els ordinaris -com els nostres- eren de fusta, que en temps primer estigueren forrats d'una prima capa d'or, avui desapareguda. Porten incrustacions de fustes nobles així com també pastes resinoses poli-cromades.

Poden veure's també uns *Tumis (bisturins)* per a operacions quirúrgiques i trepanacions cranials, en les quals els Inques n'eren mes tres consumats.

Tots aquests materials són precolumbins i amb tota probabilitat poden enquadrar-se en els ss. X i XIV.

De la cultura *Azteca* podem admirar una abundosa sèrie de *petites talles*, algunes en alabastre, que representen divinitats: entre elles, el déu de les guerres, etc.



SECCIO D'AMFORES

Apareixen profusament distribuïdes en la sala i són de procedència *hel·lènica, púnica i romana*, totes elles prou diferenciades. Ens referim a la *Col·lecció d'Amfores*.

Les *romanes* van des de la *Dressel I, republicanes*, fins a les *tardo-romanes* dels segles III i IV, de les que ja hem parlat anteriorment. Unes es troben en bon estat de conservació, mentres que altres són incompletes.

Totes elles foren escatades de les aigües litorals de les nostres Illes. Tan sols dues porten *llegenda en cartela*, bastant borrosa.

Procedeixen de les naus del *Sec, Moro Boti, Cap Blanc, Port de Cabrera, Na guardis i Porto-Cristo* i d'altres.

Acompanya un breu mapa per a millor orientació del lector.



SECCIO DE CERAMIQUES DECORADES

Col·locats en les parets apareixen nombrosos plats de quasi totes les escoles i tendències espanyoles.

Abunden els de *Manises*, que tant de nom feren en els segles passats, entre els quals cal destacar els anomenats "*de la pinta*" i els "*de l'ocell*". N'hi ha senzillament decorats en blau, mentres altres són polí cromats.

Hi estant també representats els alfars de *Ribesalbes*; els d'*Alcora*, de decoració subtil i ben cuidada; els de *Puente del Arzobispo*; els de *Talavera*, amb els seus plats gallonats tan característics; els de *Granada*, de decoració feixuga i de pinzellades gruixades.

Hem de senyalar igualment la presència dels famosos tallers de *Teruel* i de *Muel*, així com també els de *Catalayud*, famosos entre tants d'altres llocs de la nostra pàtria.

Entre els de procedència *catalana* hem de destacar els de *La Bisbal*, amb els seus plats característics. I mereixen també senyalar-se els plats *morenos* amb decoració feta a la trepa.

Referent a *MALLORCA* no hi poden mancar els *platu morenos d'Inca*, de diferents tamanys i decorats amb temes distints, de línies irregulars però segures, sempre fetes a mà. Actualment són molt recercats i cotitzats pels col·leccionistes.

En la SECCIO DE RAJOLES I RAJOLETES hem de senyalar que aquestes van des de les *mudèjars* de *Terol* i de *Tolledo*, filigranades sense vernís, a les *clàssics* dels ss. XV, XVI i XVII.

Poden admirar-se també les rajoles *costumistes i d'humor*, pròpies de cuines i menjadors, procedents de les gerrerries de *Granada*.

Tot aquest abundant material, per manca d'espai, es troba distribuït en les tres sales del nostre Museu.

SALA II : ETNOLOGIA

VITRINA 10 : ART SACRE ANTIC

En primer lloc mereix destacar-se l'incunable *Chronica seu Fasciculus temporum*, escrit per *quemdam Cartusiensem* i editat a Venècia l'any 1480.

A continuació hem de senyalar la presència d'una talla del *Nin Jesús*, obra de l'escultor *Adrià Ferrán*, realitzada en 1811-1812 i donada a aquest Museu per l'Excm. Sra. Aina d'Olesa.

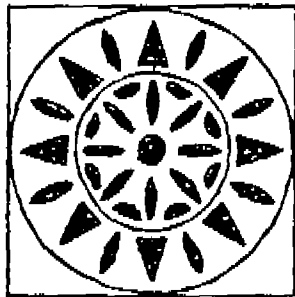
A més d'un *encenser* d'en temps passats, es guarda una petita imatge de *La Inmaculada*, de "terracotta", procedent de l'antiga porta de l'església de Sant Francesc d'Inca. Es troba incompleta.

Senyalem igualment la presència d'un *bacina gòtica escenificada*, de llautó, del s. XV i un *reliquiari barro* del s. XVIII.

DRETA: *Teules pintades*, vulgarment denominades *teules de morro*, procedents de la volada de la teulada de la casa nº 16 del carrer Cristòfol Real de Sineu, Mallorca. Datan del 1514.

Dues antigues *manxes de ferret* del s. XVII, procedents de *Lloret de Vista Alegre*, Mallorca.

Vegeu també alguns exemplars dels antics *jous* així com altres *ormeigs de conró*, que formen part de l'antic utillatge, que avui en dia es troba ja arraconat o que ha desaparegut.



VITRINA 11 : RAJOLS MALLORQUINES

Reproducció de les *rajoles clàssiques i costumistes* de la nostra Illa. En elles apareixen els arts i oficis medievals en la nostra contrada. Es pot veure també un mostrari dels tradicionals *Siuralls* de tan forta tradició entre la nostra gent. De temps immemorial es vénen elaborant-se en nombrosos centres ceràmistes de Mallorca, dels que destaquen avui en dia *Ca' N Piritis*, *Ca' N Torrens*, ambdós a Inca, les dues famílies *Serra de Portol*, la factoria dels *Germans Amengual* de Consell, si bé és a Sa Cabaneta on hi radica la principal i gairebé exclusiva artesanía d'aquesta classe de ceràmica: és el taller de *Madó Bet Amengual*, ajudada del seu venerable espòs *Mestre Felip Palou*. Ambdós hi han dedicat gairebé tota la vida. La seva filla *Francisca*, però, du el maneig de la botiga.

DAMUNT: Varietat de farols que emprava l'antic ferrocarril de Mallorca.

VITRINA 12 : DE L'ALTA EDAT MITJANA

Ceràmiques *gòtico-catalanes* fragmentades. Diverses col·leccions de *pesos antics i moderns*. Sèrie de *bolanys* (projectils de pedra) realitzats a mà i un *trabuc* amb les corresponents *postes* o bales de plom. Varietat de *llumetes* de llautó per a cremar oli, usades des de l'Edat Mitjana fins a primeries d'aquest segle.

Reproduccions de *segells reials* (s. XI) i altres elements de l'Alta Edat Mitjana, atenció de D. Jaume Lladó.

DAVALL: Diferents *sòcols gòtics* d'altres tantes columnes procedents dels convents de Sant Francesc de Ciutat i de Perpinyà.

DRETA: Un grandió *cosc* per a fer la bugada, procedent de Randa.

VITRINA 13 : CERAMIQUES ANTIGUES VARIADES

Diferents peces de ceràmica dels segles XV al XVIII, de procedència molt variada.

Destaca el conjunt d'exemplars descoberts en les voltes de la porteria del Convent de Sant Francesc d'Inca, la clau de volta de les quals duïen la fetxa de 1731.

Hi ha també una col·lecció de *gerros ceràmics de reflex metàl·lics*. Es poden veure també diferents armes de foc petites i dos grillons de ferro per a esclaus, emprats antigament a la nostra Illa.

DAMUNT: Pots d'apotecaria.

VITRINA 14 : VARIS

En primer lloc cal destacar nombrosos *gerros de ceràmica decorada*, elaborats en les gerrerries de *Manises, Terol, Talavera, Puente del Arzobispo, etc.*

Diferents màquines d'escriure antigues, entre les quals hem de destacar una *Mignon* i una *Oliver* de 1912.

DARRERA: Conjunt d'eines per a l'antiga indústria del canyom i del lli: *trencador, espadella, puat, aspi, filoa, fus, debanadores, telessos, etc.*

DRETA: *Llantoner* de vasos d'oli, procedent de l'església de Sant Francesc d'Inca. En l'edat Mitjana i fins a primeries de segle eren molt corrents en les esglésies i altres llocs de concentració humana.



VITRINA : 15 CERAMIQUES FINES

Pots de farmàcia, de porcel·lana. Ceràmiques de reflex metàl·lics de *Manises*. Algunes peces de *La Roqueta* de Palma. Diferents guardajoiells de filigrana de plata, elaborats en els clàssics i tradicionals tallers de *Còrdova*. Figuretes de porcel·lana. Ventalls antics.

DAMUNT: Ceràmiques antigues de distinta procedència.

DARRERA: Utillatge de la casa i de la cuina mallorquina.

VITRINA 16 : FARFALLA VARIADA

En primer lloc destaca una petita col·lecció de *gerres brodades*, de tradició popular, antigament elaborades a *Felanitz, Sa Cabaneta, Pòrtol, Lluçmajor* i actualment a *Consell*, en la gerrerria dels *Germans Amengual*.

Diferents ormeigs de casa i de camp.

DARRERA: Utillatge de cuina i de la casa mallorquina.

VITRINA 17 : CERAMIQUES POLICROMADES

Mostrari de peces fines policromades de *Ceràmiques Mallorca* de *Felanitz*.

Numeroses peces de *ceràmica policromada* de *Martí Hernández*, donades pel propi artista.

Joiells i coberteria. Ventalls antics.

DARRERA: Antiga bàscula, amb sos respectius pesos de 50, 20, 10 i 5 quilos, generosa aportació al Museu de don *Miquel Duran*, del Coll d'En *Rabassa*, Mallorca.



'GHEIXONERA SAIMERA'

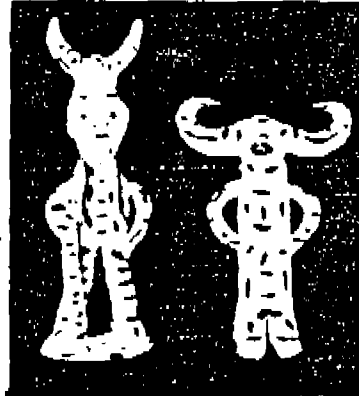
VITRINA 18 : SIURELLS

Col·lecció dels tradicionals i populars *Siurells de Mallorca*. Procedeixen gairebé tots de la botiga de *Maddè Bet Amengual*, de *Sa Cabaneta*. Actualment hi treballa una filla seva, *Na Francisca*. Donació de la mateixa família.

Altres *Siurells* d'*Inca*, *Pòrtol* i *Consell*.

DAMUNT: *Siurells gegants* de *Sa Cabaneta*.

DAVALL: Antic ormeig per a elaborar xocolata, atenció de la família *Palmer-Alemaný*, de *Palma*.



VITRINA 19 : VIDRES ARTÍSTICS

La factoria de *Vidres Artístics* de *Ca 'N Gordiola* treballa, des de l'any 1740, en aqueixa labor artesana, primerament en la placeta d'*Es Pes de Sa Paia*, després en *Sa Portella-Muralla de Mar*, de *Ciutat*, i actualment a les foranes d'*Algaida*.

Se tracta d'una vertadera institució familiar puix que la direcció de l'esmentada factoria mai ha sortit de la nissaga *Gordiola*.

Els seus vidres artístics són altament cotitzats tant a *Mallorca* com a l'estranger.

Aquí podem admirar un petit mostrari de ses antigues peces elaborades amb mestria.



VITRINA 20 : CIGARROS PUROS

Gran varietat de *cigarros puros*, elaborats a diferents factories i agrupats per nacions. La col·lecció es deu a la generosa aportació de *Mateu Perello*, de *Ciutat*.

Tabac elaborat pels nadius de *Mato Grosso, Brasil*.

VITRINA 21 : SANTETS DE FANG POLICROMAT

La indústria imatgera popular sobresortí antany a *Mallorca* en la confecció de petites figures de fang cuit, destinades principalment als betlems casolans.

Entre altres artistes recordarem tan sols *Josep Ferrández*, que el poble coneixia amb el nom de *En Santet*, i els seus fills *Josep* i *Miquel*, a *Ciutat*; *Mestre Tomeu Sinever* de *Fartàritx, Manacor*; la fàbrica *La Roqueta*, dirigida per l'industrial *Pere Aguiló Cetre*, a *Ciutat*, que deixà de treballar després de l'any 1915. En l'actualitat fan *Santets* *En Joan Aguiló* i les germanes *Francisca* i *Beatriu*, els tres són cosins i treballen a *Palma*.

Vegem ara algunes d'aqueixes creacions, així com també altres procedents de tallers de *Múrcia*, de *Barcelona*, etc



DAMUNT: varietat de ceràmiques populars de *Villanueva de Barros, Badajoz*.

SALA III : NUMISMATICA

Entenem per *monedes* aquelles peces encunyades que des de molt de temps enrera l'home emprà en les seves transaccions comercials i que, ordinàriament, duen imprès un valor facial determinat. Les *medalles*, en canvi, tenen per objecte commemorar algun aconeteixement històric notable i no porten cap valor facial i, per tant, no serveixen per al comerç. Unes i altres generalment són de metal.

Des del s. VII a.C., en què es creu que aparegué la moneda -abans les transaccions es feien mitjançant l'intercanvi de materials-, els metalls emprats han estat: l'or, la plata, l'electró (or i plata), el velló (plata de baixa llei), el coure (en Numismàtica es diu bronze), el llautó, el ferro, el plom i darrerament l'alumini. Altres materials s'han emprat també, com són: el cuiró, la fusta, els mol·luscs, la ceràmica i fins i tot el cartó, a part naturalment dels *billets de banc* -moneda fiduciària- actualment en curs en tot el món.

La forma habitual de les monedes i de les medalles des de fa segles és, generalment, la discoidal o redona; però n'hi ha també que són quadrades, poligonals, rectangulars, lobulades i fins i tot de forma irregular.



Entre les *MONEDAS ANTIGUES* del Nostre Monetari cal destacar, en primer lloc, la *secció de peces gregues, púniques, romanes* -aqueixes darreres són generalment de procedència mallorquina- i *bisantines*.

Mereix una especial menció, pel seu petit tamany, una serie de *monedes romanes*, procedents d'excavacions fetes a Trèveris, Alemanya.

Entre les *monedes de Mallorca* hem de destacar les que perteneixen a la dominació musulmana en la nostra Illa, així com les encunyades durant la nostra antiga monarquia.

Les corresponents a l'Edat Moderna i Contemporània apareixen distribuïdes per nacions. A les parets hi figura la *secció de Paper-Moneda* de molts de països. Es curiós fixar-nos en els *billets de banc alemanys* del temps de la inflació de 1923. El seu valor facial és d'un, deu, vint i fins cinquanta milions de marcs!



Finalment recordarem també que són prou interessants uns *instruments de compra-venta*, usats encara per determinades tribus indígenes de Nigèria, consistents en una estreta i retorçada cinta de ferro: amb un centenar d'elles és pot comprar una donzella núbil.



Un altre instrument de transaccions comercials també interessant el tenim en les *ciprees*, closques de determinats gasteròpodes marins, actualment en ús entre els nadius de les Illes Maldives i de Zanzíbar.

LA MONEDA MALLORQUINA

Creim que no hi estarà demés informar al lector sobre la història de la moneda mallorquina amb la variada nomenclatura de les peces que circularen antany en el nostre Regne, les seves peculiaritats, així com també sobre la nostra antiga *Seca* o casa on es batia la moneda.

Jaume I, el Conquistador, dia 5 d'abril de 1247 concedí als nostres avantpassats poder encunyar moneda pròpia. Però fou el seu fill, Jaume II, el qui va fundar la *Seca de Mallorca*, creant la nostra pròpia moneda que es va batre fins al regnat de Felip V. Temporalment durant el regit de Ferran VII tornà encunyar-se moneda en la nostra illa.

Al temps que durà la nostra dinastia mallorquina l'encunyació corregué a càrrec de la *Procuradoria Reial*, però fou adjudicada també a altres famílies nobles. Entre aquestes cal senyalar-ne algunes així com també les seves *marques de seca*:

OLEZA: una flor de 4, de 5 i de 6 pètals redonencs;
 VIDA: una copinya de pelegrí;
 COTONER: una tanyada vertical amb tres escapus florals;
 PUIGDORFILA: un pa d'or amb una flor de lis com a muntant;
 DEZCALLAR: un ca rampant;
 VERI: tres minvants; etc.



El Sistema Monetari era el següent, tractant-se d'OR, ARGENT i COURE:

OR : la unitat era el *Real d'or*; Carles II i Felip V batenen *doblon*s de 2, de 4 i de 8 reals, aquests darrers anomenats *Unces*.

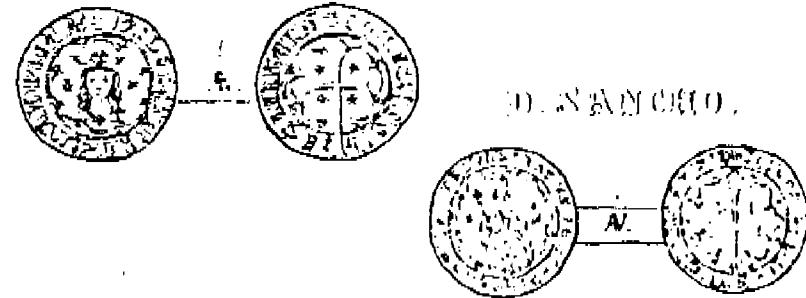
PLATA : com a unitat existia el *Real de plata* o *Cruat*.

Tenim també el *Mig real de plata* o *Sou*.

COURE : la unitat era el *Diner* o *Real sanar*; com a múltiple es féu el *Dobler* o *Real doblenc*, que valia dos *Diners*, i com a submúltiple la *Malla* (Maia) o *Mig diner*. Felip V i Lluís I encunyaren la *Treseta*, que valia tres *Doblers* i que, per tant, duia grabat un 6. Ferran VII, en el segle passat, va batre moneda de plata de 30 *Sous* (circulars o vuitovats) i peces de coure d'un *Sou* o 12 *Diners*.

La *Lliura* fou una moneda imaginària que valia 20 *Sous*. Aquest sistema monetari estigué en circulació fins a l'any 1868, en que N'Isabel II adoptà per a tota Espanya la *Pesseta* com a unitat monetària.

Posam a continuació l'equivalència del Nostre Antic Sistema Monetari:



La Lliura tenia 10 Reals

El Real	"	2 Sous
El Sou	"	3 Tresetes
La Treseta	"	3 Doblers
El Dobler	"	2 Diners o Reals Sanars
El Diner	"	2 Malles o Maies

I la Malla era la moneda més petita del Nostre Antic Sistema Monetari.

COMPLEMENT

Vegem ara, en una ràpida síntesi, les nostres principals fites històriques, puix que elles ens ajudaran a enquadrar millor les distintes peces del Museu en la seva època respectiva.

- 4000 a.C.: L'HOME DE MULETA (Sóller). En la cova d'aquest nom aparegueren despulls òssies humanes mesclades amb ossades del *Myotragus balearicus*, petites esquerdes de sílex retocades i agulles d'os.
- 2000 a.C.: BRONZE BALEAR O CULTURA DE LES COVES. L'home viu en coves naturals. La ceràmica és incisa (So'n Torrella, Vernissa, Sa Canova d'Ariany, etc.). Cap al 1800 a.C. la ceràmica es torna llisa i les inhumacions es practiquen en petites coves artificials, en un principi aïllades i posteriorment agrupades i desenvolupades en forma de planta allargada, amb nínxols en les parets o en les absides (So'n Sunyer, Ca la Sant Vicenç, etc.). Les eines són de bronze. Cap al 1800 a.C. pogueren esdevenir-se els contactes, més o manco esporàdics, d'elements de la Cultura Campaniforme (So'n Gallard, So'n Matja, etc.) i més aïlladament de l'Argàrica (Felanitx), ambdues arribades des del Sudest ibèric (Vitrines 1 i 2).
- 1400 a.C.: NAVETES I NAVIFORMES. Neixen les primeres estructures ciclòpies mallorquines; les Navetes i els Naviformes. Les primeres semblen de caràcter funerari, mentre que les Naviformes estan destinades a vivendes. Poden considerar-se com a pròpies del període de transició entre el Pre-talaiòtic i el Talaiòtic. El nucli principal de Naviformes es troba ubicat en les falques del Ca

vall Bernat, a poca distància de Bòquer, en el Port de Pollença, on s'hi conserven restes de més de mig centenar d'elles. ¿Seria tal volta aqueixa la Bòcchoris, que hi trobaren els Romans? (Vitrina 2).

- 1300 a.C.: CULTURA TALAIOTICA. Aquesta perdura fins a l'arribada dels Romans en -123 i està representada pels Talaiots, torres robustes, en un principi aïllades i muntades amb grans pedres sobreposades i unides en sec. Potser servissin d'habitació, de fortalesa o serien tal volta monuments funeraris. Més avant, entre els anys -1000 i -800 aproximadament, neixen els poblats amurallats (Capocorb vell, Antigors, Ses Païses, So'n Oms, etc.) (Vitrina 3).
- 654 a.C.: EIVISSA. Els Cartaginesos funden la colònia d'Ibusim, la nostra Eivissa, que amb el temps arribaria a ser un centre industrial i comercial de primer ordre. Des del seu port saupaven les naus, plenes de mercaderies, arribant a les costes mallorquines per a intercanviar-hi els seus productes naturals o manufacturats. No s'instal·laren en la nostra Illa. Es contentaren només en ocupar els principals illots: Na Guardis, Na Moltona, Na Galera, etc. (Vitrina 5).
- 400 a.C.: LA NAU GREGA DEL SEC. Entre tots els hel·lènics el poble Focí (de Fòcia de la Jònia, en el golf d'Esmirna) fou el qui més es dedicà al comerç marítim a partir del s. VIII a.C. Tant aquests com els altres pobles grecs conqueriren les nostres illes. En El Sec, davant la Porrassa, es descobrí una nau grega afonada -la més antiga que actualment es coneix en el Mediterrani occidental- que anava carregada de nombrosa i variada ceràmica de figures roges, que han estat àmpliament estudiades per Damià Cer-

dà Juan (Vitrina 4).

409 a.C.: ELS FONERS BALEARICS. Famosos en l'antiguitat per la seva punteria, els nostres Foners prengueren part, com a mercenaris i en nombre d'un grup de milers, primerament en la guerra greco-púnica de Sicília de -409 i més tard en les guerres púniques (-264 -241 i 218-201) lluitant coratjosament en terres sicilianes i després a diversos llocs de la península itàlica i ibèrica així com també en el Limes Germànicum. En la vitrina 3 es conserva un casc de Foner incomplet, trobat a Capocorb Vell.

202 a.C.: EIVISSA ES CONFEDERA AMB ELS ROMANS. Escipió l'any -217, ataca infructuosament la ciutat d'Eivissa. Més avant, entre els anys -202 i -146 els Romans concerten un tractat de pau i d'amistat, declarant-la Ciutat Confederada.

123 a.C.: ELS ROMANS CONQUISTEN MALLORCA. Quint Cecili Metel, el Balearic, al front de les hostes romanes, venç la resistència dels nostres avantpassats. Després, amb tres mil colons procedents de la Península Ibèrica, aixeca les ciutats de Pol.lentia i de Palma, que se regeixen pel Dret Romà. Altres poblacions foren (G)uim i Tucis? i emplaçament de les quals encara no ha pogut ésser identificat. En Sa Carrotja de Ses Salines, a deduir de les abundants restes arqueològiques pertanyents a aquesta època, hi estigué emplaçat un fort grup urbà, el nom del qual des coneixem. Potser es tracti d'una d'elles. Bóchoris, que no arribà a ser dominada per les vencedors, desaparegué després davant la vel·lona i florent Pol.lentia (Vitrines 6, 7 i 8).

0 : CANVI D'ERA

465 : ELS VANDALS. Genseric s'apodera de les nostres

Illes, passant a sang i a foc les principals ciutats, entre les quals hi hem de comptar naturalment Pol.lentia. L'Església fou perseguida: cinc mil cristians foren deportats al desert del Sàhara. En el Congrés de Cartago, del 1 de febrer de 483, hi figuren els noms dels bisbes de les tres illes germanes: Helies de Mallorca, Macari de Menorca i Opali d'Eivissa. D'aquest període sembla que són les Basíliques de So'n Peretó i de Sa Carrotja, ambdues en el terme de Manacor, les quals ens duen a pensar en altres tants nuclis urbans més o manco importants.

524 : ELS BIZANTINS. Apol.linari s'apodera de les Balears. Més tard, després de ser vençut a Espanya l'any 624, la potència bizantina vingué a manco en l'occident, mentre renaixia paulatina ment l'autonomia de les nostres Illes. Aquest és un període summent enigmàtic per la carença de documents d'aquella època. Què va passar al llarg d'aquests tres-cents anys? D'aquest temps sembla ser la Basílica de So'n Fiol, de Santa Maria del Camí.

902 : ELS MUSULMANS. Precedida de repetits i cruents saqueigs, duits a termà des de terres africanes, tingué lloc la conquesta de Mallorca per les fresques i bel·licoses bandes de la Mitja Lluana. El noble Isam-Al-Haulaani, en pelegrinatge a La Meca, féu escala a la nostra illa, on tingué temps i ocasió de recórrer-la tota. A la seva tornada a Còrdova, l'Emir Abdallah li encarregà l'expedició militar, succumbint Mallorca en les seves mans l'any 902. La dominació musulmana conegué les següents etapes:

- . 902-1015 : Perteneix a l'Emirat de Còrdova;
- . 1015-1097 : Anexionada a la Taifa de Denia;
- . 1097-1115 : Convertida en Emirat independent;

.1115-1203 : Els Almoràvids dominen l'illa;
 .1203-1229 : Es governada pels Almohades.

- 1115 : ELS PISANS. A les ordres de Ramon Berenguer III, els Pisans s'apoderen de la ciutat de Palma. Però aquesta dominació fou efímera, ja que l'abandonaren el mateix any.
- 1229 : JAUME EL CONQUISTADOR (1208-1276). Per acabar amb els repetits actes de pirateria que duïen a terme les naus mallorquines de la Mitja Lluna, que dominaven pràcticament tot el Mediterrani occidental, Jaume I embarca el 5 de setembre de l'any 1229, amb 155 naus, des dels ports de Salou, Tarragona i Cambrils, desembarcant al cap de tres dies a Santa Ponsa. Necessità tres mesos i mig per abatre la capital. Instal·lat el seu quarter general en El Secar de la Reial, el jove monarca feia els darrers preparatius per a l'atac final, que esdevingué el 31 de desembre de 1229. Al crit de Santa Maria! entrà victoriós en la Ciutat. Més tard el Rei va repartir l'illa entre els dignataris que li havien ajudat, devent aquests concedir terres als seus subordinats.
- 1233 : RAMON LLULL (1233-1314). Neix a Mallorca el que havia de ser el paladí incansable de la fe i figura polifacètica en totes les rames de la ciència de l'Edat Mitjana. Visita les corts de Papes i Reis, conseguint la fundació del Col·legi Apostòlic de Miramar, d'on havien de sortir els missioners para els països sobretot de fe musulmana. Se'l considera com a Patriarca de les nostres lletres. Morí lapidat a Bugia, al nord d'Àfrica. Les seves despulles mortals descansen en la Basílica de Sant Francesc de la nostra Ciutat.
- 1235 : CONQUISTA D'EIVISSA. El 8 d'agost de 1235 Eivissa fou guanyada per al cristianisme per les tropes de Guillem de Montgrí, arquebisbe de la diòcesi de Tarragona.

- 1276 : JAUME II (1243-1311). Amb ell comença el nostre antic Regne de Mallorca, que tan poc temps havia de durar. Funda nombroses viles: Algaida, Binisalem, Campos, Felanitx, Lluçmajor, Manacor, Porreres, Sa Pobla, Sant Joan, Santanyí i Selva. Aixecà el Castell de Bellver. Fou el primer monarca en batre moneda mallorquina. Morí a Mallorca i es troba enterrat en la catedral de Ciutat.
- 1235 : CONQUISTA DE MENORCA: En el gener d'aquest any, Anfós III d'Aragó, cosí de Jaume de Mallorca, conquistà Menorca amb l'ajuda de la flota siciliana.
- 1311 : SANÇ (1277-1324). Per haver ingressat en l'Orde de Sant Francesc a Ciutat, el primogènit de Jaume II, també Jaume, la corona reial recau en el seu germà Sanç. Devem a aquest monarca el Gran i General Consell, del que formaven part representants de la mateixa Ciutat i també dels municipis de la Part Forana, els quals intervenien en les decisions del govern de l'illa. Bastí el Palau de Valdemossa, on hi cercà remei per la seva asma. Morí a Cerdenya l'any 1324, sense deixar descendència llegítima.
- 1324 : JAUME III (1315-1349). Era cosí de Sanç i amb ell s'acabà la dinastia de Mallorca. El seu cunyat Pere IV d'Aragó li prengué el Regne en 1343, havent de refugiar-se el nostre monarca als seus dominis del Rosselló. Més tard, en 1349, amb 14 naus desembarcà a la petita península de Formentor i després de recórrer Pollença, Muro, Sineu (on hi va pernoctar per darrera vegada en el seu palau, avui convent de Monges) i Porreres, arribà a Lluçmajor on el 25 d'octubre de 1349, perdé la corona i la vida en el denominat d'aleshores ençà Camp de Sa Bataia. "Tui memores tui" resa el monument de pedra aixecat en honor seu en el mateix lloc de la seva mort. D'aquesta manera a-

cabà la independència del Regne de Mallorca, quedant novament anexionat al trono català-aragones. El seu fill, Jaume IV, que no arribà a regnar, es refugià a terres de Castella on va morir enverinat, segons pareix, l'any 1375.

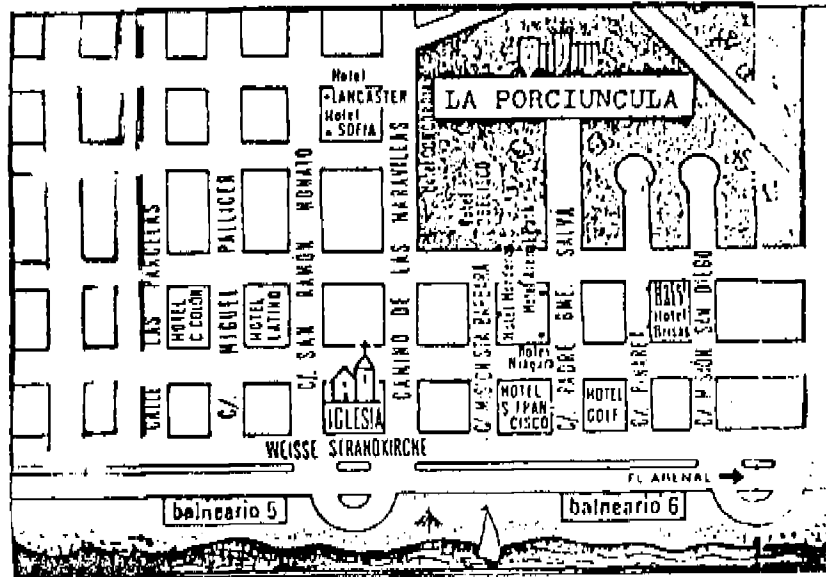
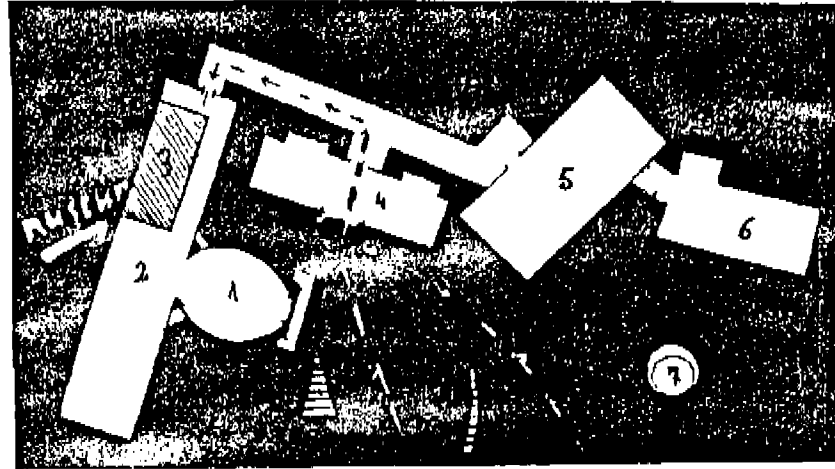
1716 : DISOLUCIO DEL GRAN I GENERAL CONSELL. Anexionada Mallorca al regne d'Aragó i després al de Castella, en endavant tan sols conservà nominalment el títol de Regne. En 1716 Felip V dissolgué definitivament el Gran i General Consell, convertint els seus Consellers en Regidors d'ajuntament i el Virrei en Capità General i les Illes Balears en una Província espanyola, donant a més normes secretes per a que s'emprengué una dràstica campanya encaminada a fer desaparèixer el nostre idioma, produint-se en conseqüència un immens i lamentable buit en la història de les nostres lletres, que no seria superat fins a l'adveniment de la Renaixença, a mitjanes del segle XIX, els fruits de la qual estam ara recollint.



FETXES PRINCIPALS DE LA NOSTRA HISTORIA

L'home de Muleta (Sóller)	-4000
Bronze Balear o Cultura de les Coves	-2000
Navetes i Naviformes	-1400
Cultura Talaiòtica	-1300
Fundació de l'Eivissa Púnica	- 645
Els Foners Baleàrics	- 409
La nau grega del Sec	- 400
Eivissa Confederada als Romans	- 202
Els Romans conquisten Mallorca	- 123
canvi d'era	0
Els Vándals	465
Els Bizantins	534
Els Musulmans	902
Els Pisans	1115
Jaume el Conquistador	1229
Ramon Llull	1233
Conquesta d'Eivissa	1235
Jaume II	1276
Conquesta de Menorca	1283
Sanc	1311
Jaume III	1324
Disolució del Gran i General Consell	1716

LA PORCIUNCULA, Plànol:



EXPLICACIO DEL PLANOL:

La Porciuncula és un Centre Franciscà on actualment viuen en comunitat 16 Religiosos dedicats principalment al servei de l'església i treball del col·legi. Té, a més, aqueix Museu Arqueològic, Etnològic i Numismàtic, on es vénen realitzant treballs i publicacions d'investigació. La granja, instal·lacions esportives i la finca en general són altres aspectes complementaris de la "gran" Porciuncula.

L'origen i el seu destí primitiu, no obstant, fou el de Seminari Menor i després Major de la Província Religiosa a la que pertany. Aquesta és la raó dels diferents edificis amb què compta i la seva diferent construcció a través del temps.

1. Església nova, inaugurada en 1968.

2. Originàriament Seminari de Filosofia i Teologia, edificat en 1968. Avui té diferents usos.

3. MUSEU. Iniciat en 1950, es traslladat a aquest nou edifici i notablement ampliat en les tres sales actuals a partir de 1970.

4. Casa de la Comunitat Religiosa, edificada en l'any 1956.

5. Originàriament Seminari Menor i també Major. Primera pedra en 1922. Actualment està destinat a usos de la Comunitat i al servei del col·legi.

6. Col·legi privat per a nins i nines de la zona.

7. Cisterna, recol·lector d'aigua típic mallorquí.

NOTA: Fora del plànol, Granja, Instal·lacions esportives i Finca en general.

I N D E X

Presentació	1
ARQUEOLOGIA	3
Secció d'Amfores	10
Secció de Ceràmiques decorades	11
ETNOLOGIA	12
NUMISMÀTICA	18
La Moneda mallorquina	20
COMPLEMENT	22
.Fites importants de la nostra hist.a	22
.Fetxes principals de la .. (sinopsi)	29
.Centre Franciscà La Porciúncula, plànol	30
.Explicació del plànol	31

texto original: J. Llabrés Ramis..
coordinación: Adolfo de Villarroya
acabadas las 5 guías: 30-IV-1984..

4.3.1.4. Molí d'En Gaspar (Llucmajor)

4.3.1.4.1. Identificació

Molí d'en Gaspar

adreça

carretera de Llucmajor a Campos s/n

Llucmajor

telèfon

660200 (és el de la Caixa de Balears a Llucmajor)

horari

inicialment l'horari d'atenció al públic era de 10,00 a 12,30 i de 15,00 a 18,30. Actualment està tancat al públic per manca de personal i a causa de la reorientació de la política cultural de l'entitat propietària. Així i tot es poden concertar visites per telèfon.

4.3.1.4.2. Història i evolució

Aquesta és una de les experiències més peculiars, tant per les seves mesures com per la iniciativa de creació, des de l'obra social d'una caixa d'estalvis. Des del moment de la seva creació ha comptat amb el suport d'una entitat financera com és la Caixa de Balears "Sa Nostra".

El molí va ésser adquirit el dia 1 de febrer de 1973 a la Sra. Aina Ramis Monserrat i uns quants anys després va ésser restaurat i s'inicià el muntatge museològic, que es va inaugurar dia 16 d'octubre de 1977. El restaurador va ésser el Sr. Damià Gacias Ballester i el seu gendre Damià Monserrat Rafal. El muntatge museogràfic el va dirigir el Sr. Guillem Rosselló Bordoy.

El restaurador del molí va ésser el mestre fuster Joan Oliver.

4.3.1.4.3. Aspectes jurídics i administratius

Tal com es desprèn de la petició adreçada al Banc d'Espanya i la pertinent autorització¹, el Molí d'En Gaspar és una Obra Social pròpia de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears

En aquest sentit, tant la propietat de l'edifici com dels fons en ell continguts corresponen a la Caixa de Balears Sa Nostra.

¹ Vegeu la documentació citada a l'apèndix a.

Pel que fa a la gestió i administració, aquesta correspon a l'Àrea d'Obra Social de la mateixa institució financera. No disposa de personal especialitzat, tant d'investigació com de manteniment anomenat de forma específica.

L'administració ha estat sempre centralitzada al Departament d'Obra Social de la Caixa de Balears "Sa Nostra" a Palma, carrer de Ramon Llull, 2.

Quant al règim econòmic, no té ingressos ja que sempre ha estat d'entrada gratuïta i actualment està cedit. Des de sempre i fins al moment de la cessió a l'Ajuntament de Lluçmajor, les despeses estan incloses dins la pertinent partida del pressupost de l'Obra Social de la Caixa de Balears.

El 1991, per un conveni d'Obra en Col.laboració entre l'Obra Social de Sa Nostra i l'Ajuntament de Lluçmajor, les instal.lacions s'han cedit a aquest darrer per un període de trenta anys. La finalitat de la cessió és la instal.lació d'un centre ocupacional per a disminuïts psíquics depenent d'INTRESS (apèndix documental e).

4.3.1.4.4. Fons del museu

Bàsicament es va intentar refer el muntatge complet d'un molí de vent fariner, amb totes les eines que s'utilitzaven i reconstruint el molí pròpiament dit (engranatge, moles, etc). A una sala annexa, i de forma provisional, hi ha una exposició gràfica, a base de fotografies, dibuixos i esquemes, per explicar el

funcionament, importància i història dels molins a Mallorca i al Mediterrani.

El fons museogràfic es va recollir a partir de donacions de particulars, especialment del Sr. Damià Monserrat Rafal de "Can Gaspar", de la Sra. Margalida Amengual de "Ca s'Hereu", del Sr. Rafel Fiol i el Sr. Joan Socias entre d'altres. Es compraren també algunes peces a l'antiquari de Lluçmajor Pep "Regalat".

Com a complement hi ha també una col.lecció d'eines per al treball del camp i una mostra de peses i mesures mallorquines².

4.3.1.4.5. Laboratori

Durant el 1991 i una vegada formalitzada la cessió de les instal.lacions a l'Ajuntament de Lluçmajor, per iniciativa de l'Àrea d'Obra Social de Sa Nostra, es va optar per dur a terme una de les tasques que havien quedat pendents des del moment de la creació del museu: la catalogació.

En aquest sentit es va realitzar l'encàrrec de catalogació dels materials conservats a Andreu Ramis i Francisca Niell que han duit a terme l'inventari actualitzat, la descripció, fotografia i catalogació de cada una de les peces conservades³.

² Pel que fa als fons d'aquest petit museu vegeu l'inventari adjunt, reproduït a l'apèndix documental c.

³ El sistema de descripció s'ha realitzat a partir del mateix model de fitxa tipus emprat per a la catalogació dels fons del museu de la Torre de Canyamel, el model de la qual s'adjunta a l'apèndix documental d.

Pel que fa a l'inventari general s'han fet constar les següents informacions:

Nº: correspon a la numeració de l'inventari general del museu. Aquest número és el que es correspon amb el de la fitxa catalogràfica i amb el número identificatiu de cada una de les peces.

nom: s'ha consignat el nom comú en català de cada una de les peces inventariades segons la denominació habitual a les Illes.

dimensions: es fan constar les mesures màximes de cada una de les peces en cm.

museograf.: s'anota la unitat museogràfica a la qual s'assigna en principi cada una de les peces. D'acord amb el caràcter monogràfic d'aquest petit museu, normalment les peces s'assignen a la unitat denominada "cultiu dels cereals" o a "reserva" amb especificació de la unitat que podria conformar: pesos i mesures, utilatge domèstic, oficis tradicionals, etc.

situació: la localització de cada una de les peces (sales d'exposició o magatzem).

R. fot.: correspon a la numeració del registre fotogràfic.

Existeix un fitxer general uniformitzat diferenciat del registre (vegeu el model de fitxa a l'apèndix documental d) amb un

duplicat, corresponent a la fitxa de treball, i un duplicat del registre en disquet magnètic.

Existeix un fitxer fotogràfic independent de negatius lligat mitjançant la numeració amb el catàleg general. Totes les peces fotografiades i catalogades tenen un número de referència que permet localitzar el número de pel·lícula.

Gairebé totes les fitxes del catàleg van acompanyades d'un contacte que permet identificar amb rapidesa i facilitat cada un dels objectes. Els criteris generals a l'hora de la fotografia són:

- fotografia general sobre fons neutre i regleta de comparació / escala.

- fotografies de detall quan hi ha aspectes que per les seves dimensions o importància ho requereixen (marques, detalls decoratius, etc.)

La tasca de catalogació ha consistit en analitzar cada un dels elements de cultura material i fer-ne una descripció catalogràfica que permeti una ràpida identificació. Per aquest motiu, a més de la descripció de forma, materials, dimensions i altres dades complementàries, s'adjunta, sempre que és possible, una fotografia (contacte) i un petit croquis de l'objecte.

La tasca de catalogació s'ha duit a terme a partir de l'emplenament de la fitxa catalogràfica que s'adjunta (apèndix documental d).

4.3.1.4.6. Exposició

L'exposició dels materials, majoritàriament referits al cultiu i transformació dels cereals, mai no s'havia duit a terme amb massa ordre ni concert. Els distints materials s'havien disposat penjats a les parets i, els de majors dimensions, al mig de les distintes sales. L'única informació que s'oferia al visitant era un simple rètol amb la denominació popular de cada una de les peces exposades.

A partir de l'edició de la guia de visita (1987) i paral·lelament a l'edició d'aquest document es proposava una reordenació del fons. Aquesta reordenació comportava l'ordenament en tres sales a les quals es disposarien els materials seguint el següent criteri:

Sala I. Explicació del tragí i transport animal i el conreu de la terra, concretat en el cultiu dels cereals en les fases de preparació de la terra, sembra i tasques de manteniment fins a la sega

Sala II. Dedicada a la sega manual i amb màquina.

Sala III. Subdividida en dues seccions (A i B), la primera dedicada a la batuda, neteja i mesura del gra i la segona, a la neteja de la farina i a l'elaboració del pa.

Com a element central hom pot accedir a la torre on s'observa l'enginy d'un molí de vent fariner i la molitja.

Aquesta proposta que, com hem dit, havia d'acompanyar necessàriament l'edició de la guia mai no es dugué a terme.

4.3.1.4.7. Instal·lacions

Es tracta d'un típic molí de vent fariner construït el 1870. Es va restaurar per tal d'allotjar la col·lecció etnogràfica a partir d'un projecte elaborat el 1974 per l'arquitecte Antoni Alomar (apèndix documental b).

El molí disposava d'una edifici funcional, separat per un jardí on, a més dels serveis sanitaris, hom disposava d'una sala polivalent a la qual s'exposaven una sèrie de plafons informatius sobre els molins fariners -gairebé la majoria eren reproduccions de dibuixos de l'obra Die Balearen de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria- Aquesta sala es va fer servir com a lloc de conferències, cursets i altres exposicions.

No ha disposat mai de laboratori (restauració, fotogràfic, etc.) ni d'espai per al servei de documentació i/o informació (arxiu, biblioteca, administració, informació, etc.)

Amb la cessió, el 1991, a l'Ajuntament de Lluçmajor s'ha remodelat l'edifici polivalent annex i se n'ha augmentat la superfície construïda per tal d'adaptar-lo a les noves necessitats (aules i tallers).

4.3.1.4.8. Dinamització (activitats i publicacions)

Deu anys després de la seva inauguració, l'aparició de la guia de visita Molí d'En Gaspar anava encaminada a la instrumentació i posada en funcionament d'un projecte més ampli d'activació d'un dels edificis amb veleitats museològiques espargits per les nostres illes. La necessitat d'ultrapassar la funció d'emmagatzement o simple centre de visita on s'exhibissin "curiositats folklòriques", era i és encara, el motor que ens va impulsar a fer la següent proposta:

"Aconseguir que el molí d'En Gaspar es converteixi en un lloc atractiu, difusor d'informació, eina d'aprenentatge per a escolars i instrument de feina per als ensenyants de la comarca".

Vet aquí que el que ara segueix és un esborrany de les mesures que es proposaven per tal d'aconseguir l'objectiu.

La tasca de remodelació constava de tres fases, tot considerant que disposàvem d'una infraestructura important (edifici del molí més o menys acondicionat, col·lecció de cultura material, sala annexa d'ús polivalent, etc.)

Es proposava una reordenació del fons museogràfic. Aquest s'hauria disposat tenint en compte un ordre lògic de lectura que coincidís, mentre fos possible, amb un itinerari predeterminat. D'aquesta manera va considerar-se adient fer una selecció dels materials que s'efectuà a partir dels següents criteris:

a. Elecció d'una temàtica i opció pel "cultiu i transformació dels cereals" ja que es considerarà la més adient tot tenint en compte la situació del museu en una zona tradicionalment agrícola i les pròpies característiques de l'edifici. El molí ha estat un centre clau dins el procés de transformació dels cereals; la major part dels fons recollits i anteriorment exposats tenen relació amb el cultiu i transformació dels cereals.

b. Selecció dels materials, traslladant a un magatzem de nova creació tots aquells estris que no tenien relació directe amb la temàtica escollida.

c. Restauració dels materials exposats que ho necessitassin i col·locació d'elements expositors quan siguin necessaris (vitriues, pedestals, mènsules, prestatges, il·luminació artificial, etc)

d. Documentació i contextualització dels objectes exposats. Retolació de cada una de les peces, confecció d'esquemes, diagrames i texts explicatius. En aquest sentit la tasca a realitzar havia d'ésser més àmplia que no una simple retolació sinó que hagués estat bo la inclusió d'esquemes i dibuixos explicatius d'aspectes organitzatius, econòmics, socials, (calendari de cultiu, sistemes de rotació, organització del treball, pesos i mesures, etc).

La redacció de la guia de visita s'inclouïa dins aquest apartat de documentació i contextualització.

Quant a altres activitats dinamitzadores, hom pot esmentar l'exposició de la mostra fotogràfica de Tomàs Montserrat -Es Capellà des Rafalet- que s'ha mantingut a la sala annexa fins al 1991.

4.3.1.4.9. Fonts consultades

RAMIS PUIG-GROS, Andreu, BONNIN, Biel (1987) *Molí d'En Gaspar. Lluçmajor: Guia de visita*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

4.2.8.10. Apèndix documental

- a. Petició i autorització de creació del Museu (1978)
- b. Projecte de restauració de l'edifici (1974)
- c. Inventari general
- d. Fitxa del catàleg
- e. Contracte de cessió a l'Ajuntament de Lluçmajor (1991)

**a. Petició i autorització de creació del Museu
(1978)**

EXCMO. SR.

El infrascrito Carlos Blanes Nouvilas, mayor de edad, obrando como Director General, en nombre y representación de la Institución Benéfico Social CAJA DE AHORROS Y MONTE DE PIEDAD DE LAS BALEARES con sede social en la ciudad de Palma, C/. Ramón Llull nº 2, respetuosamente expone:

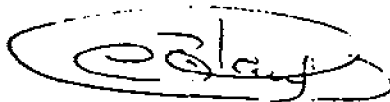
La Entidad que represento es propietaria de un molino con unas dependencias anexas, denominado "Molí d'en Gaspar" y ubicado en el término municipal de Lluchmayor (Mallorca).

Ante la importancia de nuestra Oficina dentro de aquella zona, en todos los aspectos, especialmente por volumen de depósitos y número de clientes, así como por las recientes corrientes para la defensa del paisaje rústico y urbano, consustancial con el suelo de Mallorca, la desaparición de este tipo de instalaciones -único medio de molienda-, ser susceptible de aprovechamiento como museo monográfico etnológico, permitir atender finalidades didácticas con visitas escolares y por responder a un auténtico clamor popular, reflejado en los medios de comunicación social. Esta Entidad, considerando concurren circunstancias de arraigo, tradición y culturales netamente autóctonas y haciéndose eco de tan justa y social aspiración, ha llevado a cabo los estudios pertinentes al objeto de poder acondicionar, dicha propiedad, bajo la denominación "Molí d'en Gaspar", para cumplir los objetivos y funciones, antes mencionados.

El presupuesto de gastos que se acompaña y el sostenimiento como Obra Social Propia, ascendería a 7.145.773'10 y 250.000' - Ptas., respectivamente.

Por lo expuesto:

Solicito de V.E. que previos los trámites correspondientes, se sirva autorizar a esta Caja para crear y sostener como Obra Benéfico Social Propia el Molí d'en Gaspar, propiedad de la Entidad y sito en el término municipal de Lluchmayor (Mallorca).



SR. DIRECTOR GENERAL DE ENTIDADES DE CREDITO Y AHORRO. BANCO DE ESPAÑA.-MADRID.

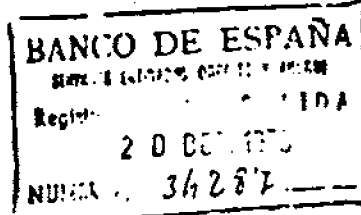
24

Banco de España

MADRID

Ref.: SA/CA-SA.264

MI/rh.



Con fecha 4 del actual se ha dictado, por el Ministerio de Economía, la siguiente Resolución:

"Visto el escrito del Banco de España, de fecha 22 de septiembre relativo a la solicitud de autorización formulada por la CAJA DE AHORROS Y MONTE DE PIEDAD DE BALEARES, para crear y sostener una Casa de Cultura en Manacor; el Museo Meli de'n Gaspar, en Lluchmajor; la Fundación Cultural S. Antonio de Mahón y el Hogar para Mayores Son Españoles en Palma de Mallorca, con una inversión total de - - - - 22.683.455,- Pesetas y un gasto anual de mantenimiento de 850.000,- pesetas, con cargo a su obra propia.

Considerando que las obras de que se trata pueden calificarse por su naturaleza y circunstancias como obra benéfico-social propia de la Entidad, por reunir los requisitos establecidos en el artículo 22-uno del Real Decreto 2290/1977, de 27 de agosto y que han sido aprobadas por la Asamblea General de la Caja de Ahorros, de acuerdo con lo dispuesto en los artículos 4º y 15 del mismo Real Decreto.

Esta Dirección General, de conformidad con lo dispuesto en el número dos, del artículo 22 del Real Decreto citado, y en uso de las atribuciones que por delegación del Ministro le han sido conferidas por la Orden de 22 de octubre de 1977, ha acordado autorizar las obras benéfico-sociales reseñadas anteriormente".

Lo que traslado a Vd. para su conocimiento y efectos.

Dios guarde a Vd. muchos años.
Madrid, 7 de octubre de 1976.

EL DIRECTOR GENERAL,



SR. DIRECTOR DE LA CAJA DE AHORROS Y MONTE DE PIEDAD DE BALEARES.-

b. Projecte de restauració de l'edifici (1974)

PROYECTO DE CENTRO CULTURAL EN LLUCMAJOR PARA LA CAJA DE AHORROS Y MONTE DE PIEDAD
DE LAS BALEARES.

RESTAURACION E INSTALACION DE UN MUSEO MONOGRAFICO EN "ES MOLLI D'EN GASPAR" Y NUE
VO EDIFICIO ANEXO DE UTILIZACION CULTURAL POLIVALENTE.

MEMORIA GENERAL

2832/74

ANTONIO ALONSA ESTEVE, ARQUITECTO.
PALMA DE MALLORCA, A JULIO DE 1.974.

PROYECTO DE CENTRO CULTURAL EN LLUOMAJOR PARA LA CAJA DE AHORROS DE BALEARES,
RESTAURACION E INSTALACION DE UN MUSEO MONOGRAFICO EN "ES MOLÍ D'EN GASPAR" Y
NUEVO EDIFICIO ANEXO DE UTILIZACION CULTURAL POLIVALENTE.

MEMORIA DESCRIPTIVA

PROGRAMA

El Proyecto adjunto propone de un modo general el siguiente Programa:

1. Restauración, puesta en valor y acondicionamiento como Museo Monográfico del denominado "Molí d'en Gaspar" recientemente adquirido con fines culturales por la Caja de Ahorros de Baleares.
2. Construcción de una Sala de Actos muy Polivalente anexa y de un aforo aproximado de 120 a 160 plazas.
3. Locales anexos complementarios al conjunto, como son: Almacén, Aseos, Porche cubierto, etc...
4. Ordenación del Conjunto en el solar, relación orgánica de unos edificios con otros, formando un Patio ("clastra") y ajardinamiento general, incluido aparcamiento.

Todo ello con el fin de crear, con ocasión de la restauración del Molino citado, un CENTRO CULTURAL que complemente la función estrictamente museológica del Molino dando a ésta una razón de ser que pueda tener una auténtica proyección socio-cultural en el Pueblo.

1. SALA DE ACTOS POLIVALENTE.
2. CONSTRUCCIONES COMPLEMENTARIAS (ASEOS, PORXADA, ALMACEN).
3. MOLINO EXISTENTE (A RESTAURAR Y ACONDICIONAR).
4. PATIO O "CLASTRA".

DESCRIPCION Y JUSTIFICACION DE LAS OPCIONES ARQUITECTONICAS TOMADAS.

El problema arquitectónico que se planteaba con la nueva Sala de Actos polivalente era el de su óptima armonización con el antiguo Molino. Es decir, el de complementar e integrar un edificio moderno a una construcción "monumental".

Para ello, se han considerado las siguientes premisas ideológicas:

- a) - El nuevo edificio debe tener una validez arquitectónica y un carácter propio, ya que debe expresar una época, la nuestra, tanto como el Molino expresa la suya. La armonización deseada no debe pues intentarse por el camino -fácil- de la neutralidad.
- b) - Sin embargo, el nuevo edificio debe presentar unas características tales - que lo "integren" y que lo "relacionen" con el antiguo. Lo contrario sería huir del problema como si ambos edificios no tuviesen relación cuando de hecho la tienen.

- c) - El carácter que da validez arquitectónica propia al nuevo edificio no debe restar valor al carácter del antiguo. Más bien se debe intentar que el moderno, ponga en valor al antiguo, como opción de respeto histórico.

Facilita, relativamente, el problema, el poder concebir un edificio nuevo exento o separado del antiguo.

Al disponer de solar suficiente, se ha optado por esta solución que ofrecía un menor riesgo y evitaba tener que tomar "compromisos" radicales, no siempre comprendidos por el Pueblo al cual va destinada fundamentalmente la obra.

Partiendo, pues, de las tres anteriores premisas se ha concebido el nuevo edificio con las siguientes características esenciales:

- a) Similitud volumétrica y formal, para conseguir una "relación formal directa" entre ambos edificios.
- b) Reducción, sin embargo, del tamaño para evitar una "competencia" formal entre ambos edificios.
- c) Intento pues de que un edificio "recuerde" -y por tanto relacione- al otro. Ello, tanto interiormente como exteriormente.

Por ello -y estamos hablando de la Sala de Actos Polivalente en tanto que edificio de función principal- se ha concebido un edificio cuadrado, muy macizo, con unas texturas materiales exteriores que recuerden las del molino (sin imitarlas), pero de un tamaño sensiblemente inferior que, además, se reduce aún más por dos causas:

- la mayor distancia con respecto al antiguo (o sea el efecto de perspectiva).
- el distinto nivel del suelo: obsérvese que así como el edificio antiguo se "valora" creándole una plataforma a + 0.50, el moderno se desacentúa al quedar visualmente "enterrado" - 0.50.

Por otra parte, si bien interiormente, la forma cuadrangular "recordará" la del molino, ello se acusa más con la colocación de una cúpula central circular, que rematará -con una solución nueva- el recuerdo del molino en tanto que cuadrado con un elemento circular central.

Finalmente, para los edificios complementarios anexos, se ha pensado en una fórmula de transición, optándose por hacer la "porxada" de gran utilidad funcional en nuestro clima y de gran tradición constructiva en el país.

Esta será la que creará un elemento de transición a la vez funcional y arquitectónico, como también histórico y por tanto psico-social.

La ordenación de todo el conjunto se hace alrededor de un Patio o "claustra" con las mismas características fundamentales anteriormente dichas para la "Porxada".

Queda finalmente por describir y justificar la opción arquitectónica de la Pergola, que tiene como función la de "enlazar" ambos edificios a través de un espacio de paso -es decir dinámico- pero cuyo impacto e importancia volumétrica queda diluida para no radicalizar. Ello se consigue con un volumen que simultáneamente "marque" un espacio sin definir excesivamente un volumen.

I. RESTAURACION MOLINO.

1) SUELOS.

1.A.) SUELOS EXTERIORES

Losas viejas más o menos lisas de piedra de santany, distintos tamaños pero regulares, formando cuadros (como se indica en Plano Planta 1:50).

Entre dichos cuadros, suelo de picadís fino muy apisonado.

Todo sobre solera de 6 cm. de hormigón.

Escalones de piezas de piedra de santany retocada.

Frente a la puerta principal del Molino, uno de los cuadros, en lugar de ser de picadís fino, será de canto rodado colocado allí mismo (no baldosas).

1.B.) SUELOS INTERIORES

Formación de cuadros y pasos como en el exterior (es decir, con losas de santany). Entre los cuadros, "trespol" a la mallorquina hecho allí mismo, con canto rodado fino de torrente, con mezcla de cal. Todo ello sobre solera de 8 cm.

El suelo de la sala redonda del Molino, del mismo modo. El suelo de la SALA N° II debe rebajarse al nivel general de todo el Molino.

1.C.) SUELOS EN ZONAS INDICADAS "DE EXPOSICION"

(Ver capítulo 3).

2) MUROS.

2.A.) MUROS EXTERIORES

Restauración y consolidación de modo que queden de la misma forma. Atención a no poner cemento portland en juntas; si se ha de poner para reforzar piedras, se coloca sólo en el fondo de la junta y luego dicha junta se termina de rejuntar con cemento mallorquín (con un poco de griffi), limpiándola después con esponja, o cepillando antes de fraguar definitivamente.

2.B.) MUROS INTERIORES

Enlucido de portland y arena muy fino, tipo "embatumat" y capa final de "EXTOLITE" (las dos primeras manos MUY ESPESAS y la tercera mano tipo blanqueado normal de escobilla). Sin "arestar".

Esto se refiere a los muros hasta el nivel de arranque de bóvedas.

2.C.) MURETES EXTERIORES (CONTENCION Y BANCOS)

De piedra en seco (por la parte interior, reforzado con hormigón, pero sin que queden las piedras rejuntadas en su cara exterior).

Remate tradicional: "encadenat". (Los bancos no son para sentarse).

3) SUELOS ZONAS EXPOSICION (indicadas en Plano Planta).

Dichas zonas irán soladas con baldosas de alfarería de 40 x 40 (rajuntadas con griffi y junta muy fina). Encoradas.

Las zonas con alfarería 40 x 40 serán sólo las dos de la SALA Nº I.

Las de las SALAS Nº II y Nº III, con azulejo vidriado mallorquín color marrón oscuro de 15 x 15 (junta seguida) ("de foc").

4) BOVEDAS MARES.

Deben ser restauradas y consolidadas donde haga falta.

De rejuntar en algún lugar, debe hacerse con griffi y arena.

Todas las bóvedas deben ser rascadas con "rasqueta" y luego cepilladas con cepillo de hierro.

(Posteriormente se les dará una mano de agua con mezcla de tierra sombra y alumbre según indicaciones posteriores de proporciones, del arquitecto).

5) RESTAURACION TERRAZA.

(A indicar).

6) RESTAURACION TORRE MOLINO.

(A indicar) (incl. escalera).

(El interior blanco como resto salas).

7) VENTANAS Y PUERTAS.

7.A.) PUERTAS

1. PUERTA PRINCIPAL.

2. VERJAS (dos) SALA III PASO

3. PUERTAS (dos) del Molino a la SALA IV PASO y de la SALA III a la SALA IV PASO.

4. PUERTA TORRE (salida azotea).

No habrá más puertas en todo el edificio.

7.B.) VENTANAS

1. VENTANA SALA I.

2. VENTANA SALA II.

3. VENTANILLAS SALA III (dos) (no practicables).

8) ELECTRICIDAD.

8.A.) Línea puntos de luz a altura arranque bóvedas.

En el Plano Nº 3 (Pl. Baja Instalaciones Molino) está indicado a 2.50 de altura. Esta altura debe considerarse como la del arranque real de las bóvedas. A 5 cm. más abajo debe pasar una línea PERIMETRAL alrededor de todas las SALAS. (En los puntos de luz indicados en Plano, debe colocarse un enchufe color blanco).

8.B.) Línea enchufes a 0.30 del suelo.

8.D.) Línea enchufes a U.30 del suelo.

La línea de enchufes a U.30 del suelo puede pasar bajo el solado con solidas empotradas verticales en donde están indicadas en los planos. Enchufes también empotrados y blancos.

8.C.) Interruptor general.

Habrà un interruptor general para todo el Molino -(Museo)- detrás de la puerta Principal, en una caja B.J.C. empotrada y pintada de blanco.

Habrà, igualmente, un conmutador que encienda sólo los puntos de luz de la SALA IV PASO. No habrá ningún otro interruptor en todo el Molino más que los indicados dentro de la caja B.J.C.

8.D.) Los puntos de luz de la Torre se indicarán posteriormente (posición exacta aún no definida).

9) DEMOLICIONES.

(A indicar en Libro de Ordenes).

II. EDIFICIO PORXADA Y ANEXOS.

A) ESTRUCTURAS.

A.1.) Porxada.

Formada por pilares de hormigón armado y jácena ídem. (según secciones indicadas en planos) y cubierta inclinada mediante tablonas de sepi de 1ª calidad, bovedilla plana cerámica escogida para dejar vista, capa de hormigón de reparto y teja árabe vieja (40 %).

A.2.) Bloque Almacén y Aseos.

Cubierta de viguetas pretensadas normales.

B) SOLADOS.

B.1.) Porxada solada como el resto de la Clastra (ver Cap. siguiente).

B.2.) Aseos solado vidriado 15 x 15 ó 20 x 20.

B.3.) Almacén: capa lisa de hormigón.

C) MUROS Y ENLUCIDOS.

Los muros del bloque Almacén-Aseos serán de "marés" de buena calidad. Irán enlucidos finos ("embatumat") para pintar.

Los Aseos irán alicatados con vidriado de 15 x 15 ó 20 x 20 (a escoger posteriormente).

Los enlucidos citados también se indican para el techo de los Aseos.

CLASTRA.

La clastra, como queda indicado en los planos, irá solada con fajas de losas de "marés" (de Galdent) formando cuadros, en el interior de los cuales

se solará con alfarería de 40 x 40.
Todo ello con las convenientes pendientes hacia el desagüe central indicado
y sobre solera de hormigón armada (de un grueso aproximado de 0.10 m.).

III. EDIFICIO SALA POLIVALENTE.

(A detallar en segunda fase).

Por el momento, tienen validez absoluta los datos constructivos y de
materiales indicados en Planos.

Los detalles, carpintería y otras indicaciones se harán según una Memoria anexa al iniciarse la 2ª Fase (correspondiente a dicho cuerpo).

PERGOLA.

A detallar en planos especiales de detalle, antes de su construcción.

Palma de Mallorca, a JULIO de 1.974.

EL ARQUITECTO,

ANTONIO ALONSO ESTEVE.

2832/74
COLEGIO ESPECIAL
DE ARQUITECTOS
DE PALMA DE MALLORCA

30 JUN 1974

VISADO

PALMA DE MALLORCA

c. Inventari general

MOLI D'EN GASPAR
INVENTARI GENERAL

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF.	SITUAC.	R. FOT.
001	Falç	41,5 x 13,5	Cult. cereals	III.A	1.0-1
002	Falç amb colze	34,5 x 11,5	Cult. cereals	III.A	1.2
003	Volant	59 x 13	Cult. cereals	III.A	1.3
004	Maça de picar llegum ?	38 x 13	Res. agrícola	III.A	1.4
005	Maça d'esquerdar	71 x 35	Res. domèst.	III.A	1.5
006	Gaiato de savina	71 x 8	Reserva	III.A	1.6
007	Gaiato de savina	65 x 10	Reserva	III.A	1.7
008	Forca de tres forcalls	156 x 29,5	Cult. cereals	III.B	1.8
009	Forca de quatre forcalls	150 x 25	Cult. cereals	III.B	1.9
010	Pala de ventar	110 x 22	Cult. cereals	III.B	1.10
011	Forca	147,5 x 34,5	Cult. cereals	III.B	1.11
012	Botella	25,5 x 11,5Ø	Res. domèst.	III.B	1.12
013	Botella	25,5 x 13,5Ø	Res. domèst.	III.B	1.13
014	Cafetera russa	28,5 x 19,5	Res. domèst.	Magt.	1.14
015	Reura	20 x 6,8	Cult. cereals	Magt.	1.15
016	Reura	17,8 x 8,5	Cult. cereals	Magt.	1.16
017	Pes	8 x 16,5Ø	Res. P. i M.	Magt.	1.17
018	Pes	10 x 9Ø	Res. P. i M.	Magt.	1.18
019	Pes	13 x 11,5Ø	Res. P. i M.	Magt.	1.19
020	Morrió	24Ø x 11	Res. domèst.	Magt.	1.20-35
021	Cistella	30Ø x 10	Res. domèst.	Magt.	1.21-36
022	Colador	39 x 21,5Ø	Res. domèst.	Magt.	1.22
023	Almud	13,5 x 20,5Ø	Cult. cereals	Magt.	1.24
024	Sedàs	40Ø x 15	Cult. cereals	Magt.	1.25
025	Sedàs	39,5Ø x 16	Cult. cereals	Magt.	1.26
026	Sedàs	37Ø x 14	Cult. cereals	Magt.	1.27
027	Cernedor	55,5 x 33	Cult. cereals	Magt.	1.28
028	Cernedor	68 x 28	Cult. cereals	Magt.	1.29
029	Cucales	9 x 22,5Ø	Res. agrícola	Magt.	1.30
030	Romana	47 x 43	Res. P. i M.	Magt.	1.31
031	Romana	51 x 36	Res. P. i M.	Magt.	1.32
032	Romana	53 x 40	Res. P. i M.	Magt.	1.33
033	Romana	56 x 50	Res. P. i M.	Magt.	1.34
034	Romana	131 x 38	Res. P. i M.	Magt.	2.0
035	Mesura doble decalitre	30Ø x 33	Res. P. i M.	Magt.	2.1
036	Bota	32Ø x 39	Res. Agrícola	Magt.	2.2
037	Tibulet	30 x 32,5	Res. domèst.	Magt.	2.3-4
038	Rampins	158 x 95,5	Cult. cereals	III.A	2.5
039	Forca de segar	193 x 74	Cult. cereals	III.A	2.6
040	Entrecavadors	174 x 34	Cult. cereals	III.A	2.7
041	Compàs	86 x 28	Res. oficis	III.A	2.8
042	Erer	82Ø x 10	Cult. cereals	III.B	2.9
042 bis	Eredores	158	Cult. cereals	III.B	
043	Raspalladors	152 x 95	Cult. cereals	III.B	2.10
044	Tiràs	108 x 93	Cult. cereals	III.B	2.11

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF.	SITUAC.	R. FOT.
045	Botilla	28 x 22Ø	Res. agrícola	I	2.12-13
046	Botilla	19,5 x 21Ø	Res. Agrícola	I	2.14
047	Morral	12,5 x 18	Res. Agrícola	I	2.15
048	Tenalles de ferrer	33,5 x 5	Res. ferrer	I	2.16
049	Escarpra	11 x 1,3	Res. ferrer	I	2.17
050	Picarol	10,5 x 8	Res. Agrícola	I	2.18
051	Picarol	9 x 7	Res. Agrícola	I	2.19
052	Prensa	31 x 18,5	Res. fuster	II	2.20
053	Lliurador	29 x 18	Res. domèst.	II	2.21
054	Lliurador	30 x 10	Res. domèst.	II	2.22
055	Carretó de batre	122 x 62	Cultiu cereals	III.B	2.26
056	Carretó de batre	112 x 49	Cultiu cereals	III.B	2.25
057	Perxa	273 x 123	Cultiu cereals	III.B	2.27
058	Sembradora	50 x 64	Cultiu cereals	III.B	2.23
059	Esterrossadors	108 x 87	Cultiu cereals	III.A	2.24
060	Perxa	5,87m x 118Ø	Cultiu cereals	III.A	2.28
061	Torn de cendre farina	177 x 148	Cultiu cereals	II	
062	Molí de mà	127 x 146	Cultiu cereals	II	2.29
063	Banc	188 x 46	Res. Agrícola	II	
064	Jou de llaurar	87 x 54	Cultiu cereals	I	2.30
065	Jou de carro	90 x 43	Cultiu cereals	I	2.31
066	Jou de carro	96 x 50	Cultiu cereals	I	2.32
067	Porro per llaurar vinya	86 x 40	Res. Agrícola	I	2.34
068	Carro bord		Cultiu cereals	I	
069	Carro bord		Cultiu cereals	I	
070	Carro de parell		Cultiu cereals	I	
071	Arada de tres solcs	160 x 62	Cultiu cereals	I	3.16
072	?	180 x 63	Cultiu cereals	I	3.17
073	Arada amb roda	190 x 100	Cultiu cereals	I	4.9
074	Jou de llaurar	89 x 52	Cultiu cereals	I	2.33
075	Jou de llaurar	80x 56	Cultiu cereals	I	2.35-36
076	Jou d'una bístia	69 x 62	Cultiu cereals	I	2.37
077	Jou d'una bístia	79 x 51	Cultiu cereals	I	3.0
078	Collar	30 x 74	Cultiu cereals	I	3.1
079	Collar	31,5 x 73	Cultiu cereals	I	3.2
080	Collar	22,5 x 69	Cultiu cereals	I	3.3
081	Collar	30,5 x 73	Cultiu cereals	I	3.4-5
082	Eina de selleter	8,5 x 66	Cultiu cereals	I	3.6
083	Jou de carro	107 x 72	Cultiu cereals	I	3.7
084	Jou de carro	127 x 75	Cultiu cereals	I	3.8
085	Jou de carro	138 x 73	Cultiu cereals	I	3.9-10
086	Jou de carro	130 x 67	Cultiu cereals	I	3.11
087	Collera	42 x 68	Cultiu cereals	I	3.12
088	Coixí	36 x 84	Cultiu cereals	I	3.13
089	Coixí	42 x 85	Cultiu cereals	I	3.14


Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF.	SITUAC.	R. FOT.
090	Coixí	48 x 70	Cultiu cereals	I	3.15
091	Gat o cric	118, 73, 105	Res. transport	I	3.18
092	Gat o cric	110, 72, 100	Res. transport	I	3.19
093	Banc de torner	100 x 24	Res. fuster	I	3.20
094	Compàs	105 x 16	Res. fuster	I	4.2
095	Serra	91 x 45,5	Res. fuster	I	4.3-4
096	Roda de carro	121 Ø	Res. transp.	I	4.5
097	Arada amb pala	96 x 58	Cultiu cereals	I	4.8
098	Arada amb pala	200 x 68	Cultiu cereals	I	4.6
099	Arada prima	190	Cultiu cereals	I	4.7
100	Arada de fusta		Cultiu cereals	I	4.0
101	Arada de fusta		Cultiu cereals	I	4.1
102	Relia	41 x 11,5	Cultiu cereals	I	4.10
103	Relia	34,5 x 10	Cultiu cereals	I	
104	Claus	110 x 22	Reserva	III.A	4.11
105	Carretó de batre	74 x 16Ø	Cultiu cereals	III.B	4.14
106	Molí de pedra	31Ø x 24	Cultiu cereals	III.B	4.13
107	Calastró	100 x 68,5	Res. P. i M.	Magt.	
108	Pastera	131 x 80,5	Cultiu cereals	Magt.	
109	Pastera	131 x 78	Cultiu cereals	Magt.	
110	Barcella	38 Ø x 17	Cultiu cereals	Magt.	

d. Fitxa del catàleg



"SA NOSTRA"
CAIXA DE BALEARS

N.º Inventari General 001

1.0-1		<p>DENOMINACIÓ</p> <p>FALÇ</p> <p>Eina consistent en una fulla de ferro acerat, corba, dentada a la vora còncava, i posada al cap d'un mànec.</p>
-------	---	---

DESCRIPCIÓ

Terminologia fulla, virolla, mànec

Materials Ferro acerat, fusta

Dimensions 41,5 llarg., 13,5 mànec, 2,2 ampl. fulla Pes

Dades complementàries A la fulla té una marca impresa P. El dentat de la falç també és imprès. El mànec té una marca incisa al taló M. Duu virolla de subjecció. Mànec de fusta tornejat

Estat de conservació Regular

CONTEXTUALITZACIÓ

Procedència Donació

Funció Per segar les messes o l'herba

Ambit de procedència cultural i geogràfica Mallorca (Manacor ?)

Procés d'elaboració

Datació cronològica

MUSEOGRAFIA

Situació Sala III A

Valoració

Instruccions exposició

Unitat museogràfica a la qual pertany Cultiu dels cereals

Catalogador A. Ramis ; F. Niell

Data Catalogació 28/05/91

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ

RAMIS, A. (1985) Els trinxeters de Mallorca

RAMIS, A. (1987) Molí d'En Gaspar: Lluçmajor: Guia de visita

**e. Contracte de cessió a l'Ajuntament de Lluçmajor
(1991)**

1
- 7 -
A
Núm. 1364

El Ayuntamiento Pleno, en sesión ordinaria celebrada el 29 de abril adoptó entre otros el siguiente acuerdo:

AFROBAR LA SUBSCRIPCION DEL CONVENIO CON "SA NOSTRA" PARA LA CESION DEL "MOLI D'EN GASPAR".

Aprobar por unanimidad y con el dictamen favorable de la Comisión Informativa de Interior, el siguiente acuerdo:

Primero. - Aprobar la suscripción del Convenio con la Caixa de Balears "Sa Nostra" para la cesión gratuita del uso, del inmueble denominado "Moli d'en Gaspar", por período de 30 años, con la única finalidad de que sea destinado a centro de actividades sociales.

Segundo. - Facultar al Alcalde-Presidente para la suscripción de cuantos documentos resulten precisos para la ejecución de este acuerdo".

Cosa que, en execució del que s'ha acordat, us trasllat i notifico perquè en tingueu coneixement i per a l'efecte conseqüent.

Contra l'acord transcrit cal interposar per escrit davant aquesta batlia, en el termini d'un mes a comptar des de la present notificació, el recurs previ de reposició que determina l'article 52 de la Llei reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa de 1956, recurs que s'entendrà desestimat si transcorregués un mes des de la seva interposició sense que se'n notifiqui la resolució. Si en aquest recurs de reposició recaigués resolució expressa, es podrà interposar recurs contencios administratiu davant el Tribunal Suprem de Justícia de les Illes Balears, en el termini de dos mesos comptats des de la notificació de l'acord resolutori expressa, i si en el termini indicat d'un mes no recaigués resolució expressa, el termini del recurs contencios administratiu serà d'un any a comptar des de la data d'interposició del recurs de reposició previ. No obstant això, podran utilitzar-se qualsevol altres recursos, si es creu convenient.

Lo que, en execució de lo acordado, traslado y notifico a Vd. para su conocimiento y efectos consiguientes.

Contra el transcrito acuerdo cabe interponer por escrito ante esta Alcaldía, en el plazo de un mes a contar desde la presente notificación, el recurso previo de reposición que determina el artículo 52 de la Ley Reguladora de la Jurisdicción contenciosa administrativa de 1956, recurso que se entenderá desestimado si transcurriese un mes desde su interposición sin que se notifique su resolución. Si en este recurso de reposición recayese resolución expresa, podrá interponerse recurso contencioso-administrativo ante el Tribunal Superior de Justicia de las Islas Baleares, en el plazo de dos meses, contados desde la notificación del acuerdo resolutorio expreso y si en el indicado plazo de un mes no recayese resolución expresa, el plazo del recurso contencioso-administrativo será de un año a contar desde la fecha de interposición del recurso de reposición previo. No obstante, podrán utilizarse cualesquiera otros recursos, si lo creyere conveniente.

6 de mayo de 1991
LA SECRETARIA GENERAL
Fdo. Néstor Toldos García

CAIXA DE BALEARS, SA NOSTRA. C/ Ramón Llull, 2 PALMA.



A la ciutat de Lluçmajor, a 17 de maig de mil nou-cents noranta-un

R E U N I T S

D'una part el Sr. Fernando Alzamora Carbonell, major d'edat, President de La CAIXA DE BALEARS, SA NOSTRA, Entitat Benèficio-Social, amb domicili a Palma, carrer Ramon Llull, nº 2.

D'altra l'Il.lm. Sr. Joan Monserrat Mascaró, Batle-President de l'AJUNTAMENT DE LLUCMAJOR, qui actua en representació d'aquest Ajuntament en virtut de l'acord de dia 28 d'abril d'enguany

Comunament

E X P O S E N

I. Que la Caixa de Balears, Sa Nostra, és única propietària d'un immoble consistent en un terreny en el què s'ubica una edificació consistent en Molí fariner mallorquí, denominat Molí d'en Gaspar, constituït actualment com a seu d'obres socials pròpies de l'entitat propietària.

II. Que l'Ajuntament de Lluçmajor té interès de col.laborar amb la Caixa de Balears, per a la realització d'activitats socials permanents que redunden en benefici dels habitants de la comarca, motiu pel qual es necessita un centre adequat.

III. Que l'espai cobert de l'immoble, consistent en el referit molí, resulta insuficient per allotjar les activitats previstes, motiu pel qual es fa necessària la realització de noves construccions sobre el solar esmentat.

IV. Que, tot considerant les activitats de caràcter social que pensa realitzar l'Ajuntament de Lluçmajor en el centre projectat, així com les característiques de l'Obra Benèficio-Social de la Caixa de Balears, a partir de les normes contingudes a l'Ordre Ministerial de 19 de juny de 1979 i disposicions subseqüents i complementàries, l'Assemblea General de l'Entitat, a la sessió de dia 23 d'abril de 1991, aprovà una obra en col.laboració amb l'Ajuntament de Lluçmajor en base als següents



AJUNTAMENT DE LLUCMAJOR
(BALEARS)



"SA NOSTRA"
CAJA DE BALEARES

FACTES

Primer. - En els termes que a les clàusules següents es determinen, la Caixa de Balears col.laborarà amb la Corporació Municipal de Lluçmajor, pel que fa a l'obra social a desenvolupar a la finca Moll d'en Gaspar.

Segon. - La Caixa de Balears, per aquest mateix document, cedeix gratuïtament l'immoble descrit a l'expositiu I, a l'Ajuntament de Lluçmajor, pel termini perentori de trenta anys, amb l'única finalitat que sigui destinat a centres d'activitats socials.

Tercer. - L'Ajuntament de Lluçmajor elaborarà un projecte i el corresponent pressupost per a l'edificació d'unes construccions annexes al Moll que respectin l'estil dels immobles actuals i l'entorn, que es destinaran a centre social al.ludit.

El projecte definitiu, abans d'executar-se, s'haurà d'aprovar expressament per la Caixa de Balears.

Una vegada obtinguda aquesta aprovació, l'Ajuntament de Lluçmajor s'encarregarà de gestionar tot el que és referent a l'execució del projecte, tant del punt de vista administratiu (permisos, llicències, etc) com real (realització de l'obra y subsegüents contractes).

Quart. - A més de l'expressada cessió de l'ús, la col.laboració de la Caixa de Balears, a l'inici de l'obra social, consistirà en el finançament de la construcció de les noves edificacions fins un màxim de VUIT MILIONS DE PESSETERES (8.000.000² ptas), tot anant a càrrec de l'Ajuntament de Lluçmajor els imports que, en qualsevol cas, superin la referida xifra. Aquesta quantitat es lliurarà a terminis contra certificacions d'obres expedides per l'Arquitecte Director d'aquestes obres.

L'Ajuntament de Lluçmajor assumeix exclusivament totes aquelles responsabilitats generades front a tercers, a tots els nivells, com a conseqüència de la realització de les obres.

Cinquè. - Un cop finalitzades les obres, l'explotació, gestió, administració, manteniment i conservació del centre aniran a càrrec de la Corporació Municipal de Lluçmajor, que es farà càrrec de totes les despeses que se'n derivin, abonant únicament la Caixa de Balears les corresponents a la conservació de l'immoble destinat.

Tot i el que es preveu en el paràgraf anterior, la Caixa de Balears autoritza



AJUNTAMENT DE LLUCMAJOR
(BALEARS)



L'Ajuntament de Lluçmajor a concertar amb entitats o associacions sense dret de lucre, destinades a l'atenció d'activitats socials de la comarca, el manteniment, sistema de funcionament i gestió, inclosos els relatius al personal que integri la plantilla que s'estableixi per al centre per part de l'entitat amb la qual es concerti què, d'altra banda, es farà càrrec de les despeses i de les necessitats i responsabilitats que se'n derivin de l'esmentada gestió segons es fixi en els convenis o concerts subscrits i pel temps de durada d'aquests mateixos convenis.

Per aconseguir aquests objectius, perquè la Corporació Municipal convingui o concerti el manteniment, funcionament i gestió del centre en tots els seus aspectes, haurà de:

a) Per constar en aquest concert l'existència del present conveni amb la Caixa de Balears, fent constància expressa de totes les estipulacions que hi figuren, perquè sigui conegut i complimentat de forma escrupulosa per totes les parts signants d'aquells convenis.

b) Sol·licitar autorització de la Caixa de Balears prèviament a la formalització dels convenis o concerts esmentats a la present clàusula, autorització sense la qual no podran realitzar-se.

Sisè.- Si per qualsevol circumstància la Corporació Municipal de Lluçmajor deixés de destinar l'immoble cedit a precari a la finalitat social abans al·ludida, aquest immoble, amb les noves instal·lacions construïdes, revertirà íntegrament a la Caixa de Balears, lliure de personal.

Setè.- La Caixa de Balears podrà, en qualsevol moment, tenir lliure accés al centre a l'objecte de realitzar-hi activitats i col·locar-hi tota casta de publicitat.

Vuitè.- L'Ajuntament de Lluçmajor assumeix qualsevol responsabilitat en què es pogués incórrer davant tercers com a conseqüència de l'ús i explotació del centre, de les activitats desenvolupades per qualsevol persona i de totes altres causes, llevat d'aquelles que dimanen de la propietat estricta de l'immoble.

Novè.- Una vegada finalitzat el període de vigència del present contracte o abans, en el supòsit de la circumstància anteriorment ressenyada, la Corporació Municipal de Lluçmajor retornarà a la Caixa de Balears la plena possessió de l'immoble cedit, amb les noves edificacions, que seran propietat de la Caixa de Balears, sense que aquesta entitat hagi d'abonar, per aquest motiu, cap casta d'indemnització.



AJUNTAMENT DE LLUCMAJOR
(BALEARS)



"SA NOSTRA"
CAJA DE BALEARES

El centre revertirà a la Caixa de Balears, lliure de tota classe d'obligacions i de personal.

Desè.- La Caixa de Balears es reserva el dret de comprovar en tot moment el compliment de l'objectiu assenyalat.

Onzè.- L'Ajuntament de Llucmajor es compromet a deixar pública constància en tot moment i lloc, de forma pública, de l'ajut prestat per la Caixa de Balears.

Dotzè.- La Caixa de Balears haurà d'estar degudament representada als òrgans de govern del referit Centre Social.

I perquè consti, es signa per duplicat i a un sol efecte en el lloc i data abans indicats.

INDEX VOLUM II

4. LES COL·LECCIONS ETNOLOGIQUES A BALEARS	525
4.1. Metodologia d'estudi.....	526
4.1.1. Les col·leccions etnològiques. L'abast temàtic..	526
4.1.2. Les col·leccions etnològiques. Un assaig de mostreig.....	529
4.1.3. El mètode i les eines de treball.....	537
4.1.4. La descripció de les col·leccions.....	552
4.2. Col·leccions etnològiques de titularitat pública...	556
4.2.1. Col·leccions de titularitat estatal.....	557

4.2.1.1. Museu de Mallorca. Secció etnològica de Muro.....	557
4.2.1.1.1. Identificació.....	557
4.2.1.1.2. Història i evolució.....	558
4.2.1.1.3. Aspectes jurídics i administratius.....	559
4.2.1.1.4. Fons del museu.....	561
4.2.1.1.5. Laboratori.....	563
4.2.1.1.6. Exposició.....	567
4.2.1.1.7. Instal·lacions.....	571
4.2.1.1.8. Dinamització.....	571
4.2.1.1.9. Fonts consultades.....	578
4.2.1.1.10. Apèndix documental.....	579
4.2.2. Col·leccions de titularitat municipal.....	595
4.2.2.1. Museu Local de Sa Pobla.....	595
4.2.2.1.1. Identificació.....	595
4.2.2.1.2. Història i evolució.....	595
4.2.2.1.3. Aspectes jurídics i administratius.....	597
4.2.2.1.4. Fons del museu.....	598
4.2.2.1.5. Laboratori.....	599
4.2.2.1.6. Exposició.....	600
4.2.2.1.7. Instal·lacions.....	602
4.2.2.1.8. Dinamització.....	602
4.2.2.1.9. Fonts consultades.....	602
4.2.2.1.10. Apèndix documental.....	603

4.2.2.2. Museu Municipal de Pollença.....	632
4.2.2.2.1. Identificació.....	632
4.2.2.2.2. Història i evolució.....	632
4.2.2.2.3. Aspectes jurídics i administratius.....	634
4.2.2.2.4. Fons del museu.....	635
4.2.2.2.5. Laboratori.....	636
4.2.2.2.6. Exposició.....	638
4.2.2.2.7. Instal·lacions.....	639
4.2.2.2.8. Dinamització.....	640
4.2.2.2.9. Fonts consultades.....	641
4.2.2.2.10. Apèndix documental.....	642
4.2.2.3. Museu de Manacor.....	665
4.2.2.3.1. Identificació.....	665
4.2.2.3.2. Història i evolució.....	666
4.2.2.3.3. Aspectes jurídics i administratius.....	668
4.2.2.3.4. Fons del museu.....	669
4.2.2.3.5. Laboratori.....	670
4.2.2.3.6. Exposició.....	673
4.2.2.3.7. Instal·lacions.....	674
4.2.2.3.8. Dinamització.....	675
4.2.2.3.9. Fonts consultades.....	676
4.2.2.3.10. Apèndix documental.....	677

4.3. Col·leccions etnològiques de titularitat privada...	733
---	------------

4.3.1. Col·leccions de titularitat institucional.....	734
4.3.1.1. Museu Regional d'Artà.....	734
4.3.1.1.1. Identificació.....	734
4.3.1.1.2. Història i evolució.....	735
4.3.1.1.3. Aspectes jurídics i administratius.....	739
4.3.1.1.4. Fons del museu.....	741
4.3.1.1.5. Laboratori.....	742
4.3.1.1.6. Exposició.....	744
4.3.1.1.7. Instal·lacions.....	746
4.3.1.1.8. Dinamització.....	747
4.3.1.1.9. Fonts consultades.....	748
4.3.1.1.10. Apèndix documental.....	751
4.3.1.2. Museu del Monestir de Lluc.....	793
4.3.1.2.1. Identificació.....	793
4.3.1.2.2. Història i evolució.....	793
4.3.1.2.3. Aspectes jurídics i administratius.....	795
4.3.1.2.4. Fons del museu.....	796
4.3.1.2.5. Laboratori.....	797
4.3.1.2.6. Exposició.....	798
4.3.1.2.7. Instal·lacions.....	800
4.3.1.2.8. Dinamització.....	802
4.3.1.2.9. Fonts consultades.....	803
4.3.1.2.10. Apèndix documental.....	804
4.3.1.3. Museu de la Porciúncula.....	833
4.3.1.3.1. Identificació.....	833
4.3.1.3.2. Història i evolució.....	834

4.3.1.3.3. Aspectes jurídics i administratius.....	834
4.3.1.3.4. Fons del museu.....	835
4.3.1.3.5. Laboratori.....	836
4.3.1.3.6. Exposició.....	837
4.3.1.3.7. Instal·lacions.....	838
4.3.1.3.8. Dinamització.....	839
4.3.1.3.9. Fonts consultades.....	840
4.3.1.3.10. Apèndix documental.....	841
4.3.1.4. Molí d'En Gaspar.....	860
4.3.1.4.1. Identificació.....	860
4.3.1.4.2. Història i evolució.....	861
4.3.1.4.3. Aspectes jurídics i administratius.....	861
4.3.1.4.4. Fons del museu.....	862
4.3.1.4.5. Laboratori.....	863
4.3.1.4.6. Exposició.....	866
4.3.1.4.7. Instal·lacions.....	867
4.3.1.4.8. Dinamització.....	868
4.3.1.4.9. Fonts consultades.....	870
4.3.1.4.10. Apèndix documental.....	870

4.2.2.3.2. Història i evolució

Quant a la història del fins ara Museo Arqueológico Municipal de Manacor, hem d'assenyalar una sèrie de fases prou importants i que d'alguna forma determinen la pròpia trajectòria del museu i dels seus fons:

1. Iniciativa particular del Sr. Joan Aguiló Pinya que crea una col.lecció particular a partir de la descoberta i adquisició, el 1917, de la basílica paleocristiana de Son Peretó.

2. Adquisició el 1926, per part de l'Ajuntament de Manacor, de la col.lecció Aguiló al seus hereus i instal.lació en diverses dependències municipals:

Torre de ses Puntes

Claustre del Convent dels Dominics

3. Constitució el 1939 d'un Patronat del Museu Arqueològic, conformat per dos Regidors de l'Ajuntament, dos representants de l'Arxiprestral Parròquia, dues persones competents oportunament anomenades, el Secretari de l'Ajuntament. Trasllat de la col.lecció a dependències parroquials i posterior ubicació a les actuals dependències de la pça. del Rector Rubí.

4. Encàrrec d'un avantprojecte d'instal.lació d'un Museu Municipal a la Torre dels Enagistes al Dr. Guillem Rosselló. Rehabilitació i adequació de l'edifici de la Torre i contractació, novembre de 1990, d'un tècnic per a dur endavant l'inventari, catalogació i ordenació del fons municipal.

És interessant constatar que tant pel que fa a la mateixa denominació del Museu, com per la composició dels fons museogràfics, així com per la dedicació i formació del personal que, directa o indirectament, han treballat en el Museu de Manacor, mai no s'havia previst de forma ferma la conservació de materials etnològics.

D'aquesta realitat és prou il·lustratiu el fet que al llibre de registre del Museu que es duia, a part del de la secció d'arqueologia, entre 1980 i 1981 només hi ha tres entrades corresponents a una col·lecció de 20 fotografies de barcos propietat del Museu del Palau (Manacor); unes xeremies i un picarol amb creu.

Quan es planteja per primera vegada de forma clara i amb les pertinents dotacions una secció d'etnologia és amb l'avantprojecte redactat per Guillem Rosselló el 1990 (apèndix documental a).

És també durant aquest darrers anys quan a rel de diverses donacions s'incrementa el fons etnològic inicial que, entre el moment de la creació del Museu fins al 1989, pràcticament havia romàs inalterat.

És per totes aquestes raons, que fins ara s'han especificat, que hom pot parlar, en el cas del Museu de Manacor, d'un abans i d'un després de la rehabilitació de la Torre dels Enagistes, de la redacció d'un avantprojecte i la contractació de personal especialitzat.

4.2.2.3.3. Aspectes jurídics i administratius

Tal com hem vist als aspectes històrics, el museu va esser una iniciativa individual que en un moment donat esdevé responsabilitat municipal.

Quant als òrgans rectors, hi ha hagut un patronat municipal amb estatuts propis per després passar a esser una dependència més de la comissió de Cultura de l'Ajuntament (apèndix documental b). Així i tot, és important constatar que, avui per avui, la institució municipal no compta amb cap partida pressupostària específicament destinada al Museu. El museu es nodreix d'una partida especial de despeses.

Quant a l'equip humà, tant pel que fa a gestió com a investigació, s'ha de dir que la primera part depèn de l'esmentada comissió de cultura de l'Ajuntament i, pel que fa a la direcció científica, simplement es comptava amb la presència d'un funcionari municipal (Alfonso Puerto) que complia les funcions de director-conservador amb les funcions que li assignava el reglament.

Actualment la direcció científica, centrada bàsicament en l'inventari i catalogació, és desenvolupada per un tècnic contractat, encara que el pla museològic i les mateixes funcions del tècnic especialista vénen determinades per l'avantprojecte redactat, a petició de l'Ajuntament, pel director del Museu de Mallorca.

Quant a la nova situació plantejada pel trasllat a la torre dels Enagistes s'ha de tenir present que la propietat del nou edifici és municipal mentre que els fons són els de l'antic museu més totes

aquelles que per un conveni de cessió i procedents del Museu de Mallorca puguin dipositar-s'hi.

Pel que fa al règim econòmic del Museu i, donada la peculiar situació de trobar-se en un moment de provisionalitat, s'ha de dir que no hi ha entrades i, quant a les sortides, a part de la inversió que suposa la rehabilitació del nou edifici i el muntatge museogràfic, l'única despesa important és la del personal contractat.

4.2.2.3.4. Fons del museu

En general pot dir-se que el Museu de Manacor, tant abans com després del trasllat és un museu d'història. Tot i així pot establir-se una divisió entre el que són fons arqueològics que abastarien un lapse històric que aniria des de la prehistòria fins a la baixa Edat Mitjana i una altra secció, de la qual en diríem etnològica, que bàsicament es nodreix de materials etnològics i protoindustrials que podrien documentar el segle XIX i el període pre-turístic del nostre segle.

Segons l'avantprojecte, la primera part d'aquests fons s'organitzarien seguint una seqüència diacrònica que abastaria, tal com hem dit, des de la prehistòria fins a l'Edat Mitjana. La secció etnològica s'ordenaria, en principi, a partir de tres unitats museogràfiques representades pels oficis de fuster, gerrer-terrisser i agricultura tradicional.

L'àmbit geogràfic de les col·leccions és bàsicament local encara que hi ha alguns fons arqueològics que procedeixen d'altres municipis de la comarca.

La política d'adquisicions en aquest moment no està tampoc definida, tot i així sembla que s'haurà de restringir a l'àmbit local. Pels fons etnològics es pensa iniciar una campanya de donacions que hauria de promoure el tècnic municipal recolzat pel Patronat del Museu.

Pel que fa a l'ampliació dels fons del museu, hem de remarcar que tal com hem dit en parlar de la història, la majoria procedeixen de les col·leccions inicials del fons Aguiló i també del fons de la col·lecció de Baltasar Pinya. Tot i així sembla que també s'adquireixen peces de ceràmica a antiquaris (Beltrán) i peces arqueològiques procedents del peci del Sec. Sempre es fa constar que l'adquisició es fa a favor del Patronat del Museu.

4.2.2.3.5. Laboratori

Quant a la documentació, hi ha una petita biblioteca del museu, contemplada al reglament, amb un fons de publicacions especialitzades sobre història local, alguns llibres sobre museus, alguns exemplars de la revista *Museum* i catàlegs d'altres museus. Hi ha un llibre de registre de la biblioteca amb 176 entrades.

Actualment no compta amb cap casta de laboratori de restauració o altra instal·lació similar. Pel que fa a la documentació, hi ha estadístiques de visitants entre el mes de juny

del 1978 i el mes de març de 1982. En aquest registre es comptabilitza i classifica el públic assistent segons la nacionalitat i el públic escolar.

Pel que fa a documentació hi ha una petita col·lecció de retalls de premsa, memòries de campanyes de prospecció arqueològica presentades a l'Ajuntament i memòries d'activitats del Museu.

A les vitrines es feia una fitxa igual a les de catalogació.

Durant l'època d'Alfonso Puerto es va dur registre d'entrada de peces. Es donava un número *currens* a cada una de les peces entrades al Museu i es registrava en un llibre de registre de correspondència adequat a les necessitats. Es consignava el número, el dia i mes d'entrada, la procedència, el donant o dipositari i una breu descripció de la peça. Es duia un doble registre: un pels materials arqueològics i l'altre pels materials etnològics encara que amb numeració correlativa.

Seguint amb el registre, les antigues col·leccions duen numeració, però no va ser seguida per Puerto. Aquesta numeració antiga, però, no dóna cap referència de la procedència de les peces o detalls de la seva troballa.

El catàleg adopta el mateix sistema de fitxa emprat al Museu de Mallorca, però amb una ampliació del camp dedicat a fotografia. A les vitrines s'empra la mateixa fitxa (apèndix documental c).

Quant a l'ordenació, hi ha una separata del catàleg de l'arxiu Municipal, publicada a Panorama Balear per Baltasar Pinya.

Actualment, pel que fa a la catalogació i inventari, se segueix emprant el mateix model de fitxa (Museu de Mallorca rectificada) i el llibre d'inventari del Ministeri de Cultura.

A l'àmbit d'investigació, a part de controlar les excavacions que es puguin fer dins el terme municipal de Manacor i les tasques d'inventari i catalogació, l'actual tècnic explica que serà necessari, en el camp de l'etnologia, fer una primera investigació per al muntatge de les unitats museogràfiques de fusteria, gerreria i agricultura tradicional. Tot això, tal com preveu l'avantprojecte de Guillem Rosselló. També creu que serà interessant endegar investigacions sobre temes locals ben interessants pel que fa a la protoindustrialització: fabricació de perles, pintes, teixidors, etc.

Així mateix creu que serà necessària la redacció de prospectes o guies de visita amb finalitat, didàctica informativa i publicitària.

Actualment es restauren peces per fer el muntatge de les sales de prehistòria i romanització. Per això s'ha contractat el servei d'un taller de restauració particular. No hi ha taller de restauració ni previsions ja que segurament no resultaria rendible pel volum del material dipositat al museu.

Pel que fa a mesures de conservació, tals com el control del medi ambient, humitat, temperatura, il.luminació, etc., han de supeditar-se a l'especial configuració arquitectònica del nou edifici.

En aquest nou edifici de moment no hi ha magatzem, però serà imprescindible tant per a la conservació dels fons reservats

com per a la possibilitat de muntar exposicions temporals a algunes de les sales o altres activitats.

Les tècniques de marcatge són les tradicionals: tinta xina i laca per a la ceràmica i etiquetes amb un fil per a peces més grosses.

4.2.2.3.6. Exposició

Encara no s'han definit totalment els criteris d'exposició, tot i que a l'avantprojecte es preveu, almenys pels fons arqueològics, una disposició seqüencial diacrònica.

El tècnic municipal creu que hauria de primar el pedagògic front a l'estètic. Es pensa també amb la possibilitat d'utilitzar com a elements complementaris per a l'exposició els fons del Museu del Palau, actualment tancat i integrat per miniatures de mobles realitzades per Antoni Sancho Comas².

Pel que fa als criteris d'exposició en les noves instal·lacions de la Torre dels Enagistes, i d'acord amb l'avantprojecte, es compta amb un disseny específic de vitrines realitzades per Guillem Oliver i Neus Inyesta, així com un disseny especial per a les conduccions elèctriques.

² (1969) *Museo del Palau*. Manacor. Perlas Manacor.

4.2.2.3.7. Instal·lacions

Pel que fa a les distintes seus ocupades de forma successiva pel museu de Manacor, hom pot dir que sempre s'han utilitzat edificis singulars aprofitats (Torre de ses Punes, Convent dels Dominics, antiga escola de nines, Torre dels Enagistes).

Tant pel que fa a l'antiga escola de nines, on encara es conserva la major part del fons arqueològic, com a la futura seu del museu a la rehabilitada torre dels Enagistes, s'ha de dir que els edificis, dins les seves possibilitats, s'adequaren a les necessitats d'exposició i sistematització dels fons, encara que no han previst la necessitat de laboratoris, magatzems o instal·lacions de serveis complementaris importants.

Pel coneixement més ampli de la Torre dels Enagistes, nova seu del Museu de Manacor, vegeu l'aportació dels arquitectes Neus García Inyesta i Guillem Oliver Sunyer (1986) *Una aproximació tipològica a la Torre dels Enagistes*³.

L'antic local de la plaça del Rector Rubí estava ordenat en un vestíbul-entrada i dues sales que allotjaven les dues grans temàtiques conservades: "Sala de prehistoria y otras civilizaciones" i sala destinada a "La basílica paleocristiana de Son Peretó"

Aquest local no comptava amb cap casta de servei ni tampoc amb mesures de seguretat. Pel que fa a l'exposició es limitava a una sèrie de vitrines verticals penjades a la paret o buits

³ Aquest article, a més d'altres aportacions sobre la història i la decoració popular d'aquesta edificació medieval de Manacor, podeu trobar-los a (1986) *Estudis sobre la Torre dels Enagistes (Manacor)*.

de finestra aprofitats com a prestatgeria amb un vidre davant. Hi havia també algunes vitrines horitzontals disposades a la part central de la sala i plafons amb ceràmica.

Pel que fa a la sala dedicada a Son Peretó, s'intentava reconstruir la disposició original dels mosaics que es col·loquen sobre les parets i el famós mosaic de Balèria disposat horitzontalment a la part central de la sala. Els molins romans i talaiòtics, igualment que les àmfores es disposen de manera esparça per dins la sala. Per tal de conèixer amb exactitud la disposició original de l'exposició i una descripció més o menys detallada del contingut de cada una de les vitrines vegeu: *Breve Historia del Museo Arqueológico de la Ciudad de Manacor (Baleares)*.

Com a únic intent de didacticisme a l'hora del muntatge de l'exposició trobam la reconstrucció d'una àncora romana a partir de l'existència d'un cep de plom.

4.2.2.3.8. Dinamització (activitats i publicacions)

La tasca de divulgació del museu es va limitar, durant l'època d'Alfonso Puerto, a una sèrie de concursos escolars de redacció, maquetes de fang... i una secció d'arqueologia a la revista local "Perlas y Cuevas".

4.2.2.3.9. Fonts consultades

Entrevista amb el Sr. Josep Merino Santisteban, Director-conservador del Museu de Manacor (5.3.91).

Museo del Palau. Manacor (1969) Manacor: Perlas Mancor.

Estudis sobre la Torre dels Enagistes (Manacor) (1986) Palma: Museu de Mallorca. (Quaderns de Ca la Gran Cristiana, 7).

PINYA, Baltasar (1953) *El Museo Arqueológico y la basílica primitiva de Manacor.* Palma: Imp Mn. Alcover (Panorama Balear. 28).

SANZ-PASTOR Y FERNANDEZ DE PIEROLA, Consuelo (1990) *Museos y colecciones de España.* Madrid: Ministerio de Cultura. pp. 71.

Breve Historia del Museo Arqueológico de la Ciudad de Manacor (Baleares). (s.d.)

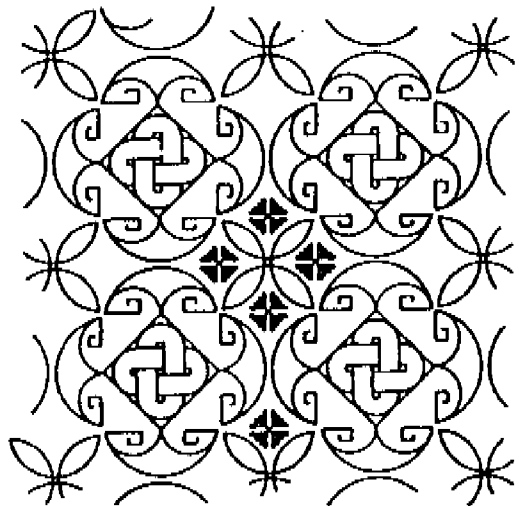
4.2.2.3.10. Apèndix documental

a. Avantprojecte d'instal·lació d'un museu municipal a la Torre dels Enagistes

b. Ordenanza del Museo Arqueológico Municipal de Manacor (1975)

c. Fitxa inventari catàleg general

**a. Avantprojecte d'instal.lació d'un museu
municipal a la Torre dels Enagistes**



PROPIETARI: EXCM. AJUNTAMENT DE
MANACOR.

REDACTOR DE L'AVANTPROJECTE:
GUILLEM ROSSELLÓ-BORDOY

ORDRE D'ENCARREC: Acord de la Comissió
de Govern pres el dia 7 de de-
sembre de 1989.





AJUNTAMENT DE MANACOR
BALEARS
SECRETARIA GENERAL

AJUNTAMENT DE MANACOR Registre Correspondència 13 DIC. 1989	
ENTRADA Núm.	BORGULLA Núm. 8082

ASSUMPTÉ

Secretaria/gc

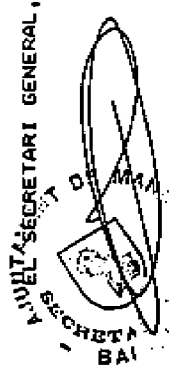
DESTINATARI

Sr. Rosselló i Bordoy
Director del Museu de Mallorca

FALMA DE MALLORCA

La Comissió de Govern en sessió celebrada el dia set de desembre de mil nou-cents vuitanta-nou adoptà, entre d'altres, el següent acord:

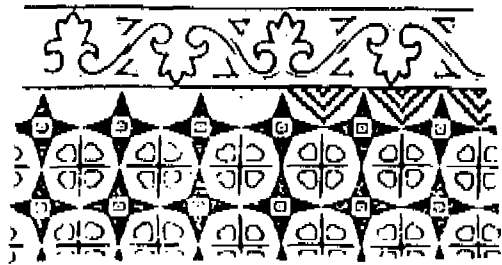
Encarregar al Sr. Rosselló i Bordoy, Director del Museu de Mallorca, el projecte d'ubicació del Museu Arqueològic de Manacor a la Torre dels Enagistes.



ENTRADA	
Núm.	8082
Data:	13 DIC 1989

MUSEU DE MALLORCA





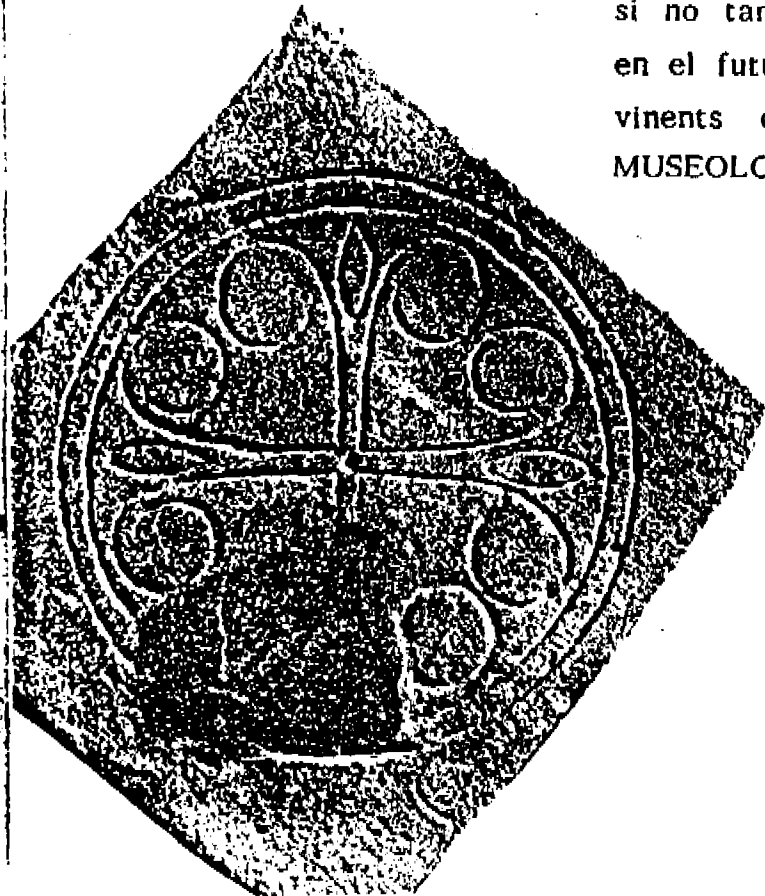
L'esmentat Museu té per base les troballes de Mn. Aguiló a Son Perrotó, i les excavacions que vá dur a terme en aquell lloc a partir de 1906. Atesa la data de començament, abans que fos dictada la llei de 7 de juliol de 1911 que regulava les excavacions arqueològiques i el seu reglament d'1 de març de 1912, aquestes troballes, en aquella època, queien dins la més estricta legalitat, per tant la propietat dels bens històrics atresorats per Mn. Aguiló, no admeten la més petita objecció jurídica.

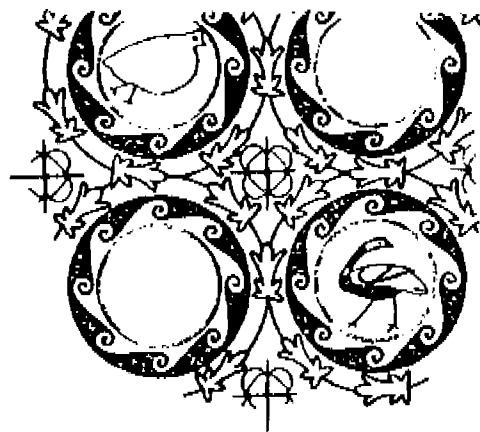
Dita col·lecció va ser adquirida pel Ajuntament de Manacor als hereus de Mn. Aguiló, l'any 1926 i constitueix la base fonamental de la col·lecció municipal que ara es volen posar en valor.

La resta de bens històrics que formen el conjunt a exposar, arribaren al Museu Arqueològic de Manacor bé per troballa casual, bé per donacions diverses al llarg dels temps.



D'acord amb les disposicions actuals dictades per la Llei 16/85 de 25 de juny les noves adquisicions, depòsits, donacions que puguin, en el futur, engrandir les col·leccions municipals es subjectaran a les disposicions vigents que preveuen, mitjançant conveni amb l'autoritat competent, en aquest cas el Govern de la Comunitat. Autònoma, el depòsit al Museu que es preten instal·lar, no tan sols de les troballes casuals produïdes al terme municipal si no també el fruit de les excavacions oficials que es duguin a bon lloc en el futur. La qual cosa no impedeix que fons arqueològics i etnològics provinents d'excavacions anteriors puguin ser depositats al nou CENTRE MUSEOLÒGIC objecte d'aquest avant-projecte.





Les col·leccions arqueològiques i etnològiques propietat de l'Ajuntament de Manacor son prou importants per tal d'abastar les instal·lacions museològiques necessàries per a la seva exposició i promoció cultural.

De fet des del 14 de setembre de 1939 el Museu Arqueològic Municipal te una existència legal a l'empar de les disposicions de l'Administració Local que preveuen l'existència de tals centres culturals, encara que mitjà dit Museu assolís una legalitat completa dins la xarxa de Museus estatals i municipals. Així i tot la valua de les col·leccions i el gran interès documental de les peces recollides va permetre que al D. 474 de 1 de març de 1962 es declaraessin M.H.A. les col·leccions i l'edifici que les guardava, aleshores, les dependències realment deficitàries a la vora de l'Església Parroquial.





PLA MUSEOLOGIC

D'acord amb les disponibilitats dels espais aconseguits al restaurar la torre dels Enagistes es proposa la següent organització museològica:

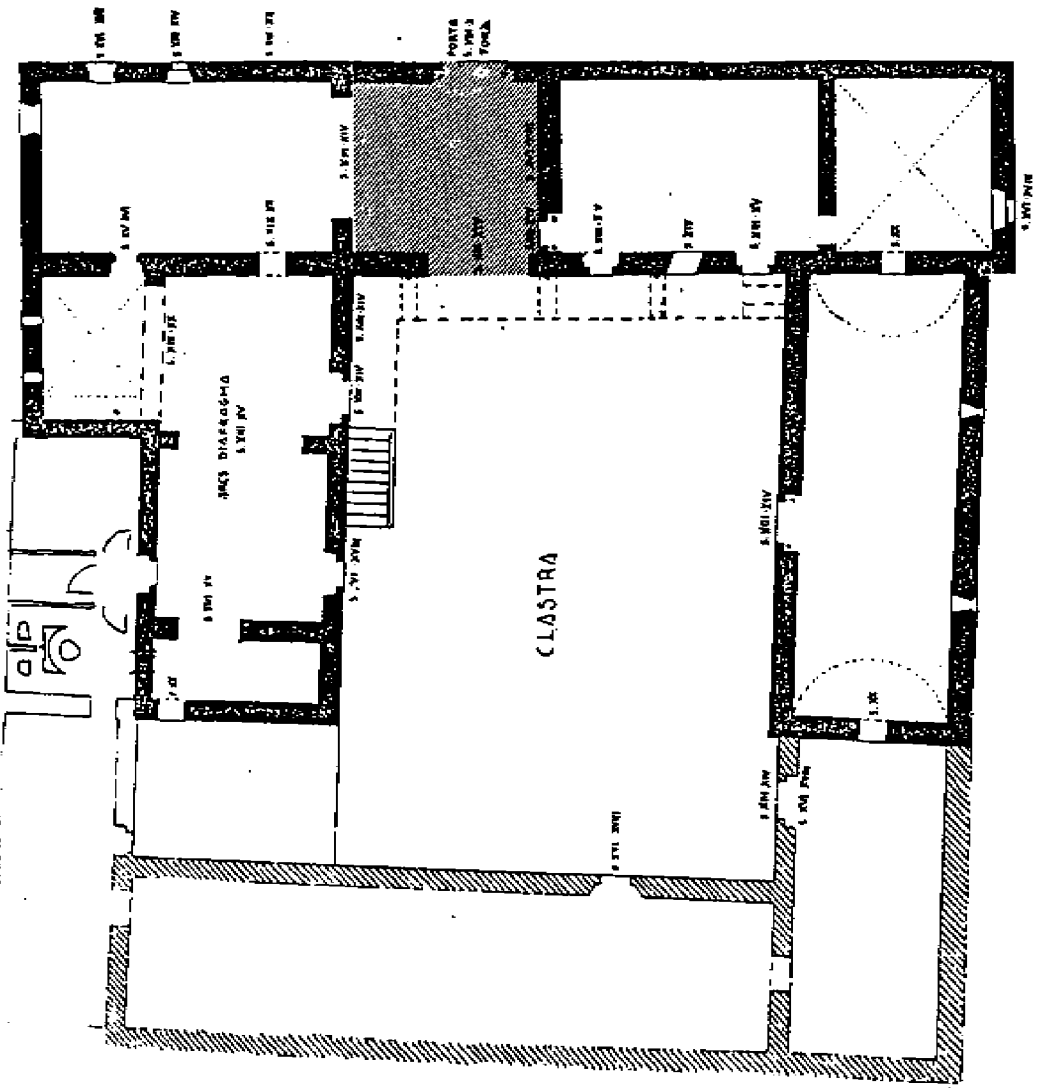
Planta baixa:

I - Entrada - distribuïdor, venda de:

- entrades
- postals
- diapositives
- publicacions.

Control de seguretat mitjançant circuit tancat de TV.



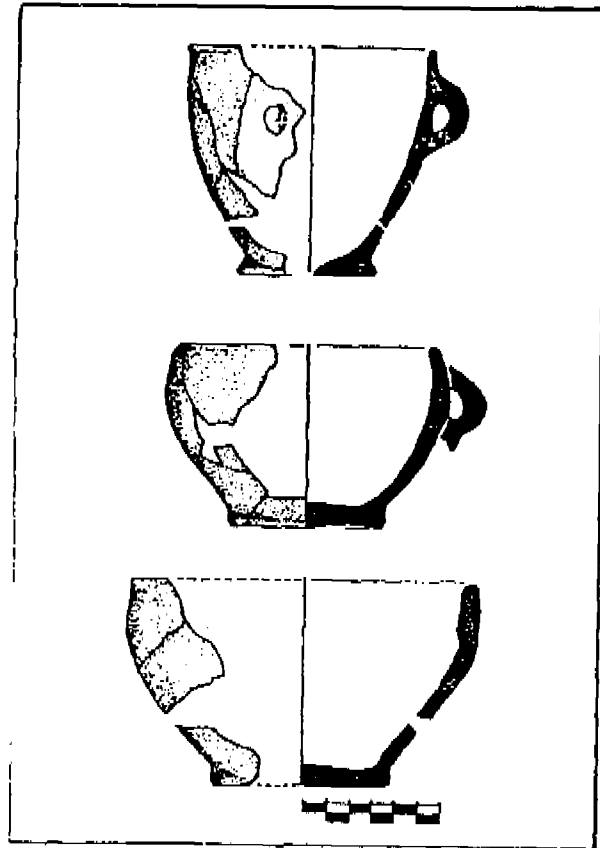


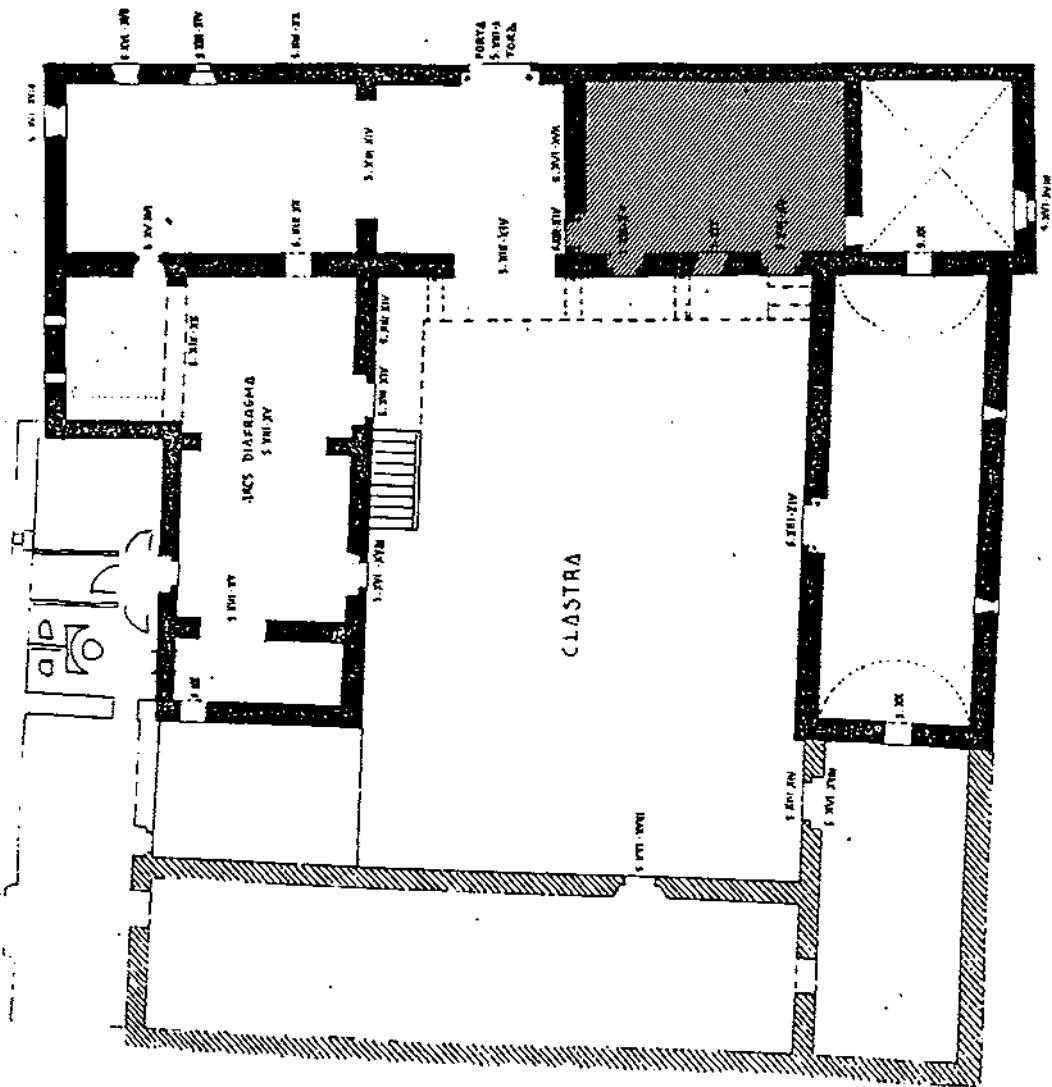
PLANTA BAIXA.

II - Prehistòria de la comarca de Manacor

Fons museològics a determinar:

- a) fons propietat municipal
- b) depòsits particulars
- c) donacions
- d) fons excavacions oficials a depositar mitjançant conveni: Excavacions Hospitalet (1974 - 1986)
- e) futurs excavacions gestionades pel Museu Municipal de Manacor.





III - Romanització

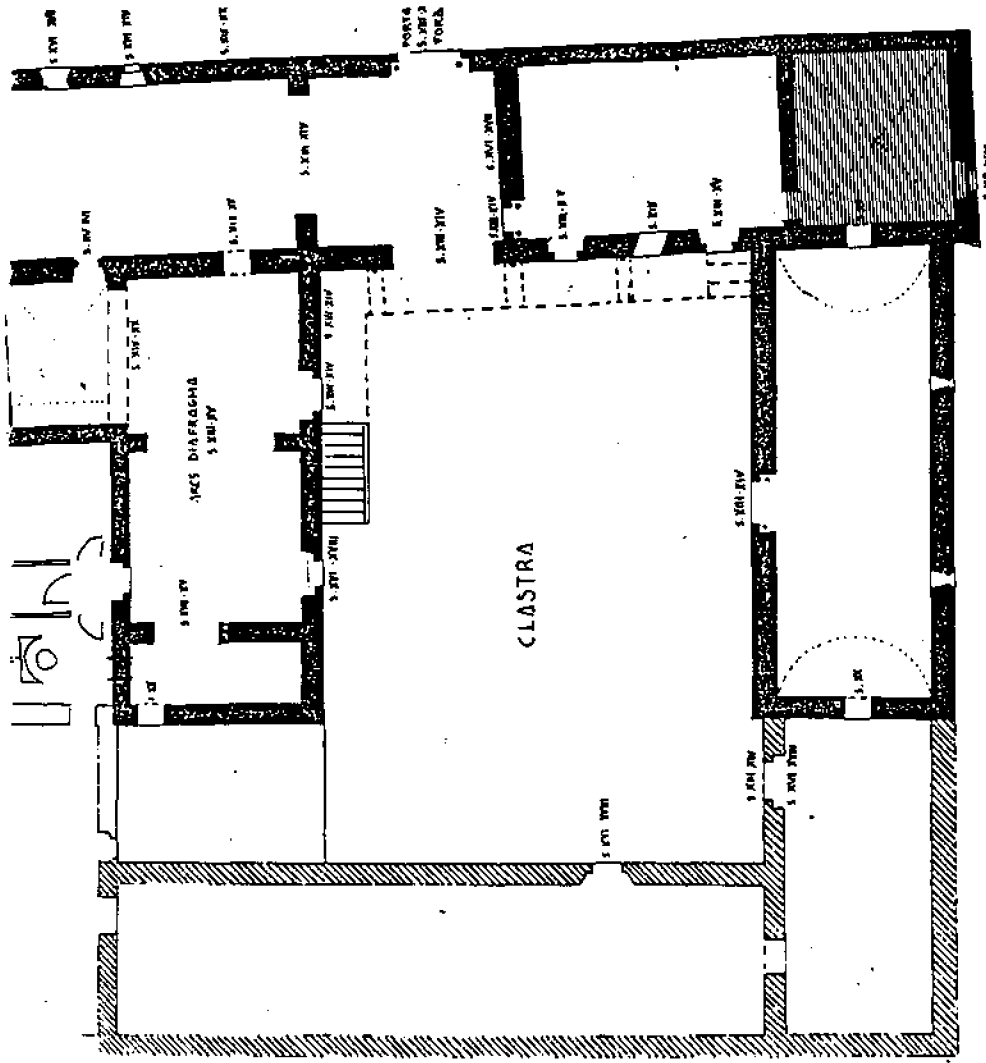
Element singular:

- Hermes bàquic de Son Mas
- Il·lants de Porto Cristo

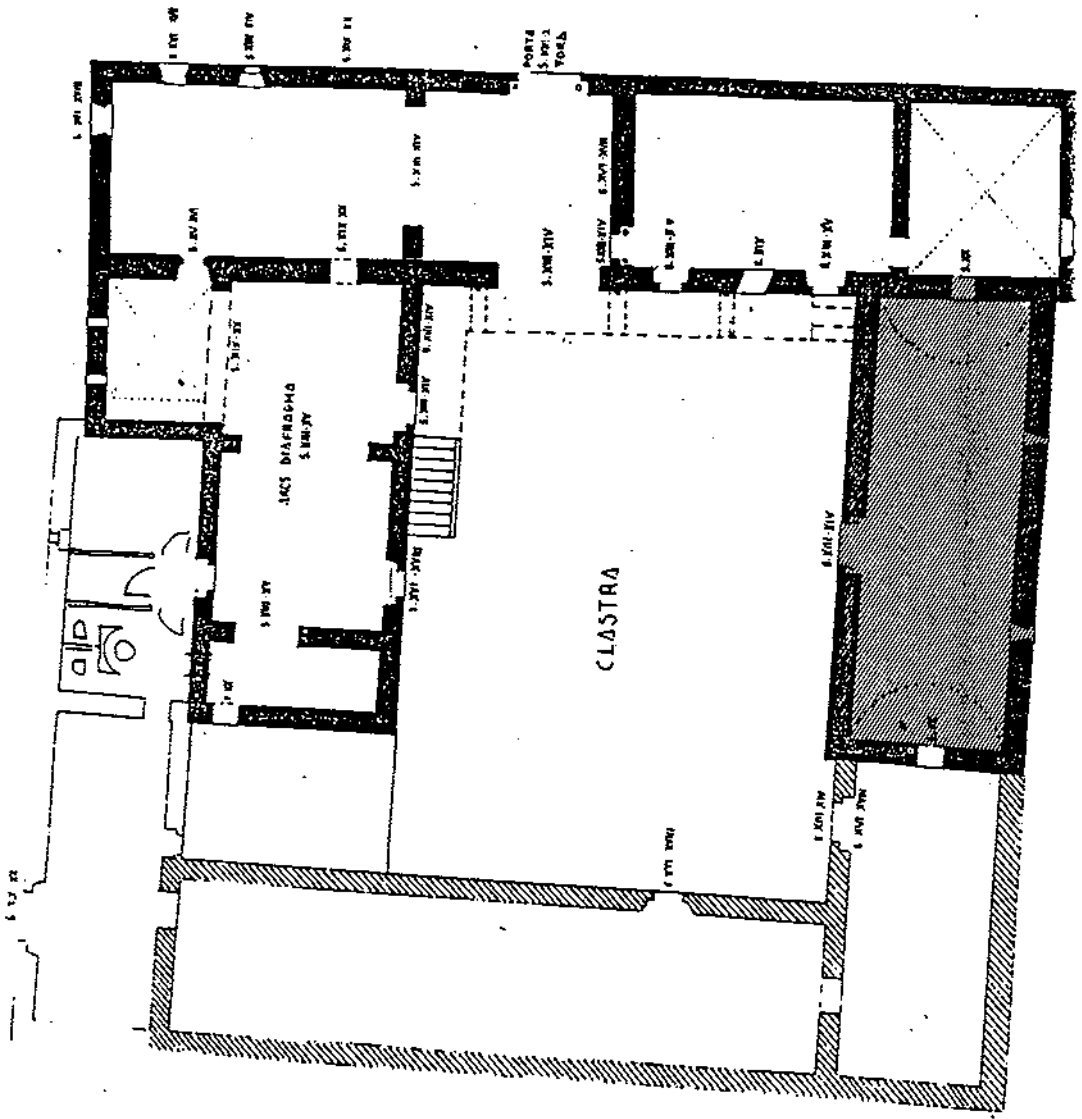
Fons en dipòsit a determinar mitjançant conveni:

- prospeccions Universitat de Marburg am Lahn.





PLANTA BAIXA.-





V - Epoca medieval

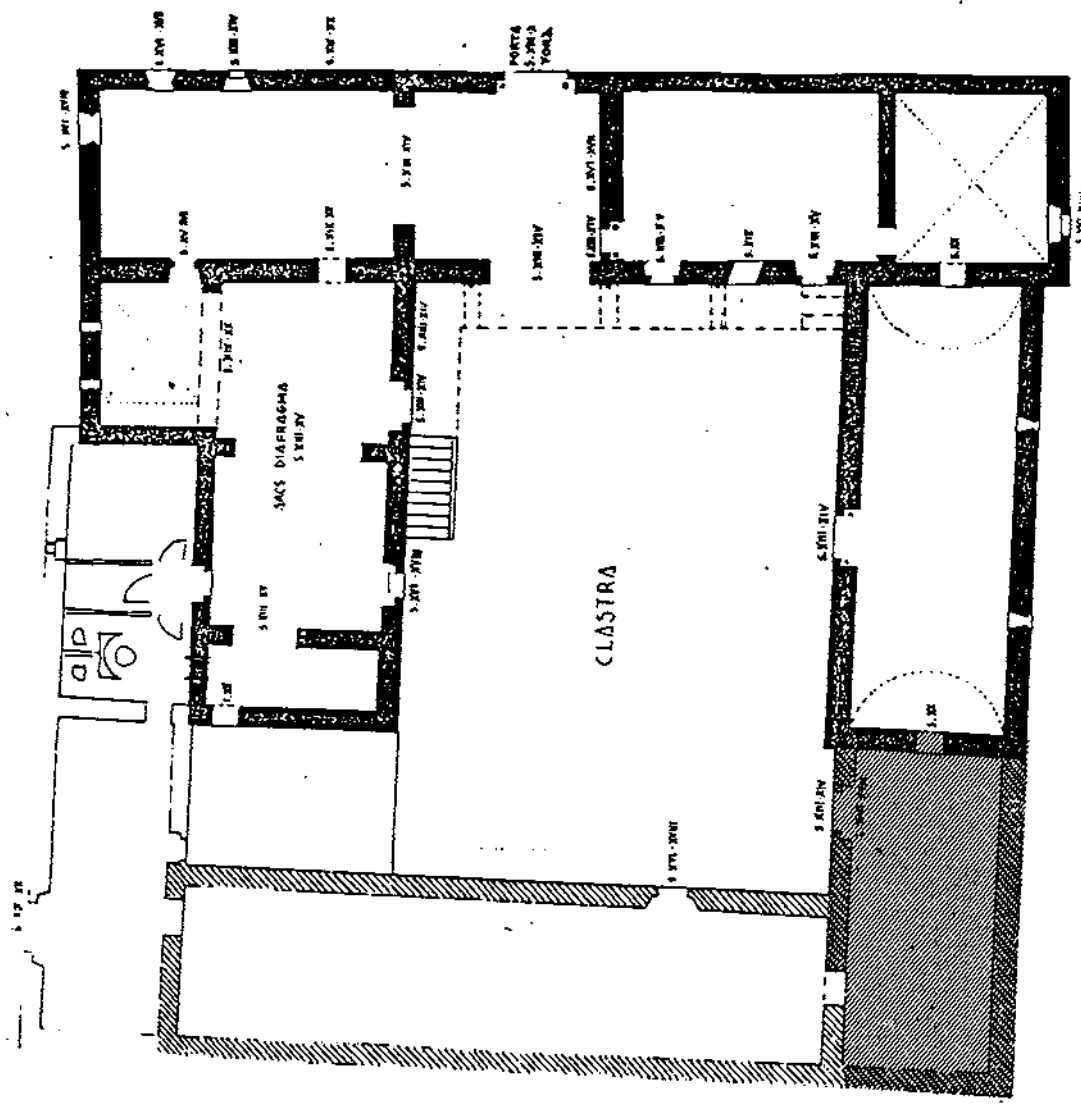
Materials d'època islàmica

Materials d'època cristiana

- a determinar una vegada s'hagin fet els
taris dels materials de propietat municipal.

Materials propietat estatal, en dipòsit, mitjançant cor





VI-IX - Secció Etnològica

- fons a determinar una vegada s'hagi fet l'inventari dels materials de propietat municipal.
- A causa de la tradició manacorina es pensa que els elements fonamentals haurien d'abastar les següents especialitats:

GERRERIA I TERRISSERIA

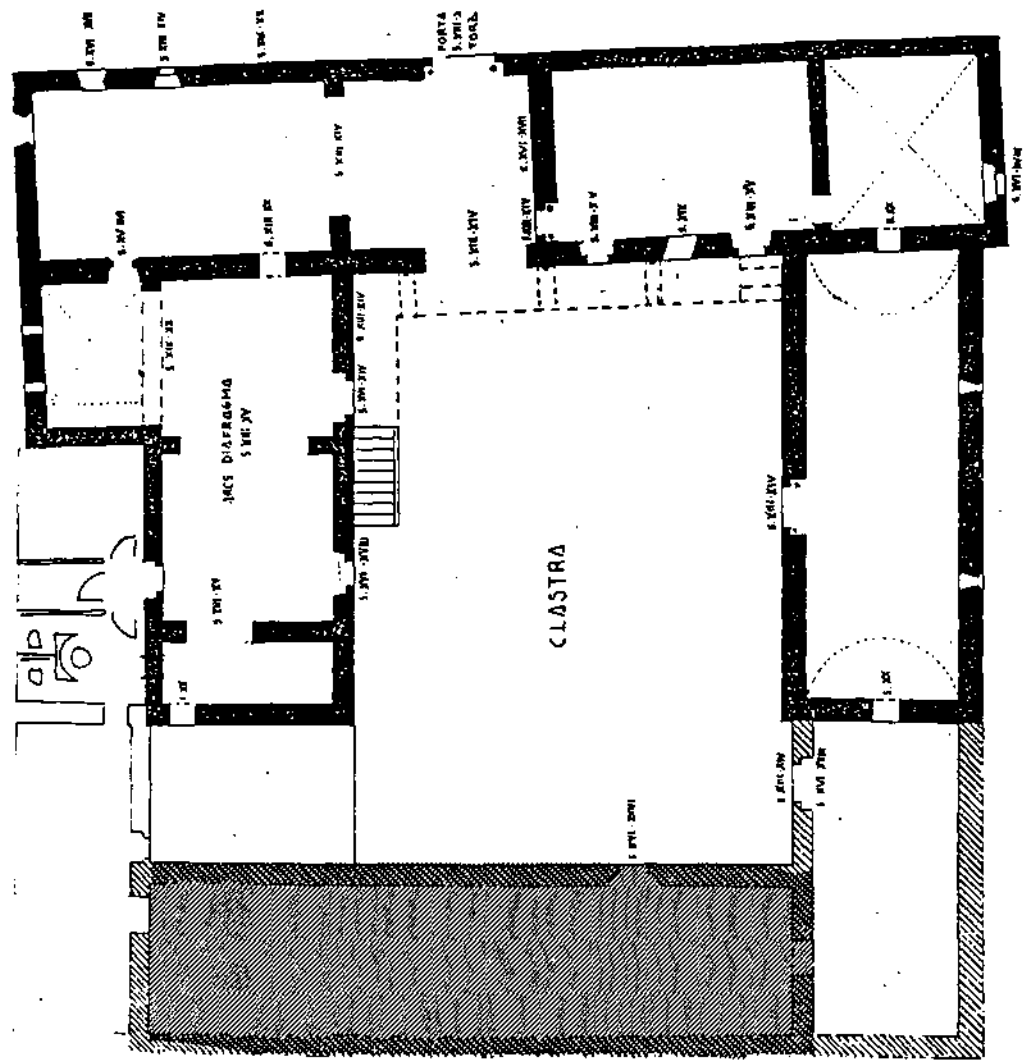
FUSTERIA

AGRICULTURA,

la qual cosa no impedeix que es disposin altres especialitats artesanals a determinar en el futur.

Una de les sales previstes per les col·leccions etnològiques podria dedicar-se a exposicions temporals de caire etnològic.



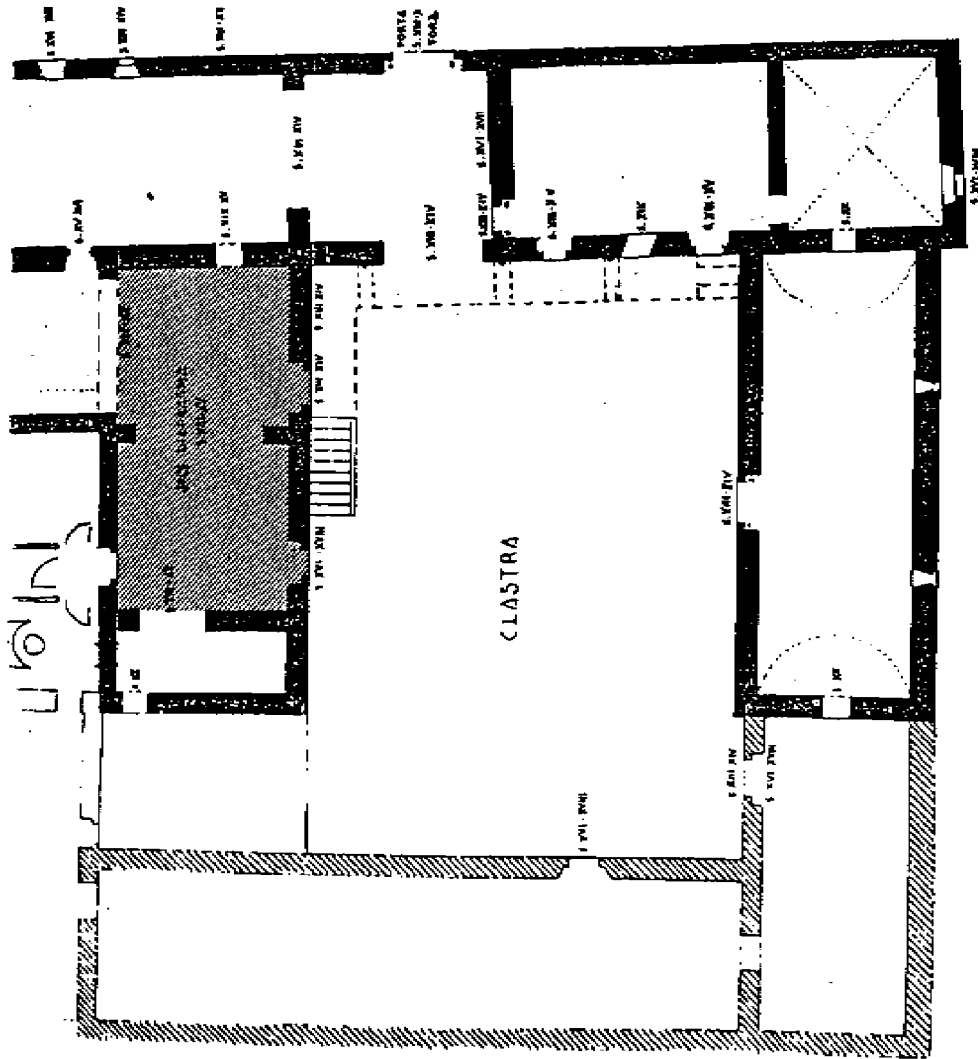


FUSTERIA

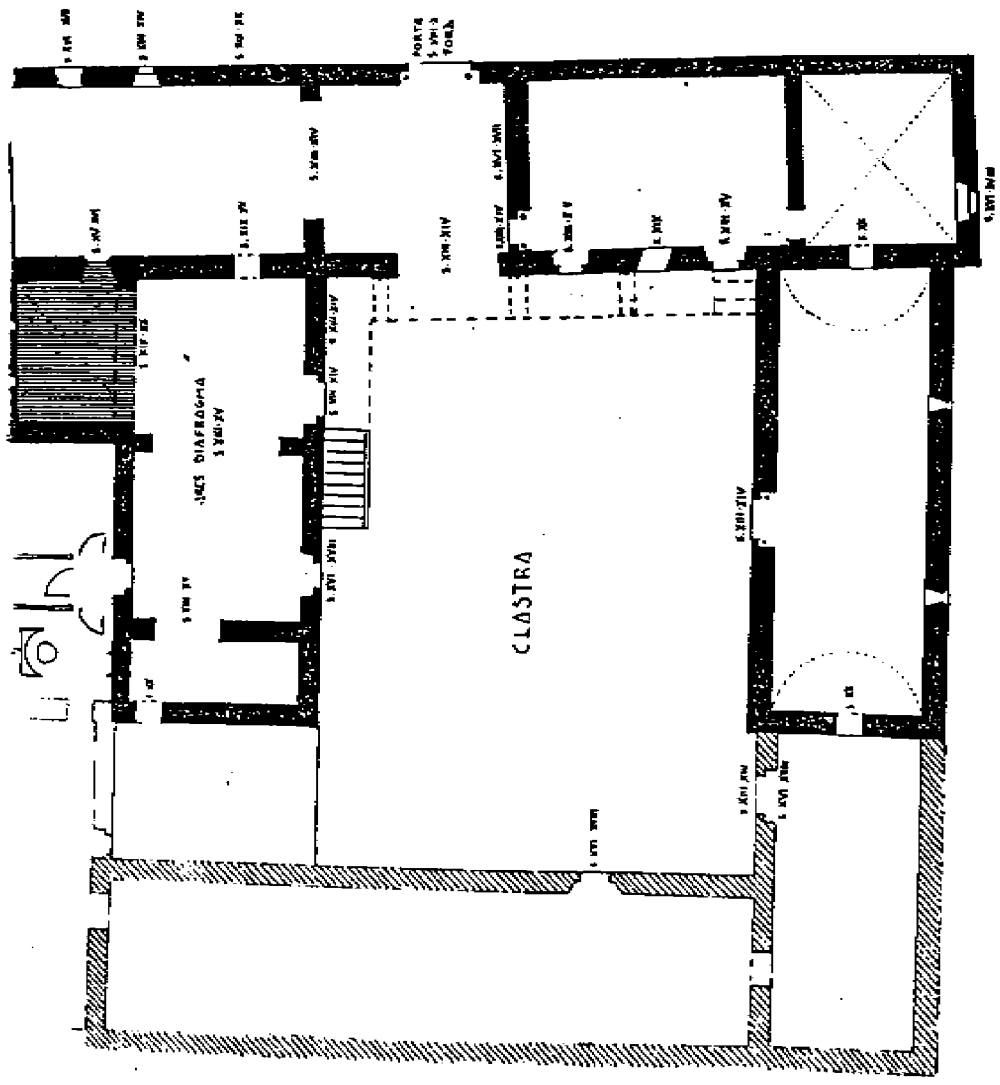
Si una tradició artesana es mantén en força a Manacor es l'art del fuster. Els canvis soferts son abismals i la tradició artesana galrebé es desconeguda pels artesans actuals.

Passat i present justifiquen la presència al Museu de Manacor dels estris, eines i aparells que, altre temps, feren possible la tasca callada i apassionada dels antics artesans de Manacor.





PLANTA BAIXA.-



PLANTA BAIXA.-



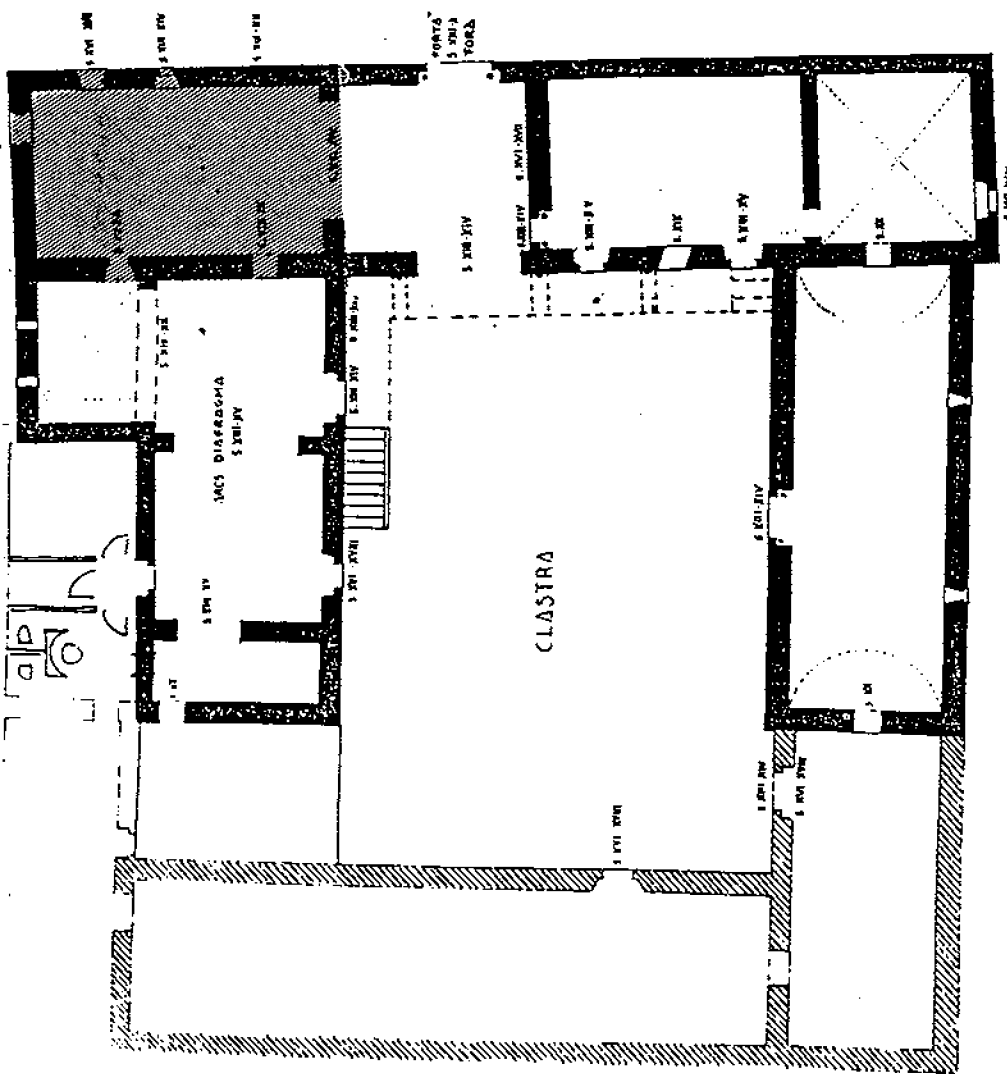
GERRERS I TERRISSERS

L'Arxiduc Lluís Salvador recorda amb encís les ceràmiques de Manacor. Avui es un record galrebé mític.

Seria necessari reconstruir un taller de gerrer i al mateix temps recollir les mostres de terrisa feta a Manacor.

Igualment la dedicació d'artesans manacorins a la fabricació de figures de betlem va tenir una gran importància. Sortosament al Museu de Mallorca es conserven motlles per a fabricar dites peçes que podran formar part dels fons en dipòsit al Museu que es projecta.





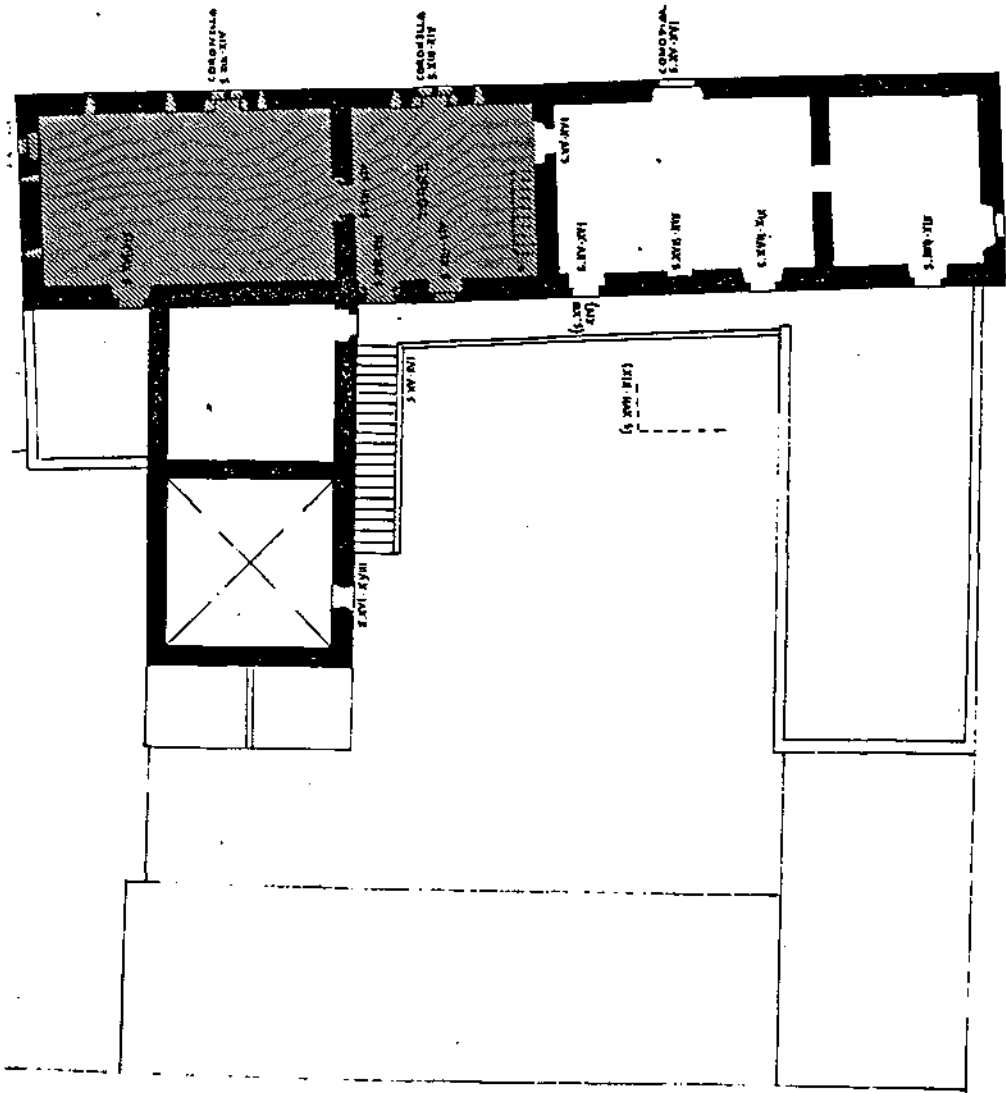


Planta pis:

X-XI - Sales dedicades a l'història de la Torre:

- Documentació
- Maquetes
- Posada en valor dels graffiti
- Quadres geneològics
- Procés evolutiu de la Torre i les seves transformacions
- Restauració de la Torre: criteris i procés de la restauració.





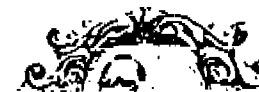


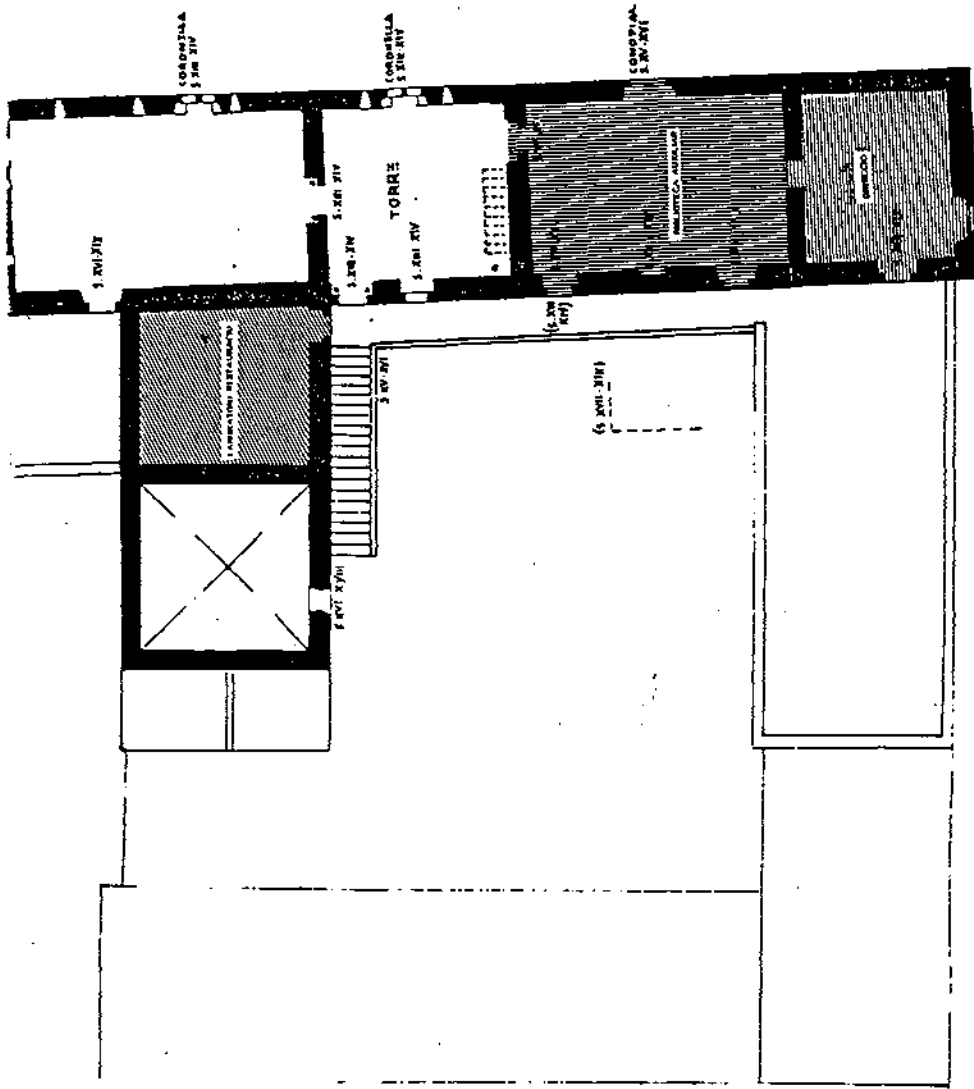
Serveis Tècnics, Administratius i Auxiliars:

Ateses les necessitats d'un CENTRE d'aquest tipus es preveuran espais suficients per:

- DIRECCIO
- BIBLIOTECA AUXILIAR
- LABORATORI RESTAURACIO

Espais a determinar segons les necessitats museològiques.

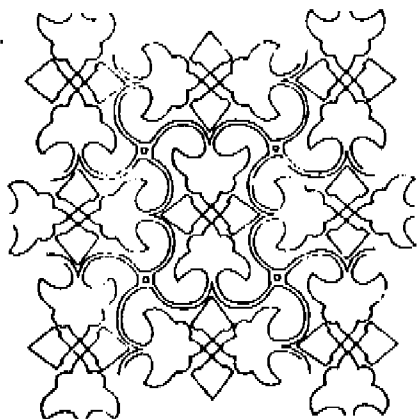






PERSONAL



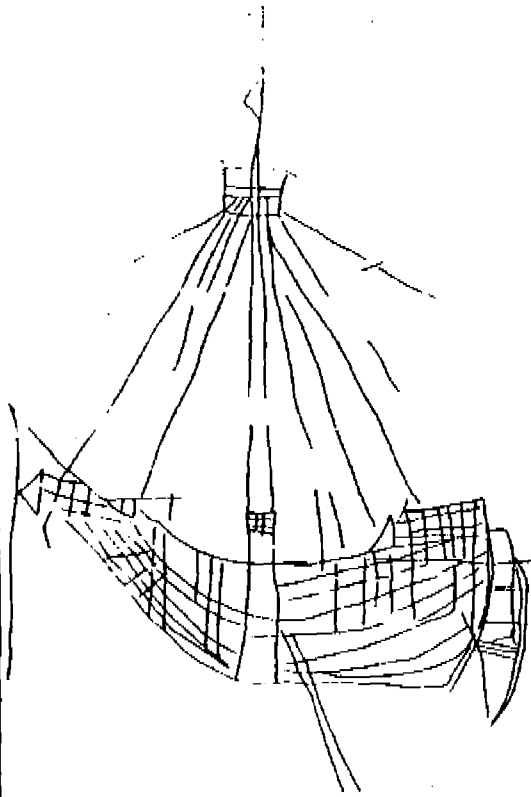


SERVEIS TECNICS

Direcció: Inventari.
Catalogació.
Inventari arqueològic.
Elaboració de guies.
Publicacions.

Auxiliars administratius:
Funció burocràtica.
Funció econòmica.





Biblioteca: Biblioteca auxiliar destinada en principi a les tasques pròpies del Museu, en una fase ulterior podria estar a l'abast de la població escolar de Manacor.

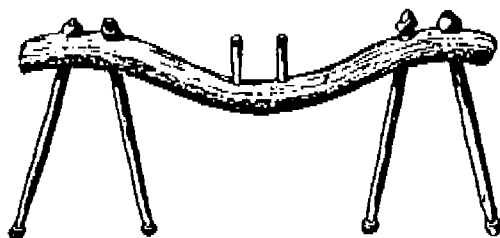
Especializada en:

- Arqueologia
- Belles Arts
- Etnologia
- Catalogació.

Es considera suficient l'existència d'un ajudant de biblioteca i un auxiliar pels treballs burocràtics:

- registres
- fitxes
- atenció al públic.





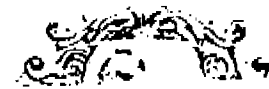
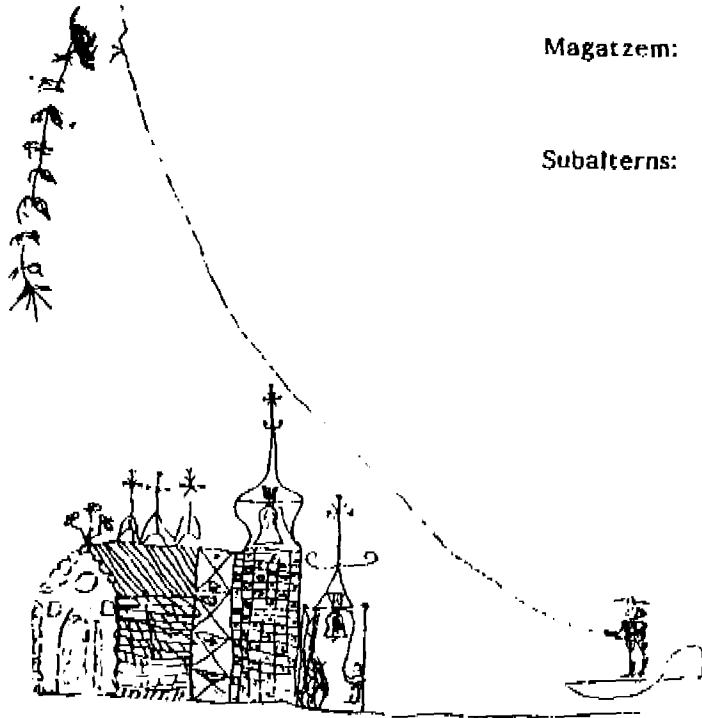
Les tasques de vigilància podrien ser substituïdes per sistemes electrònics (circuit tancat de TV.) encara que l'atenció necessària per controlar dit sistema produeix una fatiga especial que obliga a una alternància en les tasques de vigilància a tenir en compte. De totes maneres caldria fer un estudi econòmic envers la seva rendabilitat. En lloc de 9 subalterns es podria reduir a 5. Es una qüestió a determinar.



Restauració: Es considera convenient, al manco en una primera fase atendre en especial als materials arqueològics i etnològics, fons bàsics del Museu que es projecta puix l'ampliació dels seus fons, en un futur pròxim i llunyà, seran els propis d'aquestes dues especialitzacions.

Magatzem: Sistema compactus, idoni pels materials arqueològics.
Estanteria metàlica adequada als materials etnològics.

Subalterns: Bàsicament vigilància de Sales.
Atenció del magatzem.
Ajut als serveis tècnics.





Aquesta proposta es revisable segons les disponibilitats econòmiques i les necessitats museològiques i la seva provisió es pot fer de manera gradual amb un plaç de tres a cinc anys segons l'organigrama següent:

Primer any:

- 1 tècnic superior universitari
- 1 auxiliar
- 1 restaurador
- 1 subaltern

Segon any:

- 1 tècnic superior universitari
- 2 vigilants subalterns
- 1 laborant restauració

Tercer any:

- 1 auxiliar administratiu
- 1 ajudant biblioteca
- 1 porter
- 6 vigilants subalterns.

Si els sistemes de seguretat es fan utilitzant el circuit tancat de TV el numero de vigilants es podrà reduir un terç sobre el previst.



PLA DE TREBALL



194. - En un altre dia projecte a instal·lar-lo si aquest administratiu es aprova pel Ajuntament de Manacor.

Aleshores serà imprescindible comptar amb les dades següents:

a) Inventari de les peces propietat de l'Ajuntament de Manacor.

b) Estudi i inventari dels materials de propietat estatal que puguin ser depositats mitjançant conveni, al Museu Municipal de Manacor.

2on.- Sistematització de les col·leccions segons l'esquema museològic proposat al present avantprojecte.

3er.- Instal·lació de les col·leccions als espais prevists.

4on.- Reducció del nombre d'unitats dels materials exposats.

5on.- Publicació del catàleg.

El desenvolupament de les activitats properes del Museu Municipal de Manacor a partir d'aquest moment estaran condicionades els pressuposts de personal i manteniment i la seva tasca vendrà determinada per les funcions específiques d'un Museu:

CONSERVACIÓ dels fons fundacionals.
AMPLIACIÓ dels fons museològics mitjançant:

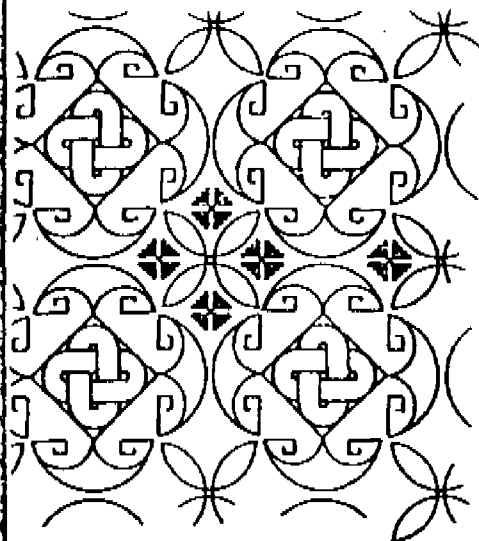
COMPRA
DONACIÓ
DEPOSIT
EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGICA A JACI
MENTS DEL MUNICIPI.

ESTUDI CIENTÍFIC dels esmentats fons.

PROJECCIÓ DIDÀCTICA per la qual es considera escaient contar en el futur amb un gabinet didàctic que posi a l'abast del públic dites col·leccions amb una projecció pedagògica convenient.

INSTAL. LACIO



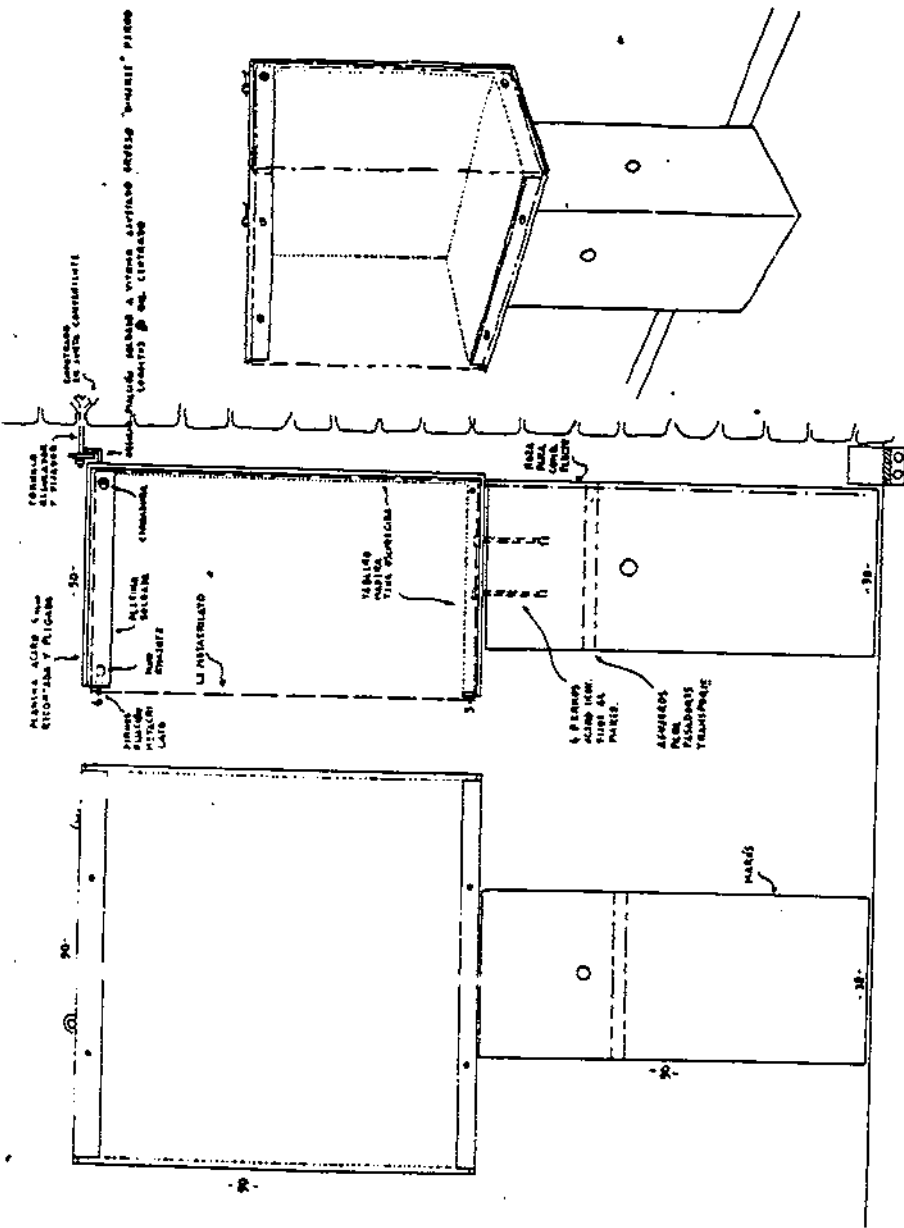


Els detalls tècnics dels elements d'exposició es matèria pròpia d'un projecte més espinzellat, de totes maneres les especials característiques dels materials, tant arqueològics com etnològics, que formaran part del Museu de Manacor, recomanen la necessitat d'un element expositor de tipus "standard", de contemplació vertical, amb elements d'il·luminació fluorescent incorporats. Per tal motiu es proposa el croquis disenyat pels arquitectes García Iniesta i Oliver Suñer que consideram escalent a les necessitats del Museu que es pretén instal·lar.

Per aquelles peces excepcionals que necessitin una contemplació horitzontal (com puguin ser les maquetes) o bé circular (Hermes bàquic, etc.) es disenyarà l'expositor específic segons les necessitats de la peça a exposar.

Il·luminació i elements complementaris d'exposició, així com la rotulació, presentació didàctica y els altres complements museològics seran estudiats al projecte definitiu.







DENOMINACIO

Seria convenient escollir un nom escaient al Museu Municipal que es pretén instal·lar a la Torre dels Enagistes.

L'antiga denominació de "Museo Arqueológico Municipal de Manacor" no pareix que sigui la més adequada, puix per la seva qualificació específica tan sols abasta una sola especialització.

Es proposa el nom de MUSEU DE MANACOR, perquè no tan sols es prou aclaridor, sino que permet, en el futur, incloure, si es creu convenient, altres departaments: Art, Ciència, Tècnica, etc.

Si aleshores d'ara tan sols s'han programades les seccions de ARQUEOLOGIA I ETNOLOGIA, no vol dir que en el futur es consideri convenient ampliar aquestes matèries, així el nom proposat les abastaria suficientment.

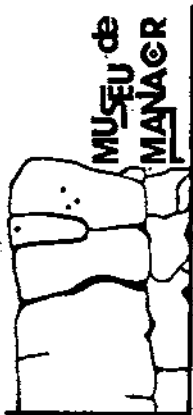
La ausència del qualificatiu MUNICIPAL podria ser un obstacle a dita proposta, encara que l'afectivitat d'un nom breu, prou clar i ben definit, es més eficaç que una denominació excessivament llarga.



MUSEU de
MANACR

Atesa la importància que avui dia tenen els logotipus hem pensat que aconseguir un emblema suficientment atractiu és una tasca difícil, per tant els dissenys que acompanyam: un d'ells basat en els motius decoratius dels mosaics de Son Peretó i l'altre a partir d'un detall de l'ensamblatge de les pedres d'Hospitalet, tan sols es presenten a títol il·lustratiu, considerant que és qüestió a decidir mitjançant concurs, obert a especialistes de les arts de la informació.





**b. Ordenanza del Museo Arqueológico Municipal
de Manacor (1975)**



AYUNTAMIENTO DE MANACOR

BALEARES
SECRETARIA GENERAL

Don BARTOLOME TOUS AYMAR, Licenciado en Derecho, Secretario General del Ilmo. Ayuntamiento de la Ciudad de Manacor, en la provincia de Baleares

CERTIFICO: Que el Ayuntamiento Pleno en sesión extraordinaria celebrada el día quince del presente mes, adoptó el acuerdo siguiente:

"PATRONATO MUSEOS MUNICIPALES.- Se presenta a la consideración del consistorio la relación de personas que a de formar el Patronato de Museos Municipales de acuerdo con lo que determina el art. 9º de la Ordenanza del Museo Arqueológico Municipal que quedará formado del siguiente modo: Presidente Honorario el Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia; Presidente Nato, el Alcalde de Manacor Presidente en funciones el Teniente de Alcalde Presidente de la Comisión de Cultura; Vocales: el Concejal delegado de Museos, Rvdo. D. Bartolomé Fons Pascual, D^{ña}. Ana Pifa Aguiló, Don Juan Bonnin Bonnin, Don Jaime Illiteras Gallo, Don Lorenzo Ginard, Don Antonio Riera Nadal, Don Antonio Riera Fullana y Don Pedro Matas Machón; Secretario el Funcionario Conservador de Museos. Como miembros de honor quedaran adscritos al Patronato Don Guillermo Rosselló, Bordoy, Don José Mascaró Pasarius, Don Bartolomé Fons Obrador y Don Bartolomé Enseñat Extrany. Se acuerda asimismo comunicar este acuerdo a los interesados agradeciéndoles el haber aceptado formar parte del indicado Patronato".

Y para que conste expido la presente, de orden y con el visto bueno del Señor Alcalde Don Pedro Galmés Riera, en Manacor a diez y seis de octubre de mil novecientos setenta y cinco.

vs. B^s.
EL ALCALDE.,



ANDREU RAMIS PUIG-CROS

LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS

III

SETEMBRE, 1992

7/20

Andreu Ramis Puig-gros

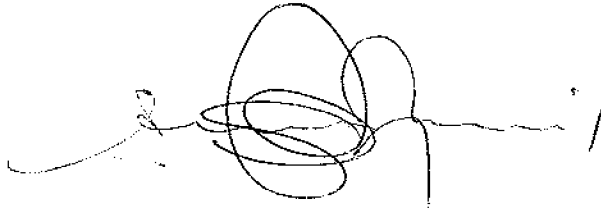
**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

R. 88351

Setembre, 1992

UNIVERSITAT ILLES BALEARS	
SECRETARIAT GEN. RAU	
(1-11) Docum. (1-1)	
N.º	174
DATA	27-10-92
ENTRADA	

Andreu Ramis Puig-gros

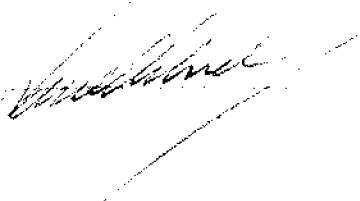


**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Tesi de doctorat

Direcció: Dr. Guillem Rosselló Bordoy

Vist i plau:



Dept. de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.

Universitat de les Illes Balears

Setembre, 1992

**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Volum III

4. LES COL.LECCIONS ETNOLOGIQUES A BALEARS (CONTINUACIO)

4.3.2. Col·leccions de titularitat col·lectiva

4.3.2.1. Casal de Cultura de Sóller

4.3.2.1.1. Identificació

Casal de Cultura de Sóller

adreça

carrer de sa Mar, 13

Sóller

horari

Cada dia, excepte dissabte, diumenge i festes de 11,00 a 13,00 i de 16,00 a 19,00

preu entrada: 100 ptes.

4.3.2.1.2. Història i evolució

El Casal de Cultura de Sóller es va crear entorn al 1957-58 i es va instal·lar a un casal propietat del Sr. Damià Mayol Marquès, el qual el va cedir a precari a l'Associació. A més de la cessió del local va fer una aportació inicial de 150.000.- ptes. Un del promotors, Jaume Ensenyat, feia comptes poder instal·lar-hi tota una sèrie de col·leccions locals que al final no passaren a integrar el fons del Museu.

Pel que fa als fons inicials, Ensenyat manifesta que es tractava de recompilar fons amb una finalitat més decorativa que no pas amb criteris científics. Es tractava de vestir el casal i fer-lo visitable.

Sembla que durant els primers anys d'existència del Casal aquest va servir com a aglutinador de la majoria d'activitats culturals que se celebraven a Sóller. Suplia le demanda de necessitats culturals i desenvolupà una important tasca de recuperació amb un marcat sentit del mallorquinisme. Aquesta tasca aglutinadora i dinamitzadora es feia també efectiva donant aixopluc, al mateix casal, a tota una sèrie d'entitats locals com és ara un grup de teatre, un grup de cine-fòrum, l'Aliança Francesa, una Associació filatèlica i l'Associació per a la Cultura de la Dona.

També es donaren els primers cursos de català i es va fer una de les primeres actuacions de Raimon (Nova Cançó) a Mallorca, conferències de Josep M^a. Llompart, etc...

El 1983 havien celebrat uns 600 actes i activitats culturals.

4.3.2.1.3. Aspèctes jurídics i administratius

Tenen Estatuts aprovats. Abans de la llei d'associacions tenien un patronat del qual n'era president el batle de Sóller. Actualment hi ha una junta democràticament elegida amb una assemblea general anual. No hem pogut consultar cap casta de documentació.

4.3.2.1.4. Fons del Museu

Es tracta d'una col·lecció de caràcter mixt, amb predomini dels materials etnològics, però amb presència de materials artístics, històrics (arqueologia) i, fins i tot, alguns materials d'història natural.

L'àmbit de les col·leccions inicialment és de caràcter local o comarcal (la Vall de Sóller), encara que recull materials propis de l'illa de Mallorca. Són també destacables els materials relacionats amb el comerç i l'emigració de sollerics al sud de França.

Pel que fa als fons, la majoria són dipòsits, alguna donació i llegats. Encara ara es fan algunes donacions.

L'any 1990 es va muntar una nova sala d'arqueologia i el llegat Paul Haefliger ha dotat el museu d'una col·lecció de màscares rituals mel·lanèsies (Nova Guinea).

4.3.2.1.5. Laboratori

No compta amb cap casta d'infraestructura de documentació, investigació o restauració.

4.3.2.1.6. Exposició

A la planta baixa, a l'entrada, al primer aiguavés hi ha el mobiliari propi d'una casa senyorial i, just entrant, la primera màquina de l'antiga Impremta de Can Marquès (1885). A la dreta mitjançant una petita escala s'accedeix a una sala dedicada a botànica (làmines il.luminades, gravats i herbari) -segons informació de J. Ensenyat hi ha intenció de traspasar el fons d'aquesta sala al Museu de Ciències Naturals de Sóller-.

A l'esquerra de l'entrada s'accedeix a la seu de l'Associació per a la Cultura de la Dona (fundada per la Sra. Mayol el 1928):

Al segon aiguavés destaca la presència de la gran escala que dóna accés a l'entresol on hi ha el menjador i al pis superior. A la dreta hi ha el portal d'accés a la cuina i al fons, front al portal d'entrada la sortida al corral o pati interior. Del segon aiguavés potser el que més destaca és un plànol cadastral de Sóller del 1885 i una maqueta d'un teler.

A la cuina, amb una gran ximenea, hi ha una importantíssima col.lecció de ceràmica popular, a més d'una completa col.lecció d'estris i atuells de cuina i eines i objectes relacionats amb la feina que la dona desenvolupava dins aquest àmbit (debanadores, filoses, etc). Des de dins la cuina s'accedeix

també a un soterrani, dedicat a botiga d'oli, on hi ha una bona col·lecció d'estrils relatius a la vida domèstica, ribells, gerres, esportins per figues, pinces per fer la permanent, torradores de cafè, motlles i llaunes de pastisseria, maridet, mesures d'oli, gibrells, gerres, etc.

Al pati posterior, davall una porxada hi ha, sobretot, eines de diversos oficis. Destaca una premsa de vi, una pastera, un plafó d'eines de fuster, un banc de fuster i un altre d'escultor, un banc d'argenter, eines del camp i estrils de transport i tracció animal.

A l'entresol s'ha reconstruït l'ambient d'un menjador de casa senyorial amb una taula central i una vitrina amb vaixel·la i especialment estrils i atuells de vidre. Així mateix hi ha un rentamans.

A la planta pis s'ha aconseguit una millor distribució i agrupació temàtica dels fons conservats ja que s'han creat tres sales monogràfiques. Just al replà de l'escala a la dreta hi ha la sala d'arqueologia amb vitrines metàl·liques als laterals, bona il·luminació.

Des d'aquesta sala, dedicada a l'arqueologia, s'accedeix a una sala monogràfica d'etnologia colonial on es conserva el fons del llegat Paul Haefliger. Tal com diu la indicació existent a la vitrina central d'aquesta sala es tracta d'una col·lecció de màscares melanèsies dels segles XIX i XX, procedents de Nova Guinea i en gran part de la vall del riu Sepik.

Les màscares són representacions dels morts avantpassats o enemics morts en combat que juntament, amb les imatges dels

animals totèmics, ornem les cases de reunió o bé s'utilitzen a les danses rituals.

En definitiva es tracta d'una col·lecció de 16 peces (la majoria màscares), tres reproduccions gràfiques de màscares i dues revistes sobre les màscares de la vall del riu Sepik.

Continuant amb la descripció de la primera planta, a l'altre costat de l'escala, hi ha la sala noble amb el mobiliari tradicional (taula central, cadires, pintura i piano) i l'accés a una sala monogràfica de pintura i a l'alcoba. En aquest darrer recinte hom pot veure la disposició tradicional d'una alcoba mallorquina. Al primer àmbit decoració típica amb mobiliari tradicional: canterano, campanes de vidre amb copinyes, etc. i al fons, el llit barroc amb domàs vermell i a cada costat una vitrina de vidre amb vestuari tradicional, para-sols (mallorquí i francès) i brodats, fusos, filoses (sembla que hi ha una peça molt rica procedent de la col·lecció Mulet de Gènova). També hi ha algunes fotografies antigues amb vestuari i una publicació doble el mateix tema.

Al costat de l'escala que puja al segon pis i amb accés directe des de la sala principal hom troba la capella on, a més de l'altar i les imatges de talla, hi ha una vitrina amb estris i vestuari litúrgic i dos plafons amb ex-vots de llauna

A l'escala entre el 1r i el 2n pis hi ha dues vitrines encastades a la paret amb peses i mesures i ceràmica fina. A la paret del buit de l'escala hi ha una col·lecció de romanescs.

Al segon pis hi ha únicament una sala, corresponent a les golfes del casal. No està compartimentada i per tant totes les peces estan disposades de forma perimetral, excepte una vitrina central que ocupa l'interstici existent entre les dues úniques columnes de sustentació de la coberta.

Començant el recorregut per la dreta trobam dues vitrines amb vestuari i ornaments litúrgics (sembla que alguns corresponen a Fr. Mateu Colom i Canals).

Tot el lateral està ordenat mitjançant uns plafons de fusta que donen lloc a cinc àmbits diferenciats dins els quals sense cap tipus de criteri es disposen diversos objectes.

El primer està ocupat per tres bressos d'infant; al segon hi ha dos cofres i una sèrie de teules pintades; al tercer, de gran interès, hi ha la col·lecció de ceràmica representant diverses construccions d'arquitectura popular, realitzada pel grup Tabalet (integrat entre d'altres per Jaume Coll Conesa) i a la part central dos torns de filar i un tricicle; al següent àmbit hi ha dues serres de trepar i a l'últim altres dos torns de filar i una vitrina metàl·lica adossada a la paret amb una interessant mostra de vestuari tradicional i una vela de carro.

Aquesta vitrina adossada a la paret té continuïtat amb una altra de bessona on hi torna haver una bona mostra de vestuari tradicional (especialment guardapits), un teler per fer veta, bosses per dur doblers, odres, objectes d'ús personal (pipes, ulleres, etc), alguns instruments musicals (matraques), etc. Sobre la vitrina una col·lecció de maletes.

L'altra paret no té cap casta de divisió ni compartimentació i només compta amb un seguit d'objectes disposats un al costat de l'altre: màquines de cosir, una caixa, dues sàrries(?), una sella, una altra caixa, cadira paridora, gramola, col·lecció de moixines i orinals i botes i bocois que serveixen de protecció al buit de l'escala. A la paret hi ha tota una sèrie de plafons de segells.

A la vitrina central hi ha una mostra de vestuari colonial (vestits d'època, finals segle XIX), para-sols i ventalls i a l'exterior la cadira destinada al Rei Alfons XIII (Can Cera), una sella i una cadira per a infants.

4.3.2.1.7. Instal·lacions

Es tracta d'un casal tradicional de la pagesia benestant i que respon a la tipologia tradicional de l'arquitectura popular. S'ha mantingut l'estructura arquitectònica tradicional i les col·leccions s'hi han disposat amb pretensions decoratives de l'espai més que no seguint criteris expositius.

4.3.2.1.8. Dinamització

A part de les activitats de caràcter cultural que pugui haver organitzat el Casal de Cultura o les associacions que aixopluga,

com a museu desconeixem qualsevol casta d'iniciativa (exposició, publicació, etc.) tendent a donar a conèixer els fons o les activitats.

4.3.2.1.9. Fonts consultades

Entrevista amb Jaume Ensenyat (Sóller, 4 de març 1991)

(Jaume Ensenyat, Passeig de Mallorca, 17B, 2n A)

450071

4.3.2.2. Fundació Cosme Bauçà a Felanitx

4.3.2.2.1. Identificació

Fundació Cosme Bauçà

adreça

carrer de la Sínia, 10

Felanitx

telèfon: el museu no té telèfon. Per contactar hom pot adreçar-se a Mn. Pere Xamena Fiol (carrer de Soler, 19, Felanitx. telef. 581757)

horari

A convenir. El dia de Sant Agustí (28 d'agost) està obert durant tot el dia.

4.3.2.2.1. Història i evolució

Cosme Bauçà morí dia 13 de febrer de 1959 i per disposició testamentària deixava la casa i part dels seus béns per a

la constitució d'un museu ubicat a la seva casa pairal. El mes de febrer del 1962 es va cedir la casa del Port per tal de redimir l'usdefruit que gravava els altres béns de la Fundació i obra pia; poc temps després foren venuts els solars veïnats de la casa, la meitat del seu preu havia de destinar-se a obra pia i l'altra meitat al museu.

Pel mes de maig del 1962 va esser erigida l'entitat Museu Cosme Bauçà mitjançant escriptura pública atorgada pel notari Francesc de Sales Garau i es redactà el reglament de la Fundació

La Junta Administrativa, que segons la voluntat del fundador està composta pel Batle de Felanitx, el Rector i el President de la Comissió Municipal d'Ensenyament, delegà, segons el reglament, les funcions executives en una Junta formada per Mn. Pere Xamena Fiol, Jaume Oliver Oliver, Bartomeu Capó i el secretari-dipositari Sr. Llorenç Nicolau.

Durant l'estiu del 1963 s'acondiciona l'edifici per tal d'instal·lar-hi el Museu que fou inaugurat el dia 28 d'agost de 1963.

A partir del mateix moment s'inicien les primeres activitats i acaba d'acondicionar-se l'edifici. Es també durant aquests primers anys quan Mn. Pere Xamena aconsegueix recollir gran quantitat d'aparells i eines, la majoria dels quals s'obtenen per donació.

Les primeres activitats desenvolupades són de dinamització cultural. Activitats amb un marcat accent regionalista. Per exemple durant el curs 1967-68 organitzen un curs de "mallorquí" a la biblioteca de la Caixa de Pensions.

Se celebren cicles de conferències, cursos de català, etc. Potser destaquen les conferències dictades el 1968 per Francesc de Borja Moll sobre Pompeu Fabra i de Blai Bonet sobre Joan Miró.

També organitzen exposicions de pintura (Pau Fornés), cursets d'iniciació cinematogràfica, més exposicions, festes del llibre, conferències de Josep Ma. Llompart, especial dedicació a la commemoració de la festa del llibre, recitals de la nova cançó (Lluís Llach, agost 1974).

El museu es va iniciar a partir de diverses donacions. Les més importants han estat la de fons arqueològics de Miquel Bordoy, i una altra d'ivoris del Sr. Nicolau Nicolau.

En el llegat de Cosme Bauçà la col.lecció etnogràfica no era destacable. El fons s'ha anat completant a partir de la fundació, principalment pel que fa a la col.lecció etnogràfica, gràcies a donacions particulars. Les donacions es feren pràcticament a partir de relacions personals.

4.3.2.2.3. Aspectes jurídics i administratius

La Fundació es regeix per les mateixes estipulacions dimanants de l'acta de constitució de la institució docent "Museo Cosme Bauzá, Presbítero", atorgada pel maig del 1962 (apèndix documental a).

En aquest mateix document s'estableix que la nova institució serà regida i governada per una junta administrativa integrada pel batle de Felanitx, el rector de la parròquia i el president de la comissió municipal d'ensenyament.

El mateix 1962 es fixà un reglament per al bon funcionament i govern de la Fundació (apèndix documental b).

Tot i aquestes estipulacions, la junta ha anat variant la seva composició adaptant-se a les necessitats i conjuntures de cada moment. Segons Mn. Pere Xamena, la junta ha anat variant i la seva composició ha oscil·lat entre els tres membres inicials fins arribar a la vintena en alguns moments.

En els moments de més activitat institucional, la junta es reunia periòdicament, encara que no hi havia llibre d'actes. Generalment ha tengut llibertat absoluta d'actuació.

El 14 d'octubre de 1968 es crea l'Associació d'Amics de la Fundació Mn. Cosme Bauçà.

El 7 de febrer del 1990 es signa conveni de col·laboració entre el Centre Cultural de Felanitx (Ajuntament) i la Fundació Cosme Bauçà.

Quant al règim econòmic de la fundació, aquesta s'ha nodrit de petites subvencions de l'Ajuntament de Felanitx, un fons de la Fundació, les quotes dels Amics de la Fundació que pagaven 100 ptes. anuals, etc.

Recentment ha rebut una subvenció de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports de la Comunitat Autònoma per a l'adquisició de llibres.

Pel que fa a les despeses, la inexistència de personal assalariat fa que siguin escasses. Les despeses de manteniment de l'edifici es subvenen gràcies a les subvencions municipals i als beneficis financers de la mateixa Fundació.

4.3.2.2.4. Fons del Museu

Es tracta d'un fons de caràcter mixt, encara que amb un predomini de la història i l'etnologia.

La procedència del fons és bàsicament de les donacions i dipòsits. Entre els dipòsits més significatius cal destacar una vitrina amb materials arqueològics entregada per la família Bordoy el 28 d'agost del 1968, recopilats pel Sr. Miquel Bordoy Oliver¹.

El mes de març del 1971 el Sr. Nicolau Nicolau entregà en dipòsit una col·lecció d'ivoris.

Quant al volum de la col·lecció, el conservador dona aquesta quantificació: objectes dins la cuina n'hi ha uns 126; eines i objectes al porxo i torre, 462; vitrina de prehistòria, 180; monedes, 90; objectes d'ivori, uns 168; talles grosses, 5; talles mitjanceres, 10; cadires de capellà, 12; taules 4; plats, ceràmica antiga, 12; olles d'aram, 2; quadres de pintura, 39; altres de gravats, fotografia, 89; àmfores, 12. Té també unes col·leccions de fusta provinents d'Àfrica.

4.3.2.2.5. Laboratori

Pel que fa a l'arxiu del Museu hom ha de constatar l'existència d'un llibre d'estadístiques de visitants, correspondència

¹ Sobre els aspectes biogràfics de Miquel Bordoy Oliver (Felanitx 1877-1953) vegeu l'entrada corresponent a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. 2, pp. 211-212.

entre gent que s'hagi interessat per algun tema, etc. Així mateix, Mn. Cosme Bauçà feia un dossier de premsa referit a tots aquells aspectes que sortien al diari. Es troben a la secció manuscrits i abasten tota la vida de Mn. Cosme.

Mn. Pere Xamena conserva un arxiu de tots aquells programes i altra informació referida a Felanitx. Aquesta informació es conserva agrupada en dossiers; el primer correspon al segle passat, un altre per a la primera dècada del segle, l'altre fins al 1920, un altre fins al 1925, llavors cada dos anys i finalment cada any.

Pel que fa al fons arqueològic, es conserven apunts i diaris de les campanyes arqueològiques. Entre aquesta documentació destaca un manuscrit de Miquel Bordoy Oliver. Existeix també una llista dels donants del fons, però és incompleta.

Igualment es conserva documentació de la relació i les col.laboracions de Mn. Bauçà amb l'obra del *Cançoner Popular de Catalunya*.

Quant al material etnològic, està començat un inventari, però molt incomplet: les eines no hi són. A l'inventari hi figuren la col.lecció d'ivoris i els materials de la donació de Mossèn Bordoy.

La Fundació disposa d'una biblioteca local i una petita hemeroteca. Al registre de la biblioteca hi figuren 877 publicacions sobre Felanitx; 206 manuscrits; 1069 llibres i fulletons sobre Mallorca i uns 725 sense catalogar; 344 volums de publicacions periòdiques sobre Mallorca i 2856 publicacions (llibres i fulletons) sense relació directa amb Mallorca. Així mateix es reben les revistes "Randa", "Lluc" i "Estudis Lul.lians". A

l'hemeroteca local destaca una col.lecció completa de "El Felanigense".

El catàleg de la biblioteca és ordenat per matèries i per autors. Mn. Pere Xamena ha establert tres seccions: M A (Mallorca); F (Felanitx); MS (manuscrit) seguides per un número currens dins cada una de les seccions. La fitxa catalogràfica no segueix cap criteri unificat.

Hi ha algunes fotografies dels objectes i una col.lecció de fotografies de cuines tradicionals. Hi ha dos àlbums de fotografies de Felanitx i Mallorca i la Fundació organitza, per Sant Agustí, un concurs fotogràfic.

Pel que fa als materials, hom no disposa de registre d'entrada. De les peces catalogades només es fa un llistat. Tant per a la prehistòria com per als altres no hi ha fitxa, només per als llibres.

El Museu com a tal no ha promogut cap tipus d'investigació. La duita a terme per Mn. Pere Xamena és iniciativa personal. Hi ha hagut un intent de divulgació més que d'investigació.

Als catàlegs de les exposicions a vegades hi havia un resum del que és el Museu.

Quant a mesures de conservació i restauració són inexistents i, pel que fa a l'exposició, hom diposa de vitrines de fusta i vidre per a les exposicions i conservació de manuscrits i llibres.

4.3.2.2.7. Instal·lacions

La casa era la casa pairal de D. Cosme, era un molí, el seu repadrí era moliner. Mn. Cosme la va restaurar a principis de segle. A rel de la creació de la Fundació es varen fer algunes reformes. L'edifici és propietat de la Fundació.

La disposició de les sales segueix l'estructura tradicional de la casa. A la planta baixa hom troba l'entrada amb alguns quadres i una premsa de vi; a la dreta, una habitació, recentment remodelada, destinada als investigadors i visitants.

Al primer pis hi ha la biblioteca, on hi ha disposada la vitrina arqueològica, la col·lecció de marfils i una habitació on es reproduïx una cuina tradicional amb la xemeneia i el seu parament. La decoració de les sales es complementa amb quadres i fotografies antigues.

Al segon pis es conserva la major part de la col·lecció etnogràfica, disposada com en una antiga sala de casa pagesa. A la torre del molí es conserven també algunes eines.

4.3.2.2.8. Dinamització (activitats i publicacions)

Tal com es pot constatar al llistat d'activitats (apèndix documental c), entre el 1968 i el 1975 la Fundació aglutinà bona part de les activitats culturals de la vila de Felanitx. Aquest ha estat precisament l'aspecte més destacable de la Fundació Cosme Bauçà. També fou important la publicació de llibres, opuscles, catàlegs, etc.

En aquest sentit va esser rellevant la sèrie d'almanacs que aparegué entre el 1970 i el 1977. També va esser molt interessant la sèrie de documentals fílmics que recullen la vida cultural felanitxera: *De Sant Agustí a Sant Agustí 1975-1976* que es va realitzar de forma ininterrompuda fins al 1982-83 a més d'una sèrie de filmacions d'indubtable valor etnogràfic com és ara *El nostre pa de cada dia* (1976); *El vi que alegra el cor de l'home* (1977); *Feines i oficis i Folklore felanitxer* (1978); així mateix, en el seu fons fílmic compten amb una pel·lícula sobre la pròpia Fundació on s'expliquen els dos vertents més destacats: el museu i les activitats culturals organitzades.

A part d'aquestes produccions pròpies, hom ha de destacar també, les projeccions que organitzaven com és ara la pel·lícula *Festes de poble a Mallorca* de Vicenç Matas (1976); l'organització del Concurs nacional de diapositives en color sobre folklore (1977); projeccions de pel·lícules d'Antoni Riera sobre rondalles, etc.

4.3.2.2.9. Fonts consultades

(1969) *Almanac per a l'any 1970*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1970) *Almanac per a l'any 1971*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1971?) *Almanac per a l'any 1972*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1972?) *Almanac per a l'any 1973*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1973) *Almanac per a l'any 1974*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1974 ?) *Almanac per a l'any 1975*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1975) *Almanac per a l'any 1976*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1976) *Almanac per a l'any 1977*. Felanitx: Fundació Mossèn Cosme Bauçà.

(1970) *Resum d'Història de Felanitx*. Felanitx: Fundació Cosme Bauçà.

Entrevista a Mossèn Pere Xamena Fiol, nascut dia 18 de maig de 1918. Carrer d'En Soler, 19. Felanitx.

Diari manuscrit facilitat per Mn. Pere Xamena

4.3.2.2.10. Apèndix documental

- a. Acta notarial de constitució de la Fundació
- b. Reglament de la Fundació Cosme Bauçà
- c. Relació d'activitats de la Fundació (1968-1975)

a. Acta notarial de constitució de la Fundació

1615



29 1551 A

FRANCISCO S. GARAU ALZINA

ABOGADO NOTARIO

DEL ILUSTRE COLEGIO DE BALEARES, CON

RESIDENCIA EN LA CIUDAD DE FELANITX

9

Escritura de CONSTITUCION DE INSTITUCION
DOCENTE. _____

otorgada por El Sr. Alcalde y a la vez
Presidente de la Comisión Municipal de
Enseñanza del Excmo. Ayuntamiento de
esta ciudad, D. Jaime Murar Frohens y
El M. I. Sr. Cura-Ecónomo Arcipreste de
la Parroquia de esta ciudad D. Gabriel
Rebbassa Bisquerra. _____

Ms. D. A. y P. n. n.

Felanitr, a 4 de mayo de 1962

Núm. ~~302~~ del Protocolo

302





B 0169513 *

16ª CLASE

NÚMERO TRESCIENTOS DOS.-
=====

En Felanitx, a cuatro de mayo de mil novecien-
tos sesenta y dos. _____

Ante mí, Don Francisco S. Garau Alzina, Aboga-
do, Notario del Ilustre Colegio de Baleares, con-
residencia en esta ciudad, distrito de Manacor.—

_____ C O M P A R E C E N _____

El Sr. Alcalde y a la vez Presidente de la -
Comisión Municipal de Enseñanza del Excmo. Ayunta-
miento de esta ciudad, D. Jaime Munar Frohens, ma-
yor de edad, casado, comerciante y de esta vecindad
con domicilio en calle Agua 21, _____

Y El M.I. Sr. Cura-Ecónomo Arcepreste de la
Parroquia de esta ciudad, D. Gabriel Rebas Bis-
querra, mayor de edad, soltero, sacerdote y de es-
ta vecindad, con domicilio en la Casa Rectoral.—

Intervienen en virtud de sus cargos como admi-
nistradores de la Institución Benéfico-Docente que

se constituirá en virtud de la presente. _____

Les conozco y tienen a mi juicio la capacidad legal bastante para otorgar esta escritura de constitución de Institución Docente. _____

_____ E X P O S I C I O N _____

Los comparecientes dicen: _____

I.- Que, D. Cosme Bauzá Adrover Pbro., falleció en esta ciudad, el 13 de febrero de 1.959, bajo testamento autorizado por mí, el 3 de febrero de 1.958, por el que constituye con carácter docente un Museo de Antigüedades que se denominará "Museo Cosme Bauzá, Pbro." y a la vez nombró administradores a los comparecientes en virtud de los cargos que ocupan, todo ello se deduce de la cláusula testamentaria que transcrita literalmente es como sigue: "Con carácter docente general, lego y destino la casa en que nací, calle de la Sinia de esta Ciudad, que linda, por la derecha, entrando, con otra de mi propiedad y que queda para mi heredera, por la izquierda, con los solares prelegados anteriormente, y por fondo, con la Plaza Cosme Bauzá, teniendole la parte de jardín que ha de correspon

derles igual anchura a la de la casa, con cuanto en ella se halle que tenga caracter de antigüedad al igual que cuantos libros y documentos se hallen de los que no haya particularmente dispuestos y - que no tengan caracter meramente particular, para la creación y sede de un Museo de Antigüedades, que se denominará "Museo Cosme Bauzá, Presbítero". Dicho Museo, será regido y gobernado por una Junta Administrativa, integrada por el Sr. Alcalde y Rdo. Sr. Cura-Parraco o encargado de la Parroquia de esta ciudad y el Sr. Presidente de la Comisión Municipal de Enseñanza tambien de Felanitx, cuya Junta - dictará las normas y reglamentos que crea necesarios para la marcha y funcionamiento de la Institución de referencia, sin intervención de persona ni Autoridad alguna, rogódoles que mientras viva mi - sirvienta María Mestre Adrovár y su esposo Jaime Uguet Barceló sean ellos que cuiden y custodien dicho Museo."

II.- que el referido causante dotó a la Institución dicha, de una casa en la que debe ser sede de dicha institución y que descrita es como sigue:
"Urbana. Casa de planta baja y piso y corral, sita

en esta ciudad, calle de la Sinia, señalada antes con los números 10 al 14, ambos inclusive y de extensión quinientos ochenta y seis metros cuadrados y hoy señalada con el número 10 y 12 y por efecto de una segregación reducida a la extensión de trescientos setenta y ocho metros cincuenta y dos decímetros cuadrados. Linda, por su frente, con dicha calle, por su fondo, con plaza de la Sinia, hoy Cosme Bauzá, por la derecha, entrando, antes con dicha plaza, y hoy con casa de María Mestre Adrover, y por la izquierda, con finca que se describirá a continuación.- INSCRIPCION: Tomo 1.437, libro 288, de Felanitx, folio 206, finca 13.193, ins. 6ª.- TITULO: Donación de su padre Juan Bauzá Llull, según escritura autorizada por el Notario Don Julio Fermín Quiñones en 27 de junio de 1.905.- CARGAS: Es tenida en alodio de la Caballería de Pax."-----

III.- Que, en virtud del calendado testamento legó a los consortes Dª Maria Mestre Adrover y D. Jaime Uguet Barceló, el usufructo vitalicio de una casa sita en Porto Colom, y unos solares sitos en esta ciudad y la nuda-propiedad de dichos inmuebles la legó a la Institución Docente que nos ocupa, or-



B 0 169514 *

16ª CLASE

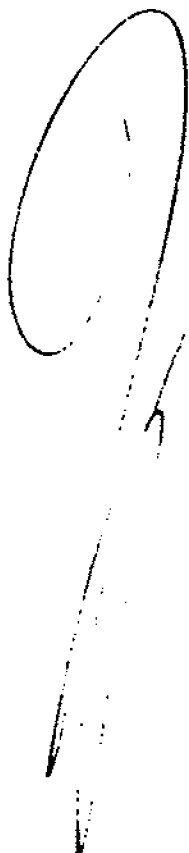
denando a los administradores o Junta Administrativa que extinguido dicho usufructo procediesen a la venta de dichos bienes para distribuir su producto la mitad en obra pía y la restante mitad que debería incrementar los fondos de la misma; dicha clausula testamentaria transcrita literalmente es como sigue: "Prelegó a mi sirvienta María Mestre Adrover y a su esposo Jaime Uguet Barceló, el usufructo de mi casa y corral que poseo en Porto Colom, de esta Ciudad, y de los solares anejos a la casa en que vivo, relevándoles de las obligaciones de prestar fianza e inventario y sin rendición de cuentas y al fallecer uno de los dos usufructuarios el íntegro usufructo recaerá sobre el sobreviviente y si este fuere el Jaime Uguet quedará condicionado a que se mantenga viudo y no contraiga nuevas nupcias. Una vez extinguido el usufructo ordenado, los que integren la Junta Administrativa que deberá regir la Institución docente que insti-

tuiré, procederán a la venta de dichos bienes, otorgando los oportunos documentos públicos y la mitad del producto obtenido incrementará los fondos de la referida Institución docente, y la otra mitad - dispondrán para la celebración de misas, de limosna ordinaria, para el eterno descanso de mi alma y de la de mis padres, debiendo celebrarse primordialmente en la Parroquia de esta ciudad."-----

Los inmuebles ha que hace referencia la ante dicha clausula descrita son los siguientes: -----

a). Una casa, sita en el caserío que fué colonia de Porto Colom, calle Tauler, correspondiendole el número setenta y siete en el Registro Fiscal de edificios y solares, de ciento ocho metros cuadrados, aproximadamente de superficie, levantada sobre el solar número ciento tres del plano topográfico de dicha colonia agricola, lindante por la derecha entrndo, con casa de herederos de Gabriel Puig Sagra; por la izquierda, con casa de Jaime y Micaela Capó, por el fondo, con el solar número ciento treinta y uno.- INSCRIPCION: Tomo - 547, libro 100, folio 39, finca 4.243, ins. 5ª. -

CARGAS: Está sujeta a alodio, perteneciendo por tando el dominio directo a los sucesores de D. Juan Alou. - TITULO: Herencia de su madre Apolonia Androver Fiol, siéndole adjudicada por el Notario D. Mateo Caldentey en 6 de Junio de 1.929. —



b).- Porción de terreno, que forma el corral de la finca anterior, integrada por las parcelas números 118 a 122, ambos inclusive, de un antiguo plano parcelario, de extensión, según el titulo, siete áreas, diez y seis centiáreas, pero debido a un nuevo trazado y a mayor anchura de calles, según reciente medición ha quedado reducida a — seis áreas noventa centiáreas. Linda, por Norte, con finca descrita en el número anterior; Sur, — calle Zavellá; Este, calle Salas, continuación — calle Sinia; y Oeste, calle Verf.— Inscripción: Tomo 769, libro 145, de Felanitx, folio 101, finca 6.797, ins. 4ª.— TITULO: El mismo que el de la finca anterior.— CARGAS: Es tenuta en alodio del Excmo. Sr. Conde de Peralada. —

IV.— Que, por escritura de fecha 8 de febrero del año en curso autorizada por el Notario de esta ciudad D. Luis Ortega Costa, los comparecientes

y demás interesados en la herencia de D. Cosme -
Bauzá Adrover, procedieron a inventariarla al efecto
to del pago del impuesto de derechos reales y de-
más pertinentes así como aceptaron la herencia y
legados referidos. _____

V.- Que, en virtud de escritura de fecha 9
del pasado mes de Marzo, autorizada por el mismo
Notario Sr. Ortega, los comparecientes en repre-
sentación de la Institución "Museo Cosme Bauzá,-
Presbítero", a quien correspondía la nuda propie-
dad y los consortes D. Jaime Uguet Barceló y D^a
María Mestre Adrover como usufructuarios procedie-
ron a las ventas de los inmuebles a que hace refe-
rencia el apartado III. _____

Expuestos tales antecedentes proceden a la
constitución de la Institución docente que nos -
ocupa de conformidad a las siguientes: _____

_____ ESTIPULACIONES _____

A.- D. Jaime Munar Prohens en su calidad de
Alcalde-Presidente del Excmo. Ayuntamiento de es-
ta ciudad, y Presidente Nato de la Comisión Muni-
cipal de Enseñanza y el M. I. Sr. D. Gabriel Re-
basa Bisquerra, Cura-Ecónomo Arcipreste de la Pa



B 0 169 518 *

16ª CLASE

proquia de esta ciudad, en la calidad en que intervienen en este instrumento público, constituyen la entidad docente "Museo Cosme Bauzá, Presbítero", que tendrá su domicilio en esta ciudad, en la calle Sinia número 10 y 12, o sea en la casa descrita en el antecedente II, de esta escritura.

B.- Que, por la presente y en la calidad en que intervienen los otorgantes ratifican en todas sus partes las escrituras de aceptación de herencia y compra-venta reseñadas en los apartados IV y V. _____

C.- Que, esta escritura, la otorgan de conformidad a lo dispuesto en el Real Decreto de fecha 28 de septiembre de 1.912, Institución de 6 de agosto de 1.913 y demás concordantes. _____

OTORGAMIENTO

Hechas las reservas y advertencias legales y en especial lo dispuesto en el artículo 35 de la L. del Imp. de Derechos Reales. _____

Leida por mi, Notario, esta escritura, a su
elección, previa renuncia del derecho de hacerlo
por si, la ratifican los otorgantes y firman. —

————— A U T O R I Z A C I O N —————

De todo lo que se consigna en este instrumen-
to público extendido en dos pliegos de clase 16ª
serie A. números 9.614.805 y el presente, yo, el
Notario, doy fe.— J. Munar.— Gabriel Rebassa.— Sig-
nado.— Francisco S. Garau.— Rubricado.— Hay el se-
llo de la Notaría. —————

CONCUERDA con su original que bajo igual número obra en mi
protocolo corriente de instrumentos públicos, la precedente
primera copia que para El Sr. Munar, expido en tres plie-
gos de clase 16ª serie B. números 0.169,513, 0.169,514 y el
presente, el primero debidamente reintegrado por no haber
papel del timbre correspondiente en las expendedorías de la
localidad, que signo, firmo y rubrico en Felanitx y día si-
guiente de su otorgamiento.— Vale lo enmendado "la Plaza =
Cosme" "Administrativa" "transcrita" "a" .- Vale la adición
/ " en escritura de aceptación de la misma autorizada".

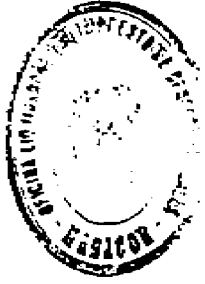


[Handwritten signature]

25 MAY. 1962

1015

Se declara la extinción del impuesto, con efecto
al 1.º de Julio de 1962, sin perjuicio de la revisión
contable a que se refiere la misma Ley. Monto: 500.000 Ptas.
C.º 22201



Tomada nota a los efectos del Real Decreto-Ley
de 20 de mayo de 1962, de 0,25 Ptas.
Módulo 42 de 1962 de 1.962.
El L.º de 1962.

[Handwritten signature]
[Handwritten signature]

b. Reglament de la Fundació Cosme Bauçà

1 - La entidad "Museo Cosme Bauzá, Pbro." fundada por el Rdo. D. Cosme Bauzá en su testamento y erigida por medio de documento público ante el notario D. Francisco de S. Carau, en Felanitx día 4 de mayo de 1962, tiene como finalidades: a) Recoger y conservar los manuscritos, impresos y otros objetos que posean algún valor histórico o artístico relacionado con Felanitx, b) Promover y divulgar en nuestra ciudad el conocimiento de nuestra historia, arte costumbres etc. mediante publicaciones, conferencias, exposiciones...

2 - La Fundación dispone en la actualidad para el logro de sus finalidades de una casa y pequeño jardín en la plaza de la Sínia de esta ciudad, y de la mitad del capital procedente de la venta de unos solares legados por el mencionado Rd. D. Cosme Bauzá, Pbro.

La Fundación negociará la adquisición en propiedad o usufructo de algún otro local necesario para la consecución de sus finalidades.

3 - La dirección de la Entidad compete única y exclusivamente a la Junta Administrativa, que, por voluntad del fundador, estará compuesta del Sr. Alcalde de Felanitx, del Rdo. Sr. Cura -Párroco o del que esté al frente de la iglesia parroquial y del presidente de la Comisión municipal de enseñanza de la misma ciudad.

4- La Junta Administrativa podrá delegar la parte ejecutiva en personas que por su competencia puedan llevar a término las finalidades propias de la Entidad.

5 - Dichas personas serán nombradas y removidas libremente por la Junta Administrativa.

6 - A tenor de los anteriores artículos 4 y 5, la Junta Administrativa nombrará un secretario-depositario y vocales que formarán la Junta Ejecutiva, siempre bajo la superior dirección de la Junta Administrativa.

7 - Corresponde al secretario-depositario levantar acta de las decisiones de la Junta Administrativa y llevar la contabilidad de los bienes de la Entidad.

8 - Es competencia de los vocales de la Junta ejecutiva, tomar las iniciativas pertinentes para la consecución de las finalidades de la Entidad y llevarlas a término con la aprobación de la Junta Administrativa.

9 - Los vocales de la Junta Ejecutiva se reunirán periódicamente para tratar de todos los asuntos relacionados con la Entidad y solicitarán la reunión de la Junta Administrativa para la aprobación de proyectos e inversión de fondos.

10 - Una vez organizados la biblioteca-archivo y museo, la Junta ejecutiva propondrá a la Junta Administrativa lo que crea más conveniente para la adecuada utilización y visita por parte del público.

Helanitz, 8 de mayo de 1962.

c. Relació d'activitats de la Fundació (1968-1975)

1968

- Octubre. Comença un curs de català a la Biblioteca de la Caixa de Pensions. Les classes de primer i segon curs es feien els dijous a vespre. El curs acabà el mes de juny.
- Novem. 8 La Comissió Executiva de la Fundació fa una instància que signen tots els seus membres demanant a l'Ajuntament que s'hi declarats fills il·lustres de Felanitx mossèn Cosme Bauça i el senyor Miquel Bordoy.
- Desem. 24 Homenatge a Pompeu Fabra a la sala d'actes de l'Ajuntament. Parla el senyor Francesc de B. Noll sobre "La vida i l'obra de Pompeu Fabra". Número extraordinari del "Felanitz" dedicat a Fabra.
- Desem. 29 La Fundació ret homenatge al pintor Joan Miró. A la sala d'actes de l'Ajuntament conferència d'En Blai Bonet sobre "Procediments a Joan Miró". Col·laboracions al setmanari "Felanitz". Els alumnes de les escoles dibuixen cartells anunciadors de l'acte.
- Desem. 31 Els membres de l'associació "Amics de la Fundació", constituïda enguany són 53.

1969

- Gener. La Fundació col·labora a la festa de Sant Antoni.
- Febrer 13 Missa a l'oratori de l'hospici en el desè aniversari de mossèn Bauça. A la plaça Mossèn Bauça fou col·locada una placa donada per Ceràmiques Mallorca.
- Febrer. 15 al 23 Exposició de Pau Lluís Fornés a la Caixa de Pensions.
- Març 23 Conferència de Miquel Duran Ordinyana, Director del Laboratori Oceanogràfic, sobre "Forma i color dels peixos". El presentà En Nicolau Llaneres. La conferència es feu a la sala d'actes de l'Ajuntament.
- Març 28 A la Caixa de Pensions, exposició "Art de Setmana Santa"
- Abril 5 Número del "Felanitz" dedicat a Maria Antònia Salvà.
- Abril 15 Curs de iniciació cinematogràfica pels alumnes de 6 a 13 anys a la sala d'actes del Col·legi de Sant Alfons. Hi assistiren més de cinc-cents alumnes. Hi hagué tres classes diàries.
- Abril 20. Al Principal sessió de clausura del Curs.
- Abril 20 Inauguració a la sala de la Caixa de Pensions d'una exposició de Gerard Totes.
- Abril 27 Festa del Llibre. La Fundació amb la Col·laboració de l'Editorial Ramon va treure la primera taula de llibres al carrer. La recaudació, exclusiva, es van vendre llibres catalans, fou de desset-mil pessetes.
- Abril, 29 Al Cine Principal, representació teatral. "Ulisses" de Llorenç Moya i "Què federal" de Salvador Espriu foren les obres representades.
- Maig 30 Conferències de Francesc Riera i Mossèn Pere Xamena a la Caixa de Pensions col·laborant a la festa del llibre organitzada per les dues entitats.
- Juliol 12 Exposició de pintures de Jorge Guilhà a la Caixa de Pensions.
- Agost 23 Exposició als jardins de la plaça Pax d'una exposició de N'Andreu Mainó.
- Agost 29 Conferència de Josep Maria Llopart sobre "La dona a la literatura insular". Sala d'actes de l'Ajuntament.
- agost Donació d'unes talles a la Fundació pel senyor Nicolau Nicolau.
- Setembre Número de la revista Lluç dedicat a Felanitx
- Novembre 30 Conferència del senyor Miquel Duran, Director del Laboratori Oceanogràfic sobre "La reproducció dels peixos marins" a la Sala de l'Ajuntament
- Novembre 25 Apareix el primer almanac editat per la Fundació. "Almanac per a l'any 1970" amb col·laboracions de Josep Grimalt, Robert Miró, Jaume Vidal, Francesc Riera, Jaume Oliver, Miquel Pons, Francesc Noll Marqués, Gabriel Llopart
- Desembre 25 Exposició a Ca'n Prohens de Sa Font d'una exposició de retrats a l'oli de personatges de Felanitx.
- Desembre 31 Els amics de la Fundació són 72.

1970

- Gener 29 Projecte de pel·lícules d'Antoni Riera Nadal al saló d'actes de Sant Antoni.
- Febrer 13 Missa a l'oratori de l'Hospici. Onzè aniversari de la mort de mossèn Cosme Bauçà.
- Abril 4 Projecte , a la sala de l'Ajuntament, d'una pel·lícula de la Federació Espanyola d'Activitats subaquàtiques. Fou presentada pel senyor Duran Ordinyana, Director del Laboratori Oceanogràfic.
- Abril 13 Curs "El meu país" pels escolars de 7 a 14 anys. Del dia 13 al 17. Hi assistiren sis-cents-cinquanta escolars. Es feren tres classes diàries.
- Abril 19 Al Principal, clausura del curs "El meu país". Representació de l'obra d'En Jaume Vidal basada en la rondalla "L'amor de les tres taronges".
- Abril 26 Festa del llibre. Venda de llibres al carrer Miquel Bordoy.
- Maig 9 Exposició de dibuixos fets pels escolars que assistiran al curs "El meu país". Una selecció dels cent-cinquanta millors.
- Maig 12 Festa del llibre amb col·laboració de la Caixa de Pensions. En Miquel Pon parlarà del Quixot mallorquí.
- Juliol 11 El "Felanitx" publica la relació d'al.lots premiats al concurs per il·lustrar el "Resum d'Història de Felanitx"
- Juliol, 20 En el Casal de Ca'n Prohens presentació del disc "Cançons tradicionals de Felanitx"
- Agost 15 Exposició a Portocolom "La darrera obra del pintor Pau lluis Fornés"
- Agost 25 Presentació a l'Ajuntament del llibre "Resum d'història de Felanitx". L'Ajuntament col·labora a l'edició amb 15.000 pessetes. L'edició ens va costar 36.000 pessetes.
- Setembre 19 Exposició de pintures de Maria Vich al Casal Municipal de Cultura.
- Setembre 23 Exposició de pintures "El món de Pau lluis Fornés" al Casal de Cultura
- Octubre 24 Conferència de Maria Aurèlia Capmany sobre "La novel·la contemporània" al Casal Municipal de Cultura.
- Desembre "Almanac per a l'any 1971". Col·laboracions de Josep Grimalt, Robert Miró, Jaume Vidal, Barnat Vidal, Jaume Oliver, Germà Coll, Damià Ferrà Ponç.
- Desembre 31 Els "Amics de la Fundació" són 75.

1971

- Febrer 13 XII aniversari de la mort de mossèn Bauçà. Missa a l'oratori de l'Hospici.
- Març 14 Donació de la col·lecció de tallers, objectes d'ivori i ceràmica del senyor Nicolau Nicolau a la Fundació.
- Abril 25 Festa del llibre. Taula al carrer Miquel Bordoy de llibres catalans.
- Desembre Es posa a la venda l'"Almanac per a l'any 1972". Hi col·laboren Josep Grimalt, Jaume Vidal, Josep Maria Llopart, Joan Miralles, Ramon Rosselló Frances Riera, Antònia Vicens, Gregori Mir i Damià Ferrà Pons.
- Desembre 29 Conferència homenatge a Mossèn Cosme Bauçà en el Centenari de la seva naixença. A la sala d'actes de l'Ajuntament diserta el senyor Llorenç Pérez Martínez sobre "Lulisme y lulistas felanigenes"
- Desembre 31 Els amics de la Fundació són 69

1972

- Gener Restauració i nova ubicació d'una creu de terme
- Febrer 12 Número extraordinari del Setmanari local dedicat a Mossèn Cosme Bauçà.
- Febrer 12 Missa a l'oratori de l'Hospici en el XIII aniversari de la mort de Mn. Cosme Bauçà.
- Abril Del 2 al 9 al Casal Municipal de Cultura, Exposició "El modernisme a Felanitx"
- Abril Del 16 al 23 al Casal Municipal de Cultura, Exposició "Llibres i publicacions de Felanitx"
- Abril 22 Col·loqui sobre el tema "El llibre a Felanitx" al Casal de Cultura.
- Abril 23 Festa del llibre. Taula de llibres catalans a la plaça de Santa Margarida.
- Abril 39 Homenatge a Joan Estelrich. Missa al cementiri i ofrena de flors a la seva tomba.

- Desembre 2 Presentació de l'"Almanac per a l'any 1973" al Centre d'Art i Cultura Col.laboracions de Josep Grimalt, Jaume Vidal, Guillem Vidal, Robert Miró, Jaume Oliver, Miquel Juan i Es Ros d'Es Carritzar.
- Desembre 17 Inauguració de l'exposició de Ceràmica popular mallorquina a la Casa Municipal de Cultura.
- Desembre 31 Els amics de la Fundació són 56.

1973

- Febrer 13 Missa a l'oratori de l'Hospici per l'ànima de mossèn Cosme Bauçà
- Març 3 Número del "Felanitx" dedicat a mossèn Bartomeu Barceló Tortella en la seva mort.
- Abril Del 19 al 23, al Casal Municipal de Cultura, Exposició de ceràmica decorada.
- Abril 21 Col.loqui a la sala d'actes de la Caja de Ahorros sobre "El llibre i la seva problemàtica" amb la participació de Maria Aurèlia Capmany, Jaume Vidal i Josep Grimalt.
- Abril 28 Festa del llibre. Taula de llibres catalans a la plaça de Santa Margarida
- Novembre 25 Exposició Lul.liana al Casal Municipal de Cultura .Fins el dia 2 de desembre.
- Novembre 27 Festa del Beat. Sopar de germanor. Certamen Lul.lià entre els escolars de Felanitx Ensenyança General Bàsica i Mitjana.
- Desembre "Almanac per a l'any 1974" Hi col.laboren Josep Grimalt, Jaume Vidal, Robert Miró, Guillem Vidal, Gernà Coll.
- Desembre 22 El setmanari publica els resultats del Concurs Lul.lià Escolar.
- Desembre Els amics de la Fundació són 59

1974

- Febrer 13 IV aniversari de la mort de Mossèn Cosme Bauçà. Missa a l'Hospici.
- Febrer Del 16 al 24 Exposició de Miquel Llabrés a la Caja de Ahorros.
- Febrer Del 2 al 10 a la Caja de Ahorros, exposició del llibre "El vol de l'Àlora"
- Març 25 A l'església de Sant Alfons, Concert d'orgue a càrrec de mossèn Bartomeu Vany
- Abril 27 Festa del Llibre. Taula de llibres catalans al carrer Miquel Bordoy.
- Abril. La Congregació dels Pares Pàulis entrega l'edició de l'"Obra poètica" de mossèn Bartomeu Barceló a la Fundació.
- Maig Del 23 al 26 al Casal Municipal de Cultura Iª Fira del Llibre per pares i educadors i 1ª Mostra de dibuixos infantils
- Juny. Dies 22, 23 i 24. Exposició de flora boscana a la Casa de Cultura.
- Agost 15 Recital Lluís Llach al Parc Municipal.
- Agost 24 Concert a la Parròquia de "Les petits Chanteurs à la Croix Potancée" de Toulouse.
- Novembre De l'1 al 10, exposició de gravats i pintures de Santa Caterina Tomàs al Casal de Cultura.
- Novembre 6 Conferència de Mossèn Baltassar Coll sobre Santa Catalina Tomàs a la sala d'actes de la Caja de Ahorros.
- Novembre 27 Conferència de Josep Grimalt a la Caja de Ahorros sobre "Les rondalles mallorquines i mossèn Alcover". Treballs a les escoles de Felanitx.
- Novembre 30 Sopar de germanor.
- Desembre "Almanac per a l'any 1975" Col.laboren Josep Grimalt, Jaume Vidal, Gabriel Janer, Gernà Coll, Guillem Bennassar, Miquel Duran i Miquel Pons.
- Desembre de l'11 al 17 a la Casa de Cultura, Exposició Nadal a Felanitx.
- Desembre 7 El setmanari local publica el resultat dels treballs fets pels escolars de Felanitx amb motiu de la festa del Beat.
- Desembre 31 Els Amics de la Fundació són 66.

1975

Gener Dies 18, 19, 25 i 26 al Casal Municipal de Cultura i amb motiu de la III Reunió d'Arts i Costums populars varem muntar dues exposicions. La veurem i Els molins.

Febrer Dies 11, 14, 18 i 21. Curset "Com hem de llegir un diari" sota la direcció d'Antoni Tarabini i amb la col.laboració d'En Celestí Alomar i En Toni Serra a la Sala d'actes de la Caja de Ahorros.

Febrer 13 Missa a l'oratori de l'Hospital per l'ànima de mossèn Banchà en el XVI aniversari de la seva mort.

Durant els mesos de febrer i març la Fundació dirigeix un curset de català al centre Recreatiu de Campos.

4.3.2.3. Museu de la Mar del Port Maó

4.3.2.3.1. Identificació

adreça

c/ Miquel de Verí, 11

07703 Maó

Comparteixen la seu amb l'Obra Cultural de Menorca

Telèfons: 36 63 58 i 36 50 00

La forma més ràpida d'entrar en contacte amb ells és a través del seu secretari, Josep Miquel Vidal Hernández.

4.3.2.3.2. Història i evolució

Aquest projecte, promogut per l'Associació d'Amics del Port de Maó, ja compta amb una tradició reivindicativa consolidada. De fet, les activitats tendents a la creació d'un museu de la mar es remunten al 1984 quan a Es Castell es muntà una exposició etnològica sobre el món de la pesca.

Una altra exposició sobre els mestres d'aixa es repetí durant les festes de Gràcia a la Sala de Cultura de Sant Antoni a Maó (1 al 9 de setembre) i serví per incorporar gran nombre de materials a la col·lecció de l'Associació.

A aquestes primeres iniciatives cal afegir-hi un avant-projecte museogràfic per instal·lar la col·lecció de l'Associació d'Amics del Port de Maó al denominat Pont de Sant Roc (Maó). Aquest projecte, redactat per Andreu Ramis, tenia com a unitat temàtica la vida quotidiana al Port de Maó (apèndix documental a).

El muntatge el 1989 d'una exposició monogràfica titulada Artesans de la Mar a la sala de Cultura de Sant Antoni a Maó i posteriorment a Es Castell amb l'edició d'una petita guia: "Artesans de la Mar. Mestres d'Aixa, embarcacions i ormeigs de pesca a Menorca".

Finalment la redacció d'un projecte de Museu de la Mar pensat per a la localització d'aquest a l'antic escorxador del Port de Maó i parcialment publicat a la revista «El Mirall» (apèndix documental b).

4.3.2.3.3. Aspectes jurídics i administratius

(vegeu apèndix documental b)

4.3.2.3.4. Fons del Museu

Es tracta d'una col·lecció de caràcter monogràfic, integrada per elements de cultura material relacionats amb la vida i l'activitat marina al Port de Maó.

Entre els materials destaquen una col·lecció d'eines de mestre d'aixa procedents de la donació Taltavull que es disgregà en donar una part al Museu de Menorca i l'altra a l'Associació d'Amics del Port (vegeu apèndix documental f).

A part d'aquests materials, hom disposa de nombrosos objectes i ormeigs de pesca, conservats pels membres de l'Associació, que posen a disposició de l'entitat cada cop que s'organitza alguna activitat.

Igualment, l'Associació és propietària de diverses embarcacions que es conserven en condicions deficientes amarrades al port o varades al moll.

4.3.2.3.5. Laboratori

Existeix una proposta concreta per al tractament de la col·lecció de materials corresponents a l'ofici de mestre d'aixa redactat per Cristina Andreu Adame. A més de la neteja i restauració dels fons, preveu la restauració, catalogació i estudi. (vegeu apèndix documental e).

4.3.2.3.6. Exposició

En el projecte d'instal·lació a l'antic escorxador la proposta es concreta en quatre seccions:

- a. Secció de barques de feina i ormetjos
- b. Secció de barques de passeig i esportives
- c. Secció d'eines i ofici de mestre d'aixa
- e. Secció històrica del Port i fons documental

En el projecte d'instal·lació (tot i que fos provisionalment) al Pont de Sant Roc es preveia una gran unitat temàtica que era la vida quotidiana al Port de Maó que es subdividia en dos grans apartats:

El treball al Port

-Oficis tradicionals (pescadors, mestres d'aixa, calafats); el treball sobre el moll, carregadors i estibadors, comerciants.

-L'estació de viatgers, el transport, les embarcacions; el transport de mercaderies, el transport de relació amb la ciutat i la resta de l'illa.

-Les instal·lacions militars.

-Les instal·lacions sanitàries.

L'oci

-Tavernes, cases de mar, bordells, etc.

-Festes al Port (Sant Pere, etc.), competicions esportives, jocs infantils i d'adults al Port, etc.

Existeix una tercera proposta, redactada per Cristina Andreu, Jaume Murillo i Andreu Ramis, de caràcter molt més

simple consistent en la disposició i conservació dels fons de la col·lecció en una sala cedida per l'Ajuntament des Castell on es conserva provisionalment (vegeu apèndix documental e).

4.3.2.3.7. Instal·lacions

En els dos projectes es fa una proposta de rehabilitació i ocupació d'edificis històrics: el Pont de Sant Roc, integrat dins les restes del recinte murari medieval de la ciutat i l'antic escorxador del Port, una edificació de principis de segle que també ha perdut la seva funció (vegeu apèndix documental b).

4.3.2.3.8. Dinamització

La vida de l'Associació ha estat un seguit d'activitats de dinamització i reivindicació amb un sol objectiu: la creació del Museu de la Mar del Port de Maó.

Aquesta clara finalitat ha portat a l'Associació a organitzar, per una part, tota una sèrie d'exposicions i activitats encaminades a donar-se a conèixer i, per altra, a la redacció de diversos projectes presentats davant l'administració per tal d'aconseguir un local on instal·lar-se definitivament.

Tal com ja hem explicat a l'apartat dedicat a la història i a l'evolució podem ressenyar les següents activitats:

- Exposició "El món de la mar" a la sala de cultura de Sa Nostra a Es Castell durant les festes de Sant Jaume de 1984.
- Exposició de l'1 al 9 de setembre de 1984 a la sala de cultura de Sant Antoni de Maó sobre l'ofici de mestre d'aixa amb l'edició d'un fulletó (apèndix documental g).
- Exposició del 29 d'abril al 12 de maig de 1989 de l'exposició "Artesans de la mar" a la sala de cultura de Sant Antoni de Maó amb l'edició d'un programa de mà (apèndix documental h).
- Presentació, el 28 d'abril de 1989, conjuntament amb el Museu de Menorca, del llibre "L'ofici de mestre d'aixa a l'illa de Menorca" de Cristina Andreu i Jaume Murillo.
- Conferència del constructor naval Narcís Cardona el 28 d'abril de 1989.
- Exposició "Artesans de la mar", durant les festes de Sant Jaume, a l'ajuntament d'Es Castell.
- Publicació del projecte d'instal·lació del museu de la mar a l'antic escorxador del port a la revista "El Mirall" (1989, 28:39-42).
(vegeu apèndix documental b).

4.3.2.3.9. Fonts consultades

ANDREU, C. MURILLO, J. RAMIS, A. (1989) *Artesans de la mar. Mestres d'aixa, embarcacions i ormeigs de pesca a Menorca*. Maó: Associació d'Amics d'es Port. Maó-Es Castell.

"Drassanes de l'escorxador vell: el Museu de la Mar de Maó". *El Mirall* (1989) 28:39-42.

4.3.2.3.10. Apèndix documental

- a. Projecte museogràfic Pont de Sant Roc (1988)
- b. Projecte museogràfic de l'Escorxador Vell (1989)
- c. Proposta estudi eines mestres d'aixa
- d. Pressupost muntatge Museu a Es Castell (1989)
- e. Inventari col.lecció eines mestre d'aixa
- f. Fulletó exposició (1984)
- g. Guia visita "Artesans de la mar" (1989)

a. Projecte museogràfic Pont de Sant Roc (1988)

Projecte museogràfic Pont de Sant Roc. Associació d'Amics del Port de Maó.

Temàtica

Els materials conservats al Pont i el potencial de recollida de nous objectes i documentació per part de l'Associació, així com l'interès que podria comportar, ens han decantat per l'elecció d'una temàtica concreta, estretament vinculada amb el Port i la ciutat de Maó: *La vida quotidiana al Port de Maó*.

Es tractaria d'anar recollint tots els testimoniatges possibles per a documentar quina era la vida quotidiana dins el Port. Al mateix temps s'haurien d'aprofitar tots els materials que ja es conserven al local, a més de tots els que puguin aportar cada un dels socis.

Els objectes exposats, així com la documentació complementària, s'hauria de restringir a un període històric determinat. Probablement es podrien recollir aspectes de la vida quotidiana durant els segles XVIII i XIX i els primers cinquanta anys del segle XX.

Els dos grans apartats que es podrien treballar de cara a l'exposició de materials serien els següents:

El treball al Port

-Oficis tradicionals (pescadors, mestres d'aixa, calafats); el treball sobre el moll, carregadors i estibadors, comerciants.

-L'estació de viatgers, el transport, les embarcacions, el transport de mercaderies, el transport de relació amb la ciutat i la resta de l'illa.

-Les instal·lacions militars.

-Les instal·lacions sanitàries.

L'oci

-Tavernes, cases de mar, bordells, etc.

-Festes al Port (Sant Pere, etc.), competicions esportives, jocs infantils i d'adults al Port, etc.

Quant al contingut de l'exposició es podria subdividir en una sèrie de temes que posteriorment s'agruparien en sales o del mode que es considerés més adient. En definitiva es tractaria de condicionar dignament els elements de cultura material que ara es conserven o es poden aconseguir i anar *reconstruint* la informació que dóna cada un d'aquests elements amb tot un feix de documentació complementària. Seria important aprofitar els documents gràfics d'època (fotografies i gravats), així com documentació paral·lela. La denominada *efímera* (cartells, fulletons, pasquins, talons, rebuts, factures, dietaris, premsa periòdica, etc.) pot resultar molt il·lustradora pel que fa a la vida

quotidiana i a la vegada força interessant, pel seu caràcter de "curiositat".

Tots aquests documents que complementen els objectes exposats s'haurien de reproduir o ampliar, en el cas de les fotografies, i agrupar-se temàticament i cronològicament per tal de poder presentar-se de manera ordenada en *plafons*. Paral·lelament als objectes i a les imatges s'ha de disposar de *textos breus, però explicatius*.

Els actuals plafons sobre *El món de la pesca al Port de Maó*, segurament podrien integrar-se dins la sala dedicada a les formes de treball (pescador) i segurament també podrien relacionar-se amb altres activitats (mestres d'aixa). De tota manera, creim, seria oportú revisar-los, acondicionar-los i complementar-los amb altra documentació i especialment amb els estris, eines i altres elements de cultura material que es puguin aconseguir.

A més de la temàtica exposada, un altre aspecte que probablement tendria cabuda en el conjunt de la disposició museogràfica serien tots els materials que segurament podria recollir l'Associació d'Amics del Port sobre la temàtica clàssica dels anomenats *museus marítims*: maquetes d'embarcacions, cartografia portuària, instruments de navegació, fortificacions, etc. Tots aquests elements, ben documentats i en combinació amb la temàtica exposada anteriorment, poden donar una visió més general del que era la vida portuària.

Fases de realització

La realització del projecte precedent passaria per una sèrie de fases que ara intentarem detallar:

a) Redacció d'un pla museogràfic definitiu, pel qual es necessitaria un inventari o una relació de tots els materials i documentació disponible, una planimetria completa de tot l'edifici i una previsió pressupostària. Amb aquestes dades podríem saber quines són les possibilitats reals de dur a terme el projecte i, al mateix temps, sabríem si la previsió temàtica ha estat o no encertada.

b) Una vegada realitzat aquest pla inicial i segons aquestes previsions es formaria un *equip de col.laboradors*, reclutats d'entre els propis associats, els quals, sota les directrius d'un coordinador, es responsabilitzarien de cada una de les àrees temàtiques de l'exposició, tot seguint el pla inicial.

c) Cada un dels responsables d'aquestes àrees temàtiques, en un termini raonable que estipularíem, es comprometria a dur a terme les següents tasques:

-Redacció d'una síntesi sobre el tema que se li ha encarregat (mínim 20 folis mecanografiats).

-Recull bibliogràfic sobre el tema.

-Relació i localització, si és possible, d'objectes o documents museables, tenint en compte la realitat i la magnitud dels locals d'exposició. Se suposa que els objectes o la documentació

estarien a la disposició de l'Associació d'Amics del Port o almenys podria ésser reproduïda.

d) Anàlisi, per part del coordinador i l'equip de col.laboradors, del material recollit i elaboració d'una doble línia d'actuació:

1. Elaboració de textos definitius que s'utilitzarien a tres nivells: *guia de visita* de tot l'edifici, en la qual, a més d'una introducció de caràcter general sobre el Port es podria elaborar un itinerari mínim amb una explicació molt general del contingut de l'exposició. Redacció de les anomenades *guies de sala* o *guies temàtiques*, a les quals hi trobaríem textos explicatius, sala per sala, o tema per tema. Aquestes guies o explicacions temàtiques, molt més concretes, es poden oferir a través de plafons explicatius situats a cada una de les sales o bé amb fulls impresos. Finalment s'hauria de redactar la fitxa explicativa de cada un dels objectes exposats. Es tractaria de confeccionar el rètol corresponent amb la terminologia correcta i una petita explicació de l'element exposat, la seva funció, etc.

2. Recopilació, a través de l'Associació, dels materials necessaris per a completar l'exposició. Aquesta recollida es faria a partir de l'anàlisi prèvia de l'apartat anterior. Aquesta fase requereix un condicionament, restauració i *inventari* de tots els materials existents, tant els que ja es posseeixen com els que puguin recollir-se de nou.

En aquest apartat s'ha d'estudiar també la possibilitat de realitzar reproduccions dels materials gràfics i documentals recopilats.

e) Condicionament museogràfic de tot el material, la documentació i els distints elements explicatius (plafons, rètols, gràfics, etc.). Aquí s'haurien d'estudiar les condicions idònies d'exposició, il.luminació, conservació, etc. Igualment, a més dels materials de *documentació* explicats fins ara, no s'hauria de descartar la possibilitat d'utilitzar altres fonts d'informació complementàries (magnetoscopi, diapositives, etc.).

Palma de Mallorca a 10 de març de 1988

Andreu Ramis Puig-gros

**b. Projecte museogràfic de l'Escorxador Vell
(1989)**

1 DRASSANES DE L'ESCORXADOR VELL: EL MUSEU DE LA MAR DE MAÓ

L'antic escorxador de Maó havent-se traslladat de lloc, deixà un edifici d'uns 500 m². edificats, més altres cases en runes i uns patis intermitjos, situats en un indret estratègic del port de Maó, que té una clara funcionalitat pública, no solament per la seva localització al costat del passeig de s'Hort Nou i de la "Casa del Mar" de l'Institut Social de la Marina, si no també per la proximitat d'altres activitats i per la mateixa memòria que s'en té de l'edifici, actualment seu de la Creu Rotja de la Mar i parcialment ocupat per material municipal fora d'ús.

L'Associació Amics des Port te com a primer objectiu fundacional la recollida de patrimoni marítim per a promoure la fundació d'un Museu de la Mar, que podria trobar digne acolliment en aquest antic edifici, ara en mal estat i pràcticament desocupat (la Creu Rotja l'abandonarà prest).

El present informe es redacta a sol·licitut verbal del batlle de Maó, per permetre de valorar correctament les perspectives de realització del museu, que, així com es detalla a les pàgines següents, té una clara viabilitat tècnica i econòmica per a crear les DRASSANES DE L'ESCORXADOR VELL.

2 ELS MUSEUS MARITIMS - FUTUR I ACTIVITATS ASSOCIADES

L'actual dinàmica dels museus especialitzats en temes de la mar manifesta una transformació substancial del tipus de museu, de les motivacions que han produït la seva creació i de l'efecte inductor d'altres activitats culturals que pot tenir el museu, ja sia en si mateix o pel fet de haver-se establert amb el recolçament de grups interessats en diferents aspectes de l'estudi de la mar i no específicament pel treball exclusiu de museòlegs.

Des dels grans museus de la marina o de vaixells, dels quals en poden ser un exemple els de Lisboa o Greenwich, s'ha passat els darrers anys a una notable difusió del museu de la mar, de les embarcacions i de la seva tècnica de construcció, havent sorgit arreu museus d'aquesta casta, en general petits i situats a antics magatzems de tràfec portuari o arran de mar.

Anglaterra i França en són un clar exemple d'aquesta dinàmica, coincident amb una revifalla de la navegació i la conservació d'antics vaixells de llenya, com a signe peculiar de l'actual navegació de creuer. Els nous museus de la mar generen, per si mateixos, una certa activitat de mestre d'aixa relacionada amb la restauració de naus del museu, però que també indueixen altres activitats, com poden ser la publicació de revistes especialitzades, la celebració de mostres nàutiques o concentracions de vaixells clàssics, o d'altres tipus de festivals o actes col·lectius.

En el cas de Maó hi ha una tradició popular molt arrelada d'emprar el mar, amb una transformació accelerada de les costums actuals que, no solament pot fer perdre els estris de pesca o mestre d'aixa o les naus antigues, si no també les edificacions portuàries i, fins i tot, la toponímia relacionada amb la mar. La sensibilització envers aquesta qüestió és a flor de pell en la gent de la mar quan se li demana col·laboració, com s'ha fet des d'AMICS DES PORT. Porva d'açò n'és que quasi bé tot el patrimoni actual ha estat donat a l'Associació i en tindriem molt més si es pogués disposar d'un local adequat per a exposar-lo.

A Maó, com als altres museus dels quals adjuntam informació, la localització ha de ser arran de mar. No pot ésser, tal com es proposava a l'estudi de la cornisa del port, devall de la plaça de Miranda, a les costes de Baixamar. A més a més, hauria d'estar a una banda de fàcil accés i a on es desenvolupin activitats relacionades amb el museu. Per sort, hi ha una zona que, a més a més de reunir aquestes condicions, disposa d'uns locals de propietat pública que poden actuar com a llavor del complex cultural, i que podrien servir en una primera fase de consolidació de l'idea, com a magatzem del patrimoni a exposar i com a taller provisional per a fer les restauracions necessàries, amb una inversió molt petita que, ensem de acollir una activitat, iniciaria la recuperació d'un sector malmès, gens singular però totalment representatiu de l'arquitectura portuària.

L'activitat museística i de recuperació de vaixells i oficis antics,

activitat que dona prestigi a diferents pobles de la costa europea, està sòlidament establerta, en el nostre àmbit, a Barcelona. La col·laboració ja iniciada per AMICS DEL PORT amb el Museu Marítim de les "drassanes reials" de Barcelona, pot enriquir el projecte, i no el minva en cap cas la presència del museu capdavanter del principat, ja que el port de Maó i la tradició de navegació menorquina permeten endegar amb força una activitat cultural pròpia, de museu, publicacions, festivals i recuperació de coneixements i oficis artesanals que poden donar prestigi a Menorca novament, a dins del port, com a complement no contemplat a l'actual planejament urbanístic, de les activitats de lleure i navegació ja definides.

Les DRASSANES DE L'ESCORXADOR VELL no s'entenen com a un nou museu més, si no com a centre d'activitat complementària de l'equipament cultural existent, havent-se de lligar adequadament amb els centres i focus d'activitat en funcionament.

3 ESTAT ACTUAL DE L'EDIFICI. LOCALITZACIO

L'antic escorxador és un edifici en mal estat que requereix una reparació d'extrema urgència i no massa cost, per a renovar dues àrees de formigó que suporten la teulada, canviant-les per vigues de fusta, en el cos actualment ocupat per la Creu Rotja. Els dos cossos restants edificats arràn de mar tenen, un d'ells, la coberta en molt mal estat i feta de planxes de fibrociment. Les dues altres cobertes són de teulada que requereix una reparació general.

L'ocupació dels locals es pot fer amb un cost molt reduït de forma inicial, però s'haurà d'encarar dues qüestions importants a curt termini. Una d'elles serà la necessitat de requalificar urbanísticament el sector, ja que sorprenentment, l'actual PGOU proposa la demolició i realineació del conjunt. La segona qüestió serà projectar adequadament l'instal·lació del museu, programant les successives fases d'execució de les obres.

En els capítols següents es proposa una actuació administrativa per a requalificar el sector i, pel que fa al projecte de les obres, essent un tema d'interès general, es demanarà col·laboració al Col·legi d'Arquitectes per a la realització d'un concurs d'idees i posterior adjudicació del projecte d'obres.

La reutilització dels edificis existents obra no solament la perspectiva de refer o renovar els cossos de davant, si no també la possibilitat d'incorporar unes edificacions posteriors mig en runes per haver caigut una part de l'avinguda del Dr. Guardia fa uns anys. El conjunt connecta per aquesta zona posterior amb una rampa per a vianants, sensiblement paral·lela a aquella avinguda, popularment coneguda com a Costa de S'Hort Nou. La rampa condueix a la plaça de Sant Francesc, a on s'obrirà prest el Museu de Menorca, en situació suficientment pròxima per a poder establir un circuit cultural que podria incloure, a uns 300 m. de LES DRASSANES DE L'ESCORXADOR VELL, un aquari i diferents fàbriques de productes artesans que hi ha al port, a més a més del Museu de Menorca.

La localització és un factor totalment positiu en el projecte proposat. S'ha de remarcar que, a més a més de les activitats de circuit cultural que permet establir, al costat de l'escorxador hi ha la Casa Del Mar i no seria absurd pensar en l'instal·lació de més serveis de tipus pesquer a les explanades properes, que sempre afavoririen el museu, permetent una visió més completa i directa dels temes i oficis de la mar, donant-li vida amb la major complexitat d'activitats.

4 ARQUITECTURA DE L'ANTIC ESCORXADOR I EL SEU ENTORN

L'entorn del vell escorxador té una arquitectura irregular, caracteritzada per la mescla de tipologies.

Hi tenim uns magatzems antics al costat de la propietat municipal, que han arribat intactes als nostres dies com a mostra d'un tipus de planta baixa i altell de magatzem antic, junt amb les façanes de començament de segle del mateix escorxador en la nau més gran (les dues naus annexes corresponen a la façana tradicional sense cap tractament) o també de l'antic magatzem de la CROSS, també de començaments de segle, i, finalment, dos exemplars dels nostres dies, la Casa del Mar, afeigida al darrer magatzem citat a l'extrem de llevant, amb una migjera descoherenta que es podria tractar, i els magatzems de l'extrem del costat de ponent, exponent de les pitjors remodelacions fetes a les cases del port.

En conjunt, els volums arquitectònics mereixen atenció, fent excepció dels magatzems de ponent, i les façanes del costat de llevant, més enllà de la zona que es proposa com a museu, han sofert poques transformacions. Donat l'actual procés de modificació accelerada de les façanes del port, no s'hauria de descartar alguna actuació de preservació del conjunt encara mantingut, incloent la zona de l'escorxador vell.

5 CONSIDERACIO DEL SECTOR: CONSERVACIO O ENDERROCAMENT

Els darrers estudis formulats sobre el port són el Pla Especial d'Usos del Port, l'Estudi de la Cornisa Marítima de Maó i el Pla General de Maó. Està en tràmit l'estudi de la Colàrsega que considera el sector de l'escorxador, encara que no forma de la seva pròpia delimitació poligonal.

L'estudi d'Usos i el PGOU proposen la realineació dels edificis actuals, havent quedat recollit així a la normativa urbanística actualment vigent.

L'Estudi de la Cornisa, i, sembla ésser que també el de la Colàrsega promogut per l'Ajuntament com a estudi de detall de les unitats d'actuació senyalades al PGOU entre l'antic escorxador i GESA, proposen mantenir l'edificació existent a la zona del escorxador vell. S'ha de dir que aquests estudis són els que recullen d'una manera més completa els problemes petits i específics de cada zona, és a dir, que tenen una escala de treball més precisa i més atenta als petits volums de l'arquitectura popular que, sense tenir un especial relleu, configura l'actual façana del port i que, per aquest motiu, mereix mantenir les cases que no hagin estat transformades recentment. Entre els edificis no desfigurats hi ha no solament l'antic escorxador si no també els edificis colindants a banda i banda.

Al costat dels edificis colindants, que són magatzems antics, hi ha cap a ponent unes cases reformades amb molt poc encert, que es podrien refer, i cap a llevant la "casa del mar" de tipologia nova i amb una migjera al descobert que convindria tractar o cobrir amb algun nou edifici. Dins d'aquesta apreciació, la proposta seria mantenir, com ho proposen els estudis abans esmentats, l'edifici de l'escorxador i els magatzems colindants. La nostra proposta no coincideix amb els estudis actuals pel que fa als usos, que no són per a vivenda privada, si no per a equipament sociocultural, principalment destinat al museu i activitats nàutiques o de la mar complementàries del museu i de la casa del mar.

6 REAJUST DEL PLANEJAMENT PER A LA PREVISSIO DEL MUSEU

La qualificació de zona de blocs aïllats amb realineació de façana és la vigent en aquests moments. Aqò suposa l'enderrocament del vell escorxador i edificacions veïnes, perdent un tros més de l'antiga façana marítima de Maó, i fent impossible la proposta del museu.

La nostra proposta consisteix en una modificació puntual del Pla General, a fi i efecte de reconèixer la conservació de façanes actuals a la zona de l'escorxador i els nous usos públics que substituirien el d'habitatge previst al PGOU. La modificació del PGOU s'ha d'estudiar però no és condició imprescindible per a començar la instal·lació de l'edifici, ja que el mateix PGOU reconeix la possibilitat de reformar edificis no conformes al PGOU mentre es faci a dins de l'actual volum edificat, i aquesta norma transitoria podria cubrir un parèntesi mentre la modificació del Pla no estigui tramitada i aprovada.

La proposta més positiva de cara al museu i la resta de usos públics existents a la zona seria la prohibició de l'habitatge a l'illa del museu i estudiar la viabilitat d'incorporar nou patrimoni a l'actual, ja sigui per assignar al museu o a d'altres activitats públiques complementàries.

7 ELS MUSEUS MARITIMS ACTUALS: LOCALITZACIÓ I FUNCIONALITAT

Els museus marítims dels quals adjuntam informació gràfica, es localitzen arràn de mar o de canals navegables, aprofitant generalment antigues construccions de caire portuari. No es tracta de grans museus ubicats en edificis construïts expressament per a museu, si no antigues instal·lacions portuàries que ha quedat fora d'ús. L'exemple més conegut d'aquesta particularitat és el museu de les antigues Drassanes Reials de Barcelona.

La funcionalitat dels museus és diferent a cada cas, però abasta un ample ventall d'activitats relacionades amb la pròpia activitat museística, com poden ser les publicacions, o amb la vida de la mar, com pot ésser la restauració de vaixells i peçes del museu o l'organització d'activitats públiques, mostres nàutiques, etc.

8 PROPOSTA DE PROGRAMA D'INSTALLACIÓ DEL MUSEU DE LA MAR

B.1 TRACTAMENT ARQUITECTONIC

La proposta de tractament arquitectonic es fa a reserva de les conclusions posteriors sobre el projecte a realitzar. Tal com s'ha dit, donat l'interès públic del museu es proposarà al Col·legi d'Arquitectes la seva col·laboració convocant un concurs d'idees per a definir el projecte, d'acord amb les directrius de funcionament que es detallen a continuació.

La directriu inicial a considerar és mantenir l'edifici existent i restaurar les parts endegrocades o en mal estat, a fi i efecte de conseguir més superfície pel museu i activitats complementàries. Inicialment es disposa d'una superfície de 500 m²., aproximadament, la qual és suficient per a una primera etapa, però convindrà fer les reserves necessàries pel futur creixement de les instal·lacions.

La restauració mantindrà el caràcter actual de les edificacions, reduint la intervenció al mínim necessari segons la funcionalitat de cada àrea d'acord amb la següent divisió:

AREA D'EXPOSICIO. Les condicions necessàries no requereixen una modificació substancial del microclima interior, excepte el fons documental que s'hauria de situar a una zona especialment habilitada. Es molt important una eficient erradicació del corc, donat que s'exposaran eines i vaixells d'aquest material. Aqò requereix un tractament específic a l'època de primavera, control del resultats i esperar mig any abans d'obrir el museu.

El grau d'humitat no és un condicionant especialment negatiu, pel que no es requereix ni una reforma important de l'edifici ni la climatització completa de les instal·lacions. El procediment a seguir serà controlar durant un temps el nivell d'humitat i temperatura per conèixer els correctors a instal·lar.

La zona d'exposició es pot situar a les dependències propiament destinades antigament a escorxador, situades del costat de llevant de la propietat municipal.

AREA DE RESTAURACIO I TALLER. No requereix condicions específiques diferents de l'àrea d'exposició. Serà especialment important el tractament de desinsectació a realitzar. La zona de restauració hauria de funcionar com a activitat complementària que, no solament restauri les peces del museu, si no que també pugui generar activitat de restauració de portes enfora, com a projecció del museu.

La situació adient del taller seria als magatzems veïns de la propietat municipal pel costat de ponent, els quals constitueixen un excel·lent exponent de les modestes edificacions existents al port els segles passats. Seria necessari comptar també amb una zona de treball exterior al descobert però amb accés reservat, a on es pugui actuar amb les embarcacions de més tamany.

ÀREA DE DIRECCIÓ I SERVEI DE PUBLICACIONS I RELACIONS EXTERIORS. La necessitat d'espai per a funcions administratives és reduïda, però requerirà una petita àrea d'oficines, sala d'actes compatible amb zona de reunions del patronat o fundació del museu o reunió dels col·laboradors del museu i persones vinculades a l'organització, zona d'arxiu i magatzem de fons documentals o especials. No cal predefinir la situació concreta de la zona. La zona de direcció s'haurà de renovar i climatitzar d'acord amb les exigències de confort per l'ús programat i el que requereixi la conservació dels fons del museu.

8.2 PLA D'INSTAL·LACIÓ

Les principals àrees d'exposició seràn les següents:

- A. SECCIÓ DE BARQUES DE FEINA I ORMETJOS.
- B. SECCIÓ DE BARQUES DE PASSEIG I ESPORTIVES.
- C. SECCIÓ D'EINES I OFICI DEL MESTRE D'AIXA.
- D. SECCIÓ HISTÒRICA DEL PORT I FONS DOCUMENTAL.

D'acord amb les necessitats de cada secció s'acomodarà l'instal·lació del museu.

S'haurà de cuidar especialment el tema de conservació de la fusta, incorporant la Directiva de la Unesco en aquest sentit. En general, es procurarà que els materials exposats no estiguin tancats a dins de mobiliari, si no penjats amb elements senzills de metacrilat o disseny poc aparent.

L'il·luminació es preveu predominantment amb projectors halògens, aprofitant l'efecte rebot sobre l'interior emblanquat.

La possibilitat de manipular les eines serà una de les propostes a incorporar, una vegada montat el museu, exposant part del material com a reproducció d'un taller viu de mestre d'aixa. A més a més, les eines s'exposaran amb un criteri didàctic, amb una descripció complementària de la seva utilització.

La documentació històrica es farà més abastable amb la construcció de maquetes i/o reconstruccions del port per etapes.

L'àrea de museu comprendrà no solament el recinte interior, si no també la

zona de fondeig d'embarcacions del Museu, a situar davant de les instal·lacions cobertes. A la zona de fondeig hi podrà haver embarcacions en bon estat per a navegar, amb les quals organitzar programes didàctics concertats amb escoles o, globalment, amb el Govern Balear, Consell Insular o Ajuntaments interessats.

8.3 VALORACIO DE LES DESPESES D'INSTALLACIO

Les despeses es valoren en dues fases successives, quedant oberta la possible ampliació del conjunt destinat al museu en futures actuacions. Les fases senyalades corresponen a intervencions completes. Com ja s'ha dit, la primera instal·lació es podria fer amb unes despeses molt més modestes, de manera que alguna de les funcions del museu ja estigui establerta abans de realitzar la restauració completa de l'edifici.

Primera fase d'habilitació dels 500 m2.	10.000.000,-	pts.
Enllumenat del museu	1.500.000,-	pts.
Material de muntatge i mobiliari	2.000.000,-	pts.
Material d'oficina, arxiu i reprografia	1.400.000,-	pts.
<hr/>		
Total primera fase	14.900.000,-	pts.
Segona fase d'intervenció a determinar	20.000.000,-	pts.

La segona fase es destinaria a remodelatge de nous edificis que s'haguessin incorporat al patrimoni municipal o a refer les casetes actualment esfondrades que hi ha al fons del terreny.

9 PROPOSTA DE PROGRAMA DE GESTIO I FUNCIONAMENT DEL MUSEU

9.1 PERSONAL NECESSARI

El personal mínim necessari per a gestionar el Museu es fixa en dues persones, les quals haurien de donar cap simultàniament a la feina de vigilància i a les de restauració d'embarcacions. La direcció o gerència del Museu, en un primer moment podria ser assumida per un patronat constituït amb aquesta finalitat, amb l'assistència de personal especialitzat amb museologia del Museu de Menorca, amb el qual hauria d'haver una coordinació estreta.

9.2 ACTIVITATS ASSOCIADES: MECANISMES DE GESTIO

Les activitats associades comprenen diferents aspectes.

Un d'ells són les feines editorials, que van des de la publicació de fullets o d'altres obres promogudes pel museu, així com totes les feines de tipus editorial complementàries, ja sigui edició de postals o publicació de material didàctic explicatiu del museu, cartografia o altres materials. Els materials s'hauran d'autofinançar i, a ser possible, donar una certa rendibilitat.

Una segona activitat és la restauració d'embarcacions, que s'ha de lligar amb la recuperació de l'ofici de mestre d'aixa. En aquest sentit, ja s'ha sol·licitat un curs de pràctiques de l'ofici, fent el tràmit a través de l'Ajuntament de Maó, amb el seu recolzament. Sembla que la iniciativa no serà acceptada per l'INEM i, en aquests moments s'està replantejant el tema de cara a sol·licitar la creació d'una escola o un taller de pràctiques. En tot cas, la restauració de fusta serà una activitat associada que pot servir per recolzar aquest tipus d'artesanía no solament per a feines del museu si no també per a feines comercials de cara a fora que fomentin l'ofici i permetin finançar les restauracions pròpies del museu.

9.3 DIRECCIO I MANTENIMENT DEL MUSEU

Una qüestió important és que la feina del museu es faci d'una manera correcta, tant pel que fa al pla del museu com a la supervisió de les activitats complementàries. La necessària professionalitat de la direcció requereix que una o varies persones especialitzades assessorin el personal del museu i el Patronat en la seva tasca, i que tinguin una certa dedicació a les DRASSANES DEL VELL ESCORXADOR. Al mateix temps, és necessari que hi hagi coordinació entre el museu del port i la resta d'equipaments de Maó,

especialment amb el Museu de Menorca. Per aquest motiu es sol·licitarà de la Conselleria de Cultura del Govern l'assignació d'una dedicació parcial per part d'algun funcionari especialitzat en els temes de la mar. Al propi temps s'hauran de mantenir reunions de coordinació amb el Patronat Municipal, de cara al programa d'activitats culturals a realitzar.

9.4 DESPESSES ESTIMADES

Les despeses estimades per personal consisteixen en un contracte fixe anyal i un contracte a temps parcial, amb un total inicial de 2.500.000,- pts. per any. Es considera com aportació de la Conselleria de Cultura el temps d'assessorament per part dels seus funcionaris museològics.

El funcionament del museu durà més despeses, però determinades activitats com les publicacions o restauració de vaixells poden eixugar-les. A més a més hi haurà guanys per venda d'entrades que, amb una hipòtesi moderada de 50 visitants /dia durant 200 dies a l'any, permeten recaptar, a 100 pts. /entrada, 1.000.000,- pts.

10 MATERIAL NAUTIC D'AMICS DES PORT

10.1 PATRIMONI ACTUAL

10.2 MATERIAL CONDICIONAT A L'INSTAL·LACIO DEL MUSEU

11 RELACIO INICIAL D'ORGANISMES I ENTITATS CONVIDADES AL PRO.

La realització del MUSEU DE LA MAR de Maó requereix la col·laboració primordial i protagonista de l'Ajuntament de Maó, com a administració propietària dels locals del vell escorxador, i, també, la col·laboració dels particulars i societats establertes al port, amb caracter solidari amb Amics des Port. Igualment les administracions relacionades amb el port o amb el món de la cultura són convidats a participar amb el seu estimul i recolzament economic.

La fórmula per endegar el projecte serà una Fundació que permeti realitzar les obres i un Patronat que gestioni el manteniment del Museu. Aquesta doble fórmula separa la inversió més important, que requereix el recolzament de l'administració pública i de tots els interessats, de la gestió quotidiana, que hauria de comptar amb ajuts de l'Administració, no solament en forma de conveni o subvenció, si no també en la realització de cursos de mestre d'aixa com a activitat complementària, però que, en gran part hauria d'estar suportat pel Patronat de les Drassanes de l'Escorxador vell, bàsicament mantingut per l'iniciativa privada i la nostra Associació.

Les Associacions, Entitats i Administracions a les quals es convida a participar en aquest projecte són:

Ajuntament de Maó
Ajuntament d'Es Castell
Associació de Comerços del Port
Associació d'Empreses Náutiques
Associació de Navieres
Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears.
Club Maritim de Maó
Club Nautic d'Es Castell
Cofraria de Pescadors de Maó
Comandància Militar de Marina de Menorca
Consell Insular de Menorca
Creu Roja de la Mar de Menorca
Govern Balear - Conselleria de Cultura
Junta del port de Palma
Practics de Maó

Col·legi d'Arquitectes de Balears.

c. Proposta estudi eines mestres d'aixa

(proposta a l'IHE. Juniol-8)

L'associació Amics d'es Port comença a tenir un patrimoni important de material etnològic, per poder dur a terme una mostra permanent al futur Museu de la Mar. Dins aquest material hi ha una part que correspon a eines i plantilles de mestre d'aixa, donades a l'associació per particulars, que formen un conjunt homogeni i de gran interès. La iniciativa d'aquestes persones ha estat la forma que els estris no passessin als fems o bé s'ignoressin, persones que van estimar l'ofici i que volem que no es perdin, o almanco siguin mostrats a les generacions futures com part del seu patrimoni.

L'estudi i conservació del conjunt d'eines es necessari i imprescindible per no fer malbé uns béns etnològics d'un dels oficis artesanals més importants a l'illa de Menorca, com és el de la construcció de barques, i que avui en dia quasi s'ha perdut a causa de la introducció de nous elements en la fabricació i a la industrialització.

"Durant el s. XVIII, a causa de la situació històrica que visqué l'illa, es produí una gran expansió i una florida de la navegació mercantil. Resultat d'això va ésser la reestructuració del port de Maó i l'edificació d'un arsenal de l'Estat, que impulsà la formació de mestres d'aixa autòctons. Iniciant-se aquí un gran auge en la construcció naval de l'illa, que arribarà al seu apogeu en el s. XIX a Maó i Ciutadella, amb l'establiment de drassanes particulars.

L'ofici passava de pares a fills, formant-se grans famílies de mestres d'aixa, que perduraren fins a finals del segle XIX i principis del XX. En la centúria actual aquestes empreses han minvat a causa del canvi experimentat en la fabricació naval". (1)

En aquestes eines hi trobam una mostra molt ampla, i es poden agrupar segons la funció per què eren emprades (midar, tallar, serrar, etc.) per a la construcció d'embarcacions de fusta. La majoria són antigues, utilitzades ja en el s. XVIII, però encara en plena vigència. Una minoria no s'empren: verduc, barrines, filaberquí de mà, etc., ja que han estat substituïdes per maquinària més moderna. Quasi totes tenen el mànec de fusta i de ferro o acer la peça de tall.

(1)- Cristina Andreu i Jaume Murillo: "L'ofici de mestre d'aixa a l'illa de Menorca". Treballs del Museu de Menorca nº 8. Edita: Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

1-Neteja i consolidació.

Degut a que aquest estris fa anys que no han estat emprats, cal fer una neteja d'impureses i òxids depositats.

Per a rentar les eines de metall i fusta es realitzaran els següent processos:

- a) METALL. Es prepararà una dissolució aquosa d'àcid oxàlic al 5-10 per cent, on s'introduirà l'objecte. De tant en tant serà extret i es raspallarà fortament davall el raig d'aigua. Seguidament s'eixugarà.
- b) FUSTA. Es calentarà aigua a un cassò, i quant aquesta bulli s'hi posarà un rajolí d'amoníac. Amb un pedaç banyat amb la mescla es procedirà a netejar cada estri.

Una vegada netes les peces se'ls donarà una impregnació de resina, concretament "paraloid" al 5%.

2-Classificació i estudi.

S'agruparan per grups, segons la funció específica de cada eina:

- de midar (capserrat, escaire, compàs de gruixos, etc.)
- de tall (xerrac de fulla, xerrac de punta, etc.)
- de llavorar (garlopa, guillaume, cadell, ribot, ganiveta, etc.)
- de buidar (aixa, puntacorrent, badaina, gúbia, escarpra)
- de subjecció (serjants, caragol de mà, tornescrú, estenalles, etc.)
- de perforació (trepant, barrina, broca, barrobi, etc.)
- de percussió (maça de calafatar, parelles, martell, botador, etc.)
- de polir (llima de mitja canya, raspa, etc.)

A partir d'aquesta classificació s'estudiarà cada una de les eines, amb la seva definició tipològica i tècnica. Per això s'utilitzarà la fitxa que s'adjunta, emprada en investigacions etnològiques a Mallorca, i que servirà per a unificar investigacions semblants; de forma que cada estri tindrà una descripció exhaustiva.

3-Fotografies i dibuixos.

Es fotografiarà cada eina individualment i s'incorporarà cada foto a la fitxa corresponent, en forma de contactes. Al mateix temps, que es realitzaran els dibuixos a escala de tots els estris.

PRESUPOST INVESTIGACIÓ ETNOLÒGICA: ESTUDI "EINES MESTRE D'AIXA"

MATERIAL NETEJA.....	30.000 ptes.
MATERIAL FOTOGRÀFIC.....	30.000 ptes.
DESPLAÇAMENTS.....	10.000 ptes
MATERIAL PAPERERIA.....	30.000 ptes.
MINUTA COL.LABORADORS.....	120.000 ptes.
TOTAL.....	220.000 ptes.

LA DIRECTORA DE L'INVESTIGACIÓ

Signat: Cristina Andreu Adame



EINA DE LLAVORAR: GARLOPA O GEC

Eina emprada pel mestre, semblant de forma i d'ús a un ribot, però molt més grossa i amb una ansa o agafador per a la mà.

		DENOMINACIÓ
--	--	-------------

DESCRIPCIÓ

Terminologia

Materials -

Dimensions

Dades complementàries

Estat de conservació

Pes

CONTEXTUALITZACIÓ

Procedència

Funció

Àmbit de procedència cultural i geogràfica

Procés d'elaboració

Datació cronològica

MUSEOGRAFIA

Situació

Valoració

Instruccions exposició

Unitat museogràfica a la qual pertany

Catalogador

Data Catalogació

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ

d. Pressupost muntatge Museu a Es Castell (1989)

PRESUPOST MUNTATGE MUSEU DE LA MAR

D'acord amb el local que ha estat cedit a "Amics d'es Port", per l'ajuntament des Castell, i en la idea de dita associació de muntar una petita exposició de caràcter permanent amb el seu patrimoni, van decidir que per les característiques de la sala (nau única allargada) i l'espai disponible només es pot fer un muntatge semblant al de les dues darreres exposicions d'aquest any (abril a la sala de Sant Antoni de Maó, i juliol a l'Ajuntament des Castell). Ara bé, tenint en compte el seu caràcter permanent és necessària una revisió dels plafons, suports, textos, fotografies, dibuixos, exposició d'eines, etc; per poder oferir al públic una mostra més coherent, amb unes mides de conservació i de seguretat del material exposat.

La idea inicial és combinar plafons i vitrines.

1) Materials.

1.1. Suport.

Els plafons seran de fusta lleugera revestits de tela o d'altre material semblant. Hi anirà el material gràfic (fotografies, dibuixos) i els textos protegits per una làmina de metacrilat que tancarà el plafó. Es muntaran 12 plafons, 6 referits a la pesca i 6 a l'ofici de mestre d'aixa.

Les vitrines poden esser de fusta i vidre, a realitzar per un fuster. El disseny d'aquestes és farà una vegada s'hagi vist quines són les eines apropiades per exposar, després de la corresponent netetja i inventari a fer, i tenint en compte la capacitat del local. Dins elles hi aniran els estris de pesca petits i les eines amb els seus corresponents noms.

1.2. Informació.

Aquí s'han de tenir en compte les despeses de fotografies noves i les despeses de reprografiat a fer per una impremta dels textos, dibuixos, etc., de manera que quedin homogenis.

2) Feina.

2.1. Elaboració textos.

Es realitzarà la feina necessària per veure quins textos han d'anar a cada plafó, tenint en compte que siguin homogenis i amb un mateix estil de cara a la seva funció didàctica.

2.2. Elaboració fotografies.

Es faran les fotografies específiques que faltin, com són totes les necessàries en el procés de fabricació de les embarcacions; anant a veure els mestres d'aixa, pescadors, etc.

2.3. Elaboració dibuixos.

S'encarregarà a un professional l'elaboració dels dibuixos per il·lustrar els plafons didàcticament, completant l'explicació dels textos i de les fotografies.

2.4. Elaboració disseny.

Un especialista marcarà les pautes per al disseny de cada plafó: rètols, distribució de textos, dibuixos, fotos, etc, de forma que el muntatge quedi uniforme.

2.5. Reelaboració textos.

Els investigadors hauran de refer els textos per estar tots en la mateixa línia, allargant o acurçant el contingut i donant-los un caràcter pedagògic.

Propostes complementàries.

1-Catalogació i neteja d'eines.

Abans de tot és imprescindible realitzar aquesta proposta d'acord amb l'informe presentat a l'IME on es resumeixen les pautes a seguir.

2-Guia i propaganda difusió.

Es recomana la publicació d'una guia didàctica que complementarà la informació dels plafons i de l'exposició.

Cristina Andreu Ramis

Jaume Murillo

Andreu Ramis.

setembre - 1989

DESPESES. PREU UNITARI PER PLAFÓ:

1.1.Suport: (fusta, metacrilat, tela, vitrines)... 80.000.-

1) Materials

1.2.Informació: (reprografia, fotografia).....20.000.-

2.1.Elaboració textos:10.000.-

2.2.Elaboració fotografies.....10.000.-

2.3.Elaboració dibuixos.....15.000.-

2.4.Elaboració disseny.....10.000.-

2) Feina

2.5.Reelaboració textos.....20.000.-

Total per plafó 165.000.-

3) Catalogació i neteja eines 20.000.-

Total 185.000.-

TOTAL: 12 plafons X 185.000 ptes.= 2.220.000 ptes.

e. Inventari collecció eines mestre d'aixa

EXPOSICIO ARTESANS DE LA MAR. EINES DE MESTRE D'AIXA

SALA DE CULTURA "SA NOSTRA"/28 d'abril-15 de maig

DE MIDAR

- 2 Capserrats (*)
- 2 Capserrats (**)
- 2 Escaires (*)
- 1 Escaire (**)
- 2 Compassos de gruixos (**)
- 1 Compàs de puntes (**)
- 2 Metres (**)
- 1 Plomada (**)
- 4 Rossets (**)

DE TALL

- 1 Verduc (*)
- 1 Arc de Buji (*)
- 1 Xerrac de Fulla (**)
- 1 Xerrac de beina (**)
- 1 Xerrac de punta (**)

DE LLAVORAR

- 1 Buidador calafat vell (*)
- 4 Guillaumes (*)
- 1 Guillaume (**)
- 2 Planes rodones (*)
- 1 Plana rodona (**)
- 1 Plana voltada (*)
- 1 Ribot (*)
- 1 Cadell (**)
- 1 Ganiveta (**)
- 1 Ganxo (**)
- 2 Garlopes (**)
- 1 Rasqueta (**)

(*) Eines de la col.lecció Taltavull propietat d'Amics des Port de Maó.

(**) Eines de la col.lecció Taltavull propietat del Museu de Menorca.

(***) Ormeigs de pesca cedits per particulars.

DE BUIJAR

- 4 Badaines (*)
- 2 Escarpes (*)
- 1 Escarpa (**)
- 5 Gúbies (*)
- 1 Puntacorrent (*)
- 1 Aixa de Peu (*)
- 1 Aixa (**)

DE SUBJECCIÓ

- 2 Tornescrus (*)
- 1 Caragol de Mà (**)
- 1 Clau Anglesa (**)
- 1 Clau cigonya (**)
- 1 Estenalles (**)
- 4 Serjants (**)

MAQUETES I PLANTILLES

- 1 Maqueta (*)
- 1 Plantilla de roda (*)
- 1 Plantilla codastre (*)
- 1 Plantilla mitja popa (*)
- 2 Plantilla Bussardes (*)
- 1 Plantilla Arjau (*)
- 1 Plantilla de violí (*)
- 1 Plantilla Medís (*)
- 1 Plantilla Arganell (*)
- 24 Plantilles Quaderns (*)
- 1 Plantilla Roda i Peu de Roda (*)
- 1 Creueta (*)
- 1 Llistó guia (*)

(*) Eines de la col.lecció Taltavull propietat d'Amics des Port Maó.

(**) Eines de la col.lecció Taltavull propietat del Museu de Menorca.

(***) Ormeigs de pesca cedits per particulars.

DE PERFORACIO

- 3 Barrines de berruga (*)
- 1 Barrina de gúbia (*)
- 1 Barrina de gúbia (**)
- 4 Barrines salomòniques (*)
- 1 Trepant (*)
- 1 Trepant (*)
- 7 Broques d'estrella (*)
- 1 Broca (**)
- 2 broques d'aveïllanar (**)
- 1 Broca de cap de frare (**)
- 1 Broca de punta de llamp (**)
- 1 Broca de tornescrú (**)
- 1 Barrobí (**)

DE PERCUSSIO

- 1 Botador (*)
- 1 Botador (**)
- 1 Maça calafatar (*)
- 8 parelles d'obrir juntes (*)
- 2 parelles d'acanalat (*)
- 1 parella de rebatre (*)
- 1 parella de rependre (*)
- 1 Maceta (**)
- 3 Malls (**)
- 1 Martell de bolla (*)
- 2 Martells amb mordales (**)
- 1 Martell de pena (**)
- 1 Martell de tall (**)
- 1 Parella torta (**)

(*) Eines de la col.lecció Taltavull propietat d'Amics des Port de Maó.

(**) Eines de la col.lecció Taltavull propietat del Museu de Menorca.

(***) Ormeigs de pesca cedits per particulars.

DE POLIR

- 1 Llima de mitja canya (**)
- 1 Llima de triangle (**)
- 1 Pedra d'esmolar (**)
- 1 Raspa de mitja canya (**)

ALTRES OBJECTES

- 1 Serra sinfín (*)
- 1 motor Joyca (*)
- 1 Fanal (*)

ORMEIGS DE PESCA

- 3 Nanses (***)
- 1 Gafes (***)
- 1 Fluixa (***)
- 1 Obridor canya (***)
- 4 Cofes palangres (***)
- 1 Capcer (***)
- 1 Ostiera (***)
- 1 Morenell (***)
- 1 Salabre (***)
- 1 Pasteca (***)
- 1 Gambi (***)
- 1 Sassola (***)

MOBILIARI

- 2 Taules de fuster

- (*) Eines de la col.lecció Taltavull propietat d'Amics des Port de Maó.
(**) Eines de la col.lecció taltavull propietat del Museu de Menorca.
(***) Ormeigs de pesca cedits per particulars.

f. Fulletó exposició (1984)

SA VIDA EN ES PORT DE MAÓ

***EXPOSICIÓ A LA SALA DE CULTURA "SA NOSTRA"
ORGANITZADA PER L'ASSOCIACIÓ AMICS DES PORT
OBERT DES DE L'1 FINS EL 9 DE SETEMBRE***

FESTES DE GRÀCIA MAÓ - 84



**CAJA DE BALEARES
"SA NOSTRA"**

Foto cortesia de Delio Bagur. - Místic "Dos Hermanos"

La permanent situació de canvi a la que es veu sotmès el nostre entorn socio-cultural ocasiona, moltes vegades, situacions gairebé conflictives.

És per aquest motiu que, avui per avui, parlar dels mestres d'aixa —o de qualsevol altre ofici tradicional— genera força contradiccions. És evident que tots sabem que els mestres d'aixa es dedicaven a la construcció d'embarcacions. També a molts ens seran familiars els noms d'algunes eines, com és ara, la plana, barrina, guàbia o puntacorrent. Fins i tot els més grans hauran vist encara treballar algun d'aquests mestres sobre la ribera.

Això és el que tothom sap i coneix, però poca cosa més. No hem tingut oportunitat o, en el pitjor dels casos, hem perdut l'oportunitat d'estudiar de forma exhaustiva i minuciosa aquests mons culturals que el mateix canvi ens descobreix i a la vegada ens esborra.

Existeix una manca insostenible de coneixements que permetin oferir quelcom més que vaguetats i suposicions respecte als mestres d'aixa o qualsevol altre ofici. És d'una necessitat parentòria la recerca etnogràfica que permeti la cobertura d'aquest buit informatiu. Dissortadament també existeix, a més de la manca d'informació, una manca de formació que per-

meti una contemplació objectiva i profeta d'un fet cultural determinat.

Solament quan s'assoleixi aquesta formació l'exposició deixarà d'ésser una simple manifestació "folklòrica" on es dona una visió nostàlgica d'una de les nostres riqueses en vies d'extinció, o bé una dura acusació a la ràpida evolució tecnològica actual, d'altra banda irreversible.

Aquesta exposició de material i eines de mestres d'aixa és o hauria d'ésser una eina més de treball pels estudiosos i pel públic que s'interessa pel tema.

És important conèixer el nom i la funció de cada una de les més insignificants eines que s'exposen, però també és necessari, i tal volta més profitós, conèixer alguns trats generals que caracteritzen als oficis tradicionals i evidentment als mestres d'aixa:

La primordial actuació de les mans que es converteixen en protagonistes de la transformació que exercen sobre les matèries. El mestre d'aixa amb un nombre reduït d'eines senzilles però hàbilment manejades fa possible que la llenya de pi esdevengui madiços, paramoles o cobertes.

A la vegada també són grans coneixedors de les matèries que utilitzen. En conèixer a la perfecció les seves característiques; el grau de duresa,

flexibilitat, resistència, etc. Saben tractar els diversos materials, com preparar-los i com donar-los la funció més adient: els madiços poden ésser excel·lents si es fan de pi, però aquest mai podrà substituir l'alzina de la quilla.

Aquests oficis comportaven també un llarg aprenentatge, basat fonamentalment en l'observació gestual, que començava des de la infància quan el nen s'identificava amb la persona i l'estatus del progenitor. Un procés llarg on juga un paper important la transmissió, moltes vegades de forma hereditària, del coneixement, dels secrets de l'ofici i fins i tot dels mitjans de producció.

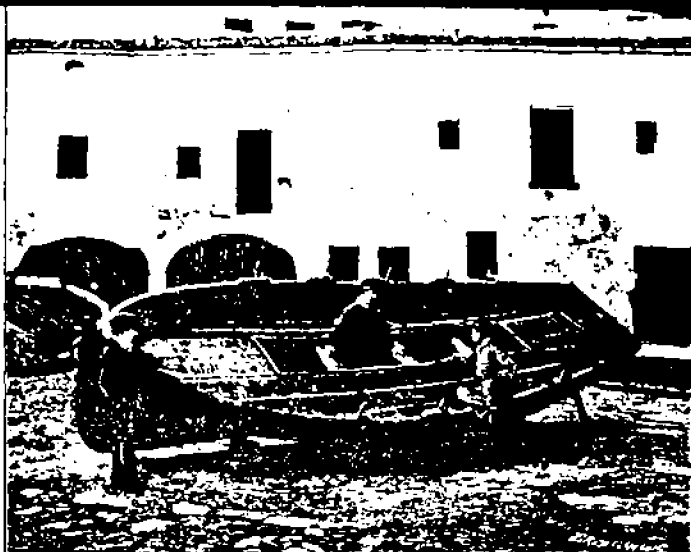
Un procés reiteratiu que repercuteix sobre els dos elements esmentats anteriorment: les mans i la matèria. En definitiva, com diu Josep Maria, la diversitat d'utilitats específiques i de variants de les principals eines i màquines simples que han generat les necessitats de cada ofici, reflecteix el grau d'evolució i de perfeccionament de l'estadi de producció artesanal, així senzilles però hàbilment manejades fa com el profund coneixement en el tractament i la manipulació de la matèria.

Andreu Ramis Puigros
AMICS D'ESPORT

g. Guia visita "Artesans de la mar" (1989)

ARTESANS DE LA MAR

MESTRES D'AIXA, EMBARCACIONS I ORMEIGS DE PESCA A MENORCA



Boi palangrer (La Isla de Menorca. Die Balearen)

Els Artesans de la Mar, la noble gent que temps enrera feia possible la navegació, la vida de l'home a la mar i el progrés dels pobles mariners. Els artesans als quals volem reitre homenatge amb aquesta exposició que resumeix tots els camps d'atenció de l'associació Amics del Port de Maó. Els mestres d'aixa, la pesca, els estris de fabricar embarcacions i d'emprar-les per pescar, i les embarcacions per si mateixes. Tot açò és el patrimoni marítim que volem recollir i que, amb prou esforç, volem aconseguir que tengui casa al port de Maó per tal que els nous menorquins puguin retrobar-se amb tota aquella saviesa dels homes de la mar que des de bell antuvi eren al port, eren a la mar i van crear tot aquest petit univers de coneixements i tradicions marineres avui a punt d'esvair-se a dins d'una nova manera d'emprar la mar, però que ben segur han d'interessar els navegants actuals i el poble que ha tingut tan bons artesans entre els seus avantpassats com per construir embarcacions de tota casta: grosses, petites i afinadíssims bots de regata de vela mística. Una tradició que no solament podem retrobar, sinó que hem de reprendre de cara a un fuuir cada dia més atent als savis coneixements d'abans.

Amics del Port

ELS MESTRES D'AIXA

L'ofici de mestre d'aixa és un dels més antics en els països que tenen el mar a la seva vora, la necessitat de treure'n un profit, ja sigui pesca, comerç, comunicació, intercanvi, etc., va fer que l'home busqués solucions per dominar aquest medi a través de la navegació. Inicialment la construcció naval de fusta fou molt rudimentària, evolucionant segons els avenços de cada període històric, fins al moment que sorgeix la figura del constructor especialitzat o mestre d'aixa, que serà el qui porti a terme tot el control del procés de construcció d'una nau o barca.

Normalment el mestre d'aixa té el lloc de treball o taller a les voreres dels ports, l'estructura de l'edifici sol ésser un espai de planta baixa, amb una porta d'accés que permet treure i entrar les embarcacions. Que el taller estigui situat a la vora del mar és perquè la majoria d'ells tenen o tenien un llenegall que s'utilitza principalment per treure i llançar al mar les barques, a més d'emprar-lo per a algunes feines i emmagatzemament dels troncs triats per curar-los.

El mestre d'aixa s'inicia tradicionalment en l'ofici des d'una edat molt prompte en el taller familiar o bé en el d'un altre mestre.

L'organització dels tallers a Menorca actualment la componen poques persones, normalment tres és el nombre ideal, encara que hi ha algunes excepcions a les quals el mestre és l'únic membre, i en èpoques de més feina contracta temporalment mossos que l'ajuden.

Antany l'estructura jeràrquica dins el taller la componaven diferents categories:

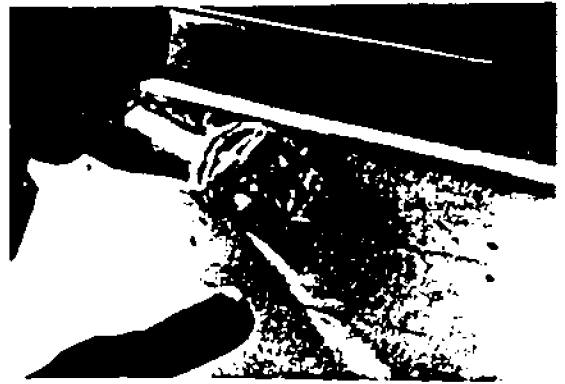
1) El mestre d'aixa, freqüentment era el propietari del taller i s'ocupava dels treballs més delicats que implicaven una major experiència i responsabilitat, també realitzava els dibuixos o maquetes i actualment calafateja l'embarcació al no existir l'estament dels calafats.

2) Oficials i calafats: és un estament intermig entre el mestre i l'aprenent, els primers feien les feines de tallat de les peces, engalzament, ajustatge, etc., i els segons calafatejaven les barques, operació que consistia en tapar els

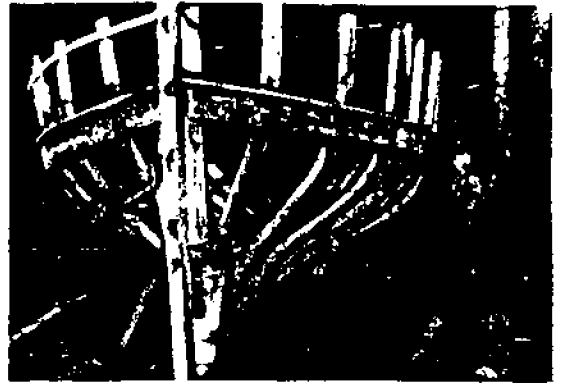
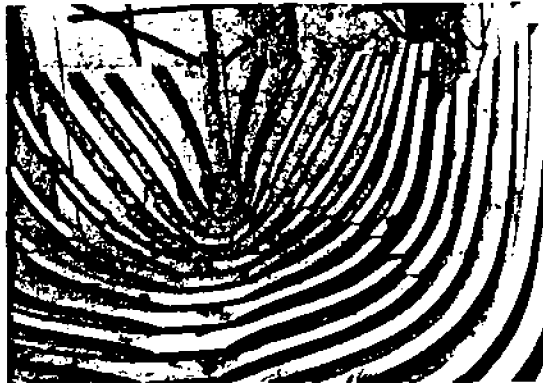




Llençall al Port de Maó



Operació de calafatar



Parti interior de l'esquelet d'un llautí en construcció i vista des de popu

junts i enclotxes dels taulons del buc amb estopa, cobrint-los després de màstic i quitrà, per evitar que filtri l'aigua.

3) Aprendents o peons: és la categoria inferior i quasi sempre sol ésser gent jove, que s'inicia en l'ofici fent els treballs més elementals; transportar fustes, pulir, clavar claus, etc., i empren les eines més senzilles, martell, xerrac, raspa, etc.

Les tres categories tenen una relació de responsabilitat en el procés productiu i amb un sou assignat a cadascuna d'elles.

SÍNTESE HISTÒRICA A MENORCA

A Menorca, l'ofici de mestre d'aixa creiem que tenia un fort arrelament, degut a la seva situació dins el Mediterrani on el mar era símbol de riquesa i comerç. La majoria d'autors que han tractat aquest tema el situen en el s. XVIII, ja que va ésser l'època més pròspera i més coneguda per les seves condicions històriques i socioeconòmiques pel desenvolupament de la marina, i conseqüentment de les embarcacions. Resultat d'això va ésser la reestructuració del port de Maó i l'edificació d'un arsenal de l'estat, que impulsà la formació de mestres d'aixa autòctons que adobaven i fabricaven embarcacions de gran calat.

Al port de Maó, el 1708, durant la primera dominació anglesa, començà a experimentar-se un canvi amb els magatzems i molts nous. A partir de 1724 s'inicia la construcció de l'arsenal de l'estat, a la zona nord del port (avui en dia ocupada per l'estació naval), per poder adobar les embarcacions de l'Armada, al temps que en la part sud s'aixequen magatzems particulars dedicats a la marina

comercial. Entre els anys 1748-1756 s'amplia l'arsenal obrint grades per a la reparació i elaboració d'embarcacions de grans dimensions (xabecs, goletes, bergantins, etc.) i a 1768, coincidint amb la segona dominació anglesa, es realitza l'aplanament de l'illa Pinto que passa a formar part de l'arsenal. El 1781 i durant la sobirania espanyola (1781-1798) aquest va tenir una època molt bona, a 1784 treballaven 81 mestres d'aixa i 34 calafats. A partir de 1823 l'arsenal decau, els seus tallers i grades es lloguen a mestres d'aixa a nivell particular (Terrés, Femenies), els obradors independents experimenten a Maó i Ciutadella un gran auge que es mantindrà durant tota la centúria. A Ciutadella a principis del s. XIX hi havia dos mestres que treballaven pel seu compte i es dedicaren a la construcció de barques de pesca, a Maó existeixen diversos tallers que s'incrementaren en tancar l'arsenal.

L'ofici passava de pares a fills formant-se grans famílies de mestres d'aixa que perduraren fins a finals del s. XIX i principis del XX. Entre els mestres hem de destacar a Maó, en Joan Fiol, Jeroni Tuduri, Gregori Femenies, Francesc Taltavull, etc.; a Ciutadella en Gregori Cardona, Ramon Gelabert i Rafel *es Marot*; i al Castell en Jaume Quevedo.

En el segle actual aquests obradors han minvat a causa del canvi experimentat per la fabricació naval, existint alguns mestres, molts d'ells ja retirats de l'ofici com Joan Petrus Marquès a Maó, Joan Cerdà *Niu* a Ciutadella, Francesc Preto i Sebastià Espineta al Castell. Avui en dia queden dos tallers autònoms a Ciutadella, on encara es pot gaudir d'encomanar una barca de fusta, com són els d'en Jaume Llompart i d'en Miquel Huguet.



MATÈRIES PRIMERES I EINES

En la construcció d'embarcacions de fusta el mestre tria la llenya apropiada de cara al seu millor aprofitament, tenint en compte les característiques pròpies que les fan a la vegada utilitzables per a diferents finalitats, unes per la seva duresa, altres per la flexibilitat, perduració, etc... A Menorca concretament s'empra per una part la fusta autòctona (pi, alzina) i la d'importació (faig, roure, pi gal·lec, pi de Flandes, teca, etc.). Moltes vegades és aprofitada la d'embarcacions de desfeta o bé inservibles, sempre i quan la seva llenya estigui en condicions d'esser reconvertida. Quan empren la fusta de l'illa van ells mateixos al bosc a triar els troncs, tallant les formes més adients per a l'embarcació a construir, normalment en la lluna plena de gener i la d'agost.

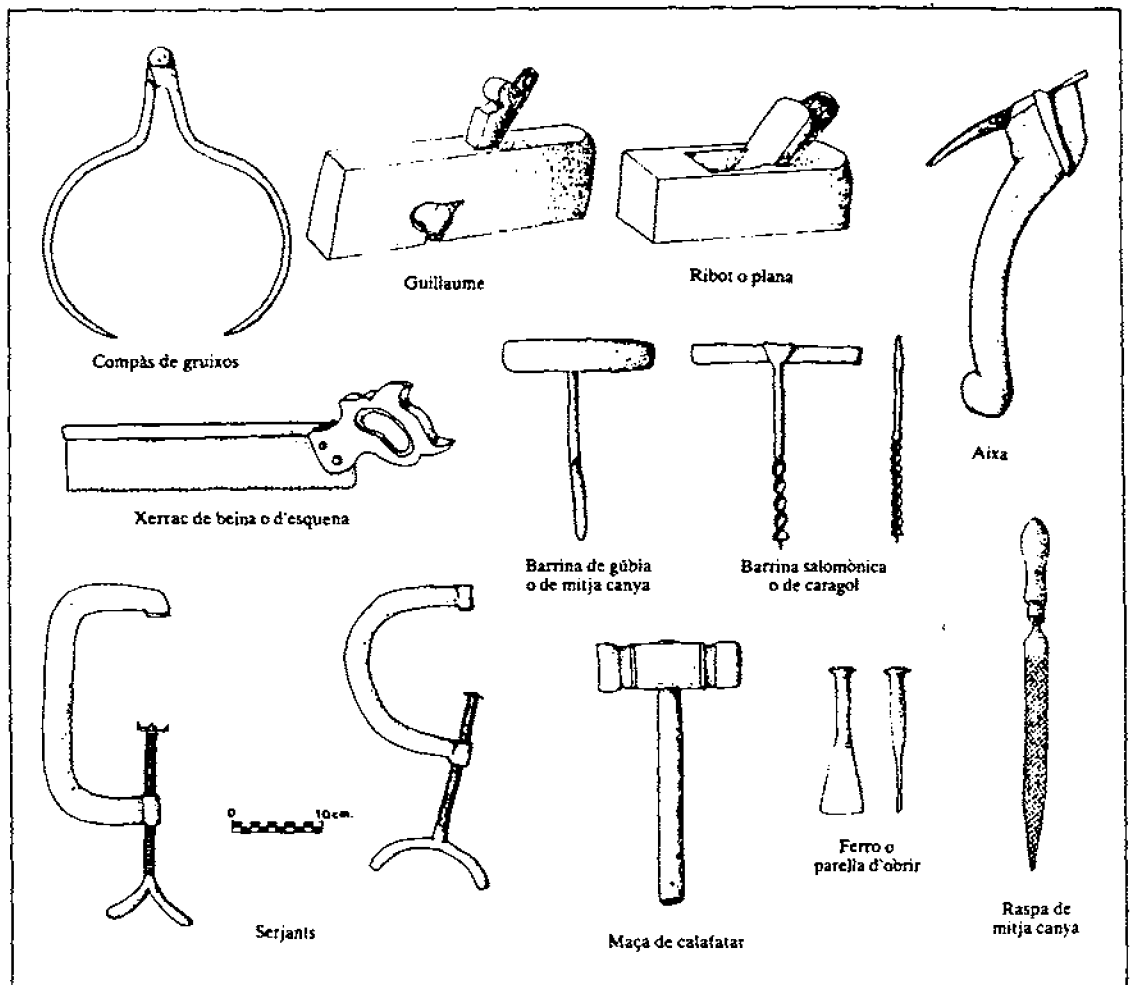
Abans de començar cap operació, el primer pas que s'ha de fer és dibuixar el plànol de l'embarcació o bé l'alternativa a aquest que és la maqueta, a partir d'aquí treurà les diferents plantilles que li serviran per marcar i tallar l'esquelet de la barca.

Per realitzar el seu treball el mestre disposa d'un ampli ventall d'eines que les classificarem en vuit grups corresponents a la funció específica de cadascuna d'elles: de midar, de tall, de llavorar, de buidar, de subjecció, de

perforació, de percussió i de polir (només definirem el seu ús). La quasi totalitat de les eines manuals s'utilitzaven ja en els segles X al XVIII i encara moltes en l'actualitat.

De midar: *Escaire*: serveix per comprovar que dues peces són encaixades o que els taulons ribotejats tinguin exactament un angle de 90°, i també traçar paral·leles als cantons. *Capserrat*, *senienella* o *fals escaire*: similar a l'esquadra però per traçar angles diversos. *Compàs de gruixos*: és apte per midar gruixos dels objectes. *Compàs de puntes*: serveix per prendre mides i traçar circumferències. *Metre*: s'empra per prendre mides. *Plomada*: serveix per senyalar la línia vertical. *Rosset*: per senyalar ratlles paral·leles i per indicar la línia per on una fusta s'ha de serrar, planejar, etc.

De tall: *Xerrac de beina o d'esquena*: per fer talls més fins a la fusta. La beina de reforç fa que la fulla no es doblegui, i no tenguin vibracions. *Xerrac de fulla*: tallar i serrar la fusta. *Xerrac de punta*: talls fins, on la fulla fa el tall descrivint una corba a l'interior de la fusta. *Verduc*: serra llarga que és manejada per dos homes situats un a cada cap, i unes vegades està muntada en el centre d'un bastiment quadrangular i altres està reduïda a la fulla d'acer amb un mànec a cada extrem.



Selecció de les eines tradicionalment emprades pels mestres d'aixa: de midar, de tall, de llavorar, de subjecció, de perforació, de percussió i de polir



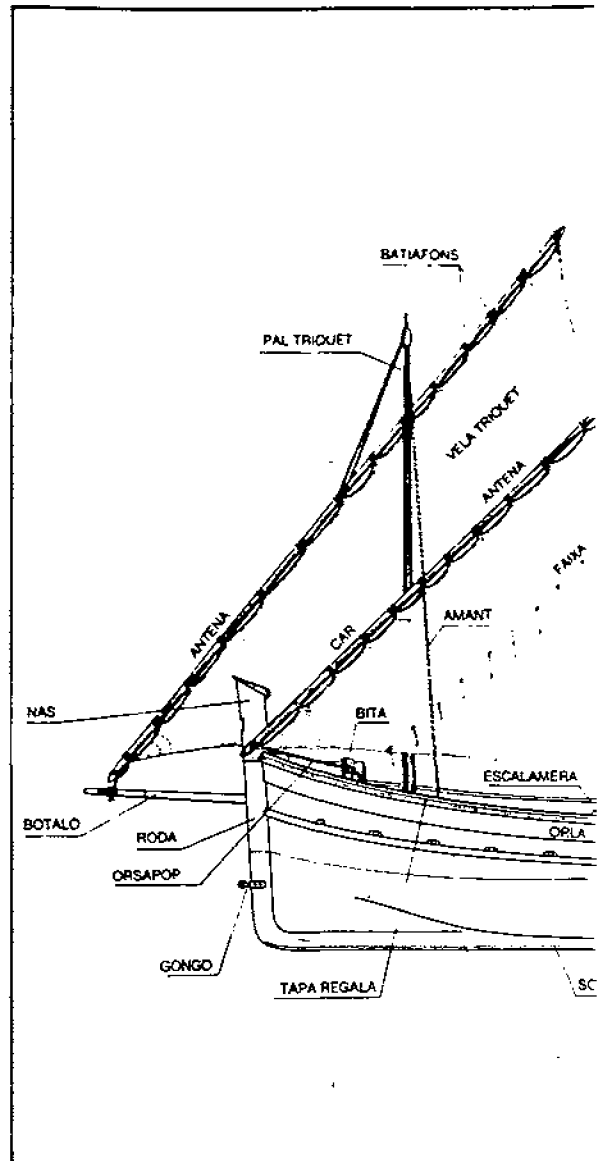
De llavorar: *Buidador de calafat vell o unglà:* serveix per treure el calafat vell de les embarcacions i a la vegada, per l'altre cap, serveix per treure claus. *Cadell:* s'empra per realitzar ranures rectes i paral·leles a l'interior de la fusta. *Ganiveta, contell o coixef:* es fa anar amb les dues mans per tallar o rebaixar la fusta. *Ganxo:* per buidar el calafat vell i treure restes de materials que queden dins les encletxes. *Garlopa o gec:* s'empra per rebaixar la fusta. *Guillaume:* per rebaixar la fusta i cepillar les parts interiors dels angles on no arriba el ribot. *Plana rodona:* per planejar i deixar la fusta acanalada. *Plana voltada:* per planejar una superfície corba. *Rasqueta:* els mestres l'empren per rascar la fusta, generalment els costats de l'embarcació, quan l'han de netejar o repintar. *Ribot o plana:* serveix per rebaixar la fusta passant-la repetidament per damunt aquesta en sentit paral·lel a la seva superfície.

De buidar: *Aixa:* s'agafa el mànec verticalment i es fa el tall horitzontal, servint per llavorar la fusta i donar-li la forma necessària. *Aixa dreia o de fulla plana:* la que té la fulla paral·lela al mànec i serveix per tallar llenya en línia recta. *Aixa de dos cops o de dos talls:* eina que té dos talls, un horitzontal i l'altre vertical, i és per tant, composta d'aixa i destal. *Aixa girada o de fulla enrevoltada:* la que té la fulla corba i serveix per tallar o desgruixar la fusta donant-li forma còncaua. *Aixa de peu:* la que té una pena o martellet oposat al tall, i el mànec de devers un metre de llargària (molt més llarg que en les eines ordinàries); la manegen amb les dues mans, i per això en diuen també aixxa de dues mans. *Escarpra:* serveix per llavorar la fusta, i per separar fent palanca dues peces o parts d'un cos dur. *Gúbia:* s'empra com el puntacorrent per fer mitges canyes, perfilar, picar, etc. *Puntacorrent:* s'usa per a diferents menesters: tallar, buidar, rebaixar, etc.

De subjectió: *Caragol de mà:* serveix per subjectar la peça que s'ha de treballar. *Clau anglesa o universal:* per estrènyer una peça, descaragolar-la, subjectar-la, etc. *Clau cigonya:* per enroscar i desenroscar. *Estanalles:* per arrancar claus, estrènyer una peça o simplement subjectar-la. *Serjant:* serveix per tenir estretes, una contra l'altra, dues peces de fusta encolades, perquè quedin ben adherides. *Tornescrú:* estrènyer i treure perns.

De perforació: *Barrina de berruga:* serveix per foradar o iniciar forats a cossos durs. *Barrina de gúbia o de mitja canya:* per foradar i treure rebaves dins els forats. *Barrina salomònica o de caragol:* per foradar cossos durs, obrir forats per donar entrada als claus i perns. *Trepant o filaberquí:* serveix per foradar matèries dures, amb diferents broques que s'apliquen al portabroques. *Broca:* per foradar metalls, fusta, etc. *Broca d'avellanar:* per avellanar i treure rebaves. *Broca de cap de frare o ximfranada:* per avellanar fusta i treure rebaves. *Broca d'estrella o de molinet:* per foradar fustes. *Broca de punta de llamp:* s'empra per engrandir els forats. *Broca de tornescrú:* per caragolar i descaragolar perns difícils o mals d'estrènyer i desenroscar.

De percussió: *Botador o repols:* serveix per embotir les cabotes dels claus a la fusta. *Maça de calafatar:* maça que usen els calafats. Serveix per picar els ferros emprats en el calafatament d'embarcacions. També per picar l'estopa i pega dins les juntes o comentos de les barques, perquè no hi entri l'aigua. *Maceta:* per picar en peces més petites i a la vegada picar damunt altres instruments per poder profunditzar en la fusta. *Mall:* per picar peces més grosses. *Martell de bolla:* per clavar claus. *Martell amb mordales o amb tenalla:* serveix per clavar claus per una part i per l'altra per treure'ls. *Martell de pena:* per clavar claus i fer cabotes. *Martell de tall o piqueta:* per fer talls o canals. *Ferro o parella d'obrir juntes o coment:* serveix per cobrir les juntes de les taules de les embarcacions. *Ferro o*

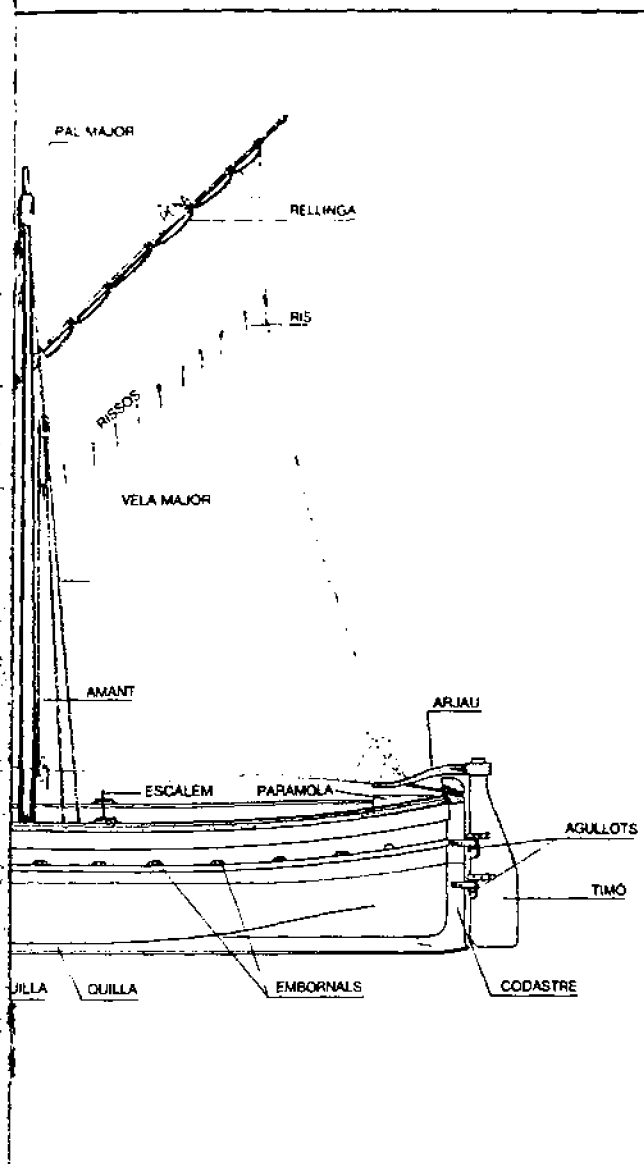


parella d'acanalat: una vegada s'han obert les juntes, s'aplica aquesta que serveix per endinsar l'estopa en el coment. *Ferro o parella de posar estopa, o rebatre:* s'empren per endinsar i entaxonar l'estopa dins les encletxes de les taules. *Ferro o parella de reprendre:* serveix per allisar i acabar el calafateig d'una embarcació. *Ferro o parella torta:* per picar l'estopa dins les juntes a les parts més corbes.

De polir: *Llima de mitja canya:* l'empren per desgastar i allisar per fricció objectes de metall o d'altres matèries dures. *Llima de triangle:* és emprada per esmolar serres i xerracs. *Pedra d'esmolar:* per polir el tall de les eines.



DE LA MAR



Nomenclatura tradicional de l'embarcació a vela

S'usa posant unes gotes d'oli per poder polir els talls sense estriar-los. *Raspa de mitja canya*: serveix per rebaixar i allisar la fusta.

PROBLEMÀTICA ACTUAL

L'ofici de mestre d'aixa com a tal s'està perdent per mor de l'avenç de les noves tecnologies i tècniques constructives que estan produint un canvi considerable en les formes de fabricació del producte naval.

Les resines i fibres de vidre substitueixen a la fusta, només quedant de les antigues construccions la còpia

exacta de les formes i el disseny. Sovint es cau en l'error de pensar que una barca de fusta, pel simple fet d'esser un treball artesanal ha de tenir un preu desorbitat, i molt més alt que una embarcació de fibra. Això és una fal·làcia, ja que els productes que s'empren per a la construcció plàstica són altament cars, i el que encareix les de fusta són les hores invertides en la producció, per la qual cosa resulta que el cost total serà més o menys aproximat.

Concretament a Menorca la situació actual és bastant demostrativa d'aquesta decadència, els tallers que encara es mantenen en l'elaboració de barques de fusta, realitzen més feines de reparació i conservació que de construcció. Avui en dia l'oferta i la demanda del mercat són més grans degut a la diversitat competitiva de la societat actual, existeix una variada gamma de models fets amb els nous elements que permeten disposar del producte en el mateix moment que el comprador l'escull, i per tant no té la paciència necessària per poder gaudir d'una embarcació elaborada amb l'art i tradició dels nostres avantpassats. També es produeix el fet que antigament l'ofici passava de pares a fills, en l'actualitat tots els mestres que s'han jubilat no deixen continuadors que puguin perpetuar les seves ensenyances a causa de la poca o escassa sortida comercial que veuen en l'ofici.

Els obradors de mestre d'aixa a l'illa corren el perill d'extingir-se, aquesta situació ens fa pensar en la necessitat de preservar-los com s'ha fet en altres localitats (per exemple, l'escola de mestres d'aixa de l'illa de Mallorca), motiu pel qual ens veim en l'obligació de reivindicar tot allò que pertany al nostre patrimoni cultural del qual no en podem prescindir ni arraconar, ja que els artesans són i han estat els precursors de les tècniques actuals i venidores.

LES EMBARCACIONS DE PESCA

La barca esdevé un petit món dins el mar. Una mena de perllongació de l'espai terrestre.

El mariner coneix a la perfecció totes i cada una de les parts d'aquest espai i les anomena pel seu nom. Des de la quilla al més insignificant cordill, totes les parts de la barca tenen el seu nom. Hom diu que dins una embarcació l'única corda que no té nom és la de la campana.

El casc de les embarcacions es divideix en *obra viva* o part submergida dins l'aigua i *obra morta* que és la que sobresurt de la superfície del mar. La *proa* és la part anterior, o de davant, de la barca, mentre que la *popa* és l'extrem posterior o de darrera.

Segons les seves característiques hi ha distints tipus d'embarcacions. Els més corrents són el *llaüt*, el *bot*, el *bot-llaüt* i la *tèquina*.

El *llaüt* continua essent una de les embarcacions més abundoses als ports de les Illes. Les seves característiques fan que es converteixi en una embarcació apreciada tant per pescadors com per esportistes. Generalment és una embarcació de poc tonatge (des d'una fins a cinquanta tones), aparellada amb vela llatina i triquet. Solen esser d'una eslora de 30 a 40 pams i tenen tota la coberta que s'obre i es tanca en tota la llargària per mitjà de quarters. La roda de proa acaba en forma de nas.

El *bot* es diferencia del *llaüt* per tenir la popa tallada i per l'absència de nas de proa. Pel que fa a la grandària sol tenir la mateixa que els *llaüts*. Com aquests, solia anar aparellat també amb rem i vela martell.

El *gussí* és una petita embarcació de pesca i esbarjo que navega a rem o amb vela martell i amb la roda de proa i de popa sobresortint un poc per damunt l'orla. A la part interior té tapament de proa, dos bancs i bancada.

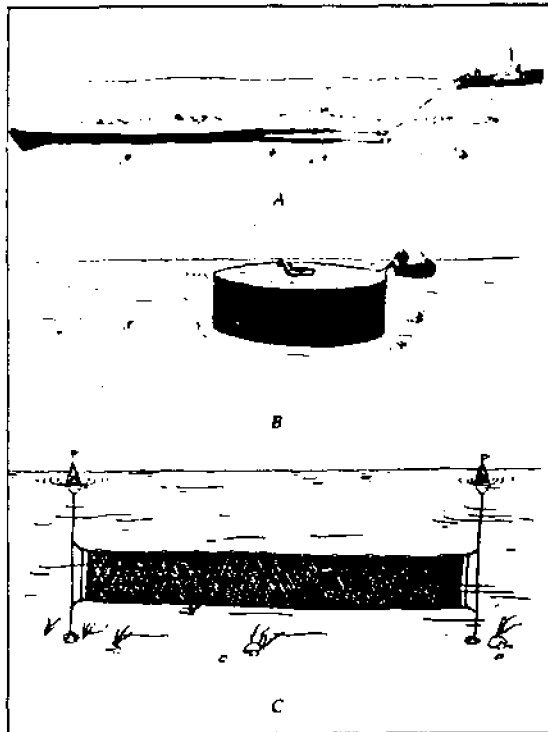
El *bot-llaüt* té com a característiques fonamentals l'absència del típic nas de proa, malgrat que tant la roda de



proa com la de popa sobresurten un poc per damunt l'orla. A diferència del llaut, està mancat de paramolla de proa i de bites. Solia anar ormejat amb vela martell.

La *tèquina* es una barca petita de fons pla, sense quilla, de manera que llurs característiques li permeten navegar en aigües poc profundes. Era l'embarcació majoritàriament utilitzada pels mariscadors que mitjançant les ostieres anaven cercant i traient les escopinyes d'entre el fons fangos.

Burca de bou caracteritzada per roda de proa i de popa, ambdues arquejades, la de proa sobresurt per damunt la regala i anava coronada pel cap de mort. La quaderna mestra tenia la forma d'una U i el buc portava escocs. El seu aparell estava constituït per un pal mestre molt inclinat cap a proa, pel bauprés, la vela llatina i la pollastra, però es podia afegir un pal de mitjana amb una petita vela llatina. Tenia coberta amb quatre escotilles, molinet, hugueres amb embornals, orla amb botanes i escotes i feia de 55 a 60 pams d'eslora. Juntament amb una altra d'igual servia per pescar amb l'art de bou.



Tipologia dels ormeigs de xarxa: A: d'arrossegament, B: d'encerclament, C: fondejats

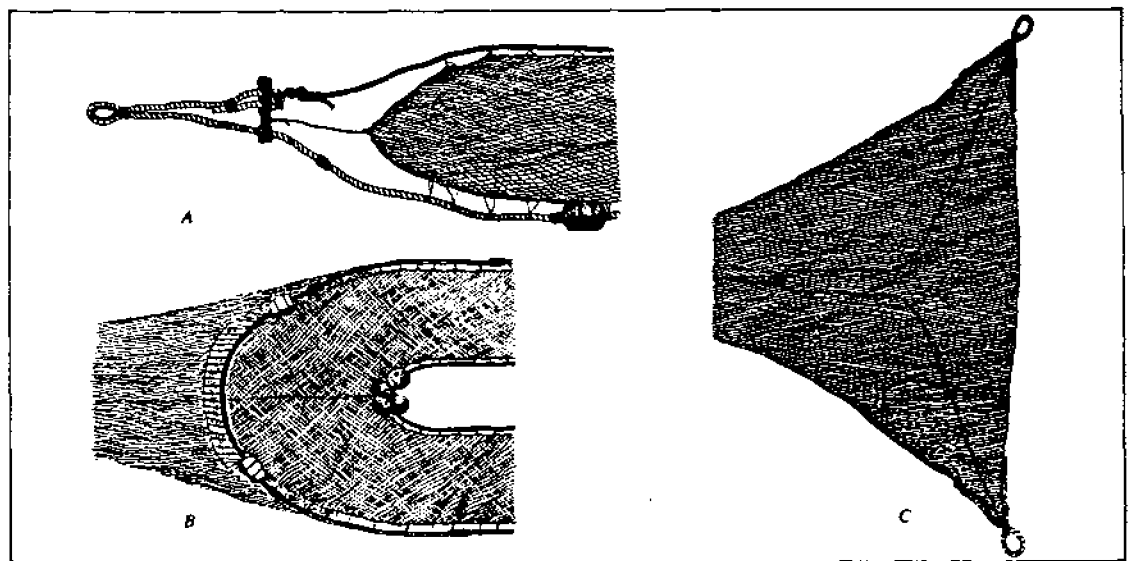
ELS ORMEIGS DE PESCA

Tradicionalment a Menorca s'han vengut emprant una gran diversitat d'ormeigs de pesca. Tot i així, els emprats des de les embarcacions poden agrupar-se segons siguin xarxes, nanses o hams.

La xarxa és l'ormeig de pesca més desenvolupat i a la vegada el que ha esdevingut més corrent per la seva rendibilitat. En definitiva, la xarxa és un teixit de fils creuats i anuats entre si que formen una malla. A la pràctica és quelcom més complicat i segons la seva funció i el mode d'utilitzar aquests arts existeixen nombrosos tipus de xarxa que reben noms distints.

Les xarxes, segons el mode d'utilització, poden classificar-se en els següents grups:

- | | | |
|--------------------|---|---------------------|
| a) d'arrossegament | { | —bòlitx. |
| | | —artet. |
| | | —bou. |
| | | —vaca. |
| | | —gànguil. |
| b) volants | { | —sardinal. |
| | | —flampuguera. |
| | | —almadravilla. |
| c) fondejats | { | —solta de bonítols. |
| | | —almadrava. |
| | | —moruna. |
| | | —esperança. |
| | | —escatera. |
| | | —tresmall. |
| d) d'encerclament | { | —trenyina. |



Detalls de l'art del bou: A: bandes o cames, B: cassaret, C: bossa o cóp

L'elaboració de xarxes no requereix massa estris, una agulla, un motllo per fer la malla uniforme i un ganivet per tallar el cordill són suficients. La confecció i reparació de xarxes és encara una tasca molt important entre els pescadors menorquins. Tradicionalment aquesta feina pertocava als vells pescadors i a les dones. Fer xarxa és una feina relativament senzilla, però només l'experiència, l'habilitat i la practica permeten aconseguir la rapidesa i perfecció que assolixen els pescadors.

L'esquema general de les xarxes volants, fondejades i d'encerclament consisteix en una peça llarga de malla que, dins l'aigua, es mante en posició vertical entre el calament de suros i el de ploms i que als extrems es tanca amb les orseres.

La xarxa tresmallada consisteix en la superposició de tres tels, dels quals el d'enmig és de malla més estreta.



Pescador fent una nansa (Fotografia de Guillem Bestard)

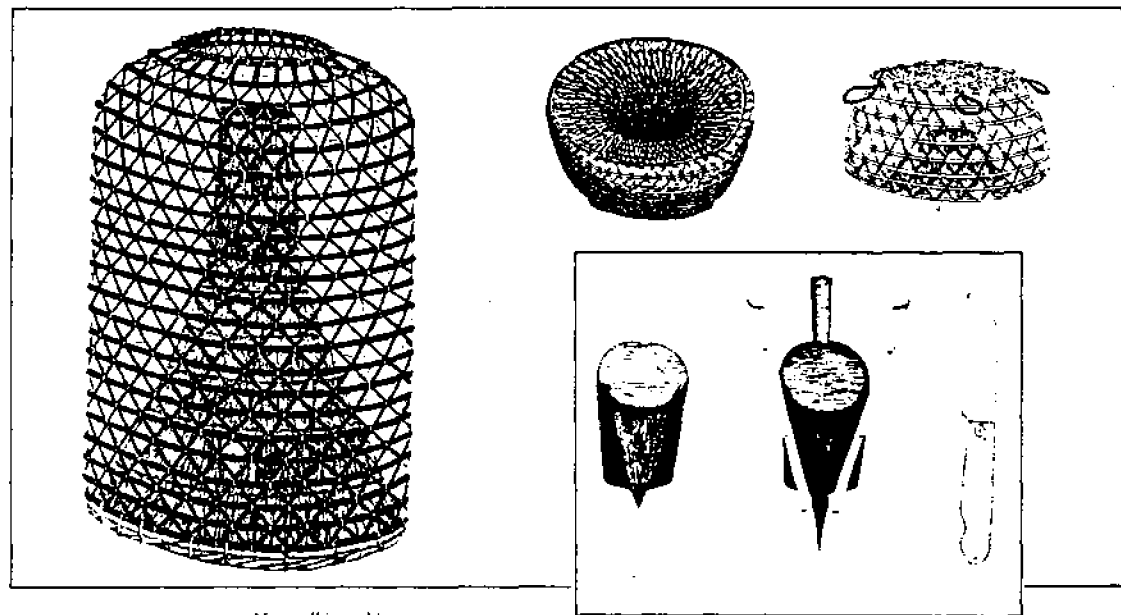
Les fondejades i volants són de recollida retardada i es fixen al fons del mar mitjançant calaments provists de pedrals i hoies per facilitar-ne la localització. Les d'arrossegament i encerclament són ormeigs de recollida immediata. Això vol dir que s'extreuen del mar immediatament o poc temps després d'haver-se calat.

Un art de pesca que al llarg del temps ha esdevingut molt important, tot i la oposició a que es va sotmetre en esser introduït a Menorca, és el bou. Aquest ormeig consisteix en una gran peça de xarxa composta essencialment d'una bossa o dipòsit i de dues prolongacions anteriors i laterals que, actualment, són estrades per una barca i antigament per dues. Les dues prolongacions anteriors es diuen *comes* o *bandes*; allà on les bandes s'uneixen, és de xarxa més gruixada i es diu el *cassaret*; amb aquesta peça en va cosida una altra encara més gruixada, que té per nom *goleró*, i amb aquesta darrera una altra molt més gruixada anomenada *fiscot*, que serveix per evitar que l'ormeig s'espanyi en tocar en terra; totes aquestes peces, per mitjà de dos trossos de xarxa anomenats *fisca* i *fisqueia*, s'uneixen a les *corones*, *cóp* o *hossa* del bou, on el peix queda tancat. Tot l'ormeig va sostengut per dues cordes molt grosses (els *armaiges*), a les quals va penjada la xarxa amb uns cordons anomenats *ansals*; els armatges porten suros i ploms, i els ploms solen anar forrats de bolles de fusta que serveixen per evitar que l'ormeig s'encalli en el fang. En els caps de les corones, anomenats *banyes*, hi ha unes cordes que es diuen *banyons* i serveixen per evitar que les corones pengin massa. A la part extrema de les bandes hi van unes cordes llargues (les *malletes*) que serveixen per estirar des de les barques tot l'ormeig.

La *nansa*, tradicionalment, ha estat un ormeig fet de joncs, de forma cilíndrica, que a la seva part superior està dotada de l'anfàs (espècie d'embut per on hi entren els peixos), i a la part inferior una tapadora que serveix per col·locar-hi l'esca i extreure'n les captures.

Existeix una gran diversitat de nanses, segons la grandària i la forma. A Menorca, però, els models més abundosos són la nansa (peixetera i llagostera), el morenell i el gambí.

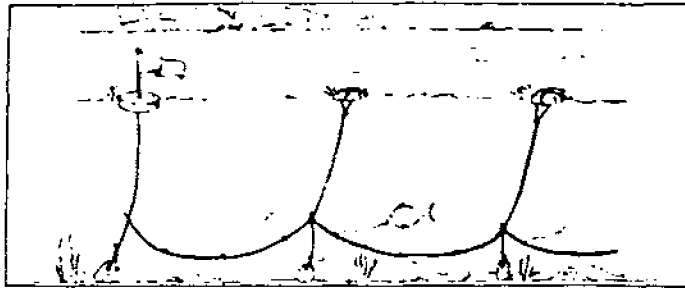
Les parts de la nansa reben també diversos noms: buc, anfàs, boca, tapadora i ploms són les parts més im-



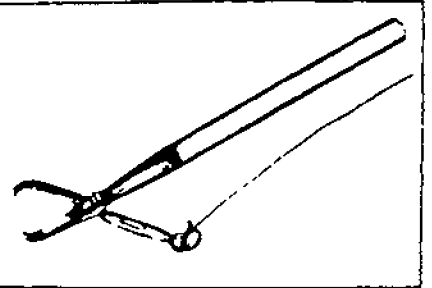
Morenell i gambins.

Obridor de canyes i ganivet de pescador





Calament de palangres



Ormeig

portants, sense oblidar els vents, el braçol i la filera que són les cordellines que les fixen al calament.

Els materials que més s'utilitzen per a l'elaboració de les nanses i morenells són canya, aladern, ullastre, vimet i jonc. Totes aquestes plantes, excepte el vimet, es troben a Menorca. Són els mateixos pescadors els que es preocupen d'anar a recollir-les, les tallen i preparen. Per entrellaçar i lligar els verducs s'utilitza fil sintètic, abans s'emprava fil de canem i després es va utilitzar cotó.

L'elaboració d'un morenell o una nansa requereix de 8 a 10 hores de feina. Això ha ocasionat que progressivament s'hagi anat abandonant la pesca amb aquests ormeigs o es substituïxi per nous materials.

Els estris utilitzats tradicionalment per a l'elaboració de nanses i altres ormeigs de fibres vegetals és molt reduït: un *obridor* de fusta per escardar canyes i un *ganivet* per tallar el fil i fer les metxes per juntar els caps de les tanyades de vimet o d'aladern.

L'encariment de la mà d'obra i el llarg aprenentatge que requereix la confecció de nanses ha ocasionat un progressiu abandonament d'aquests ormeigs que han estat substituïts per altres molt més assequibles, com és ara la xarxa, o bé s'han incorporat nous materials que permeten assolir resultats semblants encara que molt menys estètics.

Els morenells es calen formant andanes integrades per 20 o més unitats distanciades de 20 a 25 m. cada una i fixades a un calament provist de boia i pedral. Aquestes andanes es calen al fosquet i es deixen fins al dia següent al matí a primera hora. Per atreure el peix dins l'ormeig s'hi col·loca esca (trossos de pop, gerret, etc.).

Entre els ormeigs dotats d'hams, a més del volantí, hem de destacar el palangre. Aquest ormeig consisteix essencialment en una llença que es manté fondejada i que porta penjades altres lliences més primes i curtes armades d'un ham cadascuna.

La llença principal porta a cada cap, i sovint també enmig, una altra llença que va des del fons (on està el palangre mitjançant un plom o pedral) fins a la superfície del mar on va fermat a un suro o boia.

Amb aquest ormeig, la pesca consisteix en que el palangre es cala escat i al cap d'algunes hores passa una barca a recollir-lo amb els peixos que s'hi han agafat.

Per transportar i guardar els palangres s'utilitzen unes cofes planeres de vimet amb les voreres de bova on s'hi enganxen els hams.

Existeixen diversos tipus de palangres segons la seva disposició o la casta de peix a què va destinat. Els més corrents són el palangre surant i el fondejat.

La *potera* és també un dels estris que basats en la utilització d'hams serveix per pescar calamars i sipies. Consisteix en una peça de plom que simula, més o menys, la forma d'un peix petit i que en sa part inferior té una sèrie d'agulles girades cap amunt; per la part superior està fermat a un cordill molt llarg.

L'amollen fins aprop del fons del mar i el fan anar i venir fins que el calamar toca.

Els pescadors, galejant del seu seny, mentre pescaven anaven cantant:

*Calamar tu qui pastures
pastures pes teu menjar
alerta a allargar sa mà
en aquest redoi de pues.*

Especial atenció requereix la desapareguda tasca dels mariscadors que, dins el port, es dedicaven a l'extracció d'escopinyes i altres espècies de marisc amb l'*ostiera*. Aquest estri consisteix en una espècie d'estenalles de ferro dentades i fixades a una pertiga de fusta que es manjava des d'una embarcació.

Textos: Cristina Andreu, Jaume Murillo i Andreu Ramis.

Il·lustracions: Arxiduc Lluís Salvador, Biel Bonnin, Miquel Huguet, Jaume Murillo i Pere Valeriano.

Muntatge: Cristina Andreu, Francesc Isbert Vaquer i Jaume Murillo.

Assessorament lingüístic: Miquel Pasqual.

Coordinació: Andreu Ramis.

Col·leccions de l'Associació d'Amics del Port (Maó-Es Castell), Museu de Menorca (donació Taltavull) i Joan A. Orfila León.

AQUESTA PUBLICACIÓ HA ESTAT POSSIBLE GRÀCIES A LA COL·LABORACIÓ DE:



GIN XORIGUER

PEDRO'S BOATS
CENTRE



SA NOSTRA
CAIXA DE BALEARS

Exposició organitzada per l'ASSOCIACIÓ AMICS DEL PORT a la
Sala de Cultura de Sant Antoni de Maó de la Caixa de Balears «Sa Nostra»
Del 29 d'abril al 12 de maig de 1989

4.3.2.4. El Museu de la Vida Rural a Eivissa

4.3.2.4.1. Identificació

Museu de la Vida Rural

adreça

La col·lecció, com a tal, no compta amb una seu diferenciada i es conserva al local social del Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús (T.E.H.P.) a Sant Josep de sa Talaia.

Apartat 183.

4.3.2.4.2. Història i evolució

Plenament enquadrat dins el que és la tendència actual de la museologia europea i com a continuació de la tasca, ja explicada, del Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús (TEHP) cal ressenyar aquesta com una de les primeres propostes formalment desenvolupades per a la creació d'un ecomuseu.

Al llarg de tota la seva història, el Taller ha lluitat per a la defensa de l'arquitectura popular pitiüsa, la seva recuperació i en

especial per a la creació d'un museu sobre la vida tradicional. Hom té prevista l'obertura per a l'any 1992.

4.3.2.4.3. Aspectes jurídics i administratius

El T.E.H.P, funciona com una associació independent amb l'existència d'una junta constituïda per un president, dos vice-presidents, un secretari, un tresorer i quatre vocals.

El màxim òrgan de govern de l'associació és l'assemblea general.

Econòmicament depèn de les subvencions i de les quotes dels socis. Així mateix passen a integrar els fons de l'associació els ingressos per vendes de publicacions.

No tenen personal fix.

4.3.2.4.4. Fons del Museu

Tal com es desprèn dels fulls informatius de l'associació els fons museològics són fruit de la donació d'una col·lecció d'objectes i instruments tradicionals relacionats amb l'hàbitat pitiús per part de Roman Casanovas.

Per altre costat, alguns dels associats han iniciat una interessant tasca d'inventari gràfic i treball de camp destinat a la integració de nous materials al fons de la col·lecció.

A la col·lecció de cultura material s'ha incorporat un lot compost d'un tambor, una flauta, unes castanyoles, una cadira i un ganivet pagès, prèviament exposats a París.

Igualment s'incorpora al fons del T.E.H.P. la col·lecció fotogràfica "Raoul Hausmann, arquitecte..." donada per la Sra. Marthe Prévot.

4.3.2.4.5. Laboratori

Les tasques d'investigació i catalogació de l'arquitectura tradicional pitiüsa constitueixen una de les prioritats del T.E.H.P., fins i tot les seves propostes de rehabilitació i ordenament urbanístic són conegudes.

Així i tot, hom ha de tenir present que no es tracta d'activitats sobre la col·lecció conservada, més tost es tracta de propostes de caràcter global enfocades cap a la preservació i la difusió de l'arquitectura tradicional. Al cap i a la fi hem de pensar que es tracta d'una proposta d'eco-museu i, per tant, excedeix els límits tradicionals establerts a un museu convencional.

4.3.2.4.6. Exposició.

Avui per avui encara no es compta amb un local per a exposició definit.

4.3.2.4.7. Instal·lacions

Com a l'apartat anterior, la recerca d'un espai on poder muntar de manera definitiva la col·lecció del T.E.H.P. és una de les prioritats de recerca i negociació amb les institucions.

4.3.2.4.8. Dinamització

Aquesta és, com en el cas de l'Associació d'Amics del Port de Maó, la faceta prioritària dins el calendari d'activitats del T.E.H.P.

En primer lloc podem destacar l'edició dels *Quaderns del T.E.H.P.* que han assolit el número 4, així com diverses publicacions com és ara les diverses edicions i traduccions de *Raoul Hausmann, arquitecte: Ibiza-Eivissa, 1933-1936*; les diverses edicions i traduccions del llibre de Rotthier, Eivissa, *El palau pagès* o l'obra del mateix autor, *Cases a l'illa d'Eivissa*.

Conjuntament amb l'Institut d'Estudis Baleàrics, han editat també *Dos casaments d'Eivissa. Can Nadal de Baix i Can Guimó*.

Igualment important és la presentació durant els mesos d'octubre i novembre de 1990 a la Fondation pour l'Architecture a Brusel·les de l'exposició "Cases a l'Illa d'Eivissa. Philippe Rotthier, architecte".

4.3.2.4.9. Fonts consultades

HAUSMANN, Raoul (1991) *Raoul Hausmann : architecte : Eivissa 1933-1936*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra"; Eivissa: T.E.H.P.

JOACHIM, F. , ROTTHIER, PH. (1984) *Ibiza. Le palais paysan. Essai sur les formes et les techniques dans l'habitat archaïque*. Bruxelles: Archives d'Architecture Moderne.

MARI, B., RIBAS, M., MANONELLES, T. (1990) "Museu de la Vida Rural. Projecte de creació d'un eco-museu a Eivissa". *Quaderns del TEHP*. 3:33-50.

ROTTHIER, PH. (1990) *Maisons sur l'île d'Ibiza. Casas en la isla de Ibiza*. Bruxelles: Archives d'Architecture Moderne.

T.E.H.P. (1991) *Dos casaments d'Eivissa. Can Nadal de Baix i Can Guimó. Sant Josep de Sa Talaia*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

4.3.2.4.10. Apèndix documental

a. Projecte d'Ecomuseu a Eivissa (1990)

a. Projecte d'Ecomuseu a Eivissa (1990)

MUSEU DE LA VIDA RURAL PROJECTE DE CREACIO D'UN ECO-MUSEU A EIVISSA

1. Què és un eco-museu?

El Museu de la vida rural es proposa sota la forma ja experimentada d'"eco-museu".

L'eco-museu és una nova experiència en la xarxa d'institucions destinada a produir i difondre la cultura. Consisteix en l'activació de la participació del públic en la recerca científica i en el gaudi de la cultura, d'una manera interactiva i lúdica.

Respon a la idea que el museu no ha de ser un recipient on els objectes són conservats de la degradació del temps i es salven de l'oblit, sinó l'escena on aquests objectes són percebuts i experimentats a través del seu ús en el context on han estat produïts. Es dirigeix tant a la història antiga com al passat recent d'una comunitat i serveix de model alternatiu a l'estratègia pedagògica acadèmica basada en la separació dels elements a conèixer (anàlisi).

L'experiència de l'eco-museu ens és coneguda a través de l'experiència francesa i la dels països del nord d'Europa, on funcionen des de fa uns deu anys.

El públic que visita l'eco-museu no només té l'oportunitat de veure objectes, sinó d'experimentar-ne el seu ús, la funció per a la qual els objectes han estat creats. La visita esdevé l'oportunitat

d'adquirir noves sensacions, olors, sabors, sons,... aprendre noves tècniques i comparar el mode de vida present amb el passat.

2. Aproximació cultural i científica.

L'eco-museu és un lloc privilegiat per a la recerca científica en el camp de l'antropologia, l'agricultura, l'economia, així com de l'artesanía, la medicina o l'arqueologia i l'arquitectura.

L'eco-museu proposa la transmissió dels sabers que tradicionalment s'han transmès de manera oral i que no han tengut cabuda en el plantejament acadèmic modern. Són aquests sabers tècnics els que formen part de la cultura i la identitat de la nostra comunitat de la mateixa manera que ho són la història, la literatura, l'arquitectura, la llengua, etc... Sabers tècnics com ara l'arquitectura, la construcció d'edificis, la construcció de vaixells, d'instruments de cultiu, musicals, però també la medicina popular, la literatura oral, la gastronomia, etc... poden d'aquesta manera continuar formant part fonamental de la quotidianitat de la comunitat.

La col.laboració amb les institucions docents i de recerca, com ara els instituts, les escoles de Formació Professional i la Universitat es proposen com a convenientes i necessàries. A manera d'exemple: l'eco-museu pot donar lloc a experiments i investigacions com ara:

-Estudi dels canvis, avantatges i millores que es produeixen en l'agricultura en el moment de la substitució de l'arada romana per l'arada amb rodes. Canvis en els cultius, els productes, l'economia domèstica i general... Canvis en la ramaderia,

distribució dels terrenys, etc... Guany de temps, augment de la producció...

Investigació sobre la dieta tradicional del camp eivissenc, i la seva influència en la salut de la població, en diferents moments de la història de l'illa i en el present. Assaig de producció i comercialització de nous productes, nous aliments basats en productes tradicionals, assaig d'introducció en l'economia turística.

Altrament, i com a referència, és coneguda a Mallorca l'experiència d'una escola de Formació Professional que inclogué en el seu programa acadèmic un curs anomenat "Escola de Margers". Aquest curs va consistir a recuperar i difondre a una generació jove, la tècnica de construcció de feixes, en vistes a una explotació més racional del sòl agrícola.

L'Eco-museu ha de ser així mateix un lloc de difusió dels objectes i els coneixements de la cultura, lligats al seu entorn. L'Eco-museu ha de comptar per fer això amb els mitjans i instruments moderns com ara biblioteca, aparells audiovisuals, etc...

La seva rendibilitat econòmica, que es demostra en l'estudi inclòs en aquest projecte, aconsella la creació del MUSEU DE LA VIDA RURAL A EIVISSA en un futur proper.

3. Descripció del projecte.

L'eco-museu o "Museu de la Vida Rural a Eivissa" s'emplaçaria idealment en una casa pagesa, les característiques arquitectòniques de la qual la facin susceptible de gaudir d'un estatut de protecció especial i que compti amb una extensió de

terrenys suficient per a l'explotació agrícola, ramadera i per als serveis necessaris al museu.

Les dependències d'aquesta casa serien restaurades, si això fos necessari, estrictament d'acord amb les normes tradicionals. Això podria ja constituir un primer exercici de la funció del museu, que prendria forma en un "seminari" sobre la "Restauració de vivendes rurals a Eivissa" o "Actualització dels sistemes tradicionals de construcció".

Aquesta casa hauria de comptar amb les dependències i serveis que imposa el confort modern, així com adequar-se a les noves funcions: biblioteca, sala de reunions... Eventualment s'haurien de construir i restaurar edificis annexos al cos d'edificació, com ara corrals, garatges... Totes aquestes readaptacions haurien de tenir cura, des d'un principi, de les funcions per a les quals el museu és creat; és a dir, recerques, introducció de la tecnologia necessària, experimentació agrícola i ramadera...

Es igualment important de tenir compte dels accessos i de la senyalització en el que podria constituir un gest de protecció paisatgística. El paisatge és proposat aquí com una propietat cultural de la comunitat i susceptible de ser igualment protegit. Vegi's en aquest sentit la iniciativa del govern francès sobre la protecció de paratges d'interès històric.

VIABILITAT DEL PROJECTE

Per Maria Ribas i Toni Manonelles Bolle

Quan trobem la casa adequada, com l'adquirim?.

Una de les possibilitats seria que es compràs per subscripció popular. Ara bé, com que no tindrà un interès lucratiu, és possible que no aconseguissem a prou persones interessades i no reunissem la quantitat de sous necessària.

Per altra banda podríem finançar-ho mitjançant institucions locals, nacionals i internacionals, a més de fundacions i empreses privades.

Creim que una combinació d'aquestes possibilitats és la solució més realista.

Ara que la tenim, qui posa en funcionament l'eco-museu?

Els propietaris de la finca fan una concessió de l'explotació a una cooperativa. Per tant, la cooperativa és l'encarregada de dur endavant l'empresa. Els membres de la cooperativa són els treballadors. Cada membre posa una quantitat de sous i rep dividendes segons els sous que hagi posat, i, així mateix, respondrà només per la quantitat que havia aportat.

Concretament, quanta gent faria falta per començar l'explotació? Hi hauria d'haver, com a mínim: un director i comptable, un guia i relacions públiques, tres artesans, un pagès

per treballar el camp, un taquiller i venedor d'articles i un cambrer-bunyoler.

Aquestes persones es triarien seguint uns criteris eliminatoris i selectius que ens donarien la garantia que s'ha triat la persona més adequada per a cada lloc de feina.

Els cooperativistes haurien de fer una inversió inicial per a reformes, compra de material, contractació de possible personal eventual, legalització de l'empresa i fons de previsió. Ara suposem que tot això fossin 15 milions de pessetes. Si calculam una mitja de 275 dies d'activitat, una mitjana de 120 visitants diaris, ingrés mig per visitant de 525 pts. (sumant el preu de l'entrada a possibles compres), tenim uns ingressos bruts de 17.325.000 pts. El 85 per cent va destinat a pagament d'impostos, salaris, energia, matèria prima, etc. El 15 per cent restant a l'amortització dels 15 milions. Per tant, amortitzam 2.598.750 pts. anuals. En poc més de 6 anys tenim liquidat el capital inicial. A partir d'aquí tots els beneficis s'invertirien en millores de l'empresa.

I ara, com feim perquè la gent ens visiti?

Això depèn dels sous que volguem dedicar a promoció i publicitat. També depèn a quins mercats volem dirigir-nos. Creim que és necessari un fullet informatiu, no massa extens, però suficientment detallat. Aquest fullet pot repartir-se en agències de viatges, escoles, agències d'informació i directament al client. Els cartells causen encara més impressió i poden ser vistos per més gent. I una bona senyalització del lloc és fonamental.

MUSEU DE LA VIDA RURAL

Una vegada, es feu una illa en la mar, rodejada de llum. Un dia, de terres llunyanes, arribaren els hòmens; la vida no era fàcil. Havien de menjar, construir una casa, caçar i sembrar. Aquesta illa no era estèril, tenia abundants fonts, terres fèrtils, extens pinars. Allí començà la relació home-Natura. Aquesta, oferia a l'home materials i aliments. Amb pedres aixecava els murs, sobre ells les bigues de savina, després canyes, algues, argila... ja tenia casa seva, refugi lliure del fred i del calor.

Aquesta aparició de l'home en el medi aviat faria canviar el paisatge. L'home ordenava l'espai, construïa marges per a cultivar, canviava pins per figueres o vinyes. Però aquest avantpassat nostre respectava una sèrie de lleis i cicles naturals, perquè d'ells depenia la seva pròpia supervivència.

Després dels primers hòmens n'arribaren d'altres, i després d'aqueixos encara més... i tots seguiren respectant el model de l'hàbitat perfecte, vàlid al llarg dels segles.

- Arquitectura i medi ambient.

Cases pageses o oficines, jardins o camps, descobrir les maneres de construir i d'organitzar els espais per viure i per treballar.

- Oficis i actituds.

Davant els vostres ulls els tallers reviu: les màquines s'animen i l'artesà treballa els materials amb moviments quasi oblidats.

- Col.leccions.

Objectes quotidians o religiosos, útils artesans, màquines agrícoles o industrials: les col.leccions de l'eco-museu us presenten els objectes preciosos o familiars representatius de la vida d'una comunitat.

- Recerca, conservació i revalorització del patrimoni natural i cultural d'un territori.

La nostra manera de viure i de treballar canvien cada dia. Als eco-museus els seus habitants guarden memòria d'allò que es transmet o es transforma en el seu país.

- Contador d'històries.

Als eco-museus, el patrimoni es conjuga en passat, present i futur; la memòria és ben viva i us parla també del demà.

- Mai no tan bé al museu com a un eco-museu.

Veure, entendre, tocar, sentir i així mateix, tastar per comprendre el que és la identitat de les nostres regions. Demostracions d'habilitats, hàbitats i tallers reconstruïts, camins per descobrir, o fins i tot la gastronomia. S'afegeixen vídeos i diaporames per presentar-vos, en un museu-gràfic innovador i assequible, les col.leccions dels eco-museus.

4.3.3. Col·leccions de titularitat particular

4.3.3.1. Torre de Canyamel

4.3.3.1.1. Identificació

Torre de Canyamel

adreça

carretera d'Artà a la urbanització de Canyamel

07589 Capdepera

telèfon: 56 30 44

Actualment el museu està tancat al públic a causa de la restauració i rehabilitació de l'edifici. Mentrestant es duu a terme una tasca de catalogació dels materials.

4.3.3.1.2. Història i evolució

Sobre l'origen, creació i formació de la col·lecció, les notícies que ens han arribat són escasses, gairebé es limiten a unes notes mecanografiades del fundador (apèndixs documentals a i b) i una sèrie de notícies esparses que contribueixen a dibuixar de manera molt esquemàtica quin era el perfil traçat pel seu creador i la metodologia emprada¹.

Durant els mesos de gener i febrer de 1962, Gabriel Morell i Font dels Olors treballava de forma intensa per fer realitat el Museu agrícola que s'instal·laria a la Torre de Canyamel. Aquest esforç de recopilació culminaria amb la inauguració, el 1967, d'una de les col·leccions etnogràfiques més importants de l'illa. La localització a un edifici tan peculiar incrementen encara el seu interès.

Pel que fa al projecte arquitectònic, en el moment de la compra de l'edifici per part dels antecessors dels actuals propietaris (1882), l'edifici "...estaba en completo estado de ruina i totalmente invadida por construcciones paupérrimas y sin respeto alguno a su antiguo fin, líneas ni prestancia. Fué entonces preciso y fué ya bastante, evitar su desmoronamiento. En el segundo decenio del siglo, el arquitecto D. Guillermo Reynés Font completó las medidas de seguridad e inició un plan de reforma o mejor diría de reparación, planes que cortó la muerte del Sr. Reynés acaecida en

¹ LLITERAS, L. (1979) *Torre de Canyamel*. pg.142.

1918, quedando prácticamente desde entonces paralizadas las obras por circunstancias que no són del caso.

Recientemente han sido reemprendidas bajo la dirección del arquitecto D. José Ferragut Pou, bajo las líneas que este expresa en la segunda parte del informe que figura en el el Anexo 6º

Durant l'any 1989, sota la direcció de l'arquitecte Josep Sagristà, i per necessitats de protecció del monument arquitectònic, la col·lecció ha estat traslladada a altres dependències de la mateixa propietat. Tot i així, durant els darrers mesos s'ha continuat amb la tasca de catalogació i revisió de l'inventari.

Les reformes duites a la torre, baix la supervisió de la Comissió de Patrimoni, únicament han estat de consolidació i detenció del procés de degradació, així com de recuperació dels espais originals. D'aquesta manera s'ha substituït la falsa coberta de canyissada i teules, situada a la part més alta de la torre, per un terrat localitzat a l'emplaçament original que quedava perfectament marcat per la línia de mènsules, permòdols i pel portal d'accés al torreó central. Per altra banda, s'han eliminat les restes d'una vivenda en estat ruïnós, situada a la planta baixa, així com una xemeneia central de factura recent.

Amb aquestes intervencions, seguint la filosofia de les primeres reformes, s'ha perseguit la recuperació de l'espai original de la torre del segle XIV, tot eliminant aditaments i compartimentacions posteriors.

Es manté l'actual accés a la primera planta mitjançant l'escala de caragol preexistent, al mateix temps que també es mantenen les voltes de sustentació del primer pis. Per a l'accés als terrats i torreó es construeix un sistema interior d'escales de fusta

que no interfereix per res amb la conformació de l'espai arquitectònic.

Pel que fa al projecte museístic, la memòria redactada pel propi creador pot resultar d'allò més il·lustrativa: "Cuando se pensó en como llenar el edificio entendíamos que debía hacerse de modo que no cegara ni eclipsara las líneas arquitectónicas, lo cual eliminaba toda la idea de carga de mobiliario llamativo. Y al propio tiempo quisimos colocar allí algo que viniera a plasmar y mantener el recuerdo de toda una trayectoria histórica, cuya nota especialmente fue la agricultura. Con ello se llevaba a efecto una aportación a la cultura y a la historia en un punto no explotado hasta ahora, porque cultura e historia es el sector agrícola.

Decididos a ello, hemos efectuado una laboriosa búsqueda de objetos antiguos centrado especialmente a la parte agrícola.

En gran parte, la cosa de armas puede referirse paralelamente a la defensa y a la caza, porque vamos a notar que los primitivos lugareños que se cobijaron en los muros de la torre que hoy mostramos utilizaron como armas defensivas las piedras, el agua hirviente, y las hondas como herederos de los famosos honderos baleares y cuyo manejo constituía un arte que hemos visto casi en nuestros días en algún caso de supervivencia de destreza inigualada.

Todo ello es lo que se quiere mostrar al público mallorquín, al nacional como nosotros mismos y al extranjero [sic] que acude a esta tierra en busca de un sol y unas aguas pero también en busca de unas esencias y de unas tradiciones.

A unos y otros queremos mostrarles algo que es historia y es vida y es cultura. Cuanto más se ahonde y detenga en el examen de los objetos más apreciarán en ellos la plasmación de una vida, de una actividad y de estilo que pasó ya a la historia, pero cuya conservación tiene, a nuestro entender, un indiscutible mérito.

No se ha terminado la tarea de búsqueda, la seguiremos completando las distintas colecciones, y colocando en fecha inmediata una colección de productos agrícolas y un muestrario de telas de nuestra artesanía textil, y cuanto surja que merezca la atención al fin que perseguimos." (vegeu apèndix documental b).

Quant als criteris museològics emprats, la concepció museística del Sr. Morell no estava tan allunyada de les directrius i opinions a l'ús en aquell moment², ja que, a partir dels materials recollits, establia les següents seccions que d'alguna manera pretenien estructurar-ne el contingut:

- Secció de la casa (limitada a cuina perquè excloem la part de vivenda).
- Secció de bestiar, que comprèn basts i guarniments, material de fer net, ferrar i marques, usades a Mallorca primer i segons on encara ara.
- Secció de formatjar.
- Secció del vi.

² ALOMAR, G., HOYOS, N., ROSSELLO, G. (1966) *Museos locales de artes y costumbres populares*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia. Dirección General de Bellas Artes.

- Secció de graners, que comprèn enfustes (sic), pesos, mesures, material d'era, corrioles i especialment una secció de mostres de productes agrícoles del lloc.
- Secció d'armes i caça (en aquell temps bona part de les armes servien per una i altra cosa), completada amb altres ormetjos com filats, etc.
- Secció de panys antics i claus.
- Una altra petita secció musical (flabiols i xeremies...).
- Secció de teixit, que compren des de picadors de cànnyom a mostres de roba mallorquina.
- Secció de fusteria, ferreria, etc.
- Secció de couro i selleter.
- Completen la cosa diferents arreu curiosos per transport d'aigua, etc. (...) i a l'altra banda dues premses s'oli amb trull, un molí de sang, carros, etc.

4.3.3.1.3. Aspectes jurídics i administratius

El Sr. Pere Font dels Olors i Ordines, antecessor dels actuals propietaris, mitjançant escriptura de compravenda de 24 de març de 1882, atorgada pel notari Sr. Caietano Socias, adquirí la finca i la torre al Sr. Antoni Villalonga Pérez.

Actualment, tant la propietat de l'edifici com de la col·lecció corresponen per herència als Germans Morell C.B. que actualment ho administren. La gestió és en mans de la propietat.

Un fet interessant a remarcar és el considerable esforç duit a terme pel seu creador per aconseguir una base legal que li

permetria gaudir del rang de museu encara que no dels avantatges econòmics que li haurien de facilitar les administracions públiques en contraprestació³.

4.3.3.1.4. Fons del museu

Es tracta d'una col·lecció monogràfica si entenem com a únic tema la cultura material de clar contingut etnològic. Tot i així, aquest és un tema que cal clarificar i delimitar. Es evident que un fons museístic que sobrepassa amb escreix les 1.500 peces difícilment pot enquadrar-se sota un sol epígraf temàtic i especialment quan parlem d'un àmbit geogràfic restringit com és el cas de Mallorca. En aquest sentit podríem dir que la Torre de Canyamel recull mostres de gairebé totes les manifestacions de la cultura rural tradicional (ramaderia i cultius) a més de gran nombre de mostres de cultura material relacionada amb oficis tradicionals.

A aquesta àmplia mostra de cultura rural s'hi han d'afegir seccions prou importants com són la de la caça amb una important mostra d'armes, així com una secció prou representativa de peses i mesures, a més de gran nombre d'elements domèstics.

Per il·lustrar l'apartat temàtic de la col·lecció de Canyamel potser resultaria adient elaborar un esquema de seccions temàtiques possibles que poden desenvolupar-se de forma independent al

³ ROSSELLO BORDOY, G. (1987) "Etnologia i museologia: una palabras inútiles". *Estudis Baleàrics*. 24. pg. 75.

mateix temps que per si mateixes poden constituir una unitat museogràfica prou rellevant.

- a. oficis tradicionals
- b. caça i recol.lecció
- c. cultiu i transformació dels cereals
- d. cultiu de l'olivera i elaboració de l'oli
- e. cultiu de la vinya i elaboració del vi
- f. peses i mesures
- g. transport i tracció animal
- h. vida domèstica
- i. armes

La procedència de les col.leccions pressuposa una dedicació a l'àrea geogràfica de l'Illa de Mallorca, tot i que segurament podria restringir-se a la comarca de Llevant.

Compta amb un arxiu documental en el qual cal destacar una col.lecció de retalls de premsa i documentació relativa a la fundació i creació de la col.lecció. A més compta amb una memòria -molt breu- de les campanyes de recollida d'objectes.

Les adquisicions es veren interrompudes a partir de la malaltia i posterior defunció del creador. No hi ha hagut cap iniciativa en el sentit d'incrementar les col.leccions fins al moment de la redacció d'un projecte de revitalització museològica durant l'any 1989 (apèndix documental d).

4.3.3.1.5. Laboratori

Pel que fa a la catalogació del fons de la col·lecció comptam amb un inventari inicial, realitzat pel fundador del museu i recompilador de gairebé la totalitat del fons, realitzat segurament al mateix temps que es procedia al muntatge de les distintes sales (apèndix documental a).

Es tracta d'un inventari per sales, a les quals s'intentava agrupar de forma temàtica els continguts. D'aquesta manera tenim un inventari amb el següent ordre:

B/I/--; B/II/-- i B/III/-- corresponents a les tres sales de la planta baixa de la torre: entrada, antiga cuina, celler-tafona-carros.

P/I/--; P/II/-- i P/III/-- corresponents a les tres sales del primer pis, a les quals els materials es distribueixen de la forma que segueix: món rural, peses i mesures; armes, mostres de ferro forjat i ramaderia: oficis tradicionals.

Torreó: amb estris de defensa i senyalització.

El 1988 es va procedir a catalogar de nou i inventariar les col·leccions conservades. En aquesta nova fase s'han catalogat 795 peces, el que suposa aproximadament un 50% del fons (apèndix f).

A la catalogació de 1988 es va optar per un sistema de numeració correlativa. Les raons d'aquesta opció les hem de cercar en el que segueix:

a. En definitiva es tractava d'una revisió de l'inventari preexistent amb l'objectiu clar de poder comparar amb aquest inventari inicial i saber quin és el volum total del fons.

b. Tenir un coneixement de la totalitat del fons per poder treballar amb el catàleg i poder estudiar, analitzar i optar per les solucions museològiques que puguin resultar més adients.

c. Negociar davant l'administració i d'altres instàncies pertinents amb el coneixement global del que hom disposa.

Més que un registre d'entrada es tracta d'un nou inventari en el que dissortadament, tota una sèrie de dades essencials resulten desconegudes (data i lloc de recollida, etc.). Així i tot, s'ha elaborat un llistat en el qual es recull el número corresponent al número de l'inventari del registre general; el nom on es constata la denominació més freqüent de la peça inventariada; les mesures màximes en cm; la unitat museogràfica a la qual pertany o a la que inicialment s'ha assignat; la situació o localització topogràfica. Inicialment corresponia a les sales. Més tard, a causa del trasllat del fons en motiu de les obres de restauració de la torre (a partir de l'estiu de 1989) corresponen a contenidors, capces o llocs on es conserven cada una de les peces; Registre general fotogràfic.

Existeix un fitxer general uniformitzat diferenciat del registre (vegeu el model de fitxa a l'apèndix documental e) amb un duplicat, corresponent a la fitxa de treball, i un duplicat del registre en disquet magnètic.

Existeix un fitxer fotogràfic independent de negatius lligat mitjançant la numeració amb el catàleg general. Totes les peces fotografiades i catalogades tenen un número de referència que permet localitzar el número de pel·lícula.

Gairebé totes les fitxes del catàleg van acompanyades d'un contacte que permet identificar amb rapidesa i facilitat cada un dels objectes. Els criteris generals a l'hora de la fotografia són:

-fotografia general sobre fons neutre i regleta de comparació/escala.

-fotografies de detall quan hi ha aspectes que per les seves dimensions o importància ho requereixen (marques, detalls decoratius, etc.)

4.3.3.1.6. Exposició

Aquesta catalogació ha afectat les col·leccions del primer pis i el torreó. En el primer pis, les col·leccions es distribueixen en tres sales destinades a temàtiques distintes: la sala de ponent dedicada a oficis artesans.

La sala central és destinada a altres temes, normalment relacionats amb la ramaderia (marques), caça (estris i armes) i a la defensa, per a la qual cosa hi ha una bona col·lecció d'armes blanques i de foc. En aquesta sala també hi ha una esquefida col·lecció d'instruments musicals.

A la sala de llevant es reuneixen una bona col·lecció d'estris del camp, relacionats amb l'agricultura tradicional de l'illa. La composició es completa amb una bona col·lecció de romanès i mesures.

Al torreó es conserven materials molt diversos i de difícil unificació, així i tot podem dir que estan relacionats amb la defensa

i la senyalització, temàtica que s'escau amb la funcionalitat originària de la construcció.

Pel que fa a la planta baixa i sense haver entrat en una catalogació a fons podem dir que conserva col·leccions importants referides al transport i tragí tradicional, producció d'oli i vi, estris d'horta, a més de gran quantitat d'estrils domèstics exposats entorn a la llar de la Torre.

La tasca desenvolupada tendeix a la catalogació com a fase prèvia per a la redacció d'un pla museològic integral que assoleixi tasques de selecció i restauració de materials, orientació de les col·leccions cap a directrius determinades, documentació, etc., per, finalment, aconseguir obrir de nou al públic alguna zona de l'edifici.

4.3.3.1.7. Instal·lacions

Vegeu la memòria descriptiva realitzada el 1964 per Jeroni Juan Tous (apèndix documental c).

4.3.3.1.8. Dinamització

Fins al moment no s'ha realitzat cap tasca de dinamització (publicacions o activitats). Unicament hom pot constatar la publicació del llibre de Mn. Llorenç Lliteras (1970) *Torre de Canyamel*, editat, per altra part, sense tenir massa en compte la col·lecció etnològica.

4.3.3.1.9. Fonts consultades

LLITERAS, LL. (1970) *Torre de Canyamel*. Palma de Mallorca: l'autor.

SANZ-PASTOR Y FERNANDEZ DE PIEROLA, Consuelo (1990) *Museos y colecciones de España*. Madrid: Ministerio de Cultura. pg. 65.

4.2.8.10. Apèndix documental

- a. Memòria i documents referits a la creació del Museu
- b. Inventaris del Museu redactats pel fundador
- c. Memòria descriptiva de la Torre de Canyamel (1964)
- d. Memòria investigació (1988)
- e. Fitxa catalogràfica
- f. Inventari general del fons etnològic
- g. Projecte museogràfic (1990)

**a. Memòria i documents referits a la creació del
Museu**

L'idea d'un "museu agrícola" a La Torre, brollà amb la primera reacció inicial de l'urbanització. Seria per allà al Jener o Febrer de 1962.

A l'hora d'els plans En Pep Farregut donà l'idea que prengué, ME. i no sebría dir si n'en elegí o me dug greu.... M'ha duit horas bonas pero mec mar de caps, disguts y gastos i a l'hora de la treta podia ser un negoci foradat.

Es curiosa la conducta de molta. Tot el temps que tengueren la Torre feta una boal i nos limitarem a agontar-la perque no caigués, ningó aprecia ni la Torre; ni el merit d'agontar-la, ni se sobé planyer de que alló e tigués de mal maners.... Cuan posarem fin a la gulla, cuan es pogu'e veure que gracias a un pare i a n'al senyoravo primé la cosa no estava irremisiblement perduda; sin se vomenad, baix de guia técnica e e crear popog que nos diguessin de l'historia d'edifici evident-gent de per allá a 1.300, cuan hem volgut mostrat una cosa que e de veura per l'arquitectura y hem volgut recostruí la vosa agrícola a artesans, totalmente nove e ignorada dins Mallorca, han sortit els emperons i els esquite-reis nun tretes tares i criticas. Cuan D. Gabriel Muntaner se rompe el cap emb Acció Cristiana i el sotrecatjara solía dir...! "¿ pensar que mi sé'n hegrera anat a pesqá niguó haguera tengut ran que dir" "¿ i la cosa se repeteix ara.

Els amigos de los castillos -que deben estar encastellats- envéntiren que si caragol i que si voltes. Els orgas -i rer mias- oficials nos parlan de "tapizos i emeduras" que hi faltan. Hi uns ni altres han melevetjat aclarir lo que es estat alló desde el 1910. RM.

Peró aquí no em e fés una cosa. Hi storia sino una simple centerella del congriment de aixó que a vuy es eusique cosa i si no ho e de tot es perque aquella casa es una avent que com nos carratadas hi dus mes trobas que n'hi faltan.

Abans dues paraules d'el moment.

Mostrar la Torre tal com e tiva en 1910, per que era per veure l'edifici mostrad. Pero alló era in extel un presentí tot es fil que l'hi demacia i un vena que no acaba seg. ... i ... telans, el na tancar lo clau i el deixar la entrada a ... que s'improvisá en els punts d'entrada e ... no volia dir-la museu i no quedat

reney perquè no pot deixà de betiar-lo i tots els altres tenen nes inconvenients:
CASTELL, nos fa caura mais de la boire i fun a'els "Amigos de los Castillos". ENFI
HISTORIC, baix d'els Gorgas -i xeremias- oficials. I com que la llibertat val molt,
estableix agafarans tanta com a'en puga.....

¿Que hi poserian? Comensarem un poc per riure, alegrement, "a lo loco"
i ja he dit que tam nes carretadas hi duiem nes n'hi mancaven. I per tal hem tengut
qu'improvisar e instaurà seccions, amb'aquest fil de l'estel que no sciba may,

Per los presents hi ha:

Secció de "la casa" limitada a cuina perquè excluiria -per lo que llevó
direm- lo de vivenda... si no addam de perer.

Secció de bestia, que compren bastis i gurniments, mararial de fer nat, i
ferrà i també marcas, usades a Mallorca primé i segons avont encar-ara.

Secció de formatja,

Secció de ví

Secció de graners, que compren enfustes, pesos, mesures, material d'era
curriolas y especialmente una secció de mostres de productes agrícolas d'el lloc. ENFI

Secció d'armas i oaza -que bona parte de las armas servian - n'aquell
temps- per una i altre cosa, s se complete per uns ormetjos filacs et.

Una secció de manys entils i claus

Un-altra petita secció musical -fabiols y xeremias-

Secció de teixit, que compren desde picadors de nanyon a mostres de
roba mellorquina.

Secció de fusteria, ferraria etc.

Secció de cuiro y selleté.

Completan la cosa diferents arreuscuriosos per transport d'aigo etc, f...
y a altre banda duas prenas d'oli amb truy, un moli de sanc, carros etc. ENFI

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Res d justificar que s'excléix la vivenda.... pensant t' els entes
que tocan realidat documental i no fun castells al aire, que al e...
i no hi visquó deignariament ni cap conyó feudal ni cap fora vilé. D. lera...
viuria a Ciutat e tot lo món dins arté -notion que tení jurisdicció...
per recolare bregas de fitas i pertions- i els conyos viurien e...

Al moment de perfil prendian tota mesclata redón -homen y la viva- que
una i altre s'havien de defensar s'els bones.

moltes girades.

Llastima que no estiga fet el terrat que volteria la terra i ara es substituït per una teulada... pero no hi ha pesetas per getar amb mes reformas i ja basten las fetas.

El caragol, evidentment posterior lo meteix que la cuina son per conservar un i altra que tenen época. En canvi las escalas noves las donam per nov -no volez donar figures per lanternas a n'gí- perque primerament las escalas seg de corda i per allá aquella bona gent pujava tot als materials y incluides las pedras i l'aigo que se tiraria per els matabans, com n'oli, una vegada encalar demunt estarrat que avuy no hi es.

Esposat, a modo de capsalera, lo que queda escrit anam a n'al fil que es el contar la repesaj dels objectas.

N'gí sap lo que ha costat ecaranullar cosas per deixar-las perdudas a dins alló avont no se vomen aigüera.

Me sap greu ferm no haver tengut l'acudit de fer un diari avont contás, fil per randa, cada aixida, amb las sevas incidencias i els seus resultats. No hi vaig pensar, i guardau-vos d'un "ja está fet".

Ara no quedarà altre remey que contar per pobles, fent mancria, l mes destacat, la línez i avolució de las nostres aixidas dins cada localitat. Que era coix, pero... mes val cualque cosa que no res.

Mi cap fer cronología.

Era. Siment "canta" conta la seva cerca d cançons i lo ocroant comes he pensat molt amb'ell. Pero jo no som ell per escri re cualque cosa que meresque queda i mostrá....

Eire no quedaria satisfet si no deixas cualque cosa escrita que, a lo vista de l'inventari, se demarà llun per reconstruir cosas.

Merse no podrí per el re que de resulta per localitat.

FINIT.

El re que de resulta per localitat, també hi ha un altre. No se que probable que sempre, me presenten en el re de amb'in Miguel no, i la seva conyera, matrimoni here, que vivan a carré de Trobis de Felanitx, i penturen a cada de noyada per alla avont el vent las duu ~~e~~^{ra} rastre....

Mercixerian esser Khuietas ~~h~~coraris, i d'oreia alta, o estar incorporats a la raza caló, perquè son eferrats i jitanos, a prova de bomba. Son un matrimoni que s'entenen com a cases de guarda: un pic un fa se ferins molls i l'altra s'alca ^{Quit} i s'altra el revers.

No obstant, pegant i agraint nos han donades coses bones i moltes de coses. Qualque pic nos han emtrat els canyaos.

~~XXXXXXXX~~ De Felanitx han pescat una sini, un sulf de sah i un iulf d' ~~ms~~ que ~~XXXXXXXX~~ tal volta es de lo milló que tenim, una premsa de ví y.....

De Felanitx, aparte sotti una bote congrenyada, que en Roig no sabia.

Dins Felanitx "la cosa est molt remoguta. En Roig te aissas totas ~~la~~ llibres.... i ja es dificil pell'ca res i especialmente a preu rexonable.

Amb en Roig un ^u deverteix, jitenetjant -a la seva altura- i fent-los destrelatjá i com mes barra milló

Tal volta Felanitx nos ha mostrat qualque cosa. Devia ^{al camí} éver un avenc ~~ans~~ d'explorat-ho, ara hi ha poc que valá i als "empres ris" ~~je~~ ^{je} ~~its~~ han hagut ~~apels~~ brates que no valen la pena. Jo dic que han tudat la casa.... lo que ~~af~~ tenen i guarden es una colecció d'armes de lo mes notable. Un no s hi pot accatá pero ~~per~~ una colecció d'a uella casta pot trobar un gat... que s'hi ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ acabiga d'engatá. I termeteix, chorus, no tendrán a n'aquí deixar-ho.

Ho dic a Salinas, Santany, Llobars, alqueria Blanca.

A Santany el seu bon amic Bal-la -para patatiu d'el poble- me troba poc i bo; Dues escopetes, mitx trabucs, de pedra-foguera/ honas de tot. No ha conseguit que me deixas restetja cap sellé ni sala, ni siquiere ses d'en Sebest Vergé.

Vaig mercadetja un telesos, mas moderna, i m'en vaig afuixá.

A n'El Llobars, vaig troba un oró o dos, un perej de romanas, una teleca, amb petaca de pell de cá esca i demés carro-portal. Tot petrocinat per el carté d'el poble i un de ja jernendad, molt de coll fret que no acaban de set per evont l'han d'agafá.

Jo duc enderré una restetjada per Santany, pero el bal-la no ho ha arribat a prenderu en serio i res puc dir d'all que las dues escopetas ja valen per tot. Pero pens que podrian trobar qualche cosa mes, no obstant seient que di Santany hi ha molts de llocs de turisma tal volte ho tenen molt minat.

A Se Curia Blanca -que me pedini Nedó Felonia- per no heber dit a Alqueria- no he trobat res. Un dia hi aniré amb'ella per veure si fas res... per tenc poc ocratja.

De Salinas tenim ~~XX~~ unes anforas. Han promas altr es cosas que no han arribat. Tal volte el fet que siga localidad molt nova explica la falta de cosas bones per el nostro sementer.

POBR RIA

amb'e trobaren el bal-la per conchero. An toni Fiol encara duu son enrroca de cuan estigué unas cuantes setmanas sense sebre si podria dormi tranqui cuan, a Campos, estava anenasat de que li fes rompre el só, a l'hora menos pensand si jo volé amb'e veure neina en Biel. Es un bon amic, bal-la de pau, que me pos el munió; i me dona i ve trobar un sachete i un revolver. poca cosa mes. Es un bon amic.

CAN DE L'ALBERA

en el nu. Llobars, Llorot, Cortitr, San Juan, Sineu y Biniulem. Per aquest sementer m'arrix capitol per superat. Lo milló es San Juan i Llorot.

XXXXXXXXXXXX

Dis Sant Juan hi ha un ferreret que te un fill de lo mes etxerivit y
se pellúci unas cua t's pistolas i fins i tot componerem, de trosos diferents,
una escopeta de pitó que fa un pepé fora mida.

Queda vegada que top per Sant Juan faig la pasada per aquest bo de fe
i sempre re-ulta que troban qualque coseta. Llástima de las bufedoras que ha feres
destrosant armas que ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ serian de veure.

Anarem a Sa bestida, fent un viatja aposta al dia que li escafé ex a
Juan Camps. Nos mostr' tot quan tenia i pereix impusible que dins una finca inmensa
que te un menetr que heu paga, que tengué sellé haga fet flemada tot i quedi susti-
tuit per quatre coses modernes, d'el temps d'el mal gust que no valen un doblér de
nac. De se Bestida no trobarem ni una escata i en Juan Camps phono rotx, heu fongu
tot emb peraulas. Nos n'anarem de buit i emb aixut.

La fita era "Ca ses Jordanas" i la cosa pereixia el non plus ultra
las havian pintades como personal inesequible, dones veias mal sufrides, inpenetra-
Pero la primera sorpresa fou que cua hi anarem en lloc de "Joredanas" sortí un
"Jordá", un homonot de bastant d'edat, xele't y xerevel-le, que nos rebé de lo mí-
y nos mostrá tots els recones. D'all' nos ne dugueren duas pistoles y dos teiants,
valen la pena, i quedá llevat posat per fer-hi un altre pesada. !Se por en volerla
veure no es res! !No hi havia tant per tant! !masa all son amables el Jordá i las
danas!

L'estada per Sant Juan es sempre agradable. Hi tornerem i tenim emb per-
pectiva un torn de fusté y el nanco una bota. I encara sortiran mes coses.

En setmanat no nos ha desberetat se pesquera, ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXX~~
serca un altre cast. de peix. Aixó rustic que sercan noltros li embruter'a las mans
!ell ten fincy!

INFORME SOBRE LA TORRE DE CAÑAMEL, APROBADO POR LA
COMISION PROVINCIAL DE MONUMENTOS HISTORICOS Y ARTIS-
TICOS EN SESION DE 8 DE JULIO DE 1.965.-

En las grandes alquerías que se formaron en Mallorca como consecuencia del repartimiento de la isla entre los conquistadores, principalmente las que lindaban con la costa, sus habitantes tuvieron necesidad de apercebirse a la defensa, por estar expuestos en todo momento a las audaces y repentinas incursiones perálticas de los sarracenos. Elemento característico de estos casales inmediatos al litoral, era su torre de defensa, por lo común unida al albergue y demás dependencias que formaban un conjunto de edificaciones alrededor de un gran patio o clastra; aunque también existían algunas de estas casas fuertes en que todo el edificio tenía carácter de fortaleza, ofreciendo de este modo el más seguro refugio en caso de peligro.

Una de estas últimas es la llamada antiguamente Torre d'en Montsó, del apellido de sus primeros dueños, luego de Tragita y después de Cañamel con que todavía es hoy conocida. De incierta antigüedad, cabe conjeturas sin embargo, que trae origen antiquísimo, como al denota el haber dado nombre a la finca de que es cabeza, la cual sabemos, por documentos que se remontan al siglo XIII, que perteneció a Pedro de Montsó, personaje investido de autoridad en 1.268 por el Príncipe heredero D. Jaime, hijo del Conquistador, para dirimir las cuestiones que se suscitaban sobre deslinde y amonajamiento de las fincas del campo mallorquín.

La prueba documental que poseemos demuestra que la torre en 1443 existía en estado de ruina, no obstante las muchas reparaciones de que había sido objeto en diversas épocas, pues con fecha 6 de noviembre de dicho año, según aparece en el libro de Letras Comunes del Archivo Histórico de Mallorca, el Gobernador ordena al poseedor de la finca que restaure la torre en la forma necesaria para preservarla de ruina, bajo pena de comiso. El historiador M. Lorenzo Illiteras afirma que el nombre de Cañamel que tomó la torre es debido probablemente a que en 1468 Juan II de Aragón autorizó la plantación y cultivo de la caña de azúcar en las tierras contiguas.

El profesor Durliat no duda en juzgar la Torre de Cañamel como "la plus belle réalisation de l'architecture civil défensive de l'époque" (L'art dans le royaume de Majorque-Toulouse, 1962), coincidiendo en esta apreciación con Ramis de Ayreñor, para quien es esta torre "el mejor ejemplar que tiene Mallorca de esta arquitectura civil defensiva" (Memorias medievales de una villa mallorquina-Mallorca 1952). La propiedad de la Torre y las tierras inherentes a ella, después de varias vicisitudes, fué adquirida por el caballero Priamo de Villalonga, quien fundó a principios del siglo XIII un vínculo que se transmitió entre sus descendientes, hasta que

en el siglo XII, en virtud de las leyes desamortizadoras pasó la propiedad de esta finca a la Familia Font dels Oloras. Cabe poner de relieve los detalles arquitectónicos que a esta obra construcción el carácter de fortaleza. Levántase en medio de amplio y frondoso valle en las inmediaciones de la playa, en una comarca en que puede imaginarse una línea defensiva constituida por el castillo de Capdepera y la fortaleza de San Salvador de Artá, de la que sería prolongación o avanzada la Torre de Cañamel. Su planta es cuadrada y el primer cuerpo remata en almenas que coronan los muros, defendidos éstos por saeteras apoyadas en ménsulas en los cuatro lados y en los ángulos. Un arco de medio punto da entrada a las habitaciones de la planta baja, y a la altura del primer piso aparecen visibles en dos de sus fachadas los primitivos portales, hoy tapiados, que permitían el acceso por medio de escalas de cuerda. En el centro del cuerpo principal se levanta el torreón con su corredor interior y sus almenas de forma prismática que rematan en una prolongación piramidal.

Al analizar su construcción, consideramos que tiene indudable carácter militar, como lo prueban las almenas y saeteras de la torre central, con su pasadizo para circulación de sus defensores, e incluso las almenas que coronan sus cuatro fachadas cubiertas actualmente de tejados, las cuales debieron tener también su azotea y pasadizo, viéndose aún las ménsulas que debían servir de apoyo al piso de las mismas.

Que la planta principal pudiera estar destinada a salones memoriales, como puede verse en la reconstrucción de la torreón de San Julián del Mar hecha por el arquitecto y notable historiador D. Vicente Sempere, tan semejante en su parte exterior a la de Cañamel, aunque más reducida en sus proporciones, no podemos afirmarlo, pues la planta baja en su arquitectura muestra una desorientación constructiva que se presta a interesantes discusiones.

Las dos traviesas centrales que separan las tres criptas tienen dos arcos ojivales para comunicación de estas, uno sobre las dovelas y clave de los arcos existentes, a poca distancia, sobre la clave y dovelas de otro arco también ojival pero de una haza mucho mayor, con reducidísimos hombros de la entera que los que van en dirección a las fachadas caídas hacia el interior de los muros de las criptas. Esto da lugar a suponer que sus constructores, una vez edificados dichos arcos, dudaban de su resistencia y debajo de los mismos construyeron los existentes debidamente separados por el mazon central y los dos laterales.

Otro detalle espectacular de forma la cubierta de la planta baja y por tanto del piso de la planta principal formado por una serie de bóvedas por aristas contruidas en tal forma que los apoyos centrales en ambas traviesas se sostienen sobre una bóveda del arco, aun cuando los arcos generados por la bóveda, apoyándose sobre los muros de las traviesas y de las fachadas en su interior, les ha dado solidez para que el piso se sostenga debidamente. Para completar esta descripción se acompaña un dibujo.

Separadas las adherencias que la afeaban y en parte la desfiguraban, su estado actual es de buena conservación, pudiendo afirmarse que las reparaciones efectuadas han contribuido, no solo a su consolidación, sino también a devolverle

defensa costera de nuestra isla.

En el interior de la Torre se ha reunido una notable colección etnológica que comprende variados elementos característicos de la vida rural de épocas pasadas, como pesas y medidas, instrumentos de labranza, monturas, armas, hierros, enseres de cocina y otros objetos semejantes, ampliándose - estas colecciones en edificio aparte con mecanismos agrícolas antiguos como la almazava ("tafona") un molino rotativo, arados y otros elementos de la vida agrícola. Todo ello añade nuevo interés a esta construcción medieval, bello ejemplar de las residencias particulares fortificadas de la parte rural de Mallorca.

Palma, 8 de julio de 1.965.-

Por acuerdo de la Comisión de Monumentos

EL SECRETARIO

Juan Salvá

VSB:

EL PRESIDENTE

Pedro Orús



GOBIERNO CIVIL DE BALEARES

Sección 2ª
Negociado E.N.
Núm. 279

Visto el escrito que con fecha 7 de los corrientes eleva a mi Autoridad, interesando se le conceda autorización para el cobro de quince pesetas por entrada para visitar la "Torre de Canyamel" sita en el término municipal de Capdepera, abierta al público con el correspondiente permiso de la Dirección General de Bellas Artes, y visto el informe emitido por el Fomento de Turismo de Mallorca; participo a V. que por parte de este Gobierno Civil no existe inconveniente alguno en que se perciba la indicada cuota de quince pesetas por persona para la referida visita.

Dios guarde a V. muchos años.

Palma de Mallorca, 20 agosto 1965.

EL GOBERNADOR



Plácido Álvarez-Buylla

SR. D. PEDRO MORELL OLEZA. -Campans, 8. -PALMA.

Tengo el gusto de comunicar a V.S. que en el día de la fecha la Dirección General de Bellas Artes me comunica lo que sigue:

"Esta DIRECCION GENERAL, de conformidad con el informe emitido por el Delegado Provincial de Bellas Artes en Baleares, que hace suyo la Comisaría General del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional, ha resuelto conceder la oportuna autorización para que pueda ser abierta al público la casa fortificada, conocida con el nombre de Torre de Canyamel, sita en el término municipal de Capdepera, en Mallorca, propiedad de D. Pedro Morell Oleza, en donde ha sido instalada una colección etnológica.

Lo digo a V.S. para su conocimiento, el del interesado Sr. Morell y demás efectos.

Dios guarde a V.S. muchos años.

Madrid, 14 de julio de 1.965

El Director General .- "

Todo lo cual comunico a V.S. a los efectos correspondientes.

Dios guarde a V.S. muchos años.

Palma, 22 de julio de 1.965

EL DELEGADO PROVINCIAL



Fdo/G. Rossello Bordoy

Sr. D. Pedro Morrell Oleza -CIUDAD-

b. Inventaris del Museu redactats pel fundador



8 11./.

1. Una mesa grande , y dos bancos, se usaba para comer el personal que vivia en la torre.
2. Una bangueta para sacrificar cerdos.
3. Una maquina de madera para moler cerdo.
4. Un molino a mano para moler trigo
5. Una sencieta de llatre.
6. Un marte de piedra
7. " " " " con asas de bronce.
8. " " " " " " " " de madera.
9. " " " " " " " " " "
10. " " " " " " " " " "
11. " " " " " " " " " "
12. " " " " " " " " " "
13. Un marte sin asas .
14. Un botejo para meter vino o agua, con el beclan a la (guiliga).
15. Una jarra con (anses) para transportar agua
16. Una jarra sin (anses)
17. " " " " " "
18. Una jarra con anses
19. Un (lavamanos) se usaba para antes de comer lavarse las manos.
20. Un trincet media luna grande para cortar pan.
21. " " " " " " " " " "
22. " " " " " " " " " "
23. " " " " " " " " " "
24. " " " " " " " " " "
25. " " " " " " " " " "
26. Una (xifredora) de hierro para la sartén
27. Una prensa menbrillo
28. Una olla foredada con gancho y cadena para calentarse.
29. Cuchillos para quitar l. grasa a los cerdos
30. " " " " " " " " " "
31. " " " " " " " " " "
32. " " " " " " " " " "
33. " " " " " " " " " "
34. Un tiant comarago de ...
35. Un tiant sinx mango
36. " " " " " " " " " "
37. " " " " " " " " " "
38. " " " " " " " " " "
39. Un ribellat se usaba para ...
40. " " " " " " " " " "
41. " " " " " " " " " "
42. " " " " " " " " " "
43. Un estuche de ...
44. Una ... de tept para ...
45. Un cavellat para (forazona)
46. Unastri de ... per poder ...
47. Un rastidors de test
48. " " " " " " " " " "
49. " " " " " " " " " "
50. " " " " " " " " " "
51. " " " " " " " " " "
52. " " " " " " " " " "
53. " " " " " " " " " "
54. " " " " " " " " " "
55. " " " " " " " " " "
56. " " " " " " " " " "
57. " " " " " " " " " "
58. " " " " " " " " " "
59. " " " " " " " " " "
60. " " " " " " " " " "
61. " " " " " " " " " "
62. " " " " " " " " " "
63. " " " " " " " " " "
64. " " " " " " " " " "
65. " " " " " " " " " "
66. " " " " " " " " " "
67. " " " " " " " " " "
68. " " " " " " " " " "
69. " " " " " " " " " "
70. " " " " " " " " " "
71. " " " " " " " " " "
72. " " " " " " " " " "
73. " " " " " " " " " "
74. " " " " " " " " " "
75. " " " " " " " " " "
76. " " " " " " " " " "
77. " " " " " " " " " "
78. " " " " " " " " " "
79. " " " " " " " " " "
80. " " " " " " " " " "
81. " " " " " " " " " "
82. " " " " " " " " " "
83. " " " " " " " " " "
84. " " " " " " " " " "
85. " " " " " " " " " "
86. " " " " " " " " " "
87. " " " " " " " " " "
88. " " " " " " " " " "
89. " " " " " " " " " "
90. " " " " " " " " " "
91. " " " " " " " " " "
92. " " " " " " " " " "
93. " " " " " " " " " "
94. " " " " " " " " " "
95. " " " " " " " " " "
96. " " " " " " " " " "
97. " " " " " " " " " "
98. " " " " " " " " " "
99. " " " " " " " " " "
100. " " " " " " " " " "

6/II./

61. Una paellera aram
62. Una farrada de test para llevar agua
63. Un fogoneo de ferro
64. Un tibulet de fusta para sentarse
65. " " " " " " " " " " " "
66. Un cavallet para penchar es una de oli
67. Uns ganchos per gitar las ollas
68. Un farol aceite
69. " " " " " " " " " " " "
70. " " " " " " " " " " " "
71. " " " " " " " " " " " "
72. Un fanal de aceite
73. Un farol petroleo
74. " " " " " " " " " " " "
75. " " " " " " " " " " " "
76. Unas esgrelas para tostar carne o cualquier cosa
77. Unas ermoila para coger el car bon
78. Unas ermoilas pogueñas
79. Un panxo
80. " " " " " " " " " " " "
81. Una pala de fuego
82. Una coxana de esparto para colocar las ollas de test
83. " " " " " " " " " " " "
84. Una caldera aram
85. Una caserola aram ytapadera
86. " " " " " " " " " " " "
87. Una rustidora aram
88. " " " " " " " " " " " "
89. " " " " " " " " " " " "
90. Un farol aceite
91. " " " " " " " " " " " "
92. Un rentador de piedra
93. Una coleccion de platos mallorquines
94. Un lavatorio de manos
95. Unas botas de vino pagueñas
96. " " " " " " " " " " " "
97. " " " " " " " " " " " "
98. " " " " " " " " " " " "
99. " " " " " " " " " " " "
100. Un cazo grande de hierro con mango de hierro
101. Una de aram con mango de ferro
102. " " " " " " " " " " " "
103. Una caldera se usaba para hervir el agua
104. Un pieto de piedra con muchos agujeros
105. Una pala de hierro con mango de madera
106. UN burxo para remover el fuego
107. Una olla con anses de test para hervir para hervir
108. Una rustidora de test y tapadera
109. Un cavallet para penchar es una de oli
- 110.

b/III/.

1. Una panera de escaldas de caña con tapadera para meter el pan
2. Una prensa de vino pequeña.
3. Una prensa de queso en forma de dos tablas paralelas
4. Una cuchilla para quitar la grasa de los cerdos
5. " " " " " "
6. " " " " " "
7. " " " " " "
8. " " " " " "
9. Una prensa de queso con orngulillo y rosca
10. Un palo de hacer queso cuadrado de madera
11. Una máquina de embudir sobrasada en forma de ~~XXXXXXXX~~ cajón ~~XXX~~ de madera con un eje con rosca
12. Una tabla para masar el pan
13. Una panera para ir a buscar caracoles
14. Una (pesteria) para masar el pan se usaba en las casas ~~XXXXXXXXXX~~ de países
15. Un barril cordat de escaldas de caña con dos (anzas a cada costat y una alita per agafar con una sola mano
16. Un barril de 30 litros cordat de escaldas de caña
17. Una prensa de vino grande de roda plena
18. Un cabell de fuste en cercols de ferro
19. Una prensa petita de vino
20. Unas medidas de ~~XXXXXXXX~~ aceite
21. " " " " "
22. " " " " "
23. " " " " "
24. " " " " "
25. Una prensa de vino grande
26. Un carretet de roda plena para transportar botas de vino
27. Unas portadoras de uvas
28. " " " " "
29. " " " " "
30. " " " " "
31. Un engranaje de madera
32. Un logoi de vino muy grande
33. Una bota pequeña en cima de dos cavallet
34. Una bota pequeña para vino
35. Una superficie de test
36. " " " " "



- 59. Un (Lleuredo) se usaba para llenar las medidas, de madera como las barcillas.
- 60. Un molino a mano para moler trigo.
- 61. Un (Uron) grande para almacenar la cosecha.
- 62. Unas medidas pequeñas de madera.
- 63. " " " " " "
- 64. Unos alfileres para medir el grano.
- 65. " " " " " "
- 66. " " " " " "
- 67. " " " " " "
- 68. Un tiras pequeño para replagar la paja y el trigo.
- 69. " " grande " " " "
- 70. Unas (Cucles) lo llevaban los animales para trillar en la era.
- 71. " " " " " "
- 72. Unas cuerdas de pumes picadas
- 73. " " " " " "
- 74. Unas (Urriciss) de fuste para subir cargamentos.
- 75. " " " " " "
- 76. " " " " " "
- 77. " " " " " "
- 78. " " " " " "
- 79. " " " " " "
- 80. " " " " " "
- 81. Una barcilla para medir granos.
- 82. Un garbell de xonca pequeño.
- 83. Una (Porca) de era para levantar la paja si aire.
- 84. Un uron pequeño de paja
- 85. Unas romanas grandes de I.M.
- 86. " " " de I.M. 15.cms.
- 87. " " " de I.M. 4. cms.
- 88. " " " de I.M. 4.cms.
- 89. " " " de I.M. 25.cms.
- 90. " " " de I.M. 10.cms.
- 91. " " " de 82. cms.
- 92. Romanas medianas de 45. cms.
- 93. " " " de 23. cms.
- 94. " " " de 43. cms.
- 95. " " " de 20. cms.
- 96. " " " de 40. cms.
- 97. " " " de 35. cms.

1. Una escopeta con martillos sin cañon con tachas adorne en la culata.
2. Un cortante de moros.
3. Escopeta fusil con pedernal.
4. Una pistola con pedernal.
5. Una pistola con martillo.
6. Una escopeta fusil con pedernal.
7. Un sable de moros.
8. Una escopeta fusil con pedernal.
9. Una pistola con martillo.
10. Un trabuco.
11. Una fitora.
12. Un bote polvora grande.
13. " " " pequeño.
14. " " " "
15. " " " "
16. Una escopeta fusil con cañon espaldas.
17. Una baioneta con mango.
18. Una pistola.
19. Una escopeta fusil
20. Una pistola.
21. Una pistola.
22. Una escopeta fusil .
23. Un cortante con mango de forma curvada.
24. Una escopeta fusil
25. Un sable de moros.
26. Un puñal con mango plata.
27. Un puñal con mango metal.
28. Una escopeta fusil
29. Unas espadas con mango plata.
30. " " " "
31. " " " "
32. Un triangulo se usaba para la musica.
33. Unas cneremias o La Gaits.
34. DOS (Futbiols).
35. Un triangulo.
36. Una escopeta fusil con el muelle fuera.
37. Una pistola dos cañones con martillos.
38. Un puñal y baioneta.
39. Una escopeta fusil con martillo cañon corto.
40. Una pistola.
41. " " " "
42. Una escopeta fusil con pedernal
43. Una pistola con pedernal.
44. Una escopeta fusil con pedernal.
45. " " " "
46. " " " "
47. Unas marchas de fuego para los niños.
48. " " " "
49. " " " "
50. " " " "
51. " " " "
52. " " " "
53. " " " "
54. " " " "
55. " " " "
56. " " " "
57. " " " "
58. " " " "
59. " " " "
60. " " " "
61. " " " "
62. " " " "
63. " " " "
64. " " " "
65. " " " "



1. Una (Serra grande) de 1.m de largo por 10.cms de ancho.
2. Una (Serra pequeña) de 1.m de largo por 5. cms de ancho.
3. Un (Verduc) con dos manivelas una vertical y la otra horizontal.
4. Un (Verduc) con las manivelas curvadas.
5. Un (Verduc) con las manivelas redondas de hierro.
6. Una (Serra) sin fin de 1.m. de largo por 5.m, de ancho.
7. Un compas pequeño. De carpintero.
8. Un compas grande de carpintero.
9. Una (Serra).
10. Un (Cargol) de fuste de Carpintero.
11. Una plane larga de 73.cms de largo.
- 12 Una plane de botero de forma curvada.
13. Uns aprimados de hierro para (Aprimar ,los raio: de carro.
14. Un Torn de carpintero.
15. Un (TRAPAN) sirve para hacer agujeros.
16. Un (UXOL grande) con el cortante media luna lo usatan los carpinteros.
17. Un (UXOL) cortante recto con el mango muy curvado.
18. Un (UOL) " " " " "
19. " " " " " "
20. " " " " " "
21. Unas barrinas de búcms.
22. " " "75. cms.
23. " " "45.cms.
24. " " "40.cms.
25. Una (Barrina de cubia de botero.)
26. Una (Serra) con mango.
27. " " " "
- 28 Un (Torn) de maderas.
29. Un Banco de carpintero.
30. Una mesa de guarnicionero.
31. Un (ESTRECHADOR de FUSTE.
32. Un (ESTRECHADOR de FUSTE para) (CUJIR) la piel.
33. Unas (Baldufas para codedo de ollas.
34. " " " " "
35. " " " " "
36. Un cajon de guarnicionero con sus moldes y menesteres.
37. Unas correas de piel y argollas de hierro.
38. Una escaire de fuste.
39. Un molde para cabezadas.
40. " " " "
41. Un cuerno para engrasar las agujas.
42. Un martillo en forma de xape.
43. Un cortante media luna.
44. " " " " " " " " " "
45. " " " " " " " " " "
- 46 Una masa madera con mango.
- 47 Un compas.
48. Un molde cuadrado con un ojo en el centro.
49. Un foredador en forma de tijeras.
50. Un aparato para clavar remaches.
51. Una piedra para lijar los metales.
52. " " " " "
53. " " " " "
54. Una silla de madero.
55. " " " " "
56. Una silla de madero.
57. Una piedra de caliza.
58. Una silla de madero con el asiento de cuero.
59. Una filon para medir la linea.
60. Un (estriñador) que (SERRANILLO).
61. Un (Torn).
62. Una silla de madero.
63. Un cajon de madero con cerradura y BARRA candao con llave.

**c. Memòria descriptiva de la Torre de Canyamel
(1964)**

TORRE DE CANYAMEL

PLANTAS.

FACHADAS.

SECCIONES.

ESCALA 1:100.

DALMA DE MALLORCA, JUNIO DE 1964.

J. JUAN TOVA, delin.

MEMORIA DESCRIPTIVA DE LA TORRE CANYAMEL

-DATOS HISTORICOS

La Torre de Canyamel, situada en el antiguo Distrito de Jartán -Artá- y hoy en el Termino Municipal de Capdepera, es una antigua fortaleza o casal fortificado de estructura cuadrada, con sus maticanes y almenas, adarves y saeteras que se remonta a los primeros tiempos de la Conquista de Mallorca por el rey Jaime I, de Aragón, si no es, según algunos historiadores, anterior y de época completamente musulmana.

Situada la Torre de Canyamel en un vasto valle o llanura con vista al mar, entre los Cabos Vermei y Pinar, con las Sierras Mitjana y de San Jordi a derecha e izquierda, formaba, según el historiador artanense Rdo. D. Lorenzo Miteras, con la Torre de San Jordi, perteneciente a los Caballeros de San Jorge de Alfama, situada al otro lado de la Sierra de su nombre, que protegía la bahía de Artá, comprendida entre Cabo Pinar y Punta de N'Amer, hoy Cala Bona, Cala Millor, etc. y la de Morell situada en un collado entre el Puig d'En Ferrutz y Puig d'El Pare al otro lado o extremo del Distrito de Jartán en la actual carretera de Artá a Santa Margarita, dominando la Bahía de Alcudia y los que en ella pudieran desembarcar, el sistema defensivo del vasto y lejano territorio del Distrito de Jartán, Distrito que hoy comprende los Términos Municipales de Artá, Capdepera y Son Servera.

Diferentes nombres ha tenido la Torre de Canyamel; en principio, en los documentos antiguos, es conocida por Torre d'En Montsó, bien por ser el primer propietario y constructor o por haberle tocado como recompensa en el repartimiento cuando el repartió de tierras conquistadas por las huestes de Jaime I.

Fue la Familia Montsó de esclarecido linaje, figurando varios individuos de la misma con cargos importantes y de confianza en el siglo XIII; en 1268 figura como Dñe Real de Artá un Pedro de Montsó, el primer dueño de la Torre o su hijo.

Dedicadas sus tierras posteriormente al cultivo de la caña de azúcar - canyamel - y elaborándose en aquel lugar tan preciado artículo, fue la causa que tomara la segunda denominación, que perdura hoy todavía como Torre de Canyamel.

Al extinguirse la familia de Montsó pasó a los Gener, también gente principal y de éstos, a finales del Siglo IV a los Villalonga por adquisición de la vasta hacienda por el caballero Priazo de Villalonga, cuya mentada familia la poseyó hasta mediados del Siglo pasado que por compra de Don Pedro Font dels Olors a Don Antonio Villalonga-Estada y Pérez, pasó a ser propiedad de la Familia Font dels Olors y Ordinas, gente de rancio abolengo. La Torre de Cayamel es propiedad hoy de la hija de Don Pedro Font dels Olors y Ordinas Doña Juana Font dels Olors y Oleza casada con Don Pedro Morell y de Oleza.

Don José Ramis de Ayreflor y Suroda, en su libro "MEMORIAS MEDIEVALES DE UNA VILLA MALLORQUINA" en donde describe las principales características de la antigua parroquia de Artá cuando su creación en 1240, al hablarnos de la Torre de Canyamel nos la describe con las siguientes palabras: "La estructura de este edificio fortificado y especial deleite que su contem-

plación causa, ofrece suficiente materia para interesante estudio... Detazos, no cesante, hacer notar que son detalles que lo avaloran como ejemplar selecto de edificio de casa fuerte, el contar con distintos motivos de defensa; almenas y matacanes, el portal primitivo que se abre a la altura del primer piso, y, sobretodo el torreón que se levanta en el centro del gran cuerpo principal, haciendo las veces de torre del homenaje, conteniendo el clásico corredor interior, tan propio de las construcciones fortificadas del medievo.

Y por si no bastase los referidos detalles para darle merecida importancia, la aumenta y colma la buena distribución y trazado de las estancias del primer piso, tan bien resueltas y que recuerdan dependencias del Palacio de la Almudaina de esta ciudad; así acaece con la gran estancia de esta casa fuerte que tiene por una parte el muro que trae vistas al mar lejano, y, por la opuesta, ancha y vigorosa pared en la que se abre airosos portales góticos, de medio punto, que dan acceso a distintas habitaciones y dormitorios."

!DESCRIPCION: PLANTAS

La Torre de Canyamel, es un edificio cuadrado de 16'40 mts. de lado en la parte exterior y 14'50 mts. en la parte interior.

Consta de tres plantas, mas el torreón central que se levanta en el centro del cuerpo principal, haciendo las veces de torre del homenaje.

La planta baja, que como queda dicho forma un cuadrilátero de 14'50 mts. de lado o sea unos 210 mts²., forma tres naves divididas por unos arcos góticos de punta de "ametlla" de 4'10 mts. de base y 4'70 mts. de altura; estos arcos no son los primitivos, ya que posteriormente, seguramente, al construirse la bóveda que cubre dos de las naves, se rebajaron y redujeron de base siendo las medidas de los arcos antiguos 6'10 mts. de ancho en su base y 5'20 mts. de altura.

Tenía la entrada esta planta por un portal, hoy tapiado, a mitad de su altura, pues el portal actual que dá ingreso al edificio fué abierto posteriormente, tal vez al construir la bóveda de las naves y convertir la torre de defensa en casa de labor; el portal es de medio punto, gótico y de grandes dovelas, conserva el hueco de la barra empotrada en la pared para atrancar la puerta.

Su sistema defensivo está formado por veinticuatro saeteras, seis por lado a una altura conveniente, con defensa primordial en las esquinas del edificio. Entre las saeteras se pueden ver unos huecos que servían para la colocación de las flechas y tenerlas a mano los defensores en caso de ataque desde el exterior.

La comunicación de las plantas entre si sería seguramente por una escalera móvil, pues la actual, de caracol, es de construcción posterior ya que obstruye el portal primitivo de acceso a la planta baja.

Al principio esta planta estaba cubierta a base de envidado, entramado de madera y solera de mezcla de cal y gravilla, "trespol"; descansando los extremos de las vigas sobre una mas gruesa que a su vez se apoyaba sobre unas ménsulas o modillones, que aun pueden verse hoy, pero al modificarse la estructura interior se construyó en dos de las naves unas bóvedas por arista de sillarejo. Su altura es de 6'30, desde el suelo hasta la bóveda; en las dos naves pueden verse las antiguas ménsulas.

PLANTA SEGUNDA=

La Planta segunda o principal es un poco mayor en su cabida por ser los muros laterales mas delgados que los de la planta baja, esta tiene un grueso de 0'90 mts. mientras que los de la planta que describimos son de 0'70 mts.; sus lados tienen 15 mts. de largo /

225 mts². Forma tres naves divididas por muros de 0'70 ms. de grosor con tres portales de ingreso a la nave central en cada muro; estos portales, góticos, de medio punto, típicos de la época, de 1'20 x 2'30 mts. Aún se conservan los huecos en las paredes donde había las barras embotradas para poder embarrar las puertas y poder aislar cada una de las naves en caso de conveniencia.

Esta planta tenía, como puede apreciarse aun un portal al exterior hoy cegado, de las mismas medidas que el de ingreso a la descrita planta baja, que bien podía sostener un puente levadizo con otro edificio, hoy desaparecido, y separado de la torre; o bien por una escalera movable subir directamente desde el exterior a esta planta primera.

Dan luz y ventilación a las naves de la planta, diez ventanas, siendo de diferente tamaño las que dan a la fachada principal. Tiene también veinte y cuatro saeteras para su defensa a una altura conveniente para comodidad del manejo de las armas defensivas.

Tampoco en esta planta hay rastro de escalera para subir a la planta superior o al torreón central; los propietarios actuales supliendo esta deficiencia y para comodidad de los visitantes, han construido una escalera de madera, pudiendo subir ahora a la planta superior y torre del homenaje cómodamente. La cubierta, como la planta inferior, con envigado descansando sobre ménsulas o modillones, era de siete metros de altura. Hoy está cubierta con vigas y tejas, teniendo el proyecto los propietarios de reconstruir el antiguo entramado, con su envigado y solera clásica de hormigón quedando otra vez la azotea que tenía antes.

PLANTA SUPERIOR

La Planta superior formaba antiguamente, llamemosle "espacioso patio de armas"- de un cuadrilátero de 200 mts².

Desde esta azotea, rodeada por muros almenados y adarve, se entraba a una sala formada por el torreón del homenaje. Su portal de ingreso, también tiene el hueco de la barra para atrancar la puerta, lo mismo que una pequeña ventana que tiene la sala. Por una escalera moderna se sube cómodamente al torreón central o del homenaje, desde el cual se divisa un espléndido panorama, dominando todo el valle desde la lejana villa de Artá hasta el cercano mar.

El Torreón central o del Homenaje, está formado por un cuadrilátero de 6'40 x 4'70 mts. de lado, cuyos muros están coronados por almenas de tipo clásico, muy semejantes a las de las antiguas torres del Falcio de la Almudaina. A una altura de 1'30, corre en todos sus lados un adarve de 0'60 de ancho; las almenas tienen de altura 1'65 y diferente grosor.

FACHADAS

Cuatro son las fachadas de la Torre de Canyamel, todas interesantes, las cuatro parecen iguales y todas son diferentes, sobre todo las del Torreón o Torre del Homenaje.

La fachada principal, la que tiene vista al mar, tiene de lado, como queda dicho 16'40 mts. de largo, por una altura hasta el final de las almenas de 18 metros. Pueden apreciarse en esta fachada, sin contar las de Torreón, 18 saeteras, seis por planta para su defensa, sin contar con los matacanes que también son seis de diferentes tamaños.

En cada esquina del edificio hay uno doble para la protección de ambos lados y sobre el portal primitivo otro de construcción diferente y construido expresamente para su defensa; el portal primitivo construido a una altura de 2'20 mts. de altura sobre el nivel del suelo, está cegado hoy, es gótico de medio punto con grandes dovelas sus medidas son 0'80 por 2'20 mts.; los otros tres matacanes están repartidos en el resto de la fachada, es de notar que al abrirse el portal actual que da ingreso a la planta baja, por no coincidir con el eje del mismo con el matacán existente, se le añadió otro cuer-

po para la mejor protección del portal.

Hay dos ventanas de arco de medio punto, con vistas al exterior que corresponden a la planta principal o primer piso, mayores que las de las demás fachadas; sus medidas son 0'70 por 1'60 mts.

La construcción de los muros del edificio es de sillarejos de marés, piedra arenisca, en las esquinas, hasta las almenas, siendo del mismo material las mensulas, matacanes y dovelas de los portales y ventanas lo mismo que las jambas y espilleras, lo demás de mortero de argamasa con cascotes, construcción muy de la época y muy semejante a las murallas de la antigua Almadaina de Artá, hoy Santuario de la Virgen de San Salvador. El grueso o espesor de los muros es de 0'90 mts. hasta la altura del primer piso, continuando de 0'70 mts. en toda su altura hasta las almenas; su altura sin contar las almenas de 16'40 mts. hasta el adarve.

El adarve de una anchura de 60 centímetros, está sostenido por ménsulas de arenisca de unos cincuenta centímetros de largo por unos quince de ancho, sobrepajando sobre el nivel de el piso de la planta de cubiertas un metro ochenta centímetros.

Las fachadas B y D, letras con que hemos señalado las fachadas en las plantas, si excluimos los portales de la fachada principal tienen las mismas características; sus seis saeteras por planta, cinco matacanes, dos en las esquinas y los tres restantes repartidos por el resto de la fachada y tres ventanas de medio punto de 0'80 por 0'40 mts. La fachada C, la que mira hacia Artá tiene un portal a la altura de la planta del piso principal, hoy tapiado, como ya hemos hecho mención anteriormente, con dos ménsulas dobles, con 0'80 de voladizo, como si antiguamente hubieran servido para sostener un puente o pasarela levadizo para la comunicación con otro edificio separado de la torre y hoy desaparecido. Otra nota curiosa que hay que notar en esta fachada, el matacán central es mucho mayor que los otros de todo el edificio, llegando su parte superior hasta arriba del adarve al pié mismo de las almenas. En la fachada D, hay una ventana para dar luz a la planta baja, seguramente abierta al convertir en casa de labor, la que en un tiempo fué fortaleza.

Las almenas que coronan el edificio corresponden diez por lado, o fachada por una anchura de 1'20 por 1'75 mts. de altura y un grueso de 60 cms., terminan con arco de medio punto peraltado.

El Torreón central o Torre del Homenaje sobresale sobre el resto del edificio 5'50 mts. siendo la altura total de la Torre de Canyamel de 22'50 mts. Queda dicho más arriba que el torreón está formado por un cuadrilátero, cuyos lados descansan dos sobre unos arcos góticos apoyados en los muros de la nave central y los otros dos lados son la continuación de los muros de dicha nave. Tiene de medidas por lado seis cuarenta por cuatro setenta mts., con siete almenas en el lado que corresponden a la fachada principal, cinco en los que corresponden a las fachadas B y D y seis al correspondiente a la fachada C; primitivamente el ingreso al torreón estaba situado en la azotea que formaba la cubierta de la planta principal, pero hoy los actuales propietarios han construido una escalera interior de fácil acceso al mismo.

Todo lo reseñado en la presente MEMORIA DESCRIPTIVA puede verse en los planos adjuntos, levantados a ESCALA 1:100 y en ellos podrá apreciarse aun muchos detalles que no quedan reseñados en la presente Memoria.

Cabe felicitar a los propietarios actuales, que sin mirar dispendio alguno, han construido en otro lugar apartado del edificio de la Torre una casa de labranza para el payés o aparcerero y han devuelto a la monumental Torre de Canyamel su primitiva estructura interior que puede contemplarse en todos sus detalles, tal como estaba en los primeros siglos en funciones de defensa; hay que animarles para que continúen en su meritisima labor de restauración y que construyan el piso o tarrado de la planta principal, quitando el enlucido actual que la afea interiormente, que

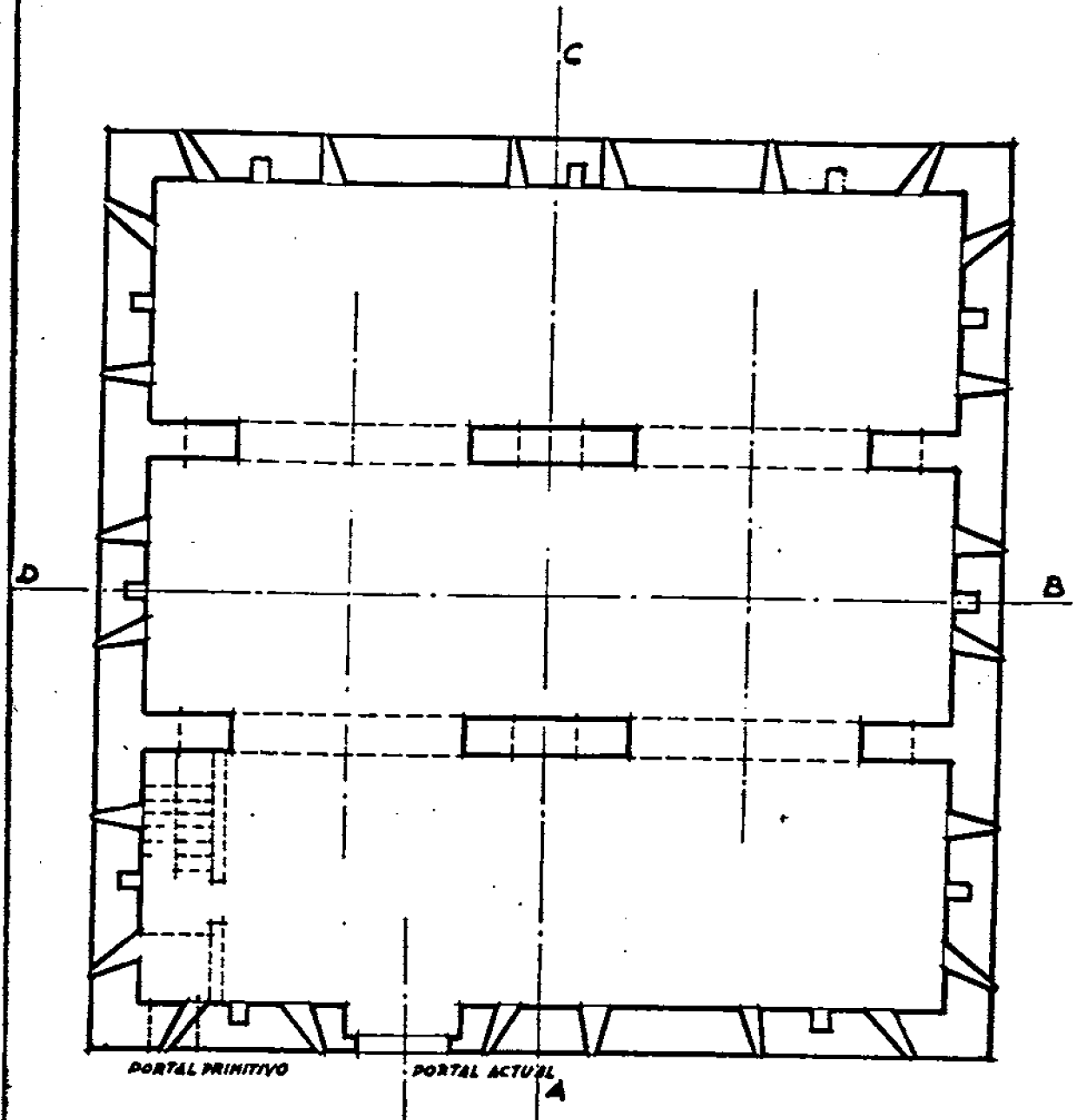
se pueda recorrer otra vez el adarve, que aún existe y se pueda contemplar desde él y detrás de las almenas el maravilloso paisaje que se divisa desde su altura.

En el interior del edificio, sin que sufra cerza su estructura, se ha instalado un Museo Etnológico, reuniéndose en él gran cantidad de utensilios de tiempos pasados muy interesante en conjunto por su cantidad y en detalle por su calidad y que demuestra los desvelos para reunir tan copioso material, interesantísimo tanto para las gentes locales como para los extraños a nuestras tierras y costumbres.

Palma de Mallorca, Junio-Agosto de 1964.

[Handwritten signature]

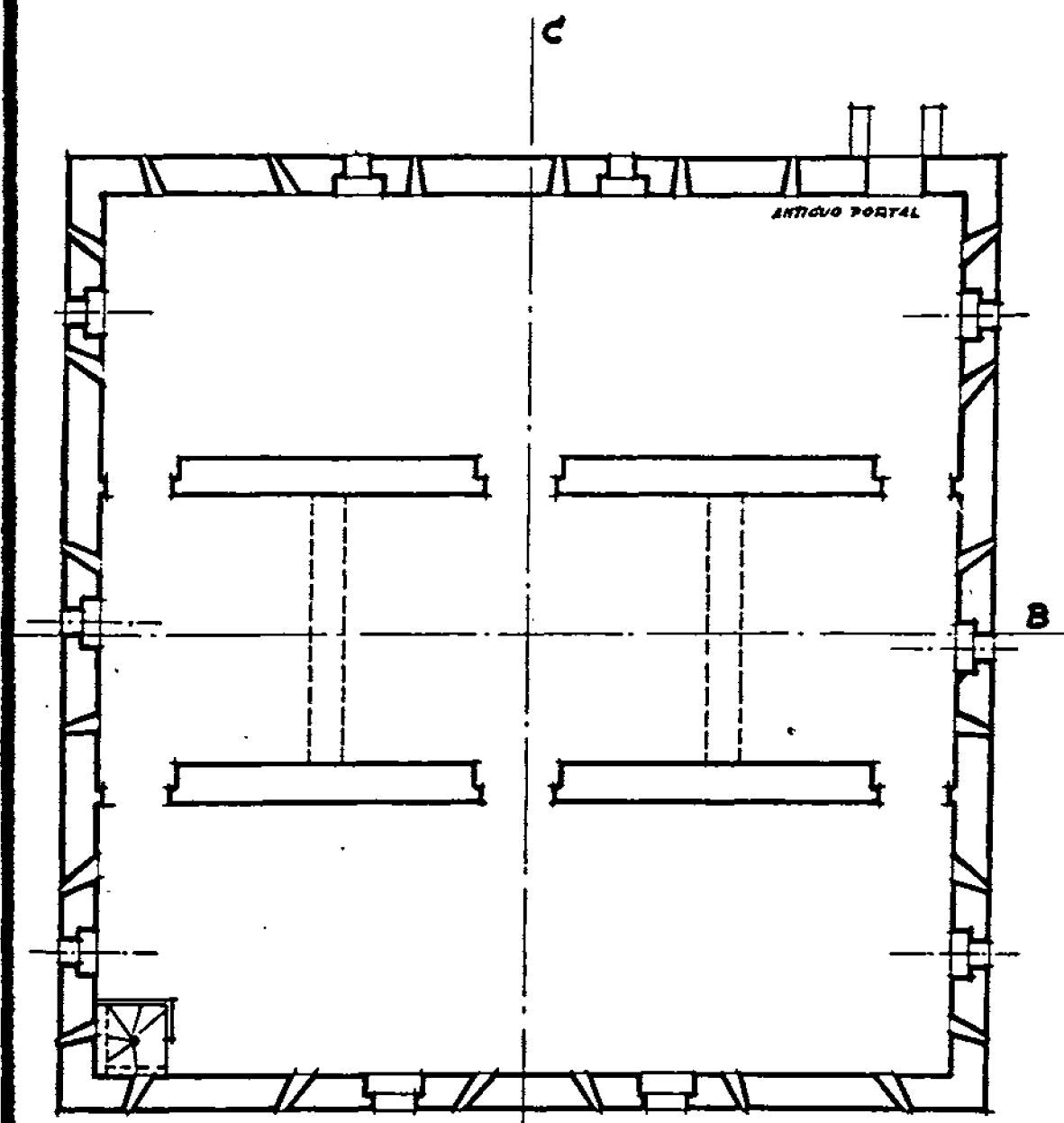




PORTAL PRIMITIVO

PORTAL ACTUAL

PLANTA BAJA

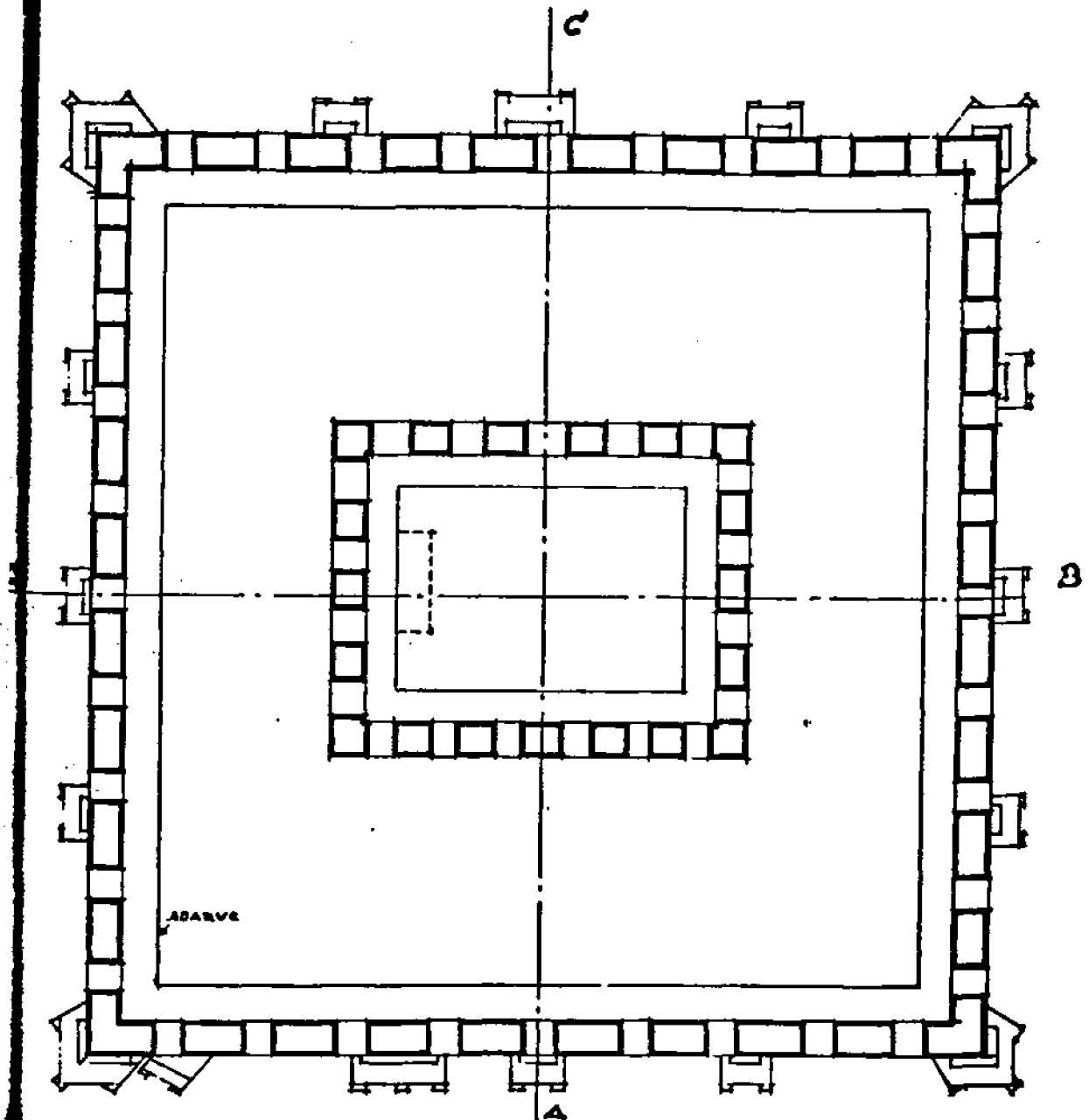


PLATA PISO

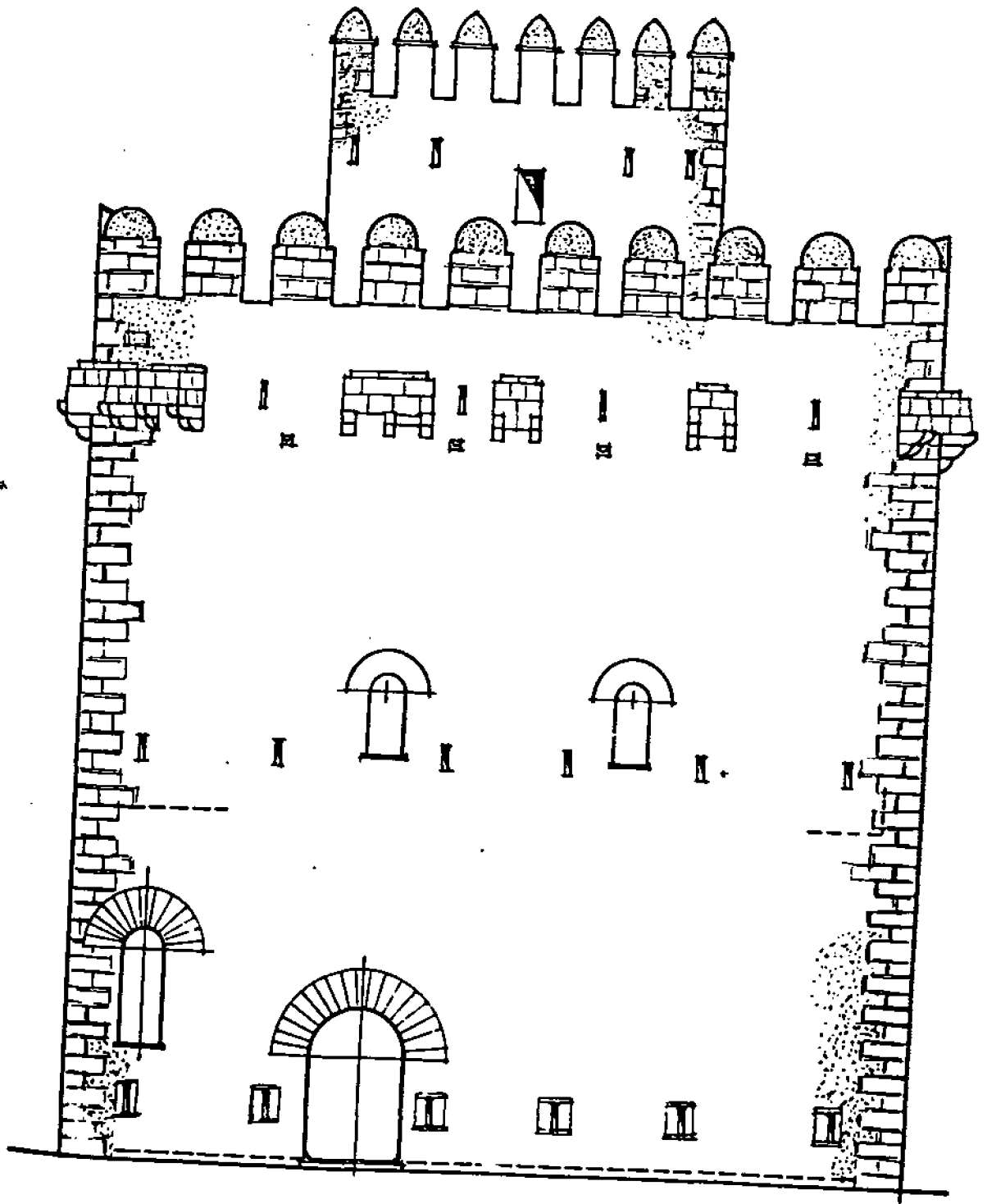
ANTIGUO PORTAL

C

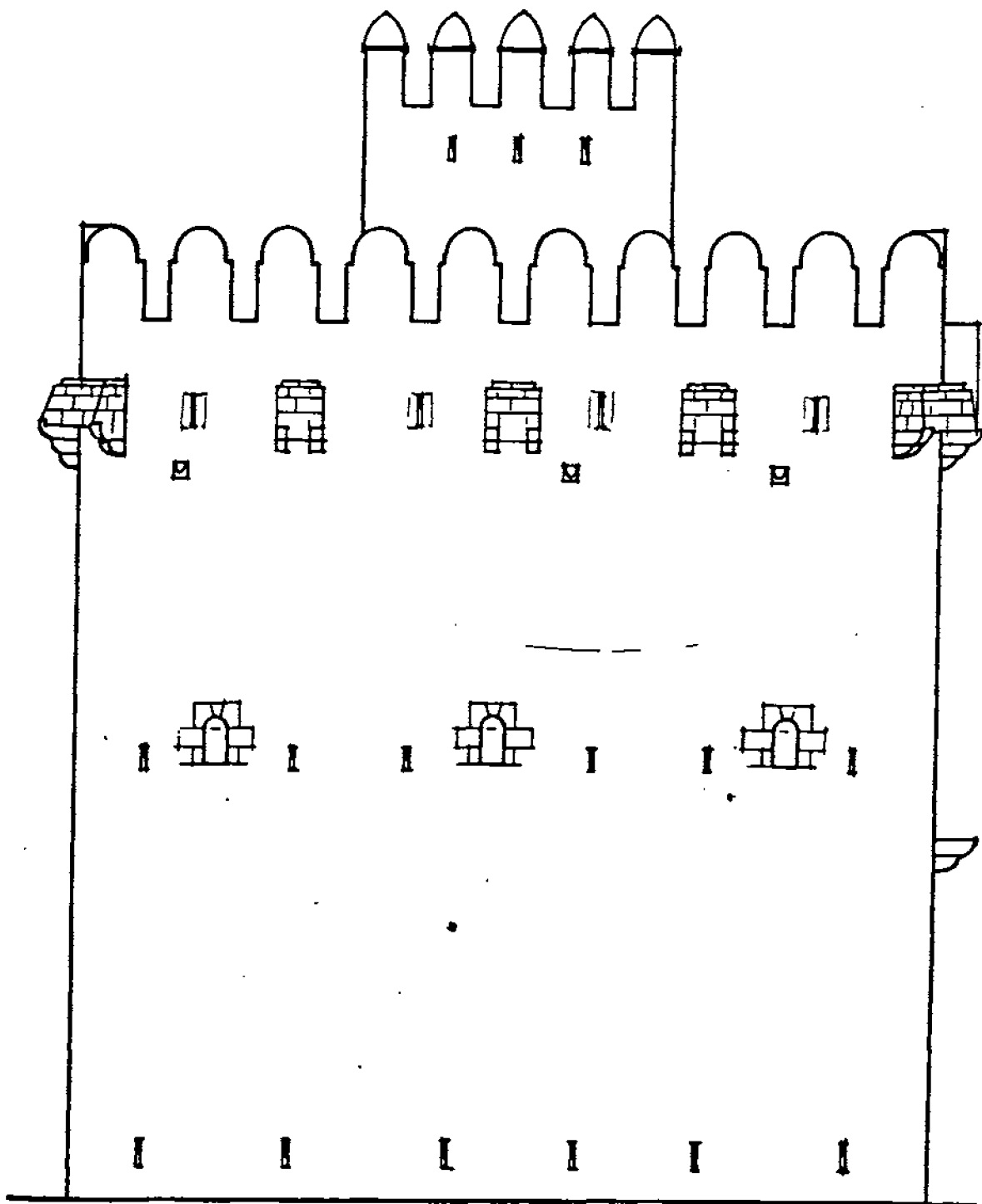
B



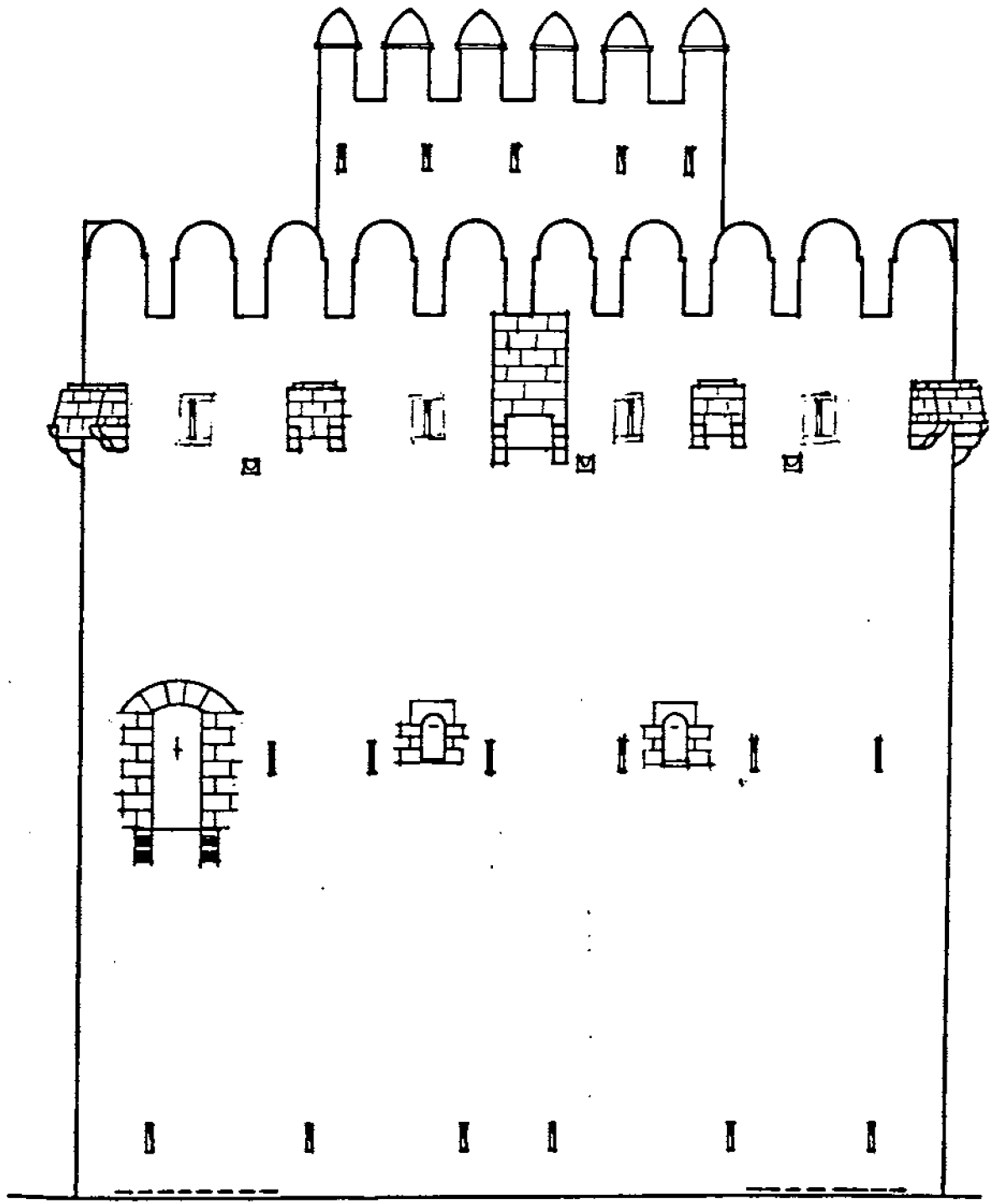
PLANTA CUBIERTAS



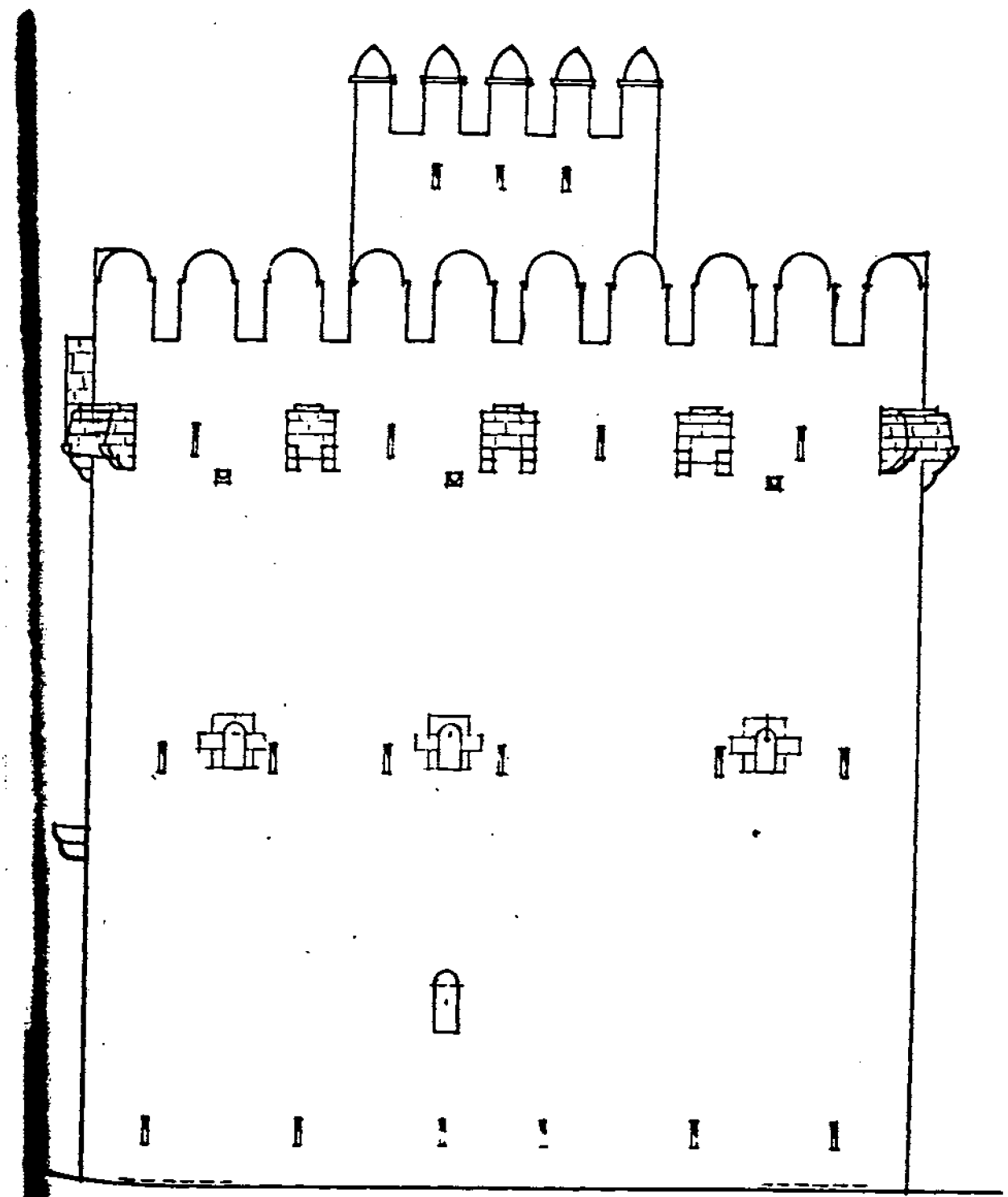
FACHADA PRINCIPAL



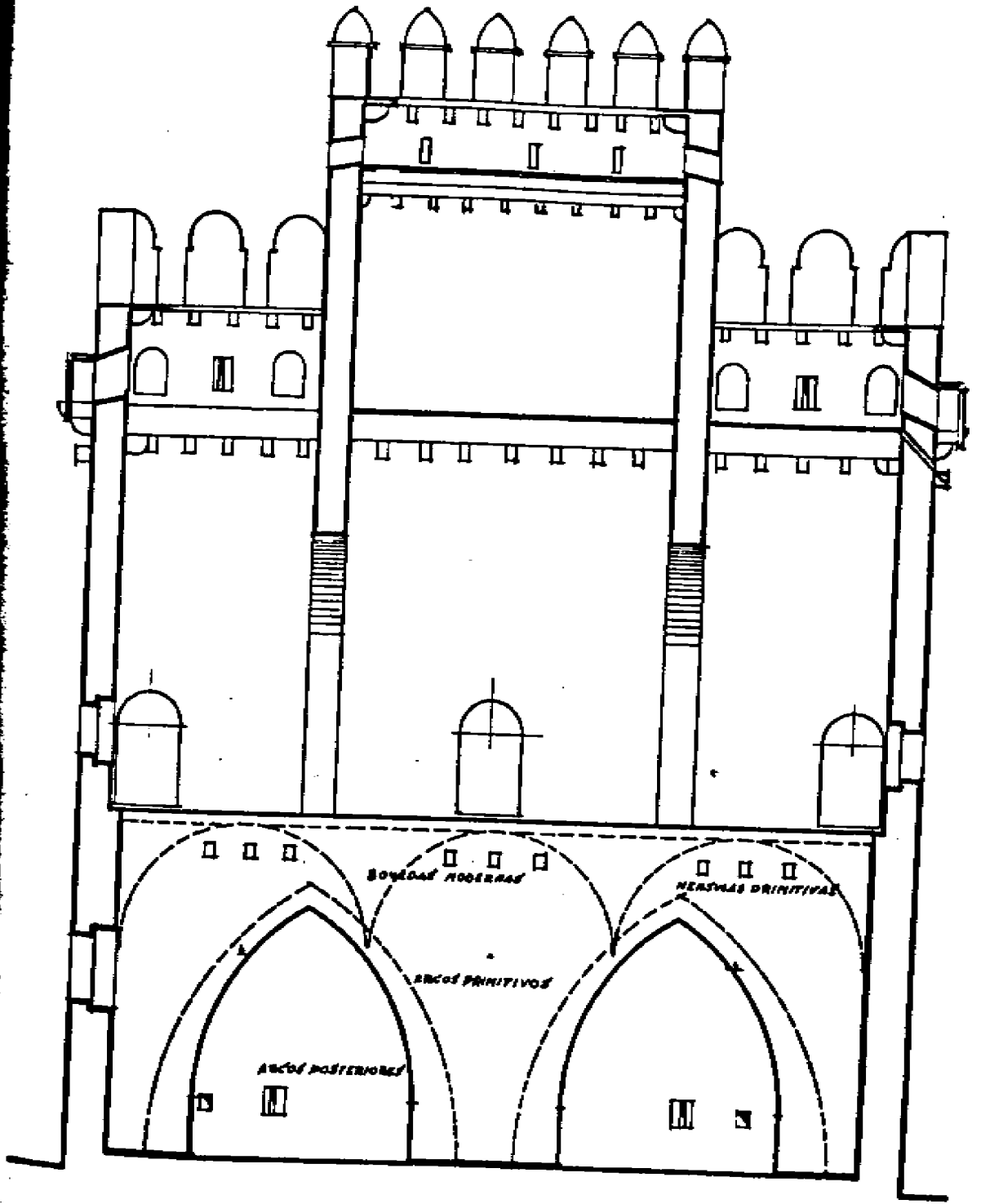
FACHADA B



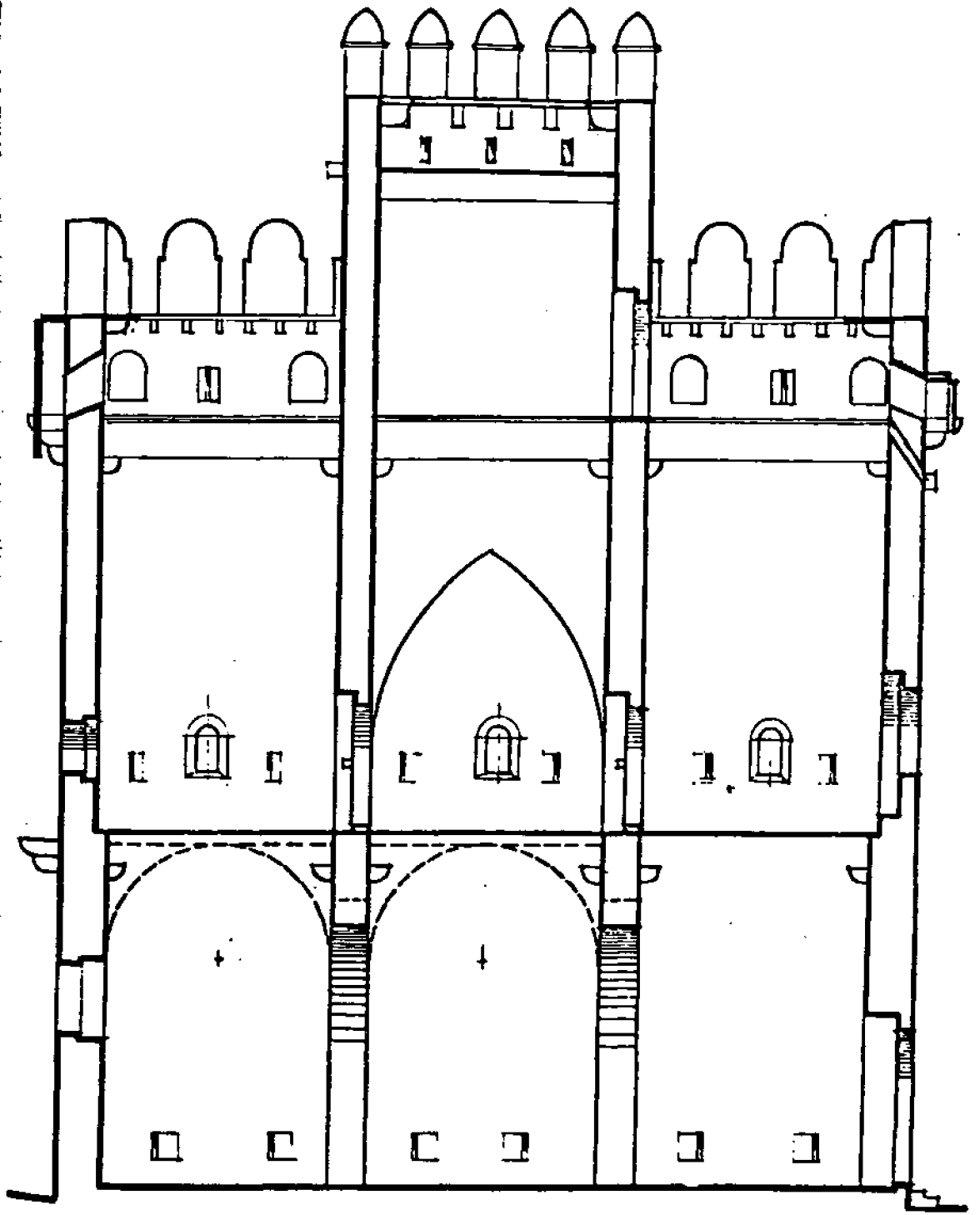
FACHADA C



FACHADA D



SECCION POR D-B



SECCION POR A-C

d. Memòria investigació (1988)

TORRE CANYANEL
MEMÒRIA 1988

Una primera avaluació de la tasca desenvolupada durant el passat any a la Torre de Canyamel ens permet extreure les següents conclusions:

1. S'ha cobert la primera etapa de la fase de catalogació, fixada a partir de la valoració de volum de feina estimat durant les primeres visites. En aquest sentit, s'han catalogat els fons conservats a la sala del torreó i a la sala grossa de la part de ponent del primer pis -identificada com a P.III.-, destinada a oficis artesans.

2. La tasca de catalogació ha consistit en analitzar cada un dels elements de cultura material i fer-ne una descripció catalogràfica que permeti una ràpida identificació. Per aquest motiu, a més de la descripció de forma, materials, dimensions i altres dades complementàries, s'adjunta, sempre que és possible, una fotografia (contacte) i un petit croquis de l'objecte. De tota manera, s'ha d'entendre la fitxa del catàleg com a instrument d'identificació i inventari, complementada pel llistat que adjuntam amb aquesta memòria i l'etiquetat de les peces. No s'ha d'entendre la fitxa com un estudi exhaustiu de l'objecte; tampoc pretén ésser un treball tancat en el qual no es pugui anar afegint informació i dades relatives a la seva procedència, funció, lloc i condicions d'exposició, dades bibliogràfiques, etc.

3. Pel que fa al tractament físic de les peces, s'ha dotat a cada un dels objectes d'un número de registre que ajudi a identificar de forma segura i ràpida l'objecte amb la fitxa catalogràfica. Per altra banda, i en contra del que creïem al principi, s'ha optat per no embolicar ni encapçar els objectes ja que ho consideram incorrecte i contraproductiu si no es fa una neteja prèvia. En aquest sentit, seríem partidaris de cercar un espai adient per a destinar a magatzem dins la torre i dotar-lo de la infraestructura necessària (prestatgeries) a les quals, de forma ordenada, es puguin anar col·locant les capces adientment retolades i numerades que permetin una ràpida localització de cada una de les peces. Si en alguns casos, a més de la neteja prèvia, es pogués plantejar la restauració de la peça obtendríem encara un resultat més positiu.

4. Quant al contingut museogràfic de cada una de les sales fins ara catalogades podem dir que és el següent:

Torreó: materials molt diversos i de difícil unificació, així i tot, podem dir que estan relacionats amb la defensa i senyalització. La temàtica s'escau amb la funcionalitat originària de la construcció.

Sala de ponent (P.III): en aquesta sala els materials reunits tenen com a característica comuna el pertànyer a diversos oficis artesans. Així hem pogut agrupar les eines en les següents unitats museogràfiques: *cullerer, sellater, sabater, ferrer, filadora-teixidor, espartenyer, fuster i torner de fusta.*

5. L'inventari que adjuntam pretén ésser un document que serveixi de complement a les fitxes del catàleg i al mateix temps un resum d'aquelles. En aquest llistat es consignen les següents dades:

-nº de registre general que coincideix amb el nº d'inventari general de cada una de les fitxes i al mateix temps amb el nº d'etiqueta de cada una de les peces inventariades.

-Nom amb el qual es coneix de forma més comuna cada una de les peces.

-Dimensions de la peça. Quan només hi ha una mesura s'entén que es tracta de la màxima.

-Unitat museogràfica o grup d'estris i eines al que pertany o en principi l'hem assignat. Aquesta dada permetrà, en un futur, orientar sobre les unitats d'exposició, estudi o qualsevol altre tipus d'actuació de caràcter museològic.

-La situació física de l'objecte. En aquest cas només hi ha dues opcions: torre i P.III. -sala de ponent del primer pis-.

-El registre fotogràfic al qual correspon la imatge que s'adjunta a cada una de les fitxes

Palma, nou de febrer de 1989

Andreu Ramis Puiggròs

e. Fitxa catalogràfica



Torre Canyamel

N.º Inventari General

DENOMINACIÓ

.....
.....
.....
.....

DESCRIPCIÓ

Terminologia

Materials

Dimensions

Pes

Dades complementàries

Estat de conservació

CONTEXTUALITZACIÓ

Procedència

Funció

Àmbit de procedència cultural i geogràfica

Procés d'elaboració

Datació cronològica

MUSEOGRAFIA

Situació

Valoració

Instruccions exposició

Unitat museogràfica a la qual pertany

Catalogador

Data Catalogació

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ

f. Inventari general del fons etnològic

TORRE DE CANYAMEL
INVENTARI GENERAL

Nº	NON	DIMENSIONS	MUSCOGRAF.	SITUACIÓ	R. POT.
0001	Ferro de davants	16	Sabater	P. III.	1.88
0002	Nyita	15,5	Selleter	P. III.	1.88
0003	Trepant de mà	24	Selleter	P. III.	1.88
0004	Grifadora	22	Selleter	P. III.	1.88
0005	Nyita	18 x 5	Selleter	P. III.	1.88
0006	Motlle	32 x 8 x 4	Selleter	P. III.	1.88
0007	Trepant de mà	24 x 5	Selleter	P. III.	1.88
0008	Punzó (trepant)	13 x 3	Selleter	P. III.	1.88
0009	Trepant de cop	7,5	Selleter	P. III.	1.88
0010	Trepant de mà?	11	Selleter	P. III.	1.88
0011	Trepant de queixalet	13 x 8	Selleter	P. III.	1.88
0012	Mitja lluna	16 x 7,5	Selleter	P. III.	1.88
0013	Nyita	16,5 x 9,5	Selleter	P. III.	1.88
0014	Mitja lluna	18,5 x 18	Selleter	P. III.	1.88
0015	Motlle	21 x 4,5 x 4,5	Selleter	P. III.	1.88
0016	Compàs de xarol	14	Selleter	P. III.	1.88
0017	Alena corbada	14	Selleter	P. III.	1.88
0018	Motlle	18 x 9	Selleter	P. III.	1.88
0019	Motlle	12 x 9 x 6,5	Selleter	P. III.	1.88
0020	Motlle	13,5 x 8,5 x 2,5	Selleter	P. III.	1.88
0021	Motlle	8 x 9,5	Selleter	P. III.	1.88
0022	Motlle?	26 x 26 x 6	Selleter	P. III.	1.88
0023	Motlle	16,5 x 9 x 2	Selleter	P. III.	1.88
0024	Escaire	37,5 x 30	Selleter	P. III.	1.88
0025	Punzó	14	Selleter	P. III.	1.88
0026	Motlle	20 x 7,5	Selleter	P. III.	1.88
0027	Trepant de mà	20 x 9	Selleter	P. III.	1.88
0028	Maça	22 x 7	Selleter	P. III.	1.88
0029	Motlle	14,5 x 9,5x3	Selleter	P. III.	1.88
0030	Motlle	13,5 x 8,5x3	Selleter	P. III.	1.88
0031	Martell	24 x 9	Selleter	P. III.	1.88
0032	Motlle	20 x 7,5	Selleter	P. III.	1.88
0033	Motlle	16 x 5,5	Selleter	P. III.	1.88
0034	Punzó?	15,5 x 4,5	Selleter	P. III.	1.88
0035	-----	13 x 4,5	Selleter	P. III.	1.88
0036	-----	21 x 3,5	Selleter	P. III.	1.88
0037	-----	14 x 15	Selleter	P. III.	1.88
0038	-----	13 x 2,6	Selleter	P. III.	1.88
0039	Passadors (22 peces)	-----	Selleter	P. III.	manca
0040	Clavia	16 x 5	Selleter	P. III.	manca
0041	Imnat	12 x 6,2	-----	P. III.	manca
0042	Punta de trepant	11	Fuster?	P. III.	manca
0043	Brilla	11	Selleter	P. III.	manca
0044	Canxo	15,5 x 5	-----	P. III.	manca
0045	Musserola	15	Selleter	P. III.	manca
0046	Esborrador de pèi	52	Selleter	P. III.	2.88
0047	Esborrador de pèi	44,5	Selleter	P. III.	2.88
0048	Llum d'oli	15 x 10	Domestic	P. III.	1.88
0049	Pot	9,5 x 8	Domestic	P. III.	manca
0050	Cadell	15,5 x 10	Fuster	P. III.	2.88

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF.	SITUACIÓ	R. FOT.
0051	Bocell?	23 x 5	Fuster	P. III.	2.88
0052	Boet	24 x 2,5	Fuster	P. III.	2.88
0053	Boet	20,5 x 3,5	Fuster	P. III.	2.88
0054	Coltell	32 x 4,5	Fuster	P. III.	2.88
0055	Coltell	40,5 x 5	Fuster	P. III.	2.88
0056	Coltell	43 x 14	Fuster	P. III.	2.88
0057	Ferro de punta	48 x 4	Turner	P. III.	2.88
0058	Gubia	54 x 4	Turner	P. III.	2.88
0059	Puntacorrent	46,5 x 3,5	Turner	P. III.	2.88
0060	Cullera	19,5 x 4	Cullerer	P. III.	2.88
0061	Forqueta	20,5 x 2,8	Cullerer	P. III.	2.88
0062	Cullera	19 x 3,8	Cullerer	P. III.	2.88
0063	Cullera	20,5 x 3,8	Cullerer	P. III.	2.88
0064	Cullera	20,5 x 3,8	Cullerer	P. III.	2.88
0065	Cullerot	38,5 x 7	Cullerer	P. III.	2.88
0066	Forqueta	20 x 2,5	Cullerer	P. III.	2.88
0067	Forqueta	19,8 x 2,6	Cullerer	P. III.	2.88
0068	Iapeta	25 x 20 x 4	Cullerer	P. III.	2.88
0069	Iapeta	19 x 16 x 4	Cullerer	P. III.	2.88
0070	Iapeta	22 x 18 x 5	Cullerer	P. III.	2.88
0071	Iapeta	18 x 17 x 5	Cullerer	P. III.	2.88
0072	Coltell?	75,5 x 5,5,	Fuster?	P. III.	2.88
0073	Coltell?	73 x 5	Fuster?	P. III.	2.88
0074	Coltell?	65,5 x 5,5,	Fuster?	P. III.	2.88
0075	Coltell?	65 x 6	Fuster?	P. III.	2.88
0076	Baldufa	55 x 27	Cordador	P. III.	2.88
0077	Baldufa	43 x 32	Cordador	P. III.	2.88
0078	Maça	44,5 x 24	Fuster?	P. III.	manca
0079	Cullera	21,5 x 5	Cullerer	P. III.	manca
0080	Roda	-----	Teixidor	P. III.	3.88
0081	Roda	-----	Teixidor	P. III.	3.88
0082	Banqueta d'espardenyer	-----	Espardenyer	P. III.	3.88
0083	Maça d'espardenyer	27,5 x 5,5	Espardenyer	P. III.	3.88
0084	Agulla espardenyera	24	Espardenyer	P. III.	3.88
0085	Agulla espardenyera	23	Espardenyer	P. III.	3.88
0086	Agulla espardenyera	24	Espardenyer	P. III.	3.88
0087	-----	40 x 9	Teixidor?	P. III.	3.88
0088	Aspi	73 x 21	Teixidor	P. III.	3.88
0089	Debanadora	86 x 66	Teixidor	P. III.	3.88
0090	Debanadora	95 x 82	Teixidor	P. III.	3.88
0091	Serra de trepar	66x25x8	Fuster	P. III.	3.88
0092	-----	54 x 27,5	-----	P. III.	3.88
0093	Premsa formatjar	124x72x24	Domestic	P. III.	3.88
0094	Banc amb premsa	164 x 70	Fuster	P. III.	3.88
0095	Serra de cadastre	115 x 66	Fuster	P. III.	3.88
0096	Serra de cadastre	100 x 68	Fuster	P. III.	3.88
0097	Aspi	51 x 24	Teixidor	P. III.	3.88
0098	Verduc	140 x 15	Agrícola	P. III.	3.88
0099	Verduc	132x31,5x24	Fuster	P. III.	3.88
0100	Verduc	154 x 37,5	Fuster	P. III.	3.88
0101	Compàs	70	Fuster	P. III.	3.88
0102	Compàs	95	Fuster	P. III.	3.88
0103	Serra de cadastre	158 x 80	Fuster	P. III.	3.88

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF.	SITUACIÓ	R. POT.
0104	Gafa	81,5x7,5x4,2	Selleter	P. III.	5.88
0105	Gafa	108 x 8 x 8	Selleter	P. III.	5.88
0106	Agulla d'omplir coll.	103 x 7,5	Selleter	P. III.	5.88
0107	Agulla d'omplir coll.	149 x 3,5	Selleter	P. III.	5.88
0108	Tora de ballesa	210 x 179	Torner	P. III.	3.88
0109	Jac	73x19x7	Fuster	P. III.	5.88
0110	Plana voltada	48x16x8	Fuster	P. III.	5.88
0111	Caragol d'estoc	56x38x13	Fuster	P. III.	5.88
0112	Xerrac	62,5 x 14	Fuster	P. III.	4.88
0113	Xerrac gros	82 x 18	Fuster	P. III.	4.88
0114	Aixa	33x17,5x8,5	Fuster	P. III.	4.88
0115	Aixol	37x13x7	Fuster	P. III.	4.88
0116	Aixol	34,5x15x7	Fuster	P. III.	4.88
0117	Aixol?	34x18x11	Fuster	P. III.	4.88
0118	Serjant	25 x 17	Fuster	P. III.	4.88
0119	Serjant	18 x 8	Fuster	P. III.	4.88
0120	Serjant	116 x 20	Fuster	P. III.	4.88
0121	Buata	41,5 x 35	Fuster	P. III.	4.88
0122	Buata	43 x 36	Fuster	P. III.	4.88
0123	Barrina	90 x 58	Fuster	P. III.	manca
0124	Llima	18	Ferrer	P. III.	manca
0125	Barrobi	42 x 17	Fuster	P. III.	4.88
0126	Filaberqui	35 x 14	Fuster	P. III.	4.88
0127	Raspa	51 x 3	Fuster	P. III.	4.88
0128	Llima	34 x 2	Ferrer	P. III.	4.88
0129	Barrobi	50 x 4,5	Fuster	P. III.	4.88
0130	Barrina de mitja canya	79 x 54	Fuster	P. III.	4.88
0131	Barrina de mitja canya	68 x 47	Fuster	P. III.	4.88
0132	Barrina de mitja canya	65 x 41	Fuster	P. III.	4.88
0133	Barrina de mitja canya	47,5 x 29	Fuster	P. III.	4.88
0134	Barrobi	75 x 31	Fuster	P. III.	4.88
0135	Barrina	44 x 38	Fuster	P. III.	4.88
0136	Barrina	35 x 19,5	Fuster	P. III.	4.88
0137	Filosa	121 x 5	Teixidor	P. III.	4.88
0138	Agram	---	Teixidor	P. III.	3.88
0139	Agram	---	Teixidor	P. III.	3.88
0140	Aspi	64,5 x 35	Teixidor	P. III.	4.88
0141	Puat	84x21x16	Teixidor	P. III.	4.88
0142	Tora de calca	---	Teixidor	P. III.	3.88
0143	Torcedor	30 x 4,5	Teixidor	P. III.	4.88
0144	Torcedor	31,5 x 4	Teixidor	P. III.	4.88
0145	Espadella	22 x 6	Teixidor	P. III.	4.88
0146	Espadella	48 x 11	Teixidor	P. III.	4.88
0147	Espadella	58 x 14	Teixidor	P. III.	4.88
0148	Maça	74,5 x 39	Teixidor?	P. III.	4.88
0149	Maça	49,5 x 33	Teixidor?	P. III.	4.88
0150	Llançadora	23 x 5	Teixidor	P. III.	4.88
0151	Llançadora	20 x 4	Teixidor	P. III.	4.88
0152	Llançadora	31 x 3,5	Teixidor	P. III.	4.88
0153	Llançadora	22 x 4,5	Teixidor	P. III.	4.88
0154	Aplegador	134 x 14	Teixidor	P. III.	manca
0155	Aplegador	147 x 12	Teixidor	P. III.	manca

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF.	SITUACIÓ	R. POT.
0156	Aplegador	162 x 13	Teixidor	P. III.	manca
0157	Aplegador	164 x 12	Teixidor	P. III.	manca
0158	Aplegador	147 x 11	Teixidor	P. III.	manca
0159	Teler	-----	Teixidor	P. III.	3.88
0160	Raciusa	72x48x16	Ferrer	P. III.	manca
0161	Llima plana	50 x 3,5	Ferrer	P. III.	5.88
0162	Llima de mitja canya	25 x 2	Ferrer	P. III.	5.88
0163	Tallador	49 x 10	Ferrer	P. III.	5.88
0164	Bella	36,5 x 12	Ferrer	P. III.	5.88
0165	Estisores	74 x 7	Ferrer	P. III.	5.88
0166	Mall	65 x 14,5	Ferrer	P. III.	5.88
0167	Mall	62 x 17	Ferrer	P. III.	5.88
0168	Dental	49 x 9,5	Ferrer	P. III.	5.88
0169	Martell de forja	43 x 16,5	Ferrer	P. III.	5.88
0170	Tenalles	42 x 3	Ferrer	P. III.	5.88
0171	Tenalles rodones	40 x 4,5	Ferrer	P. III.	5.88
0172	Tenalles	38 x 3	Ferrer	P. III.	5.88
0173	Tenalles	48,5 x 3,5	Ferrer	P. III.	5.88
0174	Tenalles	56 x 7	Ferrer	P. III.	5.88
0175	Tenalles	74,5 x 9	Ferrer	P. III.	5.88
0176	Filera	126 x 14	Ferrer	P. III.	5.88
0177	Bella	41 x 11,5	Ferrer	P. III.	manca
0178	-----	42,5 x 26	Ferrer?	P. III.	6.88
0179	Maça	41 x 21	Selleter?	P. III.	5.88
0180	Agulla?	49 x 1,8	Selleter?	P. III.	5.88
0181	Filaberquí	39 x 18	Ferrer	P. III.	5.88
0182	Caragol de mh	18 x 10	Ferrer	P. III.	5.88
0183	Filaberquí	40 x 14	Ferrer	P. III.	5.88
0184	Premsa	21 x 11,5	Ferrer	P. III.	5.88
0185	Martell gros	16 x 18	Sabater	P. III.	5.88
0186	Peu de ferro	19x14,5x15	Sabater	P. III.	6.88
0187	Alens corbada	12 x 3	Sabater	P. III.	5.88
0188	Alens (fragment)	9,5	Sabater	P. III.	manca
0189	Punta de rella	25,5	Ferrer	P. III.	6.88
0190	Banqueta de sabater	65 x 70	Sabater	P. III.	manca
0191	Tibulet de sabater	34 x 34	Sabater	P. III.	manca
0192	Cullerot	100 x 17	Cullerer	P. III.	manca
0193	Caixó	60 x 33	Selleter	P. III.	manca
0194	Cullerot	63 x 12	Cullerer	P. III.	manca
0195	Coixí	66 x 37	Agrícola	P. III.	6.88
0196	Castimplora	26 x 16	Domèstic?	Torre	6.88
0197	Fester	32	Domèstic?	Torre	6.88
0198	Fester	30 x 38	Domèstic?	Torre	6.88
0199	Fanal	30 x 11	Domèstic?	Torre	6.88
0200	Fanal	35 x 12	Domèstic?	Torre	6.88
0201	Tripode	136	Domèstic?	Torre	6.88
0202	Petaca	14 x 8,5	Domèstic?	Torre	6.88
0203	Taleca	32 x 28	Pastor?	Torre	6.88
0204	Bassetja	160	Pastor?	Torre	6.88
0205	Bassetja	170	Pastor?	Torre	6.88
0206	Cora	30	Pastor?	Torre	6.88
0207	Arc i sajeta	110	Defensiu	Torre	6.88

<u>Nº</u>	<u>NOM</u>	<u>DIMENSIONS</u>	<u>MUSEOGRAF.</u>	<u>SITUACIÓ</u>	<u>R. FOT.</u>
0208	Arc	124	Defensiu	Torre	MBDA
0209	Peu de filosa	96	Teixidor	P. III.	MBDA
0210	Fus	34,5	Teixidor	P. III.	MBDA
0211	Fus	30	Teixidor	P. III.	MBDA
0212	Fus	31	Teixidor	P. III.	MBDA
0213	Compàs de gruixos	15 x 8	Torner	P. III.	MBDA

TOPAR DE CANYAMEL
INVENTARI GENERAL

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF	SITUACIO	R. FOT.
0284	Bota	19 x 10,5 Ø	caça?	P.I.1	89.7.04
0285	Bota	18,5 x 9 Ø	caça?	P.I.1	89.6.36
0287	Perol	41x11,5x23,5 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.05
0288	Llosa	20 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.06
0289	Perol	38x10x18 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.07
0290	Perol	41x11x21 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.08
0291	Perol	54x13,5x23 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.09
0292	Perol	46,5x12x22,5 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.10
0293	Perol	44x11,5x20,5 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.11
0294	Perol	46x12x24 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.12
0295	Perol	38,5x10x19 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.13
0296	Perol	65x9x18 Ø	Domèstic	B.II.1	89.1.14
0297	Tallant	56x22x15	Domèstic	B.II.1	89.1.15
0298	Tallant	46x24x12	Domèstic	B.II.1	89.1.16
0299	Tallant	39x23,5x15	Domèstic	B.II.1	89.1.17
0300	Tallant	35x22x9	Domèstic	B.II.1	89.1.18
0301	Tallant	33,5x20x11,5	Domèstic	B.II.1	89.1.19
0302	Tallant?	55,5x26x9	Domèstic	B.II.1	89.1.20
0303	Tallant	25x21,5x8,5	Domèstic	B.II.1	89.1.21
0304	Tallant	22x18x7,5	Domèstic	B.II.1	89.1.22
0305	Tallant	24x17x7	Domèstic	B.II.1	89.1.23
0306	Tallant	24x21x22	Domèstic	B.II.1	89.1.24
0307	Tallant	13x24,5x19	Domèstic	B.II.1	89.1.25
0308	Tallant	22x26,5x17	Domèstic	B.II.1	89.1.26
0309	Navalla	33,5x2,5	Domèstic	B.II.1	89.1.27
0310	Cullerot	59,5x9	Domèstic	B.II.1	89.1.28
0311	Esmolles	42x8	Domèstic	B.II.1	89.1.29
0312	Contier	58x5,5	Domèstic	B.II.1	89.1.30
0313		52,5	Domèstic	B.II.1	89.1.31
0314		63,5x6,5	Domèstic	B.II.1	89.1.32
0315	Cobertora	41,5x25,5	Domèstic	B.II.2	89.1.36
0316	Cobertora	33x19 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.01
0317	Cobertora	36x22,5 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.02
0318	Cobertora	41,5x25 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.03
0319	Cobertora	41,5x23 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.04
0320	Cobertora	41x21,5 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.05
0321	Cobertora	36x20,5 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.06
0322	Perol	58x6,5x19 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.08
0323	Perol	74x10x30 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.09
0324	Perol	65x12,5x37 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.10
0325	Perol	61x10x33 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.11
0326	Rostidora	45x26x5	Domèstic	B.II.2	89.2.12
0327	Rostidora	60x29x7	Domèstic	B.II.2	89.2.13
0328	Rostidora	62x23,5x5	Domèstic	B.II.2	89.2.14
0329	Plat	0,5x24 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.15
0330	Plat	2x26 Ø	Domèstic	B.II.2	89.2.16
0331	Cavallet de formatjar	38x27	Domèstic	B.II.2	89.2.17
0332	Carabassa	15x19	Domèstic	B.II.2	89.2.18
0333	Contier	78x13,5	Domèstic	B.II.2	89.2.19

Nº	NOM	DIMENSIONS	MATERIAL	SITUACIÓ	R. FOT.
0334	Llum de taula	74x16x14	Domestic	B.II.2	89.2.20
0335		27x25	Domestic	B.II.2	89.2.21
0336		7x25 0x41	Domestic	B.II.2	89.2.22
0337	Setrill	25,5x12	Domestic	B.II.3	89.2.23
0338	Setrill	26,5x11	Domestic	B.II.3	89.2.24
0339	Aifària	34x17	Domestic	B.II.3	89.2.25
0340	Aifària	30 x 16 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.26
0341	Fanal	30 x 10	Domestic	B.II.3	89.2.27
0342	Tassó	13 x 12,5 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.28
0343	Escudella de partera	8 x 11,5 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.29
0344	Escudella de partera	7 x 11,5 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.30
0345	Tassa de café	5 x 5,6 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.31
0346	Escudella	5 x 14 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.32
0347	Escudella	5 x 14 Ø	Domestic	B.II.3	
0348	Escudella	7,5 x 18,5 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.33
0349	Escudella	7,5 x 18,5 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.34
0350	Escudella	7,5 x 18,5 Ø	Domestic	B.II.3	
0351	Plat de sopes	5,5 x 19 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.35
0352	Plat de sopes	5,5 x 19 Ø	Domestic	B.II.3	
0353	Plat de sopes	5,5 x 19 Ø	Domestic	B.II.3	
0354	Plat de sopes	5,5 x 19 Ø	Domestic	B.II.3	
0355	Plat de sopes	5,5 x 19 Ø	Domestic	B.II.3	
0356	Piatet	4 x 13,5 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.36
0357	Plat de sopes	5 x 19 Ø	Domestic	B.II.3	89.2.37
0358					
0359					
0360					
0361					
0362	Llum d'encreua	41 x 31,5	Domestic	B.II.4	89.2.38
0363	Llum d'encreua	37,5 x 17	Domestic	B.II.4	89.2.39
0364	Llum de petroli	44 x 8 Ø	Domestic	B.II.4	89.2.40
0365	Llum de mina	55 x 13	Domestic	B.II.4	89.2.41
0366	Llum d'oli	33 x 18	Domestic	B.II.4	89.2.42
0367	Llum d'oli ?		Domestic	B.II.4	89.3.06
0368	Entrescador	18 x 3	Ferrer	B.II.4	89.3.07
0369		30 x 3,5		B.II.4	89.3.08
0370	Punxó	40 x 3	Domestic ?	B.II.4	89.3.09
0371	Ganxo	41 x 8,5	Pescador	B.II.4	89.3.10
0372	Trinxet de parellier	35 x 3,5	Agrícola	B.II.4	89.3.11
0373	Esmolles	41 x 9,5	Domestic	B.II.4	89.3.13
0374	Faristol	62,5 x 19,5		B.II.4	89.3.14
0375	Maça	30 x 7,5 Ø	Teixidor?	B.I.1	89.3.15
0376	Maça	41,5 x 9 Ø	Teixidor?	B.I.1	89.3.16
0377	Xapa ?	33 x 19	Agrícola	B.I.1	89.3.17
0378	Braó	50 x 24 x 18	Caça	B.I.1	89.3.18
0379	Garbellat	29 x 22	Caça	B.I.1	89.3.19
0380	Braó	59 x 25 x 13	Caça	B.I.1	89.3.20
0381	Braó	32 x 10 x 10	Caça	B.I.1	89.3.21
0382	Maça	29 x 11		B.I.1	89.3.22
0383	Martell	32 x 8,5	Ferrer ?	B.I.1	89.3.23
0384	Braó	34 x 10,5 x 6	Caça	B.I.1	89.3.24
0385	Braó	29,5 x 7 x 8	Caça	B.I.1	89.3.25
0386	Rampins	24 x 21 Ø	Domestic	B.I.1	89.3.26

Nº	ANOM	DIMENSIONS	MATERIAL	SITUACIO	R. FOT.
0387	Tenalles	42 x 7,5	Ferrer	B.I.1	89.3.27
0388	Fitona	33 x 9	Fasca	B.I.1	89.3.28
0389	Ferretó	37 x 10	Fasca	B.I.1	89.3.29
0390		29 x 21	Agrícola?	B.I.1	89.3.30
0391	Destral	46 x 18 x 17,5	Agrícola	B.I.1	89.3.31
0392	Ferretó	35 x 31	Fasca	B.I.1	89.3.32
0393	Nadilla de molí	27 x 17,5	toi ?	B.I.1	89.3.33
0394	Xerrac de costella	39 x 8	Fuster	B.I.1	89.3.34
0395	Caveguell	40 x 17	Agrícola	B.I.1	89.3.35
0396	Xerrac	51 x 2,5	Agrícola	B.I.1	89.3.36
0397	Xerrac	44 x 4	Agrícola	B.I.1	89.3.37
0398	Xerrac	45 x 5,5	Agrícola	B.I.1	89.3.38
0399	Falg	46 x 1,87 x 13	Agrícola	B.I.1	89.3.39
0400	Setrill	7 x 4,5	Agrícola	B.I.1	89.3.40
0401	Guingalla	6,5 x 3 x 1,5	Fuster	B.I.1	89.3.41
0402	Bassetja	220 x 3	Pastoreig	B.I.1	89.3.42
0403	Taleca	40 x 90	Pastoreig	B.I.1	
0404	Taleca/Bandolera	34 x 74	Pastoreig	B.I.1	
0405	Pallissa	126 x 84	Pastoreig	B.I.1	
0406	Ganivet de calatravi	10 x 3,5	Calatravi ?	B.I.2	89.4.05
0407	Cabeçades	67 x 15	Agrícola	B.I.2	89.4.06
0408	Estisores de podar	31,5 x 6,5	Agrícola	B.I.2	89.4.07
0409	Buixarda	29 x 18,5	Pic. pedra	B.I.2	89.4.08
0410	Prova empeltador	28 x 4	Agrícola	B.I.2	89.4.09
0411	Estisores de podar	31,5 x 6,5	Agrícola	B.I.2	89.4.10
0412	Gatzoll	37 x 4	Agrícola	B.I.2	89.4.11
0413	Destral	36,5 x 14,5	Agrícola	B.I.2	89.4.12
0414	Gatzoll	32 x 8,5	Agrícola	B.I.2	89.4.14
0415	Ganivet ?	22 x 8		B.I.2	89.4.15
0416	Ganiveta	24,5 x 3	Domèstic	B.I.2	89.4.16
0417	Destral	35 x 19		B.I.2	89.4.17
0418	Brilla	22,5 x 13	Agrícola	B.I.2	89.4.18
0419	Gatzoll ?	22,5 x 19	Agrícola	B.I.2	89.4.19
0420	Estisores capelleres	26,5 x 10,5	Agrícola	B.I.2	89.4.20
0421	Estreps (2 peces)	11 x 10	Agrícola	B.I.2	89.4.21
0422	Gatzoll	37 x 9	Agrícola	B.I.2	89.4.22
0423	Morral	20 x 14	Agrícola	B.I.2	89.4.24
0424	Gatzoll ?	31 x 20,5	Agrícola	B.I.2	89.4.25
0425	Aixol	27 x 16	Fuster	B.I.2	89.4.26
0426	Gatzoll	37 x 10	Agrícola	B.I.2	89.4.27
0427	Destral	28 x 16	Agrícola	B.I.2	89.4.28
0428	Destral ?	35 x 18		B.I.2	89.4.29
0429	Brilla	17,5 x 14	Agrícola	B.I.2	89.4.30
0430	Brilla	16 x 14	Agrícola	B.I.2	89.4.31
0431	Brilla	25 x 14	Agrícola	B.I.2	89.4.32
0432	Brilla	13 x 12	Agrícola	B.I.2	89.4.33
0433	Morral	14 x 18	Agrícola	B.I.2	89.4.34
0434	Morral	18 x 18	Agrícola	B.I.2	89.4.35
0435	Morral i cabrestell	16 x 20; 63	Agrícola	B.I.2	89.4.36
0436	Cabrestell d'espant	65 x 32	Agrícola	B.I.2	89.4.37
0437	Sarriguera d'espant	137 x 2,5	Agrícola	B.I.2	89.4.38
0438	Cabeçades	70 x 43 x 150	Agrícola	B.I.2	89.4.39
0439	Cabrestell	57 x 22	Agrícola	B.I.2	89.4.40

Nº	Núm	DIMENSIONS	MATERIAL	SITUACIÓ	ALÇOR
0440	Ferrato	24 x 30	Fesca	B.I.3	89.5.05
0441	Brilla	14 x 14 x 10	Agrícola	B.I.3	89.5.06
0442	Placa nasai	12 x 18 x 14	Agrícola	B.I.3	89.5.07
0443	Gatzoli	36 x 17	Agrícola	B.I.3	89.5.08
0444	Esperons (3 peces)	14 x 9	Agrícola	B.I.3	89.5.09
0445	Brilla	17,5 x 13,5	Agrícola	B.I.3	89.5.10
0446	Brilla	21 x 16	Agrícola	B.I.3	89.5.11
0447	Brilla	18 x 15	Agrícola	B.I.3	89.5.12
0448	Gatzoli	32,5 x 10	Agrícola	B.I.3	89.5.13
0449	Esperons (2 peces)	16,5 x 12	Agrícola	B.I.3	89.5.14
0450	Morral	19 x 21 x 53	Agrícola	B.I.3	89.5.15
0451	Placa nasai	16 x 14 x 51	Agrícola	B.I.3	89.5.16
0452	Brilla	20 x 16,5	Agrícola	B.I.3	89.5.17
0453	Placa nasai	11 x 15	Agrícola	B.I.3	89.5.18
0454	Cabrestell	59 x 26 x 35	Agrícola	B.I.3	89.5.19
0455	Esqueilla	24 x 15	Agrícola	B.I.3	89.5.20
0456	Esqueilla	18 x 14,5	Agrícola	B.I.3	89.5.21
0457	Coliar amb campanetes	21	Agrícola	B.I.3	89.5.22
0458	Esqueilla	19 x 12	Agrícola	B.I.3	89.5.23
0459	Coliar amb cascavells	38,5	Agrícola	B.I.3	89.5.24
0460	Sadall	32 x 16	Ferrador	B.I.3	89.5.25
0461	Liamproix	31 x 5,5	Ferrador	B.I.3	89.5.26
0462		44 x 3,5	Ferrador	B.I.3	89.5.27
0463		46,5 x 6	Ferrador	B.I.3	89.5.28
0464	Estisores de tondre	36 x 10	Agrícola	B.I.3	89.5.29
0465	Cabrestell	45 x 32	Agrícola	B.I.3	89.5.30
0466	Cabrestell/Brilla	11 x 15 x 200	Agrícola	B.I.3	
0467	Cabrestell/Dogal	50 x 45 x 340	Agrícola	B.I.3	
0468	Cabrestell	60 x 18 x 50	Agrícola	B.I.3	
0469	Cabrestell	68 x 10 x 27	Agrícola	B.I.3	
0470	Dogal	400	Agrícola	B.I.3	
0471	Cabrestell		Agrícola	B.I.3	
0472	Falçó	70 x 5	Agrícola	B.I.4	89.5.31
0473	Falçó	66 x 4	Agrícola	B.I.4	89.5.32
0474	Falçó	47,5 x 3,5	Agrícola	B.I.4	89.5.33
0475	Falçó	68 x 4	Agrícola	B.I.4	89.5.34
0476	Falçó	51 x 4	Agrícola	B.I.4	89.5.35
0477	Falçó	47 x 3	Agrícola	B.I.4	89.5.36
0478	Cavaguet	65 x 11 x 21,5	Agrícola	B.I.4	89.5.37
0479	Destral	54,5 x 14	Agrícola	B.I.4	89.5.38
0480	Destral	74 x 22	Agrícola	B.I.4	89.5.39
0481	Gavilians	61 x 27 x 9	Agrícola	B.I.4	89.5.40
0482	Punxó ?	75 x 25	Ferrer	B.I.4	89.5.41
0483	Destral	71 x 21	Agrícola	B.I.4	89.5.42
0484	Rampaina	62,5 x 30 x 8	Agrícola	B.I.4	
0485	Martell ferro	63 x 11	Ferrer	B.I.4	89.6.05
0486	Caveguell	61 x 23 x 15	Agrícola	B.I.4	89.6.06
0487	Parpalet	51 x 3,5	Picapedrer	B.I.4	89.6.07
0488	Camella	55 x 6,5	Agrícola	B.I.4	89.6.08
0489	Plomada	21 x 16	Picapedrer	B.I.5	89.6.09
0490	Rasqueta	52 x 4		B.I.5	89.6.10
0491	Tallant	16 x 24,5	Domestic	B.I.5	89.6.11
0492	Tallant	20,5 x 17	Domestic	B.I.5	89.6.12

Nº	NOM	DIMENSIONS	MATERIAL	SIGNIFIC	R.F.
0493	Tallant	20 x 18	Domestic	B.I.5	89.6.13
0494	Tallant	17 x 18	Domestic	B.I.5	89.6.14
0495	Tallant	20 x 18	Domestic	B.I.5	89.6.15
0496	Setrili	12 x 12 Ø	Domestic	B.I.5	89.6.16
0497	Murter	10 x 19,5	Domestic	B.I.5	89.6.17
0498	Alfabieta	19,5 x 18	Domestic	B.I.5	89.6.18
0499	Caduf	38,5 x 14,5 Ø	Agrícola	B.I.5	89.6.19
0500	Caduf	34 x 13 Ø	Agrícola	B.I.5	89.6.20
0501	Botilla	19 x 22 Ø	Domestic ?	B.I.5	89.6.21
0502	Rostidora	53 x 35 x9	Domestic	B.I.5	89.6.22
0503	Rasqueta	18 x 8	Domestic	B.I.5	89.6.23
0504	Embut ?	19 x 5 Ø		B.I.5	89.6.24
0505	Banya	34 x 18		B.I.6	89.6.25
0506	Alfabieta	19 x 10	Domestic	B.I.6	89.6.26
0507	Dilla	23 x 21 Ø	Domestic	B.I.6	89.6.27
0508	Dilla	24 x 17 Ø	Domestic	B.I.6	89.6.28
0509	Gerreta	27 x 16 Ø	Domestic	B.I.6	89.6.29
0510	Aiguamans	44,5 x 30 Ø	Domestic	B.I.6	89.6.30
0511	Aiguamans	52,5 x 37 Ø	Domestic	B.I.6	89.6.32
0512	Almud	12,5 x 21,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.6.33
0513	Maça	30 x 8,5 Ø		P.I.1	89.6.34
0514	Bota	23 x 16 Ø	Domestic	P.I.1	89.6.35
0515	Pala	23 x 11		P.I.1	89.7.05
0516	Mesura	12,5 x 12 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.06
0517	Mesura	21,5 x 12 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.07
0518	Mesura	13,5 x 8 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.08
0519	Mesura	9 x 9,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.09
0520	Mesura	11,5 x 10 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.10
0521	Mesura	11 x 11,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.11
0522	Mesura	12,9,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.12
0523	Mesura	6,5 x 6 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.13
0524	Almud	13 x 21Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.14
0525	Mig almud	12 x 16,2 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.15
0526	Almud	13,5 x 20,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.16
0527	Almud	13,5 x 21,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.17
0528	Almud	13 x 21 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.18
0529	Almud	14 x 20 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.19
0530	Almud	14 x 21,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.20
0531	Almud	14 x 20 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.21
0532	Almud	13,7 x 20,5	Pesos i m.	P.I.1	89.7.22
0533	Quart d'almud	12 x 11,5 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.23
0534	Mesura	8,5 x 9 Ø	Pesos i m.	P.I.1	89.7.24
0535	Saler	9 x 12,5 Ø	Domestic	P.I.1	89.7.25
0536	Aixenguer i traga	48 x 18,5	Agrícola	B.I.7	89.7.26
0537	Banya	36 x9,5 Ø		B.I.7	89.7.27
0538	Maça		Hà torre	B.I.7	89.7.28
0539	Fester	26 x 19	Hà torre	B.I.7	89.7.29
0540	Càvec	26 x 63	Agrícola	B.I.7	89.7.30
0541	Ciau	29 x 3,5	Fuster	B.I.7	89.7.31
0542	Ciau	27,5 x 3,5	Fuster	B.I.7	89.7.32
0543	Ciau de roda plena	16 x 5,5	Fuster	B.I.7	89.7.33
0544	Ciau de roda plena	19 x 6	Fuster	B.I.7	89.7.34
0545	Prensa	41,5 x 43	Agrícola	B.I.7	89.7.35

Nº	NOM	DIMENSIONS	MATERIAL	SITUACIÓ	R. PBT.
0546	Mesura d'oli	43,5 x 30	Pesos 1 m.		89.7.37
0547	Mesura	32,5 x 30,5 Ø	Pesos 1 m.		89.7.38
0548	Mesura	32 x 30,5 Ø	Pesos 1 m.		89.7.39
0549	Mesura d'oli	47 x 37	Pesos 1 m.		89.7.40
0550	Mesura d'oli	59 x 39	Pesos 1 m.		89.7.41
0551	Mesura d'oli	46 x 39	Pesos 1 m.		89.7.42
0552	Mesura d'oli	52 x 37	Pesos 1 m.		89.8.04
0553	Mesura d'oli	48 x 38	Pesos 1 m.		89.8.05
0554	Gerra	46 x 30	Agrícola		89.8.06
0555	Gerra	42,5 x 32	Agrícola		89.8.07
0556	Obra de palma	33 x 26 Ø			89.8.08
0557	Obra de palma	25 x 23			89.8.09
0558	Murrió	23 x 28	Agrícola		89.8.10
0559	Panera	52 x 37	Domèstic		89.8.11
0560	Caragolera	62 x 35	Domèstic		89.8.12
0561	Caragolera	66 x 32	Domèstic		89.8.13
0562	Capçana	12 x 42 Ø	Domèstic		89.8.14
0563	Uró	26,5 x 38 Ø	Agrícola		89.8.15
0564	Capçana	5,5 x 28 Ø	Domèstic		89.8.16
0565	Barral cordat	55 x 40 Ø	Domèstic		89.8.17
0566	Fogó de fusa	21,5 x 26 Ø	Domèstic		89.8.18
0567	Olla de fusa	23 x 29 Ø	Domèstic		89.8.19
0568	Olla	37 x 38 Ø	Domèstic		89.8.20
0569	Barcella	17 x 37 Ø	Pesos 1 m.		89.8.21
0570	Barcella	19 x 36 Ø	Pesos 1 m.		89.8.22
0571	Dues barcelles	24 x 55,5 Ø	Pesos 1 m.		89.8.23
0572	Dues barcelles	23 x 54 Ø	Pesos 1 m.		89.8.24
0573	Murter de fusta	16 x 34	Domèstic		89.8.25
0574	Murter	12 x 17 Ø	Domèstic		89.8.26
0575	Murter	12 x 22 Ø	Domèstic		89.8.27
0576	Murter	15 x 26 Ø	Domèstic		89.8.28
0577	Murter	11 x 21 Ø	Domèstic		89.8.29
0578	Murter	13,5 x 21 Ø	Domèstic		89.8.30
0579	Bota	53 x 31 Ø	Agrícola		89.8.31
0580	Bota	35,5 x 40 Ø	Agrícola		89.8.32
0581	Boteta		Agrícola		89.8.33
0582	Maça	83 x 11 Ø	Agrícola		89.8.34
0583	Portadora	61 x 64	Agrícola		89.8.35
0584	Alfàbia	55 x 43 Ø	Domèstic		89.8.36
0585	Barral cordat	65 x 50 Ø	Domèstic		89.8.37
0586	Portadora	60 x 67	Agrícola		89.8.38
0587	Portadora	63 x 65	Agrícola		89.8.39
0588	Portadora	62 x 64	Agrícola		89.8.40
0589	Centrifugadora	111 x 26	Agrícola		89.8.41
0590	Maquina de capolar	50 x 31	Domèstic		89.8.42
0591	Esquella	26 x 16	Agrícola	B.1.8	89.9.05
0592	Esquella	23 x 13,5	Agrícola	B.1.8	89.9.06
0593	Esquella	21 x 11,5	Agrícola	B.1.8	89.9.07
0594	Esquella	21 x 13	Agrícola	B.1.8	89.9.08
0595	Picarol	18,2 x 11,1	Agrícola	B.1.8	89.9.09
0596	Picarol	17,5 x 12	Agrícola	B.1.8	89.9.10
0597	Picarol	18 x 11	Agrícola	B.1.8	89.9.11
0598	Picarol	14 x 10,5	Agrícola	B.1.8	89.9.12

NUM	NOM	DIMENSIONS	USUFRUITS	SITUACIO	R. FUT.
0600	Picanyol	17 x 11	Agrícola	B.I.B	89,9,13
0600	Picanyol	14 x 10	Agrícola	B.I.B	89,9,14
0601	Picanyol	12,5 x 8,8	Agrícola	B.I.B	89,9,15
0602	Picanyol	11,7 x 8,4	Agrícola	B.I.B	89,9,16
0603	Picanyol	9,5 x 7,5	Agrícola	B.I.B	89,9,17
0604	Picanyol	10 x 7	Agrícola	B.I.B	89,9,18
0605	Picanyol	9,5 x 7	Agrícola	B.I.B	89,9,19
0606	Picanyol	9,5 x 6,5	Agrícola	B.I.B	89,9,20
0607	Picanyol	10,5 x 7,5	Agrícola	B.I.B	89,9,21
0608	Picanyol	11,5 x 7,8	Agrícola	B.I.B	89,9,22
0609	Picanyol	9,5 x 6,2	Agrícola	B.I.B	89,9,23
0610	Picanyol	8,4 x 5,7	Agrícola	B.I.B	89,9,24
0611	Bast	46 x 28	Agrícola	B.I.B	89,9,25
0612	Taleca	29 x 33	Pastoreig	B.I.B	89,9,26
0613	Barcellona	36 Ø x 17	Fesos i m.	B.I.B	
0614	Flotadors (3 peces)	14,5 x 11	Pesca	B.I.9	89,9,27
0615	Cavallet	32 x 37	Ferrador	B.I.9	89,9,28
0616	Traga	30 x 17	Agrícola	B.I.9	89,9,29
0617	Roscador	32 x 17	Fuster	B.I.9	89,9,30
0618	Traga	32 x 18,5	Agrícola	B.I.9	89,9,31
0619	Fanal	44 x 11,5	Transport	B.I.9	89,9,32
0620	Tallant	25 x 22,5	Domèstic	B.I.9	89,9,33
0621	Maça	19 x 8,5 Ø		B.I.9	89,9,34
0622	Llima triangular	21,5 x 2 Ø	Ferrer	B.I.9	89,9,35
0623	Cullera	21,5 x 5	Domèstic	B.I.9	89,9,36
0624	Espiga	46,5 x 5		B.I.9	89,9,37
0625	Espiga	36,5 x 5		B.I.9	89,9,38
0626	Flotador	16,5 x 11	Pesca	B.I.9	89,9,39
0627	Rosca	29 x 11,5	Fuster	B.I.9	89,9,40
0628		30 x 15		B.I.9	89,9,41
0629	Marcador ?	1,5 x 8 Ø		B.I.9	89,9,42
0630		10 x 4,8		B.I.9	
0631	Peu	38,5 x 25,5		B.I.9	

Nº	NOM	DIMENSIONS	MUSEOGRAF	SITUAC	R. FOT.
0758	Miça	39 x 82	Agrícola	B.I.15	91.2.6
0759	Miça	22 x 62,5	Agrícola	B.I.15	91.2.7
0760	Arpellsots	38 x 77	Agrícola	B.I.15	91.2.8-9
0761	Ganxo	10,5 x 114	Pesca ?	B.I.15	91.2.10
0762		61x6,5x15,5		B.I.15	91.2.11
0763	Rampins	100x33,5x14	Agrícola	B.I.15	91.2.12
0764	Gaiato	102 x 21	Pastor	B.I.15	91.2.13
0765	Gaiato	94 x 18	Pastor	B.I.15	91.2.14
0766	Puntaó-escarpra	30,5 x 4,5	Oficis	B.I.15	91.2.15
0767	Forca	89 x 26	Agrícola	B.I.16	91.2.16
0768	Ximbomba	18,5 x 15,5	Inst. musicals	B.I.16	91.2.17
0769	Filats d'abeurada	86 (barres)	Caça i recol.	Sac	91.2.18
0770	Xarxes		Pesca	Sac	
0771	Xarxes		Pesca	Sac	
0772	Filats d'abeurada	76 (barres)	Caça i recol.	Sac	91.2.19
0773		127		Sac	91.2.20
0774	Taleca de caçador	35 x 28	Caça i recol.	Sac	91.2.21
0775	Taleca de caçador	37 x 29	Caça i recol.	Sac	91.2.22
0776	Senders	107	Caça i recol.	Sac	
0777	Senders		Caça i recol.	Sac	
0778	Forca	147,5 x 25	Agrícola		91.2.23
0779	Forca	147 x 13	Agrícola		91.2.24
0780	Forca	149 x 35	Agrícola		91.2.25
0781	Forca	139 x 33,5	Agrícola		91.2.26
0782	Forca	76 x 33,5	Agrícola		91.2.27
0783	Pala	102 x 21 x 4	Agrícola		91.2.28
0784	Forca	145 x 23	Agrícola		91.2.29
0785	Pala	100 x 20 x 3	Agrícola		91.2.30
0786	Pala	97 x 22 x 5	Agrícola		91.2.31
0787	Forca	143 x 22,5	Agrícola		91.2.32
0788	Forca	139 x 33	Agrícola		91.2.33
0789	Forca	141 x 35	Agrícola		91.2.34
0790		83			91.2.35
0791		36 x 20,5	Agrícola		91.2.36
0792		39,5 x 28	Agrícola		91.2.37
0793		174	Agrícola		91.2.38
0794		45 x 30	Agrícola	B.I.16	91.2.39
0795		51 x 25	Agrícola	B.I.16	91.2.40

g. Projecte museogràfic (1990)

TORRE CANYANEL

ESTAT ACTUAL I PROJECTE MUSEOGRAFIC

1. Estat actual

La col·lecció etnològica conservada a la Torre medieval de Canyamel (Capdepera) té el seu origen en el projecte de Museu Agrícola iniciat el 1962 per part del Sr. Gabriel Morell i Font dels Olors.

El fons museogràfic, recollit al llarg d'una sèrie de campanyes de recerca i adquisició, sobrepassa amb escreix les 1.500 peces que s'han conservat fins al present a l'interior de les dependències de la Torre.

La diversitat dels materials és manifesta tot i que pot agrupar-se en els següents apartats museogràfics:

- a. oficis tradicionals
- b. caça i recol·lecció
- c. cultiu i transformació dels cereals
- d. cultiu de l'olivera i producció d'oli
- e. cultiu de la vinya i producció de vi
- f. peses i mesures
- g. transport i tracció animal
- h. vida domèstica
- i. armes

Actualment els materials estan en procés de catalogació i inventari.

2. Projecte d'actuació

Creix oportú manifestar la necessitat de diferenciar i delimitar dos processos que fins ara han anat paral·lels i que a partir d'aquest moment s'haurien de contemplar de forma individualitzada.

a. Restauració de la Torre, tot tenint com a objectiu prioritari la recuperació d'un edifici singular, únic dins l'arquitectura insular de l'època i amb l'objecte de recuperar essencialment els seus valors arquitectònics i espaials.

b. Tractament de la col·lecció etnogràfica amb la finalitat de recuperar, acondicionar i posar a disposició del visitant una de les majors col·leccions etnogràfiques de la nostra Comunitat Autònoma.

En aquest sentit, la tasca a seguir és la següent:

1. Catàlegació completa de les col·leccions existents.

La catalogació, fins al moment, s'ha efectuat a partir de la redacció de la següent fitxa catalogàfica (Vegeu annex).

2. Creació d'infraestructura mínima amb les pertinents dotacions d'espai, personal i financiació.

2.1. Recerca d'un espai on es pugui habilitar com a magatzem la totalitat de la col·lecció. Preferentment hauria d'esser un espai fora de l'edifici de la Torre.

A més del magatzem inicial, els espais que s'han

estimat indispensables per a la disposició i bon funcionament del Museu de Canyamel són els que segueixen:

2.1.a. Sales d'exposició amb les possibles alternatives temporals (permanent-temporal) i les àrees d'informació/vigilància/control

2.1.b. Dependències internes a les quals s'ha de preveure necessàriament: una sala de restauració-laboratori, administració, magatzem, arxiu documental-biblioteca, sales de projeccions-conferències, serveis, etc.

2.2. Personal

La dotació mínima de personal depèn òbviament de les activitats i ritme que es vulgui atorgar a la Torre com a centre de cultura i/o museu etnològic, així com dels serveis complementaris que pugui allotjar.

El funcionament mínim d'un museu etnològic a la Torre requereix inicialment el següent personal:

-Direcció que assumeixi tasques d'investigació, dinamització, coordinació i responsabilització del funcionament del centre.

-Si es preveu la instal·lació d'un taller de restauració s'hauria de preveure la contractació d'un especialista en restauració que pogués assumir la direcció del taller. Per assolir aquest apartat es podria habilitar una solució de conveni amb l'INEM que conduís cap a la creació d'una escola de restauració de materials etnològics

-Personal per cobrir les tasques de vigilància, informació i administració. Aquest apartat vendria condicionat pel temps d'obertura al públic.

2.3. Financiació

A part de la captació de subvencions concedides per part de l'administració i/o qualsevol altre organisme públic poden contemplar-se alternatives com les que segueixen:

2.3.a. cobrament de totes les visites i possible vinculació de l'entrada a la Torre i exposició a la consumició en el restaurant annex.

2.3.b. inclusió de la Torre als itineraris de visites turístiques o culturals. En aquest sentit no hauria d'esser despreciable cap tipus de públic (escolar, tercera edat, turistes locals i estrangers, etc). Per aquest motiu s'hauria de contactar amb les institucions que mouen aquests sectors de població (MEC, col·legis i escoles, INSERSO, Caixes, Agències de viatges, etc)

2.3.c. creació d'un punt de venda que temàticament pugui relacionar-se amb els materials exposats. Possiblement l'artesanía podria ésser un bon producte (teixits, obra de palma, ceràmica, cistelleria, llauna, etc.). S'hauria de potenciar el mercat del "souvenir" autèntic.

2.3.d. creació d'una Associació d'Amics del Museu de Banyalbufar a la qual es puguin reunir un col·lectiu de persones i entitats que, sense cap perjudici sobre la propietat, puguin fer aportacions amb quotes o materials a canvi de participació a activitats, visites

de franc o altres compensacions.

3. Redacció d'un projecte museològic que contempli la creació d'unitats museogràfiques que permetin organitzar, espacial i cronològicament, diverses exposicions (temporals o permanents)

Una vegada definides cada una de les unitats museogràfiques el procés que aconsellam s'hauria de seguir seria el següent:

- a. Redacció de mitjans, continguts i informació o objectius a aconseguir amb l'exposició.
- b. Selecció de peces a exposar a partir del catàleg i estudi de les possibilitats de completar les que puguin manca.
- c. Documentació exhaustiva de cada una de les peces a exposar: descripció, funció, enquadrament dins el procés, etc. S'ha de tenir present que la peça exposada només és una part dels mitjans emprats per oferir una informació als visitants o espectadors.
- d. Restauració, neteja i acondicionament per a l'exposició.
- e. Preparació i redacció de materials que permetin la contextualització de la peça exposada i la intel·ligibilitat del procés a explicar (etiquetatge, plafons informatius, documents gràfics, ambientació, etc. etc.)
- f. Exposició amb la corresponent instal·lació de vitrines, col·locació, subjecció, sustentació, il·luminació, condicions higrotèrmiques, etc.
- g. Documentació impresa a oferir al visitant: guia del

museu, guia de sala, guia unitat museogràfica, material didàctic, publicitat, etc.

4. Habilitació de locals d'exposició permanents que haurien d'esser fora de la Torre. El contingut de la Torre es limitaria a una sala polivalent d'exposicions temporals a la planta baixa (pintura, escultura, petites exposicions etnològiques, etc.) i una petita exposició permanent sobre la Torre i la seva història (1a planta) graffitis, vida quotidiana de l'època, senyals, vigilància, defensa, etc.

Palma, 1 de març de 1990

Andreu Ramis i Puig-gros

4.3.3.2. Museu del Vidre. Can Gordiola

4.3.3.2.1. Identificació

Museu del Vidre. Can Gordiola

localització

Algaida

carretera de Palma a Manacor, Km. 19

telèfon: 66 50 46

horari

De dilluns a dissabte de 9,00 a 13,00 hores i de 16,00 a 20,00

4.3.3.2.2. Història i evolució

Inaugurat el 30 d'agost del 1977 per a mostrar la història del vidre mallorquí i especialment com a mostra de la producció de la fàbrica de vidre Gordiola. L'origen del museu està estretament vinculat a aquesta fàbrica, que remunta les seves arrels al segle XVIII i que el 1969 es trasllada dels antics obradors a la Murada de Palma al seu emplaçament actual.

L'origen del museu es basa en la col·lecció de vidres antics de Can Gordiola, donacions i adquisicions, iniciada pel padrí de l'actual propietari, continuada pel seu oncle i muntada i ampliada per Daniel Aldeguer Gordiola.

4.3.3.2.3. Aspectes jurídics i administratius

La propietat, tant del museu com de l'edifici, és de Daniel Aldeguer Guardiola. La gestió és també de caràcter personal i recau també sobre el propietari.

Pel que fa al règim econòmic del museu depen, en tot i per tot, de l'empresa propietària de la fàbrica de vidre Guardiola. No rep cap tipus de subvenció o ajut oficial ni tampoc no compta amb cap associació ni grup de suport.

Pel que fa al personal, a part de la dedicació que hi esmersa el mateix propietari, només compta amb el personal propi de l'empresa que es dedica a la producció i comercialització dels vidres Guardiola.

4.3.3.2.4. Fons del Museu

Es tracta d'un museu monogràfic del vidre. La col·lecció es nodreix de la primitiva col·lecció de la fàbrica Gordiola i recentment ha estat àmpliament augmentada amb col·leccions de vidre procedents de diversos indrets del món.

Inicialment es tractava d'una col·lecció restringida a l'àmbit local. Les darreres adquisicions efectuades pel propietari i director han fet que l'àrea geogràfica de les col·leccions s'estengui a diversos indrets d'Europa, Japó, Xina, Formosa, etc.

Pel que fa a la documentació, el Museu compta amb una petita biblioteca especialitzada sobre vidre integrada per uns 125 volums.

Quant als fons (vegeu apèndix documental a), a més dels que integren les reproduccions de la peces fabricades a Can Gordiola hom pot trobar 18 peces procedents d'excavacions arqueològiques a Tel-Avid, una col·lecció pre-colombina, etc.

La forma d'atènyer el fons que no és de producció pròpia és l'adquisició.

Pel que fa a la política d'adquisicions de nous materials pel museu, el propietari efectua una labor de recerca als antics països de l'Est d'Europa, especialment a Rússia, Bulgària i Rumania. L'objectiu és anar completant col·leccions i adquirir-ne de noves que siguin representatives de diverses àrees geogràfiques.

La persona que duu a terme les recerques i adquisicions és el mateix propietari: Daniel Aldeguer Gordiola.

4.3.3.2.5. Laboratori

El museu no compta amb cap arxiu documental (correspondència, documents comptables, estadístiques de visitants, etc.). Simplement es conserva i es continua elaborant un dossier de

premsa amb retalls relatius a notícies referides al Museu, la fàbrica o el món del vidre.

Existeix un inventari dels materials. Les peces estan numerades amb la mateixa numeració que apareix a la guia (apèndix documental a).

Els materials estan classificats per llocs de procedència. No existeix cap casta de registre ni catàleg. Simplement existeix una relació de les peces conservades al museu.

Quant a la investigació, generalment és un tema recurrent entre els reportatges de divulgació. Pel que fa a investigació es poden citar diverses aportacions de caràcter històric i etnogràfic entre les quals podríem citar les de Manuel Sanchís Guarner, Cristina Giménez Raurell i Guadalupe González-Hontoria Allendesalazar.

Pel que fa a la conservació, tot i que es tracta de material delicat, però amb molts pocs problemes de conservació a causa de l'impacte ambiental, fa que no es tengui cap casta d'infraestructura ni s'hagi restaurat cap material.

S'exposa amb il.luminació natural i vitrines il.luminades.

Els materials es conserven en vitrines de fusta i obra i com a únic material informatiu hom disposa d'etiquetes identificatives dins les vitrines.

4.3.3.2.6. Exposició

Els materials de Can Gordiola s'exposen de forma diacrònica amb un programa seqüencial que agrupa els materials en períodes.

Pel que fa a materials forans s'exposen seguint criteris geogràfics segons la zona de procedència.

Com a únic material complementari i de forma gairebé anecdòtica s'exposa una màquina emprada per tallar i cremar vores de recipients de vidre.

Tal com ja hem esmentat l'exposició s'organitza en tres sales a les quals s'organitza l'exposició de materials en vitrines. Es tracta d'expositors de fusta i vidre sobre peus metàl·lics i alguns d'ells recolzats a les pilastres de sustentació de la sala o a les parets.

Sala 1: 17 vitrines amb un total de 373 peces exposades. El sistema d'exposició pretén establir un procés de lectura paral·lel al desenvolupament de la història del vidre que serveixi d'enquadrament a la producció local. D'aquesta manera dedica les tres primeres vitrines a cultures que, o bé no conegueren el vidre, o foren predecessores en el seu desenvolupament (Grècia clàssica, Amèrica pre-colombina i Sahara).

A les vitrines 4 a 7 s'exposen produccions islàmiques del segle XIII, Venècia, Àustria, Holanda, Espanya i França.

Les vitrines 8 a 11 estan dedicades a la producció de la família Gordiola tot formant una seqüència cronològica personalitzada per cada un dels hereus de la fàbrica: Gordiola-

Rigal. Mestre Gordiola, Gordiola Fortuny, Gordiola Carreras, Balaguer Mariano, Gordiola Balaguer i Gordiola Manera.

Hi ha dues vitrines més destinades a mineralogia i cristal·lografia destinades a mostrar els referents del vidre al món de la naturalesa.

Les quatre vitrines restants estan destinades a reproduccions de vides procedents d'excavacions arqueològiques d'Egipte, Mesopotàmia, Roma i reproduccions de vidre venecià de l'Edat Mitjana.

Sala 2: Anomenada saló del tron, no allotja materials vitris i es limita a una reproducció xabacana d'un saló reial d'acord amb la filosofia de l'edifici de caracter eclèctic medievalitzant on es fa una barreja kitch de castell amb palau reial i obrador medieval.

Sala 3: A través de 21 vitrines s'intenta donar una visió de la producció vítria dels diversos centres productors més rellevants del món: diversos països europeus (França, Àustria, Suïssa, Alemanya, Txecoslovàquia, Itàlia, Bèlgica, Polònia, Grècia, Hongria, Bulgària, Suècia, Noruega, Dinamarca, Finlàndia, Portugal, Gran Bretanya, Irlanda, Iugoslàvia), Japó, Turquia, Formosa, Xina, etc.

4.3.3.2.7. Instal·lacions

Projecte arquitectònic de Rafel Pomar i projecte museístic de Daniel Aldeguer Gordiola. L'edifici, de nova construcció

(1962) està plantejat com a complex turístic per allotjar la fàbrica de vidre, les zones de comercialització i serveis i el museu. Més recentment s'han afegit unes noves instal·lacions per a fires, exposicions i congressos.

Pel que a l'edifici es tracta d'una construcció eclèctica, medievalitzant, on es combinen diverses influències: galeria imitant la del palau de l'Almudaina de Palma, porta de murada de Carcasone, palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà, etc.

El museu està situat a la primera planta de l'edifici i ordenat en tres sales successives. Accés des de l'exterior o bé des de la mateixa tenda de la planta baixa, annexa a l'obrador on hi ha un circuit que permet la visita de la fàbrica i observar la producció de vidre bufat.

4.3.3.2.8. Dinamització

A més de la publicitat estàtica a l'exterior de l'edifici, l'única activitat coneguda orientada a la difusió i divulgació del Museu són les publicacions referides a la història de la producció del vidre i, fins i tot, al mateix museu.

Entre les més destacades cal esmentar un full de mà (apèndix documental b), una sèrie de postals i una guia de visita. També s'ha editat un video sobre Mallorca en el qual apareixen imatges de la fabricació.

4.3.3.2.9. Fonts consultades

ALDEGUER GORDIOLA, D. (1949) *Artesanía del vidrio en Mallorca*. Palma: Antigua Imprenta Soler.

ALDEGUER GORDIOLA, D. (1991) *Arte del vidrio en Mallorca. Los Gordiola. El Museo del vidrio de Algaida*. Palma: Vidrierías Gordiola.

SANCHIS GUARNER, M. (1952) *El arte del vidrio mallorquín*. Panorama Balear.

4.3.3.2.10. Apèndix documental

a. Full de mà. Guia de visita

b. Original mecanografiat de la guia del museu

a. Full de mà. Guia de visita

estima que la máquina no solucionará todos los problemas. Siempre hay en sus hornos los *equipos de fantasía* para resolver aquellos modelos que son un pasatiempo y una satisfacción creadora.

A sus hijos, les dejó huérfanos muy jóvenes. Por ello, su viuda Antonia Manera Cirerol (1860-1928) tuvo que mantener una instalación superior a sus fuerzas, por el volumen industrial alcanzado.

Bernardo Gordiola Manera (1889-1960) y Gabriel Gordiola Manera (1894-1974) han mantenido muy alto el estandarte de la vidriería mallorquina. Hay todavía en Mallorca, quien recuerda aquella famosa Exposición de Productos de 1910 —en el Paseo de La Lonja— en donde Gordiola figuraba en lugar destacado al construir un Pabellón formado con más de cien mil botellas. Pero la Gran Guerra y sus secuelas económicas dieron al traste con este sueño de grandeza.

Fue con motivo de la Exposición Internacional de Barcelona, del año 1929 — cuando Gordiola volvió los ojos a su primitiva tradición, dejando de lado la quimera industrial. Allí, en Barcelona, en los hornos levantados en el Pueblo Español, se reprodujeron los primitivos vidrios que la tradición familiar había conservado. También, en las mismas fechas, se enciende el Horno del barrio de La Portella, al abrigo de las antiguas Murallas de Palma.

En los últimos cincuenta años, el desarrollo artesanal ha sido más vasto, y sus vidrios están representados en todos los continentes. En las Ferias de Utrecht, Río, Buenos Aires, Bruselas, New York, etc. los éxitos han sido espectaculares por la originalidad de las formas y la cromática de sus colores.

Gordiola, en los últimos lustros ha impuesto su línea en la vidriería europea, y es así, que al encontrarnos de viaje, ya sea en París, en Londres o en New York, se deleitan en especial los mallorquines, frente al escaparate de una gran «boutique» al tropezarse con el verde y dorado colorido de una exhibición de vidrios de Mallorca, y todavía más nos sorprende la pareja que también los está observando, y susurra en mi idioma «Je suis certain» Ils sont du Gordiola.

Noel Wilson - Paris



Vidrios de Gordiola

CARRETERA PALMA A
MANACOR Km. 19

ALGAIDA (MALLORCA)

Antiga Impremta Soler

Amigo lector: Sea bienvenido a los Hornos Gordiola. Vd. acaba de admirar como fundiendo sílice, sosa y cal, en un horno refractario, a una temperatura de 1.100 grados centígrados se obtiene el vidrio, esta masa ígnea que destaca brillante en el extremo de las «cañas» de hierro que manejan los artesanos vidrieros.

Usted pudo comprender como «soplando» al extremo de la «caña» y manejándola convenientemente, se logra «dominar» el vidrio, llevándole a la forma deseada por cada «maestro». Una y otra vez, ha visto perderse la pieza inacabada entre el fuego de otro pequeño horno, para mantenerla a una correcta temperatura de trabajo y poder así continuar cada artesano su labor.

A usted le han dicho que además de las «bases» fundamentales que forman por fusión la masa vítrea, hay en su composición una variadísima mezcla de elementos. Unos más principales como el potasio, el magnesio, el bario y el estroncio; otros más secundarios como el manganeso, el níquel, el cobalto; otros colorantes, son el titanio, el circonio, el oro y el vanadio. Mezclados en la proporción que el arte vidriero determina en cada caso, GORDIOLA consigue la creación de un color inédito y excepcional.

La pieza acabada, pudo verla fugazmente, ya que con presteza fue colocada en otro horno para «recocerla». De no hacerlo así, se haría mil pedazos a los pocos minutos. Pero los guías le habrán conducido hasta la «boca» de aquel último horno, en donde se ven apiladas todas las obras creadas en una jornada de trabajo.

Finalmente, pasando por los talleres de acabado, Vd. ha visto como se embalan para la exportación las frágiles creaciones, y con cierto frenesí Vd. adquirió una cálida muestra de nuestros trabajos.

Nuestro guía, no tuvo tiempo de relatarles la Historia de los Hornos ya que Vd. estaba pendiente de la multitud de formas y colores que se destacan en nuestra «exposición», por ello, transcribimos para complacerle, un artículo publicado recientemente sobre los...

Vidrios de Gordiola

El historiador Sanchiz Guarnier dice que se conoce con la denominación genérica de «VIDRIOS DE MALLORCA» el conjunto de piezas artísticas, procedentes de los antiguos Hornos de Gordiola, conservadas a través de los siglos por la tradición familiar de la citada Empresa, la cual ha logrado, gobernada por sucesivas generaciones, crear y producir en sus hornos, con carácter exclusivo, una colección inmensa de vidrios, que representan para nosotros, más de doscientos cincuenta años de historia artesana.

Defino en esta forma los «Vidrios de Mallorca» por cuanto no podemos concebirlos sin «GORDIOLA», pues, aparte un reducido número de piezas que corresponden a las ideas más primitivas que en vidriería se concebían y que llegaron a nosotros gracias a las reproducciones realizadas por el primer «maestro», todo cuanto en vidriería artística se conoce en Mallorca se debe a Gordiola, entendiéndose por tal el acervo histórico-artístico que nos han legado siete generaciones de vidrieros que se sucedieron en el tiempo y pertenecen a esta familia.

Investigando sus orígenes, observamos que en el año 1719, procedente de la Corona de Aragón, se instala en Mallorca un joven vidriero y solicita al Magnífico Ayuntamiento de Palma, permiso para hacer un horno de vidrio. En informe favorable, fechado el 16 de agosto de 1719 concede el Excmo Sr. Don Gaspar de Puigdorfilá, al suplicante, la autorización recabada, ordenando se haga un buen foso para guardar la leña, en evitación de incendios. Este horno solicitado por Blas Rigal, fue financiado por un comerciante catalano-aragonés llamado Gordiola.

En marcha este pequeño horno, surgen numerosas dificultades, y sobre el año 1740, Gordiola tiene que hacerse cargo del mismo, y manda desde Barcelona a Mallorca a un hijo suyo, joven «alquimista» que había estudiado en Venecia, discípulo de la familia Barrovier de Murano, y llegaba a Mallorca preparado para hacer con el vidrio «cosas muy buenas». Difícil sería en aquella época la fabricación del vidrio, pues muchos eran los obstáculos que se oponían a los estudiosos interesados en desvelar secretos industriales muy

costosamente logrados. Venecia tuvo con Gordiola una singular excepción.

A los pocos años, el horno de Gordiola-Rigal, sufre una gran transformación. Al morir Rigal, sigue Gordiola con el horno y es muy probable que en 1760 trabajara en el llamado «Pes de la Palle», acaso en el mismo solar que perteneció a la Orden de los Templarios y que en el año 1399 había servido al también catalán Nicolás Coloma, para instalar un horno vidriero.

En 1790 publica el «Maestro Gordiola» (Bernardo Gordiola Canaves - 1720-1791) un repertorio de croquis (xilografías) de lámparas, observando en su portada que se trata de un «Elenco de las arañas y lucernas que hace Maestro Gordiola en su horno, para alumbrar los palacios de los Reyes de la Europa y otras mansiones principales de los grandes señores de la Tierra». Así, pues, esta tradicional artesanía mallorquina era conocida en Europa hace dos siglos.

La evolución, lógicamente, debió ser lenta, secuela de la pavorosa lentitud de los fenómenos económicos de los pasados siglos. Su hijo (Antonio Gordiola Fortuny - 1775-1840) siguió la labor de su antecesor, con las dificultades que le crearon las crisis económicas de su época. Le sucedió en la fábrica un sobrino, Gabriel Gordiola Carreras (1816-1862) continuando los ensayos en demanda de nuevas técnicas y nuevos descubrimientos. Su muerte prematura obligó a su esposa Ana Balaguer Mariano (1820-1876) a mantener los hornos durante la minoría de edad de su hijo.

Gabriel Gordiola Balaguer (1855-1911) marca una época de ulterior desarrollo y desenvolvimiento de la vidriería balear. Recogiendo los restos de varias fábricas que intentaron competirle, se presenta al mercado vidriero internacional con nuevos bríos y mesurado poder. Son los momentos cruciales de la evolución técnica. La máquina intenta abrirse paso, y los aventureros de las nuevas ideas no tienen dinero para adquirirlas. Aparece la máquina botelladora de Owens y se impone por su precisión. Antes ya se habían ensayado los primeros globos de vidrio para la lámpara eléctrica. En sus últimos años participa activamente en el desarrollo del vidrio «Pyrex».

Sin embargo, no abandona sus ideas sobre el mantenimiento de la producción manual, ya que

b. Original mecanografiat de la guia del museu

EL MUSEO VIDRIERO DE ALGAIDA

En el año 1.975 - terminada la obra de la nueva fábrica de Algaida, vá tomando cuerpo la idea de destinar a "Museo", la segunda planta del inmueble, recogiendo allí, todas las piezas conservadas por mis antepasados.

La idea de coleccionar los antiguos vidrios, ya la tuvo Antonio Gordiola Fortuny, en 1.820 - recuperando los primeros vidrios de la época de "GORDIOLA - RIGAL" y "MAESTRO GORDIOLA". Esta colección que tuvo caracter particular, estuvo durante muchos años expuesta en el vestibulo del despacho de la fábrica de Santa Catalina, ampliada por mi abuelo, con la aportación de las colecciones intermedias.

Al abandonar "La Cristalera" que así denominaban a la fábrica Gordiola, en Santa Catalina, mis tíos retiraron, como cosa propia, la antigua colección, que fué conservada durante muchos años, en el sotano de la tienda de la calle Victoria, nº 2 - Palma.

Pero hacia falta darle a la colección un sitio definitivo y seguro, pues, ya había dado muchas vueltas.

La instalación quedó terminada en el verano de 1.977 y aprovechando las vacaciones de los Reyes en Marivent, para invitarles para la inauguración.

Así podran leer en una gran lapida de marmol que preside la Sala nº 1 - del Museo:

S.M. LA REINA D^a SOFIA
S.S. A.A. EL PRINCIPE FELIPE
Y LAS INFANTAS ELENA Y CRISTINA
ACOMPAÑADAS DE SU EGREGIA ABUELA
LA REINA AMERICA Y SUS HIJOS
LOS PRINCPES PAULOS ALEXIA
Y NICOLLOS DE GRECIA
INAUGURARON ESTE MUSEO EL DIA
30 DE AGOSTO DE 1.977

El Museo tiene acceso por el patio central del Castillo. Hay al fondo, cerca de la cisterna, una ancha escalera con balustrada gótica que conduce a la segunda planta.

El Museo esta formado por tres salas sucesivas.

SALA I (Mundo Antiguo) (VENEZIA)(BIZANZIO)(ISLAM)(GORDIOLA)
SALA II (Salón del Trono)(VIDRIERAS EMPLOMADAS)LAMPARA GORDIOLA)
SALA III (EUROPA) (CHINA) (PERSIAN GORDIOLA GLASS Co. TEHERAN)
BIBLIOTECA (EN DONDE SE CONSERVA EL CUADRO GENEALOGICO DE LOS
GORDIOLA QUE HAN ESTADO AL FRENTE DE LA FABRICA DES-
DE 1.719 HASTA NUESTROS DIAS)

Voy a enumerar, aunque sólo sea fugazmente, el contenido de cada Sala.

SALA nº 1

- VITRINA nº 1 (del nº 1 al 31) - GRECIA CLASICA -. Colección de cerámica griega arcaica, micénica, minoica y corintia, que sirvió de antecedente a los primeros vidrieras fenicios, para el desarrollo de las formas clásicas, en sus vidrierías de Sidon y Tiro. (ESTUDIO COMPARADO DE EVOLUCION)
- VITRINA nº 2 (del 32 al nº 67) - AMERICA PRECOLOMBINA) Tesoros del MUSEO NACIONAL DE ANTROFOLOGIA - MEXICO - NO CONOCIERON EL VIDRIO - TRABAJARON EL BARRO Y TALLARON EL CUARZO Y LA OBSIDIANA - CULTURA ZAPOTECA Y OLMECA
Donación: Mr. Herman Duncan - New York

- VITRINA nº 3 - SAHARA (del nº 125 al nº 124) COLECCION DE FIGURAS ZOOMORFAS Y ANTROPOMORFAS, TALLADAS EN PIEDRA BASALTICA PROCEDENTES DEL VALLE DEL OURIKA (SUR DE MARRAKECH) - CERAMICA SAHARIANA TRADICIONAL, COCIBA AL SOLFORMACION CALCAREA (ROSE DEL DESERT) -. TAMPOCO CONOCIERON LA FUNDICION DEL VIDRIO.
- VITRINA nº 4 - ISLAM - SIGLOXIII -. (del nº 125 al nº 133) COLECCION DE LAMPARAS DE MEZQUITA (LLANTONES) CON ALUSION AL CORAN - (del nº 134 al nº 135) COPAS ESMALTADAS DE ESTILO BIZANTINO. - (del nº 136 al nº 138) COPAS VOTIVAS DECORACION ISRAEL.-
- VITRINA nº 5 - VENEZIA - SIGLO XVII - COPAS DECORACION TRADICIONAL- (del nº 139 al nº 156)
- VITRINA nº 6 - COLECCION COPAS SIGLO XIII (del nº 157 al 174) DIVERSAS PROCEDENCIAS - GORDIOLA - AUSTRIA - HOLANDA -
- VITRINA nº 7 - ESPAÑA -(del nº 175 al nº 179) OPALINAS SIGLO XVIII
FRANCIA-(del nº 180 al nº 184) TALLA SIGLO XVIII
ESPAÑA -(del nº 185 al nº 189) LA GRANJA " XVIII
FRANCIA-(del nº 190 al nº 197) ART NOUVEAU año 1879
- VITRINA nº 8 - GORDIOLA - RIGAL (nº 198 al nº 207)
- MAESTRO GORDIOLA (nº 208 al nº 224)
- VITRINA nº 9 - A. GORDIOLA FORTUNY / (nº 225 al nº 232)
- G. GORDIOLA CARRERAS (nº 233 al nº 241)
- A. BALAGUER MARIANO (nº 242 al nº 247)
- VITRINA nº 10- G. GORDIOLA BALAGUER (nº 248 al nº 260)
- B. GORDIOLA MANERA (nº 261 al nº 280)
HORNO DE VIDRIO DEL PUEBLO ESPAÑOL 1.929
- VITRINA nº 11- B. GORDIOLA MANERA (nº 281 al nº 290)
G. GORDIOLA MANERA (nº 291 al nº 299)
HORNO DE VIDRIO DE LA PORTELLA 1.929-1.969
- VITRINA nº 12- COLECCION DE MINERALOGIA Y CRISTALOGRAFIA
- VITRINA nº 13- COLECCION DE MINERALOGIA Y CRISTALOGRAFIA
- VITRINA nº 14- VIDRIOS DE EXCAVACION - FERTIL CRECIENTE-
AREAS DEL (NILO) (JORDAN) (EUFRATES) (TIGRIS)
- VITRINA nº 15- VIDRIOS DE EXCAVACION - ROMA - APRECA ROMANA-
MEDITERRANEO GRIEGO - MEDITERRANEO LATINO -
- VITRINA nº 16 VENEZIA - Colección del siglo XVIII tomada
- VITRINA nº 17 VENEZIA - de originales procedentes de la Baja
Edad Media - nº 300 al nº 373

SALON DEL TRONO

Iluminado con cuatro vitrales de colores, del estilo sobrio que se usaba en el siglo XII a XIV para alumbrar las estancias reales.

Una antigua sillería, procedente del monasterio de Santas Creus, preside la Sala que contrasta con una mesa florentina, policromada, situada bajo la gran lámparas GORDIOLA -.

Hay cuatro armaduras de los siglos XIV y XVI procedentes de Toledo.

Finalmente, a los lados de la vidriera de acceso a la galería de la fachada principal, hay dos grandes armarios (comodas de sacristía) que se usan para guardar los ornamentos litúrgicos en las Iglesias. Sobre ellas, hay dos cuadros de LUCCA GIORDANO - representando a La Prudente Abigail y la Toma de una Plaza Fuerte - Ambos en DEPOSITO-. Facilitados por la Oficina de Información del Museo del Prado.

SALA III

- VITRINA nº 18 - AUSTRIA - nº 823 - Colección SWAROVSKI
- SUIZA - nº 824 - Colección SARNER CRISTAL
- VITRINA nº 19 - FRANCIA - nº 501a nº 526 - Colección Comtese de Reims.
- VITRINA nº 20 - VIDRIOS AL SOPLETE - nº 529 a nº 549 - colección GORDIOLA - vidrios trabajados al soplete.
- VITRINA nº 21 - Cornucopia realizada en el año 1.879 - en la fábrica GORDIOLA denominada "Sa Cristalería" calle Industria nº 90 (Santa Catalina) Firmada por el maestro tallador "Camilo Ferreras" y dedicada a mi abuelo Gabriel Gordiola.
- VITRINA nº 22 CHINA - nº 547 a nº 564 - Vidrios de Canton, en opalina y aplicaciones de color
nº 565 a nº 598 - botellas de "rapé" pintadas por dentro - Dinastía Hang
nº 599 al nº 609 - Figuras animales en vidrio imitación al jade.
- VITRINA nº 23 EUROCRISTAL
nº 610 al nº 616 - copas Alemania - R.F.
617 al nº 625 - copas Checoeslovaquia
626 al nº 634 - copas Austria
635 al nº 641 - copas Suiza

nº 642 a 648 - NASON ALDO - Figuras animales labradas "a tijera" en colores opalinos.
nº 647 - 653 - BARROVIER - Figuras moldeadas en opalina de colores.
654 - 667 - DA ROSO - Decorador -
Jarritas en hubi y esmaltadas en oro
668 al nº 674 - vidrios varios

- VITRINA nº 25 - ISRAEL - nº 800 al nº 816 - Trabajos realizados por la Escuela de rehabilitación de mutilados de guerra.
ISLA DE MALTA - nº 817 al nº 822 - MDINA GLASS
- VITRINA nº 26 - ALEMANIA - REPUBLICA FEDERAL
- VITRINA nº 27 - ALEMANIA - REPUBLICA FEDERAL
nº 675 al nº 716 - Colección de vidrios prensados en blanco transparente y matizado, con motivos alusivos a acontecimientos celebrados en la R.F.
- VITRINA nº 28 - BELGICA - VAL ST. LAMBERT -
nº 717 al nº 733 - Colección de vidrios tallados con decorados en oro característicos de Val St.L.
- VITRINA nº 29 - FINLANDIA - SUECIA
- nº 826 a 832 - Colección de ARABIA FINLAND
- nº 834 a 851 - Colección de KOSTA BODA - Sweden
nº - Colección de ORREFORS - Sweden
- VITRINA nº 30 - ITALIA - MURANO - nº 736 a nº 742 - BARROVIER
ITALIA - MURANO - nº 7420 - NASON ALDO - VIRGEN
ITALIA - EMPOLI - nº 743 a nº 749 - TALLADOS
ITALIA - MURANO - nº 7470 - NASON ALDO (Loros)
- VITRINA nº 31 - nº 750 a nº 762 - BOHEMIA - CZECHOSLOVAKIA
CRISTAL 24 % Pbo. - Colección clásica.
- VITRINA nº 32 - REINO UNIDO - (Reservada)
- VITRINA nº 33 - BARCELONA - nº 763 al nº 779 - Colección de vidrios originâles de V. Cervera
- VITRINA nº 34 - GRUPO DE TEHERAN - Maternidad - diseño GORGJOLA
- VITRINA nº 35 - " " - Los amantes "
- VITRINA nº 36 - " " - Las Tres Gracias "
- VITRINA nº 37 - " " - Delfinarium "
- VITRINA nº 38 - " " - El Escriba "
- VITRINA nº 39 - " " - Bestias del Nilo "
- VITRINA nº 40 - " " - NEPERTITI "
- VITRINA nº 41 - " " - PURA RAZA ARABE "

- 1) MISCELANEA Pabordo Jaume I, 342 - Biblioteca Balear LA REAL -. Dissabte a 5 de desembre any MCCCXXVII los Sres. Procuradors Reals, so es en Miquel Rotllan e en Pere Roig veneren a Bernat Roig e a Guillem Roig, frares e vidriers que fan vidre a la parroquia de Calvia so es a saber 16 corteras de forment a raho de II lliures 6 diners. . los quals prometen pagar dessa la festa de Pascha primer vinent.
- 2) E.K. AGUILO - Industrias mallorquinas: fábricas de Ginabrio y de Vidrio. Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, 1.899, III, 319
- 3) MISCELANEA PABORDO JAUME I, 342 - Biblioteca Balear LA REAL. Dimecres a V de febrer de MCCCXXVIII lliura Guillem Mayasen del plom del Senyor Rey al mestre que fa los vidres 3 roves 16 lliures las quals 3 rovas foren meses a la Obra de Sta. Maria (la Seu) Dissabte a 10 de Marts lliuraren del plom a mestre Mateu 1 pessa 4 quintars 3 roves 5 lliures.

Parle de Forn de Vidre (any 1.356) T. 19 - 10 LLETRES REALS - PERE D'ARAGO. (Arxiu Historic)
J.M. QUADRADO, Las Baleares. Barcelona 1.880, pag. 919
- 4) J. GUDIOL I RICARD, Els vidres catalans. Barcelona 1.936 pg.32
- 5) GUDIOL, op citada, 37
- 6) GUDIOL, op citada, 35
- 7) GUDIOL, op citada, 32
- 8) E.K. AGUILO - Documento sobre la fabricación de vidrio en Mallorca. Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, 1.889, III, 88; y también A. Pons, Libre del Mostassaf de Mallorca. Mallorca 1949, pag. 289 -.
- 9) J. GUDIOL RICART, Resum de la Historia del Vidre. Barcelona 1935 pag. 60 -.
- 10) Quadrado, op. citada 751
- 10) Quadrado, op. citada 924
- 12) Quadrado, op. citada 764
- 13) J. MIR, Tarifa impuesta a los vendedores de objetos de cristal. Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana, 1889, III, 141 -. Para la mejor comprensión de esta tarifa, recuérdese que el dinero mallorquin era la doceava parte del sueldo, y ésta la vigesima de la libra, cuya equivalencia son 3'75 pesetas, así es que un "diner" valia aproximadamente un céntimo y medio. "Ciricorn" es una grafía defectuosa de "salicorn" o salicor, planta quenopodiacea de la especie Salsola Soda, de la ceniza de cuyas raíces se obtenia el carbonato sodico que se mezclaba con la arena para la confección de la pasta vitrea .

nes medievales, en los siguientes: G. LLABRES, inventario de la herencia de Ramon de Sant Marti (1434) - Boletin de la Sociedad Arqueologica Luliana, 1890 - III - 285 .

J. MIR, Secuestro de los bienes y alhajas de la Iglesia de Lluch, e inventario de los mismos (1478). BSAL, 1890, III, 214 -.

E.K. AGUILO, Inventari dels bens y heretat d'en Miquel Abeyar, notari, notable bibliofil mallorqui del sigle XV (1478) BSAL. 1898, VII, 417

MATEU OBRADOR, Inventari de la heretat d'en Berenguer Vida (1388) BSAL. 1905 - XI - 87

15) QUADRADO, op. cit. 766

16) E. FAJARNES - Sobre invenciones industriales antiguas en Mallorca B.S.A.L. 1895 - VI - 191

17) J. RAMIS DE AYREFLOR, Familias extinguidas de Mallorca. IV Berard. B.S.A.L. 1919 - XVII, 316

18) D. ALDEGUER GORDIOLA - Artesania del Vidrio en Mallorca - Palma Antigua Imprenta Soler - 1.949

19) A. CAMPANER, Cronicon Mayoricense. Palma 1881 - pag. 438

20) Gudiol - op. citada - 66

21) A. WILSON FROTHINGAM - Hispanic Glass - New York 1941 - pag. 57

22) L. PEREZ BUENO - Vidrios y Vidrieras - Barcelona 1.942

23) J. SUBIAS GALTER - El Arte Popular en España. Barcelona 1.946

24) Ludwig SALVATOR - Die Balearen. Wurzberg und Leipzig 1.897 -I446

25) OTTO QUELLE - Die Faktoreien der sudetendeutscher Glass-haendler in Spanien und Portugal. Ibero-americanisches Archiv. 1.939 -XI 387

26) E. FAJARNES - El aragonés Rigal fabricante de vidrio en Mallorca. B.S.A.L. - 1.933 - XXIV - 418 -.

27) SUBIAS -op. citada 80

28) SANCHEZ GUARNER - El arte del vidrio mallorquin 1.952

29) SANTANER MARI, JUAN - VIDRIERA DE CAS GORDIOLES - Historia del arrabal de Santa Catalina.

30) GORDIOLA BALAGUER G. - PAPELES DE SE CRISTALERA 1.905 -.

Els vidriers que havian tengut per patrons Sant Bernardi i Sant Miquel, tambe invocaren santa Clara perque el fes sortir el vidre ben pur i transparent i li deien:

Santa Clara
Feis bona la fornada
Y el vidre transparent
Com l'aigua i com el vent.

ARXIU HISTORIC - MALLORCA p LLETRES REAL - Littera super copulcionem vidrieri - F. 110 r. (any 1.305)

ARXIU HISTORIC - PERE D'ARAGO - LLETRES REAL - Forn de vidre (1.356)

ARXIU MUNICIPAL - LLIBRE DE PROVISIONS - Fol. 43 - Disapta a XIII de agost MDXXXI - En la cort de Santa Maria del Cami en Francesch Malondre se loga ab Mateu Gallard per fer vidre a temps de dos anys comencant a lo primer setembre primer vinent per preu de vuit ducats los dos anys.

ARXIU CAPITULAR DE MALLORCA - LLUCH PONS (nº 14.554) LIBER NOTULARUM ET TESTAMENTORUM 1325-1337 - MATTEO DI GIOVANNI, pintor vidriero de Siena, el 15 d'abril de 1.325 es compromet a febricar una vidriera per a l'obertura principal del presbiteri de Sant Domingo.

ARXIU REAL PATRIMONI - LLIBRE DE FADIGAS 1.327 - 31. Fol. 108 v BERNAT OLIVER, Any 1.330 - 31 Mars. Decora les vidrieres de la Seu - Capella Trinidad - entre 1.329 y 1330

AYUNTAMIENTO DE PALMA - Expediente 7933 - Legajo 970 - nº 10 año de 1.842 -. Se reclaman los perjuicios que ocasiona la chimenea del Horno de vidrio de la calle San Martin, de Don Miguel Salvá, adquirida en 1.848 por Don Gabriel Gordiola.

4.3.3.3. Col.lecció de Joguines Ton Boig Clar

4.3.3.3.1. Identificació

Col.lecció de Joguines antigues Ton Boig Clar

adreça

c/ Sant Alons, 2, 5è

Palma

Tèlèfon: 71 46 19

4.3.3.3.2. Història i evolució

Segons la pròpia informació recollida de la pròpia memòria de presentació: "Aquesta col.lecció de joguines és el resultat d'anys de recerca i restauració de peces. Recerca que s'ha efectuat per diferents llocs de la geografia espanyola i principalment per Mallorca. També la componen diverses donacions de particulars que han ajudat a engrandir-la i millorar-la.

El nombre aproximat de peces és de dues mil. Hi ha cotxes de llauna, cavalls de cartró, trenca-closques, pepes de porcel.lana i de cartró, autòmates, trens, avions, vaixells, baldufes, cuinetes, cases de pepes, jocs de taula, projectors, etc.

La seva varietat i amplitud fan que sigui una de les col.leccions més importants i completes d'Espanya, per dues raons: Una, pel seu gran nombre de peces i l'altra, per la seva amplitud temàtica.

El valor de cada peça oscil.la entre les cinc mil pessetes que val un "diàbolo" fins a un milió i mig de pessetes que val un camió de bombers o els dos milions i mig que val la casa de nines. El preu total de la col.lecció és de vint-i-cinc milions de pessetes.

Hi ha peces que són a Museus europeus de la joguina. París, Londres, Holanda i Alemanya tenen museus de joguines. Dins l'Estat Espanyol hi ha un museu a Figueres i un altre, de recent creació, a València. Sense cap vanitat, la meva col.lecció és més important que la del Museu de València i que la del Museu de Londres. Això segons la nostra opinió i segons la d'altres col.leccionistes que les han pogudes anar a veure i les han pogudes comparar.

El mes de febrer de 1987 va ser exposada una tercera part de la col.lecció al Claustre de Sant Antoniet, organitzant l'exposició la Conselleria de Cultura. Per aquesta exposició hi passaren, segons dades de la Consellleria, uns deu mil cinc-cents visitants, endemés dels alumnes de quaranta-una escoles. La coa de gent va ser quasi ininterrompuda i l'exposició va ser de l'agrat de tothom, grans i petits. També segons la Conselleria de Cultura, va

ser l'exposició més visitada de les realitzades al Claustre de Sant Antoniet.

El més d'abril de mil nou-cents vuitanta-set, la col·lecció va ser exposada a la Torre de Ses Puntes de Manacor, organitzant l'exposició l'ajuntament de Manacor.

El mes de desembre de mil nou-cents vuitanta-vuit la col·lecció fou exposada a la Capella de la Misericòrdia. Dita exposició fou patrocinada pel Consell Insular de Mallorca. Segons aquesta entitat, el nombre de visitants va ser de tres-mil set-centes persones, sent la més visitada pel públic de les realitzades a dita capella.

Aquell mateix any, la "Caja de Ahorros y Monte de Piedad" Sa Nostra, organitzà una exposició de la col·lecció al Club Pollença. Aquesta exposició fou sol·licitada per diferents ajuntaments de Mallorca.

Les causes de l'èxit de les exposicions l'hem de cercar a l'encant i la màgia de la joguina antiga que arriba al sentiment de tot tipus de gent, ja siguin adults, nins o turistes. L'adult es recrea en la contemplació de les joguines que han acompanyat la seva infantesa; el nin descobreix la manera de jugar dels seus pares o dels seus avis; el turista aprèn a comprendre el poble que visita.

4.3.3.3.3. Aspectes jurídics i administratius

La propietat i la gestió són del Sr. Antoni Roig Clar. No compta amb cap casta de documentació a part de l'aportada a l'apèndix documental (apèndix documental a).

4.3.3.3.4. Fons del museu

Pel que fa a les seccions de la col.lecció hom pot parlar del fons reservat, integrat per unes tres-mil peces, segons informació del propietari, i per altra banda amb el fons que habitualment s'exposa al públic quan s'organitza una exposició itinerant.

Aquesta part del fons i segons es desprèn del propi catàleg, es divideix en els següents apartats, fixats a partir d'una divisió temàtica:

- transports
- personatges
- jocs de taula
- animals
- pepes
- juguetes de nines
- projectors
- cases
- musicals
- varis

4.3.3.3.5. Laboratori

Tota la col.lecció està catalogada amb una fitxa per a cada una de les joguines i ordenades i agrupades amb les seccions esmentades a l'apartat anterior.

La catalogació no respon a cap criteri estàndard, però a cada fitxa hi figuren les següents dades: mesures, any de

fabricació, lloc de producció, procedència, característiques físiques de la peça i funcionament (vegeu un exemple de catalogació a (1989) *Juguetes d'un temps*).

Cada una de les fitxes del catàleg s'acompanya d'una fotografia de contacte. A més es disposa d'una diapositiva de cada una de les joguines.

A més del fons de cultura material hom disposa d'un fons complementari amb catàlegs antics de joguines, fotografies antigues, postals i qualsevol casta de materials impresos on apareguin joguines.

4.3.3.3.6. Exposició

La col·lecció no compta amb un pla museològic pròpiament dit, però sí que, a partir de la recerca d'una possible financiació, ha pres cos una certa idea de museu que suposi la dotació d'un local permanent i una mínima infraestructura de manteniment. En aquest sentit és prou il·lustradora la següent proposta:

"Creació d'un Museu de la Joguina de Palma de Mallorca

Dit Museu es podria aprofitar de diferents formes que pas a enumerar:

1. Organitzar visites de col·legials amb la possibilitat de muntar tallers de joguines, tallers de plàstica, ludoteca, biblioteca infantil, tallers de creació literària infantil, sala de vídeo de les joguines en moviment, sala de projecció de diapositives (Hi ha diapositives de totes les joguines de la col·lecció), etc. També

podrien desenvolupar-se altres aspectes per part de pedagogs, com estudis sobre la funció de la joguina; la joguina com a reflex de la història de la societat, etc.

2. Organitzant visites de pensionistes de la tercera edat, ja que hem pogut constatar que els és molt agradable veure exposades les joguines que han format part dels seus jocs d'infantesa.

3. Organitzant visites turístiques, que ben segur serien acceptades perquè a l'estranger existeixen diversos museus de la joguina i, per tant, poden tenir molt d'interès a comparar i conèixer quines eren les joguines antigues utilitzades per aquest poble. Seria una visita cultural entretinguda.

El manteniment d'aquest futur Museu seria mínim, ja que les vitrines ja estan fetes. A l'apartat de les despeses que s'haurien de tenir en compte hi podem esmentar:

1. L'assegurança de les joguines exposades.
2. La neteja de les joguines.
3. La vigilància pertinent.
4. El corrent elèctric que necessiten les vitrines.

4.3.3.3.7. Instal.lacions

Aquesta col.lecció no disposa d'un local permanent i per tant, de moment, només pot esser considerada com a exposició itinerant.

La consecució d'una seu permanent s'ha convertit precisament en un dels objectius prioritaris del propietari de la col.lecció. Actualment quan no està oberta al públic es conserva a les dependències de la sala d'exposicions de Binissalem de la Caixa de Balears Sa Nostra.

4.3.3.3.8. Dinamització (activitats i publicacions)

Part de la col.lecció ha estat exposada en diverses ocasions. Entre aquestes exposicions cal destacar les celebrades el 1987 al Claustre de Sant Antoniet de Palma i a la torre de Ses Puntes de Manacor i la celebrada el 1988 a la Capella de la Misericòrdia (apèndix documental b).

Possiblement una de les darreres activitats de dinamització realitzades va ésser l'exposició "Les juguetes de les padrines", organitzada a Palma, a la Casa de Cultura del carrer Ramon Llull, 3.

L'exposició va ésser una iniciativa de la Comissió Interdepartamental de la Dona de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports. L'exposició pretenia ésser una mostra representativa de les juguetes dels nostres avantpassats -de les nostres mares i àvies-, ja que el contingut es limità a juguetes pròpies de nines.

El muntatge constava de deu vitrines de fusta cobertes de metacrilat amb un prestatges de vidre on s'exposaven pepes i filletes de terrissa, cuines de llauna per fer el dinar de les pepes,

mobiliar, màquines de cosir, tamborets de brodar, balances, planxes, ventalls, etc.

4.3.3.3.9. Fonts consultades

(1989) *Juguetes d'un temps. Col·lecció Ton Boig Clar*. Palma: Consell Insular de Mallorca. .

MESQUIDA, Mateu (1991) "Hem visitat l'exposició «Les juguetes de les padrines». *Lluc*. 764: 18.

4.3.3.3.10. Apèndix documental

- a. Dossier informatiu i proposta creació del Museu
- b. Relació d'exposicions temporals

a. Dossier informatiu i proposta creació del Museu

COLECCION DE JUGUETES ANTIGUOS
DE
TON ROIG CLAR

EN EL MES DE FEBRERO DE 1.989 CONTACTAMOS CON EL SR. CLAR PARA ORGANIZAR UNA EXPOSICION EN POLLENÇA.

A PARTIR DE LA FECHA SE HA DESARROLLADO CON EL SR. CLAR UNA COLABORACION MUY ESTRECHA, QUE HA PERMITIDO LA REALIZACION DE 6 EXPOSICIONES CON UN TOTAL DE 10.877 VISITANTES.

EL COSTE PARA NUESTRA ENTIDAD HA SIDO MINIMO AL SITUAR EL MISMO ENTRE UN 25% DEL COSTE TOTAL DE LA EXPOSICION Y SIEMPRE FIGURAR COMO PATROCINADORES JUNTO CON EL/LOS ESTAMENTO/S QUE LO SOLICITABA E INCLUSO EN EL CASO DE LLOSETA EL COSTE FUE NULO.

POR NUESTRA PARTE FACILITAMOS AL SR. CLAR UN LOCAL PARA PODER ESTACIONAR SUS JUGUETES EN AUSENCIA DE EXPOSICIONES. ESTE LOCAL ERA PARTE DE LA SALA DE CULTURA DE LA OFICINA DE BINISSALEM.

A LA VISTA DE LOS RESULTADOS OBTENIDOS POR ESTA EXPOSICION Y EN UN INTENTO DE EVITAR PUEBA CAER EN MANOS DE OTRA/S ENTIDAD/ES, PROPUNGO LO SIGUIENTE:

"CREAR UN MUSEO DEL JUGUETE ANTIGUO EN BINISSALEM, UTILIZANDO PARA ELLU LAS SALAS PEQUEÑAS QUE NO SE USAN NORMALMENTE PARA EXPOSICIONES".

ESTE MUSEO PODRIA INICIAR POSITIVAMENTE EN EL LANZAMIENTO JURISDICO QUE EL AYUNTAMIENTO DE BINISSALEM PRETENDE DAR A LA POBLACION, AL CREARSE COMO OFERTA COMPLEMENTARIA A LA VISITA DEL MERCADO DE LOS VIERNES QUE SE ESTA PROMUCIONANDO..

POR OTRA PARTE SE PODRIAN OFRECER VISITAS CONCERTADAS A ASOCIACIONES DE TERCERA EDAD, COLEGIOS, CLUBS D'ESPLAI, ETC....

TAMBIEN PODRIA SERVIR DE ADELANTE PARA LA MAYOR ACTIVIDAD DE LA SALA DE CULTURA, AL PODER OFRECER DOS OPCIONES A LA PAR, POR UNA PARTE EL MUSEO Y POR OTRA LAS EXPOSICIONES QUE SE PUEDAN REALIZAR.

EN CUANTO A COSTES EL SR. CLAR SOLICITA:

- * SEGURO (SE PODRIA INCLUIR EN EL SEGURO GLOBAL DE LA SALA DE CULTURA, AUMENTANDO EL IMPORTE)
- * VIGILANCIA (EL TIEMPO QUE PERMANECE ABIERTO EL MUSEO)
- * GASTOS MANTENIMIENTO (LIMPIEZA, REPARACION, NUEVAS ADQUISICIONES, ETC...) DE LOS JUGUETES, QUE SE PODRIAN FIJAR INICIALMENTE EN UNAS 15.000,- Ptas. MENSUALES.

CAJA DE BALEARES

ZONA NORTE
JEFATURA
URS0201/MI

EL SR. CLAR HA RECIBIDO DOS OFERTAS PARA LA INSTALACION DE SU MUSEO, UNA POR PARTE DE LA CAJA DE PENSIONES Y LA OTRA DE LA BANCA MARCH, SI BIEN NINGUNA DE LAS DOS HA SIDO CONCRETADA, A LA ESPERA DE NUESTRA DECISION.

EL HECHO DE CREAR EL MUSEO NO SERIA IMPEDIMENTO PARA QUE PARTE DE LA COLECCION PUDIERA SEGUIR VIAJANDO, BAJO LA TUTELA PATROCINADURA DE NUESTRA ENTIDAD.

SI LA PROPUESTA PUEDE SER DE INTERES, PODRIAMOS MANTENER UN CONTACTO CON EL PROPIETARIO FIN DE ACLARAR Y/O AMPLIAR AQUELLOS PUNTOS QUE SEAN NECESARIOS.

SI DESEA ALGUNA INFORMACION ADICIONAL PUEDE CONTACTAR CON MARTI TERRASA DE ESTA JEFATURA DE ZONA, QUE ES QUIEN HA LLEVADO LAS GESTIONES DE ESTE ASUNTO JUNTO CON LA RELACIONES CON EL PROPIETARIO.

Benvolgut senyor:

Motivat pel gran amor que sent per la meva col·lecció de joguines, de la qual li n'adjunt la història, i tenint en compte el gran èxit que han aconseguit cadascuna de les exposicions que d'ella s'han realitzades, me dirigeisc a vostè per fer-li la proposta de que l'entitat que vostè dirigeix doni suport a la creació d'un Museu de la Joguina de Palma de Mallorca.

Dit Museu es podria aprofitar de diferents formes, que pas a enumerer.

1.-Organitzant visites de col·legials amb la possibilitat de montar tallers de joguines, tallers de plàstica, ludoteca, biblioteca infantil, tallers de creació literària infantil, sala de vídeo de les joguines en moviment, sala de projecció de diapositives (Hi ha diapositives de totes les joguines de la col·lecció), etc. També podrien desenvolupar-se altres aspectes per part dels pedagogs com estudis sobre la funció de la juguina, la juguina com a reflex de la història de la societat, etc.

2.-Organitzant visites de pensionistes de la tercera edat, ja que hem pogut constatar que els és molt agradable veure exposades les joguines que han format part dels seus jocs d'infantesa.

3.-Organitzant visites turístiques, que ben segur serien ben acceptades perquè a l'estranger existeixen diversos Museus de la Joguina i per tant, poden tenir molt d'interès a comparar i conèixer quines eren les joguines antigues utilitzades per aquest poble. Seria una visita cultural entretenguda.

El manteniment d'aquest futur Museu seria mínim, ja que les vitrines ja estan fetes. A l'apartat de les despeses que s'haurien de tenir en compte hi podem esmentar:

- 1.- L'assegurança de les joguines exposades.
- 2.- La neteja de les joguines.
- 3.- La vigilància pertinent.
- 4.- El corrent elèctric que necessiten les vitrines.

Sincerament crec que un Museu d'aquestes característiques ha de ser un èxit.

Me dol tenir les joguines emmagatzemades dins caixes, quan la seva indiscutible importància requereix que la gent pugui gaudir-ne

Li prec que s'estudif la proposta que avui li faig i li prec també que me doni al més aviat millor una resposta. Si a la seva entitat no li interessa, he de continuar a la recerca de qualcú que, endemés de fer un bé cultural a les Illes, pugui aprofitar-se de la propaganda que la creació d'aquest Museu suposaria per l'entitat creadora.

Moltes gràcies per la seva atenció. Esperant les seves notícies, el saluda ben atentament,

Anton Burg *Clar*

Carrer Sant Alons, 2-5
07001 Palma de Mallorca
Telèfon 71 46 19

HISTORIA DE LA COL·LECCIO

Aquesta col·lecció de joguines és el resultat de quinze anys de recerca i restauració de peces. Recerca que s'ha efectuada per diferents llocs de la geografia espanyola i principalment per Mallorca. També la componen diverses donacions de particulars que han ajudat a engrandir-la i a millorar-la.

El nombre aproximat de peces és de dues mil. Hi ha cotxes de llauna, cavalls de cartró, trenca-closques, pepes de porcel·lana i de cartró, autòmats, trens, avions, vaixells, baldufes, cuinetes, cases de pepes, jocs de taula, projectors, etc.

La seva varietat i amplitud fan que sigui una de les col·leccions més importants i completes d'Espanya, per dues raons: Una, pel seu gran nombre de peces i l'altra, per la seva amplitud temàtica.

El valor de cada peça oscil·la entre les cinc mil pessetes que val un "diàbolo" fins a un milió i mig de pessetes que val un camió de bombers o els dos milions i mig que val la casa de nines. El preu total de la col·lecció és de vint-i-cinc milions de pessetes.

Hi ha peces que són a Museus europeus de la Joguina. París, Londres, Holanda i Alemanya tenen Museus de Joguines. Dins l'Estat Espanyol hi ha un Museu a Figueres i un altre, de recent creació, a València. Sense cap vanitat, la meua col·lecció és més important que la del Museu de València i que la del Museu de Londres. Això segons la nostra opinió i segons la d'altres col·leccionistes que les han pogudes anar a veure i les han pogudes comparar.

El mes de Febrer de 1987 va ser exposada una tercera part de la col·lecció al Claustre de Sant Antoniet, organitzant l'exposició la Conselleria de Cultura. Per aquesta exposició hi passaren, segons dades de la Conselleria, uns deu mil cinc-cents visitants, endemés dels alumnes de quaranta-una escoles. La cua de gent va ser quasi ininterrompuda i l'exposició va ser de l'agrat de tothom, grans i petits. També segons la Conselleria de Cultura, va ser l'exposició més visitada de les realitzades al Claustre de Sant Antoniet.

El mes d'abril de mil nou-cents vuitanta-set, la col·lecció va ser exposada a la Torre de Ses Puntes de Manacor, organitzant l'exposició l'ajuntament de Manacor.

El mes de desembre de mil nou-cents vuitanta-vuit la col·lecció fou exposada a la Capella de la Misericòrdia. Dita exposició fou patrocinada pel Consell Insular de Mallorca. Segons aquesta entitat, el nombre de visitants va ser de tres mil set-cents persones sent la més visitada pel públic de les realitzades a dita Capella.

Aquell mateix any, la "Caja de Ahorros i Monte de Piedad" Sa nostra, organitzà una exposició de la col·lecció al CLUB POLLENÇA. Aquesta exposició fou sol·licitada per diferents Ajuntaments de Mallorca.

Les causes de l'èxit de les exposicions l'hem de cercar a l'encant i la màgia de la joguina antiga que arriba al sentiment de tot tipus de gent, ja siguin adults, nins o turistes. L'adult es recrea en la contemplació de les joguines que han acompanyat la seva infantesa; el nin descobreix la manera de jugar dels seus pares o dels seus avis; el turista aprèn a comprendre el poble que visita.

b. Relació d'exposicions temporals

DATA	LLOC	PATROCINA	VISITANTS
5-25 FEBRER 1.987	Claustre de Sant Antoni Palma	Conselleria d'Educació i Comunitat Autònoma de les Illes Balears	4.250
11-23 ABRIL 1.987	Torre de Ses Puntes Manacor	Ajuntament Comissió de Cultura Patronat d'Arts Plàstiques	
20-23 GENER 1.988	Capella de la Misericòrdia Palma	Consell Insular de Mallorca	2.801
1-20 FEBRER 1.989	El Club Pollença	Ajuntament Sa Nostra	850
18-22 GENER 1.989	Casa Rectoral Llucmajor	Ajuntament Sa Nostra	1.200
1-20 GENER 1.990	Casa de Cultura Inca	Ajuntament Sa Nostra	1.600
11-27 FEBRER 1.990	Casa de Cultura Felanitx	Ajuntament Sa Nostra	1.927
12-18 MARÇ 1.990	Escola Graduada Sa Pobla	Ajuntament Sa Nostra	3.000
14-29 ABRIL 1.990	Sala de Cultura de Sa Nostra Lloseta	Sa Nostra	2.000
6-20 MAIG 1.990	Convent de Ses Escolapias Soller	Ajuntament Sa Nostra	700
	Biblioteca "Can Torro" ALCUDIA.	Ajuntament Sa Nostra.	
	Fundació B. March //Conqueridor	Ajuntament de Palma	9.800
	Casa de Cultura d'Aràvo.	Ajuntament Sa Nostra	

5. CONCLUSIONS

5. CONCLUSIONS

Pel que fa a les conclusions bàsiques que podem extreure de la situació de la història de l'antropologia a les illes Balears hem de destacar les següents:

1. Necessitat d'endagar, des de la interdisciplinarietat, la confecció d'una base de dades sobre la cultura popular il·lenca, on, de manera automatitzada es puguin concentrar i consultar, no només la producció bibliogràfica, sinó també els arxius sonors i d'imatges que, avui per avui, són a l'abast.

Igualment, manca dur a terme una tasca de recerca, localització i catalogació dels arxius personals de bona part dels folkloristes i etnòlegs que han treballat a la nostra comunitat.

2. Com a conseqüència directa d'aquesta mancança en el coneixement i accés a les fonts, està per fer la història de l'antropologia a les nostres illes. A aquesta dificultat per al coneixement i maneig de les dades pertinents s'hi afegeix una manca d'institucionalització acadèmica i, possiblement, el menysteniment de cap al folklore a causa de la incapacitat de superar els paradigmes teòrics inicials i la seva forta instrumentalització política que ha patit al llarg de la història.

Al llarg d'aquest treball s'ha fet evident també una justificació plena de la història del folklore, tant pel que aquest fet aportaria al coneixement de la història de la cultura tradicional com pel fet que representa la primera reflexió disciplinària entorn a la diferenciació cultural illenca.

La possibilitat d'aprofundir sobre aquests estudis (folklòrics i etnogràfics) per tal de cercar plantejaments vàlids per a l'enfocament actual de la disciplina antropològica i alliberar-nos d'un cert colonialisme teòric, provocat per l'aplicació de models provinents d'escenaris culturals inadequats a la nostra realitat.

Tal com plantegen Joan J. Pujadas i Dolors Comas pel Principat, a les Illes és també necessari un procés de crítica i autocrítica a la tasca realitzada fins avui pels antropòlegs per tal de:

a. Investigar els antecedents de la nostra disciplina, per superar l'esterilitat de quasi dues generacions perdudes durant la dictadura.

b. Fer la síntesi entre les aportacions d'aquesta tradició i els requeriments d'enfocament i de mètode que ens exigeixen la nostra formació científica i la realitat que volem estudiar.

3. Dins aquest marc general de manca de desenvolupament d'una història de l'antropologia a les illes Balears, hom ha de fer constar la inexistència d'aportacions de caràcter global, excepció feta de les diverses provatures de caràcter parcial de Sebastià Trias Mercant (1992).

Aquesta història de l'antropologia està per fer a gairebé tot l'Estat, encara que darrerament s'ha avançat en aportacions de

caràcter global que enfoquen la història des de punts de vista distints, algunes vegades enfrontats (PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO, 1991), (AGUIRRE, 1992).

A les nostre Illes, aquesta manca d'investigació es veu afavorida per una manca d'un col·lectiu d'antropòlegs que pugui posar en marxa qualsevol moviment associatiu o corporatiu o pressionar per a la institucionalització acadèmica.

4. Si el panorama de la història de l'antropologia és pobre, molt més ho és encara el dels estudis sobre els museus en general i especialment sobre els museus etnològics. Aquesta mancança, a les nostres illes, es palesa en un migradíssim nombre d'articles i a la total ignorància de les col·leccions o institucions museològiques dins les obres d'abast més ampli (AGUIRRE, 1992) (TRIAS, 1992).

5. Possibilitat, a partir de la informació analitzada, d'establir una certa periodificació de la història de l'antropologia a les Illes Balears. Constatació de l'existència de quatre grans períodes marcats per l'existència de trets socio-culturals definidors i corrents de pensament dominants que es traslladen al camp de la investigació folklòrica i etnogràfica. La delimitació d'aquests períodes podria ésser la següent:

- a. Darrera meitat del segle XIX
- b. Quatre primeres dècades del segle XX (fins a 1936)
- c. Post-guerra (1940-1970)
- d. Període de recuperació (1970-1990)

7. Pel que fa al darrer quart del segle XIX i entroncant amb la tradició romàntica, formalitzada a través de la Renaixença, a les nostres Illes podem parlar de la coexistència de dos corrents, gairebé coetanis, que beuen del moviment romàntic i que s'interessen per les mateixes realitats, encara que des d'un punt de vista diferenciat.

L'un, extern o exòtic, el dels viatgers europeus interessats per cultures llunyanes, de les quals en valoren les diferències respecte a la cultura centro-europea. Es tracta de contrastar les societats evolucionades amb aquells grups culturals reduïts que encara conserven la tradició cultural. No poden pensar les illes en termes d'història car intenten copsar la intemporalitat, el primitivisme. Es tracta, d'alguna manera, de la descoberta del sud, la descoberta d'"illes" dins la història.

L'altre, intern o endòtic, protagonitzat pels intel·lectuals de la Renaixença, en el qual es valoren els aspectes del passat, d'un passat històric i gloriós, les romanalles d'una cultura que a mesura que va canviant deixa d'existir. Fan una sobrevaloració del valor que representa aquesta tradició i dels elements diferencials respecte a altres manifestacions culturals que s'imposen. Esdevenen aportacions essencials a un moviment de caràcter nacionalista.

Entre aquests dos vertents d'un mateix corrent (al qual podríem denominar folklòric) s'estableix una diferència essencial pel que fa a l'ús d'un pla o projecte metodològic.

Mentre el dels viatgers -alguns viatgers- es planteja com a estudi global d'una societat fora de la història (aquest seria el cas de l'arxiduc Lluís Salvador amb el pla metodològic de les

Tabulae), els folkloristes autòctons (Marià Aguiló) tenen un abast més limitat, ja que no els interessa aquest estudi global i es limiten a la col·lecció de pervivències (aplecs, reculls, etc.) de les manifestacions més clares d'allò que es perd i alhora és portador de valors i essències fonamentals per a l'ànima del poble.

7. L'altra cara de la investigació antropològica d'aquests anys, i com a contrapunt del discurs folklòric, és protagonitzada per la medicina social i més concretament per un grup de metges higienistes que a través de la seva pràctica i les topografies mèdiques donen una altra visió de la societat.

Com a reflex pàl·lid del que suposa el denominat discurs antropològic a altres indrets de l'Estat, a les nostres illes es crea l'Institut d'Antropologia Balear (1896) per tal de contribuir a l'avanç de les ciències antropològiques, reunir i classificar la major quantitat de dades sobre demografia i geografia mèdica, etiologia, antropologia prehistòrica, anatòmica, fisiològica, patològica i criminal i, en definitiva, l'home, les races i els pobles de la nostra terra.

De tota manera, el coneixement, encara migrat, d'aquest corrent naturalista, protagonitzat per alguns metges mallorquins, sembla allunyat de l'anomenat discurs antropològic, especialment desenvolupat a Madrid, Sevilla i Canàries que bevia del positivisme i l'evolucionisme i s'emparava en una ideologia liberal i progressista.

8. Pel que fa a les primeres experiències museològiques del segle XIX, hereves de l'esperit de la Il·lustració, cal destacar una

especial vinculació a la temàtica clàssica i naturalista (Gabinets de curiositats i el Museu de Raixa), encara que sorgeixen les primeres manifestacions lligades a la Renaixença (passat gloriós, medievalitzant, llengua i literatura pròpies) com és el cas del Museu Arqueològic Lul.lià, on es congria l'embrió del que serà el corrent desenvolupat després, al llarg de tot el segle XX.

Quant al Museu Balear de Son Moragues, promogut per l'arxiduc Lluís Salvador, és plantejat com a mostra de productes agrícoles i industrials -ell l'anomena *Museo Industrial de las Baleares*-, més influenciat per l'esperit de les exposicions universals que no per l'esperit essencialista de recuperació cultural que queda com a aspecte secundari per no dir marginal.

Distint és el cas de Son Marroig on l'arxiduc es proposa d'oferir una "muestra cabal de la casa de campo mallorquina".

Aquest nou corrent suposa la incorporació a la museologia d'un discurs simbòlic significatiu entorn a la tradició. Es tracta d'implantar una simbologia expositiva que enllaça amb els símbols que a la Renaixença catalana són dipositaris de la tradició portadora dels valors de l'essència del poble: el pairalisme i el ruralisme.

A Mallorca a partir de les experiències de Son Marroig i del Museu Arqueològic Lul.lià s'activa aquest mecanisme simbòlic. La càrrega simbòlica que comporta la llar o la cuina com a nucli entorn al qual s'aglutina la cèl.lula familiar, base d'una societat estamental, jerarquizada i harmònica i com a punt de transmissió del saber, els costums i l'esperit cristià, són elements més que suficients per tal que figuri com a mostra significativa d'aquest

discurs folklòric, creador d'una identitat diferencial, tradicional, conservadora, rural, cristiana...

9. Durant els primers anys del segle XX, i entrant en el segon moment de la nostra periodificació, la pràctica folklòrica a les Illes ve condicionada pel fracàs del projecte transformador concebut pels modernistes que entre el 1904 i el 1906 abandonen el projecte de modernització global de Mallorca.

Com a reacció s'erigeixen en capitosts de la intel·lectualitat insular els mallorquins Antoni Maria Alcover i Sureda i Miquel Costa i Llobera, així com una nova generació de joves intel·lectuals que s'articulen fonamentalment entorn de la revista *Mitjorn* (1906-1907).

El paper d'Alcover, recolzat pel bisbe Joan Campins, que beu en l'esperit integrista del bisbe de Vic Josep Torras i Bages, es fonamental pel fet de propiciar l'acostament de la clerecia autòctona a la causa regionalista i/o nacionalista. Es tracta d'una proposta de regionalisme catòlic, tradicionalista i conservador que entronca amb el noucentisme. Una reivindicació de la tradició cultural pròpia enfront de tendències estrangeres.

Les aportacions al mite de la tradició popular continuen i es desenvolupen a les illes Balears a través d'una sèrie de manifestacions que suposaran que aquest període esdevingui un dels més fruiters de la història de la recerca folklòrica. Els trets essencials d'aquesta etapa són:

a. Sorgiment de grans personalitats dins l'àmbit local com és ara els casos del ja esmentat Mn. Antoni i Maria Alcover, Francesc Camps i Mercadal o Andreu Ferrer i Ginard.

b. Endagament de grans projectes amb un abast pancatalà i amb una estreta participació tant de folkloristes principatins com illencs (*Butlletí de Dialectologia Catalana, Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, Arxiu de Tradicions Populars, Cançoner Popular de Catalunya, Tresor dels Avis, etc.*)

c. Estreta vinculació de la investigació folklòrica al món de la llengua i a la recuperació literària, com a manifestació més evident de la relació simbòlica entre pàtria i llengua.

Perduració, per tant, d'un discurs folklòric, en el qual les teories existeixen realment encara que amb la particularitat que no es tracten de teories científiques sinó polítiques. Així com el projecte de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya intentava posar les bases científiques a la teoria nacionalista d'Enric Prat de la Riba vehiculada a través de la lliga Regionalista, a Mallorca aquesta tendència tenia el seu paral·lel en el més modest Centre Regionalista de Mallorca.

10. De l'anàlisi de l'obra dels folkloristes del moment es desprèn que gairebé totes les aportacions que es desenvolupen a les nostres illes, durant les quatre primeres dècades d'aquest segle XX, obeeixen a una voluntat de construcció d'identitat diferencial pròpia.

En aquest sentit, qualsevol aportació s'instrumentalitza com a element simbòlic per a la construcció d'una personalitat pròpia, vinculada a la identitat catalana amb la qual es comparteixen de forma inel·ludible tota una sèrie de realitats.

Aquesta recerca es manifesta essencialment en:

a. Limitació temàtica amb una preponderància clara de tots aquells aspectes on hi ha elements unificadors i cohesionadors com és ara la llengua. D'aquí el predomini dels reculls de literatura popular i el predomini dels mètodes d'investigació lingüística.

b. La tradició com a font de qualsevol manifestació pròpia, la qual cosa provoca una tendència cap a la mirada retrospectiva

c. Aquesta singularitat i acord amb la tradició hom generalment la troba en la societat rural. El pagès, primitiu i endarrerit, esdevindrà, per tant, l'objecte prioritari d'estudi.

11. Tal com ja hem esmentat, aquest projecte continuador de l'esperit de la Renaixença, a les illes Balears es manifesta bàsicament a través dels projectes i les publicacions de diversos folkloristes, tots ells vinculats de manera més o menys intensa, a un corrent de pensament on predomina un esperit regionalista / nacionalista, conservador i essencialment catòlic. Aquest és el cas del canonge manacorí Antoni Maria Alcover; del metge Francesc Camps i Mercadal i el misser Pere Ballester a Menorca; el mestre d'escola artanenc Andreu Ferrer Ginard o el canonge eivissenc Isidor Macabich.

Un altre fet destacable és el sorgiment de publicacions i projectes des de les pròpies illes Balears o amb una presència destacada d'autors illencs. En tot cas, una evidència de l'estreta vinculació de la intel·lectualitat d'ambdues parts de la mar, un tractament unitari de la cultura catalana i un àmbit d'investigació estès a l'abast de tots els països de parla catalana.

Es suficient recordar el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-1936) creat i promogut des de Mallorca per Mn. Antoni M. Alcover i continuat pel seu deixeble Francesc de B. Moll; el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913-1936) amb una participació important d'Alcover i Moll; l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* (1915-1939) amb diversos corresponents illencs entre els que cal destacar el menorquí Pere Ballester; l'*Arxiu de Tradicions Populars* (1928-1935) de Valeri Serra i Boldú amb constants referències als folkloristes illencs; l'obra del *Cançoner Popular de Catalunya* amb corresponents destacats com Baltasar Samper, Andreu Ferrer, Isidor Macabich i Cosme Bauçà i *El Tresor dels Avis* (1922-1928) creat a Artà per Andreu Ferrer i Ginard que, a més de les col.laboracions de Mn. Alcover, reüní aportacions de Francesc Camps i Mercadal, Joan Amades, Valeri Serra i Boldú, Rosend Serra i Pagès, etc.

12. La utilització de la llengua com a element simbòlic prioritari en la configuració d'una identitat diferencial es manifesta durant aquest període (1900-1936) de manera constant i es detecta a través de diversos indicadors:

a. Protagonisme destacat de filòlegs i lingüistes en el procés de recompilació folklòrica. Son emblemàtics els casos del mateix Antoni M. Alcover, Francesc de Borja Moll o del norueg Peter Hjalmar Rokseth. Així mateix, és significativa la inclusió en la nòmina de publicacions de caire folklòric de revistes com és ara el *Butlletí de Dialectologia Catalana*, el *Bolletí de la Llengua Catalana*, el *Tresor de la Llengua, de les Tradicions i de la Cultura Popular de Catalunya*, etc.

b. Pervivència de la tradició iniciada a la Renaixença de mantenir en posició privilegiada els reculls terminològics i les diverses manifestacions de literatura popular (cançons, rondalles, llegendes, etc.)

c. Assimilació de tècniques dialectològiques amb tècniques de descripció etnogràfica. En aquest sentit és destacable l'adscripció de bon nombre de folkloristes-lingüistes al corrent dialectològic alemany *Wörter und Sachen* (paraules i coses) com és el cas del mateix Alcover, Francesc de B. Moll, Peter Rokseth, Walter Spelbrink o Antoni Griera.

13. En el camp de la museologia, durant les tres primeres dècades del segle XX, es segueix amb la tradició endagada amb el Museu Arqueològic Lul·lià i Son Marroig de l'arxiduc Lluís Salvador. A la continuació i consolidació del museu lul·lià, perfectament integrat en el discurs folklòric, cal afegir-hi ara la creació del Museu Regional d'Artà (1928) que, tot i la manca de consolidació d'una secció etnològica, prevista en el moment de la fundació, està estretament lligat al corrent de pensament esmentat. Es suficient recordar la vinculació al museu de personatges com el mateix mestre i folklorista artanenc Andreu Ferrer i Ginard o de continuadors de la tasca folklòrica com és ara el pare Rafel Ginard Bauçà.

Es també durant la dècada dels anys vint quan s'inicia la col·lecció d'Antoni Mulet i Gomila que donarà lloc al Museu de Gènova, que fonamentarà també el seu discurs expositiu en l'ús d'una simbologia configuradora d'una identitat diferencial.

14. Pel que fa al tercer moment de la nostra periodificació, les illes Balears no són una excepció pel que fa a la situació política i cultural que pateixen altres zones de l'estat a partir de la desfeta de la guerra civil. L'anorreament de persones i institucions, la reducció a zero de la cultura catalana i una situació vigilada i dirigida que tendeix cap al desenvolupament d'una "nova" cultura regional són elements a considerar a l'hora de fer balanç de la nova situació.

A les nostres illes, en contraposició als projectes desenvolupats a partir de la Renaixença, l'objectiu és el de tendir envers l'homogeneïtat, minimitzar, anecdotitzar les diferències i confegir, en canvi, artificialment els elements d'una cultura espanyola inventada, que, a més, responen necessàriament a uns valors pre-establerts que tenen el seu sentit últim en el configuració de la "unidad de destino en lo universal".

La cultura pròpia de les illes arribà al 1939 desfeta en tots els aspectes i fou objecte d'una repressió progressiva i profunda que aspirava a la anihilació total.

Pel que fa a la investigació folklòrica, a part de l'exili, el continuïisme esdevé gairebé l'única alternativa possible. La inexistència d'institucions fortament arrelades, el tarannà generalment conservador- de la majoria dels folkloristes que havien treballat durant les tres primeres dècades i la manca de grans figures fan que el panorama investigador s'escoli en un continuïisme desencisat i conformista.

15. La desaparició de grans figures com Mn. Antoni M. Alcover (1932) o Francesc Camps i Mercadal (1928) i l'exili de

personatges com Baltasar Samper o Angel Palerm fan que els investigadors que romanen a la nostra terra protagonitzin un intent de continuïtat com si els fets transcorreguts durant la guerra i la immediata postguerra no haguessin afectat per res a la realitat socio-cultural. Es evident que no era així i la nova situació i el nou ordre establert no seria acceptat per tots els protagonistes d'aquesta etapa.

El redreçament i la lluita per la resistència cultural que es consolidarà a partir dels anys seixanta fan evident aquesta situació de letàrgia catacumbària obligada. Mentre, durant els primers vint anys de la postguerra, hom havia de cercar fórmules per mantenir el caliu de la pròpia identitat.

16. Dins aquest ambient que podem anomenar continuïsta s'estableixen, però, almenys tres categories d'investigadors segons el posicionament que adopten envers la nova situació i la utilització ideològica i política que fan de la seva recerca folklòrica:

a. Un primer grup que podem denominar de resistència cultural que en un primer moment cerquen a través dels certàmens i les manifestacions literàries, impulsats generalment pel clergat i grups de la intel·lectualitat dretana i convocats per les institucions municipals instaurades pel nou règim, aconseguiran no perdre de forma absoluta l'interès per la pròpia cultura i, també, l'interès pel folklore.

Amb el temps, i a partir de la dècada dels seixanta, esdevindran el llevat per a la recuperació cultural autòctona. Es el cas dels integrants del grup *Documenta* de Sant Joan i

d'intel.lectuals com Francesc de B. Moll, Manuel Sanchís Guarnier o el P. Rafel Ginard Bauçà.

b. Un segon grup segueix la via del que podríem anomenar exili interior. Es tracta de personatges que abans del 1936 havien exercit una intensa tasca investigadora i de recuperació i dinamització política i cultural i que amb la desfeta de la guerra se redossen en el silenci, tot oblidant el seu paper anterior.

El cas més significat és el del folklorista artanenc Andreu Ferrer i Ginard que manté un silenci prou significatiu, només trencat per la publicació, en castellà i sota pseudònim a la revista "Cort", de part de la tasca de recompilació duita a terme abans del 1936.

c. Finalment cal senyalar la presència d'un grup de folkloristes que per la seva actitud política d'adhesió al nou règim i per la interpretació que fan de la recerca folklòrica podríem qualificar de col.laboracionistes amb la nova situació cultural i política.

Per ells, les manifestacions folklòriques s'instrumentalitzen i passen a ser una eina uniformitzadora, colonitzadora que s'empra contra les manifestacions espontànies que es desvien de l'ordre establert encardinat en la tradició.

Una de les fórmules més efectives per difondre aquesta filosofia és el que es denomina "agrupacionismo" i, en general, cada un d'ells contribueix a la creació i exerceix la militància en les famoses agrupacions folklòriques.

Els representants més significats i significatius d'aquest corrent són Antoni Mulet i Gomila, Antoni Galmés i Riera i Bartomeu Ensenyat Estrany, entre d'altres.

17. Com a conseqüència d'aquesta diversitat de posicionaments, a partir del 1940 conviuen dos models simbòlics que intenten configurar models d'identitat diametralment oposats.

En primer lloc, i encara que sia en una obligada actitud de resistència, continua vigent el discurs folklòric que a través de la recerca d'elements representatius de la tradició, intenta establir i configurar una identitat diferencial pròpia. La llengua i la literatura popular continuen essent els puntals de l'ànima del poble. Es suficient recordar la tasca de Rafel Ginard, Francesc de B. Moll o Manuel Sanchís. El ruralisme i el pairalisme, portadors dels valors socials i ideològics de la Renaixença, continuen simbòlicament presents en alguns estudis com és ara l'aportació sobre la cuina mallorquina d'Antoni Mulet Gomila, la incorporació d'aquest element a la seva casa-museu de Gènova o les aportacions sobre l'olivera d'Andreu Estarellas Pascual.

Per altra banda, la nova ideologia política dominant intenta fer ús del folklore per establir uns criteris de semblança, integració i uniformització en funció de la construcció d'una suposada identitat espanyola. En aquest sentit tampoc no s'abandona el discurs folklòric, però es comença a fer ús de símbols de caràcter més superficial, més fàcilment manipulables i que la seva càrrega simbòlica no condueixi a qüestions d'identificació diferencial insuperables.

En aquest sentit compareixen a escena dues temàtiques que, a partir d'aquest moment, començaran a utilitzar-se simbòlicament per a la construcció de la tristament famosa "unidad de destino en lo universal". Ens referim al *traje* i al *baile regional*.

El fet de tractar-se de símbols, generalment usats fora de context i en funció d'actes i institucions addictes al règim (Educación y Descanso i Sección Femenina), fa que es puguin interpretar com a mostra exòtica i de color d'una diversitat ("regional") integrada en un gran tot ("Espanya").

Es significatiu el fet que els nous símbols usats es limitin a aspectes externs o lúdics (vestuari i dansa), relativament superflus respecte a l'essència de l'ànima del poble que perseguia el model diferencialista. També és significatiu que hom es deturi especialment en dos dels trets més primaris, més evidents i també més estereotipats que normalment cospa el colonitzador. Les danses i l'aspecte extern són les essencials manifestacions d'un exotisme i un tribalisme permès a la colònia que no es contradiu per res amb l'esperit i l'ànima monolítica i unitària de la metròpoli.

Elements d'identitat com és ara la llengua, usats de manera emblemàtica pels integrants del model diferencialista, són rebutjats i proscrius, tant a nivell de temàtica d'investigació com a nivell d'eina de comunicació. Obviament, les aportacions dels folkloristes que abans hem denominat col.laboracionistes es fan en castellà.

D'aquest nou esperit sorgeixen les aportacions del mateix Antoni Mulet, d'Andreu Estarellas i especialment d'Antoni Galmés i Bartomeu Ensenyat, així com la major part del fons del Museu de

Gènova o el "Museo del Traje Balear" creat en el si del Museu Marítim.

18. Tot entrant en la quarta etapa de la periodificació proposada, durant la dècada dels anys seixanta, com a conseqüència de la decadència política del règim, els canvis socio-econòmics i la conjuntura internacional, s'inicia un canvi important que es palesa a través de diverses manifestacions:

a. Una lenta però progressiva tendència cap a la recuperació lingüística.

b. Un considerable impuls de les edicions d'obres sobre Mallorca i sobre les illes en general.

c. Sorgiment de grups i societats amb clars objectius tendents cap a la recuperació cultural i la identitat pròpia.

d. Creació o reconversió de publicacions periòdiques que esdevenen fil conductor de tot un procés de represa i normalització cultural.

Aquestes circumstàncies propicien, pel que fa a la investigació etnogràfica, una tendència gairebé natural del reforçament del discurs folklòric diferencial.

Si a la perduració del protagonistes de la resistència cultural de la postguerra i a la manca d'institucionalització acadèmica dels estudis d'antropologia, hi afegim la coincidència

amb un canvi econòmic i social accelerat, és fàcil entendre que hom es decanti cap a la valoració essencialista de les pervivències, supervivències o *survivals* culturals. Pels folkloristes els *survivals* deixen d'esser punts de referència per a la reconstrucció d'un procés general per esdevenir fins o objectius per ells mateixos.

Les pervivències són valuoses per elles mateixes ja que emmagatzemen les essències més pures i arcaïques de la tradició, al temps que són el reflex fossilitzat i perfecte d'un passat idealitzat que s'intenta recuperar i revitalitzar.

Aquesta obsessió de retorn cap al passat (una edat mitjana idealitzada a la Renaixença o un simple ruralisme pre-turístic) marquen un nou punt d'inflexió en el discurs folklòric: una visió política conservadora, "nacionalista" conservadora i essencialista que es desprèn de la reflexió folklòrica i que donarà lloc a un "neo-folklorisme" instrumentalitzat per la classe política que ostenta el poder.

19. Durant els darrers vint anys (1970-1990), la manca d'institucionalització acadèmica i de canals de divulgació especialitzats ha ocasionat que la majoria d'aportacions a l'etnografia i el folklore es facin a través de publicacions periòdiques enquadrades en un corrent antropològic orientat cap a la construcció d'una identitat pròpia i diferenciada. Aquest és el cas emblemàtic de les revistes *Lluc*, *Eivissa* i *Quaderns de Folklore*.

Es segueix, per tant, i amb totes les diferències que el transcurs del temps imposa, amb la tradició iniciada amb la Renaixença i continuada amb els projectes de principis de segle estroncats al 1936.

Aquesta continuïtat es fa palesa a través d'una identificació gairebé exclusiva de cultura popular amb cultura tradicional i amb una escassa incorporació de "nous" centres d'interès. Per altra banda continua vigent l'absència de plantejament teòrics i la reducció generalitzable de la majoria d'investigacions a simples reculls, recopilacions o aplecs. La documentació de les romanalles d'una realitat canviant priva sobre l'anàlisi del canvi o les seves conseqüències.

L'únic canvi constatable durant aquesta última etapa, és una progressiva reinversió simbòlica de la tasca etnogràfica. Pel que fa a la interpretació interessada de la tradició com a depositària dels valors i les essències de l'ànima del poble, es retorna als plantejaments de la Renaixença. D'aquesta manera, el que durant la postguerra s'ha usat en una clara finalitat homogeneïtzadora, uniformitzadora i integradora, els darrers vint anys s'usa per a reforçar una identitat diferencial pròpia.

Dins aquesta línia de clara continuïtat i perduració del denominat discurs folklòric, possiblement l'únic que detectam és que al costat de l'habitual utilització conservadora dels símbols extrets de la tradició popular, en vulgui sortir una altra que, jugant amb els mateixos símbols o si més no amb les mateixes fonts, postula uns valors completament diferents.

20. Actualment, aquesta tendència general cap a la continuïtat del discurs folklòric es dilueix en una xarxa d'iniciatives escassament vertebrades on predominen l'amateurisme i l'autodidactisme dels que es dediquen a la investigació folklòrica o etnogràfica.

La situació actual dels estudis etnogràfics passa per l'anàlisi de les aportacions que es fan des de la Universitat de les Illes Balears, la UNED, els Instituts d'Estudis i altres fòrums de discussió científica on convergeixen diverses iniciatives amb aportacions, descriptives més que no analítiques, allunyades de qualsevol programa o línia d'investigació pre-fixada.

Les aportacions i anàlisis fetes per antropòlegs procedents des de l'exterior de la nostra comunitat, generalment alineades amb les metodologies de l'antropologia social anglo-saxona, i que bàsicament han desenvolupat el seu treball de camp a les Pitiüses són gairebé ignorades per la comunitat científica il·lenca.

Les iniciatives més innovadores són les que s'han desenvolupat en el camp de l'antropologia aplicada, especialment a l'àmbit de la didàctica i la preservació del patrimoni. Entorn al món de l'educació s'han desenvolupat tot un seguit d'experiències (Setmanes de Renovació Educativa, experiències didàctiques als museus, folklore a l'escola) que han obtingut un especial ressò en el món de l'educació ambiental.

Pel que fa al patrimoni, cal ressenyar un desvetllament, tant per part d'institucions públiques com per part d'iniciatives privades, de les iniciatives tendents a la preservació del patrimoni etnològic (especialment patrimoni immoble).

Tant pel que fa a l'educació com a la preservació patrimonial, es tracta d'interès pels continguts però en cap cas per la metodologia antropològica. Es tracta sempre d'iniciatives procedents dels professionals aliens a la disciplina antropològica (educadors, arquitectes, museòlegs, etc.).

Es pot parlar, en definitiva, d'una marginalitat de la disciplina antropològica tant pel que fa a la manca de professionals (conseqüència directa de la manca d'incorporació de la disciplina als programes acadèmics), manca d'associacions o col·lectius de professionals i manca d'assumpció de noves tecnologies i nous mitjans, tant a la investigació com a la difusió, que permetin treure de l'endarreriment crònic que manté l'antropologia en un discurs similar al de fa més de cent anys.

21. El món dels museus etnològics no havia sofert gairebé canvis durant els anys de la postguerra. A finals de la dècada dels seixanta i especialment durant la dels 70 és quan es produeix el que podríem anomenar una autèntica explosió creadora. Fruit d'una nova situació socio-econòmica es creen les col·leccions més representatives de les Illes Balears: la Fundació Cosme Bauçà de Felanitx (1963); la Torre de Canyamel de Capdepera (1967); la Secció Etnològica del Museu de la Porciúncula (1968); la Secció Etnològica del Museu de Mallorca a Muro (1969); la incorporació de la col·lecció Mulet de Gènova al Museu de Lluc (1971); la creació del Museu Municipal de Sa Pobla (1971); l'ampliació de la Secció Etnològica de Muro (1976); la inauguració del Museu del Vidre de Can Gordiola a Algaida (1977) i la inauguració del Museu del Molí d'En Gaspar a Lluçmajor (1977).

Les causes d'aquest ressorgiment van estretament lligades a la nova situació socio-econòmica a la qual fèiem referència: consolidació de la situació sorgida del *boom* turístic amb la conseqüent terciarització progressiva de l'economia, abandonament de l'agricultura, desplaçament poblacional des dels pobles de

l'interior a la ciutat i a les zones urbanes de la costa, creixement espectacular de la ciutat, immigració massiva de forasters atrets per l'oferta de treball de la indústria hotelera, implantació massiva de mitjans de difusió espanyols (TV), introducció de nous costums, etc.

Tot plegat ocasionà la percepció d'un canvi que no es podia frenar, front a la qual, des del punt de vista museològic, es reacciona amb la creació de totes aquestes col·leccions.

L'esperit que mou aquestes operacions museològiques està perfectament integrat al reiteradament esmentat discurs folklòric. Interessa preservar i recuperar les "essències" d'un poble determinat. Es tracta de salvar aquelles manifestacions de les essències originades i emmagatzemades al *volksgeist* del poble que, per definició són eternes i immutables i no canvien ni es transformen amb el pas del temps.

Com a conclusió, a través de l'operació museològica, s'intenta negar la noció d'evolució i progrés i és substituïda per la de tradició.

Aquesta opció per la tradició com a eix fonamental del discurs museològic es palesa a través de diverses manifestacions:

a. Localització de les mateixes col·leccions a indrets que duen implícita una càrrega simbòlica de caràcter retrospectiu que fa especial referència a un passat gloriós, normalment medievalitzant, o a la casa pairal mallorquina com a símbol d'una societat estamental, essencialista, conservadora... com és el cas de la Torre de Canyamel, el Museu del Vidre de Can Gordiola o la mateixa Secció Etnològica del Museu de Muro.

Altre cas és l'amanida significació emblemàtica d'una construcció singular com és el molí de vent fariner que s'ha conservat altiu contra els vents i la història. No de bades les torres de molí allotgen museus com el d'En Gaspar a Lluçmajor, el de Sant Lluís a Menorca o la mateixa Fundació Cosme Bauçà de Felanitx.

Cas a part és la localització de la col.lecció Mulet al Monestir de Lluc. Aquest indret ha representat i representa encara el bressol del nacionalisme essencialista catòlic mallorquí.

b. Quant al contingut de totes aquestes col.leccions, no desdiu en res la configuració de símbols representatius d'aquesta tradició mítica sobre la que s'assenta i de la que beu l'ànima del poble. La ruralitat i el pairalisme representat a través de la llar són els símbols que la majoria dels museus i col.leccions empen per a representar, respectivament, el sistema productiu i el sistema social que es veu amenaçat pel canvi que comporta el progrés.

22. A l'hora d'analitzar les col.leccions etnològiques existents a les illes Balears hem realitzat un mostreig tot seguint criteris de localització geogràfica, tipologia i abast de les col.leccions i dependència administrativa. A partir d'aquest mostreig hem seleccionat un total de quinze col.leccions que responen a una tipologia basada en la seva dependència administrativa, car l'orientació i desenvolupament de qualsevol col.lecció depèn dels seus promotors o mantenidors.

La primera constatació que hom fa, a partir d'aquest mostreig, és el de l'existència de col.leccions més que no museus.

Cap de les col·leccions analitzades no compleix el requeriments mínims (tant de la legislació espanyola com de la normativa internacional -I.C.O.M.-) per poder ésser considerada museu. L'únic cas analitzat que s'apropa parcialment al que s'entén per *museu* és la Secció Etnològica del Museu de Mallorca a Muro.

Aquestes deficiències es poden agrupar en diversos camps que permeten una aproximació a la realitat del col·leccionisme etnològic illenc:

a. A nivell legal no es compta, de fet, amb cap casta d'estructura o marc legal que permeti un desenvolupament normal de les institucions museològiques.

No existeix una llei a nivell autonòmic que reguli les competències transferides a la C.A. sobre gestió de patrimoni etnològic ni tampoc una llei de museus.

Quant a l'estatus legal dels "museus", tot i els esforços d'algunes institucions per normalitzar la seva situació, hom només pot parlar de compliment de la legislació en el cas del Museu de Mallorca (situació extensible als de Menorca i Eivissa) i d'algun museu municipal com seria el cas del museu de Manacor.

b. Pel que fa a les col·leccions hom ha de parlar de mals estructurals que dificulten qualsevol tractament museològic seriós:

-manca de plans o programes museològics que permetin una ordenació dels fons i, per tant, una planificació quant a l'adquisició o incorporació de nous materials. A excepció de la Secció Etnològica del Museu de Mallorca, el Museu Municipal de

Manacor, la Torre de Canyamel i el Molí d'En Gaspar, totes les altres col·leccions, que nosaltres sapiguem, estan mancades de qualsevol casta de planificació. Els fons, per tant, són fruit de l'atzar o, si més no, de les dèries o preferències dels seus creadors. Aquest fet, és traduït bàsicament en col·leccions fruit de les donacions, els dipòsits i alguna adquisició.

Els museus, per tant, no expliquen res. Amb prou feines s'expliquen ells mateixos.

-manca de catalogació i inventari. No es compta per tant, amb els instruments bàsics i essencials per conèixer quins són realment els fons amb què comptam. Només els museus de Mallorca, Torre de Canyamel, Molí d'En Gaspar, Museu de Lluc, Museu Regional d'Artà i Museu de la Porciúncula tenen les col·leccions etnogràfiques parcialment inventariades.

Per altra part, només el Museu de Mallorca, Museu Regional d'Artà i Molí d'En Gaspar tenen les col·leccions parcialment catalogades.

-manca de mínims criteris d'uniformitat i estandardització a l'hora de catalogar. Mai no s'han donat directrius uniformitzadores que permetin contemplar de manera unificada amb quin patrimoni comptam. Amb el nombre relativament baix de col·leccions existents gairebé no hi ha cap fitxa catalogàfica que coincideixi. No en parlem de normatives o instruccions de complimentació ni d'una possible automatització d'aquests catàlegs.

c. Derivat de l'anterior situació o directament relacionat amb la manca de catalogació, hom és mancat de qualsevol context on enquadrar, per procedència, funció o altres criteris, quin era l'entorn de cada una de les peces conservades. A partir d'aquí les limitacions per al coneixement de la realitat cultural d'on procedeixen les mostres de cultura material a través d'elles mateixes són enormes.

En aquest sentit, les mostres de cultura material conservades són instruments més vàlids pel coneixement de la col.lecció i l'esperit del col.leccionista que no de la realitat que els generà.

Aquesta manca d'informació contextual repercuteix negativament a l'hora de la conservació i a l'hora de l'exposició. Pel que fa a la conservació, per la simple raó que no es coneixen les condicions ambientals on sorgiren i utilitzaven, i per tant, resulta difícil reproduir-les.

Pel que fa a l'exposició, perquè aquesta mateixa manca de coneixements directes no poden reproduir-se. L'objecte esdevé així un objecte fossilitzat que no aporta tota la càrrega informativa que hom li suposa.

d. Quant al laboratori o funcionament intern de cada una de les col.leccions estudiades i pel que fa a dotació de personal qualificat, existeixen conservadors als Museus de Mallorca, Manacor i Sa Pobla. Entre aquests conservadors no n'hi ha cap que sigui especialista en etnografia o antropologia. Només el director del Museu de Mallorca, a través de la redacció de les guies i

algunes publicacions especialitzades s'ha dedicat esporàdicament a aquest camp.

Només el museu de Mallorca compta amb personal restaurador. Cap dels restauradors tampoc no s'ha especialitzat en fons etnogràfics.

El Museu de Mallorca compta amb laboratori de restauració però la seva situació de distanciament geogràfic respecte a la Secció Etnològica esdevé un gran *handicap*.

Solament els Museus de Mallorca i la Fundació Cosme Bauçà de Felanitx compten amb servei de biblioteca propis, amb una petita secció dedicada a l'etnografia. No existeix cap servei de documentació (biblioteca, arxiu documental, arxiu fotogràfic, bases de dades, etc.) que permetin gaudir de manera centralitzada i automatitzada dels materials imprescindibles per a la catalogació.

e. Les temàtiques dels fons són restringides, tant pel que fa als materials com pels suports. Temàticament, en parlar dels processos creadors, ja hem fet referència a una restricció gairebé generalitzada al món rural i el món domèstic amb algunes aportacions al vestuari tradicional.

Han de considerar-se com a excepcionals les aportacions a l'artesanía, parcialment representada a la Secció Etnològica del Museu de Mallorca o l'exposició monogràfica sobre cistelleria de palma del Museu Regional d'Artà.

També són excepcionals, és clar, els casos de la col·lecció monogràfica sobre l'artesanía del vidre a Algaida i els projectes del Museu de la Joguina de Ton Roig a Palma o el Museu del Mar promogut per l'Associació d'Amics del Port de Maó.

f. Quant a la disposició de les exposicions a les instal·lacions, en general, i pel mateix condicionant que suposa la reutilització o l'habilitació (musealització) d'edificis històrics es peca d'un excés de "decorativisme". Això vol dir que en molts casos (la Secció Etnològica de Muro, el Casal de Cultura de Sóller o la Fundació Cosme Bauçà de Felanitx poden servir d'exemple) les col·leccions es disposen en funció de les instal·lacions. Gran part dels fons es disposen -i fins i tot s'adquireixen- per vestir o amoblar la casa que al mateix temps és la seu del museu.

Aquest afany decoratiu (ambientalista) pot ésser correcte sempre que s'usi amb mesura. Tot i així, l'absència generalitzada de qualsevol casta d'informació al visitant fan que aquest capti un determinat ambient -normalment ranci- allunyat de qualsevol realitat i amb una clara tendència cap a l'immobilisme. Aquesta disposició -que es correspon amb una concepció- imposa, per altra part, un distanciament o allunyament difícilment subsanable. Només a la Secció Etnològica del Museu de Mallorca, el Museu de Lluc, el Museu de Manacor i Molí d'En Gaspar s'ha pensat en un itinerari i un ordre de visita.

A la resta de col·leccions, l'ordenament dels materials s'ha de contemplar com un instrument en contra de l'*horror vacui*. La majoria de les col·leccions tenen com a funció prioritària el fet d'omplir un espai pre-determinat i, d'aquesta interpretació errònia, en deriva l'acaramullament habitual a la majoria de col·leccions.

g. Quant al plantejament expositiu, pel que fa als suports i, per regla general, hom disposa només de mostres de cultura

material. Es prescindeix, gairebé sempre, de qualsevol casta d'informació complementària. No es tenen imatges o registres sonors sobre el seu context. En cas de tenir-ne algunes compareixen relativament infravalorades respecte als "originals", representats per elements de cultura material.

En els pocs casos que alguna col·lecció disposa de fons iconogràfics sobre les temàtiques (Museu de Mallorca o Fundació Cosme Bauçà de Felanitx), generalment són col·leccions aïllades, desvinculades de la resta dels fons.

Absència també d'iniciatives de creació de fons sonors i audio-visuals. Només algunes provatures casolanes com és el cas de la Fundació Cosme Bauçà amb els documentals sobre el pa i el vi i la crònica local (*De Sant Agustí a Sant Agustí*). L'única iniciativa que coneixem de complementar l'exposició d'elements de cultura material amb informació paral·lela a través de mitjans audio-visuals és l'exposició sobre cistelleria de palma del Museu Regional d'Artà.

Solament el Museu de Mallorca, el Molí d'En Gaspar, el Museu de la Porciúncula i El Museu del Vidre de Can Gordiola compten amb guia explicativa dels fons exposats. Altres col·leccions han editat fulletons, opuscles o cartells de caràcter divulgatiu per donar a conèixer les col·leccions. Aquest és cas dels Museus de la Porciúncula, Museu de Mallorca, Museu de Pollença i Museu Regional d'Artà.

h. Únicament en el Museu de Mallorca, i de manera molt casolana, s'han duit a terme propostes de dinamització mitjançant

la realització de materials didàctics pensats per a la recepció de visites escolars.

Hom desconeix la realització d'exposicions temporals sobre temàtica etnològica. L'única experiència que ha funcionat com a exposició itinerant ha estat l'exposició "L'obra de palma. Cistelles, graneres i cordats", promoguda pel Museu Regional d'Artà.

Com a conclusió general i d'acord amb el que es plantejava en els objectius d'aquest treball, al llarg de l'anàlisi s'ha pogut constatar una adscripció i un predomini clar dels estudis folklòrics i etnogràfics de les illes Balears al que Joan Prat i Carós (1991) denomina *discurs folklòric*.

Aquest discurs, iniciat a partir de la ideologia romàntica es va fer efectiu a diverses zones de l'Estat espanyol a través de moviments locals estretament vinculats a la idea de la construcció simbòlica d'una identitat diferencial fonamentada en el mite de la tradició. Aquest és el cas del moviment *Nos* a Galícia, el *Fuerismo Vasco* al País Basc i la *Renaixença* a Catalunya i, a partir d'ara també, a les illes Balears.

Aquest discurs folklòric, impulsat per la Renaixença a Catalunya i Balears es caracteritza per la recerca, dins la tradició, de tot un seguit de valors que són, a parer dels folkloristes de torn, els que han de configurar una determinada *identitat catalana*. Aquesta recerca està inspirada, més que no en plantejaments teòrics, en plantejaments ideològics i polítics.

L'adscripció, fins i tot la militància, dels autors més rellevants a una ideologia regionalista o nacionalista de caràcter

conservador, essencialista i catòlic es fa palesa de manera clara fins al 1936.

Aquest discurs folklòric perdura, a la postguerra, a través dels autors que protagonitzen la resistència cultural i, al mateix temps, encara que sigui amb una pretesa inversió simbòlica, perdura també a l'obra dels folkloristes col.laboracionistes, afins a la tendència homogeneïtzadora, unificadora i centralitzadora consolidada a partir de la situació sorgida de la guerra.

Durant la dècada dels seixanta i especialment a partir del 1970, la situació de progressiu redreçament cultural permet una represa d'aquest discurs folklòric, especialment a través de la recuperació dels folkloristes clàssics, però també a través de la clara identificació entre cultura popular i cultura tradicional.

Aquesta nova represa del discurs folklòric -o neo-folklòric-manté, a grans trets, els mateixos plantejaments que es manejaven durant la Renaixença: recerca a la tradició dels valors o les "essències" que han de configurar una pretesa identitat diferencial pròpia.

Aquesta identitat es configura a través de tot un seguit de símbols entre els quals destaquen fonamentalment la llengua, la tradició i la terra (pairalisme i ruralisme).

L'únic canvi substancial és, possiblement, l'intent d'inversió simbòlica per part d'alguns folkloristes que han plantejat l'estudi de la cultura popular i la seva utilització com a alternativa contestatària, reivindicativa i fins i tot subversiva, front al caràcter catòlic i conservador que fins ara se li havia atorgat.

S'ha de dir també que aquest ús "regionalista", essencialista, conservador, catòlic, apostòlic i romà és encara habitual, i ha

esdevingut un dels elements culturals que es manegen amb fruïció per part dels poders econòmics i polítics de la nostra comunitat que, generalment, redueix el folklore a manifestacions niales i estantisses o a simples espectacles d'escenari en un *show bussines* de colònia cultural.

Les *col.leccions* etnològiques, car una vegada vista la situació de desídia generalitzada no podem parlar de museus, han jugat el joc o han fet el paper que els corresponia com a instrument complementari al discurs folklòric dominant.

Des de les primeres iniciatives de finals del segle passat, les *col.leccions* s'han adscrit a aquest discurs folklòric que fins ara hem explicat. Aquesta vinculació es fa palesa a través de la relació directa entre creadors, conservadors i promotors de les *col.leccions* amb els més destacats representants de la investigació folklòrica -això quan no es tracta de les mateixes persones-. Tot i així, aquesta adscripció al dominant discurs folklòric es fa mitjançant l'adopció d'una sèrie de trets que juguen a favor de la construcció d'una identitat diferencial.

La pròpia localització de les *col.leccions* en indrets o edificis emblemàtics per a la tradició portadora de les més pures essències, el sorgiment en moments històrics en els qual s'accentua la percepció de canvi i l'adopció d'un discurs expositiu fonamentat de manera exclussiva en el ruralisme i el pairalisme fan indiscutible aquesta adscripció.

**6. PROPOSTA PER A UN PLA DE MUSEUS
ETNOLOGICS A LES ILLES BALEARS**

6. PROPOSTA PER A UN PLA DE MUSEUS ETNOLOGICS A LES ILLES BALEARS

Com a colofó havíem pensat en el desenvolupament d'un avantprojecte per a l'organització d'una estructura museològica per a les Illes. Tot i aquesta idea inicial hem pogut constatar que projectes n'existeixen. És suficient pensar en els tres projectes, més o menys reeixits, com són el museu de la Vida Rural a Eivissa, el Museu del Mar a Maó o els museu monogràfic de joguines de Ton Roig. Això sense tenir en compte les iniciatives oficials (Museu Marítim, Museu etnològic d'Eivissa, etc.) que, hem de suposar, es fonamenten en el pertinent projecte museològic.

Seria, per tant, reiteratiu redactar de nou un projecte museològic. Creim més adient donar a conèixer algunes pautes generals o exemples a seguir, internacionalment coneguts, per tal d'iniciar un pla global de museus etnològics a les Illes Balears.

Per altre costat, la manca de personal investigador en el camp de l'antropologia, que pugui aportar una visió actualitzada i fonamentada en plantejaments teòrics de l'anàlisi de la realitat, així com la manca de personal tècnic en el camp de la museologia, fan que el plantejament de la proposta hagi d'ésser particular.

Finalment, creim seria un error, hom pot caure tampoc en el que suposaria partir de nou, tot oblidant una tradició folklòrica i museològica de més d'un segle. Hem de tenir present que a les

nostres Illes existeixen tont un conjunt de col.leccions més o menys consolidades -les quinze presentades en són una bona mostra- que, en un bon marc de referència i sempre sotmeses a un procés d'actualització i modernització, poden aportar un llegat important de cara a noves accions museològiques.

A partir d'aquestes premisses inicials creim que la nostra proposta es pot orientar en un triple vertent:

a. Creació d'un marc legal que desenvolupi, a nivell comunitari, la protecció integral del patrimoni etnològic i les vies de restitució d'aquest a la societat.

En aquest sentit, simplement, es demana al Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears que no eludeixi les responsabilitats que li són inherents a partir del Títol II, art. 26.13, 14 i art. 28.2 de l'Estatut d'Autonomia (Llei orgànica 2/1983 de 25 de febrer).

Així com pel Reial Decret 3040/1983 de 5 d'octubre sobre Traspàs de Funcions i Serveis de l'Estat a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears en matèria de cultura i el Conveni de 24 de setembre de 1984 entre l'Administració de l'Estat i la C.A.I.B. sobre gestió d'arxius i museus de titularitat estatal (Resolució de la Secretaria General Tècnica de 14.12.84. B.O.E. de 18.1.85).

A partir d'aquest marc legal, que dóna instruments i obliga a l'administració pel que fa a la preservació del patrimoni en general i al patrimoni etnològic en particular, només manca la voluntat política per endegar les mesures legislatives i executives

pertinents que permetin posar en pràctica una determinada proposta museològica.

b. La manca, a la nostra comunitat, de personal especialitzat en els camps de l'antropologia i la museologia són un dels *handicaps* més greus que patim per poder afrontar amb mínimes garanties d'èxit qualsevol proposta de museologia etnològica.

Es per aquesta raó que, en un intent d'adelantar-nos a la demanda social i professional referida a la preservació del patrimoni natural i cultural, la nostra proposta ha de contemplar necessàriament una implicació directa de les institucions acadèmiques de les nostres Illes. Tant la Universitat de les Illes Balears com els respectius Instituts d'Estudis no es poden mantenir aliens a aquesta realitat.

En aquest sentit creim imprescindible l'estructuració acadèmica dels estudis universitaris que giren entorn al patrimoni etnològic, traçar línies d'investigació i vetllar per la implicació social d'aquests estudis.

A part de l'estructuració dels estudis que actualment s'imparteixen, s'haurien d'implantar els estudis de post-grau que puguin desenvolupar aspectes relacionats amb l'antropologia i la museologia.

L'antropologia aplicada i la formació teòrica de nous professionals en el camp de la museologia etnològica (investigació, conservació, dinamització) són encara ara ignorats per les nostres institucions.

La demanda social d'aquests estudis segurament és escassa, però la manca de formació i l'absència de professionals que, a

través del seu treball, puguin afrontar de manera científica l'estudi, la preservació i la restitució del patrimoni etnològic només ens conduirà a la pèrdua irreversible d'aquest patrimoni.

c. A partir de la voluntat política de l'administració i la presència de tècnics es podrà endegar finalment la creació d'un museu o una xarxa de museus etnològics.

Contràriament al que ens tenen acostumats, la creació d'un museu suposa endegar un *procés de planificació*. Aquest procés, complex i duit a terme per experts, és independent i posterior a l'opció política i sempre ha d'ésser un procés realitzat per tècnics. La intervenció política *només* serà acceptable a l'hora de l'avaluació de la planificació, però no quan aquesta es dugui a terme.

La ignorància d'aquests plantejaments teòrics inicials, l'absència d'experiències de planificació cultural i la realitat de la museologia etnològica que hem pogut constatar a l'estudi previ, ens han aconsellat la incorporació d'una proposta de planificació usada al Canadà. La universalitat dels plantejaments teòrics i les experiències a altres indrets ens han d'ajudar a entendre la particularitat de la nostra realitat. L'aïllament ens mantindrà fermats a una realitat que, tal com hem pogut constatar, és, si més no, millorable.

Com a punts de referència més immediats pel que fa a aquesta planificació tenim algunes experiències com és el *Llibre Blanc dels Museus de Catalunya. Criteris per a l'organització del patrimoni museístic del país* (1984) o el *Pla de Museus de*

l'Ajuntament de Barcelona (1985). La validesa d'ambdós models és indiscutible, tot i que s'han de tenir presents les diferències, tant d'abast territorial com temàtic, que comporten respecte a una planificació de museus etnològics a les Illes.

Independentment d'aquests referents, creim molt adient tenir en compte la proposta continguda a *La planification des Musées. Musées Nationaux du Canada* (1983) on es fixa un model de procés de planificació prou clar i que, creim, es podria tenir en compte a l'hora del disseny d'una xarxa de museus etnològics per a les Illes.

Assumint les directrius de la proposta canadenca es fixen nou (9) etapes en el procés de planificació de la institució museal:

Primera Etapa

Fixar el rol i les responsabilitats dels planificadors que s'han de contemplar i acceptar, per part de totes les persones implicades en el procés. Això suposa, no només l'acceptació de les seves responsabilitats per part de la institució o institucions que porten la iniciativa, sinó també la participació de representants de la col·lectivitat a què ha de servir el museu o museus. Aquestes responsabilitats comprenen la revisió i avaluació del procés de planificació i el grau de realització dels objectius prevists.

Segona Etapa

Fixar els objectius del museu i establir una mena de declaració de principis. Aquests objectius són els que han de regir al llarg de tot el procés de planificació, encara que puguin estar

sotmesos a revisió, fruit dels resultats del mateix procés de planificació.

Tercera Etapa (a)

Un instrument de planificació és l'enquesta als visitants al museus ja existents. Les característiques i els comportaments dels usuaris és un dels aspectes a tenir sempre en compte.

Tercera Etapa (b)

L'altre mètode a utilitzar és l'estudi de mercat actual i potencial al qual podrà accedir la futura institució museística. Aquest estudi de mercat i les enquestes als visitants han de proporcionar als encarregats de la planificació una informació preciosa sobre la demanda o la necessitat d'establiment dins la nostra comunitat i en quina mesura respon aquest fet i l'adequació dels objectius fixats a la segona etapa.

Quarta Etapa (a)

Establir un pla fonamental de comunicació amb el visitant - on es fixin el que i el com- que derivi de la declaració de principis inicials i es recolzi en una bona comprensió per part de la col·lectivitat present i futura a la qual s'ha adreçat el museu. Això implica un bon coneixement de la o les col·leccions i les seves possibilitats. En definitiva aquest pla de comunicacions abasta qualsevol casta de manifestació pública de la institució.

Quarta Etapa (b)

Al mateix temps que s'aborda un pla director per a les comunicacions o els programes públics, és essencial establir una estratègia d'enriquiment de les col·leccions. Aquesta estratègia ha de partir d'una anàlisi de les col·leccions existents, però també ha de fer les previsions essencials de creixement, tant quantitativament com qualitativament, a fi d'atendre la declaració inicial de principis. Encara en aquesta fase es pot recomanar una revisió i la modificació de la declaració de principis i conseqüentment de la política de col·lecció.

Cinquena Etapa

Proveïts d'un pla director de comunicacions o de programació pública i de l'estratègia d'enriquiment de les col·leccions, els planificadors podran abordar les qüestions relatives a política d'accés del públic a aquestes col·leccions i a les polítiques de seguretat, conservació, exposició i interpretació. Es possible encara una revisió de principis.

Sisena Etapa

La comparació entre les exigències dels plans i polítiques elaborades a les etapes 4 i 5 i les instal·lacions de les quals hom disposa haurà de conduir a una anàlisi dels objectius en matèria d'instal·lacions i a establir un programa en aquest camp. Aquesta anàlisi i aquesta programació s'han d'examinar en funció de la declaració inicial de principis.

Setena Etapa

Els plans i les polítiques de les etapes 5a i 6a permetran preveure els costos de funcionament en funció de les instal·lacions existents: el programa de l'etapa 6a, que fa referència a les instal·lacions haurà de fer referència a les partides immobilitzades i a les destinades a manteniment i funcionament. Les previsions financeres que en deriven hauran de comprendre una projecció dels canals d'ingressos i, naturalment, poden suposar un redreçament del calendari fixat per al programa d'instal·lacions o dels objectius en matèria de polítiques i de planificació. Igualment important és la gestió permanent del pressupost de funcionament del museu, on els objectius s'han d'assolir d'acord amb les previsions financeres.

Vuitena Etapa

S'ha de procedir a la planificació arquitectònica. Creim que una bona proposta d'intervenció arquitectònica per un museu és la de Douglas Shadbolt que preveu des de l'elecció de l'emplaçament fins a les particularitats arquitectòniques que requereix un museu. Un aspecte destacable d'aquesta etapa, dedicada a la planificació arquitectònica, és que es tracta de la penúltima etapa dins tot un procés de planificació.

Novena Etapa

Avaluació de tot el procés de planificació, incloses les dues primeres etapes (constitució de l'equip de planificació i objectius) no només en finalitzar el projecte arquitectònic, sinó al llarg de tota la vida de la institució.

d. En conseqüència amb aquest programa de planificació, la nostra proposta no pot sobrepassar la segona etapa del procés. Es a dir, fixar quins haurien d'ésser els objectius d'un museu etnològic per a les Illes Balears i quins haurien d'ésser els principis que regissin la seva creació i funcionament. Tot això a partir de la trajectòria històrica de les col·leccions creades i també a partir de l'anàlisi de l'evolució del pensament antropològic desenvolupat a la nostra comunitat.

Un altre fet ineludible és "pensar" el museu en termes i escala propis, tant pel que fa a temps com a espai. A l'hora de planificar un museu o museus o xarxa de museus per a les Illes, hom no pot prescindir de condicionants tals com l'espai geogràfic, la cultura o la història. Qualsevol altra proposta només pot ésser interpretada com a la creació d'elements per a la colonització cultural.

El primer punt de partida per fixar aquests objectius seria el de prendre consciència que les condicions especials de tota mena amb què la nostra comunitat es troba, fan que ens calguin, més que en d'altres contrades, institucions que ens evidenciïn la nostra personalitat com a poble i ens ajudin a construir el nostre demà amb el suport de la imatge del present i del passat.

L'actual situació d'obsolescència dels museus i col·leccions etnogràfiques a les nostres illes obliguen a fer un plantejament nou que, amb una estructura més dinàmica, sigui capaç de cobrir les necessitats investigadores del camp de l'etnografia i l'antropologia,

pugui recolzar-se sobre les col·leccions preexistents i al mateix temps no estigui encapsada per les estructures administratives i les limitacions de tota índole a les quals actualment estan sotmeses les col·leccions i museus existents.

En principi es partiria de la base de no crear cap museu sense primer constituir i consolidar una estructura de gestió i investigació que permeti fixar i establir línies d'actuació d'acord amb la demanda real i puntual en els camps de:

- * la investigació
- * la preservació patrimonial
- * la dinamització cultural

Aquest principi, essencial i ineludible, suposaria la creació d'un **Centre de Recerca i Investigació Antropològica** de funcionament autònom amb una dotació pressupostària mínima i absoluta capacitat de maniobra per establir convenis de col·laboració amb qualsevol institució, pública o privada, per tal d'obtenir aportacions econòmiques, patrimonials, publicitàries, personals, serveis, etc.

Es tracta d'un centre amb una estructura el més flexible possible i amb una dotació d'infraestructura de personal reduïda que assumeixi les tasques de dinamització i preservació del patrimoni antropològic, en base a les adequacions i convenis puntuals que requereixi cada un dels casos i situacions (Ex. No es tracta de tenir personal investigador en plantilla per tal que estudiï el patrimoni

etnogràfic afectat per la redacció d'un pla parcial o per dur a terme un projecte X, sinó la possibilitat de contractar el millor personal per a resoldre cada un dels casos, però només fins que s'hagi completat la tasca assignada).

En aquest sentit l'estructura organitzativa proposada seria la següent:

Gerència

Investigació

Serveis

Administració

Cada una de les àrees tendria assignades funcions específiques i actuarien de forma interactiva per tal de dissenyar les línies d'actuació i, al mateix temps, coordinar, donar suport i acollir les activitats que les institucions adjuntes puguin suggerir o aportar en el camp de la investigació antropològica.

1. Gerència

Assumeix les tasques de direcció i gestió amb el suport dels responsables de les àrees d'investigació, serveis i administració.

2. Investigació

La seva funció essencial és la de fixar les línies d'investigació en els camps de l'antropologia i l'etnografia del Centre de Recerca i Investigació Antropològica. Per aquesta raó establirà acords de cooperació amb les institucions adjuntes,

especialment amb la Universitat de les Illes Balears, els Instituts d'Estudis (I.E.B., I.M.E., Institut d'Estudis Eivissencs), altres centres d'iniciativa pública i privada i els museus i col·leccions etnogràfiques existents. No descartarà tampoc possibles intercanvis científics nacionals o internacionals.

Les línies prioritàries d'actuació es fixarien tenint en compte criteris de documentació i preservació del patrimoni antropològic de les illes. Per aquesta raó seria essencial la creació d'una base de dades centralitzada sobre el coneixement antropològic i l'existència d'un catàleg centralitzat dels béns patrimonials conservats en cada una de les col·leccions o museus existents.

3. Serveis

Sota aquest epígraf s'inclouen tots els serveis centrals que responen a una funció determinada encaminada al correcte funcionament de la xarxa en general i de cada un dels centres d'interpretació. La seva centralització respon a una major operativitat i a una reducció de les despeses de manteniment i infraestructura. Tot i així, la seva funció s'exerceix especialment a través dels centres d'interpretació i, al mateix temps, és el suport sobre el que es recolza l'àrea d'investigació.

Els serveis bàsics serien els de documentació, prospecció, conservació, difusió i manteniment.

3.1. Documentació

La seva funció és la de crear i mantenir una base de dades i un centre d'informació sobre el coneixement etnogràfic a les Illes

Balears. Es també funció d'aquest servei la creació, manteniment i actualització del catàleg centralitzat de tots els centres d'interpretació.

A aquesta funció interna de recuperar i oferir informació als distints nivells de la xarxa, s'ha d'afegir la relació i intercanvi amb altres centres de documentació exterior.

El funcionament ideal d'aquest servei suposaria la interconnexió *on-line* amb cada un dels centres d'interpretació, amb els altres serveis de documentació de les altres illes i amb els centres de documentació exterior.

Biblioteca i arxius (documentals, sonors i d'imatges) estan al seu càrrec.

3.2. Prospecció

La seva funció és la intervenció de camp. Es el servei que duu a terme els programes d'investigació dissenyats per aquesta àrea. Té cura de la vigilància per a la preservació del patrimoni etnològic a través de cada un dels centres d'interpretació comarcals.

Duu a terme les catalogacions, inventaris i intervencions d'urgència. La seva intervenció és preceptiva a tots els equips redactors d'intervencions espaials i d'ordenació del territori.

Es també funció del servei de prospecció l'enriquiment de col.leccions existents o creació de noves col.leccions a partir de les indicacions o programes de l'àrea d'investigació. En aquest capítol s'inclouen també les adquisicions i creacions d'arxius sonors i d'imatges.

3.3. Conservació

La seva funció fonamental és la conservació, restauració i recuperació de les col·leccions existents o les de nova creació. Sota la supervisió de l'àrea d'investigació i en coordinació amb el servei de prospecció ha de proporcionar informació al servei de documentació.

Ha d'actuar com a pont entre els serveis de prospecció i el de documentació.

Una tasca important d'aquest servei és la de mantenir les col·leccions i posar-les a disposició del servei de difusió.

Es també missió d'aquest servei el manteniment dels laboratoris dels serveis centrals.

3.4. Difusió/Dinamització

La seva funció bàsica és la de posar al servei de la comunitat el resultat de les investigacions i les col·leccions existents o les que puguin crear-se, evitant així l'ús minoritari del patrimoni etnogràfic i la seva fossilització en magatzems. Per aquestes raons, aquest departament tindrà a càrrec l'organització d'exposicions permanents o temporals, les publicacions (impreses, sonores, gràfiques, magnètiques, etc) la publicitat, intercanvis, cursets i períodes de formació de personal, intervenció i promoció activa del i sobre el patrimoni antropològic, conscienciació...

3.5. Manteniment

D'acord amb els serveis de prospecció i de difusió farà arribar als centres d'interpretació els resultats de les investigacions

mitjançant un pla itinerant d'exposicions temporals. Al mateix temps serà el responsable del manteniment d'aquestes.

4. Administració

La seva funció és la de manteniment del Centre, suport administratiu de les altres dues àrees, gestió econòmica i formalització de pactes i convenis amb les institucions adjuntes. D'acord amb les altres àrees i la gerència, ha d'administrar el pressupost de manteniment i gestionar i tramitar les possibles fonts de finançament que, per a cada projecte, puguin aconseguir-se d'institucions, patrocinadors, etc. Ha d'administrar també el personal de manteniment i el contractat per a cada un dels projectes.

La realitat espacial i humana de les Illes no aconsellen la creació d'un gran museu ja que malgrat els avantatges, especialment econòmics, que suposa la centralització, entra en contradicció amb la realitat geogràfica i cultural. La centralització, per altra banda, es pot fer a nivell de gestió i serveis sense descartar l'atenció a l'usuari de manera pròxima al seu lloc de residència.

Per altra part, tampoc no es descarta la possibilitat de compartir gerència, serveis i administració amb els museus dedicats a patrimoni no etnològic, sempre i quan en els respectius serveis s'incorporin especialistes en aquesta matèria.

D'aquesta manera, i pel que fa a l'estructura territorial dels museus etnogràfics, més que no crear cap museu, la nostra

proposta establiria la creació de *Centres d'Interpretació Comarcal* localitzats a Palma, Serra de Tramuntana, Pla de Mallorca, Llevant i Migjorn de Malloca; Maó i Ciutadella a Menorca; Eivissa i Formentera a les Pitiüses.

Pel que fa als denominats *Centres d'Interpretació Comarcals* els seus objectius se centren en l'estudi, la preservació, la conservació i la dinamització cultural de la comarca a través de la restitució del patrimoni etnològic.

La nostra proposta es decanta per la creació de centres d'interpretació i no museus, per diverses raons: no es tracta simplement de conservar i emmagatzemar sinó que es converteixin en centres de documentació i dinamització cultural d'una comarca i, com a tals, generin un doble flux informatiu:

-Recollida de la informació de la comarca.

-Emissió o restitució de la informació generada pel centre coordinador i altres castes d'informació.

Els objectius bàsics d'aquests Centres d'Interpretació Comarcal serien els Següents:

-L'estudi global de cada comarca amb una implicació directa del model territorial i humà de cada una d'aquestes comarques.

-L'estudi de les manifestacions culturals de la comarca des del punt de vista antropològic.

-La recol.lecció, conservació i arxiu de materials que es recullin a la comarca a partir de campanyes d'investigació o com a dipòsit de centralització de col.leccions pre-existents.

-Ofereix una infraestructura polivalent d'informació-exposició-investigació. No es pretén muntar exposicions de caràcter permanent. És millor oferir els resultats de cada una de les investigacions i oferir un espai per allotjar de forma itinerant les exposicions que hagin pogut generar altres centres d'interpretació o els serveis centrals. Prioritzar el programa sobre la col.lecció i el discurs interpretatiu sobre l'objecte.

-Ofereix la possibilitat d'interconnexió entre cada un dels centres d'interpretació i amb els serveis centrals.

Aquesta xarxa es munta a partir de la concepció patrimonial de tot el territori de les Illes amb un especial èmfasi al que és gestió del paisatge, gestió del territori humanitzat, explotació racional, etc.

Les funcions de cada centre d'interpretació són introspectives en el sentit que estudien i elaboren els materials i la informació recollida, però miren cap a l'exterior des del primer moment que estudien l'entorn i en vetlen la seva preservació.

INDEX VOLUM III

4.3.2. Col·leccions de titularitat col·lectiva.....	904
4.3.2.1. Casal de Cultura de Sóller.....	904
4.3.2.1.1. Identificació.....	904
4.3.2.1.2. Història i evolució.....	904
4.3.2.1.3. Aspectes jurídics i administratius.....	905
4.3.2.1.4. Fons del museu.....	906
4.3.2.1.5. Laboratori.....	906
4.3.2.1.6. Exposició.....	906
4.3.2.1.7. Instal·lacions.....	911
4.3.2.1.8. Dinamització.....	911
4.3.2.1.9. Fonts consultades.....	912
4.3.2.2. Fundació Cosme Bauçà a Felanitx.....	913
4.3.2.2.1. Identificació.....	913
4.3.2.2.2. Història i evolució.....	913
4.3.2.2.3. Aspectes jurídics i administratius.....	915
4.3.2.2.4. Fons del museu.....	917
4.3.2.2.5. Laboratori.....	918
4.3.2.2.7. Instal·lacions.....	920
4.3.2.2.8. Dinamització.....	920

4.3.2.2.9. Fonts consultades.....	921
4.3.2.2.10. Apèndix documental.....	923
4.3.2.3. Museu de la Mar del Port de Maó.....	945
4.3.2.3.1. Identificació.....	945
4.3.2.3.2. Història i evolució.....	945
4.3.2.3.3. Aspectes jurídics i administratius.....	946
4.3.2.3.4. Fons del museu.....	947
4.3.2.3.5. Laboratori.....	947
4.3.2.3.6. Exposició.....	948
4.3.2.3.7. Instal·lacions.....	949
4.3.2.3.8. Dinamització.....	949
4.3.2.3.9. Fonts consultades.....	950
4.3.2.3.10. Apèndix documental.....	951
4.3.2.4. Museu de la Vida Rural d'Eivissa.....	1004
4.3.2.4.1. Identificació.....	1004
4.3.2.4.2. Història i evolució.....	1004
4.3.2.4.3. Aspectes jurídics i administratius.....	1005
4.3.2.4.4. Fons del museu.....	1005
4.3.2.4.5. Laboratori.....	1006
4.3.2.4.6. Exposició.....	1006
4.3.2.4.7. Instal·lacions.....	1007
4.3.2.4.8. Dinamització.....	1007
4.3.2.4.9. Fonts consultades.....	1008
4.3.2.4.10. Apèndix documental.....	1008

4.3.3. Col·leccions de titularitat particular.....	1018
4.3.3.1. Torre de Canyamel (Capdepera).....	1018
4.3.3.1.1. Identificació.....	1018
4.3.3.1.2. Història i evolució.....	1019
4.3.3.1.3. Aspectes jurídics i administratius.....	1023
4.3.3.1.4. Fons del museu.....	1024
4.3.3.1.5. Laboratori.....	1026
4.3.3.1.6. Exposició.....	1028
4.3.3.1.7. Instal·lacions.....	1029
4.3.3.1.8. Dinamització.....	1029
4.3.3.1.9. Fonts consultades.....	1030
4.3.3.1.10. Apèndix documental.....	1030
4.3.3.2. Museu del vidre (Algaida). Can Gordiola	
.....	1100
4.3.3.2.1. Identificació.....	1100
4.3.3.2.2. Història i evolució.....	1100
4.3.3.2.3. Aspectes jurídics i administratius.....	1101
4.3.3.2.4. Fons del museu.....	1101
4.3.3.2.5. Laboratori.....	1102
4.3.3.2.6. Exposició.....	1104
4.3.3.2.7. Instal·lacions.....	1105
4.3.3.2.8. Dinamització.....	1106
4.3.3.2.9. Fonts consultades.....	1107
4.3.3.2.10. Apèndix documental.....	1107

4.3.3.3. Museu de joguines Ton Boig (Palma)..	1120
4.3.3.3.1. Identificació.....	1120
4.3.3.3.2. Història i evolució.....	1120
4.3.3.3.3. Aspectes jurídics i administratius.....	1122
4.3.3.3.4. Fons del museu.....	1123
4.3.3.3.5. Laboratori.....	1123
4.3.3.3.6. Exposició.....	1124
4.3.3.3.7. Instal.lacions.....	1125
4.3.3.3.8. Dinamització.....	1126
4.3.3.3.9. Fonts consultades.....	1127
4.3.3.3.10. Apèndix documental.....	1127
5. CONCLUSIONS.....	1137
6. PROPOSTA PER A UN PLA DE MUSEUS ETNOLOGICS A LES ILLES BALEARS.....	1170

7/290

Andreu Ramis Puig-gros

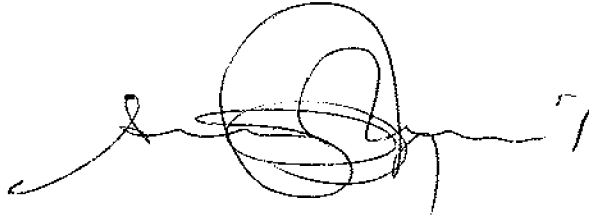
**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

R 88352

Setembre, 1992

UNIVERSITAT ILLES BALEARS
SECRETARIA GENERAL
(Tesi Doctorals)
Nº 174
Data 27-10-92
ENTRADA

Andreu Ramis Puig-gros

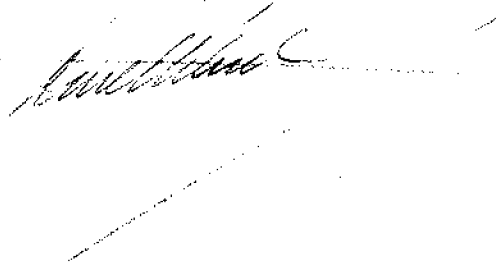


**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Tesi de doctorat

Direcció: Dr. Guillem Rosselló Bordoy

Vist i plau:



Dept. de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.

Universitat de les Illes Balears

Setembre, 1992

**LA MUSEOLOGIA ETNOLOGICA
EL PENSAMENT ANTROPOLOGIC A LES
ILLES BALEARS**

Volum IV

**7. REPERTORIS BIBLIOGRÀFICS DE
PUBLICACIONS SERIADES**

7. REPERTORIS BIBLIOGRÀFICS DE PUBLICACIONS SERIADES

7.0. Introducció

Com a complement indispensable dels distints apartats dedicats al coneixement antropològic a les nostres Illes recollim aquí els diversos buidats de publicacions periòdiques que hem fet servir per aproximar-nos a la producció dels distints autors i que, sense cap dubte, ha suposat una aportació considerable tot i que en la majoria dels casos es tracta de petites col.laboracions, reculls de notícies, breus descripcions etnogràfiques, etc. però que amb el temps han esdevingut referència obligada per a qualsevol treball de més ampli abast o visió de conjunt d'aquesta evolució del pensament.

El fet que la majoria de les publicacions seriades utilitzades no sien revistes especialitzades d'etnografia o folklore -inexistents per altra banda- obliga que els repertoris bibliogràfics que segueixen tenguin una delimitació temàtica. Només es consignen els articles de contingut folklòric o etnogràfic i els que per referències a determinats autors o obres, serveixen per a documentar la història del pensament antropològic.

Es tracta simplement d'una mostra, que hem cregut representativa, d'aquelles publicacions periòdiques a les quals la presència d'articles d'interès per al nostre estudi és considerable. El repertori que segueix no és, per tant, una bibliografia etnològica exhaustiva. Aquesta tasca, urgent i recomanable, està per fer. A cada un dels períodes històrics analitzats existeixen publicacions periòdiques a les quals es poden trobar aportacions folklòriques o etnogràfiques que no estan recollits en aquest repertori.

La realització d'una bibliografia etnològica exhaustiva hauria d'ésser una tasca col·lectiva que, amb criteris d'estandardització mecanitzable, permetés el buidat de totes les publicacions periòdiques, la seva catalogació i la seva indexació amb la finalitat de crear una base de dades sobre el coneixement antropològic a les Illes. Aquesta és una de les propostes bàsiques que incorporam al projecte final per a una xarxa de museus etnològics.

Entre les mancances importants hi ha, sense cap dubte, el buidat de totes i cada una de les publicacions de l'anomenada Premsa Forana, que a Mallorca ha assolit un gran desenvolupament a partir de la dècada dels setanta i que segurament esdevindria un bon indicador del moviment "neo-folklòric" que s'ha generat durant aquests darrers vint anys.

Pels casos que coneixem directament hom no pot parlar de grans aportacions etnogràfiques, però sí de notícies de primera mà, aportades pels mateixos redactors i col·laboradors, que s'hauran de tenir en compte a l'hora d'elaborar un corpus exhaustiu del coneixement etnogràfic.

En altres casos, la publicació d'índexs rigorosos i de redacció recent han aconsellat prescindir d'un buidat que hauria estat reiteratiu. Aquest és el cas de la *Revista de Menorca*, editada per l'Ateneo de Maó¹.

Quant a la sistematització d'aquest capítol hem incorporat una breu presentació, generalment de caràcter històric, de cada una de les publicacions seriades. En aquest sentit cal deixar constància de la migradesa d'estudis publicats sobre premsa periòdica. En molts casos hem trobat les úniques referències a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, al *Diccionari de la Literatura Catalana* o a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Algunes referències les hem trobades a l'obra d'Octavio Aguilera (1988), *Revistas mallorquinas durante el franquismo (1945-1974)*.

Existeix també alguna aportació de caràcter monogràfic sobre alguna de les publicacions emprades. Aquest és el cas de l'estudi de Sebastià Serra Busquets (1981-1984) sobre *La Veu de Mallorca*.

Els articles dels buidats s'han ordenat per ordre alfabètic d'autor o de títol, en cas d'aportacions anònimes, seguit per l'ordre cronològic de publicació entre parèntesi. Els articles del mateix autor i el mateix any s'han ordenat per ordre de publicació.

Després del títol es consigna la capçalera de la publicació o l'acrònim de la revista en cursiva. Finalment hi figura el número de la revista i, en el seu cas, i després de dos punts (:), la paginació.

¹ CANUT, M^a L., AMOROS, J.L. (1989) *Anatomía de una cultura. Cien años de la Revista de Menorca (1888-1988)* i CANUT, M^a Luisa (1991) *Revista de Menorca: catálogo de materias e índice cronológico 1888-1989*.

Els acrònims utilitzats en aquest capítol són els següents:

B.D.LL.C. per *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*

B.D.C. per *Butlletí de Dialectologia Catalana*

A.T.P. per *Arxiu de Tradicions Populars*

L.V.M. per *La Veu de Mallorca*

R.D.T.P. per *Revista de Dialectología i Tradiciones Populares*

7.1. "La Veu de Mallorca" (1900-1936). Bibliografia etnogràfica

Setmanari polític en català que aparegué, en èpoques diferents, a Palma de Mallorca. En la primera època (3 de febrer - 21 d'abril de 1900) fou dirigit per Joan Torrandell, i hi col.laboraren G. Alomar, A. Noguera, J. Alcover, Lluís Martí, M. dels S. Oliver, etc. Se'n feren dues edicions (una de popular i una altra il.lustrada) i ha estat considerat el primer periòdic polític de clara tendència catalanista.

Tornà a aparèixer el 4 de gener de 1917, fins al 15 de març de 1919, dirigit per Joan Estelrich. Estigué relacionat amb el Centre Regionalista de Mallorca, que recollí les seves idees, i dedicà també una atenció especial als temes culturals. Entre els seus col.laboradors hom ha d'esmentar sobretot Joan Pons i Marquès, Guillem Forteza, Miquel Ferrà, J. Alcover, etc.

Finalment aparegué de nou el 17 de gener de 1931, fins a l'inici de la guerra civil, com a portaveu del Centre Autonomista de Mallorca, dirigit per Andreu Ferrer i Ginard. Defensà una política catalanista acostada a la Lliga Catalana¹.

¹ Per a una visió més àmplia de la línia política de LVM vegeu SERRA BUSQUETS, S. (1981-84) "La Veu de Mallorca. Una publicació nacionalista entre el 1900 i 1931". *Mayurqa*. 20:293-318.

Quant a les aportacions de caràcter folklòric no són gaire nombroses. Pel que fa a la primera època de *La Veu de Mallorca*, dels números que hem pogut examinar només hi ha una referència de Gabriel Alomar referida a Marià Aguiló (3 febrer 1900). A la segona època hi hem localitzat diversos articles folklòrics d'autors coneguts.

A part d'aquests articles al n° 19 (maig 1931) hi ha un article d'homenatge a Baltasar Samper i al n° 47 (novembre 1931) es fa referència als cursos organitzats per l'Associació per la Cultura de Mallorca, entre els quals n'hi havia el de folklore impartit per Ferrer Ginard.

En el nostre estudi, l'interès per aquesta publicació rau en la constatació de la presència i la participació activa dels folkloristes en la vida política del moment i amb la seva vinculació a plantejaments de caràcter nacionalista i regionalista. Així mateix, serveix de contrapunt a les publicacions de caràcter tècnic, com és ara el cas del *Butlletí de Dialectologia Catalana* o, fins i tot, de revistes específicament folklòriques o etnogràfiques com l'*Arxiu de Tradicions Populars* o *El Tresor dels Avis*.

CAMPS, Francesc (1917) "Folklore. Tradicions mitològiques". *LVM* (2a. època). 1.

CAMPS, Francesc (1917) "Folklore. Boscs sagrats". *LVM* (2a. època). 14.

CAMPS, Francesc (1917) "El verdanc de magraner". *LVM* (2a. època). 45.

"Les Cançons populars de Mallorca" (1931) *LVM* (4a. època). 1.

FERRER, Andreu (1931) "El nostre folklore, I". *LVM* (4a. època). 1.

"Folklore"(1918) *LVM* (3a. època). 31.

JORDI DES RECO (1917) "Un fii de viuda". *LVM* (2a. època). 42.

JORDI DES RECO (1917) "N'Aineta, fia del Rey". *LVM* (2a. època). 44.

JORDI DES RECO (1918) "N'Aineta, fia de Rey (segueix)". *LVM* (3a. època). 7.

JORDI DES RECO (1918) "N'Aineta, fia de Rey (segueix)". *LVM* (3a. època). 8.

JORDI DES RECO (1918) "N'Aineta, fia de Rey (acabatall)". *LVM* (3a. època). 9.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí". *LVM* (3a. època). 10.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí (segueix)". *LVM* (3a. època). 11.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí (segueix)". *LVM* (3a. època). 13.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí (acabatay)". *LVM* (3a. època). 14.

JORDI DES RECO (1918) "Sa geneta i sa coa de s'ase". *LVM* (3a. època). 16.

MESTRES, Apeles (1918) "El Negre. Folklore". *LVM* (3a. època). 18.

"El Pastor de Curniola" (1931) *LVM* (4a. època). 6.

POL, Antoni (1917) "Sa xermada". *LVM* (2a. època). 18.

POL, Antoni (1917) "Sa cisterna". *LVM* (2a època). 21.

POL, Antoni (1917) "Noces pageses". *LVM* (2a. època). 36.

POL, Antoni (1917) "Una caçada dins un forn de calç". *LVM* (2a. època). 45.

POL, Antoni (1918) "Cançons populars camperoles". *LVM* (3a. època). 22.

RAMON DES PUJOLS (1931) "Costums de Quaresma". *LVM* (4a. època). 6.

7.2. "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana" (1901-1936). Bibliografia etnogràfica

Publicació filològica i lingüística de periodicitat mensual, editada a Palma entre el desembre de 1901 i el febrer de 1936. Era l'òrgan de difusió i informació de l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*. Va ésser la primera revista del seu gènere de l'Estat Espanyol. Durant la primera etapa (1901-1926), fou dirigida per mossèn Antoni Maria Alcover, que en redactava la major part i que hi publicà alguns dels seus treballs més importants. Va aconseguir un grup sòlid de suport a la redacció del diccionari i serví de comunicació entre Mallorca i la resta de terres de parla catalana.

Contenia la llista de col.laboradors del diccionari, la crònica del seu estat, una secció de bibliografia comentada, important per estudiar l'evolució del pensament lingüístic de Mossèn Alcover, una de necrològiques i altres.

Arran de la ruptura del director amb l'Institut d'Estudis Catalans (1918), la revista inserí violents manifestos dirigits, sobretot, als partidaris de Pompeu Fabra, fet que juntament amb l'ortografia anàrquica que s'hi emprava en minvava la popularitat.

Per raons econòmiques, se'n suspengué la publicació, que no es reprengué fins al 1933. En aquesta segona etapa, amb el subtítol de Revista mensual de lingüística, folklore i literatura, i

sota la direcció de Francesc de Borja Moll, adoptà l'ortografia normalitzada i abandonà el to polèmic de l'anterior. Desaparegué quan esclatà la Guerra Civil.

Des del punt de vista etnogràfic cal destacar la publicació dels articles de Mn. Antoni M. Alcover sobre el bestiar de llana i el bestiar cabrum així com les consuetuds dels segadors llucmajorers, inclosos dins el corrent lingüístic *Worter und Sachen*.

Així mateix cal destacar la intensa relació mantinguda amb folkloristes del Principat, especialment amb Joan Amades, Violant i Simorra i Antoni Grierà.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Vocabulari del bestiar de llana". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:54-59.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Vocabulari del bestiar de llana de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:154-162.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Vocabulari del bestiar de llana de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:169-191.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Aplec de Rondaies Mallorquines" [Crònica]. *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:289.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Versió castellana de dues Rondaies mallorquines". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:307.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:178-196.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:235-248.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:278-287.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:305-317.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:343-349.

[ALCOVER, Antoni M^a] (1925-1926) "Consuetuts dels segadors llucmajorers". *B.D.LL.C.* (1a. època). 14:204-215.

ALCOVER, Antoni M^a (1933) "Tres germans" [Documents de la nostra llengua]. *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:39-40.

ALCOVER, Antoni M^a (1933) "Entremès de la Senyora Beneta". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:129-134.

ALCOVER, Antoni M^a (1933) "Entremès de la Senyora Beneta (conclusió)". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:147-150.

ALCOVER, Antoni M^a (1934) "En Mirando. (Rondalla mallorquina inèdita)" [Documents de llengua i folklore]. *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:129-137.

AMADES, Joan (1933) "Llengua i Folklore. Proverbis originats en la representació popular de la Passió". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:65-69.

AMADES, Joan (1933) "Sant Pere en el proverbi". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:164-169.

AMADES, Joan (1934) "Els Sants en el refranyer". *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:39-49.

AMADES, Joan (1934) "Jocs de paraules". *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:162-169.

AMADES, Joan (1935) "Calemburs". *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:177-181.

"Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" (1916-1917) *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:320. [ressenya bibliogràfica].

"Calendari Folklòric d'Urgell" (1916-1917) SERRA I BOLDU, Valeri. *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:3. [ressenya bibliogràfica].

"Ciutats de llegenda" (1933) AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 10:183. [ressenya bibliogràfica].

"Les Diades populars catalanes, volum I" (1933) AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:128. [ressenya bibliogràfica].

"Dietari de l'exida de Mn. Antoni M^a Alcover a Alemània y altres nacions l'any del Senyor, 1907" (1908) *B.D.LL.C.* (1a. època). 5. [Núm. extraordinari].

"Festes tradicionals dels Pallars" (1935) VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:90. [ressenya bibliogràfica].

"Folklore alguerès replegat de n'Antoni Ciuffo" (1923-1924) *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:257-272. [ressenya bibliogràfica].

"Folklore balear, volum II. Cançonetes menorquines" (1923-1924) FERRER, Andreu. *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:112. [ressenya bibliogràfica].

GRIERA, A. (1912-1913) "Transcripció fonètica Es de la rondaya Es Jai de sa lluna". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:49-54.

GRIERA, A. (1912-1913) "Transcripció fonètica d'una Rondaya mallorquina segons la pronuncia de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:147-152.

GRIERA, A. (1912-1913) "El parlar d'Eivissa i Formentera". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:365-374.

"Llibre popular de Rosari: Folklore del Roser" (1918-1919)
SERRA I BOLDU, Valeri. *B.D.LL.C.* (1a. època). 10:13.
[ressenya bibliogràfica].

"Menorca (primera parte)" (1933) LAFUENTE VANRELL, L.
B.D.LL.C. (2a. època). 10:185. [ressenya bibliogràfica].

MOLL, Francesc de B. (1923-1924) "Per D. Andreu Ferrer i
Ginart". *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:235-238. [Comentaris sobre el
llibre Cançonetes Menorquines].

MOLL, Francesc de B. (1925-1926) "Terminologie de la Culture
des Céréals à Majorque". ROKSETH, Pierre *B.D.LL.C.* (1a.
època). 14:219. [ressenya bibliogràfica].

MOLL, Francesc de B. (1933) "Mn. Antoni M^a Alcover".
B.D.LL.C. (2a. època). 15:4-28.

MOLL, Francesc de B. (1933) "Els refranys del «Tirant lo
Blanc»". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:169-172.

MOLL, Francesc de B. (1934) "Indústries casolanes. Elaboració
del cànem i de la llana al Pallars". VIOLANT I SIMORRA, R.
B.D.LL.C. (2a. època). 16:125. [ressenya bibliogràfica].

MOLL, Francesc de B. (1934) "Nota marginal a la rondalla d'En
Mirando". *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:138-140.

MOLL, Francesc de B. (1935) "Feines casolanes. Costums de la cria i de la matança del porc al Pallars Sobirà". VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:90. [ressenya bibliogràfica].

MOLL, Francesc de B. (1935) "Cançons populars amoroses i cavalleresques". AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:91-92. [ressenya bibliogràfica].

MOLL, Francesc de B. (1936) "Sobre el segon vers del cant de la Sibilla". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:22-27.

MOLL, Francesc de B. (1936) "Les diades populars catalanes. Volum II". AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:62. [ressenya bibliogràfica].

"Recull folklòric-etnogràfic de les Valls del Flamisell. Instruments populars" (1934) VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:125. [ressenya bibliogràfica]

"Rondaies de Menorca recullides i anotades per Andreu Ferrer Ginart" (1914-1915) *B.D.LL.C.* (1a. època). 8:196. [ressenya bibliogràfica].

SANCHIS GUARNER, M. (1936) "Locucions tòpiques valencianes". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:1-21.

SANCHIS GUARNER, M. (1936) "Locucions tòpiques valencianes (continuació)". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:33-48.

SANCHIS GUARNER, M. (1936) "Locucions tòpiques valencianes (continuació)". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:83-100.

"Vocabulari de la indústria d'adobar pells per a la sola" (1933)
CASTELLA I RAICH, Gabriel. *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:126.
[ressenya bibliogràfica].

7.3. "Butlletí de Dialectologia Catalana" (1913-1936). Bibliografia etnogràfica

Revista catalana especialitzada en dialectologia, etimologia i toponímia. Fou publicat inicialment per les oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana, de l'Institut d'Estudis Catalans (Palau de la Diputació), amb l'objecte d'informar els col·lectors dels materials lingüístics i publicar els resultats dels estudis sobre aquests materials. Antoni Griera en tingué principalment cura en la primera època (1913-1930). La segona època (1931-1936) fou preparada per Joan Coromines i aparegué amb el subtítol de "Revista Catalana de Lingüística". Ultra els col·laboradors catalans (Pere Barnils, Manuel de Montoliu, Pompeu Fabra, etc.), hi col·laboren, entre altres Leo Spitzer, Walter von Wartburg, Paul Aebischer i Wilhelm Meyer-Lübke¹.

Com a continuació del Butlletí, després de la guerra, el 1962 apareix el *Boletín de Dialectología Española*. És una publicació del Instituto Internacional de Cultura Románica. És dirigit per A. Griera.

¹PRAT I CAROS, Joan (1985) "El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no-diària (1862-1984)" [original mecanografiat] pp. 20-21. Aquest autor presenta aquesta revista com a continuadora del Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.

L'estreta vinculació entre la construcció simbòlica d'una identitat diferencial pròpia i la llengua com un dels símbols més representatius és una de les raons prioritàries per a la incorporació d'aquesta revista de filologia al nostre repertori.

La participació dels intel·lectuals de les Illes a un projecte clarament català en una clara manifestació d'unitat cultural catalana i la presència de nombroses aportacions enquadrades dins la línia de pensament de l'escola filològica d'Hamburg, *Wörter und Sachen* són altres causes que motivaren el següent buidatge.

AMADES, J. (1927) "Éssers fantàstics". *B.D.C.* 15:1-80.

AMADES, J. (1929) "El culte a la pedra". *B.D.C.* 17:57-65.

AMADES, J. (1930) "Astronomia i meteorologia popular". *B.D.C.* 18:105-138 i 217-313.

AMADES, J. (1934) "Vocabulari dels vells oficis de transport i llurs derivats". *B.D.C.* 22:59-239.

AMADES, J., ROIG, E. (1924) "Vocabulari de l'art de la navegació i de la pesca". *B.D.C.* 12:1-115.

AMADES, J., ROIG, E. (1926) "Vocabulari de la pesca". *B.D.C.* 14:1-88.

B[ARNILS], P[ere] (1914) "Rondaies de Menorca". A. FERRER.
B.D.C. 2:35-36.

BARNILS, Pere (1914) "De fonètica Balear". *B.D.C.* 2:45-49.

BARNILS, Pere (1914) "L'articulació de la k i la g mallorquines".
B.D.C. 3:74-79.

"Folklore menorquí" [Bibliografia] (1921) CAMPS i
MERCADAL, F. *B.D.C.*

GRIERA, A. (1914) "Notes sobre'l parlar d'Eivissa i Formentera".
B.D.C. 1:26-35.

GRIERA, A. (1914) "Els noms dels vents en català". *B.D.C.* 2:74-
96.

GRIERA, A. (1914) "La «calaixera» de Mn. Alcover". *B.D.C.*
4:1-10.

[GRIERA, A.] (1915) "Contarelles". JORDI DES RECO (Mn.
Antoni M^a Alcover). *B.D.C.* 4:166. [ressenya bibliogràfica]

[GRIERA, A.] (1915) "Pertret per una bibliografia filològica de
la llengua catalana". JORDI DES RECO (Mn. Antoni M^a Alcover)
B.D.C. 4:166-167. [ressenya bibliogràfica]

GRIERA, A. (1917) "El dialecte baleàric". *B.D.C.* 5:1-33.

GRIERA, A. (1918) "El dialecte baleàric (acabament)". *B.D.C.* 6:1-14.

GRIERA, A. (1923) "Els noms dels peixos dels mars i rius de Catalunya". *B.D.C.* 11:33-79.

GRIERA, A. (1923) "El jou, l'arada i el llaurar". *B.D.C.* 11:80-101.

GRIERA, A. (1928) "Feines i costums que desapareixen". *B.D.C.* 16:1-40.

GRIERA, A. (1928) "El Diccionari dels dialectes catalans". *B.D.C.* 16:41-53.

GRIERA, A. (1929) "Tríptic: la naixença, les esposalles, la mort". *B.D.C.* 17:79-135.

GRIERA, A. (1930) "Litúrgia popular" *B.D.C.* 18:1-98.

GRIERA, A. (1933) "La casa catalana". *B.D.C.* 20:13-329.

MOLL, Francesc de B. (1934) "Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears". *B.D.C.* 22:1-35.

MOLL, Francesc de B. (1936) "Vocabulari popular de l'art de la construcció". *B.D.C.* 23:1-38.

MOLL, Francesc de B. (1937) "Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears". *B.D.C.* 24:82-97.

PONS, R. (1914) "Vocabulari català de les indústries tèxtils i llurs derivades". *B.D.C.* 4:59-164.

SPELBRINK, Walter (1937) "Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera. Eine kulturgeschichtliche und lexikographische Darstellung". *B.D.C.* 24:184-281.

7.4. Revista "Llevant" (1917-1931). Bibliografia etnogràfica

Publicació periòdica editada a Artà (1917-1931). Se subtitulava *Defensor dels interessos morals i materials d'Artà i sa comarca* i aparegué amb el lema *Per Déu i per Mallorca*. D'ideologia catòlica, mantingué una línia conservadora, de caire regionalista.

Incloïa seccions de política municipal, d'agricultura, de vida social, del moviment demogràfic d'Artà i del folklore mallorquí. Successivament varià la periodicitat i fou quinzenal, setmanal, diària i desenal.

En foren directors Andreu Ferrer Ginard (1917-1929) i Josep Sureda i Blanes (1929-1931). Hi col.laboraren Antoni Maria Alcover i Fèlix Escales Chamení, entre d'altres.

La periodicitat de la publicació, així com el seu caràcter local, fan que les aportacions de caràcter etnogràfic siguin molt breus, normalment de caràcter local i fins i tot d'autors artanencs i gabellins. Bon exemple d'aquesta línia de treball són les publicacions de glosadors locals, l'edició de "s'Argument" i de rondalles.

Un altre aspecte interessant d'aquesta publicació és el gran nombre de notícies sobre el Museu Regional d'Artà. De fet, a

través de les planes de Llevant, hom pot resseguir el procés de creació i els primers anys de vida d'aquest museu.

A. F. (1922) "Práctiques supersticiosas en el día de St. Joan". *Llevant* (Any VI). 155:2-3.

A. F. (1927) "Pel Museu d'Artà". *Llevant* (Any XI). 398.

"De Ca Nostra. El Museu " (1929) *Llevant* (Any XIII). 466.

"De Ca Nostra. El Museu " (1929) *Llevant* (Any XIII). 469.

"Deixau lo Dol (Cuadro de costums mallorquines)" (1927) *Llevant* (Any XI). 390.

FELIX (1929) "Mossèn Cosme Bauçà". *Llevant* (Any XIII). 471.

FERRER, Jaume (a) Vermey (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 184.

FERRER, Jaume (a) Vermey (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 185.

FERRER, Jaume (a) Vermey (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 186.

GARCÍAS FONT, LL. (1929) "El Museu d'Artà". *Llevant* (Any XIII): 459.

GARCÍAS FONT, LL. (1929) "El nostre museu va envant". *Llevant* (Any XIII). 464.

GINART, Ramon (a) Bul.lé (1922) "Glosada de les festes de l'arribada del tren a Artà". *Llevant* (Any VI). 137:5-6.

GINART, Ramon (a) Bul.lé (1922) "La vida des pareyé. Glosada p'En ...". *Llevant* (Any VI). 138:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. Ses Germanastres". *Llevant* (Any VI). 139:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. L'hermosa fiyastra". *Llevant* (Any VI). 140:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. En Trist". *Llevant* (Any VI). 143:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. Sa Monja". *Llevant* (Any VI). 145:6.

L'AVI (1922) "Rondaya del dissapte. Sa Creació, Es Mort". *Llevant* (Any VI). 148:6.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. Un nin afortunat". *LLevant* (Any VI). 149:6.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. Barba d'or". *LLevant* (Any VI). 152:6.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. El castell de irás i no'n tornaràs". *LLevant* (Any VI). 153.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. El castell de irás i no'n tornaràs". *LLevant* (Any VI). 154.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. El castell de irás i no'n tornaràs (acabament)". *LLevant* (Any VI). 155.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. Un beneitot". *LLevant* (Any VI). 163:6.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. Es capdellet d'ó". *LLevant* (Any VI). 164.

L'AVI (1922) "Qu'és bou o porc". *LLevant* (Any VI). 169:6.

"El Museu d'Artà" (1927) *LLevant* (Any XI). 405.

"Pel Museu d'Artà" (1927) *LLevant* (Any XI). 406.

"Museu" (1929) *LLevant* (Any XIII). 475.

"Museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 475.

"Museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 478.

"El Museu d'Artà (continuarà)" (1929) *Llevant* (Any XIII). 405.

"El Nostre museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 473.

RAMON DES PUJOLS (1923) "Miscelánea folklòrica". *Llevant* (Any VII). 186.

RAMON DES PUJOLS (1923) "Pràctica curativa. Entre glosadors". *Llevant* (Any VII). 186.

["Ressenya del vol. VI de Rondayes d'Antoni M^a Alcover"] (1923) *Llevant* (Any VII). 284

RIERA, Mateu (a) Mulinet (1922) ["Argument continuació"]. *Llevant* (Any VI). 133.

"Rondayes populars. S'Animalet Verd" (1925) *Llevant* (Any IX). 332.

"Rondayes populars. S'Animalet Verd (continuació)" (1925) *Llevant* (Any IX). 333.

"Rundayes populars. S'Animalet Verd (continuació)" (1925)
Llevant (Any IX). 336.

SANSO BLANES, Joan (1922) "Argument per a la festa de Sant Antoni Abat de 1922". *Llevant* (Any VI). 134. [Encastat com a plec].

"Secció Amena. Gloses" (1922) *Llevant* (Any VI). 147:6.

SIQUIER, Miquel (a) Pruna (1922) "S'Argument de Capdepera. Glosat p'en ... *Llevant* (Any VI). 135:5-6.

SIQUIER, Miquel (a) Pruna (1922) "S'Argument de Capdepera (acabament). *Llevant* (Any VI). 136:5-6.

SUREDA, Antoni (a) Xurigué (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 182.

SUREDA, Antoni (a) Xurigué (1925) "Argument de l'any 1924". *Llevant* (Any IX). 289.

VICENS SANTANDREU, Antoni (a) de Son Garbeta (1923) "Gloses". *Llevant* (Any VII). 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 202, 283, 284, 217, 222, 226 i 224.

7.5. "El Tresor dels Avis" (1922-1928)

Publicació de periodicitat mensual, editada a Artà entre el 1922 i el 1928 pel mestre d'escola i folklorista Andreu Ferrer i Ginard. Es tracta de la primera revista especialitzada en folklore que s'ha editat a les nostres Illes fins a l'aparició, el 1980, dels *Quaderns de Folklore* de Ciutadella.

Porta com a subtítol, *Revista mensual d'etnografia, mitologia i folklore de Balears*. Entre els seus objectius, fixats per l'editor i màxim col.laborador, destaca l'arreplega del corpus rigorosament folklòric de les Illes, per donar-lo a conèixer i salvar-lo de l'extinció.

Per a la recopilació dels materials folklòrics estableix una xarxa de corresponsals que agrupa sota el nom d'Amics de la Tradició Popular els quals responen a tota una sèrie de qüestionaris que apareixen publicats a la mateixa revista. Al llarg de la vida de la revista es publicaren qüestionaris sobre els següents temes: Els núvols, noms, formes especials i pronòstics; la devoció de Mallorca a Sant Antoni Abad; els rastres folklòrics de la denominació mora a Mallorca; la sabiduria de Salomó i una normativa general per a la recollida de cançons populars i tota mena de música popular.

Les respostes que remeten els corresponsals apareixen també publicades a la revista. Aquestes respostes han de passar a formar part del que ell anomena "Tresor dels Avis" que s'ha de

catalogar i ordenar segons una particular classificació decimal aplicada al folklore, elaborada pel mateix Andreu Ferrer, i que conté els següents apartats:

0. La Naturalesa
1. L'Home i son habillament
2. Vida espiritual
3. Vida social
4. Entreteniments de l'home
5. Geografia
6. Ciències i llurs aplicacions
7. Medicina
8. Vers i música
9. Narracions i lingüística

A part de la important, quantitativa i qualitativa, aportació del mateix Andreu Ferrer Ginard, hom ha de destacar les aportacions de Joan Amades, Francesc Baldelló, Francesc Camps i Mercadal, Antoni M. Alcover, Antoni Pol, Valeri Serra i Boldú i Rosend Serra i Pagès.

A. C. (1925-6) "Culte popular de la Mare de Deu a Mallorca" [Trobaila de Nostra Sra. de la Salut del poble de Maria]. *Tresor dels Avis*. 3:161-164.

A. F. (1922) "Meteorologia. Núvols". *Tresor dels Avis*. 1:105-107.

A. F. (1923-4) "Les nostres cançonetes". *Tresor dels Avis*. 2:91-96.

A. F. (1925-6) "Na Garrovera (Acabament)". *Tresor dels Avis*. 3:120-122.

A. F. (1925-6) "Cansons de feinetjar. Des Cullir". *Tresor dels Avis*. 3:123-126.

A. F. (1927-8) "Excursió folklòrica a Es Capdellà". *Tresor dels Avis*. 4:52-55.

A. F. (1927-8) "Don Rosend Serra Pagès" [Necrològica]. *Tresor dels Avis*. 4:184-187.

AFEGI (1927-8) "Folklore piedós de Mallorca". *Tresor dels Avis*. 4:5-6, 9-11, 20-22, 25-27 i 37-38.

AFEGI (1927-8) "Es Tresor des Barracà". *Tresor dels Avis*. 4:76-78.

AFEGI (1927-8) "Rundaya popular. L'Angel de la mort". *Tresor dels Avis*. 4:116-117.

ALCOVER, Antoni M^a (1925-6) "Consuetuts dels segadors lluchmajorers". [Els jornalers. Els trossers. Els escaraders]. *Tresor dels Avis*. 3:113-136.

AMADES, Joan (1925-6) "Meteorologia popular I i II". *Tresor dels Avis*. 3:49-55.

AMADES, Joan (1925-6) "Meteorologia popular III". *Tresor dels Avis*. 3:65-72.

AMADES, Joan (1925-6) "Meteorologia popular V". *Tresor dels Avis*. 3:81-84.

AMADES, Joan (1927-8) "Personatges proverbials". *Tresor dels Avis*. 4:161-165 i 171-175.

AMADES, Joan (1927-8) "Personatges proverbials (Conclusió)". *Tresor dels Avis*. 4:171.

ARXIDUC LLUIS SALVADOR (1922) "Altre tradició: el Fet de la Torre de Canyamel". *Tresor dels Avis*. 1:116-117.

ARXIDUC LLUIS SALVADOR (1922) "Elements folklòrics referents als moros. Un desembarc dels moros". *Tresor dels Avis*. 1:132.

BALDELLO, Francesc (1923-4) "Folklore litúrgic". *Tresor dels Avis*. 2:118-126.

BALDELLO, Francesc (1923-4) "Folklore litúrgic. Temps pasqual. Ascensió, Pentecostés i Corpus". *Tresor dels Avis*. 2:145-149 i 161-164.

BALDELLO, Francesc (1925-6) "La Cançó popular catalana. Cançons nadalenques" [Conferència]. *Tresor dels Avis*. 3:1-12.

BALDELLO, Francesc (1925-6) "Folklore litúrgic. El culte dels Sants". *Tresor dels Avis*. 3:97-102.

BALDELLO, Francesc (1925-6) "Folklore litúrgic. La Santa Missa". *Tresor dels Avis*. 3:177-182.

BENEJAM, Juan (1922) "Costums populars". [Fantasmes, bruixes i demés]. *Tresor dels Avis*. 1:35-38.

BIBILONI, Joan (1922) "Indumentaria pollensina. Ultims del segle XVIII i principis del XIX". *Tresor dels Avis*. 1:49-53.

BIMALGORFA, Joan de (1927-8) "Què són les durmillegues". *Tresor dels Avis*. 4:127-128.

CAMPS MERCADAL, Francesc (1922) "Tradicions mitològiques. Generalitats de folklorisme menorquí: Culte del sol. Estels, constel·lacions. La lluna. Planetes. Cometes. Dies. Culte dels boscs". *Tresor dels Avis*. 1:17-26.

CASELLES, Andreu (1922) "La festa del pa i del peix a Sant Joan". *Tresor dels Avis*. 1:77.

CATANY, Francisca (1922) "Sa Font de Xorrigo. Sobre la Font de Sa Gruta". *Tresor dels Avis*. 1:86-87.

CATANY, Francisca (1922) "Festa de les Verges a Son Carrió". *Tresor dels Avis*. 1:154-155.

CATANY, Francisca (1923-4) "Festa de St. Juan". *Tresor dels Avis*. 2:77.

CATANY, Francisca (1923-4) "Miscelánea. Folklore del dia de Sant Juan. Cançons". *Tresor dels Avis*. 2:134-139.

F. A. (1927-8) "Bibliografia". *Tresor dels Avis*. 4:160.

[FERRER, Andreu] (1922) "Escomesa". *Tresor dels Avis*. 1:2-3.

[FERRER, Andreu] (1922) "Nuvols. Noms, formes especials i lo que pronostiquen". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:8-11.

[FERRER, Andreu] (1922) "Els Amics de la Tradició Popular". *Tresor dels Avis*. 1:12-13.

[FERRER, Andreu] (1922) "Condicions baix de les quals se publica aquesta revista". *Tresor dels Avis*. 1:14-15.

[FERRER, Andreu] (1922) "Notes bibliogràfiques. Lletres a una mare mahonesa. Lectura popular. Revista Antoniana. Catalana". *Tresor dels Avis*. 1:16.

[FERRER, Andreu] (1922) "La devoció de Mallorca a St. Antoni Abad". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:27-36 i 39-47.

[FERRER, Andreu] (1922) "D. Juan Benejam i Vives". *Tresor dels Avis*. 1:33-34.

[FERRER, Andreu] (1922) "Notes bibliogràfiques. Aplec de bones costums. Biblioteca de Catalunya. Revistes. Canvis". *Tresor dels Avis*. 1:48.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançons amb tonada". *Tresor dels Avis*. 1:54-56.

[FERRER, Andreu] (1922) "D. Juan i D. Ramon (lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 1:55-56.

[FERRER, Andreu] (1922) "Qüestionari sobre els rastres folklòrics de la dominació mora a Mallorca". *Tresor dels Avis*. 1:59.

[FERRER, Andreu] (1922) "Bibliografia. Noticia històrica del Folklore por D. Alejandro Guichot i Sierra. Mil cantares populares amorosos por Gabriel M^a Vergara. Revistes". *Tresor dels Avis*. 1:63-64.

[FERRER, Andreu] (1922) "Elements folklòrics referents als moros". *Tresor dels Avis*. 1:65-67.

[FERRER, Andreu] (1922) "L'esclava del Moretí. (Lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 1:73-74.

[FERRER, Andreu] (1922) "Dels amics de la Tradició Popular". *Tresor dels Avis*. 1:75-76.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançons de cantar ses figures". *Tresor dels Avis*. 1:78.

[FERRER, Andreu] (1922) "Sabiduria de Salomó". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:88-89.

[FERRER, Andreu] (1922) "Na Cicilia.". *Tresor dels Avis*. 1:90-91.

[FERRER, Andreu] (1922) "Folklore del dia de St. Juan". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:92-96.

[FERRER, Andreu] (1922) "Mare de Deu". *Tresor dels Avis*. 1:103-104.

[FERRER, Andreu] (1922) "Elements folklòrics referents als Moros". [Es capellà moro. Erbes curatives]. *Tresor dels Avis*. 1:113-115 i 129-132.

[FERRER, Andreu] (1922) "La Presó de Nàpols". *Tresor dels Avis*. 1:118-122.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançoner Popular de Catalunya. Concurs any 1922". [Premis. Bases. Normes generals per a la recollida de Cansons i de tota mena de música popular]. *Tresor dels Avis*. 1:123-127.

[FERRER, Andreu] (1922) "Bibliografia. Manual per a recerques d'Etnografia de Catalunya". *Tresor dels Avis*. 1:128.

[FERRER, Andreu] (1922) "El dissapte a vespre". *Tresor dels Avis*. 1:136-137.

[FERRER, Andreu] (1922) "Meteorologia". [Senyals de pluja. Refranys sobre la pluja]. *Tresor dels Avis*. 1:141-142, 159-160 i 172-175.

[FERRER, Andreu] (1922) "Exposició d'etnografia". *Tresor dels Avis*. 1:143.

[FERRER, Andreu] (1922) "Bibliografia. Enigmística Popular d'En Valeri Serra Boldú. Medicina Popular de id.". *Tresor dels Avis*. 1:144.

FERRER, Andreu (1922) "La Festa de les Verges". *Tresor dels Avis*. 1:152-153.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançó de les Verges". *Tresor dels Avis*. 1:156.

[FERRER, Andreu] (1922) "Jo m'aixec dematinet". *Tresor dels Avis*. 1:167-172.

[FERRER, Andreu] (1922) "Escoltau i oireu". *Tresor dels Avis*. 1:175-176.

[FERRER, Andreu] (1922) "Noves". [Per l'any nou]. *Tresor dels Avis*. 1:188-189.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "La Font d'Aguiló". *Tresor dels Avis*. 2:22-23.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Excursió folklòrica a St. Llorens des Cardessar". *Tresor dels Avis*. 2:24-27.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Codolades. Veritats". *Tresor dels Avis*. 2:28-31.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Nota bibliogràfica. Tom IV Rondayes. A. M^a Alcover". *Tresor dels Avis*. 2:32.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves". *Tresor dels Avis*. 2:32.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Costums de Corema II. Setmana de Passió". *Tresor dels Avis*. 2:33-38.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "A la Ciutat de Nàpols". *Tresor dels Avis*. 2:39-40.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Problemes aritmètics". *Tresor dels Avis*. 2:41-43.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Altre codolada". *Tresor dels Avis*. 2:44-46.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Folklore musical mallorquí". *Tresor dels Avis*. 2:47.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Notes bibliogràfiques. Cançonetes menorquines. Revistes". *Tresor dels Avis*. 2:48.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Setmana dels enamorats". *Tresor dels Avis*. 2:58-59.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Comparances". *Tresor dels Avis*. 2:60-62.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Bibliografia. Rondayes Mallorquines tom IV d'en Jordi des Recó". *Tresor dels Avis*. 2:63.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves. A pagar toquen". *Tresor dels Avis*. 2:64.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore balear I". *Tresor dels Avis*. 2:65-68.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Comparances". *Tresor dels Avis*. 2:69-72.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Codolada". *Tresor dels Avis*. 2:73-76.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Vária. A Gaieta. S'Aubó". *Tresor dels Avis*. 2:78-79.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves. Retrás. Ses Cançonetes. Els folletons". *Tresor dels Avis*. 2:80.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore Balear II. Cançons de bres". *Tresor dels Avis*. 2:86.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "La Sibil·la". *Tresor dels Avis*. 2:86-90.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Notes bibliogràfiques". *Tresor dels Avis*. 2:111.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves. Pagament". *Tresor dels Avis*. 2:112.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore Balear III. Joguines infantils". *Tresor dels Avis*. 2:113-117.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "El Pastó de Curniola (lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 2:127-128.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore Balear IV. Cançonetes per infants". *Tresor dels Avis*. 2:129-133.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Comparances". *Tresor dels Avis*. 2:140-141.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Na Catalineta (lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 2:142-143.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Notes bibliogràfiques". *Tresor dels Avis*. 2:144.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Codolada del Senyor meu Jesucrist". *Tresor dels Avis*. 2:150-154.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "El mariné". *Tresor dels Avis*. 2:155-156.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Cançoner Popular de Catalunya. Concurs. Any 1924". [Cartell, premis i basses]. *Tresor dels Avis*. 2:156-159.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Normes generals per a la recollida de cançons i de tota mena de música popular". *Tresor dels Avis*. 2:159-160.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Classificació decimal aplicada al folklore". *Tresor dels Avis*. 2:165-176 i 177-190.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Tasca Folklórica". *Tresor dels Avis*. 3:13.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Oració". *Tresor dels Avis*. 3:28-31.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Noves. Revistes. Als subscriptors". *Tresor dels Avis*. 3:31-32.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Llegendari popular català. Concurs 1925". *Tresor dels Avis*. 3:44-45.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "S'aufabia de sa ventura (Rundaya popular)". *Tresor dels Avis*. 3:46-48.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons de feinetjar. Des llaurar". *Tresor dels Avis*. 3:73-74.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Notes bibliogràfiques. Estudis. El ball de les Gitanes. Dispensa". *Tresor dels Avis*. 3:64.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Festa de la música a Mallorca. Cartell". *Tresor dels Avis*. 3:75-78.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Fragments d'una cansó". *Tresor dels Avis*. 3:79.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Recerques folklòriques". [Escoltau]. *Tresor dels Avis*. 3:80.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons de feinetjar. Des tondre". *Tresor dels Avis*. 3:89-92.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Notes. Dispensa. Pagament". *Tresor dels Avis*. 3:96.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons supersticioses. Oració a St. Cristófol". *Tresor dels Avis*. 3:127-128.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Noves". [Premiat. Distinció. Revistes]. *Tresor dels Avis*. 3:128.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cançons de feinetjar. Des Segar". *Tresor dels Avis*. 3:139-144, 157-160 i 175-176.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Codolada. Na Margalideta". *Tresor dels Avis*. 3:151-152.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Llegendari popular catalá. Segon concurs 1927". *Tresor dels Avis*. 3:153-155.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Veredicte del Jurat per el primer concurs". *Tresor dels Avis*. 3:156.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Goigs de Nostra Sra. de la Salut de Maria". *Tresor dels Avis*. 3:165-167.

FERRER, Andreu (1925-6) "Els tres atlots sabuts de Son Talent (rondaya popular)". *Tresor dels Avis*. 3:171-174.

FERRER, Andreu (1925-6) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 3:183-185.

FERRER, Andreu (1925-6) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 4:3-4.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Cançons de feinetjar". *Tresor dels Avis*. 4:7-8, 23-24, 31-32, 39-40, 46-48, 56, 62-64, 70-71, 78-80, 88, 95-96, 118-119, 150 i 186-190.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Codolada". *Tresor dels Avis*. 4:12-15.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Anècdotes de glosadors". *Tresor dels Avis*. 4:16.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Els balls populars de Balears". *Tresor dels Avis*. 4:41-45 i 89-94.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Noves". *Tresor dels Avis*. 4:72.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Problema de les taronges". *Tresor dels Avis*. 4:94.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Concurs del Llegendari Popular Català". *Tresor dels Avis*. 4:103-104.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "A Gaieta (Codolada)". *Tresor dels Avis*. 4:108-109.

FERRER, Andreu (1927-8) "El folklorisme a Barcelona". *Tresor dels Avis*. 4:129-136.

FERRER, Andreu (1927-8) "A reveure". *Tresor dels Avis*. 4:169-171.

FORTEZA, Bartomeu (1923-4) "Cançons mallorquines: conferència". *Tresor dels Avis*. 2:97-110.

GAYA BARCELO, Arnau (1927-8) "Codolada. Es testament des porc". *Tresor dels Avis*. 4:165-168.

JORDI DES RECO (1922) "Tradicions de moros". [Es Puig de Sa Font. Es pastor de Sa Llepassa. S'Oguer de Sa Llepassa]. *Tresor dels Avis*. 1:68-71.

JORDI DES RECO (1922) "Elements folklòrics referents als moros". [Sa llenegada des Cavall del Rei En Jaume. Ses potades des Cavall del Rei En Jaume. De com el Rei En Jaume va pendre es Castel d'Alaró. Presa des Castell de Santueri. S'Avenc d'en Corbera. Petjades des cavall de St. Jordi]. *Tresor dels Avis*. 1:81-85.

JORDI DES RECO (1922) "Elements folklòrics referents als moros". [Un pont que's moros volíen fer. Lo que succeí una vegada an es moros de Valldemosa. Recordanses del Rei En Jaume dalt es Teix. Un'erba que deixaren es moros. Les montanyes del Tresor]. *Tresor dels Avis*. 1:97-100.

JORDI DES RECO (1923-4) "Rondaya Mallorquina. Es Metge Guinyot". *Tresor dels Avis*. 2:49-58.

LLITERAS, Ll. (1922) "Altre tradició". [El fet de la Torre de Canyamel]. *Tresor dels Avis*. 1:116-117.

LLITERAS, Ll. (1922) "Un desembarc dels moros". *Tresor dels Avis*. 1:132.

MARFIL (1922) "Tradicions gabellines". [Miracle de Sa Boira. Es Bover de Son Jaumell. Assalt a sa Mesquida]. *Tresor dels Avis*. 1:100-102.

MARFIL (1922) "Tradicions gabellines". *Tresor dels Avis*. 1:133-135.

MOLL, Francesc de B. (1923-4) "Les nostres cançonetes". *Tresor dels Avis*. 2:95.

NOGUERA, A. (1927-8) "La Sibila". *Tresor dels Avis*. 4:110-112.

OBRADOR BENNASSAR, M. (1925-6) "Sobre les èpoques de la poesia popular mallorquina". *Tresor dels Avis*. 3:145-150.

PARERA CALDENTY, Juan Antoni (1922) "Gloses de l'amo Antoni Vicens Santandreu de Son Garbeta, escrites per son amic...". *Tresor dels Avis*. 1:108-111, 138-140, 157-159, 169-171 i 182-184.

POL, Antoni (1923-4) "Tonades populars mallorquines. Conferència dada per n'Antoni Pol en el Palau Diocessà de la Ciutat de Mallorca, el dia onze de Janer de l'any 1923". *Tresor dels Avis*. 2:1-12.

PONS, Antoni (1922) "Notes folklòriques. (De un llibre inèdit). *Tresor dels Avis*. 1:4-7.

PONS, Antoni (1927-8) "Jocs d'Infants a Mallorca". *Tresor dels Avis*. 4:155-159.

RAMON DES PUJOLS (1922) "Miscelánea". [La Picota. Práctica curativa. El sol dins es cap (insolació). Entre glosadors]. *Tresor dels Avis*. 1:185-188.

RAMON DES PUJOLS (1923-4) "Costums de corema I". *Tresor dels Avis*. 2:17.

RAMON DES PUJOLS (1925-6) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 3:168-170.

RAMON DES PUJOLS (1927-8) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 4:17-20, 33-36, 49-51, 65-69 i 73-76.

RIGO, A. (1925-6) "Les Hores. Ala, caragol". [Cansons populars recullides per...]. *Tresor dels Avis*. 3:13-16.

ROCAS, Irene (1922) "Variant de D. Juan i D. Ramón". *Tresor dels Avis*. 1:75-76.

RULLAN, Idelfons (1922) "Col.lecció políglota de refranys". *Tresor dels Avis*. 1:145-151, 161-166 i 177-181.

SERRA I BOLDU, Valeri (1923-4) "Bibliografia. Aplec de Rondalles". *Tresor dels Avis*. 2:13.

SERRA I BOLDU, Valeri (1923-4) "El lletsó del campaná d'Andraitx". *Tresor dels Avis*. 2:14.

SERRA I BOLDU, Valeri (1923-4) "Un plet contra es sol". *Tresor dels Avis*. 2:15-16.

SERRA I PAGES, R. (1925-6) "A propòsit d'una classificació enigmística". *Tresor dels Avis*. 3:85-88.

SERRA I PAGES, R. (1925-6) "Formes populars mnemotécniques". *Tresor dels Avis*. 3:103-107.

SERRA I PAGES, R. (1925-6) "Interpretació de les fórmules mnemotécniques". *Tresor dels Avis*. 3:136-138.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Els esperits familiars". *Tresor dels Avis*. 4:57-62.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Simiots". *Tresor dels Avis*. 4:81-87.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Les endevinalles de varies solucions". *Tresor dels Avis*. 4:121-125.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Llegendari popular català. Tercer i últim concurs de 1929". *Tresor dels Avis*. 4:142-144.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "L'anell de Policrates". *Tresor dels Avis*. 4:145-149.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Notes respecte als Pessebres". *Tresor dels Avis*. 4:175-184.

SERVERA, Juan (1922) "Devoció de Mallorca a St. Antoni Abad. Comunicació de Son Servera". *Tresor dels Avis*. 1:60-62.

SERVERA, Juan (1922) "Tradicions des moros" [S'Arjup de Sa Gruta]. *Tresor dels Avis*. 1:71-72.

TOUS I MAROTO, Josep M^a (1925-6) "La poesia popular mallorquina. Conferència del Mestre en Gay Saber D...". *Tresor dels Avis*. 3:17-28.

X. (1927-8) "Deixem lo dol". *Tresor dels Avis*. 4:28-31.

7.6. "Arxiu de Tradicions Populars" (1928-1935). Bibliografia il·lenca

Publicació periòdica fundada el 1928 pel folklorista urgellenc Valeri Serra i Boldú (1875-1893). Tot i la procedència local de la publicació, des del moment de la fundació deixa clar el seu abast pancatalà i adopta el subtítol "Recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i Terres Aragoneses".

La vida de la publicació fou relativament curta (1928-1935) i només n'aparegué un volum subdividit en set fascicles en els quals es repeteixen cinc seccions:

1. Demofília/etnociència
2. Llegendari
3. Etologia/costums
4. Pistologia/creences i supersticions
5. Noticiari

La darrera secció és la que ens ha reportat major volum de notícies pel coneixement de la situació del folklore i les interrelacions i intercanvis existents entre els especialistes de les diverses contrades catalanes.

Com es pot constatar a la bibliografia adjunta, tot i l'ampli abast geogràfic del seu programa, la participació d'autors illencs a les seves planes és minsa, gairebé anecdòtica.

Existeix una reedició de caràcter facsímil (1980).

ALCANTARA PENYA, Pere d' (1928) "Cuina popular". [Dues receptes de calamars farcits]. *A.T.P.* 5:314.

ALCOVER, Antoni M^a. (1928) "Es nas de dos pams (Rondalla mallorquina)". *A.T.P.* 3:148-152.

ALCOVER, Antoni M^a (1929) "Rondalles. N'Espira-Fochs". *A.T.P.* 5:274-280.

ALCOVER, Antoni M^a (1935) "Una madona que enganyà el dimoni". *A.T.P.* 7:23-26.

FARNES, Sebastià [19-?] "Motius del Rei en Pere d'Aragó". *A.T.P.* 6:336-338.

FERRER I GINARD, Andreu (1928) "Es Vei-matei i es Vei-tiruil.lu. (Rondaia de Menorca)". *A.T.P.* 1:35-36.

VAYREDA I OLIVAS, Pere (1928) "Supervivències de festes agrícoles primitives". *A.T.P.* 5:284-298.

7.7. La revista "Ibiza" (1944-1960). Bibliografia etnogràfica

Revista publicada en castellà a la ciutat d'Eivissa (amb alguna poesia en català i cançons i un refranyer de l'illa d'Eivissa), publicada en dues èpoques per la Societat Ebusus (1944-1950) i per l'Institut d'Estudis Eivissencs (1953-1960). A partir del 1972 tindrà la seva continuïtat en la revista "Eivissa".

El seu contingut és especialment interessant pel coneixement dels estudis folklòrics i etnogràfics a les Pitiüses durant la postguerra.

Com a especials col.laboradors, en aquest sentit, cal destacar el canonge i historiador Isidor Macabich i Llobet, J. Costa Ramon amb una interessant aportació sobre alguns aspectes del dret foral i especialment el recull de refranys d'Antoni Juan Bonet.

CASTELLO GUASCH, Joan (1955) "Rondaies Eivissenques". *Ibiza* (2^a època). 2. [Referència bibliogràfica].

COSTA RAMON, J. (1946) "Derecho foral ibicenco". *Ibiza* (1^a època). 20.

COSTA RAMON, J. (1946) "Derecho foral ibicenco II". *Ibiza* (1^a època). 21.

COSTA RAMON, J. (1946) "Derecho foral ibicenco III". *Ibiza* (1^a època). 22.

COSTA RAMON, J. (1947) "Derecho foral ibicenco V". *Ibiza* (1^a època). 22.

COSTA RAMON, J. (1948) "Derecho foral ibicenco VI". *Ibiza* (1^a època). 27.

COSTA RAMON, J. (1949-50) "Derecho foral ibicenco VII". *Ibiza* (1^a època). 29.

COSTA RAMON, J (1958) "Derecho foral ibicenco". *Ibiza* (2^a època). 5.

"Los espolits ibicencos. De nuestro derecho foral" (1945) *Ibiza* (1^a època). 1.

"Folklore" (1946) *Ibiza* (1^a època). 19.

FAJARNES, Enrique (1957) "Lo popular en la vida ibicenca". *Ibiza* (2^a època). 4.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco". *Ibiza* (1^a època). 2:29.

- [JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 4.
- [JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 5.
- [JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 6.
- [JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 8.
- [JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 9.
- [JUAN BONET, Antoni] (1947) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 24.
- [JUAN BONET, Antoni] (1953) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (2ª època). 1.
- [JUAN BONET, Antoni] (1953) "Refranero ibicenco. (Conclusión)". *Ibiza* (2ª època). 4.
- [JUAN BONET, Antoni] (1955) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (2ª època). 2.

[JUAN BONET, Antoni] (1956) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (2ª època). 3.

MACABICH, Isidoro (1944) "Del cancionero ibicenco. Notas folklóricas". *Ibiza* (1ª època). 3.

MACABICH, Isidoro (1944) "Del cancionero ibicenco. Notas folklóricas". *Ibiza* (1ª època). 4.

MACABICH, Isidoro (1944) "Un nuevo romance del Cid. En Rodriguet". *Ibiza* (1ª època). 6.

MACABICH, Isidoro (1944) "Del cancionero ibicenco. Notas folklóricas II". *Ibiza* (1ª època). 7.

MACABICH, Isidoro (1944) "Caramellas". *Ibiza* (1ª època). 9.

MACABICH, Isidoro (1945) "El culto a la Virgen María en Ibiza, en sus diversas advocaciones". *Ibiza* (1ª època). 13.

MACABICH, Isidoro (1945) "Porque se llama aquí Mossèns a los Curas o rectores". *Ibiza* (1ª època). 14.

MACABICH, Isidoro (1947) "El costumbrismo ibicenco en Blanquerna". *Ibiza* (1ª època). 24.

MACABICH, Isidoro (1947) "Del cancionero ibicenco". *Ibiza* (1ª època). 24.

[MACABICH, Isidoro] (1948) "Nuestros trajes y danzas". *Ibiza* (1ª època). 27.

MACABICH, Isidoro (1955) "Romancer tradicional Eivissenc". *Ibiza* (2ª època). 2.

MENÉNDEZ PIDAL, R. (1946) "Sobre el romancero ibicenco". *Ibiza* (1ª època). 18.

RODRIGUEZ MIJARES, José (1944) "Arquitectura popular en Ibiza". *Ibiza* (1ª època). 8.

SAEZ MARTINEZ, J. (1944) "El Estatge. Derecho foral". *Ibiza* (1ª època). 1:8-9.

SOTO, Martín (1946) "De nuestro folklore". *Ibiza* (1ª època). 18.

7.8. Bibliografia illenca de la "Revista de Dialectología y Tradiciones Populares" (1944-)

La publicació més prestigiosa, dins l'àmbit de les revistes no dedicades estrictament a l'antropologia, però que sí han provat àmpliament la seva dedicació i sensibilitat respecte als àmbits afins a l'etnologia, l'etnografia, el folklore i les tradicions i costums populars, ha estat la "Revista de Dialectología y Tradiciones Populares". Fundada l'any 1944 per V. García de Diego, s'ha editat amb regularitat fins als nostres dies, en el marc de l'Institut "Miguel de Cervantes" del C.S.I.C.¹

Un bon índex per avaluar quina era la situació dels estudis etnogràfics a les Illes durant la postguerra i la seva repercusió exterior són les publicacions i autors que, d'alguna forma, reconeguts oficialment, són capaços de traspassar els límits insulars.

A partir dels índexs publicats² hom pot repassar la nòmina d'autors illencs o d'altres que s'interessaven per la temàtica local de forma específica:

¹ PRAT i CAROS, J (coord.) (1985-86) "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya". *Arxiu d'Emografia de Catalunya*. 4-5:33.

² Pel contingut de la R.D.T.P. vegeu (1983) *Indices de la Revista de Dialectología y Tradiciones Populares. Tomos I-XXXV, 1944-1980*.

BRUGAROLA, Martín (1955) "La fiesta de Santa Catalina Tomás en Mallorca". *R.D.T.P.* 11:522-528.

GIESE, Wilhelm (1957) "Contribución al estudio de la cerámica y los tejares mallorquines". *R.D.T.P.* 13:50-63.

HAUSMANN, Raoul (1944-1945) "Recherches sur l'origine de la maison rurale à Eivissa". *R.D.T.P.* 1:231-252.

LLOMPART, Gabriel (1960) "Nomenclatura popular de la cultura de los talayots en Mallorca". *R.D.T.P.* 16:287-294.

LLOMPART, Gabriel (1961) "El sombrero de peregrinación compostelana de Stephan Praun III (1544-1591)". *R.D.T.P.* 17:321-329.

LLOMPART, Gabriel (1963) "El belén cuatrocentista del Hospital Provincial de Palma de Mallorca". *R.D.T.P.* 19:361-370.

LLOMPART, Gabriel (1964) "Una leyenda medieval mallorquina". *R.D.T.P.* 20:90-97.

LLOMPART, Gabriel (1964) "Los gozos populares de San Cayetano en el Levante español". *R.D.T.P.* 20:461-479.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Estandartes mallorquines de Pasión". *R.D.T.P.* 21:63-71.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Pan sobre la tumba". *R.D.T.P.* 21:96-102.

LLOMPART, Gabriel (1965) "San Cristóbal como abogado popular de la peregrinación medieval". *R.D.T.P.* 21:293-313.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Dos notas de folklore religioso levantino: Evangelios de bautizo y Peregrinos de representación". *R.D.T.P.* 22:7-25.

LLOMPART, Gabriel (1966) "La «lledània» de la procesión del Corpus de Palma de Mallorca". *R.D.T.P.* 22:304-317.

LLOMPART, Gabriel (1967) "Las águilas del Corpus de Pollensa (Mallorca) y la interpretación del águila procesional del Levante español". *R.D.T.P.* 23:83-104.

LLOMPART, Gabriel (1967) "La llamada «Procesión del Encuentro» en la isla de Mallorca y la filiación medieval del folklore postridentino". *R.D.T.P.* 23:167-180.

LLOMPART, Gabriel (1967) "La danza religiosa de Sant Joan Pelós en las Islas Baleares". *R.D.T.P.* 23:273-287.

LLOMPART, Gabriel (1968) "Cabos sueltos de folklore religioso mallorquín". *R.D.T.P.* 24:35-56.

LLOMPART, Gabriel (1968) "Los barros folklóricos del belén mallorquín del siglo XIX". *R.D.T.P.* 24:253-264.

LLOMPART, Gabriel (1969) "Desfile iconográfico de penitentes españoles (Siglos XVI al XX)". *R.D.T.P.* 25:31-51.

LLOMPART, Gabriel (1969) "El molinet. Aspectos religiosos de un popular romance mallorquín". *R.D.T.P.* 25:251-272.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Belenes conventuales mallorquines de los siglos XVII y XVIII". *R.D.T.P.* 26:41-63.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Addenda al artículo El Molinet". *R.D.T.P.* 26:63.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Aspectos populares del purgatorio medieval". *R.D.T.P.* 26:253-274.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Nótulas sobre cartas del cielo". *R.D.T.P.* 27:33-39.

LLOMPART, Gabriel (1971) "El curioso uso popular de un texto de San Lucas (4,30) en Cataluña desde la baja Edad Media". *R.D.T.P.* 27:41-47.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Oraciones tradicionales del área catalana. La del alba y la del descanso". *R.D.T.P.* 27:283-305.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Las tablillas votivas del Puig de Pollensa (Mallorca)". *R.D.T.P.* 28:39-54.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Penitencias y penitentes en la pintura y en la piedad catalanas bajomedievales". *R.D.T.P.* 28:229-249.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Experiencia religiosa y lengua mallorquina". *R.D.T.P.* 29:73-129.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Otra nota sobre el molino místico". *R.D.T.P.* 29:163-168.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Aspectos folklóricos en la pintura gótica de Jaume Huguet y los Vergós". *R.D.T.P.* 29:391-408.

LLOMPART, Gabriel (1974) "Los cruceros marianos mallorquines de la Baja Edad Media". *R.D.T.P.* 30:19-27.

LLOMPART, Gabriel (1975) "Las tradiciones de un conventillo rural mallorquín (siglos XVII-XVIII)" *R.D.T.P.* 31:63-71.

LLOMPART, Gabriel (1976) "La Nave de San Pedro y sus afines en la Corona de Aragón". *R.D.T.P.* 32:281-300.

LLOMPART, Gabriel (1979-1980) "Apuntes folklóricos en la Vita Christi de Francesc Eiximenis". *R.D.T.P.* 35:87-100.

LLOMPART, Gabriel, MASCARO PASARIUS, J. (1962) "Hondas baleares". *R.D.T.P.* 18:125-135.

MASSOT MUNTANER, José (1961) "El romancero tradicional español en Mallorca". *R.D.T.P.* 17:157-173.

MASSOT MUNTANER, José (1962) "Sobre la poesía tradicional catalana" *R.D.T.P.* 18:416-469.

MOLL, Francesc de B. (1976) "Del tabú eròtico en la lexicografía y en el folklore". *R.D.T.P.* 32:349-358.

"Notícies. Tercer Certamen Internacional de Danzas y Congreso Internacional de Folklore en Palma de Mallorca" (1952) *R.D.T.P.* 8:714-716.

SCHIOLER, Th. (1962) "Las norias ibicencas". *R.D.T.P.* 18:480-486.

Finalment, a l'apartat d'obres ressenyades, relacionades amb les illes Balears, compareixen les següents:

G. M. (1967) "Notes sobre la supervivència del teatre català antic".

MASSOT I MUNTANER, Josep. *R.D.T.P.* 23:394-395.

J. M. G. T. (1952) "Paral·lelismes culturals entre Sardenya, Catalunya i Balears". VIOLANT I SIMORRA, Ramon. *R.D.T.P.* 8:168-169.

J. R. F. O. (1969) "Fiestas populares y bandas de juglares en el medievo mallorquín". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 25:168.

J. R. F. O. (1970) "San Antonio Abad y su fiesta en la ruralía mallorquina". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 26:217-218.

J. R. F. O. (1971) "El belen de las religiosas capuchinas de Palma de Mallorca y su sitz im leben en la piedad del barroco". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:433-434.

J. R. F. O. (1971) "Els cavallets de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:434.

J. R. F. O. (1971) "Una Santa Faz bajomedieval de tradición edessana en Palma de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:434.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Mallorca. El Sur y el Sudeste (Municipios de Llucmajor, Campos, Ses Salines, Santanyí, Felanitx y Manacor)". ROSSELLO VERGER, Vicente María. *R.D.T.P.* 21:201-202.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Corpus de toponimia de Mallorca. Relación alfabética de los topónimos registrados en el Mapa

General de Mallorca". MASCARO PASARIUS, José. *R.D.T.P.* 21:439.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Miracles". C. de L. *R.D.T.P.* 22:231-232

LLOMPART, Gabriel (1966) "Llunari pagès". OLIVER OLIVER, Jaume. *R.D.T.P.* 22:439.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Museo de Mallorca. Sección etnológica de Muro". ROSELLO BORDOY, Guillermo, VIDAL TOMAS, Bernardo. *R.D.T.P.* 22:439-440.

LLOMPART, Gabriel (1969) "Bosquejos de la ciudad de Palma". MUNTANER BUJOSA, Juan. *R.D.T.P.* 25:183-184.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Acción litúrgico-pastoral de Fray Junípero Serra OFM en las misiones de California". JULIÀ ROSSELLO, Bernardo. *R.D.T.P.* 26:194-195.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Libro de «els Gegants del Pi»". *R.D.T.P.* 27:165.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Torre de Canyamiel". LLITERAS, Lorenzo. *R.D.T.P.* 27:167.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Cançoners populars de Mallorca III. Els Treballs i els Dies". GINARD BAUÇÀ, Rafel. *R.D.T.P.* 27:168.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Notas y observaciones hechas en mi viaje y permanencia en Mallorca". CABANYES, Josep Antoni. *R.D.T.P.* 27:424-425.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Märchen aus Mallorca". KARLINGER, Félix, ERHGOTT, Ulrike. *R.D.T.P.* 28:371.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Els noms de l'esternut en català". VENY CLAR, Joan. *R.D.T.P.* 28:372-373.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Cerámica popular mallorquina". *R.D.T.P.* 28:373.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Folklore de Lluçmajor. Rondalles. Feines. Costums. Festes". COLL, Baltasar. *R.D.T.P.* 28:373-374.

LLOMPART, Gabriel (1974) "El cavaller i l'alcajota. Un procés medieval". RIERA SANS, Jaume. *R.D.T.P.* 30:278.

LLOMPART, Gabriel (1974) "Llibre de cuina mallorquina. Selecció de sopes, salses, principis i altres plats". RIPOLL, Lluís. *R.D.T.P.* 30:291-292.

LLOMPART, Gabriel (1974) "Llibre de plats dolços mallorquins. Postres, pastisseria, confitures i altres llepolies". RIPOLL, Lluís. *R.D.T.P.* 30:291-292.

LLOMPART, Gabriel (1978) "Poesía popular y literatura". ROMEU FIGUERAS, José. *R.D.T.P.* 34: 317.

M. G. M. (1951) "Danzas típicas de Mallorca". MOREY, Lorenzo. *R.D.T.P.* 7:708-710.

PEREZ VIDAL, José (1950) "Mallorca, Menorca, Ibiza. Folklore". GALMES, Antonio. *R.D.T.P.* 6:653-655.

PEREZ VIDAL, José (1964) "Martín Luther en la conciencia popular española. Apuntes folklóricos e iconográficos". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 20:395-396.

PEREZ VIDAL, José (1966) "La fiesta de la Conquista". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 22:426.

PEREZ VIDAL, José (1966) "Folklore balear". FERRER GINARD, Andrés. *R.D.T.P.* 22:433-434.

PEREZ VIDAL, José (1967) "Aportació a l'estudi del romancer balear". MASSOT I MUNTANER, Josep. *R.D.T.P.* 23:234-235.

PEREZ VIDAL, José (1968) "Cançoners popular de Mallorca". GINARD BAUÇA, Rafel. *R.D.T.P.* 24:400-401.

P. G. de D. (1969) "Longitudo Christi Salvatoris". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 25:162-164.

P. G. de D. (1971) "La fiesta del Corpus y representaciones religiosas en Zaragoza y Mallorca (siglos XIV-XVI)". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:429-431.

P. G. de D. (1971) "Escarceos sobre la piedad popular postridentina". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 28:189-191.

P. G. de D. (1971) "El belén mallorquín (siglos XV-XX)". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 28:191-193.

P. G. de D. (1974) "Devoción e iconografía popular del nombre de Jesús en la isla de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 30:284-285.

P. G. de D. (1974) "La nave de la Iglesia y su derrotero en la iconografía de los siglos XVI y XVII". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 30:285-287.

7.9. La revista "Cort". Bibliografia etnogràfica (1946-1967)

Revista il·lustrada editada a Palma des de juny del 1946 fins a abril de 1977 per Miquel Ferrer Sureda. De primer fou un setmanari, però aviat va passar a tenir una periodicitat quinzenal, fins que, el gener del 1976, tornà a assolir la periodicitat inicial.

Començà com una publicació d'esports i espectacles, però l'octubre del 1947, es convertí en una revista d'informació general, i incloïa sobretot cròniques de societat, reportatges sobre empreses, folklore mallorquí i, a partir dels anys seixanta, es preocupà pel turisme i la construcció¹.

La dècada dels cinquanta, establí relacions amb els emigrants mallorquins i va tenir corresponsals a l'Argentina, Xile, Colòmbia, Estats Units, Hondures, Mèxic, Puerto Rico, República Dominicana, Veneçuela, Uruguai, Alemanya Federal i França, i es feu per a aquests països una edició de luxe. També edità números especials sobre pobles i ciutats de Mallorca. El 1969 i el 1970, va incloure un suplement titulat *Bolletí de la Fundació Cultural Tresor dels Avis*, en català.

¹ Per a una major informació sobre les característiques tècniques de "Cort" vegeu AGUILERA, O. (1988) *Revistas mallorquinas durante el franquismo (1945-1974)*. pp. 19-22.

El gener del 1976, passà a ésser una revista d'informació política, portaveu dels partits de l'oposició antifranquista. Molt propera a diversos sectors socialistes i nacionalistes, donà informació sobre el moviment obrer, les associacions de veïnats, la cultura mallorquina i la política local, estatal i internacional. Va tenir corresponsals a Barcelona, Eivissa, Menorca, Sa Pobla, Manacor i Alcúdia. En foren directors Joan Bonet Gelabert, Gaspar Sabater Serra, Pere Bosch Fiol (1975-76) i Joan Manuel López Nadal (1977). Es redactava en castellà, amb presència esporàdica del català fins als anys setanta, quan es convertí en bilingüe, amb el subtítol *La Veu de les Illes*.

Per a nosaltres ha estat un bon punt de referència per avaluar l'activitat folklòrica a la postguerra mallorquina. La vinculació directa de l'editor i de la mateixa publicació al folklorista Andreu Ferrer Ginard ens decantaren per aquesta revista.

D'alguna manera supleix la manca de revistes especialitzades i en el camp de l'etnografia i el folklore es posiciona en un terreny lleugerament oposat al que suposarien altres publicacions, com és ara *Lluc*, que amb el temps esdevindrien en portaveu dels grups defensors de la recuperació cultural autòctona.

La presència de Ferrer Ginard com un dels màxims protagonistes a "Cort", així com l'edició de suplementes continuadors de l'antic Tresor dels Avis, permeten també observar una clara línia continuadora i continuïsta respecte a l'activitat folklòrica anterior al 1936.

A.F. (1948) "Artà. Sus fiestas maravillosas y una labor ejemplar del Ayuntamiento". *Cort* (Año II). 73.

ALMAGRO MARTI, J. M. (1959) "Artà, villa de manos privilegiadas". *Cort* (Año II). 73.

AMADES, J. (1959) "Costumbres y tradiciones de Catalunya. Una profesión artesana de raigambre popular". *Cort* (Año XII). 354.

[ARXIDUC LLUIS SALVADOR] (1963) "La vida en la ciudad de Palma". *Cort* (Año XVII). 457.

[ARXIDUC LLUIS SALVADOR] (1963) "La vida en la ciudad de Palma". *Cort* (Año XVII). 458.

BLANCA (1961) "Los viejos y nostálgicos molinos inquenses". *Cort* (Año X). 397.

[BOTA TOTXO, Miquel] (1954) "Los antiguos molinos de Pollensa". *Cort* (Año VII). 211.

BOTA TOTXO, Miquel (1954) "Los «cavallets» y el «estandard»". *Cort* (Año VIII). 225.

BOTA TOTXO, Miquel (1959) "Las «Aguiles» de Pollensa". *Cort* (Año XII). 364.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "En Mallorca también hay plantaciones de algodón". *Cort* (Año XIV). 370.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "La plaza de la Almoína en la toponimia de Pollensa". *Cort* (Año XIV). 382.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "Una costumbre navideña del pasado siglo". *Cort* (Año XIV). 389.

BOTA TOTXO, Miquel (1962) "Viernes Santo en Pollensa. «El Davallament»". *Cort* (Año XVI). 420-421.

CABOT LLOMPART, Juan (1961) "A Palma le hace falta un museo de pinturas". *Cort* (Año XV). 394.

CABOT LLOMPART, Juan (1962) "Pequeña historia de los anticuarios de Palma". *Cort* (Año XVI). 415-416.

CABOT LLOMPART, Juan (1962) "Evocación de Luis Salvador de Austria". *Cort* (Año XVI). 426.

CABOT LLOMPART, Juan (1962) "El Museo Marítimo de Palma, exponente de la tradición marinera de Mallorca". *Cort* (Año XVI). 429.

CANALS Y ALEMANY, Mariano (1952) "Costumbrismo y tradición" *Cort* (Año VI). 183.

CANO, Santiago (1957) "Museo Regional de Artà". *Cort* (Año X). 314.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. La pesca". *Cort* (Año XII). 355.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. Los viejos molinos". *Cort* (Año XII). 361.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. Es corders d'Es Vall". *Cort* (Año XII). 363.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. Ses matances". *Cort* (Año XII). 364.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959-1960) "Tants de nassos com dies té l'any". *Cort* (Año XII). 365-366.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959-1960) "Estampas de ayer y hoy. «S'endiot»". *Cort* (Año XII). 365-366.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. «Es colomés»". *Cort* (Año XV). 405.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. «S'arruixador»". *Cort* (Año XV). 406.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. La ilusión del veraneo ...". *Cort* (Año XV). 407.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. Los baños de Sa Portella". *Cort* (Año XV). 408.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1962) "Estampas de ayer y hoy. Sant Antoni". *Cort* (Año XVI). 415-416.

"I Certamen internacional de folklore" (1952) *Cort* (Año VI). 171.

"II Concurso de canciones del campo de Mallorca" [Selva] (1957) *Cort* (Año X). 305.

"I Congreso internacional de folklore" (1952) *Cort* (Año VI). 171.

"Dólares para el Museo Juniperiano de Petra" (1958) *Cort* (Año X). 316.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1953) "Nuestro Museo Marítimo". *Cort* (Año VII). 199.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1953) "Idilio de la payesía". *Cort* (Año VII). 207.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1958) "Del «Astrum praesepis» del siglo V a los pesebres de hoy". *Cort* (Año XI). 339-340.

"El Exodo de la prensa y xilografías de la antigua Imprenta Guasp" (1960) *Cort* (Año XIV). 368.

FABREGAS CUXART, Luis (1956) "Algo sobre el folklore". *Cort* (Año IX). 266.

FERRER, Andrés (1955) "El canto de la Sibilla". *Cort* (Año IX). 261-262.

FERRER, Andrés (1956) "Folklore Balear «Els Betlems» en el folklore navideño de Mallorca". *Cort* (Año X). 287-288.

FERRER, Andrés (1961) "De nuestro cancionero popular sobre el advenimiento del Salvador". *Cort* (Año XV). 413.

FERRER GINARD, Andreu (1962) "El Romaní. Rondaia quinzenal". *Cort* (Año XVI). 435.

FERRER GINARD, Andreu (1962) "Els tres al.lots sabuts de Son Talent". *Cort* (Año XVI). 436.

FERRER GINARD, Andreu (1967) "Per a la fundació d'un arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears". *Cort* (Año XXI). 546.

FERRER MASSANET, Rafel (1961) "Notas sobre el Museo Arqueológico Municipal de Manacor". *Cort* (Año XV). 404.

FERRER MASSANET, Rafel (1962) "En el primer centenario del insigne Muy Ilustre Sr. D. Antonio M^a Alcover y Sureda". *Cort* (Año XVI). 415-416.

FERRER MASSANET, Rafel (1963) "Vuelve a moler trigo, en Mallorca, un antiguo molino de viento [molí d'en Sopa]". *Cort* (Año XVII). 453.

FERRER MASSANET, Rafel (1963) "Mallorca, ayer y hoy del Día de Difuntos". *Cort* (Año XVII). 458.

FERRIOL, Pedro (1961) "Aspecto gastronómico de los cellers". *Cort* (Año XV). 397.

GIL DE PASCUAL, María (1960) "La mujer mallorquina trabaja el palmito junto al paisaje maravilloso de Cala Ratjada". *Cort* (Año XIV). 381.

GIL DE VELASCO (1960) "Aires Mallorquins de's Pont d'Inca. Una agrupación mallorquina de bailes populares". *Cort* (Año XIV). 371.

GIL DE VELASCO (1960) "Una industria primitiva en los fosos de la Riera". *Cort* (Año XIV). 373.

GINARD BAUÇA, R. (1967) "El cançoner popular de Mallorca". *Cort* (Año XXI). 540.

H.H. (1963-1964) "Folklore navideño y folklore de Navidad". *Cort* (Año XVII). 461-462.

"Las Hermanas Antonia y Francisca Sastre Font, de Selva, son las Quintero del baile" (1958) *Cort* (Año XI). 337.

HORRACH, Matías (1955) "Unas navidades en Mallorca (capítulo que no puso en su obra George Sand)". *Cort* (Año IX). 261-262.

"Inauguración oficial del Museo Municipal de Valldemossa" (1957) *Cort* (Año X). 297.

JORDI D'ES RECO (1962) "S'homonet com un gri. Rondaia quinzenal. La fia del sol i de la lluna (conclusió)". *Cort* (Año XVI). 434.

JORDI D'ES RECO (1963) "Sa rateta". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 440.

JORDI D'ES RECO (1963) "Una al.lota que en va sebre. Un ronyó, un poyós y un mocós". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVI). 442.

JORDI D'ES RECO (1963) "El segador i sa beata". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 447-448.

JORDI D'ES RECO (1963) "En Salom i es batle". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 452.

JORDI D'ES RECO (1963) "Es set ceros". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 453.

JORDI D'ES RECO (1963) "En Pere de sa coca". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 455.

JORDI D'ES RECO (1963) "Sa comtessa sense braços". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 456.

JOTA, Pedro (1954) "Un artesano en Pollensa, Martín Vicens". *Cort* (Año VIII). 225.

LARROQUE DAVID, Ad. (1953) "Procesiones en las tierras cristianas europeas". *Cort* (Año VII). 190-191.

LARROQUE DAVID, Ad. (1954) "El arte de los maestros vidrieros en Mallorca". *Cort* (Año VIII). 218.

LARROQUE DAVID, Ad. (1954) "Cuando los artistas cuentan la Navidad. Tradiciones y supersticiones navideñas". *Cort* (Año VIII). 295.

MAS BAUZA, Juan (1949) "Chopin vino a Mallorca buscando la primavera y algo más. El lamentable confusionismo de las celdas-museos de Valldemossa". *Cort* (Año II). 95-96.

MATHEU, Pedro-Antonio (1954) "Estampas de la Seo. La torre y las campanas". *Cort* (Año VIII). 219.

MULET, A. (1955) "Carta al director". *Cort* (Año IX). 244. [Resposta a la carta de G. Sabater de 26.4.1955 sobre balls].

MUT, Santiago (1962) "Palma y su alfarería". *Cort* (Año XVI). 430.

PAMPILLON, Carmen (1949) "El triunfo de la danza folklórica". *Cort* (Año IV). 126.

PEÑA, Pedro de A. (1955) "Sa Colcada". *Cort* (Año IX). 236.

"Los Pescadores del molinar. Cosas de antaño" (1954) *Cort* (Año VIII). 225.

PINYA, Baltasar (1952) "Els cossiers de Manacor". *Cort* (Año VI). 171. [Ponencia del Congreso Internacional de Folklore de Palma de Mallorca].

PINYA, Baltasar (1953) "Procesión del Santo Cristo en Manacor". *Cort* (Año VII). 190-191.

PINYA, Baltasar (1954) "Folklore de San Antonio en Mallorca". *Cort* (Año VII). 211.

PINYA, Baltasar (1955) "Visitando belenes. Folklórica". *Cort* (Año IX). 236.

PINYA, Baltasar (1955) "Las «Beneides» de San Antonio en Son Sureda de Manacor". *Cort* (Año IX). 238.

PINYA, Baltasar (1957) "Los cossiers y sus danzas". *Cort* (Año X). 291.

PLA CARGOL, J. (1963-1964) "Los nacimientos, pesebres o belenes y sus figuras". *Cort* (Año XVII). 461-462.

PLANAS, Antonio (1952) "Los famosos bordados mallorquines". *Cort* (Año VI). 173.

POL, A. (1955) "Los juegos de muchachos en Mallorca. Miloques, nyolits i estels. Ses mides justes són de's rebot. A la una cerca la mula". *Cort* (Año IX). 258.

"La Prensa y xilografías de Guasp podrán ser visistadas en el Museo Capitular de nuestra Catedral" (1959) *Cort* (Año XII). 343.

POMAR, Jaime A. (1961) "La fabricación de «pastorettes» en Mallorca". *Cort* (Año XV). 413.

"El Pueblo de San Cristóbal (Menorca) rinde homenaje a D. Andrés Ferrer Ginard, Director de la Escuela Preparatoria del Instituto" (1956) *Cort* (Año X). 277.

QUINT (1956) "El brot de taronger en el XXI Festival Internacional de Folklore de Niza". *Cort* (Año X). 279.

RAFEL (1958) "Recuerdos de antaño. El último telar". *Cort* (Año X). 317.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. I. «Les Verges»". *Cort* (Año VIII). 231.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. La fiesta de todos los Santos y «sa bunyolada»". *Cort* (Año VIII). 232.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. «Les matances. Al.leluya, al.leluya, qui no mata porc no menja xuia»". *Cort* (Año VIII). 233.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. «Les matances» (conclusión)". *Cort* (Año VIII). 234.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. «Collidors d'oliva»". *Cort* (Año VIII). 235.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. «Cada cosa a son temps, i per a Nadal neules»". *Cort* (Año IX). 236.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Fiesta de San Antonio Abad. I. En la vigilia". *Cort* (Año IX) 237.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Fiesta de San Antonio Abad. II. «La cavalcada. S'Argument»". *Cort* (Año IX). 238.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. El carnaval". *Cort* (Año IX). 239.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. La cuaresma. I". *Cort* (Año IX) 240.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. La cuaresma. II". *Cort* (Año IX). 241.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. La cuaresma. III". *Cort* (Año IX) 242.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Tiempo pascual". *Cort* (Año IX). 244.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Tiempo pascual. II. Mes de María. Bendició de fruits. Fires". *Cort* (Año IX). 245.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Mayo y sus fiestas". *Cort* (Año IX). 247.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. D'es segar. «Pel juny la fauç al puny»". *Cort* (Año IX). 247.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Fiestas de junio. I". *Cort* (Año IX). 248.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Fiestas de junio. II". *Cort* (Año IX). 249.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. San Pedro y San Marcial en la devoción de nuestro pueblo. Fiestas de junio. III". *Cort* (Año IX). 250.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Las fiestas patronales del mes de julio. Su sabor y carácter popular". *Cort* (Año IX). 251.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Valldemosa y Pollensa, canteras de tradición popular". *Cort* (Año IX). 252.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Artá y Montuiri conservan en sus fiestas el tipismo de antaño". *Cort* (Año IX). 253.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. «Ses messes d'es batre» en Mallorca y «festa de ses mesurades en Menorca»". *Cort* (Año IX). 254.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. «Es figueral y es sequé», faceta importante de nuestro folklore". *Cort* (Año IX). 255.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. La vendimia en Mallorca". *Cort* (Año IX). 255.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Les messes de sembrar". *Cort* (Año IX). 257.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Matrimonio y enamorament". *Cort* (Año IX). 260.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore navideño. La Navidad en el alma de nuestro pueblo". *Cort* (Año IX). 261-262.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio II. Festejament". *Cort* (Año IX). 263.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio III. Presentimientos y decisión". *Cort* (Año IX). 264.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio IV. Ses nocés". *Cort* (Año IX). 265.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio V. Casament de viudos". *Cort* (Año IX). 267.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Devoción, costumbres y leyendas de nuestro pueblo en Semana Santa". *Cort* (Año IX). 268.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. La pasión del Señor en la canción popular". *Cort* (Año IX). 268.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio VI. Després de nocés". *Cort* (Año IX). 269.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. El nacimiento I. Concepción". *Cort* (Año IX). 271.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. El nacimiento II. Gestación". *Cort* (Año IX). 272.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. El nacimiento IV [sic]. El bautizo". *Cort* (Año IX). 274.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Nacimiento y puericultura I". *Cort* (Año X). 276.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Nacimiento y puericultura II". *Cort* (Año X). 277.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Nacimiento y puericultura III". *Cort* (Año X). 278.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción I". *Cort* (Año X). 279.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción II". *Cort* (Año X). 280.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción III". *Cort* (Año X). 281.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción IV". *Cort* (Año X). 281.

RIPOLL, Luis (1961) "Mallorca: su paisaje y su folklore en el «Die Balearen»". *Cort* (Año XV). 402.

SABATER, Gaspar (1953) "Ca'n Mulet". *Cort* (Año VII). 194.

SABATER, Gaspar (1955) "Carta al Director. Depuremos nuestros bailes populares". *Cort* (Año IX). 242.

SABATER, Gaspar (1956) "Carta al Director. El folklore mallorquín y su proyección en el mundo". *Cort* (Año X). 277.

SABATER, Gaspar (1957) "Carta al Director. La Lonja, auténtico museo provincial". *Cort* (Año X). 293.

SABATER, Gaspar (1958) "Carta al Director. Nuestros molinos peligran". *Cort* (Año XI). 337.

SABATER, Gaspar (1958) "Carta al Director. En donde se habla de un Museo Provincial". *Cort* (Año XI). 338.

SABATER, Gaspar (1959) "Carta al Director. Los viejos molinos amenazados". *Cort* (Año XII). 354.

SALOM SANCHO, Nicolás José M^a (1962) "Estampas sineuenses. ¡Adiós! viejo molino". *Cort* (Año XVI). 431.

SANT-DUASO (1951) "José Planas con la cámara a cuestas. Ha rodado «matançes», un film amateur en los campos de Mallorca". *Cort* (Año V). 141.

SANT-DUASO (1953) "¿Sabe usted cómo se trabaja el vidrio artístico en Mallorca?". *Cort* (Año VII). 196.

SANT-DUASO (1953) "La ensaimada mallorquina, riqueza isleña. Una tradición en la repostería insular". *Cort* (Año VII). 198.

SANT-DUASO (1959) "Retorna a la vida activa el museo Guasp". *Cort* (Año XII). 359.

SANT-DUASO (1961) "La mesa de Navidad en los hogares mallorquines". *Cort* (Año XV). 413.

SERRA, Cristóbal (1960) "Costumbres y aspectos mágicos de Mallorca". *Cort* (Año XIV). 368.

SERRA, Pedro A. (1949) "Cómo viven los reclusos en la Prisión Provincial". *Cort* (Año III). 102.

SERRA CARRIO, Antonio (1958) "La Cartuja de Valldemossa, musa de inspiración de Federico Chopin". *Cort* (Año XI). 332.

SERRA CARRIO, Antonio (1959) "Artà, vieja villa mallorquina". *Cort* (Año XII). 343.

- TELLADO LADO, Manuel (1959) "En España todavía se fabrican joyas de vidrio a mano". *Cort* (Año XII). 353.
- TRIAIY, Eugenio (1967) "Las fiestas de San Antonio en La Puebla". *Cort* (Año XXI). 535.
- V. (1957) "La Pascua florida en nuestra tierra". *Cort* (Año X). 296.
- V. (1958) "Costumbres populares. En el sábado de gloria". *Cort* (Año XI). 321.
- V. (1958) "Costumbres navideñas mallorquinas". *Cort* (Año XI). 339-340.
- VENTAYOL (1952) "Las antiguas y honradas profesiones mallorquinas". *Cort* (Año VI). 159.
- VENTAYOL (1953) "La cabalgata de San Antonio". *Cort* (Año VI). 183.
- VENTAYOL (1953) "¿Hay brujas en Mallorca?". *Cort* (Año VI) 188.
- VENTAYOL (1953) "La tradicional feria de Ramos". *Cort* (Año VII). 190-191.

VENTAYOL (1953) "El modesto baratillo de Palma". *Cort* (Año VII). 204.

VENTAYOL (1953) "Las pescadas del señor Pagell en el Molinar". *Cort* (Año VII). 208.

VENTAYOL (1953) "La musa popular navideña en las tarjetas de felicitación". *Cort* (Año VII). 209.

VENTAYOL (1954) "En Palma ya se bailaba hace 150 años la Guaracha". *Cort* (Año VIII). 212.

VIDAL ISERN, José (1949) "Museo de Arte Moderno. El arte en Mallorca". *Cort* (Año III). 104.

VIDAL ISERN, José (1954) "El músico Antonio Noguera". *Cort* (Año VIII). 216.

VIDAL ISERN, José (1954) "El Museo de Lluch". *Cort* (Año VIII). 277.

VIDAL ISERN, José (1954) "Centenario del Archiduque de Austria Luis Salvador". *Cort* (Año VIII). 225.

VIDAL ISERN, José (1955) "Molinos de viento". *Cort* (Año IX). 240.

VIDAL ISERN, José (1957) "Artesanía del vidrio mallorquín". *Cort* (Año X). 293.

VIDAL ISERN, José (1961) "Los jueves de Inca". *Cort* (Año XV). 397.

XAMENA SASTRE (1952) "Divagaciones sobre el folklore por el Mtro. ...". *Cort* (Año VI). 162.

7.10. La revista "Lluc". Bibliografia etnogràfica (1968-)

Publicació de caràcter cultural editada (des de gener de 1921) com a Lluch, pels Missioners dels Sagrats Cors. Tengué una periodicitat mensual fins a 1987, que passà a esser bimestral. El 1960, inicià un procés d'obertura a la cultura autòctona, que culminà el 1968. El 1963 es transformà en Lluc. Des de llavors, es convertí en un instrument de normalització de la cultura de Mallorca, amb la publicació d'estudis i assaigs sobre religió, història, lingüística, art, folklore, literatura i política. Entre 1974 i 1987, se'n va fer càrrec l'Obra Cultural Balear, que li va donar una orientació de tipus més general¹. A partir de 1987, la tornaren a editar els Missioners dels Sagrats Cors, que li donaren un caràcter més cultural. Inicialment es publicà majoritàriament en castellà, amb algunes poesies i textos antics en català. El 1927, Gaspar Munar Oliver introduí una secció popular en català. A partir de 1930, sovintejaren les col.laboracions en aquesta llengua. Fins i tot durant la Guerra Civil, s'hi publicaren alguns poemes en català. Entre 1940 i 1946, es publicà quasi íntegrament en castellà. A partir de 1946, s'hi publicaren articles sobre temes folklòrics i poemes en català. El 1962 es va convertir en una revista bilingüe i,

¹ Per a una major informació sobre les característiques tècniques de "Lluc" vegeu AGUILERA, O. (1988) *Revistas mallorquinas durante el franquismo (1945-1974)*. pp. 47-50.

el gener de 1963, va passar a publicar-se íntegrament en català. Per pressions del bisbe Enciso, es tornà a publicar en castellà i català a partir de l'estiu de 1963. Fins a 1968, no es tornà a publicar íntegrament en català, ara ja d'una forma definitiva.

El nostre recull abasta tots els articles de contingut etnogràfics des del 1968 fins a l'actualitat.

El paper d'aquesta revista com a eina de recuperació cultural i el seu paral·lelisme amb la revista "Eivissa" i "Quaderns de Folklore" de les Pitiüses i Menorca, afegit a la manca d'altres publicacions especialitzades en el camp de l'etnografia i l'antropologia, han estat les raons bàsiques per a la confecció del buidat que segueix.

AGUILO, Cosme (1980) "Rondalles inèdites. I. Es porquer d'Es Camp d'En Torrella". *Lluc*. 691:40.

AGUILO, Cosme (1982) "Rondalles inèdites III. En Salomet, una variant llombardera d'En Salom i es batle". *Lluc*. 705:23-25.

AGUILO, Cosme (1986) "Els noms populars dels estels". *Lluc*. 730:22-23.

ALBERTI, M.A., SUREDA, M.F. (1987) "Mallorca, terra de fantasies populars: les llegendes". *Lluc*. 739:9-17.

ALOMAR, Antoni I. (1984) "Col·loqui sobre les Fonts Orals". *Lluc*. 715:35.

AMBROS I PAU, Antoni (1981) "Diàlegs amb «Es Jaleo»". *Lluc*. 697:21.

ANGLADA, Miquel (1981) "La festa no és una teoria". *Lluc*. 697:26.

ANTONIN (1986) "Passat i present de la cuina mallorquina" [Cuina]. *Lluc*. 728:29-30.

ARTIGUES, Toni (1979) "Jaume Arnella i la música popular catalana". *Lluc*. 684:30-31.

ARTIGUES, Toni (1980) "Sa Pobla: dia 16 de gener (notícies d'un quadern i una conversa amb Madó Buades)". *Lluc*. 691:51-52.

ARTIGUES, Toni (1982) "Dues converses sobre Rondalles". [amb Joan Castelló i F. de B. Moll. Transcripció]. *Lluc*. 705:26-28.

ARTIGUES, Toni (1982) "Cultura popular, avui, a Mallorca". *Lluc*. 704:35-36.

ARTIGUES, Toni (1983) "El sac de gemecs torna a sonar". *Lluc*. 711:40-41.

AVELLA, A. (1983) "Vocabulari mèdic popular" [Correu]. *Lluc*. 711:2.

BALLESTER I VIVES, Ramon (1988) "Festes de La Diada". *Lluc*. 744:11-13.

BIBLIOTECA JOAN MIRO (1982) "Index bibliogràfic per ordre alfabètic de títols". *Lluc*. 703:30.

BOVER, Jaume (1971) "Música i cants pagesos de l'illa de Formentera". *Lluc*. 600:22.

BOVER, Jaume (1977) "Alguns refranys d'Albarca (Eivissa) i S'Arracó (Mallorca)". *Lluc*. 667:27-28.

BOVER, Jaume (1982) "La Murta. Nota etnològica". *Lluc*. 704:34-35.

BOVER, Jaume, CARLOS, Pere (1976) "Llibres 1975" [Bibliografia de folklore]. *Lluc*. 655:17.

BRUNET, Pere J. (1983) "Transports (I)" [Elements de la Societat preturística (IV)]. *Lluc*. 711:34-36

BRUNET, Pere J. (1983) "Transports (i II)" [Elements de la Societat preturística (IV)]. *Lluc*. 712:24-27.

CALAFAT, B., NEGRE, G. (1986) "Coanegra, la música mediterrània" [Música]. *Lluc*. 732:20-23.

CAPO, Josep (1971) "Una rondaia de l'avenc de Son Pou". *Lluc*. 601:18-20.

CARBONELL, Jaume (1977) "Els siurells". *Lluc*. 676:24-25.

CASELLAS, Andreu (1970) "S'argument de sa Festa de Sant Antoni Abat a Artà". *Lluc*. 588:25-27.

CASTELLO GUASCH, Joan (1980) "Santuaris i devoció mariana a Eivissa" [L'Església nostra]. *Lluc*. 691:25-28.

CASTRO, M. X., OLIVER, G. (1983) "Insularitat i antropologia" [Sobre insularitat (i IV). L'opinió dels antropòlegs]. *Lluc*. 712:3-5.

CAVALLER I TRIAY, Ramon (1981) "Gastronomia santjoanera". *Lluc*. 697:27-28.

CENTRE DE CULTURA POPULAR (1984) "II Mostra d'Activitats i Espectacles Populars". *Lluc*. 715:36.

CENTRE DE CULTURA POPULAR (1985) "El sentiment ètnic a les Rondalles mallorquines". *Lluc*. 705:15-18.

CENTRE DE CULTURA POPULAR (1985) "Comunicat del Centre de Cultura Popular". *Lluc*. 719:34-35.

COLL CONESA, Jaume (1983) "L'arquitectura popular mallorquina. Síntesi d'una ignorància sobre el nostre patrimoni". [Elements de la societat preturística (II)]. *Lluc*. 708:10-14.

"Confluències d'etnologia i folklore" (1969) *Lluc*. 579:28. [Secció Noticiari Cultural de Mallorca].

DURAN, Llorenç M. (1972) "Polèmica. Sobre la conversa amb Jordi Martí Rosselló". *Lluc*. 618:18-19.

DURAN, Damià (1980) "El ritual del vimer". *Lluc*. 691:44-45.

EDITORIAL (1980) "La nostra Cultura popular". *Lluc*. 691:2.

EDITORIAL (1981) "Festes de Sant Joan a Ciutadella". *Lluc*. 697:2.

EDITORIAL (1986) "Per carnaval tot val". *Lluc*. 726:3.

EDITORIAL (1987) "Per la nostra cultura". *Lluc*. 738:2.

EDITORIAL (1988) "Signes d'identitat". *Lluc*. 744:2.

ENSENYAT, Bartomeu (1980) "El pastor". *Lluc*. 691:55-57.

FANER, Pau (1981) "Preludi de Sant Joan". *Lluc*. 697:20.

FANER JUANEDA, Jaume (1981) "Bibliografia santjoanenca". *Lluc*. 697:23-24.

FERRA-PONÇ, Damià (1971) "Un poble, un temps. De conservadors i liberals". *Lluc*. 600:14-15.

FERRA-PONÇ, Damià (1972) "Els glosadors de Campanet". *Lluc*. 614:14-17.

FLORIT FERRER, Biel (1980) "Una tasca: conèixer millor als nostres avis i la seva vertadera circumstància". *Lluc*. 691:49-50.

FONT, Joan (1986) "La col·lecció etnogràfica del Museu Municipal de Pollença" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 727:15-18.

GALMES I RIERA, Antoni (1980) "Jocs de matances". *Lluc*. 691:35-37.

GAYA, Miquel (1970) "La temptació del folklore". *Lluc*. 589:3.

GELABERT I MIRO, M^a Magdalena (1987) "Glosadors". *Lluc*. 738:5-6.

GENOVART SERVERA, Gabriel (1978) "Folklore i pedagogia. Les cançons populars". *Lluc*. 677:22-27.

GENOVART SERVERA, Gabriel (1982) "Psicoanàlisi de la festa de Sant Antoni". *Lluc*. 701:3-6.

GILI FERRER, Antoni (1980) "Puntualitzacions a un article sobre el P. Rafel Ginard" [Correu]. *Lluc*. 692:2.

GINARD, Rafel (1980) "Com tornen verament populars les cançons". *Lluc*. 691:23.

GINARD, Rafel (1980) "Rondalla. Es drac d'Es Racó". *Lluc*. 691:24.

GOMEZ, Josep (1974) "Un art popular: el teatre de teresetes". *Lluc*. 638:18-20.

GRIMALT I VERT, M.A. (1990) "Els balls tradicionals a la comarca de Llevant". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:21-24.

GUASP BOU, Gori M^a. (1983) "El Pare Mossetes. Rondaia inèdita". *Lluc*. 712:34-35.

G.R. de C.F. (1988) "Una festa una memòria". *Lluc*. 744:20-22.

JANER MANILA, Gabriel (1975) "La nit de Sant Jaume (entre el desconcert i el miracle)" [Noticiari]. *Lluc*. 652:25-26.

JANER MANILA, Gabriel (1977) "La funció educativa dels contes de fades". *Lluc*. 671:10-14.

JANER MANILA, Gabriel (1978) "Símbol i misteri de la poma". *Lluc*. 681:22-25.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Les cançons de l'escarni". *Lluc*. 694:29-31.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Cultura popular i dinàmica educativa". *Lluc*. 698:14-16.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Antoni Maria Alcover. L'home que s'agradava de veure la por". *Lluc*. 705:19-21.

JANER MANILA, Gabriel (1984) "El relat oral". *Lluc*. 718:3-5.

JANER MANILA, Gabriel (1987) "Es teu glosar no m'espanta". *Lluc*. 738:3-4.

JANER MANILA, Gabriel (1988) "Sant Joan, la festa de l'amor que crema". *Lluc*. 744:6-8.

JANER, Maria de la Pau (1988) "Les festes d'estiu en la poesia de Maria Antònia Salvà". *Lluc*. 744:18-19.

JANER, Maria de la Pau (1990) "A Mallorca, els balls de l'Arcàdia". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:4-6.

JANER MANILA, Gabriel (1977) "La funció educativa dels contes de fades". *Lluc*. 671:10-14.

JANER MANILA, Gabriel (1978) "Símbol i misteri de la poma". *Lluc*. 681:22-25.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Les cançons de l'escarni". *Lluc*. 694:29-31.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Cultura popular i dinàmica educativa". *Lluc*. 698:14-16.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Antoni Maria Alcover. L'home que s'agradava de veure la por". *Lluc*. 705:19-21.

JANER MANILA, Gabriel (1984) "El relat oral". *Lluc*. 718:3-5.

JANER MANILA, Gabriel (1987) "Es teu glosar no m'espanta". *Lluc*. 738:3-4.

JANER MANILA, Gabriel (1988) "Sant Joan, la festa de l'amor que crema". *Lluc*. 744:6-8.

JANER, Maria de la Pau (1988) "Les festes d'estiu en la poesia de Maria Antònia Salvà". *Lluc*. 744:18-19.

JANER, Maria de la Pau (1990) "A Mallorca, els balls de l'Arcàdia". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:4-6.

JASSO, V., TORRENS, C. (1984) "Funció educativa de l'eidos. Aproximació a la ideologia del poble de les «Rondaies Mallorquines»". *Lluc*. 713:33-36.

J.M.S. (1985) "Records d'albuferers". *Lluc*. 720:15-16.

L.M. (1979) "Festes populars de cultura Pompeu Fabra a Mallorca. Conferències i festa popular a la festa Pompeu Fabra". *Lluc*. 687:20-21.

L.M. (1979) "Conversa amb Bel Cerdà. Recobrant cançons i instruments". *Lluc*. 688:29.

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Sant Joan, carta d'identitat popular". *Lluc*. 697:12-13.

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Notes de literatura santjoanenca". *Lluc*. 697:16-18.

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Notes per a una valoració de la nostra festa". *Lluc*. 697:29-30.

LLABRES I RAMIS, Joan (1980) "El pebre bord. De les nostres indústries poc conegudes". *Lluc*. 691:52-54.

LLABRES I RAMIS, Joan (1982) "Els santets". *Lluc*. 704:21-22.

LLABRES I RAMIS, Joan (1982) "Nomenclatura de la nostra ceràmica popular". *Lluc*. 704:3-6.

LLABRES I MARTORELL, Pere-Joan (1990) "Balls mallorquins a les celebracions litúrgiques". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:31-34.

LLADO, C., BEZARES, M. (1990) "Entrevista a Guillem Bernat, de l'Agrupació de Ball Aires Sollerics". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:29-30.

LLEDO, Margalida (1987) "Joana Serra «Cartera», glosadora de Búger". *Lluc*. 738:23-25.

LLOMPART, Gabriel (1969) "Els epigons dels foners balears". *Lluc*. 575:10-12.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Risus Paschalis". *Lluc*. 588:4-6.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Angels parallamps i Angels rodavents en el cel de Mallorca". *Lluc*. 589:4-7.

LLOMPART, Gabriel (1970) "El folklore" [Correu dels amics]. *Lluc*. 591:1.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Noves espigoladures en la poesia de Miquel Costa i Llobera". *Lluc*. 594:14-17.

LLOMPART, Gabriel (1980) "Vint anys de folklore religiós".
Lluc. 691:28-29.

LLOMPART, Gabriel (1982) "Moros vénen. Un tema secular de
l'ex-vot pintat balear". [Església nostra]. *Lluc*. 704:13-17.

LLOMPART, Josep M^a. (1969) "Reflexions una mica frívoles a
l'entorn del vi". *Lluc*. 574:17-21.

LLOMPART, Josep M^a. (1972) "Folklore. La lluneta del pagès
solleric". *Lluc*. 611:4-6.

LLOMPART, Josep M^a. (1990) "Elogi del ball". [A Mallorca, els
balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:3.

LLOMPART, Josep M^a, MIRALLES I MONTSERRAT, Joan
(1970) "Un poeta del segle XVIII: Miquel Sociés de Tagamanent".
Lluc. 595:13-16.

MAJORAL, Biel (1976) "El Congrés de Cultura Catalana i el
folklore". *Lluc*. 660:11.

MARCH I CERDA, Antoni (1982) "La roba de llengües: una labor
artesana". *Lluc*. 704:28.

MARCH I CERDA, Felip E. (1988) "La festa dels moros i
cristians a Pollença". *Lluc*. 744:9-10.

MARI, Bartomeu (1973) "D'Eivissa. Diàleg amb Joan Castelló Guasch". *Lluc*. 630:23.

MARI, Isidor (1973) "La nostra cançó popular". *Lluc*. 623:22-23.

MARI, Isidor (1980) "Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular". *Lluc*. 691:6-8.

MASCARO, Ignaci (1981) "La festa de Sant Joan. Comentaris sociològics". *Lluc*. 697:6-10.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1968) "Mossèn Alcover i la nostra cultura popular". *Lluc*. 570:9-12.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1969) "Tomàs Aguiló i la poesia popular". *Lluc*. 577:8-10.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1971) "Sobre el romanç de «les Transformacions»". [Correu dels amics]. *Lluc*. 608:1.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1982) "Mossèn Antoni Maria Alcover i les Rondalles". *Lluc*. 705:12-14.

MATAS, Vicenç (1980) "Cinema i cultura popular". *Lluc*. 691:43.

MELIA CAULES, Joan (1981) "Au, joves, a viure la festa!". *Lluc*. 697:22.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1969) "Els malnoms". *Lluc*. 579:14-16.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Els malnoms II. Estudi lingüístic dels motius de Montuïri". *Lluc*. 588:15-17.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Estudi històric dels malnoms de Montuïri III." *Lluc*. 589:13-14.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "La història d'un poble contada pels seus homes" *Lluc*. 590:13-16.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Glosat a la nit tràgica del Puig Moltó". *Lluc*. 591:18-20.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "La història d'un poble contada pels seus homes". *Lluc*. 594:4-6.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1971) "Qüestionari temàtic sobre història i folklore local". *Lluc*. 598:22-23.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1971) "Conversa amb don Andreu Ferrer i Ginard". *Lluc*. 601:9-12.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Una tradició mallorquina sobre Cristóbal Colón i Joanot Colón". *Lluc*. 610:4-7.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Folklore. Sant Antoni al viu". *Lluc*. 612:4-8.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Sant Antoni al viu". *Lluc*. 613:10-14.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Conversa amb: Jordi Martí Rosselló (es mascle ros)". *Lluc*. 614:10-12. [Rectificacions al nº 614, pg.24]

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "De nou sobre el fet del Puig Moltó". *Lluc*. 615:5-7.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Folklore. Els dragons de Son Vaquer". *Lluc*. 618:9-10.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Els glosadors de Montuïri (I)". *Lluc*. 619:13-16.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1973) "La màgia a Mallorca". *Lluc*. 624:5-7.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1973) "Els glosadors de Montuïri (II)". *Lluc*. 626:16-19.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1973) "Els glosadors de Montuïri (IV)". *Lluc*. 631:20-22.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1974) "Un homenatge al nostre poble i a la seva llengua". *Lluc*. 642:8-9.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1978) "Els cossiers de Montuiri". *Lluc*. 682:26-28.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1979) "Un homenatge montuïrer als cossiers i al mestre fabioler Joan «Niu»". *Lluc*. 687:30-31.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1980) "Entorn a la classificació dels jocs tradicionals". *Lluc*. 691:30-33.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1980) "Bibliografia poètica i folklòrica del p. Francesc Bonafé (1929-59)". *Lluc*. 691:58-60.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1988) "Sobre el receptari de cuina del P. Jaume Martí i Oliver (1712-88)". *Lluc*. 747:20-24.

MOLL, Francesc de B. (1976) "El Cançoner del Pare Ginard. En memòria de P. Rafael Ginard que morí el prop passat 15 d'octubre". *Lluc*. 664:14-15.

MOLL, Francesc de B. (1980) "Una versió mallorquina inèdita del Romanç de «El Conde Alarcos»". *Lluc*. 691:20-21.

MOLL BLANES, Isabel (1980) "Algunes observacions sobre la història i la cultura popular". *Lluc*. 691:3-5.

MONTSERRAT I VIDAL, Guillem (1987) "Sebastià Vidal «Sostre»". *Lluc*. 738:16-19.

M.G. (1969) "Miquel Julià Prohens: Cançons tradicionals de Mallorca. Amb acords de guitarra. Col.lecció Esplai; 27. Hogar del libro, Barcelona". *Lluc*. 577:20.

M.C. (1969) "Museus d'Arts i Oficis a Sa Granja d'Esporles". [Secció Cròniques del Món i la Bolla]. *Lluc*. 580-581:30.

MUDOY, F., PARPAL, M., REUS, M. (1980) "Un estudi sobre els jocs tradicionals a Sencelles". *Lluc*. 691:33-34.

MULET I RAMIS, Bartomeu (1980) "La casa mallorquina". *Lluc*. 691:47-49.

MULET I RAMIS, Bartomeu (1982) "Indumentària mallorquina dels balladors, usada en el segle XVIII". *Lluc*. 704:23-27.

MURILLO, Andreu (1981) "Reminiscències de festes cavalleresques a Ciutadella. La tradició i les reivindicacions ciutadanes en unes jornades populars". *Lluc*. 697:11.

NICOLAU, Gaspar (1980) "Folklore i educació infantil en la Institució". *Lluc*. 693:16-17.

NOTICIARIS-ROSA DELS VENTS-DE MENORCA (1973) "Dues novetats editorials interessants per Enric Taltavull i Femenias. Els pastorells i la casa rural y la arquitectura tradicional menorquinas de Tomàs Vidal i Bendito". [Ressenya bibliogràfica]. *Lluc.* 628:26-27.

ORFILA, Francina (1969) "Tres notes arquitectòniques d'una Menorca insòlita". *Lluc.* 580-581:15-17.

ORTEGA I FIOL, Caterina (1990) "Mestre Jaume Company. Aires Mallorquins: 50 anys". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc.* 759:25-27.

PIERAS SALOM, Gabriel (1987) "La glosa avui". *Lluc.* 738:26-28.

PONS, Eulàlia (1969) "Feble aproximació al fet camperol de Menorca". *Lluc.* 574:6-9.

PONS, Damià (1972) "Art. Ceràmica popular de Mallorca a la Sala Pelaires". *Lluc.* 618:11-12.

PONS, Miquel (1980) "La història del segle XX en cantars populars". *Lluc.* 691:37-3.

PONS, Miquel (1987) "Codolades de Setmana Santa". *Lluc.* 738:7-9.

PONS, Miquel (1988) "Festes de ballar i córrer a Santanyí". *Lluc*. 744:14-17.

PONS, Miquel (1990) "Les danses dels cavallets". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:7-10.

PONS, Cristòfol (1986) "Difunts i altres herbes". *Lluc*. 734:20-22.

PORTELLA, Pep (1981) "Consells que em sol donar el meu mirall uns dies abans de Sant Joan". *Lluc*. 697:14.

PRATS I CANALS, Llorenç (1980) "La cultura popular com a objecte d'estudi". *Lluc*. 691:9-11.

QUETGLAS I NICOLAU, Pere, MAS I VIVES, Joan (1972) "Poesia popular en el Coll d'En Rabassa". *Lluc*. 621:20-21.

RAMIS ALMENAR, Joan (1983) "L'elaboració tradicional del formatge mallorquí" [Elements de la Societat preturística I]. *Lluc*. 707:17-22.

RAMIS, Andreu (1983) "Del pastar" [Elements de la Societat preturística (III)]. *Lluc*. 710:25-28.

RAMIS, A., GINARD, A. (1986) "Notes sobre els molins d'aigua" [Elements de la Societat preturística". *Lluc*. 728:21-25.

RAMIS, A., GINARD, A. (1986) "Per Sant Pere revoltent la figuera. Les figues a Mallorca". [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 730:9-15.

RAMIS, Esperança (1986) "En Tià des Forn d'En Mata-Ronyes i les teories de Vladimir Propp" [Literatura]. *Lluc*. 729:5-7.

RAMIS DE PLANDOLIT, E. (1988) "Els goigs i les festes populars". *Lluc*. 744:23-25.

RAYO FERRER, Miquel (1980) "La migració dels aucells en el cançoner i les rondalles". *Lluc*. 689:20-21.

RAYO FERRER, Miquel (1983) "Els aucells al cançoner: la Tórtora. Sobre l'origen d'una cançó popular". *Lluc*. 708:43-44.

RAYO FERRER, Miquel (1984) "L'àguila peixetera a les Rondaies Mallorquines". *Lluc*. 713:37-39.

RIERA I ESTARELLES, Antoni (1971) "El romanç de Les Transformacions". *Lluc*. 606:18-21.

RUIZ I PABLO, Angel (1981) "Del cor de la terra. Festa de Sant Joan a Ciutadella". *Lluc*. 697:3-5.

SANS, F., SALAS, J., MULET, M.J. (1988) "Calendari de festes d'estiu". *Lluc*. 744:4-5.

SANSO, A.M., SAMPOL, M. (1990) "Francesc Vallcaneres. Els cossiers d'Alaró: una recuperació possible?". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:15-16.

SANTANDREU, Montserrat (1990) "El ball dels dimonis a Artà". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:17-19.

SALLERAS I JUAN, Francesc (1982) "Els Goigs a Mallorca". *Lluc*. 704:18-20.

SASTRE, Antoni, ROSSELLO, R. (1980) "Mallorquins i catalans: assaig de psicologia social". *Lluc*. 691:17-19.

SBERT CASASAYAS, Joan (1985) "Els molins de vent mallorquins. I. Història" [Elements de la societat preturística]. *Lluc*. 719:16-18.

SBERT CASASAYAS, Joan (1985) "Els molins de vent mallorquins. II. Característiques dels molins d'extracció d'aigua: l'exemple del Prat de Sant Jordi" [Elements de la societat preturística]. *Lluc*. 721:33-35.

SBERT I GARAU, Miquel (1987) "Glosadors de Lluçmajor". *Lluc*. 738:10-15.

SBERT I GARAU, Miquel (1988) "Talment així com passà..., Santa Cànida 49". *Lluc*. 744:26-32.

SERRA BUSQUETS, Sebastià (1980) "Mallorca canta i balla". *Lluc*. 694:33-34.

SERRA DE GAYETA, Francesc (1972) "La llegenda de Son Grua, la Vall d'En Marc i el Calvari de Pollença". *Lluc*. 611:14-16.

SIMO, Carme (1987) "Llorenç Capellà Garí, glosador". *Lluc*. 738:20-22.

"Sobre un concurs de cançó popular" (1974). *Lluc*. 642:7.

SOCIES I COMPANYY, Rafel (1974). "Cròniques de Califòrnia (IV). Elogi de la figuera". *Lluc*. 639:27-28.

SUREDA NICOLAU, Pere (1971) "Els estudis de folklore a la revista «Lluc»" [Correu dels amics]. *Lluc*. 600:1.

SUREDA I NEGRE, J., MOREY I SUREDA, J. (1982) "S'obra de pauma". *Lluc*. 704:7-12.

TALTAVULL I ANGLADA, Sebastià (1981) "Recuperar Sant Joan". *Lluc*. 697:19-20.

TERRASSA, Jaume (1972) "De Mallorca. A on van les xeremies?". *Lluc*. 618:27.

VALERO I MARTI, Gaspar (1984) "Nevaters i cases de neu" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 714:29-34.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Sitges i carboners" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 725:19-22.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Rotes i roters" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 729:10-16.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Forns de calç i calciners" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 732:14-19.

VALRIU, Catalina (1980) "Biniamar: inici d'estudi a un poble petit". *Lluc*. 691:45-47.

VALRIU, Catalina (1986) "Aproximació al costumari del carnaval mallorquí" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 726:20-23.

VALLESPIR i SOLER, Jordi (1980) "El Pare Rafel Ginard". *Lluc*. 691:22.

VALLESPIR i SOLER, Jordi (1982) "Els forjadors". *Lluc*. 704:29

VELAR, Llorenç des (1968) "Agricultura. Plantació de melicotoners". *Lluc*. 567:16-17.

VELAR, Llorenç des (1968) "Agricultura. Sembra de patates enverdides i prebrostades". *Lluc*. 572:11-12.

VENY, Joan (1980) "Dialectologia i cultura popular". *Lluc*. 691:12-13.

VERD, Josep (1972) "Lluc per Mallorca. El Museu de Lluc". *Lluc*. 613:27-28.

VIDAL I TOMAS, Bernat (1968) "Un glosat sobre la febre d'or a Mallorca". *Lluc*. 562:8-10.

VIDAL I VIDAL, Maria (1990) "Ses Sales. El ball, element indispensable de la festa". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:11-14.

VIVES, Miquel, PONS, Joan (1980) "Els goigs dels quintos". *Lluc*. 691:41-42.

XAMENA I FIOL, Pere (1969) "Evolució de la població i de la indústria de Felanitx els darrers cent anys". *Lluc*. 582:5-8.

XERXA, Pere (1981) "Nous Goigs de Sant Joan". *Lluc*. 697:15.

7.11. La revista "Eivissa" (1972-). Bibliografia etnogràfica

Revista quadrimestral en català, amb col.laboracions en castellà, publicada a la ciutat d'Eivissa per l'Institut d'Estudis Eivissencs des del 1972 com a represa de la revista "Ibiza".

Constitueix un dels instruments claus per a la represa cultural a les Pitiüses a partir de la dècada dels 70. El seu compromís amb la recuperació de la cultura, la identitat i la llengua pròpies és palès. L'Institut esdevé l'equivalent del que a Mallorca i a Menorca constitueix l'Obra Cultural Balear.

Tal com manifesten al primer número de la seva tercera època (1972: 6) "No oblidem tanmateix que l'Institut d'Estudis Eivissencs té una clara responsabilitat en l'avanç de la cultura autòctona. Aquesta responsabilitat s'haurà de reflectir en les nostres pàgines, a través dels diferents estudis científics i assaigs que, en l'àmbit de les Pitiüses, siguin instrument aprofitable i útil".

ALARCO VON PERFALL, Claudio (1976) "Sobre los matrimonios consanguíneos en Ibiza". *Eivissa*. 8:16-19.

ALCOVER, Antoni M^a. (1974) "Material folklòric eivissenc replegat de Mossèn Alcover". *Eivissa*. 4:14-16.

ALCOVER, Antoni M^a. (1974) "Tres rondalles eivissenques (contades de mestre Joan d'es Pa a Mn. Antoni M^a. Alcover)". *Eivissa*. 5:32-33.

CARDONA TORRES, Joan (1974) "Estatus familiar ibicenco y su presencia en el «Romancer Tradicional»". *Eivissa*. 5:25.

CASTELLO GUASCH, Joan (1972) "Rondalla Eivissenca. De quan el Bon Jesús anava pel món. Quatre moltons (d'un llibre en preparació)". *Eivissa*. 1:19-21.

CASTELLO GUASCH, Joan (1975) "Rondalla Eivissenca. Es sant de s'aigua". *Eivissa*. 7:7-8.

CASTELLO GUASCH, Joan (1979) "Congrés de Cultura Catalana. Ambit d'antropologia i folklore". *Eivissa*. 9:10-12.

CASTELLO GUASCH, Joan (1980) "Les matances". *Eivissa*. 10:33.

COMISSIO EXECUTIVA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCES (1973) "La nit de Sant Joan i un petit manifest". *Eivissa*. 3:4-6.

COMISSIO EXECUTIVA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCES (1975) "La festa de la Nit de Sant Joan i el manifest de l'Institut". *Eivissa*. 7:5-6.

FERDINAND, Joachim (1987) "Eivissa, arquitectura arcaica"
[Traducció de Bartomeu Marí]. *Eivissa*. 17-18:50-54.

GUASCH, J.J., RIPOLL, C., TORRES, V. (1982) "Oracions
tradicionals eivissenques". *Eivissa*. 13:14-18.

GUERAU D'ARELLANO TUR, C. (1973) "Los hornos de
alquitrán una explotación poco conocida de nuestros bosques".
Eivissa. 3:23-28.

GUERAU D'ARELLANO TUR, C. (1979) "L'aprofitament a
Eivissa de la pita i l'espart". *Eivissa*. 9:14-16.

GUERAU D'ARELLANO TUR, C., GUASCH I TORRES, J.J.
(1985) "El carro de baranes". *Eivissa*. 15-16:45-46.

GUERAU D'ARELLANO TUR, C., RAMON TORRES, S. (1979)
"Ses salines d'Eivissa i Formentera". *Eivissa*. 9:3-9.

MARI, Isidor (1973) "Els remots orígens d'una cançó". *Eivissa*.
2:4-5.

MARI CARDONA, Joan (1973) "Los molinos de Ibiza y
Formentera, hoy". *Eivissa*. 3:32-37.

MARI CARDONA, Joan (1985) "Eivissa i Formentera, illes
assedegades". *Eivissa*. 15-16:4-7.

MARI TUR, Joan (1973) "El clauer i l'adreç, dues peces de l'orfebreria popular eivissenca". *Eivissa*. 2:6-7.

MATEU PRATS, M. (1985) "Aspectes arqueològics i etnològics de la joieria popular d'Eivissa". *Eivissa*. 15-16:38-44.

PLANELLS, Víctor (1985) "Expressions psicològiques i psicopatològiques a les cançons i rondalles de les Illes Pitiüses". *Eivissa*. 15-16:33-35.

PLANELLS I BONET, Josep (1974) "Algunes oracions de temps vell". *Eivissa*. 5:23-24.

PRATS, Antoni (1981) "Vocabulari il·lustrat de l'aparell del llaüt a Eivissa". *Eivissa*. 11:34-36.

PRATS TUR, Antoni (1987) "Apunts per a un estudi d'un romanç eivissenc del cicle cidia: En Rodriguet". *Eivissa*. 17-18:42-45.

TORRES I TORRES, Marià (1979) "Les fonts i el ball pagès". *Eivissa*. 9:17.

"Tres rondaies eivissenques: contades de mestre Joan des Pa a Mn. Antoni M. Alcover". (1974). *Eivissa*. 5:32-33.

TUR GUASCH, Vicent "Fornàs" (1985) "Notes bibliogràfiques referents és follet". *Eivissa*. 15-16:36-37.

TUR, Vicent, BONET, Catalina (1981) "Els nostres jocs de matances (primer premi del nostre concurs permanent Portes Obertes". *Eivissa*. 11:4-7.

TUR, V., RIBAS, J., PALERM, F. (1983) "Cançons infantils i de jocs (primer premi del nostre concurs Portes Obertes)". *Eivissa*. 14:13-14.

ROZENBERG, Danielle (1981) "Endogàmia i problemes d'identificació a Eivissa: l'exemple de Sant Miquel". *Eivissa*. 12:37-40.

VILLANGOMEZ LLOBET, M. (1973) "Macabich, costumista". *Eivissa*. 3:11-13.

7.12. La revista "Randa" (1975-). Bibliografia etnogràfica

Publicació semestral en català publicada a Barcelona des de 1975 sota la direcció de Josep Massot i Muntaner. Inclou articles d'investigació sobre temes d'història, política, literatura o llengua de les Balears i Pitiüses, edicions de textos i bibliografies.

Es considerada la primera revista d'investigació sobre les Illes publicada en català des del 1936.

Quant al contingut temàtic, hem de considerar que tenen molta més rellevància els articles d'història o assaigs sobre algun moviment literari o ideològic (Romanticisme, Renaixença, Escola Mallorquina) que no les aportacions etnogràfiques o antropològiques.

També són destacables el considerable nombre de reculls bibliogràfics que inclouen la producció folklòrica dels períodes estudiats, així com les aproximacions a l'obra o la vida d'algun dels autors, objecte del nostre estudi (Mn. Antoni M. Alcover, Marià Aguiló, Francesc de B. Moll o Isidor Macabich).

Entre els autors més destacats que hi han publicat aportacions folklòriques o etnogràfiques cal considerar Cosme Aguiló, Jaume Bover, Josep A. Grimalt, Gabriel Janer Manila i, especialment, Josep Massot i Muntaner.

AGUILO ADROVER, Cosme (1980) "La toponímia marina de Felanitx, Santanyí i Ses Salines (Mallorca)". *Randa*. 10:25-49.

AGUILO ADROVER, Cosme (1981) "Topografia submarina i talassonímia en el Migjorn de Mallorca". *Randa*. 12:73-82.

ALBERTI, Antònia, MOREY, Antònia (1986) "El funcionament d'una possessió mallorquina en el primer terç del segle XIX: Son Vivot del Puig d'Inca". *Randa*. 20:5-45.

ALCOVER, Antoni M^a (1983) "Com he fet mon Aplec de Rondaies" [edició a cura de Josep Massot i Muntaner]. *Randa*. 14:121-136.

BALANZO, Fèlix (1984) "Lloc i funció de la poesia oral. Contribució al seu estudi lingüístic". *Randa*. 16:153-170.

BIBILONI, Gabriel (1979) "La ciutat de Mallorca: consideracions sobre un topònim". *Randa*. 9:25-30.

BIBILONI, Gabriel (1985) "L'article dels topònims". *Randa*. 18:111-128.

BOVER, Jaume (1979) "Receptaris de cuina balear". *Randa*. 9:209-222.

BOVER, Jaume, CARLOS, Pere, TOMAS, Margalida (1977) "Bibliografia de Mallorca, Menorca, Eivissa (1965-1976). *Randa*. 6:203-215.

CAMPINS PONS, Antònia (1987) "Llum Nova: un periòdic amb vocació catalana". *Randa*. 21:151-160

FERRA PONÇ, Damià (1976) "Cultura i política a Mallorca I". *Randa*. 2:123-150.

FERRA PONÇ, Damià (1976) "Cultura i política a Mallorca II". *Randa*. 3:71-106.

FERRA PONÇ, Damià (1976) "Cultura i política a Mallorca III". *Randa*. 4:5-52.

FERRA PONÇ, Damià (1977) "Cultura i política a Mallorca IV". *Randa*. 5:163-221.

FERRA PONÇ, Damià (1978) "Cultura i política a Mallorca V". *Randa*. 7:80-131.

FERRA PONÇ, Damià, GABRIEL, Pere, MASSOT, Josep (1976) "Cronologia de Mallorca (1930-1939)". *Randa*. 4:244-266.

FERRER, Antoni Lluç (1979) "Refranys i locucions del Diari de Buja". *Randa*. 9:83-96.

GRIMALT, Josep A. (1978) "La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi". *Randa*. 7:5-30.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "La funció educativa dels contes populars. (Apunts per a una interpretació pedagògica de les rondalles)". *Randa*. 10:169-175.

JANER MANILA, Gabriel (1982) "El teatre regional com a metàfora". *Randa*. 13:165-184.

KARLINGER, Fèlix, LLOMPART, Gabriel (1977) "Quatre rondalles de Mallorca". *Randa*. 6:182-201.

MARI, Isidor (1976) "Isidor Macabich, als dos anys de la seva mort". *Randa*. 2:211-223.

MARI, Isidor (1979) "Sobre el romanç eivissenc «En Rodriguet»". *Randa*. 9:201-208.

MAS I VIVES, Joan (1987) "Problemàtica de la Renaixença a Mallorca". *Randa*. 22:39-62.

MASCARO PONS, Jaume (1987) "Antroponímia menorquina. Consideracions sobre cognoms de Menorca". *Randa*. 21:185-196.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) "Bibliografia de la cançó popular mallorquina". *Randa*. 12:223-235.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1982) "Francesc de B. Moll, impulsor de cultura". *Randa*. 13:213-219.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1983) "Mossèn Antoni M^a Alcover, amic i deixeble de Marià Aguiló". *Randa*. 14:93-107.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1989) "La filosofia acadèmica del segle XIX a Mallorca". *Randa*. 24:9-19.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1989) "Sobre la situació políticomilitar a Mallorca durant la guerra civil 1936-1938". *Randa*. 25:183-219.

MIR, Gregori (1975) "Sobre el concepte d'Escola Mallorquina. Notes sobre ideologia i cultura". *Randa*. 1:129-152.

MOLL, Francesc de B. (1981) "Bibliografia (1922-1979)". *Randa*. 11:183-205.

MOLL, Francesc de B. (1981) "Epistolari de Miquel Costa i Llobera a Antoni Alcover". *Randa*. 12:125-183.

MOREU-REY, Enric (1980) "Reflexions sobre malnoms de Mallorca, Menorca i Eivissa". *Randa*. 10:51-61.

MUNAR I MUNAR, Felip (1991) "La Dulzaina 1868-1869 i els inicis del costumisme mallorquí". *Randa*. 30:87-114.

PARETS I SERRA, Joan (1983) "Cronologia musical de Mallorca, 1930-1939". *Randa*. 15:169-176.

PONS, Damià (1979) "Nacionalisme, acció cultural i producció literària a Mallorca entre el 1917 i la Segona República". *Randa*. 9:171-183.

PONS, Miquel (1980) "Un naufragi de l'any 1878 glosat pr Joan Obrador i Riera". *Randa*. 10:187-195.

RIERA I MONTSERRAT, Francesc (1976) "Alguns projectes en el segle XVIII per a desterrar els xuetes de Mallorca". *Randa*. 2:45-56.

RIERA I MONTSERRAT, Francesc (1978) "Els xuetes i la guerra contra França del 1793 al 1795". *Randa*. 7:31-37.

SALORD RIPOLL, Josefina (1987) "La Renaixença a Menorca: una història gairebé impossible". *Randa*. 21:137-150.

SASTRE I BARCELO, Joan Carles (1983) "Mentalitat política mallorquina del primer romanticisme: una història de despropòsits". *Randa*. 14:5-45.

SASTRE I BARCELO, Joan Carles (1986) "Bagatge mental col·lectiu i vida quotidiana mallorquina durant el primer romanticisme illenc (1873-1868)". *Randa*. 15:51-84.

SASTRE I BARCELO, Joan Carles (1986) "L'apogeu del romanticisme a la premsa mallorquina (1839-1854)". *Randa*. 20:55-72.

SERRA BUSQUETS, Sebastià (1978) "Alguns aspectes polítics d'Eivissa i durant la Segona República". *Randa*. 7:51-70.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, SITJES I DAVIU, Aina M. (1981) "El període republicà a Eivissa i Formentera durant la guerra civil". *Randa*. 12:185-221.

TOMAS, Margalida (1975) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1974)". *Randa*. 1:223-227.

TOMAS, Margalida (1976) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1974-1975)". *Randa*. 2:217-223.

TOMAS, Margalida (1977) "Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875, I". *Randa*. 5:136-162.

TOMAS, Margalida (1979) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1977)". *Randa*. 8:215-222.

TOMAS, Margalida (1982) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1978-1980)". *Randa*. 13:221-237.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1989) "La filosofia acadèmica del segle XIX a Mallorca". *Randa*. 24:9-19.

VIDAL ALCOVER, Jaume (1972) "Rondalles de rondalles (dues narracions parèmiques de Guillem Roca i Seguí)". *Randa*. 6:81-117.

VIDAL ALCOVER, Jaume (1981) "La fada Morgana en la tradició oral mallorquina". *Randa*. 11-179-182.

7.13. Els "Quaderns de Folklore" (1980-)

Revista especialitzada en etnografia i folklore, editada a Ciutadella de Menorca pel Col·lectiu Folklòric de Ciutadella des del 1980. De periodicitat irregular i normalment dedicat a un tema monogràfic que en alguns casos abasta diversos números.

Les temàtiques tractades, excepte algunes excepcions, es refereixen a l'illa de Menorca. Bàsicament hom ha tractat qüestions relatives a la literatura popular (gloses, dites i refranys, llegendes, rondalles, goigs...), les festes, els antropònims, els jocs populars, agricultura i artesanía tradicionals, gastronomia, medicina popular, etc.

Els autors generalment són menorquins, encara que es poden trobar algunes aportacions d'altres illencs com és el cas d'Isidor Marí o del Principat com Eduard Delgado. S'han publicat alguns números elaborats per col·lectius que han fet recerca conjunta com és ara alguns cursos d'ensenyament mitjà sobre les endevinalles.

La revista, que ha assolit el número 47, reflecteix l'esperit del col·lectiu que l'edita. Aquest grup que té el seu origen el 1976 s'integra de manera clara en el moviment de recuperació de la identitat cultural i nacional que té el seu paral·lel a les altres illes a través de les revistes *Eivissa* i *Lluc*.

ALBRANCA, Francesc d' (1981) "Llegendes de Menorca". *Quaderns de Folklore*. 5.

BONET, Antoni (1983) "Eines i feines del camp (I)". *Quaderns de Folklore*. 12.

BONET, Antoni (1984) "Eines i feines del camp (II)". *Quaderns de Folklore*. 13.

BONET, Antoni (1987) "Sa lluna i el sol. Influència en el ram del camp". *Quaderns de Folklore*. 31.

BONET, Antoni (1991) "Les terres de la Vall" [Paratges de l'Illa (II)]. *Quaderns de Folklore*. 45.

CAVALLER TRIAY, Ramon (1984) "La cuina menorquina (I)". *Quaderns de Folklore*. 14.

CAVALLER TRIAY, Ramon (1985) "Reposteria (I)". [La cuina menorquina (II)]. *Quaderns de Folklore*. 21.

DELGADO, Eduard (1980) "Notes per a un Comentari Sociològic damunt ses Festes de Sant Joan". *Quaderns de Folklore*. 3.

"II Edició Premi Josep Vivó de glosa escrita" (1981) *Quaderns de Folklore*. 7.

GRUP FOLKLORIC DE CIUTADELLA, ANGLADA, M. (1980)
"L'artesanía de la sabata". *Quaderns de Folklore*. 4.

"Jocs de porquejades i del camp" [Jocs populars (I)] (1983)
Quaderns de Folklore. 11.

LOPEZ CASASNOVAS, Joan F. (1982) "Estudi del Cançoner
Popular Menorquí". *Quaderns de Folklore*. 8:11-22.

LOPEZ CASASNOVAS, Joan F. (1979) "Francesc Camps i
Mercadal. «Francesc d'Albranca»". [Homenatge de les illes a
Francesc d'Albranca]. *Quaderns de Folklore*. [1].

MANGUAN, Josep (1980) "L'estructura gremial a Ciutadella".
Quaderns de Folklore. 4.

MARTI CAMPS, Fernando (1990) "Els llinatges dels menorquins
(I)". *Quaderns de Folklore*. 39.

MARTI CAMPS, Fernando (1991) "Els llinatges dels menorquins
(II)". *Quaderns de Folklore*. 44.

MASCARO, Ignasi (1980) "La Festa de Sant Joan, comentaris
sociològics". *Quaderns de Folklore*. 3.

MASCARO PONS, Jaume (1982) "Els malnoms de Ciutadella".
Quaderns de Folklore. 9.

MELIS PONS, Pere (1988) "La llengua de Menorca I". [Recull de paraules menorquines (I)]. *Quaderns de Folklore*. 33.

MELIS PONS, Pere (1990) "La llengua de Menorca". [Recull de paraules menorquines (II)]. *Quaderns de Folklore*. 42.

MOLL, Francesc de B. (1979) "Conceptes de Folklore". [Homenatge de les Illes a Francesc d'Albranca]. *Quaderns de Folklore*. [1].

OLIVES I MIR, Guerau (1987) "El prat de Son Bou. El cultiu de l'arròs". [Paratges de l'illa (I)]. *Quaderns de Folklore*. 30.

PLANELLS, Victori (1982) "La Cultura Popular Sonora d'Eivissa". *Quaderns de Folklore*. 8:3-9.

PONS MOYA, Joan (1984) "Dites i refranys menorquins". *Quaderns de Folklore*. 17-18-19-20.

PORTELLA COLL, Josep (1984) "Jocs esportius i de provatures". [Jocs populars (II)]. *Quaderns de Folklore*. 15-16.

PORTELLA COLL, Josep (1986) "Jocs i divertiments dels menuts". [Jocs populars (III)]. *Quaderns de Folklore*. 26.

PORTELLA COLL, Josep (1988) "La Festa de Sant Antoni". [Les Festes de Menorca (I)]. *Quaderns de Folklore*. 32.

PORTELLA COLL, Josep (1988) "En Tanoca d'Es Migjorn". *Quaderns de Folklore*. 34.

PORTELLA COLL, Josep (1990) "Festes de Gràcia". [Les Festes de Menorca (X)]. *Quaderns de Folklore*. 40-41.

PORTELLA COLL, Josep (1992) "Darrers dies de carnaval". [Les Festes de Menorca (II)]. *Quaderns de Folklore*. 46-47.

"Recull de glosats presentats al 1er. premi de glosa escrita Josep Vivó" (1980) *Quaderns de Folklore*. 2.

"Recull de glosa escrita. III^a edició del Premi Josep Vivó" (1982) *Quaderns de Folklore*. 10.

"Recull de rondalles populars mallorquines" (1981) *Quaderns de Folklore*. 6.

"Recull de glosats IV i V edició Premi Josep Vivó de glosa escrita" (1986) *Quaderns de Folklore*. 24.

"Recull de contes de la 1^a edició del Premi Fila d'Or 1984" (1986) *Quaderns de Folklore*. 25.

"Recull de papers de gloses antigues" (1987) [Gloses d'en Primer]. *Quaderns de Folklore*. 29.

"Recull de papers de gloses antigues" (1989) [Gloses d'en Primer (II)]. *Quaderns de Folklore*. 37.

"Recull de papers de gloses antigues" (1990) [Gloses d'en Primer (III)]. *Quaderns de Folklore*. 43.

SALORD, Francesc (1990) "Goigs menorquins". *Quaderns de Folklore*. 38.

SAULEAU, Laetitia (1985) "Pedreres i trencadors". *Quaderns de Folklore*. 22-23.

SERRA I COLOMAR, Josep (1987) "Remeis casolans o pagesos de Menorca per a malalties". [Medicina Popular, I]. *Quaderns de Folklore*. 27-28.

SERRA I COLOMAR, Josep (1989) "Endevinalles menorquines". *Quaderns de Folklore*. 35-36.

7.14. La revista "Estudis Baleàrics" (1981-). Bibliografia etnogràfica

Publicació trimestral de caràcter científic editada per l'Institut d'Estudis Baleàrics a Palma a partir del 1981. Fomenta la difusió de la investigació i de la cultura de les Balears. N'han estat secretaris de redacció Jordi Gayà Estelrich (1981-1988), i Ramon Maria Servalls Batle (a partir de 1989), i membres del consell de redacció Joan Alegret, Gabriel Amengual, Maria Barceló, Catalina Cantarellas, Joan L. Garcias, Lluís Mas, Joan Miralles, Isabel Moll, Romà Piña Homs, Antoni Pérez Ramos, Lluís Pomar, Guillem Rosselló, Pere Salvà i Angel Terrón. Té un consell editorial compost per la junta de govern de l'Institut d'Estudis Baleàrics. Els seus articles abasten gairebé tots els àmbits del saber. Ha dedicat dossiers a la música antiga, als grafitis, a la cultura popular, al segle XIX, al cinema i a la fotografia, a l'arxiduc Lluís Salvador, etc. Es publica en català i en castellà.

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR (1991) "Lo que alguno quisiera saber". *Estudis Baleàrics*. 41:97-102. [reedició].

AGUILO ADROVER, Cosme (1986) "Primera aproximació a la toponímia d'es Vedrà i es Vedranell". *Estudis Baleàrics*. 20:53-62.

AGUILO RIBAS, Catalina (1985) "Problemàtica de la investigació cinematogràfica a Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 18:129-144.

AMOROS BORRAS, A. (1982) "Mn. Antoni Maria Alcover i Sureda, apòstol major de la nostra llengua (1862-1932). En el cinquantenari de la seva mort". *Estudis Baleàrics*. 7:151-169.

ARBONA, Lluç (1982) "La cana d'Elna". *Estudis Baleàrics*. 7:53-63.

BERNAT ROCA, Margalida i altres (1982) "La presó del campanar de Sant Miquel". *Estudis Baleàrics*. 7:95-131.

BERNAT ROCA, Margalida i altres (1987) "Els graffiti del campanar de la Seu de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 23:7-46.

BERNAT ROCA, Margalida (1987) "Per filar. Primeres notes". *Estudis Baleàrics*. 24:51-58.

BOSCH JUAN, Maria del Carme (1991) "«VT pictvra poesis». Comentari sobre «Somnis d'estiu ran de mar»". *Estudis Baleàrics*. 41:61-67.

BOVER PUJOL, Jaume (1981) "Art popular de les Illes Balears. Brodats i randes". *Estudis Baleàrics*. 0:55-74.

CAÑELLAS I SERRANO, Nicolau, TRIAS I PRATS, Sebastià (1991) "Lluís Salvador, naturalista. Notes sobre els seus treballs de botànica". *Estudis Baleàrics*. 41:47-60.

CARBONELL, Xavier (1986) "Els instruments musicals del betlem de l'església de la Sang". *Estudis Baleàrics*. 20:23-36.

COLOM CASASNOVAS, Guillem (1986) "Supersticions, llegendes de Mallorca... i ciències naturals". *Estudis Baleàrics*. 22:65-76.

COLL CONESA, Jaume (1987) "Sobre teules pintades". *Estudis Baleàrics*. 24:11-30.

GENOVARD, Bàrbara (1987) "Tall de dones". *Estudis Baleàrics*. 24:43-50.

GOMEZ BELLARD, Francisco (1987) "La medicina popular en Ibiza". *Estudis Baleàrics* 24:59-68.

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1987) "Graffiti a la torre de Sant Joan de la Llotja". *Estudis Baleàrics*. 23:47-56.

JASSO GARAU, Vicent (1985) "Antropologia i ciències de l'educació". *Estudis Baleàrics*. 18:145-172.

- JASSO GARAU, Vicent, TORRES VALLORI, Catalina (1983) "Trets de l'àmbit islàmic dels contes populars mallorquins". *Estudis Baleàrics*. 8:47-78.
- JASSO GARAU, Vicent, TORRES VALLORI, Catalina (1983) "Els esclaus als contes populars mallorquins". *Estudis Baleàrics*. 9:65-87.
- LLOMPART, Gabriel (1981) "El niño en la Mallorca medieval". *Estudis Baleàrics*. 0:75-91.
- LLOMPART, Gabriel (1989) "Los peregrinos mallorquines al Santuario de Nuestra Señora de Monserrat en el libro de los Milagros del Abad Pedro de Burgos". *Estudis Baleàrics*. 32:73-81.
- MARI CARDONA, Joan (1983) "Els camins de l'Arxiduc, avui. Eivissa-Puig d'es Molins-Ses Salines-Es Cubells-Eivissa". *Estudis Baleàrics*. 10:27-70.
- MARTI I PEREZ, Josep (1989) "La guarició de l'hèrnia a Manacor". *Estudis Baleàrics*. 32:57-63.
- MATEU PRATS, Ma. Lena (1985) "Símbolos mágico-sexuales en la antigua joyería ibicenca". *Estudis Baleàrics*. 18:71-89.
- MATEU PRATS, Ma. Lena (1987) "Interpretación simbólica de las danzas ibicencas: hipótesis". *Estudis Baleàrics*. 27:81-90.

MIGUELEZ RAMOS, Cristina (1987) "Elaboración tradicional del aceite en Ibiza. Estudio preliminar". *Estudis Baleàrics*. 24:31-42.

MORA FERRAGUT, Gerard (1991) "El archiduque Luis Salvador de Austria como propietario de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 41:25-32.

MULET RAMIS, Bartomeu (1983) "Teixits de seda mallorquins. Gorgorà i tabí". *Estudis Baleàrics*. 11:107-135.

MURILLO, Andreu (1991) "Els col.laboradors menorquins en l'obra «Die Insel Menorca» de Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena". *Estudis Baleàrics*. 41:39-46.

NIETO, Gratignano (1985) "Presentación del libro de Ma. Lena Mateu Prats «La joyería ibicenca»". *Estudis Baleàrics*. 17:187-196.

PARETS SERRA, Joan (1983) "El nacionalisme musical mallorquí iniciat per Antoni Noguera fins a Joan Maria Thomàs. Apunts per a una història de la música de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 9:119-122.

PICAZO, Antoni (1991) "La festa de Miramar i la recuperació de la figura de Ramón Llull". *Estudis Baleàrics*. 41:33-36.

PONS, Miquel (1983) "Teatre del cicle de Nadal a Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 10:79-114.

PONS, Miquel (1989) "Els goigs a Santanyí". *Estudis Baleàrics*. 32:53-56.

RAMIS, Andreu (1987) "D'antropòlegs, etnògrafs i folkloristes. L'evolució recent (1970-1985)". *Estudis Baleàrics*. 24:3-10.

ROSSELLO-BORDOY, G. (1987) "Etnología y museología: unas palabras inútiles". *Estudis Baleàrics*. 24:69-76.

ROSSELLO-BORDOY, G. (1991) Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i les arrels àrabs del català de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 41:69-86.

SEVILLA, José M. (1991) "Comentarios al libro «Lo que se de Miramar» del archiduque de Austria Luis Salvador". *Estudis Baleàrics*. 41:9-12.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1981) "Aproximació a l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 2:87-105.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1983) "El programa metodològic a l'antropologia de Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 11:91-106.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1985) "Ritos de paso. La ideología de los ritos de muerte en el XIX mallorquín". *Estudis Baleàrics*. 18:91-106.

TRIAS MERCANT, Sebastian (1991) "Las Tabulae Ludovicianae de Luis Salvador. Necesidad de una edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127-143.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "Presentació". *Estudis Baleàrics*. 41:5-6.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "L'Arxiduc i l'amor". *Estudis Baleàrics*. 41:13-22.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "La antropología itinerista del Die Balearen". *Estudis Baleàrics*. 41:97-102.

VALLES COSTA, Rosa (1982) "Archiduque Luis Salvador de Austria. Las antiguas Pitiusas". *Estudis Baleàrics*. 6:259-260.

7.15. La revista "El Mirall" (1987-). Bibliografia etnogràfica

Revista apareguda el 1987 com a òrgan de comunicació de l'Obra Cultural Balear. Tant pel seu contingut, característiques com a corrent de pensament, és continuadora de la revista *Lluc*. Al seu número zero queda prou clara aquesta posició "La nostra revista és hereva, quant als qui la feim, del que fou la revista que publicà durant l'any 1986 l'Obra Cultural Balear... El Mirall assumeix íntegrament els estatuts de l'OCB, sobretot pel que fa als fins i objectius de l'associació. La normalització lingüística del català en els mitjans de comunicació social; la defensa de la identitat nacional de les illes Balears en el marc dels Països Catalans; la promoció de la cultura il·lenca i la salvaguarda del seu patrimoni històric, artístic i ecològic; finalment promoure l'estreta col.laboració entre els països que usen la nostra llengua i facilitar la incorporació de la cultura universal a la llengua catalana, tot promovent l'intercanvi cultural entre les nacions de la comunitat internacional.

Des de la seva creació n'ha estat director Climent Picornell.

A. R. (1989) "Dos llibres sobre oficis tradicionals". *El Mirall*. 26:53.

- AGUILO, Cosme (1989) "Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses I". *El Mirall*. 25:20-25.
- AGUILO, Cosme (1989) "Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses II". *El Mirall*. 26:26-30.
- AGUILO, Cosme (1989) "El nom de Mondragó abans de perdre l'esperança". *El Mirall*. 29:8-11.
- AGUILO, Cosme (1990) "Dos glosats sobre l'Illa des Vedrà". *El Mirall*. 34:71-74.
- AIRE (1989) "Setmanes de Renovació Educativa". *El Mirall*. 26:37.
- AMICS DES PORT DE MAO (1989) "Drassanes de l'escorxador vell: el Museu de la Mar de Maó". *El Mirall*. 28:39-42.
- ARCA (1989) "Patrimoni i administració pública". *El Mirall*. 28:26-27.
- BALLESTER, A., GONZALEZ, A. (1990) "El treball de selleter: material, eines i peces". *El Mirall*. 34:22-24.
- BINIMELIS, Jaume (1987) "L'evolució de la indústria farinera de Felanitx (1891-1940)". *El Mirall*. 12:36-38.

CALAFAT i VILA, Rosa M. (1989) "Arts de pesca abans del niló". *El Mirall*. 33:23-25.

CALAFAT i VILA, Rosa M. (1989) "Històries d'un pescador". *El Mirall*. 33:26-28.

CAROD ROVIRA, Josep Lluís (1988) "Baltasar Samper, melodia llunyana". *El Mirall*. 17:37-38.

CORTADA i OBRADOR, Pere J. (1988) "Capdepera, els reis i Mallorca". *El Mirall*. 23:58.

D.D.A.A.(1987) "Sant Antoni i Sant Sebastià. Reconstrucció de dues festes pollencines a principis de segle". *El Mirall*. 0:22-24.

DOMENECH I FERRER, Francesc X. (1988) "La participació en els balls mallorquins (I)". *El Mirall*. 19:56-57.

DOMENECH I FERRER, Francesc X. (1988) "La participació en els balls mallorquins (II)". *El Mirall*. 20:49-50.

DOMENECH I FERRER, Francesc X. (1988) "La participació en els balls mallorquins (III)". *El Mirall*. 21:57-58.

ESTELRICH i MASSUTI, Pere (1989) "La recerca musical: pensaments en veu alta". *El Mirall*. 28:43.

FLORIT I NIN, Francesc (1987) "Col·lecció «Capcer»: recuperació de textos menorquins". *El Mirall*. 13:47-48.

FUSTER MASCARO, M^a Lluïsa (1988) "L'Escola Taller molí de Santa Ponça: escola de jardineria i construcció". *El Mirall*. 15:40.

GARCIA, Tomàs (1989) "Elements de la societat pre-turística mallorquina". *El Mirall*. 31:66-67.

GARCIA, Tomàs (1991) "Una exposició itinerant sobre l'obra de palma". *El Mirall*. 41:43.

GINARD, Antoni (1988) "Oficis i artesania a Balears". *El Mirall*. 16:10.

GINARD, Antoni (1988) "Entrevista a Andreu Ramis". *El Mirall*. 16:11-13.

GINARD, Antoni (1988) "Conversa amb Pere Coll". *El Mirall*. 16:14-15.

LADARIA, Dolors (1987) "Societat preturística. Estudi de l'edifici de la Casa del Poble projectada per Guillem Forteza, arquitecte". *El Mirall*. 13:23-25.

LLADO, J. (1989) "Cançons populars mallorquines" [Ressenya del llibre de Sebastià Cardell Tomàs]. *El Mirall*. 26:55.

MARIMON, Toni, SALVA, Xavier (1987) "Les desventures de l'aviació legionària a Mallorca". *El Mirall*. 10:7-9.

MIQUEL NOVAJRA, Alexandre (1989) "La qüestió turística balear: primers apunts cap a una perspectiva antropològica". *El Mirall*. 30:53-61.

MULET, M. Josep (1989) "Cinema i fotografia: el patrimoni inexistent". *El Mirall*. 28:26-27.

RAMIS, Andreu (1989) "Antropologia, patrimoni i identitat. (Reflexions sobre colonització cultural)". *El Mirall*. 28:17-20.

RAMIS, Andreu (1989) "El rector de sa Pobla, un individu perillós per al patrimoni". *El Mirall*. 32:66.

RAMIS, Andreu (1990) "Patrimoni etnològic a l'illa de Menorca". *El Mirall*. 38:26-27.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Presentació". *El Mirall*. 0:13.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Febrer". *El Mirall*. 1:9.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Març". *El Mirall*. 3:17.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Abril". *El Mirall*. 6:8.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Maig". *El Mirall*. 7:18.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Juny". *El Mirall*. 9:3.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Juliol, agost, setembre, octubre". *El Mirall*. 11:19-22.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Novembre". *El Mirall*. 12:8.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Desembre". *El Mirall*. 13:11.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1989) "La pesca amb rall". *El Mirall*. 33:29-33.

RIGO, Joan (1989) "Els «nassaiolos» de l'Alguer". *El Mirall*. 33:34-39.

SBERT I GARAU, M., MARTINEZ MIRO, T. (1988) "La llegenda, eina pedagògica I". *El Mirall*. 22:37.

SBERT I GARAU, M., MARTINEZ MIRO, T. (1988) "La llegenda, eina pedagògica II". *El Mirall*. 23:57-58.

SEGUI PONS, Joana M^a. (1988) "La literatura del segle XIX: un altre mirall de la societat preturística mallorquina" [Societat preturística]. *El Mirall*. 16:38-39.

VALERO I MARTI, Gaspar (1988) "L'esvaït món dels carboners" [Societat preturística]. *El Mirall*. 19:23-26.

VIVES I MADRIGAL, Miquel (1988) "Les Rondalles a l'escola, avui: missió educativa i importància". *El Mirall*. 18:42-44.

8. BIBLIOGRAFIA GENERAL

8. BIBLIOGRAFIA GENERAL

8.1. Introducció

Tal com ja hem esmentat en diverses ocasions, el contingut d'aquest recull bibliogràfic no és de cap manera una bibliografia etnogràfica de les Illes Balears. A l'hora de confeccionar aquesta bibliografia hem prioritzat el caràcter representatiu més que no l'exhaustiu.

Tot seguit intentam donar una mostra, força representativa, de la producció folklòrica, etnogràfica i antropològica de gairebé tots els autors ressenyats al llarg de tot aquest treball.

A la següent relació hom no hi trobarà els articles publicats a revistes -recollits al capítol 7-. Com ja hem indicat a la introducció del capítol destinat a les publicacions seriades, és possible que molts dels autors dels quals n'hem recollit l'obra hagin publicat treballs a altres revistes o butlletins. Tot i així, creim que les revistes seleccionades a la nostra bibliografia poden considerar-se les més significatives.

Reiteram també la necessitat de l'elaboració urgent d'una bibliografia etnològica a les Illes Balears de caràcter exhaustiu. Aquesta, però, és una tasca interdisciplinària que sobrepassa, tant en aspiracions com en possibilitats, l'abast d'aquest treball.

En aquesta bibliografia de caràcter exhaustiu s'hi hauran d'incorporar totes les aportacions que es recullin a partir d'un buidat sistemàtic de totes les publicacions periòdiques a les quals folkloristes i etnògrafs col.laboraren de manera esporàdica o continuada.

Una altra font, possiblement molt rica, desconeguda i no explotada són els arxius particulars de cada un dels protagonistes de la història del pensament antropològic a la nostra comunitat. El coneixement d'aquests arxius s'haurà de tenir molt present per a la definició de la línia de pensament de cada un dels autors i probablement ens pugui reportar també algunes investigacions inèdites.

Quant al sistema de descripció bibliogràfica utilitzat, hem seguit les següents pautes:

a) monografies

- llinatge de l'autor en majúscules seguit de coma (,) i el nom de pila en minúscula,
- any de l'edició utilitzada, entre parèntesi,
- títol complet de l'obra en cursiva,
- informació complementària referida a l'edició, quan no és la primera, que es consigna entre parèntesi. En el cas d'obres de més d'un volum, el nombre d'aquests figura entre parèntesi seguit de l'abreviatura vol. En algunes ocasions, quan només s'ha usat un sol volum d'una obra, s'indica el número de volum:
 - lloc d'edició seguit de dos punts (:),
 - nom de l'editor,

Quan l'obra és anònima (quan es desconeix l'autor o en obres de més de tres autors sense prioritat de cap d'ells), la descripció s'encapçala pel títol.

b) Parts de monografia i comunicacions a congressos:

- llinatge de l'autor de la part o la comunicació descrita en majúscules seguit de coma (,) i el nom de pila en minúscula,

- any de l'edició utilitzada, entre parèntesi,

- títol complet de la part o comunicació en rodona seguit de punt,

- llinatge de l'editor, coordinador o autor principal de l'obra en majúscules, precedit de la preposició a (A),

- títol complet de l'obra o del congrés en cursiva,

- informació complementària referida a l'edició, quan no és la primera, que es consigna entre parèntesi. En el cas d'obres de més d'un volum, el nombre d'aquests figura entre parèntesi seguit de l'abreviatura vol. En algunes ocasions, quan només s'ha usat un sol volum d'una obra, s'indica el número de volum,

- lloc d'edició seguit de dos punts (:),

- nom de l'editor,

- pàgines que ocupa la part descrita,

c) articles de revista:

Hem seguit el sistema descrit a la introducció del capítol 7 dedicat als reculls bibliogràfics de publicacions seriades.

d) revistes:

- títol complet de la publicació en cursiva,

- any d'aparició de la revista seguit de guió (-) i any de desaparició. Quan la revista encara es publica, la segona data se substitueix per un espai en blanc,

- lloc de l'edició seguit de dos punts (:),

- nom de l'editor,

L'ordenació del recull s'ha fet per ordre alfabètic d'autor o títol en cas d'obres anònimes.

Per les obres anònimes s'ha alfabetitzat per la primera paraula del títol, que no sigui article o preposició.

Quan hi ha diverses obres d'un mateix autor, aquestes s'ordenen cronològicament.

Les obres en col.laboració s'ordenen alfabèticament pel segon i tercer autor, després de les obres individuals de l'autor que encapçala la descripció.

Les revistes s'ordenen pel títol al lloc pertinent dins l'ordre alfabètic general.

Affar : revista de la Secció de Filologia Catalana. Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat de Palma (1981 - 1982) Palma: Universitat de Palma.

AGUILO, Marià (1985) *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*, vol. 1. Barcelona: Barcino.

AGUILO ADROVER, Cosme (1974) *Algunes eixides d'en Bernat Cuiclaus i na Maria Ramis*. Santanyí.

AGUILO ADROVER, Cosme (1981) "Rondalles inèdites". *Affar*. 1:137-144.

AGUILO, Cosme, PONS, Miquel (1977) Les estrelles mostrejades a Santanyí. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 557-576.

AGUILO, J. A., COLOMAR, A., REINES, A. (1990) "El projecte de rehabilitació dels espais naturals propietat del Consell Insular de Mallorca". *BSAL*. 46:215-219.

AGUILO, J. A., COLOMAR, A., REINES, A. (1990) "Projecte de rehabilitació dels antics camins de Mallorca". *BSAL*. 46:220-228.

AGUIRRE BAZTAN, A. (1986) *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

AGUIRRE BAZTAN, A. (1988) *Diccionario temático de antropología*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

AGUIRRE BAZTAN, A. (1991) "Una perspectiva antropològica del turisme, una cultura diferencial". *Cultura*. 26:36-37.

AGUIRRE BAZTAN, A. (ed.) (1992) *Historia de la antropología española*. Barcelona: Boixareu Universitària.

ALARCO VON PERFALL, Claudio (1981) *Cultura y personalidad en Ibiza*. Madrid: Editora Nacional.

ALCOVER, A. M^a (1896) *Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Recó*. Palma de Mallorca: Moll.

ALCOVER, A. M^a (1956) *Corema, Setmana Santa i Pasco*. Palma de Mallorca: Moll.

ALCOVER, A. M^a (1981) *Ses Matances i ses festes de Nadal* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Moll.

ALCOVER, A. M^a (1982) *Contarelles* (2 vol.) Palma de Mallorca: Moll.

- ALCOVER, A. M^a, MOLL, F. DE B. (1930-1962) *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 vol.). Palma: Imp. Mossèn Alcover: Gràfiques Miramar.
- ALDEGUER, Daniel (1991) *Arte del vidrio en Mallorca: los Gordiola: el Museu del Vidrio de Algaida*. Palma: Vidrierías Gordiola.
- ALOMAR VILLALONGA, Gabriel (1979) *Antonio Noguera y su obra musical*. Palma: Luis Ripoll. Panorama Balear ; 94).
- ALOMAR, G., HOYOS, N. de, ROSSELLO, G. (1966) *Museos locales de artes y costumbres populares*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.
- ALZINA, Jaume, LIMONGI, Antoni, VIDAL, Antoni (1985) *Mallorca: història i cultura*. Palma de Mallorca: Moll.
- AMADES, Joan (1974) "El Folklore a Catalunya". *Miscellania Barcinonensia*. 39:129-182.
- AMADES, Joan (1979) *Folklore de Catalunya. Cançoner*. Barcelona: Selecta.
- AMADES, Joan (1980) *Refransys personals*. Barcelona: Selecta.
- AMADES, Joan (1980) *Folklore de Catalunya. Costums i creences*. Barcelona: Selecta

AMADES, Joan (1982) *La casa*. Barcelona: José J. de Olañeta.

AMADES, Joan (1982-1983) *Costumari català. El curs de l'any*.
Barcelona: Edicions 62: Salvat.

AMIGOS DE LA VILLA REAL DE PETRA (1987) *Gula
Juniperiana de Petra*. Petra: Apóstol y Civilizador.

ANDREU I BUSQUETS, Antònia, DOLS I SALAS, Nicolau
(1990) *Del vent i del paper. Cinc glosadors de Vilafranca*. Palma:
Obra Cultural Balear.

ANDREU, Cristina, MURILLO, Jaume, RAMIS, Andreu (1989)
*Artesans de la mar: mestres d'aixa, embarcacions i ormegis de
pesca a Menorca*. Maó: Associació Amics del Port.

ANGUELA I DOTRES, A. (1991) "La recuperació del patrimoni
etnològic: una urgència històrica". *Cultura*. 26:35.

Anuario de historia de la antropología española (1992 -)
Barcelona: Instituto de Antropología de Barcelona.

ARANZADI, Telesforo de (1917) Plan de un Museo de etnografía
y folklore en Cataluña. A *Estudis i materials, II: curs de 1915-
1916*. Barcelona: Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. pp.
29-60.

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1869) *Tabulae Ludovicianae*. Prag: Selbstverlage.

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1955) *Carros y coches de antaño*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 43).

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *Muebles y otros enseres mallorquines*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 96).

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *Barcos y barcas*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 102).

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *La Isla de Menorca en texto e imágenes. Parte general* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *La Isla de Menorca en texto e imágenes. Parte especial* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1982) *Las Baleares por la palabra y el grabado. Primera parte : las Antiguas Pitiusas*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1985) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte general)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1987) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte general)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1989) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte general)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1990) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte especial)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1991) *Las Baleares por la palabra y el grabado. Mallorca. (parte especial)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARTIGUES BONET, A. (1978) "Instruments de percussió (Mallorca)". *Mayurqa*. 18.

ARTIGUES BONET, A. (1978) "Xeremies, fubiol i tamborino, instruments mallorquins". *Gralla*. gener-febrer.

ARTIGUES BONET, A. (1980) *Instruments musicals mallorquins. Notes informals per al seu estudi i per a la seva difusió*. Mallorca: Centre d'Estudis Socialistes Gabriel Alomar.

ARTIGUES BONET, A. (1981) *Música mediterrània, xeremiers*.
Palma: CIEMEN.

ARTIGUES BONET, A. (1982) Festa, balls, músiques. *A Cent Anys d'Història de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra". pp. 231-252.

ARTIGUES BONET, A. (1982) *Xeremiers: manual de xeremies, fabiol i tamborí*. Palma: Cort.

ARTIGUES BONET, A. (e.p.) Dels cossiers al video. L'ocupació del temps en tres generacions. *A Col.loqui sobre les Fonts Orals*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

Arxiu d'Etnografia de Catalunya (1982 -) Tarragona: Departament d'Antropologia Cultural. Facultat de Lletres: I.T.A.

Arxiu de Tradicions Populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana. (1928 - 1935) Barcelona: J. J. de Olañeta.

L'Avenç (1976 -) Barcelona: L'avenç.

AZCARATE, Isabel (1990) *Naturalez y arte. La fauna de la isla de Mallorca en la obra de Cristóbal Vilella (Siglo XVIII)*. Palma de Mallorca: Patrimonio Nacional : José J. de Olañeta.

BALLESTER, Pere (1971) "Marcha fúnebre". *Revista de Menorca*. 2on. semestre:135-289.

BALLESTER, Pere (1986) Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca. A *Estudis d'antropologia de Menorca*. Maó: Consell Insular de Menorca. pp. 131-157. (Col.lecció Capcer ; 2). (Original publicat el 1918).

BALLESTER, Pere (1986) Pesca marítima. A *Estudis d'antropologia de Menorca*. Maó: Consell Insular de Menorca. pp. 159-213. (Col.lecció Capcer ; 2). (Original publicat el 1919).

BALLESTER, Pedro (1986) *De re cibaria* (5ª ed.). Barcelona: Andrés Puig Vicente.

BARBERO GARCIA, Adriano (1984) *En la Isla del dios Bes: historia y leyenda de Ibiza*. Madrid: Espasa-Calpe.

BARCELO MAIRATA, Jaume, FORTEZA BONNIN, Lluís (1983) *Cançons i jocs populars de Mallorca*. Palma de Mallorca: Centre d'Estudis de l'Esplai.

BAUZA ADROVER, Cosme (1911) *Flors semprevives. Recull de cants populàs en mallorquí per Cosme Bauza Adrover*. Firmat [República Argentina]: Imp. y Librería D. Manrique.

BAUZA ADROVER, Cosme (1952) *Un passeig p'el Riu Amazonas contat als joves i a qualque vey de la Congregació Mariana de*

Felanitx dins el mes de febrer de l'any 1942 per Mossèn Cosme Bauzà. Felanitx: Imp. Còndor.

BEALS, R. L., HOIJER, E. (1976) *Introducción a la antropología.* Madrid: Aguilar.

BENSOUSSAN, A. (1980) "Les xuetes de Majorque: aperçu sur une micro-minorité". *Pluriel-Débat.* 22:51-56.

BERNAT ROCA, Margalida (1985) *Telers i teixidors de Mallorca: apunts per a un estudi etnogràfic.* Mallorca: Museu de Mallorca.

BERTRANPETIT, J. (1981) *Estructura demogràfica i genètica de la població de Formentera.* Tesi doctoral inèdita. Departament d'Antropologia. Facultat de Biologia. Universidad de Barcelona.

BESTARD, Joan (1980) "La historia de la familia en el contexto de las ciencias sociales". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia.* 2:154-155.

BESTARD, Joan (1980) "¿Con quién se casa una hermana?". *Comentarios d'Antropologia Cultural.* 2:41-46.

BESTARD, Joan (1981) "Els Xuetes de Mallorca". *L'Avenç.* 42:19-21.

BESTARD, Joan (1981) La nostalgia del objeto. A ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR *Costumbres de los mallorquines: Artesanía y folklore*. Palma: José J. de Olañeta.

BESTARD, Joan (1981) Familia y herencia. A VALDES, R. (dir) *Las razas humanas*, vol. 2. Barcelona: CIESA. pp.143-154.

BESTARD, Joan (1985) Los chuetas de Mallorca. A IZARD, M. (ed.) *Marginados, fronterizos, rebeldes y oprimidos I*. Barcelona: ediciones del Serbal.

BESTARD, Joan (1986) *Casa y familia: parentesco y reproducción doméstica en Formentera*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

BESTARD, Joan (1987) "Formes de viure i maneres d'habitar". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*. 6:9-33.

BESTARD, Joan (1991) La estrechez del lugar y la protección patrimonial: el significado social de los matrimonios consanguíneos en Formentera. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus. pp. 444-449.

BESTARD, Joan, BIDON-CHANAL, C. (1982) "Historia y naturaleza humana en los siglos XVII y XIX". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 4:11-22.

BESTARD, Joan (1981) La nostalgia del objeto. A ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR *Costumbres de los mallorquines: Artesanía y folklore*. Palma: José J. de Olañeta.

BESTARD, Joan (1981) Familia y herencia. A VALDES, R. (dir) *Las razas humanas*, vol. 2. Barcelona: CIESA. pp.143-154.

BESTARD, Joan (1985) Los chuetas de Mallorca. A IZARD, M. (ed.) *Marginados, fronterizos, rebeldes y oprimidos I*. Barcelona: ediciones del Serbal.

BESTARD, Joan (1986) *Casa y familia: parentesco y reproducción doméstica en Formentera*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

BESTARD, Joan (1987) "Formes de viure i maneres d'habitar". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*. 6:9-33.

BESTARD, Joan (1991) La estrechez del lugar y la protección patrimonial: el significado social de los matrimonios consanguíneos en Formentera. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus. pp. 444-449.

BESTARD, Joan, BIDON-CHANAL, C. (1982) "Historia y naturaleza humana en los siglos XVII y XIX". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 4:11-22.

BESTARD, Joan, CONTRERAS, Jesús (1985) Algunas reflexiones en torno a la familia y los estudios locales. A *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

BESTARD, Joan, CONTRERAS, Jesús (1985) Estratègies matrimoniales i cicle domèstic. A *III Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

BIBILONI, Pau, RAMIS, Andreu (1990) *Comuna de Llorito, guia de visita*. Llorito: Ajuntament de Lloret de Vistalegre.

Bibliografia museològico-museogràfica a Barcelona (1986)
Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

BISSON, J. (1977) *La terre et l'homme aux illes Baléares*. Aix-en-Provence: Edisud.

BISSON, J. (1978). "Structures agraires et habitat rural aux Pitiüses (Eivissa, Formentera)" *Revista Catalana de Geografia*. 2.

BLANCO, Juan F. (1986) *Usos y costumbres de nacimiento, matrimonio y muerte en Salamanca*. Salamanca: Diputación Provincial.

BOIG CLAR, Ton (1989) *Juguetes d'un temps*. Palma: Consell Insular de Mallorca.

Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación
(1899 -) Palma: COCIN.

*Boletín de Dialectología Española. Publicación del Instituto
Internacional de Cultura Románica* (1962 - 1964) Barcelona:
Excelentísima Diputación Provincial de Barcelona.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (1901 - 1936) Palma.

Boletín de Historia de la Antropología (1988 -) Tenerife:
Secretariado de Publicaciones de la Universidad de La Laguna.

Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana (1985 -) Palma:
Societat Arqueològica Lul.liana.

Bolletí Informatiu de la Fundació Tresor dels Avis (1970 - 1973)
Palma: Cort.

Butlletí de Dialectologia Catalana (1913 - 1936) Barcelona: Institut
d'Estudis Catalans.

BONAFE, M. (1964) *Lluc en la musa popular*. Palma: Imp.
Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 84).

BORRAS MERCADAL, Jaime (1957) *Biografía del Dr. D.
Francisco Camps Mercadal por Jaime Borrás Mercadal*. Ciudadela:
José Al.lés Quintana.

BOSCH Y ANGLADA, José (1987) *La fiesta de Sant Juan en Ciudadela: apuntes histórico-descriptivos* (3a. ed.). Menorca: Nura.

BOTA TOTXO, Miguel (1966) *Leyendas y tradiciones de Pollensa*. Palma de Mallorca: Cort.

BOTA TOTXO, Miquel (1983) *L'art fotogràfic d'en Guillem Bestard*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

BOTA TOTXO, Miquel (1986) *Històries, tradicions i llegendes*. Palma de Mallorca: Cort.

BOTA TOTXO, Miquel (1986) *Llegendes i tradicions*. Palma: Cort.

BOVER, Jaume (1979) "Receptaris de cuina balear". *Randa*. 9:209-222.

BOVER, Miquel, CRESPI, Pere, PEREZ, Vicenç (1981) *Ses sínies a Sóller*. Sóller: Imp. Calatayud.

BUJOSA HOMAR, F. (1975) *La Academia Médico-Práctica de Mallorca: 1788-1800*. Valencia: Cátedra e Instituto de Historia de la Medicina.

BUJOSA ROSSELLO, Guillem (1979) *Manual del teixidor a mà*. Ciutat de Mallorca: Caixa d'Estalvis de Balears "Sa Nostra".

Butlletí de Dialectologia Catalana publicat per les Oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana (1914 - 1937).
Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

BYNE, A., STAPLEY, M. (1925) *Provincial Houses in Spain.*
New York.

BYNE, A., STAPLEY, M. (1982) *Casas y jardines.* Palma: José J. de Olañeta.

CABOT, J., MULET, B. (1990) *Rajoles polícromes a Mallorca.*
Palma: Miramar.

CALVO, Luis (1986) Las Instituciones y sus publicaciones. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología.* Barcelona: Promociones y publicaciones universitarias. pp. 479-503.

CALVO, Lluís (1990) "La antropología biológica en Catalunya".
Llull. 13:321-348.

CALVO, Lluís (1990) *Catàleg de materials etnogràfics de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.* Barcelona: Institució Milà i Fontanals. CSIC.

CALVO, Lluís (1991) "Les bases històriques de la recerca antropològica". *Cultura.* 26: 29-30.

CALVO, Luis (1991) *El "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" y la antropologia catalana*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

CAMPS I MERCADAL, F. (1981) *Creus*. Maó: Consell Insular de Menorca.

CAMPS I MERCADAL, F. (1986) *Folk-lore menorquí: de la pagesia. Tom I*. Maó: Consell Insular de Menorca: Entitat local d'es Migjorn Gran. (Capcer ; 4). (Primera edició de 1918).

CAMPS I MERCADAL, F. (1987) *Folk-lore menorquí: de la pagesia. Tom II*. Maó: Consell Insular de Menorca: Entitat local d'es Migjorn Gran. (Capcer ; 6). (Primera edició de 1918).

CAMPS I MERCADAL, F. (1987) *Cançons populars menorquines*. Maó: Consell Insular de Menorca: Entitat local d'es Migjorn Gran.

Cançonives: cançons infantils i de festa (1991) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

CANTARELLAS CAMPS, C. (1981) *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

CANUT, M^a Luisa (1991) *Revista de Menorca: catàlogo de materias e índice cronológico 1888-1989*. Menorca: Nura: Sicoa.

CANUT, M^a L., AMOROS, J.L. (1989) *Anatomía de una cultura. Cien años de la Revista de Menorca (1888-1988)*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis.

Canya! Quaderns de cultura popular (1981) Barcelona: CERCUP.

CAPO, Josep, MORRO, Mateu (1988) *Llegendes i rondalles santamarieres*. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria.

CARBONERO GAMUNDI, M^a Antònia (1992) *L'espai de l'aigua: petita hidràulica tradicional a Mallorca*. Palma: Consell Insular de Mallorca.

CASTELLO GUASCH, Joan (1951) *Ibiza y Formentera, índice para el viajero*.

CASTELLO GUASCH, Joan (1953) *Rondaies eivissenques*. Palma: Moll.

CASTELLO GUASCH, Joan (1953) *Supersticiones ibicencas*. Palma: Imp. de Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 13)

CASTELLO GUASCH, Joan (1955) *Rondaies d'Eivissa*. Palma: Moll.

CASTELLO GUASCH, Joan (1970) *Formentera*. Palma de Mallorca.

CASTELLO GUASCH, Joan (1974) *Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món*. Palma de Mallorca.

CASTELLO GUASCH, Joan (1976) *Rondaies de Formentera*. Palma: Moll.

CASTELLO GUASCH, Joan (1976) *Rondaies eivissenques i contes de sa majora*. Palma: l'autor.

CASTELLO GUASCH, Joan (1988) *Greix vermei i altres escrits*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

CATANY, Toni (1983) *Tomàs Montserrat: retratista d'un poble (1873-1944)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

CENTRE DE DOCUMENTACIO I RECERCA DE LA CULTURA TRADICIONAL I POPULAR (1989) *Catàleg de materials etnogràfics inèdits*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

CELA CONDE, Camilo (1978) "Algunas precisiones metodológicas sobre la articulación del modo de producción capitalista en sociedades campesinas". *Sistema*. 26:93-106.

CELA CONDE, Camilo (1979) *Capitalismo y campesinado en la Isla de Mallorca*. Madrid: Siglo XXI.

CELA CONDE, Camilo (1980) Hacia una interpretación de la articulación del modo de producción capitalista en Mallorca. A *Actas del I Congreso Español de Antropología*. Barcelona. pp. 521-526.

CHAMOSO LAMAS, Manuel (1974) La creación de museos de artes y costumbres populares en Galicia. A *Etnología y Tradiciones Populares II Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 33-41.

CHAMOSO LAMAS, Manuel (1977) La creación del Museo del Traje Regional gallego. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 347-350.

CIRER I COSTA, Felip (1990) Joan Castelló i Guasch 1911-1984. A *Escriptors de les Illes Balears*, 2. Palma: Universitat de les Illes Balears. pp. 30-31.

CIRER I COSTA, Felip (1991) *Buscatell*. Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera.

COLL CONESA, Jaume (1977) Tejas decoradas en el valle de Sóller. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 611-634.

COLL CONESA, Jaume (1983) Las tejas pintadas en el valle de Sóller y Fornalutx (Mallorca). Análisis de las inscripciones. *IV*

Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares. Zaragoza:
Instituto Fernando el Católico.

COLL CONESA, Jaume (1984) *Les teules pintades a la vall de Sóller. A Programa de festes. Firó. Sóller: Ajuntament de Sóller.*

COLL CONESA, Jaume (1985) *Ornamentación popular del tejeroz conquense. A III Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha. Guadalajara: Servicio de Publicaciones de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. pp. 11-28.*

COLL CONESA, Jaume (1989) *L'arquitectura popular mallorquina. Síntesi d'una ignorància sobre el nostre patrimoni. Elements de la societat pre-turística mallorquina. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. pp. 23-34.*

COLL, Jaume, RAMIS, Andreu (1984) *La Trapa de s'Arracó. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.*

COLL I THOMAS, B. (1971) *Folklore de Llucmajor. Rondalles, feines, costums, festes. Llucmajor: Caixa de Balears "Sa Nostra".*

COLL I THOMAS, B. (1982) *Artesania. A Cent Anys d'Història de les Balears. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra". pp. 253-264.*

COLOM, A.J. (1981) *"Antropología y Educación". Mayurqa. 17:303-309.*

COMAS D'ARGEMIR, Dolors (1983) "Antropologia catalana o antropologia de Catalunya: tradicions i nous enfocaments". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 2:73-94.

Comentaris d'Antropologia Cultural (1980 -) Barcelona: Departament d'Antropologia Cultural. Universitat de Barcelona.

Conservació-restauració en els Museus de Catalunya (1982) Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya.

CONSUL, Isidor, MIRO, Ramon (1987) Valeri Serra i Boldú de la Renaixença al Noucentisme. A SERRA I BOLDU, Valeri *Folklore de la pagesia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 7-94.

Contes de Sant Josep de Sa Talaia (1982) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

CONTRERAS MAS, A. (1981) Aspectos médicos de Mallorca a fines del siglo XVIII. *II Congreso Nacional de Academias de Medicina y Cirugía*. Palma de Mallorca.

CONTRERAS MAS, A. (1986) *La cocina del medioevo mallorquín*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 124).

CONTRERAS MAS, A. (1987) *La cocina del medioevo mallorquín*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 128).

CONTRERAS MAS, A. (1988?) "Epidemiología rural mallorquina a fines del siglo XVIII". *Trabajos de Geografía*. 37:83-90.

CONTRERAS MAS, A. (1992) *El "menjar blanc" una reliquia medieval*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 135).

Cort: semanario de deportes y espectáculos (1946 - 1977) Palma: Miquel Ferrer Sureda.

COSTA RAMON, A. (1958) "Derecho Foral Ibicenco". *Ibiza* (2ª época). 5:19-58. (Original publicat el 1946).

COSTA RAMON, A. (1964) "Apuntes sobre los apellidos de las Islas Pitiusas. Zona rural de Ibiza y Formentera". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*. 664-665:175-186.

COUSIN, S., ROYER, C., SIGAULT, F. (1988) *Le guide du patrimoine rural*. Lyon: la manufacture.

Cuadernos de Antropología (1987 -) Barcelona: Anthropos.

CUISENIER, Jean, TRICORNOT, Marie-Chantal (1987) *Musée National des Arts et Traditions Populaires: guide*. Paris: Editions de la Réunion des musées nationaux.

Cultura (1983 -) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

DAGOGNET, François (1984) *Le musée sans fin*. [France]: Editions du Champ Vallon.

De Museus: quaderns de museologia y museografia (1988-) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

DEFFONTAINES, P. (1978) "Recerques sobre els diferents tipus d'habitatge a les illes Balears" *Revista Catalana de Geografia*. (Any I) 1 (2).

DEMERSON, J. (1976) *Leyendas de Ibiza*. Madrid: Doncel.

Derecho foral mallorquín. Nuevos datos sobre la imprescriptibilidad del Capítol de los Censos y de sus últimas 29 pensiones (1924) Palma: Tipografía la Esperanza.

Dos Tresors dels Avis. Bolletí Informatiu per formar-ne un Arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears per Andreu Ferrer Ginard i Andreu Ferrer Artigues. Separata de Cort (1969 - 1970). Palma: Cort.

DURAN, Damià (1976) "El modo de vida del pescador de Cala Manacor". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma*.

DURAN, Damià (1978) *Aspectes materials i lingüístics de la cultura dels pescaires d'Artà*. Artà: Club Llevant.

DURAN, Damià (1980) *Portocristo, societat i cultura*. Manacor: Ajuntament de Manacor.

DURAN, Damià (1983) *El pensament de l'home comarcal*. Manacor.

DURAN, Damià (1989) *Roda de folklore pagès (Màgia, jocs i festes de Son Macià)*. Manacor: Gràfiques Miramar.

Eivissa (1972 -) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

Elements de la societat pre-turística mallorquina (1989) Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

ELENA ROSSELLO, Miquel, CAMBEROQUE, Charles (1985) *Els mallorquins els eivissencs: chiens de chasse des Baléares*. Perpignan: Chiendent: Casa pairal: crédit agricole.

ELENA ROSSELLO, Miquel, CAMBEROQUE, Charles (1987) *Ca eivissenc: l'alternativa = Podenco ibicenco: la alternativa*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ENCINAS, J.A. (1981) *Pollença. Semblança d'un poble*. Pollença: Imagen 70.

ENCINAS, J. A. (1987) *Lluganaika: modulació de freqüències de la magia transcendent en la balear major*. Mallorca: Miquel Font.

ENCINAS, J.A. (1991) *Pollença*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 3).

Endevinetes (3a ed.) (1985) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

ENSENYAT ESTRANY, Bartolomé (1975) *Folklore de Mallorca. Danzas, música, ritos y costumbres*. Palma: Escuela de Música y Danzas de Mallorca.

ENSENYAT ESTRANY, Bartolomé (1977) Los bailes populares de Mallorca. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico. pp. 273-292.

ENSENYAT ESTRANY, Bartomeu. (1981) *El pastor. La poesia, la música, costums i tradicions del pastor de Mallorca*. Mallorca: Escola de Música i Dances de Mallorca.

ESCALAS REAL, Jaime (1979) *Aquella ciutat de Palma* (3a. ed.). Palma: Editor Escalas.

ESCOLA-TALLER MOLI DE SANTA PONÇA (1989) *Molí de Santa Ponça. Restauració arquitectònica i jardineria*. Calvià: l'autor.

Escriptors de les Illes Balears, 2 (1990) Palma: Universitat de les Illes Balears.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1955) *Folklore mallorquí de Nadal*. Palma: Imprenta SS. Corazones.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1971) "Olivos y almazaras". A MASCARO PASARIUS, J. (ed) *Historia de Mallorca*. Palma de Mallorca. pp.139-192.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1985) *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1987) *L'olivera*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Bunyola.

ESTRUCH, Joan, CARDUS, Salvador (1981) *Plegar de viure: un estudi sobre els suïcidis*. Barcelona: edicions 62.

ESTRUCH, Joan, CARDUS, Salvador (1982) *Los suicidios*. Barcelona: Herder.

Estudis Baleàrics (1981 -) Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

Estudis i materials, 1: curs de 1915-1916 (1916) Barcelona: Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Estudis i materials, 2: curs de 1916-1917 (1917) Barcelona: Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Etnografia española. (1980 -) Madrid: Ministerio de Cultura.

Una Experiencia pedagógica. La exposición "el niño y el museo". (1980) Madrid: Ministerio de Cultura.

FABREGAS, X., BARCELO, P. (1976) *Cavallers i dimonis. Itinerari a través de les festes populars.* Barcelona.

Faire un musée, comment conduire une opération muséographique? (1986) Paris: La Documentation Française.

FAJARNES CARDONA, E. (1978) *La Ibiza de nuestro tiempo.* Ibiza: Gráficas Diamante.

FAJARNES TUR, E. (1929) *Los matrimonios consanguíneos en la antigua población ebusitana.* Palma de Mallorca: Imprenta de la Hija de J. Colomar.

FAROLFI, Fiorello de (1972-73) *Un grande dimenticato. L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana. A Estratto da Atti e*

Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria.
Trieste.

FAROLFI, Fiorello de (1974) *L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana e Trieste. A Estratto da Archeografo Triestino. Serie IV,* vol. 34. pp. 99-104.

FARRO, Dolors (1985) *Museus d'història: propostes per un programa.* Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

FEBRER ROTGER, Llorenç (1986) *Materials, eines i feines de la construcció.* Ferreries: Consell Insular de Menorca: Ajuntament de Ferreries.

FERNANDEZ BUELTA, José María (1969) *Didáctica de los museos. Las costumbres populares como fuentes de investigación de los orígenes raciales. A Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional.* Zaragoza: Instituto Fernando el Católico: CSIC. pp. 85-99.

FERRA, Bartolomé (1948) *El Archiduque errante Luis Salvador de Austria.* Barcelona: Montaner y Simón.

FERRA, Bartomeu (1974) *Chopin y George Sand en Mallorca.* Valldemosa: La Cartoixa.

FERRA, Miquel (1990) *Sóller*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 2).

FERRA, Miquel (1992) *Sollerics arreu del món*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 7).

FERRER ALEDO, Jaime (1914) *Artes de pesca en Mahón*. Mahón: Tip. de M. Sintes Rotger.

FERRER CLAPES, Michel (1980) *Supersticiones y leyendas de Ibiza*. Santa Eulalia del Rio: Gráficas Guasch.

FERRER CLAPES, Michel (1981) *Cuentos, creencias y tradiciones de Ibiza*. Santa Eulalia del Rio: l'autor.

FERRER GIBERT, Pedro (1943) *El Archiduque Luis Salvador, Rubén Darío y Santiago Rusiñol en Mallorca*. Inca: Vich.

FERRER, A. (1965) *Folklore balear*. Palma de Mallorca: Cort.

FERRER GINARD, Andreu. (1927) *Etnologia de Menorca o certes costums i preocupacions que se conserven en aquesta illa*. Artà: Tipografia Catòlica.

FERRER GINARD, Andreu (1981) *Cançonetes menorquines*. Menorca: Nura.

FERRER GINARD, Andreu (1982-1984) *Rondaies de Menorca* (2 vol.). Menorca: Nura.

FERRER MASSANET, R. (1982) *Llegendes manacorines*. Petra

FIGUEROLA, J., JORDI, V., TALTAVULL, E. (198-?)
Aproximación a la arquitectura rural de Menorca. Madrid:
Servicio de Publicaciones del Ministerio de Obras Públicas y
Urbanismo

FIOL GUISCAFRE, Joan Miquel (1990) *De Balearibus. Assaig de bibliografia de llibres de viatges per les Balears i Pitiüses dels segles XVIII i XIX amb notícies d'alguns llibres més antics*. Mallorca: Miquel Font.

FIOL GUISCAFRE, Joan Miquel (1992) *Descobrint la Mediterrània. Viatgers anglesos per les Illes Balears i Pitiüses el segle XIX*. Mallorca: Miquel Font.

FLORES, C. (1974) "Islas Baleares". *Arquitectura Popular Española*. Madrid: Aguilar.

Folklore español (1968) Madrid: Instituto Español de Antropología Aplicada.

FONT, Joan (1986) "La col·lecció etnogràfica del Museu Municipal de Pollença". *Lluc*. 727:15-18.

Fontes Rerum Balearium (1977 -) Palma: Biblioteca Bartolomé March.

FORTEZA, Miquel (1955) *Muros y cabañas. La mampostería en seco en Baleares*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear; 49).

FORTEZA, Miquel (1966) *Els descendents dels jueus conversos. Quatre mots de la veritat*. Mallorca: Moll.

FOSTER, George M. (1952) "Las feixes de Ibiza". *Estudios geográficos*. 13:559-568.

FOSTER, George M. (1952) "The feixes of Ibiza". *The Geographical Review*. 42:227-237.

FRIGOLE, Joan (1985) Cultura popular i sistema de classes: una breu nota. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 87-89.

FULLANA, Miquel (1988) *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció* (5a ed.). Mallorca: Moll.

FUSTER, Miquel (1979-1981) *Refranyer popular de l'illa de Menorca* (2 vol.). Palma de Mallorca: Impremta Roig.

GALMES, Antonio (1950) *Mallorca, Menorca e Ibiza. Folklore, danzas, costumbres, canciones*. Inca: Imp. Durán.

GALMES, RIERA Antonio (1963) *Bailes populares mallorquines*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 17).

GALMES RIERA, Antonio (1974) Mallorca: su folklore. *Baleares. Antología de temas. Curso de perfeccionamiento para informadores turísticos*. Palma.

GALMES RIERA, Antonio (1976) "La medicina popular en Mallorca". *Mayurqa*. 16:195-220.

GALMES RIERA, Antonio (1982) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

GALMES RIERA, Antonio (1984) *Pequeña historia de "Aires de Montanya" contada por los demás*. Palma: l'autor.

GALMES RIERA, Antonio (1985) *Els dimonis en Mallorca*. Palma: Luís Ripoll. (Panorama Balear ; 121).

GALMES RIERA, Antonio (1989) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes II*. Manacor: Informacions Llevant.

GALMES RIERA, A., MOREY, L. (1951) *Danzas típicas de Mallorca = Danses typiques de Majorque*. Mallorca: Taller Gráfico Durán.

GALVAN TUDELA, A. (1987) "Islas Canarias: una aproximación antropológica". *Cuadernos de Antropología*. 7.

GARCIA BLANCO, Angela (1988) *Didáctica del museo. El descubrimiento de los objetos*. Madrid: Ediciones de la Torre.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1981) *Cases de pagès de la zona de s'Alqueria Blanca*. Palma: COAB.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1983) *Cases vilatanes a la vila i pobles de Santanyí*. Palma: C.O.A.B.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1989) *Cases de molí. Aproximacions a les construccions molineres a Mallorca*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1986) *Cases de Possesió (sic)*, I. Palma: COAB.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1990) "Preàmbul per a la qualitat de l'intervenció [sic] arquitectònica en el Patrimoni Històric". *BSAL*. 46:123-129.

GARCIA MERCADAL, F. (1981) *La casa popular en España*. Barcelona. Gustavo Gili.

GARRIDO, Carlos (1988) *Mallorca mágica (2a ed.)*. Palma: José J. de Olafíeta.

GAYA, Miquel (1974) "El P. Rafel Ginard Bauça. Parlament biogràfic llegit a Sant Joan el 17 de novembre de 1974 en ocasió d'esser declarat fill Predilecte d'aquella vila". *El Heraldo de Cristo*. 775:10.

GAYA NUÑO, J.A. (1955) *Historia y guia de los museos de España*. Madrid: Espasa Calpe.

GENOVARD DARDER, Bàrbara (1989) *Tall de dones*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

GIL MUÑOZ, C. (1971) *Formentera. Una comunidad en evolución*. Barcelona: Dopesa.

GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà". *Bellpuig*.

[GINARD BAUÇA, R.] (1929) *Croquis artanencs*. Artà.

GINARD BAUÇA, R. (1981) *Cançoners populars de Mallorca* (2a ed.). Palma de Mallorca: Moll.

GINARD BAUÇA, R. (1979-83) *Cançoners populars de Mallorca*. (4 vol.) (2a ed.). Mallorca: Moll.

GINARD BAUÇA, R. (1982) "Mn. Antoni M^a Alcover, folklorista". *Affar*. 2:187-199.

GINARD, A., RAMIS, A (1989) *La terra i el temps : de cap a cap d'any : calendari rural de l'illa de Mallorca*. Palma: José J. de Olaneta.

GIULIANI, M.C. (1971) *La casa rurale nell'isola di Maiorca*. Alessandria.

Gloses i estribots (1976) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

GOMEZ BELLARD, Francisco (1985) "Estudios antropológicos de algunas incineraciones púnicas del Puig des Molins. Ibiza". *Saguntum*. 19:141-151.

GOMEZ-TABANERA, J.M. [et al.] (1968) *El folklore español*. Madrid: Instituto de Antropología Aplicada.

GOMILA, J., JORDI, V., TALTAVULL, E. (198-?) *Llenguatge de l'arquitectura urbana de Menorca*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1986) *Les olles de volta del convent de Sant Domingo de Pollença*. Pollença: Ajuntament de Pollença

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1990) "Los graffiti históricos y las pinturas murales populares. Primer paso para su protección y

salvaguada en el ámbito del patrimonio cultural". *BSAL*. 46:271-274.

GONZALEZ NAVARRETE, Juan (1969) Posible "Museo del aceite" en Jaén. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. pp. 91-94.

GONZALEZ-HONTORIA, Guadalupe (1977) Museo de artes y tradiciones populares de la Universidad Autónoma de Madrid. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 57-60.

GONZALEZ, C., MASSALLES, R. M^a (1989) *Acrònims: els acrònims dels Museus de Catalunya*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

GORDILLO COURCIERES, J.L. (1976) *Leyendas de Formentera*. Valencia: Cosmos.

Gran Enciclopedia de Mallorca (1989 -) Palma: Promomallorca.

Gran Enciclopedia Catalana, (24 vol.) (1986) Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana.

GRIERA, Antoni (1935-1947) *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* (14 vol.). Barcelona: Catalunya.

GRIERA, Antoni (1936) Les cabanelles. A *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris Històrics i Lingüístics*, vol. 2. Barcelona. pp. 161-163.

GRIERA, Antoni (1974) *La casa catalana* (2a ed.). Barcelona: Polígrafa.

GRIMALT, Josep (1978) "La catalogació de les rondalles de Mossèn Alcover com a introducció a llur estudi". *Randa*. 7:5-30.

GRIMALT, Josep (e.p.) Les notes de Mossèn Alcover com a reflex d'una font oral. A *Col·loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

GUASP PEREZ, Jaime (1977) Bases y notas para un estudio de las herramientas de carpintero. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 577-580.

GUASP, Jaume, RAMIS, Andreu (1984) "Can Malagrava picadors i repicadors de limes i raspes. Estudi etnogràfic". *BSAL*. 40:101-128.

GUASP, Jaume, RAMIS, Andreu (1986) "La col·lecció de ferros de la SAL dipositada al Museu de Mallorca". *BSAL*. 42:187-218.

Guia del Museu de Lluc : etnologia balear (1974) [Palma: Museu de Lluc].

Guia del Museu Regional d'Artà (19-?) Artà: Imp. l'Actividad.

Guia per al concepció arquitectònica dels museus (1985)
Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

HAUSMANN, Raoul (1938) "Recherches ethnoanthropologiques sur les Pityuses". *Revue Anthropologique. XLVIII (4-6):122-145.*

HAUSMANN, Raoul (1991) Raoul Hausmann : architecte : Eivissa 1933-1936. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra" ; Eivissa: T.E.H.P.

HENRI RIVIERE, Georges (1989) *La muséologie*. Paris: Dunot.

Historia Natural dels Països Catalans (1986 -) Barcelona: Gran Enciclopedia Catalana.

HOBSBAWN, E., RANGER, T. (1988) *L'invent de la tradició*.
Barcelona: Eumo.

HOYOS SAINZ, Luis de, HOYOS SANCHO, Nieves de (1985)
Manual de folklore. La vida popular tradicional en España.
Madrid: Istmo.

HUGUET, C. (1990) La documentació museogràfica europea versus la documentació museogràfica a Catalunya: l'estat de la qüestió. A *Terceras Jornadas españolas de documentación*

automatizada Documat 90. Palma: Universitat de les Illes Balears.
pp. 863-875.

Ibiza (1944 - 1960) Eivissa: Societat Ebusus: Institut d'Estudis
Eivissencs.

Informatiu Museus (1988 -) Barcelona: Departament de Cultura.
Generalitat de Catalunya.

JANER, Maria de la Pau (1992) *Les rondalles del cicle de l'espòs
transformat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat:
Ajuntament de Bellpuig.

JANER MANILA, Gabriel (1975) "Carnestoltes a Mallorca. Els
darrers dies". *L'Avenç*. 24:28-32.

JANER MANILA, Gabriel (1979) *Sexe i cultura a Mallorca. El
cançoner*. Mallorca: Moll.

JANER MANILA, Gabriel (1982) *Sexe i cultura a Mallorca. La
narrativa oral i el teatre*. Mallorca: Moll.

JANER MANILA, Gabriel (1983) *Cultura popular i ecologia del
llenguatge*. Barcelona: CEAC.

JANER MANILA, Gabriel (1985) *Pregoner de quimeres*.
Barcelona: Alta Fulla : Serveis de Cultura Popular.

JANER MANILA, Gabriel (1985) El paper de l'educació en la dinàmica de la cultura. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 180-191.

JANER MANILA, Gabriel (1986) *Pedagogia de la imaginació poètica*. Barcelona: Alta Fulla: Serveis de Cultura Popular.

JANER MANILA, Gabriel (1986) *Introducció a l'artesanía de les Illes Balears*. Palma: IFEBAL.

JANER MANILA, Gabriel (1989) *Mallorca, els dimonis de l'illa*. Barcelona: Edicions Mil·lenari.

JANER MANILA, Gabriel (1991) *L'educació de l'home que riu*. Barcelona: Alta Fulla.

JANER MANILA, Gabriel (dir.) (1992) *Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses*. Barcelona: Alta Fulla: Fundació Serveis de Cultura Popular.

JASSO GARAU, V. (1982) *Cultura y Educación. Un estudio en Antropología Cultural. La transmisión de los sistemas culturales a través de los cuentos populares*. Tesis doctoral inèdita. Universitat de les Illes Balears.

JASSO GARAU, V., TORRES VALLORI, C. (1983) "La mujer en las «rondaies mallorquines» de Antoni M. Alcover". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 5:59-75.

JASSO GARAU, V., TORRES VALLORI, C. (1984) "La familia en los cuentos populares mallorquines". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 6:53-69.

JASSO GARAU, V. (e.p.) El ressò dels processos d'aculturació als contes populars. Implicacions educatives. A *Col.loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

JOACHIM, F., ROTTHIER, PH. (1984) *Ibiza. Le palais paysan. Essai sur les formes et les techniques dans l'habitat archaïque*. Bruxelles: Archives d'Architecture Moderne.

Jocs tradicionals eivissencs (1986) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

JORDI, V., TALTAVULL, E., FIGUEROLA, J., GOMILA, J. (1980) *Arquitectura de Menorca*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo.

JORDI, V., TALTAVULL, E. (198-?) *Arquitectura rural de Menorca*. A *Enciclopèdia de Menorca, Tom 3*. Maó: Obra Cultural de Menorca. pp. 255-368.

Josep Coll Bardolet al Museu de Lluc (1989) Mallorca: Publicacions del Santuari.

JUAN TOUS, J. (1974) "El bordado artístic en Mallorca". *BSAL*. 350-359.

JUAN TOUS, J. (1980) *El bordado artístic en Mallorca*. Palma: Luis Ripoll.

J[UAN] T[OUS], J. (1973-75) Andrés Ferrer Ginard [necrología]. *BSAL*. 34:598-599.

Les juguetes de les padrines (1991) Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

JULIA SASTRE, Juan (1982) *Porreres: coses d'altre temps*. Palma: Imp. Muntaner.

JULIANO, Dolores (e.p.) Algunas reflexiones sobre la especificidad de contenidos de las fuentes orales. *Col.loqui sobre les fonts orals*. Palma: UIB.

KENNY, M., DE MIGUEL, J. (eds.) (1980) *Antropología média en España*. Barcelona: Anagrama.

KURIHARA, Hisako (1979) Recent social changes in the Spanish Mediterranean Islands: a case study of Ibiza. Separata de Research group for the Mediterranean at Hotsubashi. Tokio University.

LA FUENTE, Eugenio de, RABASSA, Pedro, TECGLLEN, Mario (1991) *Elementos de la arquitectura popular mallorquina* (2 vol.). Palma: CAEB.

LAUB, Eva, LAUB, Juan (1987) *El mito triunfante. Estudio antropológico-social de los chuetas mallorquines*. Palma: Miquel Font.

LAUB, Eva (1991) El mundo de los chuetas mallorquines. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus. pp. 677-678.

Legislación sobre Patrimonio Histórico (1987) Madrid: Tecnos.

LEON, Aurora (1986) *El Museo. Teoría, praxis y utopía*. Madrid: Cátedra.

LEVI-STRAUSS, C. (1968) *Antropología estructural*. Buenos Aires: Eudeba.

LIMON, Antonio (1977) *Avance de la edición crítica sobre la información que en el campo de las costumbres de nacimiento, matrimonio y muerte en España, realizó la Sección de Ciencias Morales y Políticas del Ateneo de Madrid (1901-1902)*, vol. 8. Madrid: Instituto de Etnografía y Folklore Luis de Hoyos Sáinz. pp. 303-403.

LIMON, Antonio (1981) *Costumbres andaluzas de nacimiento, matrimonio y muerte*. Sevilla: Diputación Provincial de Sevilla.

LIMON, Antonio (1983) *Notas sobre museología etnográfica. IV Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. [original mecanografiat].

LISON TOLOSANA, Carmelo (1980) *Invitación a la antropología cultural de España*. Madrid: Akal.

LLABRES MULET, Jaume (1985) *La llegenda del Drac de na Coca*. Palma: Ajuntament de Palma.

LLABRES RAMIS, J. (1977) *La cerámica popular en Mallorca. Aportación al estudio de la misma en los últimos cinco siglos*. Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLABRES RAMIS, J. (1977) *Els llums en la història de Mallorca*. Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLABRES RAMIS, J. (1984) *Guia del Museu de la Porciúncula: arqueologia, etnologia, numismàtica*. Palma de Mallorca: Museu de la Porciúncula.

LLABRES, J., VALLESPÍR, J. (1980) *Els nostres arts i oficis d'antany* (7 vol.). Palma: Estudis monogràfics del Museu de la Porciúncula.

LLABRES, J., VALLESPÍR, J. (1982) *Guía de la artesanía de Baleares*. Palma: Ministerio de Industria y Energía: Consell Interinsular.

Llevant. Detsenari portaveu de l'Associació "Minerva". Defensor dels interessos morals i materials d'Artà i sa comarca (1917 - 1931) Artà

Llibre Blanc dels Museus de Catalunya: criteris per a l'organització del patrimoni museístic del país (1984) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Llista d'encapçalaments de matèria en català (1991) Barcelona: Institut Català de Bibliografia. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

LLITERAS, Lorenzo (1970) *Torre de Canyamel*. Palma de Mallorca: l'autor.

LLOBERA, Josep R. (1988) *La antropología como ciencia* (2a ed.). Barcelona: Anagrama.

LLOBERA, Josep R. (1990) *La identidad de la antropología*. Barcelona: Anagrama.

LLOMPART, Gabriel (1968) La religiosidad popular. A GOMEZ-TABANERA, J.M. (ed.) *El folklore español*. Madrid: Instituto de Antropología Aplicada. pp. 217-246.

LLOMPART, Gabriel (1969) El Belén mallorquín (siglos XV-XX): una aportación a la morfología de la piedad popular. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico: CSIC. pp. 529-554.

LLOMPART, Gabriel (1972) "La cruz y las cruces. La iconografía en la interpretación del texto de San Mateo, 16-24". *Revista de etnografía*. 28:273-332.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Devoción e iconografía popular del Nombre de Jesús en la isla de Mallorca". *Mayurqa*. 7:53-65.

LLOMPART, Gabriel (1974) "La orfebrería mallorquina en torno a 1400". *Mayurqa*. 12:87-121.

LLOMPART, Gabriel (1974) Las danzas procesionales de Mallorca: su pasado y su presente (siglos XIV al XX). A *II Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico.

LLOMPART, Gabriel (1975) "La devoción popular al rosario de la isla de Mallorca". *Revista Balear*. 40-41:27-39.

LLOMPART, Gabriel (1977) Aspectos medievales de la "Festa de l'Estendard" (Mallorca). A *Etnología y Costumbres Populares III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico. pp. 207-222.

LLOMPART, Gabriel (1977) "La donzella virtuosa" del Museo del Pueblo Español de Barcelona y la educación tradicional femenina. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 99-110.

LLOMPART, Gabriel (1978) Las danzas procesionales de Mallorca. A MASCARO PASARIUS, J. (cord.) *Historia de Mallorca*, vol. 10. Palma. pp. 13-44.

LLOMPART, Gabriel (1978) "El Devallament de Mallorca, una paralitúrgia medieval". *Miscel·lània litúrgica catalana*. 1:109-133.

LLOMPART, Gabriel (1978) "Siurells de festa". *Serra d'Or*. 20:783-787.

LLOMPART, Gabriel (1979) "Bordadores medievales en Mallorca". *BSAL*. 37:201-230.

LLOMPART, Gabriel (1980) "¿El vertader origen de la festa de Sant Joan de Ciutadella?". *El Iris*. 1939.

LLOMPART, Gabriel (1981) "La leyenda palmesana de «Es Drac de na Coca»". *BSAL*. [Article al núm. extraordinari dedicat a l'erudit Joaquim M. Bover].

LLOMPART, Gabriel (1982) *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta.

LLOMPART, Gabriel (1984) *Entre la historia del arte y el folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*. Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar.

LLOMPART, Gabriel (1984) *La Mallorca tradicional en los exvotos*. Palma: José J. de Olañeta.

LLOMPART, Gabriel (1989) "Necrología. Antoni Galmés Riera 1907-1989". *BSAL*. 45:423-424.

LLOMPART, G., MULET, M.J., RAMIS, A. (1991) *Mallorca imatge fotogràfica i etnografia. L'arxiu de Josep Pons Frau*. Palma: Ajuntament de Palma.

LLOMPART, Josep M. (1986) Aproximació a Mossèn Alcover. A ALCOVER, Antoni M. *Les millors rondalles de Mallorca*, vol. 1. Palma: Moll. pp. 5-22.

LLOMPART, Josep M. (1989) *La literatura moderna a les Balears* (2a. ed.). Mallorca: Moll.

LLOP, José Carlos (1990) *Palma*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 1).

LLOPART, Dolors (1978) "Museus comarcals a Catalunya". *Perspectiva Escolar*. 29:61-64.

LLOPART, Dolors (1982) "La cultura popular i els objectes". *Perspectiva Escolar*. 69:12-15.

LLOPART, Dolors (1985) Un diàleg amb els objectes. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 115-127.

LLOPART, Dolors (1987) *El Museo de Artes e Industrias Populares del Pueblo Español de Barcelona (1940-1957)*. Comunicació presentada al IV Congreso de Antropología. Alacant. [inèdit].

LLOPART, Dolors (1991) "La salvaguarda i l'estudi del patrimoni etnològic". *Cultura*. 23:16-17.

LLOPART, Dolors (1992) "Museos regionales - museos integrales". *Anales del Museo del Pueblo Español*. 4:107-114.

LLOPART, Dolors, MONTMANY, Marta (1981) "Entorn del projecte de Museu Català d'Arts, Indústries i Tradicions Populars". *Canya*. 0:30-33.

LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. (1985) *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla.

LLOPART, Dolors, MONTMANY, Marta (1987) *Etnologia: instruccions per a la recollida de materials etnogràfics*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Lluc (1921 -) Palma: MM. SS. CC.

LOPEZ PONS, A., MURILLO ORFILA, J. (1990) *Assaig de catalogació dels molins de vent fariners de l'illa de Menorca*. Maó: Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

MACABICH, Isidor (1954) *Romancer tradicional eivissenc*. Pròleg de Francesc de Borja Moll. Palma: Moll. (Les Illes d'Or ; 62)

MACABICH, Isidor (1990) *Historia de Ibiza* (4 vol.) (2a. ed.). Ibiza: Ayuntamiento de Ibiza.

MADOZ (1989) *Diccionario geográfico, estadístico e histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Almendralejo [Badajoz]: Biblioteca Santa Ana. [Primera edició de 1845].

MANRESA, Joan (1987) *25 anys de Nova Cançó a Mallorca*. Palma: Ajuntament de Palma.

Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya (1990)
Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya:
C.S.I.C.

MARCH, Juan (1983) *S'Arxiduc. Biografia de un príncipe nómada*. Palma: José J. de Olafieta.

MARI, Isidor (1976) "Isidor Macabich, als dos anys de la seva mort". *Randa*. 2:211-223.

MARI, Isidor (1984) Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular. A *Cultura popular i llengua*. Palma: Ajuntament de Palma.

MARI, Isidor (1985) *Notes sobre la Música Tradicional d'Eivissa i Formentera*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs. (Estudis Breus ; 3)

MARI TUR, Joan (dir.) (1980) *Calendari de balls a pous i fonts d'Eivissa i Formentera*. Eivissa: Delegació Insular del Ministeri de Cultura.

MARI TUR, Joan (1987) *Tardes de ballades*. Eivissa: Imp. Ibosim.

MARIÑO FERRO, X.R. (1985) *Cultura popular*. A Coruña: Museo do Pobo Galego.

MARTINET, Chantal (1987) L'objet ethnographique est un objet historique. A *Muséologie et ethnologie*. Paris: Editions de la Réunion des Musées Nationaux. pp. 30-36.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1959-60) "Rafel Ginard Bauzá: el cançoner popular de Mallorca". *Estudis Romànics*. 7:194-197.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1961) "El romancero tradicional español en Mallorca". *RDTP*. 17:158-173.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra 1930-1950*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1980) Marià Aguiló, col·lector de cançons populars. A *Actes del Vè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 287-324.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) Marià Aguiló i la poesia popular. A *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserra. pp. 307-332.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) "Bibliografia de la cançó popular mallorquina". *Randa*. 12:223-235.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1984) *Cançoner musical de Mallorca*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona: Curial.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) Marià Aguiló i la cançó popular. A AGUILO, Marià *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*. Barcelona: Barcino. pp. 7-34.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme. Col·laboració, oposició, exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASSOT I MUNTANER, Biel (1977) Bases para un estudio de los aperos de huerta mallorquines. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 645-662.

MASSOT I MUNTANER, B., MUT I SUREDA, M. (1989) *Pòrtol, guia d'olleries*. Marratxí: Ajuntament de Marratxí.

MATEU PRATS, Lena (1984) *La joyería ibicenca*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

MATEU PRATS, Lena (1985) *Joyería popular de Zamora*. Zamora: Caja de Ahorros Provincial de Zamora.

MATEU PRATS, Lena (1985) "Arracadas con colgantes en forma de vaina de guisante en Zamora; notas relativas a su posible origen y simbolismo". *Anuario 1984 del Instituto de Estudios Zamoranos Florián de Ocampo*.

MAUSS, Marcel (1974) *Introducción a la etnografía* (2ª ed.). Madrid: Istmo.

Mayurqa (1969 -) Palma: Universitat de les Illes Balears.

MELIA, Josep (1967) *Els mallorquins*. Mallorca: Moll.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1973) "Notes de folklore menorquí. Gloses i glosadors". *Revista de Menorca*. 190-208.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1974) *Tipos populares de Mahón*. Mahón

MERCADAL BAGUR, Deseado (1977) "La música, su evolución y desarrollo en Menorca". *Revista de Menorca*. 219-261.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1981) *Los molinos de Menorca*. Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 106).

MESQUIDA CAVALLER, A. (1988) *Mestre Bep Vivó "Rei dels glosadors"*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 132).

MESTRE SUREDA, Bartomeu (1987) *Crònica de la cançó catalana*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

MICHAUD, Yves (1990) *Dadasophie et anthropologie = the dadasophist and anthropologist. A Raoul Hausmann architecte = architect: Ibiza 1933-1936*. Bruxelles: Fondation pour l'Architecture.

MIGUELEZ, Cristina (1989) "La agricultura tradicional en Ibiza: introducción a la cultura material". *Etnografía española*. 7:7-57.

MIR, Gregori (1981) *Els mallorquins i la modernitat*. Palma: Moll.

MIRA, Joan F. (1990) *Cultures, llengües, nacions*. Barcelona: La Magrana.

El Mirall (1987 -) Palma: Obra Cultural Balear.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1971) "Conversa amb Don Andreu Ferrer i Ginard". *Lluc*. 601:9-12.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1972) "Algunes tradicions sobre un bandejat montuïrer del s. XVII". *Almanac de Felanitx*. pp. 33-36.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1973) *Un poble un temps*.
Palma: Turmeda.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1977) *Carrers de Montuïri. Cap a una nomenclatura popular*. Ciutat de Mallorca: Congrés de Cultura Catalana.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1978) "Qüestionari sobre la cultura popular i història d'una vila mallorquina del Pla". *Mayurqa*. 18:211-216.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1980) "Qüestionari sobre història i cultura popular a Mallorca". *Fontes Rerum Balearium*. 2:565-596.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1980) *La investigació de les fonts orals. Guia didàctica. Aspectes històrics i etnogràfics*. Mallorca: Centre d'Estudis Socialistes Gabriel Alomar.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1981) *La festa de l'estendard*.
Palma: Ajuntament de Palma.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1981) "Una menció de la caça a Mallorca el 1420". *Mayurqa*. 178:211-213.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1982) "Els estudis de toponímia a Mallorca. Estat de la qüestió". *Onomàstica*. 9:11-24.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1985) *La història oral. Qüestionari i guia didàctica*. Palma de Mallorca: Moll.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (e.p.) Una experiència d'història oral a l'illa de Mallorca. A *Col·loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

MIRALLES MONTSERRAT, J., ROSSELLO, J. (1971) "Una tradició mallorquina sobre l'ascendència de Colom". *Serra d'Or*. Maig: 21-23.

MOLAS, Joaquim (1979) La cultura durant el segle XIX. A *Història de Catalunya*, vol. 5. Barcelona: Salvat. pp. 177-191.

MOLAS, Joaquim, MASSOT I MUNTANER, Josep (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62.

Los molinos de viento harineros de las Baleraes (1979) Palma: Publicació de COAB, del.legació de Mallorca.

MOLL BLANES, Isabel (ed.) (1985) *La vida qüotidiana dins la perspectiva històrica*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

MOLL BLANES, Isabel (ed.) (1991) *La Mediterrània: antropologia i història*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

MOLL, Francesc de B. (1934) *Cançons populars mallorquines*. Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MOLL, Francesc de B. (1936) *Vocabulari popular de l'art de la construcció*. Barcelona: Imp. de la Casa de la Caritat. [Extret del Butlletí de Dialectologia Catalana (1935) vol. 23].

MOLL, Francesc de B. (1970) *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*. Mallorca: Moll.

MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Mallorca: Moll.

MOLL, Francesc de B. (1979) Assaig d'estudi preliminar. A GINARD BAUÇA, R. *Cançoners populars de Mallorca* (2a. ed.). Mallorca: Moll. pp. I-LXXXIV.

MOLL, Francesc de B. (1981) *Un home de combat*. Mossèn Alcover (2a. ed.). Palma de Mallorca: Moll.

El Món de Joan Amades (1990) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

MONTANER ALONSO, P. (1976) "El desaparecido Gabinete de Antigüedades de los Capuchinos de Mallorca y el origen de la colección Vivot". *Mayurqa*. 15:199-208.

MONTMANY, Marta, LLOPART, Dolors (1981) "Entorn del projecte del Museu Català d'Arts, Indústries i Tradicions Populars". *Canya! Quaderns de Cultura Popular*. 0:30-33.

MONTSERRAT, R. M^a, MORRAL, E., PORTA, E. (1982) *Sistema de documentació per a museus*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya.

MONTSERRAT, R. M^a, PORTA, E. (1991) *Moviment: moviment d'objectes d'un museu. Formes de seguiment i control*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

MOORE, Kenneth (1977) *Those of the street: the Catholic-Jews*. University of Notre Dame Press. Notre Dame.

MOREY, Joan, ARTIGUES, Antoni (1989) *Repertori i construcció dels instruments de la colla de xeremiers catalans a Mallorca*. Palma: Universitat de les Illes Balears. (Quaderns de música ; 2).

MOUTINHO, Mario (1985) *La nova museologia: factor de desenvolupament comunitari*. Seminari de l'Institut Català d'Antropologia. [Dossier xerocopià].

MULET GOMILA, Antonio (1924) *Por sierras y llanos (Mallorca)*. Palma de Mallorca: Tip. de Amengual y Muntaner.

MULET GOMILA, Antoni (1931) *Ceràmica mallorquina. Trebay publicat per l'autor Antoni Mulet en el "Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana" corresponent al número extraordinari publicat en desembre de 1930.* Ciutat de Mallorca: Imp. d'En Guasp.

MULET GOMILA, Antonio (1938) "Los recientes hallazgos de cerámica en Palma". *BSAL*. 27:668-670.

MULET GOMILA, Antonio (1945) "Un pintor mallorquín poco conocido". Separata de *BSAL* 110-111, costeadado por el Fomento de Turismo de Palma de Mallorca: Imp. Viuda de Fco. Soler Prats.

MULET GOMILA, Antonio (1947) "El traje mallorquín a través del pintor costumbrista Gabriel Reinés". Separata de *BSAL*, tom XXIX. pp. 758-769. Palma.

MULET GOMILA, Antonio (1949) *Pitos y cántaros de Mallorca por Antonio Mulet. Separata de la Almudaina.* Palma: Imp. Sucursal de Amengual y Muntaner.

MULET GOMILA, Antonio (1951) *El traje balear en doce láminas del siglo XVIII.* Palma: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 2).

MULET GOMILA, Antonio (1952) *Mallorca. Can Mulet de Génova. Ambiente, cerámica, ajuar, pinturas, tallas, tablas, etc.* Palma de Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MULET GOMILA, Antonio (1953) *Cocinas rurales de Mallorca*. Palma: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 33).

MULET GOMILA, Antonio (1953) *Mallorca. El Parado de Valldemossa. Antecedentes y desenvolvimiento en el baile popular*. Mallorca: Imp. Duran.

MULET GOMILA, Antonio (1955) *El traje en Mallorca. Aportación a su conocimiento*. Palma de Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MULET GOMILA, Antonio (1955) *Casa típica Mulet: Genova: Mallorca*.

MULET GOMILA, Antonio (1955) *Bailes antiguos de Mallorca*. Palma de Mallorca: Antigua Imprenta Soler.

MULET GOMILA, Antonio (1956) *El baile popular en Mallorca*. Palma de Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MULET GOMILA, Antonio (1956) *Cuartillas humildes de turismo y folklore*. Palma: Imp. Mn. Alcover.

MULET GOMILA, Antonio (1956?) *De Re Agrícola*. Palma de Mallorca.

MULET GOMILA, Antonio (1964) *Relación de mis donaciones al museo de Nuestra Señora de Lluc*. Pròleg de Antonio Vidal Pons ; epíleg José Verd Palou. Palma de Mallorca: Imp. Politècnica.

MULET GOMILA, Antonio (1969) *Obra de barro mallorquina*. Palma: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 87).

MULET GOMILA, Antonio, ESCALAS, Jaime (1955) *Guía de Mallorca oficial del Fomento de Turismo*. Palma de Mallorca: Imp. de Amengual y Muntaner.

MULET RAMIS, Bartomeu (1977) Variedad de faldas en indumentaria mallorquina del siglo XVIII. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 493-498.

MULET RAMIS, Bartomeu (1978) La casa mallorquina. A J. MASCARO PASARIUS (Coord.) *Historia de Mallorca*, vol. IX. Palma de Mallorca. pp. 51-114.

MULET RAMIS, Bartomeu (1978) La casa rural en Sineu. A J. MASCARO PASARIUS (Coord) *Historia de Mallorca*, vol. IX. Palma de Mallorca. pp. 114-160.

MULET RAMIS, Bartomeu (1979) *Els teixits a Mallorca*. Palma: CIEMEN.

MULET RAMIS, Bartomeu (1980) "La casa mallorquina". *Lluc*. 691: 47-49.

MULET RAMIS, Bartomeu (1982) "Indumentària mallorquina dels balladors, usada en el segle XVIII". *Lluc*. 704: 23-27

MULET RAMIS, Bartomeu (1983) "Teixits de seda mallorquins. Gorgorà i tabí". *Estudis Baleàrics*. 11:107-135.

MULET RAMIS, Bartomeu (1988) *Indumentària mallorquina dels balladors dins el segle XVIII*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.

MULET RAMIS, Bartomeu (1990) *Els teixits de seda mallorquins. La manufactura popular de la seda des del segle XVI al XVIII*. Palma: José J. de Olañeta.

MULET, Maria José (1987) "Archivos y colecciones fotográficas en Mallorca. La colección Jerónimo Juan Tous. Propuesta de conservación y catalogación". *BSAL*. 43:177-191.

MURRAY, Donald.G. i altres (1980) *Records del passat. Finques rústiques de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

MURRAY, Donald G., CANTARELLAS, Catalina (1986) *Ses nostres cases: arquitectura tradicional de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

MURILLO, Andreu, PLANTALAMOR, Lluís (1977) Descripción del traje menorquín de fines del siglo XVIII según manuscrito de D. Juan Ramis y Ramis. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 499-508.

Museo Arqueológico Luliano. Catálogo de los objetos presentados para su inauguración y expuestos en el colegio de Nuestra Señora de la Sapiencia (1881) Palma: Imprenta de Pedro J. Gelabert.

Museo Marítimo. Catálogo (1963) Palma: Imp. Mossèn Alcover.

Museu Municipal de Pollença: catàleg de la secció d'art contemporani (1987) Pollença: Ajuntament de Pollença.

Museo de Mallorca: sección etnológica en Muro (1982) Madrid: Ministerio de Cultura. [desplegable]

Museu del Palau (1969) Manacor: Perlas Manacor.

Muséologie et ethnologie (1987) Paris: Editions de la Réunion des Musées Nationaux.

Museos (1982 -) Madrid: Ministerio de Cultura.

NAVARRO, V. (1901) *Costumbres en las Pithiusas. Memoria que obtuvo el quinto premio en el primer concurso especial sobre Derecho consuetudinario y Economía popular abierto por la Real*

Academia de Ciencias Morales y Políticas para el año 1897 escrita por Don Victor Navarro. Madrid: Imprenta del Asilo de Huérfanos del Sagrado Corazón de Jesús.

NIETO, José Antonio (1976) *Tourism its, penetration and development on a Spanish Island.* New York: New School for Social Research.

NIETO, José Antonio (1977) "Turistas y nativos: el caso de Formentera". Madrid: *Revista Española de la Opinión Pública.*

NIETO GALLO, Gratianiano (1969) Museos de arte y costumbres populares. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional.* Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. pp. 67-84.

NOGUERA, Antonio (1893) *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca. Obra laureada con el Primer Premio ofrecido por S.A.R. la Serma. Sra. Infanta Doña Isabel en el segundo concurso de la Ilustración Musical Hispano-Americana.* Barcelona: Tipografía de Víctor Berdós y Feliu.

El Nostre refranyer (1986) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

L'obra de palma : cistelles, graneres i cordats (1990) Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra": Conselleria de Comerç i Indústria. Govern Balear.

OLEO Y QUADRADO, Rafael (1981) *Reseña de la fiesta de San Juan Bautista*. Menorca: Nura. [1a ed. de 1873].

ORFILA, M., PROHENS, J.M., RAMIS, A. (e.p.) Memòria dels treballs d'investigació oral del Departament de Prehistòria i Etnologia (1980-1983). *Col.loqui sobre les Fonts Orals*. Palma: UIB.

PALAU I FERRER, Pere C. (1988) *Les plantes medicinals baleàriques*. Palma de Mallorca: Moll.

PALERM, A. (1967) *Introducción a la etnología*. México: Instituto de Ciencias de la Universidad Iberoamericana.

PANYELLA I CASAS, August (1983) Metodologia etnològica. A *XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Barcelona: Centre d'Estudis Biblioteca-Museu Balaguer. pp. 27-36.

PARETS, Miquel (1981) *Descripción topográfica de la villa de Calviá 1790*. Edició a cura de Jaume Bover. Inca: Imprenta Molinos. (Panorama Balear ; 105)

"P'el Museu de Raixa" (1919) *Llevant*. 71:2.

"P'el Museu de Raixa" (1919) *Llevant*. 72:2.

PEÑARRUBIA I MARQUES, Isabel (1991) *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PEREZ, Lorenzo (1955) *"Sa Sibil.la" en la noche de Navidad*. Palma: Talleres Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 53).

PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre l'antropologia i el folklore". *Los Cuadernos de Baleares*. 19 d'abril.

PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre les tradicions i les noves investigacions". *Los Cuadernos de Baleares*. 26 d'abril.

PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre l'«Educación y Descanso» y l'autenticitat". *Los Cuadernos de Baleares*. 3 de maig.

PICORNELL, Climent (1989) *Turisme i territori a les Illes Balears*. Tesi Doctoral inèdita. Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears.

PICORNELL, Climent (1990) "18 conclusions generals sobre la geografia, la història, els impactes i la política del turisme a les Illes Balears". *Treballs de Geografia*. 43:43-48.

PICORNELL, Climent, RULLAN, Onofre, DIAZ, Ramon (1988?)
"Recull bibliogràfic de toponímia de les Illes Balears". *Trabajos de Geografía*. 37:21-40.

PINYA, Baltasar (1953) *El Museo Arqueológico y la Basílica Primitiva de Manacor*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 28).

PINYA, Baltasar (1956) *Los "cossiers" y sus danzas en Mallorca*. Palma: Imp. Mossèn Alcover.

PINYA HOMS, Román (1987) *La creación del derecho en el Reino de Mallorca*. Palma: Cort.

Pla de Museus (1985) Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

La Planification des Musées. Musées nationaux du Canada (2 vol.) (1983) (s.l.): Barry Lord/Gail Dexter Lord.

POL, Antonio (1954) *Mallorca y su folklore. I*. Palma: Editorial mallorquina de Francisco Pons.

POL, Antonio (1955) *Mallorca y su folklore. II*. Palma: Editorial mallorquina de Francisco Pons.

POMAR, Antoni, MARI TUR, Joan (1989) *Temps ha...: indumentària de les Pitiüses*. Eivissa: Caixa de Balears "Sa Nostra".

PONS, Miquel (1971) *Mossèn Cosme Bauçà (1871-1971)*. Felanitx.

PONS, Miquel (1972) *Bibliografia de Mn. Cosme Bauçà i Adrover. A Ferias y Fiestas de San Agustín*. Felanitx.

PONS, Miquel (1975) *Els cavallets i altres dances a Felanitx*. Felanitx

PONS I MARQUES, Joan (1978) *Art i cultura*. Palma de Mallorca: Moll: Caixa de Balears "Sa Nostra".

PONS LLUCH, J. (1977) *Protocols de les festes de Sant Joan de Ciutadella*. Ciutadella.

PONS LLUCH, J. (1982) *Origen religiós de les festes de Sant Joan de Ciutadella (Naixement, evolució i vida)*. Ciutadella: Edicions Menorquines.

POU, A. (1979) *Així jugàvem nosaltres*. Palma.

POU, A. (1989) *Jocs populars*. Mallorca: Moll.

PORCEL, Baltasar (1978) "El médico Pelegrí. La pequeña historia". *Jano*. 350:124-127.

PRAT, Joan (1980) "Els Estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya". *Quaderns de l'I.C.A.* 1:30-63.

PRAT, Joan (1981) "El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no diària". *Canya ! Quaderns de Cultura Popular*. 0: 7-15.

PRAT, Joan (1985) El folklore catalán: ¿ideología o ciencia?. A *Actas II Congreso de Antropología*. pp. 110-120.

PRAT, Joan (1985) Reflexions entorn de la pràctica etnogràfica i el treball de camp. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 134-142.

PRAT, Joan (coord.) (1985-86) "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 4-5.

PRAT, Joan (1990) "Folklore, cultura popular i nacionalisme a Catalunya". *Cultura*. 8:32-34.

PRAT, Joan (1991) "Sobre els nous objectes d'estudi de l'antropologia social a Catalunya". *Cultura*. 26:31-32.

PRAT, J., PUJADAS, J.J., COMELLES, J.M. (1980) Medicina y antropología: notas para un debate sobre el contexto social de enfermar. A KENNY, M., DE MIGUEL, J. (eds.) *Antropología médica en España*. Barcelona: Anagrama.

PRAT, Joan, CONTRERAS, Jesús (1984) *Les festes populars*. Barcelona: Els llibres de la Frontera.

PRAT, J., MARTINEZ, U., CONTRERAS, J., MORENO, I.
(1991) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus.

PRATS, Llorenç (1981) *L'estudi de la cultura popular a Catalunya: els folkloristes*. Universitat de Barcelona. [Tesi de llicenciatura inèdita].

PRATS, Llorenç (1982) "La recuperació del patrimoni popular".
Perspectiva Escolar. 69:2-6.

PRATS, Llorenç (1982) "Els precedents dels estudis etnològics a Catalunya. Folklore i Etnografia (1853-1959)". *Ciència*. 15: 20-27.

PRATS, Llorenç (1985) Sobre el caràcter conservador de la cultura popular. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 72-86.

PRATS, Llorenç (1987) *L'origen de l'interès per la cultura popular a Catalunya. La Renaixença*. Universitat de Barcelona. [Tesi Doctoral inèdita].

PRATS, Llorenç (1987) *La historia del Folklore en Cataluña. Estado de la cuestión*. Comunicació presentada al IV Congreso de Antropología. Alacant [inèdit].

PRATS, Llorenç (1988) *El mite de la tradició popular. Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Edicions 62.

PRATS, Llorenç (1989) "Aportaciones de las topografías médicas al conocimiento etnográfico de los Países Catalanes". *Boletín de Historia de la Antropología*. 2:3-7.

PRATS, Llorenç (1990) L'estudi històric de les formes de vida populars a la Catalunya contemporània. Segle XIX. A *Simposi d'antropologia cultural sobre Xavier Fàbregas*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 37-55.

PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. pg. 71.

PRATS, Llorenç (1990) Funció de les àrees de muntanya d'interès nacional. A *Jornades d'Estudi sobre les zones de muntanya -cultura i societat-*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. pp. 253-265.

PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i institucions (1853-1981)*. Barcelona: Serveis de Cultura Popular.

PRATS, LI., LARROYA, A., POLO, J., PUYAL, C. (1990) Catàleg bibliogràfic de l'obra de Joan Amades. A *El món de Joan Amades*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. pp. 193-246.

PUERTO, Alfonso (19-?) *Breve historia del Museo Arqueológico de la Ciudad de Manacor (Balears)*. [Manacor: Ajuntament de Manacor]

PUJADAS, Joan J., COMAS, Dolors (1983) "Antropologia catalana o antropologia de Catalunya. Tradicions i nous enfocaments". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 2:71-94.

Quaderns de Folklore (1980 -) Ciutadella: Col·lectiu folklòric de Ciutadella.

Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia (1980 -) Barcelona: Institut Català d'Antropologia.

Quaderns del T.E.H.P. (1988 -) Eivissa: T.E.H.P.

QUETGLAS I GAYA, Bartolomé (1980) *Los Gremios de Mallorca*. Ciutat de Mallorca: Cort: Caixa de Balears "Sa Nostra".

QUINTANA I TORRES, Antoni J. (1992) *La memòria que es perd: el Drac de na Coca*. Mallorca: El Tall.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1980-84) "Els corders mallorquins. Notes d'etnografia". *Mayurqa*. 20:93-120.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1984) *Els corders mallorquins. Notes d'etnografia*. Palma: Museu de Mallorca.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1987) *La corderia a Mallorca. Apunts sobre una artesanía desapareguda. A Etnología y Tradiciones Populares, IV Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares, Zaragoza-Calatayud 21-24 de abril de 1983.* pp. 363-384.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1987) *Molí d'En Gaspar: Lluçmajor: Guia de visita.* Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1990) "Conservació versus deshumanització?. Reflexions entorn de la conservació del patrimoni etnològic". *BSAL*. 46:229-233.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1992) *Els trinxeters de Mallorca : estudi etnogràfic.* Palma: José J. de Olaneta.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (e.p.) *Fonts orals i etnologia. Un ofici tradicional els trinxeters. Col.loqui sobre les Fonts Orals.* Palma: UIB.

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *Transport i tracció animal.* Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica ; 1).

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *La producció dels cereals. El llarg camí del blat.* Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica ; 2).

RAMIS, A., BONNIN, B. (1986) *Els molins fariners*. Palma, Museu Municipal de Pollença.- dib.; 70 x 50 cm.- (Col.lecció etnogràfica; 3).

RAMIS, A., BONNIN, B. (1986) *L'elaboració del pa*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica ; 4).

RAMIS, A., GINARD, A. (1987) Los molinos hidráulicos. Aproximación a una metodología para su estudio. A *IV Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha*. Albacete, 26-28 de septiembre de 1986. Toledo: Servicio de Publicaciones de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. pp. 259-270.

RAMIS, A., GUASP, J., SOBERATS, F. (1987) Herrajes de puerta. Metodología para su estudio. A *III Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha*. Guadalajara 24-26 de octubre de 1985. Ciudad Real: Servicio de Publicaciones de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. pp. 65-74.

RAMIS PUIG-GROS, A., COLL, P. (1988) *Artesans: oficis i artesanía a Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

RAMIS, Andreu, NIELL, Francisca (1990) *Mecenatge i museologia etnogràfica. El cas del Museu Regional d'Artà*. Comunicació presentada al V Congreso de Antropología. Granada [inèdit].

Randa (1975 -) Barcelona: Curial.

RAYO FERRER, M. (1988) *Dels gegants que rodolaven pel món amb una breu notícia dels gegants de la Sala*. Palma: Ajuntament de Palma.

REYNES VILLALONGA, Pablo (1981) *Los zapateros de Lloseta*. Mallorca: Asociación de fabricantes de calzado de Lloseta.

Remeis pagesos (1984) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

Resolucions del Congrés de Cultura Catalana (4 vol.) (1978) Països Catalans: Congrés de Cultura Catalana.

Revista de Dialectología y Tradiciones Populares (1944 -) Madrid: Instituto Miguel de Cervantes. CSIC.

Revista de Menorca (1888 -) Maó: Ateneo de Mahón.

Revista de museus (1986 -) Barcelona: Area de Cultura. Diputació de Barcelona.

RIERA MONTSERRAT, Francesc (1979) *Remeis amatoris, pactes amb el dimoni, encanteris, per a saber de persones absents, cercadors de tresors, remeis per a la salut : bruixes i bruixots davant la Inquisició de Mallorca en el segle XVII*. Palma: José J. de Olañeta.

RIPOLL, Luis (1952) *Son Marroig i el Archiduque Luis Salvador*. Palma: Talleres Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 18).

RIPOLL, Luis (1954) *Raxa y el Cardenal Despuig*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama balear ; 35).

RIPOLL, Luis (1974) *Cocina de las Baleares*. Palma

RIPOLL, Luis (1977) *Cocinas y remedios caseros de las Baleares. A Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 599-610.

RIPOLL, Luis (1978) *Sucinta historia de la Cartuja de Valldemossa*. Palma: James Hogg.

RIPOLL, Luis (1979) *Nuestra gastronomía*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 93).

RIPOLL, Luis (1986) *Nuestras costumbres: Mallorca, Menorca, Ibiza y Formentera*. Palma de Mallorca: l'autor.

RIPOLL, Luis (1987) *La farmacia de la Cartuja de Valldemossa*. Palma de Mallorca: Luis Ripoll.

ROCA, Joana, FORTUNY, Tomàs (1990) "Ponència III". *BSAL*. 46:105-122.

RODRIGUEZ TEJERINA, J. M. (1984) *Historia de la medicina en Mallorca. Del Barroco a la Ilustración*. Palma de Mallorca: Caja de Baleares "Sa Nostra".

RODRIGUEZ TEJERINA, J. M. (1986) *Historia de la medicina en Mallorca. El siglo XIX*. Palma de Mallorca: Caja de Baleares "Sa Nostra".

ROKSETH, Peter Hjamar (1923) *Terminologie de la culture des céréales a Majorque*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

ROMA, Josefina (1980) Pròleg de la reedició de l'*Arxiu de Tradicions Populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya i terres aragoneses de parla catalana*. Barcelona: José J. de Olañeta.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1975) La antropología y los Museos. A *Primera Reunión de Antropólogos Españoles*. pp. 339-347.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1977) La Antropología española y el Museo Nacional de Etnología (1875-1974). A RIVERA *Antropología de España y América*. pp. 295-322.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1980) Los viajeros españoles del siglo XIX en Africa y las colecciones del Museo Nacional de Etnología. A *Actas I Congreso Español de Antropología*, vol. II. pp. 39-62.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1985) Situación de la etnología en los museos españoles. A *Actas II Congreso de Antropología*. pp. 40-44.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1962) "Siurells". Palma: *BOCCIN*.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1969) La cerámica de aplicaciones de Felanitx y sus precedentes. A *I Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico: CSIC. pp. 555-561.

ROSSELLO BORDOY, Guillem (1973) *Discurs llegit en la proclamació solemne de Mossèn Cosme Bauçà Adrover i Don Miquel Bordoy Oliver, fills il.lustres de Felanitx. Dia 27 d'agost de 1972*. Felanitx: Ajuntament de Felanitx.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1974) En torno a las danzas de caballos mallorquines. A *Etnología y Tradiciones Populares II Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 229-232.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1976) *Museo de Mallorca: sección etnológica: salas de oficios artesanos*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.

ROSSELLO BORDOY, Guillem (1981) "Una aportación museográfica. La exposición «Pintura gótica mallorquina»". *BSAL*. 38:455-474.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1986) "Una experiencia museológica: la sistematización de las colecciones de la Sociedad Arqueológica Luliana en 1933". *BSAL*. 42:231-245.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1987) "Etnología y museología: unas palabras inútiles". *Estudis Baleàrics*. 24:69-76.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo, VIDAL TOMAS, Bernardo (1966) *Museo de Mallorca. Sección etnológica*. Madrid: Ministerio de Educación Nacional.

ROSSELLO BOVER, Pere (1986) L'obra poètica original de Rafel Ginard Bauçà. A *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol. 2. pp. 295-308.

ROSSELLO VERGER, V.M. (1961) *Molinos y norias*. Palma: Lluís Ripoll. (Panorama Balear ; 81).

ROSSELLO VERGER, V. M. (1964) *Mallorca. El Sur y el Sureste*. Palma: C.O.C.I.N.

ROTTHIER, PH. (1990) *Maisons sur l'île d'Ibiza. Casas en la isla de Ibiza*. Bruxelles: Archives d'Architecture Moderne.

ROZENBERG, D. (1979) "Les implications locales du tourisme international: San Miguel, village ibicenco". *Sociologie du Sud-Est*. 19-20:99-117. Aix-en-Provence.

ROZENBERG, D. (1990) *Ibiza, una isla para otra vida: inmigrantes utópicos, turismo y cambio cultural*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas: Siglo XXI.

RULLAN I MIR, Josep (1875) *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*. Palma: Imp. de Felipe Guasp y Vicens.

RULLAN I MIR, J. (1882) "La fiesta de las comadres. Costumbres ibicencas". *Almanaque Balear para el año 1883*. Palma de Mallorca: Establecimiento Tipográfico de Pedro José Gelabert.

SABRAFIM, Gabriel (1980) *Mallorca: leyendas, tradiciones y relatos*. Palma: L. Ripoll.

SABRAFIM, Gabriel (1982) *Leyendas, tradiciones, cuentos fabulosos y otros relatos de las islas de Cabrera, Formentera, Eivissa, Menorca y Mallorca*. Palma: J. J. de Olañeta.

SABRAFIM, Gabriel (1988) *Cuentos fabulosos y otros relatos de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta.

SACARES I MULET, Josep (1990) *Temps d'ametlles*. LLucmajor: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

SALORD RIPOLL, Josefina (1990) "Francesc Camps i Mercadal / Francesc d'Albranca: coordenades histórico-culturals". *Revista de Menorca*. 4art. trimestre. 415-

SAMPER, Baltasar (1929) Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Mestre Baltasar Samper i En Miquel Ferrà llicenciat en Filosofia i Lletres a l'Illa de Mallorca del dia 4 d'agost al 30 de setembre de 1924 per comanda de l'obra del "Cançoner popular de Catalunya". A *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Memòries de Missions de Recerca. Crònica*, vol. 3. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils. pp. 291-427.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1944) "Folklore geogràfic de la comarca d'Alcoi". Separata de Miscel.lània Fabra. Buenos Aires. pp. 380-400.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1945) "Calendario de refranes valencianos". Separata de Las Provincias. Almanaque para 1945. Valencia. LXIII. pp. 547-59.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1951) *Calendari de refranys*. Barcelona: Barcino.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1952) *El arte del vidrio en Mallorca*. Palma de Mallorca: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 16).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1952) *Els vents segons la cultura popular*. Barcelona: Barcino. (Biblioteca folklòrica Barcino ; 4).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1955) *Els molins de vent de Mallorca*. Barcelona: Barcino. (Biblioteca folklòrica Barcino ; 11).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1956) *El cant de la sibil·la. Antiga cerimònia nadalenca*. València: Institución Alfonso el Magnánimo.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1957) *Les barraques valencianes*. Barcelona: Barcino. (Biblioteca folklòrica Barcino ; 15).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1958) "Los molinos de Mallorca en peligro". Separata de Ate Español, tercer trimestre. Madrid. pp. 87-92.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1960) *Cançonet valencià de Nadal*. València: Torre. (L'Espiga ; 43).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1970) "La elaboración del cáñamo en la Vall d'Uxó"/ en col.laboració amb V. G. Diego Nebot. Separata de la Revista Valenciana de Filología, 1963-66. Valencia. VII. pp.7-22

SANCHIS GUARNER, Manuel (1970) "Mentalitat i costums dels valencians quatrecentistes". Separata de Crónica de la VII Asamblea de Cronistas Oficiales del Reino de Valencia. Valencia.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1973) *Cançoneres valencià de Nadal* (2a. ed. molt augmentada). València: Gorg. (Els Quaderns ; 3)

SANCHO ORELL, M^a Bel (1984) *El mestre Andreu Ferrer i l'ensenyament a Artà*. Palma: Institut de Ciències de l'Educació.

SANS MERCADAL, Joan (1990) "El folklore a l'escola". *Butlletí del CEP*. 26.

SASTRE MOLL, Jaime (1989) *Las barracas menorquinas. Construcciones rurales de piedra seca*. Maó: Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

SCHWENDINGER, Helga (1991) *El Archiduque Luis Salvador de Austria. Príncipe, científico, viajero*. Palma, Miquel Font.

SEGURA, Miquel, VICENS, Josep (1986) *Possessions de Mallorca*. Palma: Miquel Font.

SEGURA SALADO, J., CARRERO SARALEGUI, P. (1990) *Es molí de Santa Ponça. Història i restauració*. Calvià: Escola-taller Molí de Santa Ponça.

SELKE, A. (1972) *Los chuetas y la Inquisición. Vida y muerte de un Ghetto de la Mallorca*. Madrid:Taurus.

Serra d'Or (1959 - 1990) Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SERRA, Maria Luisa (1963) *Breve guía del Museo Provincial de Bellas Artes de Mahón*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 83).

SERRA I BOLDU, Valeri (1987) *Folklore de la pagesia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Simposi d'Antropologia Cultural sobre Xavier Fàbregas (1990) Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

T.E.H.P. (1991) *Dos casaments d'Eivissa. Can Nadal de Baix i Can Guimó. Sant Josep de Sa Talaia*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

TOMAS MONSERRAT, J. (1985) *Medicina y sociedad. El Colegio de Médicos de Baleares. 1882-1982*. Palma de Mallorca: Colegio de Médicos de Baleares.

TOMAS MONSERRAT, J. (1976) *Medicina y médicos. Mallorca. Siglo XIX*. Palma de Mallorca: Imp. Moderna.

THOMÀS I SABATER, Joan Ma., PARETS SERRA, Joan (1982) *Breve historia musical de Mallorca*. Palma: Luis Ripoll.

THOMÀS I SABATER, Joan Ma., PARETS SERRA, Joan (1989) *Breu història musical de les Illes Balears*. Palma: Centre de Recerca i Documentació Històric Musical de Mallorca: Revista Pòrtula.

TORRES BALBAS, L. (1923) "La vivienda popular en España". *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Imprenta de F. Carreras Candí.

TOUS I TOUS, Marià (1990) Isidor Macabich i Llobet (1883-1973). A *Escriptors de les Illes Balears*. Segona Tongada. Palma: Universitat de les Illes Balears.

Treballs de Geografia (1980 -) Palma: Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears.

Es Trenc - Salobrar de Campos: guia d'interpretació (1989) Palma: Universitat de les Illes Balears: COPOT.

Tresor dels Avis. Revista mensual de etnografia, mitologia i folklore de Balears publicada per Andreu Ferrer (1922 - 1928) Artà: Tipografia Catòlica de Andreu Ferrer Ginart.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1977) *Les arrels socials de Valldemossa*. Programa de les festes de Santa Catalina Thomàs. Valldemossa: Ajuntament de Valldemossa.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1980) *Valldemossa : una història, una cultura, un poble*. Mallorca: Impremta Moderna.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1981) Aproximació a l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador. *Estudis Baleàrics*. 2:87-107.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1982) *Valldemossa l'amor i la cuina*. Palma de Mallorca: Moll.

TRIAS MERCANT (1983) "El programa metodològic a l'antropologia de Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 11:91-106.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1985) *Història del pensament a Mallorca. Dels orígens al segle XIX*. Mallorca: Moll.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1986) Etnografía y folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. pp. 213-240.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1987) "Cocina y Eros". *Anthropologica*. 2:29-44.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1990) Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i Borbó (1847-1915). A *Escriptors de les Illes Balears*, segona tongada. Palma: Universitat de les Illes Balears.

TRIAS MERCANT, S. (1991) "Las Tabulae Ludovicianae de Luis Salvador. Necesidad de una edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127-143.

TRIAS MERCANT, S. (1992) *Una historia de la antropología balear*. Barcelona: Boixareu Universitària.

TRIAS MERCANT, S. (1992) "¿Existe una etnografía balear?". *Anuario de la historia de la antropología española*. 1:23-26.

TRIAS MERCANT, S. (1992) Folklore, etnografía y etnología en Baleares. A AGUIRRE BAZTAN, A. (ed.) *Historia de la antropología española*. Barcelona: Boixareu Universitària. pg. 277-300.

TUR I GUASCH, Vicent (1991) *Anècdotes i acudits*. Eivissa: Mediterrànea.

VALRIU LLINAS, Catarina (1989) *El Carnaval a Palma*. Palma: Ajuntament de Palma.

VALLCANERAS JAUME, Francesc (1990) *Els cossiers d'Alaró. Aproximació al fet dels cossiers a Mallorca*. Palma: Alpha 3.

VALLESPER SOLER, Jordi (1989) *Llengua, cultura i cognició. Bases per a una antropologia pedagògica*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

La Veu de Mallorca (1900 - 1936) Palma.

VIDAL BENDITO, T (1969) "Evolución de la agricultura y de la propiedad rural en la isla de Menorca" *Revista de Menorca*. Primer i segon trimestre pp. 5-46 i 85-125.

VIDAL BENDITO, T. (1972) "La casa rural y la arquitectura tradicional menorquina". Separata del *BOCOCIN*. 675.

VIDAL BURDILS, F. (1936) La casa mallorquina. *Mallorca*. Tom V del Album Meravella. Barcelona.

VIDAL I TOMAS, B. (1956) Visita a Mossèn Cosme Bauzà. A *Ferias y Fiestas de San Agustín*. Felanitx.

VILELLA, Cristóbal (1989) *Trajes de la isla de Mallorca*. Palma de Mallorca: Patrimonio Nacional : José J. de Olañeta.

VILLANGOMEZ, M (1973) "Macabich, costumista". *Eivissa*. 3:11-13.

VIRVILLE, M. de (dir.) (1977) *Système descriptif des objets domestiques français*. Paris: Editions des Musées Nationaux.

WETH, Geog A. (1988) *Ibiza und Formentera: 33 Märchen, Legenden, Geschichten und Erzählungen*. München: Nymphenburger.

9. BIBLIOGRAFIA TEMATICA

9. BIBLIOGRAFIA TEMÀTICA

9.1. Introducció

Aquesta bibliografia s'ha d'entendre com una eina que faciliti la localització de les referències bibliogràfiques manejades en aquest treball i, al mateix temps, serveixi també d'orientació per observar les preferències temàtiques que els estudiosos de la cultura popular, a les nostres Illes, han tengut al llarg de gairebé més de cent anys.

En aquest recull temàtic hi hem incorporat, per una part, totes les notícies bibliogràfiques fruit del buidat de les publicacions seriades relacionades al capítol 7 i, per altra part, les referències contingudes a la bibliografia general (capítol 8).

La classificació per matèries s'ha fet a partir de les directrius donades a la *Llista d'encapçalaments de matèria en català* elaborat pel Servei de Biblioteques i del Patrimoni Bibliogràfic de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya¹.

¹ Aquest llistat és producte de l'adaptació que l'Institut Català de Bibliografia fa dels *Library of Congress subject headings*. Usam l'edició preliminar actualitzada de l'Institut Català de Bibliografia del 1991.

Creim que el fet d'usar uns encapçalament de matèries de caràcter estàndard i universal ha d'anar en benefici de la difusió i possibilitat d'intercanvi amb altres llistats bibliogràfics que puguin elaborar-se en un futur i, fins i tot, en altres àrees geogràfiques.

Aquest caràcter universalista, té, per contra un abast excessivament ampli i generalitzador que el fan poc precís a l'hora d'adaptar-lo a una temàtica concreta. És per aquesta raó que hem fet servir de manera abundosa els encapçalaments amb subdivisions temàtiques i geogràfiques usades per destacar aspectes o facetes d'un mateix tema, per indicar les seves parts o per localitzar geogràficament un tema.

Una altra servitud de l'opció d'aquesta normativa ha estat l'acceptació de la terminologia recomanada en comptes de denominacions més freqüents a l'àmbit de les ciències socials. Els dos casos més evidents són l'ús del terme acceptat *Museografia* en comptes de museologia (d'abast teòric i epistemològic més ampli) i *Etnologia* en comptes d'*Antropologia Cultural*. El terme Antropologia només és usat quan fa referència a estudis d'Antropologia física.

L'única excepció feta a la normativa establerta ha estat la d'interrelacionar quatre encapçalaments corresponents a quatre temes (per altra part acceptats) amb l'encapçalament Etnologia. La relativa novetat dels estudis antropològics sobre aquestes temàtiques són possiblement la causa que motiva la no incorporació al llistat.

Aquests quatre encapçalaments que són interrelacionats són els següents:

Etnologia i educació.

Etnologia i iconografia.

Etnologia i tecnologia.

Etnologia i turisme.

La llista està ordenada alfabèticament, tot respectant la següent jerarquia i tenint en compte que les subdivisions geogràfiques no alteren l'ordenació temàtica:

Encapçalament (exs. Aculturació; Etnologia - Mallorca).

Encapçalament - (ex. Religió - Folklore).

Encapçalament frase (ex. Etnologia i educació).

Aculturació

ARTIGUES BONET, A. (e.p.) Dels cossiers al video. L'ocupació del temps en tres generacions. A *Col.loqui sobre les Fonts Orals*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

JASSO GARAU, V. (e.p.) El ressò dels processos d'aculturació als contes populars. Implicacions educatives. A *Col.loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

KURIHARA, Hisako (1979) Recent social changes in the Spanish Mediterranean Islands: a case study of Ibiza. Separata de Research group for the Mediterranean at Hotsubashi. Tokio University.

MIQUEL NOVAJRA, Alexandre (1989) "La qüestió turística balear: primers apunts cap a una perspectiva antropològica". *El Mirall*. 30:53-61.

NIETO, José Antonio (1976) *Tourism its, penetration and development on a Spanish Island*. New York: New School for Social Research.

NIETO, José Antonio (1977) "Turistas y nativos: el caso de Formentera". Madrid: *Revista Española de la Opinión Pública*.

ROZENBERG, D. (1979) "Les implications locales du tourisme international: San Miguel, village ibicenco". *Sociologie du Sud-Est*. 19-20:99-117. Aix-en-Provence.

ROZENBERG, D. (1990) *Ibiza, una isla para otra vida: inmigrantes utópicos, turismo y cambio cultural*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas: Siglo XXI.

Agricultura - Eivissa - Folklore

MARI CARDONA, Joan (1985) "Eivissa i Formentera, illes assedegades". *Eivissa*. 15-16:4-7.

MIGUELEZ RAMOS, Cristina (1987) "Elaboración tradicional del aceite en Ibiza. Estudio preliminar". *Estudis Baleàrics*. 24:31-42.

MIGUELEZ, Cristina (1989) "La agricultura tradicional en Ibiza: introducción a la cultura material". *Etnografía española*. 7:7-57.

Agricultura - Mallorca - Folklore

ALCOVER, Antoni M^a (1925-6) "Consuetuts dels segadors lluchmajorers". [Els jornalers. Els trossers. Els escaraders]. *Tresor dels Avis*. 3:113-129 i 129-136.

[ALCOVER, Antoni M^a] (1925-1926) "Consuetuts dels segadors llucmajorers". *B.D.LL.C.* (1a. època). 14:204-215.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "En Mallorca también hay plantaciones de algodón". *Cort* (Año XIV). 370.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1971) "Olivos y almazaras". A MASCARO PASARIUS, J. (ed) *Historia de Mallorca*. Palma de Mallorca. pp.139-192.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1987) *L'olivera*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Bunyola.

FOSTER, George M. (1952) "Las feixes de Ibiza". *Estudios geográficos*. 13:559-568.

FOSTER, George M. (1952) "The feixes of Ibiza". *The Geographical Review*. 42:227-237.

MASSOT I MUNTANER, Biel (1977) Bases para un estudio de los aperos de huerta mallorquines. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 645-662.

MULET GOMILA, Antonio (1956?) *De Re Agrícola*. Palma de Mallorca.

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *La producció dels cereals. El llarg camí del blat*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica ; 2).

RAMIS, A., GINARD, A. (1986) "Per Sant Pere revolten la figuera. Les figues a Mallorca" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 730:9-15.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. «Collidors d'oliva»". *Cort* (Año VIII). 235.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. «D'es segar. Pel juny la fauç al puny»". *Cort* (Año IX). 247.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquí. «Ses messes d'es batre» en Mallorca y «festa de ses mesurades en Menorca»". *Cort* (Año IX). 254.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquí. «Es figueral y es sequé», faceta importante de nuestro folklore". *Cort* (Año IX). 255.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquí. La vendimia en Mallorca". *Cort* (Año IX). 255.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquí. Les messes de sembrar". *Cort* (Año IX). 257.

ROKSETH, Peter Hjamar (1923) *Terminologie de la culture des céréales a Majorque*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

SOCIES I COMPANYY, Rafel (1974). "Cròniques de Califòrnia (IV). Elogi de la figuera". *Lluc*. 639:27-28.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Rotes i roters" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 729:10-16.

VELAR, Llorenç des (1968) "Agricultura. Plantació de melicotoners". *Lluc*. 567:16-17.

VELAR, Llorenç des (1968) "Agricultura. Sembra de patates enverdides i prebrostades". *Lluc*. 572:11-12.

Agricultura - Menorca - Folklore

BONET, Antoni (1983) "Eines i feines del camp (I)". *Quaderns de Folklore*. 12.

BONET, Antoni (1984) "Eines i feines del camp (II)". *Quaderns de Folklore*. 13.

BONET, Antoni (1987) "Sa lluna i el sol. Influència en el ram del camp". *Quaderns de Folklore*. 31.

OLIVES I MIR, Guerau (1987) "El prat de Son Bou. El cultiu de l'arròs". [Paratges de l'illa (I)]. *Quaderns de Folklore*. 30.

PONS, Eulàlia (1969) "Feble aproximació al fet camperol de Menorca". *Lluc*. 574:6-9.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. «Ses messes d'es batre» en Mallorca y «festa de ses mesurades en Menorca»". *Cort* (Año IX). 254.

Agricultura - Mallorca - Calendaris

GINARD, A., RAMIS, A (1989) *La terra i el temps : de cap a cap d'any : calendari rural de l'illa de Mallorca*. Palma: José J. de Olañeta.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Presentació". *El Mirall*. 0:13.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Febrer". *El Mirall*. 1:9.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Març". *El Mirall*. 3:17.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Abril". *El Mirall*. 6:8.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Maig". *El Mirall*. 7:18.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Juny". *El Mirall*. 9:3.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Juliol, agost, setembre, octubre". *El Mirall*. 11:19-22.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Novembre". *El Mirall*. 12:8.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1987) "De cap a cap d'any. Desembre". *El Mirall*. 13:11.

Agricultura - Folklore - Terminologia

GRIERA, A. (1923) "El jou, l'arada i el llaurar". *B.D.C.* 11:80-101.

MOLL, Francesc de B. (1925-1926) "Terminologie de la Culture des Céréales à Majorque". ROKSETH, Pierre *B.D.LL.C.* (1a. època). 14:219. [ressenya bibliogràfica].

ROKSETH, Peter Hjamar (1923) *Terminologie de la culture des céréales a Majorque*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Antropologia física - Eivissa

GOMEZ BELLARD (1985) "Estudios antropológicos de algunas incineraciones púnicas del Puig des Molins. Ibiza". *Saguntum*. 19:141-151.

Antropologia física - Formentera

BERTRANPETIT, J. (1981) *Estructura demogràfica i genètica de la població de Formentera*. Tesi doctoral inèdita. Departament d'Antropologia. Facultat de Biologia. Universidad de Barcelona.

Arquitectura - Mallorca

CANTARELLAS CAMPS, C. (1981) *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

LADARIA, Dolors (1987) "Societat preturística. Estudi de l'edifici de la Casa del Poble projectada per Guillem Forteza, arquitecte". *El Mirall*. 13:23-25.

Arquitectura - Menorca

GOMILA, J., JORDI, V., TALTAVULL, E. (198-?) *Llenguatge de l'arquitectura urbana de Menorca*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo

Arquitectura anònima - Mallorca

BYNE, A., STAPLEY, M. (1982) *Casas y jardines*. Palma: José J. de Olañeta.

Arquitectura religiosa - Eivissa

CASTELLO GUASCH, Joan (1980) "Santuaris i devoció mariana a Eivissa" [L'Església nostra]. *Lluc*. 691:25-28.

Arquitectura religiosa - Mallorca

MATHEU, Pedro-Antonio (1954) "Estampas de la Seo. La torre y las campanas". *Cort* (Año VIII). 219.

Arquitectura religiosa - Menorca

CAMPS I MERCADAL, F. (1981) *Creus*. Maó: Consell Insular de Menorca.

Arquitectura rural - Eivissa

FERDINAND, Joachim (1987) "Eivissa, arquitectura arcaica"
[Traducció de Bartomeu Mari]. *Eivissa*. 17-18:50-54.

HAUSMANN, Raoul (1944-1945) "Recherches sur l'origine de la
maison rurale à Eivissa". *R.D.T.P.* 1:231-252.

HAUSMANN, Raoul (1991) Raoul Hausmann : architecte : Eivissa
1933-1936. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra" ; Eivissa:
T.E.H.P.

JOACHIM, F., ROTTHIER, PH. (1984) *Ibiza. Le palais paysan.
Essai sur les formes et les techniques dans l'habitat archaïque.*
Bruxelles: Archives d'Architecture Moderne.

RODRIGUEZ MIJARES, José (1944) "Arquitectura popular en
Ibiza". *Ibiza* (1^a època). 8.

ROTTHIER, PH. (1990) *Maisons sur l'île d'Ibiza. Casas en la isla
de Ibiza.* Bruxelles: Archives d'Architecture Moderne.

Arquitectura rural - Espanya

BYNE, A., STAPLEY, M. (1925) *Provincial Houses in Spain*. New York.

GARCIA MERCADAL, F. (1981) *La casa popular en España*. Barcelona. Gustavo Gili.

TORRES BALBAS, L. (1923) "La vivienda popular en España". *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Imprenta de F. Carreras Candí.

Arquitectura rural - Illes Balears

DEFFONTAINES, P. (1978) "Recerques sobre els diferents tipus d'habitatge a les illes Balears" *Revista Catalana de Geografia*. (Any I) 1 (2).

FLORES, C. (1974) "Islas Baleares". *Arquitectura Popular Española*. Madrid: Aguilar.

FORTEZA, Miquel (1955) *Muros y cabañas. La mampostería en seco en Baleares*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear; 49).

MURRAY, Donald.G. i altres (1980) *Records del passat. Finques rústiques de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

MURRAY, Donald G., CANTARELLAS, Catalina (1986) *Ses nostres cases: arquitectura tradicional de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

Arquitectura rural - Mallorca

COLL CONESA, Jaume (1983) "L'arquitectura popular mallorquina. Síntesi d'una ignorància sobre el nostre patrimoni". [Elements de la societat preturística (II)]. *Lluc*. 708:10-14.

COLL CONESA, Jaume (1989) L'arquitectura popular mallorquina. Síntesi d'una ignorància sobre el nostre patrimoni. *Elements de la societat pre-turística mallorquina*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. pp. 23-34.

COLL, Jaume, RAMIS, Andreu (1984) *La Trapa de s'Arracó*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1981) *Cases de pagès de la zona de s'Alqueria Blanca*. Palma: COAB.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1983) *Cases vilatanes a la vila i pobles de Santanyí*. Palma: C.O.A.B.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1986) *Cases de Possesió (sic), I*. Palma: COAB.

GIULIANI, M.C. (1971) *La casa rurale nell'isola di Maiorca*.
Alessandria.

LA FUENTE, Eugenio de, RABASSA, Pedro, TECGLEN, Mario
(1991) *Elementos de la arquitectura popular mallorquina* (2 vol.).
Palma: CAEB.

MULET GOMILA, Antonio (1953) *Cocinas rurales de Mallorca*.
Palma: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 33).

MULET GOMILA, Antonio (1955) *Casa típica Mulet: Genova:
Mallorca*.

MULET RAMIS, Bartomeu (1978) La casa mallorquina. A J.
MASCARO PASARIUS (Coord.) *Historia de Mallorca*, vol. IX.
Palma de Mallorca. pp. 51-114.

MULET RAMIS, Bartomeu (1978) La casa rural en Sineu. A J.
MASCARO PASARIUS (Coord) *Historia de Mallorca*, vol. IX.
Palma de Mallorca. pp. 114-160.

MULET RAMIS, Bartomeu (1980) "La casa mallorquina". *Lluc*.
691: 47-49.

SEGURA, Miquel, VICENS, Josep (1986) *Possessions de
Mallorca*. Palma: Miquel Font.

VALERO I MARTI, Gaspar (1984) "Nevaters i cases de neu"
[Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 714:29-34.

VIDAL BURDILS, F. (1936) La casa mallorquina. *Mallorca*. Tom
V del Album Meravella. Barcelona.

Arquitectura rural - Menorca

FIGUEROLA, J., JORDI, V., TALTAVULL, E. (198-?)
Aproximación a la arquitectura rural de Menorca. Madrid:
Servicio de Publicaciones del Ministerio de Obras Públicas y
Urbanismo

JORDI, V., TALTAVULL, E., FIGUEROLA, J., GOMILA, J.
(1980) *Arquitectura de Menorca*. Madrid: Servicio de
Publicaciones del Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo.

NOTICIARIS-ROSA DELS VENTS-DE MENORCA (1973)
"Dues novetats editorials interessants per Enric Taltavull i
Femenias. Els pastorells i la casa rural y la arquitectura tradicional
menorquinas de Tomàs Vidal i Bendito". [Ressenya bibliogràfica].
Lluc. 628:26-27.

ORFILA, Francina (1969) "Tres notes arquitectòniques d'una
Menorca insòlita". *Lluc*. 580-581:15-17.

SASTRE MOLL, Jaime (1989) *Las barracas menorquinas. Construcciones rurales de piedra seca*. Maó: Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

VIDAL BENDITO, T. (1972) "La casa rural y la arquitectura tradicional menorquina". Separata del *BOCOCIN*. 675.

Arquitectura rural - País Valencià

SANCHIS GUARNER, Manuel (1957) *Les barraques valencianes*. Barcelona: Barcino. (Biblioteca folklòrica Barcino ; 15).

Arquitectura rural - Països Catalans

AMADES, Joan (1982) *La casa*. Barcelona: José J. de Olañeta.

Arquitectura rural - Catalunya - Terminologia

GRIERA, Antoni (1974) *La casa catalana* (2a ed.). Barcelona: Polígrafa.

GRIERA, A. (1933) "La casa catalana". *B.D.C.* 20:13-329.

Artesania - Catalunya

AMADES, J. (1959) "Costumbres y tradiciones de Catalunya. Una profesión artesana de raigambre popular". *Cort* (Año XII). 354.

MOLL, Francesc de B. (1934) "Indústries casolanes. Elaboració del cànem i de la llana al Pallars". VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:125. [ressenya bibliogràfica].

Artesania - Eivissa

GUERAU D'ARELLANO TUR, C. (1979) "L'aprofitament a Eivissa de la pita i l'espart". *Eivissa*. 9:14-16.

MARI TUR, Joan (1973) "El clauer i l'adreç, dues peces de l'orfebreria popular eivissenca". *Eivissa*. 2:6-7.

MATEU PRATS, Lena (1984) *La joyería ibicenca*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

MATEU PRATS, M. (1985) "Aspectes arqueològics i etnològics de la joieria popular d'Eivissa". *Eivissa*. 15-16:38-44.

MATEU PRATS, Ma. Lena (1985) "Símbolos mágico-sexuales en la antigua joyería ibicenca". *Estudis Baleàrics*. 18:71-89.

Artesania - Illes Balears

BOVER PUJOL, Jaume (1981) "Art popular de les Illes Balears. Brodats i randes". *Estudis Baleàrics*. 0:55-74.

COLL I THOMAS, B. (1982) Artesania. A *Cent Anys d'Història de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra". pp. 253-264.

JANER MANILA, Gabriel (1986) *Introducció a l'artesanía de les Illes Balears*. Palma: IFEBAL.

LLABRES, J., VALLESPÍR, J. (1982) *Guía de la artesanía de Baleares*. Palma: Ministerio de Industria y Energía: Consell Interinsular.

RAMIS PUIG-GROS, A., COLL, P. (1988) *Artesans: oficis i artesanía a Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

Artesania - Mallorca

ALMAGRO MARTI, J. M. (1959) "Artà, villa de manos privilegiadas". *Cort* (Año II). 73.

GARCIA, Tomàs (1991) "Una exposició itinerant sobre l'obra de palma". *El Mirall*. 41:43.

GIL DE PASCUAL, María (1960) "La mujer mallorquina trabaja el palmito junto al paisaje maravilloso de Cala Ratjada". *Cort* (Año XIV). 381.

JUAN TOUS, J. (1974) "El bordado artístico en Mallorca". *BSAL*. 350-359.

JUAN TOUS, J. (1980) *El bordado artístico en Mallorca*. Palma: Luis Ripoll.

LLABRES RAMIS, J. (1977) *La cerámica popular en Mallorca. Aportación al estudio de la misma en los últimos cinco siglos*. Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLABRES I RAMIS, Joan (1980) "El pebre bord. De les nostres indústries poc conegudes". *Lluc*. 691:52-54.

LLOMPART, Gabriel (1978) "Siurells de festa". *Serra d'Or*. 20:783-787.

LLOMPART, Gabriel (1979) "Bordadores medievales en Mallorca". *BSAL*. 37:201-230.

MASSOT I MUNTANER, B., MUT I SUREDA, M. (1989) *Pòrtol, guia d'olleries*. Marratxí: Ajuntament de Marratxí.

L'obra de palma : cistelles, graneres i cordats (1990) Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra": Conselleria de Comerç i Indústria. Govern Balear.

PLANAS, Antonio (1952) "Los famosos bordados mallorquines". *Cort* (Año VI). 173.

POMAR, Jaime A. (1961) "La fabricación de «pastorettes» en Mallorca". *Cort* (Año XV). 413.

RAFEL (1958) "Recuerdos de antaño. El último telar". *Cort* (Año X). 317.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1952) *El arte del vidrio en Mallorca*. Palma de Mallorca: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 16).

SERRA, Pedro A. (1949) "Cómo viven los reclusos en la Prisión Provincial". *Cort* (Año III). 102.

SERRA CARRIO, Antonio (1959) "Artà, vieja villa mallorquina". *Cort* (Año XII). 343,

SUREDA I NEGRE, J., MOREY I SUREDA, J. (1982) "S'obra de pauma". *Lluc*. 704:7-12.

VIDAL ISERN, José (1957) "Artesanía del vidrio mallorquín". *Cort* (Año X). 293.

Artesania - Menorca

GRUP FOLKLORIC DE CIUTADELLA, ANGLADA, M. (1980)
"L'artesanía de la sabata". *Quaderns de Folklore*. 4.

Artesania - País Valencià

SANCHIS GUARNER, Manuel (1970) "La elaboración del cáñamo en la Vall d'Uxó"/ en col.laboració amb V. G. Diego Nebot. Separata de la Revista Valenciana de Filología, 1963-66. Valencia. VII. pp.7-22

Artesania - Zamora

MATEU PRATS, Lena (1985) *Joyería popular de Zamora*. Zamora: Caja de Ahorros Provincial de Zamora.

MATEU PRATS, Lena (1985) "Arracadas con colgantes en forma de vaina de guisante en Zamora; notas relativas a su posible origen y simbolismo". *Anuario 1984 del Instituto de Estudios Zamoranos Florián de Ocampo*.

Artesania - Terminología

"Vocabulari de la indústria d'adobar pells per a la sola" (1933)
CASTELLA I RAICH, Gabriel. *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:126.
[ressenya bibliogràfica].

Astronomia - Folklore

AGUILO, Cosme (1986) "Els noms populars dels estels". *Lluc*.
730:22-23.

BONET, Antoni (1987) "Sa lluna i el sol. Influència en el ram del
camp". *Quaderns de Folklore*. 31.

CAMPS MERCADAL, Francesc (1922) "Tradicions mitològiques.
Generalitats de folklorisme menorquí". [Culte del sol. Estels,
constel·lacions. La lluna. Planetes. Cometes. Dies. Culte dels
boscs]. *Tresor dels Avis*. 1:17-26.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Llunari pagès". OLIVER OLIVER,
Jaume. *R.D.T.P.* 22:439.

Botànica - Folklore

BOVER, Jaume (1982) "La Murta. Nota etnològica". *Lluc*.
704:34-35.

CAÑELLAS I SERRANO, Nicolau, TRIAS I PRATS, Sebastià (1991) "Lluís Salvador, naturalista. Notes sobre els seus treballs de botànica". *Estudis Baleàrics*. 41:47-60.

DURAN, Damià (1980) "El ritual del vimer". *Lluc*. 691:44-45.

Caça - Folklore

ELENA ROSSELLO, Miquel, CAMBEROQUE, Charles (1985) *Els mallorquins els eivissencs: chiens de chasse des Baléares*. Perpignan: Chiendent: Casa pairal: crédit agricole.

ELENA ROSSELLO, Miquel, CAMBEROQUE, Charles (1987) *Ca eivissenc: l'alternativa = Podenco ibicenco: la alternativa*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1981) "Una menció de la caça a Mallorca el 1420". *Mayurqa*. 178:211-213.

Cançons folklòriques

GENOVART SERVERA, Gabriel (1978) "Folklore i pedagogia. Les cançons populars". *Lluc*. 677:22-27.

GINARD, Rafel (1980) "Com tornen verament populars les cançons". *Lluc*. 691:23.

JANER MANILA, Gabriel (1987) "Es teu glosar no m'espanta".
Lluc. 738:3-4.

Cançons folklòriques - Catalunya

MOLL, Francesc de B. (1935) "Cançons populars amoroses i cavalleresques". AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:91-92. [ressenya bibliogràfica].

Cançons folklòriques - Eivissa

AGUILO, Cosme (1990) "Dos glosats sobre l'Illa des Vedrà". *El Mirall*. 34:71-74.

Cançonives: cançons infantils i de festa (1991) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

Gloses i estribots (1976) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

MACABICH, Isidoro (1944) "Del cancionero ibicenco. Notas folklóricas". *Ibiza* (1ª època). 3.

MACABICH, Isidoro (1944) "Del cancionero ibicenco. Notas folklóricas". *Ibiza* (1ª època). 4.

MACABICH, Isidoro (1944) "Del cancionero ibicenco. Notas folklóricas II". *Ibiza* (1ª època). 7.

MACABICH, Isidoro (1944) "Caramellas". *Ibiza* (1ª època). 9.

MACABICH, Isidoro (1947) "Del cancionero ibicenco". *Ibiza* (1ª època). 24.

MACABICH, Isidor (1954) *Romancer tradicional eivissenc*. Pròleg de Francesc de Borja Moll. Palma: Moll. (Les Illes d'Or ; 62)

MACABICH, Isidoro (1955) "Romancer tradicional Eivissenc". *Ibiza* (2ª època). 2.

MARI, Isidor (1973) "Els remots orígens d'una cançó". *Eivissa*. 2:4-5.

MARI, Isidor (1973) "La nostra cançó popular". *Lluc*. 623:22-23.

MENÉNDEZ PIDAL, R. (1946) "Sobre el romancero ibicenco". *Ibiza* (1ª època). 18.

TUR, V., RIBAS, J., PALERM, F. (1983) "Cançons infantils i de jocs (primer premi del nostre concurs Portes Obertes)". *Eivissa*. 14:13-14.

Cançons folklòriques - Formentera

BOVER, Jaume (1971) "Música i cants pagesos de l'illa de Formentera". *Lluc*. 600:22.

Cançons folklòriques - Illes Balears

PEREZ VIDAL, José (1967) "Aportació a l'estudi del romancer balear". MASSOT I MUNTANER, Josep. *R.D.T.P.* 23:234-235.

Cançons folklòriques - Mallorca

A.F. (1923-4) "Les nostres cançonetes". *Tresor dels Avis*. 2:91-96.

A.F. (1925-6) "Cansons de feinetjar. Des Cullir". *Tresor dels Avis*. 3:123-126.

AGUILO, Marià (1985) *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*, vol. 1. Barcelona: Barcino.

ANDREU I BUSQUETS, Antònia, DOLS I SALAS, Nicolau (1990) *Del vent i del paper. Cinc glosadors de Vilafranca*. Palma: Obra Cultural Balear.

BARCELO MAIRATA, Jaume, FORTEZA BONNIN, Lluís (1983) *Cançons i jocs populars de Mallorca*. Palma de Mallorca: Centre d'Estudis de l'Esplai.

BAUZA ADROVER, Cosme (1911) *Flors semprevives. Recull de cants populàs en mallorquí per Cosme Bauza Adrover*. Firmat [República Argentina]: Imp. y Librería D. Manrique.

"Les Cançons populars de Mallorca" (1931) *LVM* (4a. època). 1.

"II Concurso de canciones del campo de Mallorca" [Selva] (1957) *Cort* (Año X). 305.

FERRA-PONÇ, Damià (1972) "Els glosadors de Campanet". *Lluc*. 614:14-17.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançons amb tonada". *Tresor dels Avis*. 1:54-56.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançons de cantar ses figures". *Tresor dels Avis*. 1:78.

FERRER, Andreu (1923-4) "De Folklore Balear II. Cançons de bres". *Tresor dels Avis*. 2:86.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "La Sibil.la". *Tresor dels Avis*. 2:90.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore Balear IV. Cançonetes per infants". *Tresor dels Avis*. 2:129-133.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons de feinetjar. Des llaurar". *Tresor dels Avis*. 3:73-74.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons de feinetjar. Des tondre". *Tresor dels Avis*. 3:89-92.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons supersticioses. Oració a St. Cristófol". *Tresor dels Avis*. 3:127-128.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cançons de feinetjar". [Des Segar]. *Tresor dels Avis*. 3:139-144, 157-160,175-176.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Cançons de feinetjar". *Tresor dels Avis*. 4:7-8, 23-24,31-32, 39-40, 46-48, 56, 62-64, 70-71, 78-80, 88, 95-96, 118-119, 150 i 186-190

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Anècdotes de glosadors". *Tresor dels Avis*. 4:16.

FERRER, Andrés (1955) "El canto de la Sibil.la". *Cort* (Año IX). 261-262.

FERRER, Andrés (1961) "De nuestro cancionero popular sobre el advenimiento del Salvador". *Cort* (Año XV). 413.

FORTEZA, Bartomeu (1923-4) "Cançons mallorquines: conferència". *Tresor dels Avis*. 2:97-110.

GELABERT I MIRO, M^a Magdalena (1987) "Glosadors". *Lluc*. 738:5-6.

GINART, Ramon (a) Bul.lé (1922) "Glosada de les festes de l'arribada del tren a Artà". *Llevant* (Any VI). 137:5-6.

GINART, Ramon (a) Bul.lé (1922) "La vida des pareyé. Glosada p'En ...". *Llevant* (Any VI). 138:6.

GINARD BAUÇA, R. (1967) "El cançoner popular de Mallorca". *Cort* (Año XXI). 540.

GINARD BAUÇA, R. (1981) *Cançoner popular de Mallorca* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Moll.

GINARD BAUÇA, R. (1979-83) *Cançoner popular de Mallorca*. (4 vol.) (2a ed.). Mallorca: Moll.

JANER MANILA, Gabriel (1979) *Sexe i cultura a Mallorca. El cançoner*. Mallorca: Moll.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Les cançons de l'escarni". *Lluc*. 694:29-31.

L.M. (1979) "Conversa amb Bel Cerdà. Recobrant cançons i instruments". *Lluc*. 688:29.

LLADO, J. (1989) "Cançons populars mallorquines" [Resseña del llibre de Sebastià Cardell Tomàs]. *El Mirall*. 26:55.

LLEDO, Margalida (1987) "Joana Serra «Cartera», glosadora de Búger". *Lluc*. 738:23-25.

LLOMPART, Gabriel (1969) "El molinet. Aspectos religiosos de un popular romance mallorquín". *R.D.T.P.* 25:251-272.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Cançoner popular de Mallorca III. Els Treballs i els Dies". GINARD BAUÇÀ, Rafel. *R.D.T.P.* 27:168.

M.G. (1969) "Miquel Julià Prohens: Cançons tradicionals de Mallorca. Amb acords de guitarra. Col·lecció Esplai; 27. Hogar del libro, Barcelona". *Lluc*. 577:20.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1959-60) "Rafel Ginard Bauzá: el cançoner popular de Mallorca". *Estudis Romànics*. 7:194-197.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1961) "El romancero tradicional español en Mallorca". *RDTP*. 17:157-173.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1971) "Sobre el romanç de «les Transformacions»". [Correu dels amics]. *Lluc*. 608:1.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1980) Marià Aguiló, col·lector de cançons populars. A *Actes del Vè Col·loqui Internacional de*

Llengua i Literatura Catalanes. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 287-324.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) "Bibliografia de la cançó popular mallorquina". *Randa*. 12:223-235.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1984) *Cançoner musical de Mallorca*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) Marià Aguiló i la cançó popular. A AGUILO, Marià *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*. Barcelona: Barcino. pp. 7-34.

MESQUIDA CAVALLER, A. (1988) *Mestre Bep Vivó "Rei dels glosadors"*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 132).

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Els glosadors de Montuïri (I)". *Lluc*. 619:13-16.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1973) "Els glosadors de Montuïri (II)". *Lluc*. 626:16-19.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1973) "Els glosadors de Montuïri (IV)". *Lluc*. 631:20-22.

MOLL, Francesc de B. (1923-4) "Les nostres cançonetes". *Tresor dels Avis*. 2:95.

MOLL, Francesc de B. (1923-1924) "Per D. Andreu Ferrer i Ginart". *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:235-238. [Comentaris sobre el llibre *Cançonetes Menorquines*].

MOLL, Francesc de B. (1934) *Cançons populars mallorquines*. Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MOLL, Francesc de B. (1936) "Sobre el segon vers del cant de la Sibila". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:22-27.

MOLL, Francesc de B. (1979) Assaig d'estudi preliminar. A GINARD BAUÇA, R. *Cançoner popular de Mallorca* (2a. ed.). Mallorca: Moll. pp. I-LXXXIV.

NOGUERA, A. (1927-8) "La Sibila". *Tresor dels Avis*. 4:110-112.

PARERA CALDENTEY, Juan Antoni (1922) "Gloses de l'amo Antoni Vicens Santandreu de Son Garbeta, escrites per son amic...". *Tresor dels Avis*. 1:108-111, 138-140, 157-159, 169-171 i 182-184.

PEREZ, Lorenzo (1955) "*Sa Sibila*" en la noche de Navidad. Palma: Talleres Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 53).

PEREZ VIDAL, José (1968) "Cançoner popular de Mallorca". GINARD BAUÇA, Rafel. *R.D.T.P.* 24:400-401.

PIERAS SALOM, Gabriel (1987) "La glosa avui". *Lluc*. 738:26-28.

POL, Antoni (1918) "Cançons populars camperoles". *LVM* (3a. època). 22.

PONS, Miquel (1980) "La història del segle XX en cantars populars". *Lluc*. 691:37-3.

PONS, Miquel (1987) "Codolades de Setmana Santa". *Lluc*. 738:7-9.

RAMON DES PUJOLS (1923) "Pràctica curativa. Entre glosadors". *Llevant* (Any VII). 186.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. La pasión del Señor en la canción popular". *Cort* (Año IX). 268.

RAYO FERRER, Miquel (1983) "Els aucells al cançoner: la Tórtora. Sobre l'origen d'una cançó popular". *Lluc*. 708:43-44.

RIGO, A. (1925-6) "Les Hores. Ala, caragol". [Cansons populars recullides per...]. *Tresor dels Avis*. 3:13-16.

SAMPER, Baltasar (1929) Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Mestre Baltasar Samper i En Miquel Ferrà llicenciat en Filosofia i Lletres a l'Illa de

Mallorca del dia 4 d'agost al 30 de setembre de 1924 per comanda de l'obra del "Cançoner popular de Catalunya". A *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Memòries de Missions de Recerca. Crònica*, vol. 3. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils. pp. 291-427.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1956) *El cant de la sibil·la. Antiga cerimònia nadalenca*. València: Institución Alfonso el Magnánimo.

SBERT I GARAU, Miquel (1987) "Glosadors de Llucmajor". *Lluc*. 738:10-15.

"Secció Amena. Gloses" (1922) *Llevant* (Any VI). 147:6.

"Sobre un concurs de cançó popular" (1974). *Lluc*. 642:7.

VICENS SANTANDREU, Antoni (a) de Son Garbeta (1923) "Gloses". *Llevant* (Any VII). 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 202, 283, 284, 217, 222, 226 i 224.

VIDAL I TOMAS, Bernat (1968) "Un glosat sobre la febre d'or a Mallorca". *Lluc*. 562:8-10.

VIVES, Miquel, PONS, Joan (1980) "Els goigs dels quintos". *Lluc*. 691:41-42.

Cançons folklòriques - Menorca

CAMPS I MERCADAL, F. (1987) *Cançons populars menorquines*.
Maó: Consell Insular de Menorca : Entitat local d'es Migjorn
Gran.

"II Edició Premi Josep Vivó de glosa escrita" (1981) *Quaderns de Folklore*. 7.

FERRER GINARD, Andreu (1981) *Cançonetes menorquines*.
Menorca: Nura.

"Folklore balear, volum II. Cançonetes menorquines" (1923-1924)
FERRER, Andreu. *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:112. [ressenya
bibliogràfica].

LOPEZ CASASNOVAS, Joan F. (1982) "Estudi del Cançoner
Popular Menorquí". *Quaderns de Folklore*. 8:11-22.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1973) "Notes de folklore
menorquí. Gloses i glosadors". *Revista de Menorca*. 190-208.

"Recull de glosats presentats al 1er. premi de glosa escrita Josep
Vivó" (1980) *Quaderns de Folklore*. 2.

"Recull de glosa escrita. III^a edició del Premi Josep Vivó" (1982)
Quaderns de Folklore. 10.

"Recull de glosats IV i V edició Premi Josep Vivó de glosa escrita" (1986) *Quaderns de Folklore*. 24.

"Recull de papers de gloses antigues" (1987) [Gloses d'en Primer]. *Quaderns de Folklore*. 29.

"Recull de papers de gloses antigues" (1989) [Gloses d'en Primer (II)]. *Quaderns de Folklore*. 37.

"Recull de papers de gloses antigues" (1990) [Gloses d'en Primer (III)]. *Quaderns de Folklore*. 43.

XERXA, Pere (1981) "Nous Goigs de Sant Joan". *Lluc*. 697:15.

Cançons folklòriques - País Valencià

SANCHIS GUARNER, Manuel (1960) *Cançoneret valencià de Nadal*. València: Torre. (L'Espiga ; 43).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1973) *Cançoneret valencià de Nadal* (2a. ed. molt augmentada). València: Gorg. (Els Quaderns ; 3)

Cançons folklòriques - Països Catalans

AMADES, Joan (1979) *Folklore de Catalunya. Cançoner*.
Barcelona: Selecta.

BALDELLO, Francesc (1925-6) "La Cançó popular catalana.
Cançons nadalenques". [Conferència]. *Tresor dels Avis*. 3:1-12.

Estudis i materials, I: curs de 1915-1916 (1916) Barcelona: Arxiu
d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Estudis i materials, 2: curs de 1916-1917 (1917) Barcelona: Arxiu
d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Cançons folklòriques - Pitiüses

PLANELLS, Victori (1985) "Expressions psicològiques i
psicopatològiques a les cançons i rondalles de les Illes Pitiüses".
Eivissa. 15-16:33-35.

Cartografia

LLOMPART, Gabriel (1971) "Nótulas sobre cartas del cielo".
R.D.T.P. 27:33-39.

Catalunya - Història

MOLAS, Joaquim (1979) *La cultura durant el segle XIX. A Història de Catalunya*, vol. 5. Barcelona: Salvat. pp. 177-191.

Ceràmica - Mallorca

CARBONELL, Jaume (1977) "Els siurells". *Lluc*. 676:24-25.

GIESE, Wilhelm (1957) "Contribución al estudio de la cerámica y los tejares mallorquines". *R.D.T.P.* 13:50-63.

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1986) *Les olles de volta del convent de Sant Domingo de Pollença*. Pollença: Ajuntament de Pollença

LLABRES I RAMIS, Joan (1982) "Els santets". *Lluc*. 704:21-22.

LLOMPART, Gabriel (1968) "Los Barros folklóricos del belén mallorquín del siglo XIX". *R.D.T.P.* 24:253-264.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Cerámica popular mallorquina". *R.D.T.P.* 28:373.

MULET GOMILA, Antoni (1931) *Ceràmica mallorquina*. Treball publicat per l'autor Antoni Mulet en el "Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana" corresponent al número extraordinari publicat en desembre de 1930. Ciutat de Mallorca: Imp. d'En Guasp.

MULET GOMILA, Antonio (1938) "Los recientes hallazgos de cerámica en Palma". *BSAL*. 27:668-670.

MULET GOMILA, Antonio (1969) *Obra de barro mallorquina*. Palma: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 87).

MULET GOMILA, Antonio (1949) *Pitos y cántaros de Mallorca por Antonio Mulet. Separata de la Almudaina*. Palma: Imp. Sucursal de Amengual y Muntaner.

MUT, Santiago (1962) "Palma y su alfarería". *Cort* (Año XVI). 430.

PONS, Damià (1972) "Art. Ceràmica popular de Mallorca a la Sala Pelaires". *Lluc*. 618:11-12.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1962) "Siurells". Palma: *BOCCIN*.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1969) La cerámica de aplicaciones de Felanitx y sus precedentes. *A I Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico: CSIC. pp. 555-561.

Ceràmica - Mallorca - Terminologia

LLABRES I RAMIS, Joan (1982) "Nomenclatura de la nostra ceràmica popular". *Lluc*. 704:3-6.

Contes populars

ARTIGUES, Toni (1982) "Dues converses sobre Rondalles" [amb Joan Castelló i F. de B. Moll. Transcripció]. *Lluc*. 705:26-28.

JANER MANILA, Gabriel (1977) "La funció educativa dels contes de fades". *Lluc*. 671:10-14.

Contes populars - Catalunya

MESTRES, Apeles (1918) "El Negre. Folklore". *LVM* (3a. època). 18.

Contes populars - Eivissa

ALCOVER, Antoni M^a. (1974) "Tres rondalles eivissenques (contades de mestre Joan d'es Pa a Mn. Antoni M^a. Alcover)". *Eivissa*. 5:32-33.

CASTELLO GUASCH, Joan (1953) *Rondaies eivissenques*. Palma: Moll.

CASTELLO GUASCH, Joan (1955) *Rondaies d'Eivissa*. Palma: Moll.

CASTELLO GUASCH, Joan (1955) "Rondaies Eivissenques". *Ibiza* (2^a època). 2. [Referència bibliogràfica].

CASTELLO GUASCH, Joan (1972) "Rondalla Eivissenca. De quan el Bon Jesús anava pel món. Quatre moltons (d'un llibre en preparació)". *Eivissa*. 1:19-21.

CASTELLO GUASCH, Joan (1974) *Rondaies eivissenques de quan el Bon Jesús anava pel món*. Palma de Mallorca.

CASTELLO GUASCH, Joan (1975) "Rondalla Eivissenca. Es sant de s'aigua". *Eivissa*. 7:7-8.

CASTELLO GUASCH, Joan (1976) *Rondaies eivissenques i contes de sa majora*. Palma: l'autor.

MACABICH, Isidoro (1944) "Un nuevo romance del Cid. En Rodriguet". *Ibiza* (1^a època). 6.

"Tres rondaies eivissenques: contades de mestre Joan des Pa a Mn. Antoni M. Alcover". (1974). *Eivissa*. 5:32-33.

Contes populars - Formentera

CASTELLO GUASCH, Joan (1976) *Rondaies de Formentera*.
Palma: Moll.

Contes populars - Mallorca

A.F. (1925-6) "Na Garrovera (Acabament)". *Tresor dels Avis*.
3:120-122.

AFEGI (1927-8) "Es Tresor des Barracà". *Tresor dels Avis*. 4:76-
78.

AFEGI (1927-8) "Rondaya popular. L'Angel de la mort". *Tresor
dels Avis*. 4:116-117.

AGUILO ADROVER, Cosme (1974) *Algunes eixides d'en Bernat
Cuiclaus i na Maria Ramis*. Santanyí.

AGUILO, Cosme (1980) "Rondalles inèdites. I. Es porquer d'Es
Camp d'En Torrella". *Lluc*. 691:40.

AGUILO ADROVER, Cosme (1981) "Rondalles inèdites". *Affar*.
1:137-144.

AGUILO, Cosme (1982) "Rondalles inèdites III. En Salomet, una
variant llombardera d'En Salom i es batle". *Lluc*. 705:23-25.

ALCOVER, A. M^a (1896) *Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Recó*. Palma de Mallorca: Moll.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Aplec de Rondaies Mallorquines" [Crònica]. *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:289.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Versió castellana de dues Rondaies mallorquines". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:307.

ALCOVER, Antoni M^a. (1928) "Es nas de dos pams (Rondalla mallorquina)". *A.T.P.* 3:148-152.

ALCOVER, Antoni M^a (1929) "Rondalles. N'Espira-Fochs". *A.T.P.* 5:274-280.

ALCOVER, Antoni M^a (1933) "Tres germans" [Documents de la nostra llengua]. *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:39-40.

ALCOVER, Antoni M^a (1934) "En Mirando. (Rondalla mallorquina inèdita)" [Documents de llengua i folklore]. *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:129-137.

ALCOVER, Antoni M^a (1935) "Una madona que enganyà el dimoni". *A.T.P.* 7:23-26.

ALCOVER, A. M^a (1982) *Contarelles* (2 vol.) Palma de Mallorca: Moll.

ALCOVER, Antoni M^a (1983) "Com he fet mon Aplec de Rondaies" [edició a cura de Josep Massot i Muntaner]. *Randa*. 14:121-136.

CAPO, Josep (1971) "Una rondaia de l'avenc de Son Pou". *Lluc*. 601:18-20.

CATANY, Francisca (1922) "Sa Font de Xorrigo. Sobre la Font de Sa Gruta". *Tresor dels Avis*. 1:86-87.

CENTRE DE CULTURA POPULAR (1985) "El sentiment ètnic a les Rondalles mallorquines". *Lluc*. 705:15-18.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "S'aufabia de sa ventura (Rondaya popular)". *Tresor dels Avis*. 3:46-48.

FERRER, Andreu (1925-6) "Els tres atlots sabuts de Son Talent (rondaya popular)". *Tresor dels Avis*. 3:171-174.

FERRER GINARD, Andreu (1962) "El Romaní. Rondaia quinzenal". *Cort* (Año XVI). 435.

FERRER GINARD, Andreu (1962) "Els tres al.lots sabuts de Son Talent". *Cort* (Año XVI). 436.

GINARD, Rafel (1980) "Rondalla. Es drac d'Es Racó". *Lluc*. 691:24.

GRIERA, A. (1912-1913) "Transcripció fonètica Es de la rondaya Es Jai de sa lluna". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:49-54.

GRIERA, A. (1912-1913) "Transcripció fonètica d'una Rondaya mallorquina segons la pronuncia de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:147-152.

[GRIERA, A.] (1915) "Contarelles". JORDI DES RECO (Mn. Antoni M^a Alcover). *B.D.C.* 4:166. [ressenya bibliogràfica]

GRIMALT, Josep A. (1978) "La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi". *Randa.* 7:5-30.

GUASP BOU, Gori M^a. (1983) "El Pare Mossetes. Rondaia inèdita". *Lluc.* 712:34-35.

JANER, Maria de la Pau (1992) *Les rondalles del cicle de l'espòs transformat.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Ajuntament de Bellpuig.

JASSO GARAU, V. (1982) *Cultura y Educación. Un estudio en Antropología Cultural. La transmisión de los sistemas culturales a través de los cuentos populares.* Tesi doctoral inèdita. Universitat de les Illes Balears.

JASSO GARAU, Vicent, TORRES VALLORI, Catalina (1983) "Trets de l'àmbit islàmic dels contes populars mallorquins". *Estudis Baleàrics.* 8:47-78.

JASSO GARAU, Vicent, TORRES VALLORI, Catalina (1983) "Els esclaus als contes populars mallorquins". *Estudis Baleàrics*. 9:65-87.

JASSO GARAU, V., TORRES VALLORI, C. (1983) "La mujer en las «rondaies mallorquines» de Antoni M. Alcover". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 5:59-75.

JASSO GARAU, V., TORRES VALLORI, C. (1984) "La familia en los cuentos populares mallorquines". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 6:53-69.

JASSO, V., TORRENS, C. (1984) "Funció educativa de l'eidos. Aproximació a la ideologia del poble de les «Rondaies Mallorquines»". *Lluc*. 713:33-36.

JASSO GARAU, V. (e.p.) El ressò dels processos d'aculturació als contes populars. Implicacions educatives. A *Col·loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

JORDI DES RECO (1917) "Un fii de viuda". *LVM* (2a. època). 42.

JORDI DES RECO (1917) "N'Aineta, fia del Rey". *LVM* (2a. època). 44.

JORDI DES RECO (1918) "N'Aineta, fia de Rey (segueix)". *LVM* (3a. època). 7.

JORDI DES RECO (1918) "N'Aineta, fia de Rey (segueix)". *LVM* (3a. època). 8.

JORDI DES RECO (1918) "N'Aineta, fia de Rey (acabatall)". *LVM* (3a. època). 9.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí". *LVM* (3a. època). 10.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí (segueix)". *LVM* (3a. època). 11.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí (segueix)". *LVM* (3a. època). 13.

JORDI DES RECO (1918) "Es Duc. Folklore mallorquí (acabatay)". *LVM* (3a. època). 14.

JORDI DES RECO (1918) "Sa geneta i sa coa de s'ase". *LVM* (3a. època). 16.

JORDI DES RECO (1923-4) "Rondaya Mallorquina. Es Metge Guinyot ". *Tresor dels Avis*. 2:49-58.

JORDI D'ES RECO (1962) "S'homonet com un gri. Rondaia quinzenal. La fia del sol i de la lluna (conclusió)". *Cort* (Año XVI). 434.

JORDI D'ES RECO (1963) "Sa rateta". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 440.

JORDI D'ES RECO (1963) "Una al.lota que en va sebre. Un ronyó, un poyós y un mocós". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVI). 442.

JORDI D'ES RECO (1963) "El segador i sa beata". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 447-448.

JORDI D'ES RECO (1963) "En Salom i es batle". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 452.

JORDI D'ES RECO (1963) "Es set ceros". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 453.

JORDI D'ES RECO (1963) "En Pere de sa coca". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 455.

JORDI D'ES RECO (1963) "Sa comtessa sense braços". Rondaia quinzenal. *Cort* (Año XVII). 456.

KARLINGER, Fèlix, LLOMPART, Gabriel (1977) "Quatre rondalles de Mallorca". *Randa*. 6:182-201.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. Ses Germanastres".
LLevant (Any VI). 139:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. L'hermosa fiyastra".
LLevant (Any VI). 140:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. En Trist". *LLevant* (Any VI). 143:6.

L'AVI (1922) "La rondaya del dissapte. Sa Monja". *LLevant* (Any VI). 145:6.

L'AVI (1922) "Rondaya del dissapte. Sa Creació, Es Mort".
LLevant (Any VI). 148:6.

L'AVI (1922) "Rondaya del dissapte. Un nin afortunat". *LLevant*
(Any VI). 149:6.

L'AVI (1922) "Rondaya del dissapte. Barba d'or". *LLevant* (Any VI). 152:6.

L'AVI (1922) "Rondaya del dissapte. El castell de irás i no'n
tornaràs". *LLevant* (Any VI). 153.

L'AVI (1922) "Rondaya del dissapte. El castell de irás i no'n
tornaràs". *LLevant* (Any VI). 154.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. El castell de irás i no'n tomaràs (acabament)". *LLevant* (Any VI). 155.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. Un beneitot". *LLevant* (Any VI). 163:6.

L'AVI (1922) "Rundaya del dissapte. Es capdellet d'6". *LLevant* (Any VI). 164.

L'AVI (1922) "Qu'és bou o porc". *LLevant* (Any VI). 169:6.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Märchen aus Mallorca".
KARLINGER, Félix, ERHGOTT, Ulrike. *R.D.T.P.* 28:371.

MOLL, Francesc de B. (1934) "Nota marginal a la rondalla d'En Mirando". *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:138-140.

"El Pastor de Curniola" (1931) *LVM* (4a. època). 6.

RAMIS, Esperança (1986) "En Tià des Forn d'En Mata-Ronyes i les teories de Vladimir Propp" [Literatura]. *Lluc.* 729:5-7.

RAYO FERRER, Miquel (1984) "L'àguila peixetera a les Rondaies Mallorquines". *Lluc.* 713:37-39.

["Ressenya del vol. VI de Rundayes d'Antoni M^a Alcover"] (1923)
LLevant (Any VII). 284

"Rundayes populars. S'Animalet Verd" (1925) *Llevant* (Any IX). 332.

"Rundayes populars. S'Animalet Verd (continuació)" (1925) *Llevant* (Any IX). 333.

"Rundayes populars. S'Animalet Verd (continuació)" (1925) *Llevant* (Any IX). 336.

Contes populars - Menorca

B[ARNILS], P[ere] (1914) "Rondaies de Menorca". A. FERRER. *B.D.C.* 2:35-36.

FERRER I GINARD, Andreu (1928) "Es Vei-matei i es Vei-tiruril.lu. (Rondaia de Menorca)". *A.T.P.* 1:35-36.

FERRER GINARD, Andreu (1982-1984) *Rondaies de Menorca* (2 vol.). Menorca: Nura.

"Recull de rondalles populars mallorquines" (1981) *Quaderns de Folklore.* 6.

"Recull de contes de la 1^a edició del Premi Fila d'Or 1984" (1986) *Quaderns de Folklore.* 25.

"Rondaies de Menorca recullides i anotades per Andreu Ferrer Ginart" (1914-1915) *B.D.LL.C.* (1a. època). 8:196. [ressenya bibliogràfica].

Contes populars - Pitiüses

PLANELLS, Victorí (1985) "Expressions psicològiques i psicopatològiques a les cançons i rondalles de les Illes Pitiüses". *Eivissa*. 15-16:33-35.

WETH, Geog A. (1988) *Ibiza und Formentera: 33 Märchen, Legenden, Geschichten und Erzählungen*. München: Nymphenburger.

Cuina - Illes Balears

BOVER, Jaume (1979) "Receptaris de cuina balear". *Randa*. 9:209-222.

RIPOLL, Luis (1974) *Cocina de las Baleares*. Palma

RIPOLL, Luis (1977) *Cocinas y remedios caseros de las Baleares. A Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 599-610.

RIPOLL, Luis (1979) *Nuestra gastronomía*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 93).

Cuina - Mallorca

ALCANTARA PENYA, Pere d' (1928) "Cuina popular". [Dues receptes de calamars farcits]. *A.T.P.* 5:314.

ANTONIN (1986) "Passat i present de la cuina mallorquina" [Cuina]. *Lluc*. 728:29-30.

CONTRERAS MAS, A. (1986) *La cocina del medioevo mallorquín*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 124).

CONTRERAS MAS, A. (1987) *La cocina del medioevo mallorquín*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 128).

CONTRERAS MAS, A. (1992) *El "menjar blanc" una reliquia medieval*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 135).

FERRIOL, Pedro (1961) "Aspecto gastronómico de los cellers". *Cort* (Año XV). 397.

LLOMPART, Gabriel (1974) "Llibre de cuina mallorquina. Selecció de sopes, salses, principis i altres plats". RIPOLL, Lluís. *R.D.T.P.* 30:291-292.

LLOMPART, Gabriel (1974) "Llibre de plats dolços mallorquins. Postres, pastisseria, confitures i altres llepolies". RIPOLL, Lluís. *R.D.T.P.* 30:291-292.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1988) "Sobre el receptari de cuina del P. Jaume Martí i Oliver (1712-88)". *Lluc.* 747:20-24.

SANT-DUASO (1953) "La ensaimada mallorquina, riqueza isleña. Una tradición en la repostería insular". *Cort* (Año VII). 198.

SANT-DUASO (1961) "La mesa de Navidad en los hogares mallorquines". *Cort* (Año XV). 413.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1982) *Valldemossa l'amor i la cuina*. Palma de Mallorca: Moll.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1987) "Cocina y Eros". *Anthropologica.* 2:29-44.

Cuina - Menorca

BALLESTER, Pedro (1986) *De re cibaria* (5ª ed.). Barcelona: Andrés Puig Vicente.

CAVALLER I TRIAY, Ramon (1981) "Gastronomia santjoanera". *Lluc.* 697:27-28.

CAVALLER TRIAY, Ramon (1984) "La cuina menorquina (I)".
Quaderns de Folklore. 14.

CAVALLER TRIAY, Ramon (1985) "Reposteria (I)". [La cuina
menorquina (II)]. *Quaderns de Folklore*. 21.

Danses populars i nacionals

PAMPILLON, Carmen (1949) "El triunfo de la danza folk-
lórica". *Cort* (Año IV). 126.

Danses populars i nacionals - Eivissa

[MACABICH, Isidoro] (1948) "Nuestros trajes y danzas". *Ibiza* (1^a
època). 27.

MATEU PRATS, Ma. Lena (1987) "Interpretación simbólica de
las danzas ibicencas: hipótesis". *Estudis Baleàrics*. 27:81-90.

TORRES I TORRES, Marià (1979) "Les fonts i el ball pagès".
Eivissa. 9:17.

Danses populars i nacionals - Illes Balears

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Els balls populars de Balears".
Tresor dels Avis. 4:41-45 i 89-94.

Danses populars i nacionals - Mallorca

BOTA TOTXO, Miquel (1954) "Los «cavallets» y el «estandard»".
Cort (Año VIII). 225.

BOTA TOTXO, Miquel (1959) "Las «Aguiles» de Pollensa". *Cort*
(Año XII). 364.

DOMENECH I FERRER, Francesc X. (1988) "La participació en
els balls mallorquins (I)". *El Mirall*. 19:56-57.

DOMENECH I FERRER, Francesc X. (1988) "La participació en
els balls mallorquins (II)". *El Mirall*. 20:49-50.

DOMENECH I FERRER, Francesc X. (1988) "La participació en
els balls mallorquins (III)". *El Mirall*. 21:57-58.

ENSENYAT ESTRANY, Bartolomé (1977) Los bailes populares
de Mallorca. A *Etnologia y Tradiciones Populares III Congreso
Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Institución
Fernando el Católico. pp. 273-292.

GALMES, RIERA Antonio (1963) *Bailes populares mallorquines*.
Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 17).

GALMES RIERA, Antonio (1984) *Pequeña historia de "Aires de Montanya" contada por los demás*. Palma: l'autor.

GALMES RIERA, Antonio (1985) *Els dimonis en Mallorca*. Palma: Luís Ripoll. (Panorama Balear ; 121).

GALMES RIERA, A., MOREY, L. (1951) *Danzas típicas de Mallorca = Danses typiques de Majorque*. Mallorca: Taller Gráfico Durán.

GIL DE VELASCO (1960) "Aires Mallorquins de's Pont d'Inca. Una agrupación mallorquina de bailes populares". *Cort* (Año XIV). 371.

GRIMALT I VERT, M.A. (1990) "Els balls tradicionals a la comarca de Llevant". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:21-24.

"Las Hermanas Antonia y Francisca Sastre Font, de Selva, son las Quintero del baile" (1958) *Cort* (Año XI). 337.

J. R. F. O. (1971) "Els cavallets de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:434.

JANER, Maria de la Pau (1990) "A Mallorca, els balls de l'Arcàdia". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:4-6.

LLABRES I MARTORELL, Pere-Joan (1990) "Balls mallorquins a les celebracions litúrgiques". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:31-34.

LLADO, C., BEZARES, M. (1990) "Entrevista a Guillem Bernat, de l'Agrupació de Ball Aires Sollerics". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:29-30.

LLOMPART, Gabriel (1967) "Las águilas del Corpus de Pollensa (Mallorca) y la interpretación del águila procesional del Levante español". *R.D.T.P.* 23:83-104.

LLOMPART, Gabriel (1967) "La danza religiosa de Sant Joan Pelós en las Islas Baleares". *R.D.T.P.* 23:273-287.

LLOMPART, Gabriel (1974) Las danzas procesionales de Mallorca: su pasado y su presente (siglos XIV al XX). A *II Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico.

LLOMPART, Gabriel (1978) Las danzas procesionales de Mallorca. A MASCARO PASARIUS, J. (cord.) *Historia de Mallorca*, vol. 10. Palma. pp. 13-44.

LLOMPART, Josep M^a. (1990) "Elogi del ball". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:3.

M. G. M. (1951) "Danzas típicas de Mallorca". MOREY, Lorenzo. *R.D.T.P.* 7:708-710.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1978) "Els cossiers de Montuiri". *Lluc.* 682:26-28.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1979) "Un homenatge montuïrer als cossiers i al mestre fabioler Joan «Niu»". *Lluc.* 687:30-31.

MULET GOMILA, Antonio (1953) *Mallorca. El Parado de Valldemossa. Antecedentes y desenvolvimiento en el baile popular.* Mallorca: Imp. Duran.

MULET, A. (1955) "Carta al director". *Cort* (Año IX). 244. [Resposta a la carta de G. Sabater de 26.4.1955 sobre balls].

MULET GOMILA, Antonio (1955) *Bailes antiguos de Mallorca.* Palma de Mallorca: Antigua Imprenta Soler.

MULET GOMILA, Antonio (1956) *El baile popular en Mallorca.* Palma de Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

ORTEGA I FIOL, Caterina (1990) "Mestre Jaume Company. Aires Mallorquins: 50 anys". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc.* 759:25-27.

PINYA, Baltasar (1952) "Els cossiers de Manacor". *Cort* (Año VI). 171. [Ponencia del Congreso Internacional de Folklore de Palma de Mallorca].

PINYA, Baltasar (1956) *Los "cossiers" y sus danzas en Mallorca*. Palma: Imp. Mossèn Alcover.

PINYA, Baltasar (1957) "Los cossiers y sus danzas". *Cort* (Año X). 291.

PONS, Miquel (1975) *Els cavallets i altres dances a Felanitx*. Felanitx

PONS, Miquel (1990) "Les danses dels cavallets". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:7-10.

QUINT (1956) "El brot de taronger en el XXI Festival Internacional de Folklore de Niza". *Cort* (Año X). 279.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Artá y Montuiri conservan en sus fiestas el tipismo de antaño". *Cort* (Año IX). 253.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1974) En torno a las danzas de caballos mallorquines. A *Etnología y Tradiciones Populares II Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 229-232.

SABATER, Gaspar (1955) "Carta al Director. Depuremos nuestros bailes populares". *Cort* (Año IX). 242.

SANSO, A.M., SAMPOL, M. (1990) "Francesc Vallcaneres. Els cossiers d'Alaró: una recuperació possible?". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:15-16.

SANTANDREU, Montserrat (1990) "El ball dels dimonis a Artà". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:17-19.

VALLCANERAS JAUME, Francesc (1990) *Els cossiers d'Alaró. Aproximació al fet dels cossiers a Mallorca*. Palma: Alpha 3.

VENTAYOL (1954) "En Palma ya se bailaba hace 150 años la Guaracha". *Cort* (Año VIII). 212.

VIDAL I VIDAL, Maria (1990) "Ses Sales. El ball, element indispensable de la festa". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:11-14.

Danses populars i nacionals - Pitiüses

MARI TUR, Joan (dir.) (1980) *Calendari de balls a pous i fonts d'Eivissa i Formentera*. Eivissa: Delegació Insular del Ministeri de Cultura.

MARI TUR, Joan (1987) *Tardes de ballades*. Eivissa: Imp. Ibosim.

Decoració i ornamentació arquitectòniques - Conca

COLL CONESA, Jaume (1985) Ornamentación popular del tejeroz conquense. A *III Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha*. Guadalajara: Servicio de Publicaciones de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. pp. 11-28.

Decoració i ornamentació arquitectòniques - Mallorca

AGUILO, Cosme, PONS, Miquel (1977) Les estrelles mostrejades a Santanyí. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 557-576.

CABOT, J., MULET, B. (1990) *Rajoles polícromes a Mallorca*. Palma: Miramar.

COLL CONESA, Jaume (1977) Tejas decoradas en el valle de Sóller. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 611-634.

COLL CONESA, Jaume (1983) Las tejas pintadas en el valle de Sóller y Fornalutx (Mallorca). Análisis de las inscripciones. *IV Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza.

COLL CONESA, Jaume (1984) Les teules pintades a la vall de Sóller. A *Programa de festes. Firó*. Sóller: Ajuntament de Sóller.

COLL CONESA, Jaume (1987) "Sobre teules pintades". *Estudis Baleàrics*. 24:11-30.

RAMIS, A., GUASP, J., SOBERATS, F. (1987) Herrajes de puerta. Metodología para su estudio. A *III Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha. Guadalajara 24-26 de octubre de 1985*. Ciudad Real: Servicio de Publicaciones de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. pp. 65-74.

Dialectologia

GRIERA, A. (1912-1913) "Transcripció fonètica Es de la rondaya Es Jai de sa lluna". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:49-54.

GRIERA, A. (1912-1913) "Transcripció fonètica d'una Rondaya mallorquina segons la pronuncia de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:147-152.

GRIERA, A. (1912-1913) "El parlar d'Eivissa i Formentera". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:365-374.

GRIERA, A. (1914) "Notes sobre'l parlar d'Eiviça i Formentera". *B.D.C.* 1:26-35.

- GRIERA, A. (1917) "El dialecte baleàric". *B.D.C.* 5:1-33.
- GRIERA, A. (1918) "El dialecte baleàric (acabament)". *B.D.C.* 6:1-14.
- GRIERA, A. (1928) "El Diccionari dels dialectes catalans". *B.D.C.* 16:41-53.
- GRIERA, Antoni (1935-1947) *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* (14 vol.). Barcelona: Catalunya.
- GRIERA, Antoni (1974) *La casa catalana* (2a ed.). Barcelona: Polígrafa.
- LLOMPART, Gabriel (1972) "Els noms de l'esternut en català".
VENY CLAR, Joan. *R.D.T.P.* 28:372-373.
- MELIS PONS, Pere (1988) "La llengua de Menorca I". [Recull de paraules menorquines (I)]. *Quaderns de Folklore.* 33.
- MELIS PONS, Pere (1990) "La llengua de Menorca". [Recull de paraules menorquines (II)]. *Quaderns de Folklore.* 42.
- SANCHIS GUARNER, M. (1936) "Locucions tòpiques valencianes". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:1-21.

SANCHIS GUARNER, M. (1936) "Locucions tòpiques valencianes (continuació)". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:33-48.

SANCHIS GUARNER, M. (1936) "Locucions tòpiques valencianes (continuació)". *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:83-100.

SPELBRINK, Walter (1937) "Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera. Eine kulturgeschichtliche und lexikographische Darstellung". *B.D.C.* 24:184-281.

VENY, Joan (1980) "Dialectologia i cultura popular". *Lluc.* 691:12-13.

Economia domèstica - Catalunya

MOLL, Francesc de B. (1935) "Feines casolanes. Costums de la cria i de la matança del porc al Pallars Sobirà". VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:90. [ressenya bibliogràfica].

Economia domèstica - Eivissa

CASTELLO GUASCH, Joan (1980) "Les matances". *Eivissa.* 10:33.

Economia domèstica - Mallorca

ALCOVER, A. M^a (1981) *Ses Matances i ses festes de Nadal* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Moll.

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *Muebles y otros enseres mallorquines*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 96).

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. Ses matances". *Cort* (Año XII). 364.

LLABRES I RAMIS, Joan (1980) "El pebre bord. De les nostres indústries poc conegudes". *Lluc*. 691:52-54.

RAMIS ALMENAR, Joan (1983) "L'elaboració tradicional del formatge mallorquí" [Elements de la Societat preturística I]. *Lluc*. 707:17-22.

RAMIS, Andreu (1983) "Del pastar" [Elements de la Societat preturística (III)]. *Lluc*. 710:25-28.

RAMIS, A., BONNIN, B. (1986) *L'elaboració del pa*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col·lecció etnogràfica ; 4).

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. «Les matances. Al.leluya, al.leluya, qui no mata porc no menja xuia»". *Cort* (Año VIII). 233.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. «Les matances» (conclusión)". *Cort* (Año VIII). 234.

SANT-DUASO (1951) "José Planas con la cámara auestas. Ha rodado «matances», un film amateur en los campos de Mallorca". *Cort* (Año V). 141.

Eivissa - Història

MACABICH, Isidor (1990) *Historia de Ibiza* (4 vol.) (2a. ed.). Ibiza: Ayuntamiento de Ibiza.

SERRA BUSQUETS, Sebastià (1978) "Alguns aspectes polítics d'Eivissa i durant la Segona República". *Randa*. 7:51-70.

Endevinalles

Endevinetes (3a ed.) (1985) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

SERRA I COLOMAR, Josep (1989) "Endevinalles menorquines". *Quaderns de Folklore*. 35-36.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Les endevinalles de varies solucions". *Tresor dels Avis*. 4:121-125.

Etnologia

BEALS, R. L., HOIJER, E. (1976) *Introducción a la antropología*. Madrid: Aguilar.

BESTARD, Joan, BIDON-CHANAL, C. (1982) "Història y naturaleza humana en los siglos XVII y XIX". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 4:11-22.

CELA CONDE, Camilo (1978) "Algunas precisiones metodológicas sobre la articulación del modo de producción capitalista en sociedades campesinas". *Sistema*. 26:93-106.

HOBSBAWN, E., RANGER, T. (1988) *L'invent de la tradició*. Barcelona: Eumo.

JANER MANILA, Gabriel (1983) *Cultura popular i ecologia del llenguatge*. Barcelona: CEAC.

JANER MANILA, Gabriel (1985) *Pregoner de quimeres*. Barcelona: Alta Fulla : Serveis de Cultura Popular.

LEVI-STRAUSS, C. (1968) *Antropología estructural*. Buenos Aires: Eudeba.

LISON TOLOSANA, Carmelo (1980) *Invitación a la antropología cultural de España*. Madrid: Akal.

LLOBERA, Josep R. (1988) *La antropología como ciencia* (2a ed.). Barcelona: Anagrama.

LLOBERA, Josep R. (1990) *La identidad de la antropología*. Barcelona: Anagrama.

LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. (1985) *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla.

MAUSS, Marcel (1974) *Introducción a la etnografía* (2ª ed.). Madrid: Istmo.

MIRA, Joan F. (1990) *Cultures, llengües, nacions*. Barcelona: La Magrana.

MOLL BLANES, Isabel (1980) "Algunes observacions sobre la història i la cultura popular". *Lluc*. 691:3-5.

MOLL BLANES, Isabel (ed.) (1985) *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

PALERM, A. (1967) *Introducción a la etnología*. México: Instituto de Ciencias de la Universidad Iberoamericana.

PRATS I CANALS, Llorenç (1980) "La cultura popular com a objecte d'estudi". *Lluc*. 691:9-11.

RAMIS, Andreu (1989) "Antropologia, patrimoni i identitat. (Reflexions sobre colonització cultural)". *El Mirall*. 28:17-20.

SASTRE, Antoni, ROSSELLO, R. (1980) "Mallorquins i catalans: assaig de psicologia social". *Lluc*. 691:17-19.

Etnologia - Catalunya

COMAS D'ARGEMIR, Dolors (1983) "Antropologia catalana o antropologia de Catalunya: tradicions i nous enfocaments". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 2:73-94.

El Món de Joan Amades (1990) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Simposi d'Antropologia Cultural sobre Xavier Fàbregas (1990) Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Etnologia - Eivissa

KURIHARA, Hisako (1979) Recent social changes in the Spanish Mediterranean Islands: a case study of Ibiza. Separata de Research group for the Mediterranean at Hotsubashi. Tokio University.

MICHAUD, Yves (1990) Dadasophie et anthropologie = the dadasophist and anthropologist. A *Raoul Hausmann architecte = architect: Ibiza 1933-1936*. Bruxelles: Fondation pour l'Architecture.

Etnologia - Formentera

GIL MUÑOZ, C. (1971) *Formentera. Una comunidad en evolución*. Barcelona: Dopesa.

Etnologia - Galicia

MARIÑO FERRO, X.R. (1985) *Cultura popular*. A Coruña: Museo do Pobo Galego.

Etnologia - Mallorca

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1985) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte general)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1987) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte general)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1989) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte general)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1990) *Las Baleares por la palabra y el grabado : Mallorca (parte especial)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1991) *Las Baleares por la palabra y el grabado. Mallorca. Parte especial*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARTIGUES, Toni (1982) "Cultura popular, avui, a Mallorca". *Lluc*. 704:35-36.

BESTARD, Joan (1981) La nostalgia del objeto. A ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR *Costumbres de los mallorquines: Artesanía y folklore*. Palma: José J. de Olañeta.

CASTRO, M. X., OLIVER, G. (1983) "Insularitat i antropologia" [Sobre insularitat (i IV). L'opinió dels antropòlegs]. *Lluc*. 712:3-5.

CELA CONDE, Camilo (1979) *Capitalismo y campesinado en la Isla de Mallorca*. Madrid: Siglo XXI.

CELA CONDE, Camilo (1980) Hacia una interpretación de la articulación del modo de producción capitalista en Mallorca. A *Actas del I Congreso Español de Antropología*. Barcelona. pp. 521-526.

CENTRE DE CULTURA POPULAR (1985) "Comunicat del Centre de Cultura Popular". *Lluc*. 719:34-35.

"Confluències d'etnologia i folklore" (1969) *Lluc*. 579:28. [Secció Noticiari Cultural de Mallorca].

EDITORIAL (1980) "La nostra Cultura popular". *Lluc*. 691:2.

EDITORIAL (1987) "Per la nostra cultura". *Lluc*. 738:2.

EDITORIAL (1988) "Signes d'identitat". *Lluc*. 744:2.

Elements de la societat pre-turística mallorquina (1989) Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

GENOVARD, Bàrbara (1987) "Tall de dones". *Estudis Baleàrics*. 24:43-50.

GENOVARD DARDER, Bàrbara (1989) *Tall de dones*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "La història d'un poble contada pels seus homes" *Lluc*. 590:13-16.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "La història d'un poble contada pels seus homes". *Lluc*. 594:4-6.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1974) "Un homenatge al nostre poble i a la seva llengua". *Lluc*. 642:8-9.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1977) *Les arrels socials de Valldemossa*. Programa de les festes de Santa Catalina Thomàs. Valldemossa: Ajuntament de Valldemossa.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1980) *Valldemossa : una història, una cultura, un poble*. Mallorca: Impremta Moderna.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1982) *Valldemossa l'amor i la cuina*. Palma de Mallorca: Moll.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1987) "Cocina y Eros". *Anthropologica*. 2:29-44.

Etnologia - Mediterrània (regió)

MOLL BLANES, Isabel (ed.) (1991) *La Mediterrània: antropologia i història*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

Etnologia - Menorca

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *La Isla de Menorca en texto e imágenes. Parte general* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *La Isla de Menorca en texto e imágenes. Parte especial* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ESTRUCH, Joan, CARDUS, Salvador (1981) *Plegar de viure: un estudi sobre els suïcidis*. Barcelona: edicions 62.

ESTRUCH, Joan, CARDUS, Salvador (1982) *Los suicidios*. Barcelona: Herder.

Etnologia - Països Catalans

CASTELLO GUASCH, Joan (1979) "Congrés de Cultura Catalana. Àmbit d'antropologia i folklore". *Eivissa*. 9:10-12.

MAJORAL, Biel (1976) "El Congrés de Cultura Catalana i el folklore". *Lluc*. 660:11.

MARI, Isidor (1980) "Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular". *Lluc*. 691:6-8.

MARI, Isidor (1984) Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular. A *Cultura popular i llengua*. Palma: Ajuntament de Palma.

Resolucions del Congrés de Cultura Catalana (4 vol.) (1978) Països Catalans: Congrés de Cultura Catalana.

Etnologia - Pitiüses

ARCHIDUQUE' LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1982) *Las Baleares por la palabra y el grabado. Primera parte : las Antiguas Pitiusas*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

HAUSMANN, Raoul (1938) "Recherches ethnoanthropologiques sur les Pityuses". *Revue Anthropologique*. XLVIII (4-6):122-145.

VALLES COSTA, Rosa (1982) "Archiduque Luis Salvador de Austria. Las antiguas Pitiusas". *Estudis Baleàrics*. 6:259-260.

Etnologia - Bibliografia

BOVER, Jaume, CARLOS, Pere, TOMAS, Margalida (1977) "Bibliografia de Mallorca, Menorca, Eivissa (1965-1976)". *Randa*. 6:203-215.

CANUT, M^a Luisa (1991) *Revista de Menorca: catàleg de materias e índice cronológico 1888-1989*. Menorca: Nura: Sicoa.

CANUT, M^a L., AMOROS, J.L. (1989) *Anatomía de una cultura. Cien años de la Revista de Menorca (1888-1988)*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis.

CENTRE DE DOCUMENTACIO I RECERCA DE LA CULTURA TRADICIONAL I POPULAR (1989) *Catàleg de materials etnogràfics inèdits*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

F.A. (1927-8) "Bibliografia". *Tresor dels Avis*. 4:160.

FANER JUANEDA, Jaume (1981) "Bibliografia santjoanenca". *Lluc*. 697:23-24.

FAROLFI, Fiorello de (1972-73) Un grande dimenticato. L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana. A Estratto da *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*. Trieste.

FAROLFI, Fiorello de (1974) L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana e Trieste. A Estratto da *Archeografo Triestino*. Serie IV, vol. 34. pp. 99-104.

[FERRER, Andreu] (1922) "Notes bibliogràfiques. Lletres a una mare mahonesa. Lectura popular. Revista Antoniana. Catalana". *Tresor dels Avis*. 1:16.

[FERRER, Andreu] (1922) "Notes bibliogràfiques. Aplec de bones costums. Biblioteca de Catalunya. Revistes. Canvis". *Tresor dels Avis*. 1:48.

[FERRER, Andreu] (1922) "Bibliografia. Noticia històrica del Folklore por D. Alejandro Guichot i Sierra. Mil cantares populares amorosos por Gabriel M^a Vergara. Revistes". *Tresor dels Avis*. 1:63-64.

[FERRER, Andreu] (1922) "Bibliografia. Manual per a recerques d'Etnografia de Catalunya". *Tresor dels Avis*. 1:128.

[FERRER, Andreu] (1922) "Bibliografia. Enigmística Popular d'En Valeri Serra Boldú. Medicina Popular de id.". *Tresor dels Avis*. 1:144.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Nota bibliogràfica. Tom IV Rondayes. A. M^a Alcover". *Tresor dels Avis*. 2:32.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Notes bibliogràfiques. Cançonetes menorquines. Revistes". *Tresor dels Avis*. 2:48.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Bibliografia. Rondayes Mallorquines tom IV d'en Jordi des Recó". *Tresor dels Avis*. 2:63.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Notes bibliogràfiques". *Tresor dels Avis*. 2:111.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Notes bibliogràfiques". *Tresor dels Avis*. 2:144.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Notes bibliogràfiques. Estudis. El ball de les Gitanes. Dispensa". *Tresor dels Avis*. 3:64.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) "Bibliografia de la cançó popular mallorquina". *Randa*. 12:223-235.

MOLL, Francesc de B. (1981) "Bibliografia (1922-1979)". *Randa*. 11:183-205.

PONS, Miquel (1972) Bibliografia de Mn. Cosme Bauçà i Adrover. A *Ferias y Fiestas de San Agustín*. Felanitx.

PRAT, Joan (coord.) (1985-86) "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 4-5.

PRATS, LI., LARROYA, A., POLO, J., PUYAL, C. (1990) Catàleg bibliogràfic de l'obra de Joan Amades. A *El món de Joan Amades*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. pp. 193-246.

TOMAS, Margalida (1975) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1974)". *Randa*. 1:223-227.

TOMAS, Margalida (1976) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1974-1975)". *Randa*. 2:217-223.

TOMAS, Margalida (1979) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1977)". *Randa*. 8:215-222.

TOMAS, Margalida (1982) "Bibliografia de Mallorca, Menorca i Eivissa (1978-1980)". *Randa*. 13:221-237.

SERRA I BOLDU, Valeri (1923-4) "Bibliografia. Aplec de Rondalles". *Tresor dels Avis*. 2:13.

Etnologia - Diccionaris

AGUIRRE BAZTAN, A. (1988) *Diccionario temático de antropología*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

ALCOVER, A. M^a, MOLL, F. DE B. (1930-1962) *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 vol.). Palma: Imp. Mossèn Alcover: Gràfiques Miramar.

Etnologia - Fonts

SEGUI PONS, Joana M^a. (1988) "La literatura del segle XIX: un altre mirall de la societat preturística mallorquina" [Societat preturística]. *El Mirall*. 16:38-39.

Etnologia - Catalunya - Història

"Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" (1916-1917) *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:320. [ressenya bibliogràfica].

CALVO, Lluís (1990) "La antropología biológica en Catalunya". *Llull*. 13:321-348.

CALVO, Lluís (1990) *Catàleg de materials etnogràfics de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*. Barcelona: Institució Milà i Fontanals. CSIC.

CALVO, Lluís (1991) "Les bases històriques de la recerca antropològica". *Cultura*. 26: 29-30.

CALVO, Luis (1991) *El "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" y la antropología catalana*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

PRAT, Joan (1980) "Els estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya". *Quaderns de l'I.C.A.* 1:30-63.

PRAT, Joan (1981) "El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no diària". *Canya ! Quaderns de Cultura Popular*. 0: 7-15.

PRAT, Joan (1985) El folklore catalán: ¿ideología o ciencia?. A *Actas II Congreso de Antropología*. pp. 110-120.

PRAT, Joan (1990) "Folklore, cultura popular i nacionalisme a Catalunya". *Cultura*. 8:32-34.

PRAT, Joan (1991) "Sobre els nous objectes d'estudi de l'antropologia social a Catalunya". *Cultura*. 26:31-32.

PRATS, Llorenç (1981) *L'estudi de la cultura popular a Catalunya: els folkloristes*. Universitat de Barcelona. [Tesi de llicenciatura inèdita].

PRATS, Llorenç (1982) "Els precedents dels estudis etnològics a Catalunya. Folklore i Etnografia (1853-1959)". *Ciència*. 15: 20-27.

PRATS, Llorenç (1987) *L'origen de l'interès per la cultura popular a Catalunya. La Renaixença*. Universitat de Barcelona. [Tesi Doctoral inèdita].

PRATS, Llorenç (1987) *La historia del Folklore en Cataluña. Estado de la cuestión*. Comunicació presentada al IV Congreso de Antropología. Alacant [inèdit].

PRATS, Llorenç (1988) *El mite de la tradició popular. Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Edicions 62.

PRATS, Llorenç (1990) L'estudi històric de les formes de vida populars a la Catalunya contemporània. Segle XIX. A *Simposi d'antropologia cultural sobre Xavier Fàbregas*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 37-55.

PRATS, Llorenç (1990) Els estudis etnològics a Catalunya. A *El món de Joan Amades*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. pg. 71.

PRATS, LI., LLOPART, D., PRAT, J. (1982) *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i institucions (1853-1981)*. Barcelona: Serveis de Cultura Popular.

PUJADAS, Joan J., COMAS, Dolors (1983) "Antropologia catalana o antropologia de Catalunya. Tradicions i nous enfocaments". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 2:71-94.

Etnologia - Eivissa - Història

Contes de Sant Josep de Sa Talaia (1982) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

NIETO, Gratiniano (1985) "Presentación del libro de Ma. Lena Mateu Prats «La joyería ibicenca»". *Estudis Baleàrics*. 17:187-196.

Etnologia - Espanya - Història

AGUIRRE BAZTAN, A. (1986) *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

AGUIRRE BAZTAN, A. (ed.) (1992) *Historia de la antropología española*. Barcelona: Boixareu Universitària.

CALVO, Luis (1986) Las Instituciones y sus publicaciones. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología*. Barcelona: Promociones y publicaciones universitarias. pp. 479-503.

KENNY, M., DE MIGUEL, J. (eds.) (1980) *Antropología médica en España*. Barcelona: Anagrama.

PRAT, Joan (coord.) (1985-86) "Trenta anys de literatura antropològica sobre Espanya". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 4-5.

PRAT, J., PUJADAS, J.J., COMELLES, J.M. (1980) Medicina y antropología: notas para un debate sobre el contexto social de enfermar. A KENNY, M., DE MIGUEL, J. (eds.) *Antropología médica en España*. Barcelona: Anagrama.

PRAT, J., MARTINEZ, U., CONTRERAS, J., MORENO, I. (1991) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1980) Los viajeros españoles del siglo XIX en Africa y las colecciones del Museo Nacional de Etnología. A *Actas I Congreso Español de Antropología*, vol. II. pp. 39-62.

Etnologia - Illes Balears - Història

PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre l'antropologia i el folklore". *Los Cuadernos de Baleares*. 19 d'abril.

PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre les tradicions i les noves investigacions". *Los Cuadernos de Baleares*. 26 d'abril.

PICORNELL, Climent (1986) "La cultura popular: entre l'«Educación y Descanso» y l'autenticitat". *Los Cuadernos de Baleares*. 3 de maig.

TOMAS MONSERRAT, J. (1985) *Medicina y sociedad. El Colegio de Médicos de Baleares. 1882-1982*. Palma de Mallorca: Colegio de Médicos de Baleares.

TRIAS MERCANT, S. (1992) *Una historia de la antropología balear*. Barcelona: Boixareu Universitària.

TRIAS MERCANT, S. (1992) "¿Existe una etnografía balear?". *Anuario de la historia de la antropología española*. 1:23-26.

TRIAS MERCANT, S. (1992) Folklore, etnografía y etnología en Baleares. A AGUIRRE BAZTAN, A. (ed.) *Historia de la antropología española*. Barcelona: Boixareu Universitària. pg. 277-300.

Etnologia - Illes Canàries - Història

GALVAN TUDELA, A. (1987) "Islas Canarias: una aproximación antropológica". *Cuadernos de Antropología*. 7.

Etnologia - Mallorca - Història

CALAFAT, B., NEGRE, G. (1986) "Coanegra, la música mediterrània" [Música]. *Lluc*. 732:20-23.

CAMPINS PONS, Antònia (1987) "Llum Nova: un periòdic amb vocació catalana". *Randa*. 21:151-160

CONTRERAS MAS, A. (1981) Aspectos médicos de Mallorca a fines del siglo XVIII. *II Congreso Nacional de Academias de Medicina y Cirugía*. Palma de Mallorca.

[FERRER, Andreu] (1922) "Escomesa". *Tresor dels Avis*. 1:2-3.

[FERRER, Andreu] (1922) "Els Amics de la Tradició Popular". *Tresor dels Avis*. 1:12-13.

[FERRER, Andreu] (1922) "Condicions baix de les quals se publica aquesta revista". *Tresor dels Avis*. 1:14-15.

[FERRER, Andreu] (1922) "Dels amics de la Tradició Popular". *Tresor dels Avis*. 1:75-76.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançoner Popular de Catalunya. Concurs any 1922". [Premis. Bases. Normes generals per a la recollida de Cansons i de tota mena de música popular]. *Tresor dels Avis*. 1:123-127.

[FERRER, Andreu] (1922) "Noves". [Per l'any nou]. *Tresor dels Avis*. 1:188-189.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves". *Tresor dels Avis*. 2:32.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves. A pagar toquen". *Tresor dels Avis*. 2:64.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves. Retrás. Ses Cançonetes. Els folletons". *Tresor dels Avis*. 2:80.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Noves. Pagament". *Tresor dels Avis*. 2:112.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Cançoner Popular de Catalunya. Concurs. Any 1924". [Cartell, premis i basses]. *Tresor dels Avis*. 2:156-159.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Tasca Folklórica". *Tresor dels Avis*. 3:13.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Noves. Revistes. Als subscriptors". *Tresor dels Avis*. 3:31-32.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Llegendari popular català. Concurs 1925". *Tresor dels Avis*. 3:44-45.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Festa de la música a Mallorca. Cartell". *Tresor dels Avis*. 3:75-78.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Recerques folklòriques". [Escoltau]. *Tresor dels Avis*. 3:80.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Notes. Dispensa. Pagament". *Tresor dels Avis*. 3:96.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Noves". [Premiat. Distinció. Revistes]. *Tresor dels Avis*. 3:128.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Llegendari popular català. Segon concurs 1927". *Tresor dels Avis*. 3:153-155.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Veredicte del Jurat per el primer concurs". *Tresor dels Avis*. 3:156.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Noves". *Tresor dels Avis*. 4:72.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Concurs del Llegendari Popular Català". *Tresor dels Avis*. 4:103-104.

FERRER, Andreu (1927-8) "A reveure". *Tresor dels Avis*. 4:169-171.

GALMES RIERA, Antonio (1976) "La medicina popular en Mallorca". *Mayurqa*. 16:195-220.

GARCIA, Tomàs (1989) "Elements de la societat pre-turística mallorquina". *El Mirall*. 31:66-67.

GINARD, Antoni (1988) "Oficis i artesanía a Balears". *El Mirall*. 16:10.

GINARD, Antoni (1988) "Conversa amb Pere Coll". *El Mirall*. 16:14-15.

L.M. (1979) "Conversa amb Bel Cerdà. Recobrant cançons i instruments". *Lluc*. 688:29.

LLADO, C., BEZARES, M. (1990) "Entrevista a Guillem Bernat, de l'Agrupació de Ball Aires Sollerics". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc*. 759:29-30.

MANRESA, Joan (1987) *25 anys de Nova Cançó a Mallorca*. Palma: Ajuntament de Palma.

MESTRE SUREDA, Bartomeu (1987) *Crònica de la cançó catalana*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

PORCEL, Baltasar (1978) "El médico Pelegrí. La pequeña historia". *Jano*. 350:124-127.

RAMIS, Andreu (1987) "D'antropòlegs, etnògrafs i folkloristes. L'evolució recent (1970-1985)". *Estudis Baleàrics*. 24:3-10.

RAMIS, Andreu (1990) "Patrimoni etnològic a l'illa de Menorca". *El Mirall*. 38:26-27.

SEVILLA, José M. (1991) "Comentarios al libro «Lo que se de Miramar» del archiduque de Austria Luis Salvador". *Estudis Baleàrics*. 41:9-12.

TOMAS MONSERRAT, J. (1976) *Medicina y médicos. Mallorca. Siglo XIX*. Palma de Mallorca: Imp. Moderna.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1981) "Aproximació a l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 2:87-105.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1986) Etnografía y folklore en Mallorca. A AGUIRRE BAZTAN, A. *La antropología cultural en España. Un siglo de antropología*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. pp. 213-240.

TRIAS MERCANT, S. (1991) "Las Tabulae Ludovicianae de Luis Salvador. Necesidad de una edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127-143.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "Presentació". *Estudis Baleàrics*. 41:5-6.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "La antropología itinerista del Die Balearen". *Estudis Baleàrics*. 41:97-102.

Etnologia - Menorca - Història

FLORIT I NIN, Francesc (1987) "Col·lecció «Capcer»: recuperació de textos menorquins". *El Mirall*. 13:47-48.

MURILLO, Andreu (1991) "Els col·laboradors menorquins en l'obra «Die Insel Menorca» de Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena". *Estudis Baleàrics*. 41:39-46.

Etnologia - Països Catalans - Història

PRATS, Llorenç (1989) "Aportaciones de las topografías médicas al conocimiento etnográfico de los Países Catalanes". *Boletín de Historia de la Antropología*. 2:3-7.

Etnologia - Metodologia

ALOMAR, Antoni I. (1984) "Col·loqui sobre les Fonts Orals". *Lluc*. 715:35.

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1869) *Tabulae Ludovicianae*. Prag: Selbstverlage.

"Dietari de l'exida de Mn. Antoni M^a Alcover a Alemanía y altres nacions l'any del Senyor, 1907" (1908) *B.D.LL.C.* (1a. època). 5. [Núm. extraordinari].

[FERRER, Andreu] (1922) "Qüestionari sobre els rastres folklòrics de la dominació mora a Mallorca". *Tresor dels Avis*. 1:59.

[FERRER, Andreu] (1922) "Sabiduria de Salomó". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:88-89.

[FERRER, Andreu] (1922) "Folklore del dia de St. Juan". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:92-96.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Normes generals per a la recollida de cançons i de tota mena de música popular". *Tresor dels Avis*. 2:159-160.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Classificació decimal aplicada al folklore". *Tresor dels Avis*. 2:165-176, 177-190.

FERRER GINARD, Andreu (1967) "Per a la fundació d'un arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears". *Cort* (Año XXI). 546.

FLORIT FERRER, Biel (1980) "Una tasca: conèixer millor als nostres avis i la seva vertadera circumstància". *Lluc*. 691:49-50.

FRIGOLE, Joan (1985) Cultura popular i sistema de classes: una breu nota. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 87-89.

GRIMALT, Josep (1978) "La catalogació de les rondalles de Mossèn Alcover com a introducció a llur estudi". *Randa*. 7:5-30.

GRIMALT, Josep (e.p.) Les notes de Mossèn Alcover com a reflex d'una font oral. A *Col.loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

JANER MANILA, Gabriel (1984) "El relat oral". *Lluc*. 718:3-5.

JULIANO, Dolores (e.p.) Algunas reflexiones sobre la especificidad de contenidos de las fuentes orales. *Col.loqui sobre les fonts orals*. Palma: UIB.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1971) "Qüestionari temàtic sobre història i folklore local". *Lluc*. 598:22-23.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1978) "Qüestionari sobre la cultura popular i història d'una vila mallorquina del Pla". *Mayurqa*. 18:211-216.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1980) "Qüestionari sobre història i cultura popular a Mallorca". *Fontes Rerum Balearium*. 2:565-596.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1980) *La investigació de les fonts orals. Guia didàctica. Aspectes històrics i etnogràfics*. Mallorca: Centre d'Estudis Socialistes Gabriel Alomar.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1985) *La història oral. Qüestionari i guia didàctica*. Palma de Mallorca: Moll.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (e.p.) Una experiència d'història oral a l'illa de Mallorca. A *Col·loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

ORFILA, M., PROHENS, J.M., RAMIS, A. (e.p.) Memòria dels treballs d'investigació oral del Departament de Prehistòria i Etnologia (1980-1983). *Col·loqui sobre les Fonts Orals*. Palma: UIB.

PANYELLA I CASAS, August (1983) Metodologia etnològica. A *XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Barcelona: Centre d'Estudis Biblioteca-Museu Balaguer. pp. 27-36.

PRAT, Joan (1985) Reflexions entorn de la pràctica etnogràfica i el treball de camp. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 134-142.

PRAT, Joan (1991) "Sobre els nous objectes d'estudi de l'antropologia social a Catalunya". *Cultura*. 26:31-32.

PRATS, Llorenç (1985) Sobre el caràcter conservador de la cultura popular. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 72-86.

PUJADAS, Joan J., COMAS, Dolors (1983) "Antropologia catalana o antropologia de Catalunya. Tradicions i nous enfocaments". *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*. 2:71-94.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (e.p.) Fonts orals i etnologia. Un ofici tradicional els trinxeters. *Col.loqui sobre les Fonts Orals*. Palma: UIB.

SERRA I PAGES, R. (1925-6) "A propòsit d'una classificació enigmística". *Tresor dels Avis*. 3:85-88.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Llegendari popular català. Tercer i últim concurs de 1929". *Tresor dels Avis*. 4:142-144.

TRIAS MERCANT (1983) "El programa metodològic a l'antropologia de Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 11:91-106.

TRIAS MERCANT, S. (1991) "Las Tabulae Ludovicianae de Luis Salvador. Necesidad de una edición". *Estudis Baleàrics*. 39:127-143.

Etnologia - Catalunya - Revistes

Arxiu d'Etnografia de Catalunya (1982 -) Tarragona: Departament d'Antropologia Cultural. Facultat de Lletres: I.T.A.

Comentaris d'Antropologia Cultural (1980 -) Barcelona:
Departament d'Antropologia Cultural. Universitat de Barcelona.

Cuadernos de Antropología (1987 -) Barcelona: Anthropos.

Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia (1980 -) Barcelona:
Institut Català d'Antropologia.

Etnologia - Espanya - Revistes

Anuario de historia de la antropología española (1992 -)
Barcelona: Instituto de Antropología de Barcelona.

Boletín de Historia de la Antropología (1988 -) Tenerife:
Secretariado de Publicaciones de la Universidad de La Laguna.

Etnografía española (1980 -) Madrid: Ministerio de Cultura.

Revista de Dialectología y Tradiciones Populares (1944 -) Madrid:
Instituto Miguel de Cervantes. CSIC.

Etnologia - Illes Balears - Revistes

Bolletí Informatiu de la Fundació Tresor dels Avis (1970 - 1973).
Palma: Cort.

Dos Tresors dels Avis. Bolletí Informatiu per formar-ne un Arxiu folklòric i bibliogràfic de les Balears per Andreu Ferrer Ginard i Andreu Ferrer Artigues. Separata de Cort (1969 - 1970). Palma: Cort.

Tresor dels Avis. Revista mensual de etnografia, mitologia i folklore de Balears publicada per Andreu Ferrer (1922 - 1928)
Artà: Tipografia Catòlica de Andreu Ferrer Ginart.

Etnologia - Menorca - Revistes

Quaderns de Folklore (1980 -) Ciutadella: Col·lectiu folklòric de Ciutadella.

Etnologia - Països Catalans - Revistes

Arxiu de Tradicions Populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana. (1928 - 1935) Barcelona: J. J. de Olañeta.

Butlletí de Dialectologia Catalana publicat per les Oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana (1914 - 1937).
Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Canya! Quaderns de cultura popular (1981) Barcelona: CERCUP.

Etnologia - Pitiüses - Revistes

Quaderns del T.E.H.P. (1988 -) Eivissa: T.E.H.P.

Etnologia i educació

AIRE (1989) "Setmanes de Renovació Educativa". *El Mirall*. 26:37.

COLOM, A.J. (1981) "Antropología y Educación". *Mayurqa*. 17:303-309.

GENOVART SERVERA, Gabriel (1978) "Folklore i pedagogia. Les cançons populars". *Lluc*. 677:22-27.

JANER MANILA, Gabriel (1977) "La funció educativa dels contes de fades". *Lluc*. 671:10-14.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Cultura popular i dinàmica educativa". *Lluc*. 698:14-16.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "La funció educativa dels contes populars. (Apunts per a una interpretació pedagògica de les rondalles)". *Randa*. 10:169-175.

JANER MANILA, Gabriel (1985) El paper de l'educació en la dinàmica de la cultura. A LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, LI. *La cultura popular a debat*. Barcelona: Alta-Fulla. pp. 180-191.

JANER MANILA, Gabriel (1986) *Pedagogia de la imaginació poètica*. Barcelona: Alta Fulla: Serveis de Cultura Popular.

JANER MANILA, Gabriel (1991) *L'educació de l'home que riu*. Barcelona: Alta Fulla.

JASSO GARAU, Vicent (1982) *Cultura y Educación. Un estudio en Antropología Cultural. La transmisión de los sistemas culturales a través de los cuentos populares*. [Tesi doctoral inèdita].

JASSO GARAU, Vicent (1985) "Antropologia i ciències de l'educació". *Estudis Baleàrics*. 18:145-172.

JASSO, V., TORRENS, C. (1984) "Funció educativa de l'eidos. Aproximació a la ideologia del poble de les «Rondaies Mallorquines»". *Lluc*. 713:33-36.

NICOLAU, Gaspar (1980) "Folklore i educació infantil en la Institució". *Lluc*. 693:16-17.

SANS MERCADAL, Joan (1990) "El folklore a l'escola". *Butlletí del CEP*. 26.

SBERT I GARAU, M., MARTINEZ MIRO, T. (1988) "La llegenda, eina pedagògica I". *El Mirall*. 22:37.

SBERT I GARAU, M., MARTINEZ MIRO, T. (1988) "La llegenda, eina pedagògica II". *El Mirall*. 23:57-58.

VALLESPÍR SOLER, Jordi (1989) *Llengua, cultura i cognició. Bases per a una antropologia pedagògica*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

VIVES I MADRIGAL, Miquel (1988) "Les Rondalles a l'escola, avui: missió educativa i importància". *El Mirall*. 18:42-44.

Etnologia i iconografia

AGUILO RIBAS, Catalina (1985) "Problemàtica de la investigació cinematogràfica a Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 18:129-144.

BOTA TOTXO, Miquel (1983) *L'art fotogràfic d'en Guillem Bestard*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra".

CATANY, Toni (1983) *Tomàs Montserrat: retratista d'un poble (1873-1944)*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

ENCINAS, J.A. (1991) *Pollença*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 3).

ESCALAS REAL, Jaime (1979) *Aquella ciutat de Palma* (3a. ed.). Palma: Editor Escalas.

FERRA, Miquel (1990) *Sóller*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 2).

FERRA, Miquel (1992) *Sollerics arreu del món*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 7).

J. R. F. O. (1971) "Una Santa Faz bajomedieval de tradición edessana en Palma de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:434.

LLOMPART, Gabriel (1961) "El sombrero de peregrinación compostelana de Stephan Praun III (1544-1591)". *R.D.T.P.* 17:321-329.

LLOMPART, Gabriel (1965) "San Cristóbal como abogado popular de la peregrinación medieval". *R.D.T.P.* 21:293-313.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Estandartes mallorquines de Pasión". *R.D.T.P.* 21:63-71.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Angels parallamps i Angels rodavents en el cel de Mallorca". *Lluc.* 589:4-7.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Nótulas sobre cartas del cielo". *R.D.T.P.* 27:33-39.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Las tablillas votivas del Puig de Pollensa (Mallorca)". *R.D.T.P.* 28:39-54.

LLOMPART, Gabriel (1972) "La cruz y las cruces. La iconografía en la interpretación del texto de San Mateo, 16-24". *Revista de etnografía.* 28:273-332.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Devoción e iconografía popular del Nombre de Jesús en la isla de Mallorca". *Mayurqa.* 7:53-65.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Aspectos folklóricos en la pintura gótica de Jaume Huguet y los Vergós". *R.D.T.P.* 29:391-408.

LLOMPART, Gabriel (1976) "La Nave de San Pedro y sus afines en la Corona de Aragón". *R.D.T.P.* 32:281-300.

LLOMPART, Gabriel (1977) "La donzella virtuosa" del Museo del Pueblo Español de Barcelona y la educación tradicional femenina. *A Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional.* Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 99-110.

LLOMPART, Gabriel (1982) "Moros vénen. Un tema secular de l'ex-vot pintat balear". [Església nostra]. *Lluc.* 704:13-17.

LLOMPART, Gabriel (1984) *Entre la historia del arte y el folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa.* Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar.

LLOMPART, G., MULET, M.J., RAMIS, A. (1991) *Mallorca imatge fotogràfica i etnografia. L'arxiu de Josep Pons Frau*. Palma: Ajuntament de Palma.

LLOP, José Carlos (1990) *Palma*. Mallorca: Miquel Font. (Imatges d'ahir ; 1).

MATAS, Vicenç (1980) "Cinema i cultura popular". *Lluc*. 691:43.

MULET, M. Josep (1989) "Cinema i fotografia: el patrimoni inexistent". *El Mirall*. 28:26-27.

MULET GOMILA, Antonio (1945) "Un pintor mallorquí poc conegut". Separata de BSAL 110-111, costeador per el Fomento de Turismo de Palma de Mallorca: Imp. Viuda de Fco. Soler Prats.

P. G. de D. (1974) "Devoció i iconografia popular del nombr de Jesús en la isla de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 30:284-285.

P. G. de D. (1974) "La nave de la Iglesia y su derrotero en la iconografia de los siglos XVI y XVII". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 30:285-287.

PEREZ VIDAL, José (1964) "Martín Luther en la conciencia popular española. Apuntes folklóricos e iconográficos". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 20:395-396.

SANT-DUASO (1951) "José Planas con la cámara a cuestas. Ha rodado «matançes», un film amateur en los campos de Mallorca". *Cort* (Año V). 141.

Etnologia i tecnologia

BLANCA (1961) "Los viejos y nostálgicos molinos inquenses". *Cort* (Año X). 397.

[BOTA TOTXO, Miquel] (1954) "Los antiguos molinos de Pollensa". *Cort* (Año VII). 211.

BOVER, Miquel, CRESPI, Pere, PEREZ, Vicenç (1981) *Ses sínies a Sóller*. Sóller: Imp. Calatayud.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. Los viejos molinos". *Cort* (Año XII). 361.

CARBONERO GAMUNDI, M^a Antònia (1992) *L'espai de l'aigua: petita hidràulica tradicional a Mallorca*. Palma: Consell Insular de Mallorca.

ESCOLA-TALLER MOLI DE SANTA PONÇA (1989) *Molí de Santa Ponça. Restauració arquitectònica i jardineria*. Calvià: l'autor.

FERRER MASSANET, Rafel (1963) "Vuelve a moler trigo, en Mallorca, un antiguo molino de viento [molí d'en Sopa]". *Cort* (Año XVII). 453.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1989) *Cases de molí. Aproximacions a les construccions molineres a Mallorca*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

LOPEZ PONS, A., MURILLO ORFILA, J. (1990) *Assaig de catalogació dels molins de vent fariners de l'illa de Menorca*. Maó: Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

MARI CARDONA, Joan (1973) "Los molinos de Ibiza y Formentera, hoy". *Eivissa*. 3:32-37.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1981) *Los molinos de Menorca*. Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 106).

Los molinos de viento harineros de las Baleraes (1979) Palma: Publicació de COAB, del.legació de Mallorca.

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *La producció dels cereals. El llarg camí del blat*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col.lecció etnogràfica ; 2).

RAMIS, A., BONNIN, B. (1986) *Els molins fariners*. Palma, Museu Municipal de Pollença.- dib.; 70 x 50 cm.- (Col.lecció etnogràfica ; 3).

RAMIS, A., GINARD, A. (1986) "Notes sobre els molins d'aigua" [Elements de la Societat preturística". *Lluc*. 728:21-25.

RAMIS, A., GINARD, A. (1987) Los molinos hidráulicos. Aproximación a una metodología para su estudio. A *IV Jornadas de Etnología de Castilla-La Mancha*. Albacete, 26-28 de septiembre de 1986. Toledo: Servicio de Publicaciones de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. pp. 259-270.

ROSSELLO VERGER, V.M. (1961) *Molinos y norias*. Palma: Lluís Ripoll. (Panorama Balear ; 81).

SABATER, Gaspar (1958) "Carta al Director. Nuestros molinos peligran". *Cort* (Año XI). 337.

SABATER, Gaspar (1959) "Carta al Director. Los viejos molinos amenazados". *Cort* (Año XII). 354.

SALOM SANCHO, Nicolás José M^a (1962) "Estampas sineuenses. ¡Adiós! viejo molino". *Cort* (Año XVI). 431.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1955) *Els molins de vent de Mallorca*. Barcelona: Barcino. (Biblioteca folklòrica Barcino ; 11).

SANCHIS GUARNER, Manuel (1958) "Los molinos de Mallorca en peligro". Separata de *Ate Español*, tercer cuatrimestre. Madrid. pp. 87-92.

SBERT CASASAYAS, Joan (1985) "Els molins de vent mallorquins. I. Història" [Elements de la societat preterística]. *Lluc.* 719:16-18.

SBERT CASASAYAS, Joan (1985) "Els molins de vent mallorquins. II. Característiques dels molins d'extracció d'aigua: l'exemple del Prat de Sant Jordi" [Elements de la societat preterística]. *Lluc.* 721:33-35.

SEGURA SALADO, J., CARRERO SARALEGUI, P. (1990) *Es molí de Santa Ponça. Història i restauració*. Calvià: Escola-taller Molí de Santa Ponça.

SCHIOLER, Th. (1962) "Las norias ibicencas". *R.D.T.P.* 18:480-486.

VIDAL ISERN, José (1955) "Molinos de viento". *Cort* (Año IX). 240.

Etnologia i tecnologia - Terminologia

MOLL, Francesc de B. (1934) "Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears". *B.D.C.* 22:1-35.

MOLL, Francesc de B. (1937) "Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears". *B.D.C.* 24:82-97.

Etnologia i turisme

AGUIRRE BAZTAN, A. (1991) "Una perspectiva antropològica del turisme, una cultura diferencial". *Cultura*. 26:36-37.

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR (1991) "Lo que alguno quisiera saber". *Estudis Baleàrics*. 41:97-102. [reedició].

ROZENBERG, D. (1979) "Les implications locales du tourisme international: San Miguel, village ibicenco". *Sociologie du Sud-Est*. 19-20:99-117. Aix-en-Provence.

ROZENBERG, D. (1990) *Ibiza, una isla para otra vida: inmigrantes utópicos, turismo y cambio cultural*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas: Siglo XXI.

Explotació forestal - Folklore

GUERAU D'ARELLANO TUR, C. (1973) "Los hornos de alquitrán una explotación poco conocida de nuestros bosques". *Eivissa*. 3:23-28.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Sitges i carboners" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 725:19-22.

VALERO I MARTI, Gaspar (1988) "L'esvaït món dels carboners"
[Societat preturística]. *El Mirall*. 19:23-26.

Fauna - Folklore

RAYO FERRER, Miquel (1980) "La migració dels aucells en el
cançoner i les rondalles". *Lluc*. 689:20-21.

RAYO FERRER, Miquel (1983) "Els aucells al cançoner: la
Tórtora. Sobre l'origen d'una cançó popular". *Lluc*. 708:43-44.

RAYO FERRER, Miquel (1984) "L'àguila peixetera a les Rondaies
Mallorquines". *Lluc*. 713:37-39.

Fauna - Folklore - Terminologia

GRIERA, A. (1923) "Els noms dels peixos dels mars i rius de
Catalunya". *B.D.C.* 11:33-79.

Festes

PRAT, Joan, CONTRERAS, Jesús (1984) *Les festes populars*.
Barcelona: Els llibres de la Frontera.

Festes - Catalunya

"Les Diades populars catalanes, volum I" (1933) AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:128. [ressenya bibliogràfica].

"Festes tradicionals dels Pallars" (1935) VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:90. [ressenya bibliogràfica].

MOLL, Francesc de B. (1936) "Les diades populars catalanes. Volum II". AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 18:62. [ressenya bibliogràfica].

Festes - Eivissa

COMISSIO EXECUTIVA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCES (1973) "La nit de Sant Joan i un petit manifest". *Eivissa*. 3:4-6.

COMISSIO EXECUTIVA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS EIVISSENCES (1975) "La festa de la Nit de Sant Joan i el manifest de l'Institut". *Eivissa*. 7:5-6.

Festes - Illes Balears

JANER MANILA, Gabriel (1988) "Sant Joan, la festa de l'amor que crema". *Lluc*. 744:6-8.

JANER MANILA, Gabriel (dir.) (1992) *Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses*. Barcelona: Alta Fulla: Fundació Serveis de Cultura Popular.

Festes - Mallorca

A.F. (1948) "Artà. Sus fiestas maravillosas y una labor ejemplar del Ayuntamiento". *Cort* (Año II). 73.

ARTIGUES, Toni (1980) "Sa Pobla: dia 16 de gener (notícies d'un quadern i una conversa amb Madó Buades)". *Lluc*. 691:51-52.

BALLESTER I VIVES, Ramon (1988) "Festes de La Diada". *Lluc*. 744:11-13.

BOTA TOTXO, Miquel (1954) "Los «cavallets» y el «estandard»". *Cort* (Año VIII). 225.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959-1960) "Tants de nassos com dies té l'any". *Cort* (Año XII). 365-366.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1962) "Estampas de ayer y hoy. Sant Antoni". *Cort* (Año XVI). 415-416.

CASELLAS, Andreu (1922) "La festa del pa i del peix a S. Joan". *Tresor dels Avis*. 1:77.

CASELLAS, Andreu (1970) "S'argument de sa Festa de Sant Antoni Abat a Artà". *Lluc*. 588:25-27.

CATANY, Francisca (1922) "Festa de les Verges a Son Carrió". *Tresor dels Avis*. 1:154-155.

CATANY, Francisca (1923-4) "Festa de St. Juan". *Tresor dels Avis*. 2:77.

CATANY, Francisca (1923-4) "Miscelánea. Folklore del dia de Sant Juan. Cançons". *Tresor dels Avis*. 2:134-139.

D.D.A.A.(1987) "Sant Antoni i Sant Sebastià. Reconstrucció de dues festes pollencines a principis de segle". *El Mirall*. 0:22-24.

EDITORIAL (1986) "Per carnaval tot val". *Lluc*. 726:3.

FERRER, Andreu (1922) "La Festa de les Verges". *Tresor dels Avis*. 1:152-153.

G.R. de C.F. (1988) "Una festa una memòria". *Lluc*. 744:20-22.

GENOVART SERVERA, Gabriel (1982) "Psicoanàlisi de la festa de Sant Antoni". *Lluc*. 701:3-6.

J. R. F. O. (1969) "Fiestas populares y bandas de juglares en el medievo mallorquín". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 25:168.

J. R. F. O. (1970) "San Antonio Abad y su fiesta en la ruralía mallorquina". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 26:217-218.

JANER, Maria de la Pau (1988) "Les festes d'estiu en la poesia de Maria Antònia Salvà". *Lluc.* 744:18-19.

JANER MANILA, Gabriel (1975) "Carnestoltes a Mallorca. Els darrers dies". *L'Avenç.* 24:28-32.

JANER MANILA, Gabriel (1975) "La nit de Sant Jaume (entre el desconcert i el miracle)" [Noticiari]. *Lluc.* 652:25-26.

JANER MANILA, Gabriel (1989) *Mallorca, els dimonis de l'illa.* Barcelona: Edicions Mil·lenari.

LLOMPART, Gabriel (1977) Aspectos medievales de la "Festa de l'Estendard" (Mallorca). A *Etnología y Costumbres Populares III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares.* Zaragoza: Institución Fernando el Católico. pp. 207-222.

LLOMPART, Josep M^a. (1969) "Reflexions una mica frívoles a l'entorn del vi". *Lluc.* 574:17-21.

MARCH I CERDA, Felip E. (1988) "La festa dels moros i cristians a Pollença". *Lluc.* 744:9-10.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1981) *La festa de l'estendard*.
Palma: Ajuntament de Palma.

PEÑA, Pedro de A. (1955) "Sa Colcada". *Cort* (Año IX). 236.

PEREZ VIDAL, José (1966) "La fiesta de la Conquista".
LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 22:426.

PINYA, Baltasar (1955) "Las «Beneides» de San Antonio en Son
Sureda de Manacor". *Cort* (Año IX). 238.

PONS, Miquel (1988) "Festes de ballar i córrer a Santanyí". *Lluc*.
744:14-17.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. I.
«Les Verges»". *Cort* (Año VIII). 231.

RAMON DES PUJOLS (1954) "Costumbres de nuestra tierra. La
fiesta de todos los Santos y «sa bunyolada»". *Cort* (Año VIII). 232.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra.
Fiesta de San Antonio Abad. I. En la vigilia". *Cort* (Año IX) 237.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra.
Fiesta de San Antonio Abad. II. «La cavalcada. S'Argument»".
Cort (Año IX). 238.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. El carnaval". *Cort* (Año IX). 239.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Mayo y sus fiestas". *Cort* (Año IX). 247.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Fiestas de junio. I". *Cort* (Año IX). 248.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Fiestas de junio. II". *Cort* (Año IX). 249.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. San Pedro y San Marcial en la devoción de nuestro pueblo. Fiestas de junio. III". *Cort* (Año IX). 250.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Las fiestas patronales del mes de julio. Su sabor y carácter popular". *Cort* (Año IX). 251.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Valldemosa y Pollensa, canteras de tradición popular". *Cort* (Año IX). 252.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Artá y Montuiri conservan en sus fiestas el tipismo de antaño". *Cort* (Año IX). 253.

RAMIS DE PLANDOLIT, E. (1988) "Els goigs i les festes populars". *Lluc*. 744:23-25.

SANS, F., SALAS, J., MULET, M.J. (1988) "Calendari de festes d'estiu". *Lluc*. 744:4-5.

TRIAIY, Eugenio (1967) "Las fiestas de San Antonio en La Puebla". *Cort* (Año XXI). 535.

VALRIU LLINAS, Catalina (1986) "Aproximació al costumari del carnaval mallorquí" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 726:20-23.

VALRIU LLINAS, Catarina (1989) *El Carnaval a Palma*. Palma: Ajuntament de Palma.

VENTAYOL (1953) "La cabalgata de San Antonio". *Cort* (Año VI). 183.

VENTAYOL (1953) "La tradicional feria de Ramos". *Cort* (Año VII). 190-191.

VENTAYOL (1953) "El modesto baratillo de Palma". *Cort* (Año VII). 204.

VIDAL ISERN, José (1961) "Los jueves de Inca". *Cort* (Año XV). 397.

Festes - Menorca

AMBROS I PAU, Antoni (1981) "Diàlegs amb «Es Jaleo»". *Lluc*. 697:21.

ANGLADA, Miquel (1981) "La festa no és una teoria". *Lluc*. 697:26.

BOSCH Y ANGLADA, José (1987) *La fiesta de Sant Juan en Ciutadela: apuntes histórico-descriptivos* (3a. ed.). Menorca: Nura.

CAVALLER I TRIAY, Ramon (1981) "Gastronomia santjoanera". *Lluc*. 697:27-28.

DELGADO, Eduard (1980) "Notes per a un Comentari Sociològic damunt ses Festes de Sant Joan". *Quaderns de Folklore*. 3.

EDITORIAL (1981) "Festes de Sant Joan a Ciutadella". *Lluc*. 697:2.

FANER, Pau (1981) "Preludi de Sant Joan". *Lluc*. 697:20.

FANER JUANEDA, Jaume (1981) "Bibliografia santjoanenca". *Lluc*. 697:23-24.

LLOMPART, Gabriel (1980) "¿El vertader origen de la festa de Sant Joan de Ciutadella?". *El Iris*. 1939.

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Sant Joan, carta d'identitat popular". *Lluc*. 697:12-13.

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Notes de literatura santjoanenca". *Lluc*. 697:16-18.

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Notes per a una valoració de la nostra festa". *Lluc*. 697:29-30.

MASCARO, Ignasi (1980) "La Festa de Sant Joan, comentaris sociològics". *Quaderns de Folklore*. 3.

MASCARO, Ignaci (1981) "La festa de Sant Joan. Comentaris sociològics". *Lluc*. 697:6-10.

MELIA CAULES, Joan (1981) "Au, joves, a viure la festa!". *Lluc*. 697:22.

MURILLO, Andreu (1981) "Reminiscències de festes cavalleresques a Ciutadella. La tradició i les reivindicacions ciutadanes en unes jornades populars". *Lluc*. 697:11.

OLEO Y QUADRADO, Rafael (1981) *Reseña de la fiesta de San Juan Bautista*. Menorca: Nura. [1a ed. de 1873].

PONS LLUCH, J. (1977) *Protocols de les festes de Sant Joan de Ciutadella*. Ciutadella.

PONS LLUCH, J. (1982) *Origen religiós de les festes de Sant Joan de Ciutadella (Naixement, evolució i vida)*. Ciutadella: Edicions Menorquines.

PORTELLA, Pep (1981) "Consells que em sol donar el meu mirall uns dies abans de Sant Joan". *Lluc*. 697:14.

PORTELLA COLL, Josep (1988) "La Festa de Sant Antoni". [Les Festes de Menorca (I)]. *Quaderns de Folklore*. 32.

PORTELLA COLL, Josep (1990) "Festes de Gràcia". [Les Festes de Menorca (X)]. *Quaderns de Folklore*. 40-41.

PORTELLA COLL, Josep (1992) "Darrers dies de carnaval". [Les Festes de Menorca (II)]. *Quaderns de Folklore*. 46-47.

RUIZ I PABLO, Angel (1981) "Del cor de la terra. Festa de Sant Joan a Ciutadella". *Lluc*. 697:3-5.

TALTAVULL I ANGLADA, Sebastià (1981) "Recuperar Sant Joan". *Lluc*. 697:19-20.

Festes - Països Catalans

FABREGAS, X., BARCELO, P. (1976) *Cavallers i dimonis. Itinerari a través de les festes populars*. Barcelona.

VAYREDA I OLIVAS, Pere (1928) "Supervivències de festes agrícoles primitives". *A.T.P.* 5:284-298.

Festivitats religioses

LLOMPART, Gabriel (1969) "Desfile iconogràfic de penitents espanyols (Siglos XVI al XX)". *R.D.T.P.* 25:31-51.

Festivitats religioses - Eivissa

MACABICH, Isidoro (1944) "Caramellas". *Ibiza* (1^a època). 9.

Festivitats religioses - Mallorca

ALCOVER, A. M^a (1981) *Ses Matances i ses festes de Nadal* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Moll.

ALCOVER, A. M^a (1956) *Corema, Setmana Santa i Pasco*. Palma de Mallorca: Moll.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "Una costumbre navideña del pasado siglo". *Cort* (Año XIV). 389.

BOTA TOTXO, Miquel (1962) "Viernes Santo en Pollensa. «El Davallament»". *Cort* (Año XVI). 420-421.

BRUGAROLA, Martín (1955) "La fiesta de Santa Catalina Tomás en Mallorca". *R.D.T.P.* 11:522-528.

"Deixau lo Dol (Cuadro de costums mallorquines)" (1927) *Llevant* (Any XI). 390.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1958) "Del «Astrum praesepis» del siglo V a los pesebres de hoy". *Cort* (Año XI). 339-340.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1955) *Folklore mallorquí de Nadal*. Palma: Imprenta SS. Corazones.

FERRER, Andrés (1956) "Folklore Balear «Els Betlems» en el folklore navideño de Mallorca". *Cort* (Año X). 287-288.

FERRER MASSANET, Rafel (1963) "Mallorca, ayer y hoy del Día de Difuntos". *Cort* (Año XVII). 458.

H.H. (1963-1964) "Folklore navideño y folklore de Navidad". *Cort* (Año XVII). 461-462.

HORRACH, Matías (1955) "Unas navidades en Mallorca (capítulo que no puso en su obra George Sand)". *Cort* (Año IX). 261-262.

LARROQUE DAVID, Ad. (1954) "Cuando los artistas cuentan la Navidad. Tradiciones y supersticiones navideñas". *Cort* (Año VIII). 295.

LLOMPART, Gabriel (1966) "La «lledània» de la procesión del Corpus de Palma de Mallorca". *R.D.T.P.* 22:304-317.

LLOMPART, Gabriel (1967) "Las águilas del Corpus de Pollensa (Mallorca) y la interpretación del águila procesional del Levante español". *R.D.T.P.* 23:83-104.

LLOMPART, Gabriel (1967) "La llamada «Procesión del Encuentro» en la isla de Mallorca y la filiación medieval del folklore postridentino". *R.D.T.P.* 23:167-180.

LLOMPART, Gabriel (1967) "La danza religiosa de Sant Joan Pelós en las Islas Baleares". *R.D.T.P.* 23:273-287.

LLOMPART, Gabriel (1978) "El Devallament de Mallorca, una paralitúrgia medieval". *Miscel.lània litúrgica catalana.* 1:109-133.

P. G. de D. (1971) "La fiesta del Corpus y representaciones religiosas en Zaragoza y Mallorca (siglos XIV-XVI)"
LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:429-431.

PINYA, Baltasar (1953) "Procesión del Santo Cristo en Manacor". *Cort* (Año VII). 190-191.

PLA CARGOL, J. (1963-1964) "Los nacimientos, pesebres o belenes y sus figuras". *Cort* (Año XVII). 461-462.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. «Cada cosa a son temps, i per a Nadal neules»". *Cort* (Año IX). 236.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. La cuaresma. I". *Cort* (Año IX) 240.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. La cuaresma. II". *Cort* (Año IX). 241.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. La cuaresma. III". *Cort* (Año IX) 242.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Tiempo pascual". *Cort* (Año IX). 244.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Tiempo pascual. II. Mes de María. Bendició de fruits. Fires". *Cort* (Año IX). 245.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore navideño. La Navidad en el alma de nuestro pueblo". *Cort* (Año IX). 261-262.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Devoción, costumbres y leyendas de nuestro pueblo en Semana Santa". *Cort* (Año IX). 268.

SANT-DUASO (1961) "La mesa de Navidad en los hogares mallorquines". *Cort* (Año XV). 413.

V. (1957) "La Pascua florida en nuestra tierra". *Cort* (Año X). 296.

V. (1958) "Costumbres populares. En el sábado de gloria". *Cort* (Año XI). 321.

V. (1958) "Costumbres navideñas mallorquinas". *Cort* (Año XI). 339-340.

VIVES, Miquel, PONS, Joan (1980) "Els goigs dels quintos". *Lluc*. 691:41-42.

X. (1927-8) "Deixem lo dol". *Tresor dels Avis*. 4:28-31.

Folklore

CENTRE DE CULTURA POPULAR (1984) "II Mostra d'Activitats i Espectacles Populars". *Lluc*. 715:36.

"I Certamen internacional de folklore" (1952) *Cort* (Año VI). 171.

FABREGAS CUXART, Luis (1956) "Algo sobre el folklore".
Cort (Año IX). 266.

"Folklore"(1918) *LVM* (3a. època). 31.

LLOMPART, Gabriel (1970) "El folklore" [Correu dels amics].
Lluc. 591:1.

"Notícies. Tercer Certamen Internacional de Danzas y Congreso
Internacional de Folklore en Palma de Mallorca" (1952) *R.D.T.P.*
8:714-716.

PEREZ VIDAL, José (1964) "Martín Luther en la conciencia
popular española. Apuntes folklóricos e iconográficos".
LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 20:395-396.

Folklore - Catalunya

AMADES, Joan (1974) "El Folklore a Catalunya". *Miscellania
Barcinonensia*. 39:129-182.

CONSUL, Isidor, MIRO, Ramon (1987) Valeri Serra i Boldú de la
Renaixença al Noucentisme. A SERRA I BOLDU, Valeri *Folklore
de la pagesia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
pp. 7-94.

FERRER, Andreu (1927-8) "El folklorisme a Barcelona". *Tresor dels Avis*. 4:129-136.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1980) Marià Aguiló, col.lector de cançons populars. A *Actes del Vè Col.loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 287-324.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) Marià Aguiló i la poesia popular. A *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserra. pp. 307-332.

SERRA I BOLDU, Valeri (1987) *Folklore de la pagesia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Folklore - Eivissa

ALCOVER, Antoni M^a. (1974) "Material folklòric eivissenc replegat de Mossèn Alcover". *Eivissa*. 4:14-16.

"Folklore" (1946) *Ibiza* (1^a època). 19.

FAJARNES, Enrique (1957) "Lo popular en la vida ibicenca". *Ibiza* (2^a època). 4.

FAJARNES CARDONA, E. (1978) *La Ibiza de nuestro tiempo*. Ibiza: Gráficas Diamante.

MARI CARDONA, Joan (1983) "Els camins de l'Arxiduc, avui. Eivissa-Puig d'es Molins-Ses Salines-Es Cubells-Eivissa". *Estudis Baleàrics*. 10:27-70.

SOTO, Martín (1946) "De nuestro folklore". *Ibiza* (1ª època). 18.

Folklore - Espanya

Folklore español (1968) Madrid: Instituto Español de Antropología Aplicada.

GOMEZ-TABANERA, J.M. [et al.] (1968) *El folklore español*. Madrid: Instituto de Antropología Aplicada.

HOYOS SAINZ, Luis de, HOYOS SANCHO, Nieves de (1985) *Manual de folklore. La vida popular tradicional en España*. Madrid: Istmo.

Folklore - Illes Balears

ARTIGUES BONET, A. (1982) Festa, balls, músiques. A *Cent Anys d'Història de les Balears*. Palma: Caixa de Balears "Sa Nostra". pp. 231-252.

FERRER, A. (1965) *Folklore balear*. Palma de Mallorca: Cort.

GALMES, Antonio (1950) *Mallorca, Menorca e Ibiza. Folklore, danzas, costumbres, canciones*. Inca: Imp. Durán.

PEREZ VIDAL, José (1966) "Folklore balear". FERRER GINARD, Andrés. *R.D.T.P.* 22:433-434.

SABRAFIM, Gabriel (1982) *Leyendas, tradiciones, cuentos fabulosos y otros relatos de las islas de Cabrera, Formentera, Eivissa, Menorca y Mallorca*. Palma: J. J. de Olañeta.

Folklore - Mallorca

A.F. (1927-8) "Excursió folklòrica a Es Capdellà". *Tresor dels Avis*. 4:52-55.

CANALS Y ALEMANY, Mariano (1952) "Costumbrismo y tradición" *Cort* (Año VI). 183.

COLL I THOMAS, B. (1971) *Folklore de Lluçmajor. Rondalles, feines, costums, festes*. Lluçmajor: Caixa de Balears "Sa Nostra".

DURAN, Damià (1983) *El pensament de l'home comarcal*. Manacor.

DURAN, Damià (1989) *Roda de folklore pagès (Màgia, jocs i festes de Son Macià)*. Manacor: Gràfiques Miramar.

ENSENYAT ESTRANY, Bartolomé (1975) *Folklore de Mallorca. Danzas, música, ritos y costumbres*. Palma: Escuela de Música y Danzas de Mallorca.

ENSENYAT ESTRANY, Bartomeu (1980) "El pastor". *Lluc*. 691:55-57.

ENSENYAT ESTRANY, Bartomeu (1981) *El pastor. La poesia, la música, costums i tradicions del pastor de Mallorca*. Mallorca: Escola de Música i Dances de Mallorca.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1955) *Folklore mallorquí de Nadal*. Palma: Imprenta SS. Corazones.

ESTARELLAS PASCUAL, Andreu (1985) *L'essència de Mallorca. Recull de costums i tonades. Any 1949*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Excursió folklòrica a St. Llorens des Cardessar". *Tresor dels Avis*. 2:24-27.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore balear I". *Tresor dels Avis*. 2:65-68.

FERRER, Andreu (1931) "El nostre folklore, I". *LVM* (4a. època). 1.

GALMES RIERA, Antonio (1974) Mallorca: su folklore. *Baleares. Antología de temas. Curso de perfeccionamiento para informadores turísticos*. Palma.

GALMES RIERA, Antonio (1982) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears "Sa Nostra".

GALMES RIERA, Antonio (1989) *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes II*. Manacor: Informacions Llevant.

GAYA, Miquel (1970) "La temptació del folklore". *Lluc*. 589:3.

[GINARD BAUÇA, R.] (1929) *Croquis artanencs*. Artà.

J. M. S. (1985) "Records d'albuferers". *Lluc*. 720:15-16.

JANER MANILA, Gabriel (1978) "Símbol i misteri de la poma". *Lluc*. 681:22-25.

JULIA SASTRE, Juan (1982) *Porreres: coses d'altre temps*. Palma: Imp. Muntaner.

L.M. (1979) "Festes populars de cultura Pompeu Fabra a Mallorca. Conferències i festa popular a la festa Pompeu Fabra". *Lluc*. 687:20-21.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Folklore de Lluçmajor. Rondalles. Feines. Costums. Festes". COLL, Baltasar. *R.D.T.P.* 28:373-374.

LLOMPART, Josep M^a. (1972) "Folklore. La lluneta del pagès solleric". *Lluc*. 611:4-6.

LLOMPART, Gabriel (1981) "El niño en la Mallorca medieval". *Estudis Baleàrics*. 0:75-91.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1973) *Un poble un temps*. Palma: Turmeda.

MOLL, Francesc de B. (1976) "Del tabú erótico en la lexicografía y en el folklore". *R.D.T.P.* 32:349-358.

NOGUERA, Antonio (1893) *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca. Obra laureada con el Primer Premio ofrecido por S.A.R. la Serma. Sra. Infanta Doña Isabel en el segundo concurso de la Ilustración Musical Hispano-Americana*. Barcelona: Tipografía de Víctor Berdós y Feliu.

PEREZ VIDAL, José (1950) "Mallorca, Menorca, Ibiza. Folklore". GALMES, Antonio. *R.D.T.P.* 6:653-655.

POL, Antonio (1954) *Mallorca y su folklore. I*. Palma: Editorial mallorquina de Francisco Pons.

POL, Antonio (1955) *Mallorca y su folklore. II*. Palma: Editorial mallorquina de Francisco Pons.

PONS, Antoni (1922) "Notes folklòriques. (De un llibre inèdit). *Tresor dels Avis*. 1:4-7.

RAMON DES PUJOLS (1922) "Miscelánea". [La Picota. Práctica curativa. El sol dins es cap (insolació). Entre glosadors]. *Tresor dels Avis*. 1:185-188.

RAMON DES PUJOLS (1923) "Miscelánea folklòrica". *Llevant* (Any VII). 186.

RIERA MONTSERRAT, Francesc (1979) *Remeis amatoris, pactes amb el dimoni, encanteris, per a saber de persones absents, cercadors de tresors, remeis per a la salut : bruixes i bruixots davant la Inquisició de Mallorca en el segle XVII*. Palma: José J. de Olañeta.

RIPOLL, Luis (1961) "Mallorca: su paisaje y su folklore en el «Die Balearen»". *Cort* (Año XV). 402.

SABATER, Gaspar (1956) "Carta al Director. El folklore mallorquí y su proyección en el mundo". *Cort* (Año X). 277.

SABRAFIM, Gabriel (1980) *Mallorca: leyendas, tradiciones y relatos*. Palma: L. Ripoll.

SACARES I MULET, Josep (1990) *Temps d'ametlles*. LLucmajor: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

SERRA BUSQUETS, Sebastià (1980) "Mallorca canta i balla".
Lluc. 694:33-34.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Simiots". *Tresor dels Avis*. 4:81-87.

VALRIU, Catalina (1980) "Biniamar: inici d'estudi a un poble petit". *Lluc*. 691:45-47.

XAMENA SASTRE (1952) "Divagaciones sobre el folklore por el Mtro. ...". *Cort* (Año VI). 162.

Folklore - Menorca

BONET, Antoni (1991) "Les terres de la Vall" [Paratges de l'illa (II)]. *Quaderns de Folklore*. 45.

CAMPS, Francesc (1917) "El verdanc de magraner". *LVM* (2a. època). 45.

CAMPS I MERCADAL, F. (1986) *Folk-lore menorquí: de la pagesia. Tom I*. Maó: Consell Insular de Menorca: Entitat local d'es Migjorn Gran. (Capcer ; 4). (Primera edició de 1918).

CAMPS I MERCADAL, F. (1987) *Folk-lore menorquí: de la pagesia. Tom II*. Maó: Consell Insular de Menorca: Entitat local d'es Migjorn Gran. (Capcer ; 6). (Primera edició de 1918).

FERRER GINARD, Andreu. (1927) *Etnologia de Menorca o certes costums i preocupacions que se conserven en aquesta illa*. Artà: Tipografia Catòlica.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1974) *Tipos populares de Mahón*. Mahón

MOLL, Francesc de B. (1979) "Conceptes de Folklore". [Homenatge de les Illes a Francesc d'Albranca]. *Quaderns de Folklore*. [1].

Folklore - País Valencià

SANCHIS GUARNER, Manuel (1944) "Folklore geogràfic de la comarca d'Alcoi". Separata de Miscel.lània Fabra. Buenos Aires. pp. 380-400.

Folklore - Països Catalans

"Calendari Folklòric d'Urgell" (1916-1917) SERRA I BOLDU, Valeri. *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:3. [ressenya bibliogràfica].

"Folklore Alguerès replegat de n'Antoni Ciuffo" (1923-1924) *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:257-272. [ressenya bibliogràfica].

J. M. G. T. (1952) "Paral·lelismes culturals entre Sardenya, Catalunya i Balears". VIOLANT I SIMORRA, Ramon. *R.D.T.P.* 8:168-169.

ROMA, Josefina (1980) Pròleg de la reedició de l'*Arxiu de Tradicions Populars recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya i terres aragoneses de parla catalana*. Barcelona: José J. de Olañeta.

Folklore - Història

SIMO, Carme (1987) "Llorenç Capellà Garí, glosador". *Lluc*. 738:20-22.

SUREDA NICOLAU, Pere (1971) "Els estudis de folklore a la revista «Lluc»" [Correu dels amics]. *Lluc*. 600:1.

Folkloristes - Biografia

A.F. (1927-8) "Don Rosend Serra Pagès" [Necrològica]. *Tresor dels Avis*. 4:184-187.

ALOMAR VILLALONGA, Gabriel (1979) *Antonio Noguera y su obra musical*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 94).

AMOROS BORRAS, A. (1982) "Mn. Antoni Maria Alcover i Sureda, apòstol major de la nostra llengua (1862-1932). En el cinquantenari de la seva mort". *Estudis Baleàrics*. 7:151-169.

BALLESTER, Pere (1971) "Marcha fúnebre". *Revista de Menorca*. 2on. semestre:135-289.

BORRAS MERCADAL, Jaime (1957) *Biografía del Dr. D. Francisco Camps Mercadal por Jaime Borrás Mercadal*. Ciudadela: José Al.lés Quintana.

BOSCH JUAN, Maria del Carme (1991) "«VT pictvra poesis». Comentari sobre «Somnis d'estiu ran de mar»". *Estudis Baleàrics*. 41:61-67.

CABOT LLOMPART, Juan (1962) "Evocación de Luis Salvador de Austria". *Cort* (Año XVI). 426.

CAMPINS PONS, Antònia (1987) "Llum Nova: un periòdic amb vocació catalana". *Randa*. 21:151-160

CAÑELLAS I SERRANO, Nicolau, TRIAS I PRATS, Sebastià (1991) "Lluís Salvador, naturalista. Notes sobre els seus treballs de botànica". *Estudis Baleàrics*. 41:47-60.

CAROD ROVIRA, Josep Lluís (1988) "Baltasar Samper, melodia llunyana". *El Mirall*. 17:37-38.

CIRER I COSTA, Felip (1990) Joan Castelló i Guasch 1911-1984. *A Escriptors de les Illes Balears, 2*. Palma: Universitat de les Illes Balears. pp. 30-31.

DURAN, Llorenç M. (1972) "Polèmica. Sobre la conversa amb Jordi Martí Rosselló". *Lluc*. 618:18-19.

Escriptors de les Illes Balears, 2 (1990) Palma: Universitat de les Illes Balears.

FAROLFI, Fiorello de (1972-73) Un grande dimenticato. L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana. A Estratto da *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*. Trieste.

FAROLFI, Fiorello de (1974) L'Arciduca Lodovico Salvatore di Toscana e Trieste. A Estratto da *Archeografo Triestino*. Serie IV, vol. 34. pp. 99-104.

FELIX (1929) "Mossèn Cosme Bauçà". *Llevant* (Any XIII). 471.

FERRA, Bartolomé (1948) *El Archiduque errante Luis Salvador de Austria*. Barcelona: Montaner y Simón.

FERRA, Bartomeu (1974) *Chopin y George Sand en Mallorca*. Valldemosa: La Cartoixa.

[FERRER, Andreu] (1922) "D. Juan Benejam i Vives". *Tresor dels Avis*. 1:33-34.

FERRER GIBERT, Pedro (1943) *El Archiduque Luis Salvador, Rubén Darío y Santiago Rusiñol en Mallorca*. Inca: Vich.

FERRER MASSANET, Rafel (1962) "En el primer centenario del insigne Muy Ilustre Sr. D. Antonio M^a Alcover y Sureda". *Cort* (Año XVI). 415-416.

GAYA, Miquel (1974) "El P. Rafel Ginard Bauça. Parlament biogràfic llegit a Sant Joan el 17 de novembre de 1974 en ocasió d'esser declarat fill Predilecte d'aquella vila". *El Heraldo de Cristo*. 775:10.

GILI FERRER, Antoni (1980) "Puntualitzacions a un article sobre el P. Rafel Ginard" [Correu]. *Lluc*. 692:2.

GINARD, Antoni (1988) "Entrevista a Andreu Ramis". *El Mirall*. 16:11-13.

GINARD BAUÇA, R. (1982) "Mn. Antoni M^a Alcover, folklorista". *Affar*. 2:187-199.

GRIERA, A. (1914) "La «calaixera» de Mn. Alcover". *B.D.C.* 4:1-10.

GRIMALT, Josep (e.p.) Les notes de Mossèn Alcover com a reflex d'una font oral. A *Col·loqui sobre les Font Orals*. Palma: UIB.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Antoni Maria Alcover. L'home que s'agradava de veure la por". *Lluc*. 705:19-21.

J[UAN] T[IOUS], J. (1973-75) Andrés Ferrer Ginard [necrología]. *BSAL*. 34:598-599.

LLOMPART, Gabriel (1989) "Necrología. Antoni Galmés Riera 1907-1989". *BSAL*. 45:423-424.

LLOMPART, Josep M. (1986) Aproximació a Mossèn Alcover. A ALCOVER, Antoni M. *Les millors rondalles de Mallorca*, vol. 1. Palma: Moll. pp. 5-22.

LOPEZ CASASNOVAS, Joan F. (1979) "Francesc Camps i Mercadal. «Francesc d'Albranca»". [Homenatge de les illes a Francesc d'Albranca]. *Quaderns de Folklore*. [1].

MARCH, Juan (1983) *S'Arxiduc. Biografia de un príncipe nómada*. Palma: José J. de Olañeta.

MARI, Bartomeu (1973) "D'Eivissa. Diàleg amb Joan Castelló Guasch". *Lluc*. 630:23.

MARI, Isidor (1976) "Isidor Macabich, als dos anys de la seva mort". *Randa*. 2:211-223.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1959-60) "Rafel Ginard Bauzá: el cançoner popular de Mallorca". *Estudis Romànics*. 7:194-197.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1968) "Mossèn Alcover i la nostra cultura popular". *Lluc*. 570:9-12.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1969) "Tomàs Aguiló i la poesia popular". *Lluc*. 577:8-10.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1982) "Mossèn Antoni Maria Alcover i les Rondalles". *Lluc*. 705:12-14.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1982) "Francesc de B. Moll, impulsor de cultura". *Randa*. 13:213-219.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1983) "Mossèn Antoni M^a Alcover, amic i deixeble de Marià Aguiló". *Randa*. 14:93-107.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme. Col.laboració, oposició, exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MICHAUD, Yves (1990) *Dadasophie et anthropologie = the dadaosophist and anthropologist. A Raoul Hausmann architecte = architect: Ibiza 1933-1936*. Bruxelles: Fondation pour l'Architecture.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1971) "Conversa amb Don Andreu Ferrer i Ginard". *Lluc*. 601:9-12.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Conversa amb: Jordi Martí Rosselló (es mascle ros)". *Lluc*. 614:10-12. [Rectificacions al nº 614, pg.24]

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1980) "Bibliografia poètica i folklòrica del p. Francesc Bonafé (1929-59)". *Lluc*. 691:58-60.

MOLL, Francesc de B. (1923-1924) "Per D. Andreu Ferrer i Ginart". *B.D.LL.C.* (1a. època). 13:235-238. [Comentaris sobre el llibre *Cançonetes Menorquines*].

MOLL, Francesc de B. (1933) "Mn. Antoni M^a Alcover". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:4-28.

MOLL, Francesc de B. (1970) *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*. Mallorca: Moll.

MOLL, Francesc de B. (1975) *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Mallorca: Moll.

MOLL, Francesc de B. (1976) "El Cançoner del Pare Ginard. En memòria de P. Rafael Ginard que morí el prop passat 15 d'octubre". *Lluc*. 664:14-15.

MOLL, Francesc de B. (1981) "Bibliografia (1922-1979)". *Randa*. 11:183-205.

MOLL, Francesc de B. (1981) "Epistolari de Miquel Costa i Llobera a Antoni Alcover". *Randa*. 12:125-183.

MOLL, Francesc de B. (1981) *Un home de combat. Mossèn Alcover* (2a. ed.). Palma de Mallorca: Moll.

MORA FERRAGUT, Gerard (1991) "El archiduque Luis Salvador de Austria como propietario de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 41:25-32.

El Món de Joan Amades (1990) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

MONTSERRAT I VIDAL, Guillem (1987) "Sebastià Vidal «Sostre»". *Lluc*. 738:16-19.

PARETS SERRA, Joan (1983) "El nacionalisme musical mallorquí iniciat per Antoni Noguera fins a Joan Maria Thomàs. Apunts per a una història de la música de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 9:119-122.

PONS, Miquel (1971) *Mossèn Cosme Bauçà (1871-1971)*. Felanitx.

PONS, Miquel (1972) *Bibliografia de Mn. Cosme Bauçà i Adrover. A Ferias y Fiestas de San Agustín*. Felanitx.

"El Pueblo de San Cristóbal (Menorca) rinde homenaje a D. Andrés Ferrer Ginard, Director de la Escuela Preparatoria del Instituto" (1956) *Cort* (Año X). 277.

ROSSELLO BORDOY, Guillem (1973) *Discurs llegit en la proclamació solemne de Mossèn Cosme Bauçà Adrover i Don Miquel Bordoy Oliver, fills il.lustres de Felanitx. Dia 27 d'agost de 1972*. Felanitx: Ajuntament de Felanitx.

SALORD RIPOLL, Josefina (1990) "Francesc Camps i Mercadal / Francesc d'Albranca: coordinades histórico-culturals". *Revista de Menorca*. 4art. trimestre. 415-

SANCHO ORELL, M^a Bel (1984) *El mestre Andreu Ferrer i l'ensenyament a Artà*. Palma: Institut de Ciències de l'Educació.

SCHWENDINGER, Helga (1991) *El Archiduque Luis Salvador de Austria. Príncipe, científico, viajero*. Palma, Miquel Font.

SERRA I BOLDU, Valeri (1987) *Folklore de la pagesia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

TOMAS, Margalida (1977) "Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875, I". *Randa*. 5:136-162.

TOUS I TOUS, Marià (1990) Isidor Macabich i Llobet (1883-1973). A *Escriptors de les Illes Balears*. Segona Tongada. Palma: Universitat de les Illes Balears.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1981) Aproximació a l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador. *Estudis Baleàrics*. 2:87-107.

TRIAS MERCANT (1983) "El programa metodològic a l'antropologia de Lluís Salvador". *Estudis Baleàrics*. 11:91-106.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1990) Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i Borbó (1847-1915). A *Escriptors de les Illes Balears*, segona tongada. Palma: Universitat de les Illes Balears.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "L'Arxiduc i l'amor". *Estudis Baleàrics*. 41:13-22.

VALLESPÍR i SOLER, Jordi (1980) "El Pare Rafel Ginard". *Lluc*. 691:22.

VIDAL ISERN, José (1954) "El músico Antonio Noguera". *Cort* (Año VIII). 216.

VIDAL ISERN, José (1954) "Centenario del Archiduque de Austria Luis Salvador". *Cort* (Año VIII). 225.

VIDAL I TOMAS, B. (1956) Visita a Mossèn Cosme Bauzà. A *Ferias y Fiestas de San Agustín*. Felanitx.

VILLANGOMEZ, M (1973) "Macabich, costumista". *Eivissa*. 3:11-13.

Furs - Eivissa

COSTA RAMON, J. (1946) "Derecho foral ibicenco". *Ibiza* (1^a època). 20.

COSTA RAMON, J. (1946) "Derecho foral ibicenco II". *Ibiza* (1^a època). 21.

COSTA RAMON, J. (1946) "Derecho foral ibicenco III". *Ibiza* (1^a època). 22.

COSTA RAMON, J. (1947) "Derecho foral ibicenco V". *Ibiza* (1^a època). 22.

COSTA RAMON, J. (1948) "Derecho foral ibicenco VI". *Ibiza* (1^a època). 27.

COSTA RAMON, J. (1949-50) "Derecho foral ibicenco VII". *Ibiza* (1^a època). 29.

COSTA RAMON, A. (1958) "Derecho Foral Ibicenco". *Ibiza* (2ª època). 5:19-58. (Original publicat el 1946).

"Los espolits ibicencos. De nuestro derecho foral" (1945) *Ibiza* (1ª època). 1.

SAEZ MARTINEZ, J. (1944) "El Estatge. Derecho foral". *Ibiza* (1ª època). 1:8-9.

Furs - Mallorca

Derecho foral mallorquín. Nuevos datos sobre la imprescriptibilidad del Capítol de los Censos y de sus últimas 29 pensiones (1924) Palma: Tipografía la Esperanza.

PINYA HOMES, Román (1987) *La creación del derecho en el Reino de Mallorca*. Palma: Cort.

Geografia - Eivissa

MARI CARDONA, Joan (1983) "Els camins de l'Arxiduc, avui. Eivissa-Puig d'es Molins-Ses Salines-Es Cubells-Eivissa". *Estudis Baleàrics*. 10:27-70.

Geografia - Mallorca

LLOMPART, Gabriel (1965) "Mallorca. El Sur y el Sudeste (Municipios de Lluçmajor, Campos, Ses Salines, Santanyí, Felanitx y Manacor). ROSSELLO VERGER, Vicente María. *R.D.T.P.* 21:201-202.

ROSSELLO VERGER, V. M. (1964) *Mallorca. El Sur y el Sureste*. Palma: C.O.C.I.N.

Geografia humana

BISSON, J. (1977) *La terre et l'homme aux illes Baléares*. Aix-en-Provence: Edisud.

BISSON, J. (1978). "Structures agraires et habitat rural aux Pitiüses (Eivissa, Formentera)" *Revista Catalana de Geografia*. 2.

CIRER I COSTA, Felip (1991) *Buscatell*. Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera.

DURAN, Damià (1980) *Portocristo, societat i cultura*. Manacor: Ajuntament de Manacor.

ENCINAS, J.A. (1981) *Pollença. Semblança d'un poble*. Pollença: Imagen 70.

PICORNELL, Climent (1989) *Turisme i territori a les Illes Balears*. Tesi Doctoral inèdita. Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears.

PICORNELL, Climent (1990) "18 conclusions generals sobre la geografia, la història, els impactes i la política del turisme a les Illes Balears". *Treballs de Geografia*. 43:43-48.

Geografia humana - Menorca

BONET, Antoni (1991) "Les terres de la Vall" [Paratges de l'Illa (II)]. *Quaderns de Folklore*. 45.

VIDAL BENDITO, T (1969) "Evolución de la agricultura y de la propiedad rural en la isla de Menorca" *Revista de Menorca*. Primer i segon trimestre pp. 5-46 i 85-125.

Graffiti - Mallorca

BERNAT ROCA, Margalida i altres (1982) "La presó del campanar de Sant Miquel". *Estudis Baleàrics*. 7:95-131.

BERNAT ROCA, Margalida i altres (1987) "Els graffiti del campanar de la Seu de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 23:7-46.

PICORNELL, Climent (1989) *Turisme i territori a les Illes Balears*. Tesi Doctoral inèdita. Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears.

PICORNELL, Climent (1990) "18 conclusions generals sobre la geografia, la història, els impactes i la política del turisme a les Illes Balears". *Treballs de Geografia*. 43:43-48.

Geografia humana - Menorca

BONET, Antoni (1991) "Les terres de la Vall" [Paratges de l'Illa (II)]. *Quaderns de Folklore*. 45.

VIDAL BENDITO, T (1969) "Evolución de la agricultura y de la propiedad rural en la isla de Menorca" *Revista de Menorca*. Primer i segon trimestre pp. 5-46 i 85-125.

Graffiti - Mallorca

BERNAT ROCA, Margalida i altres (1982) "La presó del campanar de Sant Miquel". *Estudis Baleàrics*. 7:95-131.

BERNAT ROCA, Margalida i altres (1987) "Els graffiti del campanar de la Seu de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 23:7-46.

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1987) "Graffiti a la torre de Sant Joan de la Llotja". *Estudis Baleàrics*. 23:47-56.

GONZALEZ GOZALO, Elvira (1990) "Los graffiti históricos y las pinturas murales populares. Primer paso para su protección y salvaguarda en el ámbito del patrimonio cultural". *BSAL*. 46:271-274.

Illes Balears - Història

LLOMPART, Gabriel (1969) "Els epigons dels foners balears". *Lluc*. 575:10-12.

Indumentària - Eivissa

[MACABICH, Isidoro] (1948) "Nuestros trajes y danzas". *Ibiza* (1^a època). 27.

Indumentària - Mallorca

BIBILONI, Joan (1922) "Indumentaria pollensina. Ultims del sigle XVIII i principis del XIX". *Tresor dels Avis*. 1:49-53.

MULET GOMILA, Antonio (1947) "El traje mallorquín a través del pintor costumbrista Gabriel Reinés". Separata de BSAL, tom XXIX. pp. 758-769. Palma.

MULET GOMILA, Antonio (1951) *El traje balear en doce láminas del siglo XVIII*. Palma: Imp. Mn. Alcover. (Panorama Balear ; 2).

MULET GOMILA, Antonio (1955) *El traje en Mallorca. Aportación a su conocimiento*. Palma de Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MULET RAMIS, Bartomeu (1977) Variedad de faldas en indumentaria mallorquina del siglo XVIII. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 493-498.

MULET RAMIS, Bartomeu (1982) "Indumentària mallorquina dels balladors, usada en el segle XVIII". *Lluc*. 704: 23-27

MULET RAMIS, Bartomeu (1988) *Indumentària mallorquina dels balladors dins el segle XVIII*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca.

VILELLA, Cristóbal (1989) *Trajes de la isla de Mallorca*. Palma de Mallorca: Patrimonio Nacional : José J. de Olañeta.

Indumentària - Menorca

MURILLO, Andreu, PLANTALAMOR, Lluís (1977) Descripción del traje menorquín de fines del siglo XVIII según manuscrito de D. Juan Ramis y Ramis. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 499-508.

Indumentària - Pitiüses

POMAR, Antoni, MARI TUR, Joan (1989) *Temps ha...: indumentària de les Pitiüses*. Eivissa: Caixa de Balears "Sa Nostra".

Instrumentos musicales - Catalunya

"Recull folklòric-etnogràfic de les Valls del Flamisell. Instrumentos populares" (1934) VIOLANT I SIMORRA, R. *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:125. [ressenya bibliogràfica]

Instrumentos musicales - Eivissa

PLANELLS, Víctor (1982) "La Cultura Popular Sonora d'Eivissa". *Quaderns de Folklore*. 8:3-9.

Instruments musicals - Mallorca

ARTIGUES BONET, A. (1978) "Instruments de percussió (Mallorca)". *Mayurqa*. 18.

ARTIGUES BONET, A. (1978) "Xeremies, fubiol i tamborino, instruments mallorquins". *Gralla*. gener-febrer.

ARTIGUES BONET, A. (1980) *Instruments musicals mallorquins. Notes informals per al seu estudi i per a la seva difusió*. Mallorca: Centre d'Estudis Socialistes Gabriel Alomar.

ARTIGUES BONET, A. (1981) *Música mediterrània; xeremiers*. Palma: CIEMEN.

ARTIGUES BONET, A. (1982) *Xeremiers: manual de xeremies, fubiol i tamborí*. Palma: Cort.

ARTIGUES, Toni (1983) "El sac de gemecs torna a sonar". *Lluc*. 711:40-41.

CARBONELL, Xavier (1986) "Els instruments musicals del betlem de l'església de la Sang". *Estudis Baleàrics*. 20:23-36.

MOREY, Joan, ARTIGUES, Antoni (1989) *Repertori i construcció dels instruments de la colla de xeremiers catalans a*

Mallorca. Palma: Universitat de les Illes Balears. (Quaderns de música ; 2).

TERRASSA, Jaume (1972) "De Mallorca. A on van les xeremies?". *Lluc*. 618:27.

Jocs - Catalunya

AMADES, Joan (1934) "Jocs de paraules". *B.D.LL.C.* (2a. època). 16:162-169.

AMADES, Joan (1935) "Calemburs". *B.D.LL.C.* (2a. època). 17:177-181.

Jocs - Eivissa

Jocs tradicionals eivissencs (1986) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

TUR, Vicent, BONET, Catalina (1981) "Els nostres jocs de matances (primer premi del nostre concurs permanent Portes Obertes)". *Eivissa*. 11:4-7.

TUR, V., RIBAS, J., PALERM, F. (1983) "Cançons infantils i de jocs (primer premi del nostre concurs Portes Obertes)". *Eivissa*. 14:13-14.

Jocs - Mallorca

BARCELO MAIRATA, Jaume, FORTEZA BONNIN, Lluís (1983) *Cançons i jocs populars de Mallorca*. Palma de Mallorca: Centre d'Estudis de l'Esplai.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Problemes aritmètics". *Tresor dels Avis*. 2:41-43.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Comparanses". *Tresor dels Avis*. 2:60-62.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Comparanses". *Tresor dels Avis*. 2:69-72.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Comparanses". *Tresor dels Avis*. 2:140-141.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Problema de les taronges". *Tresor dels Avis*. 4:94.

GALMES I RIERA, Antoni (1980) "Jocs de matances". *Lluc*. 691:35-37.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1980) "Entorn a la classificació dels jocs tradicionals". *Lluc*. 691:30-33.

MUDOY, F., PARPAL, M., REUS, M. (1980) "Un estudi sobre els jocs tradicionals a Sencelles". *Lluc*. 691:33-34.

POL, A. (1955) "Los juegos de muchachos en Mallorca. Miloques, nyolits i estels. Ses mides justes són de's rebol. A la una cerca la mula". *Cort* (Año IX). 258.

PONS, Antoni (1927-8) "Jocs d'Infants a Mallorca". *Tresor dels Avis*. 4:155-159.

POU, A. (1979) *Així jugàvem nosaltres*. Palma.

POU, A. (1989) *Jocs populars*. Mallorca: Moll.

SERRA I PAGES, R. (1925-6) "Formes populars mnemotécnicas". *Tresor dels Avis*. 3:103-107.

SERRA I PAGES, R. (1925-6) "Interpretació de les fórmules mnemotécnicas". *Tresor dels Avis*. 3:136-138.

Jocs- Menorca

"Jocs de porquejades i del camp" [Jocs populars (I)] (1983) *Quaderns de Folklore*. 11.

PORTELLA COLL, Josep (1984) "Jocs esportius i de provatures". [Jocs populars (II)]. *Quaderns de Folklore*. 15-16.

PORTELLA COLL, Josep (1986) "Jocs i divertiments dels menuts". [Jocs populars (III)]. *Quaderns de Folklore*. 26.

Joguines - Mallorca

BOIG CLAR, Ton (1989) *Juguetes d'un temps*. Palma: Consell Insular de Mallorca.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "De Folklore Balear III. Joguines infantils". *Tresor dels Avis*. 2:113-117.

Les juguetes de les padrines (1991) Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear.

Literatura catalana - Illes Balears

JANER, Maria de la Pau (1988) "Les festes d'estiu en la poesia de Maria Antònia Salvà". *Lluc*. 744:18-19.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Noves espigoladures en la poesia de Miquel Costa i Llobera". *Lluc*. 594:14-17.

LLOMPART, Josep M. (1989) *La literatura moderna a les Balears* (2a. ed.). Mallorca: Moll.

ROSSELLO BOVER, Pere (1986) L'obra poètica original de Rafel Ginard Bauçà. A *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol. 2. pp. 295-308.

Literatura catalana - Dictionaris

MOLAS, Joaquim, MASSOT I MUNTANER, Josep (1979) *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62.

Literatura folklòrica

LLOMPART, Gabriel (1964) "Los gozos populares de San Cayetano en el Levante español". *R.D.T.P.* 20:461-479.

LLOMPART, Gabriel (1978) "Poesía popular y literatura".
ROMEU FIGUERAS, José. *R.D.T.P.* 34: 317.

Literatura folklòrica - Catalunya

BALANZO, Fèlix (1984) "Lloc i funció de la poesia oral. Contribució al seu estudi lingüístic". *Randa*. 16:153-170.

GRIERA, Antoni (1936) Les cabanelles. A *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris Històrics i Lingüístics*, vol. 2. Barcelona. pp. 161-163.

LLOMPART, Gabriel (1971) "El curioso uso popular de un texto de San Lucas (4,30) en Cataluña desde la baja Edad Media". *R.D.T.P.* 27:41-47.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1981) Marià Aguiló i la poesia popular. A *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 307-332.

Literatura folklòrica - Eivissa

MARI, Isidor (1979) "Sobre el romanç eivissenc «En Rodriguet»". *Randa*. 9:201-208.

PLANELLS I BONET, Josep (1974) "Algunes oracions de temps vell". *Eivissa*. 5:23-24.

PRATS TUR, Antoni (1987) "Apunts per a un estudi d'un romanç eivissenc del cicle cidjà: En Rodriguet". *Eivissa*. 17-18:42-45.

Literatura folklòrica - Mallorca

BOSCH JUAN, Maria del Carme (1991) "«VT pictvra poesis». Comentari sobre «Somnis d'estiu ran de mar»". *Estudis Baleàrics*. 41:61-67.

CASELLAS, Andreu (1970) "S'argument de sa Festa de Sant Antoni Abat a Artà". *Lluc*. 588:25-27.

"Deixau lo Dol (Cuadro de costums mallorquines)" (1927) *Llevant* (Any XI). 390.

[FERRER, Andreu] (1922) "El dissapte a vespre". *Tresor dels Avis*. 1:136-137.

[FERRER, Andreu] (1922) "Cançó de les Verges". *Tresor dels Avis*. 1:156.

[FERRER, Andreu] (1922) "Jo m'aixec dematinet". *Tresor dels Avis*. 1:167-172.

[FERRER, Andreu] (1922) "Escoltau i oireu". *Tresor dels Avis*. 1:175-176.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "La Font d'Aguiló". *Tresor dels Avis*. 2:22-23.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Codolades. Veritats". *Tresor dels Avis*. 2:28-31.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Altra codolada". *Tresor dels Avis*. 2:44-46.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Codolada". *Tresor dels Avis*. 2:73-76.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Vária. A Gaieta. S'Aubó". *Tresor dels Avis*. 2:78-79.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "El Pastó de Curniola (lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 2:127-128.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Na Catalineta (lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 2:142-143.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Codolada del Senyor meu Jesucrist". *Tresor dels Avis*. 2:150-154.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "El mariné". *Tresor dels Avis*. 2:155-156.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Oració". *Tresor dels Avis*. 3:28-31 .

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Fragments d'una cansó". *Tresor dels Avis*. 3:79.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Codolada. Na Margalideta". *Tresor dels Avis*. 3:151-152.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Goigs de Nostra Sra. de la Salut de Maria". *Tresor dels Avis*. 3:165-167.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Codolada". *Tresor dels Avis*. 4:12-15.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "A Gaieta (Codolada)". *Tresor dels Avis*. 4:108-109.

FERRER, Jaume (a) Vermey (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 184.

FERRER, Jaume (a) Vermey (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 185.

FERRER, Jaume (a) Vermey (1923) "Argument de l'any 1922". *Llevant* (Any VII). 186.

GAYA BARCELO, Arnau (1927-8) "Codolada. Es testament des Porc". *Tresor dels Avis*. 4:165-168.

JANER MANILA, Gabriel (1982) *Sexe i cultura a Mallorca. La narrativa oral i el teatre*. Mallorca: Moll.

JANER MANILA, Gabriel (1982) "El teatre regional com a metàfora". *Randa*. 13:165-184.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Glosat a la nit tràgica del Puig Moltó". *Lluc*. 591:18-20.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "De nou sobre el fet del Puig Moltó". *Lluc*. 615:5-7.

MOLL, Francesc de B. (1980) "Una versió mallorquina inèdita del Romanç de «El Conde Alarcos»". *Lluc*. 691:20-21.

OBRADOR BENNASSAR, M. (1925-6) "Sobre les èpoques de la poesia popular mallorquina". *Tresor dels Avis*. 3:145-150.

PONS, Miquel (1980) "Un naufragi de l'any 1878 glosat pr Joan Obrador i Riera". *Randa*. 10:187-195.

PONS, Miquel (1983) "Teatre del cicle de Nadal a Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 10:79-114.

PONS, Miquel (1989) "Els goigs a Santanyí". *Estudis Baleàrics*. 32:53-56.

QUETGLAS I NICOLAU, Pere, MAS I VIVES, Joan (1972) "Poesia popular en el Coll d'En Rabassa". *Lluc*. 621:20-21.

RAMIS DE PLANDOLIT, E. (1988) "Els goigs i les festes populars". *Lluc*. 744:23-25.

- RAYO FERRER, Miquel (1980) "La migració dels aucells en el cançoner i les rondalles". *Lluc*. 689:20-21.
- RIERA, Mateu (a) Mulinet (1922) ["Argument continuació"]. *Llevant* (Any VI). 133.
- RIERA I ESTARELLES, Antoni (1971) "El romanç de Les Transformacions". *Lluc*. 606:18-21.
- ROCAS, Irene (1922) "Variant de D. Juan i D. Ramón". *Tresor dels Avis*. 1:75-76.
- SALLERAS I JUAN, Francesc (1982) "Els Goigs a Mallorca". *Lluc*. 704:18-20.
- SANSO BLANES, Joan (1922) "Argument per a la festa de Sant Antoni Abat de 1922". *Llevant* (Any VI). 134. [Encastat com a plec].
- SBERT I GARAU, Miquel (1988) "Talment així com passà..., Santa Càndida 49". *Lluc*. 744:26-32.
- SIQUIER, Miquel (a) Pruna (1922) "S'Argument de Capdepera. Glosat p'en ... *Llevant* (Any VI). 135:5-6.
- SIQUIER, Miquel (a) Pruna (1922) "S'Argument de Capdepera (acabament). *Llevant* (Any VI). 136:5-6.

SUREDA, Antoni (a) Xurigué (1923) "Argument de l'any 1922".
Llevant (Any VII). 182.

SUREDA, Antoni (a) Xurigué (1925) "Argument de l'any 1924".
Llevant (Any IX). 289.

TOUS I MAROTO, Josep M^a (1925-6) "La poesia popular mallorquina. Conferència del Mestre en Gay Saber D....". *Tresor dels Avis*. 3:17-28.

VIDAL ALCOVER, Jaume (1972) "Rondalles de rondalles (dues narracions perèmiques de Guillem Roca i Seguí)". *Randa*. 6:81-117.

VIDAL ALCOVER, Jaume (1981) "La fada Morgana en la tradició oral mallorquina". *Randa*. 11-179-182.

VIVES, Miquel, PONS, Joan (1980) "Els goigs dels quintos". *Lluc*. 691:41-42.

X. (1927-8) "Deixem lo dol". *Tresor dels Avis*. 4:28-31.

XERXA, Pere (1981) "Nous Goigs de Sant Joan". *Lluc*. 697:15.

Literatura folklòrica - Menorca

LOPEZ I CASASNOVAS, Joan F. (1981) "Notes de literatura santjoanenca". *Lluc*. 697:16-18.

LLOMPART, Josep M^a, MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Un poeta del segle XVIII: Miquel Sociés de Tagamanent". *Lluc*. 595:13-16.

SALORD, Francesc (1990) "Goigs menorquins". *Quaderns de Folklore*. 38.

Literatura folklòrica - Països Catalans

[FERRER, Andreu] (1922) "La Presó de Nàpols". *Tresor dels Avis*. 1:118-122.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "A la Ciutat de Nàpols". *Tresor dels Avis*. 2:39-40.

G. M. (1967) "Notes sobre la supervivència del teatre català antic".
MASSOT I MUNTANER, Josep. *R.D.T.P.* 23:394-395.

MASSOT MUNTANER, José (1962) "Sobre la poesia tradicional catalana" *R.D.T.P.* 18:416-469.

Llegendes

"Ciutats de llegenda" (1933) AMADES, Joan. *B.D.LL.C.* (2a. època). 10:183. [ressenya bibliogràfica].

FARNES, Sebastià [19-?] "Motius del Rei en Pere d'Aragó". *A.T.P.* 6:336-338.

LLOMPART, Gabriel (1974) "El cavaller i l'alcavota. Un procés medieval". RIERA SANS, Jaume. *R.D.T.P.* 30:278.

Llegendes - Eivissa

BARBERO GARCIA, Adriano (1984) *En la Isla del dios Bes: historia y leyenda de Ibiza*. Madrid: Espasa-Calpe.

DEMERSON, J. (1976) *Leyendas de Ibiza*. Madrid: Doncel.

FERRER CLAPES, Michel (1980) *Supersticiones y leyendas de Ibiza*. Santa Eulalia del Rio: Gráficas Guasch.

FERRER CLAPES, Michel (1981) *Cuentos, creencias y tradiciones de Ibiza*. Santa Eulalia del Rio: l'autor.

Llegendes - Formentera

GORDILLO COURCIERES, J.L. (1976) *Leyendas de Formentera*. Valencia: Cosmos.

Llegendes - Illes Balears

SABRAFIM, Gabriel (1988) *Cuentos fabulosos y otros relatos de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta.

Llegendes - Mallorca

ALBERTI, M.A., SUREDA, M.F. (1987) "Mallorca, terra de fantasies populars: les llegendes". *Lluc*. 739:9-17.

ARXIDUC LLUIS SALVADOR (1922) "Altre tradició: el Fet de la Torre de Canyamel". *Tresor dels Avis*. 1:116-117.

ARXIDUC LLUIS SALVADOR (1922) "Elements folklòrics referents als moros. Un desembarc dels moros". *Tresor dels Avis*. 1:132.

BOTA TOTXO, Miguel (1966) *Leyendas y tradiciones de Pollensa*. Palma de Mallorca: Cort.

BOTA TOTXO, Miquel (1986) *Històries, tradicions i llegendes*. Palma de Mallorca: Cort.

BOTA TOTXO, Miquel (1986) *Llegendes i tradicions*. Palma: Cort.

CAPO, Josep, MORRO, Mateu (1988) *Llegendes i rondalles santamarieres*. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria.

COLOM CASASNOVAS, Guillem (1986) "Supersticions, llegendes de Mallorca... i ciències naturals". *Estudis Baleàrics*. 22:65-76.

[FERRER, Andreu] (1922) "Elements folklòrics referents als moros". *Tresor dels Avis*. 1:65-67.

[FERRER, Andreu] (1922) "L'esclava del Moretí. (Lletra i tonada)". *Tresor dels Avis*. 1:73-74.

[FERRER, Andreu] (1922) "Na Cicilia". *Tresor dels Avis*. 1:90-91.

FERRER, Andreu (1922) "Elements folklòrics referents als Moros". [Es capellà moro. Erbes curatives]. *Tresor dels Avis*. 1:113-115 i 129-132.

FERRER MASSANET, R. (1982) *Llegendes manacorines*. Petra

JORDI DES RECO (1922) "Tradicions de moros". [Es Puig de Sa Font. Es pastor de Sa Llepassa. S'Oguer de Sa Llepassa]. *Tresor dels Avis*. 1:68-71.

JORDI DES RECO (1922) "Elements folklòrics referents als moros". [Sa llenegada des Cavall del Rei En Jaume. Ses potades des Cavall del Rei En Jaume. De com el Rei En Jaume va pendre es Castel d'Alaró. Presa des Castell de Santueri. S'Avenc d'en Corbera. Petjades des cavall de St. Jordi]. *Tresor dels Avis*. 1:81-85.

JORDI DES RECO (1922) "Elements folklòrics referents als moros". [Un pont que's moros volíen fer. Lo que succeí una vegada an es moros de Valldemosa. Recordanses del Rei En Jaume dalt es Teix. Un'erba que deixaren es moros. Les montanyes del Tresor]. *Tresor dels Avis*. 1:97-100.

LLABRES MULET, Jaume (1985) *La llegenda del Drac de na Coca*. Palma: Ajuntament de Palma.

LLITERAS, Ll. (1922) "Altre tradició". [El fet de la Torre de Canyamel]. *Tresor dels Avis*. 1:116-117.

LLITERAS, Ll. (1922) "Un desembarc dels moros". *Tresor dels Avis*. 1:132.

LLOMPART, Gabriel (1964) "Una leyenda medieval mallorquina". *R.D.T.P.* 20:90-97.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Libro de «els Gegants del Pi»". *R.D.T.P.* 27:165.

LLOMPART, Gabriel (1981) "La leyenda palmesana de «Es Drac de na Coca»". *BSAL*. [Article al núm. extraordinari dedicat a l'erudit Joaquim M. Bover].

MARFIL (1922) "Tradicions gabellines". [Miracle de Sa Boira. Es Bover de Son Jaumell. Assalt a sa Mesquida]. *Tresor dels Avis*. 1:100-102.

MARFIL (1922) "Tradicions gabellines". *Tresor dels Avis*. 1:133-135.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1972) "Algunes tradicions sobre un bandejat montuïrer del s. XVII". *Almanac de Felanitx*. pp. 33-36.

MIRALLES MONTSERRAT, J., ROSSELLO, J. (1971) "Una tradició mallorquina sobre l'ascendència de Colom". *Serra d'Or*. Maig: 21-23.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Una tradició mallorquina sobre Cristóbal Colón i Joanot Colon". *Lluc*. 610:4-7.

QUINTANA I TORRES, Antoni J. (1992) *La memòria que es perd: el Drac de na Coca*. Mallorca: El Tall.

RAYO FERRER, M. (1988) *Dels gegants que rodolaven pel món amb una breu notícia dels gegants de la Sala*. Palma: Ajuntament de Palma.

SERRA I BOLDU, Valeri (1923-4) "El lletsó del campaná d'Andraitx". *Tresor dels Avis*. 2:14.

SERRA I BOLDU, Valeri (1923-4) "Un plet contra es sol". *Tresor dels Avis*. 2:15-16.

SERRA DE GAYETA, Francesc (1972) "La llegenda de Son Grua, la Vall d'En Marc i el Calvari de Pollença". *Lluc*. 611:14-16.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "L'anell de Policrates". *Tresor dels Avis*. 4:145-149.

SERVERA, Juan (1922) "Tradicions des moros". [S'Arjup de Sa Gruta]. *Tresor dels Avis*. 1:71-72.

Llegendes - Menorca

ALBRANCA, Francesc d' (1981) "Llegendes de Menorca". *Quaderns de Folklore*. 5.

Llengua àrab

ROSSELLO-BORDOY, G. (1991) "Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i les arrels àrabs del català de Mallorca". *Estudis Baleàrics*. 41:69-86.

Màgia - Eivissa

MATEU PRATS, Ma. Lena (1985) "Símbolos mágico-sexuales en la antigua joyería ibicenca". *Estudis Baleàrics*. 18:71-89.

Màgia - Mallorca

GARRIDO, Carlos (1988) *Mallorca mágica* (2a ed.). Palma: José J. de Olañeta.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1973) "La màgia a Mallorca". *Lluc*. 624:5-7.

VENTAYOL (1953) "¿Hay brujas en Mallorca?". *Cort* (Año VI) 188.

Mallorca - Guies

BIBILONI, Pau, RAMIS, Andreu (1990) *Comuna de Llorito, guia de visita*. Llorito: Ajuntament de Lloret de Vistalegre.

MULET GOMILA, Antonio (1924) *Por sierras y llanos (Mallorca)*. Palma de Mallorca: Tip. de Amengual y Muntaner.

MULET GOMILA, Antonio (1956) *Cuartillas humildes de turismo y folklore*. Palma: Imp. Mn. Alcover.

MULET GOMILA, Antonio, ESCALAS, Jaime (1955) *Guía de Mallorca oficial del Fomento de Turismo*. Palma de Mallorca: Imp. de Amengual y Muntaner.

Es Trenc - Salobrar de Campos: guia d'interpretació (1989)
Palma: Universitat de les Illes Balears: COPOT.

Mallorca - Història

ALBERTI, Antònia, MOREY, Antònia (1986) "El funcionament d'una possessió mallorquina en el primer terç del segle XIX: Son Vivot del Puig d'Inca". *Randa*. 20:5-45.

ALZINA, Jaume, LIMONGI, Antoni, VIDAL, Antoni (1985) *Mallorca: història i cultura*. Palma de Mallorca: Moll.

BINIMELIS, Jaume (1987) "L'evolució de la indústria farinera de Felanitx (1891-1940)". *El Mirall*. 12:36-38.

FERRA-PONÇ, Damià (1971) "Un poble, un temps. De conservadors i liberals". *Lluc*. 600:14-15.

FERRA PONÇ, Damià (1976) "Cultura i política a Mallorca I". *Randa*. 2:123-150.

FERRA PONÇ, Damià (1976) "Cultura i política a Mallorca II".
Randa. 3:71-106.

FERRA PONÇ, Damià (1976) "Cultura i política a Mallorca III".
Randa. 4:5-52.

FERRA PONÇ, Damià (1977) "Cultura i política a Mallorca IV".
Randa. 5:163-221.

FERRA PONÇ, Damià (1978) "Cultura i política a Mallorca V".
Randa. 7:80-131.

FERRA PONÇ, Damià, GABRIEL, Pere, MASSOT, Josep (1976)
"Cronologia de Mallorca (1930-1939)". *Randa*. 4:244-266.

LLITERAS, Lorenzo (1970) *Torre de Canyamel*. Palma de
Mallorca: l'autor.

LLOMPART, Gabriel, MASCARO PASARIUS, J. (1962) "Hondas
baleares". *R.D.T.P.* 18:125-135.

MAS I VIVES, Joan (1987) "Problemàtica de la Renaixença a
Mallorca". *Randa*. 22:39-62.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1978) *Cultura i vida a Mallorca
entre la guerra i la postguerra 1930-1950*. Barcelona: Publicacions
de l'Abadia de Montserrat.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1985) *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona: Curial.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1989) "La filosofia acadèmica del segle XIX a Mallorca". *Randa*. 24:9-19.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1989) "Sobre la situació políticomilitar a Mallorca durant la guerra civil 1936-1938". *Randa*. 25:183-219.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1992) *Els intel.lectuals mallorquins davant el franquisme. Col.laboració, oposició, exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MELIA, Josep (1967) *Els mallorquins*. Mallorca: Moll.

MIR, Gregori (1975) "Sobre el concepte d'Escola Mallorquina. Notes sobre ideologia i cultura". *Randa*. 1:129-152.

MIR, Gregori (1981) *Els mallorquins i la modernitat*. Palma: Moll.

PEÑARRUBIA I MARQUES, Isabel (1991) *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PICAZO, Antoni (1991) "La festa de Miramar i la recuperació de la figura de Ramón Lluï". *Estudis Baleàrics*. 41:33-36.

PONS, Damià (1979) "Nacionalisme, acció cultural i producció literària a Mallorca entre el 1917 i la Segona República". *Randa*. 9:171-183.

PONS I MARQUES, Joan (1978) *Art i cultura*. Palma de Mallorca: Moll: Caixa de Balears "Sa Nostra".

QUETGLAS I GAYA, Bartolomé (1980) *Los Gremios de Mallorca*. Ciutat de Mallorca: Cort: Caixa de Balears "Sa Nostra".

RIPOLL, Luis (1978) *Sucinta historia de la Cartuja de Valldemossa*. Palma: James Hogg.

RULLAN I MIR, Josep (1875) *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*. Palma: Imp. de Felipe Guasp y Vicens.

SASTRE I BARCELO, Joan Carles (1983) "Mentalitat política mallorquina del primer romanticisme: una història de despropòsits". *Randa*. 14:5-45.

SASTRE I BARCELO, Joan Carles (1986) "Bagatge mental col·lectiu i vida quotidiana mallorquina durant el primer romanticisme illenc (1873-1868)". *Randa*. 15:51-84.

SASTRE I BARCELO, Joan Carles (1986) "L'apogeu del romanticisme a la premsa mallorquina (1839-1854)". *Randa*. 20:55-72.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1985) *Història del pensament a Mallorca. Dels orígens al segle XIX*. Mallorca: Moll.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1989) "La filosofia acadèmica del segle XIX a Mallorca". *Randa*. 24:9-19.

XAMENA I FIOL, Pere (1969) "Evolució de la població i de la indústria de Felanitx els darrers cent anys". *Lluc*. 582:5-8.

Mallorca - Història - Folklore - Terminologia

LLOMPART, Gabriel (1960) "Nomenclatura popular de la cultura de los talayots en Mallorca". *R.D.T.P.* 16:287-294.

Malnoms - Illes Balears

MOREU-REY, Enric (1980) "Reflexions sobre malnoms de Mallorca, Menorca i Eivissa". *Randa*. 10:51-61.

Malnoms - Mallorca

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1969) "Els malnoms". *Lluc*. 579:14-16.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Els malnoms II. Estudi lingüístic dels motius de Montuiri". *Lluc*. 588:15-17.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1970) "Estudi històric dels malnoms de Montuiri III." *Lluc*. 589:13-14.

Malnoms - Menorca

MASCARO PONS, Jaume (1982) "Els malnoms de Ciutadella". *Quaderns de Folklore*. 9.

Medicina - Folklore

GOMEZ BELLARD, Francisco (1987) "La medicina popular en Ibiza". *Estudis Baleàrics* 24:59-68.

MARTI I PEREZ, Josep (1989) "La guarició de l'hèrnia a Manacor". *Estudis Baleàrics*. 32:57-63.

PALAU I FERRER, Pere C. (1988) *Les plantes medicinals baleàriques*. Palma de Mallorca: Moll.

Remeis pagesos (1984) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

RIPOLL, Luis (1977) Cocinas y remedios caseros de las Baleares. *A Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 599-610.

SERRA I COLOMAR, Josep (1987) "Remeis casolans o pagesos de Menorca per a malalties". [Medicina Popular, I]. *Quaderns de Folklore*. 27-28.

Medicina - Folklore - Terminologia

AVELLA, A. (1983) "Vocabulari mèdic popular" [Correu]. *Lluc*. 711:2.

Medicina - Història

BUJOSA HOMAR, F. (1975) *La Academia Médico-Práctica de Mallorca: 1788-1800*. Valencia: Cátedra e Instituto de Historia de la Medicina.

CONTRERAS MAS, A. (1988?) "Epidemiología rural mallorquina a fines del siglo XVIII". *Trabajos de Geografía*. 37:83-90.

RODRIGUEZ TEJERINA, J. M. (1984) *Historia de la medicina en Mallorca. Del Barroco a la Ilustración*. Palma de Mallorca: Caja de Baleares "Sa Nostra".

RODRIGUEZ TEJERINA, J. M. (1986) *Historia de la medicina en Mallorca. El siglo XIX*. Palma de Mallorca: Caja de Baleares "Sa Nostra".

Menorca - Història

MANGUAN, Josep (1980) "L'estructura gremial a Ciutadella". *Quaderns de Folklore*. 4.

"Menorca (primera parte)" (1933) LAFUENTE VANRELL, L. *B.D.LL.C.* (2a. època). 10:185. [ressenya bibliogràfica].

SALORD RIPOLL, Josefina (1987) "La Renaixença a Menorca: una història gairebé impossible". *Randa*. 21:137-150.

Meteorologia - Folklore

A. F. (1922) "Meteorologia. Núvols". *Tresor dels Avis*. 1:105-107.

AMADES, Joan (1925-6) "Meteorologia popular I i II". *Tresor dels Avis*. 3:49-55.

AMADES, Joan (1925-6) "Meteorologia popular III". *Tresor dels Avis*. 3:65-72.

AMADES, Joan (1925-6) "Meteorologia popular V". *Tresor dels Avis*. 3:81-84.

AMADES, J. (1930) "Astronomia i meteorologia popular". *B.D.C.* 18:105-138 i 217-313.

[FERRER, Andreu] (1922) "Núvols. Noms, formes especials i lo que pronostiquen". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:8-11.

[FERRER, Andreu] (1922) "Meteorologia". [Senyals de pluja. Refranys sobre la pluja]. *Tresor dels Avis*. 1:141-142, 159-160 i 172-175.

GRIERA, A. (1914) "Els noms dels vents en català". *B.D.C.* 2:74-96.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1952) *Els vents segons la cultura popular*. Barcelona: Barcino. (Biblioteca folklòrica Barcino ; 4).

Minories - Mallorca

BENSOUSSAN, A. (1980) "Les xuetes de Majorque: aperçu sur une micro-minorité". *Pluriel-Débat*. 22:51-56.

BESTARD, Joan (1981) "Els Xuetes de Mallorca". *L'Avenç*. 42:19-21.

BESTARD, Joan (1985) Los chuetas de Mallorca. A IZARD, M. (ed.) *Marginados, fronterizos, rebeldes y oprimidos I*. Barcelona: ediciones del Serbal.

FORTEZA, Miquel (1966) *Els descendents dels jueus conversos. Quatre mots de la veritat*. Mallorca: Moll.

JANER MANILA, Gabriel (1980) "Les cançons de l'escarni". *Lluc*. 694:29-31.

LAUB, Eva (1991) El mundo de los chuetas mallorquines. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus. pp. 677-678.

LAUB, Eva, LAUB, Juan (1987) *El mito triunfante. Estudio antropológico-social de los chuetas mallorquines*. Palma: Miquel Font.

MOORE, Kenneth (1977) *Those of the street: the Catholic-Jews*. University of Notre Dame Press. Notre Dame.

RIERA I MONTSERRAT, Francesc (1976) "Alguns projectes en el segle XVIII per a desterrar els xuetes de Mallorca". *Randa*. 2:45-56.

RIERA I MONTSERRAT, Francesc (1978) "Els xuetes i la guerra contra França del 1793 al 1795". *Randa*. 7:31-37.

SELKE, A. (1972) *Los chuetas y la Inquisición. Vida y muerte de un Ghetto de la Mallorca*. Madrid: Taurus.

Mitologia - Mallorca

BINIALGORFA, Joan de (1927-8) "Què són les durmilegues". *Tresor dels Avis*. 4:127-128.

BONAFE, M. (1964) *Lluc en la musa popular*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 84).

ENCINAS, J. A. (1987) *Lluganaika: modulació de freqüències de la magia transcendent en la balear major*. Mallorca: Miquel Font.

GALMES RIERA, Antonio (1985) *Els dimonis en Mallorca*. Palma: Luís Ripoll. (Panorama Balear ; 121).

JANER MANILA, Gabriel (1989) *Mallorca, els dimonis de l'illa*. Barcelona: Edicions Mil·lenari.

LLABRES MULET, Jaume (1985) *La llegenda del Drac de na Coca*. Palma: Ajuntament de Palma.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Libro de «els Gegants del Pi»". *R.D.T.P.* 27:165.

CAMPS MERCADAL, Francesc (1922) "Tradicions mitològiques. Generalitats de folklorisme menorquí". [Culte del sol. Estels, constel·lacions. La lluna. Planetes. Cometes. Dies. Culte dels boscs]. *Tresor dels Avis*. 1:17-26.

Mitologia - Països Catalans

AMADES, J. (1927) "Éssers fantàstics". *B.D.C.* 15:1-80.

AMADES, J. (1929) "El culte a la pedra". *B.D.C.* 17:57-65.

FABREGAS, X., BARCELO, P. (1976) *Cavallers i dimonis. Itinerari a través de les festes populars*. Barcelona.

Mitologia - Pitiüses

TUR GUASCH, Vicent "Fornàs" (1985) "Notes bibliogràfiques referents és follet". *Eivissa*. 15-16:36-37.

Museografia

DAGOGNET, François (1984) *Le musée sans fin*. [France]: Editions du Champ Vallon.

Una Experiencia pedagógica. La exposición "el niño y el museo".
(1980) Madrid: Ministerio de Cultura.

Faire un musée, comment conduire une opération muséographique? (1986) Paris: La Documentation Française.

FARRO, Dolors (1985) *Museus d'història: propostes per un programa.* Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

FERNANDEZ BUELTA, José María (1969) Didáctica de los museos. Las costumbres populares como fuentes de investigación de los orígenes raciales. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional.* Zaragoza: Instituto Fernando el Católico: CSIC. pp. 85-99.

GARCIA BLANCO, Angela (1988) *Didáctica del museo. El descubrimiento de los objetos.* Madrid: Ediciones de la Torre.

HENRI RIVIERE, Georges (1989) *La muséologie.* Paris: Dunot.

LEON, Aurora (1986) *El Museo. Teoría, praxis y utopía.* Madrid: Cátedra.

LIMON, Antonio (1983) Notas sobre museología etnográfica. *IV Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares.* Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. [original mecanografiat].

LLOPART, Dolors (1982) "La cultura popular i els objectes".
Perspectiva Escolar. 69:12-15.

LLOPART, Dolors (1985) Un diàleg amb els objectes. A
LLOPART, D., PRAT, J., PRATS, Ll. *La cultura popular a debat*.
Barcelona: Alta-Fulla. pp. 115-127.

LLOPART, Dolors, MONTMANY, Marta (1987) *Etnologia:
instruccions per a la recollida de materials etnogràfics*. Barcelona:
Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

LLOPART, Dolors (1992) "Museos regionales - museos
integrales". *Anales del Museo del Pueblo Español*. 4:107-114.

MARTINET, Chantal (1987) L'objet ethnographique est un objet
historique. A *Muséologie et ethnologie*. Paris: Editions de la
Réunion des Musées Nationaux. pp. 30-36.

MONTSERRAT, R. M^a, MORRAL, E., PORTA, E. (1982)
Sistema de documentació per a museus. Barcelona: Departament de
Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya.

MONTSERRAT, R. M^a, PORTA, E. (1991) *Moviment: moviment
d'objectes d'un museu. Formes de seguiment i control*. Barcelona:
Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

MOUTINHO, Mario (1985) *La nova museologia: factor de desenvolupament comunitari*. Seminari de l'Institut Català d'Antropologia. [Dossier xerocopiat].

Muséologie et ethnologie (1987) Paris: Editions de la Réunion des Musées Nationaux.

NIETO GALLO, Gratianiano (1969) Museos de arte y costumbres populares. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. pp. 67-84.

La Planification des Musées. Musées nationaux du Canada (2 vol.) (1983) (s.l.): Barry Lord/Gail Dexter Lord.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1975) La antropología y los Museos. A *Primera Reunión de Antropólogos Españoles*. pp. 339-347.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1977) La Antropología española y el Museo Nacional de Etnología (1875-1974). A RIVERA *Antropología de España y América*. pp. 295-322.

ROMERO DE TEJADA, Pilar (1985) Situación de la etnología en los museos españoles. A *Actas II Congreso de Antropología*. pp. 40-44.

VIRVILLE, M. de (dir.) (1977) *Système descriptif des objets domestiques français*. Paris: Editions des Musées Nationaux.

Museografia - Catalunya

GONZALEZ, C., MASSALLES, R. M^a (1989) *Acrònims: els acrònims dels Museus de Catalunya*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

HUGUET, C. (1990) La documentació museogràfica europea versus la documentació museogràfica a Catalunya: l'estat de la qüestió. A *Terceras Jornadas españolas de documentación automatizada Documat 90*. Palma: Universitat de les Illes Balears. pp. 863-875.

Llibre Blanc dels Museus de Catalunya: criteris per a l'organització del patrimoni museístic del país (1984) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya (1990) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya: C.S.I.C.

Pla de Museus (1985) Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Museografia - Mallorca

[FERRER, Andreu] (1922) "Exposició d'etnografia". *Tresor dels Avis*. 1:143.

RAMIS, Andreu, NIELL, Francisca (1990) *Mecenatge i museologia etnogràfica. El cas del Museu Regional d'Artà*. Comunicació presentada al V Congrés de Antropologia. Granada [inèdit].

ROSSELLO BORDOY, Guillem (1981) "Una aportación museográfica. La exposición «Pintura gòtica mallorquina»". *BSAL*. 38:455-474.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1986) "Una experiencia museológica: la sistematización de las colecciones de la Sociedad Arqueológica Luliana en 1933". *BSAL*. 42:231-245.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1987) "Etnología y museología: unas palabras inútiles". *Estudis Baleàrics*. 24:69-76.

Museus - Catalunya

LLOPART, Dolors (1978) "Museus comarcals a Catalunya". *Perspectiva Escolar*. 29:61-64.

Museus - Mallorca

A. F. (1927) "Pel Museu d'Artà". *Llevant* (Any XI). 398.

CABOT LLOMPART, Juan (1961) "A Palma le hace falta un museo de pinturas". *Cort* (Año XV). 394.

CABOT LLOMPART, Juan (1962) "Pequeña historia de los anticuarios de Palma". *Cort* (Año XVI). 415-416.

CABOT LLOMPART, Juan (1962) "El Museo Marítimo de Palma, exponente de la tradición marinera de Mallorca". *Cort* (Año XVI). 429.

CANO, Santiago (1957) "Museo Regional de Artà". *Cort* (Año X). 314.

"De Ca Nostra. El Museu " (1929) *Llevant* (Any XIII). 466.

"De Ca Nostra. El Museu " (1929) *Llevant* (Any XIII). 469.

"Dólares para el Museo Juniperiano de Petra" (1958) *Cort* (Año X). 316.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1953) "Nuestro Museo Marítimo". *Cort* (Año VII). 199.

"El Exodo de la prensa y xilografías de la antigua Imprenta Guasp" (1960) *Cort* (Año XIV). 368.

FERRER MASSANET, Rafel (1961) "Notas sobre el Museo Arqueológico Municipal de Manacor". *Cort* (Año XV). 404.

GARCÍAS FONT, LL. (1929) "El Museu d'Artà". *Llevant* (Any XIII). 459.

GARCÍAS FONT, LL. (1929) "El nostre museu va envant". *Llevant* (Any XIII). 464.

"Inauguración oficial del Museo Municipal de Valldemossa" (1957) *Cort* (Año X). 297.

Josep Coll Bardolet al Museu de Lluc (1989) Mallorca: Publicacions del Santuari.

M.C. (1969) "Museus d'Arts i Oficis a Sa Granja d'Esporles". [Secció Cròniques del Món i la Bolla]. *Lluc*. 580-581:30.

MAS BAUZA, Juan (1949) "Chopin vino a Mallorca buscando la primavera y algo más. El lamentable confusionismo de las celdas-museos de Valldemossa". *Cort* (Año II). 95-96.

MONTANER ALONSO, P. (1976) "El desaparecido Gabinete de Antigüedades de los Capuchinos de Mallorca y el origen de la colección Vivot". *Mayurqa*. 15:199-208.

MULET, Maria José (1987) "Archivos y colecciones fotográficas en Mallorca. La colección Jerónimo Juan Tous. Propuesta de conservación y catalogación". *BSAL*. 43:177-191.

Museo Arqueológico Luliano. Catálogo de los objetos presentados para su inauguración y expuestos en el colegio de Nuestra Señora de la Sapiencia (1881) Palma: Imprenta de Pedro J. Gelabert.

Museo Marítimo. Catálogo (1963) Palma: Imp. Mossèn Alcover.

Museu Municipal de Pollença: catàleg de la secció d'art contemporani (1987) Pollença: Ajuntament de Pollença.

Museu del Palau (1969) Manacor: Perlas Manacor.

"El Museu d'Artà" (1927) *Llevant* (Any XI). 405.

"Pel Museu d'Artà" (1927) *Llevant* (Any XI). 406.

"Museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 475.

"Museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 475.

"Museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 478.

"El Museu d'Artà (continuarà)" (1929) *Llevant* (Any XIII). 405.

"P'el Museu de Raixa" (1919) *Llevant*. 71:2.

"P'el Museu de Raixa" (1919) *Llevant*. 72:2.

"El Nostre museu" (1929) *Llevant* (Any XIII). 473.

PINYA, Baltasar (1953) *El Museo Arqueológico y la Basílica Primitiva de Manacor*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 28).

"La Prensa y xilografías de Guasp podrán ser visistadas en el Museo Capitular de nuestra Catedral" (1959) *Cort* (Año XII). 343.

PUERTO, Alfonso (19-?) *Breve historia del Museo Arqueológico de la Ciudad de Manacor (Balears)*. [Manacor: Ajuntament de Manacor]

RIPOLL, Luis (1952) *Son Marroig i el Archiduque Luis Salvador*. Palma: Talleres Mossén Alcover. (Panorama Balear ; 18).

RIPOLL, Luis (1954) *Raxa y el Cardenal Despuig*. Palma: Imp. Mossèn Alcover. (Panorama balear ; 35).

RIPOLL, Luis (1978) *Sucinta historia de la Cartuja de Valldemossa*. Palma: James Hogg.

RIPOLL, Luis (1987) *La farmacia de la Cartuja de Valldemossa*. Palma de Mallorca: Luis Ripoll.

- SABATER, Gaspar (1953) "Ca'n Mulet". *Cort* (Año VII). 194.
- SABATER, Gaspar (1957) "Carta al Director. La Lonja, auténtico museo provincial". *Cort* (Año X). 293.
- SABATER, Gaspar (1958) "Carta al Director. En donde se habla de un Museo Provincial". *Cort* (Año XI). 338.
- SANT-DUASO (1959) "Retorna a la vida activa el museo Guasp". *Cort* (Año XII). 359.
- SERRA CARRIO, Antonio (1958) "La Cartuja de Valldemossa, musa de inspiración de Federico Chopin". *Cort* (Año XI). 332.
- VERD, Josep (1972) "Lluc per Mallorca. El Museu de Lluc". *Lluc*. 613:27-28.
- VIDAL ISERN, José (1949) "Museo de Arte Moderno. El arte en Mallorca". *Cort* (Año III). 104.
- VIDAL ISERN, José (1954) "El Museo de Lluch". *Cort* (Año VIII). 277.

Museus - Bibliografia

Bibliografia museològico-museogràfica a Barcelona (1986)
Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Museus - Conservació i restauració

Conservació-restauració en els Museus de Catalunya (1982)
Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació.
Generalitat de Catalunya.

Museus - Guies

GAYA NUÑO, J.A. (1955) *Historia y guía de los museos de España*. Madrid: Espasa Calpe.

Guia per al concepció arquitectònica dels museus (1985)
Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Museus - Mallorca - Guies

Guia del Museu Regional d'Artà (19-?) Artà: Imp. l'Actividad.

LLABRES RAMIS, J. (1984) *Guia del Museu de la Porciúncula: arqueologia, etnologia, numismàtica*. Palma de Mallorca: Museu de la Porciúncula.

Museus - Menorca - Guies

SERRA, Maria Luisa (1963) *Breve guía del Museo Provincial de Bellas Artes de Mahón*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 83).

Museus - Història

AZCARATE, Isabel (1990) *Naturalez y arte. La fauna de la isla de Mallorca en la obra de Cristóbal Vilella (Siglo XVIII)*. Palma de Mallorca: Patrimonio Nacional : José J. de Olañeta.

Museus - Mallorca - Història

GILI FERRER, Antoni (1978) "Petita història del Museu Regional d'Artà". *Bellpuig*.

Museus - Revistes

De Museus: quaderns de museologia y museografia (1988 -)
Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Informatiu Museus (1988 -) Barcelona: Departament de Cultura.
Generalitat de Catalunya.

Museos (1982 -) Madrid: Ministerio de Cultura.

Revista de museus (1986 -) Barcelona: Area de Cultura. Diputació de Barcelona.

Museus etnològics

NIETO GALLO, Gratianiano (1969) Museos de arte y costumbres populares. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. pp. 67-84.

Museus etnològics - Catalunya

ARANZADI, Telesforo de (1917) Plan de un Museo de etnografía y folklore en Cataluña. A *Estudis i materials, II: curs de 1915-1916*. Barcelona: Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. pp. 29-60.

LLOPART, Dolors, MONTMANY, Marta (1981) "Entorn del projecte de Museu Català d'Arts, Indústries i Tradicions Populars". *Canya*. 0:30-33.

LLOPART, Dolors (1987) *El Museo de Artes e Industrias Populares del Pueblo Español de Barcelona (1940-1957)*. Comunicació presentada al IV Congreso de Antropología. Alacant. [inèdit].

MONTMANY, Marta, LLOPART, Dolors (1981) "Entorn del projecte del Museu Català d'Arts, Indústries i Tradicions Populars". *Canya! Quaderns de Cultura Popular*. 0:30-33.

Museus etnològics - França

COUSIN, S., ROYER, C., SIGAULT, F. (1988) *Le guide du patrimoine rural*. Lyon: la manufacture.

CUISENIER, Jean, TRICORNOT, Marie-Chantal (1987) *Musée National des Arts et Traditions Populaires: guide*. Paris: Editions de la Réunion des musées nationaux.

Museus etnològics - Galícia

CHAMOSO LAMAS, Manuel (1974) La creación de museos de artes y costumbres populares en Galicia. A *Etnología y Tradiciones Populares II Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 33-41.

CHAMOSO LAMAS, Manuel (1977) La creación del Museo del Traje Regional gallego. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 347-350.

Museus etnològics - Jaen

GONZALEZ NAVARRETE, Juan (1969) Posible "Museo del aceite" en Jaén. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico : CSIC. pp. 91-94.

Museus etnològics - Madrid

GONZALEZ-HONTORIA, Guadalupe (1977) Museo de artes y tradiciones populares de la Universidad Autónoma de Madrid. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 57-60.

Museus etnològics - Mallorca

ALDEGUER, Daniel (1991) *Arte del vidrio en Mallorca: los Gordiola: el Museu del Vidrio de Algaida*. Palma: Vidrierías Gordiola.

ALOMAR, G., HOYOS, N. de, ROSSELLO, G. (1966) *Museos locales de artes y costumbres populares*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.

AMIGOS DE LA VILLA REAL DE PETRA (1987) *Guía Juniperiana de Petra*. Petra: Apóstol y Civilizador.

FONT, Joan (1986) "La col.lecció etnogràfica del Museu Municipal de Pollença" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 727:15-18.

GUASP, Jaume, RAMIS, Andreu (1986) "La col.lecció de ferros de la SAL dipositada al Museu de Mallorca". *BSAL*. 42:187-218.

Guia del Museu de Lluc : etnologia balear (1974) [Palma: Museu de Lluc].

LLABRES RAMIS, J. (1977) *La cerámica popular en Mallorca. Aportación al estudio de la misma en los últimos cinco siglos*. Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLABRES RAMIS, J. (1977) *Els llums en la història de Mallorca*. Palma: Estudios monográficos del Museo Arqueológico de la Porciúncula.

LLITERAS, Lorenzo (1970) *Torre de Canyamel*. Palma de Mallorca: l'autor.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Museo de Mallorca. Sección etnológica de Muro". ROSELLO BORDOY, Guillermo, VIDAL TOMAS, Bernardo. *R.D.T.P.* 22:439-440.

MULET GOMILA, Antonio (1952) *Mallorca. Can Mulet de Génova. Ambiente, cerámica, ajuar, pinturas, tallas, tablas, etc.* Palma de Mallorca: Imp. Mossèn Alcover.

MULET GOMILA, Antonio (1955) *Casa típica Mulet: Genova: Mallorca.*

MULET GOMILA, Antonio (1964) *Relación de mis donaciones al museo de Nuestra Señora de Lluc.* Pròleg de Antonio Vidal Pons ; epíleg José Verd Palou. Palma de Mallorca: Imp. Politècnica.

Museo de Mallorca: sección etnológica en Muro (1982) Madrid: Ministerio de Cultura. [desplegable]

ROSSELLO BORDOY, Guillermo (1976) *Museo de Mallorca: sección etnológica: salas de oficios artesanos.* Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.

ROSSELLO BORDOY, Guillermo, VIDAL TOMAS, Bernardo (1966) *Museo de Mallorca. Sección etnológica.* Madrid: Ministerio de Educación Nacional.

Museus etnològics - Menorca

AMICS DES PORT DE MAO (1989) "Drassanes de l'escorxador vell: el Museu de la Mar de Maó". *El Mirall.* 28:39-42.

Museus etnològics - Història

LLOMPART, Gabriel (1971) "Torre de Canyamiel". LLITERAS, Lorenzo. *R.D.T.P.* 27:167.

Música - Mallorca

CAROD ROVIRA, Josep Lluís (1988) "Baltasar Samper, melodia llunyana". *El Mirall.* 17:37-38.

ESTELRICH i MASSUTI, Pere (1989) "La recerca musical: pensaments en veu alta". *El Mirall.* 28:43.

PARETS SERRA, Joan (1983) "El nacionalisme musical mallorquí iniciat per Antoni Noguera fins a Joan Maria Thomàs. Apunts per a una història de la música de Mallorca". *Estudis Baleàrics.* 9:119-122.

Música - Mallorca - Història

PARETS I SERRA, Joan (1983) "Cronologia musical de Mallorca, 1930-1939". *Randa.* 15-169-176.

THOMÀS I SABATER, Joan Ma., PARETS SERRA, Joan (1982)
Breve historia musical de Mallorca. Palma: Luis Ripoll.

THOMÀS I SABATER, Joan Ma., PARETS SERRA, Joan (1989)
Breu història musical de les Illes Balears. Palma: Centre de
Recerca i Documentació Històrico Musical de Mallorca: Revista
Pòrtula.

Música folklòrica - Catalunya

ARTIGUES, Toni (1979) "Jaume Arnella i la música popular
catalana". *Lluc*. 684:30-31.

Música folklòrica - Eivissa

MARI, Isidor (1985) *Notes sobre la Música Tradicional d'Eivissa i
Formentera*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs. (Estudis Breus ;
3).

Música folklòrica - Formentera

BOVER, Jaume (1971) "Música i cants pagesos de l'illa de
Formentera". *Lluc*. 600:22.

Música folklòrica - Mallorca

CALAFAT, B., NEGRE, G. (1986) "Coanegra, la música mediterrània" [Música]. *Lluc*. 732:20-23.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Folklore musical mallorquí". *Tresor dels Avis*. 2:47.

L.M. (1979) "Conversa amb Bel Cerdà. Recobrant cançons i instruments". *Lluc*. 688:29.

MANRESA, Joan (1987) *25 anys de Nova Cançó a Mallorca*. Palma: Ajuntament de Palma.

MESTRE SUREDA, Bartomeu (1987) *Crònica de la cançó catalana*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

POL, Antoni (1923-4) "Tonades populars mallorquines. Conferència dada per n'Antoni Pol en el Palau Diocessà de la Ciutat de Mallorca, el dia onze de Janer de l'any 1923". *Tresor dels Avis*. 2:1-12.

SAMPER, Baltasar (1929) Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Mestre Baltasar Samper i En Miquel Ferrà llicenciat en Filosofia i Lletres a l'Illa de Mallorca del dia 4 d'agost al 30 de setembre de 1924 per comanda de l'obra del "Cançoner popular de Catalunya". A *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Memòries de Missions*

de Recerca. Crònica, vol. 3. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils. pp. 291-427.

THOMÀS I SABATER, Joan Ma., PARETS SERRA, Joan (1982) *Breve historia musical de Mallorca*. Palma: Luis Ripoll.

THOMÀS I SABATER, Joan Ma., PARETS SERRA, Joan (1989) *Breu història musical de les Illes Balears*. Palma: Centre de Recerca i Documentació Històrico Musical de Mallorca: Revista Pòrtula.

Música folklòrica - Menorca

AMBROS I PAU, Antoni (1981) "Diàlegs amb «Es Jaleo»". *Lluc*. 697:21.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1977) "La música, su evolución y desarrollo en Menorca". *Revista de Menorca*. 219-261.

Noms geogràfics

AGUILO ADROVER, Cosme (1980) "La toponímia marina de Felanitx, Santanyí i Ses Salines (Mallorca)". *Randa*. 10:25-49.

AGUILO ADROVER, Cosme (1981) "Topografia submarina i talassonímia en el Migjorn de Mallorca". *Randa*. 12:73-82.

AGUILO ADROVER, Cosme (1986) "Primera aproximació a la toponímia d'es Vedrà i es Vedranell". *Estudis Baleàrics*. 20:53-62.

AGUILO, Cosme (1989) "Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses I. *El Mirall*. 25:20-25.

AGUILO, Cosme (1989) "Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses II. *El Mirall*. 26:26-30.

AGUILO, Cosme (1989) "El nom de Mondragó abans de perdre l'esperança". *El Mirall*. 29:8-11.

BIBILONI, Gabriel (1979) "La ciutat de Mallorca: consideracions sobre un topònim". *Randa*. 9:25-30.

BIBILONI, Gabriel (1985) "L'article dels topònims". *Randa*. 18:111-128.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "La plaza de la Almoina en la toponímia de Pollensa". *Cort* (Año XIV). 382.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1977) *Carrers de Montuïri. Cap a una nomenclatura popular*. Ciutat de Mallorca: Congrés de Cultura Catalana.

MIRALLES MONTSERRAT, J. (1982) "Els estudis de toponímia a Mallorca. Estat de la qüestió". *Onomàstica*. 9:11-24.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Corpus de toponimia de Mallorca. Relación alfabética de los topónimos registrados en el Mapa General de Mallorca". MASCARO PASARIUS, José. *R.D.T.P.* 21:439.

PICORNELL, Climent, RULLAN, Onofre, DIAZ, Ramon (198-?) "Recull bibliogràfic de toponimia de les Illes Balears". *Trabajos de Geografía.* 37:21-40.

Noms personals - Terminologia

MARTI CAMPS, Fernando (1990) "Els llinatges dels menorquins (I)". *Quaderns de Folklore.* 39.

MARTI CAMPS, Fernando (1991) "Els llinatges dels menorquins (II)". *Quaderns de Folklore.* 44.

MASCARO PONS, Jaume (1987) "Antroponímia menorquina. Consideracions sobre cognoms de Menorca". *Randa.* 21:185-196.

Oficis - Mallorca

A.R. (1989) "Dos llibres sobre oficis tradicionals". *El Mirall.* 26:53.

ALDEGUER, Daniel (1991) *Arte del vidrio en Mallorca: los Gordiola: el Museu del Vidrio de Algaida*. Palma: Vidrierías Gordiola.

BALLESTER, A., GONZALEZ, A. (1990) "El treball de selleter: material, eines i peces". *El Mirall*. 34:22-24.

BERNAT ROCA, Margalida (1985) *Telers i teixidors de Mallorca: apunts per a un estudi etnogràfic*. Mallorca: Museu de Mallorca.

BUJOSA ROSSELLO, Guillem (1979) *Manual del teixidor a mà*. Ciutat de Mallorca: Caixa d'Estalvis de Balears "Sa Nostra".

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. Es corders d'Es Vall". *Cort* (Año XII). 363.

DURAN, Damià (1976) "El modo de vida del pescador de Cala Manacor". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma*.

DURAN, Damià (1978) *Aspectes materials i lingüístics de la cultura dels pescaires d'Artà*. Artà: Club Llevant.

ENSENYAT ESTRANY, Bartomeu. (1981) *El pastor. La poesia, la música, costums i tradicions del pastor de Mallorca*. Mallorca: Escola de Música i Dances de Mallorca.

GIESE, Wilhelm (1957) "Contribución al estudio de la cerámica y los tejares mallorquines". *R.D.T.P.* 13:50-63.

GIL DE VELASCO (1960) "Una industria primitiva en los fosos de la Riera". *Cort* (Año XIV). 373.

GRIERA, A. (1928) "Feines i costums que desapareixen". *B.D.C.* 16:1-40.

GUASP PEREZ, Jaime (1977) Bases y notas para un estudio de las herramientas de carpintero. A *Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 577-580.

GUASP, Jaume, RAMIS, Andreu (1984) "Can Malagrava picadors i repicadors de llimes i raspes. Estudi etnogràfic". *BSAL*. 40:101-128.

JOTA, Pedro (1954) "Un artesano en Pollensa, Martín Vicens". *Cort* (Año VIII). 225.

LARROQUE DAVID, Ad. (1954) "El arte de los maestros vidrieros en Mallorca". *Cort* (Año VIII). 218.

LLABRES, J., VALLESPÍR, J. (1980) *Els nostres arts i oficis d'antany* (7 vol.). Palma: Estudis monogràfics del Museu de la Porciúncula.

LLOMPART, Gabriel (1974) "La orfebrería mallorquina en torno a 1400". *Mayurqa*. 12:87-121.

QUETGLAS I GAYA, Bartolomé (1980) *Los Gremios de Mallorca*. Ciutat de Mallorca: Cort: Caixa de Balears "Sa Nostra".

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1980-84) "Els corders mallorquins. Notes d'etnografia". *Mayurqa*. 20:93-120.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1984) *Els corders mallorquins. Notes d'etnografia*. Palma: Museu de Mallorca.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1987) La corderia a Mallorca. Apunts sobre una artesanía desapareguda. A *Etnología y Tradiciones Populares, IV Congreso Nacional de Artes y Costumbres Populares, Zaragoza-Calatayud 21-24 de abril de 1983*. pp. 363-384.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1992) *Els trinxeters de Mallorca : estudi etnogràfic*. Palma: José J. de Olañeta.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (e.p.) Fonts orals i etnologia. Un ofici tradicional els trinxeters. *Col.loqui sobre les Fonts Orals*. Palma: UIB.

REYNES VILLALONGA, Pablo (1981) *Los zapateros de Lloseta*. Mallorca: Asociación de fabricantes de calzado de Lloseta.

SANT-DUASO (1953) "¿Sabe usted cómo se trabaja el vidrio artístico en Mallorca?". *Cort* (Año VII). 196.

TELLADO LADO, Manuel (1959) "En España todavía se fabrican joyas de vidrio a mano". *Cort* (Año XII). 353.

VALERO I MARTI, Gaspar (1984) "Nevaters i cases de neu" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 714:29-34.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Sitges i carboners" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 725:19-22.

VALERO I MARTI, Gaspar (1986) "Forns de calç i calciners" [Elements de la Societat preturística]. *Lluc*. 732:14-19.

VALERO I MARTI, Gaspar (1988) "L'esvaït món dels carboners" [Societat preturística]. *El Mirall*. 19:23-26.

VALLESPÍR i SOLER, Jordi (1982) "Els forjadors". *Lluc*. 704:29

VENTAYOL (1952) "Las antiguas y honradas profesiones mallorquinas". *Cort* (Año VI). 159.

Oficis - Menorca

ANDREU, Cristina, MURILLO, Jaume, RAMIS, Andreu (1989) *Artesans de la mar: mestres d'aixa, embarcacions i ormegis de pesca a Menorca*. Maó: Associació Amics del Port.

FEBRER ROTGER, Llorenç (1986) *Materials, eines i feines de la construcció*. Ferreries: Consell Insular de Menorca: Ajuntament de Ferreries.

SAULEAU, Laetitia (1985) "Pedreres i trencadors". *Quaderns de Folklore*. 22-23.

Oficis - Mallorca - Terminologia

AMADES, J. (1934) "Vocabulari dels vells oficis de transport i llurs derivats". *B.D.C.* 22:59-239.

FULLANA, Miquel (1988) *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció* (5a ed.). Mallorca: Moll.

MOLL, Francesc de B. (1936) "Vocabulari popular de l'art de la construcció". *B.D.C.* 23:1-38.

MOLL, Francesc de B. (1936) *Vocabulari popular de l'art de la construcció*. Barcelona: Imp. de la Casa de la Caritat. [Extret del Butlletí de Dialectologia Catalana (1935) vol. 23].

MOLL, Francesc de B. (1937) "Nomenclatura de les sínies del País Valencià i les Illes Balears". *B.D.C.* 24:82-97.

Parentiu

BESTARD, Joan (1980) "La historia de la familia en el contexto de las ciencias sociales". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*. 2: 154-155.

BESTARD, Joan (1981) Familia y herencia. A VALDES, R. (dir) *Las razas humanas*, vol. 2. Barcelona: CIESA. pp.143-154.

BESTARD, Joan (1987) "Formes de viure i maneres d'habitar". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*. 6:9-33.

BESTARD, Joan, CONTRERAS, Jesús (1985) Algunas reflexiones en torno a la familia y los estudios locales. A *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

BESTARD, Joan, CONTRERAS, Jesús (1985) Estrategies matrimoniales i cicle domèstic. A *III Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

Parentiu - Eivissa

ALARCO VON PERFALL, Claudio (1976) "Sobre los matrimonios consanguíneos en Ibiza". *Eivissa*. 8:16-19.

CARDONA TORRES, Joan (1974) "Estatus familiar ibicenco y su presencia en el «Romancer Tradicional»". *Eivissa*. 5:25.

ROZENBERG, Danielle (1981) "Endogàmia i problemes d'identificació a Eivissa: l'exemple de Sant Miquel". *Eivissa*. 12:37-40.

Parentiu - Formentera

BESTARD, Joan (1980) "¿Con quién se casa una hermana?". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 2:41-46.

BESTARD, Joan (1986) *Casa y familia : parentesco y reproducción doméstica en Formentera*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics.

BESTARD, Joan (1991) La estrechez del lugar y la protección patrimonial: el significado social de los matrimonios consanguíneos en Formentera. A PRAT, MARTINEZ, CONTRERAS, MORENO (eds.) *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus. pp. 444-449.

Parentiu - Mallorca

JASSO GARAU, V., TORRES VALLORI, C. (1984) "La familia en los cuentos populares mallorquines". *Comentaris d'Antropologia Cultural*. 6:53-69.

Parentiu - Pitiüses

ALARCO VON PERFALL, Claudio (1981) *Cultura y personalidad en Ibiza*. Madrid: Editora Nacional.

COSTA RAMON, A. (1964) "Apuntes sobre los apellidos de las Islas Pitiusas. Zona rural de Ibiza y Formentera". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*. 664-665:175-186.

FAJARNES TUR, E. (1929) *Los matrimonios consanguíneos en la antigua población ebusitana*. Palma de Mallorca: Imprenta de la Hija de J. Colomar.

Patrimoni cultural - Legislació

Legislación sobre Patrimonio Histórico (1987) Madrid: Tecnos.

Patrimoni cultural - Protecció

LLOPART, Dolors (1991) "La salvaguarda i l'estudi del patrimoni etnològic". *Cultura*. 23:16-17.

PRATS, Llorenç (1982) "La recuperació del patrimoni popular". *Perspectiva Escolar*. 69:2-6.

PRATS, Llorenç (1990) Funció de les àrees de muntanya d'interès nacional. A *Jornades d'Estudi sobre les zones de muntanya -cultura i societat-*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya. pp. 253-265.

RAMIS PUIG-GROS, Andreu (1990) "Conservació versus deshumanització?. Reflexions entorn de la conservació del patrimoni etnològic". *BSAL*. 46:229-233.

Patrimoni cultural - Protecció - Mallorca

AGUILO, J. A., COLOMAR, A., REINES, A. (1990) "El projecte de rehabilitació dels espais naturals propietat del Consell Insular de Mallorca". *BSAL*. 46:215-219.

AGUILO, J. A., COLOMAR, A., REINES, A. (1990) "Projecte de rehabilitació dels antics camins de Mallorca". *BSAL*. 46:220-228.

ANGUELA I DOTRES, A. (1991) "La recuperació del patrimoni etnològic: una urgència històrica". *Cultura*. 26:35.

ARCA (1989) "Patrimoni i administració pública". *El Mirall*. 28:26-27.

ESCOLA-TALLER MOLI DE SANTA PONÇA (1989) *Molí de Santa Ponça. Restauració arquitectònica i jardineria*. Calvià: l'autor.

FUSTER MASCARO, M^a Lluïsa (1988) "L'Escola Taller molí de Santa Ponça: escola de jardineria i construcció". *El Mirall*. 15:40.

GARCIA INYESTA, N., OLIVER SUNYER, G. (1990) "Preàmbul per a la qualitat de l'intervenció [sic] arquitectònica en el Patrimoni Històric". *BSAL*. 46:123-129.

LADARIA, Dolors (1987) "Societat preturística. Estudi de l'edifici de la Casa del Poble projectada per Guillem Forteza, arquitecte". *El Mirall*. 13:23-25.

LOPEZ PONS, A., MURILLO ORFILA, J. (1990) *Assaig de catalogació dels molins de vent fariners de l'illa de Menorca*. Maó: Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

MULET, Maria José (1987) "Archivos y colecciones fotográficas en Mallorca. La colección Jerónimo Juan Tous. Propuesta de conservación y catalogación". *BSAL*. 43:177-191.

MULET, M. Josep (1989) "Cinema i fotografia: el patrimoni inexistent". *El Mirall*. 28:26-27.

ROCA, Joana, FORTUNY, Tomàs (1990) "Ponència III". *BSAL*. 46:105-122.

SEGURA SALADO, J., CARRERO SARALEGUI, P. (1990) *Es molí de Santa Ponça. Història i restauració*. Calvià: Escola-taller Molí de Santa Ponça.

Patrimoni cultural - Protecció - Menorca

RAMIS, Andreu (1990) "Patrimoni etnològic a l'illa de Menorca". *El Mirall*. 38:26-27.

Pesca - Mallorca - Folklore

CALAFAT i VILA, Rosa M. (1989) "Arts de pesca abans del niló". *El Mirall*. 33:23-25.

CALAFAT i VILA, Rosa M. (1989) "Històries d'un pescador". *El Mirall*. 33:26-28.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959) "Estampas de ayer y hoy. La pesca". *Cort* (Año XII). 355.

DURAN, Damià (1976) "El modo de vida del pescador de Cala Manacor". *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma*.

DURAN, Damià (1978) *Aspectes materials i lingüístics de la cultura dels pescadors d'Artà*. Artà: Club Llevant.

"Los Pescadores del molinar. Cosas de antaño" (1954) *Cort* (Año VIII). 225.

RAMIS, Andreu, GINARD, Antoni (1989) "La pesca amb rall". *El Mirall*. 33:29-33.

VENTAYOL (1953) "Las pescadas del señor Pagell en el Molinar". *Cort* (Año VII). 208.

Pesca - Menorca - Folklore

BALLESTER, Pere (1986) Pesca marítima. A *Estudis d'antropologia de Menorca*. Maó: Consell Insular de Menorca. pp. 159-213. (Col.lecció Capcer ; 2). (Original publicat el 1919).

FERRER ALEDO, Jaime (1914) *Artes de pesca en Mahón*. Mahón: Tip. de M. Sintés Rotger.

Pesca - Sardenya - Folklore

RIGO, Joan (1989) "Els «nassaiolos» de l'Alguer". *El Mirall*. 33:34-39.

Pesca - Terminologia

AMADES, J., ROIG, E. (1924) "Vocabulari de l'art de la navegació i de la pesca". *B.D.C.* 12:1-115.

AMADES, J., ROIG, E. (1926) "Vocabulari de la pesca". *B.D.C.* 14:1-88.

Pesos i mesures

ARBONA, Lluç (1982) "La cana d'Elna". *Estudis Baleàrics*. 7:53-63.

Pitiüses - Guies

CASTELLO GUASCH, Joan (1951) *Ibiza y Formentera, índice para el viajero*.

CASTELLO GUASCH, Joan (1970) *Formentera*. Palma de Mallorca.

Pitiüses - Història

SERRA BUSQUETS, Sebastià, SITJES I DAVIU, Aina M. (1981)
"El període republicà a Eivissa i Formentera durant la guerra civil". *Randa*. 12:185-221.

Proverbis - Eivissa

BOVER, Jaume (1977) "Alguns refranys d'Albarca (Eivissa) i S'Arracó (Mallorca)". *Lluc*. 667:27-28.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco". *Ibiza* (1^a època). 2:29.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1^a època). 4.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1^a època). 5.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1^a època). 6.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1^a època). 8.

[JUAN BONET, Antoni] (1944) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 9.

[JUAN BONET, Antoni] (1947) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (1ª època). 24.

[JUAN BONET, Antoni] (1953) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (2ª època). 1.

[JUAN BONET, Antoni] (1953) "Refranero ibicenco. (Conclusión)". *Ibiza* (2ª època). 4.

[JUAN BONET, Antoni] (1955) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (2ª època). 2.

[JUAN BONET, Antoni] (1956) "Refranero ibicenco. (Continuación)". *Ibiza* (2ª època). 3.

El Nostre refranyer (1986) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

TUR I GUASCH, Vicent (1991) *Anècdotes i acudits*. Eivissa: Mediterrànea.

Proverbis - Mallorca

BOVER, Jaume (1977) "Alguns refranys d'Albarca (Eivissa) i S'Arracó (Mallorca)". *Lluc*. 667:27-28.

[FERRER, Andreu] (1922) "Meteorologia". [Senyals de pluja. Refranys sobre la pluja]. *Tresor dels Avis*. 1:141-142, 159-160 i 172-175.

FERRER, Antoni Lluç (1979) "Refranys i locucions del Diari de Buja". *Randa*. 9:83-96.

RULLAN, Idelfons (1922) "Col.lecció políglota de refranys". *Tresor dels Avis*. 1:145-151, 161-166 i 177-181.

Proverbis - Menorca

FUSTER, Miquel (1979-1981) *Refranyer popular de l'illa de Menorca* (2 vol.). Palma de Mallorca: Impremta Roig.

PONS MOYA, Joan (1984) "Dites i refranys menorquins". *Quaderns de Folklore*". 17-18-19-20.

Proverbis - País Valencià

SANCHIS GUARNER, Manuel (1945) "Calendario de refranes valencianos". Separata de Las Provincias. Almanaque para 1945. Valencia. LXIII. pp. 547-59.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1951) *Calendari de refranys*.
Barcelona: Barcino.

Proverbis - Països Catalans

AMADES, Joan (1927-8) "Personatges proverbials". *Tresor dels Avis*. 4:161-165 i 171-175.

AMADES, Joan (1927-8) "Personatges proverbials (Conclusió)".
Tresor dels Avis. 4:171.

AMADES, Joan (1933) "Llengua i Folklore. Proverbis originats
en la representació popular de la Passió". *B.D.LL.C.* (2a. època).
15:65-69.

AMADES, Joan (1933) "Sant Pere en el proverbi". *B.D.LL.C.* (2a.
època). 15:164-169.

AMADES, Joan (1934) "Els Sants en el refranyer". *B.D.LL.C.*
(2a. època). 16:39-49.

AMADES, Joan (1980) *Refranys personals*. Barcelona: Selecta.

MOLL, Francesc de B. (1933) "Els refranys del «Tirant lo
Blanc»". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:169-172.

Ramaderia - Folklore - Terminologia

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Vocabulari del bestiar de llana". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:54-59.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Vocabulari del bestiar de llana de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:154-162.

ALCOVER, Antoni M^a (1912-1913) "Vocabulari del bestiar de llana de Manacor". *B.D.LL.C.* (1a. època). 7:169-191.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:178-196.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:235-248.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:278-287.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:305-317.

ALCOVER, Antoni M^a (1916-1917) "Vocabulari del bestiar cabrum". *B.D.LL.C.* (1a. època). 9:343-349.

Religió - Folklore

LARROQUE DAVID, Ad. (1953) "Procesiones en las tierras cristianas europeas". *Cort* (Año VII). 190-191.

LARROQUE DAVID, Ad. (1954) "Cuando los artistas cuentan la Navidad. Tradiciones y supersticiones navideñas". *Cort* (Año VIII). 295.

LLOMPART, Gabriel (1964) "Los gozos populares de San Cayetano en el Levante español". *R.D.T.P.* 20:461-479.

LLOMPART, Gabriel (1965) "San Cristóbal como abogado popular de la peregrinación medieval". *R.D.T.P.* 21:293-313.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Dos notas de folklore religioso levantino: Evangelios de bautizo y Peregrinos de representación". *R.D.T.P.* 22:7-25.

LLOMPART, Gabriel (1966) "Miracles". C. de L. *R.D.T.P.* 22:231-232

LLOMPART, Gabriel (1968) La religiosidad popular. A GOMEZ-TABANERA, J.M. (ed.) *El folklore español*. Madrid: Instituto de Antropología Aplicada. pp. 217-246.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Aspectos populares del purgatorio medieval". *R.D.T.P.* 26:253-274.

LLOMPART, Gabriel (1971) "El curioso uso popular de un texto de San Lucas (4,30) en Cataluña desde la baja Edad Media". *R.D.T.P.* 27:41-47.

LLOMPART, Gabriel (1972) "La cruz y las cruces. La iconografía en la interpretación del texto de San Mateo, 16-24". *Revista de etnografía.* 28:273-332.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Otra nota sobre el molino místico". *R.D.T.P.* 29:163-168.

LLOMPART, Gabriel (1976) "La Nave de San Pedro y sus afines en la Corona de Aragón". *R.D.T.P.* 32:281-300.

LLOMPART, Gabriel (1979-1980) "Apuntes folklóricos en la Vita Christi de Francesc Eiximenis". *R.D.T.P.* 35:87-100.

LLOMPART, Gabriel (1980) "Vint anys de folklore religiós". *Lluc.* 691:28-29.

P. G. de D. (1969) "Longitudo Christi Salvatoris". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 25:162-164.

Religió - Catalunya - Folklore

"Llibre popular de Rosari: Folklore del Roser" (1918-1919)
SERRA I BOLDU, Valeri. *B.D.LL.C.* (1a. època). 10:13.
[ressenya bibliogràfica].

Religió - Eivissa - Folklore

CASTELLO GUASCH, Joan (1980) "Santuaris i devoció mariana a Eivissa" [L'Església nostra]. *Lluc.* 691:25-28.

GUASCH, J.J., RIPOLL, C., TORRES, V. (1982) "Oracions tradicionals eivissenques". *Eivissa.* 13:14-18.

MACABICH, Isidoro (1945) "El culto a la Virgen María en Ibiza, en sus diversas advocaciones". *Ibiza* (1ª època). 13.

PLANELLS I BONET, Josep (1974) "Algunes oracions de temps vell". *Eivissa.* 5:23-24.

Religió - Mallorca - Folklore

A.C. (1925-6) "Culte popular de la Mare de Deu a Mallorca". [Trobaila de Nostra Sra. de la Salut del poble de Maria]. *Tresor dels Avis.* 3:161-164.

AFEGI (1927-8) "Folklore piedós de Mallorca". *Tresor dels Avis.* 4:5-6,9-11,20-22,25-27 i 37-38.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1958) "Del «Astrum praesepis» del siglo V a los pesebres de hoy". *Cort* (Año XI). 339-340.

[FERRER, Andreu] (1922) "La devoció de Mallorca a St. Antoni Abad". [Qüestionari]. *Tresor dels Avis*. 1:27-36 i 39-47.

[FERRER, Andreu] (1922) "Mare de Deu". *Tresor dels Avis*. 1:103-104.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Costums de Corema II. Setmana de Passió". *Tresor dels Avis*. 2:33-38.

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Cansons supersticioses. Oració a St. Cristófol". *Tresor dels Avis*. 3:127-128.

FERRER, Andrés (1956) "Folklore Balear «Els Betlems» en el folklore navideño de Mallorca". *Cort* (Año X). 287-288.

FERRER, Andrés (1961) "De nuestro cancionero popular sobre el advenimiento del Salvador". *Cort* (Año XV). 413.

GRIERA, A. (1930) "Litúrgia popular" *B.D.C.* 18:1-98.

H.H. (1963-1964) "Folklore navideño y folklore de Navidad". *Cort* (Año XVII). 461-462.

HORRACH, Matías (1955) "Unas navidades en Mallorca (capítulo que no puso en su obra George Sand)". *Cort* (Año IX). 261-262.

J. R. F. O. (1971) "El belen de las religiosas capuchinas de Palma de Mallorca y su sitz im leben en la piedad del barroco". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:433-434.

J. R. F. O. (1971) "Una Santa Faz bajomedieval de tradición edessana en Palma de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 27:434.

LLABRES I MARTORELL, Pere-Joan (1990) "Balls mallorquins a les celebracions litúrgiques". [A Mallorca, els balls de l'Arcàdia]. *Lluc.* 759:31-34.

LLOMPART, Gabriel (1963) "El belén cuatrocentista del Hospital Provincial de Palma de Mallorca". *R.D.T.P.* 19:361-370.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Estandartes mallorquines de Pasión". *R.D.T.P.* 21:63-71.

LLOMPART, Gabriel (1966) "La «lledània» de la procesión del Corpus de Palma de Mallorca". *R.D.T.P.* 22:304-317.

LLOMPART, Gabriel (1969) El Belén mallorquín (siglos XV-XX): una aportación a la morfología de la piedad popular. A *Etnología y Tradiciones Populares I Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico: CSIC. pp. 529-554.

LLOMPART, Gabriel (1967) "La llamada «Procesión del Encuentro» en la isla de Mallorca y la filiación medieval del folklore postridentino". *R.D.T.P.* 23:167-180.

LLOMPART, Gabriel (1968) "Cabos sueltos de folklore religioso mallorquín". *R.D.T.P.* 24:35-56.

LLOMPART, Gabriel (1968) "Los barros folklóricos del belén mallorquín del siglo XIX". *R.D.T.P.* 24:253-264.

LLOMPART, Gabriel (1969) "El molinet. Aspectos religiosos de un popular romance mallorquín". *R.D.T.P.* 25:251-272.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Risus Paschalis". *Lluc.* 588:4-6.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Angels parallamps i Angels rodavents en el cel de Mallorca". *Lluc.* 589:4-7.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Belenes conventuales mallorquines de los siglos XVII y XVIII". *R.D.T.P.* 26:41-63.

LLOMPART, Gabriel (1970) "Addenda al artículo El Molinet". *R.D.T.P.* 26:63.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Devoción e iconografía popular del Nombre de Jesús en la isla de Mallorca". *Mayurqa.* 7:53-65.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Las tablillas votivas del Puig de Pollensa (Mallorca)". *R.D.T.P.* 28:39-54.

LLOMPART, Gabriel (1973) "Experiencia religiosa y lengua mallorquina". *R.D.T.P.* 29:73-129.

LLOMPART, Gabriel (1974) "Los cruceros marianos mallorquines de la Baja Edad Media". *R.D.T.P.* 30:19-27.

LLOMPART, Gabriel (1975) "Las tradiciones de un conventillo rural mallorquín (siglos XVII-XVIII)" *R.D.T.P.* 31:63-71.

LLOMPART, Gabriel (1975) "La devoción popular al rosario de la isla de Mallorca". *Revista Balear.* 40-41:27-39.

LLOMPART, Gabriel (1982) *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa.* Palma de Mallorca: José J. de Olañeta.

LLOMPART, Gabriel (1984) *Entre la historia del arte y el folklore. Folklore de Mallorca, folklore de Europa.* Palma de Mallorca: Gràfiques Miramar.

LLOMPART, Gabriel (1984) *La Mallorca tradicional en los exvotos.* Palma: José J. de Olañeta.

LLOMPART, Gabriel (1989) "Los peregrinos mallorquines al Santuario de Nuestra Señora de Monserrat en el libro de los Milagros del Abad Pedro de Burgos". *Estudis Baleàrics*. 32:73-81.

MATHEU, Pedro-Antonio (1954) "Estampas de la Seo. La torre y las campanas". *Cort* (Año VIII). 219.

P. G. de D. (1971) "Escarceos sobre la piedad popular postridentina". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 28:189-191.

P. G. de D. (1971) "El belén mallorquín (siglos XV-XX)". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 28:191-193.

P. G. de D. (1974) "Devoción e iconografía popular del nombre de Jesús en la isla de Mallorca". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 30:284-285.

P. G. de D. (1974) "La nave de la Iglesia y su derrotero en la iconografía de los siglos XVI y XVII". LLOMPART, Gabriel. *R.D.T.P.* 30:285-287.

PINYA, Baltasar (1953) "Procesión del Santo Cristo en Manacor". *Cort* (Año VII). 190-191.

PINYA, Baltasar (1955) "Visitando belenes. Folklórica". *Cort* (Año IX). 236.

PLA CARGOL, J. (1963-1964) "Los nacimientos, pesebres o belenes y sus figuras". *Cort* (Año XVII). 461-462.

POMAR, Jaime A. (1961) "La fabricación de «pastorettes» en Mallorca". *Cort* (Año XV). 413.

RAMON DES PUJOLS (1923-4) "Costums de corema I". *Tresor dels Avis*. 2:17.

RAMON DES PUJOLS (1931) "Costums de Quaresma". *LVM* (4a. època). 6.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Cada cosa a son temps, i per a Nadal neules". *Cort* (Año IX). 236.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore navideño. La Navidad en el alma de nuestro pueblo". *Cort* (Año IX). 261-262.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Devoción, costumbres y leyendas de nuestro pueblo en Semana Santa". *Cort* (Año IX). 268.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. La pasión del Señor en la canción popular". *Cort* (Año IX). 268.

SERRA I PAGES, R. (1927-8) "Notes respecte als Pessebres".
Tresor dels Avis. 4:175-184.

SERVERA, Juan (1922) "Devoció de Mallorca a St. Antoni Abad.
Comunicacions de Son Servera". *Tresor dels Avis*. 1:60-62.

V. (1958) "Costumbres navideñas mallorquinas". *Cort* (Año XI).
339-340.

VENTAYOL (1953) "La musa popular navideña en las tarjetas de
felicitación". *Cort* (Año VII). 209.

Religió - Menorca - Folklore

CAMPS I MERCADAL, F. (1981) *Creus*. Maó: Consell Insular de
Menorca.

PONS LLUCH, J. (1982) *Origen religiós de les festes de Sant Joan
de Ciutadella (Naixement, evolució i vida)*. Ciutadella: Edicions
Menorquines.

Religió - Països Catalans - Folklore

BALDELLO, Francesc (1923-4) "Folklore litúrgic". *Tresor dels
Avis*. 2:118-126.

BALDELLO, Francesc (1923-4) "Folklore litúrgic. Temps pascual. Ascensió, Pentecostés i Corpus". *Tresor dels Avis*. 2:145-149 i 161-164.

BALDELLO, Francesc (1925-6) "Folklore litúrgic. El culte dels Sants". *Tresor dels Avis*. 3:97-102.

BALDELLO, Francesc (1925-6) "Folklore litúrgic. La Santa Missa". *Tresor dels Avis*. 3:177-182.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Oraciones tradicionales del área catalana. La del alba y la del descanso". *R.D.T.P.* 27:283-305.

LLOMPART, Gabriel (1972) "Penitencias y penitentes en la pintura y en la piedad catalanas bajomedievales". *R.D.T.P.* 28:229-249.

Revistes

Affar : revista de la Secció de Filologia Catalana. Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat de Palma (1981 - 1982) Palma: Universitat de Palma.

L'Avenç (1976 -) Barcelona: L'avenç.

Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación (1899 -) Palma: COCIN.

Boletín de Dialectología Española. Publicación del Instituto Internacional de Cultura Románica (1962 - 1964). Barcelona: Excelentísima Diputación Provincial de Barcelona.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (1901 - 1936) Palma.

Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana (1985 -) Palma: Societat Arqueològica Lul.liana.

Butlletí de Dialectologia Catalana (1913 - 1936) Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Cort: semanario de deportes y espectáculos (1946 - 1977) Palma: Miquel Ferrer Sureda.

Cultura (1983 -) Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya.

Eivissa (1972 -) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

Estudis Baleàrics (1981 -) Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

Fontes Rerum Balearium (1977 -) Palma: Biblioteca Bartolomé March.

Ibiza (1944 - 1960) Eivissa: Societat Ebusus: Institut d'Estudis Eivissencs.

Llevant. Detsenari portaveu de l'Associació "Minerva". Defensor dels interessos morals i materials d'Artà i sa comarca (1917 - 1931) Artà.

Mayurqa (1969 -) Palma: Universitat de les Illes Balears.

El Mirall (1987 -) Palma: Obra Cultural Balear.

Lluc (1921 -) Palma: MM. SS. CC.

Randa (1975 -) Barcelona: Curial.

Revista de Menorca (1888 -) Maó: Ateneo de Mahón.

Serra d'Or (1959 - 1990) Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Treballs de Geografia (1980 -) Palma: Departament de Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears.

La Veu de Mallorca (1900 - 1936) Palma.

Salines

GUERAU D'ARELLANO TUR, C., RAMON TORRES, S. (1979)
"Ses salines d'Eivissa i Formentera". *Eivissa*. 9:3-9.

Superstició - Eivissa

CASTELLO GUASCH, Joan (1953) *Supersticiones ibicencas*.
Palma: Imp. de Mossèn Alcover. (Panorama Balear ; 13)

FERRER CLAPES, Michel (1980) *Supersticiones y leyendas de Ibiza*. Santa Eulalia del Rio: Gráficas Guasch.

FERRER CLAPES, Michel (1981) *Cuentos, creencias y tradiciones de Ibiza*. Santa Eulalia del Rio: l'autor.

Superstició - Mallorca

COLOM CASASNOVAS, Guillem (1986) "Supersticions, llegendes de Mallorca... i ciències naturals". *Estudis Baleàrics*. 22:65-76.

Superstició - Menorca

RAMON DES PUJOLS (1927-8) "Supersticions de Menorca". *Tresor dels Avis*. 4:97-102, 105-107, 113-115, 125-127, 137-141 i 154-155.

Teatre folklòric

ALCOVER, Antoni M^a (1933) "Entremès de la Senyora Beneta". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:129-134.

ALCOVER, Antoni M^a (1933) "Entremès de la Senyora Beneta (conclusió)". *B.D.LL.C.* (2a. època). 15:147-150.

CORTADA i OBRADOR, Pere J. (1988) "Capdepera, els reis i Mallorca". *El Mirall*. 23:58.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Folklore. Sant Antoni al viu". *Lluc*. 612:4-8.

MIRALLES I MONTSERRAT, Joan (1972) "Sant Antoni al viu". *Lluc*. 613:10-14.

PORTELLA COLL, Josep (1988) "En Tanoca d'Es Migjorn". *Quaderns de Folklore*. 34.

Teixiduria - Mallorca

BERNAT ROCA, Margalida (1987) "Per filar. Primeres notes". *Estudis Baleàrics*. 24:51-58.

BUJOSA ROSSELLO, Guillem (1979) *Manual del teixidor a mà*. Ciutat de Mallorca: Caixa d'Estalvis de Balears "Sa Nostra".

MARCH I CERDA, Antoni (1982) "La roba de llengües: una labor artesana". *Lluc*. 704:28.

MULET RAMIS, Bartomeu (1979) *Els teixits a Mallorca*. Palma: CIEMEN.

MULET RAMIS, Bartomeu (1983) "Teixits de seda mallorquins. Gorgorà i tabí". *Estudis Baleàrics*. 11:107-135.

MULET RAMIS, Bartomeu (1990) *Els teixits de seda mallorquins. La manufactura popular de la seda des del segle XVI al XVIII*. Palma: José J. de Olañeta.

Titelles i teatre de titelles

GOMEZ, Josep (1974) "Un art popular: el teatre de teresetes". *Lluc*. 638:18-20.

Transport - Folklore

BRUNET, Pere J. (1983) "Transports (I)" [Elements de la Societat preturística (IV)]. *Lluc*. 711:34-36

BRUNET, Pere J. (1983) "Transports (i II)" [Elements de la Societat preturística (IV)]. *Lluc*. 712:24-27.

Transport - Eivissa - Folklore - Terminologia

GUERAU D'ARELLANO TUR, C., GUASCH I TORRES, J.J. (1985) "El carro de baranes". *Eivissa*. 15-16:45-46.

PRATS, Antoni (1981) "Vocabulari il·lustrat de l'aparell del llait a Eivissa". *Eivissa*. 11:34-36.

Transport - Illes Balears - Folklore

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1955) *Carros y coches de antaño*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 43).

ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR DE AUSTRIA (1980) *Barcos y barcas*. Palma: Luis Ripoll. (Panorama Balear ; 102).

RAMIS, A., BONNIN, B. (1985) *Transport i tracció animal*. Palma: Museu Municipal de Pollença. dib.; 70 x 50 cm. (Col·lecció etnogràfica ; 1).

Usos i costums - Andalusia

LIMON, Antonio (1981) *Costumbres andaluzas de nacimiento, matrimonio y muerte*. Sevilla: Diputación Provincial de Sevilla.

Usos i costums - Eivissa

CASTELLO GUASCH, Joan (1988) *Greix vermei i altres escrits*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

T.E.H.P. (1991) *Dos casaments d'Eivissa. Can Nadal de Baix i Can Guimó. Sant Josep de Sa Talaia*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

Usos i costums - Espanya

LIMON, Antonio (1977) *Avance de la edición crítica sobre la información que en el campo de las costumbres de nacimiento, matrimonio y muerte en España, realizó la Sección de Ciencias Morales y Políticas del Ateneo de Madrid (1901-1902)*, vol. 8. Madrid: Instituto de Etnografía y Folklore Luis de Hoyos Sáinz. pp. 303-403.

Usos i costums - Illes Balears

RIPOLL, Luis (1986) *Nuestras costumbres: Mallorca, Menorca, Ibiza y Formentera*. Palma de Mallorca: l'autor.

Usos i costums - Mallorca

A. F. (1922) "Práctiques supersticiosas en el dia de St. Joan". *Llevant* (Any VI). 155:2-3.

ALCOVER, Antoni M^a (1925-6) "Consuetuts dels segadors lluchmajorers". [Els jornalers. Els trossers. Els escaraders]. *Tresor dels Avis*. 3:113-129 i 129-136.

[ALCOVER, Antoni M^a] (1925-1926) "Consuetuts dels segadors llucmajorers". *B.D.LL.C.* (1a. època). 14:204-215.

[ARXIDUC LLUIS SALVADOR] (1963) "La vida en la ciudad de Palma". *Cort* (Año XVII). 457.

[ARXIDUC LLUIS SALVADOR] (1963) "La vida en la ciudad de Palma". *Cort* (Año XVII). 458.

BOTA TOTXO, Miquel (1960) "Una costumbre navideña del pasado siglo". *Cort* (Año XIV). 389.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1959-1960) "Estampas de ayer y hoy. «S'endiot»". *Cort* (Año XII). 365-366.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. «Es colomés»". *Cort* (Año XV). 405.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. «S'arruixador»". *Cort* (Año XV). 406.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. La ilusión del veraneo ...". *Cort* (Año XV). 407.

CANTALLOPS BARCELO, Guillermo (1961) "Estampas de ayer y hoy. Los baños de Sa Portella". *Cort* (Año XV). 408.

DOMENECH, Joaquin M^a. (1953) "Idilio de la payesía". *Cort* (Año VII). 207.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Costums de Corema II. Setmana de Passió". *Tresor dels Avis*. 2:33-38.

[FERRER, Andreu] (1923-4) "Setmana dels enamorats". *Tresor dels Avis*. 2:58-59.

GINARD, A., RAMIS, A (1989) *La terra i el temps : de cap a cap d'any : calendari rural de l'illa de Mallorca*. Palma: José J. de Olañeta.

GRIERA, A (1929) "Tríptic: la naixença, les esposalles, la mort". *B.D.C.* 17:79-135.

JULIA SASTRE, Juan (1982) *Porreres: coses d'altre temps*. Palma: Imp. Muntaner.

LLOMPART, Gabriel (1965) "Pan sobre la tumba". *R.D.T.P.* 21:96-102.

LLOMPART, Gabriel (1969) "Bosquejos de la ciudad de Palma".
MUNTANER BUJOSA, Juan. *R.D.T.P.* 25:183-184.

LLOMPART, Gabriel (1975) "Las tradiciones de un conventillo rural mallorquín (siglos XVII-XVIII)" *R.D.T.P.* 31:63-71.

MULET GOMILA, Antonio (1956) *Cuartillas humildes de turismo y folklore*. Palma: Imp. Mn. Alcover.

PARETS, Miquel (1981) *Descripción topográfica de la villa de Calviá 1790*. Edició a cura de Jaume Bover. Inca: Imprenta Molinos. (Panorama Balear ; 105)

POL, Antoni (1917) "Sa xermada". *LVM* (2a. època). 18.

POL, Antoni (1917) "Sa cisterna". *LVM* (2a època). 21.

POL, Antoni (1917) "Noces pageses". *LVM* (2a. època). 36.

POL, Antoni (1917) "Una caçada dins un forn de calç". *LVM* (2a. època). 45.

PONS, Cristòfol (1986) "Difunts i altres herbes". *Lluc*. 734:20-22.

RAMON DES PUJOLS (1923-4) "Costums de corema I". *Tresor dels Avis*. 2:17.

RAMON DES PUJOLS (1931) "Costums de Quaresma". *LVM* (4a. època). 6.

RAMON DES PUJOLS (1955) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. Matrimonio y enamorament". *Cort* (Año IX). 260.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio II. Festejament". *Cort* (Año IX). 263.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio III. Presentimientos y decisión". *Cort* (Año IX). 264.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio IV. Ses noces". *Cort* (Año IX). 265.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio V. Casament de viudos". *Cort* (Año IX). 267.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore mallorquín. El matrimonio VI. Después de noces". *Cort* (Año IX). 269.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. El nacimiento I. Concepción". *Cort* (Año IX). 271.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. El nacimiento II. Gestación". *Cort* (Año IX). 272.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. El nacimiento IV [sic]. El bautizo". *Cort* (Año IX). 274.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Nacimiento y puericultura I". *Cort* (Año X). 276.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Nacimiento y puericultura II". *Cort* (Año X). 277.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Nacimiento y puericultura III". *Cort* (Año X). 278.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción I". *Cort* (Año X). 279.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción II". *Cort* (Año X). 280.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción III". *Cort* (Año X). 281.

RAMON DES PUJOLS (1956) "Costumbres de nuestra tierra. Folklore balear. Defunción IV". *Cort* (Año X). 281.

Remeis pagesos (1984) Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

RULLAN I MIR, J. (1882) "La fiesta de las comadres. Costumbres ibicencas". *Almanaque Balear para el año 1883*. Palma de Mallorca: Establecimiento Tipográfico de Pedro José Gelabert.

SERRA, Cristóbal (1960) "Costumbres y aspectos mágicos de Mallorca". *Cort* (Año XIV). 368.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1985) "Ritos de paso. La ideología de los ritos de muerte en el XIX mallorquín". *Estudis Baleàrics*. 18:91-106.

TRIAS MERCANT, Sebastià (1991) "L'Arxiduc i l'amor". *Estudis Baleàrics*. 41:13-22.

Usos i costums - Menorca

BALLESTER, Pere (1986) Costums i tractes referents a bestiar més usuals a s'illa de Menorca. A *Estudis d'antropologia de Menorca*. Maó: Consell Insular de Menorca. pp. 131-157. (Col.lecció Capcer ; 2). (Original publicat el 1918).

[FERRER, Andreu] (1925-6) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 3:183-185.

[FERRER, Andreu] (1927-8) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 4:3-4.

FERRER GINARD, Andreu. (1927) *Etnologia de Menorca o certes costums i preocupacions que se conserven en aquesta illa*. Artà: Tipografia Catòlica.

MERCADAL BAGUR, Deseado (1974) *Tipos populares de Mahón*. Mahón.

RAMON DES PUJOLS (1925-6) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 3:168-170.

RAMON DES PUJOLS (1927-8) "Costums de Menorca". *Tresor dels Avis*. 4:17-20, 33-36, 49-51, 65-69 i 73-76.

Usos i costums - País Valencià

SANCHIS GUARNER, Manuel (1970) "Mentalitat i costums dels valencians quatrecentistes". Separata de Crónica de la VII Asamblea de Cronistas Oficiales del Reino de Valencia. Valencia.

Usos i costums - Països Catalans

AMADES, Joan (1980) *Folklore de Catalunya. Costums i creences*. Barcelona: Selecta

AMADES, Joan (1982-1983) *Costumari català. El curs de l'any*. Barcelona: Edicions 62: Salvat.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Oraciones tradicionales del área catalana. La del alba y la del descanso". *R.D.T.P.* 27:283-305.

LLOMPART, Gabriel (1977) "La donzella virtuosa" del Museo del Pueblo Español de Barcelona y la educación tradicional femenina. *A Etnología y Tradiciones Populares III Congreso Nacional*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico. pp. 99-110.

Usos i costums - Pitiüses

NAVARRO, V. (1901) *Costumbres en las Pithiusas. Memoria que obtuvo el quinto premio en el primer concurso especial sobre Derecho consuetudinario y Economía popular abierto por la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas para el año 1897 escrita*

por Don Victor Navarro. Madrid: Imprenta del Asilo de Huérfanos del Sagrado Corazón de Jesús.

Usos i costums - Salamanca

BLANCO, Juan F. (1986) *Usos y costumbres de nacimiento, matrimonio y muerte en Salamanca.* Salamanca: Diputación Provincial.

Viatges - Bibliografia

FIOL GUISCAFRE, Joan Miquel (1990) *De Balearibus. Assaig de bibliografia de llibres de viatges per les Balears i Pitiüses dels segles XVIII i XIX amb notícies d'alguns llibres més antics.* Mallorca: Miquel Font.

FIOL GUISCAFRE, Joan Miquel (1992) *Descobrint la Mediterrània. Viatgers anglesos per les Illes Balears i Pitiüses el segle XIX.* Mallorca: Miquel Font.

LLOMPART, Gabriel (1971) "Notas y observaciones hechas en mi viaje y permanencia en Mallorca". CABANYES, Josep Antoni. *R.D.T.P.* 27:424-425

INDEX VOLUM IV

7. REPERTORIS BIBLIOGRÀFICS DE PUBLICACIONS SERIADES	1195
7.0. Introducció	1196
7.1. "La Veu de Mallorca". Bibliografia etnogràfica (1900-1936)	1200
7.2. "Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana" (1901-1936). Bibliografia etnogràfica	1205
7.3. "Butlletí de Dialectologia Catalana" (1901-1936). Bibliografia etnogràfica.....	1213
7.4. "Llevant". Bibliografia etnogràfica (1917-1931)	1218
7.5. "El Tresor dels Avis" (1922-1928)	1224

7.6. "Arxiu de Tradicions Populars" (1928-1935). Bibliografia illenca	1246
7.7. La revista "Ibiza". Bibliografia etnogràfica (1944- 1960)	1248
7.8. Bibliografia illenca de la R.D.T.P. (1944-1980)	1253
7.9. La revista "Cort". Bibliografia etnogràfica (1946- 1967)	1264
7.10. La revista "Lluc" (1968-). Bibliografia etnogràfica	1287
7.11. La revista "Eivissa" (1972-). Bibliografia etnogràfica	1311
7.12. La revista "Randa" (1975-). Bibliografia etnogràfica	1316
7.13. Els "Quaderns de folklore" de Ciutadella (1980-)	1324
7.14. La revista "Estudis Baleàrics" (1981-). Bibliografia etnogràfica	1330

7.15. La revista "El Mirall". Bibliografia etnogràfica (1987-)	1337
8. BIBLIOGRAFIA GENERAL	1344
8.1. Introducció	1345
9. BIBLIOGRAFIA TEMÀTICA	1437
9.1. Introducció	1438